

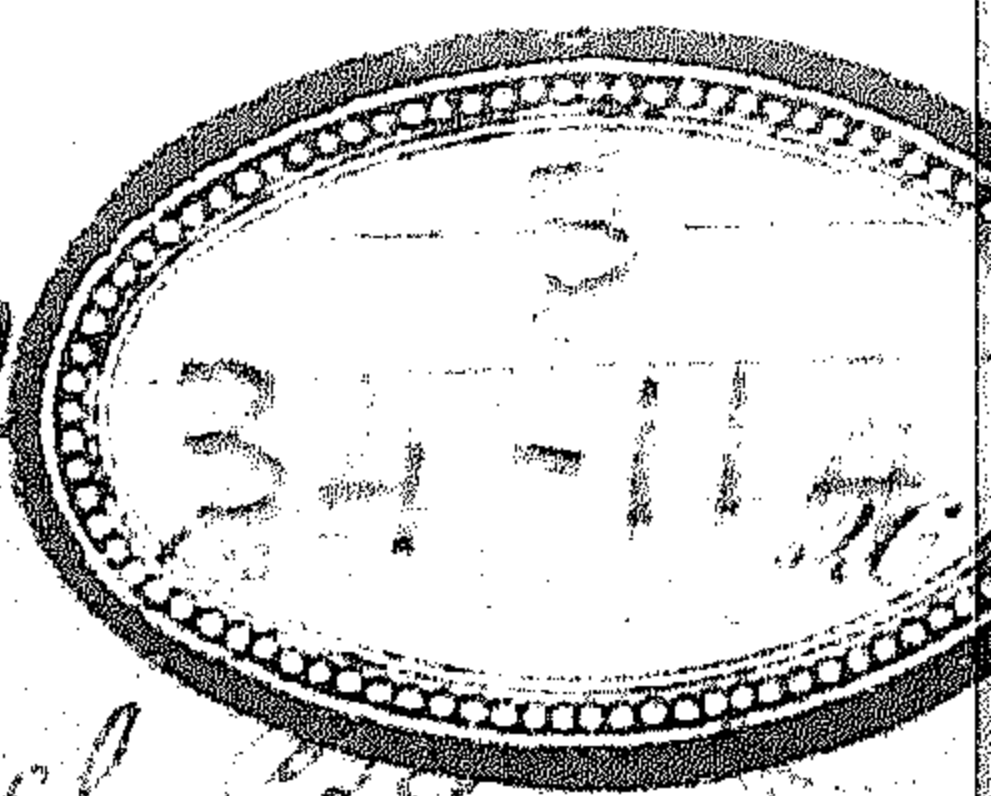
128

30

Biblioteca Universitaria	
GRANADA	
Sección	<i>30</i>
Escrito	<i>30</i>
Título	
Número	<i>30</i>

Juan

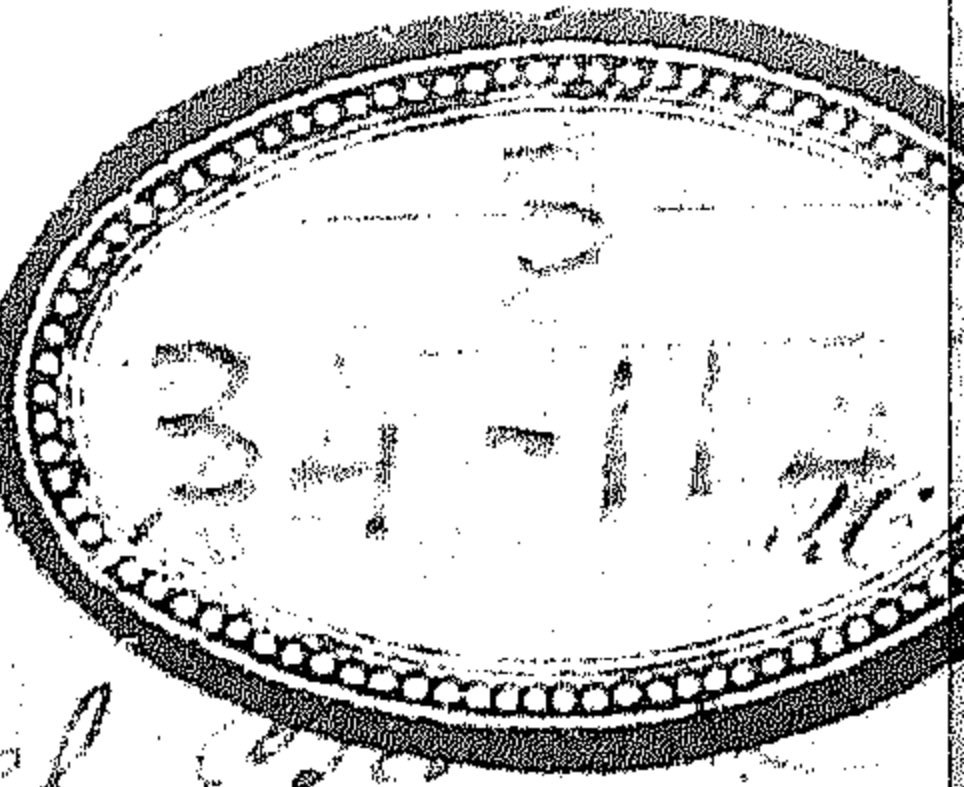

posorio del

theologia

3-2-191

Don Juan

Del Apoyante del
theologia

3-2-1911

1.2.8

30

Biblioteca Universitaria
GRANADA
Señal <u>4</u>
Estante <u>16</u>
Tabla
Numero <u>30</u>

B-129/H

REVEREN-
DI PATRIS D. IO.
ANNIS FERI, IN TOTAM
GENESIM, NON MINVS
ERVDITAE, QVAM CATHO-
LICAE ENARRA-
TIONES.

TERTIA AEDITIO.

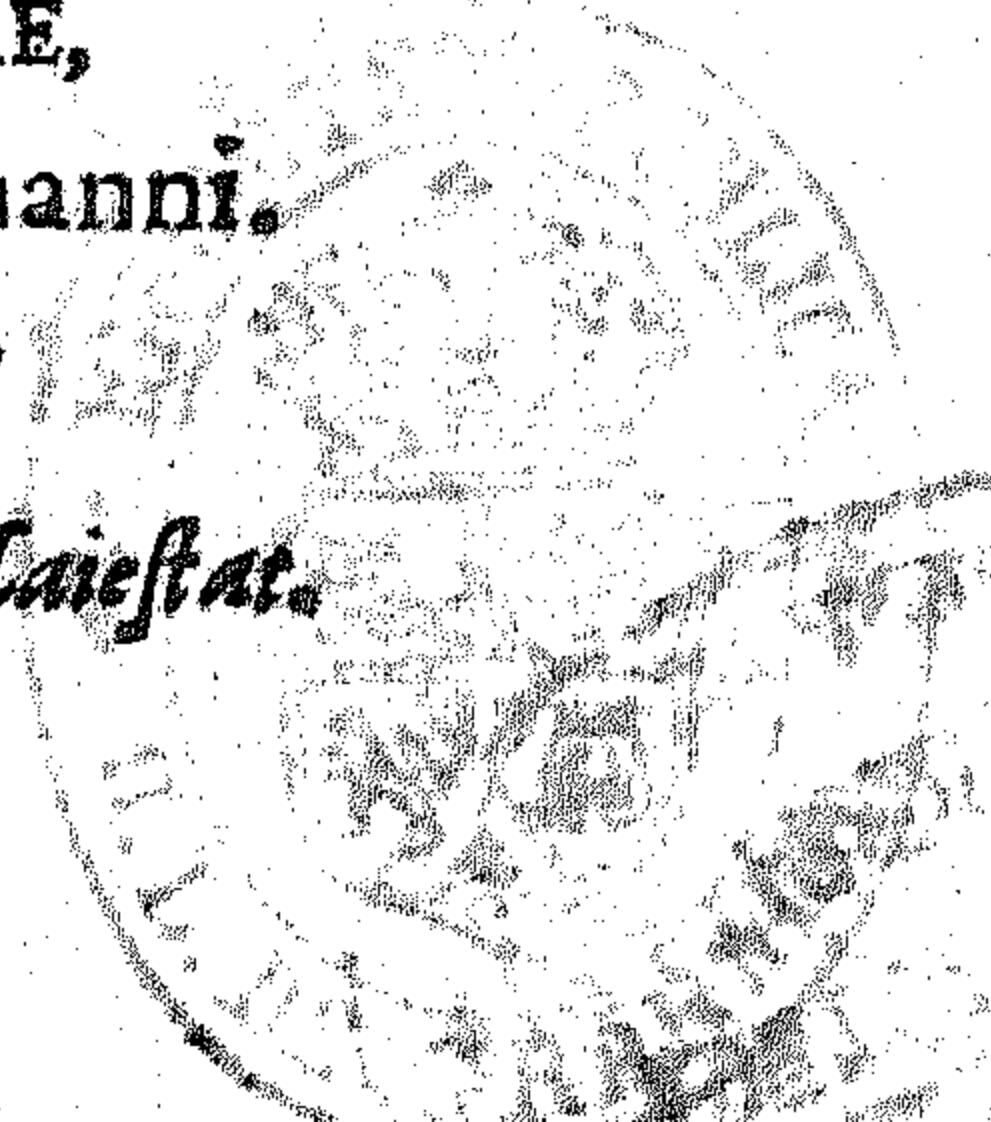
*del Obispo de la Com. de Ind.
de Gran.*

*de Libreria
No tiene que
cuyar.*

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud hæredes Arnoldi Birckmanni.
Anno M. D. LXXIII.

Cum Gratia & Privilegio Cesar. Maiest.

P R A E F A TIO AVTHORIS, IN LI- BRVM GENESIOS.

*Gustate & videte, quoniam suavis est Domi-
nus. Beatus vir, qui sperat in eo. Timete
Dominum omnes sancti eius, quoniam ni-
hil deest timentibus eum.* Psal. 33.

Monet nos Diuus Paulus,
vt deinceps nō terrena, sed
caelestia, quæ sursum sunt, vbi
Christus est in dextera Dei Col. 3.
sedens, quæramus & sapia-
mus, si tamen verè cum Christo surrexi-
mus, hoc est, si verè Christiani sumus.
Quo verbo satis innuit, ideò nos in Ec-
clesia esse, imò nos homines esse, vt spiri-
tualia, id est, quæ ad animæ salutem fa-
ciunt, quæramus. Qui enim aliud quip-
pam in publicis concionibus, in Chri-
stianismo, imò in mundo quærit, is ne-
scit, cur Christianus, imò cur homo sit,
& vocetur. Quamuis autem Diuus Io-
annes, quem hætenus enarrauimus, sa-
tis superq; ea, quæ ad salutem nostrā fa-

Matt. 24.

ciunt, ostēderit, nō tamen fatis est, semel ea audisse. Maximè hoc nouissimo tēpore, in quo (proh dolor) videmus, quàm apertissimè impleri illud, quod Christus de nouissimis temporibus prædixit, nēpe, audituri estis prœlia, & opiniões prœliorum. Idemq; illud: Multi pseudoprophetae surgent, & seducent multos, &c. Sed & illud: Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas. Atqui vbi plurima sunt, & imminent mala, ibi maiori & frequentiori opus est admonitione. Vbi multi laquei & errores, ibi maiori opus est cautela. Vbi autem abundare incipit iniquitas, & refrigescere charitas, ibi maiori instantia verbum Dei prædicandum est. Hinc Paulus Timotheum monet: Insta oportunè, importunè: argue, obsecra, increpa, &c. Si hoc suo tempore dixit, quid nunc diceret & faceret? Summa: Verbum Dei semper prædicandum est in Ecclesia: tum quia ex ipso solo viuit anima & vegetatur (Iuxta illud: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei) tum vt armemur contra aduersarias potestates & tentationes. Arma siquidem militiæ

*2. Tim. 4.**Deut. 8.*

militiæ nostræ non carnalia sunt, sed spiritualia, potētia Deo ad destructionem munitio, &c. Armamentarium autem nostrum, vnde spiritualia hæc arma sumere possumus, scriptura sacra est. Quam ob rem ego, cum post aliquot librorum noui Testamenti qualemcunq; enarrationem, diu multumq; mecū cogitasset, quid nam deinceps rudi populo proponerem, quod & capere posset, & fructuosum esset, tandem placuit ad vetus transire testamentū, non quòd nouum Testamentum ad doctrinam salutis non sufficiat, sed vt vel sic discamus, imò ad oculum videamus, fidē nostram sanctissimam non esse nouam, & nuper inuentam, sed veterem & antiquissimam probatissimamq;. Deinde, vt videamus, non solos nos ad pietatem & sanitatem, Deoque dignam vitam induci, cum idem studium fuerit pijs omnibus ab exordio mundi. Quanquam autem, vt Paulus ait: *2. Tim. 3.* Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis sit ad docēdum, arguēdum, &c. Maximè tamen visus est, & proposito meo, & tempori nostro congruere primus ille liber Mosi, quem Hebræi Breshith, nos

PRAEFATIO

Genesis vulgò, aut librum creationis dicimus. Hunc igitur enarraturus non incongruè verba hæc Davidis proposui: Gustate & videte, &c. Hoc enim potissimum in hoc libro spectandum erit, quòd Dominus scilicet suavis est, & quòd beati sint omnes, qui in ipsum sperant. Sed de hoc infra. Nunc breuiter videamus, quis sit author huius libri, cur Genesis vocetur, & quis sit eius scopus.

Authorem igitur liber hic nõ qualẽcunque habet, sed fide dignissimũ, ipsum scilicet legislatorem summũ Moysen, qui qualis quantusque fuerit, ipsa scriptura satis ostendit. Hic enim Moyses primũ eruditus fuit in omni sapientia Aegyptiorum, vt Stephanus ait. Deinde tantæ fuit deuotionis, vt cum adoptatus esset à filia Pharaonis, magis tamen elegit cum populo Dei affligi, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maioresque diuitias æstimauit thesauro Aegyptiorum improprium Christi. Prætereà tantæ fuit iustitiæ & æmulationis, vt etiam priusquam ad liberandũ populi munus vocaretur, naturali equitatis studio prouocatus, accipientem iniuriã de popula-

Psal. 33.

Act. 7.

Hebr. 11.

AUTHORIS.

popularibus suis vltus, inuidiæ se dedit, & in exiliũ abiit. Denique talis ac tantus fuit, vt Deus ipsi appareret in deserto. Ipse à Deo dux populi constitutus est. Ipse à Deo audiuit: Ego ero in ore tuo, & docebo te, quid loquaris. Ipse quadraginta diebus cum Deo in monte fuit. Ipse est de quo Deus ipse dixit: Si quis fuerit inter vos propheta in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ei. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquor ei. Palam & nõ per ænigmata Deum videt. Denique de ipso dicit scriptura: Non surrexit ultra propheta in Israel, qui nosset Dominum facie ad faciem sicut Moyses, & cæt. Quid igitur mirum, si talis tantusque certius quiddam de prima rerum creatione tradiderit, quàm philosophi. Imò quis non hunc fide dignum iudicet, cum quo Deus ipse locutus dicitur, sicut loqui solet homo ad amicum suum? Sed de ipsius authoris commendatione satis dictum.

Nulli aut dubium esse potest, quin instigante Deo & huc & alios libros scripserit. Imò scriptura planè affirmat, Deum præ-

Exod. 17.

cepisse, vt verba DEI scriberet Moses. Scribe, ait, hoc in monimētum, &c. quo vel ipse insigniter nobis monstratur Dei bonitas, non solū enim per se ipsum hominibus locutus est pijs, vt Noe, Abraham, &c. Verum etiam, postquam in magnam malitiam omne hominum genus degenerauerat, nec sic tamen se totum ab hominibus alienauit, quanquam eius familiaritate indigni facti erant, tamen alio modo suā erga eos amicitiam innouari volens, quasi longē absentibus literas misit, conciliaturus sibi vniuersam hominum naturam. Deinde etiam ex literarum & scripturæ utilitate possumus Dei bonitatem aestimare. Nihil enim est in mundo, in vniuersa multitudine rerum visibilium, quod humane menti ad cognoscendum creatorem suum, tam efficax, tam vtile, tamque certum præbeat adiumentum, vt literæ: hæc enim quantumuis parua signa, de præterito narrant, de præsentī demonstrant, de futuro seculo annunciant, & quod summum est creatoris, non solū omnipotentiam asseuerāt, verū etiam voluntatem nobis intimant, & quoties volumus,

Iumus Deus nobis per hæc signa loquitur. Magna igitur gratia Dei, quòd homini non solū dedit, vt possit meditari verbum, sed etiam dedit linguam eruditam, vt possit id ipsum eloqui, denique & manum, vt possit verbum Dei scribere, & ab alijs scriptum legere. Cæterū, liber hic Genesis dicitur, vel liber creationis, non quòd solam rerum creationem cōtineat, sed quòd in exordio creationem rerum tractet. Solent enim Hebræi ab exordijs, imò plærunque à primis dictionibus totum librum appellare, maximè in libris Mosi, sic enim à prima dictione Bresith, id est, in principio, totus liber Genesis Bresith dicitur apud Hebræos. Sic à prima dictione Veellesemoth. i. & hæc sunt noīa, totus Exodus dicitur Veellesimoth. Sic de alijs. Sic nos more Hebræorum, à primo capite huius libri totum librum nominamus Genesis. Vel secundum alios, ideò liber hic Genesis dicitur, quia cum generationibus cœli & terræ, vtramque etiam generationem eloquitur, vnius eiusdem Dei & hominis Christi. Diuinitatis namque genituram in eo tetigit, quod de singulis ait:

Gene. 1.

lis ait: Dixit Deus, fiat & factum est. Generationem autem humanitatis Christi in eo exprimit, quod ad Abraham dixit: In semine tuo benedicentur omnes gentes.

Gene. 22.

Restat igitur, ut summam eorum, quae in hoc libro docentur paucis proponam, quod attentiores sitis.

Primo igitur in hoc libro audietis, quod sit Deus, unde ortum habuerint creaturae, maxime autem homo, unde ortum habuerit peccatum, mors & afflictio, quae omnia scitu per necessaria sunt. Deinde audietis insignes quaedam de Christo promissiones, quibus patrum fides innitebatur, quae vel sola hunc nobis librum commendatiorem reddere deberent. Praeterea habebitis in hoc libro insignia exempla & severitatis Dei in impios, & bonitatis in pios, quorum alterum, nisi plane lapides simus, timorem incutiet, alterum amorem.

Omniū maxime autem videbitis in hoc libro pulcherrima fidei, & charitatis, & patientiae, atque adeo verae pietatis exempla in sanctis illis patribus, atque ea tam copiosa, ut nullum genus hominum sit, quod non hic doceatur. Ex huiusmodi
enim

enim exemplis videbis, quales nos gerere oportet erga Deum, erga nos ipsos, erga parentes, erga uxores, erga filios, erga fratres, erga dominos, erga aequales, erga servos, erga hospites, erga mortuos, erga iuvenes & senes, erga credulos & incredulos, erga iustos & peccatores, erga amicos & inimicos, erga sacerdotes & prophanos, &c. Atque ob eam causam vel maxime hunc librum enarrandum assumpsit. Primo, quia certum est simpliciores quosque magis exemplis, quam verbis moveri. Secundo, ut vel sic os obstruatur illis, qui de sola fide sibi blandientes, opera bona nihil curant. Tercio, ut qui vel nolunt, vel non audent sanctorum legendis (ut vocant) fidere propter incertitudinem scriptorum, habeant cui tuto fidere possint. Postremo, ut vel sic discamus erubescere de segnitie nostra, qui tam desides sumus ad bona, cum videamus veteres illos tam ferventes fuisse. Et quamvis factis exemplorum in novo testamento habeamus, non paruum tamen incitamentum dabit ad pietatem, si videamus & veteres, & nostrates eodem studio ad pietatem festinasse.

Sed

Sed quid opus est multis ostendere, quid in hoc libro expectandum sit, cum ex vno Davidis verbo omnia, quæ hæcenus dixi, conspiciere possimus. Gustate, inquit, & videte, quàm suavis sit Dominus, &c. Timete Dominum omnes sancti eius, &c. Verè enim hic non solum videbimus, quis sit Deus, sed etiam gustabimus, quòd verè suavis sit. Nec solum videbimus, quòd bonus sit sperantibus in se, sed etiam, quòd verè timendus sit impijs. At qui non parum momenti habet ad piè beateque viuendum viuida fide verum nosse Deum. Qui enim ex animo credit illum esse summè bonum, qui poterit aliquid amare supra illum? Qui credit omnipotentem, non conabitur illi resistere, qui vinci non potest. Qui credit summè sapientem, nunquam illi obmurmurabit in rebus aduersis. Etenim, vt improbus omnium iudicio videatur, qui cum sit idiota medicum repræhendant, quòd varijs corporibus varia præscribat: ita prorsus excors sit, qui Deum perinde iudicat, quasi nesciat, quid cuique expediat. Qui credit Deum summè iustum, nunquam sibi promittet malefa-

etorum

etorum impunitatem. Qui credit omniscium, nõ facilè committet illo spectante, quod apud bonum virum erubesceret facere. Qui credit summè veracem, horrebit impijs intentata supplicia, & ad æternam beatitudinem pijs promissam aspirabit. Gustate igitur, & videte, & cetera. Nemo has tãtas delicias nobis vltro propositas contemnat aut negligat. Non enim impunè feret, quisquis talis est. Qui enim ignorat (ait Paulus) ignorabitur. *1. Cor. 14.*
Et Sapiens: Qui declinat aurem suam, ne audiet legem, oratio eius erit abominatio apud Deum. Terreat huiusmodi homines illud Oseæ: Succisus est populus meus, qui est absque scientia, & quia tu repulisti scientiam, repellam te. Terreat etiam Isaias: Propterea, inquit, captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. Ex altera autem parte videamus, ne temerè, & quasi illotis manibus irruamus in scripturã, ac omnia pro nostra curiositate excutere velimus. Qui enim in scriptura habitat, Deus est Zelo-tes, ignis consumens, maiestas summa, vel ipsis angelis tremenda. Nos omnes fert tanti numinis fulgor. In lege præcipitur,

ne

PRÆFAT. AVTHO.

ne pecora montem tangant, ubi Dominus cum Mose loquebatur, imò etiã vulgus prohibebatur accedere. Qui enim pecuinos habent animos, indigni sunt tantis mysterijs interesse. Humiliter igitur & religiosè accedamus, feruorẽ autem & attentionem nobis addet, si attendamus Deum ipsum hic loqui. Quis enĩ non libenter audiat Deum loqui? Deinde ipsius scripturæ utilitas & dignitas. Nam si aliæ artes laudatæ magis appetuntur, quàm desiderabilis est ea, quã nemo satis laudare sufficit? Ipsa enim sola omnes omnium seculorum errores detegit, redarguit, refutat. Sola consummatam & ab omni hypocrisis fuce remotã virtutem docet, sola beatitudinis vitæque veræ & æternæ spem solidam introducit. Sola abditos diuinitatis thesauros demõstrat. Huc igitur properemus, huc aures animumque dirigamus. Et vt fructuosè audire possimus, ipsum spiritum sanctum, à quo hæc profecta sunt, pijs votis imploremus.

*Lectus hic liber, admissus & approbatus est,
ab Eximio Sacra Theologia Doctore F.
Ioanne Hentenio Dominicano.*

IN PRINCIPIO creavit Deus cœ-
 lum & terram. Terra autem erat inanis
 & vacua, & tenebræ erant super faci-
 em abyssi: & spiritus domini ferebatur
 super aquas. Dixitque Deus, Fiat lux. Et
 facta est lux. Et vidit Deus lucem quod
 esset bona: & diuisit lucem à tenebris. ap-
 pellauitque lucem diem, & tenebras noctem: factumque est
 vespere & mane dies vnus. Dixit quoque Deus: fiat firma-
 mentum in medio aquarum: & diuidat aquas ab aquis. Et fe-
 cit Deus firmamentum, diuisitque aquas quæ erant sub fir-
 mamento ab his, quæ erant super firmamentum. Et factum
 est ita. Vocauitque Deus firmamentum, cœlum: & factum est
 vespere & mane dies secundus. Dixit verò Deus: congregen-
 tur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat ari-
 da. Et factum est ita. Et vocauit Deus aridam, terram: con-
 gregatiõesque aquarum appellauit maria. Et vidit Deus quod
 esset bonum, & ait: Germinet terra herbam virentem & fa-
 cientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta
 genus suum, cuius semen in semet ipso sit super terram. Et fa-
 ctum est ita. Et protulit terra herbam virentem & facientem
 semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, & ha-
 bens vnumquodque sementem secundum speciem suam. Et vi-
 dit Deus quod esset bonum. Et factum est vespere & mane di-
 es tertius. Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento
 cœli, & diuidant diem ac noctem: & sint in signa & tempo-
 ra, & dies & annos: vt luceant in firmamento cœli, & illu-
 minent terram. Et factum est ita. Fecitque Deus duo lumina-
 ria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare mi-
 nus, vt præesset nocti: & stellas, & posuit eas in firmamento
 cœli, vt lucerent super terram, & præessent diei ac nocti, &
 diuideret lucem ac tenebras. Et vidit Deus quod esset bonum.
 Et factum est vespere & mane dies quartus. Dixit etiam De-
 us: Producant aquæ reptile anime viuētis, & volatile super
 terram sub firmamento cœli. Creauitque Deus cete grandia, &
 omnem animam viuētem atque motabilem, quam produxe-
 rant aquæ in species suas, & omne volatile secundum genus
 suum. Et vidit Deus quod esset bonum, benedixitque eis di-

*cens. Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris: aues
que multiplicentur super terram. Et factum est vespere & ma-
ne dies quintus. Dixit quoque Deus: Producat terra animam
viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ
secundum species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus bestias
terræ iuxta species suas & iumenta & omne reptile terræ in
genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum, & ait: Faciamus
hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit
piscibus maris & volatilibus cæli & bestiis, vniuersæque ter-
ræ omni que reptili quod mouetur in terra. Et creauit Deus ho-
minem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem
Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos. Bene-
dixitque illis Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & re-
plete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus ma-
ris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mo-
uentur super terram. Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem
herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ
habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in es-
cam, & cunctis animantibus terræ, omni que volucris cæli, &
vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima vi-
uens, vt habeant ad vescendum. Et factum est ita, Viditque
Deus cuncta quæ fecerat: & erant valde bona. Et factum est
vespere & mane dies sextus.*

Exod 34.

HACIES MOSI, cum vbique
ex colloctione Dei splendida
sit, & idcirco figuratiuis vocib⁹
sensum suum, qui per faciem in-
telligitur, velare oportuerit: tum
verò in hoc primo capite tanti
splendoris est, quatum ferre ne-
quissent vniuersi filij Israel, nisi illum grossiori te-
xtu literæ, quasi pannis infantie inuoluisset. Ob
hanc causam, vt Hieronymus ait, etiam nunc apud
Iudæos nemo ad lectionem huius capituli admit-
titur, nisi tricenarius sit, hoc est, triginta anno-
rum. Ne igitur etiam nos offendat claritas illius
lucis, quã possum breuissimè & simplicissimè ex-
ponam caput hoc: ac omissis quibuscumque sub-
tilita.

tilitatibus aut curiositatibus philosophicis, tan-
tum ea, quæ ad literam faciunt, in medium profe-
ram. Tum quia non omnes capere possunt subtilio-
ra (& tamen etiam insipientibus debitor sum) tū
quia alio fine docendum est in ecclesia, quàm in
scholis: In scholis docetur vt sciamus, in ecclesia
vt ædificemur. Hinc est quod Paulus reijcit ppha-
nas & aniles fabulas, ac denunciat ne attendamus
genealogijs ac diuersis doctrinis, caueamusque
in summa ab omnibus, quæ quæstiones magis præ-
bent, quàm ædificationem Dei. Diuersæ autem
doctrinæ à Christo sunt, è quibus ad pugnas ver-
borum profilitur, & quæ materiam suppeditant
inuidiæ, suspicionum, curiositatum, & ceter. Di-
uersæ item doctrinæ sunt, quæcunque in vocū no-
uitatibus, verborum oppositionibus, syllogismo-
rū nexibus, & rhetorico versantur artificio. Qua-
propter diligenter admonet Paulus, ne quibus
præda simus per philosophiã & inanem deceptio-
nem, iuxta institutiones hominum, iuxta ege-
næ elementa mundi, & non iuxta Christum. Con-
trà benè inculcat Christum docendum, atq; hunc
crucifixum, finem præcepti charitatem, ex puro
corde, conscientia bona, & fide non simulata: Tu,
inquit, homo Dei sectare iustitiam, pietatē, fidem,
charitatem, patientiam, mansuetudinem, &c. Ni-
hil enim aliud quærendum est in scripturis, quàm
quòd ad vitam sanctam attinet: omnis enim scri-
ptura diuinitus inspirata utilis est ad doctrinam,
non inanium rerum, sed ad redargutionem, cor-
reptionem, institutionem, id est, doctrinam, quæ
est in iustitia, vt integer sit Dei homo ad omne o-
pus apparatus. Hanc à Paulo præscriptā docendi
regulam etiã ego imitabor: quod ideo præfari vo-
lui, ne quis subtilia & philosophica à me expectet.

In principio creauit Deus cælum & terram.

A creatiōe rerū incipit Moses plurib. de causis.

A 2

Primò,

Primò, vt vel sic per visibilia rudem illum populum suum duceret in cognitionem visibilis Dei: creaturæ enim sunt quasi speculū in quo relucet maiestas creatoris. Inuisibilia, inquit, Dei per ea quæ facta sunt conspiciuntur, &c.

Rom. 1.

Deinde ideo à creatiōe rerum incipit, quia videbat multa quidem philosophos de ea re scripsisse, nihil tamen certum tradidisse, sed pleraque falsa. Veram igitur creaturarum originem hoc capite quàm breuissimè explicat.

Præterea Israelitæ quibus Moses dux præfectus erat, laborabant in Aegypto, nec solum corporali seruitute, sed etiam ob consuetudinem gentis infecti erant idololatriæ scelere. Curauit igitur beatus vir pro munere sibi iniuncto, vt primū eos à morbis animi liberaret, & à grauiore seruitute, & etiam ex Aegypto scelerum per potentem Dei manum eijceret. Docuit igitur Iudæos primò fugere ab Aegyptiorum (qui idolis deditissimi erant) consuetudine, postea etiam corporaliter eos eduxit. Demum etiam propter nos incepit à rerum creatione: Fides enim creationis ad multa nobis prodest. Hinc enim primò agnitionem Dei sumere licet, vt supra ex Paulo ostendimus: deinde etiam cōsiderata omnipotentia, sapientia, bonitate Dei, spem concipere possumus, corque nostrum ad dominum attollere. Præterea tam potentem creatorem quomodo nō vicissim amauerimus, si ex tot & tantis donis eum summum bonum esse didicerimus? Ad hæc, qui Deum omnia creasse credit, & omnia Dei esse & in Deum referri, non facile abutetur creaturis. Adde quod ex hac rerum creatiōe bene considerata, qui clari & potētes sunt cristas demittent, nec genus nec potentiam iactare audebunt, videntes se ex eodem luto simul vnà cum infimorum infimis esse conditos. Diues agnoscēs terram ex æquo datam filijs hominum, cessabit aliorum

aliorum iniuria res suas augere: neque Cain prosequetur Abel, si fidem creationis teneat. Econtra autem, pauper & ignobilis incipiet conditionem suam æquius ferre, cum sciat se non minus ad Deum pertinere, quàm diuites & potentes. Denique omnes hac fide pollentes conditori suo placere studebunt, eumque prædicare ore, opere, verbis & factis nunquam cessabunt. Summa, fides creationis hominem verè mortificatum reddit, & humilem erga Deum, confidentem in aduersis, & in prosperis non elatum.

Non simpliciter autem Moses creationem rerum describit, sed etiam ordinatè. Primò enim in generali ponit creationem rerum, deinde quomodo eas Deus à se inuicem distinxerit, postremò quomodo easdem ordinauerit: vt vel hinc videamus, quod non solum materia rerum à Deo est, sed & forma & ornatus, denique & operationes creaturarum. Omnia autem hæc breuiter comprehendit, vt & nos discamus in his rebus quære re veritatem, non curiositatem, ne progrediamur ultra quàm fert naturæ nostræ tenuitas, & ne curiosius quæ supra nos sunt indagemus: id quod veritatis hostibus euenit, qui voluerunt proprijs rationibus vniuersa expēdere, nō cogitantes quod impossibile sit humanæ naturæ Dei opificium penitus ediscere. Id quod pulchrè in Iob legitur: Vbi Iob. 38 inquit, eras quando ponebam fundamenta terre? & cæt. ibi ad longum. Meritò igitur Sapiens dicit: Sap. 9. Difficile æstimamus quæ in terra sunt, quæ igitur in cœlis sunt quis inuestigabit? Vide igitur quàm simpliciter Moses rem ipsam proponat: *In principio inquit, creauit Deus cœlum & terram.* Nullas hic audis demonstrationes naturales, nullas philosophicas rationes: vnde etiam nunc impius quispiam obgannire posset, id quod olim Aristotelem dixisse ferunt de Mose: Ille homo multa dicit, & nihil pro-

bat. Verum faceſſat hæc blaſphemia à Chriſtiano-
rum auribus & ore, non enim rationem inſtruere
voluit Moſes, ſed fidem: fidē igitur exigit & quæ-
rit, ergo claudendi ſunt oculi rationis. Si credis,
ſatis tibi dictum eſt: ſi non credis, nullæ rationes
tibi ſatisfacient. Deinde ſcriptura ſacra non ſe-
cundum philoſophiæ traditiones ſuaſoria veriſi-
milia colligentes expendenda eſt, ſed ſecundum
regulam veritatis, quæ oraculis diuini ſermonis
exprimitur, & contemplationis tantæ maięſtatis
fidelium pectoribus inſunditur, quia ſcriptū eſt:
Confirma me in verbis tuis, narrauerunt mihi
iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua. Et vt ſe-
mel omnia dicam, vt fructuoſè conſiderare poſſi-
mus rerum creationem, ſatis eſt ſcire à quo & ad
quid factæ ſint. Sunt qui in bonis inferioribus
ſenſibilibus huius mundi tota ſenſualitate de-
preſſi, totos ſe dederunt his, quæ facta ſunt, quò-
nam modo, vel ad quid facta ſint negligētes: quid
iſtos niſi carnales dicamus? Fuerunt autem & alij,
quibus ſummum ſtudium fuit & vnica ſollicitu-
do, modum & ordinem inueſtigare factorū, adeò
vt plerique non modò vtilitatem rerum perquire-
re diſſimulauerint: ſed & ipſas magnanimitè ſpre-
uerint, cibo paruiffimo viliffimoque contenti, hi
ſeipſos quidem philoſophos vocauerunt, à nobis
tamen rectius curioſi & vani appellantur. Sunt &
alij verè prudētes, qui nimirum & quæ facta ſunt,
& quomodo facta ſunt tranſilientes, intendunt a-
ciem mentis, vt ad quid facta ſint videant: hi itaq;
inueniunt quòd omnia propter ſeipſum creauit
altiffimus: omnia itē propter electos ſuos: hi ſunt
viri ſpirituales vtentes hoc mundo tanquam non
vtantur, ſed in ſimplicitate cordis quærentes do-
minum, ne illud quidem magnoperè inueſtigan-
tes quonam modo mundialis hæc machina vol-
natur. Tales nos eſſe voluit Moſes, ideò tam bre-
uiter

Pſal. 118.

uiter non quomodo, ſed quid fecerit Deus deſcri-
bit. Vide autem quàm audaciter & fiducialiter pro-
nunciet Moſes: primò omnium id aſſerit quòd
philoſophorum plurimi negabant, mundum ſci-
licet habuiſſe principium: imò ſi attendamus ſin-
gula verba, ſingulos impugnat errores.

In principio] Per principium filium, qui in Euan-
gelio iuxta noſtram translationem ſe principium
dicit. Item in Apocalypſi: Ego ſum alpha & ome-
ga, principium & ſinis. Et vera quidem eſt ſenten-
tia, nam per filium omnia ſunt facta, vt eſt Ioan-
nis. 1. Coloff. 1. Alij ſic intelligunt: In principio, id
id eſt, primo omnium. Alij; In principio, id eſt, pri-
mo menſe: tunc enim terra incipit florere & ger-
minare. In Hebræo eſt, bresith, quod interpretari
poſſe, in capite, vel in capitulo, vel in ſumma: vt
ſit ſenſus: Multa de rerum principijs opinati ſunt
philoſophi, hæc tamen eſt ſumma huius rei: Deus
creauit cœlum & terram, & ſecundum hoc, Ver-
bum iſtud in principio creauit cœlum & terram,
eſſet quaſi titulus & propoſitio generalis omnia
complectens, quæ deinde particulatim deſcribet.
Simpliciſſimè autem intelligendo, principium
ſignificat exordium temporis & rerum. Ergo
cum ait in principio, ſignificat ante rerum crea-
tionem fuiſſe Deum æternum: non enim in hoc
principio Deus factus eſt, ſed ante erat. Hæc au-
tem Dei eternitas incomprehenſibilis abyſſus eſt,
quis enim comprehendere poſſe, quomodo fieri
potuerit, vt tempus nondum eſſet, & tamen Deus
eſſet? Vnde planè intelligimus eternam vitā longè
aliud eſſe, q̄ præſentem vitam: hic enim & dies &
anni ſunt, illic autem nullum tempus: ſed mille,
inquit, anni ante oculos tuos ſicut dies heſterna,
quæ præteriit. Et ſicut incomprehenſibilis eſt æ-
ternitas ante principium rerum, ita & poſt finem.

Ioan. 8.
Apoc. *

Pſal. 89.

Isa. 46.

Heb. 4.

Fides autem quæ capit Deum & sentit ante omnia, in omnibus & post omnia esse Deum, abyssos has ingreditur, gestata verbo Dei velut vtero, sic, vt Isaias dicit: vt vel hinc appareat quid sit quod ad Hebræos dicitur: Portans omnia verbo virtutis suæ. Deinde cum dicit, in principio, planè damnat errorem illorum, qui putarunt mundum fuisse æternum.

Creauit.] Hoc verbo celeritatem conditionis insinuat, ne mora in faciendo existimaretur: vt vel sic intelligerent homines quàm incomprehensibilis esset operator, qui tantū opus breui exiguoque momento suæ operationis absolueret, vt voluntatis effectus sensum temporis præueniret: nemo operantem vidit, sed operatum agnouit. Deinde hoc verbo Dei omnipotentia ostenditur, qui solus potest creare, id est, ex nihilo aliquid facere: ipse enim vocat ea, quæ nō sunt, tanquam ea quæ sunt. Denique, hoc verbo damnatur error Platonis, qui assererat quidem creaturas à Deo factas, sed ex materia Deo coætérna: id quod planè falsum est, nam & materiam rerum creauit Deus. Iam cum Deum audis omnia creasse, noli imaginari quòd tum tantum condiderit prima rerum corpora & semina, nunc autem ea sinat ferri spontè, pro sua cuiusque vel natura vel industria: sed sicut à Deo condita sunt prima corpora, ita sentias nunc & omnia condi, regi, & seruari à Deo. Iuxta illud: Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor. Itemq; illud: Ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia. Vbi sic intelligitur articulus creationis, erigitur cor fiducia erga Deum, sentitq; se de manu Domini accepisse & accipere omnia, vitam, salutem, sensum, intellectum, cibū, vestes, &c. Sentit itē se sola Dei manu protectum & protegi à malis, sicque illi etiam nūc omnia resignat siue viuat, siue

1. Cor. 1.

Ioann. 5.
Roma. 11.

siue moriatur: nec est aliq; locus, in quo se mirabilius fides exercet, quàm hic: nā hic demum in obscurissimas tenebras ingreditur, sic sentiens: Ecce tu condidisti me, idque sine meo cōsilio, sine mea opera: ita & nunc egentem & moriētem, &c. subleuabis. Huc pertinet quod in psalmo dicitur. Tu es qui extraxisti me de ventre, &c. Item: Omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore, dante te illis colligent, &c. Et iterum: Domine probasti me, & cognouisti me, &c. per totum. Huc pertinet quod Paulus ait: Fide intelligimus optata esse secula, & cæt.

Deus.] Hic habes verum & certum autorem rerū. Deus, inquit, creauit cælum & terram. Hic autem non opus est curiosè inquirere quid sit Deus, ne nobis contingat id, quod Philosophis accidisse videmus: nempe quòd in varios errores inciderunt & c. Qui enim perscrutari conatur quis sit Deus, & quæ eius substantia sit, supprimitur à maiestate, nec mirum: cum ne minimæ creaturæ rationem reddere possimus. Requiritur à nobis, vt Deum esse sciamus, non vt quid Deus sit, indagemus. Vnde propheta arguens impium, non crimini assignat, quòd nescit, quid Deus sit, sed quòd Deum esse ignorat. Dixit, inquit, insipiens in corde suo, non est DEVS. Varijs quidem nominibus Deus nominatur in scriptura. Dicitur ignis, lux, leo, agricola, & cæter. non quòd re vera talis sit: sed ita nominatur, vt per ea nomina, vel ex parte, amplitudinem eius potentiæ, sapientiæ, & bonitatis pernoscamus. Sic & sancti viri Deum varijs nominibus appellauerunt: Vitam scilicet, fortitudinem, firmamētum, &c. hoc autem ideo factum est, quia hæc omnia re ipsa experti erāt. Cæterum quid Deus sit in natura sua, nemo vnquam nouit. hinc cum Moses dixisset: Si dixerint mihi, quod

est nomen eius, quid dicam eis? Respondit Dominus: Ego sum qui sum. Sic dices: Qui est, misit me ad vos. Sed de hoc satis. In principio, inquit, Deus creauit. Hoc verbo refellitur Plato, qui tria principia posuit, Deum, exemplar, & materiam. At Moses vnum tantum ponit principium. Secundo, refellitur Manichæus, qui duos posuit Deos, vnum autorem bonorum, alterum autorem malorum. At Moses tantum vnum Deum nouit. Tertio, in generali hic damnatur pluralitas Deorum: singulari enim numero loquitur, Deus creauit. Et quamuis non dicat: Vnus Deus creauit omnia, satis tamen exclusit pluralitatem Deorum: imò efficacius, quam si dixisset: Vnus Deus creauit. Sicut enim qui dicit, vnus sol exortus est, scrupulum iniicit audientibus, quasi sentiat plures esse soles. cum autem simpliciter dicit: Sol exortus est, planè ostendit, non esse nisi vnum solem: sic hic, &c. Iam quòd Deus sit, omnis fabrica mundi ostendit. Omnia enim Deo plena sunt, nec est creatura tam parua, in qua nō reluceat gloria conditoris. Quòd autem tantum vnus Deus sit: primò declarat totius machinæ mundialis diuersitas, quæ per vnum creatorem seruatur, regitur, & gubernatur. Nisi enim vnus esset, qui omnia hæc tam diuersarum virtutum seu proprietatum gubernaret, & cōcordi pace colligaret, iam dudum orbis vniuersus periisset. Apud Virgilium legimus, Deorum discordia totam Asiam dissipatam. Sic omnia sursum deorsum verterentur, si plures essent dij. Facit etiam ad vnius Dei agnitionem, vnitas creationis, vna scilicet machina mundialis. Nam si plures essent dij, plures & machinas esse sequeretur. Quid enim cessarent alij, vno operante? Ostenditur et ex scripturis, vnum esse Deum, idque non vno in loco. Audi Israel, inquit Moses, Dominus Deus tuus vnus est. Et iterum: Videte quòd ego sim solus, &

Deut. 6.
Deut. 32.

lus, & non sit alius præter me, &c. Nec his obstat quòd in Hebræo habetur: In principio creauit Elohim, id est, dij, plurali numero. Elohim quidem pluralis est numeri: sed tamen iungitur verbo singularis numeri: ne quis suspicetur plures esse Deos. Imò quòd nomen pluralis numeri iungitur verbo singulari, manifestè nobis ostenditur, trinitatem personarum in diuinis esse, sed tamen manere vnitatem essentiæ. Per hoc autem, quòd trinitatem in prima statim propositione, & in primo articulo creationis subindicat, docere voluit hanc trinitatis diuinæ fidem ante omnia necessariam. Sancta igitur trinitas vnus est creator & Deus. Omnia enim per filium in spiritu sancto creauit pater. Non quòd filius fuerit instrumentum, & spiritus sanctus seruus, sed quòd tres personæ vnus sunt principium.

[*Cælum & terram, &c.*] Aliqui per cælum & terram intelligunt materiam informem primò creatam: vnde postea cælum & terra, aliæque creaturæ creatæ sunt. Alij per cælum intelligunt inuisibiles creaturas, per terram autem visibiles. Alij simpliciter intelligunt, vt litera sonat. Primò omnium creata esse duo illa corpora, cælum scilicet & terram, quæ essent locus & receptaculum aliarum creaturarum. Nam quia ratio lectionis postulat, vt de terra ita sentias, quòd in principio creata sit ante lucem, cogimur vt idem de cælo sentiamus. Nam & postea non dicit, Fiat terra: sed appareat arida ex aquis. Appellatione autem cæli, etiam aquam comprehendit. Nam cælos esse aquam, etiam Hebræi nominis affinitas declarat. Maim enim aquam significat, schamaim cælum. Alij volunt per cælum & terram oēs creaturas cælestes & terrestres intelligi. Sic enim vulgato more scripturæ, cæli & terræ nominibus vniuersæ significatur creaturæ. Sic in

Gene. 1.

*Exod. 31.**Iere. 23.**Psal. 101.**Actor. 17.**Colof. 1.**Ioan. 1.*

Sic in Exodo dicitur: Sex diebus creauit Deus cœlum & terram, vbi non tantum cœlum & terra, sed omnes creaturæ intelliguntur. Sic in Ieremia: Cœlum & terram ego impleo. Sic in psalmo: Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Quamuis igitur statim à principio omnes creaturas complectatur, tamen tantum nominat visibiles. Imò per totum caput nihil expresse de inuisibilibus creaturis loquitur. Nec id sine causa factum putemus. Loquebatur enim hoc rudi illi Iudæorum populo, qui præter visibilia nihil poterat intelligere. Imò & Paulus tempore gratiæ disputaturus cum Atheniensibus, à visibilibus doctrinam cœpit: Deus, inquit, qui fecit mundum. &c. Idem tamen Paulus iam credentibus scribens, longè alia via incedit: In ipso, inquit, creata sunt omnia, siue quæ in cœlo, siue quæ in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, &c. Itidem & Ioannes fidelibus scribens, aliter incipit suum Euangelium, &c. Moses autem qui primus omnium instituendam susceperat humanam naturam, prima tantum elementa docuit. Obseruandum autem & illud, quod non dixit, Fiat cœlum & terra, sed tantum: Deus creauit cœlum & terram. Cum enim ipsum principium sit verbum Dei, superfluum fuisset dici: In principio dixit Deus: idem enim esset, ac si diceret, in verbo suo dixit Deus. Deinde congruè dicitur primò creauisse qualemcunque materiam informem, & deinde præceptum iam existenti dedisse, ne videretur nihilo præceptum dedisse.

Terra autem erat inanis & vacua.

Bonus artifex prius ponit fundamentum, posito fundamento, postea ædificationis membra distinguit, adiungit ornatum. Sic hic proposito fundamento terra, & confirmata cœli substantia (duo enim ista sunt quasi cardines rerum) nunc creaturas in-

ras in-

ras incipit distinguere. Terra, inquit, erat inanis & vacua. Inanis ab omni germine, vacua à cunctis animantibus. Alij legunt, inuisibilis & incomposita. Inuisibilis, quia adhuc aquis operta erat, & nondum illam creator ab aquis separauerat. Incomposita, quia nondum tot creaturarum generibus exornauerat. Alij legunt: vasta & vacua, vasta, id est, incomposita, immixta aquis, nullo dum certo loco consistens. Et vacua, id est, nondum tecta plantis, nihil dum gignens. Primum ad terræ figuram pertinet. Secundum ad vim gignendi.

Summa, Terra non erat nihil, sed tamen non erat qualis nunc esse cernitur. Docet autem Moses hoc verbo, quod sicut res per sese gigni non poterit, ita nec per sese perfici. Et sicut antè de conditione rerum dictum est, sic nunc de perfectione rerum dicendum & conseruatione.

Summa: Deus non solum dedit & dat rebus esse, sed etiam pulchritudinem. Ergo, quod terra suo loco consistit, & credita semina cum scœnore reddit, non terræ natura est: sed voluntas Dei. Et hanc immensitatem DEI vndique se in omnia effundentis, quomodo capere posset humana ratio?

Sed cur, inquis, non in principio perfectam & ornatam creauit terram? Respondeo: Ne verè increata & sine principio crederetur, si species rerum velut ingenitæ ab initio, non postea additæ viderentur. Nam cum terra incomposita fuisse legatur, & tamen à quibusdam putatur fuisse ab æterno: quid diceret, si ab initio eius pulchritudo vernasset? Deinde etiã Dei natura est, imperfectiora præmittere, vt perfectiora sequantur. Ita in foetibus humanis formandis, videmus primò in materno utero imperfectos foetus absque lineamentis, absque statura debita, & tandem sua incrementa suscipere. Sic Deus non omnia vno tempore dat.

Hoc

Hoc igitur factò, quòd terram primò incultam creauit, consolatur pusillanimitatem nostram, & docet lōganimitatem, si non ista æterna gloria ab initio fruamur, quam Deus suis electis dare paratus est, dabit eam tempore constituto, quando incrementa nostra sumpserimus post hanc vitam. Accedit & illud, quòd imitatores nos sui voluit esse Deus, vt primò faciamus aliqua, postea venustemus, ne dum simul vtrunque adorimur, neutrum possimus implere. Fides item nostra quodam gradu crescit. Ideò primùm fecit Deus, postea venustauit, vt eundem credamus ornasse, qui fecit, fecisse qui ornauit. Sic suscitaturus Lazarum, primò iussit amoueri lapidem, vt demonstraret mortuū: deinde resuscitauit, postea iussit solui, vt inter ista fides infunderetur infidelibus, & per gradū quosdam credulitas nasceretur. Præterea, quòd terram incultam creauit, ostendere voluit, quòd nec ipse mundus haberet gratiam, nisi eum vario cultu creator ornasset. Itemque per hoc abstrahere nos voluit à nimio terrenorum amore. Vide enim quòd diligas: Terram in se incultam & horrendam? Cur nō potius creatorem diligis, omnis boni fontem? Cæterum quòd non solam terram dicit fuisse inanem & vacuam, non autem cœlum. ideò factum putant, quòd ipsum cœlū mox creatum suis incolis, id est, beatis spiritibus impletum est, quos in principio cum cœlo & terra esse conditos, ac mox conditionem suam ad laudem conditoris retulisse testatur ipse Dominus ad Iob dicens: Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ? & paulò post: Cùm me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei: astra videlicet matutina, eosdem angelos quos & filij DEI nuncupans, ad distinctionem nimirum hominū sanctorum, qui postmodum creandi, ac velut astra vespertina, post confessionem diuinæ laudis

Ioan. II.

Iob. 38.

per

per mortem erant carnis occasuri. Præterea etiam ideò Moses breuiter superioris mundi facit mentionem, de terra autem latius scribit. quia de mundo hoc, in quo homo factus est ad instructionem generis humani, sermonem facere instituerat: sufficere credens, si omnem creaturæ spiritualis & inuisibilis statum atque ornatum vno cœli nomine, quod in principio factum dixit, comprehenderet. Corporalem verò visibilemque creaturam latius describeret, id est, tacitis eis, quæ altiora sunt quæsitū, illa potius quæ essent à Deo præcepta vel promissa hominibus cogitanda proponeret. Vnde etiam consultè de casu Angeli penitus reticuit, quia hoc ad statum inuisibilis creaturæ pertinet.

Tenebræ erant super faciem abyssi.

Per abyssum aliqui intelligunt cœlum nōdum ornatum. Nam de eo certè corpore loquitur, cui postea lux indita est. Et rectè quidem terræ vastitatem & vacuitatem tribuit, abyssò tenebras: nam & terra est quæ gignit, cœlum autem corpus lucis capax. Alij volunt, quòd Moses explicandi gratia his tribus vulgo notis nominibus, terra, abyssò, & aqua, vsus sit pro eadem re, mole scilicet obscura & incomposita, vel materia informi. Nihil igitur aliud hoc verbo ostendere vult, quàm nondum fuisse lucem, quæ rebus & speciem daret, & inter ipsas discerneret. Atque hic iterum videmus, non natura corporibus congenitam esse lucem, sed voluntate Dei inditam, & sciamus nō initia tantum, sed & conseruationem corporum Dei opus esse.

Et spiritus Domini ferebatur super aquas.

Per spiritum aliqui intelligunt creaturas spirituales: alij ventum. Melius tamen hic intelligitur spiritus sanctus. Vbi enim opera Dei incipere dicunt, necesse est vt pcedat spiritus sanctus. Nec satis erat creata esse, nisi per spiritum sanctū melio-

raren.

Sap. 2.

rarentur, id quod maximè verum est in homine, & circa hominem. Non tamen opinandū est pueriliter, quòd spiritus sanctus columbæ specie volitarit super aquam, aut quòd Deus stans vel sedens in aliqua parte magnum anhelitum suum super aquas efflando emisit. Sed nec quod spiritus creator, (de quo scriptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarum) positione loci his, quæ erant creanda superferretur. Sed intelligendum potius, quòd virtute diuina præcallebat creaturis, habens in propria potestate, quando aquarum illustraret abyssum, quando in locum eas fecerneret vnum, quomodo & quando creaturas cæteras disponeret, in similitudinē artificis, cuius voluntas his, quæ fabricandæ sunt rebus solet superferri. Vel spiritus hic Dei nihil aliud est, nisi bonitas amorque Dei: Amor, inquam, non affectiuus, sed substantialis. Spiritus igitur amor est, & vita virtusque viua, in filio & patre manens, vel ab utroque procedens, patri filioque consubstantialis, hic nempe ferebatur super aquas, nihilominus & super terram, quæ sub aquis latebat, quæ videlicet magno super creaturam suam creator affectu ducebatur: vt quia non poterat esse quod ipse, qui creauerat, tales ex ea faceret formas, in quibus creatori coniungeretur, conuiueretque, & conregnaret creatura: hic amor, hæc bonitas creatoris, spiritus sanctus est. Igitur in capite libri splendide præmonstratur creatricis præsentia trinitatis. Etenim in nomine Dei pater, in nomine principij filius intelligitur, & qui super aquas fertur, ipse est spiritus sanctus.

Et dixit Deus: Fiat lux.

Hic incipit creaturas distinguere: nam hæcenus omnia confusa erant. Pulchrè autem operibus Dei congruebat, vt mundi ornatum à luce inciperet, cum ipse sit lux vera, lucemque habitet inaccessi-

cessibilem, cuius beatissima visioe mox creati angeli perfrui cœperant. Aptè quoque huic seculo ornando primam materialis lucis gratiam donauit, vt esset vnde cætera creata apparerent. Sic enim & domum ædificaturus, antequam fundamenta ponat, prius explorat, vnde lucem infundat, quæ si desit, tota domus deformi horret incultu. Lux enim est, quæ reliquos domus cõmendat ornatus. Et quid dulce esset in toto mundo, si deesset lux? Quale mihi gaudium esse potest, ait *Tob. 1.* Tobias, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? Lucem igitur primò creauit.

Iam non ita sensibus pueri sumus, vt putemus Deum vocalem, dentibus, palato, ac labijs, cū pleastro linguæ percussis, elementari sono dixisse: Fiat lux. Sed altius intelligendum, dixisse Deum, vt fieret creatura: quia videlicet per verbum suum, id est, vnigenitum filium, fecit omnia. Ex hoc igitur loco fere accepta sunt, quæ de verbo dicuntur, vt est illud psalmi: Verbo Domini cœli firmati sunt. *Psalm. 32.* Et illud Ioannis: *Psalm. 100.* Omnia per verbum facta sunt. Item: Portans omnia verbo virtutis suæ. Dicere, est parere verbum aliquod. Et quia ante omnia sese considerat pater, & in consideratione suæ potentie, ordinem & rationem omnium quæ condi possunt, ideo verbum parit, quod & imago patris est, & ipsissimum consilium faciendi omnia. Ipsa denique eius sapientia. *Ioan. 1.* Ideo in eo Ioannes dicit esse vitam & lucem. Hic igitur manifestè exprimuntur duæ personæ: pater scilicet, qui verbum dicit, & à seipso est, & filius qui verbum est, & à patre exit.

Quòd enim Moses ait: Dixit Deus, cõstat apud Deum fuisse verbum: hoc autem verbum nõ potest intra creaturas numerari, quando per ipsum factæ sunt creaturæ, nihil aliud Deus in creatione adhibuit, quam verbū suum. Verbum igitur fuit

B ante

ante creaturas. Si ante tempus & creaturas fuit, constat quòd æternum est, atq; adeò Deus. Quòd igitur Deus loquitur, constat quòd non solus est: nec tamē potest Deus pater personaliter id ipsum verbum esse quòd loquitur. Et tamen verbum Deus est: ergo alia persona. Huc pertinet, quòd Ioannes ait: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & DEVS erat verbum. Sic & idem verbum vel sapientiam DEI dicit: Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio, &c. Discem⁹ ergo hic præter cætera, quæ sit verbi incarnati operatio in corde nostro: nimirum quidem nouam vitam, nouū lumen. Iuxta illud: Misit verbū suum, & sanauit eos. Quamuis enim Moses hoc loco potissimum docere voluit, id quòd Apostolus ait: Omnia ex ipso, per ipsum, & in ipso esse, vt discamus confidere ei, cui scimus creaturas cordi esse. Fate-ri tamen necesse est, eandem esse rationem creandi & recreandi. Sicut enim terra inculta & tenebrosa fuit, donec verbo Dei & illustraretur & vim germinandi acciperet: sic homo ex natura malus est, & cæcus, nisi verbo Dei illustretur & purgetur. Huc pertinet illud Pauli: Deus qui dixit de tenebris lūmen splendescere, illuxit in cordibus nostris, &c. Et iterum: Fuistis aliquando tenebræ, nūc autem lux in Domino. Possumus & aliter intelligere locum hunc: Dixit Deus, &c. vt scilicet hinc videamus celeritatem & facilitatem operis. Quid enim verbo facilius est? Et tamen sequitur.

Et facta est lux.

Vbi planè videmus, ne dum celeritatem & facilitatem operis, sed & verbi potentiam, quòd omnia potest: per ipsum omnia condita sunt, conseruantur omnia, renouantur omnia: apud Deum non est impossibile omne verbum. hinc Ceterio: Dic verbum tantum, & sanabitur puer meus, de hac

Prōu. 8.

Psal. 106.

*2. Cor. 4.
Ephes. 5.*

hac verbi potentia, vide psalmum vigesimū octauum. *Psal. 28.*

Hinc igitur & nos fidem nostrā cōfirmemus, ne verbū Dei infirmū aliquid putemus, sed ei cōstanter inhæreamus: Verbū enim Domini sicut omnipotens est, sic & manet in æternum. Quæ autē est illa lux, variæ sunt opiniones. Aliqui volunt lucē hanc nubē fuisse luminosam, vnde postea sol formatus sit. Alij volunt lucem hanc fuisse solē, licet nondum perfectum, sicut postea quarta die effect⁹ est. Alij volunt, quòd lux illa non processerit à corpore aliquo luminoso, sed immediatē à Deo creata sit. Sed quid opus subtiliter hæc velle indagari, cum nihil certi hinc dicere possimus: satis nobis sit lucem primò esse creatam. Ad hæc scimus Deū esse omnipotentē, Si lucem dare potest mediante sole, potuit & sine sole vel ante solem creatum dare. Summa, quid lux sit cerni potest rectius, quàm dici. Est enim illa ipsa claritas, quæ cernitur & omnia alia ostendit. Alij per lucem intelligunt angelos, qui secundum eos lux dicuntur, non solum quia vim discernendi habent, verum etiam quia veri & circūscripti luminis gratia refulgent. Itemq; quia in suis ordinibus distincti, magis vel minus lucēt, quemadmodū & in firmamento stella à stella differt in claritate: In hunc sensum etiā quæ sequuntur de angelis exponunt. Vidit lucem quòd bona, approbavit hanc angelicam creaturam. Diuisit inter lucem & tenebras, quantum ad iudiciū, quòd angeli apostatæ per tenebras significati, perpetuò à bonis separati sunt. Lucem appellauit diē: id est, bonos ita benè formauit, vt deinceps cadere non possint. Tenebras appellauit noctem: Malos angelos irreuocabiliter damnauit, quia enim semel venit illis pes superbiæ, iam expulsi nō amplius poterunt stare. Verè terribile iudicium, quòd si prima hac die factum est, meritò timorem incutere

Psal. 28.

Isai 40.

2. Cor. 15.

dicatur dies hæc. Verùm hæc pia quidem sunt, sed non secundum literam: Neque enim Moses de spiritalibus, sed de corporalibus rudem populū instruere voluit, nec casum angeli, sed hoīs scribere.

Et vidit Deus lucem, quod bona.

Nō velut incognitam ante lucem repētē Deus videns laudavit (si enim homo, antequam opus aliquod faciat, scit visum eius, quāto magis De⁹?) sed eam, quam laudabilem se facturum nouerat, iā factam hominibus laude dignam ac mirandā esse declaravit. Aliter, vidit, id est, approbavit. Sic igitur ab initio Moses hæreticos quosdā, Manichæū scilicet & suos repulit, qui corporalia mala esse dicebant, quique Deum bonum & Deum malum dicebant: Et illam mundi machinam, quā De⁹ bonam dixit, illi malam dixerunt. Vidit quod bona, id est, cuius esset aliqua in creaturis utilitas. Nam omnes creaturæ alicui officio seu ministerio destinatæ sunt. Verè bona lux, sine illa enim nec vita ista dulcis, nec quicquam temporale. Item si lux bona est, multò melior & iucundior est, qui fecit illam. Item si Deus lucem aliasque creaturas bonas dixit, nemo eas reprehendat. Hic igitur iam secundò expressa est personarum trinitas. Patrem expressit in eo, quod ait: In principio fecit. filium autem, cum ait: & dixit. spiritum autem, cum ait: Et vidit quod bonum. Et quanquam non poterit ea simul exprimere: verè tamē simul sunt ipsi⁹, facere, dicere, & videre, hoc est, potentia, sapiētia, bonitas: pater, filius, & spiritus sanctus. Atq; hæc est vna causa, propter quam non sic incepit. In principio dixit Deus, Fiat cœlum & terra: sed in principio fecit, vel creavit, &c. Voluit enim ordinatè personas diuinas exprimere per hæc terna verba, fecit, dixit, vidit. Altera causā, quod ab exordio non fecerit verbi mentionem, est, ne ipsum verbū putaretur non fuisse ante creaturas. Si enim dixisset:

xisset: In principio dixit Deus, &c. sic sonaret, quasi in principio temporis simul cum creaturis cepisset verbum Dei, quod est falsum. Quod autem tum demum fecit verbi mentionem, cum lucem condi scriberet, ipsam verbi naturam certius indicare voluit. Certè enim verbum lux est, & splendor paternæ gloriæ, & illa ipsa illuminatio vultus Dei, quam sic vbiq; vocant prophete. Nam creaturæ sic describuntur, vt ex eis diuinitas disci debeat, sicut & antea spiritum sanctum super aquas ferri scripsit, vt eius naturam nobis indicaret aliqua ex parte. Huc igitur respexit Ioannes, cū vim illuminandi verbo tribuit.

Apo. 22.

Diuisit lucem à tenebris.] Non totas mundi tenebras luce infusa dispulit (hoc enim superni est seculi, vbi nox non erit, luce fixa ac perpetua frui) sed ab vna illum parte illustrans, aliā reliquit obscuram. Idq; in utilitatem humani generis postea producendi. Vt enim nobis dies est necessari⁹ multis modis: ita etiam noctes, propter quietem, admodum sunt necessariæ. Vide igitur bonitatē Dei. Nondum erat homo, & iam ei Deus quietem post laborem præiudicavit & præordinauit. Diuisit autem lucem à tenebris, non solum qualitatis aut tēporis, sed etiam locorum distantia: lucem videlicet in superiori orbis parte diffundendo, in qua humana erat conuersatio futura. Inferiora vero eius præiudicis in tenebris remanere sinendo.

Appellauitque lucem diem, & tenebras noctem.

Apud Deū purus intellectus est, sine strepitu verborum, aut diuersitate linguarum. Appellauit aut dictum est, quia sic distinxit omnia, & ordinauit, vt & discerni possēt, & nomina accipere. Sic enim & alias dicimus: hic ædificauit domum, id est, ædificari fecit. Et luci igitur & tenebris, hoc est, diei & nocti suam cuique regionem distribuit, cuiq; etiā eorum suos terminos præfixit, quos ppetuo absq;

impedimēto custodirent, id quod cuilibet qui mediocriter sapit, contueri licet, quomodo ex eo tempore vsque in præsens, neque lux terminos suos transgressa sit, neque tenebræ suum ordinē præterierint confusione & de ordinatione quadā introducta. Sanè hoc vnū nos excitare deberet ad obedientiā Dei, cū videam⁹ etiā elemēta & insensibilia suū ordinē à Deo præscriptum seruare, &c.

Et factum est vespere & mane dies vnus.

Vesperā & mane includit quælibet dies naturalis p hoc tēpore. In futuro aut erit nulla vespera. A vespere aut ad mane supputatur dies tātūm, vt intelligamus in hoc signo omnia ex tenebris & nihilo progressa esse, tū vt vniuersaliter intelligamus, opera Dei à nihilo ad esse progredi naturarū. Deinde vices diei & noctis, somni & vigiliarum haud hubiè significationes sunt mortis & resurrectionis. Iuxta illud: Ad vesperū demorabitur flet⁹, & ad matutinum lætitia. Cæterū dies vnus dixit, p dies primus: quemadmodū in Euangelio: Vna sabbathorū. i. prima. Habes igitur op⁹ primę diei, & qd die dominica cogitare debeas. Discamus itē ex hac Dei bonitate & misericordia etiā nos fratrum nostrorum curam & sollicitudinem gerere. Iuxta illud: Estote misericordes, sicut & pater vester celestis misericors est. Itemque, estote perfecti, sicut & pater vester est perfectus

Et dixit Deus, Fiat firmamentum, &c.] Sapientis est ea, quę imperfecta sunt, perficere, & ea, quę pfecta sunt, ornare & illustrare. Et quanq̄ Deus potuisset vno momento omnia simul absoluere, tamen noluit, vt sic sapientia sua manifestior fieret, nobisq; magis cognoscibilis. Sic supra primo statim die, ne diu laterēt opera eius, obscuritatē remouit. Desiderabatur claritas, & eam tenebrositatē remouit, ponēdo lucē, & distinguendo lucē à tenebris. Præterea cōfusio erat aquarū. i. aeris & elementi aque.

Nam

Nā noīe aquarū accipimus elementa tenuia. Itaq; secūdo die fecit De⁹ firmamentū, interstitiū quoddā vel expansionem. Aquas pspicuas eleuauit supra firmamentum, alias sub firmamento esse voluit, etiā sic auferēs quod impfectū videbatur. Cæterū eodē ordine, quo Moses hic opera Dei describit, etiā in Dauide descripta legim⁹: Domine, inq̄t, *Psal. 102.* Deus meus, magnificatus es vehemēter: Cōfessionē & decorē induisti, amict⁹ lumine sicut vestimēto. Hoc de ope primi diei. Segtur: Extendens cœlū sicut pellē, qui tegis aquis superiora eius. Et vt sciamus etiā inferiores orbis eodē die formatos, subdit: Ponis nubē ascensum tuū, & ambulas sup penas ventorū. In hoc igitur opere præter insignem Dei potentiā & sapientiā etiā videmus ineffabilē eius bonitatē. Primū in eo, qd nondū homo creat⁹ erat, & tamē iā ei pvidebat Deus hospitium, quo in æternū maneret, nec qualecunque, sed cœlum.

Prius aut cœlū ornauit, q̄ terrā, ad ostendendū, qd quamuis etiā terra ad tēpus hoīs hospitium sit, tamen homo potissimūm propter cœlū possidendum est creatus. Cæterū qd hic firmamentū dicitur, alij dicunt, extensionem, interstitium, separamentum. Significat autem haud dubiè cœlum stellarum, illamq; orbiū compositionem & dispositionem, quam nunc videmus. Et quamuis plura hic disputent philosophi de figura cœli, de motu, de numero, &c. Moses tamen simplicissimè rem describit. Nō enim doctos reddere voluit suos auditores, sed pios, fideles, deuotos, & operum Dei admiratores, quem & ego imitabor. Nō enim hic sumus, vt inuestigemus quid sit cœlū, sed vt discamus qua via ad cœlū perueniam⁹. Vide igitur primò, quā potēter loquatur Deus: Fiat, inq̄t firmamentū. Sic dicere, iubētis est, nō estimātis. Imperat naturæ, nō difficultatem aut possibilitatē attēdit, non mensuras colligit, non pondus examinat.

B 4

Voluntas

Psal. 29.
Ioan. 10.

Luc 6.
Matt. 5.

8. Pet. 3.

Voluntas eius mensura rerum est, Sermo eius finis est operis. Cæterum quod supra de verbo Dei dixi, non fuit temporale hoc verbum: alioqui cælum iam pridem corruisset, sed adhuc durat id ipsum verbum, ideo & cælum in suo ordine consistit. Sic Petrus ait, cælos consistere verbo Dei, & eodem verbo eos repositos reseruosque igni in diē iudicij, vbi docet conditionem & conseruationem, & durationem cælorum in verbo Dei consistere. Pulcherrima autem ibidem voce vsus est. Repositi, inquit, sunt cæli verbo Dei, quasi thesaurus aliquis. Firmamētum autem nominat, quia fortiter & firmiter compositum. Itemq; vt in admirationem nos ducat, audientes firmamētum dici, imò videntes firmum & fixum esse, cum tamē nullum videamus sustentaculum. Tam potēs est verbum Dei, Portat, inquit, omnia verbo virtutis sue, &c.

Diuidat aquas ab aquis.] In prima die, secundum aliquos, distinctionem fecit inter Angelos bonos & malos, quorum hi per tenebras, illi per lucem significantur. Nunc secundo die distinctionem facit inter cælestia & terrestria, qua distinctione satis innuit futurum, vt creaturarum corporalium quædam sursum eleuarentur, vt homines pij. Alię deorsum iacere permitterentur, imò ad inferna detruderentur, vt homines impij. Sic igitur statim ab initio duo quædã regna distinxit, cæleste scilicet & terrestre, iuxta illud: Cælum cæli Domino, terram autem dedit filijs hominum. Vel diuidant aquas ab aquis, angelos ab hominibus: illi enim eleuati sunt, nos depressi: illi quieti, nos velut mare turbidi. Et super hoc chaos etiam magnum firmatum est inter nos & illos, quod tamen per CHRISTI gratiam nunc pertransire possumus. Sed hæc mystica sunt. Simplicissimè autem intelligendum, quod Deus in medio aquarum quædam aquas solidauit, & fecit firmamentum, quod cohi-

Psal. 113.

cohibeat aquas superiores & inferiores, ne hæ ascendant, illæ descendant. Ex aquis autē que sunt supra firmamentum, cælum est crystallinū, aquæ concretæ. Si verò quem mouet, quomodo aquæ, quarum natura est fluitare semper, atque ad ima delabi, super cælum consistere possint, cuius rotunda videtur esse figura, meminerit etiam apud nos aquam in firmitatem crystallini lapidis solidari, meminerit item eius, quod in Iob legimus: Qui ligat aquas in nubibus, vt non pariter decidant, & intelligat, quod qui infra cælū ligat aquas ad tempus cum vult, vt non pariter decidant, nullo firmioris substantiæ crepidine sustentatas, sed vaporibus solummodo nubium retentas: ipse etiã potuit aquas super rotundam cæli spheram, ne vnquã delabantur, quoquo modo suspendere. Quod etsi liquetes aquas ibi sistere voluit, nunquid maioris miraculi est, quam quod ipsam terræ molem (vt dicit scriptura) suspendit in nihilo? Nam & vnda siue rubri maris, siue Iordanis, cum ad transitum Israelitarum in altum erectæ murorū instar figuntur, nonne euidenter dant iudicium, quod etiam supra rotunditatem cæli fixa possint statione manere? Sanè qualescunq; ibi aquæ, esse tamen eas ibi, nulli dubitandum: quoniam quidē scripturæ plurimæ hoc exprimunt: Quamuis, vt & supra memini, aliqui per aquas supra firmamentum intelligi volunt angelos, qui aquis comparantur, tum propter earum multitudinem, tum etiam propter aquarum puritatem, angelicæ naturæ conuenientem. Cæterum quod aquas etiam supra firmamentum posuit, ideo factum putant, vt temperaret incendia feruentis illius axis, & stellarum ardentium, quemadmodum etiam in terra fontes & fluuios procreauit, ne eam surgentis solis & stellarum micantium ardor exureret.

Iob. 26.

Ibidem.

Et fecit Deus firmamentum, &c.] Vide hinc potentiã

creatoris, qui verbo tam insigne opus effecit. Vide itidem & sapientiam eius in cœli dispositione, mota figura, &c. Vide item creaturarum obedientiam. Hæc igitur sunt, quæ hoc secundo die cogitanda sunt. Imò & hoc illud in hoc opere mirandum, quòd Deus à cœlo incipit edificare, prius tectum domus faciendo, quàm ipsam domum. Sed quid non possibile Deo? Obserua etiam, quòd & in hoc loco trinitatis meminerit, imò in qualibet die ponit hæc tria: fecit, dixit, vidit: Quanquam hoc loco prius ponitur dixit, quàm fecit, vt sciamus filium patri coeternum. Adnotandum & hoc, quod quidam negant in Hebræo hoc secundo die additum esse (& vidit Deus quòd bonum) quod ideo factum putant, quia binarius numerus primus recedit ab vnitatem, quicquid autem ab vno illo & summo bono recedit, bonum esse non potest.

Cōgregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, &c.] Hæc est tertia distinctio. Terra adhuc erat inuisibilis, quia aquis operta. Nunc autem aquæ iubentur abire, & terra sic prominet ex aquis. Vide hîc iterum, quàm potestatiuè loquatur Deus. Congregentur, inquit, aquæ: vt vel hinc videamus, quanta sit vis verbi diuini, cui rectè omnia tribuuntur. Cæterum quòd hîc dicit, in vnum locum singulariter, postea autem maria, pluraliter, nihil refert. Multa quidem maria sunt, sed tamen vni iunguntur. Et lacus etiam in se structi, occultis meatibus in mare reuoluuntur: imò vnum mare est, licet diuersa nomina sortiatur à vicinis littoribus, vt Aegæum, Atlanticum, Persicum, Germanicum, &c. Cæterum quòd aquis hîc præcipitur, vt in vnum locum cōgregentur, etiam nobis dictum putemus. Quid enim aliud nos docet verbum Euangelij, quàm vt in vnam Ecclesiam & fidem conueniamus? Congruè autem quòd suprâ generali nomine terram appel-

appellauit, hîc nominat aridam. Terra enim dicitur, etiam si sit aquis operta. Arida autem non solum ad genus, sed ad speciem etiam terrarum defertur, vt sit utilis, sulcabilis & apta culturis. Arida item dicitur, quia naturaliter habet siccitatē, sicut ignis calorem. Item Aridam nominat etiam ante creatum solem, ne videatur sole magis, quàm Dei præcepto siccata. Vnde & David discernens mare & terram, ait de Deo: Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundauerunt manus eius. *Psal. 94.*

Et factum est ita.] Non mediocris pudor est, imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines non obedire, quibus sensus & ratio inest ab initio. Cæterum non hîc solum obedientis aquæ exemplum habemus, nam & alibi legimus: Viderunt te aquæ, & timuerunt. Et iterum: Mare vidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum, &c. Multa nunc & magna miracula videmus in hac distinctione & separatione aquarum à terra. Primum miraculum est, quòd solo verbo aquas à loco suo proprio remouit. De hoc David loquitur magnificè: Super montes, inquit, stabunt aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitruu tui formidabunt, hoc est, fugerunt & formidarunt, futurum pro præterito, Hebræorum more. Quis autem non miretur insignem hanc Dei potentiam? Secundum miraculum, quòd aquas solo verbo etiam contra naturam retinet, ne priorem locum possint repetere. De hoc idem David: Terminum posuisti eis, quem non transgredientur, &c. Et Sapientis: Legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, &c. Et Dominus ad Iob: Posui ei (scilicet mari) fines, apponens claustra & portas. Dixit autem ei: huc vsque venies, nec transgredieris, & in teipso conterentur fluctus tui. Nonne ipsi videmus mare frequenter vndosum, ita vt altum fluctus eius tanquam mons aquæ præruptus insurgat, vbi

*Psal. 103.**Ibidem, Prov. 8. Iob. 38.*

vbi impetum suum in littus illiferit, in spumas resolui repagulis quibusdā harenæ humilis percussus? Vbi interim considerandum, quàm facilè Deus diluuiò posset nos perdere: si non aquas cōtra naturam suo verbo retineret. Meritò ergo in Jeremia dicit: Me ergo non timebitis, qui posui arenam fines mari, &c. Tertium miraculum, quòd omnes aquæ in mari cōgregantur, nec tamē mare superfluit. Quartum, quòd terra in medio mari confidet, iuxta illud: Ipse super maria fundauit eā, & super flumina præparauit eam. De his rebus multa disputarunt philosophi, sed frustra. Moses dicit omnia hæc solo verbo Dei constare. Cæterum quòd Deus & mari & terra nomina imponit, declarat se dominum esse.

Et vidit Deus, quòd esset bonum.] Hoc toties repetit Moses, quia nos dignè laudare non possumus, vt ad laudem & admirationem excitet. Deinde quasi iam perfectæ sint, laudat: cū tamen adhuc in primo operis exordio erant: quia apud Deum rerum perfectio non in consummatione operis, sed in prædestinatione voluntatis consistit. Verissimè autem dictum est: vidit Deus quòd bonum. Bonum est mare, quia terras necessariò suffulcit humore, quibus per venas quasdam occultas succū subministrat. Bonum mare, tanquam hospitium fluuiorum, fons imbrium, inuectio comneatum, &c. De terræ autem bonitate infra dicetur. Duplici igitur nomine laudandus nobis Deus in hoc opere. Primò, quòd aqua ipsius voluntate & iussu vitam nobis concedit. Secundò, quòd terram fecundam victui humano aptam, imò & necessariā nobis concessit.

Germinet terra herbam virentem.] Postquam in generali dixit de creatione cœli & terræ, & deinde quomodo creaturas à se inuicem separauerit: hic nunc tertio incipit describere, quomodo eas or-

nauerit.

nauerit. Iam quidem factum erat cœlum, sed nondum stellis ornatum: erat terra, sed nondum herbis ornata & arboribus: erat mare, sed nondum impletum piscibus. Et quidē potuisset Deus omnes creaturas perfectas reddere primo die, verum noluit, sed successiuè eas perfecit, vt hinc discerem⁹, creaturas neque subsistentiam suam, neque decorem aut virtutē à seipsis habere, sed omnia à Deo, ne quando decorem & virtutem creaturarum natura adscribamus, & non Deo, id quod solent philosophi. Cæterū ab infimo orditur, & terram, quæ cæteris elementis inferior est, primò ornat. Ita enim solemus nonnunquā infirmis rebus aut mēbris maiorem honorem impendere. Deinde hoc facto ostendit, sibi maximè placere humilia, seque velle in humilibus & abiectis rebus operari. Iam quamuis etiam tunc magnificè gloriā & potentiā suam ostendisset in terra. Primū in eo, quòd super maria eam fundauit. Secundò, quòd ab aquis eam repurgauit, ipsasq; aquas repagulis quibusdā coercuit, ne terram denuò operirent. Tertio, quòd terram non æqualem & planam, sed mōtib⁹ & collibus distinctam fecit, ne in ipsa ventorum tempestas regnaret, quemadmodū & in mari. (Si enim vbi paululum ventis currere licet, tãtas vires breui colligunt, quid possent, si nullum in toto mundo haberēt repagulum?) Quarto, q̄ terra etsi ab aquis repurgata sit, alitur tamē intrinsec⁹ dulcescētibus aquis, rigatur extrinsecus pluuijs. Itē in camiro opificio Dei scatent fontes, fluunt amnes, iuxta illud: Qui emittis fontes in cōuallibus. Hæc, *Psal. 103.* inquā, aliāq; diuinæ bonitatis & potentiæ operam in terra conspiciebantur nec tamen cessauit, sed insuper etiam eā ornare voluit, vt quos priora opera non mouissent ad laudem & admirationem Dei, saltem sequens ornatus eos moueret. Primò igitur cū dicit: Germinet terra. Videmus quare

Psal. 146.

quare iusserit abire aquas, nimirum ut terre possit germinare, hominibusque & iumentis pabulum præstare, iuxta illud: Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum, Qui dat iumentis escã ipsorum, &c. Deinde, quod Deus iussit ac præcepit terre, ut germinaret, videmus quod terra hoc nõ habet ex natura, alioqui à principio ante illud præceptum germinasset. Itemque si hoc haberet ex natura, ubique germinaret. Atqui videmus quod in plerisque locis sterilis est & manet: nõ igitur rerum naturæ tribuamus commoda, quibus in hoc mundo fruimur, sed naturæ Domino & conditori, à quo tanquam à prima causa pëdet, quicquid naturaliter produci cernitur. Ipse est enim qui fruges multiplicat: ipse e contra famem, grandinem, pruina & alia incommoda terræ nascentibus immittit suo arbitrio. Non ergo tam naturæ feminis, quam gratiæ conditoris referamus acceptum, si quid terra nobis protulerit, meminimusque hæc Dei dona ad ipsius beneplacitum atque legem tractanda, & in usum debitum adsumenda: nisi tam pio prouisore irato, huiusmodi rebus carere volumus. Ob eandem causam etiam ante constitutionem solis terram fecit germinare, ne solem putarent homines Deum esse, tot nobis commoda proferentem, sed omnia Deo ipsi attribuamus, qui operatur omnia in omnibus. Ideo tam potenter loquitur: Germinet, inquit, terra: per se scilicet, nullum alterius quærat auxilium. Antequam solis fiat luminare, herba nascatur, antiquior eius sit prærogatiua, quam solis, ne error hominibus inualescat. Sciant omnes solẽ non esse auctorem primarum nascentium, Dei clemẽtia terram relaxat, & prorumpere facit fructus. Vides quod in solum Deum nos dirigat Moyses. Cæterum hac breui verborum congerie (Germinet terra herbã virentem & facientem semen & lignum, &c.) cuncta terræ

etia terræ nascentia quantumcunque parua comprehendit. Omnis siquidem herba & omne lignum primò bifariam diuiditur: est enim herba solummodo virens, ut fœnum quod producit iumentis: & est herba semen suum adferens, ut triticum cæteræque species, quas producit seruituti hominum. Item, est lignum afferens nullum fructum sed solum semen, ut fagus aut pinus, cæteraque ligna campi & cedri, in quibus passeres nidificant: & est lignum pomiferum quod fructum adfert, ut pyrus, pomus, & cæte. Nihil horum prætermittit verbum Dei, ut sciamus omnia, etiã minutissima ab eo creata. Vide autem Dei potentiam & sapientiam: non solum herbas & arbores creauit, sed & semina sua dedit quibus continuari possent: non quod feminis natura sit gignere, sed quod Deus sic ordinauit, verbum Dei hoc ait. *Mat. 6.* Vnde dicit: Pater pascit & vestit omnia. Creaturæ autem tantum sunt instrumenta in quibus Deus operatur.

Iam si res tantillas Deus administrat & saluat, quomodo non animas nostras etiam regeret & saluaret? Non igitur hæc parua contēnenda sunt, quandoquidem tantoperè confirmare possunt fidem nostrã. Cæterum quod Deus iussit ab initio, hoc etiã hodiè operatur: sunt, qui oculos tendunt in naturam, & Deum non cogitant, quasi nõ omnia in ipso fiant, sed hi longè errant: in ipso enim viuimus, mouemur & sumus: scimus nec folium de arbore cadere sine voluntate patris. Ideo hæc benè meminerimus, quia quidã nõ putant, omnem vim sibi datam à Deo, sed suas operationes solas habere, sicque Dei operationem seponunt: inde fit, ut maior hominũ sit impietas & ingratitude: nam si sciremus Deum ubique præsentẽ suis donis, utique maiorem illi exhiberemus reuerentiam. In *Ioan. 5.* *Hebr. 1.* Ioanne habemus: Pater meus usque modò opatur, & ego

& ego operor. Et Paulus: Portans omnia verbo virtutis suæ. Quod qui rectè secum expendit, certè cum magna gratitudine DEO seruiturus est. Hoc quidem verum est, quod propter peccatum hoc Dei beneficium aliquando reuocatur, vt Moses dicit: Si non seruaueris mandata Dei, maledicta erit terra, cœlum super te erit æneum, & terra ferrea, &c. Sed cur, inquis, herbas & gramina, iumentorum scilicet cibum, prius creauit, quam cibum hominum? Respondeo: Primò, quod ante diluuium etiam homines solis terræ nascētibus vitabant. Secūdo, per hoc ostendere voluit, quod etiam minima quæque non negligat, sicut in Euangelio dicit: Respicite volatilia cœli, non serunt neque metunt, & pater vester pascit illa. Præterea hoc factò frugalitatem & parsimoniã vel temperantiã docuit, quod facilè illū & naturalem cibū prius creauit, hic enim sobrietatis cibus est, reliqui deliciarum & luxuriæ: hic communis omnibus animantibus, ille paucorum. Denique hic cibus primò creatus, & salubrior & vtilior est. Oportebat igitur hominē eo cibo contentum esse, quæ natura obtulit, quem liberalitas Dei primò donauit. Huc pertinet quod Boëtius ait: Fœlix nimium prior ætas, Contenta fidelibus aruis. Nec inertiprædita luxu, Facili quæ sera solebat Ieiunia soluere glande, &c. Demum etiam ideo primum gramina & herbas creauit, vt in primò statim aspectu terræ, expressam haberemus imaginem vitæ humanæ, & speculum conditionis nostræ: Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria eius sicut flos fœni. Videmus quidem aliquos nunc sanos, diuites, potētes, lætos: paulo post, infirmos, pauperes, depressos, tristes, denique morientes. Hanc nostræ carnis cōditionē ipsam, terræ germina nos docēt.

Et protulit terra herbam virentem

Vide efficaciam verbi diuini, solo verbo omnia fecit,

Deut. 28.

Isa. 40.

præceptum, & statim quod suum erat fecit. Ex quo discimus, quod etiam nunc neque cura, neque labor noster fructuum prouentus nobis concedunt, sed verbum Dei. quantumcunque enim homines operentur & cœli sit temperies, &c. frustra tamen omnia fiunt, nisi Domini nutus accedat. Vt autem magis nobis innotescat Dei magnificentia, considerata nobis primò est herbarum & florum pulchritudo, odor, virtus: deinde feminum efficacia: præterea arborum diuersitas, & fructuum vtilitas, &c. Quis hæc attendens, non clamet cum Psalm. Quam magnificata sunt opera tua Domine, &c. Quocunque igitur nos vertimus, vbiq; Deum videmus & sentimus: atque hæc esset vera theologia, ex rebus creatis cognoscere & laudare creatorem, &c. vide Ambrosium in Hexamero. Cæterum ex hoc Dei opere multipliciter arguitur nostra ingratitude & oscitantia, Primò enim terra ad vnum Dei mandatum obediuit, homo autem non. Deinde, quælibet herba aut arbor fructum profert, non alienum, sed secundum genus suum: solus homo degenerat. Præterea, terra non defraudat credita sibi semina, sed cū vsura reddit: quod si aliquando frigore aut siccitate retardata, non satisfaciat hominum expectationi, sequenti anno compensat damna prioris anni: homo autem hominem defraudat, &c.

Et vidit Deus quod bonum.

Placuit hoc opus Deo: Si tibi parua res videtur quod Deus condidit, tamen Deo, cuius sapientiæ nihil potest comparari, illa opera placuerunt: & nos igitur magna gratitudine ea suscipiamus. Verissime autem dictum est, omnia terræ nascencia esse bona, adeo vt etiam herbæ venenosæ bonæ sint. Singula enim eorum, quæ generantur è terris, specialem quãdam rationem habent, quæ pro virili portione complent vniuersæ plenitudinem

C crea.

creature, alia enim nascuntur esui, alia vsui. Nihil vacat, nihil inane germinat terra: quod tibi putas inutile, alijs vtile est: imò ipsi tibi frequenter in alio vsu est vtile. Quod escam non adiuuat, medicinam suggerit, & sæpè eadem, quæ tibi noxia sunt, auibus aut feris innoxium ministrat pabulū. Vidit igitur Deus quòd bonū. hæc igitur sunt, quæ tertio die nobis cogitanda essent.

Et dixit Deus, Fiant luminaria, &c.

Nunc tandē hoc quarto die etiā cœlū ornare incipit, nā nec aliunde habet suū ornatum, quàm à Deo. Nec enim à natura habet, vt sit stellis ornatū, Pulchrè aut quarto primum die solē & stellas formauit, cū iam & lux & dies esset, imò tres dies præcessissent, ne soli adscribatur lux & dies. Sic & terra prius germinasse dicitur, quàm sol crearetur, ne terræ fertilitas soli aut influentijs adscriberetur: verum quidem est, quòd sol aliaque astra nonnihil agunt & cooperantur ad fertilitatem terræ. Experientia enim videmus, quòd sole à nobis recedente pigrescunt arua, cōstringuntur flumina, frondiflua moriuntur nemora, & cæter. eo autem appropinquante, nobis omnia denuò virescunt: non tamen sol præcipuus author horum terræ nascentium est. Obserua quòd in hoc opere, sicut & in alijs, tria illa verba repetuntur, dixit, fecit, vidit quòd bonum: quibus (vt & supra dixi) exprimitur personarum trinitas. Cæterum in hoc opere quæri solet, quomodo, cū antea lux creata sit & distinctus à nocte dies, iā hoc soli tribuatur? Basilius respondit ante conditam esse lucem, nunc lucernam & illius lucis velut candelam. Nazianzenus propè explicās quòd à Basilio dictum est, ait, primo die lucem esse conditam, diffusam passim in totam vniuersitatem mundi, quæ postea ceu vndique collecta in solem coacta sit. Ambrosius aliam lucem putat esse, quæ primo die condita

dita est, & aliam quæ quarto. Verūm quicquid sit, palam est primo die lucem conditam & diei noctisque discrimina: deinde die quarto additum esse solem, lumen clarius & diei discriminatorem cognoscibilem. Iam cū dicit, fiant luminaria: constat sola vi verbi Dei creata esse astra cœli. Hoc autem Dei verbum, voluntas, & ordinatio, in hunc vsque diem perdurat: quòd enim sol luces, & omni die percurrit cœlum, non ipsius natura est, sed Dei voluntas & ordinatio, idem dicendum est de alijs astris.

Et diuidant diem & noctem.

Quatuor per ordinem ponit commoditates astrorum, quarum prima est, quòd diuidunt diem & noctem: hoc est, faciunt vicissitudinem temporis apti ad operandum & quiescendum: nam homo etiam quiete opus habet. Huc pertinet, quòd David ait: Ortus est sol, & congregati sunt, & cæter. Exhibet homo ad opus suum vsque ad vespèram, & c. Vel diuidant diem ac noctem, ea scilicet diuisione, quæ infra apertius explicatur, vt sol quidem diem, luna autem & stellæ noctem illustrent. Hoc enim factis syderibus ad augmentum primariæ lucis accessit, vt etiam luminosa nox procederet, quæ eatenus nihil præter tenebras nouerat antiquas.

Et sint in signa.

Non inquit, sint authores rerum, sed sint in signa. Quo verbo palam redarguitur astrologi, qui nedum vim quandam syderibus tribuunt in hæc inferiora corpora, sed etiam in ipsas animas hominum. Qui sub hac, inquit, constellatione nascitur, talis futurus necessario est: talem vitam ducere, talem mortem subire cogitur: quòd plane falsum & impium est. Stellæ enim & astra, non vt nobis dominantur, creata sunt, sed vt ministrent. Hinc Ieremias: A signis cœli nolite

Dent. 4.

metuere. Et Moses: Vide ne quando adores solem & lunam, quæ Deus creauit ad ministerium cunctis gentibus. Deinde vide, quàm impia sit hæc persuasio. Hinc enim sequetur, quòd nemo tenetur mutare mores suos, & eniti ut melior fiat. Item in ea persuasione nec probum laudare potes, nec cõdemnare improbum, qui necessitati natiuitatis suæ respondere videatur. Et quomodo Dominus aut præmia proposuit bonis, aut improbis poenã, si cõuersionem stellarum cursus informat? Sed quid aliud est, quàm hominem homine exuere, si nihil moribus, nihil institutioni, nihil studijs relinquatur? Quàm multos videmus è criminibus in meliorem statum transiisse? Apostolos ex piscatoribus, non sanè natiuitatis hora, sed Christi fecit gratia. Latro ille damnatus capitis, non natiuitatis suæ beneficio, sed fidei confessione ad paradysum peruenit. Petrum de carcere imminente morte perimendum, non stellarum series, sed angelus liberauit, &c. Et quid opus pluribus hæc persuasionem cõuellere? quæ nedum in se vanissima est, sed etiam impossibilis: ut pulchrè probat Ambrosius in hexamero lib. 4. ca. 4. Facessant igitur philosophorum opiniones, nos Mosen audiamus. Sint, inquit, in signa. Hæc est secunda utilitas astrorum, quòd sunt in signa huius vitæ vsibus necessaria, quæ vel nauæ in gubernando, vel in desertis Aethiopiæ arenosis quique viatores obseruant, ubi leuissimo venti impulsu cuncta mox itinerantium vestigia complanantur. verè magna utilitas & summè necessaria. Deinde sunt signa sereni vel pluuiosi temperis: ex ipsis enim etiam aeris qualitas, quæ sit futura, præuidetur, quod & ipsum non parùm homini conducit, ut sciat quãdo operandum sit, quando cessandum. Hinc Christus: Faciem, inquit, cœli nostis dijudicare: vesperi enim cum dicitis rubicundum est cœlum, serena

Mat. 16.

erit

erit dies, &c. Præterea sunt in signa quibus Deus nonnunquam futuras calamitates prædicit. Sic per Eclipsim solis in passione Domini, Iudeorum excæcatio & perditio præfigurata fuit: sic æterna impiorum mala præcedent signa in sole, luna, & stellis.

Matt. 17.
Luc. 21.

Et tempora, dies, & annos.

Tertia commoditas astrorum, quòd distinguunt tempora: Sic sol suo ad nos accessu vel recessu constituit quatuor anni tempora, ver, æstatè, autumnum, hyemem: quotidiano suo cursu constituit dies: cursu suo per zodiacum constituit annum. Luna cursu suo facit duodecim menses in anno: item cum duodecies spacia sui cursus peregerit, facit annum lunarem, facit & lunationibus suis Neomenias & festa Iudaica. Sic & stellæ nedum sunt in signa, sed & in tempora: quia hæc in cœlo apparentes æstiuua tempora, illæ designant hyberna. Sunt in annos: quia quæ, verbi gratia, in æquinoctio verno oriuntur, eadem ipsæ omnibus annis in eodem æquinoctio sic oriuntur.

Et luceant in firmamento, & illuminent terram.

Quarta commoditas astrorum, quòd deseruiunt homini ad visum, quod est directius in operibus. Duo autem dicit: ut & in cœlo luceant, & terram illuminent: quorum primum semper faciunt, secundum autem tempore oportuno. Hæc sunt quæ Moses de astris dicit, nullam autem mentionem facit de influentijs. Christianos enim instruit non ad philosophiam, sed ad laudem Dei.

Et fecit Deus duo luminaria magna.

Magna dicuntur, non tam aliorum comparatione, quàm suo munere, ut est cœlum magnū & mare magnū: nã & magnus sol, qui complet orbem terrarum suo lumine & calore: itidem & luna suo lumine, quæ in quacunque parte fuerint, cœli illuminant cuncta, & æquè spectantur à cunctis. Ex-

C 3

plum

plum magnitudinis eorum evidens est quod omnibus hominibus idem videretur orbis ipsorum, nā si longè positus minor videretur, & propius constitutus maior refulgeret, proderet exiguitatis indicium.

Luminare maius, ut præesset diei.

Sol luminare maius dicitur: primò ratione corporis, quo, secundum aliquos, octies excedit magnitudinem terræ: secundum alios autem cēties sexagies sexies. Secundo, luminare maius dicitur propter magnitudinem luminis, quo longè alia astra excedit. Tertio etiam ob id, quod propria luce lucet, non aliunde mutuata, ut luna, quæ lucem suam à sole mutuatur, secundum aliquos. Quarto, maius etiam est virtute ardoris, quia mundum calefacit, qui ante eius creationem nihil caloris habuit. Ut præesset, inquit, diei. Non inquit ut faciat diem, sed ut præesset diei, cum regat & illuminet.

Iam igitur si solis magnitudinem, splendorem, calorem, virtutem attendis, an nō magnificè Dei opus vides? quod vel solum nos in admirationem & laudē Dei perducere potest. Huc pertinet, quod David ait: Cœli enarrant gloriam Dei, &c. In sole posuit tabernaculum suum, & ipse, scilicet sol (secundum Chrysostrum) tāquam sponsus procedens, &c. Exultat ut gigas, &c. A summo cœlo. Hic tamen videamus ne admirādo solem in ipso hæreamus, alioqui etiam nobis continget, quod gentilibus contigit, qui eum pro Deo coluerunt. Sed quando solem videmus, authorē eius consideremus: quando hunc miramur, laudemus prius ipsius creatorem. Si tā gratus est hic sol, tam admirabilis, tam velox, &c. quantus & qualis est Deus, qui soli hoc dedit? Denique si magnum damnum iudicatur huius solis gratiam non videre, quantò maius damnum non videre Deum?

Psal. 18.

Et 18.

Et luminare minus, ut præesset nocti.

Luna dicitur luminare minus eisdem rationibus, quibus sol dicitur luminare maius, per oppositum tamen.

Ut præsit nocti. Mera Dei bonitas etiam noctis horrorem lunæ & stellarum splendoribus mitigat. Deinde quòd interdiu sol exsiccet, luna rore, nocte compensat: quamvis autem & luna plerunque videatur in die, certum tamen est eam nō die, sed nocte solummodo lucis solatium aliquod afferre. Quòd si etiam hic lunæ splendorem, morum, instabilitatem, crebras eclipfes, &c. attēdas, an non insignia Dei opera vides? Signanter autem luna nos admonet instabilitatis nostræ. Iam quis stellarum numerum, diuersitatem, ordinē, satis vel cogitare sufficit? Iustè igitur magnificādas earum conditor.

Et posuit eas in firmamento cœli.

Non sic intelligendum, quòd prius eas fecit, postea autem in firmamento posuit: sed simul hæc omnia facta sunt. Et quidem secundum philosophos omnes stellæ sunt in firmamento cœli, præter septem planetas, qui proprios circulos habent, & contrario motu voluuntur contra firmamentum, non cum firmamento ut cæteræ stellæ. In fine repetit, ut lucerent, inquit, super terram, &c. ne quis alium usum astrorum quærat, vel suspicetur. Ad hoc enim solum tendit Moses, ut Deus agnoscat. Item ut curiosis omissis, necessaria & utilia quæramus. *Et vidit Deus quòd bonum.*

Singulis diebus ostendit scriptura, Deo placere creaturas, ut omnem amputet occasionem eorum, qui accusare audent quæ ab eo facta sunt. Sufficiebat quidem semel de omnibus creaturis dicere, vidit DEVS, quòd omnia essent bona: sed sciens quanta sit mentium nostrarum imbecillitas, particulatim hoc facit, ut discamus, quòd

sapientia quadā omnipotenti & inenarrabili misericordia producta sint omnia. Hoc igitur exercitium nostrum sit in die quarta, ut cum viderimus cœlum, eiusque formositatem, stellarumque varietatem admirati fuerimus, ad ipsum Deum transcendamus.

Producant aquæ reptilia animæ viuentis.

Post ornatam quarta die faciem cœli luminibus, ornantur nunc consequenter quinta die inferiores mundi partes, aer scilicet & aqua. Non enim mihi arridet opinio illorum, qui putant omnia simul in vno momento facta esse: non enim tam temere ab expresso textu scripturæ recedendum est, maxime cum nulla cogat necessitas hoc primum caput aliter intelligere, quam quod sex diebus creaturas perfecit Deus. Simplicissime igitur intelligamus verba ut iacent, nepe quod sex fuerint dies. Nec obstat quod obijciunt illud Moysi, Dei perfecta sunt opera: non enim hinc sequitur, quod omnia in vno momento perfecta sint, nam & homo perfectum opus Dei est, sed nouem mensibus in utero formatur: imò etiā natus nondum perfectus est, sed plures annos requirit. Sic & redemptio humani generis, opus Dei perfectum est: & tamen Christus triginta tribus annis salutem nostram operatus est in terra, & adhuc operatur. Similiter nec illud obstat quod Sapiens dicit. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Nihil enim aliud vult, quam quod Deus est author omnium, qui solus etiam quæcunque tandem sunt creauit. Sed ad propositum, pulchrè ornatum aeris & aquæ in vnum diem contulit, & statim post ornationem cœli, quia hæc duo elementa quadā quasi cognatione & sibi inuicem, & cœlo copulantur. Sibi quidem, quia aquarum naturæ aeris qualitati proxima est: vnde exhalationibus aquarum aer pinguescere probatur, ita ut & nubila cōtrahat & possit

Deut. 32.

possit volatus auium sustinere, attestante scriptura: Quasi subito aer cogetur in nubes, &c. denique *Iob. 38.* per noctes etiam serenas rorat. Cœlo autem hoc modo coniunguntur, quoniam adeo vicinus est ei aer iste, ut & ipse nomen nonnunquam eius acceperit, sicut volatilia cœli cognominat scriptura, quæ volare constat in aere. In huius igitur quintæ diei opere nonnihil quidem audimus, hætenus enim Deum potentem, sapientem, & bonum vidimus in operibus quatuor dierum, hic autem vidimus eum etiam autorem vitæ: hætenus enim nihil de vita dixit, & quamuis gramina & herbæ dicantur viuere, solam tamen habent vitam vegetatiuam. Producant, inquit, aquæ: Verbum Hebræum hic positum plus est, quam producere, significat enim cum multitudine reptificare (reumblen) sicut videmus aceruum formicarum: sicque abundantiam hoc verbo commendauit. Verbum igitur Dei ex animantibus ex aqua productis, videtur *Ioan. 1.* tam, sensum, & motum dedit: in ipso enim vita erat. Et mirum quidem est e fluxu aquarum elemento, solida nasci vel produci corpora, sed mirabilior est quod de nihilo potens conditor iam ipsum aquarum elementum fecerat. Deus autem rerum species ex aquis produxit, natantia scilicet & volatilia, idque eodem die: habet enim aqua humorem & vaporem, quorum prius natantibus conuenit, posterius autem volatilibus. Deinde inter natantia & volatilia magna est cognatio, quod eodem modo in suo elemento vtraque ferantur: itemque permultis aibus & natare & volare concessum est.

Signanter autem addit, animæ viuentis: videlicet ut animam reptilium distingueret ab anima germinantium & ab anima hominum. Habent enim reptilia plusquam germina, & minus quam homines. germina solam habent animam vegetatiuam:

tiuum : reptilia autem præter vegetatiuum, etiam habent animam viuentem, sed non animam discernentem vt homo. Breue igitur hoc verbum Domini quàm magna effecit. Eius enim virtute nedum maria & flumina, sed exigui gurgites & cœnosæ paludes animalia produciunt. Denique idem verbum communem minimis & maximis materiam infudit, eodem momento produciunt balena, quo rana : non laborat in maximis Deus, non fastidit in minimis. Quod si consideres tot diuersas species auium, itemque piscium, videbis virtutem diuini verbi. Certum enim est multò plura esse genera piscium marinarum, quàm animalium terrenorum: verissimè enim dixit Dauid: Illic reptilia sine numero. Itemque magna DEI mirabilia in profundo esse & videri: super terram enim ferè non est genus animalis, cui non respondeat marinum eiusdem ferè generis, vt lupus marinus, canis marinus, porcus marinus, &c.

Psal. 130.

Et creauit Deus cete grandia, &c.

Obseruandum hîc, quod quanquã aquis præcepit vt producerent, tamen postea subiicit: Creauit Deus: vt significet omnia nascentia, quanquã naturali modo gigni videantur, tamen diuina ope condi. Sic nobis accuratè inculcat Moses, omnia fieri arbitrio & virtute Dei, inter natantia autem nominatim recenset cete grandia : maximè enim mirabilis apparet Deus in huiusmodi tam magnis bestijs, id quod in Iob pulchrè describitur sub nomine Leuiathan. Vide autem hîc Dei bonitatem, non contentus fuit produxisse fructus terræ in necessarios cibos hominum, sed in super & cibos deliciosos piscium & auium homini præparauit, etiam antequam eum crearet, vt vel sic ad maiorem gratitudinem prouocaret. Non tamen sic sentiendum, huiusmodi animalia propter

Iob. 41.

pter solum cibum hominis esse creata (id quod impij sentiunt, vnde & iisdem ad omnem luxuriã & voluptatem abutuntur) sed & vt Deus in eis agnoscat & glorificetur, sumenda sunt hæc cum gratiarum actione.

Benedixit eis & dixit, Crescite, &c.

Hoc benedicere, est dare virtutem crescendi & multiplicandi, quod mox postea per verba, Crescite & multiplicamini. Et quamuis etiam herbæ & gramina crescant & multiplicentur, nihil tamen illis opus fuit expressa benedictione. Etenim herbam virentem seu lignum pomiferum eadem terra quæ germinat, multiplicat, & semen illis ipsa importat, & cadentia semina recipit, etiam si ferentis manus fortè desit, & ideo multiplicandæ posteritati, solum ipsorum esse sufficit. verum reptilibus siue volatilibus si nullus fuisset appetitus, non ipsa crescerent aut multiplicarentur, & non stetisset eorum genus. Cùm ergo initium existendi accepissent, oportuit eiusdem creatoris imperio naturalem illis medullitus inseri amorem vel appetitum alterius ad alterum. Hoc illis benedictio contulit, magnaque huius benedictionis vis hæc animantia perpetuo amoris vinculo tenet. Quamdiu enim emittentur fontes in conuallibus, tam diu super eas volucres cœli habitabunt, &c. Eodem amore vel desiderio gallina languida cum pullis vocem mutabit, & luscinia lætabunda paruulis ouis supersedens tota peruigil nocte decantabit, tanta cantilenæ suauitate, vt videatur summa hæc ei esse intentio, quò possit nõ minus dulcib⁹ modis foetus animare, q̃ fotu corporis. Hinc eucta progenies vespere, & mane, & meridie quodammodo narrabit, & creatoris laudẽ non ingrata creatura narrabit, & ei qui dat escam omni carni tanto cõcentu confitentur, vt erubescere debeat homo rationalis, si vnquam dona

Psal. 102.

crea.

creatoris mut^o ab eius laude acceperit. Sic & quā diu stabit hoc mare magnum, tam diu perseuerāte huius benedictionis virtute erunt ibi reptilia, quorum non est numerus.

Et vidit Deus quod bonum.

Verissima sententia, in ipsis enim primò cōspicitur authoris gloria, sapientia scilicet & bonitas. Deinde per huiusmodi ipsius authoris & potētia, & potestas proditur. Cū enim videmus vilibus bestiolis interdum necari robustissima corpora, considerare debemus quā horrendus sit aspectus auctoris, si irascatur, &c. Præterea in singulis animantibus, præter alia commoda, singula ferè vitæ exempla nobis expressa sunt. Sic quod pisces nunquam à matre, id est aqua recedunt, auulsi autem moriuntur: quid aliud vos docet, quā ut cum matre Ecclesia permaneamus? Sic quod piscium aliqui boni aliqui mali, quid aliud significat, quā diuersitatem hominum? Hinc Christus regnum coelorum sagenæ comparat. sic pisces illi raptores, qui alios deuorant, impios homines expriment. Idem de volucris dicendum: Primò enim, quod tanto studio natos fouent, docemur etiam nos pro filiis curare, &c. Sic hirundo nidū suum propè homines faciēdo, quo aliæ aues prædatrices non audent accedere, prudentiam nos docet. Quod eadem avis sine damno alicuius ædificat, impios illos arguit, qui agrū agro, domum domui copulant, quasi ipsi soli sint super terram. Quod grues sic obseruant noctis excubias, discernere debemus vigilantiam. Turtur nos docet castitatem. Et quid opus pluribus? Sola apis tantillum animal nos docet quid in repub. agendum sit, &c. De his latius vide Ambrosium in hexamero lib. 5. per totum:

Producat terra animam viuentem.

Non contentus pijsissimus Deus terram herbis & ar.

Matt. 13.

Isa. 5.

& arboribus ornasse, nunc insuper hac sexta die eandem animalibus domesticis & syluestribus ornat: omnia in eum finem, ut homo postea creandus diuitem & vndiquaque ornatam domum inueniret, sicque magis ad laudandum & diligendum creatorem accenderetur. Sic igitur Deus, etiam antequam essemus, nostri curam habuit, ut merito cum Dauide dicere possimus. Domine quod est homo quod memor es eius, &c. Itē: Quis sum ego & domus patris mei? &c. Item: Domine probasti me & cognouisti me, &c. per totum.

Psal. 8.

2. Reg. 1.

Psal. 138.

Ex hoc igitur textu primò videmus vnde initium & ortum habuerint animalia terrestria, nempe a Deo: Deinde, per quid creata sint, nempe per Verbum: Postremo nominatim ea recensentur: Iumenta, inquit, reptilia, & bestias terræ. his enim tribus nominibus omnia animalia terrestria comprehendit. Iumenta sunt animalia domestica, ut sunt oues, boues, equi, asini, &c. Reptilia, sunt serpentes & dracones. Bestiæ, sunt animalia immitia, leones, vrsi, lupi, &c. In his autem tribus animalium speciebus, tria iudicia Dei videmus. Ab vna namque specie, id est, à reptili, homo seduci permissus est: ab altera, id est, à bestiis terræ, iusto iudicio peccator idem infestatur: à terra autem, id est, à iumentis eiusdem miseri hominis debilitas misericordia Dei refouente iuuatur. Atque hoc tertium est indicium misericordiæ: poterat & hæc iumenta contra nos irritare, sed ex misericordia noluit. Primo autem loco Moses ponit ea animantia, quæ homini seruiunt, ostendere volens etiam alia non nocitura fuisse, si homo in innocētia persistisset. Obserua quod non dicit, producat terra iumentum, reptile, bestiam, in singulari: sed omnia ponit in plurali, quia quodlibet illorum plures habet species. Significanter autem dicit, secundum genus suum: quod & adhuc videmus obseruari

uari, quodlibet enim animal naturaliter nō alijs quàm suæ speciei animalibus coniungitur. Quod autem nunc fiunt quædam naturarum ex inæquali permixtione adulteria, vt cū (verbi gratia) de equa & asino mulus nascitur, non naturæ est, sed hominum inuentum: quorum primus fuit Ana filius Sebeon filij Esau, qui hoc inuenisse dicitur, vt infra patebit.

Gene. 36.

Factumque est ita.

Vide quàm facile Deus opera sua perficit, nulla intercidit mora, nihil obstare potest, vbi Deus loquitur. Attende deinde quantum animalium numerum hoc vno verbo comprehendat, nemo adhuc repertus est, qui vel omnes animalium species enumerare potuerit. Quod si quis attendat animalium varietatem & numerum, deinde singulorum naturam & conditionem, quomodo non exclamaret cum Dauide? Quàm magnificata sunt opera tua Domine, &c. Itemque: Laudate Dominum de coelis, &c. Et postea: Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyssi, &c.

Psal. 103.
Psal. 148.

Et fecit Deus bestias terræ, &c.

Repetitio est familiaris admodū sacris literis, minimè tamen vitiosa: nō enim in scriptura sacra sermonis ornatus, sed legentium fructus quæritur. Repetit autē, vt fortius inculcet omnia à Deo creata esse. In hac autem repetitione primò ponit bestias terræ, ne quis propterea, quod hominibus nocent, non à Deo creatas esse putet. Ne quis autem hinc causetur quid opus fuerit bestijs nociuis, sicque reprehendat quod ignorat, subdit:

Et vidit Deus, quod bonum esset, &c.

Quemadmodū infructuosæ arbores etsi ad cibum hominum inutiles sint, sunt tamen ad alia vtilis, vtpote ad ædificia & alia: sic nec feræ bestie sine causa creatæ sunt. Non igitur incredulitatis occasio nobis sit, si non omnium creaturarum rationem

tionem comprehendere possumus, sed magis glorificationis incitabulum. Quando enim deficit ratio, cogita quàm magnus est Dominus tuus, & quanta virtus eius, cum nec rationem eorū, quæ ab ipso facta sunt, scire queas. Hoc grati animi & sobria mentis est: quanquam si attendimus, verissimè dictum est de singulis creaturis: vidit Deus quod bonum. Primò enim animalia quæcunque propter hoc bona sunt, quod faciunt ad decorem vniuersi. Deinde animalia illa immitia faciunt ad exercitium hominum: iustè enim nunc à creaturis infestatur, qui creatorem contempsit. Præterea in huiusmodi feris Deus nobis iram suam ob oculos ponit: si enim iratam bestiam times, quanto magis timendus est Deus iratus? Quod animalia domestica bona & vtilia sint, nemo est qui ignoret. Cæterum in generali, bona etiam & vtilia sunt animalia quæcunque, ad nostram doctrinam & admonitionem. Cum enim bruta animalia illa in sua conditione permaneant, fœtus suos diligant & educant, sciant se contra inuadentes tueri, nouerintque sibiipsis aliquando mederi: quid aliud faciunt, quàm quod docent nos similia facere? & arguunt nos, si contrarium agamus? Vt interim taceam, quod ferè singula animalia singulas doctrinas nobis ingerunt. Hinc est quod Sapientis nos ad formicam mittit: & Isaias improperat: Cognouit bos possessorem suum, &cæt. Sic formica nos docet sedulitatem & laborem, canis fidelitatem erga Dominum nostrum. Sic vrsa informes fœtus ore & lingua formando, docet institutionem filiorum. Sic agnus etiam inter multa milia vocem matris agnoscens, docet nos agnoscere vocem Ecclesiæ, &c. Et sic per singula, de quibus latius Ambrosius supra, Summa: vidit Deus quod bonum, &c.

Prou. 6.
Isa. 1.

Faciaram hominem ad imaginem, &c.

Hæc.

Haecenus artificem omnium, Dei sapientiam gyrum coeli solam circumeuntem & in fluctibus maris solam ambulantem profecuti sumus, quamuis à longè: nunc tandem ad eam quæ positi vel operis huius summa est peruenimus causam: scilicet ad nos homines, quos creator noster dignatus est facere ad imaginem & similitudinem suam.

Huius ergo creationis dignitatem, non per qualem cunque iudicem, sed per digitum Dei, cuius est scriptura hæc, diligenter expressam, reuerenter, ut dignum est, audiamus. Qui enim generositatem suam primæuam considerat, diligentius Deo seruiet, cauebitque summo studio, ne eandem deturpet impia vita. Denique si oculos etiam deflexerit ad miseriam in qua nunc sumus, videbit quod verè amarum sit, nos dereliquisse Deum. Pulchrè autem Moses hunc textum præcedenti copulat per coniunctionem, cum enim dixisset de creatione animalium brutorum: vidit Deus quia bonum: statim subdit & ait: faciamus hominem, quasi dicat, non contentus fuit bestias creasse, nisi & homines rationales crearet, non enim bestias habere vult, sed homines ratione vtentes: quod si non quieuit Deus creatis bestiis, multo minus in cordibus bestialibus quiescet. Quod autem homo ultimo loco creatus est, dignitatem eius indicat: sicut enim regibus ciuitatem aliquam ingressuris, prius præparantur hospitia, sic hic factum est. Deinde ideo etiam omnia alia ante hominem creauit, ne homini quicquam deesset: quo notatur immensa Dei erga hominem dilectio. sic enim solent patres filijs vel nondum natis, vel nondum adultis thesaurizare, ædificare, &cæter. ut filij benè habeant.

Præterea hoc facto inutilem illam & superfluam ventris curam cordibus nostris eximere voluit, quasi dicat: En homo sicut nunc antequam esses
omnia

omnia tibi necessaria ad vitam præparauit, sic nunquam tibi deerit victus, tantum ut in vocatione tua perseueres. Huc pertinet illud Christi: Quid solliciti estis animæ vestræ, quærite primum regnum Dei, & hæc omnia adijciuntur vobis. *Mat. 6.* Obserua quod Deus in creatione hominis mutauit vocem, qui enim hæcenus dixit, fiat lux, &c. producat terra, &c. nunc quasi maiori consilio & cura opus haberet, dicit: Faciamus hominem: quo verbo indicatur, quod hominem singulari cura & diligentia facere voluerit, quod & ipsum ad dignitatem hominis pertinet. Et sicut homo speciale quiddam habet in sua creatione præ alijs animalibus, sic & speciale quiddam habet in sua morte. Alia siquidem animalia corpore & anima simul intereunt, homo autem non. Obserua item quod non dicit, Fiat homo ad imaginem, &c. sed faciamus. non enim homo repente consummandus erat, sed cum tempore: nemo enim à principio statim perfectus est, sed prius homo renouatur de die in diem, donec similitudinem Dei recipiat. Obseruandum etiam, quod non dicit faciam, sed faciamus: ubi expresse personarum pluralitas innuitur in diuinis. Nec obstat quod aliqui dicunt, hoc verbum ad angelos dictum esse, quasi Deus angelorum consilio & auxilio opus habeat, aut quasi eadem sit imago Dei & angelorum. Non est angelorum consilium dare Deo, sed assistere & administrare, ut est *Isa. 6.* Is igitur, cui dictum est, faciamus hominem, &cæter. non alius est, quam filius Dei, verbum Dei, sapientia Dei: vnde & Consiliarius, vel Angelus magni consilij dicitur. Imò ipsa sancta trinitas hæc dicit: Faciamus, &c. Magnum planè consiliū in ipso sapientiæ concilio, in illo talium personarum patris & filij & spiritus sancti, non tam senatu, quam soliloquio venerando, de nobis peccatoribus habitum est. An putas eorum quicquam, quæ

circa nos acta sunt, vel agenda erant, illic defuisse? Planè ibi omnis nostra in medium causa posita est, mors vel perditio nostra quæ futura erat, illic perspecta est, & inde totum consilium habitū: Ut unaquæque persona suam operis partem suscipere, ut scilicet pater conderet, postea in plenitudine temporis filius perditum redimeret, spiritus sanctus remissionem peccatorum, & carnis resurrectionem perficeret, atque ita contra, trinitatis consilio reædificaretur in homine deserta & fundamenta generationis, & generationes suscitarentur. Quis hinc non exclamet cum Psalmo: Domine quid est homo, quod memor es eius, &c. Item: Repleatur os meum laude, ut cantem hanc Dei gloriam. Laus igitur sit sapientiæ Creatoris, honor gratiæ liberatoris, gratiarum actio pietati illuminatoris, adoratio vni indiuisæ creatrici, liberatrici, & gubernatrici omnium Trinitati.

Quod autem subdit, Ad imaginem & similitudinem nostram, variè exponitur: imò pleriq; circa hoc etiam errarunt.

Primo enim fuerant, qui hanc imaginem corpori humano attribuerunt, atque hinc etiam Deo os, oculos, manus, &c. adscripserunt. Vnde Anthropomorphitæ dicti sunt, quod Deo humanam formam affingerent. Hos refutat, quod in Euangelio scriptum est: Spiritus est Deus, &c. Alij imaginem Dei animam quidem posuerunt, sed addiderunt eandem animam hominis ex substantia Dei esse, ut Manichæi, quod & ipsum falsum est. Si enim anima humana ex substantia Dei esset, impeccabilis esset, ac planè Deus esset, quod impossibile est. Alij dixerunt, imaginem Dei ex eo solum, quod sicut Deus omnia replet, inuisibilis est, viuificat, non dormit, non inquinatur sordibus externis, immortalis est: sic & anima, &c. Et hi quidem rectè: sed nondum satis est. Alij dixerunt hominem ad imaginem

Ioan. 4.

imaginem Dei factum ex eo solo, quod dominatur piscibus maris, & animantibus cæteris. Quæ admodum Paulus virum dicit imaginem Dei, eò quod mulieri præpositus est. Alij per imaginem intelligunt filium, per similitudinem autem spiritum sanctum. Erit igitur sensus: Faciamus hominem viuum, rationalem, bonum, ac per hoc similem Deo. Alij imaginem & similitudinem accipiunt pro vno, ut sit natura perfusa sapientia, iustitia, lumine & gloria Dei. In hunc modum de imagine loquitur Paulus: Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis: Et iterum: Renouatur in agnitione Dei, secundum imaginem eius, qui creauit eum. Et iterum: Nos omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes in eadem imaginem transformamur. Et iterum: sicut portauimus imaginem terrenam, portemus & imaginem cælestis. Homo enim quisque aut Dei, aut diaboli imaginem in se habet. Alij aut, ut Augustinus, & post eum, recentiores, imaginem Dei ponunt in mente vel anima, quæ memoriam, rationem & voluntatem habet, cum tamen vna sit in se, quemadmodum in Trinitate vna est essentia, & tamen tres personæ. Similitudinem autem aufert Augustinus & alij ad virtutes Deiformes.

Duplici igitur honore præcellit homo alia animalia. Primo, quia rationalis est. Secundo, quia rectitudinis & iustitiæ particeps esse potest. Horum altero, id est, rationalitate carere non potest: alterum, id est, diuinæ rectitudinis vel iustitiæ similitudinem, nisi per gratiam, assequi non potest. Secundum hoc igitur etiam mali habent imaginem Dei, quæ consistit in rationalitate. Similitudinem autem soli boni habent. Quanquam ipsa rationalitas instrumentum, & quasi oculus quidam est, ad quærendam similitudinem Dei. Est ergo homo inexcusabilis, cum ad similitudinem Dei non peruenerit, quia vi-

Ecc. 7.

delicet bono instrumento ad hoc, propter quod sibi datum est, uti noluit. Verum cum primum fecit Deus hominem, non solum rationalem, sed etiam similitudinis suae fecit honore pollentem. Iuxta illud: Deus fecit hominem rectum, &c. Nunc autem seductus perdidit quidem honorem similitudinis, sed facultas rationis in eo permansit, per quam reuocantem audire, & ad restorationem sui, ducem & praecceptorem valeat sequi. Obserua quod Deus in creatione hominis utrunque ponit, imaginem & similitudinem suam, non enim vult ut tantum rationales simus, sed ut boni & iusti, &c. Haec eius finalis intentio fuit, ut homo iustus & sanctus esset: quod eius propositum diabolus quidem ad tempus impediuit, Christus autem per spiritum sanctum perfecte impleuit. Hic igitur videmus, qui fuerit status primae creationis, & qua gloria exciderimus. Videmus item hominem non ideo factum esse, ut indulgeat gulae, voluptati, sed ut secundum rationem viuat, imò secundum Deum. Monemur praeterea, ut studeamus in nobis reparare similitudinem Dei, cum videamus Deum hoc ab exordio voluisse, ut eius similitudinem haberemus.

Et creauit Deus hominem ad imaginem suam, &c.

Videtis Moysen iterum atque iterum hanc summam hominis dignitatem in medium proferre, nimirum ut profundè inculcet in mentes nostras. Sic igitur Deus statuit, sic fecit, creauit, & nihil omisit. Et quamuis omniscius sciret peccaturum hominem, & futuram maximam ingratitude: nihilominus perrexit in creatione.

Obserua, quod supra quidem in plurali dixit: Faciamus hominem: hic autem non in plurali dicit: Et creauerunt, sed in singulari: Et creauit Deus hominem, ne putem⁹ esse plures Deos, sicut sunt plures personae in diuinitate. Tres igitur personae sunt,

sunt, sed vnus Deus, & trinitas personarum, in vnitatem substantiae.

Obserua item, quod cum supra dixisset: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem, hic tantum ad imaginem eum factum dicit, de similitudine tacet, quia videlicet quamuis Deus intendisset hominem facere ad imaginem & similitudinem suam, cum tamen Moyses haec scriberet, homo per peccatum similitudinem Dei amiserat. Et quidem nouerat Moyses, quod illud propositum Dei nemo auertere posset. Veruntamen certa nondum persona surrexerat, in qua absque vlla contradictione recuperata monstraretur illa diuinae similitudinis gloria, quae in illa primi hominis persona deperierat.

Erant quidem etiam tunc sancti & iusti homines, sed non nisi ex fide & spe venturi hominis, qui sic ad imaginem Dei & similitudinem fieret, nascendo ex virgine, ut in filios Adae perditam Dei similitudinem refunderet. Proinde ergo, cum scripsisset, dixisse Deum, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, hoc solummodo subscripsit: Et creauit Deus ad imaginem suam, ut subaudias, recreaturus aliquando ad similitudinem suam. Nam illum quodammodo nondum fecerat ad imaginem & similitudinem, sed tantum ad imaginem suam, qui euauerat, & perdidit illius similitudinis gloriam. Et quod iterum repetit: Ad imaginem Dei fecit illum, ideo facit: Primo, ut sciamus, hominem propter imaginem Dei esse mirabile & nobile animal, etiamsi desit similitudo. Secundo, ideo repetit, ut maior sit culpa nostra, si hoc non seruemus perpetuo in memoria nostra. Quod autem subdit: Masculum & feminam creauit eos, non sic intelligendum est, quod simul creauerit eos. Nam mulier postea facta est, ut patebit infra.

Nec sic intelligendum, quod in utroque sexu ipsum Adam primum creauerit & formauerit, ut stolidi Iudaei fabulantur, sed mulieris meminit per anticipationem. Deinde, ut ostendat etiam ipsam ad imaginem Dei creatam, & nullatenus fuisse exclusam ab hac dignitate, quemadmodum etiam nunc in Christo non est vir, neque foemina, sed omnes unum sunt. Iam igitur considera hoc opus Dei, hominem dico. Attende primò erectam ipsius figuram, quod nulli alij contigit. Attende secundo corpus tanta varietate & pulchritudine distinctum, &c. Attende tertio ipsam animam cum suis viribus naturalibus, memoria, ratione & voluntate. Attende quarto superinfusam gratiam spiritus sancti, quae inter omnes creaturas corporales soli homini contigit, & ni fallor, excitaberis ad laudandum Deum.

Et benedixit eis, & dixit. Crescite, &c.

Nondum cessat manus benignissima Creatoris, sed insuper benedicit, hoc est, maioribus beneficijs accumulatur hominem. Benedicere enim Dei, est beneficia praestare. Et quamuis etiam malis praestet beneficia, & maxime ea, quae statim subnectuntur: Verè tamen benedictionis Dei, soli pij participes sunt. Ea autem in his quatuor consistit, quae Paulus enumerat ad Romanos: Quos, inquit, praedestinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & iustificavit: & quos iustificavit, hos & glorificavit.

Crescite & multiplicamini, & replete terram, &c.

Haec est benedictio Domini super hominem, quinque complectens: Primò, Crescite, inquit: quo verbo homini dedit, ut possit crescere non solum corpore, sed & virtute & dignitate, & in tantam altitudinem, ut etiam caelum possit attingere, & Deum ipsum. Hoc etiam verbo hortatur nos, ut ad altiora contendamus: quasi dicat: magna foelicitas vos manet,

Galat. 3.

Rom. 8.

manet, tantum ne cessetis. Deinde, Multiplicamini, inquit: quo verbo homini datum est, ut se possit propagare. Magnum utique donum Dei, si recte utamur. Item hoc verbo ostendit sibi non satis esse vni homini benefacere, sed plures habere vult, quibus benefaciat. Obseruandum autem, quod hanc carnalem propagationem nominat benedictionem Domini contra eos, qui etiam matrimonium damnant, ac immundum iudicant.

Item contra eos, qui nimium carnis luxuriae seruiunt, quasi cogantur concupiscentijs suis satisfacere in omnibus, subinde iactantes, DE VM praecipisse, Crescite & multiplicamini. Huc pertinent praedicatores illi, qui virtute huius verbi omnes absolunt à quibuscunque votis, & ad conjugium hortantur, à coelibatu absterrent, hocque nunquam non rudi populo inculcant, quasi non per se proni sint homines ad lasciuiam, & non magis freno, quam calcaribus opus habeant. Nihil horum fieret, si cogitarem hanc propagationem esse benedictionem Domini, & ideo cum timore Dei exercendam. Nolite, inquit, fieri sicut asinus & mulus. Si tantum nobis arridet verbum *Psal. 30.* hoc, Crescite & multiplicamini: cur non placet quod Christus dicit: Sunt Eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum caelorum. Qui potest capere capiat. Item quod Paulus ait: De virginibus *1. Cor. 7.* praecipium non habeo, consilium autem do, &c. Item: Hoc autem dico fratres, tempus breue est, &c. per totum?

Obserua itè, quod hanc generandi vim, & praecipium homini etià ante peccatum dedit, ne quis putet hoc ex peccato ortum esse, quod quidam suspicati sunt, sed falso. Nam etiam in innocentia constitutus homo generasset, licet non cum tanta libidine & peruersitate, ut nunc. Denique

solos pios & electos generasset. Atque hæc fuisset verè benedictio Domini. Nunc autem carnalis illa generatio magis maledictio, quàm benedictio est in pluribus, tum propter peruersitatem hominum, tum quod tam mali fructus inde oriuntur. Subdit: Et replete terram. Et hoc verbum impletū videmus, vbicunque enim terra est, illic homines sunt, vt patet in Insulis nuper inuentis. Vbique enim vult agnosci Dominus. In omni, inquit, loco dominationis eius benedic anima mea Domino. Cæterum quando videmus huic verbo plenè satisfactum, & terram hominibus repletam, restat vt & cœlum repleamus hominibus. Ob hoc enim Christiani sumus. Iam quòd dixit: Replete terrā, commune quidem est electis cum reprobis, qui omnes eodem modo nascendo pariterque viuendo replent terram, sed in eo discernuntur, quòd sequitur: Subijcite eam. Soli namque electi, quorum est terra viuentium, hanc terram, quam corporalibus repleuerunt, libertate animorum sibi subijciunt: quippe qui solum Deum præponentes, terrena fortiter contemnunt. Subijciunt quidem terram & reprobi, dum illam vel aratro vertunt, aut armis capiunt. Sed hic subijciendi modus de benedictione Dei non est: nā propter peccatum dictum est homini: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et arma non benedictionis gratia, sed cupiditatis inuenit immanitas. Sequitur:

Et dominamini piscibus maris, &c.

Et hæc benedictio soli homini data est, vtpote rationis capaci, Dominiū enim creaturarum non nisi ratione vtentibus committi debuit & debet. Atque vtinam verè dominaremur bestijs, hoc est, bestialibus operibus & cogitationibus. Hoc igitur verbo plenum dominium accepit super omnia animantia. Quòd primò ex eo probatur, quòd omnia animalia adduxit Deus ad Adam, vt ab ipso acci-

acciperent nomina. Deinde ex eo quòd infrà legitur, mulier intrepidè locuta esse cum serpente. Præterea ex eo quòd animantia etiam nunc conspectum hominis fugiunt & timent. Demū etiam ex eo, quòd homo etiam nunc mansuefacere potest animalia quantumcunque ferocia. Vtinam & seipsum mansuefaceret à ferocia sua. Quòd autem nunc dominium hoc amisimus, propter peccatum est. Et iustè quidem nunc creaturas cōtrarias experimur, qui creatori subditi esse noluim⁹. Iustè item nūc bestias timere cogimur, qui Deum timere noluimus. Imò nedū iustè, sed & misericorditer nobis hoc dominium abstulit, alioqui homo peccato infectus nimium superbiret. Nunc autem cogitur agnoscere impotentiam suam. Experimur & in hoc Dei misericordiam, quòd non omnium animalium dominium abstulit, sed eorū tantum, quibus carere facillè possumus, vt leonum, luporum, &c. Id ipsum tamen dominium Christus plenè restituit nobis. Credenti enim omnia obediūt, iuxta illud: Signa eos, qui crediderint: hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, serpentes tollent: imò credentes dominantur super peccatum, mundum, diabolum, &c. Igitur si dominari cupis, vide vt Christo per fidē incorporeris. Creaturarum autem Dominum esse, est omnibus creaturis ad salutem vti, nulli creaturæ subijci posse, sed soli Deo, iuxta illud: Certus sum, quòd neque mors, neq; vita, &c. nos separare potest à dilectione, &c. Cæterum quæ hætenus dicta sunt de imagine & similitudine Dei, deque imperio in creaturas, perfectissimè in Christo impleta sunt. Omnia inquit, mihi tradita sunt à patre meo.

Ecce dedi vobis omnem herbam, &c.

Vide bonitatem Dei: statim condito homine prouidit ei de cibo. Ecce, inquit, iā dedit, iam ante parauit vobis cibum, &c. Omnem igitur diffiden-

D s tiam no-

Psal. 102.

Gen. 3.

Marc. 16.

Roma. 8.

tiā nobis hoc verbo tollit. Deinde sicut suprà benefecit animæ hominis, sic nunc benefacit & corpori: vt sciamus eum & animæ & corporis nostri curam gerere. Obserua quod ipse cibum dat, nihil enim è terra crescit, sine Deo. Herbas aut, & arborum fructus primò dat in cibum, vt doceat frugalitatem. Natura enim paucis est contenta. Nō solum autem homini prouidet de cibo, sed etiam alijs animalibus. Iuxta illud: Omnia à te expectant: vt des illis cibum in tempore, &c. Hoc aut verbo non tantum cibum animalibus dedit, sed & naturalem appetitum ad cibum ipsis indidit.

Psal. 103.

Vidit Deus cuncta quæ fecit, &c.

Approbauit Deus cuncta quæ fecerat, & ordinē ipsum rerum, & ideo bona erant & utilia. Nihil enim temerè & absque digna ratione factum est à Deo in toto mundo, etiamsi rationes causasq; rerum pro frugalitate nostri intellectus ignoremus. Sic igitur opus habemus sex dierū, vnde facile colligere possumus, quid qualibet die cogitandū sit, &c. Docet autem nos hoc caput, primū fidem, in eo quod condi, seruari, ali, & regi omnia manu Dei ostendit. Deinde etiam in eo, quod tam benignè Deus prouidit homini, etiam antequā crearet eum. Præterea etiam Christum ostendit caput hoc, qui est vera imago Dei. Docet insuper & charitatem in eo, quod omnes creaturas vsui alicui destinat, & vult, vt sibi inuicem seruiant.

Caput secundum.

Igitur perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum. Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo quod creauit Deus vt faceret. Iste sunt generationes cæli & terræ, quando create sunt, in quo die fecit Dominus Deus cælum & terram, & omne virgultum agri,

agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram: sed fons ascēdebat è terra, irrigans vniuersam superficiem terræ. Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animā uiuentem. Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis à principio: in quo posuit hominem quē formauerat. Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradysi, lignumque scientiæ boni & mali. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita, nomen vni Phison: ipse est qui circuit omnem terram Henilath, vbi nascitur aurum, & aurum terræ illius optimum est, ibique inuenitur bdellium, & lapis onychinus. Et nomen fluuii secundi Getbon, ipse est qui circumit omnem terram Aethiopiæ. Nomen vero fluminis tertij, Tigris, ipse vadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus, ipse est Euphrates. Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradysum voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum, præcepitque ei, dicens. Ex omni ligno paradysi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In quacunque enim die cōderis ex eo, morte morieris. Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum, hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animalibus terræ & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. omne enim quod vocauit Adam animæ uiuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terræ: Adæ vero non inueniebatur adiutor similis eius. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cūque obdormisset, tulit vnā de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et edificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, & adduxit eam ad Adam. Dixitque Adā: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhaerebit uxori suæ: & erūt duo in carne vna. Erat autem vterque nudus, Adam scilicet & uxor eius, & non erubescabant.

HACTE-

HA C T E N V S Moses primo capite per partes enarravit creaturas omnes, & sex dierum opera. Qui autem propter hominē hoc scribere incepit, idcirco nunc in hoc capite omissis alijs creaturis, latius prosequitur hominis formationem, vbi iterum ineffabilem videbimus Dei bonitatem, & miram hominis dignitatē, quæ omnia, nisi planè lapides simus, ad dilectionē Dei, ac recuperationem primeuē dignitatis nostrę nos extimulabunt.

Igitur perfecti sunt cœli & terra, &c.

Epilogus est eorum, quæ primo capite scripsit. Quanquam autem repetitiones huiusmodi in sacris literis videantur superuacua, non tamē sunt. Indiget enim nostra paruitas, vt egregia Dei beneficia iterum atq; iterum inculcentur, ne ingrati scilicet simus. Obserua autem, quod non dicit: Igitur facti vel creati sunt cœli & terra, sed perfecti, ne Deum arguamus in operibus suis, quasi dicat: perfectissimus artifex perfectissimū opus absoluit. Itaque nihil est quod desideres. Quæcunq; in cœlo & in terra consistunt, ea condita sunt tanta sapientia, vt nihil sit quod inde queraris. Iam si condito vno mundo Moses dicit, Deū opera sua perfecisse & terminasse, non est quod alios quosdam mundos nobis fingamus, de quibus vanè disputant Philosophi. Vnus enim tantum est mundus, quem Moses hęc perfectum esse dicit.

Perfecta est terra pro habitatione nostra in hoc tempore, perfectum est cœlū pro futura vita. præter hæc duo nihil est, quod amplius expectes. Addit: & omnis ornatus eorum, quo verbo intelligit omnes creaturas. Corpori quidem ornatus cœli, sunt Sol, Luna, stellæ: Ornatus autem terræ, montes sunt cum vallibus & campis, amnium lapsus, & fontium scaturigines perennes, prata, fruges, arbores, genera seminum, diuersitas animalium. In

Hebræo

Hebræo habetur: Et omnis exercitus eorum. Sic enim & alias creaturę dicuntur exercitus Dei. Vnde & in prophetis nominatur Dominus exercituum. Neq; id abs re. Sicut enim reges mundi exercitibus suis pugnant cōtra hostes, & protegunt ciues: Sic Deus per creaturas suas impugnat impios, quemadmodum Pharaonem muscis & ranis, iuxta illud: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Econtra autem per easdem creaturas ministrat pijs hominibus. Iuxta illud: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Compleuitque Deus die septimo opus, &c.

De sex diebus auditum est, quid singulis Deus operatus sit, nunc de septimo agit, in quo dicit, Deum, compleuisse, quieuisse, benedixisse, & sanctificasse, horum nullum sine causa positum est. Per diem autem septimum quidam intelligunt filium Dei, qui splendor est paternæ gloriæ, lux lucis, & fons luminis, dies dierum illuminans, sol ipse verus, dies non factus, sed omnem diē efficiens. Ob eam causam factum putant, quod Moses non hęc dixit, sicut suprā de alijs: Et factum est vespere & mane dies septimus. Hic enim dies filius Dei nō est factus, sed genitus, nec vespere aut mane habet, hoc est, nec principium nec finem. In hoc die compleuit Deus opus suum. Omnia enim per ipsum facta sunt. Signanter autem nō omne opus dicit, sed opus suum. Nō enim omne opus Dei quod fecerat, hoc fœlici & glorioso die completur, sed solū rationalis creaturæ opus gloria eius impletur. Completio autem creaturæ rationalis, est videre æternaliter claritatem huius diei, iuxta illud: *Vo-* Ioan. 17. lo pater, vt sint mecum, & videant claritatē meā, &c. In hoc die potissimum & spirituali quodam modo requiescit Deus. Habitat quidem etiā in nobis Deus, sed oportet prius vt sibi in nobis mansionem paret. Nullus enim angelorum vel hominum ali-

num aliter nisi per operosam ipsius gratiam habitationi eius sit idoneus. At verò hūc solū diē. i. vnicum filium suum, sicut nō creauit sed genuit, sic nec accidentali dono bonū fecit, sed essentiali bonitate bonum semper habuit, solus que hic est, in quo iustificando nihil omninò laborauit, aut profectum eius expectando, patientiam aliquando habuit. Ad creandos angelos & homines sapientię suę impensas contulit, id est, propter illos saluandos siue discernendos, misericordiam & iudicium hinc & inde magnis impēdijs ædificauit, vt totus miretur orbis, & vniuersa iam dudū magnificet curia cœli. In isto solo nihil vnquam fuit, quod resisteret ei, siue ille in sinu eius pausauit, siue militaturus iussu eius naturam nostræ carnis induit. Igitur hic vnus est, in quo Deus requieuit, iuxta illud: In ipso mihi complacui. Et pro quanto nos huic conformamur, pro tanto etiam super nos requiescit.

Matt. 3.

Hunc quoque diem Deus benedixit & sanctificauit, iuxta illud: Quē pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis blasphematis, &c. Hæc pia quidem sunt, sed magis ad mysticum, quam ad literalem sensum pertinent. Ad literā autem, Deus opus suum septimo die compleuit. Opus Dei est creare, gubernare, redimere, glorificare. Quodlibet istorum operum cōplet non nisi septimo die. De opere creationis hīc loquitur Moses, quod septimo die compleuit, quia tunc cessauit alia addere. Vel sic, compleuit, quia benedixit & sanctificauit. Hoc enim est opus septimi diei, benedicere & sanctificare. Sic & opus gubernationis non nisi septimo die complebit. Sex dies, sex ætates mundi sunt, quarum prima ab Adam vsq; ad diluuiū, hoc die hominem lucidum fecit, & postea in Cain & Abel diuisit lucē à tenebris. Secunda ætas à diluuiō vsque ad Abraham, hoc die fecit firmamentum inter

tum inter aquas. i. arcam, qua pii ab impijs segregati sunt. Tertia, ab Abraham vsq; ad Mosen, hoc die segregauit pios ab impijs, terrā ab aquis. Quarta, à Mose vsque ad captiuitatem Babilonicā, hoc die fecit luminaria cœli, prophetas mittendo & illuminando. Quinta, à captiuitate vsq; ad Christum: hoc die fecit pisces & aues, quia tunc Iudæi inter gentes, quasi in mari viuere cœperunt, nec habebant stabilem locum quasi aues volātes. Sexta ætas à Christo vsque ad finem mundi, hoc die Christus secundus homo natus est, sicut primus homo sexto die creatus. Et sicut sexta die mas & foemina creati sunt, sic sexta ætate apparuit Christus & Ecclesia. Et sicut sexta die homo fuit prepositus omnibus animantibus, deniq; in cibū accepit omnes herbas terræ, sic sexta ætate Christus super oīa exaltatus pascit suos spirituali cibo scripturæ & sacramentorum, &c. Septima autem die, hoc est, futuro seculo accedente, complebit Deus hoc opus suum.

Eodem modo & Christus opus redemptionis compleuit die septimo, tunc enim in sepulchro requieuit. Sic & glorificatio nostra septimo primū die complebitur. Sex dies sunt, fides, spes, charitas, bona operatio, patientia, perseuerantia. Septima erit tēpus futuri seculi, in quo plenè glorificabimur.

Et requieuit Deus die septimo, &c.

Non sic intelligendum, quòd quasi lassus ex nimio labore Deus instar humanæ fragilitatis completa mundi fabrica quieuerit. Quomodo enim lassaretur, qui verbo omnia condidit? Dixit enim & facta sunt. Non sic intelligendum, quòd creaturas semel factas, nunc sua sponte ferri sinat, quemadmodum impij putant, Deum se posuisse curam terrenorum, sed falsum est. Nam Christus dicit: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.

Ioan. 5.

operor. Nō igitur cessauit à gubernatione rerum; sed tantum à creatione, quia non perrexit plura genera rerum condere, quam enumerata sunt.

Hinc igitur certò sentimus, non plures esse aut futuros mundos: hunc solū esse hominis ortum & lapsum: hoc solū esse hominū genus, ad quod Christus pertineat, quod expectet consummationem seculi, & futuram glorificationem. Itē ideò circumscripsit creaturas, & finiuit opus die septimo, cum iam omnia homini subiecisset, vt certò sciremus omnia nobis subiecta esse, siquidē nulla alia genera creaturarum erant condenda. Hoc dominiū per Adam amissum, in Christo recuperamus.

Obserua quòd non dicit: Requieuit Deus in operibus, sed ab operibus suis. Deus enim, qui ante creationem mundi, æternaliter in seipso perfectā habebat requiem, ipse etiam creato mundo non in operibus quæ fecit, sed ab operibus requieuit, vtpote nihil habens necessitatis in creaturis requiescere suis: quoniam potius creaturis rationalibus ipse quietem præstat, cum in seipso perfectè semper requiescat, eoque bono beatus sit, quod ipse sibi est. Obseruandum & hoc, quòd Deus nō in sex illis diebus, sed in septimo tantum dicitur requieuisse, sic quam diu sex illæ ætates mundi durant, laborandum nobis est. Illis autem completis, & appropinquante septimo die æternitatis, dicet nobis spiritus, vt requiescamus à laboribus nostris.

Et benedixit diei septimo, &c.

Meritò huic diei benedixit, quia in sex illis diebus, hoc est, in creaturis nunquam satiatur appetitus hominis, sed in solo Deo. Igitur si benedictionem desideras, oportet vt transitis creaturis, in Deum te conijcias. Item propter nos benedixit diem septimum, quia si eum diem sanctificamus,

mus, vt præceptum est, verè à Deo benedicimur. Præterea septimo diei benedixit, propter quietem Christi in sepulchro. Sicut enim per crebras in lege victimas sanguis Christi, qui semel erat effundendus, signabatur: sic per quietem diei septimi significatur magnus ille dies sabbathi, in quo Christus post consummatum opus redemptionis in sepulchro erat quieturus. Ei, inquam, diei benedixit Deus: quia omnis hinc nobis benedictio p-fluxit. Commendatur etiam hac septimi diei benedictione verum Christianorum sabbathū, quo requiescunt ab operibus suis, & cum Christo sepiuntur, vt & cum ipso resurgant. Maximè autem diei septimo benedixit, propter futuram quietem in patria, vbi plena erit benedictio. Nam hinc omnia maledictionibus plena sunt. Vnde Iob: *Ma-*

ledicta dies in qua natus sum, &c.

Et sanctificauit eum, &c.
Sanctificare interdum idem est, quod segregare ab alijs in vsum sanctum, & ad cultum Dei.

Obserua, quòd Deus ipse sex dies ad laborem nostrum concessit: vnum sibi segregauit. Deus, inquam, hoc fecit & tu quis es, qui hoc audes infringere? Atque vtinam qui rudi popello toties inculcant illud: Crescite & multiplicamini, etiam hoc inculcarent, quòd Deus sanctificauit diem septimum. Verum hinc nulla non suffragia quærunt. Nihil, inquit, ad nos de sabbatho, Iudaicum est & cæremoniale, & ob id abrogatum. Nullum iam est discrimen dierum, Christus nobis heri & hodie est. Er perpetuū sabbathismum habēt Christiani *Heb. 13.* ni. Iuxta illud: Erit sabbathum ex sabbatho. Item *Isai. 66.* Christiani spirituales sunt, nihil opus habent cæremonijs, &c. Sed vbi tales inuenies? Prius formandi erant Christiani, & tunc demum pronunciandi. Scimus Christum heri & hodie esse. Scimus quæ sit conscientiarum libertas, sed interim

E attendimus

Apec. 14.

attendimus etiam infirmitatem populi. Utinam omnis multitudo perpetuum sabbathismum obseruaret, & nemo inuideret. Sed quoniam illud nondum assequi licet, saltem impetremus, ut aliquem diem infirmo populo concedant, quæ Deo consecrent. Voluit igitur Deus ad minus unum diem sibi impendi, ne quis dicere posset, se laboribus præpediri ab auditu verbi Dei, & sanctis operibus. Deinde ut probaret fidem nostram. Putamus enim Deum nos nutrire non posse, nisi per singulos dies laboremus. Demum ut charitatē nobis persuadeat, concedendo vel unum diem ministris & iumentis à labore quietum. Causa autem, quare signanter septimum diem sanctificauit, in litera exprimitur, quia eo die Deus quiescit ab opere creationis. Ideo Iudæis præcipitur ea dies obseruari. Quia autem Deus in nouo testamento aliud quoddam opus perfecit, nempe redēptionis, quo cōsummato; Christus requieuit in sepulchro, unde octaua die, quæ & prima est, resurrexit immortalis, cōgruē septima dies in octauam mutata est apud nos, ut iam non in sabbatho, sed in dominica die sabbathum euangelicum agamus.

Obseruandum igitur, quod Deus dicitur sanctificasse septimum diem: non enim simpliciter selegit eū, & ad pia & sancta opera destinauit. Sanctificare igitur diem sabbathi, est à vitijs cessare, & bonis operibus insistere. Proinde, qui iuxta vocē Domini: Discite à me, quia mitis sum, &c. quasi modo geniti infantes deposuerunt omnem malitiam, ac superiores rebus humanis toto pectore rapiuntur ad illius supernæ quietis cōtemplationem: hi demum sentiunt quanta foelicitas sit, quanti gaudij, quantæ quietis res sit, Euangelicū celebrare sabbathum; hoc est, post dominicæ sepulturæ imitationem, eius exprimate resurrectionem. Hoc enim est verè sabbathum Dei. Nam ha-

bet mun-

Matt. II.

bet mundus otia sua foris, sed intus labores longè seruiiores, quàm Hebræi pertulerint seruitutes Aegyptijs in luto & latere.

Exod. I.

Istæ sunt generationes cæli & terræ, quando creatæ sunt, &c.

Hunc locum aliqui legunt interrogatiuè, ut sit sensus: Quando creatæ sunt istæ generationes cæli & terræ? Et respondit: In die quo creauit Deus cælum & terram. Per hunc autem diem intelligunt Christum filium Dei, ut & supra dictum est: Per ipsum enim omnia facta sunt. Hæc quidē pia sunt, sed magis pertinent ad sensum mysticum, quàm literalem. Ad literam enim totus hic locus nihil aliud est, quàm repetitio, vel declaratio eorum, quæ priori capite dixit. Repetitio inquam est, sed cum quadam additione.

Quinque autem per ordinem repetit. Primum, quod generationes cæli & terræ creatæ sunt, ne quis putet eas ab æterno fuisse. Secundo, quod à Deo creatæ sunt, ne quis putet creaturas à seipsis esse, hunc siquidem primum articulū fidei, Deum esse autorem omnium, Moses sæpè inculcat, plurimum enim refert scire, unde omnia & habeamus, & expectare debeamus. Obseruandū autem, quod in hac repetitione, primò ponitur sacrosanctum Dei nomen; quod Græcis dicitur tetragrammaton, hoc est Hebræis nomen quatuor literarum, videlicet Ihv̄; adiuncto alio nomine, quo hactenus vsus est, nempe Elohim, quemadmodum & in nostra translatione hoc loco non simpliciter dicitur, Deus creauit, sicut hactenus, sed Dominus Deus. Ideo autem duo nomina ponit Moses, ut ostendat, perfectionem Dei cultum requiri ab his, qui creaturarum verā originem audierunt. Deū igitur nominat, quem colamus fide, spe, & charitate: Dominum quoque, cuius mandata obser-

E 2

uemus,

uemus, & maiestatis suæ potentiam & iustitiam reueramur.

Quod autē hīc dicitur, in die quo creauit Deus, &c. non sic intelligendum, quasi vno die omnia creauerit & simul, quemadmodū & suprā admonui, cū scriptura planè testetur, sex dies fuisse creationis, & infrā dicatur, nondum fuisse hominem, cū tamen iam esset cœlum & terra, & omne virgultum, &c. Patet igitur, quòd non omnia simul creata sunt. Quod autem hīc dicitur: In die quo creauit, accipitur singulare p̄ plurali: vel dies pro tēpore, id quod frequens est in scripturis. Vt cū dicitur: In die salutis adiuui te, id est, in tempore salutis. Item: In illa die audient surdi verba, &c. Sic & in hoc loco.

Isa. 48.
Isa. 29.

Et omne virgultum antequam oriretur, &c.

Locus hic variè exponitur, est enim admodum intricatus. Mihi tamen videtur hic esse sensus: Omne virgultum regionis iam cœperat esse in terra, & omnis herba germinabat, etiam si nondum pluuiam fecisset Dominus, & homo etiam nondū esset, qui coleret terram. Hoc autem ideo repetit, vt occurrat incrudelitati, imò ingratitude hominum, qui hæc omnia non Deo, sed secundis causis adscribunt, vt soli pluuiæ & labori hominū. Et quanquam verum sit, quòd secundæ causæ aliquid cooperantur, nihil tamen possunt, sine prima causa. Non igitur ipsis, sed D E O omnia adscribenda sunt. Sic scriptura Deo omnia adscribit. Ipse, inquit, producit in montibus fœnum & herbā, &c. Ad eundem modum etiam infrā dicit Moses: Nōdum pluerat Dominus Deus, &c. Philosophi multū disputant de pluuiā, & eius generatione, nec vsquam Dei meminerunt, sed naturæ omnia tribuunt. Moses autem dicit Dominum Deum pluerē. Alioqui si natura ex se potest pluuiam generare, qui factum est, vt tempore Helix in tribus an-

Psal. 146.

3. R. 3. 17.

nis nulla fuerit pluuiā? Deus igitur prima causa est omnium, qui quod nunc per secundas causas operatur, hoc potest etiam sine ipsis. Secundæ autem causæ nihil possunt sine prima. Hoc nos admonere voluit Moses. Addit: Et homo nondum erat, &c. Et hoc repetere voluit, hominem post alias creaturas factum: vt innuat, omnia condita esse propter hominem, & hominem esse præpositum vniuersæ creaturæ. Quæ hominis prærogatiua describitur Psalmo 8. Hinc & Paulus de Christo: Omnia, inquit, per ipsum, & in ipso, & in ipm, id est, vt in hæredem, qui dominetur omnibus. Et iterum: Promissio Abrahamæ & semini eius, vt hæres esset mundi. Nam omnia quæ de hominis dignitate dicuntur, propter Christum dicuntur, in quo recuperauimus dignitatem amissam in Adā. Magnū est autem credere Christum dominari, credere nobis subiecta esse omnia, ideò toties repetit & inculcat hoc Moses.

Fons autem ascendebat de terra, &c.

Hoc omninò omiserat in primo capite, nihil enim de fontibus è terra erūpentibus dixerat, cū tamen sit opus Dei admirandum & nobis admodum vtile, imò necessarium: ideò ne aliquid operum Dei omittat, hīc inseruit de fontibus. Cæterum quod nos legimus, fons ascendebat: alij legunt, vapor ascendebat vel nebula. Accipitur autē hīc fons in singulari pro fontibus in plurali, qui etiam propter eandem originem dicuntur vnus fons: oīa enim ex Oceano per subterraneos meatus veniunt, vt quidam putant. Considera igitur etiam hīc Dei bonitatem & sapientiam in fontibus producendis, sic enim & Dauid fecit: Qui e. Psal. 103. mittis, inquit, fontes in conuallibus, &c.

Formauit igitur Deus hominem de limo, &c.

Etiam hīc repetit & declarat latius quod suprā breuiter scripserat de formatione hominis: dixit

rat quidem quòd Deus creauit hominem, sed nõ dixerat quomodo, & vnde fecit eum: dixerat quidem, Masculum & foeminam fecit eos, sed nõ dixerat quòd foeminam fecit de masculino: vtrumque igitur hinc repetit. Primò igitur describit quomodo & vnde corpus hominis formatum sit: deinde etiam de anima dicit, & vtrouique alijs verbis vtitur, quã supra in creatione aliorum. Et primò formauit, inquit: quo verbo indicare vult, quòd Deo singulari diligentia etiam corpus hominis formauerit, id quòd facillè apparet, si attendamus humani corporis pulchritudinem, & rectitudinẽ, & dispositionem, &c. Duo autem dicta sunt, quæ diligenter aduertere operæpretium est, quia videlicet formauit, & non vndecunque, sed de limo formauit. Verè mirabilis artifex & mirabile artificium. Hoc prudentes sancti hoies, pulchra plasmata in gloriam & honorem præparata, hunc ipsum creatorem suum plastes, seipsos autem lutum appellauerunt eleganti confessione, lachrymosa declamatione: Et nunc Domine, inquit Isaias, tu pater noster es, nos lutum: tu factor noster es, & opera manuum tuarum omnes nos. Et ad Ieremiam loquitur idem plastes Deus: Ecce sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea, &c. Et David: Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt, &c. E luto autem corpus hominis formauit, vt homo non superbiret, considerans originem suam: deinde vt agnosceret fragilitatem suam: quàm facillè enim vas figuli confringitur, tam facillè etiam homo. Vnde Psalmus: Tanquam vas figuli confringet eos. Et Isaias: Væ qui contradicit factori suo, testa de Samijs terræ. Et Paulus: O homo tu quis es, qui respondes Deo? nunquid potest figmentum dicere ei, qui se finxit, quid me sic fecisti? &c. Cæterum vbi nos legimus de limo terræ, Chrysostomus legit de puluere terræ. cui consonat illud Psalmi:

Recorda-

Isa. 64.

Ier. 18.

Psal. 118.

Psal. 2.

Isa. 45.

Recordatus es, quoniam puluis sumus, &c. verum in idem redit vtraque lectio.

Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, &c.

Hic docet vnde aia hominis ortum habeat, quæ dignior pars hominis est: corpus enim sine anima truncus est, nec tantum venustatem nullam habet, sed horrorem & foetorem. Obserua autem, quòd de creatione animæ humanæ multò aliter loquitur, quàm de anima brutorum: in illis enim corpus & anima simul creata sunt, in homine autem corpus primò creatum fuit, postea anima.

Quòd autem dicit, Inspirauit, non carnaliter intelligendum est, quasi flatum oris emisit in faciem hominis: sicut nec hominem corporalibus manibus formauit, &c. nihil corporeum imaginandum de Deo, Deus enim spiritus est. Sed quòd hic dicitur, inspirauit, nihil aliud est, quàm si dixisset, voluit & imperauit, vt hoc corpus haberet animam viuentem. Per spiraculum autem vitæ, vel ipsum anhelitum, quo respiramus, vel ipsam animam, qua viuimus intelligere possumus. In faciem autem inspirasse dicitur, quia in sola facie vitalis illa respiratio sentitur. Deinde quia in facie maxime vigent sensus. Quòd autem Deus inspirasse dicitur animam, signum est, quòd animam non parentes, sed solus Deus dat: & anima igitur, & inspiratio à solo Deo est. Sic Christus insufflauit in Apostolos, vt scirent spiritum sanctum non aliunde, nisi ab ipso hauriri & per ipsum. Tantò igitur anima dignior est corpore, quantò nobiliorum ortum & originem habet: corpus enim è terra, anima ex Deo. non quòd sit ex substantia Dei (alioqui nunquam peccare posset) sed quia spiritali opere & à solo Deo creatur immediatè, corporique infunditur.

Igitur animæ plus tribuendum, quàm corpori: sic igitur homo è duobus admodum dissimilibus

E 4

compa-

compactus est, quorum alterum nos admonere debet nostræ infirmitatis: alterum autem, scilicet anima, nos subleuare debet ad diuina.

Et factus est homo in animam uiuentem, &c.

Hoc est, Sic factus est homo uiuus vita naturali: anima enim in scripturis significat vitam naturalem, qua videmus, audimus, edimus, bibimus, morimur, generamus, aliasque naturales actiones facimus, sic infra dicitur: Omnes animæ, quæ egressæ sunt de foemore Iacob, erant septuaginta. Sic Christus: Qui amat animam suam, perdet eam: & e contra. Ex hoc autem verbo Paulus pulchrè differentiam facit inter primum & secundum Adam. Primus, inquit, homo factus est in animam uiuentem, nouissimus autem in spiritum uiuificantem: & qualis terrenus, tales & terreni: qualis cœlestis, tales & cœlestes. Quod uiuimus vita naturali, ex Adam habemus: quòd autem uiuimus vita spiritali, spirituque sancto uiuificamur non ex natura, sed ex Christo habemus.

Plantauerat autem Dominus Deus paradysum, &c.

Multa quidem bona iam supra audiuius, quæ Deus in hominem collocauit: incōparabile, quod ad imaginem suam creauit illum, & in seipso requiem ei fecit: ita, ut quamuis omnia propter hominem condita sunt, homo tamen non in creaturis, sed in ipso creatore beatitudinem & veram quietem inueniat: & sic quidem internus noster homo beatus est. Quoniam autem cōditi sumus ex corpore & anima, etiam Deus voluit corpori honestissimum locum & delicatissimum assignare, cui similis in vniuersa terra non inuenitur, & hūc locum admodum magnificè describit. Cæterum de paradiso variæ fuerunt opiniones: Origenistę spiritali tantum intellexerunt paradysum, propterea quòd hic dicuntur in paradiso fuisse lignum vitæ & lignum scientiæ: quoniam autem nullam

arborem

Exod. 11

Ioan. 12.

arborem videbant tantæ efficacis esse, ut homini tribuat vitam & scientiam, quæ à Deo propriè datur, idèò putarunt hortum esse spiritualem, & ibi homini promissas spirituales delicias. Et hæc quidem ita sustineri poterant, si cum spiritali intelligentia veritatem historiæ non negarent. Non enim ideo non potuit esse paradysus corporalis, quæ potest etiã spiritalis intelligi: sicut non ideo non fuerant duæ mulieres Sara & Agar, & ex eis duo filij, quia duo testimèta in eis figurata dicit Apostolus: nec idèò de nulla petra Moses eduxit aquam, quia Paulus dicit: Petra erat Christus, nō tam citò ab historia in allegorias transeundum. Certò igitur credamus fuisse etiam corporalem paradysum, quamuis spiritaliter etiam aliud significet. Quis autem & vbi fuerit paradysus ille, variæ sunt opinioniones. Aliqui paradysum intelligunt totam terram, quæ verè paradysus hominum fuisset, si non peccasset: sicut e contra nunc propter peccatum nihil aliud est, quàm vallis lachrymarum. Quam diu enim rectè Deo seruiamus, etiã elementa & terra & omnia nobis seruiunt: vbi autem inobedientes Deo facti fuerimus, omnia quoque suum ministerium iusto Dei iudicio nobis negant. Alij paradysum intelligunt partem illam terre, quæ ad orientem est, quam Asiam dicimus: ea enim etiam nunc præ alijs fertilis & amœna est, in ea etiam homines primò habitasse constat. Denique in ea terræ parte quatuor illa flumina conspiciuntur, quæ hic nominantur: quòd autem etiam ea terra aliqua ex parte amisit benedictionem suam & gloriam, propter peccatum est. Alij paradysum intelligunt, nec totam terram, nec partem eius terræ, sed locum quendam specialem nunc omnibus hominibus incognitum, & longissimo interiacente spacio vel Oceani, vel terrarum à cunctis regionibus, quas nunc incolit genus humanum, secretum.

Gal 4.
1. Cor. 12.

E 5

Alij

Alij paradifum locant in fublimibus quibusdam locis, & non obnoxij hisce viciffitudinibus & varietatibus, quæ fub aere contingunt: in qua fententia funt Beda & alij. Quicquid autẽ ficut de loco paradifi ftatuunt, certũ eft fuffe paradifum, nec opus eft anxie perquirere vbi fitus fuerit, maxime cum iam gratia & meritis Chrifti pro paradifo nobis cœlum pateat: huc igitur adnitamur omnes, vt ad cœlum perueniamus, quoniã quidem paradifum perdidimus. Iam igitur verba Mofis attendamus, Plantauerat, inquit. Hoc verbo fubindicat locum hunc voluptatis fpeciali cura à Deo formatum, quo iterum agnofcimus quanti fecit hominem, cui optima quæque in vtilitatem condidit. Plantauerat autem dicit, vt fciamus repetitionem: ante hominem enim, non poft eum, creauit paradifum, vt homo creatus paratum inueniret habitations locum. Non tamen quemcunque locum homini præparauit, fed hortum: in horto enim omnes hominis fensus reficiuntur, oculi viridarijs pafcuntur, aures volucrum cantu mulcentur, nares odoratu fragrantium herbarum opplentur, gultus quopue dulcedine fructuum magnam voluptatem affert: funt & molles loci, in quibus quiefcere & laffa membra refocillare lubet. Ideo non fimpliciter dicit paradifum vel hortum, fed addit voluptatis: Prouiderat enim Dominus, vt homo etiam fecundum corpus delicijs afflueret honeftis, & fecundum animam iuftitia, illuftris efferet ac propenfiffima ad optima voluntate, inque fuma innocentia morum ibi viueret, quæ certè res amœniffima voluptas efferet, & fuma fideiũ. Hic igitur videmus quantum bonũ fit feruire Domino, & quod malũ fit relinquere Dominũ. verè enim bonus Dominus timentibus fe, terribilis autem fuper peccatores filios Adã. Cæterum, quoniam paradifus oĩbus delicijs abundabat, factũ eft, vt hoc noĩe aliquando

aliquando pro loco refrigerij & gaudij beatorũ accipiatur. Hinc Chriftus volens latroni polliceri perfectum gaudium, dixit: Hodiẽ mecum eris in paradifo. Et Paulus dicit, fe raptum in paradifum ^{2. Cor. 12.} Dei, &c. Additur, à principio: cum fcilicet primò ornaret terram, quod factum fuit tertio die, vel à principio, id eft, antequam hominem creaffet. Alij legunt ad orientem, vnde putant paradifum in ea parte terræ efferet.

Produxitque Deus omne lignum pulchrum, &c.

Hic planè videmus quare paradifus hortus voluptatis dicatur. Erant omnigenæ arbores illic plantatæ afpectu iucundiffimæ, & fructus efui fuaues & gratiffimi faporis & hæc feruiunt humanis corporibus. Cæterum quod hic dicit eo die factum, intelligitur quo & reliqua ligna fructifera Deo iubente terra produxit. Hic tamen neceffariò repetitur, vt qualis fit locus paradifi noffe poffemus, maxime quia de ligno vitæ, lignoque fcientiæ fpecialiter referendum erat. Subdit igitur:

Lignumque vitæ in medio paradifi, &c.

Huius ligni fignanter meminit, vt defiderium excitet, imò vt oftendat quantum bonum perdidimus: quid enim optabilius efferet poffet, quàm huiusmodi lignum vitæ? Dicitur autem lignum vitæ, quia hanc virtutem diuinitus accepit, vt qui ex eo manducaret, ftabili fanitate firmaretur, neque vlla vnquam infirmitate vel ætate in deterius mutaretur. Verum hoc ita corporaliter factum eft, vt fumentum quoque efferet figura fpiritualis Chrifti, fcilicet Domini noftri, de quo in laude fcientiæ dictum eft: Lignum vitæ eft his, qui apprehenderint eam. Et Ioannes: Qui vicerit, inquit, dabo ei de ligno vitæ quod eft in paradifo Dei mei. ^{Apoca. 2.}

Lignum enim fcientiæ boni & mali, &c.

Prorfus & hoc lignũ erat vifibile & corporale, ficut

sicut & cæteræ arbores. Hoc autem nomen ideò accepit, quia in ea De⁹ probare voluit hominem, & quia in ea expertus est homo, quid sit inter obedientiæ bonum, & inobedientiæ malum. Rursum, quia serpens promisit per eius esum habendam scientiam boni & mali, & ita ex futuro euentu acceperat nomen.

Et fluuius egrediebatur de loco, &c.

Nec hoc tacere voluit, vt videamus nihil illic defuisse ad voluptatem hominis. Quia autem fluuius irrigabat paradysum, consequitur, quòd non opus habuit pluuias, quemadmodum etiam nunc in terra Aegypti fieri constat. Quòd autem quasi illa flumina in terra nostra oriri videtur, nihil obstat. Neque enim dicit Moses quatuor illa flumina fuisse in paradiso, sed vnum fluuium, qui deinde diuiditur in quatuor capita: & fieri potest, vt eadem flumina verè è paradiso profluentia alicubi à terra absorbeantur, & postea alijs in locis erumpant, id quod aliquando fieri videmus. Singulorum autem fluminum cursum describit, præterquam Euphratis: is enim Iudejs propinquus erat, & ob id notus. Hactenus de paradiso corporali. Allegoricè autem, paradysus est Ecclesia, iuxta illud: Ortus conclusus soror mea, &c. ligna fructifera, omnes sancti: fructus eorum, opera sunt: lignum vitæ, Christus vel Euangelium: lignum scientiæ boni & mali, lex est quæ vtrumque ostendit, bonum vt agatur, malum vt vitetur: fluuius irrigans, gratia spiritus sancti. Vel paradysus est ipsa beatorum patria, vbi torrente voluptatis diuinæ inebriabuntur, iuxta Psalmistam.

Tulit ergo Dominus Deus hominem, &c.

Apostolus cum dixisset, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c. continuò subiunxit: Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia, &cæt.

Ecce

*Psal. 33.
Rom. 11.*

Ecce qui sunt quibus dedit Deus, angelus scilicet & homo, cum cæteris creaturis Deus nullam dati aut accepti rationem habuit, quippe quibus præter naturalem essentiam nihil dedit, angelis autem cælum dedit: vtrique autem prior dedit, nullum enim adhuc eorum meritum erat. Eodem modo & Paulus alio loco dicit: Cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Et Ioannes: In hoc est charitas, nõ quòd nos cum dilexerim⁹, sed quia ipse prior dilexit nos, &c. Quòd autem dicit, Tulit Deus hominem, patet quòd extra paradysum formatus est homo, & ex gratia illic collocatus, ne, si in paradiso formatus fuisset, occasionem superbiendi haberet: sic enim vbique humilitatis nostræ admonemur. Posuit, inquit, eum in paradysum voluptatis. Hic enim locus benedictione Dei plenus conueniebat statui innocentie, quemadmodum & nunc terra maledicto obnoxia conuenit peccatoribus, vt vel hinc discant verum esse illud psalmi: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris.

Vt operaretur & custodiret illum, &c.

Aliqui hoc referunt ad Deum, vt Deus scilicet operaretur & custodiret hominem: sicut enim homo operatur terram, non vt eam faciat esse terram, sed vt cultam & fructuosam. Sic Deus hominem, quem creauit vt esset homo, cum ipse operatur vt iustus sit, & custodit, vt ab illo per superbiam non abscedat. Posuit ergo hominem in paradiso vt operaretur illum, id est, vt bonus beatusque esset: custodiret verò, vt tutus esset, ipsius se dominationi ac protectioni humiliter subdendo. Melius tamen verbum hoc ad hominem refertur, vt scilicet ipse homo operaretur & custodiret paradysum. Obserua quòd Dominus etiam in paradiso voluptatis noluit, vt homo ociaretur, quantò minus vult nos ociari in valle plorationis? Omnem siquidem maliciam

Rom. 11.

1. Ioan. 4.

Psal. 17.

Eccles. 33.

maliciam docuit otiositas, & docet etiam nunc. Cæterum operatio hominis non fuisset cum tantâ grauedine vt nunc, sed cum maxima voluptate: quemadmodum etiam nunc videmus quosdã cum tanta voluptate operari, vt eis magna pœna sit inde auocari. nõ igitur erat laboris afflictio, sed exhilaratio voluntatis, cū ea, quæ Deus creauerat; humani operis adiutorio lætius feraciusque peruenirent: vnde creator ipse vberius laudaretur, qui animæ in corpore animali constitutæ rationem dedisset, ac facultatem operandi quantum animo volenti satis esset, non quantum inuitū indigentia corporis cogeret. Addit autem, vt custodiret eum, non ab inuasoribus, sed ne negligentia sua amitteret, quod tanta gratia susceperat, vel ne aliquid admitteret, vnde expelli mereretur. Vides igitur quòd nec paradysum homini dedit, nisi sub cõditione, quanto minus cœlum? quamuis enim prior det Deus, vult tamen vt ei retribuatur. Duo igitur à nobis exigit: Primò, vt opere quæramus noua: secundò, vt parta custodiamus. Quod in terra operamur per agriculturam, hoc in nobis ipsis operamur per disciplinam, vt sicut ager obtemperat colenti, sic homo obediat Deo præcipienti, vt scilicet summo præcepto obediētiae fructum, non spinas inobediētiae reddat. Nec satis est operari, nisi & custodiamus, quia bona prodesse nequeunt, nisi caueantur mala: perit enim omne quod agitur, nisi in humilitate custodiatur. Operatur qui agit bonum quod præcipitur, sed qui quod operatur non custodit, cum hoc surrepit quod prohibetur. Vnde oportet semper bona agere & in ipsis cautos esse, ne si mentem eleuent, bona non sint, quæ non auctori militant, sed elationi. Sic in figura Eleazar elephantum occidit, sed sub eo perit: sunt enim qui etsi vitia superant, tamen superbiendo succumbunt.

Præc.

Præcepitque ei dicens: Ex omni ligno, &c.

Hoc iam secundò loquitur Deus ad hominem, nam & suprâ dixit: Crescite & multiplicamini, &c. *Gen 2.* Dupliciter autem loquitur Deus, vel per substantiam suam, vel per creaturas. Per substantiã suam loquitur cum creat: itemque ad spirituales creaturas, cum possunt capere locutionem, quæ est in verbo Dei: alijs autem per creaturas loquitur, vel in extasi, vel in somno. Si igitur Adam potuit capere loquelam Dei, miro modo mentem eius mouit: sin minus, fortè per creaturã aliquam hoc ei locutus est.

Ex omni ligno paradysi comede, &c.

Hactenus nihil aliud quã dedisse legitur Deus, nunc autem etiam exigit ab homine, ne quis putet se nihil debere DEO, nihilque ab eo exigi: quanquam etiam hinc Dei bonitatem videmus. Multa enim & magna cum dedisset, pauca tamen & leuia exigit. Obseruandum autem quòd Moyses expressè dicit Deum præcepisse, ne quis putet homini liberum fuisse, si velit vel non velit seruare, imò tenebatur hoc seruare: quod enim Deus præcipit, hoc vult seruari. Hoc inquam obseruandum est contra eos, qui tam contemptim iudicant præcepta Dei, quasi non magnoperè ad nos pertineant, vel nihil magni referat, siue seruentur, siue non. Sunt enim qui dicunt præcepta non ob id data, vt ea impleamus, sed tantum vt ostendant nobis peccatum, & excitent ad gratiam querendam. Alij dicunt præcepta Dei impossibilia esse homini, nec attendunt quòd Christianus plus est, quàm homo, vt qui spiritum sanctum in baptismo receperit. Alij dicunt opera non necessaria ad salutem, cum Christus expressè dicat: Omnis arbor quæ non facit fructum bonũ, excindetur & in ignem mittetur, &cæte. Alij causantur Christum pro nobis legi satisfecisse, nec vident scriptum esse,

Matt. 7.

1. Pet. 2.

esse, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, &c. Hinc igitur factum est, quod præcepta DEI nihil amplius curamus, tantum, pro dolor, diabolus inualuit. Tu autem noli tam contemptim de præceptis Dei iudicare, sed certò scias Deum velle præcepta sua seruari: id quod ex hoc loco videmus.

Roma. 9.

Quærunr autem hîc quidam, cùm Deus præsciuerit Adam peccaturum, quare ei præceptum dederit. Alij item quærunr, cur cum non impeccabilem fecerit: atqui multò tutius esset huiusmodi quæstionibus abstinere, quã diuinæ maiestati oblatrare. neq; enim est figmenti figulo dicere, quare sic me fecisti? Possumus tamen aliquas rationes assignare, quarum prima est, vt homo sciret se habere Dominum: non autem esset vnde se Dominum habere cogitaret, nisi aliquid iuberetur. Secunda, vt homo fortius copularetur Deo: vnde enim Deo copularetur, si non illi obligaretur obedientiæ iugo? si non acciperet commissum, in quo deberet existere fidelis Deo? vbi enim nullum est commissum, ibi & nulla apparet fides. porrò sine fide impossibile est placere Deo. Præterea si homo absque omni lege mansisset, vel quasi absque ratione caoctus fuisset ad facienda bona, nec virtus eius declarata fuisset, nec ignauia manifestata. Acceperat siquidē arbitrij libertatem, ipsiusq; erat, donis à Deo tam liberaliter cōcessis benè vti. Ad hæc oportebat vt homo sub Domino Deo positus alicunde prohiberetur, vt ei promerendi esset occasio apud Dominum suum ipsa virtus obedientiæ, quam possumus verissimè dicere solã esse virtutem omni creature rationali agenti sub Dei potestate. Adijcere hoc possumus, quòd Deus voluit Adam sibipsi notiozem reddere, vt cognosceret quidnam Deo deberet, vt etiam suam fragilitatē agnosceret: & ideò eius exēplo omnes monemur,

licet fir-

licet firmissimè stemus, tamen in timore Domini ambulemus, & prouideamus ne labamur, iuxta illud: Qui stat, videat ne cadat. Vide autem Dei ^{1. Cor. 10.} clementiam etiam in imponendo præcepto: Primò, antequam præceptum iniungat, concedit ei de omnibus lignis vesci, vt homo facilius obedi- ret. Idem fecit & Israelitis. Antequam enim legē daret, prius eis multa beneficia præstitit: idem & nobis fecit. Deinde vnum tantum dedit præceptum primo homini, idque adeò leue: Ex omni, inquit, ligno paradisi comede, ex vno tantum ne comede. Leuis in tanta copia fuisset continentia, si non defuisset continentiæ dux beneuolentia. Præterea pœnam addidit & prædixit: In quacunque die comederis, morte morieris. non quòd cibus ille mortem inferret, sed quia inobediencia mortem meretur. Quòd si quæris, cur tã magnam pœnam pro tam leui culpa (vt videtur) imposuerit Deus? Respondeo: In legibus diuinis non spectandum est, quantum sit opus quod præcipitur, sed spectanda est voluntas Dei præcipientis, quælecunque vel quantumluncunque sit opus: quia ratio semper disputat de lege diuina, & iudicat eã iniquam esse, cur hoc vel illud constituerit, & voluntatem Dei ex operis modo æstimat. Ita primū peccatum, quotiescunque violatur, est infidelitas: sic enim cogitamus, Quid ista curet Deus? non est tantum peccatum vt dicunt, &c.

Per geminationem autem dicit, morte morieris, id est, certissimè morieris: est enim Hebraism⁹. Et quamuis Adam eo die, quo peccauit, non statim corpore mortuus fuit, verissimè tamen dictū est, in quacunque die comederis, morieris: statim enim mortuus est in anima, & statim mortalis factus, & morti adiudicatus. Denique eodem die mortuus est, nam mori in scriptura, est confundi à conspectu Dei. In Ioanne ait Christus: Qui cre-

F dit in

dit in me, non morietur. Et apud Isaiam: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, non confundetur. Illa confusio ipsissima mors est: & extinctus plane fuisset Adam, nisi viuificatus fuisset iterum verbo gratiae. Item tota natura sine spiritu Dei viuificante plane moritur, quāquam non semper sentiat mortem.

Moriemini autem dicit in plurali, quia praesciebat utrumque peccaturum. Quod autem viro praecipit dedit ante formationem mulieris, voluit ut à viro mulier Dei voluntatem disceret, quem admodum Paulus etiam praecipit: Mulieres si discere volunt, domi viros suos interrogent.

1. Cor. 14.

In hoc igitur praecipito tres virtutes ab homine exigit Deus, charitatem, spem, & fidem, quas nunc reciproco ordine à nobis exigit eadem trinitas, fidem, spem, & charitatem: ut quia ille cadendo descendit, nos resurgentes à fide, per spem ad charitatem ascendamus. Pro eo igitur quod hominem gratis fecit, & gratis in locum posuit voluptatis, omnesque ei fructus concessit, plane debitorem magnae charitatis eundem sibi effecit hominem & valde suis beneficijs obligauit. Deinde in praecipito dicentis, de ligno scientiae ne comedas, spem insignem exhibere debuit homo: spem, inquam, habere de bono Deo debuit, quod is qui gratis tanta iam sibi bona contulerat, profecto subiectionem & obedientiam in praecipito custodientis, maiora quae promittebat, id est, caelestem paradysum quandoque conferret. Praeterea in comminatione dicentis, Morte morieris, fidem habere debuit homo, firmiterque credere, quod non inuidendo diuinitatem homini Deus tale lignum interdixisset, sed ineuitabile praeuaricationis poenam veraciter praenunciasset. Verum homo nec fidem, nec spem, nec charitatem Deo exhibuit. Allegoricè, positi sumus in paradysum ecclesiae, ut

cum

eum colamus & custodiamus, & ita fructibus spiritus & gratiae fruamur, ut tamen de ligno scientiae non edamus, hoc est, ne propriae rationi aut sapientiae innitiamur, nec vana quaeramus, sed vtilia, &c.

Non est bonum hominem esse solum, &c.

Etiam hic repetit ac latius exponit, quod supra summam tantum dixerat, nempe de creatione mulieris: dixerat siquidem, Masculum & foeminam creauit eos, sed nondum expressit, unde & quare mulier creata sit, hoc igitur nunc repetit. Quod autem tam diu distulit de formatione mulieris dicere, non ideo factum putant, quod mulier tam diu post virum formata sit, & tum primum, cum iam positus esset Adam in paradiso, sed ideo, ut singulas historiae partes secundum proprias causas rationabiliter ordinaret: constat enim, quia non propter mulierem vir, sed mulier propter virum facta est. Idcirco bene prius cum formatione viri narrationem digessit, quod tulerit eum Dominus & posuerit in paradiso, & ipsum paradysum descripsit. Item vir non est seductus, sed mulier. Etenim non per virum mulierem, sed per mulierem virum decepit diabolus: idcirco formationem mulieris nunc usque distulit, ut continuaret historiam infelicitatis, quae per mulierem ad virum peruenit.

Non est bonum hominem esse solum, &c.] Vide etiam hic Dei bonitatem & sollicitudinem pro homine: multa bona contulerat homini, necdum cessat, sed sociam & confortem ei nunc addit, idque sponte, non rogatus: sciebat enim nihil dulce homini esse posse, si solus mansisset: homo enim sociale est animal. Hinc est, quod etiam gentiles inter praecipua bona huius mundi posuerunt amicitiam veram. Non igitur bonum est hominem esse solum, indiget enim solatio & auxilio aliorum, opus

F 2

habet

habet confabulatore: non enim hoc solatio Deus hominem carere voluit. His igitur expressa est lex charitatis, in eo quòd Deus hominem solum esse noluit, & quòd homo hominis causa condit⁹ esse scribitur, ne quis sibi soli viuere velit: nam & ortus noster, nutritio, educatio, breuiter omnes vitę necessitates ab alieno pendent præsidio. Et hanc societatem hominum magnificet Salomon: Melius, inquit, est duos esse simul, quàm vnum: si vnus ceciderit, ab altero fulcietur, &c. Et in corporalibus quidem satis patet, quis sit vsus hominum inter se mutuus. In spiritualibus idem Christus expressit, cùm dedit potestatem remittendi peccata. Item cùm dicit: Quod fecistis vni ex minimis meis, mihi fecistis. Deinde: Non est bonum hominem esse solum, id est, non conducit ad propositum nostrum, non est vtile: proposuimus enim præscitos & prædestinatos de primo homine propagare sanctos imagini & similitudini nostrę cõformes futuros: ergo vt propositum istud impleatur, faciamus ei adiutorium, &c. Adiutorium, inquam, ad multiplicandam prædestinatorum progeniem sanctorum. Præterea etiam spiritualiter: Non est bonum hominem esse solum, id est, sine Deo, vel gratia spiritus sancti: alioqui si ceciderit, non habet subleuantem: id quod videmus in Iuda traditore. E contra aut, qui secum habet Deum, etiamsi ceciderit, non collidetur, sed statim resurgit Dei gratia adiutus, exemplo Dauid & Petri.

Obseruandum autem, imò potius dolendum, quòd verbum hoc plerisque nihil aliud est, quàm velamen malitię: hinc enim omnem lasciuia vortorumque transgressionem excusare moliuntur. Deus, inquiunt, dicit non est bonum hominẽ esse solum: & quis eius voluntati resistet? Imò ex hoc verbo omnem cœlibatum omniaq; castitatis vota damnant sine exceptione. Nec interim attendunt,

Eccle. 4.

Ioan. 20.

Matt. 25.

Psal. 36.

dunt quod Paul⁹ dixit: Volo omnes esse sicut me. ^{1. Cor. 7.} ipsum. Et iterum: Bonum est hominem mulierem non tangere, &c. Cur non hoc quoque similiter attendis? sed hæc non arident. Alij ex hoc verbo nedum cœlibatum damnant, sed etiam obseruatu impossibilem proclamant: in tantum enim diabolus inualuit his nouissimis tēporibus, vt quicquid cupiditatibus nostris obstat, id iudicem⁹ impossibile. Sic enim & præcepta Dei impossibilia iudicamus. Atqui si impossibile est cœlibẽ vitã viuere, quid dicem⁹ de his, qui ante nos cœlibes vixerunt? nunquid manus Domini abbreviata est? Vis scire vnde nobis durum, & quasi impossibile videatur, quod tamen alijs nedum possibile, sed & leue erat? Primò, quia vacamus otio: Omnes que rimus ex otio viuere, fugimus labores, &c. Atqui omnia mala docet otiositas, id quod Sodomitis obijcitur in Ezechiele. Deinde plus æquo studeamus ebrietati & crapulæ, præterea nec occasiones fugimus, denique ne tantillum resistimus temptationibus. Quid igitur mirum, quod impossibile nobis videatur seruare castitatem? Quòd si prædicatores illi cœlibatus osiores, & se & alios exhortarentur ad labores, abstinentiam, fugam occasionum, & ad orationem: viderent cœlibatum non adeò difficilem esse. ^{Eccle. 33.} ^{Ezech. 16.}

Faciamus ei adiutorium simile sibi, &c.

Vide quanta grauitate etiam hic loquitur De⁹, singula verba emphasim suã habent. Primò enim in formatione mulieris eadem loquitur pluralitas personarum diuinarum, quæ suprà in creatione viri locuta est. Faciamus, inquit, vt sciamus etiam mulierem singulari Dei cura formatam esse. Deinde nõ simpliciter dicit: Faciamus mulierem, ne quis putet mulierem propter solam carnis voluptatem formatam esse: sed dicit, Faciam⁹ ei adiutorium. Adiutorium, inquit, nõ aduersatricem,

non ad molestiam irrogandam viro: adiutorium, non impedimentum, id quod plerisque contingit: adiutorium, ad propagationem proles, & ad curam domesticam. Denuò addit, simile sibi: nam etiam alia animalia homines adiuuant, vt equi & boues, &c. nullum tamen simile est homini præter mulierem. Addendo igitur simile sibi, cuncta comprehendit, quæ in faciendo viro dixit: scilicet, ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, &c.

Gen. I.

Præter sexum enim in nullo substantia mulieris differt à substantia viri: videlicet, quòd minus mulier, quàm vir præsit animantibus dignitate conditionis, quia nõ minus est rationalis, nec minus illi aspirare licet ad similitudinem creatoris.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis, &c.

Gen. I.

Prius dixerat aues de aquis productas, hoc est, de humido aere, hic de terra. sunt enim aues ex elementis productæ, quæ & vulgi more promiscue dicuntur: occulto autem nutu diuina potètia adduxit animalia ad Adam, non aliquo impulsu, nõ violenter capta: obediebant enim homini, quam diu homo ipse obediebat Deo. Obserua, quòd animalia ad hominem tanquam ipsis præpositum veniebant, non homo ad animalia: nunc contra fit, quòd homo creaturis se subiicit ac sequitur eas, cum oporteret ipsum esse Dominum creaturarum. Adduxit autem Deus animalia ad Adam, vt videret se non habere simile: deinde vt seipsum intelligens potiore bestijs, tantò magis conditorem suum amaret. Prætereà etiam ideo adduxit, vt Adam videret in omni genere hunc esse ordinem Dei, vt per coniugia species conseruentur, & sic quoque humanum genus multiplicari debere per mulierem, vel mulieris adiutorio multiplicandum. Denique etiam ideo adducta sunt animalia, vt honore ipse videret se omnibus præpositum.

situm. Itemque vt ostenderetur quanta sapientia præditus esset homo, ne putetur postea ex ignorantia peccasse.

Appellauitque Adam nominibus suis cuncta, &c.

Nec in paradiso otiosus fuit Adam, sed pro maxima sapientia illi concreata, rerum naturas solenter indagauit, & secundum eas nomina imposuit. Hic igitur expendendum est, quàm admirabile sit hoc animal, quàm plenum sapientia: contra etiã nunc post peccatum non exiguæ reliquæ in nobis manserunt: hinc autem in laudem conditoris assurgamus. Cæterum hæc nominum impositio ostendit & probat hominem dominum supra bestias: sicut enim Nabuchodonosor cum transfuisset tres pueros in Babel, mutauit eorum nomina, & sic mutatis nominibus in suam gentem transibant, vt ipse dominus eorum esse cognosceretur. Sic hoc loco & Adam dominum supra omnes creaturas habere comprobatur. Insinuatur etiam hic quanta cum securitate tunc temporis Adam vixerit: nam non ledebant illum bestia, alioqui natura feroces.

Adæ verò non inueniebatur adiutor similis, &c.

Hic sub finem videmus, quare oia illa promissa sint, & quare animalia adduxerit. Videmus enim, non solum pro impositione nominum adducta esse, sed hac occasione voluit Deus, vt Adam ab initio, antequam formaretur mulier, cognosceret sibi opus esse muliere, quam maiori gratitudine deberet in vxorem suscipere, si illa contingeret.

Cæterum, ex eo quòd Adam vndiq; inter oia animantia circumspexit, num aliquod sibi simile inueniret adiutorium ad prolem procreandam: habemus admonitionem non inutilem, sed necessariam, vt curemus, ne ita temerè coniugia fidelium conueniant, rebus non antè præmeditatis, quarenam ducenda sit vxor, &c.

Immisit igitur Dominus soporem in Adam, &c.

Profundo somno obruit eum, ne vel terreretur, vel sentiret dolorem ex lateris apertione. Alij volunt quòd non fuit sopor corporis, sed extasis mentis: certè postmodum exprorectus à somno, ita loquitur, quasi omnia plenè vidisset. Hic igitur videmus, quàm occultè Deus opera sua perficiat, vt non sentiantur donec perfecta sint. Sic occultè admodum per Christum Diabolum deuicit, vt nò sentiret, donec iam deuictus esset, &c.

Tulit vnā de costis eius, &c.

Mirabilis artifex Deus, sicut suprā ex limo terrę fecit virum, sic nunc ex costa facit mulierem. Congruè autem non ex terra eam facit, sed ex costa viri, ne putaretur esse alterius naturæ à viro. Deinde isto miraculo voluit summam charitatem & amicitiam nobis commendare, quam coniuges inter se seruare debent. Denique, docere, vt vnusquisq; coniugem suam pro carne sua agnosceret.

Præterea hoc factò ostendit, firmam & indissolubilem esse debere cōiugij charitatem. Nò enim absque iniuria Creatoris, vir costam suam abijcere potest. Hinc Christus Pharisæis quærentibus, num liceret vxorem dimittere, dixit: Non legistis, quòd ab initio masculum & fœminā creauit, &c. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Idem dicit Paulus ad longum. Non ergo nouum mandatum est, o coniuges, dum vel Dominus vel Apostolus præcipit, mulierem à viro non discedere, sed mandatum vetus est, quod ab initio audistis. Obseruandum, quòd mulier non è capite viri, nec è pedibus formata est, vt sciret se nec dominā viri, nec seruam esse, sed confortē, quod vtinam cōiuges omnes considerarent.

Quòd autem vir in formatione mulieris costā amittit, & carnem pro ea recipit, indicatiū est, quòd ex coniunctione mulieris quasi aliquid, & nò parum so-

Mar. 10.

1. Cor. 7.

rūm soliditatis, constantiæ, & virilis fortitudinis amittit vir, pro qua carnis quandam molliciem induit, fitque seipso fragilior atque minor, blanditijs imbutus mulieris ac affectibus: quamlibet id ægrè profiteri sustineant mariti. Habemus insuper ex hoc loco magnum mysterium de Christo & Ecclesia: Quod enim hic de primo homine dictum est, hoc etiam in CHRISTO impletum est. Ipso enim in cruce obdormiente, de latere ipsius ecclesia desumpta est, cum exiret sanguis & aqua. His enim symbolis Ecclesia congregata est. Ad quod etiam Christus allusit, cū diceret: Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipsum. *Ioan. 19.*

Proinde Ecclesia, quæ tanto pretio redempta est, iure grata debet esse sponso suo, & illum intensius amare: non enim auro & argento redempta est, sed pretioso sanguine Christi. Vel aliter: nos sumus costa à latere Christi exacta, & pro costa lateri eius caro inserta, quo factum est, vt ipse infirmus effectus sit, vt nos validi efficeremur. *1. Pet. 1.*

Et adduxit eam ad Adam, &c.

Hoc breui verbo habes, Deum esse autorem & institutorem coniugij. Hinc igitur possunt coniugati conscientias suas confirmare in omnibus aduersis, quandoquidem certi sunt, vitam illam coniugalem honestè auspiciatam, sanctè & religiosè obseruatam, esse meritoriam, & Deo placitam. Hinc Paulus: Honorabile est connubium, & cubile impollutum. Et iterum: Mulier saluabitur per filiorum generationem, si permāserit in fide. Hinc etiam discant sanctè & honestè in matrimonio conuersari, quandoquidem status ipse in se sanctus est. Cæterum, quòd Deus ipse mulierem adducit, signum est, quòd ab ipso quærenda est vxor, & in ipso. Alioqui nisi ipse coniugem dederit, nihil prosperè continget. Domus, inquit, & diuitiæ dan-

Heb. 13.

1. Tim. 2.

PROV. 19.

tur à parentibus: à Deo autem vxor honesta. Errāt igitur, & seipfos miserè decipiunt, qui in coniugibus tantum quærent diuitias, amplam dotē, formam, lasciuiam, interim ne cogitant quidē Deum aut honestatem.

Gen. 24.

Patres olim spiritu Dei pleni, primò religionē in coniuge animaduertent. Sic Abraham, infidelem & pomposam Chanæorum gentem, inter quos habitabat, aspernatus: è sua progenie, Deum viuum colentem vxorem filio adsciuit. Sic Salomon princeps vxorem duxit Raab meretricē, propterea quòd & Deo Israel fidelis erat, & in populum DEI benè merita. Sic Boos & ipse clarus Ruth viduam pauperem & aduenam duxit, propterea quòd omnium testimonio mulier esset virtutis.

Ruth. 4.

Ioan. 2.

Per hoc autem quod Deus ipse primis nuptijs interfuit, quemadmodum & Christus in terra conuersans, quasi pollicitus est sese coniugibus adfuturum, dummodo aduocetur vel inuitetur, & non expellatur vel contemnatur.

Obseruandum item, quòd in his primis nuptijs nullæ lasciuia vel leuitates fuerunt, quales nunc cernimus, sed omnia cum summa grauitate peracta sunt: quod exemplum si imitemur, nō tanta mala videremus in matrimonio.

Hæc nunc os ex ossibus meis, &c.

Quamuis soporatus fuit Adam, tamen non clam illo fuisse quòd factū est, hæc eius dicta manifestè indicant. vnde patet, quòd non tam somnus fuit corporis, quàm extasis vel excessus mentis. Igitur Adam, qui prius inter animalia sibi adducta nullum repererat sibi simile, hanc mulierē sibi adductam statim assumpsit, vt coniugem dilexit, denique agnouit eam & os suum & carnem suam esse. Atque hoc est, quod vel maximè amorem inter coniuges conciliare posset, si cogitaret

vir,

vir, mulierem os & carnem suam esse, & contra mulier, se è viro desumptam. Signanter autem dicit, Hoc nunc os, &c. quod alij transferunt: Hoc semel os de ossibus meis, vel: hac vice os de ossibus meis: semel enim tantum sic factum est, nec vltra erit talis formatio mulierum. Nunc, inquit, facta est ex viro mulier, posthac non sic erit, sed ex muliere vir: imò non ex muliere, sed ex viriusque cooperatione.

Hæc vocabitur virago, quia de viro sumpta est, &c.

Sicut alijs animalibus ad se adductis vocabula imposuit, sic restabat vt ei, quam sibi simile, & de corpore suo creatam cognouit, nomē inderet. Emphasim autem habet, quod ait. Hæc vocabitur virago, hæc, inquam: nullū enim aliud dignū fuit denominari ab hominis vocabulo.

Sciendum autem, quòd in Hebræa lingua manifestam nominis etymologiam vel deriuationē literatura resonat. Vir namque Hebraicè Isch, & mulier Isscha dicitur. At verò Latine vir & mulier, secundum vocem, vel literalem sonum nihil commune habent, sed pro muliere virago positū est, quod non à viro sumptum est, quanquam accommodatius esset vira, si sic liceret dicere. Nam virago plus aliquid significat, quam hoc loco intenditur. Obseruandum autem, quòd vir in suo nomine habet literam Iod, quæ decem significat. In nomine autem mulieris aufertur Iod, & additur in fine litera He, qui quinarium significat. Quinarium autem respectu denarij, est numerus imperfectus, sic & mulier imperfectior est viro. A viro autem denominata est mulier, Deo sic ipsi inspirante, vt edocta vxor, se desumptam de corpore viri, non superbiat, vel contemnat, sed vt subsistentia suæ causam suspiciat, veneretur, diligat, & se regi ac instrui patiatur à viro, ac cooperetur ad auxilia necessaria occupationis domesticæ, sine ira &

discepta,

disceptatione, vicissimque ametur à viro, tanquam alter ipse, & velut eiusdem corporis nobile membrum. In fine autem iterum repetit, quod de viro sumpta est, quasi admirans Dei consilium & opificium.

Propter hoc relinquet homo patrem, &c.

Hic etiam prophetat de futuro. Nedum enim in illo excessu suo viderat præterita, sed & futura. Cæterum quod Adam hic dicit, & Christus & Paulus dicunt Deum dixisse. Vnde apparet, quod diuinitus inspiratus hæc dixerit, & quod eo tempore Deo plenus fuit Adam.

Hoc autem verbum quidam eò trahunt, quasi hic prohibeatur, ne parentes cum liberis, vel liberi cum parentibus matrimoniū contrahant. Simplicissimè tamen intelligendo, nihil aliud quam arctissimum vinculum fore inter coniuges: quasi dicat: Nulla erit arctior familiaritas, & glutinum amoris sinceri & puri fortius, quam viri & uxoris contubernium, ut parentes quoque citius sint deserturi utriusque, quam se mutuo. Inter parentes igitur & filios magna quidem est necessitudo, arctior tamen est inter coniuges. Nam propter coniuges relinquendi sunt etiam parentes: Nō quod illis iustus honor denegari debeat, id quod satis cauetur in lege per illud: Honora patrem tuum & matrem, ut sis longæuus super terram: sed sic relinquunt parentes, quoad cohabitationem scilicet, non quoad dilectionem. vel sic, ut propter amorem parentum, conjugalem non disperdat amorem.

Observandum, quod parentes quidem relinquendi sunt propter conjugem: at non relinquendus Deus. Qui enim amat patrem vel matrem, uxorem, plus quam me, inquit Christus, nō est me dignus.

Et erunt duo in carne vna, &c.

Caro

Caro hoc loco significat, quicquid ad externam carnalem vitam requiritur, ut sunt domus, familia, filij, diuitiæ, honores, &c. Et contra paupertas, infamia, &c. Erunt, inquit, duo in carne vna, hoc est, omnia hæc communia ipsis erunt, & prospera & aduersa. vel vna caro dicitur, idè quod ex duobus illis prodit vnus fructus, quasi ex vna carne. Deinde vna caro sunt, quia vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier, & è contra. Ut interim taceam de vnanimitate & concordia, quæ inter ipsos esse debet, ut idem velint & nolint. Summa, hoc verbo planè pronunciat conjugij copulam, omnium carnalium necessitudinum maximam atque fortissimam fore, adè ut semel copulati non sint duo, sed vna caro. Hactenus igitur de institutione matrimonij, ad literam: Nunc etiam mysterium videamus. Magnum enim sacramentum Paulus in his verbis latere asserit de Christo & ecclesia. Primo igitur Ecclesiam è latere Christi dormientis formatam esse, iam supra dictum est, ut verè dicere possit: Hoc nunc os ex ossibus meis, &c. Quare ipse spiritum nobis communicauit, quo fortes efficiamur, & e contra ipse carnem nostram assumpsit, qua ad tempus infirmus factus est, effecit ut cum illo vnum simus, ut in Ioanne dicit. Atque hæc summa est consolatio nostra. Deinde idem Christus sponsæ suæ etiam nomen suum & dignitatem communicauit. Ab ipso enim dicimur filij Dei, sancti, reges, sacerdotes. Præterea, propter Ecclesiam reliquit patrem. Cum enim in forma Dei esset, &c. exinaniuit seipsum, &c. Reliquit & matrem synagogam, & cognationem suam carnalem, & adhæsit Ecclesiæ, sicque cum ipsa factus est vnum corpus & vna caro. Ipse caput, nos membra. Naturam non possumus vnum esse cum Deo, sed Christus vnus naturæ nobiscum est, quandoquidem naturam nostram assumpsit.

Quare

Exod. 10.

Matt. 10.

1. Cor. 7.

Ephes. 5.

Ioan. 17.

Philip. 2.

Quare igitur, cū ipse abundè quod decuit spon-
sum, nobis præstitit, operæpretium & necessariū
est, vt & nos tanto ipsius amori & dignationi re-
spondeamus, ipsi adhærendo, & omnia propter
ipsum relinquendo, &c.

Erat autem vterque nudus. Adam scilicet, &c.

Paucula verba sunt, sed admodum prægnan-
tia. Quid referebat Adam nudum dicere, nisi glo-
riam egregiam contineret nuditas? Non erat ig-
nominæ, sed honoris, quod nudi erant. Non erat
insipientiæ, sed securitatis, quod nuditatem suam
non erubescabant. Non opus habebant vestibus,
quos innocentia tegebat, optimum scilicet tegu-
mentum, sine quo malè vestiti sumus, etiā si pur-
pura tegamur. Ob eam causam nec in beatitudi-
ne opus habebimus vestimentis: tunc enim salua-
tor reformabit corpus humilitatis nostræ, confi-
guratum corpori claritatis suæ: Et tunc fulgebunt
iusti sicut sol in conspectu Dei. Nec erat, quod pri-
mos parentes puderet nuditatis suæ. In opere e-
nim Dei nihil inhonestum erat. Omnes adhuc
ignorabant turpitudinem, in tuto adhuc mane-
bant, nondum libido improba extra arbitriū com-
mouebat membra, nōdum enim in membris suis
senserant legem repugnantem legi mentis, non-
dum rebellionis in carne pœnam luebant: quia
non rebelles se exhibuerant creatori.

Deus, inquit scriptura, condidit hominem re-
ctum. Ea autem rectitudo in eo est, vt carni spiri-
tus, vtpote inferiori superior, præsit & imperet, &
hæc illi iussa adsit & obtemperet. Medius nanque
inter Deum & carnem suam rationalis spiritus ho-
minis positus est, vt Deo pareret, & carni impera-
ret. Quia ordinem prior ille turbauit & rupit, ab-
ijciendo præceptum Dei, etiam carnem rebellem
inuenit. Atque hinc est erubescencia nostra. Sum-
ma pudor ex peccato est, & mala conscientia: sig-
nificat

Philip. 3.

Mat. 13.

Rom. 7.

Eccle. 7.

nificat igitur primos homines vacasse peccato,
cū eos non erubuisse dicit. Et tu igitur si nō vis
confundi coram Deo, sectare innocentiam & bo-
nam conscientiam. Obseruandum in fine huius
capitis, quod cū homo tanta à Deo beneficia
iam tum acceperit, adhuc tamen ab omni laude
& gratiarum actione hætenus abstinuit, nec vllū
dilectionis vel gratiæ verbum in ore eius fuisse
scriptura testatur. Qui ergo gratiam Dei non a-
gnouit, non mirum, quod ad hoc, vt & peccaret,
& peccatum suum non agnosceret, peruenit: quia
res vicina est. Eodem quippe intuitu & suum ma-
læfactum, & diuinum erga se cognoscit homo be-
neficium. Nos igitur beneficia Dei crebrò reco-
lamus, sic enim fiet, vt grati simus, & ad pietatem
extimulemur: denique etiam maiora acci-
piamus. Gratitude enim mere-
tur ampliora acci-
pere. &c.

Caput tertium.

SED & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ,
quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierē: Cur
præcepit vobis Deus, vt non comederetis ex omni ligno
paradisi? Cui respondit mulier: De fructu lignorum, quæ sunt
in paradiso vescimur: de fructu vero ligni, quod est in medio
paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus & ne tangere-
mus illud, ne fortè moriamur. Dixit autem serpens ad mulierē:
Nequaquam morte moriemini, sicut enim Deus, quod in quocū-
que die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sic-
ut dii, scientes bonum & malum. Vidit igitur mulier, quod bo-
num esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis aspectu-
que delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit, deditque
viro suo, qui comedit. Et aperti sunt oculi amborum: cumque
cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt
sibi perizonata. Et cū audissent vocem Dñi Dei deambu-
lantem in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam
& vxor

Et vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi. Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es? Qui ait: Vocem tuam audiui in paradiso, & timui, eò quòd nudus essem, & abscondi me. Cui dixit Dominus: Quis enim indicauit tibi quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti: Dixitque Adà: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Et dixit Dñs Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me, & comedi. Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terre: super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponā inter te & mulierē, & semē tuū, & semē illius: ipsa cōteret caput tuū, et tu insidiaberis calcaneo eius: Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærum: us tuas, & cōceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui. Adā verò dixit: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Et vocauit Adam nomen vxoris suæ Heua, eò quòd mater esset cunctorum viuentium. Fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et ait: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum: nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram de qua sumptus est. Eiecitque Adam, & collocauit ante paradysum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendā viam ligni vitæ.

HActenus nihil non magnum & egregium scripsit Moses de homine, eiusque creatione & dignitate. Nunc in hoc capite ipsius casum & miseriam describit. In hoc igitur capite audiemus, vnde ortum habuerit peccatū, quamque graue sit, quanta mala inde profluxerint, & quali-

qualiter in nos affectus sit diabolus. Videbimus item, quàm verè dixerit Dauid: Piusquam humiliarer, ego deliqui. Summa: hoc caput pulchrè nobis ob oculos ponit & diaboli malitiam, & hominis miseriam, & Dei iustitiam. Omnia tamen hæc cum timore legenda & audienda sunt, ne si curiositati plus æquo indulgeamus, in blasphemiam incidamus eorum, qui dicere solent: Cur Deus hominem tentari permisit, cum sciret peccaturum? Cur diabolum non prohibuit? Cur hominem non fecit impeccabilem? &c. Huiusmodi, inquam, curiositatibus & oculi & aures claudendæ sunt. Si cui autē tale quid obrepserit, cogitet primò, quòd Deus non coactum, sed voluntarium ab homine voluit habere seruitium. Hilarem enim datorem diligit Deus: coactum autem fuisset, si homo peccare non potuisset. Cogitet secundò, gloriosius esse, tentatum non consensisse, quàm tentari non potuisse. Cogitet tertio, hanc esse Dei conditionē, vt res quas condidit sic administret, quòd tamen eas proprios motus agere sinat. Cogitet quartò, hominem habuisse liberum arbitriū, iuxta illud: Reliquit eum in manu consilij sui, &c. Cogitet quintò, hominē tunc facile potuisse superare tentationem: vt interim taceam, quòd diabolus non potuit eum nisi externè tentare. Neque enim tunc poterat appetitum sensitium internè excitare ad illicita, vel per motum phantasie intellectui illicitum aliquid proponere: quia in viribus inferioribus nihil potuit inordinatum esse, nisi prius fuisset in ratione. Quid igitur Deum inculamus, cur hominem tentari permiserit? & non potius ipsum hominem, qui propria sua culpa cecidit? Imò ne diabolo quidem omnis nostræ perditionis culpā ascribere possumus, id quod ex primo verbo huius capitis elici potest, vbi dicitur.

Sed & serpens erat callidior, &c.

G

Quid

Psal. 118.

2. Cor. 9.

Eccle. 15.

Quid enim aliud sibi vult, quod non simpliciter dicit: Sed serpens erat callidior, sed coniunctionem interposuit: Sed & serpens, &c. Quid, inquam, aliud per hoc ostendit, nisi ut sciamus, initium peccati vel tentationis non coepisse ab exteriori tentatione serpentis. Nisi enim homo intus per superbiam tumuisset, foris tentatus non tam facile cessisset. Hoc igitur tacite innuit, cum dicit: sed & serpens, &c. quasi dicat: Cum homo iam sua sponte superbiret in animo, etiam serpens ab extra non cessauit, sed statim adfuit. Cæterum quanquam nonnulli dubitent, verus ne fuerit serpens, an tantum species serpentis: Videtur tamen litera id velle, quod verus fuit serpens, in eo quod dicitur: Erat callidior cunctis animantibus terræ. Nam etiam nunc serpens à Christo nobis in exemplum prudentiæ proponitur: Estote, inquit, prudentes, sicut serpentes. Quod autem serpens hic cum muliere collocutus dicitur, patet quod ab alio lingua eius mouebatur. Soli enim homini datum est, loqui posse. Quod autem idem serpens tam impiè de DEO eiusque verbo loquitur, patet quod à Diabolo lingua eius mota est.

Matt. 10.

Quod autem permissu Dei serpentem intrare potuit Diabolus, non est mirum, cum id etiam hominibus contigisse nemo nesciat. Quod autem non alio animali usus est ad tentationem hominis, quam serpente: non electionis suæ fuit, sed diuinæ potestatis, quæ non permisit eum alio animali ad hoc uti. Quamuis enim nocendi voluntas semper adfit Diabolo, omnibusque impijs: potestas tamen non nisi à Deo permittente est. Quod autem non aliud animal ei permisit, nisi serpentem, ideò factum est, ut homo dedignaretur tam abiecto & deformi animali plus credere, quam Deo. Deinde, ut post casum, maiorem haberet occasionem seipsum arguendi, quod tam vili animalculo contra aper-

tissimum

tissimum verbum Dei credidisset. Postremò non in alia eum specie apparere permittit Deus, nisi serpentina, ut vel sic eius natura & conditiones nobis innotescerent. Nihil haftenus de diabolo dixit. Nunc autem cum primò de ipso loquitur; introducit eum sub specie serpentis, ut sciamus eum lubricum esse, astutum, venenosum, homini contrarium, sicque eum non minus, imò multò plus exhorrescamus, quam serpentem terrenum. Cæterum quod dicit, serpentem fuisse callidiorè cunctis animantibus, potissimum refertur ad Diabolum, etsi enim deiectus sit, tamen etiam adhuc sapientior est omnibus animantibus terræ. Ad serpentem autem terrenum non referri potest verbum hoc, nisi in quantum à Diabolo mouebatur: sicut dicimus linguam eruditam, quia prudenter mouetur ab intellectu. Serpens enim externus nec intellexit quidem verba, quæ per eum locutus est diabolus, sicut nec Asina Balaam, & homines obsessi. Iam quod diabolus statim ab initio homini fuit inimicus, causam præstitit inuidia, iuxta illud: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem, &c. Inuidiæ autem causa fuit hominis fœlicitas: videbat se tam nobilem creaturam è cælo deiectum, hominem autem è luto formatum ad ea bona aspirare, quæ ipse perdiderat. Hinc inuidiam concepit, nec cessauit, donec hominè quoque ab ea fœlicitate deieceret.

Sap. 2a

Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit, &c.

In hac prima hominis tentatione, pulchrè perspicitur Dæmonis versutia. Primò enim, non qualis est, se ostendit, sed aliena se tegit specie, ut verum sit illud Pauli: Transfiguratur se in angelum lucis. Deinde signanter se tegit sub animali suapte natura callido. Sic adhuc se tegit sub sapientia & eloquentia mundana. Præterea, non aggreditur virum, qui mandatum à Domino audierat, sed mulierem,

2. Cor. 12.

G 2

quæ à

quæ à viro tantùm audierat. Sic adhuc eos maxime aggreditur, qui in verbo DE I minus fundati sunt. Ad hæc, in firmiorem aggreditur. Sic adhuc vbi videt nos infirmos, & ex nobis inclinatos, ille nos aggreditur. Venenum autem infundit, non alio medio, quàm lingua, vt verũ appareat, quod Iacobus de mala lingua dicit: Nulla enim pestis peior mala lingua. Demum etiam in paradiso hominem aggreditur, ne nobis quicquam securitatis persuaderemus in hoc mundo.

Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis ex omni ligno, &c.

Non violenter aggreditur hominem, sed dolo & fraudibus. Merito igitur nõ in leonis specie, sed in serpentis apparuit. Nihil enim adhuc iuris in homine habebat: nec inuitum ad peccatum trahere poterat. Nondum enim erat illud, quod ingemiscens Apostolus, video, inquit, aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, &cæt. Multò minus illud erat, quod nunc aperta quoque interdum persecutione rugit. Proinde quia nõ impugnando coegit, sed blandiendo primum hominem ad peccatum illexit, exinde serpens antiquus siue tortuosus dicitur. Quia verò semel admissus, deinceps crudeliter & furiosè super genus humanum tyrannizauit, leo dictus est. Vtrunque huius malignitatis & sæuitiæ nomen ei competit. Vnde in Psalmo dicitur: Conculcabis leonem & draconem.

Vide igitur in hoc serpentis verbo verè serpentinæ versutias.

Primò enim sic se ostendit, quasi hominis curam agat & habeat. Sic enim semper fingit se amicum. Deinde ante omnia verbum Dei aggreditur, & ex consequenti fidem. Sciebat enim tergiuersationem, quod ablato verbo Dei, fideque labefactata, homo consistere non posset: sic etiam nunc

omnium

omnium maxime fidem impugnat, & verbũ Dei labefactare nititur. Ideò nihil est, quòd toties admoneamur, quàm vt caueamus à falsis prophetis.

Cur, inquit, præcepit. His duobus nominibus, Quomodo & Cur, Diabolus omne Dei verbum labefactare nititur. In his enim, quæ ad fidem pertinent, vtitur dictione hac, Quomodo. Vt cum Iudæi dicerent: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? In præceptis *Iob. 6.* autem, vtitur dictione hac, Cur, vt hic: Cur præcepit? Quasi dicat: Quid opus erat? Inconueniẽs est, cum sitis liberi, &c.

Sic etiam nunc semper hoc, Cur, nobis inspirat, vnde factum est, vt fermè nihil amplius curemus præcepta, &c.

Per hoc enim nobis ingerit displicentiam præcepti, &c. Item cur præcepit, &c. quasi dicat, id ne præciperet aut curaret Dominus? Hoc enim agit, vt putemus Deum aut stultè aut iniquè præcipere. Ideò supra admonui, in omni præcepto nõ opus, sed voluntatem diuinam spectãdam. Si enim opus tantum aspiciamus, facile de Deo sinistre iudicabimus. Vide autem & alias Diaboli versutias in corrumpendo verbo Dei. Primò enim, iuxta textum Hebræum, omisit verbum præcipiendi, substituens dicere pro mandare, ne hominibus ipsis occasionem præberet de præcepto cogitandi. Nec addit, Dominus Deus, sed Deus tantum, inuidiam quasi subindicando in Deum, cui inuitus subesset, & maiestatem Domini dissimulando, cui æqualis esse non poterat, vt volebat. Omittit quoque, tibi vel vobis, in Hebræo, ne ad illos hoc tantoperè pertinere arbitrarentur. Deniq; cum Dominus tria dixerit: Ex omni ligno, &cæt. De ligno autem scientiæ, &c. In quocunque die, &c. Hoc vltimum dissimulat se scire, ideò dicit: Cur præcepit, &c. Superiora duo confundit, & permi-

G 3 scet, &c

Rom. 7.

Psal. 90.

scet, & de duobus veris vnum falsum complet, dicendo: Ne comederetis de omni ligno paradisi. Sic igitur etiam tunc ludere coepit in verbis Dei veterator ille, & inuerrere tam verba, quam sententias mandati dominici. Verum igitur dixit veritas: Ille erat homicida ab initio, & in veritate non stetit, &c. quasi dicat, in initio suae locutionis inuentus est mendax, & homicidium intentasse. Huius ergo diaboli filij sunt, qui peruertunt verba Dei viuentis, qui a patre mendacj didicerunt non solum mentiri, sed etiam ipsissimam agnitam veritatem inuerrere, persequi & odisse.

*De fructu lignorum, quae sunt in paradiso
vejicimur, &c.*

Hic vides, quod homo verè habuit dominium super omnia animantia: hinc enim est, quod mulier non timet aut horret serpentem. Deinde etiã ideo non timet animalia, quia adhuc in innocentia erat, & in gratia creatoris. Qui enim Deum habet, is verè securus est, vt patet Psalmo nonagesimo per totum, & Marci decimo sexto, Serpentes tollent, &c. Præterea etiam ideo non timet, quia nihil aliud suspicabatur esse, quam serpentem: nesciebat diabolum in serpente esse & loqui.

In hoc igitur primò peccat Eua, quod nimium secuta est, quasi nihil periculi ipsi possit accidere. Sic & nobis plerumque contingit, vt vbi putamus summam esse securitatem, & omnia salua, ibi presentissimus est diabolus. Et hoc vocatur in psalmo Dæmonium meridianum, media enim luce apparet, dum scilicet nihil minus timemus; iudicamus omnia salua & sancta, &c. hinc scriptura nos monet, vt semper timeamus, omnia enim tuta, quasi sub omni lapide scorpius dormiebat. Beatus homo, inquit Sapiens, qui semper est pavidus. Deinde etiam in hoc peccat Eua, quod stetit &

au li.

audiuit à serpente, cum Deus se doctorem hois futurum ostēderit. Multum refert scire à quo discas. Non omnibus auscultandum est, nec omnia audienda. Corruptunt enim bonos mores colloquia mala. Hinc Sapiens: Sepi aures tuas spinis, 1. Cor. 15. &c. Nihil autem aliud persuasit mulieri, vt serpenti auscultaret, quam curiositas. Sciebat serpentem esse animal irrationale, miratur tamen loquelam eius. Ex eadem radice curiositatis postea factum est, quod Gentiles tanta instantia, tamque demeriti & stulta reuerētia voces articulatas astutia demonum formatas per innumera quæsierint simulachra, pro Deo diabolum, pro veritate colentes mendacium. Eadem curiositate etiam nos quicquid rarum est miramur, suspicimus, acceptamus, &c. Tertio peccauit Eua in hoc, quod non auersatur serpentem, cum tamen audiret eum manifestè contraria Deo dicere & persuadere. Hanc matris Eux stultitiam, imò peruersitatem nos quoque imitamur, quia ea vel maximè acceptamus, quæ peruersissima sunt, cum oporteret nos auersari & abominari huiusmodi, quæ Deo contraria sunt. Præterea etiam in hoc peccat Eua, quod virum non interrogat, sed sibi ipsi satis videbatur sapiens, & ceter. eam imitantur, qui discere ac audire ab alijs dedignantur. Non igitur mirum, ipsis contingere, quod Eux contigit. Denique etiam in hoc peccat, quod diutius cum diabolo confabulatur: cum oporteret primam eius suggestionem statim allidere ad petram. Nemo securus loquitur cum diabolo, nihil hic securius quam fuga, alioqui certo præualebit, si semel locum ei dederis.

Demum etiam in hoc peccat Eua, quod diabolo Dei mysteria pandit. Malum est quibusuis detegere mysteria Dei. Dixisse debuerat mulier: Quid ad te de præcepto nobis dato? & ceter. Hinc CHRISTVS: Nolite sanctum dare canibus,

G 4

nec mar.

Ioan. 8.

Psal. 90.

Prova. 28.

nec margaritas porcis, ne conuersi dirumpāt vos, &c.

De fructu, inquit, lignorum, &c.

Inexcusabilis prorsus præuaricatio, quia memor adhuc erat præcepti. Nec enim potuit dicere, se ex ignorantia peccasse aut obliuione. Quamquam etiam obliuio vnius tantum, ac tam necessarij præcepti, culpa esset damnabilis negligētiae: Inde autem maior transgressio, quia memor præcepti erat, & Deus in illo tanquam præfens contemnitur: hoc enim est Dei veritatem in iniustitia detinere. Denique hæc ipsa mulieris verba indicant eius mentem iam vitiatam fuisse. Nā quantum in se erat, deprauauit mulier verba præcipiētis Domini tribus modis, quibus vsque hodie deprauare nititur sanctam scripturam, omnis qui est ex parte diaboli, addendo scilicet, diminuendo, mutando. Apposuit namque, dicendo: Ne tangeremus illud, hoc enim Deus non dixerat. Diminuit verò, cum in dubium reuocat Dei asseuerationem, dicendo: Ne forte moriamur. cum dixisset Deus: morte morieris, id est, sine dubio morieris. Mutauit item verbum Domini. Dixerat siquidem Dominus: De ligno scientiæ non comedas. Hæc autem dicit de ligno, quod est in medio paradisi, præcepit nobis: id quod falsum erat. Nam & lignum vite erat in medio paradisi, quod Dominus non interdixit. Vide denique, quam irreuerenter loquatur, Adijcere debuerat: Dominus Deus & creator noster præcepit nobis, sed nihil horum facit. Deinde non tam gratam se ostendit de tot concessis fructibus, quam querulam de vno prohibito. Discunt hinc insolentiores fœminæ, exemplo primæ matris, multiloquium cum exteris, inobedientiam, mendacium ingratitude, perfidiam, gulam, superbiam, niti ad verita, cupereq; negata. Ne tangeremus, inquit. Cui enim displicet præ-

Roma. 1.

cet præceptum, aggrauat illud.

Nequaquam moriemini, scit enim Deus, &c.

Perpendens diabolus se non parum profecisse apud mulierem persuasam iam infidelitate circa Domini verbum, nunc apertius aggreditur. Non enim cessat, vbi semel admittitur. Primò igitur, quandoquidem videt mulierem vacillare, omnē ei timorem auferre conatur. Nequaquam, inquit, morieris, non est quòd timeas: Timor siquidem est obstaculum, quod peccare prohibet. Sublato autem timore, in omnia vitia ruimus. Sic impij secum dicunt: Exiguum & cum tædio est tempus vitæ nostræ, &c. venite ergo, fruamur bonis, &c. per totum. Econtra autem, cui persuasum est Deū videre omnia, & iudicem esse, & sumpturum rationem de omnibus factis, siue bonis siue malis, non facile peccat. Ideo primò omnium curat diabolus auferre timorem Dei, ac vanam persuadet securitatem. Deinde cum prius interrogatiuè tantum dixerit: Cur præcepit vobis Deus, &c. hic manifestè contraria Deo loquitur: sic enim semper ad maiora mendacia ducit, vbi semel admittitur: id quod nūc experimur. Ad hoc enim aliquos nostro tempore perduxit, vt negent Christū, negent Dei iustitiam, quasi etiam impij saluandi sint, &c. Prætereà Deum mendacem facere intendit. Et *Isa. 14.* alias quidem ipse Deo similis esse volebat: quod quia fieri non potuit, nunc conatur Deum similem sibi facere, hoc est, mendacem. Quid enim aliud est, Nequaquam moriemini: quam Deus mentitur, vt vel hinc videamus, quanto in Deum odio feratur. Hanc eius peruersitatem etiam impij imitantur. Vellent enim & cuperent Deum ipsis simile esse, hoc est, iniustum, &c. Hinc in Psalmo: *Psal. 49.* Existimasti inique, quòd ero tui similis, &c. Quarto, & maxime omnium conatur Deum persuadere inuidum, qui homini tanta bona inuideat. Ob

eandem causam etiam nunc maximè quosdam angit & vexat circa prædestinationem: nimirum, vt persuadeat Deum quibusdam inuidere beatitudinem: vt hinc in desperationem & in odium Dei ducat. Atqui Deus satis superque ostendit, se non inuidum esse homini, sed beneuolentissimum.

Denique temporalia homini promittit, vt facilius alliciat, & à spiritualibus & æternis abducat. Aperientur, inquit, oculi vestri, & eritis sicut Dij, &cæt. Huiusmodi enim illecebris nos ducit ad peccatum, quemadmodum agnus ramusculo ad mortem ducitur. Insuper videmus hinc diabolum omnium maximè hoc agere, vt gloriam Deo detrahat. Eritis, inquit, sicut Dij. Ad hæc iam statim in initijs ad idololatriam sollicitat, persuadere enim vult plures esse Deos, cum dicit: Eritis sicut Dij. Signanter autem dicit: Eritis sicut Dij, non dicit: Eritis Dij. Non enim promisit diuinitatem, quod sciebat impossibile esse, sed similitudinem quandam, quæ consistit in non subijci obedientiæ alterius, & habere quandam excellentiã scientiæ in omnibus sibi expediētibus: sicut Deus nulli subest, & dirigit omnia per suam sapientiam. Obserua autem, quod non ei promittit vitam, vel incitat ad vitam, sed ad scientiam. Sic enim semper eleuat, vt grauius deijciat. Quid nobis scientia prodest, ô impie, si desit vita? cur non ad vitam quærendam incitas? Deinde quid nobis de scientia mali, cum satis superque nobis fuisset scire bonum? Sicut igitur tunc, sic & nunc, & semper diabolus suadet plus sapere, quàm oportet sapere. Plus item quàm Deus vult nos scire. Cum satis nobis esset scire ea, quæ Deus nobis manifestauit. Summa, eodem vitio diabolus hominem decepit, quo ipse cecidit de cælo.

Obseruandum autem, quod sicut Apollo Delphicus

phicus fertur solitus fuisse incertis ludere ambagibus, vt etiam decepti ipsum arguere nõ possent: Sic hic quoq; ludit Dei & hominis inimicus: singula enim verba æquiuocando corrumpit & perturbat, alio sensu loquens, & alio sua dicta intelligi volens, odibilium & Sophistarum maximus. Qui enim sophisticè loquitur, odibilis est. Sic primo æquiuocatur de morte: vt etiam si Dei veritas impleta fuerit, nihilominus ipse veracem se esse cum hostili cachinno confirmet. Nam cum duæ mortes sint, vna corporis, alia animæ, quadam morte non statim moriturus erat homo. Sic cum dicit: Aperientur oculi vestri, volebat intelligi, quod claritatem omnis sapientiæ homo habiturus esset, si comederet, cum tamen ipse diabolus sentiret aliter euenturum, nempe oculos ipsorum aperiendos in agnitionem propriæ confusionis.

Est enim quædam infœlix oculorum apertio, qua reuelabuntur olim oculi impiorum, quando turbabuntur timore horribili, dicentes: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, &c, per totum. Sic cum dicit, Eritis sicut dij, falsis utiq; dijs, id est, sibi suisque sequacibus angelis apostaticis similes illos facere intendebat, cum tamen aliud intelligi vellet, vt supra dictum est. Sic addendo, Scientes bonum & malum: moliebatur vt eos habere faceret & boni perditionem, & mali inuenti experientiam: cum hoc aliud vellet intelligi, quod omnium consecuturi essent scientiã. Ex omnibus iam dictis patet, quod tripliciter primū hominem diabolus tentauit: primò ex gula, cum cibum vetitū suavit: secundò ex vana gloria, cum dixit, Eritis sicut dij: tertio ex avaritia, cum dixit: Scientes bonum & malum. Econtra à Christo in his tribus tentationibus deuictus est.

Vidit igitur mulier lignum, quod esset, &c.

Hic

Eccle. 37.

Sap. 5.

Matt. 4.

Gen. 24.

Jerem. 9.

Job. 31.

Hic videmus verè dictum esse, Corruptunt bonos mores colloquia praua: viderat mulier etiam antea lignum hoc, nihil tamen curabat: nunc autem, postquam à diabolo laudatum erat, magis ad ipsum afficitur, ac speciosius videtur lignum hoc omnibus alijs. Sic enim semper nitimur in vetitum, & quòd amamus videtur esse pulchrū etiā si sit malum, & cōtrā. Deinde vides hic, quā malum sit non refrenare sensus exteriores: nos nihil referre putamus si videamus, audiamus, &c. dū modo non consentiamus. Atqui scimus non paucos hac occasione in peccatum lapsos. Dina videre volens mulieres, corrupta fuit. Eua si oculos auertisset, nunquam in tantam concupiscentiam ligni hui⁹ venisset. Sēsus exteriores fenestrę sunt, per quas mors intrat ad animā, vt Hieremias dicit: vnde & alibi idem propheta dicit: Ocul⁹ meus deprædatus est animam meam. Quod sciens Iob, ait: Pepigi fœdus cum oculis meis, &c. non enim debet videri quod non licet concupiscere. Cæterum quod hic dicitur, vidit mulier lignum, cū grauitate legendum est: vidit, id est, considerauit, diligenter inruiata est, curiosius attendit, & iudex eorū, quæ audierat ipsa esse voluit. Audierat Deum dixisse, morte morieris si comederis: audierat à serpente, Nequaquam moriemini. Inter hæc anceps naturam ligni proprijs sensibus dijudicare voluit, vt sciret cui potissimū credere deberet. Quòd si interioribus oculis lignum aspexisset, statim vidisset DE O potius credendum, vidissetque quòd mortē illatura esset non cura ligni, sed trāgressio præcepti: verūm interiores eius oculi iam præpediti erant concupiscentia exteriorum. Solis igitur exterioribus oculis considerauit hoc lignū, & cū videret in ipso fructu nō esse venenū mortis (erat enim lignum pulchrum visu, & fructus ad vescendum suauis) idcirco iudicauit hoc sermoni Dei

moni Dei repugnans esse, magisque sermoni serpentis concordare: sic vidit, & sacrilega temeritate magis credidit diabolo, quā Deo, & comedit. Sic adhuc nobis contingit, cū apertum verbum Dei habemus, & tamen non credimus, sed disputamus num verum esse possit quod Deus dixit, ac ratione nostra verbum Dei dijudicare volumus: hinc cadimus in errores. Tria autem vidit mulier in ligno hoc: primò, quòd esset pulchrum oculis, quo notatur curiositas: secundò, quòd esset bonū ad vescendum, quo notatur voluptas: terciò, quòd esset delectabile, quod doceret scientiam boni & mali, in quo notatur vanitas. Atque hic est funiculus triplex, quo diabolus nos ad peccatum trahit, curiositas, voluptas, vanitas, vel (vt Ioannes ^{1. Ioan. 2.} appellat) concupiscentia oculorum, concupiscentia carnis, & superbia vitæ.

Et tulit de fructu eius & comedit, &c.

Tribus modis peccatum perpetratur in anima, suggestione, delectatione, consensu. Suggestio fit per aduersarium, delectatio per carnem, cōsensus per spiritum: suggestione peccatum agnoscimus, delectatione vincimur, cōsensu ligamur. Quatuor autem modis peccatum consummatur in opere: primò namque culpa latens agitur, deinde etiam ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur, dehinc in consuetudinem ducitur: ad extremum, vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis enutritur. omnia hæc videmus in primis parentibus.

Et dedit viro suo, &c.

Peccati ratio est, quòd nisi statim pœnitentia aboleatur, maiora sumat incrementa. Non cōtenta est Eua, quòd ipsa mandatum Dei transgressa est, sed etiam in idem peccatum coniugem suum trahit: & quæ in adiutorium viri creata erat, iam virum seque perdit. id quod etiam nunc plerunq; fit.

1. Tim. 2.

fit. Non tamen credendum quod viro persuaserit, ut in eo sibi crederet, quo ipsa crediderat temptari: vir namque, ut Paulus ait, non est seductus: sciebat diabolum mentiri: ideo enim comedit, ne uxorem contristaret. Iam enim eo morbo laborabat, quo iam plerique laborant, quod mulierem plus diligebat, quam Deum, & potius Deum offendere voluit, quam uxorem.

Iud. 16.

Dedit, inquit, viro suo, nimirum muliebri importunitate, non cessando donec vinceret: sic enim solent mulieres, & in hoc admodum efficaces sunt, ut patet de Samfone, &c. Non tamen propterea excusatur Adam, imò eo grauius peccauit: cum enim à Deo positus esset doctor mulieris & caput, arguere eam debuerat. Nulla enim ratione excusabiles sunt, qui aliorum doctores sunt, si ob infirmitatem plebis, quæ facile seducitur, ipsi quoque eandem viam ingrediuntur: nec excusantur, si propter importunitatem populi, mali aliquid faciunt. Sicut Aaron non fuit excusatus, quod à populo coactus fuerat deos facere: Sic nec hi excusantur, qui in omnibus populo cedunt, & eius desiderijs satisfaciunt, &c. non enim pastor oues sequi debet quocumque pergant, sed oues pastorem.

Qui comedit, &c.

Hic iam peccatum consummatum fuit, non nouisset humano generi, si Eua solum peccasset, potuisset enim Deus aliam uxorem coedere, illa reiecta: vbi autem etiam Adam peccauit, peccatum in omne genus humanum descendit. Sic spiritualiter, si sola caro vel sensualitas peccati delectatione afficiatur, nihil obest: cum autem etiam ratio, quæ vir est, consentit, tunc iure homo vita æterna priuatur.

Et aperti sunt oculi amborum, &c.

Haftenus peccatum, nunc fructus peccati describuntur, qui sunt conscientia & mors: itaque describuntur.

scribuntur hic pœnæ peccatorum, quæ sunt multiplices, internæ & externæ.

Quod autem dicit oculos eorum nunc apertos esse, non sic intelligendum, quod antea cæci fuerint: nam & supra Adam vidit animalia adducta, & Eua lignum.

Nec cum Iosepho sentiendum, qui dicit eos ante hoc non habuisse usum rationis, quod tam falsum est: quomodo enim Adam animalibus iuxta singulorum naturas nomina imponere potuisset, si rationis usu caruisset? Sed nec illud tenendum est, quod ante peccatum tantum habuerunt notitiam boni, nunc autem etiam mali notitiam adepti sunt, quod & ipsum falsum est: nam contrarium eadem est disciplina. Aperti autem dicuntur oculi eorum, quia viderunt vel experti sunt, quod prius non viderunt. Sic in Luca dicitur de duobus ^{Luc. 24.} discipulis euntibus in Emaus, quod post fractionem panis aperti sunt oculi eorum. Sic de Agar ^{Gen. 31.} dicitur, Aperuit Dominus oculos eius, & vidit fontem aquæ. Eodem modo & hic post peccatum aperti sunt oculi prothoplastorum, tunc enim viderunt quod prius non viderant: Videbant Deum veracem, & diabolum mendacem: videbant non tam leuiculam rem esse diuina præcepta, quemadmodum sibi persuaserant prius. Iam excitabantur eorum mentes ad agnoscendum peccatum. misera sanè scientia à diabolo promissa: iam videbant malum quod fuerat bonum, nuditatem sanè suam, miseriam & turpitudinem, seque nihil de suo habere: & qui prius malum intellectualiter tantum cognouerant, nunc experimentaliter cognouerunt. Hic igitur primus fructus est peccati, multa videre, quæ prius non videbas, sed nihil non malum.

Cumque cognouissent se esse nudos, &c.

Secundus fructus peccati, quod hominē spoliat

Exod. 32.

liat vestibus suis & omnibus bonis. hinc de Israe-
litis in idololatriam prolapsis dicit scriptura: Vi-
dens ergo Moses populū quod nudatus esset, spo-
liauerat enim eum Aaron propter ignominiam
sordis, & inter hostes nudum cōstituerat. Sic hoc
loco protoplasti viderunt se nudos, id est, à DE O
alienos & solos relictos. Videbant se eo honore,
in quo positi & conditi erant spoliatos, & iumen-
tis comparatos, sine omni protectione Dei. Vide-
runt item, se etiam corpore nudos, quod antea nō
aduerterant, tanta fiducia prius fruebantur. Vide-
runt etiam se originali iustitia priuatos, qua fie-
bat vt corpus spiritui obtemperaret. Denique vi-
derunt nūc rebellionem in carne ac membris, nō
vno & altero, sed omnibus, tam externis quàm in-
ternis. Et quanquam hæc rebellio carnis & mem-
brorum plerisque non videatur esse pœna, sed ma-
gis in ipsa delectetur, pij tamen sentiunt verè pœ-
nam esse. vnde Paulus: Infœlix ego homo, quis
me liberabit de corpore mortis huius?

Rom. 7.

Consuerunt folia ficus. &c.

Tertius fructus peccati, cōfusio vel erubescen-
tia: verè enim confundit nos peccatum, & confu-
sibiles facit corā Deo & omnibus creaturis: quod
si peccatum quis rectè videret, coram seipso con-
funderetur. Hinc est quod Adā se tegere festinat,
plurimum tamē circa hoc fallitur. Primum in eo,
quod per seipsum tegere conatur peccatum suis
viribus, sed fallitur: nisi enim è cœlo tegatur pec-
cata, imò deleantur, frustra fit quicquid adhibe-
mus. Beati quidem quorum tecta sunt peccata.
verum nemini teguntur, nisi cui Dominus nō im-
putat peccatum. Deinde etiam in hoc errat Adā,
quod folijs se tegi putat: misera planè permuta-
tio, qui tanta gloria prius circumdati erant, nunc
folia consuunt, verum nihil agunt: nam etiam si
quis se in terram abstruserit, à Domino inuenie-
tur. Fo.

Psal. 31.

tur. Folijs peccata sua seque tegunt, qui peccata
vel negant vel excusant, vel proprijs viribus & o-
peribus iustificari volunt, quemadmodum phari-
sæi, &c. Omnia hæc folia sunt, non permanēt, nec
tegere possunt Domino iudicante. Imò arbori ni-
hil nisi folia habēti Dominus legitur maledixisse. *Matt. 21^a*
Igitur si nuditatis tuæ te pudet, alio operimento
opus habes, nempe iustitia Christi, quæ per verbū
& sacrificium distribuitur, hoc perfectè regit. De-
mum etiam in hoc errauit Adam, quod tantum
vnam partem corporis obtegit, quasi non vbique
immundus esset, cum iam verè de ipso dici potuis-
set: A vertice capitis vsque ad plantam pedis non *Isa. 1°*
est in eo sanitas. Sic nos quoque, si externa & cras-
sa peccata tegamus, & nihil de internis curemus,
& cætera.

Cumque audissent vocem Domini &c.

Quartus fructus peccati, conscientia, quæ sta-
tim adest, mordet, cruciat: vt etiā si nemo sit, qui
foris arguat, ipsa tamen cōscientia accusat. Quid
autem est huiusmodi conscientia remorsus, nisi
vox Domini quam statim audim⁹? Magna autem
gratia est, quod hunc conscientia stimulum Deus
cordibus nostris indidit, alioqui in plura peccata
incideremus: Deinde & hic peccati fructus est, q̄
statim sequitur pœna, etsi non semper sentiatur:
Si malè, inquit, egeris statim in foribus erit. Sic *Gene. 4°*
diabolo peccati statim affuit Dominus iudex: Vi-
debam, inquit, sathanam sicut fulgur de cœlo ca-
dentem. *Luce. 10°* Quanquam hoc loco Deus magis vt me-
dicus, quàm vt iudex aduenit, id quod singularis
gratiæ est erga homines. Quod autem medicinam
afferre venerit ex eo patet, quod non festinat ad
puniendum, maximè autem quod in fine paratam
ostendit medicinam.

Sed quid sibi vult, quod cum hactenus nihil di-
xerit de Deo num stet vel sedeat, hic dicit Deum

H

deambu-

Psal. 140.
120.

Psal. 43

deambulasse? &c. Exilia quidem secundum maiestatem Dei videntur hæc, quod tanquam homo post curas vel laborem pransus dormiat, & sopori vel quieti suas deputatas habeat horas meridianas, ac deinde post somnum deambulando graue corpusculum recreat ac dulci releuat aura. Nihil tale de Deo cogitandum est, neque enim ambulat de loco ad locum, qui vbiq; est, nec dormit, qui custodit Israel. Alio tamen modo dormire dicitur Deus, cum scilicet dissimulat se videre, & adiuuare tardat: vnde in psalmo: Exurge quare obdormis Domine, &c. Sic hoc loco homini dormiuit Deus, alioqui quomodo tantum malum accidisset? Quod autem Deus dissimulauit, nec hominem in tentatione adiuuit, non Dei, sed hominis culpa fuit, qui ipsum orando non excitauit. Quia igitur Deum in tentatione positus homo non excitauit orando, idcirco ipse nunc venit vel pœna hominem excitaturus: sic etiam nunc nobiscum agit Deus. Satius igitur esset, vt nos eum orationibus excitaremus, ne ipse cogere flagellis nos excitare. Quod aut additur, ad auram post meridiem, vel locum significat, vnde vox illa prodire visa est, scilicet ventum inter meridiem & occidentem, vel tempus significat, quo facta est hæc vox: vel ad auram, vt intelligamus præcessisse ventum ante hæc vocem, sicut in missione spiritus sancti.

Congruè autem nunc homini non stat Deus, sed ambulat, quia homo prius à Deo declinauit: Cum peruerso enim, inquit peruerteris, & si derelinquimus eum, derelinquit nos. Interim tamen etiam ambulando nos arguit, quamdiu non reuertimur. Post meridiem autem ad vesperam apparet, quia serò cognoscitur culpa. Aliqui hoc referunt ad CHRISTVM, qui ad vesperam mundi primum apparuit: vnde & signanter dicitur, non dominum ipsum, sed vocem eius auditam esse, vox autem

Ioan. 1.

autem & verbum Dei CHRISTVS.

Abcondit se Adam & vxor eius, &c.

Quintus fructus peccati timor à facie Dei, ad vnâ vocem domini contremiscit, cum nondum sciret, quid dominus agere vellet: verum propria conscientia eum arguebat. Quantus igitur erit timor, vbi manifestè ad iudicium vocabitur? Item qui prius probè testis sibi videbatur, nunc veniente domino latibula quærit: iudicante enim domino omnia cadunt. Per hoc autem, quod se abscondit, pulchrè indicatur quanta formidine & angustia tunc fuerit, vt nusquam securus fuerit à facie domini: hinc igitur discamus, quam graue sit peccatum, &c. Cæterum, quod se abscondit, signum est quod & de Deo malè sensit, quasi non omnia videat, & sibi ipse malè consuluit: non enim à Deo fugiendum est, sed ad Deum. Iam quod Adam fecit, omnes facimus: optaremus vt Deus nesciret peccata nostra, quod tamen est impossibile. interim autem non oramus aut petimus veniam, cum hoc esset præsentissimum remedium.

Et vocauit Dominus Deus Adam, &c.

Cum timore & tremore locus hic legendus esset: hic enim primò sistitur homo iudicio Dei, & Deus, qui hætenus nihil aliud, quam patrem se ostendit, nunc iudex esse incipit: & hic enim peccati quidam fructus est. Quia igitur Adam quantum se absconderat, ad lucem prodire cogitur, confirmat id, quod Christus dicit: Nihil opertum, quod non reueletur, &c. Item illud propheticum: Non erit eis fuga, & qui fugerit ex eis non saluabitur: Si descenderit vsque in infernum, inde manus mea educet eos, &c. Itemque, Scrutabor Hierusalem in lucernis, &c. Et illud Pauli: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal CHRISTI, &c. Obseruandum tamen, quod DEVS hoc loco etiam in media ira misericordiam ostendit,

quæ sicut & in alijs longè superexaltat iudicio, ita pro hoc tempore. Primò enim misericordiæ est, quòd non statim procedit ad pœnam, nec statim fert sententiã, sicut diabolo fecerat, sed differt, et locum pœnitentiæ dat, si fortè culpam agnoscere velit homo. Verè magna misericordia est, q̄ Deus non festinat cum pœna, sed expectat, nimirum patiens & lōganimis, id quod & nos experimur. Deinde misericordiæ est, quòd proditorem suū nondum supplicem, sed peruicaciter adhuc fugientē prior vocat ad pœnitentiam. Præterea misericordiæ est, quòd respondendi locum homini concedit, si fortè confiteretur peccatum, & veniam peteret, cū diabolo nullam respondendi potestatem permiserit. Denique & illud non vulgaris misericordiæ est, quòd primò non asperis verbis, sed admodum lenibus hominem aggreditur, ut vel sic homini nimio terrore correpto fiduciam loquendi, & orandi daret: omnia hæc indicant verissimè dictum esse, Nolo mortem peccatoris, &c. Qualis autem fuit Deus erga primos homines, talem se etiam nunc nobis exhibet. Discant ex hoc loco iudices, ne veloces sint ad cōdemnandum, ne quenquam inauditum & nō citatum damnent, ne miseros duris verbis terreant, quo minus pro se loqui audeant: ut denique proniores sint ad misericordiam, quàm ad iustitiam: quòd si omnino iudicandum est, ut cum compassione iudicium exquantur.

Adam vbi es? &c.

Quamuis à muliere peccatum inceperit, primò tamē virum interrogat, ipsi enim mandatum dederat: quòd enim maiorē scientiam & cognitionē diuinæ voluntatis quis acceperit, eò districtiorem reddet rationem, iuxta illud: Seruus sciēs voluntatem Domini & non faciens, vapulabit multum. Deinde hoc verbo sic hominem alloquitur Deus,

Ezech. 18.

Lucæ. 12.

Deus, quasi eum amplius nō agnoscat. Vbi es, inquit, quasi dicat, in alio loco aliterq; te ornatum reliqueram, aliter nunc te inuenio. Durissima plane res, vbi Deus se quodammodo alienum ostendit, hoc enim nihil aliud est, quàm ipsissim⁹ infernus. Rectè autem homini dicitur, vbi es? quia videlicet mouit pedem suum & in loco suo non est: locus enim hominis Deus est, extra quem nusquā bene est. Quia igitur homo nolebat vtrò agnosce re vbinam esset, id est, in quantum malum decidisset, hac saltem percunctatione Deus ipsum excitare voluit, ut cōsideraret vbi esset. Est enim sensus quasi dicat, cogita vbi fueris & vbi iam sis, unde tibi hic tantus timor, qui prius securè agebas? vbi pristina tua securitas, innocentia, gratia? &c. Hoc inquā benignitas querentis intendebat, ut is, qui quærebatur, se ipsum inueniret, & sciret quid perdidisset, quid cōmeruisset. Aliter siquidem nos Deus admonet peccatorum, aliter diabol⁹: Deus admonet, ut pœnitētia deleamus peccata. Sic per *2. Reg. 18.* Nathā Dauidem ad pœnitentiam excitauit: sic ad *Isa. 58.* Isaïam dicit: Clama ne cesses, annuncia populo meo peccata ipsorum. Diabolus autem peccatorū nos admonet, ut irrideat & eos, quos antea seducendo in peccatum iniecerat, omninò perdat per desperationem.

Vocem tuam audiui & timui, &c.

Non dicit, ecce assum Domine creatura tua, &c. mala enim hominis cōscientia nihil boni amplius à Deo sperare audebat. Hinc est quòd nō veniam petit: qui enim Deum fingit sibi iratum, nō audet veniam petere. Deinde tardus est ad agnoscendum peccatum, & quiduis potius loquitur, quàm ut se reum esse dicat. Est autem sensus: Iam præter morē solitum te duriorē inuenio, & longè aliam vocem audio, quàm hæctenus, hinc factū est, quòd præ timore me sic abscondo: nō est am-

plius mihi talis fiducia, vt sic comparere possim coram te: audiui iram tuam, quam ferre non possum, &c. Sic nimirum peccator in conscientia sua confusus, non audet oculos ad coelum leuare. Ceterum Adam causam tanti timoris & confusionis non adscribit peccato suo, sed nuditati corporis, quasi Deo displiceret nuditas, cum melius illi placuisset, si homo sic permansisset, vt creatus erat. Sic & nos adhuc externam nuditatem erubescimus, non autem internam: de externis malis querimur, nec cogitamus quod è peccato sint.

Quis indicauit tibi quod nudus esses, &c.

Quia suę nuditatis causam homo confiteri noluit, idcirco Deum loqui, & eandem in homine causam arguere oportuit. Hęc enim est regula diuinę æquitatis, vt homo si iustificari velit, id est, si seipsum accuset (iustus enim in principio accusator est sui) tunc mitius & mansuetius cum illo agat misericordia Dei. Si autem homine tardante priorem Deum loqui oporteat, & narrare quid homo fecerit, tunc districtius arguat & corripiat, non in mansuetudine & misericordia, sed in furore & ira. Sic contigit primis parentibus, sic & impijs Deus comminatur: Arguam te & statuam contra faciem tuam. Et in Ieremia: Ecce iudicio contendam tecum, quia dicis munda sum, &c. Quarto, securius igitur esset, vt nos ipsi faciem Domini & iudicium eius præueniremus confessione peccatorum nostrorum: nihil enim horribilius accedere poterit, quam vbi Dominus inceperit in furore arguere & peccata ob oculos nobis ponere: illic enim nullum patebit effugium. vnde David precatur: Domine ne in furore tuo arguas me, etc.

Mulier quam dedisti mihi sociam, &c.

Vide quàm inuitus peccatum cōfiteretur: palam iam illi Deus obiecerat peccatum, vt ad confessionem illum adduceret, necdū tamen cōfiteri vult.

Super.

Luce. 18.

Prou. 15.

*Psal. 49.
Iere. 2.*

Psal. 6.

Superbia enim nūquam dicit, peccaui. habet quidem deformitatem cōfusionis, sed non habet confessionis humilitatē. Multipliciter autem Adā hoc verbo peccat: Primò, quod tam irreuerenter & superbe cum Deo loquitur, Mulier, inquit, quam dedisti mihi, &c. Deinde quod seipsum excusare nititur, cum nulla sit excusatio homini obtemperare, cum scias Deum aliter præcepisse. Sic impiorū dominorū serui excusatos se putant, si à dominis iussi fuerint malum aliquid facere, sed errant.

Peccauit etiam Adam in hoc, quod culpam omnem in mulierem conijcere voluit sine omni misericordia, & qui prius nimium misericors fuerat consentiendo mulieri, ne eam offenderet, hic nimium crudelis est. Veræ charitatis fuisset, vxorem excusare, vt infirmiolem & minus instructam: verum contrarium facit, impietas enim leue ducit aliorum supplicium, dummodo ipsa impunis euadat. Omnium maximè autem peccauit Adā, quod peccatum suum in Deum quodam modo retorquere nititur, quasi dicat: Quare nō dedisti aliam mulierem, quæ honestiora suauisisset? tu autor illius peccati es, quare tu dedisti illam? Obblasphemia, quæ tamē hodie, proh dolor, frequens est. sunt enim plerique, qui audent dicere, Quare Dominus mihi dedit corpus tam infirmum, tamque propensum ad peccandum? neque interim illi perpendunt Deum etiam promississe gratiam. Nō est igitur, vt culpam in Deum reijcias, cuius est omnis honor & gloria.

Serpens decepit me, &c.

Etiam mulierem interrogauit, si fortè vel ipsa confiteretur: verum pari fastu nec ipsa peccatum confitetur, sed in serpentem reijcit. Sic enim solemus peccata nostra aut in Deū, aut in diabolum reijcere: verum suo ipsius verbo mulier seipsam damnat. Non enim dicere potuit serpentem

H 4

ipsi

ipsi vim fecisse aut coegisse, id quod videretur excusabile: sed tantum dicit, serpens decepit me. Ergo non coacta, sed voluntarie peccasti ex mera curiositate & superbia. Sic ergo dum reatum suum defendere moliuntur, addiderunt ut culpa eorum atrocior fieret discussa, quam fuerat perpetrata. sic qui à Domino se abscondere vult, non se Domino, sed Dominum sibi abscondit: agit quippe ne omnia videntem videat, non autem ne ipse videatur. Contrà autem cuiq; peccatorum exordium illuminationis est humilitas confessionis, quia si bimet iam parcere renuit, qui malum non erubescit confiteri quod fecit: & qui defendendo excusare potuit, accusando se celerrimè defendit: vnde mortuo Lazaro, q magna mole premebatur, nequaquam dicitur, reuiuifce, sed veni foras: ut scilicet ab excusatione & occultatione peccati ad accusationem sui ore proprio exire prouocetur. Adam igitur etiam peccatum suum defendendo in summo gradu peccati erat: quarto nanque peccati incremento fit, ut nullus veniæ locus sit, scilicet cum cogitationi opus, operi consuetudo, & consuetudini additur defensio. vnde in propheta dicitur: Super tribus scelerib⁹ Damasci, & super quatuor non conuertam eum, &c. quo verbo significat, peccatori tertio peccanti se posse dare veniã, non autem quarto peccanti. Hæc peccati quatuor incrementa beatus Iob mysticè deplorans in istis primis hominibus adimpleta, dicit in persona generis humani: Quare non in vulua mortuus sum? egressus ex vtero non statim perij? cur exceptus genibus? cur lactatus vberibus? Sic enim peccatū hominis primò latuit in cogitatione, deinde prodijt in opere, demum lactatum & fotum est defensione.

Et ait Dominus Deus ad serpentem, &c.

Hic incipit ferre sententiam dānationis in preuaricato.

1047.11.

Amos. 1.

uaricatores, tam hominem quam serpentem. Et quanquam hæc admodum dura & crudelia esse videantur, reuera tamen sunt misericordiæ Dei plena. Primò autem condemnat serpentem, quamuis hominem prius ad iudicium citauerit, imò hominem primò sic perterrefecerat, ut videretur omnem iram in hominem effusus, serpente interrim securo. Nunc autem contrarium videtur, eum enim qui videbatur impunè euasurus, omnium maximè damnat: eum aut, quem primò fermè exanimauerat, mitius tractat. Sic Deus etiã nobiscū agit, eos, quibus nunc videtur durus, finaliter mitius tractabit. Hinc Petrus: Iudicium incipit qui dem à domo Dei, sed in impijs desinit. Et Dauid: Calix in manu Dei plenus mero, hunc bibunt iusti primò, fecem autem eius bibent omnes peccatores terræ.

Obseruandum autem, quòd in his tribus sententijs, super serpentem scilicet, mulierem, & super virum, cuiuslibet eorum pœnam iniungit iuxta demeritū culpæ. Diabolus ex superbia peccauerat, ei imponit omnimodam humiliationem & cōtributionem: mulier ex voluptate peccauerat, ei imponit dolores: vir ex ignauia, ideo ei laborem imponit.

Quia fecisti hoc, &c.

Hic longè aliter loquitur, quam suprà: hominē siquidem primò citauit, locum & tempus respondendi dedit, imò & pœnitentiæ. Hic autem nihil horum facit serpenti vel potius diabolo: primò enim non citat ipsum, quia iam iudicatus & damnatus erat. Nec tempus ei dat pœnitentiæ, qui sciebat eum non posse peccatum suum confiteri præ superbia & odio. Nec excusationis locum ei permittit, quia mēdax est ab initio diabolus, Nec saltem loqui ei permisit, sed confestim sententiam dānationis in eum protulit: longè enim aliud &

H s

maius

maius fuit peccatum diaboli, quàm hominis: homo enim seductus fuit, diabolus autem per malitiam & inuidiam peccauit, ad obscurandam diuinam gloriã: quod genº peccati grauius est, quàm vt veniam mereatur. Expediebat enim homini, & addebat nõ nihil consolationis, videre inimicum suum grauius à Deo tractari & puniri. solemus enim nonnunquam consolationem accipere, quãdo videmus eos, qui nos afflixerunt ante oculos nostros puniri. Emphasim aut̃ habet quod dicit, Quia fecisti hoc, id est, tantam rem, illã creaturam meam, propter quã omnia creauerã, abduxisti. Nõ enim aperte peccatum serpētis manifestat, vt potè rem perquam inuisam & abominabilem.

Maledictus tu inter omnia animantia, &c.

Hęc potissimum dicuntur in diabolum, quamuis non inconcinne etiam ad serpentē terrestrem referri possint. Etsi enim serpens non peccauit, vt potè animal irrationale, nihilominus tamen in horrorem peccati maledicatur. Sic & in alio loco in horrorem peccati iubetur etiam animal occidi, cum quo quis coterit, quamuis animal peccare non potuerit. Ob eandem causam iubentur & homines & pecora occidi in ciuitate, quæ se à cultu Dei auertit. Consimile præceptum etiam Saul accepit cõtra Amalechitas. Deinde maledicatur serpens in terrorem nostri, ne quis fiat instrumentũ diaboli, quemadmodum serpens. Prætereã, quod etiam serpens maledicatur, signum est ineffabilis misericordiæ & charitatis: nam sicut clementissimus pater, puniens eum, qui filium suum occidit, etiam gladium quo filius suus occisus est destruit: sic Deus hęc facit. quippe serpens quasi gladius quidam diabolicæ seruiuit malitiæ, vnde & ipsi non immeritò irascitur Deus. Demum etiã ideò serpentem puniuit, vt per visibilem pœnam serpentis intelligamus, in quanta ignominia sit diabolus,

Leuit 20.

Deut 17.

1 Reg 15

bolus, & quanta ei pœna parata sit. Ignis æternus (inquit CHRISTVS) paratus est diabolo *Matt. 25.* & angelis eius. Maledictus igitur dicitur serpens, quia hoc genus animantis supra omnia alia odibile factum est. Quod autem subditur: Super peccatus tuum gradieris. volunt quidã, serpentē prius erectum incedisse, id quod non videtur verisimile. Nam & in prima creatione legimus creata esse reptilia: ad diabolũ igitur ea verba referenda sunt. *Gen. 3.*

Cæterum quod sequitur, Inimicitias ponã inter te & mulierem, &c. optimè etiam in serpentē competit: naturaliter enim homo horret serpentem, & contritum cupit: naturaliter etiam serpens horret hominem, nullaque amicitia inter hominem & serpentē esse potest, sicut tamen videmus inter cætera animantia. Deinde etsi mulier non semper actu, tamen semper potestate quadã conterit caput serpentis: nam si nuda mulieris plantã dentem serpentis præuenerit, & viuacissimũ caput eius vel leuiter presserit, statim totum cum capite corpus interit, ita vt nullus omninò motus, nullus sensus in aliqua parte residuº sit, quod nec malleis, aut fustibus, aut gladijs concidentibus, citò & leuiter fieri potest. Cõtra, ille, quamuis exiguus sit, si vel extremæ plantulæ dentem infixerit, occidit: morfu nanque infusa pestis, per venas vegetatione corporis aucta discurrit, animamque eximit. Hactenus de serpente textũ exposuimus, nunc videamus quomodo in diabolum competat, quem potissimum hæc sententia tangit.

Maledictus tu, &c.

Mirabili mysterio serpenti hęc maledicatur, cum homini nõ maledicatur: ad hominem enim non dicitur, Maledictus tu, sed maledicta terra in opere tuo. vnde statim patet, homini spem recuperandæ salutis relictam esse, non diabolo. Et sic, vt hęc diabolus maledicatur, sic infra impius Cain maledi-

maledicitur: eadem enim est sententia diaboli & membrorum eius. Sicut igitur suprâ potentiâ sathanę vidimus, sic hîc contrâ eius imbecillitatem videmus. Præterea hoc quoque spectandum est, quia maledicitur sathan, non potest vicissim non maledicere: ergo volûtas eius est omnia velle perditâ & pessum ire quæ Dei sunt, non tamen præualet, vt patebit.

Super pectus tuum gradieris, &c.

Super pectus ambulare, est omninò humiliari & deprimi: vel supra pectus ambulare, est pauere: vel supra pectus ambulare, est seipsum premere, suis cõsilijs in se recidentibus. Omnia hæc in diabolum competunt. Est igitur sensus: Super pectus ambulabis, id est, omninò humiliaberis, vel semper pauebis. Denique & omnia tua consilia in diuersum, atque adeò in teipsum recident. Sic modò inuidendo homini, priuasti eum foelicitate, sed per hoc gratiæ Dei locum aperuisti. Mysticè autè super pectus suum graditur diabolus, quia omnes gressus eius nequitia sunt & fraudes: in pectore enim calliditas & versutiæ cogitationum significantur.

Et terram comedes omnibus diebus, &c.

Terram, inquit, comedes & non cœlum, id est, non quorum conuersatio in cœlis est, sed qui terrena sapiunt, hi cibus tuus erunt. Eadem sententia etiam in membra diaboli, id est, impios homines competit: perpetuò enim terrenis hærent, pectore suo pauent, horrent, desperant, terrena sapiunt & quærunt, nunquam ad spiritualia pertinent aut se erigunt: id quod magna pœna est, priuari cœlestibus & tantum terram vorare, quamuis nõ sentiatur esse pœna, olim tamen sentietur, cum impij dicent: Quid profuit nobis iactantia? &c. Qui verò Christi sunt, in cœlum intendunt e-

recti

Sap. 5.

recti, quæ sursum sunt sapiunt & quærunt, auersantur terram.

Inimicitias ponam inter te & mulierem, &c.

Homo iam tibi consensit, veniet tempus cum tibi summis viribus repugnabit: victus iam à te est homo, veniet tempus cum sub pedibus eius cades. Signanter autem dicit, inimicitias, non fraudes. Hoc enim à fraudibus inimicitia differunt, quòd fraudes pactum sermonis vel cuiuslibet rei prætendunt superficiem: inimicitia verò manifestam habent contrarietatem. Cõstat autem quòd subdolos diabolus in serpente mulieri non tanquam armatus aduersarius occurrit, sed tanquam fidus consiliarius lateri eius in via se coniunxit. Cum igitur dicit Deus: Inimicitiam ponam, &c. profectò magnū gratiæ suæ opus promittit, quòd victorem diabolum qui vicerat fraude, victa nūc mulier vincere quandoque debeat fortitudine.

Obseruandū quòd hæ inimicitia non tantum dicuntur futuræ inter serpentem & hominem, sed etiam inter vtriusque semen. Sic enim videmus, quòd inter pios & impios nulla pax est, quemadmodum & olim inter ciues Hierusalem & Babylonis. Impij enim semper persequuntur pios, pij autem eorum consortia vitant, ne peccatorum eorum participes fiant. Monemur hoc verbo, vt nunquam consentiamus diabolo, sed perpetuam inimicitiam ad ipsum habeamus, cum audiamus eum esse inimicum nostrum

Ipsa conteret caput tuum, &c.

Per caput serpentis, potentiam, potestatem, & omnem vim intelligimus diaboli. Hoc igitur verbo nihil aliud vult, quam diabolum aliquando à muliere & semine eius, id est, humano genere conculcandum, atque adeò hoc verbo homini promittit auxilium contra hostem suum. Dat enim Deus filijs suis, vt possint draconem & basiliscum

conculca-

Psal. 90.

Luce. 10.

Marci. 16.

cōculcare, id quod & Christus suis discipulis pro-
mittit: Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcan-
di super serpentes & scorpiones, & super omnem
vim inimici. Et iterum: Qui crediderunt, in nomi-
ne meo dæmonia eijcient, &c. Ingens igitur con-
solatio nobis hoc verbo datur, quid enim magis
consolatur, quàm cognoscere Deum benè nobis
velle, & dare virtutem, vt hostem vincamus.

Tu insidiaberis calcaneo eius, &c.

Ne quis putet diabolum ita supprimendum, vt
omnino tentare non possit, hoc additur quasi di-
cat, Non cessabit etiam victus tē impetere, non
putes eum mortuum, sed non præualebit pijs. In
impijs totus adhuc viuit etiam cum capite, in pijs
autem caput eius contritum est, sed tantum cay-
da viuit: nec eos vi & potentia deiicere potest, sed
tantum insidijs agit quod potest. Nec capiti ho-
minis nocere potest, animæ scilicet aut fidei, sed
tantum calcaneo, hoc est, corpori & bonis exter-
nis: imò ne his quidem nocere potest, nisi à Deo
permittatur. Vel idè dicitur insidiari calcaneo
hominis, quia in fine vitæ, tempore mortis ma-
ximè insidiatur. Summa: insidiæ quidem erunt
diaboli, victoria autem nostra. Hanc autem vi-
ctoriam contra diabolum CHRISTVS nobis con-
tulit, vnde Paulus: DEO, inquit, gratia, qui dedit
nobis victoriam per Iesum Christum Dominum
nostrum.

Job. 1.

I. Cor. 15.

Idcirco textus hic principaliter refertur non
ad primam illam mulierem, sed ad virginem glo-
riosam, & Christum eius filium, vt sit sensus: Per
hanc mulierem decepisti, & virus in totum genus
humanum transfudisti, per aliam quandā mulie-
rem eiusq; semen iterū vinceris & corrues. Quòd
aut Christus dicitur semen mulieris, idè fit, vt o-
stendatur naturalis filius mulieris. hoc enim in
scriptura dicitur semen mulieris. Quod autè non
dicitur

dicitur semen viri, clarè innuitur Christum è vir-
gine nasciturum fuisse. Inter hunc Christū & dia-
bolum fuerunt perpetuæ inimicitia. Hinc Chri-
stus prælium cū ipso initurus dicebat: Venit prin-
ceps huius mundi, & in me non habet quicquam. *Ioan. 14.*
Iterum: Nunc iudicium est mundi: nunc eijcietur *Ioan. 12.*
princeps eius. Christus autem caput eius contri-
uit, hoc est, regnum peccati & mortis. Contrà, dia-
bolus insidiatus est humanitati Christi, quæ quasi
calcaneum eius erat. Caput enim, id est, diuinita-
tem, tangere non potuit: imò nec animam eius
tangere potuit. Impugnat etiam nunc calcaneum
Christi, hoc est, fideles, qui Christi membra sunt,
sed non præualebit, quandoquidè caput eius con-
tritum est. Hoc igitur primū fuit Euangeliū de sal-
uatore futuro, per quod Adam animum recepit,
alioqui desperaturus. In hanc venturi saluatoris
promissionē credens saluatus est ipse, & quotquot
electi erant. Vbi vides, eandem fuisse fidem anti-
quorum & nostram, vides Christum iā tūc etiam
fuisse prædicatū, licet obscurius quàm nunc, vides
non per aliū, quàm per Christū, promissam esse sa-
lutem. Vide aut Dei bonitatē: antequā hominem
puniat, iam medicū futurum promittit. Promisit
aut, non propter merita Adæ, quæ nulla erant, sed
ex mera misericordia, cū iure potuisset hominē
damnare. Discamus & nos hoc exemplo Dei, etiā
ingratis charitatem ac misericordiam ostendere,
&c. Summa, in hac prima promissione pulchrè in-
dicatur Christi aduentus, natiuitas, passio, resur-
rectio, regnum, &cæt.

Mulieri quoque dixit, &c.

Post examinationem hoīs, Deus se ad serpentē
conuerterat, quasi omnē iram suā in eum effusu-
rus: Imò quod maius est, iā maledictus erat diabo-
lus, iam promissum erat Euangeliū de Christo fu-
turo, atq; adeo iā homo cōsolationem acceperat
de re-

2. Reg. 12.

Abac. 3.

Psal. 102.

de remissione peccatorum: nihilominus tamen hic poenā homini etiam imponit, vt vel hinc videamus, non semper cum culpa remitti poenam, id quod etiam in Dauide videmus, qui tametsi au-
 disse à Propheta: Dominus transtulit peccatum tuum: nihilominus tamen postea punitus est, &c. Ideo autem nō semper remittit omnem poenam cum culpa, ne leue putemus esse peccatum. Quan-
 quam autem quæ hic homini à Deo imponuntur admodum dura videantur: Multipliciter tamen in hoc Dei iudicio eius misericordia relucet, vt verum appareat illud Prophetae. Cū iratus fueris, misericordiae recordaberis. Primò enim misericordia est insignis, quòd animam cōsolatur spe futuri Christi, & tantū corpus subiicit cruci. Deinde, quòd æternam poenam quā meruerat homo, mutat in temporalem, quæ enim hic vel mulieri, vel viro infliguntur, tantū corporalia sunt, & temporalia. Non igitur est, quod inde conqueramur: sed est ynde gratias agamus, quòd tam misericorditer hominem punit, cū potuisset eam & anima & corpore æternaliter punire. Verè igitur dixit Dauid: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timētibus se, &c. Prætereà etiā in hoc apparet misericordia Dei, quòd tum primum aduersa homini imposuit, cū vidisset eum rebus prosperis insolentior fieri. Omnino enim videmus hic Deum cum homine egisse, tanquam patrem cum dilecto filio, quem inuitus durè tractat, & non nisi cū viderit se beneficijs nihil proficere. Sic Deus primò obtulit homini bona: quia autem homo abusus est delicijs paradisi, & nihil ei profuit omnium rerum abundantia, alia nunc via eum erudire voluit Deus, nimirum per calamitates & aduersitates. Omnes autem poenæ, quæ hic primis parentibus inflictæ leguntur, etiam in nobis manent: quia etiam no-

bis vti.

bis vtilis sunt & necessariae: nisi enim hoc nobis frenum impositum esset, in nulla non vitia precipitaremur.

Et quamuis hæ poenæ & pijs & impijs communes sint, magna tamē est differentia: Impijs enim nihil aliud sunt, quàm maledictiones: pijs autem sunt probationes & instrumenta virtutum.

Multiplicabo ærumnas tuas, &c.

Primò mulierem punit, quia prima peccauerat. Pulchrè autem iuxta exigentiam & numerū peccatorum, etiam poenas imponit, ne quid conqueri possimus. Quadrupliciter peccauit mulier, quadruplicem etiam accepit poenam. Primò peccauerat superbia, concupiscendo similitudinem Dei. Eam superbiam pulchrè reprimit Deus per impositionem ærumnarum. Nisi enim hoc freno etiam nunc retineretur sexus muliebris, intolerabilis esset superbia eius, quæ tamen etiam nūc vix tolerari potest.

Et conceptus tuos, &c.

Secundum peccatum mulieris fuit, quòd diabolo homicidæ potius credidit, quàm Deo viuenti. Ob hoc peccatum meritò hanc poenam habet, quòd etiam eorum mater est, qui nunquam spiritualiter viuunt. Hæc enim multiplicatio conceptuum, nō benedictionis, sed damnationis est, non gratiæ, sed iræ, non clementiæ, sed vindictæ. Verè enim magna ira & vindicta est, concipi vel nasci tot homines, qui numerum excedant, qui ad Dominum vel vitam æternam non pertineant, quibus proinde melius erat, si nati non fuissent. Nēpe si incorrupta naturæ nostræ terra permāssisset, solas bonas arbores, id est, solos bonos homines germinasset, & nullum agrestium lignorum, quæ ad hoc nata sunt, vt excindantur, & in ignē mittantur, succi eius abundantia produxisset.

In dolore paries filios, &c.

I

Tertium

Tertium mulieris peccatum fuit voluptas, quam in ligno vetito quaesivit. Eam voluptatem punit per dolorem in partu, idque congruentissime, ut vel sic ex doloribus perpetuis memoriam haberet, quantum fuisset peccatum suum.

Et sub viri potestate eris, &c.

Quartum mulieris peccatum, quod etiam viro peccatum persuasit. In huius peccati poenam congrue viro subijcitur, ut quae dominari nesciebat, disceret subesse. Haec autem poenam nouissimam castis & fidelibus mulieribus benevolentia nullam aut leuissimam efficit. Et non solum non obest, sed etiam laudi est. Hinc Petrus mulieres ad subiectionem spontaneam adhortatur. Sic & Sara obediebat Abrahamae, Dominum eum vocans.

Aliqui hic legunt: & ad virum tuum conuersio tua, quod Chrysostomus sic interpretatur: Quamuis cruciatus sis habitura in partu, tamen post partum iterum conuerteris ad virum tuum, & alios pueros paries. Alij autem sic interpretantur: Eris sub viro tuo, illi honorem dabis, illi adhaerebis, non eris propriae voluntatis, ab illo pendebis, nihil sine ipso incipere poteris, quocumque se conuertet, sequeris, &c. Aliqui hunc locum exponunt allegoricè de Ecclesia, quae & multos concipit quotidie, & in dolore parit, & Christo omnibus modis subiecta est. Alij per mulierem intelligunt carnem, quae & multis erumnis & miserijs plena est, & viro, id est, rationi subijci debet.

Ad e quoque dixit, &c.

Etiam haec sententia in virum lata id probat, quod supra ostendi, nempe Deum animae propitium se ostendisse, & omnem poenam ab anima in corpus transtulisse. Pulchre autem mulieri dolores imponit, viro labores, ut ipsa molestetur filios pariendo: vir autem mulierem & filios nutriendo. Antequam autem virum puniat, primo improperat ei igna-

ignauiam & negligentiam suam, quod uxori obedierit potius, quam Deo. Deinde in gratitudinem, quod ab vno tantum ligno aut fructu abstinere non potuerit, vel noluerit.

Et quanquam Adam se excusasset, nihilominus tamen punitur, ut certo sciamus, nullam esse coram Deo excusationem, si propter quemcunque hominem, siue sit parens, siue vxor, siue filius, siue princeps, &c. Dei mandatum transgrediamur. Obedire enim oportet D E O magis, quam homi-

Act. 4.

Maledicta terra in opere tuo, &c.

Non dicit: maledictus tu, quemadmodum serpenti dixerat, ut vel hinc videamus, Deum mitius egisse cum homine, quam cum diabolo, ac tantum corporaliter ac temporaliter punire voluisse. Iusto autem iudicio, quod homini prius in innocentia adhuc posito ex gratia dederat, utroneum scilicet terrae prouentum, nunc aufert. Quia enim ipse Deo seruire noluit, merito etiam terra ipsi non seruit. Non simpliciter autem dicit: maledicta terra, sed addit: In opere tuo, id est, propter opus tuum, quod est peccatum. Maledicta enim est terra, non ut ipsa poenas sentiret, sed ut peccati humani crimen semper hominibus ob oculos poneret: quod admonerentur aliquando auerti a peccatis, & ad Dei praecipua conuerti.

In labore comedes ex ea omnibus diebus, &c.

Non solum ex seipsa non proferet fructus terra, sicut antea fecit, sed insuper laboriosa erit cultori suo. Congruè autem laborem imposuit homini, qui otio abusus fuit. Hoc autem verbo generaliter omnibus hominibus praecipitur labor & opus, otium autem omnium malorum sentina prohibetur. Saturitas enim panis & otium omnia mala abundare faciunt. Non solum autem de labore agrorum hic locus intelligendus est, sed

Ezech. 16.

quicquid agit homo quod honestum est, in scriptura dicitur laborare.

Spinæ & tribulos germinabit tibi, &c.

Alia pœna. Etiam si labores, & strenuus sis, tamen terra non dabit fructum suum, non semper respondebit labori tuo. Erunt interdum anni steriles. Hoc autem idè permittit Deus, ne fructus terræ nostro labori adscribamus, sed soli Deo. Ante peccatum hominis non scriptum est, quòd terra protulerit nisi herbam pabuli, & ligna fructuosa. Post peccatum autem videmus multa horrida & infructuosa nasci, propter causam suprâ dictâ, nempe vt homini peccatum suum semper ante oculos poneretur. Nam & herbæ venenosæ ad pœnam vel exercitationes hominû creatæ sunt. Per infructuosas autem arbores videmus quàm erubescendum sit, sine fructu bonorum operum esse in agro Dei, vt timeant ne illos deserat Deus, sicut & ipsi in agris suis infructuosas arbores deserunt, imò potius excindunt. Hanc maledictionem nedum in terra externa videmus, sed etiam in ipsa carne nostra, quæ fermè nihil aliud nisi spinas profert, &c.

Et comedes herbas terræ, &c.

Alia pœna: Non solùm terra non dabit tam abundantem fructum, sicut prius, sed nec tam bonum. Prius habuisti fructus dulcissimos paradisi, nunc comedes herbas terræ maledictæ, iam mutabitur tibi paradisi, & pro optimis fructib⁹ nunc habebis fœnum terræ, id est, vilem fructum & cibum. Vide quid fecit ignauia tua.

In sudore vultus tui vesceris pane, &c.

Vide quid egeris. Deliciæ fuissent tibi, seruare paradisi, nunc laborabis vsque ad sudorem. Et qui cœlesti cibo frui poteras, qui verè viuificat, nunc tuo pane contentus eris, qui vitam tibi nequaquam perpetuabit: sed infirmitatem tuæ mortalitatis

talitatis aliquandiu sustentabit. Vnde subdit:

Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris, &c.

Vltima percussio carnis, mors est. Saltem hæc plaga superbiam hominis. damnare, & redigēdas in lutum ceruices quandoque flectere debebat. *Psal. 72* Alias quidem suprâ dictas plagas plerique effugiunt, vt qui in labore hominis non sunt, & cum hominibus non flagellantur. Propter quod & tenet eos superbia. hac tamen vltima plaga tandem humiliabuntur. Hæc autem mortis sententia tam ad virum, quàm ad mulierem pertinet.

Quāquam autem dura videatur sentētia mortis in hominem, re vera tamen non iratæ iustitiæ, sed miserātis est gratiæ, quòd vitiatum hominem De⁹ mortalem esse voluit. Primò enim nisi mors esset, nunquam terminaretur peccatum: quādiu enim hic sumus, à peccato infestamur. Deinde nunquam cessaret labor & dolor, semperque & in æternum miseri essemus. Præterea si mortem non inflixisset, quomodo animæ mortem & futurum in fine seculi iudiciū surdis auribus præteriremus, qui cras morituri, hodie superbimus, & cū iam multos quotidie carne quoque moriētes videamus, tamen iocamur & ridemus, iamque gaudijs æternis priuati, & mox temporalibus quoque priuandi, tamē læti sumus. Benè ergo bon⁹ Deus, ne malā mortem animæ suæ nesciret homo, & securus vsq; ad vltimum iudicium in suis voluptatibus dormiret, morte carnis illum percutit, vt vel saltem eius instātis metu aliqui euigilarent. Vide autem, quàm terribiliter hominē, qui existimauit iniquè quod esset, vel esse posset Deo similis, arguat & statuatur eum contra faciem suam dicendo, Quia puluis es, & in puluerem reuerteris.

Pulchrè item hoc verbo nos conditionis no-

Psal. 1.

stræ admonet, vt vel sic humiliemur, nec alios cō-
temnamus. Emphasim autem habet, quod saltem
nō dicit: terra es, sed puluis es. Quid enim leui⁹ &
mobilius, abiectiusq; puluere? Vnde & in Psalmo
dicuntur impij esse sicut puluis, quem proijcit vē-
tus à facie terræ. Emphasim etiam habet, quod di-
cit: In terram reuerteris vel ibis. Primus siquidem
homo sic conditus fuit, vt manente illo decede-
rent tempora, nec cum temporibus ipse transiret.
Stabat enim tanto robustior, quanto semper stan-
ti Deo arctius inhærebat. At vbi vetitum cōtigit,
mox offenso creatore, cœpit ire cum tempore: sta-
tu enim immortalitatis amisso, cursus eum mor-
talitatis absorbit: & dum à iuuetute ad senium,
senio traheretur ad mortem, transeundo didicit,
quid stando fuit. Cuius nos, quia de progenie na-
scimur, radicis amaritudinem, quasi in virgulto
retinemus. Fixum enim statum hîc habere non
possumus, vbi transitorie viuimus, atque hoc ip-
sum nostrum viuere quotidie à vita transire est.

Obseruandum etiam hîc, quod quamuis cer-
tam hîc homini mortem denunciet, eiusdem ta-
men mortis diem & horam tacuit, vt dum nesci-
tur, quando sit, quæ sine dubio futura est, semper
sollicitum reddat hominem, semperque suspe-
ctum superbire non sinat. Ita ergo viuere voluit
hominem, quasi altera die iudicandum: & ratio-
nem de proprijs factis redditurum.

Illorum igitur, qui nec tantum paternæ disci-
plinæ verberibus afflicti respiscunt, damnatio iu-
sta est, quia culpa inexcusabilis est. Quid enim vl-
trâ faciat Deus, vt eos à malis coerceat? In eos igi-
tur concepit illud Isaïæ: Super quo percutiam vos
vltra addentes præuaricationem? Terra vestra de-
serta est, &c.

Et vocauit Adam nomen vxoris suæ

Euam, &c.

Quod

Isa. 1.

Quod Adam post peccatum mulieri nomen
imponit, confirmat illud, quod Deus dixerat: Sub
viri potestate eris, &c. Nomina enim imponere,
symbolum est dominij. Vnde & supra dictum est,
quod Adam quasi dominus etiam animalibus no-
mina imposuit. Post peccatum igitur, vir caput
mulieris factus est, quæ ante peccatum consors e-
rat, & eiusdem dignitatis. Cæterum quod Adam
reus & conuictus, pendens adhuc sub iudicis ma-
nu, & antequam sententia tantæ calamitatis ter-
minata esset, apud se cogitat, quo nomine vxo-
rem suam appellet, reprehensibilem eius surdita-
tem, superbeque mentis duritiam planè ostendit,
ex eo vel maximè, quod Euam eam nominat, id
est, vitam & matrem omnium viuentium, quam
iustius nominasset matrem omnium morientium.
Quandoquidem iam audierat Dominum dicen-
tem: puluis es, & in puluerem ibis. Hanc surdi-
tatem & duritiam primi parentis imitantur om-
nes filij Adæ. Quantumcunque enim audierint
Dominum comminantem, nihil tamen mouen-
tur: sed interim alia curant, nec seriam rem agi pu-
tant, donec ipsam Dei iram ac flagella sentiant,
&c. Potest tamen hoc Adæ factum, quod scilicet
vxorem suam Euam nominauit, etiam in bonam
accipi partem: quod scilicet in medio iræ Dei, me-
mor fuerit promissionis sibi factæ de semine mu-
lieris, cōterendum caput serpentis, atque vt osten-
deret se eidem promissioni credere, vxorem suam
Euam, id est, vitam nominarit: quasi dicat, quam-
uis nunc merito ac iustè morti adiudicati simus,
non dubito tamen, aliquando vitam reducturam per
partum mulieris, &c. Secundum hunc igitur sen-
sum, hæc appellatio mulieris, indicium est, ipsum
Adamum magna fide promissionem de Christo
apprehendisse, nec aliud solatium in miserijs suis
habuisse: id quod & nos facere oportet, alio-
qui

I 4

qui

qui desperandum nobis est, &c. Summa, hæc appellatio mulieris testimoniū est fidei Adam, & recordatio gratiæ Dei promissæ per semen mulieris, & breuiter, signum fidei, credentis mortem non esse mortem, sed vitam per Christum. Mater igitur uiuentium dicitur Eua, propter Christum ex semine eius oriundum. Deinde etiam ideò, quia nullus sine muliere, sed benè sine viro natus est, quamuis Ecclesia mater, iustius mater uiuentium dicitur.

Fecit quoque Dominus Adæ & uxori eius tunicas, &c.

Hic iterum se prodit diuina bonitas. Suprà homini etiam peccatori modum ostenderat victus acquirendi. In sudore, inquit, vultus tui vesceris pane tuo. Nunc ad cumulum bonitatis etiā vestit eos: nimirum id nos docere volēs, quod Christus in Euangelio docuit. Nolite solliciti esse, dicentes: quid manducabimus, aut quo operiemur? Scit enim pater vester, quòd his opus habetis. Si enim peccatoribus hæc non negauit, sed sua sponte, etiam non rogatus concessit, multò minus pijs & credentibus ea negabit. Obseruandum aut, quòd non sericas ipsis aut purpureas, vel auro textas, aut etiam molliciem præ se ferentes vestes dedit, sed pelliceas, vt sciamus, vestium vsum nō ad voluptatem, sed necessitatem datum esse, ad contegenda scilicet membra, & arcendum frigus. Vestibus igitur abutuntur, qui aliud in ipsis quærunt. Deinde vestes ipsis dedit ex pellibus animalium mortuorum, vt vel sic homo agnosceret, se propter peccatum amissa gloria sua iam iumentis comparatum. Itemque vt per hoc admoneretur mortalitatis suæ. Sic vndique Deus hominem ad sui cognitionem pellicere conatus est, licet apud nos nihil minus attendebatur. Potest tamen verbum hoc etiam sic exponi: Fecit Dominus eis tunicas, id est, necessitatem faciendi ipsis imposuit, non tantum

Matt. 6.

Psal. 48.

tantum propter contegenda membra, sed & propter arcendum frigus. Vel sic: Fecit eis tunicas, id est, ingenium faciendi, & industriam dedit vestimenta conficiendi. Insigne etiam mysterium habet, quòd Deus hominem vestit. Id ipsum enim supra Adam facere conatus est, sed frustra. Nihil enim habebat, nisi folia: hic autem Deus eum vestit, nec partem tantum corporis tegit, sed totum corpus, quo facto clarè ostenditur, peccata nostra nullis operibus & viribus nostris posse tegi, nisi supernè è coelis tegantur. Solus Deus turpitudinem nostram tegit. Vnde psalmus: Beatus cui non imputauit Dominus peccatum, &c. Interim autem dum hic sumus, pelliceis vestibus & asperis nos vestit, id est, cruce. Tunica enim pellicea poenitentiam & crucem nobis insinuat. In futuro autem aliter nos vestiet, nepe gloria & immortalitate. In hunc modum & Paulus loquitur, de vestiendo & super. 2. Cor 5. uestiando.

Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, &c.

Eodem modo loquendi hic vtitur Deus, quo & supra, cum dixit: Faciamus hominem, &c. vt ostendatur pluralitas personarum in diuinitate.

Dupliciter autem potest hoc verbum intelligi. Primò, vt sit Ironia, qua Adæ impropere stultitiam & temeritatem suam. Sic enim contemptoribus comminatur sapientia diuina: Ego quoque in interitu vestro ridebo, &c. Et igitur sensus verbi, quasi dicat: Vide quàm benè successit tibi sic præuaricari præceptum nostrum. Vide, quàm particeps sit diuinitatis. Agnoscis ne iam quid diabolus voluerit? Non potuisses longius à nobis recedere, quàm sic transgrediendo præceptum. Non solum enim non factus es qualis fieri volebas, sed & illud quòd factus fueras, perdidisti. Vbi nunc sunt illæ formæ Dei, sapientia, vita, iustitia, &c. quas diabolus tibi promisit?

Hac autem superba ironia Deus nedum Adæ insultauit, sed etiam nos, ne similiter præceptum Dei transgrediamur, admonuit, ac deterrere voluit. Quomocunque autem Deus hoc verbum locutus sit, siue per Angelum, siue per seipsum, certum est quod Adam hæc in conscientia senserit. Imò & nos quoque eadem sentimus. Semper enim hominem huiusmodi stultitiæ poenitet, vt sæpissimè secum cogitet: O quàm miserabiles facti sumus. O vtinam nunquam diaboli suggestionibus obtemperassemus, &c. Potest hoc verbum etiam asseruiuè legi: vt sit promissio de consequenda diuina similitudine, quasi dicat Deus: Iam quidem o homo, omninò dissimilis factus es nobis: Erit tamen, cum sicut vnus ex nobis fias, non hac via, qua volebat serpens: sed hac via, quam ego nunc propono tibi, nempe via crucis, mortis & poenitentiae. In hac via si incesseris, ad gloriam & similitudinem Dei peruenies, de qua Ioannes ait: Cum, inquit, apparuerit, similes erimus.

Hanc viam ad gloriam conscendendi Christus vbique docet, vt cum dicit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, &c. Item: Qui amat animam suam, perdet eam, &c. Et iterum: Discite à me, quia mitis sum, & humilis.

Nunc ergo si fortè mittat manum, &c.

Haecenus sententiam iudicis in hominem audiuius, hic nunc incipit sententiæ executio: cuius initiu est eiectio hominis è paradiso. Ergo, inquit, quia Adam quasi vnus ex nobis factus est, imò quia similitudinis nostræ gratia priuatus est, quia comedit & mortuus est: iam nunc illum de hoc paradiso emitti oportet, & illi expedit: quia talis factus est, quem iam saturitas & otium nihil inuenit. Addit autem causam eiectionis: Ne fortè mittat, &c. Nã si acciperet de ligno vitæ, poterat immortalitate potiri: hæc autem immortalitas post peccatura

I Ioan. 3.

Mat. 16.

Ioan. 12.

Mat. 11.

catum nihil profuisset homini, nisi vt æternaliter miser esset. Iam enim miser factus, si æternus quod sit, quid nisi miseriam æternam haberet? Non igitur ira, sed misericordiæ est, quod Deus hominem à ligno vitæ post peccatum prohibuit. Nos multum horremus mortem, cum sit finis malorum. Non esset optandum, vt perpetuò in hoc exilio viueremus. Vult igitur dicere Deus: hoc homini longè satius est, vt quàm remotissimè remoueatur ab hoc ligno.

Obseruandum autem, quod non simpliciter dicit: Ne fortè comedat, sed: Ne fortè manum mittat, id est, cum consideratione quadam, & dedita opera comedat, quasi dicat: Nō cessabit deinceps diabolus etiam huius ligni esum homini persuadere, vt sic perpetuò miser permaneat, quemadmodum diabolus ipse. Deinde etiam homo cogitabit, quomodo possit perpetuò viuere, nō quàm miser sit. Et quāuis summa bona amiserit, nihilominus placebit sibi sua miseria. Non agnosceret se tam miserum, si permiserimus eum in paradiso. Eiciendus igitur. Non est igitur quod conquerramur, breue nobis concedi tempus vitæ præsentis: sed est vnde gratias agamus. Quò enim citius miseris liberamur, si tamen piè hic vixerimus, &c.

Emisit eum Dominus Deus de loco voluptatis, &c.

Nedum emisisse eum dicit, sed etiam eiecisse, quasi inuitum & reluctantem. Nec simpliciter dicit è paradiso, sed addidit, voluptatis, ad exaggerationem rei. Eodem pertinet, quod subdit: vt operaretur terram de qua sumptus est.

Et posuit ante paradisum Cherubin, &c.

Picturatus videtur esse sermo, significans idem quod firmissimè muniuit paradisum cōtra homines, id est, facultatem & spem omnem ademit feliciter & perpetuò viuendi & mortem euadēdi in hoc secc.

Iob 37

hoc seculo. Non secus ac si angelus gladio versatili custodiret, & inaccessam faceret viam vitæ, donec veniret Christus, qui factus est nobis via vitæ, per quem saluabuntur electi, & cum latrone inducentur in paradysum cœlestem. Certum est enim, hæc ideò scripta esse, vt sciamus ad vitam nullis humanis viribus redire posse, iuxta illud: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit, &c. Atque hic obserua miram contractionem, antea dictum est, futurum vt semen Euæ conterat caput serpentis: hic autem negat ad vitam hominibus esse reditum. Ergo necesse est è cœlo venire, qui viam faceret ad vitam. Huc pertinet, quòd gladius dicitur esse nedum flammeus, sed versatilis: ab omni scilicet parte percutiens & prohibens. Allegoricè autem per Cherubin, qui interpretatur plenitudo scientiæ, & per flammam nobis redeundum est ad paradysum, id est, per fidem, quæ plena scientia est in hac vita, & per ignem tribulationis redeundum nobis est ad patriam. Iuxta illud: Trāsuimus per ignem & aquam, & posuisti nos in refrigeriū. Vel aliter: Angelus armatus gladio, legem significat, quæ instrumētum est mortis, & omnes nos damnat, & damnatione dignos iudicat, atque ad eò à vita excludit. Versatilis tamen esse dicitur gladius ille, vt ostenderetur aliquando remouendum, per Christum scilicet. Aliqui per ignem hunc purgatorium intelligunt, per quem transire oportet, qui hic igne tribulationis non excoquantur, &c.

Caput quartum.

ADAM verò cognouit uxorem suam Heuam: quæ concepit, & peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum. Rursumque peperit fratrem eius Abel. Fuit autem Abel pastor ouium, & Cain agricola. Factum est autem post multos dies, vt offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, &

de adi-

de adipibus eorum: & respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain autem, & ad munera illius non respexit: iratusque est Cain vehementer, & concidit vultus eius. Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si benè egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum tuum aderit: sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel, & interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain: Vbi est Abel frater tuus? Qui respondit: Nescio: nunquid custos fratris mei sum ego? Dixitque ad eum: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terram: quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos: vagus & profugus eris super terram. Dixitque Cain ad Dominum: Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear. Ecce eijcis me hodie à facie terræ, et à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuitque Dominus in Cain signum, vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum. Egressusque Cain à facie Domini, habitauit profugus in terra ad orientalem plagam Eden. Cognouit autem Cain uxorem suam, quæ concepit & peperit Henoch: & edificauit ciuitatem, vocauitque nomen eius ex nomine filij sui Henoch. Porro Henoch genuit Irad, & Irad genuit Mauiael, & Mauiael genuit Mathusael, & Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas uxores, nomen vni Ada, & nomen alteri Sella. Genuitque Ada Label, qui fuit pater habitantium in tentorijs, atque pastorum, & nomen fratris eius Iubal, ipse fuit pater canentium cithara & organo. Sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri. Soror verò Tubalcain, Noema. Dixitque Lamech vxoribus suis Adæ & Sella: Audite vocem meam uxores Lamech, auscultate sermonem meum: quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum, septuplum ultio dabitur de Cain: de Lamech verò septuagies septies. Cognouit quoque adhuc Adam uxorem suam & peperit filium, vocauitque nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi Deus jement aliud

aliud pro Abel, quem occidit Cain. Sed & Seth natus filius, quem vocavit Enos: ipse cepit inuocare nomen Domini.

HActenus autem sanctæ scripturæ verticem rependo potius, quàm gradiendo transigimus. Audiuimus enim, qualiter Deus pater per verbum suum, quod est eius filius, & propter bonitatem suam, quæ est spiritus sanctus, sex diebus omnia condidit, & septima die requieuit, hominis quoq; , quem in paradiso posuit peccatū qualiter sententia iudiciali percussit, eumq; de paradiso eiecit. Nunc deinceps lucidi atque amœni campi fessis sese aperiunt pedibus, & ingerūt obtutibus. Ab hinc enim audiemus, qualiter vel quo ordine verbum ipsum per quod facta sunt omnia, eidem eiecto atque captiuo homini paulatim innotuit, per septem ætates mundi adeò creaturæ suæ appropinquans, vt carnem de carne nostra assumeret, quam pro salute mundi Deo patri offerret, sicque & ipse in requiem suam introiret, & hominem liberatum secum introduceret.

In hoc autem capite, primò videmus conflictationē fidei. Vnico verbo, vt supra audiuimus, subleuatus erat Adam, nempe: Semen conteret caput serpentis, &c. è quo verbo spes salutis cōcepta est. Statim autem postea eicitur è paradiso, iterq; ad vitam intercluditur per Angelum. Vnde Adam suspicari potuisset priorem promissionem reuocatum & irritam esse. Nunc autem in hoc capite denudò confirmatur fides eius genito Cain, quod rā cerneret se non tantum victurum, sed & posteritatem fore, atque adeò semen etiam promissum venturum. Verum eadem fides iterum commissa est, vbi vidit Abel occisum, Cain à Domino abiectum. Hæc est conflictatio fidei, sic semper fidem nostram Deus exercet & probat, nunc per prospera, nunc per aduersa: finaliter tamen non fallit. Expecta igitur Dominum, viriliter age, & sustine Dominum.

Psal. 34.

Abac 3.

Dominum. Si moram fecerit, expecta: quia veniēs veniet. Deinde sicut in duobus præcedentibus capitibus, Moses descripsit ipsius primi parentis naturam & conditionem, & ante & post peccatum, sic nunc Adæ filios describit, quo ingenio & ipsi præditi sint. Proinde in hac historia non tantum respiciendum est in istud par fratrum, qui hinc exprimuntur, sed ad totum genus humanū. Liqueet enim in his duobus fratribus, duo esse genera hominum. Sunt enim vsque hodiè, fuerunt & erunt vsque ad consummationem seculi Abeles & Caini, erunt semper filij lucis, & fuerunt, erunt & filij huius seculi, homicidæ & mendaces, qui bonos persequuntur. Ob hanc etiam causam, cū Adam multos, vt infra dicetur, genuerit filios & filias, Moses tamen horum duorum tantum historiam describit, quia hi duo sufficiunt, in quibus videmus, vt sese homines habeant, rā boni quàm mali. Habebimus autem hinc, primò, vt esse cœperunt: secundo, quomodo vixerint, & vitam instituerint: tertio, quæ præmia receperint. Vnum fuit initium amborum, non tamen vna vitæ institutio, nec idem finis amborum.

Cognouit autem Adam uxorem suam, &c.

Coniugium quidem, vt supra dictum est, in paradiso institutum est. Porro opera coniugalia, vt hic audis, extra paradysum cœperunt. In paradiso igitur virgines permanferunt, eiekti autem generare cœperunt. In paradysum cœlestem resumendi iterum virgines permanebunt, iuxta illud: In futuro seculo neque nubent, neque nubentur: sed erūt sicut angeli Dei. Virginitas enim magis angelica, quàm humana vita est. Vnde nec Christus, nec Paulus eam præcipere voluerunt, quamuis vterque eam summo studio suaserint. Matth. 19. 1. Corinth. 7.

Gen. 2.

Matt. 22.

Concepit, & peperit Cain, &c.

Hic est

Hic est primus homo, qui super terram natus est. Primi enim parentes non nati, sed formati sunt, Adam è terra, Eua è costa. Cæterum quod Eua dicit: possedi hominem per Deum, gratiarum actio est: propterea quod à periculo partus liberata fuit, & quod filius ei natus erat in mundum. Vtrunq; exigit gratiarum actionem. Hinc in lege iubentur mulieres post partum ad templum pergere, ac certas hostias offerre, pro gratiarum scilicet actione. Observandum item, quod Eua filium natum non adscribit sibi, nec viro, imò nec naturæ, sed DEO. possedi, inquit, hominem per Deum, id est, donante Deo. Quamvis enim tantum naturæ opus videatur, hominem nasci, nec quisquam iam propter hoc miretur, eò quod frequens est: verè tamè mirabile Dei opus est, non minus, quam cum hominem è terra formavit, aut mulierem è costa. Potest etiam verbum hoc sic accipi: quod Eua, quæ promissionem de Christo acceperat, nato puero & masculo, putauerit per illum (quasi semen illud promissum) contundendum caput serpentis: unde & gratulabunda exclamat: Possedi hominè per Deum: quasi dicat, iam habeo illum, qui iuxta promissionem Dei restituet nobis, quod per serpentem amisimus. Ob eam causam etiam nominavit eum Cain, quod interpretatur possessio vel acquisitio. Sic enim fermè in scripturis nomina propria, ob singularem rationem imposita legimus, vt patet de Ismaele, Isaac, Iacob, & alijs.

Et Eua quidem putabat Cain esse semen illud promissum: sed longè fallitur, longè alium Deus ad hoc elegerat. Verum igitur est illud tritum: Homo proponit, Deus disponit, & illud Sapiētis: Hominis est preparare cor, & Domini gubernare linguam. Promittit quidem Dominus se subventurum, non tamen semper indicat quomodo, vbi, quando, & per quem modum: vt omnis gloria ipsi permaneat.

Leuit. 12.

Prov. 16.

maneat. Sic Adam sciebat per semen mulieris conterendum diabolum: nesciebat tamen veram personam, tempus aut modum, quo id fieri debebat.

Et adiecit, & peperit fratrem eius Abel, &c.

Quia grata fuit pro primo filio, nunc secundum etiam accipit. Gratitude enim Deum ad plus dandum provocat. Sicut contra, ingratitude omnibus Dei donis indignos nos reddit. Cur autem secundus hic filius dictus sit Abel (quod interpretatur luctus vel vanitas) non exprimitur in textu. Fortè tamen ideò sic dictus est, quod magno dolore matris effusus sit, vel quod ram Adæ, quam Eux causa luctus fuit, cum à Cain occisus esset, vel quod primus fuit verè in hoc mundo lugētium, de quibus Christus dicit: Beati qui lugent, &c. Iam in his duobus fratribus, vt diximus, genus humanum statim ab initio diuisum est in duas ciuitates, inter se minimè conuenientes. Cain primus fuit inter ciues Babilonis: Abel autem primus inter ciues Hierusalem.

Quod si horum duorum fratrum nomina, vitam, & mores consideremus, pulchrè præfiguratum esse videbimus, quales vtriusque ciuitatis ciues futuri erant, tam boni scilicet, quam mali. Cain enim, qui interpretatur possessio vel acquisitio, eorum typus est, qui hæreditatem suam habent in hoc seculo. Et quod primus malus homo ab acquisitione nomen accepit, signum fuit, omnes impios hoc tantum conaturos, vt multa in hoc seculo acquirant & corradant. Contra autem, quod primus iustus nomē accipit à luctu, Abel enim luctus interpretatur, præfiguravit, quod iusti in hoc mundo lugebunt, tanquam aduenæ & peregrini, aliam quærentes patriam: vt ad Hebræos dicitur. Quod ad vitam horum fratrum attinet, Cain impius primò nascitur, atque hinc primò videmus bonitatem morum non adscribendam naturæ, sed

K

foli

soli Deo. Si enim natura bonos nō crearet; Cain malus non primò prodijisset: imò hic planè ostensum est, quòd omnes natura mali nascimur, malique manemus, nisi per spiritum regeneremur. Deinde per hoc, quòd Cain malus primò prodit, præostensum fuit, semper plures malos futuros, quàm bonos. Nec solùm prior natus est Cain malus, sed & iure primogenituræ, & regimen & sacerdotium duplexque hæreditas ipsi præ alijs fratribus obuenerat: quo præostensum est malos, vt plurimùm in hoc mundo fortunatiores, ditiores, potentiores, honoratioresque futuros, id quòd videmus.

Adde quòd Cain etiam parentum fauorem habuit, ipso enim nato exclamauit mater, Possedi hominem per Deum: de Abele autem nihil tale dixisse legitur. sic impij etiam fauorem habent in hoc mundo. Contra autem Abel posterior nascitur, denique inferior fratre est diuitijs, honore, fauore, &c. Sic pij in hoc seculo sunt quasi peripsema mundi, ab omnibus contempti, cum tamè eorum non sit dignus mundus. Et boni igitur & mali idem habent principium, cæterùm quòd malissimus, naturæ est: quòd autem boni, gratiæ.

Et fuit Abel pastor ouium: Cain autem, &c.

Hinc videmus, quòd Adam filios ad laborem instituit statim ab incunte ætate, nec tamen ad eundem laborem: nō enim omnibus idem labor conuenit, veruntamen omnibus laborandum est, ne otio peiores fiamus.

Obserua quòd prima artificia fuerunt colere terram, & pascere greges: vtrunque bonum erat & benè fieri poterat: nec minus Cain colendo agrum placere potuisset Deo, quàm Abel pascendo oues, si eandem fidem & deuotionem habuissent. Obserua item, quòd Abel hoc loco prius nominatur, quàm Cain: etsi enim pij posteriores sint & inferiores in mundo, tamen primò vitam instituunt.

denique e

1. Cor 4.

Hebr. 11.

denique vel ex ipsis artificijs videre licet qualis vterque fuerit. Abel siquidè quia simplex erat, ideo animal simplicissimùm & innocentissimùm amabat, scilicet oues. Deinde ideo ouium pasturam elegit, quia minori labore pascuntur, quàm colantur agri, non quòd fugeret laborem, sed ne à contemplatione rerum diuinarum auocaretur. Præterea, vt pascendo oues etiam seipsum moderare assuefaceret, & eodem modo suas affectiones & pecunos motus refrenaret. Ob has causas etiã patres alij vt plurimùm fuerunt pastores ouium. Tale autè studium non fuit ipsi Cain, ideo magnis se & perpetuis laboribus addixit, ac terram fodere cœpit, tantùm vt accumularet diuitias. Sic impij solam terram querunt, & interim si attèdatur, plures labores habent pij. Pij autem ita laborant, vt tamen Dei non obliuiscantur, & non propter auaritiam laborant, sed propter necessitatem: habentes enim victum & vestitum, his contenti sunt. Et quia etiam in labore externo spiritualia cogitant, fit vt molestiam laborum minus sentiant, non sic impij, &c.

Factum autem est post multos dies, vt offerret, &c.

Patet ex hoc loco, quòd Adam filios suos nedum ad laborem externum instruxit, sed etiam ad diuinum cultum, cuius vel præcipua pars est oblatio vel sacrificium. Vtinam autem Christiani parentes sic instruerent filios suos.

Obseruandum autem, quòd quamuis vterque filiorum Adæ, id est, tam Cain quàm Abel obtulerunt, non tamen vtriusque munus acceptum fuit Deo, vt vel hinc videamus Deum plus quiddam à nobis exigere, quàm externa sacrificia: alioqui etiam Cain acceptus fuisset. Imò quamuis Cain, qui iure primogenituræ sacerdos erat, & primus obtulisse scribatur, tamen eius sacrificium reiectum fuit. Contra autem eius, qui contemptior erat

K z

& secundo

Luce. 18.

Eccle. 4.

Gene. 18.

Exod. 12.

Exod. 8.

Hebr. 11.

1. Cor. 13.

& secundo loco offerebat, gratum fuisse refertur sacrificium. Vnde discimus Deum non curare quis honoratior sit, & maiori pompa offerat. Item discimus Deum etiam contemptos exaudire, imò vel maximè: id quod & in Publicano videmus euangelico, qui præ Phariseo iustificatus in domum suam descendit. Cæterum quòd sacrificium vel oblatio impij Cain non fuit Deo grata, plures rationes assignantur, quarum tres ex textu colligi possunt. Prima, quòd nimis tardè obtulit & diu distulit, vnde dicitur post multos dies obtulisse, cum scriptura vbique dicat sacrificium celeritate commendari: vnde Sapiens: Si quid voueris, non tardes reddere. Sic Abraham immolaturus filium mane surrexit. Idem videns tres angelos cucurrit ad suscipiendum eos, eisque ministrandum. Hinc & Christus Zachæum iubet festinanter descendere, & Moses Iudæis præcipit, vt agnum festinàter comedant. Contrà autem Pharaon constituens Mosei tempus pro se orandi, Cras, inquit, orabis pro me: cum potuisset dicere, iam ora pro me. Sic impij semper differunt & tardant, propter quod ingrata sunt sacrificia eorum. Deinde etiam ideò oblatio ipsius Cain accepta non fuit, quòd parcè & sine delectu, imò viliora quæ habuit Deo obtulit, id quod textus innuere videtur, cum dicit eum obtulisse de fructibus terræ, non de melioribus, sicut de Abel postea dicit. Sic enim impij mûdo optima quæque & copiosissimè impendunt: Deo autè vix viliora, & admodum parcè. Omnium autem maximè oblatio ipsius Cain eiecta est, quòd caruit fide & vera dilectione, quæ sola attendit Deo: vnde Paulus: Sine fide impossibile est placere Deo. & Si charitatè non habuero, nihil sum. Cain autè corde arido ex sola consuetudine obtulit, sine omni deuotione, quemadmodum hypocritæ faciunt, putantes per sola externa placari Deum.

Abel

Abel quoque obtulit de primogenitis, &c.

Huius sacrificium longè diligentius describit, quàm prioris: non solùm, inquit, obtulit, sed eximia quæque & primogenita, optimeque habita, & ex his adipem quoque. Quibus verbis indicat, eum summa diligentia & deuotione obtulisse: imò his verbis declarat, qualis fuerit Abel, nempe paratus & se & sua in Dei sacrificium impendere: sic enim cogitabat, En pijsime pater, omnia quæ habeo tua sunt, imò ego ipse quoque, quare paratissimus sum omnia ad honorem tuum impendere, &c. Sic igitur oblatio ipsius exterior nihil aliud fuit, quàm confessio fidei & dilectionis, & gratitudinis erga Deum.

Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius, &c.

Respicere hoc loco non significat videre tantum, sed probare: nam & sacrificium ipsius Cain vidit quidem Deus, sed non probauit. Vide autem ordinem diuini respectus: Primò, inquit, respexit ad Abel, postea ad munera eius: prius attedit cor, postea opera. Non eget Deus nostris muneribus, sed omninò amat corda nostra, in quibus vult habitare: videt primò an quis sit fidelis, pius in animo & iustus: nisi arbor fuerit bona, nullos fructus bonos faciet. Neque Abelis munera Deo aspexisset, nisi ipse prius Deo placuisset. Contrà etiam impij Cain munera placere potuissent, si ipse pius & fidelis fuisset. Hic igitur videmus, quid Deus in operibus primùm consideret, nempe cor & animum. Itemque videmus, vnde opera nostra grata vel ingrata reddantur, nempe propter fidem vel incredulitatem. Hinc Paulus ait: Fide Abel meliores hostias obtulit, &c. Hoc autem iudicium Domini vtrisque innotuit, vel intus in conscientia, vel externo aliquo signo, nempe fecunditate, vel sterilitate, aut igne de cælo oblationem Abelis consu-

K 3

mente

mente. Hoc enim signum erat diuinæ acceptationis, si ignis è cœlo consumeret hostias, vt patet Iud. 6. 3. Reg. 8. & 18.

Et iratus est Cain vehementer, &c.

Hic se aperit peccatum cum fructibus, hic videmus sacrificium Cain nihil aliud fuisse, quàm hypocrisim. Sicut enim Cain primò impius fuit in Deum, sic nunc crudelis efficitur in fratrem. hæc est natura impiorum. Congruè autem de Cain dicitur quòd fuerit iratus, quia cùm peccatum iræ quatuor modis committatur, corde (scilicet,) ore, signis & opere, omnia hæc in ipso Cain cõspiciuntur. Primò, inquit, iratus fuit: quo verbo peccatū cordis innuit. Quòd autem subdit eum vehementer iratum, significat iram eius malam fuisse, imò iam in odium versam: moueri quidem & irasci humanum est, dūmodo ira prius residat, quàm peccati opus generet: quapropter in psalmo dicitur: Irascimini & nolite peccare, &c. quasi dicat: Et si ad iram vt homines mouemini, nihil tamen per iram mali faciatis: & de hoc ipso quod moti vel irati fuistis citò pœnitementi. Hanc autem irā, qua iratus fuit Cain nusquam concedit scriptura: est enim verè diabolicum peccatum, quia diabolus imitantur, qui alterius iustitię inuidet. Quòd autem ira Cain non humana, sed diabolica fuerit, ex ipsis statim claruit signis & effectis. Sequitur enim, Et concidit vultus eius. Terram namque aspiciunt, qui crudelia meditantur: vnde in psalmo dicitur: Projicientes me nunc circūdederunt me, oculos suos statuerunt declinare in terram. Vide autem insaniam hominis istius, & quantum malum sit inuidia. Irascitur Cain Deo, quòd sacrificium suū non acceptasset, cùm magis sibijpsi irasci debuisset, qui non sincero corde obtulerat. Deinde debuerat multum gratulari fratri suo, qui Deo tam charus esset, & petere vt frater pro se o-

raret:

raret: sed ecce inuidet & molitur ei necem.

Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es? &c.

Vtrum hæc in corde & conscientia tantū senserit Cain, an externa voce audierit, incertum est: quamuis non incongruè dici possit, per Adamum hæc ipsi dicta esse, quemadmodum & supra per os Adami dixit: Relinquet homo patrem & matrem, *Gene. 2.* & adhærebit vxori suæ, &c. quod tamen Christus dicit, non hominis, sed Dei esse verbum. Vide autem *Matt. 19.* rem Dei misericordiam etiam erga impios: Antequam condemnet Cain, primò arguit, monet & docet eum, vt vel hinc videamus, Deum non velle mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Verùm obstinatis animis (quod dolendum est) admonitiones nihil profunt, & verbum Dei ab illis ferè contemnitur, peioresque indices euadunt: id quod in Cain videmus. De duobus autem arguit eum Deus, quòd scilicet iratus fuit, & quòd concidit vultus eius: vtrumque enim abominabile erat: siquidem etiam si non occidere vellet, tamen pro tali causa iratum esse peccatum est, & quidem maximum, imò diabolicum: diabolus enim imitatur, qui inuidet alienæ iustitię. Est autem sensus, *Quare iratus es? &c.* quare detestaris iudicia mea? Num putas te homini obtulisse, qui corda nō videat? nescis quòd non quæro sacrificium, sed hominem? Deinde quare iratus es contra fratrem? Nū oculus tuus nequam est, quòd ego bonus sum? cur non potius imitaris fratrem? num tuam impietatem & hypocrisim imitari debuit, & non potius tu eius fidem? Præterea, ad quid irasceris? quasi dicat, frustra hoc agis, ille habebit vitam æternam, tu pessundaberis.

Nōne si benè egeris recipies, &c.

Aliqui hunc locum sic legunt, Nōne si bonus esses & benè egisses, acceptabile esset, scilicet munus tuum, æquè vt munus fratris tui? &c. Septua-

K 4

ginta

Psal. 4.

Psal. 16.

ginta sic legunt, Nōne si rectē offeras, rectē autē non diuidas, peccasti? Et secundum hunc sensum tria pertinent ad sacrificium, si acceptum esse debeat: offerre scilicet, rectē offerre, & rectē diuidere: quorum si vnum deest, ingratum erit sacrificium. Offert qui bonum aliquid facit: rectē autem diuidit, qui discernit, quid, cui, quando, quomodo, quo loco offerat. Non autem rectē diuiditur, siue cū offertur vbi non oportet, aut quod non tibi, sed alibi oportet, siue quando non oportet: item si offeras, quod nō oportet, & negligas quod oportet: item si electiora tibi reserues. Non rectē diuidit, qui manum deuotioni, cor autem liuori dat: vel qui linguam Christo, animam autem diabolo, vel qui opus tantū, non etiam cor offert, &c. Vulgata tamen editio sic legit: Nōne si benē egeris recipies? Et est sensus: Quid, inquit, irasceris? attende iudicium Dei, nō facio tibi iniuriam, nec personarum acceptor sum, sed vide vt benē viuas, tunc enim & tu Deum propitium habebis, qualiscunq; sit frater tuus, siue te melior, siue peior: non est, quod ad illum aspicias, vide tu ne quid omittas, quod te deceat.

Sin autem, statim in foribus peccatum aderit, &c.

Hoc verbo peccantem mouet, ne peccare pergat: itemque monet, vt vultum ad terram demissum erigat, proculq; aspiciat quid magis expediat, quid euenturum sit, quis finis, quis fructus succedat, si malum, quod cogitatione deliberat, opere perficiat. Est autem sensus, quāuis peccatū tuum adhuc occultum sit, tamen nisi statim resipiscas, erumpet in magnum malum. Deinde etsi nondū vides iudicium tuum, certō tamen punietur peccatum, non euades impunis: præterea peccatum iam in foribus est, imminet tibi iudiciū Dei, quare desiste. Demū si pergis in malo, peccatum tuum semper te cruciabit mala cōscientia. Vides quā diligenter

diligenter eum præmonuit, atque hæc ipsa etiam nobis dicta esse sciamus, quoties peccare intendimus.

Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis, &c.

Sunt qui pronomina hæc, eius & illius, referūt ad Abelem: vt sit sensus: Quid irasceris contra fratrem, quod mihi acceptus est? non propterea subtrahitur potestati & subiectioni tuæ, non se propterea eriget contra te, adhuc tibi salua permanet & permanebit tua primogenitura & potestas, itē. que diuitiæ: sub te, inquam, erit ipse Abel, tu dominaberis ipsius: humilem & obedientē se ostendet, sicut hætenus: non est igitur, quod cōtra eum irasceris, multo minus quod eum occidas. Semper timent impij suæ potestati, & propterea etiam odiunt, & pietatem & pios: sed frustra hoc timent. pij enim ne optarent sibi quidem ea, que impij suspiciunt & admirantur: nec pietas destruit externam potestatem, sed confirmat. vnde canitur: Hostis Herodes impie, Christum venire quid times? Non arripit mortalia, &c.

Ob eā causam Christus ipse pauper venit, pauperes discipulos elegit, paupertatem docuit & humilitatem, denique suos potestati etiam terrenæ subiecit, ne mundus occasionem in eos sæuendi haberet. Sunt qui locum hunc legunt interrogatiue, sic scilicet, Nū sub te erit appetitus eius? & num tu dominaberis eius? Vt sit sensus: Num quia primogenitus es, atque adeo ei in honore & diuitijs præpositus es, etiam in animā eius dominari vis? Num ad tuum imperium attemperare debet fidem suam frater tuus? Num quia tu impius es, etiam ipsum ad impietatem cogere vis? Sufficiat tibi quod corpore tibi subiectus est, & dominatum tibi concedit: noli velle in animam eius dominari, &c. Hæc ipsa increpatio etiam competit in impios illos principes & magistratus, quibus non satis est,

tis est, quod subditos in corpore & rebus grauent, nisi insuper eos etiam à pietate auertant & cogāt, &c. Atqui eorum dominium non intantum se extendit, vt hic audis. Sunt tertio qui pronomina hæc, eius & illius, referunt non ad personam Abelis, sed ad iram ipsius Cain, vt sit sensus: Ira quam concepisti aduersus fratrem, sub te esto, & tu dominaris illius, id est, ne obsecundes iræ, ne te subigat ira, sed tu illi impera: Ira enim viri iustitiã Dei non operatur. Possumus & hoc verbum generaliter de omni peccato & concupiscentia intelligere, vt sit idem cum eo, quod Paulus ait: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Itemq;: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terra, iram scilicet, indignationem, fornicationem. Ex hoc igitur verbo primo colligimus, quod natura pronisumus ad malum, alioqui non opus fuisset admonere ne appetitum sequamur, sed potius suppressimus. Deinde ex hoc verbo colligimus, quod trahi quidem possumus & allici à concupiscentiis nostris, sed non cogi. Quamuis enim homo corruptus liber non sit à peccato, nec à miseria, est tamen liber à coactione: cogi quidem potest homo, vt hoc vel illud faciat, sed non vt velit & libenter faciat. Nulla igitur excusatio est, si dicas, concupiscentia me vicit, potestas me coegit: Sub te, inquit, est appetitus tuus, &c. Monemur igitur, vt concupiscentiis resistamus, quod quia ex ipsis nobis nunquam plenè possumus, diuinæ gratiæ sine qua nihil possumus auxilium imploremus: Hoc voluit Christus cum orare nos iussit, Fiat voluntas tua. Hoc enim verbo petimus, vt sicut voluntate, sic & opere: sicut mente, sic & carne legi Dei subijciamur: & sicut spiritus promptus est, sic & caro prompta fiat: hoc est, vt planè dominari possimus nostris concupiscentiis.

Et dixit Cain ad fratrem suum: Egrediamur, &c.

Audi.

Jacob. 1.

Rom. 6.

Coloss. 3.

1. Tim. 15.

Audiuimus de initio vitæ & progressu tã Abelis, quàm etiam Cain, nunc finis vtriusque spectandus erit: plus enim oculos nostros huc flectere oportet, ne offendamur, videntes nonnunquam impios in hoc seculo feliciter agere, pios autè contrà varijs modis affligi. Qui autè vtriusque finem conspexerit, non offendetur tribulatione piorum, nec offendetur prosperitate impiorum, vnde Dauid: Mei penè moti sunt pedes, &c. donec intrarè in sanctuarium Domini, & considerarem nouissima eorū, &c. Vide autè obstinationem ipsius Cain, viderat patrem suum propter inobedientiam punitum, imò etiam admonitus est à Deo, ne succenseret fratri suo: sed omnia hæc frustra fuerunt: nō solū enim non emendatus fuit, sed insuper etiam occidit fratrem, atque adeò peior effectus est. Quid autè fratri dixerit non expressum est in Hebræo, sed tantū hoc dicitur: Et dixit Cain ad fratrem suum. Volūt autè quidam, quod correptus à Domino, ad tempus dissimulauerit irā, ac fratrem blandè allocutus sit, quasi iam ipsi reconciliatus esset, cum tamen odium adhuc gereret in corde, ac tēpus congruū expectaret, quo eū occideret. Hoc exemplū impij illius Cain sequuntur, qui loquuntur pacē cū proximo suo, mala autè in cordibus suis. Alij volūt ideò eum cum fratre locutum esse, vt occasionem litigandi quæreret, quod & ipsum nūc impij quique imitantur: superbus enim semper quærit iurgia. Hebræi dicunt, quod Cain dixerit, Non est iustitia, nec iudex, nec futurum seculum, nec remuneratio bonorum, nec punitio malorum: quibus cum Abel contradiceret, occidit eum Cain, &c. Textus noster habet, Egrediamur in agrum, & verba quidem fratris sunt, mens autem erat homicidæ. Educit fratrem, ne quis impedire possit homicidium. Item educit in locum secretum ab hominibus, ne homines impietatem eius videret:

nihil

Psal. 72.

Psal. 27.

Isa. 29.

nihil interim de Deo cogitans, qui omnia videt. Sic impij tantum homines timent, non Deum summum iudicem, dicunt enim, quis videt nos? Interim Abel sicut supra non invidit fratri primogenita, nec malitiam eius imitatus est: sic hic in simplicitate sua manet. sequitur fratrem, nihil mali suspicans de fratre (charitas enim non est suspiciosa.) Obedit fratri tanquam superiori, quamvis sciret eum malum, non superbit de gratia Dei, patienter suffert contumelias, immo se occidi sinit potius, quam malum pro malo reddat: hæ sunt conditiones piorum hominum.

Et factum est cum essent in agro, &c. occidit eum, &c.

O abominabilem manum, o dextram miserabilem, o mentem impiam, quomodo non obduruit manus? quomodo gladium tenere potuit & tentare plagam? quomodo potuit perpetrare tantum facinus? quomodo non cogitavit naturam? quomodo non expendit, antequam opus aggredere-
 tur, operis finem? &c. Verum impius omni bestia crudelior est, &c. Est igitur Cain omnium impiorum patriarcha, & primus lapis in ædificio civitatis diaboli, primus voluntatem patris diaboli, qui homicida fuit ab initio, perfecit. Est insuper Cain exemplar filiorum huius mundi Deum non credentium, iudicia eius blasphemantium, proximos persequentium, & fraternæ gratiæ invidentium, & postremo desperantium: hæ sunt conditiones impiorum, &c. Contra Abel exemplar est piorum, unde Paulus de ipso dicit, quod defunctus adhuc loquitur. Clamat autem & loquitur eius sanguis & occisio, passionem Christi, in Abel enim præfiguratus fuit Christus verus pastor, qui sacrificium gratissimum obtulit, qui à fratribus despectus, inuisus, eductus, & tandem occisus fuit. Deinde Abel occisus adhuc loquitur: nempe omnes pios

Ioan. 3.

Hebr. 11.

nes pios in mundo pressuram habituros. non igitur tibi meliora pollicearis de mundo, Omnes qui pie volunt vivere, persecutionem patientur. Ad hæc igitur duo quilibet Christianus paratus sit, ut scilicet bona faciat, & mala patienter ferat.

Et dixit Dominus ad Cain, &c.

Hactenus audiimus iustum illum Abelem ex iustitia & pietate sua nihil aliud reportasse in hac vita, quam odium fratris, ac tandem miserabilem eadem ac mortem: contra autem impium Cain etiam perpetrato homicidio securum vixisse ad tempus, quorum utrunque infirmos offendere posset, & à pietate ad impietatem traducere. Nunc autem videbimus, quod Abel & si occisus, nondum tamen omnino perijt: immo nunc post mortem fortius viuit, quam in hac vita. Videbimus item impium Cain etiam si ad tempus prosperè egerit, nondum tamen euasisse iudicium Dei, immo iam videbis eum pertrahi in iudicium, & seuerissima sententia danari. Est igitur locus hic notatu dignissimus, nam hinc colligere licet, unde prophetae tot tantasque consolationes & promissiones pro pijs, contra autem tot tamque horribiles comminationes contra impios desumpserunt. Verbi gratia, quod David ait: Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum, &c. Item quod ait: Nunquam vidi iustum derelictum, &c. Item: Spera in Domino & fac bonitatem, & ipse faciet, &c. Huiusmodi, inquam, promissiones non aliunde desumptæ sunt, quam quod hic legimus Deum tantoperè pro iusto Abel curasse. Contra quod idem David dicit de impio: Dominus destruet te & euellet te, & radicem tuam de terra viuentium, &c. Item: Dominus concidet ceruices peccatorum, &c. Ex eo profecto desumpsit, quod hic legitur de impio Cain: Idem dici potest de alijs promissionibus & comminationibus scripturæ. In hoc autem textu habet

Tim 3.

Psal. 33.

Psal. 36.

Psal. 51.

Psal. 128.

habemus secundū iudicium Dei cōtra hoīes: atq; hic iterū primò vides Deum offerre misericordiā suā, quemadmodū & suprā in primo iudicio prothoplastis fecerat. Magna enim misericordia Dei est, quòd etiam homicidam alloquitur. Peccauerat ipse Cain non semel, sed sæpius: primò, cum falso & ficto animo obtulit: secundò, cum inuidiam contra fratrem concepit: tertio, cum diuinam admonitionem contempsit: & quartò, cum fratrem occidit. Non tamē statim eum reijcit Dominus, sed benignè alloquitur. Verū igitur est quod dicit: Nolo mortem peccatorum, &c. & meritò dicitur longanimis. Imò ex hoc loco discimus, quid sit illud, quod in Amos toties repetitur: Super tribus sceleribus, & super quatuor non conuertam eum, hoc est, ad tria scelera conuiuere possum & expectare, imò etiam ad quartum, sed non vltra. Ideò cum Cain iam tria scelera supergressus esset, imò etiam quartum addidisset, non amplius tacet aut expectat Dominus: iam enim ad summum peruenerat impietas ipsius Cain, ideò dicit Dominus:

Vbi est Abel frater tuus, &c.

Tantum flagitium admiserat Cain, necdū tamen sentiebat conscientiam: ideò Deus memoriam fratris ei obijcit, vt vel sic conscientiam eius pungat. Magna enim gratia est sentire conscientiam, ob eam causam nunquam cessat Deus verbo suo nos pungeri, alioqui nunquam curaremus peccati grauitatem. Quòd autem Deus tam diligēter de Abele inquirat, signum est, quòd pro sanctis suis curat nedū in vita, sed etiam post mortem: imò per hoc ostendit se suorum & custodem & vindicem esse, id quod summè nos consolari debet. Hinc Paulus gloriabundus dicit: Siue viuamus siue morimur, domini sumus. Et de seipso: Mihi viuere Christus est, & mori lucrū. Et Dauid:

Beata

Beata gens cuius est Deus eorum, &c. Quòd autē *Psal. 32.* suam iniuriam dissimulat, & tantum inquit de his, quæ Cain in fratrem impiè cōmiserat, signū est, quòd Deus adedò pro sanctis suis sollicitus est, vt potius dissimulaturus sit, quæ in eum committimus, quàm quæ in proximos, vt vel sic absterreamur à læsione fratrum: vnde & in propheta dicit: Qui tangit vos, tangit pupillā oculi mei. Ob eandem causam etiam in futurum iudicandos dicit Christus omnes homines, non secundum ea, quæ in Deum commiserunt, sed secundum ea, quæ in proximos: dicit enim Iudex: Esuriui & non dedistis mihi manducare, &c. *Zach. 2.* *Matt. 25.*

Præterea, quòd solus Deus Abelis non obliuiscitur, cum iam apud homines omninò deploratus esset, signum est, quòd Deus adiuuare, liberare, vindicare potest & vult, etiā vbi omnia humana deficiunt. Quòd autem Deus Abelem non uiuentem seruauit ab ira & violētia fratris, sed post mortem primū eum vindicat, doctrina crucis est, vt sciamus tempus huius vitæ esse tempus crucis. Deinde per hoc ostendere voluit, iustis meliorem spem post mortē repositam esse, quàm in hac vita. Quid enim conqueri possumus, si in hac vita derelinquat Deus, dummodo in futura suscipiat? Ad pūctum, inquit, in modico dereliqui te, & miserationibus magnis suscipiam te. Demū per hanc inquisitionem Deus palàm ostendere voluit, peccata impiorum quantumcunque occulta & impunita, suo tempore ad lucem & iudicium producenda. Putabat Cain neminem vindicem futurum huius fratricidij, sed hinc aliter experitur: qui enim seipsum non iudicat & condemnat, certò iudicabitur à Domino. Hinc Paulus: Si nos ipsos iudicemus, non utique iudicemur. *1. Cor. 13.*

Cæterum quòd Dominus antequam condemnet prius interrogat, doctrina est, vt iudices nunquam

quam

Gen. 3.

Ezech. 18.

Rom. 14.

Gen. 3.

quam ferant sententiam ante causæ dijudicationem, & rei citationē & examinationem, id quod & supra admonuimus. Quærit autem Deus ubi sit Abel, non ex ignorantia, sed ut exprimat ei confessionem peccati. Hanc enim vel maximè exigit Deus, primò, ut vel sic peccator occasionem habeat pœnitendi, quamdiu enim non confitemur nos peccasse, putamus nobis nihil opus esse pœnitentia. Secundò confessionem exigit, ut vel sic gratia ipsius & spiritus liberiorē accessum habeāt ad cor hominis, nam scriptura dicit, solis humilibus dari gratiam, & spiritum Domini super humiles & tremantes ad verbum Dei requiescere. Tertio etiam ideò confessionē exigit, ut peccator sua ipsius confessione testetur Deum non esse auctorem malitię aut peccati: qui enim seipsum accusat, Deum excusat. Hanc autem peccati confessionē non minis aut pœnis exprimit ab ipso Cain (quod tamen alias fecisse legitur in Pharaone & Antiocho) sed admodum lenibus verbis, ut vel sic impius ille spem conciperet, cum videret Deum nō ut iudicem, sed ut medicum adesse.

Nescio. Nunquid custos fratris mei sum ego? &c.

Iere. 17.

Vide impietatem cordis humani, quam proteruè respondeat Deo: verè prauum est cor hominis, & inscrutabile: adeò ut si fieri possit, conaretur etiam ipsum Deū è cœlo detrudere, id quod etiam Gentiles agnouerunt, ut patet de bello gigantum contra Iouem, &c. Deinde vides quòd Cain eadē suffugia & latibula quærit, quæ & parentes eius quæsierant: peccatoribus enim commune est peccata sua tegere & se iustificare, ea autem in iudicio Dei nihil profunt, imò vel maximè obsunt, ut supra dictum est. Præterea vides hîc, quòd Cain homicidio addit mendaciū & proteruiam: sic enim semper vnum peccatū trahit aliud. Imò hoc verbo planè prodit se non credere Deum ubi que esse,

que esse, & omnia scire & videre, alioqui non dixisset, nescio. Demū etiam Deum ipsum accusare videtur, cum dicit: Nūquid custos fratris mei sum? quasi dicat, quid mihi tecum? quid me obiurgas? cur tu non eum custodisti? &c. O impietas & proteruia. Sed age impie, si custodire nolebas fratrem, cur eum occidisti? Imò verè custos eius esse debebas, tum quia frater tuus erat, vnicuique enim mandauit Deus de proximo suo: tum quia tu primogenitus & maior eras, iure naturæ custos fratris eras. Hoc verbum pulchrè impij omnes didicerunt ab omnium impiorū patriarcha: frequens enim est in ore ipsorum, ut dicant, nunquid custos fratris mei sum? Solū enim seipsos curant, atq; adeo suo nomini respondent: nam Cain possessio vel acquisitio interpretatur. Sed age impie Cain os tuum condemnat te, si fratrem tuum eum esse agnoscis, certè custos eius esse debuisti. Hanc tamen proteruam & obstinatam responsionem ipsius Cain, quid aliud sequi potuit, nisi certissima damnatio & districtum iudicium Dei: vnde protinus subditur.

Quid fecisti, &c.

Hic profertur sententia iudicis in ipsum Cain, & prius quidem palam conuincit eum peccati sui Deus, & reum statuit. Atque ex hoc loco iam iterum videmus, quantopere Deus odiat peccatū, & quòd nullum peccatū impunitum sinat, id quod & supra in Adamo vidimus. Huiusmodi autem iudicia diuina cum timore audienda sunt: si enim natura cuiusque contremiscit, cum audit in iudicio mundano sententiam mortis super aliquem ferri, quanto magis in hoc iudicio diuino contremiscendum est: maximè cum sciamus hanc sententiam non tantum in personam Cain, sed in omnes sectatores eius latum esse? Et quis est, qui non Cainum aliquid in se habeat? Imò quot inueniū-

tur Caino peiores? meritò igitur timèdum. Inculcanda essent & hæc diuina iudicia pseudoeuangelicis nostri temporis, qui nihil aliud in ore habent, quàm Dei gratiam & misericordiam, quasi non etiam iustus sit Deus: quantum autem carnalis homo emendetur, ubi nihil aliud audit, quàm Deum esse misericordem, experientia testis est. Quare hoc iudicium Dei diligenter expendamus. Hoc autem primo verbo ubi Deus dicit, quid fecisti? iterum videmus quàm nihil profit coram iudicio Dei peccata vel negare, vel excusare: Omnino enim ad lucem peruentura sunt. Nihil opertum, quod non reueletur. Aut igitur nos ipsos oportet confiteri peccata nostra, aut Deus ipse ea nobis ob oculos statuet & exprobrabit. Quàm terribile autem sit, quod Deus nobis peccata nostra obijcit, ipse Cain exemplo sit, qui statim postea desperauit: & quàm proteruus prius fuit, tam timidus postea factus est. Tam facile Deus proteruiam nostram domare potest, ubi vel leuiter iudicium suum ostenderit. Est autem sensus verbi: Quid fecisti? quasi dicat, Arbitraris me quod gessisti nescire? Nonne cogitationem, quam impiè conceperas, inspiciens, ne opere consummares præmonui? fecisti, inquam, tu autem considera quid, homicidium & fratricidium. Primus cædem humano generi inuexisti, nunquam tale quid auditum est, manus tuas innocentis fratris sanguine polluisti. Ne autem causeris iniuste me aduersum te proferre sententiam, ego tibi accusationem non inferam, sed est testis, qui te accusat.

Ecce vox sanguinis fratris tui clamat, &c.

Hoc est, Peccatum illud tuum ita coram me est, ac si ipse sanguis clamaret ad me pro vindicta. Hoc modo loquendi etiam Abacuc utitur contra eum, qui ex rapinis ædificat sibi domum: Lapis, inquit, clamabit e pariete contra te, &c. Circa hoc igitur

verbum

verbum primò obserua, quod non dicit, frater tuus clamat aduersum te, sancti enim non accusant, sed excusant peccata aliorum: vnde Stephanus: Ne statuas illis hoc peccatum. Non igitur Abel clamat, sed vox sanguinis eius, id est, ipsum factum. Quod autem dicit sanguinem Abelis clamare, argumentum est, quod Deus non tantum audit clamorem vocis: satis magnus clamor coram Deo est quodlibet factum impium, etiam si nullus hominum contra ipsum clamet: id quod & supra ex Abacuc audiuius. Quemadmodum & contra quodlibet opus pium suam habet vocem, etiam si apud homines & ab hominibus non commedetur, aut etiam nesciatur: Pater, inquit, qui videt in abscondito reddet tibi. Et Sapiens: Absconde elemosynam in sinu pauperis, & ipsa exorabit pro te. En elemosyna habet vocem suam coram Deo. Ad hunc modum etiam Paulus dicit, sanguinem Christi clamare ad Deum: quod nihil aliud est, quàm sanguinem & mortem Christi in perpetua memoria esse coram Deo pro nobis. In hunc modum etiam sancti orare dicuntur pro nobis, non quod verbis orent, sed quod eorum fides, charitas, pietas, obediencia, &c. perpetuo sunt in memoria apud Deum, adeo, ut propter ipsa & alijs beneficiat. Non enim DEVS minus est misericors erga pios, quàm iustus erga impios. Si piorum sanguis clamat contra impios, multo magis ipsorum fides & charitas clamant pro pijs. Hinc sæpius in prophetis legitur: Protegam ciuitatem hanc, propter me & Dauid seruum meum. Sic filijs Israel longo tempore profuit memoria & fides patrum, vnde Moses: Memento Domine Abraam, Isaac, & Iacob, &c. Et sequitur Placatus est Dominus, &c. Obseruandum hic, quod in Hebræo habetur, vox sanguinum; in plurali, quod ideo fit. Primò: ut ostendatur Cain reus non vnus sanguinis tantum, sed multorum,

L 2

omnium

Matt. 10.
Psal. 49.

Abel. 7

Abac. 2.

Matt. 6.

Eccle. 29.

4. Reg. 19.

Exod. 32.

Abac. 2.

omnium scilicet, qui ex Abel progeneri fuissent. Deinde, ut sciamus quod ne minima quidē gutta sanguinis fraterni effusi impunita erit: omnes enim sanguines, quotquot guttæ sunt, clamant ad Deum. Præterea per hoc etiam indicatur, quod omnes homicidæ vna sunt massa, & quod omnis innocentum sanguis quasi in vnum alueum confluit, & quasi vno ore clamat ad Dominum, ut tandem vindictam sumat de aduersarijs: Hinc Christus, Implete mensuram patrum vestrorum, &c. Et iterum: Veniet super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est à constitutione mundi, &c. Quod autem sanguis Abel non simpliciter loqui vel testari, sed clamare dicitur, homicidij grauitatē indicat: propterea quod in homine est imago Dei præsentissima, & quod homo præcipuum est op⁹ Dei, singulari consilio D E I creatus, carè redemptus, nempe sanguine Christi. Potest & ex alijs homicidij grauitas ostendi, nempe ex eo, quod etiam in lege morte punitur: deinde quod etiam bestia occidens hominem interfici iubetur. Propterea etiam De⁹ brutorum sanguinem sibi offerri voluit, ut ostenderet, quod si brutorum sanguis tam pretiosus est, multò magis hominis. Ex eo autē, quod signanter dicitur sanguis Abel clamare ad Deum, ostenditur, quod Deus sicut custos sanctorum, sic & vindex eorum est, rarò enim vindicatur ab hominibus: Plerunq; enim perit iustus, & nemo est, qui recogitet corde. Ad Deum igitur clamant, cui soli relictæ sunt pauperes, qui & solus, etiam si totus mundus dissimulet, inultum non sinet, quod contra suos fit: Qui enim tangit (inquit) vos, tangit pupillam oculi mei. Huc pertinet, quod in fine additur, Clamat ad me de terra: quasi dicat, et si frater parcat tibi, terra tamē nō parcat. Sic in Isaia: Terra reuelabit sanguinem sanctorum.

Quem igitur non exterreat verbum hoc? maximè si

Matt. 23.

1. Pet. 1.

Gen. 9.
Exod. 21.

Isa. 57

Zacha. 2.

Isa. 26.

ximè si meminerit tam multum sanguinis innocentis super terram effusum, vocem occisorum multipliciter auctam: denique & tempus instare, quo Christus sanctorum suorum animas exaudiat. Apoc. 6. tum iri prædixit. Ne quis autem se immunem putet ab hoc peccato, cogitet homicidium tripliciter committi: Omittendo scilicet, prouocando, & perficiendo. Cogitet secundò, quod Christus etiā homicidij reum declarat, qui fratri irascitur. Imò & iudices possunt fieri rei sanguinis, si vel sententiam dicunt in infontem, vel si iudicant animo se vindicandi, aut ex cupiditate, vel tertio, si supra demeritum puniunt, &c. Potest ex hoc loco etiam probari resurrectio mortuorum. Si enim sanguis sanctorum clamat, ergo viuunt sancti, si viuunt, ergo suo tempore resurgent: hoc modo Christus Matt. 22. resurrectionem probat.

Et nunc maledictus tu super terram, &c.

Statim infligit pœnam Deus hoc loco, ne dubitemus eum iudicaturum & multaturum fontes, etiam si videatur ad tempus dissimulare. Grauius autem punitur Cain, quàm Adam. Ad eum enim dictum est: Maledicta terra in opere tuo, huic autem dicitur: Maledictus tu. Nec mirum: nam Cain grauius peccauit. Adam siquidem peccauit ex negligentia & condescensione ad uxorem, hic autē Cain peccauit ex inuidia. Imò fermè eandem accipit sententiam cum serpente vel diabolo, nec immeritò, quia similis ei fuit in peccato. Sicut enim serpens fuit organum diaboli, sic & Cain. Et sicut diabolus sola inuidia ductus, hominem decepit: sic & Cain ex inuidia occidit fratrem. Denique Cain quàm maximè restitit spiritui sancto. Quàm paternè enim supra eum admonuerat Deus? sed contempsit. Meritò igitur audit: maledictus tu, &c. Præterea etiam ideo maledictio hæc grauior est, quàm superior, qua maledictus est Adam. Hæc enim

epim maledictio Cain non pertinet ad omne genus hominum, sed tantum ad impios. Superior autem pertinebat ad vniuersum gen^o hominum, inter quos multi boni futuri erant: ideo illic tantum dicitur: maledicta terra in opere tuo. Hic autem Cain simpliciter maledicitur, sicut & supra diabolus. Eadem enim sententia manet diabolus, & membra eius. Atque hinc videmus differentiam bonorum & malorum, impijs nedum externa maledicta sunt: sed etiam ipsi maledicti: pij autem tantum in externis maledictionem sentiunt.

Cum operatus fueris terram, non dabit, &c.

Etiam supra audiimus, terram propter peccatum maledictam. Nunc autem secundo repetitur, ut sciamus, unde proueniat sterilitas terræ, nimirum ex peccatis. Omnes cōquerimur de sterilitate, &c. nemo tamen cogitat propter peccata hæc accidere. Quamuis autem etiam pij sentiant maledictionem terræ, tamen ea maledictio vertitur ipsis in benedictionem & exercitium: impijs autem nihil est nisi maledictio.

Vagus & profugus eris super terram, &c.

Omnes deliciae Cain erant in hac terra, quas ab illo auferit Dominus. Quod enim impij potissimum amant in terra, hoc ab eis auferetur, & insuper perpetuam pœnam in futuro sustinebunt. Alij legunt, gemens & tremens eris, quasi dicat: Quia abusus es robore corporis, propter hoc continuum tremorem & motum membrorum tibi infero, ut non solum ipse habeas iugem admonitionem peccati tui, sed ut etiam omnes, qui te vident, discant pœnam tuam, ne talia audeant. Vel gemens eris propter presentia mala, & tremens propter futura in alio seculo. In utroque enim seculo impij puniuntur. Sic ergo impius Cain tripliciter punitur. Primo in anima, cum dicitur: Maledictus tu. Secundo in rebus externis, cum dicitur: Terra non dabit tibi fructum.

Tertio

Tertio in corpore, cum dicitur: Vagus & profugus, &c. Allegoricè omnia hæc in Iudæis impleri cernimus, contra quos sanguis Christi clamat: Quare & in anima maledicti sunt, & corpore vagi super terram, &c.

Maiores est iniquitas mea, quam ut veniam, &c.

Hic tandem incipit impius Cain sentire peccatum, eiusque grauitatem: quantumcunque enim prius à Deo admoneretur peccati sui, tamen nihil pendebat: nunc autem post latam sententiam, primum videt serio rem agi. Idem faciunt omnes impij, non credunt Deum puniturum peccata, nisi iam sentiant pœnam. Sic diues ille euangelicus in inferno iam positus, primum incipit gratiam querere, sed frustra. audit enim: Fili recordare, &c. Luc 16. Sap. 5. tem pus præterijt, &c. Sic Sapiens dicit, impijs in inferno primum oculos aperiendos, ut & suam miseriam, & sanctorum videant felicitatem. Videntes, inquit, turbabuntur timore horribili, &c. Quanto satius igitur esset, ante iudicium peccata nostra attendere, veniamque querere? Vide autem quid Cain faciat. Peccatum quidem suum videt, nullum autem Euangelium aut consolationem. Ideo confitetur quidem culpam, sed non petit veniam: unde & desperat. Et sicut prius ante iudicium non dedit Deo gloriam iustitiæ, hoc est, non credidit eum iustum: sic nunc post iudicium non dat Deo gloriam misericordiae, hoc est, non credit eum esse misericordem, sed nihil aliud, quam tyrannum, qui salutem ei inuideat. Unde & totaliter se à Deo auertit, & omnem spem & curam salutis abiicit. Atque hæc impœnitentia, peccatum est in spiritum sanctum, quod omnino gratiæ Dei obicere ponit, atque ideo irremissibile est. Sic ergo impius, cum in profundum venerit, contemnit. Hinc igitur videmus, quod qui longo tempore Deum vocantem & admonentem contemnit audire, iusto iudicio postea gratia priuatur, Matt 12. Prov. 12.

L 4

ut nec

vt nec gratiam petere amplius aufit, sicque despetet. Nemo igitur vocantem & admonentē Deum contemnat, si non & ipse contēni & relinqui vult. Væ qui spernis, nōne & tu sperneris? Cæterum quod nos affirmatiuè legim⁹: maior est iniquitas, &c. Hebræorū aliqui legunt interrogatiuè: Num iniquitas mea maior est, quàm vt veniam merear? Quæ vox esset & summum peccatum extenuātis, & iudicium Dei blasphemantis, quasi vltra meritum Deus puniret peccata. Prior tamen expositio communior est.

Ecce eijcis me hodiè à facie terræ, &c.

Possunt verba hæc sic accipi, quasi odiosè repetat pœnas sibi à Deo inflictas: sic enim solent impij in pœnis Deum blasphemare, & odiosè quidem repetere, quid patiantur: non autem quid fecerint & meruerint. Simplicissimè autem intelligendo, verba sunt hominis planè desperantis, ac præ angustia cordis quid loquatur nescientis. Primò enim sic loquitur: quasi Deus eum totaliter è terra eijceret, quod tamen non erat: verū desperato homini totus mundus videtur angustus, quoniam nihil vspiā solatij aut refugij inuenit, Deinde sic loquitur, quasi se posset à Deo abscondere, quod tamen impossibile est. Si, inquit, occultabitur vir in abscondito, & nō videbo eum? &c. Homo tamen desperatus semper & id solūm quærit, & optat, vt possit latere & abscondi, licet frustra. Præterea quod ait: Omnis qui inuenerit, occidet me: nōne palā timorem & tremorem cordis prodit? Nullus erat, qui statuerat eum occidere, & tamen iam sic trepidat, quasi totus mundus contra eum coniurasset. Adeo non potuit ferre cōscientiam suam, quæ iudicabat eum morte & omnium odio dignum. Sic impius fugit, nemine persequēte. Sic dat Dominus impijs cor pauidum, vt nunquam securi sint, & paueant etiam ad sonitum fo-

Isa. 33.

Iere. 23.

Prou. 28.

Deut. 28.

Leuit 26.

Isa. 48.

lij vo.

lij volantis. Sic non est pax impijs, dicit Dominus, *Isa. 57.* & cor impij sicut mare feruens. Vides igitur hîc, quomodo Deus puniat homicidium, vides quomodo sanguinem sanctorum vindicet. Vides insuper, quod qui malum facit, semper peius habet, quàm qui malum iniuste patitur. Passus est Abel, sed breui tempore, & tantum externè: cum interim Deum fauentem haberet, & æternam mercedem expectaret. Nunc autem Cain maximè sentit angustiam cordis, idque non breui tempore, sed omni vita sua, denique & Deum iratum habet, vt taceam de æterna damnatione. Summa: quadrupliciter punitur Cain, etiā in hac vita. Prima pœna est desperatio, verè magna pœna: deinde corde ita perpetuo pauet, vt nullo certo loco cōsistat. Præterea quod semper quærit, quorsum effugiat vultum Dei. Quarta pœna est assiduus metus mortis. Discamus igitur potius mala ab alijs illata patienter ferre, quàm alijs mala inferre, quoniā quidem videmus Deum tam seuerè vindicare in impijs. Discamus item ex hoc loco non tantū præsentem piorum aduersitatem, vel impiorum prosperitatem considerare, sed vtrorumque finem & exitum. Hinc David: Mei, inquit, penè moti sunt *Psal. 72.* pedes: pacem peccatorum vidēs, &c. donec intrarem in sanctuarium Dei, & considerarem nouissima eorum, &c. Sic ex præsentis impiorum prosperitate nedum impij in malo confortantur, sed etiā pij, vel ad bonum tardiores fiunt, vel malorū vitam imitantur: vel saltem ad æmulationem & indignationem prouocantur iuxta illud: Dū superbit impius, incenditur pauper. Quapropter & David monet: Noli, inquit, æmulari in malignantib⁹, *Psal. 9.* &c. Horum autem nihil fieret, si finē impiorum *Psal. 36.* consideraremus,

Omnis qui inuenerit me, occidet me, &c.

Hoc tantum timet impius ille amator terrenorum,

L 5 rum,

rum, ne scilicet præsentem vitam amittat. Dei autem maledictionem, & quod Dei gratiã perdidit, futuraque mala, non curat: non petit veniam aut gratiam, sed tantum ne occidatur. Sic impij omnes faciunt, vitam præsentem omnibus alijs bonis præferunt, ac mortem summũ malũ esse putant. *Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, &c.*

Aliqui volunt, quod Cain, cũ videret se tot malis obrutum, priori verbo optauerit mortem, qua putabat omnem suam miseriam finiri: quasi dicat: Si sic me eijsis, &c. nihil melius mihi esset, quã vt ois, qui inuenerit me, occidat me. Ad quod respondet Dominus: Non sic fiet, non patiar, vt statim moriaris, non tam statim finietur pœna tua: imò hæc grauis erit pœna tua, vt diu viuas super terram, & sis in signum & portentum omnibus uiuentibus. Nec patiar, vt quisquis te inueniat, te occidat. Qui enim te occideret, septuplicẽ illam pœnam tuam exolueret atque finiret. Septẽ peccata commisisti. Primũ, ex ficto animo offerendo. Secundò, fratri inuidendo. Tertiò, admonitionem Dei spernendo. Quartò, fraudulenter fratrem educendo. Quintò, occidendo. Sextò, negando. Septimò, desperando: horum cuilibet debetur pœna specialis, has autem finiret, & ab his te liberaret, qui te occideret. In hunc modum quidam exponunt locum hũc, quibus occasionem præbuerunt septuaginta interpretes, qui transtulerunt: Septuplum exoluet, qui occiderit Cain. Alij volunt, & melius: quod Cain mortem deprecatur sit, hoc est, petierit, ne à quolibet occideretur. Ad hoc igitur respondet Dominus: Non sic fiet. quasi dicat: Non propterea aufero tibi vitam præsentem, quod te reieci: imò viues adhuc super terram: vel ad maiorem pœnam tuam, vel ad correptionem & emendationem tuam, vel etiam ad exemplum & terrorẽ aliorum. Propter has enim causas
Deus

Deus impios patitur viuere. Deinde non ideò quibuslibet data est potestas te occidendi, propterea quod ego te maledixi. Sed

Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur, &c.

Non solũ qui Abelem, id est, iustum quempiam occiderit, punietur: sed etiam qui Cain, id est, impium quenquam occiderit. Hoc igitur verbo omninò prohibetur homicidium etiam malorũ hominum. Non vult Deus occidi, quos vel ad emendationem, vel ad exemplum, vel ad pœnã reseruauit. Hoc tamen intelligendũ est de priuatis tantũ, *Rom. 13.* non de magistratibus, quibus gladius à Deo commissus est, ad punitionem malorum. Priuato autem, etiam si magistratus cesset, non licet occidere, etiã quem scit malum esse: stat enim sententia. Qui acceperit gladium, gladio peribit. Vbi vides, quantũ Deus etiam impijs prospexerit, ne habeant quod iure, vel de Deo, vel de pijs querantur. Per hoc autem Deus etiam docere voluit legem mansuetudinis, ne festinemus ad condemnationem eorum, quos scimus malos. Itemque ne iudices præcipitent sententiam, &cet. sic Deus non statim occidit Cain. Quod autem dicit: Septuplum punietur, nihil aliud est, nisi perfectam ultionem dabit, & tantam pœnam, vt maior non sit. Septenarius enim numerus perfectionem interdum significat: interdum etiam vniuersitatem. Ideò autem tantã pœnam cõminatur ei, qui Cain occiderit, vt eò magis homicidio nos absterreat. Alioqui si malos occidere liceret, nemo non arriperet occasionẽ interficiendi eũ quem odit, prætenderetque eum esse malum.

Posuitque Dominus signum in Cain, &c.

Signum hoc putant fuisse tremorem corporis. Quanquam autem Deus eũ noluerit occidi, tamẽ spiritali signo eum notauit. vt omnes cognoscerent eum esse homicidam illum primum, qui fratrem proprium occiderit: vt vel sic infamiam cogerecetur
ferre.

ferre. Alij volunt sic legendum esse: Posuit Dominus Cain in signum, verè enim impij positi sunt in signum iræ Dei: imò etiam in signū misericordiæ. In ipsis enim videmus, quòd Deus etiam impijs benefacit. Allegoricè prohibuit Deus ne occidatur Iudaicus populus interfecto fratre suo, scilicet Christi, iuxta illud: Deus præcepit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, &c. Posuitq; eos in signum omnibus populis, iuxta illud: Vide severitatem Dei in Iudæis, &c.

*Psal. 58.**Rom. 1.*

Egressus est igitur Cain à facie Domini, &c.

Non sic intelligendum est, quòd omninò ex oculis & conspectu Domini abire potuerit: hoc enim impossibile est, iuxta illud: Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descēdero ad infernum, ades, &c. Sed cum videret terram maledictam esse, abiit ad alium locum, si forte illic fertilior esset: non enim credebat iudicium Dei vsquequaque pertingere. Secundum alios autem, in exiliū abiit, relictis parentibus, apud quos erat verbum Dei. Vbi autem verbum est, ibi & Deus est, quem Cain non ferens, abiit. Sic impij vbique correptionem Domini fugiunt, sed frustra. Qui enim timet pruina, cadet super eum nix. Propriè autem loquendo, facies Dei est ipsius gratia & auxilium. Egressus est igitur à facie Domini. i. omni erat gratia & auxilio destitutus. Verè miserabilis exitus, hoc modo à Deo relinq. Sic Iudas egressus est à cōsortio Christi & Apostolorum. Contra hoc David clamat: Ne proicias me à facie tua. Et iterum: Ne auertas faciem tuam à me. Cæterum quòd habitasse dicitur in terra, nihil aliud vult, quàm quòd de spiritualibus & æternis desperans, totum se dedit rebus temporalibus & terrenis. Profugus autem habitasse dicitur in terra, tū quia separatim habitabat (propterea quòd mansuetudinem humanam conuertit in feritatem beluinam) tum etiam, quia ubiq; seque-

*Psal. 138.**Iob. 6.**Matt. 26.**Psal. 50.*

sequēbatur cum conscientia puniens & mordēs. Ad Eden autem habitabat, prope scilicet paradysum, vt sic semper admoneretur parentum & etiā proprij peccati. Per peccatum parentum perdidit paradysum, per proprium aut peccatum etiam promissa gratia se indignum reddidit.

Cognouit autem Cain uxorem suam, &c.

Quærent hic curiosi, vnde Cain habuerit uxorem, cum nullius adhuc mulieris mentio facta sit, quàm Euxæ matris. verum certum est, quòd sororē habuit uxorem: hoc enim in exordio necesse fuit, *Leuit. 18.* nunc autem omninò prohibitum est. Vide igitur quid faciat Cain, desperās de cœlestibus, voluptati se dat, & quia consolationem à Deo non habet, eam quærit in uxore & filijs. Vbi iterum vides naturam impiorum: suprā miserabiliter conquestus est se eijci & relinqui à Deo, nihilo tamen melior efficitur. Sic faciunt omnes impij. Atqui si de iudicio Dei conquereris, cura vt emendes vitā tuam, & Deus quoq; auerter iram suam. Si pœnitentiā, *Iere. 18.* inquit, egerit gens illa à peccato suo, agam & ego pœnitentiam super malo quod locutus sum. Iam quòd impio Cain filius nascitur, diuinam indicat benignitatem, qua etiam impijs benedictionem concedit: quanquam ipsis nō sit benedictio. Quia enim filios non ad Dei honorem educant, sed ad peccata, maius fit eorum peccatum & pœna. Et quidem Eua in primo partu Deo gloriam dedit: itidem etiam infrā faciet. hic aut nulla vel mentio Dei sit. sic impij, &c. Et quia Deo non dant gloriā, fit plerunq; vt & filij eorum votis ipsorum non respondeant, idq; iusto iudicio Dei.

Aedificauit ciuitatem, &c.

Vide quàm citò impij crescant & augeantur. Mortuus erat pius Abel, & cum ipso interiisse videbatur omnis iustorum generatio. Interim aut Cain iam filium habet & ciuitatem. verum quòd citius

citius crescit & augetur impius, eò citius interit: Sic Cain paulò post cum omni generatione sua in diluuiò interijt, vt ne memoria eorum superfuerit. Contrà, piorum generatio tardè quidem crescit, sed imperpetuum durat. Meritò igitur Dauid dicit: Noli emulari in malignantibus, &c. Quoniã tanquam foenum velociter arescent, &c. Et iterũ: Ne timueris, cum diues factus fuerit homo, &c. quoniam cum interierit, non sumet omnia. Impij igitur primò ædificare cœperunt. Erant etiã tunc alij, qui non leguntur ædificasse: alia enim curabant, nempe spiritualia & æterna. Cæterũ, quod Cain primus ciuitatem ædificauit, vel ideò factũ est, vt impunita esset eius violentia. Secundum enim Iosephum, rapinis & cædibus insistebat. Nec mirum, quòd alijs non pepercit, qui etiã fratrem occidit. Prima igitur causa ædificandarũ urbium & arcium, fuit tyrãnis & violentia: id quod etiam nunc videmus. Vel ideò ædificauit, propter continuum timorem & tremorem. Et quemadmodum Adam in lignis paradisi se abscondit, sic ille muris se inclusit, & multitudine ornauit: sed vtrunque frustra. Non magis tueri te possunt muri, Deo iudicante, quàm folia texerunt Adamum. Si securus esse vis, super Deum te ædifica: Turris enim fortissima nomen Domini, &c. Vel tertio, ideò ædificauit ciuitatem terrenam, quia nullam habebat spem acquirendi cœlestem: Sicque peregrinus à summo fundamentum posuit in infimis. Sic impij, quia corde transire ad cœlestia negligunt, & cuncta præsentia fugitiua esse, non intuentur: mentẽ in amore præsentis vitæ figunt, & quasi longè habitationis in ea sibi fundamentum construunt, quia in æternis rebus per desiderium non solidantur. Imò sicut Cain terrenam ciuitatem ædificare festinat: sic hinc impij foelices esse festinant. Sed quid dicit scriptura: Hæreditas ad quam festinantur in

Psal. 36.

Psal. 48.

Prou. 18.

Prou. 20.

tur in principio, in fine benedictione carebit. Hinc est quod impius Cain septimam generationem non vidit. Eodem modo nec sequaces eius septimam illam diem & sabbathum æternæ quietis videre poterunt. Summa, in stirpe Cain, Enoch, qui dedicatio dicitur, primus nascitur: in electorum verò progenie Enoch septimus fuisse memoratur: quia videlicet reprobi in hac vita seipso ædificando dedicant, electi verò ædificationis suæ dedicationem in fine temporis, id est, in septimo expectant.

Vocauit eam ex nomine filij sui Enoch, &c.

Nec hinc saltem Deo gloriam dat, vt ciuitatem Deo non adscriberet, sed virtutibus suis & filio, vt extenderet nomen suum, & immortale redderet. Quamuis quomodo potuit nomini suo benè consulere, qui fratricida fuit? Nomen eius iam antè factis manifestatum erat, propter cædem fratris. Sed hæc est cæcitas hominum mundanorum, qui inter summa bona censent, ab omnibus laudari. Omnino Cain debebat se occultare ab omnibus mortalibus, tamen contempta conscientia, quasi de peccato suo gloriatur. Sic enim impij lætantur, cum malè fecerint, &c.

Prou. 3.

Enoch genuit Irad, qui genuit Mauiael, &ceter.

Hæc est posteritas Cain, quam breuibus exponit, deinde relinquit. Et quamuis nihil insignne de ipsis dicat, paucis tamen commemorare voluit, tum vt ostenderet, quomodo ipse Cain finierit vitam, tum propter artes, quas inueniunt posteri Cain, tum etiam, propter ipsum Lamech, qui Cain creditur occidisse. Hunc enim Lamech si addamus, vel conferamus cum Abel & Cain, habebimus tria genera hominũ, quæ etiam nunc in mundo cernimus. Abel iustus fuit, & in iustitia permansit, Lamech autem peccator quidem fuit,

fuit, sed pœnituit, & cōfessus est. His tribus distinctiōibus ex tunc vsque hodiè vniuersi homines distincti sunt, & duæ quidem partes saluantur, iusti scilicet & pœnitentes: tertia autem combustioni deputata est. Iuxta illud: Tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum combusta est, & cætera.

Lamech accepit duas vxores, &c.

Hic primus, præter institutionem Dei, digamiã introduxit, vt duas vxores simul duceret: in principio enim non sic fuit. Adhærebit, inquit, vir vxori suæ, non vxoribus multis, & erunt duo, nō tres aut quatuor in carnem vnã. Hæc autem digamia primò incepit in generatione malorum. Ea enim generatio seruebat libidini & voluptati. Igitur si hūc Lamech conferamus cū Adā & Cain, palam videmus omnes vires hominis corruptas esse per peccatum. In Adam videmus vim rationalem corruptam fuisse, qui mulierem Deo prætulit. In Cain videmus vim irascibilem corruptam, qui iræ plus æquo indulgit, in Lamech autem videmus vim cōcupiscibilem fuisse corruptam, qui non cōtensus vna vxore, duas accepit. Quod aut patrum aliqui plures vxores habuerunt, ex dispensatione fuit, quia ex ipsis nasciturus erat Christus. Post natum autem Christum, digamia omninò prohibita est, & ad primam institutionem coniugium reductum per Christum.

Ada genuit Iabel, qui fuit pater, &c.

Fieri potest, Cain ideo se ad mœchanica cōuertisse, quòd videret terram non dare fructus suos: idque etiam filios docuisse & posteros. Hinc ipse Cain primò inuenit prudentiam politicam. Iabel autem artem faciendi tētoria, vt de loco malo ad bonum transferre possent: Iubal Musicam, vt leniret tristitia: Tubalcain autem arma inuenit, quibus se defenderent. Obseruandū igitur, quòd filij Cain primò

Apoc. 8.

Gen. 3.

primò inuenerunt artes varias acquirendi victū, & ceter. Sic enim filij huius seculi prudentiores sunt *Luc. 16.* filijs lucis. Et quanquam hæ artes in se malæ non sint, imò ad præsentem vitam plurimùm accommode, nihil tamen faciunt ad futuram vitam. Totā igitur industria impiorum est in externis rebus. In spiritualibus autem nihil sunt. Atqui non satis est ad vitam, vt bonus sis musicus aut artifex, sed aliud requiritur: nempe, vt sis iustus. Habent quidem huiusmodi externæ artes laudem suam coram mundo, sed non coram Deo. Cæterum in filijs Lamech licet videre homines, qui versantur in mundo, in quadruplici ordine esse. Nam alij dediti sunt rei pecuariæ, ac de loco ad locum transcunt, vt augeant patrimoniū, hi signantur per Iabel. Alios inuenimus, quibus vita voluptuaria cordi est, & totos dies deducunt musicis instrumentis, hi signantur per Iubal. Sunt deinde efferi quidam & truculenti militares animi, quibus ferrū & arma cordi sunt, aliosque violenter opprimunt, hi signantur per Tubalcain. Sunt postremò alij, qui tantum gloriam quærunt in vestibus, honoribus, &c. hi signantur per Noemam sororem Tubalcain, quæ inuenisse dicitur artem texendi & pingendi, aut cum margaritis, &c. Hęc, inquam, in praua hac generatione inueniuntur, Auaritia, Luxuria, Ira, Superbia: his dediti sunt filij huius seculi.

Occidi virum in vulnus meum, &c.

Communiter tenetur, quòd Lamech occiderit Cain: quomodo autem & quando, incertum est, quamuis Iudæi, nescio quid, hoc loco fabulentur. Quòd autem Lamech hoc peccatum suum confitetur, Chrysostomus in bonam partem exponit, quasi Lamech pœnitentiã egerit. Vide igitur quid agit. Primò, non expectat donec Deus eū arguat, sicut Cain fecit & Adam, sed ex seipso confitetur, id quod certissima via est ad salutē. Quòd autem

M pecca-

peccatum suū confitetur, partim inde venit, quòd cōscientia eū molestauit, partim, quòd vidit Cain tantoperè punitum. Conscientia igitur in hac vita, magnum est donum Dei: stimulat enim ad patientiam & pœnitentiam. Deinde etiam videmus hīc, quòd etiam per pœnas impiorum Deus aliorum salutem procurat. Pœnæ igitur non solū vtilēs sunt his, qui patiuntur, sed etiam alijs, qui vident eas. Signanter autem dicit Lamech: Occidi virum in vulnus meum, quasi dicat, me ipsum fauciaui, conscientiam meam oneraui. Verissimè dictum, lædere alium non potes, nisi prius te ipsum lædas: & qui aliū occidit, sibi ipsi primū vulnus infligit. Denique etiā sibi ipsi pœnam irrogat, ac dignū iudicat summa pœna, quasi dicat: Si Cain, qui vnum tantū occidit, septuplum punitus fuit, ego cōmerui vt septuagies septies puniar: quādoquidem nedū nō emendatus sum ex pœna ipsius, sed insuper duos occidi, virum & adolescentem. Atq; hæc essent bona signa verè pœnitentium. Alij tamen volunt, quòd non fuerit vera confessio, sed similis ei, quam supra audiuius de Cain. Non ex animo confitebatur, sed vrgebat eum conscientia: vexabatur mentis tyrannide, sic vt non posset occultare peccatū suū. Nam hoc ferè habem⁹, quòd cædes hominis valdè conscientiam vexat. Deinde nec veniam petit: denique etiam desperat. Quòd enim dicit: Septuagies septies vltio sumetur de Lamech: nihil aliud est, quàm si dixisset cū Cain: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Alij sic exponūt: Septuplum vltio dabitur, &c. quòd homicidium ipsius Cain punitum fuit in septima generatione. Adulterium autem ipsius Lamech, nō nisi in septuagesima septima, hoc est, per Christum: tot enim sunt generationes ab Adam vsque ad Christum. Simplicissime autem potest locus hic sic intelligi, quòd Lamech per hoc verbū voluerit

terrere

terrere vxores suas, quæ ipsum iusto Dei iudicio propter digamiam introductam multum molestabant, quasi dicat: si non cessaueritis me affligere, sicque occideritis me, multò magis puniemini; quam qui ipsum Cain occidit. Sicque hoc verbum etiam nos exteret ab homicidio, sicque vbique in hoc capite admonemur charitatis. Hæc sunt igitur, quæ Moses de generatione Cain scribit, quā & tantum ad vndecimam vsque personam deducit, & in foemina Noema scilicet concludit. Per vndecimum numerum signantur transgressores legis, quæ decem verbis constat: per foeminam in fine positā, carnales & libidinosos semper futuros.

Cognouit Adam adhuc vxorem suam, &c.

Hactenus generationem impiorum descripsit, quibus etsi attribuit industriam in reb⁹ externis, quemadmodum & Christus eos docet esse prudē. ^{Luc. 16.} tiores filijs lucis in generationibus suis. Nihil tamen quòd verè bonum sit de eis scripsit. In tota enim generatione nulla fit mentio fidei, spei, charitatis, virtutis, cultus diuini, aut etiam Dei: de his enim rebus nulla eis cura erat. Contra autem nihil non malorum de ipsis dixit, incredulitatem scilicet, hypocrysim, inuidiam, contemptum Dei, homicidia, desperationem, auaritiam, luxuriam & similia. Hæc autem non ideo descripsit Moses, vt ea imitemur, sed vt caueamus. Et vt videamus quàm misera creatura sit homo, qui ad externa quidem industrius est, nihil tamen in se boni habet, plurimum autem mali, & quasi iumentum patrescit in stercore suo. Nunc autem relicta ge. ^{Iob. 1.} neratione impiorum, ad generationem piorum describendam se conuertit: quam quidem & supra in Abele exorsus est: sed propter eius necem omittere coactus est. Nunc autem de nouo incipit, & alium stipitem ponit, ipsum scilicet

M 2

Seth;

Gene. 3.

Gen. 5.

Abac 2.

Seth: de cuius posteritate deinceps dicet. Et quamuis etiam Adam alios filios habuit, tamē nihil de eis dicit, tum quia fortē mali erant, tum quia ad lineam Christi non pertinebant. Propositum autem Mosi fuit, homines ad Christum ducere, idē eam lineam tantūm prosequitur, vnde Christus ortus est. In qua linea primūm videmus, quōd Deus generationem piorum, etsi ad tempus videbatur deleta, noluit tamē, vt omninō periret. Iam enim decretum erat, filium Dei inde naturā humanam assumpturum. Deinde vide, quomodo fidem Adę probauit: Promiserat ei bonum semen ex muliere, quod etiam caput serpentis contriturū esset, interim tamēn permittit Abelem iustum occidi, impios solos in terra regnare, idque non breui tempore, sed centum triginta annis (tot enim annorum erat Adā, cūm natus est Seth) Quis hīc non putasset promissionē Dei irritam esse? Hīc autem vides, quōd Deus etsi promissiones suas ad tempus differat, non tamen fallit. Hinc est illud propheticum: Si moram fecerit, expecta eum, &c.

Vocauit nomen eius Seth, dicens: Posuit, &c.

Hīc iterum audis gratiarum actionem. Dominus, inquit, posuit mihi filium: nihil tale audisti in generatione impiorum. Deinde, non simpliciter dicit: Dominus dedit filium. Nam & prius ei dederat Cain & Abel: neuter tamen permanserat. Nā, alter eorum corpore, alter anima perierat. Hunc autē posuit mihi Dominus, inquit, vt scilicet maneat, & sit fundamentum & stipes sanctę generationis. Addit autem: Pro Abele, quē occidit Cain, quasi post tot annos adhuc exprobrans ipsi Cain homicidium perpetratum. Nec mirum: magno enim dolore parentes affecerat Cain: Quamuis enim scirent se morituros, nondum sciebant experientia, quid mors esset, & quā deformis, donec in proprio filio Abele viderunt: & ex hoc dolore,

secun.

secundum Hebręos, centum annos luxerunt. Vide igitur quantum malum sit peccatum, quod etiam parentibus filios naturaliter dilectos inuisos facit, & tot annorum curriculo non in obliuionem venit.

Seth autem genuit Enos, &c.

Hīc incipit generatio iustorum, postquā Seth etiam filium suum sortitus est, bonum & religiosum. Et quamuis Enos paucis verbis hīc celebretur, amplum tamen pręconium in tam mala generatione habet, quōd se cultui Dei dedit. Propter hoc enim idē ei periculum imminēbat à mala generatione, quōd iustus Abel perpessus fuerat. Nec tamen ob id destitit. Atq; hoc est, quod Christus docuit: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum. *Matt. 10.*

Iste cepit inuocare nomen Domini, &c.

In Hebręo habetur: Tunc cepit inuocari nomen Domini. Cūm enim nō solum Adam, sed etiā Seth bonum filium haberet, cresceretque etiam iustorum generatio, cepit Ecclesia cōgregari, verbum Dei prędicari, nomen Domini inuocari, cęperunt altaria construi, cęremonię aliquę institui, sacrificia fieri, atque adēdē Deus coli. Omnia hęc in inuocatione nominis Domini includuntur. Vides quōd nō nuper incepit Ecclesia sanctorum, sed ab antiquo. Vides insuper, quod primū ecclesię piorū studium est verus cultus Dei. Generatio Cain ad ædificia aliąque externa se conuertit: hī autem, etsi & ipsi externis vsi sūt, prima tamē eorum cura erat, ante omnia quęrerere regnum Dei, quemadmodum & Christus docet. Pertinet autem hīc locus etiam ad consolationē, qua Adam & Eua confirmati sunt, posteaquā viderunt pium senem exortum esse, cūm annos plus centum nihil vidissent, pręter impiam & maledictam multitudinem familię Cain. Textus autem noster ha-

M 3

bet. Iste

bet. Iste cœpit inuocare nomen Domini, nimirum Enos significans, quod tamen non sic intelligendum, quod ante hunc nemo inuocauerit nomen Domini, cum etiam Abel inuocauerit, & Adam. Imò fateri cogimur, ab eo tempore, quo verbum Dei datum est hominibus, nunquam defecisse fidem, sed semper in aliquibus remansisse. Sicque occiso Abele, fides in Adam & Eua permansit, vbi autem fides, ibi est inuocatio nominis Domini.

Rom. 10.

Quomodo, inquit, inuocabunt, in quem non crediderunt? Sic autem intelligendum est, quod hic dicitur: Iste cœpit inuocare, &c. vel quod primus Deum sub hoc nomine Dominus inuocauit, publiceque se Dei seruum contestatus sit: vel quod Deum perfecte coluit, non hypocritice, sicut Cain, vel tertio, quod cultum Dei sub Cain & generatione eius, qui tyranni erant, collapsum restituere cœpit, nihil eorum tyrannidem veritus. Ob hanc causam Enos dicitur, quod interpretatur homo. Qui enim Deum colit, hominis vocabulo dignus est: qui autem Deum negligit, nō homo, sed bestia est. Comparatus enim est iumentis, & similis factus est illis. Obseruandum tamen, quod Enos nō simpliciter hominem significat, iuxta proprietatem linguæ Hebrææ, sed hominem afflictum & miserum, quod & ipsum pulchre iusto huic congruit, omnibusque pijs, qui multipliciter ab impijs affliguntur.

Psal. 49.

Caput quintum.

HIC est liber generationis Adam, in die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illū. Masculum & feminam creauit eos: & benedixit illis: & vocauit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt. Vixit autem Adam centum triginta annis: & genuit filium ad imaginem & similitudinem suam, vocauitque nomen eius Seth. Et facti sunt dies Adam, postquam genuit Seth, octingenti anni, genuitque filios & filias. Et factum est omne tempus, quod vixit

vixit Adā, anni nongenti triginta, & mortuus est. Vixit quoque Seth centum quinque annis, & genuit Enos. Vixitque Seth, postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitque filios & filias. Et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum, & mortuus est. Vixit verò Enos nonaginta annis, & genuit Cainan. Post cuius ortum vixit octingentis quindecim annis, & genuit filios & filias. Factique sunt omnes dies Enos nongenti quinque anni, & mortuus est. Vixit quoque Cainan septuaginta annis, & genuit Malaleel. Et vixit Cainan, postquam genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitque filios & filias. Et facti sunt omnes dies Cainan nongenti decem anni, & mortuus est. Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, & genuit Lared. Et vixit Malaleel, postquam genuit Lared, octingentis triginta annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingentis nonaginta quinque anni, & mortuus est. Vixitque Lared centum sexaginta duobus annis, & genuit Henoch: Et vixit Lared, postquam genuit Henoch, octingentis annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Lared, nongenti sexaginta duo anni, & mortuus est. Porro Henoch vixit sexaginta quinque annis, & genuit Mathusalem. Et ambulauit Henoch cum Deo, & vixit Henoch, postquam genuit Mathusalem, trecentis annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni, ambulauitque cum Deo, & non apparuit: quia tulit eum Deus. Vixit quoque Mathusala centum octoginta septem annis, & genuit Lamech. Et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, septingentis octoginta duobus annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Mathusala nongenti sexaginta nouem anni, & mortuus est. Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, & genuit filium, vocauitque nomen eius Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. Vixitque Lamech, postquam genuit Noe, quingentis nonaginta quinque annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Lamech, septingenti septuaginta septem anni, & mortuus est. Noe vero, cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Iaphet.

M 4

Sicut

SICVT supra diximus, ortum mundi, lapsum, & restitutionem hominum ideò describi, vt sciamus & nos esse, ad quos verbum Dei pertinuerit, & idem esse verbum Dei, quod ab initio mundi prædicatum est, & quod nos accepimus. Sic hoc loco primò videndum, cur tanta diligentia Moses genealogias primùm describat, vt nedū ipsas personas nominet, sed etiam annos numeret. Hoc autem primò ideò fecit, vt certi redderemur de historijs temporum: ne cum alijs supputando erremus. Aliæ enim historiae admodū discordant, maximè in numero. Nusquam autē certiore numerum inuenies, quàm computando annos patrum, vt hîc habetur. Deinde ideò has genealogias describit, vt certi simus, vnde & ex quibus patribus sit Christus. Hoc enim in vniuersum agit scriptura, vt nos de Christo certissimos reddat. Atq; id ita oportuit, eò quòd venerit Christus tectus formis crucis, vt à carne agnosci nō potuerit. Præterea genealogias ideo descripsit, vt admoneamur exemplorum pietatis, quam in patribus videmus. Quanquam igitur caput hoc videatur nudam genealogiam texere: nō pauca tamen iuxta hoc notatu dignissima interferuntur.

Hic est liber generationis Adam, &c.

Primùm, non temerè est, quòd tanto apparatu incipit, quasi Cain cum sua posteritate nō fuerint filij Adæ, & homines, verùm hoc primo verbo nos attentos reddere voluit ad considerationem sanctæ huius generationis: quasi dicat: Satis superq; iam diximus de impia generatione, quæ quia seipsam gratia omnibusque Dei donis priuauit, indigna est, de qua prolixior sermo aut mentio fiat. Nunc igitur ad aliam generationē nos vertamus. hîc nihil non egregium videbitis. Iste est liber generationis Adæ, &c. Vbi iterum videmus, quantum malum sit peccatum, quod hominē nedum gratia

gratia Dei priuat: sed omnibus etiam hominibus abominabilem facit.

In die quo creauit Deus hominem, &c.

Non sic intelligendum, quòd Adam ipso statim die creationis suæ generare cœperit: sed dies hîc pro tēpore accipitur. Antequam igitur Moses hominis genealogiam describat, prius aliqua repetit, quæ supra latius explicauit. Primò creationem. Deus, inquit, creauit hominem, vt scilicet sciam⁹, cui adscribere debeamus vitam nostram, & alia. Secundò etiam hoc repetit, quòd ad imaginē Dei factus est homo, vt recogitemus dignitatem conditionis nostræ, grauitatemque casus nostri, & studeamus eandem magnitudinem Dei in nos reparare per fidem & imitationē Christi, quæ est ipsissima imago Dei. Tertiò repetit, quòd Deus & masculum & foeminam fecerit, ne sexus sexum contemnat, aut vnus alteri se præferat, imò magis se diligant, vt qui vnum habeant principium. Quartò repetit, quòd eos benedixerit, vt cum audierimus genealogias patrum, sciam⁹ benedictionem Dei esse filios procreare, maximè sanctos filios. Postremò, Vocauit, inquit, nomen eorum Adam, quod in Hebræo hominem significat, sed è terra creatum: vt scilicet ex ipso nomine nostro, meminerimus nos esse terrenos & mortales. Hæc, inquam, quinque repetit Moses, vt fortius animis nostris inculcet: non igitur putes esse inutilem repetitionem.

Vixit Adam centum & viginti annos, & genuit, &c.

In hac genealogia primò obseruandum, quòd tantum decem personæ nominantur ab Adā vsq; ad Noe & diluuium, cum supra in genealogia impiorum vndecim nominentur: quo statim innuitur, quòd generatio piorum in præceptis Dei, quæ in denario numero continentur, permansit: impij

autem transgressi sunt præcepta, sicut vndenarius numerus transgreditur denarium. Deinde quod tam diligenter recenset nomina decem illorum patrum, omnibus alijs præteritis, ostendere voluit hos fuisse veros patriarchas, viros prudentes, sanctos, qui principatum tenuerint in generatione iustorum, filiosque suos diligenter instruxerint in timore Dei, & quod etiam impij venerandi fuerant. Obseruandum tertio, quod in qualibet harum generationum additur, Genuitque filios & filias: ne putemus paucos homines tempore diluuij fuisse in terra. Quid enim opus fuisset generali diluuiio tã paucos homines perdere? voluit igitur ostendere genus humanum mirum in modum auctum. Si enim in ducētis annis in Aegypto tam vehementer aucti fuerunt Israelitæ, multo magis augeri potuerunt homines in mille sexcētis quinquaginta sex annis: tot enim fuerunt ab Adã vsq; ad diluuium. Quod autem nullam aliorum mentionem facit, ideo fit, quia non erat possibile omnes mores & conditiones recensere, imò nec necessarium: satis enim exemplorũ habemus in paucis his, quos nominatim perstringit, si pietas nobis cordi est. Obseruandũ quartò, quod nullus horum patrum ante sexagesimum annum generasse legitur, imò pauci ante centesimũ: quod & ipsa insignis iudicium est castitatis & temperantiæ, & quod libertate coniugali non vsi sunt, nisi ad prolem procreandam: sicque patres illi, etsi vxores & liberos habuerunt, tamen castitatis exemplũ nobis præferunt. Imò etiam damnant leuitatẽ & luxuriã nostram, qui summũ flagitium putamus viuere in coelibatu. Cõtrã, summũ Dei cultũ vxores ducere, quasi nullus alius status in Ecclesia sit, aut esse possit, quàm coniugiũ aut quasi non amplius diabolo resistendum sit, sed statim cõcupiscentijs in omnibus satisfaciendum: aut deniq; quasi pe-

riculum

riculum sit homines in terris defuturos, nisi omnes matrimonium contrahamus, cõtemptis etiã quibuscunque votis. Sic enim ad inuidiam vsque cõmendamus matrimoniũ, at non sic Paulus, qui ^{1. Cor. 7.} coniugium quidem vt dignum est laudauit, iuxta hoc tamen etiam virginitatem laudauit, imò & consuluit. Cæterũ quod patres hi tãto tempore cœlibes vixerunt, causa fuit, quod benè instituti fuerunt in timore Dei: sicut contrã familia Cain statim generare cœperunt, & ad voluptates se dederunt, non alia causa fuit, quàm quod non fuerunt instituti ad timorem Dei: ideo summam fœlicitatem ponebant in voluptatibus. Eadem causa fit etiam nunc, vt filij nostri vix dũ nobiles matrimonia contrahant: non erudiuntur, sed in omni lasciuia educãtur. Obseruandum quintè, quod in prima generatione dicitur, Adam genuit filiũ ad imaginem suã, quod dupliciter exponitur: primò in bonam partem, vt sit sensus: Adam genuit filium bonis moribus, patri similem, non ab exemplo patris degenerantem, quemadmodũ Cain fecerat, sed patris pietatẽ per omnia imitantẽ. Alio modo intelligitur in malam partem, vt sit sensus, Adam filios suos generare debuerat ad imaginem Dei & similitudinem, hoc est, pios, sanctos, &c. sed quia eandem Dei similitudinem perdidit per peccatum, deinceps non alios filios generauit, quàm ad suam ipsius imaginem, hoc est, peccator genuit peccatores, damnatus damnatos. huc pertinet quod Paulus ait: Omnes sumus filij iræ. Hæc est imago Adæ, in qua omnes nascimur: solus Christus filios suos ad imaginem Dei generat, & restituit, reformatque. Obseruandum sextò, quod tam longo tempore patres hi vixisse scribuntur, vt quibusdam incredibile videatur, & quidam ob id voluerint annos illos non tam longos fuisse, vt nunc sunt, sed tantũ menstruos, verũ con-

trarium

Eccle. 37.

trariū postea videbimus in Noe, cui⁹ vnus annus, quo fuit in arca, per duodecim menses describitur. Cæterū quod patres illi tam diu vixerunt partim fuit ex bonitate complexionis, partim ex temperato modo viuendi (verissimum enim est illud Sapientis, crapula multos perijisse. Simul assis miscueris elixa, simul conchilia turdis: Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum Lenta feret pituita, ait Horatius.) Contrā autē illi, quem admodum in vsu venereo, sic & in cibo fuerunt temperatissimi. Quid igitur miram, quod pluribus annis vixerunt, quam nos, qui in vtroque intemperatissimi sumus? Partim etiam longæuitas illa patrum fuit ex eo, quod terræ nascentia ante diluuium fuerunt efficaciora, quam nunc: ita quæ ex eo quod sciuerunt naturas & virtutes herouum: potissima tamen causa huius tantæ longæuitatis fuit diuina voluntas. Vnde etiam consentaneum est, alios homines non tam diu vixisse, sed quod Deus patres illos singulari dono tot annos viuere permisit, vt posteritatem erudirent. Sic Adam nongentis triginta annis omnem populum erudire poruisset, si audire voluissent: similiter etiam alij patres, &c. Ita nullis non seculis Deus consulit, & semper egregios viros aliquot, qui cæteros excellebant seculo dedit, vt voluntas Dei doceretur & cognosceretur. Post diluuiū non opus erat, vt tam longæui essent, quia tunc mundus nouis miraculis fuit institutus. Nec nunc opus habemus tot annis, quando quidem etiam breui tempore magna præmia consequi possumus: imò nec vtile quidem esset, vt tam diu viueremus. cū enim subinde proniores simus ad peccandum, quid aliud ex multis annis, quam multitudinem peccatorum reportaremus? Ex misericordia igitur Deus homini vitam breuiavit, ne diu miser esset, & peccata in immensum auget. Obseruandum septimo, quod

imò, quod quantocunque tempore patres illi vixerunt, nullus tamen eorum millesimum annum attigit, vt videamus etiam longissimam vitam in hoc mundo, ne punctum quidem esse ad æternitatem: nam mille anni coram Deo, sunt quasi dies hesternæ quæ præterijt. Obseruandū octauò, quod *Psal. 89.* omnibus, vno Enoch dempto, in fine additur, & mortuus est: quod ideò addidit & tam crebrò replicauit Moses, primò, vt videamus Deum veracem, qui dixit, in quacunque die comederis, morieris: Secundò, vt videamus diabolum in promissis suis mendacem, dixerat enim, nequaquam moriemini, &c. Tertio, vt videamus, quod etiam longa vita nō liberat nos à morte. Quartò, vt habeamus differentiam inter hanc & futuram vitam: hæc enim præsens vita morte finitur, illa autem æterna est.

Enoch ambulauit cum Deo, &c.

Huius iustitiam signanter commendat, ne putetur propter breuiorem vitam alijs deterior fuisse. Ambulare autem cum Deo, est Deo familiarem esse, heroicam conuersationem inter homines agere, in timore viuere, præceptis eius obsequi. Signanter etiam de hoc dicitur, quod placuerit Deo, cum tamen fuerit vxoratus: coniugium ergo non impedit, quò minus Deo placere possimus. Errant igitur, qui cū in coniugio sint, nihil ad se pertinere putant, quæ de virtutibus dicuntur, quasi ea ad solos religiosos pertineant. Impij idem faciunt, qui propter vxorem & filios, quæ Dei & salutis sunt negligunt. Cæterū Enoch quamuis paucis annis vixerit, tamen consummatus in breui expleuit tempora multa: Aetas enim senectutis vita est immaculata. *Sap. 4.*

Et non apparuit, quia tulit eum Dominus, &c.

Iudæi putant eum ideò raptum, quia pronior erat ad mala, ne quando caderet in peccatū, iuxta illud:

Ibidem.

illud: Raptus est, ne malitia mutaret animum eius; &c. Nostri autem, quod propter sanctitatem suam raptus sit, ut sciamus quæ sit remuneratio iustitiæ. Vel etiam ideo tulit eum Dominus, ne tanto tempore affligeretur super terram: alij enim patres multa à malis perferre coacti sunt, ut patebit in Noe. Quo autem ipsum transfulerit, non exprimit Moses: Creditur tamen translatus in paradysum quemadmodum & Helias. Sicut igitur propter peccatum Adam è paradiso eiectus fuit, sic Enoch propter iustitiam in paradysum translatus. Per hunc igitur raptum ostendere voluit quid Adam perdidit: sic enim suo tempore omnes citra mortem translati fuisset ad meliorem vitam, si in innocentia permansisset. Deinde ideo etiam tulit eum dominus, ut confirmaretur fides patrum de futura vita, quasi dicat: En hoc ipso facto agnoscite, quod aliam vitam habeo & meliorem, in qua sanctos remunerabo. Enoch igitur qui septimus est in generatione iusta, significat requiem futuram quæ nos expectat, si in sex diebus presentis vitæ operemur bona.

Iste consolabitur nos ab operibus nostris, &c.

Hic iterum videmus, quod antiqui non casu nomina imposuerunt filiis, sed ex certa causa: sic Noe nomen accepit à requie, quæ per ipsum ventura sperabatur. Quod autem Lamech dicit, Iste consolabitur nos, &c. sic accipi potest, quasi putaret hunc filium esse semen illud à Deo promissum, quod diaboli caput contereret. quemadmodum & Eva cum diceret, Acquisivi hominem per Deum. Sciebant sancti patres Christum ex semine ipsorum venturum; sæpius tamen errabant in persona, quemadmodum hic videmus. Potest etiam sic accipi, quod Lamech respexit ad malitiam hominum sui temporis, quæ iam ad summum peruenerat, ut infra patebit, ideo non dubitabat insignem aliquam

rerum

rerum mutationem imminere. vnde dicit, Iste consolabitur nos, &c. quasi dicat, Quia intantum aucta est malitia, fieri non potest ut Deus diutius dissimilet: in diebus igitur huius filij mei reformabitur terra, cessabitque tanta impietas. Alij volunt quod Lamech respexit ad commoditates, quas Noe præstitit humano generi: Noe enim primus iunxit animalia aratro, ac per hoc abstulit agriculturæ molestiam: prius enim tantum per manuales labores hominum colebatur terra. Deinde Noe inuenit gratiam coram Deo, ut arca fabricata semen mundo seruaret. Præterea Noe conseruauit verbum Dei & promissionem, ac per hoc alio tempore vniuersalis diluuij consolabatur, &c. Hæc præuidens Lamech dixit, Iste consolabitur, &c. perfectius autem hoc verbum in Christo impletum est. Mysticè, tunc vera consolatio nobis datur, cum à nostris operibus quiescimus & sabbathum agimus, quæ quies per Noe significatur.

Caput sextum.

CUMQUE cepissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filij Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant. Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est: eruntque dies illius centum viginti annorum. Gigantes autem erant super terram in diebus illis: postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes à seculo viri famosi. Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra. Et præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominem, quem creavi à facie terræ, ab homine usque ad animantia, à reptili usque ad volucres celi pœnitet enim me fecisse eos. Noe verò inuenit gratiam coram Dño. Hæ sunt generationes Noe. Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus

tionibus suis, cum Deo ambulauit. Et genuit tres filios, Sem, Cham, & Iaphet. Corrupta autem est terra coram Deo, & repleta est iniquitate. Cumque uidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruerat viam suam super terram) dixit ad Noe, Finis vniuersae carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cū terra. Fac tibi arcam de lignis leuigatis, mansiuiculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus. Et sic facies eā: Trecentorum cubitorum erit longitudo arcae, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius: ostium autem arcae pones ex latere: deorsum, coenacula & tristega facies in ea. Ecce ego adducam aquas diluuij super terram, & interficiam omnē carnem, in qua spiritus vitæ est subter cælum, & vniuersa quæ in terra sunt, consumentur. Pona namque fœdus meum tecum: & ingredieris arcam tu & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum. Et ex cunctis animantibus vniuersae carnis bina induces in arcam, vt viuāt tecum: masculini sexus & fœminini. De volucribus iuxta genus suum, & de iumentis in genere suo, & ex omni reptili terrae secundum genus suum: bina de omnibus ingredientur tecū, vt possint viuerē. Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quæ mandī possunt, & comportabis apud te: & erunt tā tibi, quā illis in escam. Fecit igitur Noe omnia, quæ præceperat illi Deus.

HOc capite incipit insignis illa historia de diluuiō, quo rotus mūdus periit: antequā tamen ipsum diluuium describat, præmittit aliqua, quæ prius contigerunt. Primò, quæ peccata præcesserint diluuiū. Deinde, quomodo Deus prius comminatus sit diluuium quā induxerit. Tertio, quòd huiusmodi comminationibus nihil profecit apud impios. Quarto, quomodo ipsi Noe domuiq; ei consuluerit per arcam, vt seipos seruarent ab imminente perditione. Postremò ipsum Noe etiam in exemplum pietatis & iustitiæ nobis proponit. Peccata autem, quæ diluuium præcesserunt, hæc fuerunt: primū promiscua libido atq;

adeò

adeò luxus omnis generis, qui cum libidine coniunctus est. Et quia libido secum potissimū habet securitatem, contemptricem iudiciorum Dei, accusatur hic quoque securitas & contēptus verbi Dei & cōminationum. Præterea non tantū filij Cain peccabant, generationes impiæ, sed etiā filij Dei, hoc est, generationes sanctæ & principes: vt iam prope in vniuersum Dei memoria interiret. Adhæc opprimebantur inopes pro libidine potentiorum, nam gigantes erant. Terribilissimum autem omnium est, quòd in octo tantū nominib; aliquid timoris diuini remanserit. Ideò autē Moses tam diligenter descripsit peccata hominū, ne quis miretur cur tantam pœnā irrogauerit Deus: itēq; ne quis calumnietur iudicium Dei. Eadem peccata etiam ante iudicij diem futura sunt, dicit enim Christus. Edent, bibent, nubent, &c. quo verbo libidines & luxum notauit. Securitatē accusat Paulus cū dicit: Cū dixerint pax & securitas, tūc repentinus eis superueniet interitus. Neglectum doctrinæ accusat idem Paulus cū dicit: A veritate auditum auertent, ad fabulas autem conuertētur. Abundantiam malorū, paucitatemque bonorum Christus indicat, cū dicit: Cū venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Et iterum: Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum. Omnia autem hæc etiam nunc in mundo manifestissimè cernimus: quare certū est nō procul abesse iudicium Dei.

Cumque cepissent homines multiplicari, &c.

Hic primò videmus, quòd & supra admonui, non paucos aliquos homines in terra fuisse tempore diluuij: etsi enim Moses paucos nominatim recenset, interim tamen plures annos numerat, & hic manifestè dicit hoīes multiplicatos: imò in mille sexcentis quinquaginta sex annis per omnē terrā multiplicari potuerunt homines, quoniam

N

qui

qui ex vno Abraam in quadringentis annis descēderunt, Ismaelitæ scilicet, Idumæi, & Israelitæ, tantum terræ spacium occuparunt. Signanter autem dicit homines multiplicatos esse & creuisse, non autem fidem, deuotionem, virtutem: sic enim & in Israelitis & in Christianis etiam cōtigit, vt quò magis cresceret numerus, eò magis decreverent virtutes, iuxta illud: Multiplicasti gentem, nō magnificasti lætitiā.

Isai. 9.

Videntes filij Dei filias hominum, &c.

Per filios Dei aliqui intelligunt angelos, quos volunt in cœlo simul perstitisse vsque ad hoc tempus, & hoc fuisse peccatum eorum, propter quod e cœlo deiecti sint, verum fictitia hæc sunt. Suprà enim habuimus, quòd diabolus primum hominem in paradiso tentauerit, vnde patet quòd ante creationem hominis deiecti sint angeli apostatici. Et quamuis experientia cognoscamus dæmones nonnunquam cum mulieribus concumbere, non tamen verisimile est, quòd Moses de hoc non loquatur: non enim peccatum dæmonum, sed hominum describere intendit. Alij per filios Dei filios potentum intelligunt (nam in scriptura iudices & præsides dicuntur dij) nec dubium est, quin filij potentum etiam in hac transgressione fuerint, imò etiam primi (sic enim solent etiam nunc filij potentum omnibus vitijs indulgere) verum non fuerunt soli, infra enim dicitur: Omnis terra corruerat viam suam. Per filios igitur Dei intelligit generationem ipsius Seth, & aliorum sanctorum patrum: Erāt quidem & ipsi natura homines & filij hominum, sed quia e sanctis parentibus nati erant & verbū Dei habebant, filij Dei vocabantur. Sic enim & alias in scriptura pij homines dicuntur filij Dei: hinc psalmus: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Et in Isaia. Filios enutriui & exaltaui, & cæt. Et in Euangelio: Dedit eis potestatem filios

Psal. 81.
Isai. 1.
Ioan. 1.

tem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ei⁹, &c. Vide igitur quanta sit differentia inter bonos & malos, vt hi quidem filij hominum, illi autem filij Dei dicantur. vide etiam quàm insigni titulo pij celebrentur, quòd vel solūm nos ad pietatem allicere deberet: Videte, inquit Ioannes, qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filij Dei nominemur & simus. Contrā, vide quàm contemptibiliter appellentur impij: filij hominum enim dicuntur, & quid vilius fragiliusque homine? homo vapor est ad modicum apparēs: Et vos autē sicut homines moriemini, &c. Quinquam hi de quibus hic loquitur, solo nomine filij Dei erant, nomen retinuerant non virtutem nominis: de nomine gloriabatur, cum interim peiores alijs erant: imò hoc honesto nomine pro velamine utebantur peccatorum. Sic Iudæi gloriabantur se esse filios Abrahamæ, imò & Dei, cum nihil minus essent. Sic nos nomine Christi & Ecclesiæ, Euangelij & religionis plerunque gloriamur, cum simus diuersissimi. Ex hoc igitur loco discimus, etiam filios sanctorum non omnes esse bonos: boni enim filij non ex natura nascuntur, sed a Deo dantur.

1. Ioan. 3.

Psal. 8.

Ioan. 8.

Discimus item, quòd frustra est omnis humana instructio, nisi adsit & diuina. Præterea discimus hinc, eos qui vel maximè religiosi videntur, si cadere cœperint, peruersissimos fieri. Sed ad rextum.

Videntes inquit, filij Dei filias hominum, &c.

Ex hoc loco primo videmus, quam perniciosum sit bonis moribus, cum impijs conuersari: Commixti, inquit, sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum. Sic Israelitæ aliquamdiu inter Aegyptios versari, vix obliuisci potuerunt Aegyptios mores. Ob eam causam Israelitis inhibitum erat, ne vnquam amicitias, maximè autem ne coniugia contraherent cum alienigenis. Ob eam

Psal. 105.

Deut. 7.

Gen 24.

causam Abraam & alij noluerunt filijs suis vxores dare ex alienigenis, ne ad idololatriam inducerentur. Contrà autem Salomon alienigenas ducens, per eas seductus est. Idem contigit his filijs Dei, de quibus hic fit sermo Hinc est, quòd in scriptura vbique monemur vitare consortia malorū. sic Ieremias dicit: Fugite de terra Babylonis, & saluet vnusquisque animam suam. Et Oseas: Nolite ire in Galgala neque in Bethauen, loca scilicet idolorum. Et Christus: In viam gentium ne abieritis, & Cauete à fermento Phariseorum. Et Paulus: Nolite iugum ducere infidelibus, quæ enim conuētio iustitiæ ad iustitiam? &c. Et Ioannes: Si quis venerit ad vos aliam habens doctrinam, nec aue ei dixeritis. Deinde ex hoc loco videmus, quantū malum sit non custodire sensus corporis, maximè autem visum: per huiusmodi enim fenestras mors intrat ad animam. vnde Christus etiam visum impudicum prohibet: Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam, &c. Videbant, inquit, filias hominum. Et hoc quidem in se malum non erat, si animus non fuisset malus, ideò addit, videbant quòd essent pulchræ. Non eas intuebantur vt creaturas Dei, sed tantum oculo libidinis: nec attendebant pulchritudinem creatoris, sed creaturarum, atque adeò à vero bono ad falsa bona se conuertebant. Pulchritudo enim corporis non est verum bonum, quod vel ex hoc patet, quòd etiam impijs datur.

Acceperunt sibi vxores ex omnibus quas, &c.

Vide quomodo peccatū eorum aggrauet, Acceperunt; inquit, illecti, non probitate, sed pulchritudine mulierum: deinde plures accipiebant sine lege, nunc vnam, nunc alteram, pro arbitrio. Addit ex omnibus quas elegerant: nō iam audiebant parentes, sed propria libidine ferebantur.

Non igitur hic damnatur coniugium, sed hoc
taxat

3. Reg. 11.

Jerem. 51.
Osee. 4.

Matt. 10.
& 16.
2. Cor. 6.

Matt. 5.

taxat spiritus, quòd nimie libidini seruibant. Hoc igitur fuit vnum peccatum, propter quod Deus mundum diluio perdidit. Ad hanc autem infrenem libidinem eos diabolus prouocauit, vt vel sic impediret propositum Dei, de homine in locum angelorum sublimando. Iam semel atque iterum hoc Dei propositū impedire conatus fuerat, primò, cum hominem in peccatum impulit: deinde cum Cain ad occisionē iusti fratris incitauit: nunc autem cum videret etiam semen iustorum multiplicari, iterum conatus est homines in Dei indignationem conijcere, atque adeò præualuit, vt etiam filij Dei in maxima peccata ruerēt, imò vt etiam Deus diceret, poenitet me fecisse hominem. Multò tamē fortior fuit gratia & veritas Dei, quæ impios quidem perdidit, sed tamen iustos seruaui. Hinc igitur discamus quantum peccatum sit luxuria, propter quam totus mundus diluio perijt. Deinde, quòd hoc ipsum peccatum maximè displiceat Deo in his, qui filij eius dici volūt. Huc pertinet quod Paulus dicit: Nescitis quòd corpora vestra templum sunt spiritus sancti? *1. Cor. 6.*

Non permanebit spiritus meus in homine, &c.

Comminatio est: Sic enim Deus antequam puniat comminatur, quod clementiæ signū est: ideò enim comminatur, vt à peccatis absterreat, ne punire cogatur. Per spiritum autem Dei hic quidam intelligunt de spiritu vitæ, qui meritò spiritus Dei dicitur, ipse enim vitam dat. vnde suprà dictū est: Inspirauit in faciem hominis spiraculum vite, &c. *Gene 2.* Secundum hoc igitur sensus est, Nō permanebit, quasi dicat, iam experientia probat vtile fuisse, vt homo in anima mortuus, mortalis fieret in corpore: ideò in ea sententia perdurabo, adeò vt non modo non viuat homo in æternum, verum etiam vt breuius viuendi tempus, & pauciores sint anni singulorū, quando diu viuendo nihil aliud agant,
N 3 quam

quàm quòd peccata augeant: auferam igitur ab eis spiritum vitæ, quem dedi.

Alij per spiritum Dei intelligunt curam & providentiam Dei, ut sit sensus: Hactenus pro eis curavi, nunc cessabo. grauis comminatio. Alij per spiritum Dei intelligunt spiritum sanctum, ut sit sensus: Tam impiè & carnaliter viuunt, ut spiritus sanctus in eis habitare & permanere non possit: In maleuolam enim animam non intrat spiritus sapientiæ, nec habitat in corpore subdito peccatis. Auferam igitur ab eis spiritum meum & gratiam meam. grauis comminatio, & obseruatu digna. Aliqui hoc loco ex Hebræo legunt, Non iudicabit spiritus meus homines istos in æternū, & duplicē habet sensum, primò sic: Quoniā fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos seruabo cruciatus, sed hic illis restituā quod merentur. Secundo sic: Quia hactenus frustra per spiritū meū coargui ipsorum peccata, nunc arguere cessabo, & sibi ipsis eos relinquā. Hinc igitur videm⁹, quòd spiritus sancti officiū est arguere mundū, sicut Christus dicit. Deinde quod magna gratia est, q̄ Deus nos arguit: quos enim odit & perdere vult, arguere cessat, ut hic vides. Alij legunt, Non disceptabit spiritus meus cum homine in æternum. quo verbo ostendit homines fuisse contumaces, rebelles, inemendabiles, nec rationi, nec monitis obtemperantes, sed etiam Deo reclamantes: non igitur amplius cum ipsis disceptabo: non patiar hęc eorum proteruiam.

Quia caro sunt, &c.

Hoc est, nesciunt alias nisi carnales voluptates: carnalibus operibus toti dediti sunt, animam negligunt, quasi sola carne circumdati sint. Caro igitur impedit spiritum sanctum, nō ipsa natura corporis, (nam & sancti corpora habuerunt) sed ipsa carnalitas affectionum.

Eruntque

Eruntque dies illius centum viginti annorum, &c.

Aliqui hoc referunt ad terminum vitæ humanæ, quem intra centum viginti annos coartauit, cum prius supra nongentos annos in quibusdam transcenderit: nunc autem pauci vel hunc terminum attingunt, & quamuis aliqui etiam post diluuium transcenderunt hunc vitæ terminum, hoc tamen fuit ex speciali gratia. Terminum autē vitæ nostræ abbreviauit Deus in bonum nostrum, ne diu viuendo, & peccata & damnationem nostram augeamus. Alij tamen volunt & melius, quod hoc centum viginti annos ad pœnitentiam ipsis dederit: infra enim patebit, quòd post centum primum annos misit diluuium. Vide igitur insignem Dei misericordiam, quantumcunq; comminetur, non tamen festinat, sed tempus pœnitentię etiā impijs cōcedit. Merito igitur dicit Paulus: Ignoras quòd longanimitas Dei ad pœnitentiam te adducit? *Rom. 2.*

Gigantes autem erant his diebus super terram, &c.

Per gigantes intelligunt alijs ex dæmonib⁹ progeneratos, quòd tamen incertum est. Fuerunt autem gigantes, qui magnitudine corporis alijs præstabant, quales plerique etiam post diluuium fuisse leguntur. Ideo autem Deus huiusmodi homines aliquos nasci permisit, ut vei hinc discamus, quòd quemadmodum pulchritudo corporis non liberat à morte, sic nec magnitudo aut fortitudo: nā hi non minus perierunt, quàm alijs. bene igitur in psalmo dicitur: Non saluatur rex per multam virtutem, & gigas, &c. Hebræi hoc loco legunt, Nephilim, quòd interpretatur cadentes, per quos intelliguntur superbi, nam hoc ipsum superbire est cadere, iuxta illud. Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus è principibus cadetis, *Psal. 32.*

Postquam enim ingressi sunt filij Dei, &c.

Causam reddit vnde superbi erint, nempe quòd ex vtraque gente essent generosi, scilicet tam se-

Sap. 2.

Ioan. 16.

Psal. 32.

Psal. 81.

cundum Seth, quàm secundum Cain. Ob eandem causam etiam Absolon præ alijs fratribus suis se extulit, quòd nedum ex patre, sed ex matre etiam regium genus haberet: erat enim mater eius filia Tholomai regis Gessur. Ob eandem causam etiam Ismael inclitus erat, quòd consanguinitatem trahebat ex duabus gentibus, Hebræis scilicet, & Aegyptijs. Vult igitur Moses, quòd non solum fuerunt libidinosi, sed etiam tyranni superbi, aliorum oppressores. Adeò igitur non territi fuerunt comminatione Dei, vt etiam peccata addiderint, ac planè verbum Dei contempserint: id quod vnum, & vel præcipuum est peccatū, propter quod mundus diluuiò perijt. Vix enim est aliud peccatū quod Deus & acrius punierit, & maiores pœnas comminatus sit, vt cōtemptus verbi Dei. Ob hoc peccatum Pharaò perijt, cui⁹ alia peccata diutius dissimulari potuissent. Ob hoc peccatum Iudæi tam miserabiliter abiecti & à Deo relictī sunt. Nec est quicquam in prophetis, quod toties Israelitis impropereetur, quàm quòd prophetas ad se missos non audierunt. Hinc & in Leuitico: Si non audieritis me, inquit, &c. hoc faciam vobis: inducā super vos gladium, & cæt. ad longum. Et in Ieremia: Mittam in eos gladium & famem, eò, quòd non audierunt verba mea, & cæt. ad idem Ieremiam. 26. 32. 35. &c.

Quare etiam nobis summè timendum est, qui & ipsi plerunque verbum Dei contempnimus, id quod summa ignominia est, Deo scilicet loquenti terga vertere & alia curare: nemo hoc non ægrè ferret in seruo suo, quantò magis Deus in creatura sua, &c. Vide igitur ne iustè hoc de te conqueri possit Deus, nam alias peccatorum satis superque habemus.

Videns autem Dominus quòd multa malitia, &c.

Iterum peccata hominum recenset ob causam superius

3. Reg. 3.

Leui. 26.

Ierem. 29.

superiùs dictā, nempe vt Deus iustè homines perdidisse ostendatur, ne quis Deo iniustitiam & crudelitatem adscribat. In generali autem hìc cōprehendit peccata hominum, cū supra specialiter aliqua enumerasset, quasi dicat: Non possum singula peccata eorum recensere, summatim igitur dicam, quòd multa erat malitia hominum, &c.

Deinde etiam ideò in generali hìc loquitur, ne putemus illos solos peccasse & malos fuisse: sic enim solemus peccatorū nostrorum obliuisci, cū audim⁹ alios corripì. Quid autem dicit Christus: *Luce. 13.* Putatis quòd hi soli fuerunt peccatores? non dico vobis: Sed nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Idem hoc loco agit Moses, vult enim vt in peccatis aliorum cōsideremus etiā nostra peccata, & quales nos futuri eramus, nisi diuina gratia præseruati fuissetus.

Singula autem verba emphasim suam habent, nec posset magis malitia nostra infamari, quàm his verbis. Videns, inquit, Deus: hoc præmittit, vt certò sciamus Deum omnia videre & scire, quantumcunque dissimulet. Deinde vidit quòd multa esset malitia: nec mirum multa peccata sequi, vbi regnat luxuria, superbia, & cōtemptus verbi Dei. Quantumcunque igitur nos dissimulemus peccata nostra, videt tamen Deus quòd malitia nostra multa est: & nisi eum præueniamus confessione, *Psal. 49.* suo tempore statuet nobis ea ante faciē nostram.

Et cuncta cogitatio cordis intenta esset, &c.

Et hæc emphasim habent: Vidit, inquit, quòd vniuersi peccarent, non iuuenes tantum & diuites, sed & senes & pauperes, & cæt. Deinde vidit, quòd non infirmitate peccarent, sed cogitatione & deliberato animo, quod maximè aggrauat peccatum. Prætercà vidit, quòd omnis eorum cogitatio ad peccatum intenta erat, vt parū de Deo aut iustitia cogitarent. Demū etiam omni tēpore peccabant,

cabant, nec vnquam cessabant. Vides quàm pulchrè hoc vno verbo naturam nostram describat? est enim generalis sententia ad omnes pertinens. Hinc alias in scripturis sæpè similia legimus, vt est illud: Prauum est cor hominis, & inscrutabile. Et aliud: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, &c. Et illud: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, &c. Sic igitur in scriptura omnia concludit sub peccato, etiam sanctos, vt omnes sub Deo humiliantur: nam etiã sancti orant pro remissione peccatorum, quãquam postea eos à peccatis liberat, & ab impijs fecernit: id quod postea audiemus de Noe factum. Cùm igitur talis sit natura nostra, constat quòd per nos ipsos resurgere non possumus: necessarius est ergo Christus, qui per spiritum suam & peccata nostra remittat, & naturam reformet.

Pœnituit eum quod hominem fecisset, &c.

Laborat hic sermo diuinus, & quasi in versanda nimix magnitudinis mole penè confringitur, dum illud intellectui nostro planum facere vult, quod satis explicare nullus sermo potest: videlicet, quòd Deus sine motu sæuiat, sine crudelitate occidat, quòd salua pietate vltionem, & cum tranquillitate habeat vel agat furorè. Pœnitere siquidem apud Grammaticos est displicere, quod prius placuit: hæc autè instabilitas non est in Deo, qui mutari non potest, nec vnquam apud ipsum est transmutatio, vel vicissitudinis obumbratio. Pœnitere igitur dicitur Deus & dolere, quia sic nobis videtur dum perdit quod prius fecit.

Pœnitere igitur nihil aliud est, quàm mutare rem præsentem, vt sit sensus: Pœnituit eum, id est, sic odit eos, vt nunc mutaturus sit & perditurus genus humanum.

Ceterùm sicut aliàs in verbo miserendi affectus est beneuolentiæ paternæ erga eos, quorum miser-

Iere. 11.
Psal. 13.
Psal. 142.
Psal. 31.

1423.

fertus est Deus, ita hic in argumenta iræ diuinæ affectus iræ & furoris in verbo pœnitendi, ita vt sit pœnitere hoc loco rem præsentem mutare cum significatione iræ & furoris: sic alio loco, vbi dicitur, pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ, pœnitere est rem mutare cum significatione misericordiæ.

Et præcauens in futurum, &c.

Hoc verbo, quamuis in Hebræo nō sit, pulchrè tamen nobis innuitur, quæ fuerit Dei intentio in eo, quòd diluuium immisit, nempe vt posteris caueret, vt scilicet omnia vêtura secula hinc scirèt, & discerent quantum Deo displiceat peccatum. Deinde quia Deus totum mundum, quasi vnum hominem susceperat erudiendum, homo autem dum adhuc puer est, in timore retinendus sit, ne sibi dimissus præceps & infrenis in malum ruat, iuxta illud: Percute filium tuum virga, & libera-

Prover. 23.

bis animam eius, &c. Rectè & vtiliter Deus petulantem atque in carne & sanguine lasciuientem mundum nocentem, tanquam stultum puerulum corripuit, tali percutiens verberare, quòd tota sua ætate non queat obliuisci.

Et tactus dolore cordis intrinsecus, &c.

Nec hoc sic accipiendū, quòd huiusmodi passionès in Deo sint, aut quòd ei quicquam molestiæ irrogemus peccatis nostris, verùm hoc modo loquendi innuit se non posse satis exprimere peccatorum grauitatem. Deinde hoc etiam verbo palam ostendere voluit, quòd Deus inuitus puniat, cum mallet benefacere: quemadmodum & ex illo verbo colligimus, vbi dicitur: Heu consolabor super hostibus meis, &c. Et hoc igitur insigne exemplum est diuinæ bonitatis.

Isa. 1.

Delebo, ait, hominem quem formauit, &c.

Quasi dicat, Quod meum erat feci: creauit hominem, rationem indidi ei, legem meam cordi eius inscripsi,

inscripsi, vt cognoscat bonum & malum: denique lōgo tempore expectaui, monui, cōminatus sum: & quia nec sic quicquam proficio, cogit necessitas, vt minas opere compleam, & omnibus modis deleri eos faciam. Atque hæc est secunda comminatio expressior, quàm prior, quia & ipsi peccata auxerant.

Vide autem etiam hīc Dei patientiam, quòd etiam post spretam priorem cōminationem nō tamen statim punit, sed iterum cōminatur, si fortè emendetur.

Ab homine vsque ad animantia, &c.

Etiam animalia perdere vult, quæ tamen non peccauerunt: tum quia homine deleto nihil opus est animantibus, quæ propter hominem creata sunt: tum quia paterfamilias domus homo indignationem Dei incurrit, consequens fuit, vt & omnis familia simul periret: tum etiam vt per hoc ostenderet grauitatem peccati, quemadmodum etiam suprà terram propter hominem maledixit, quæ tamen non peccauerat.

Noe autem inuenit gratiam coram Domino, &c.

Hoc addidit, ne quis putet omnimodam abolitionem generis humani fieri, stirpitisque naturam nostram eradicandam, sine vlla spe restitutionis. Deinde, vt videamus quòd melior sit vnus faciens voluntatem Dei, quàm decem millia preuaricatorum. Item, vt videamus, quòd Deus suos etiam in medio malorum habeat, nec vnquam tantum inualeant mali, vt non relinquuntur etiã aliqui boni, quos Deus in medio malorū cognoscit, videt, conseruat, vt non pereant cum mundo. Nō igitur doleamus, vel timeamus gratiam Dei nobis defuturã vel defecturam, si rectè, id est, in mandatis eius ambulauerimus, non peribimus cū pessimo mundo: habet enim Deus mille vias eruendi. Signanter autem hīc videmus, quòd quamuis

etiam

Gene 3.

etiam sancti nō careant peccatis, vt suprà dictum est, & ob id etiam iudicio damnationis obnoxij essent, misericorditer tamen eos Deus eruit à sententia damnationis, idque ex gratia, vnde hīc dicitur: Noe inuenit gratiam, hoc est, ipsum Deus ex gratia præseruare & conseruare voluit. Sic Deus vbique suos è damnatione eripit, vnde & in Iere. *Iere. 46.* Ieremias cum dixisset: terror vndique, &c. in fine subdit: tu autē ne timeas, non confunderis, &c. Atq; hæc est gratia & misericordia Dei, quam Paulus vbique celebrat: Erasmus, inquit, & nos mortui peccatis: sed Deus, qui diues est in misericordia, viuificabit nos, &c. Er paulò post: Gratia, inquit, salua *Eph. 2.* *Tit. 3.* ti estis, non ex operibus, ne quis gloriatur. Sic in alio loco, Non, inquit, ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit, &c. Quāquã autem liberatio ipsius Noe potissimum gratiæ Dei adscribenda sit, tamē ex eo, quod dicitur inuenisse gratiam, satis innuitur ipsi etiam Noe studium & conatus: quòd scilicet gratiam quæserit. Qui mane, inquit, vigila. *Prou. 8.* uerint ad me, nuenient me. Errant igitur, qui otiose sedent, gratiam expectantes è cælo, cū Christus plane dicat: Perite & accipietis, quærite & inuenieris, pulsate & aperietur vobis. Signanter autem dicitur gratiã inuenisse coram Deo, quo verbo palam innuitur, quòd vnum ille scopum habuerit, vt ab illo oculo laudaretur, qui dormire nescit, nihil interim curans humanã gloriam vel ignominiam aut irrisionem. Verisimile enim est, cum præter morem aliorum virtutē coleret, eum fuisse subsannatum & irrisum, nihil tamen hoc curauit, nec ob id à bono cessauit, quemadmodum nos facimus, &c. Est igitur sensus: Tametsi Noe omni generi hominum quod tunc erat, gratus non esset, eò quòd nollet eandem incedere viã, quam illi incedebant, fauit tamen illis, qui corda scruta-

tur.

tur. Et quid illi nocere potuit hominis irrisio, qui Deum habebat amicum? Nihil planè. Sicut nec quicquam prodesse potest glorificari ab hominibus, si Deus nos reijciat. Veram igitur gloriã queramus, exemplo Noe: gloriã, inquam, quæ a solo Deo est, nec quicquam curemus hominum vel laudes, vel irrisiones.

Istæ sunt generationes Noe: Noe vir iustus, &c.

Vide quantum studeat nobis viri istius virtutes ob oculos ponere. Et quanquam etiam de alijs quibusdam patribus insigniter loquatur, vt de Abel, Enos, Enoch, &c. de nullo tamen ita loquitur, vt de hoc. Ideo præmittendo: Istæ sunt generationes Noe, attentos nos facit, quasi maiora dicturus, quàm hætenus de alijs dixerit.

Et primò eum hominem nominat (sic enim legit Chrysostomus, Noe homo iustus) quo verbo innuit, quòd cum alijs ob carnales voluptates, quibus immerfi erant, hominis vocabulo indigni essent: iste solus in tãto populo hominis imaginem seruauit. Neque enim speciem habere hominis, os scilicet, oculos, &c. hominem esse ostendit: imò, vt homo quis vocetur & sit, non satis est, si rationem habeat, nisi habeat etiam similitudinẽ Dei. Nam imaginem Dei, quæ in rationali anima persistit, etiam mali habent. Similitudo autem Dei consistit in virtutibus, iustitia, veritate, sanctitate. &c. Atqui propositum Dei fuit, hominem non solùm ad imaginem, sed etiam ad similitudinem formare: qui igitur hanc similitudinem Dei non habet, nec homo dici meretur. Hinc est, quòd in scriptura mali non vocantur homines, sed vel caro, vel terra, vel canes, vel etiam aspides, vt frequẽter videmus in scriptura.

Magna igitur laus est Noe, quòd homo dicitur: in nostra translatione habetur: Noe vir iustus. Dicitur

dicitur autem vir, propter virtutẽ & fortitudinem. Magna enim fortitudo fuit, quòd inter tot malos persistit, quòd ipsorum conuitia tolerauit: denique, quòd in fracto animo totius generis humani interitum vidit, &c. Alij non erant viri, qui tam facilè se vinci à mulieribus patiebantur.

Deinde etiam iustum eum appellat Moses, quæ alia ipsius laus est: qua appellatione scriptura omnem virtutem complectitur. Addit, & perfectus: ne quis putet eum in vno aliquo fuisse iustum, in alijs autem claudicasse, quemadmodum faciunt, qui eleemosynas quidem dant: interim tamen luxuriæ deseruiunt, nõ attendẽtes, quòd qui in vno offendit, omnium reus est. Hic autem perfectus dicitur, hoc est, integer, incorruptus, irreprehensibilis coram hominibus, vbiq; suo officio & functioni respondens, quanquam coram Deo nemo sit omnino irreprehensibilis.

Signãter autem addit, in generatione sua, quòd dupliciter exponitur. Primò, in generatione sua, id est, fidelium: vel in generatione sua, id est, tempore suo, inter tot malos: quòd insignis laus est. Etsi enim virtus per se sit admirabilis, multò tamen admirabilior, si inter malos quis in iustitia persistat: vbi patitur hominum irrisiones: vbi insuper habet plura exempla ad malum: nullum autem exemplum ad bonum. Noe igitur etiam in tam mala generatione iustus permansit, & tamen eandem naturam habuit, quam nos.

Non igitur vel Deum, vel naturam, vel etiam diabolum incusemus, si in nobis diuersum inuenimus, sed tantum nostram negligentiam, quibus non minus præsto est gratia Dei, quàm ipsi Noe fuit.

Addit adhuc Moses: Et ambulauit cum DEO, quasi admirans huius sancti miram constantiam & dili-

& diligentiam: quò magis enim illi ad peccata insaniebant, eò fortius ille iustitiæ inuigilabat.

Huiusmodi deberent esse hominis Christiani studia & conatus, &c. Nemo multitudinem peccatorum attendat, vnusquisque enim pro se rationem reddet.

Denique etiam in ipsa filiorum procreatione, in qua alij, vel maximè culpantur: hic Noe laude sua non caret. Insigne enim exemplum castitatis est, quòd primùm incepit generare, cùm quingentorum esset annorum, id quod in fine præcedentis capituli planè positum est. Deinde, quòd tam citò cessauit. Non enim plures, quàm tres filios genuit, cùm de alijs etiam sanctis dicatur, quòd genuerint filios & filias. Et adhuc contendimus impossibile esse, vt quis coelibem vitam ducat, quasi nulla exempla in hoc habeamus: quamuis vel hoc vnum sufficere possit ad reuincendã proteruiam nostram. Si enim potuit Noe quingentos annos castè viuere: possibile est etiam nunc, vt quis quinquaginta annos castè viuat.

Terra autem corrupta erat coram Deo, &c.

Hoc addit, vt opposita iuxta se posita magis elucescant: & clarius appareat ipsius Noe iustitia, qui tot malis exemplis non fuit abductus. Itemq; vt clarius appareat aliorum hominum peruersitas, qui tam insigni virtutis exemplo nihil moti sunt. Terram autem inuidiosè & contemptim nominat terrenos homines: nec enim meliori nomine erant digni, vt supra dictum est. Emphasim autem habet, quod dicit terram corruptam: per hoc enim indicat omnigenam eorum malitiam. Non enim vnus, aut duorum tantùm peccatorum rei erant, sed omnes iniquitates absque modo committebant. Addit autem, Coram Deo, hoc est, secus quàm præceptũ erat à Deo, omnia faciebant, nedum rationem, sed etiam Deum contemnentes.

Cumque

Cumque vidisset Deus terram esse corruptam, &c.

Tam crebræ repetitiones in sacra scriptura nõ sine causa fiunt. Ad vehementer enim terrendum à malo, sapius idem minatur: quia pertinacia impiorum tardius conuertitur & emollitur. Deinde huiusmodi repetitiones etiam nonnunquã fiunt ad erigendas conscientias afflictas. Præterea enim fiunt ad significationem affectus. Tandem etiam ad supplendam claritatem, si alicubi obscurius dictum sit, vel aliquid omissum, vt sic suppleatur. Per terram autem & carnem, etiam hoc loco intelligit terrenos & carnales homines, qui hominis vocabulo non sunt digni.

Finis vniuersæ carnis venit coram me, &c.

Hæc est tertia cõminatio, & grauior vehementiorque prioribus. Primò enim tantũ dixit: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, nihil addens de pœna. In secunda autem cõminatione etiam pœnam addidit: Delebo, inquit, hominem: Nec tamen expressit, quando & quomodo hoc facturus sit. Hic autem vtrũque exprimit. Primò tẽpus, cùm dicit: Finis venit. Secundò modum, cùm dicit: Ecce ego adducam aquas diluuij. &c. Est autem sensus verbi, quasi dicat: Iam satis diu lōganimis fui, adest nunc tempus vt puniam. Impleuerunt mensuram peccatorum suorum: tot peccata commiserunt, vt iam vltra non debeam eis ignoscere. hætenus misericors fui & pater: nũc iudex esse cogor. Verè horribilis cõminatio. Cùm enim mēsuram impleuerimus, nullus amplius restat pœnitentiæ locus, imò nihil aliud nisi damnatio. Hinc & Iudæis dicebat per Ezechielem: Finis *Ezech. 7.* venit, &c. & subdit: Non parciam, nec miserebor, *Hiere. 7.* &c. Vnde & Hieremiæ eo tempore dicebat: Noli *Hier. 15.* orare pro populo hoc, quia non exaudiam te. Et iterum: Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.

o

quia

Quia repleta est terra iniquitate, &c.

Iterum repetit causam, vt sciamus Deum merito sic eos puniuisse. Emphasim autē habet, quod dicit: Repleta est terra, hoc est, ad summum vitiorum peruenit, impleta est mensura. Et quando ipsi sibi nihil aliud proposuerunt, quā flagitia & scelera: ego quoque nihil aliud mihi proposui, quā vastationem eorū & deletionem. Atq; hoc ipsum etiam nostro tempore timendum est: iisdem enim vitijs laboramus, &c. Quod autem addit: Disperdam eos cum terra, colligi potest, quod etiam ipsa terra per diluuium deteriorata sit.

Vel aliter: Disperdam eos cū terra, id est, cum omnibus quæ habent, & quæ ædificauerunt. Vel tertio, cum terra, id est, cum animalibus viuentibus super terram. Sicut enim capite mortuo, moriuntur omnia membra, & sicut duce occiso, totus exercitus dispergitur: sic homine deleto, etiā omnia terrena & viuentia cum ipso pariter interierunt.

Fac tibi arcam de lignis leuigatis, &c.

Haftenus impijs cōminatus est, nunc pijs sperndat. Alias Noe dicere potuisset, quemadmodū Abraham infra dicit: Num perdes iustum cum impio? Item sicut Dauid: Ergo sine causa iustificauit cor meum, & laui inter innocentes manus meas? Nequaquam, inquit Deus, tui oblitus sum, sed fac arcam, &c.

Hic obseruandum, quod in hac historia plura occurrunt, quæ creditu difficilia videntur. Vnde etiam ab Ethnicis derisa fuerunt, qualis fuit Iulianus, &c. Quemadmodū igitur Paulus ait, quod Noe per fidē diluuium euasit, ita etiam nobis fide hinc opus est, ne dubitemus ita factū esse, sicut hinc scribitur. Quanquam nihil eorum, quæ illi obijciunt, supra fidem esse cognoscemus, si diligenter attendamus.

Primò enim, quod quidam dubitant, vnde tanta aqua

ra aqua esse potuerit: facile videbimus, nō impossibile fuisse, si attendamus, quod etiam terra ab exordio aquis cooperta fuit: & quod ex præcepto Dei aquæ in vnum locum coactæ sunt. Nō igitur mirū, quod terram iterum operire potuerūt, Domino iubente.

Deinde, Nec incredibile est, omnium animalium species per Noe potuisse inueniri. Qui enim hoc mandauit, is etiam animalia adducere potuit. Præterea: Nec hoc fidem excedit, quod tot animalia in vna illa arca seruari potuerint. Non enim parua fuit arca illa. Nam etiam si cubitum minorem intelligamus, qui pedem habet cum dimidio: arca illa habuit in longitudine quadringentos quinquaginta pedes, in latitudine autem septuaginta quinque: in altitudine quadraginta quinque. Si autem accipiamus cubitum maiorem, vel geometricum, qui secundum aliquos nouē pedes habet, arca illa habuit longitudinem duorum millium septingentorum pedum, latitudinem quadringentorum quinquaginta: altitudinem autem ducentorum septuaginta. Quid igitur mirū, quod multa animalia capere potuit? Atqui Origenes & Hebræi aliqui volunt, quod Moses de cubitis geometricis loquatur, cum eruditus fuerit in omni sapientia Aegyptiorum.

Nec incredibile est, tam magnum opus potuisse fieri, non enim vno anno perfectum fuit, sed in centum annis, vt infra patebit, cum in multo paucioribus annis magnæ ciuitates ædificari possint. Circa opificium autem, & formā arcæ, variæ sunt opiniones. Summatim tamē hæc fuit eius forma:

Primò, non nauis fuit, sed arca: quia in modū arcæ formata quatuor angulos habens, non tamē æquales: quia longè maior fuit longitudo eius, quā latitudo vel altitudo.

Secundò, volunt quidā, quod inferius fuerit la-

Gene. 18.

Psal. 72.

ta, habens quinquaginta cubitos, superiùs autem arcta, tantùm vnum cubitum habens. Alij autem, quòd eandē latitudinem superiùs habuerit, quàm inferiùs: quemadmodum & alia quælibet arca.

Tertiò, superius vnam tantùm fenestram habuit, cubitalis altitudinis, ad hoc tantùm deseruientem, vt cœli faciem videre possent, diemque & noctē discernere. Nam pro lumine administrando, vna tam parua fenestra minimè sufficiebat. Constat igitur, quòd parum luminis fuit in arca.

Quartò, ianuam habebat in medio lateris. Non enim in inferiori parte habere potuit, cùm ea pars esset in aqua.

Quintò, in ipsa arca erat triplex interstitium, infimum scilicet, medium, & supremum: & vnum quodque plures habebat mansiunculas & nidos, pro diuersis generibus animalium conseruandis. Atque hoc vult Textus noster, cùm dicit: Cœnacula & tristiga facies. vbi alij legunt: bicamerata & tricamerata. alij, infima, secunda & tertia. Hæc de arcæ forma breuiter: nunc ipsa verba expendamus.

Primò igitur Emphasim habet quod dicit: Fac tibi arcam. Tibi, inquam, non alijs. Tu, ipsis peccantibus, iustitiæ inseruisti: ab impijs vita & conuersatione te separasti: separaberis etiam nunc ab eis in pœna. Vides quo modo Deus suos excipit, Verùm eos tantùm à pœna impiorum præseruat, qui prius se ab impiorum peccatis segregârunt.

Prouidentiam autem Dei circa iustum indicat, quòd arcam iubet bituminare intus & foris, ne aquæ irrumperent. Item, cùm diuersas mansiones præcipit fieri, ne iustus fœtore animalium offenderetur.

Per hanc autem arcæ ædificationē, voluit terrere impios, & re ipsa illis cōminare, quod dudum verbis cōminatus fuerat. Sic enim & Iudæis captiuitatem

uitatem futuram verbis & signis per prophetas ^{Exech. 4.} pronunciauit. Et quāuis sine arca ipsum Noe conseruare potuisset, præcipit tamen eam ædificari, ne media contemnamus, Deumque tentemus.

Ecce ego adducam aquas diluuij, &c.

Hic tandem modum punitionis exprimit. Signanter autem dicit: Ego adducam. Non vult enim Deus aduersitates nostras etiam ex rerū naturalium causis immittas alteri acceptas referri, quàm sibi ipsi soli. Ipse enim influentiarum cœli & elementorū effectuum prima causa haberi vult & agnosci. Non enim malum est in ciuitate, quod ^{Amos. 3.} non fecerit Dominus. Quòd autē dicit: Adducam, signum est, quòd diluuij aquæ nō tantū ex pluuia desuper fuerunt, sed etiam aliunde deductæ, scilicet ex Oceano. Carnem autem corrumpendā dicit, non animum, vel totū hominem, propter eos, qui fortè in ipso diluuiio pœnituerunt, sicque saluati sunt. Non enim verisimile est, quòd omnes simul in corpore & anima perierunt.

Interim cogita, quid inter hæc in aïo suo senserit iustus hic, cùm hæc à Domino audiret. Nā licet multas virtutes haberet, non tamen hæc absq; dolore audiuit. Iustorum enim genus magnæ cōpassionis est, & pro aliorum salute quæque ferre eligeret. Vnde Paulus: Cupio anathema esse pro ^{Rom. 9.} fratribus meis, &c. Quomodo igitur iustus ille se continuit, cùm mente sua omnium interitū, & totius naturæ abolitionem tractaret, & fortassis nec sibi ipsi iucundū quid polliceretur, Nec tamē orasse legitur pro perdendis: quia iam audierat: Finis venit, &c. Deinde quia etiam impij omnes perirent, adhuc tamen restabat stirps illa, vnde Christus nasceretur. Hoc autē nō fuit, cū Moses oraret ^{Exod. 32.} pro populo: illic enim si totus Israel periisset, etiā tribus Iuda, vnde Christus promissus erat, periisset. Ideo Moses orat, ne promissio Dei irrita videretur.

Statuam pactum meum tecum, &c.

Pergit consolari iustum : Non minus enim misericors & bonus est Deus his, qui recto sunt corde, quā iustus & seuerus erga impios. Deinde copiosa indigebat cōsolatione ipse Noe, ne in tam horrendo iudicio Dei desperaret, in quo nequaquam persistere potuisset, nisi verbo Dei præmonitus fuisset. Docemur hic, ut imminēte tentatione, nos muniamus verbo Dei. Emphasim autem habet, quod dicit: Statuam tecum pactum, plus enim est, quā si simpliciter dixisset: Tibi parcam, vel Te conseruabo. Omnimodam enim amicitia & perpetuam ei promittit. In quo summa apparet Dei bonitas, quod non tantum nobis bona promittit, sed & foedus nobiscum statuit. Deinde Emphasim habet, quod dicit: tecum, quasi dicat: Decreueram etiam alijs benefacere, sed contempserunt. Primus homo amicitiam meam cōtempserunt, ideo abiectus fuit. Eū secutus est Cain cum omni posteritate sua, nihil territus poena patris. E regione amicitia contraxeram cū Enoch, quem & ideo è terra assumpsi, ut omnibus ostenderem, quantum esset præmiū virtutis, sicq; viam eius imitarentur: verum nec sic quicquam profeci, Omnes enim ad malitiam declinauerunt. Quia igitur te solum inueni iustitiae studentem: tecum statuam pactum, omnibus alijs relictis.

Ingredieris in arcam tu, &c.

Quia inferior est humana natura, quā ut nudo verbo adhærere possit: ideo ut minus diffidat Noe, iubet eum etiam in arcam ingredi. Ob eandem causam & alijs suis promissionibus signa & sacrificia adiunxit, ut fortius verbis eius crederemus, per signa externa confirmati & admoniti. Deinde præcipiendo, dicit: Ingredieris. Quemadmodum enim in omni pacto inuenitur ratio dati & accepti,

Psal. 72.

Gen. 5.

& accepti, sic Deus hic promittit quidē, & dat ipsi Noe gratiam & auxilium suum, interim tamen etiam ab ipso exigit fidem & obedientiam. Contrā, Noe quidem accipit gratiam, sed interim etiam quod suum erat præstitit, obediuit. Idem videmus in alijs foederibus inter Deū & homines. Sic etiam in baptismo Deus dat quidem gratiam & adoptionem, sed interim exigit mortificationem carnis. Nec nobis satis est ad hoc foedus, ut tantū accipiamus, sed oportet etiam præstare, quæ Deus exigit. Errant igitur, qui putant Christiano homini satis esse, si accipiat, etiā si nihil ipse operetur.

Obseruandum etiam hoc, quod verbo quidem promittit ipsi Noe auxilium, sed iuxta hoc etiam iubet ingredi in arcam: quo docemur, verbo Dei credendum quidem, sed ita, ut tamen utamur medijs, ne Deū tentemus. Sicut igitur Noe peccasset, si verbo Dei contentus, arca uti noluiisset: sic nos peccamus, si medijs ad salutem ordinatis non utamur, & cæc.

Tu & filij tui, vxor tua, & vxores, &c.

Etiam filij & vxores saluantur à diluuiō, quāuis enim multum à virtute iusti huius abessent, tamen nō tam mali erant, ut alij. Deinde hoc etiam factum est ad consolationem iusti, ne solus in tanta afflictione esset, & ne cogeretur videre mortem suorum. Præterea etiam ad honorem ipsius hoc factum est: hunc enim honorem misericors Deus seruis suis dat, ut propter eos seruentur alij. Sic Paulo dicitur: Ecce, dedi tibi omnes, qui tecū sunt in nauī. Contrā, impij & se & suos perdunt, & peccata ipsorum in filijs puniuntur temporaliter, in tertiam & quartam generationem. Quanta igitur utilitas virtutis, quanta contrā est perniciēs peccati? Demum etiam ideo reseruantur filij Noe, & vxores, ut per ipsos genus humanum denuò restitueretur.

Act. 27.

Observandum autem, quòd tantum octo personæ hic recensentur in diluio seruatae. Tã pauci saluati sunt, cur tam multi perierint. Nemo igitur multitudinem sequatur, sed saluet vnusquisque animam suam: vnusquisque enim pro seipso rationem reddet. Denique etiam nos terrere debet, quòd semper plures sunt qui pereunt, quàm qui saluantur. Vnde & Christus: Multi, inquit, vocati, pauci autem electi.

Matt. 20.

Ex cunctis animantibus tollet, &c.

Quemadmodum propter impios homines etiam animalia se interfecturum prædixit, sic propter iustum & posteros eius aliqua reseruat, vnde restitui possint. Poterat quidem Deus de nouo animalia creare: sed hoc ipsi placuit: vt sciamus, animalia tantum propter hominis peccatum perijisse. Si enim omnia animalia perdidisset, & alia de nouo creasset: suspicari quis posset, priora illa animalia peiora fuisse, quàm ea, quæ nunc sunt.

Cæterum, ne dicere posset Noe: Quomodo animalia in toto mundo tã latè dispersa congregare potero? Itẽ, quomodo leones, pardos? &c. præuenit Dominus, & dicit: Bina ingrediẽtur ad te quasi dicat: sine tua fatigatione & labore, sua spõte intrabunt: ego qui hæc præcipio, & perfecta dabo.

Tolles etiam tecum ex omnibus escis, &c.

Omniũ cura ipsi Noe imponitur. Nec dubium, quin fideliter curam eorum egerit, non solũ corporaliter, sed maximè in spiritualibus, eos scilicet mouendo, confirmando, consolando, &c.

Hoc autem summè notent patresfamilias, omnium qui in domibus eorum sunt curam commissam, & sanguinem ipsorum è manibus eorum requirẽdum. Docemur etiam hic ita verbo Dei adherere, ne tamen media contemnamus. Poterat Deus eos, qui in arca erant, sine cibo conseruare: sed voluit vt medijs vterentur.

Fecit

Fecit igitur Noe omnia, quæ præcepit Deus, &c.

Magnæ obedientiæ signum hoc est, & certissima fidei. Primò siquidem statim obediuit, nihil cunctatus, nihil responsans. Deinde, omnia, inquit, fecit, nihil omittens: hæc est enim vera obedientia. Duo autem præcepta ei erant: Primò, ea quæ ad arcam pertinebant, præparare. Secundò, poenitentiam alijs prædicare. Nam Petrus cum præco-
nem iustitiæ appellat, insigni videlicet titulo. V-
trunque autem diligentissimè per ceterum illos an-
nos executus est. Ex hac autem ipsius obedientia
planè colligitur, quòd verbo Dei credidit, alijs in-
terim contemnentibus, ac nihil minus timentibus.
Sicut enim Christus de ipsis dicit: Edebant, bibebant, nubebant, donec venit diluuium, & per-
didit omnes. Noe autem verbo Dei adhefit, sciens
rem seriam agi, vbi Deus toties comminatur. Nec
parua fuit hæc eius fides, sed maxima & admiranda:
Multas enim & maximas tentationes patiebatur
fides eius, quarum prima erat, quòd totus mundus
aliter sentiebat. Secunda, quòd omnes etiam
eius amici & propinqui ab ipso dissentiebant, &
recedebant. Et tamen perstitit, nihil dubitans, sed
quasi alter Mathathias dicens: Et si totus mundus
aliter sentiat, ego tamen scio verbum Dei verum
esse. Tertia, quòd ab omnibus irridebatur, quasi
stulto labore sudans, stultoque timore correptus
esset. Maximè autem verisimile est, huius irrisio-
nes creuisse, cum iam aliquot annos prædicasset
diluuium futurum, nec dum tamen veniret: tunc
enim quasi iam omnino securi eum irridebant,
nec tamen dubitauit, aut cessauit edificare & præ-
dicare.

2. Pet. 2.

Matt. 24.

1. Mach. 2.

Quarta, fidei eius tentatio: quòd diluuium tam diu differebatur, non vnum scilicet annum, non saltem decem aut viginti, sed centum annos: vt iam ipse cogitare posset, se deceptum esse: Nihil tamen

O 5 horum

horum attendit, sed quasi oculos claudēs, firmus in verbo perstitit.

Denique, centum annis in fide perstitit: cum nos vix ad horam persistere possimus. Quam magna igitur fuit ira Dei aduersus impios, tam magnum & rarum opus fuit huius sancti fides. Hunc igitur imitemur, &c.

Allegoria Arce & diluuij, &c.

1. Cor. 10.

Cum Paulus dicat omnia in figura contigisse antiquis, scripta autem esse ad correptionem nostram. Arca autem & diluuium inter præcipua veteris testamenti merito numerentur, consequens est, magnum aliquid per hoc significatum esse. Alioqui quid opus fuisset tam diligenter describere arcæ illius formam & figuram, cum omnibus ad ipsam pertinentibus. Sed quis cognouit mentem Domini, aut quæ cõsiliarius eius fuit? Neque cuiuslibet licet ex proprio capite allegorias comminisci.

Rom. 11.

1. Pet. 3.

Verum hoc scrupulo nos liberat Petrus, qui huius arcæ mysterium indicat, cum dicit: In diebus Noe, cum fabricaretur arca, pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam, quod & vos nunc similis formæ facit baptisma, &cæt. His verbis palam ostendit, mysterium arcæ ad Christum & Ecclesiam spectare.

Hoc igitur tanquã fundamento habito, videamus, quomodo singula ad hoc conueniant.

Primò igitur Noe, per quem requies sperabatur, Christum significat, qui duplicem requiẽ nobis præstat. Primò ab operibus manuum nostrarũ, id est, peccatis, ne conscientiam diuexent. Secundò à miserijs, quibus subiecti sumus in terra, cui maledixit Deus. Deinde, sicut in vno Noe seruatus fuit orbis, sic vno Christo seruantur homines. Non enim est aliud nomen sub cœlo, in quo nos oporteat saluos fieri. Præterea, sicut Noe per lignum saluauit reliquias humani generis, sic Christi

per

per lignum crucis, passionem scilicet suã, nos redemit.

Diluuium, auctore Petro, baptismum significat. Quomuis enim prius illud diluuiũ ex ira Dei venerit, hoc autem ex gratia, tamen baptismus vere est & dici potest diluuiũ, ad submergendos peccatores institutum, licet longè aliter, quàm prius illud diluuium. In eo siquidem cum peccatis etiã homines perierunt: in baptismo autem sola peccata, & quæ ipsa consequuntur, pereunt, homines seruantur, imò reuouantur & renascuntur. Vnde Paulus baptismum nominat lauacrum regenerationis. Huc pertinet totum illud caput, Rom. 6. *Tit. 3.*

Hoc igitur salutiferum diluuiũ a tẽpore Christi coepit, & per totũ inundauit, non minus, quàm antiquum illud, imò plures peccatores submersit baptismus ad ipsorum salutem, quàm vetus illud diluuium ad hominum perditionem.

Cum itaque Noe Christum, diluuium autem baptisma significauerit, consequens est, quod arca Ecclesiam præfigurauerit, & ad hoc omnia pulchre congruunt.

Primò siquidem, sicut solus Noe arcam condidit, sic solus Christus Ecclesiam. Hinc Paulus: Dei, inquit, ædificatio estis. Quid enim est Paulus? quid Apollo? &cæt. Ministri Christi tantum. Ego plantauit, &cæt. *1. Cor. 3.*

Arca non vno anno ædificata est, sed centum annis. Et Christus ab exordio mundi edificare coepit Ecclesiã, nec adhuc cessat. Hinc Paulus: Ascendit in altum, dedit dona hominibus, &c. subditur ad ædificationem corporis Christi, &c. *Eph. 4.*

Arca in fluctibus natabat: sic Ecclesia in persecutionibus & tentationibus. Per multas enim tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum.

Arca non ex vno, sed pluribus lignis bitumine

4. CORINTH.

coniunctis facta est. Sic Ecclesia ex multis hominibus vinculo charitatis in vnitatem fidei conglutinatis.

5 Arca, secundum quosdam, facta fuit ex lignis non putrescentibus, secundum aliquos, ex lignis quadratis, secundum aliquos, ex lignis fortibus, secundum nostram translationem autem ex lignis leuigatis. Omnia hæc Ecclesiæ congruunt. Ecclesia enim requirit imputribilia, id est, homines non putrescentes in peccatis, sed semper in virtute sua permanentes, & in æternum victuros. Secundò, exigit hoies ad omne bonum opus paratos, quemadmodum lignum quadratum, quocumque projiciatur, consistit, nec voluitur. Tertiò, exigit homines fortes ad ferendas iniurias, vt per arma iustitiæ procedant per gloriam & ignobilitatē. Exigit quartò homines leuigatos, planatos, id est, mitres, mansuetos, &c. ne in eis sit ira, rancor, amaritudo, sed viscera charitatis. Coloss. 3.

6 Arca magna & lata fuit: & Ecclesia per totum orbem diffusa est. Christus enim dominatur à mari vsque ad mare.

7 Arca in se quidem magna fuit, sed parua respectu mundi, sic Ecclesia impiorum semper maior est Ecclesia iustorum.

8 Arca quò inferior erat, eò latior, & quò superior, eò arctior erat. Sic in Ecclesia, quantò quilibet ordo celsior est, tantò & arctior, pauciores habens sequaces: plerique in humilioribus manent: pauci ad superiora conscendunt.

9 Arca bituminata fuit intus & extra: sic non satis est fideles sibi inuicem cohærere, nisi & ab externis muniti sint: hoc bitumen est patientia, humilitas, crux, quæ videntur quidem deformia, sed optimè muniunt, optimi clipei sunt contra aduersa.

10 In arca varij erant nidi, in Ecclesia varij status. Alios enim posuit pastores, &c.

Ephes. 4.

Arca

Arca inferius erat bicamerata & tricamerata, ¹¹ superius tamen in vno cubito cõsummata. Ita Ecclesia varia quidem & distincta habet officia: in *Gal. 3.* Christo tamen omnes vnum sumus, siue mas, siue foemina, &c.

Arca modicum externi luminis habebat: vna ¹² enim fenestra parua nõ multum luminis dare poterat. Sic Ecclesia non multum curat sapientiam secularem: habet enim lumen suum in se. Magis autem curat, vt habeat vitam bonam.

Ianua arcæ: quæ tantum vna erat, est verbum ¹³ Dei, quò ad Ecclesiam introducimur.

Noe non tantum arcam condidit, sed etiam in ¹⁴ eam intrauit. Sic Christus non tantum vt Deus Ecclesiam condidit, sed etiam vt homo in Ecclesia *Matt. 28.* conuersatus fuit, & in ea manebit vsque ad consumptionem mundi.

Septem qui cum secuti sunt in arcam, eos signi- ¹⁵ ficat, qui septem dona spiritus sancti acceperunt.

In arca omnium animalium species admittun- ¹⁶ tur: sic Ecclesia nullam gentem, nullum hominem reijcit vel excludit, qui modo intrare velit.

In arca, nedum munda, sed etiam immunda a- ¹⁷ nimalia fuerunt: In Ecclesia, Iudæi & Gentes: quos *Act. 10.* enim Deus mundauit, nemo immundos dicat: vel munda & immunda, id est, sancti & peccatores. Semper erunt in Ecclesia infirmi & peccatores.

In arca etiam si plura animalia fuerunt, nõ ta- ¹⁸ men permixta inter se sine ordine. Sic in Ecclesia ordo necessarius est.

In arca tamen fuerunt plura animalia, quam ¹⁹ homines: Sic in Ecclesia plures imperfecti & mali, quam perfecti & boni.

In arca reposita fuerunt escæ pro hominibus ²⁰ & animalibus: Sic Ecclesia cibos habet pro bonis & malis. Pro bonis promissiones & Euangelium: pro malis comminationes, & legem terrentem.

Caput

Caput septimum.

Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, & omnis domus tua in arcam: te enim vidi iustum coram me in generatione hac. Ex omnibus animantibus mundis tolles septena & septena, masculum & feminam: de animantibus vero immundis duo & duo, masculum & feminam. Sed & de volatilibus cæli septena & septena, masculum & feminam: ut saluetur semen super faciem vniuersæ terræ. Adhuc enim, & post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & delebo omnem substantiam quam feci, de superficie terræ. Fecit ergo Noe omnia, quæ mandauerat ei Dominus. Eratque sexcentorum annorum, quando diluuij aquæ inundauerunt super terram. Et ingressus est Noe & filij eius, vxor eius, & vxores filiorum eius cum eo in arcam propter aquas diluuij. De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni quod mouetur super terram, duo & duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus & femina, sicut præceperat Dominus Noe. Cumque transissent septem dies, aquæ diluuij inundauerunt super terram: Anno sencentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimo decimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt: & facta est pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus. In articulo diei illius ingressus est Noe, Sem & Cham, & Iaphet filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius cum eis in arcam: ipsi & omne animal secundum genus suum, vniuersaque iumenta in genere suo, & omne quod mouetur super terram in genere suo, cunctumque volatile, secundum genus suum, vniuersæ aues, omnesque volucres ingressæ sunt ad Noe in arcam, bina & bina, ex omni carne, in qua erat spiritus vitæ. Et quæ ingressa sunt, masculus & femina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus: & inclusit eum Dominus de foris. Factumque est diluuium quadraginta diebus super terram: & multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime à terra. Vehementer enim inundauerunt, & omnia repleuerunt in superficie terræ: porro arca ferebatur super aquas. Et aquæ præualuerunt nimis super terram: aperti que sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cælo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operueras

operuerat. Consumptaque est omnis caro, quæ mouebatur super terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniumque reptilium, quæ reptant super terram. Vniuersi homines, & cuncta in quibus spiraculum vitæ est in terra, mortua sunt. Et deleuit omnem substantiam, quæ erat super terram, ab homine vsque ad pecus, tam reptile, quam volucres cæli, & deleta sunt de terra: remansit autem solus Noe, & qui cum eo erant in arca. Obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

In hoc capite describitur terribile illud iudiciū Dei, quo vniuersum mūdum perdidit diluuiō. Videbimus item Deum vtrunque veracem, in cōminationibus & promissis erga impios & pios. Quod enim hætenus impijs cōminatus est, ad eō seuerè executus est in hoc capite, vt fieri non posset, quin inde exterreamur, quàm terribile igitur fuit hæc ipsa videre & experiri? Contrà, quicquid hætenus ipsi Noe promissit, tanta fide in hoc capite præstitit, vt vel ex hoc solo confirmari possit fides nostra. Hæc igitur duo potissimum in & ex hoc capite obseruanda sunt, quod scilicet Deus nec frustra comminatur, nec fallaciter promittit. quæ vtinam cordibus nostris inscripta essent. Primum enim nos absterreret à malo: secundum, nos ad bonum extimularet. Nunc ipsam literam inspiciamus.

Ingredere in arcam tu, & omnis domus, &c.

Non statim hæc dixit post illa, quæ superiore capite dixerat, sed multi anni intercesserunt, totum scilicet tempus illud, quo Noe arcam fabricauit. Itemque totum illud tempus, vel saltem maior pars eius tēporis, quod supra ipsis hominibus ad pœnitentiā prorogauerat, imò ex sequentibus liquidò apparebit, quod centū anni interfluxerūt inter hanc & priorem iussionē Domini. Cū itaque tantum tempus expectasset, nec vllam emendationem videret, tandem iussit Noe introire arcam

Exod. 1.

Psal. 11.

vnâ cum domo sua, id est, familia, hoc est, vxore et filijs: sic enim scriptura frequenter loquitur. vt cū dicitur de obstetricibus Aegyptiorum, ædificauit illis domos, id est, dedit illis posteritatem. Sic & in psalmis dicitur: In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, &c. vbi domus Iacob nihil aliud est, quàm populus Israel à Iacob descendens.

Te enim vidi iustum coram me, &c.

Luc. 17.

Isa. 64.

Matt. 5.

Iere. 31.

Eccle. 9.

1. Cor. 10.

Rationem reddit, cur ipsum saluare velit præ alijs: quamuis enim potissimum ex gratia saluatus sit, hic tamen palàm ostenditur, quòd etiam propter iustitiam suam saluatus sit. Vnde satis patet, quòd apud Deum etiam est respectus operum nostrorum, quamuis enim scriptura rarissimè vtatur meriti vocabulo (ne scilicet occasionè superbien- di det, cū non sit nostrum opera nostra magni æstimare, sed dicere: Serui inutiles sumus. Item: Omnes iustitiæ nostræ sicut pannus menstruatae) alijs tamen vtitur vocabulis æquivalentibus, qualia sunt, merces, retributio, reddere, &c. Sic Christus: Merces vestra copiosa est in cœlis. Sic Ieremias: Est merces operi tuo. Sic Paulus: reddet vnicuique secundum opera sua. Hæc inquam & huiusmodi satis ostendunt, apud Deum esse respectū operum nostrorum. Non igitur audiendi sunt, qui dicunt nec bona nec mala opera quicquam facere, vel ad salutem, vel ad damnationem, sed tantū fidem & incredulitatem. Sed audiendus Salomon, qui dicit: Quæcunque potest manus tua instanter operare, &c. Magnum autem hoc testimoniū est, quòd Deus ipse de iusto pronunciat: ego te vidi iustum. Hæc enim vera est commendatio, cū oculus ille, qui falli nequit, suum fert calculum: Non enim qui seipsum commendat probatus est, sed quem Deus commendat, inquit Paulus. Singula autem verba emphasim habent, primò quòd dicit, ego

cit, ego vidi: Ego, inquam, qui scrutor corda & renes. Deinde non solum vidi, sed iustum vidi: nec simpliciter, sed coram me. non enim satis est iustū esse coram mundo. Postremò addit in generatiōe hac, ne videatur & antecedentes & subsequentes iustos accusare: alioqui si simpliciter dixisset te vidi iustū, posset quis cogitare nec ante, nec post ipsum quenquam fuisse iustum: addit igitur in generatione hac. Quonquam etiam sic accipi possit, quòd ad cōmendationem ipsius Noe hoc dictum sit, qui iustus permanserit inter tot malos. Quòd autem de sola ipsius iustitia dicit, nihil autem de iustitia filiorum, cōfirmat hoc, quòd suprà ostensum est, nempe alios non propter iustitiā, sed propter ipsum Noe seruatos.

Ex cunctis animantibus mundis septena, &c.

Poterat vno verbo semen restituisse animalibus, poterat etiam ipsa alicubi seruare, vt non necesse esset ea in arcam introducere, verum per hoc exerceri debuit iustus, impij autem terreri & ad poenitentiam reuocari.

Obseruandum, quòd hic distinctionem facit inter animalia, aliqua enim dicit munda, alia immunda: non quòd in se immunda vel mala sint, cū à Deo creata sint, cuius omnia opera bona sunt, sed quòd homini ad cibum non cōueniant, vel quòd malum aliquid vel immundum significant: vt sus luxuriosos, canis inuidos, leo tyrannos, asinus inertes & pigros, equus superbos, &c. ob has causas dicuntur immunda. Patet igitur, quòd etiam ante legem discrimen fuit inter munda & immunda animalia: imò hinc patet, quòd lex pro maiori parte ex historijs patrum præcedētium desumpta est. Patet item quantam sapientiam & experientiam habuerint prisci illi patres, quòd omnium animalium naturas & conditiones nouerunt. Ceterum, quòd ex mundis septem, ex immundis tantum bi-

Gene. 1.

Leui. 11.

P

na iubet

na iubet sumere, ideò factum: Primò, vt plura essent animalia, quæ prodesse homini: secundò, ne multiplicarentur animalia nociua, quod & ipsum curam Dei pro homine indicat: tertio, vt munda animalia sufficerent, non tantum ad conseruationem speciei, sed etiam ad sacrificium Domini. Ob eandem causam etiam mundorum animalium numerus impar exprimitur, ne sacrificaturus cogeretur mutilare paria. Sciebat pius Deus, quod iustus ille post diluuium declaraturus esset gratitudinẽ suam, & hostias immolaturus, ideò hæc sic ordinauit. Præterea etiam ideò plura iubet introducere munda, quàm immunda, vt videamus quales nos velit esse in Ecclesia: Vocauit enim nos Deus non in immunditiam, sed in sanctificationẽ; elegitq; nos vt essemus sancti & immaculati. Atq; vtinam Ecclesia in hoc vno respõderet arcẽ illi veteri, vt plures haberet mundos, quàm immundos, à quo tamen pro dolor, longè abest, præsertim nouissimis his diebus.

Adhuc enim post dies septem ego pluam, &c.

Hæc est vltima cõminatio ante diluuium, quã per ipsum Noe iam iam ingredientem in arcã, imò etiam ex arca hominibus alijs valedicentem proclamauit: est autem multò terribilior, quàm præcedentes. Quonquam etiam hic insigniter ostendat misericordiam suam, iam siquidem tot annos expectauerat, iã fermè transierant anni, quos ad pœnitentiam ipsis concesserat, iam ipsum Noe ingredi iusserat, quasi ilicò perditurus mundum, & tamen adhuc differt, imò adhuc tempus pœnitentiæ dat, vt manifestè videas, quàm inuitus punit. Breue autem tẽpus eis assignat, tũ quia longo illo tẽpore abusi erãt, tũ vt magis eos terreret, quã quã omnia frustranea fuerint. Omnino enim dissimiles erant Niniuitis, qui ad vnã comminationem Ionẽ pœnitentiam egerunt. Quãtũuis autem breue

*1. Thess. 4.
Ephes. 1.*

Ionẽ. 3.

tem breue tempus nunc ipsis dederit; satis tamen fuisset ad auertendam iram Dei, si pœnitere voluissent: tam pretiosum est tempus huius vitæ & maximè in nouo testamento, quod breuissimo tẽpore omnis antea vitæ peccata abstergere possemus. Sic Niniuitæ vix dum inceperant pœnitere, cum statim Dominus sententiã reuocauit. Sic latro ille cum Christo crucifixus, vix vnã adhuc horam vitæ huius habebat, & tamen in tam breui tempore; & peccatorum remissionem, & vitam æternam promeruit. Infelicissimi igitur sunt, qui nobilem hunc thesaurum, tempus scilicet gratiæ, tam nihili pendunt; tam inutiliter consumunt: veniet hora, quãdo desiderabunt vnũ diem videre filij hominis, & non poterunt: veniet tẽpus cũ claudetur ianua, & excludentur fatuę virgines, quæ in hac vita oleum sibi non compararunt.

Ego pluam super terram quadraginta diebus, &c.

Ego pluam, inquit, vt ostendat se auctorem diluuij, vt sibi hoc adscribendum, non planetis aut cõstellationi. Tempus autem pluiæ exprimit ad maiorem terrorem: & quanquam vno momento totam pluiam inducere posset, debita tamen opera quadraginta dies pluit, vt simul incuteret timorem, & occasionem præstaret, vel tunc pœnitendi, vt vel saltem naufragium animæ euadere possent, ne simul corpore & anima perirent, verè pius Dominus.

Delebo, inquit, omnem substantiam, &c.

Hoc iam toties repetit, necdum tamen quisquã pro venia orat, tanta erat horum impietas & duritia: quæ vtinam non etiam in nobis esset. Patet igitur vel ex hoc, quod iuste petierunt.

Fecit ergo Noe omnia, quæ præcepit ei Deus, &c.

Hoc etiam suprã dixerat, sed nunc repetit, quasi non satis admirari nobisque inculcare posset insignem illam iusti Noe fidem; promptamque ad

omnia obedientiam: hæc enim duo potissimum in ipso spectanda sunt. Hunc igitur virum etiam nos imitemur, & eò feruentius, quò & nos maiores & plures promissiones habemus, maiorque à nobis exigitur iustitia, quàm à veteribus illis, quorum tempore non sic effusus erat spiritus sanctus.

Sexcentorum annorum erat Noe, &c.

Hic videmus centum annos intercessisse, ab eo quo iussus est Noe fabricare arcam, usque ad ingressum. Non sine causa autem tam diligenter distribuuntur hi anni: hinc enim probatur insignis ipsius fides & obedientia. Si enim prophetae suis quisque temporibus futura mala prædicendo sic offenderunt homines, ut de vita periclitarentur, unde Ieremias dicit: Formido, fouea, & laqueus est nobis vaticinatio, &c. quantos putas fluctus sustulit Noe, tanto tempore diluuium prædicens: & tamen nihil ob id exterritus fuit, quo minus in vocatione pergeret. Merito igitur, quia tam diligenter seruauit verbum Dei, seruatus est ab eodem. Deinde per hanc annorum annotationem, manifestè ostenditur malitia ipsius populi, qui tanto tempore ad poenitentiam ipsis dato abusi sunt, & toties tamque diu admoniti, ne in aliquo quidem emendati sunt. Præterea hinc etiam apparet insignis & mirabilis Dei patientia, qui tot annis expectauit & dissimulauit id, quod Petrus magni æstimat. Quòd autem hic viginti anni subtrahuntur, itidè gratiæ signum est: cum enim videret quòd indices mala augerent, ne maius sibi ipsis iudicium acquirerent, tempus ipsis breuiavit, ex quo videbat eò nihil lucrari, nisi maiorem poenam.

Et ingressus est Noe & filij eius, &c.

Etiã hic repetit paucitatem eorum, qui arcam ingressi sunt, quasi admirans, quòd ex omni genere hominum tantum octo saluati sint. Deinde ut etiam nobis terrorem per hoc incutiat, id quod &

Christus

Thren. 1.

1. Pet. 3.

Christus fecit cum toties in Euangelio repetit: Multi sunt vocati, pauci vero electi. Item: Angusta est porta & arcta via, quæ ducit ad vitam. Addit autem Moses etiam iumenta & animalia simul cum Noe ingressa esse in arcam, quod & ipsum insigniter ostendit hominum malitiam, nempe quòd ex vniuerso mundo animalia ad arcam venerunt, homines autem, quibus tot annis prædicatum erat, irriderent. Unde patet quòd homo à Deo relictus, nedum bestiis similis est, sed etiam deterior: nam etiam feræ cicurantur & mansuescunt, homo autem impius nullo freno cohiberi potest. Hinc toties in scriptura impijs impropertur. Cognouit bos possessorem suum, Israel autem me non cognouit. Et iterum: Hirundo & ciconia cognouerunt tempus suum, &c. Ex eo autem quòd omnia animalia ad Noe veniunt, etiam feræ, nec ipsi quicquam nocent, sed obediunt, apparet quid possit innocentia, iustitia, fides, &c. sicut enim impijs omnia aduersantur, sic pijs omnia obediunt & seruiunt. Ad dicitur & hoc, Sicut præcepit ei Dominus, quo verbo etiam supra usus est, nunc autem repetit, ostendens quòd Noe in omnibus à solo verbo Dei pendebat, id quod summè commendandum est: hæc enim vera obedientia est. In fine addit, quòd Dominus clausit ostium de foris: quòd homo non potuit, Deus suppleuit. Nihil autem aliud per hoc ostendere voluit, quàm Deum sua voluntate munuisse arcam & custodisse: Dominus enim & protector suorum est. Clausit igitur arcam, tum ne aquæ per eam intrarent, tum ne iustus videre posset miserabilem illam hominum pecorumque perniciem, sicque maiori dolore afficeretur: sic Deus vndique suorum rationem habet.

Anno sexcentesimo, &c. mense secundo, &c.

Nedum annum, sed & mensem, imò etiã diem exprimit, ne quis putet fabulam esse ad terrendos

homines confictam. Deinde tam diligenter omnia scribit, vt ex tanto iudicio posteros reddat emendatiores. Præterea obseruandum hîc, quod Dominus eo tempore anni diluuium misit, quod homines vel maximè delectat, quo & maximè inuiti moriuntur, vt est mensis Maij, secundum eos, qui annū incipiunt ab Aprili: vel tempus autumnale, secundum eos, qui annum à Septembri incipiunt: tunc enim omnes fructus comportari sunt. Vt igitur maior esset impiorum dolor, eos perdit, cum minimè omnium vellent, imò cum nihil non lætū sibi pollicerentur. Idem iudicium cōtigit diuiti illi Euangelico, qui multis bonis congregatis pollicebatur sibi deinceps quietam vitam, &c. verum eadem nocte periit. Idem contigit Nabuchodonosor regi: idem impio Aman, Hester. 6. & 7. Itē Ptolomæo, qui generum suum Alexandrum Syriæ regem expellens, cum sperasset se duo regna habiturum, tertio die mortuus est. Idem contigit Herodi Act. 12. atq; hoc ipsum est, quod Christus toties dicit: Qua hora non putatis, filius hominis veniet. Et Paulus: Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus eis imminet interitus. Nemo igitur in prosperitate mundana confidat: Spes enim impij quasi lanugo, quæ à vento tollitur, &c. Hinc Paulus, Præcipe diuitibus, ne in incerto diuitiarū sperent, sed in Deum viuum. Hinc & Osee dicit: Noli lætari Israel (quod scilicet omnia nunc prosperè tibi succedunt) quia peccasti in Deum tuum, ideò prosperitas hæc tua diu manere non potest.

Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, &c.

Abyssus magna, mare dicitur, fontes eius subterranei meatus & venæ. Cataractæ autem dicuntur aquarum descensus ex eminentissimo loco cū magno fragore, veluti si cœlum pateat in pluribus locis, & inde aquæ cum maximo impetu effundantur. Ostendit igitur aquas vndique magno impetu è cœlo,

Lucæ. 12.

*Dan. 4.
1. Mach. 2.*

Lucæ. 12.

*Sap. 5.
1. Tim. 6.*

Osee. 9.

tu è cœlo, è terra, supernè, infernè, irruisse, adeò vt nullum esset effugium. Sic enim reuelante se iudicio Dei nemo effugere potest: id quod pulchrè legitis Amos nono: Non erit fuga eis, &c. Ostendit item hoc verbo, & cœlum & terram cōmota esse. Sic enim omnes creaturæ armantur ad vltionem inimicorum Dei. Mirè autem Moses rem exaggerat, vt maiorem terrorem incutiat: Nō aliqui tantum fontes inquit, sed omnes: nec simpliciter aquam effuderunt, sed rupti sunt, inquit, id est, cum magno impetu eruperunt aquæ ex omnibus locis terræ. Vide quàm facile possit Deus impios perdere, nullus eius labor est: sicut nec labore aut molestia grauat, cum iustos liberat, iuxta Isaiam. *Isa. 40.* Multa habet Deus media, quibus impios perdere potest: sic aliquos igne, aliquos aqua, aliquos terra, aliquos aere corrupto, alios per bestias cōsumpsit: vt vbique & in omnibus Deum timeamus: nihil minus timuerunt homines ante diluuium, quàm fontes abyssi rumpendos, & tamen hoc experti sunt.

Verissimè igitur dictum est, Altissimus patiens est redditor. Itemque lento gradu ad vindictam diuina procedit ira, tarditatem autem compensat supplicij grauitate. Moraliter autem, vbi & ratio & sensus corrupti sunt in homine, fieri nō potest, quin magnum diluuium sequatur.

Et facta est pluuia quadraginta diebus, &c.

Potuit vno momento eos perdere, sed pereuntibus hominibus tempus pœnitentiæ datum est: & vt iudicium Domini cum maiori angustia sentirent, qui ipsum Noe tam diu hæc prædicentem, & ad vitæ emendationem admonentem irriserant. Cæterum, sicut hîc quadraginta dies peccatores punit, sic postea quadraginta diebus legem dedit, meritò igitur is numerus pœnitentiæ dicitur est.

Et multiplicatae sunt aquae, & leuauerunt, &c.

Vtitur Moses in vna eademque re exaggeranda pluribus verbis, & ferè ad fastidium vsque, dicens: Multiplicatae sunt aquae, prauauerunt aquae, &c. hoc autem non sine causa fecit. Primò, vt eo minus dubitarem de veritate historiarum: plerisque enim videtur incredibile tantum diluuium potuisse fieri, propter quorundam montium altitudinè, verùm si rectè attendas, non excedit fidem quod hìc dicitur. Primò enim fateantur oportet, terram esse in verticibus huiusmodi montium, atqui terra omnium elementorum grauius est: igitur si terra exaltari potuit vsque ad illa caeli spacia, multò magis hoc potuit aqua, quae leuior atque superior est, quàm terra. Deinde ideò etiam toties repetit & exaggerat aquae magnitudinem, vt vel hinc cõijciamus quanta miseria & angustia tunc fuerit in terra, atque hinc futurum etiam iudicium ponderemus. Cæterùm, sicut magnam aquarum vim præcedere oportuit in perdendis hominibus carnalibus, vt innouatio sequeretur, sic non est parui negotij & laboris mortificare carnem & vitia, vincere mundum, &c. Obserua quòd aquae non tantùm ad impios peruenerunt, sed etiam ad arcam impegerunt: & quamuis eam submergere nõ possent, tamen eam leuauerunt, & hinc inde iactauerunt, vt timeri posset naufragium. Sic etiam pijs contingit in Ecclesia, vndique concutiuntur tentationibus, tametsi non pereant.

Operitque sunt omnes montes excelsi, &c.

Quia supra dixit terram impletam fuisse malis, ideò eam vndique operit aquis, vt omnia purgentur: deinde per hoc monstratur etiã volucres caeli periisse: non autem hìc loquitur tantùm de collibus, sed de montibus excelsis, qui scilicet celebres sunt: & addit omnes. Denique sub vniuerso caelo, ne putemus diluuiũ in vna tantùm regione fuisse.

Quinde.

Quindecim autem cubitis excessit montes, ne scilicet arca impingeret in cacumina montium.

Consumptaque est omnis caro, &c.

Nihil hìc profuit mulieribus sua pulchritudo, nihil gigantibus sua fortitudo, omnes perierunt: Non saluatur rex per multam virtutem, & cæt. Nec diuitiae quicquam profunt in die vltionis: nõ igitur in his rebus sperandum & confidendum. Non potest resistere iudicio Dei, coram quo impij sunt quasi puluis, quem proijcit ventus, &c. Imò quasi grex locustarũ in sepibus paruo frigore pereuntes. Nihil igitur melius est, quàm humiliari sub potenti manu Dei.

Cæterùm sicut hìc omnis caro perit, sic in nobis omnis mortificanda est carnalitas: & quemadmodum diluuium sexcentesimo anno omnem carnem perdidit, sic oportet vt sexta die vel ætate mundi omnia vitia carnis in nobis intereant, si peruenire velimus ad septimam diem quietis. Quamquam quòd sexcentesimo anno Noe nec ante, nec post diluuium venit, quasi prophetia erat, peccatũ mundi non antè per Christum tollendum, quàm in sexta ætate mundi: ob quam causam etiã Christus sexta die mortuus est in cruce. Præterea sicut hìc omnes pereunt, qui in terra remanserunt: sic quicumque à terrenis se non abstrahit ad spiritualia, certò cum terra peribit.

Remansit autem solus Noe, &c.

Quid hoc significet, supra dictum est in allegoria. Cæterùm remansit quidem Noe à diluuiò, interim tamen non sine tentationibus erat, & quidem grauissimis, vt mirum sit eum nõ desperasse. Primò enim relinquere cogebatur domum, amicos, &c. imò nedum relinquere, sed interitum eorum videre. Secundò, quasi in carcere & tenebris, foetoreque animalium clausus manere cogebatur. Tertio, fieri nõ potuit, quin magnis erroribus qua-

P 5

teretur

teretur, cum videret tantam iram Dei, aquasq; vndiq; irruentes, imò nihil nisi præsentem mortem videbat: Si in mari timemus ad modicum ventum, quid hic timoris fuisse credendum est? Quarto, timere poterat, ne & ipsum relinqueret Deus. Quinto, nesciebat quamdiu tanta tempestas duraret. Sexto, nec videbat quomodo exire posset, cum clausa esset arca. Septimo, cruciabat eum interitus hominum: sunt enim sancti misericordes & compatiuntur. Demum non parum etiam negocij cum suis habuisse credendus est, ut eos consolaretur, & confortaret, ne desperarent, &c. Quis in tantis tentationibus non succubisset ac mori prælegisset, verum omnia sustinuit sanctus hic, tanta fuit Dei gratia circa eum, tantaque fides eius, quæ vel sola eum conseruauit, quoniam nullum aliud erat auxilium aut consilium. Hæc fortitudo fidei etiam nobis necessaria erit tempore mortis, alioquin non persistemus. Discamus igitur ex hoc iusto firmiter adherere verbo Dei: deinde discamus non tantum attendere præsentia mala, sed etiam futura premia. Maxime autem imitemur eius patientiam: ecce quibus non erat iudicium ut biberent calicem Domini, biberunt, & tu innocens relinqueris? Nequaquam, &c.

Obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus, &c.

Etiam hoc pertinet ad commendandam iusti patientiam, quod omnia ea, quæ supra enumeravi non vno die, sed centum quinquaginta, imò toto anno perpeffus sit: deinde etiam magnitudinem diuinæ iræ ostendit. Obseruandum etiam in hac perditione impiorum, quid conscientia ipsorum in tanto iudicio senserint: Quid enim aliud cogitare poterant, quam ah cur non credidimus admonitioni iusti Noe? cur non obtemperauimus? cur non respicimus? cur timere Deum nolimus? Sed

nimis

nimis fera est hæc poenitentia, potius ex desperatione, & malorum præsentium metu, quam in amore Dei profecta. Atque hic nota, impijs ut foris internecionem & vastationem, ita intus longè grauiorem illis imminere poenam, conscientia scilicet terrorem & desperationem, qua demum perduntur & obruuntur, qui voci Dei non crediderunt. Hæc igitur exempla nobis proponamus, nam si boni, si innocentes, si Dei timentes fuerimus, aderit nobis Deus, fouebit: si perrexerimus impij esse, Dei contemptores, excidemur quemadmodum illi. Orandus itaque est nobis Deus, ut & sua gratia à flagitijs nos seruet immunes, & virtute sua ita nos corroboret, ne vnquam ab eo diuellamur.

Capitulum octauum.

RECORDATVS autem Deus Noe, cunctorumque animantium & omnium iumentorum, quæ erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terram, & imminuta sunt aquæ. Et clausi sunt fontes abyssi, & cataractæ cæli: & prohibita sunt pluuia de cælo. Reuersæque sunt aquæ de terra euntes & redeuntes, & cœperunt minui post centum quinquaginta dies. Requieuitque arca mense septimo, vicesimo septimo die mensis super montes Armenia. At verò aquæ ibant et decresebant vsque ad decimum mensem: decimo enim mense, prima die mensis apparuerunt cacumina montium. Cùmque transissent quadraginta dies, aperies Noe fenestrâ arca, quâ fecerat, dimisit coru: qui egrediebatur, et non reuertebatur, donec sicarentur aquæ super terram. Emisit quoque columbâ post eum, ut videret si iam cessassent aquæ super faciem terræ. Quæ cum non inuenisset vbi requiesceret pes eius, reuersa est ad eum in arcem: aquæ enim erant super vniuersam terram: extenditque manum suam et apprehensam intulit in arcam. Expectatis autem ultra septem diebus alijs, rursus dimisit columbâ ex arca. At illa venit ad eum ad vesperam portans ramum oliuæ viventibus folijs in ore suo. Intellexit ergo Noe, quod cessassent aquæ super terram. Expectauitque nihilominus septem alios dies: & emisit columbam,

que

que non est reuersa vltra ad eum. Igitur sexcentesimo primo anno, primo mense, prima die mensis imminutæ sunt aquæ super terram: & aperiens Noe testam arcæ: aspexit, viditque quod exiccata esset superficies terræ. Mense secundo septimo & vigesimo die mensis arefacta est terra. Locutus est autem Deus ad Noe, dicens: Egredere de arca tu & vxor tua filij tui, & vxores filiorum tuorum tecum. Cuncta animantia, quæ sunt apud te ex omni carne tam in volatilibus, quam in bestijs & vniuersis reptilibus, quæ reptant super terram, educt tecum, & ingredimini super terram: crescite & multiplicamini super eam. Egressus est ergo Noe & filij eius, vxor illius, & vxores filiorum eius cum eo. Sed & omnia animantia, iumenta & reptilia, quæ reptant super terram secundum genus suum, egressa sunt de arca. Aedificauit autem Noe altare Domino: & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocausta super altare. Odoratusque est Dominus odorem suauitatis, & ait ad eum: Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines: sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: non igitur vltra percutiam omnem animam viuentem sicut feci. Cunctis diebus terræ, sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hyems, nox & dies requiescent.

HActenus de impiorum interitu audiui, qui tametsi his, qui perierunt terribilis fuerit, alijs tamen, qui residui erant eorumque posteris dupliciter utilis esse poterat, dummodo ipsi vellent. Primò enim omnes impij perierant, ergo securè deinceps poterant Deo seruire, cum nullus esset qui impediret, irrideret, persequeretur: nullus item esset, qui eos ad malum incitaret, id quod ante diluuium fuerat. Deinde, tale speculum iræ Dei præ oculis habebant, vt facillè videre possent, quid ipsis expectandum esset, si ad vitia declinarent.

Nunc autem in hoc capite, relictis impijs iudicio Dei, conuertit se ad pios: & sicut prius ostendit gaudium impiorum in magnum luctum conuersum fuisse: sic hic contrà ostendet piorum tristitiã in gau-

in gaudiũ conuersam esse: iuxta promissum Christi. Videbimus igitur hîc verũ esse, quod alibi scri- *Ioan. 16.* ptum est: Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. Itemque illud: Id pro cer- *1. Reg. 2.* to habet omnis, qui colit te, quòd vita eius, si in *Tob. 3.* probatione fuerit, coronabitur, &c. subdit: Non enim delectaris in perditionibus nostris, sed post tempestatem serenum adducis, &c. Quantum igitur præcedens caput terrorem habuit, tantũ hoc habet consolationis.

Recordatus est Dominus Noe, &c.

Non sic intelligendum, quòd ad tempus ipsius Noe oblitus sit, nunc autem de nouo eius recorderetur, hoc enim admodum terribile esset: si enim oblitus fuisset ipsius Noe, qui iustus erat, quẽ Dominus ipse commendarat, cumque eo pactum fecerat, quis nostrum sperare posset, Deum sui curam agere, qui tantum virum neglexerit? Verũ non obliuiscitur Deus suorum, imò nunquam nõ aspicit & curat bonum creaturarum omnium, imprimis autem hominum, vt singulorũ hominum singula bona æquè vt omnium simul agere credi debeat & reuera agat: mãmimè tamen electorum suorum curam agit, quorum nunquam obliuiscitur. Hinc in *Isaia*: In manibus meis descripsi te, & *Isa. 49.* muri tui coram oculis meis. Deniq; : Si potest mater obliuisci infantis sui, &c.

Videtur tamen Deus nostri obliuisci, cum non semper adest, adiuuat, consolatur cum obruimur tentationibus & anxij nobisipsis relinquimur, id quod ipsi Noe contigit. Reminiscitur verò cum consolatur, succurrit, adiuuat. Recordatur ergo Noe cum eximit periculo, cum circundationi obsistit: vel recordatus est ipsius, id est, misertus quòd in tanta angustia & periculo esset, ignoraretque quando molestiæ illæ finem haberent.

Summa, hoc verbo planè ostenditur, q̄ Deus nunquam

nunquam suorum obliuiscitur: Est enim sensus: Quantumcunque Deus saeuierit in genus humanum, tamen ipsius Noe non obliuiscitur. Sic enim Deus cum irascitur, misericordiae suae recordatur: Haec igitur est prima consolatio huius capituli, & verè magna. Quid enim dulcius sonat, quam hominè esse in perpetua memoria & cura apud Deum? Vide autè quòd Deus tum vel maximè ipsius Noe recordari dicitur, cum iam esset in maxima angustia ac proximus desperationi. Viderat aquas quadraginta diebus crescere: sciebat impijs deletis nihil opus esse aqua tanta: expectauerat iam centum quadraginta dies, si fortè aquae decreverent, nihil tamen fiebat. Quid igitur aliud cogitare potuerunt, maximè filij eius & mulieres, quam iam etiam sibi imminere mortem? nec ullam vnquam spem esse egrediendi ex arca? In hac tentatione aduenit Deus, alioqui ulterius persistere non potuissent: Sic etiam nobiscum agit Deus, finit suos tentari, sed quia fidelis est, non finit eos tentari supra id, quod possunt, &c. Sic cum omnia videntur desperata, adest Deus.

Præterea, quòd non antè dicitur recordatus ipsius Noe, quam periissent peccatores, hoc in mysterio habet, quòd Deus tunc verè memor nostrus est & benefacit, cum vetus Adam cum vitijs suis in nobis interit.

Adduxit spiritum super terram, &c.

Per spiritum aliqui hic intelligunt spiritum sanctum, de quo & supra dictum est, quòd ferebatur super aquas. Volunt igitur spiritum sanctum missum ad consolationem ipsius Noe, deinde etià ad reducendas aquas in locum suum.

Sic & moraliter spiritus sanctus est, qui exiccatur in nobis aquas concupiscentiae & voluptatis: itèq; mitigat aquas tentationum & aduersitatum. Alij simpliciter intelligunt per spiritum ventum, id quod

1. Cor. 10.

Gen. 1.

quòd alias frequens est in scriptura, vt cum dicitur: Dixit & stetit spiritus procellae, &c. Ventum enim misit ad exiccandas aquas, sunt enim quidam venti, quibus maxima vis est siccandi, & maximè Aquilonares venti, vnde & in Exodo dicitur: Abstulit Dominus mare flante vento vehementissimo, & vertit illum in siccum. Fuit igitur hæc altera consolatio ipsius Noe, cum viderent & sentirèt hunc vètum: hinc enim sperare potuit aquas minuendas. Longè autem aliter loquitur hic Moses de origine vètorum, quàm philosophi, qui nescio quas causas naturales assignant, Moses autè Dominus, inquit, misit ventos: docens nos omnia in Deum primam causam omnium referre debere. Obseruandum & hoc, quòd sicut Deus potuit totam terram aquis implere solo verbo, non tamen hoc fecit, sed aperuit venas terrae, fontes & abyssos, pluiasque misit, donec tantum inualescerèt aquae, vt omnia delerent: sic rursus etiam hic potuit aquas vno verbo reuocare, sed vètum ad hoc excitauit, vt videamus, quòd & antea sepè dictum est, Deum, tametsi virtute sua soloque nutu & verbo omnia possit, vt tamen instrumentis, quae ad id creauit.

Et clausi sunt fontes abyssi, &c.

Meritò hoc addit, alioqui ventus solus non potuisset tantam aquarum vim exiccare. Obserua autem, quòd sicut Deo iudicante & irascente omnes creaturae in interitum hominum conspirarunt: nam rumpebantur fontes, aperiebantur cathartae coeli, descendebat pluuia, inualescebat aqua, obruebat impios: sic hic DEO iudicante omnia contrario modo se habent, imò pijs seruiunt, nam clauduntur fontes abyssi, item fenestrae coeli, prohibetur pluuia, decrescit aqua, imò etiam fugit & reuertitur nimirum in abyssum, quo omnia flumina perueniunt. Signater autem consolatio-

Psal. 106.

Exod. 19.

Eccle. 1.

nem

nem iusto præbuit, cum arca iam stabilem locum cepisset, quæ hætenus fluctuauerat, hinc inde iactata. Quod autem in montibus resedit arca quasi præmonitio fuit, ne amplius ita se terræ humilibusque rebus se immergerent, sicut prius fecerant. Primò item apparent cacumina montium, eorum scilicet, qui à terra eleuati sunt, hi facillè, etiam si tempus superentur à tentationibus emergunt.

Qui autem humilibus rebus se occupant, difficulter ab aqua liberantur. Ex hoc igitur loco duo hæc obseruanda sunt: primùm, quantumuis magna esset aqua, quantumuis omnia submergeret, etiam altissimos montes operiret, tamen arcam submergere non potuit, sic nulla tempestas tam magna, quæ Ecclesiam obruere possit. Secundum, nedum arca perstitit in aqua, sed in super aqua nunc cedere cogitur: sic quantaunque sit tentatio Ecclesie, tamen suo tempore cessabit. Igitur si tanta aqua delabi & minui potuit, cessabunt & alia minora pericula, si pij fuerimus.

Post quadraginta dies fenestram aperuit, &c.

Hætenus descripsit quid Deus & contra impios, & pro pijs egit, nunc ad ipsum Noe reuertitur, ostenditque quomodo idem Noe nouæ generationis parens, vita & exemplo suo posteritatem nouam instruxerit: Et primò in ipso Noe videmus affectum tentari hominis, cui omne tempus longum est, videturque ei quod Deus nimium tardet, idèò vndique circumspicit si alicubi consolationè inueniat: sic Noe cum iam per annum in arca fuisset, nec tamen adhuc Deus se ostèderet, aperit fenestram arcæ, vt vel saltem cælum aspiceret, si quam inde consolationem reportaret. Ob eandè causam aues emisit, si fortè lætum aliquod nuncium reportarent. Errant igitur qui putant sanctos non ita sensisse amaritudinem crucis vt nos: fuerunt & ipsi homines, genuerunt sub cruce, iuxta illud:

xta illud:

xta illud: Euntes ibant & flebant. Itemque, Egen. Hebr. 110
tes angustiati afflicti, &c. nō tamen sub cruce murmurauerunt, nec crucem abiecerunt. Deinde in Noe videmus exemplum veri patris familias, qui cum alij quasi desperati essent, ipse curat & sollicitus est, ita tamen, vt nihil contra Domini præceptum agat: quia enim à Domino iussus erat arcam ingredi, noluit per seipsum egredi & explorare, sed aues emisit. Hinc discant patres ita curare pro filijs, vt tamen non impiè agant in Deum propter filios.

Emisit coruum, qui egressus non reuersus est, &c.

Non sine causâ coruum emisit. Sciebat terram plenam esse cadaueribus mortuorum animalium, sciebat item coruum ex natura sua aduolare ad huiusmodi cadauera, vnde coniciebat, si non reuerteretur coruus, quod proculdubio insideret cadaueribus, quod signū esset aquas cessasse. Quod autem nos legimus, non est reuersus, alij legunt, Et reuersus est. Non tamen contraria sunt: etsi enim reuerti potuit coruus, non tamen expressum est, quod iterum in arcam intromissus sit sicut columba, sicque quodammodo reuersus est, & non reuersus: reuersus ad arcam, sed non intromissus.

Post coruum etiam columbā emisit: erat enim Noe solertissimus, & animalium naturas probe callebat. vnde quia coruus nō amabat arcam, sed gaudebat cadaueribus, emisit columbam domesticum animal, vel auem, que societate hominum gaudet, vt sic videret an resedissent aquæ. Redijt autem columba, quia non inuenit terram exiccatam: est enim animal mūdum, quod nec luto, nec cadaueribus gaudet.

Nō semel autem emisit columbam, sed iterum atque iterum, donec certus fieret de exinanitione aquarum: Folium autem vel ramus oliuæ, planè erat iudicium serenitatis & siccitatis super ter-

ram,

ram,

ram, cū iam iterum arbores frondescerent: per hoc enim agnouit Noe gratiam datam.

Tertiò autem emissa non redijt columba, quia iam cū omnia florerent, tempus erat, vt etiam alij egrederentur ex arca, & de illa captiuitate, vt iam nouum seculum conderetur, quod Deo sanctius seruiret, quàm illud quod præcesserat, licet non in omnibus sic successerit. Et licet columba animal domesticum esset, non tunc redijt, ex diuina dispositione, vt Noe inde spem cum suis cōciperet iam tempus esse egrediendi ex arca.

Quis aut dubitet, eos tūc maximo gaudio repletos, ad gratiarū actionem & preces se conuertisse. Hæc iuxta literam. Nunc etiam allegoriam videamus.

ALLEGORIA.

1. Suprà dictum est, per Noe Christum, per arcam Ecclesiam designatam fuisse. Sicut igitur De⁹ post longam aquarum inundationem recordat⁹ ipsius Noe adduxit spiritum, &c. sic Deus pater recordatus est Christi filij sui, postquam intrauerūt aquæ vsque ad animam eius, postquam tribulationes mortis pertransierunt animam eius, cū teneretur sepulchro conclusus. Et adduxit spiritum super terram: spiritum, inquam, id est, reducem vitam adduxit super terram exanimati corporis, suscitauit enim eum à mortuis. Sed & super omnem terram per vnus resurrectionem adduxit DEVS spiritum: dedit enim ex tunc hominibus spiritum sanctum in remissionem peccatorum: qui ita nebulas dissipat, tentationūque fluctus excitat, quomodo ille spiritus, quem post diluuiū Deus misit.

2. Sicut autem aquæ non statim exiccatae fuerūt per spiritum: sic & in nobis aquæ tentationum, tribulationum & etiam peccatorum non statim in nobis exiccat spiritus sanctus: sed cū tempore.

Quod

Quod autem arca primū in mōribus requieuit, significat, quod tempore passionis Christi, Ecclesia in Apostolis constitit. Deinde per hoc etiam ostensum fuit, Ecclesiam nō in terra deorsum, sed in montibus sursum debere consistere, nimirum versus cœlum tendendo, & lōgē se à terrenis subleuando.

Sicut Noe quadragesimo die arcæ fenestram aperuit: sic Christus quadragesimo die post resurrectionem ad cœlos ascendit, atque ex tunc fenestra versus cœlum, quæ prius clausa erat, aperta est, & mansit, vt non solum cœlū videre nobis liceat, sed & spes data sit, quod Christum in cœlum euntem suo tempore sequemur.

Coruus emissus est, & non reuertitur: quia infidelis Iudæorum populus de Ecclesia Patriarcharum & Prophetarum eiectus foris vagatur, & veterum sacrificiorum cadaueribus inhians, de antiquorum patrum profapia vanè gloriatur.

Columba spiritum sanctum significat, qui & super Christum in specie columbæ visus est.

Tertiò autem emittitur colūba, quia de sacramentis Christi & Ecclesia, trina spiritus sancti gratia cuique fidei animæ depromitur. Prima namque gratia est remissio peccatorum: secunda distributio diuersorum donorum: tertia remuneratio in resurrectione mortuorum.

Tertiò igitur columba ad nos venit: primò cū baptizamur in remissionem peccatorum: secundo, cū accipimus per episcopos impositionē manuum: tertiò, cū suscitabit per spiritum corpora nostra. Hinc statim post resurrectionem Christus insufflans dedit Apostolis spiritum sanctum in remissione peccatorum, vnde dicebat: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, & cætera. Deinde in die penthecostes dedit spiritum sanctum in plenitudine donorū. Postremò

Quod

per

per eundem spiritum suscitabit corpora nostra.

8ap.1.

8 Quòd autem colūba emissa non sedit in terra lutosa, vel in cadaueribus, significat quòd spiritus sanctus non intrat in maleuolam animam, &c.

Iohel.2.

9 Quòd columba ad vesperam venit, significat spiritum sanctum in nouissimis diebus effundendum super omnem carnem.

10 Quòd eadem columba ramum oliuæ portat, significat per spiritus sancti aduentum nos consequi oleum diuinæ misericordiæ, itemque pacem cum Deo.

Rom.8.

11 Quòd Noe per columbam certificatur aquas cessasse, significat quòd spiritus sanctus nos certificat & testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei.

Matt.23.

12 Postremò, sicut Noe nedum fenestram arcæ aperit, sed postea etiam tectum amouit: sic Christus nedum cœlum nobis cōspiciendum dedit, sed suo tempore omnia impedimenta amouebit, vt liberum ingressum habeamus in cœlum, quod tunc fiet, cum dicet: Venite benedicti patris mei, &c. Vel aliter, coruos malos prædicatores, columba bonos significat: vtrique enim in Ecclesia inveniuntur. Sicut igitur coruus niger est & immundus, immunda comedit, insuper & rapax ex natura: Is autem coruus, quem Noe emisit, non redijt ad arcam, nec aliquod lætum nuncium attulit: sic pseudoprophetæ & nigri sunt in fama, & immundi in conscientia, & mala docent & rapaces sunt, suoque ventri seruiunt, & ab Ecclesia se seiungunt, nec curæ illis est consolari afflictos. Contrà, sicut columba in se quidem animal mundum est, & nō quælibet comedit, sed tantum meliora, & hæc columba Noe non habet locū requiescendi, ad Noe redijt, & ramum oliuæ portauit, nec simpliciter, sed virentibus folijs, & tota die explorans terram vesperi primū redijt: sic boni prædicatores ir-

reprehen-

reprehensibiles se exhibent in vita, nec quæcunq; docent sine iudicio, sed tantum vtilia & meliora, & vbi non audiuntur redeunt, & maximè in ore habent ramum oliuæ verbum gratiæ, quo afflictos consolentur: non solum autem gratiam docent, sed etiam opera, quæ per folia indicantur. Demū toto die laborāt vsque ad vesperum vitæ. Possunt etiam per coruum intelligi mali Christiani, per columbam autem boni. Sicut enim coruus gaudebat cadaueribus, ipsisque inhærebat, nihil curans de Noe vel arca: sic sunt in Ecclesia adedò voluptatibus dediti, vt nec Deum nec Ecclesiam curent. Contrà, sicut columba immunda loca fugit, ad arcam redit, cum hominibus versatur: sic pijs homines vitia fugiunt, Ecclesiæ vnitatem diligunt, non vt pecora, sed vt homines viuunt. Imò in nobis ipsis inuenimus geminas illas naturas corui & columbæ: in prima enim generatione antequam spiritus sanctus datur, inuenimus nos esse carnales, ignorareque quæ spiritus Dei sunt: primò igitur immundi sumus, deinde succedit gratia, per quam mundi efficimur & regeneramur.

Egredere de arca tu, & vxor tua, &c.

Hic demum Deus post longam moram iterum alloquitur ipsum Noe, nec dubium est, quin summè ex hoc exhilarati sunt Noe cum suis. Sicut enim Dei absentia tristitiam pijs affert, sic eius presentia læritiam, iuxta illud: Auertisti faciem tuam *Psal. 49.* à me, & factus sum cōturbatus. Et paulò post: Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, &c. Sic *Iob. 24.* Iob post tentationem dixit: Auditū auris audiui te. Nunc autem & oculus meus vidit te. Hic igitur videmus, quòd Deus suorum nō obliuiscitur, imò in tempore adest eis. Sicut autem tunc primus allocutus est ipsum Noe, postquā arefacta erat terra: sic moraliter quàm diu terra cordis nostri humida est delectatione peccati, non nobis loquitur

O. 3

Deus:

Deus: postquā autem spiritu sancto, maximè autem spiritu timoris Domini arefacta fuerit, nedū nos alloquitur & respicit, sed etiam suo tempore vocabit nos ex hoc carcere in veram libertatem, è tenebris huius vitæ in veram lucem, è miseria huius vitæ in meliorem & æternam. Ex Ecclesia in tribulationibus constituta, in eam quæ iam omnia euasit & triumphat. Obserua autem, quā ordinatè omnia agit diuina sapientia. Suprà enim iussit viros separatim à mulieribus in arcam ingredi. Ingredere, inquit, tu & filij tui, & postea vxor tua & vxores filiorū: vt vel hoc ipso facto doceret nos tempore iudicij tam terribilis abstinere à voluptatibus. Quemadmodum & Paulus cōiugatos monet, vt considerata tēporis breuitate, qui vxores habent, sint tanquam non habentes, &c. Hic autem, cum egredi iubētur, quia opus erat restoratione generis humani, mulieres viris intermiscet. Egredere, inquit, tu & vxor tua, filij tui, & vxores eorum. Et quia Noe pater erat futuri, & noui seculi, repetit Deus, quæ ad patrem humani generis primū dixerat: Crescite & multiplicamini.

Nec sine causa repetit, ne considerata malitia superioris temporis, & etiam pœna hominū cessaret à propagandis hominibus, tanquam citò perituris.

Et egressus est Noe, &c.

Hic videmus exemplum veræ obedientiæ: tam diu fuerat in arca cum magno animi dolore, iam explorauerat per columbam, pacem terris redditam, in dō detecta arca, vidit terram exiccata, nec dum tamen exit, sed expectat iussum Domini, quo apparet, quod à sola voluntate Dei pendebat, & omnem voluntatē suam resignarat. Sciebat enim certissimum & securissimum esse in omnibus voluntatem Dei sequi, iuxta illud: Lucerna pedibus meis verbum tuum.

Obseruan.

Obseruandum hic, quod etiam animalia dicit egressa, & addit, secundū genus suum, id est, quælibet sibi in specie similibus iuncta, vt vel sic ordinis elegantia in brutis animalibus nos doceat, quantum homines, maximè autem Ecclesiam dedeceat inordinatio, quam modo videmus in Ecclesia, &c.

Aedificauit Noe altare Domino, &c.

Maius quiddam exigitur ab homine, vtpote ratione prædito, quā a cæteris animalibus. vnde Noe alijs animalibus pascua sua quærentibus, ad pietatem bonaq; exercitia se conuertit. Nō enim homines, sed bestię sunt, qui sicut equus & mulus tantum carnalia quarunt. Psal. 32.

Primò omnium tamen Noe gratias Deo agit, quod è maximis periculis ereprus esset, ita nos cū ad agnitionem Christi venerimus, per baptismū regenerari ab hoc mundo, nihil antiquius habeamus, quā gratias agere Deo, id quod etiam Dauid suo exemplo docuit in psalmis. Cū enim recensuisset suam liberationem à morte & passione, subdit: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesię laudabo te. Obserua it, quod Noe egressus non sibi statim domum ædificat, sed Deo ædificat, cultum Dei proprijs commodis proponens. Contrā, Iudei arguuntur, quod vnusquisque sibi ipsi domum ædificaret: domum autem Dei desertam relinqueret. Id quod etiam nos facimus. Psal. 27. Deinde, non expectat donec quis eum admoneat, vt gratias agat, sed sua spōte hoc facit. Ipsa etiam natura nos docet gratos esse. Aggei. 1.

Obtulitque ex animalibus mundis &c.

Singula verba pietatem eius cōmendant. Primò, obtulit, inquit. Quid enim alias facere poterat? paratus erat omnia in Dei cultum expendere. Iamque seipsum obtulerat, nūc etiam de suis obtulit. Quia enim omnia à Deo nobis conseruātur, de omnibus Deo seruiamus.

Q 4

Quamuis

1. Cor. 7.

Psal. 118.

Quamuis autem huiusmodi sacrificia animalium nunc abominatio essent coram Deo, non cultus Dei: olim tamen permittebat Deus ea sibi fieri, ut populus in fide & cultu Dei teneretur, & ne aliàs immolarent dæmonijs.]

In Ecclesia autem sacrificium nostrū est Christus, qui semel quidem seipsum obtulit, memoria tamen & repræsentatio eius sacrificij quotidie in Ecclesia fit. Iuxta hoc offerre debemus sacrificiū laudis, item sacrificiū iustitiæ, imò nos ipsos. Subdit, de mundis animalibus. Hic igitur videmus, cur iussus sit plura ex mundis, quam immundis inducere in arcam. Cæterum quanquam coram Deo omnia munda sint, voluit tamen etiam in lege, ut ex his tantum sibi immolarentur, quæ apud homines munda iudicantur, tum ut hinc discerent homines Deum magnum æstimare eiusque cultum, tum ut discerent, quales ipsi esse deberent: qui enim munda sacrificia habere vult, multo magis mundum vult habere offerentem. Noe igitur multo melius diuisit, quam Cain, is enim deteriora Deo obtulit, hic autem meliora. Præterea, non vnum tantum animal obtulit, sed plura: nec de vna tantum specie, sed de cunctis: nec de animalibus tantum, sed & de volucris, quod & ipsum piū eius animum indicat. Præterea holocausta obtulit: in alijs sacrificijs pars cedebat offerenti, in holocaustis autem omnia cremabantur: totum igitur Deo obtulit. Ex his igitur pulchrè videmus, quid nobis agendum sit & quomodo, nempe ut grati simus, Deum corde & opere colamus, ea scilicet fide & deuotione, qua Noe eum coluit.

Odoratus est Dominus odorem suauitatis, &c.

De Deo loquitur humano more, sic enim solent homines nidore carniū delectari. Ceterū de Deo non sic crasse intelligendum est, quod delectetur huiusmodi nidore vel odore. Imò cum holocausta ob-

*Psal. 115.
Rom. 12.*

ta obtulerit Noe, quæ totaliter incedebantur, palam est non admodum gratum vel bonum odorē illic fuisse. Suauis igitur ille odor, qui in cælum vsque ad Deum pertingere potuit, non ex igne, nec ex animalibus immolatis, sed è corde ipsius Noe processit, nihilque aliud fuit, quam ipsius fides & deuotio, propter quam & ipse Deo placuit, & ipsius munera. Habes igitur quod Deo etiam externa opera nostra placent, si adsit fides & deuotio. Habes item, quod Deus primò omnium aspicit fidem & cor, postea etiam ipsa opera, quemadmodum & supra in Abel vidimus. Potest etiam sic dici, quod Deus in sacrificio Noe odoratus est odorem bonum propter passionem Christi, quæ per sacrificium Noe aliorumque patrum præfigurantur. Hanc inquam passionem Christi Deus potissimum attendit, propter hanc & præcedentiū & sequentiū opera placent, per Christum enim & propter ipsum gratos nos sibi fecit, & de plenitudine eius accepimus omnem gratiam, &c.

Nequaquam vltra maledicam terræ &c.

Quia Noe gratus fuit pro priori beneficio, nunc aliud beneficiū accipit, securitatē scilicet, alioqui dicere potuisset: Quæ utilitas est acceptæ benedictionis, & quod dixit, crescite & multiplicamini, si iterum postquam multiplicati fuerim⁹ pereundi nobis erit? Ne igitur talia secū cogitando semper in angore esset, promittit ei Deus securitatē, quod de cætero non velit vniuersæ terræ maledicere, sicut fecerat. Hinc autem non obstat, quod postea aliquas terræ partes vastauit & maledixit, ut terram quinque ciuitatum quas subuertit.

Obseruandum etiam hoc, quod terram quidem assecurauit, non autem homines, quare semper in timore Domini manendum: imò secundum aliquos planè hic hominibus minatur, quasi dicat, hactenus propter hominem etiam terram & iu-

Q 5

menta

Exod. 32.

menta vastavi, quæ nihil peccauerant: deinceps non innoxiam terram vel iumenta perdam, sed noxios homines: quemadmodum & ad Moſen dicit: qui peccauerit, eum delebo de libro meo. Et in Ezechiele: Non morientur filij pro parētibus, &c. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.

Ezech. 18.

Sensus enim & cogitatio hominis praua est, &c.

Mira consequentia, idè non maledicam, quia mali sunt, cùm suprâ propter hanc ipsam causam dixerit, se mundum velle perdere. Alij igitur hunc locum sic exponunt, vt paulò antè dictū est. nempe quia homines mali sunt, idè non terræ, sed hominibus maledicam. Alij sic exponunt, Si semper in hunc modū puniero homines, nihil aliud præter hoc agere poterò, cùm semper mali sint: verè enim si iuxta malitiam hominis puniendo pergere velit Deus, cogeret perperuò omnem hominem perdere, quia sensus & cogitatio cordis humani semper mala est. Quòd igitur nunc non simili modo perdit vt olim, non iustitiæ nostræ est, sed ipsius gratiæ & misericordiæ.

Cæterum quòd Moſes hanc sententiam etiam suprâ positam iterum reperit, idè fit, ne putem⁹, eos solos, qui ante diluuium fuerunt, tam corruptam naturam habuisse. Deinde, vt nos ipsos plenè cognoscamus, ad quod plurimum valet hæc sententia. Primò enim proni sumus ad malū: imò mali sumus. Sic enim Hebræi legunt: Sensus & cogitatio hominis mala sunt ab adolescentia. Deinde non tantū sensum dicit esse malum, id est partem sensitiuam, sed etiam cogitationem, id est partem intellectiuam, atque adè totum hominem. Præterea non tantum mali sumus in perfecta ætate, sed etiam ab adolescētia, imò ab vtero matris: omnes enim in peccatis nascimur, nec quisquam mundus est à sorde, etiā infans recens natus. Non quidem

quidem adè sentitur in pueris peccatum, & corruptio naturæ, vt in adulta ætate.

Cunctis diebus terræ. semētis & messis, &c.

Eriam hoc verbo videmus, quòd magis affecurauit terram, quàm hominem in suprâ dicta promissione. Non enim hic dicit: Cunctis diebus terræ nullus homo interibit, sed cunctis diebus terræ manebunt vicissitudines temporum, quasi dicat: Talis annus quasi hic fuit, vltra non erit, qui careat vicissitudine temporum, qui totus procellosus expendatur pluuijs, nulloque modificetur beneficio caloris aut temperamento hyemis, quo nulla iaciatur sementis, nullaq; colligitur messis, sed erunt commodæ vices, nunc æstu, nunc frigore vicissim terras & fata coquente. Nunquam ita confundetur vultus naturæ, aut situs mundi cunctis diebus, vsque ad finem seculi.

Obseruandum, quòd nō simpliciter dicit, hæc semper sic mansura, sed cunctis diebus terræ, quo verbo significat aliquando cessatura: neque enim terra semper manebit vt nunc est, iuxta illud: Cœ. Luc. 21. lum & terra transibunt, &c.

Quòd igitur promisit Deus, hoc etiam nunc experimur. Terra seminatur & metitur, nunc æstus, nunc frigus, nunc dies, nunc nox, nunc æstas, nunc hyems est. Et hæc omnia diuina ordinatiōe consistunt. Eaque omnia in salutem humani generis sic ordinata sunt à Deo, frigus non minus prodest, quàm æstas. Deus nouit quomodo illa debeat moderari. Et idè illa fiunt, vt Deum cognoscamus, illum adoremus veneremurque.

Capit nonum.

Benedixitque Deus Noe, & filijs eius, & dixit ad eos Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cœli, cum vniuersis quæ mouentur super

super terram: omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt. Et omne quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibum: quasi olera uirentia tradidi uobis omnia. Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Sanguinem enim animarum uestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis, de manu uiri, & de manu fratris eius requiram animam hominis. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo. Vos autem crescite & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Hæc quoque dixit Deus ad Noe, & ad filios eius cum eo: Ecce ego statuam pactum meum uobiscum, & cum semine uostro post uos: & ad omnem animam uiuentem, quæ est uobiscum, tam in uolucris, quàm in iumentis & pecudibus terræ, cunctisque quæ egressa sunt de arca, & uniuersis bestiis terræ. Statuam pactum meum uobiscum, & nequaquã ultra interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans terram. Dixitque Deus: Hoc est signum fœderis, quod do inter me & uos, & ad omnem animam uiuentem, quæ est uobiscum in generationes sempiternas. Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram. Cumque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubibus: & recordabor fœderis mei uobiscum, & cum omni anima uiuente, quæ carnem uegetat: & non erunt ultra aquæ diluuij ad delendam uniuersam carnem. Eritque arcus meus in nubibus, & uidebo illum, & recordabor fœderis sempiterni, quod pactum est inter Deum & omnem animam uiuentem uniuersæ carnis, quæ est super terram. Dixitque Deus ad Noe. Hoc est signum fœderis, quod constitui inter me & omnem carnem super terram. Erant ergo filij Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, & Iaphet: Porro Cham ipse est pater Chanaam. Tres isti filij sunt: & ab his disseminatum est omne genus hominum super uniuersam terram. Cœpitque Noe uir agricola exercere terram, & plantauit uineam. Bibensque uinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo. Quod cum uidisset Cham pater Chanaan, uerenda scilicet patris sui esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras. At uerò Sem et Iapheth pallium imposuerunt humeris suis, & incedentes retrorsum, operuerunt uerenda patris sui: faciesque eorum auerse erant, & patris uirilia non uiderunt. *Enigilans autē Noe ex*

uine,

uino, cum didicisset, quæ fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan seruus eius. Dilatet Deus Iaphet, & habitei in tabernaculis Sem, sitque Chanaan seruus eius. Vixit autem Noe post diluuiū trecentis quinquaginta annis, & impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus est.

Pergit pijsimus Deus homines diluuij inundatione territōs consolari: quia enim semel iram Dei experti erant, idque in summo gradu, indigebant copioso uerbo, ut consolationem & spem reciperent: sic enim solent homines terri non facile consolationem recipere, nec facile terrorem cordis excutere possunt: hoc sciens Deus præter promissiones illas, quas in fine superioris capitis audiuius, nunc alias addit, imò repetit & confirmat ea, quæ olim Adæ dederat, benedictionem scilicet suam & dominiam animalium. Deinde specialia etiam quædam beneficia superaddit, omnia ad eum finem ut hominem è terrore in spem & fiduciam collocaret.

Et benedixit Dominus Noe, & filiis eius, &c.

Confirmat benedictionem, quam primò Adæ dederat, eamque nunc denuò repetit & inculcat, ne putarēt homines propter peccatum omnia reuocata esse, quæ Deus dederat priuilegia. Cæterū quòd benedixisse eos dicitur, nihil aliud est hoc loco, quàm quòd fœcunditatem eis contulit, hoc enim in scriptura benedictio Dei nominatur. Et uerè est donum Dei, natura enim ex se hoc nō potest aut posset, unde in psalmo: Ecce sic benedice. *Psal. 127.* tur homo, qui timet Dominum, & præmisit, Vxor tua sicut uitis abundas, &c. De hac benedictione hic potissimum loquitur, id quod sequentia uerba indicant, Crescite, &c. Quanquam dubium nō sit, quin etiam in alijs donis tam corporalibus, quam

quàm spiritualibus benedixerit, alioqui quid eis profuisset sola fecunditas corporalis?

Crescite & multiplicamini, &c.

Gen. 1.

Hoc verbum supra expositum est. Vide autem quàm circumspèctè loquatur, non dicit coniungite vos vxoribus vestris, multò minus dicit, satisfacite libidini vestræ, sed crescite: ne putarent his verbis omnem ipsis libidinem concessam esse. Docet igitur hoc verbo, quòd in coniugio quærere debeant non voluptatem, sed filios ad Dei gloriã educandos. Hoc non fecerant qui ante diluuium fuerunt, sed tantùm pulchritudinem mulierũ at- tendebant, & voluptatem quærebant, propter quod & perierũt. Vult igitur dicere, videte ne exempla illa malorum sequamini, crescere & multiplicari vobis concessum est, non libidinari, hoc enim non est crescere, sed prolem impedire. Item videte ne benedictionem Dei vertatis in maledictionem, &c. Deinde homines etiam multiplicari voluit ad suam gloriam, vt omnes hinc discerent eius potentiam, sapientiam, &c. qui tot homines tam longè à se mutuo separatos possit nutrire, protegere, conseruare, &c. Denique terram replere iussit, omnem enim terram eis dedit, ad eò vt vbicunque inueniatur terra, inueniantur etiam homines in ea, id quod videmus in nouis insulis inuentis. Voluit item vt homines replerent terram, non vt terra impleret homines: vt scilicet nos domini simus terrenorum, non autem terrena nobis imperent & dominantur. Ceterùm hoc primo verbo Deus etiam renouauit & cõfirmavit suum propositum de redemptione hominis per Christum, quòd diabolus iam semel atque iterum impedire conatus fuit: propter hoc enim ipsum Cain incitauit ad interfectionem iusti fratris, vnde timebat Christum nasciturum: propter hoc etiã homines in tanta vitia cõiecerat & impulerat, vt diluui-

luui-

luuiò opus esset. Sperabat enim totum genus humanũ perditũ iri, vt nullus superesset vnde Christus nasceretur. Et quidem in hoc heu nimium profecit, quòd multa milia hominũ beatitudine priuauit, non tamen impedire potuit propositũ Dei, in cuius signum Deus nunc denuò homini benedicit: quasi dicat, nondum me pœnitet promissionis meæ, nec propter hominum malitiam reuocare volo, vt non minus multiplicetur quàm prius, vt tandem Christus ex eis proueniat. Mysticè autem Deus bis benedixit homines, in veteri scilicet Testamento, & nouo: sed tamen differenter. Benedictiones antiquorum pro maiori parte erant temporales, nostræ autem spirituales. Vnde Paulus: *Eph. 1.* Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus, &c.

Deinde etiam Christus secũdò benedixit Apostolos. Primò, cum diceret: Accipite spiritum sanctum, &c. Secundò, in die Penthecostes, &c. Sic & nos dupliciter benedicit: dat enim primò remissionem peccatorum: secundò alia dona, vt sunt sapientia, scientia, gratia sanitatum, interpretatio sermonum, &c. *1. Cor. 12.*

Præterea dupliciter etiam propagari & multiplicari voluit Deus humanum genus. Primò temporaliter vel corporaliter: Secundò, spiritualiter per fidem. Vnde Apostolis dixit: Euntes docete omnes gentes, &c. Quia igitur diluuiũ peccatorũ euasimus, duplicemque hanc benedictionem cõsecuti sumus, sciamus etiam nobis dictum, Crescite, &c. non corporaliter tantùm, vt carnales intelligunt, sed spiritualiter, vt crescamus fide & deuotione: deinde, vt multiplicemur numero: ad hoc aut nemo nõ iuuare potest. Postemò, vt impleam⁹ terrã bono odore noĩs Domini. Hæc igitur est vocatio nostra: quã vtinã tanto studio amplecteremur, quãto carnales verbũ illud: Crescite & multiplicamini,

mini,

mini, &c. Sic enim fieret, vt non solum terram, sed etiam coelum repleremus, id quod summè desiderandum esset.

Sit terror vester super omnia animantia, &c.

Gene. 1.

Hoc verbo etiam aliud priuilegium primo homini concessum renouat & confirmat, nempe dominium super omnia animantia. Iure autè etiam hinc huiusmodi potestas datur super animantia: quia sicut à principio propter hominem condita sunt, sic & nunc propter eundem hominem cõseruata sunt. Duplici igitur de causa hoc ipsum quod sunt, homini debent. Obseruandum tamen, quod alijs verbis hinc vtitur, quàm suprà. Ad. x. siquidem dixerat: Dominamini piscibus maris, &c. hinc autem dicitur: Sit terror vester, &c. imò res ipsa declarat, quòd præstantius erat Dominum Adæ, cum adhuc innocens esset, quàm hoc quod nunc habemus. Adæ enim imperium ita metuebant, vt ad eius nutum cuncta promptissimè sine cunctatione parerent. Nunc autem necesse est, vt terroribus & pœnis ad obediendum cogantur. Præterea ad Adamum veniebant etiam feræ, nihil tamen ei nocebant. Nunc autem vel in eo hominis dominium agnoscunt, quòd ad conspectum eius fugiunt & terrentur. Atq; hoc vult, cum dicit: Sit terror, &c. Nec vana fuit, aut est hæc pollicitatio, id quod licet videre. Nonnunquam enim boues & equi à paruis puerulis aguntur. Deinde etiam feræ bestiæ ad conspectum hominis terrentur: vt quidam huc adferant illud Ezechielis: Facies hominis facies leonis. Habet enim facies hominis quandam maiestatem, quam omnes bestiæ horrent: quãquam verbum Ezechielis ad literam aliò spectet. Præterea genus humanum cunctis etiam bestijs terribile est. Aues enim & feras homo sagittis deicit: nec vlla bestia tam fortis, quæ non possit per hominè capi & domari. Maximè tamen hæc promissio in fide.

Ezech. 1.

fidelibus impletur, quibus dicitur: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, &c. Itèq;: *Luc. 10.* Serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Hinc Paulo nihil nocuit vipera, *Marc. 16.* quæ manum ipsius momorderat. Hanc securitatem fidelium etiam Isaias prædixit, cum diceret: *Acto. 28.* Habitabit lupus cum agno, &c. nō nocebunt, neque occident in vniuerso monte sancto meo, &c.

Obserua autem, quòd non dicit: Sit terror vester super homines, sed super animantia: natura enim nullus homo alteri prælatus est, sed omnes æquales sumus. Nec in statu innocentiae homo homini terrori fuisset: quia nullus malè egisset. Quòd autem nunc homo homini terrori est, quodq; potestate opus habemus, ex peccato est actiuè & passiuè. Actiuè, facit superbia & tyrannis fortiorum, quòd infirmiores terrentur ac timent. Passiuè autem facit peccatum cuiuslibet propriū, quod meritò timere cogitur potestatem. Vnde Paulus: *Rom. 13.* Si malè agis time, non enim sine causa gladium portat, &c. Inter bonos autem etiam nunc nullus terror est: parent quidè & ipsi magistratibus, sed non timent eos, sciunt enim, quòd potestas non est timori bonis. Vnde Paulus vbi suprà: Si vis non timere potestatem, bonum fac, & habebis laudem ex ipsa. Idem sit in regimine spiritali. Est enim officium apostolicum summè consolatorium pijs, interim tamen non paruum terrorem ingerit bestialiter viuentibus, id quod videmus in iudicio Petri *Act. 5.* contra Ananiam & Saphiram: item in iudicio Pauli cõtra fornicatorem, imò contra omnes Corinthios: Quid, inquit, vultis in virga veniam, an in spiritu lenitatis? Et iterum. Cum venero nō parcam: cum is idem Paulus erga credentes fuerit misericerrimus. Non, inquit, prædicamus nosmetipsos, sed Christum, nos autem seruos vestros, &c. Qui igitur ex eo, quòd homini super animantia tantum po.

R

tum po.

tum potestas data hinc sit, omnem ex Ecclesia potestatem tollere volunt, videant num ipsi animalia sint vel homines, si homines sunt & rationabiliter vixerint, nihil eos grauabit potestas: sin autem bestialiter viuant, sciant se potestati subiectos. Discant etiam hic magistratus tam seculares, quam Ecclesiastici, quibus terribiles esse debent, nempe animalibus, non hominibus, id est, malis, non bonis. Certissimum signum boni magistratus est, si cum mali timeant, boni diligant, & contra.

Omnes pisces maris, &c.

Non contentus pijsimus Deus vetera priuilegia confirmasse, insuper etiam noua addit, quae priores non habuerunt: Ad eum siquidem dictum est, ecce dedi vobis omnem herbam virentem, &c. & subdit, Eruntque vobis in cibum, & tunc quidem tenuis ille victus homini adhuc foelici & infirmitatis experti sufficebat: nunc autem concedit homini & piscium & carniuum esum, idque gratis, non rogatus: imo plus concedit, quam quisquam hominum petere ausus fuisset. Merito igitur exclaimare possum cum Ieremia: Non est similis tui Domine, Magnus es tu, & magnum nomen tuum, quis non timebit te rex sanctorum? Ceterum quod nunc homini concedit esum carniuum & piscium, partim factum est propter hominis infirmitatem, qui semper cum tempore decrefcit, partim propter terrae infœcunditatem, quae per diluuium corrupta, non tam efficaaces fructus profert, vt prius. Hic igitur consideremus Dei bonitatem, quomodo pro nobis curet, quomodo nobis consulat in omnibus, etiam antequam nati sumus: Nec enim soli Noe haec dicit, sed omnibus posteris eius. Qui igitur pro nobis sollicitus fuit, antequam nati essemus, nunquam nos relinquet ipsi seruietes.

Observandum autem in hac concessione, quod priuilegium hoc communitati datum est, non cui-

libet

libet singulari personae, igitur etiam si plerique raro vel nunquam piscibus maris, vel volatilibus caeli vescantur, verum tamen est quod hic dicitur, omnes pisces & aues in manus hominum datas, & quod ab hominibus in cibum sumuntur. Deinde obserua, quod concessio haec homini data est ad necessitatem, non ad voluptatem, quemadmodum & de matrimonio supra diximus. Non igitur concessus est nobis luxus & superfluitas. Cogitemus insuper commissionem hanc ad solum corpus pertinere, non igitur ideo Christianus est, qui concessione hac utitur, sed alia quoque requiruntur: non enim est regnum Dei esca & potus. Praeterea obseruemus hic, quod non praecipitur hic, vt carnes & pisces comedamus, sed conceditur & permittitur. Non igitur peccat, qui vel ex deuotione, vel ex obedientia carnibus & alijs abstinet (dum modo absit superstitio) alioqui etiam Daniel peccasset & Rechabite, cuius tamen contrarium scriptura docet. Nec hoc hic conceditur, quod in omnes lacus, syluas, stabula, seditiose irruamus, quaeque obuia rapientes, etiam contra superiorum obedientiam. Non docet Deus seditionem, & Paulus mauult omni vita a carnibus abstinere, quam proximum offendere. Nec hoc vult textus hic, quod omnibus, quae super terram viuunt, & mouentur vesci debeamus, non enim omnia ad cibum salubria sunt, vt serpentes, & caetera. Ideo tamen tam vniuersaliter loquitur, vt sciamus omnia, quae mouentur nobis in manus data esse, vt eis vt possimus pro libitu ad vtilitatem nostram, siue ad cibum, siue ad remedium, siue ad laborem, siue ad solatium: imo vt his nedum vti possimus, sed etiam occidere & mactare sine omni conscientia, vbi vtilitas nostra hoc poscat. Ideo subdit, Quasi olera herbarum dedi vobis omnia. Sicut igitur licet olera defecare, sic etiam animalia occidere

Rom. 14.

Dan. 1.

Iere. 35.

1. Cor. 8.

R 2

& mactare

& mactare pro utilitate nostra. Verè magna Dei bonitas, & meritò collaudanda.

Excepto quòd carnem cum sanguine, &c.

Hoc vnum excipit, tum vt obedientiam hominis probet, tum vt auget æstimationem sanguinis humani, vt videlicet non leue quis arbitretur sanguinem hominis intus in conscientia ponere, cum sanguinem pecudis non sibi liceat in os forinsecus immittere. Tanta autem sapientia hoc præceptum imponit, vt non possit inde conqueri homo. Primò enim antequam præceptum imponat, magna & multa ei beneficia præstat, vt sic eum alliceat ad præcepti obseruationem. Deinde plura quidem beneficia præstitit, sed vnum tantum præceptum imponit, denique admodum leue est, quod præcipit vel prohibet. Eodem modo & ordine etiam circa primum hominem egit, imò sic etiam nobiscum agit. Nusquam enim, vel in nullo conferri possunt ea, quæ à nobis exigit, his quæ nobis præstitit, & præstiturum promisit. Nec admodum ardua sunt, quæ à nobis exigit: cum potuisset longè maiora imposuisse. Nemo igitur de præceptis Dei conqueratur.

Cæterum quòd dicit: Carnem cum sanguine non edetis, variè exponi potest. vel carnem sanguinolentam, vel carnem crudam, more gentium quarundam: vel carnem eius animalis, quod sine sanguinis effusione moritur: vel sanguinem perse sumptum, etiam coctum, non sumetis. Carnem vobis concessi in cibum, non sanguinem. Mysticè Petro dicitur: Macta & manduca, quod Deus mundauit, tu ne commune dixeris. Omnes gentes adducendæ erant: sed non cum sanguine, id est, non cum peccatis eorum pristinis, quæ abluenda erant. Hic videmus, cur sanguinem prohibuerit, nempe ne assuescerent etiam parui æstimare sanguinem humanum, quod ne fiat, nunc de humano sanguine

gūine incipit loqui. Singula autem verba Emphasis habent. Primò, ego, inquit, exquiram. Vbi vides, quantum Deus curet homines. Addit: Sanguinem animarum vestrarum: non quòd anima hominis sanguinem habeat, sed animam hic pro vita accipit naturali, cuius sedes in sanguine est, & sine sanguine persistere non potest.

Addit: animarum vestrarum exquiram sanguinem: quo verbo differentiam facit inter sanguinè humanum, & sanguinem bestiarum, quasi dicat: Illarum sanguis impunè effunditur, non autè sanguis vester.

Item, quòd dicit: sanguinem animarum, auget æstimationem sanguinis humani: quasi dicat: nò tantum sanguinem fundit, sed etiam animam, id est, vitam aufert.

Addit: de manu cunctarum bestiarum, quasi dicat: Nec bestia impunè hominè occidit. Hinc est quod sæpè ab hoibus capiuntur, sicq; pœnas luunt: hinc est etiam quòd in lege præcipitur animal occidi, quod hominem interemit. Vel de manu bestiarum: Nò tantum homicidium punitur, quod manu vel gladio facimus, sed etiam quod per bestias præparamus: sicut plerunque martyribus contigit, qui bestijs obiecti fuerunt. Non ob id tamen tyranni excusati sunt, quòd non ipsi sed bestia occiderunt martyres. Per bestias enim intelligi possunt impij homines bestialiter viuentes, è quorum manibus sanguis sanctorum requirent. Vel nomine bestiarum maligni spiritus intelliguntur, qui pro more animarum hominum æternum iudicium sunt accepturi. Addit & de manu hominis, idq; mirè exaggerat: De manu, inquit, viri & de manu fratris, id est, quicumque ille sit, siue vir potestatem habes eaque abutens, siue frater aut affinis, siue homo extraneus: nemo impunè fundet sanguinem hominis. Vides quantum exaggerat, vt magis incu-

cutiat horrorem? atque hoc summè necessarium fuit & est, alioqui semper fortiores opprimerent infirmiores. Videmus item quantum Deus pro nobis curet. His autem verbis planè ad charitatem nos inducit, & vt magni æstimemus hominem lædere.

Quicumque effuderit sanguinem hominis, &c.

Quia plerunque plus timemus temporales pœnas, quam æternas, plusque potestatem mundanam, quam Deum: imò quia plerunque Dei comminationes contemnimus, subdit hic pœnam temporalem, ac perpetua lege sancit, quæ tamen pœna de iure intelligi debet, non de factò: non semper enim homicidæ sanguis in hoc mundo funditur, verù fundi iure deberet. Hoc igitur verbo potestatem secularem instituit & cõfirmat. Hoc verbo eidem potestati gladium in manum dat & porrigit. Hoc item verbo potestati præcipit, vt puniat impios & defendat pios.

Vtrinque igitur & dupliciter nos Deus premit cõtra malos, primùm in eo, quòd se vindicem futurum pollicetur: secundo, quòd insuper potestati iniurias nostras committit. Potestas igitur ex speciali Dei gratia propter iustos instituta est, quare non est quòd grauemur, sed vnde gratias agamus: ob id Paulus iubet orare pro potestate. Hanc autem potestatem, imò & hæc ipsam hic positam sententiam Christus non sustulit, sed confirmauit. Vnde dixit: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c. Et: Qui acceperit gladium, gladio peribit. Aliud præceptum de non manducando sanguine Christus non renouauit, imò manifestè aboleuit, cum diceret: Non quòd intrat in os coinquinat hominem, &c. ideo non seruamus.

Quia ad imaginem Dei factus est homo, &c.

Causam reddit, cur tantùm curet pro salute hominis, Quia, inquit, ad imaginem Dei creatus est: qui igitur

Matt. 22.

Matt. 26.

Matt. 15.

qui igitur imaginem dehonestat, etiam eum dehonestat, cuius est imago, & contra. Hinc videmus quantùm malum sit hominẽ lædere, contra, quantùm bonũ homini benefacere vtrunq; sic accipit Deus quasi sibi factum. Discamus hominem magni estimare propter eum, cuius portat imaginem, &c.

Vos autem crescite, &c.

Sẽsus est: Bestias licet vobis occidere, inter vos autem sit pax, concordia, charitas. Allegoricè, quòd hæc benedictio tertio nunc repetitur, ad Christum pertinet, qui vt homo tripliciter à spiritu sancto vnitus & benedictus est: in incarnatione scilicet, in baptismo, & in resurrectione. In quantum autem Deus est, etiam nos ter benedicit: in baptismo, in impositione manuum, & in futura resurrectione.

Ecce ego statuum pactum meum vobiscum, &c.

Pergit adhuc Deus iustum confirmare, verisimile enim est iustum adhuc in angore fuisse, & si quando ingrueret paruus aliquis imber, futurum tristem & attonitum, quasi denuò talis tempestas inuolurura esset. Non enim tam citò tanti iudicij obliuisci potuit, quemadmodum qui quamdiu pœna durat timemus, non autem vltra. Non sic Noe, ideo nunc vltèrius & fortius confortatur. Et quanquam etiam supra promisit, non amplius futurum diluuium, hic tamen manifestius explicat, vt verè dicere potuerit Noe: Secundum multitudinem dolorum meorum, consolationes tuæ letificauerunt animam meam. Singula autem verba emphasim habent: primò enim quasi admirans tantam DEI bonitatem & curam dicit, Hæc quoque dixit DEVS, quasi dicat, Quamuis hætenus multa dixerit, & dederit, nondum tamen cessat, sed insuper maiora addit: sic enim solet DEVS facere, quamdiu grati sumus, non cessat bene-

R 4

facere:

Psal. 62.

facere: cum autem cessamus grati esse, cessat & ipse. Et quis dubitat iustum illum Noe toto spiritu exultasse, cum videret & audiret tam consolatoria? Deinde non simpliciter promittit, sed statuat, inquit, pactum vobiscum: quasi seipsum obligans, ne possit reuocare. Addit & cum semine vestro: hoc ad nos pertinet. Videmus igitur, quod Deus memor nostri fuit, antequam nati essemus, memor autem non in ira, sed in gratia. Quanto magis nunc in fide eius ambulantes non obliuiscitur. Obserua autem, quod si in foedere, quod pepigit cum Noe, etiam posterius eius comprehenduntur, multo magis in foedere, quod Christus nobiscum pepigit, paruuli nostri comprehenduntur, maxime cum Christus dicat: Omnis qui venit ad me, non eijciam foras. Et iterum: Sinite paruulos venire ad me, &c. Errant igitur Anabaptistae, imo impie & crudeliter agunt, quod paruulos nostros a foedere & testamento Christi excludere volunt, eisque signum foederis, id est, baptismum negant. Addit & cum animantibus, &c. & merito: quia enim propter hominem iudicium Dei senserant, nunc merito cum homine experiuntur beneficium Dei.

Nec absolum est etiam animalia in hoc foedere contineri, est enim tantum externum & corporale beneficium: in foedere autem Christi, quod spirituale est, & ad animam spectat, soli homines comprehenduntur. Pactum autem, quod hic pepigit, est quod nequaquam ultra interficietur quis diluuij omnis caro. Vide autem hic, quod cum discretionem loquitur, non enim dicit, nequaquam ultra interficietur homo, sed nequaquam omnis homo: sic enim promittit, ne tamen omnino securos & sine omni timore nos constituat: semper igitur timendum. Deinde signanter dicit quis diluuij, ne quis putet mundum etiam ab igne conflagrationis assecuratum, itemque ab alijs poenis.

Hoc

Ioan. 6.
Marc. 10.

Hoc est signum foederis inter me, & vos, &c.

Vide bonitatem Dei, quantum nobis condescendat: solum & nudum eius verbum fide dignissimum est, propter imbecillitatem tamen nostram addidit signum externum: ac nedum literas nobis scripsit, sed insuper & sigillum addidit. Sic postea etiam ipsi Abrahamo fecit: sic etiam Christus suis promissis addidit signa & sacramenta, quod fortius credamus.

Arcum meum ponam in nubibus, &c.

Iris, secundum philosophos, signum est pluuie, hic autem ponitur in signum, ne diluuium fiat, quod ostendit se potentiorum creaturis minentur creaturae & signa quantumcunque velint, Deus tamen in contrarium vertere potest, & huiusmodi effectus impedire. Vide autem quod de hoc arcu longe aliter loquitur, quam philosophi: illi nescio quas causas naturales assignant Iridis, nulla mentione Dei facta: hic autem dicit, Ego ponam arcum, &c. Esto enim quod Iris etiam naturales habeat causas, Christiani tamen debent assuescere, ut omnia Deo attribuant. Hinc enim oritur admiratio, timor & amor Dei, quorum nihil fit, si tantum naturae ea attribuamus. Signanter autem dicit arcum meum, quia specialem quandam gratiam Dei significat & ostendit nobis. Caeterum quanquam Iris etiam ante diluuium apparere potuerit, nunc tamen primum in signum non veteri diluuij instituitur: sicut lapis de nouo potest statui in signum, qui tamen prius nihil significabat. Hoc autem signum non in terra, sed in caelo, ut ab omnibus videri possit: & in nubibus unde diluuium timeri poterat, iterum ut ostendat se fortiorum creaturis, merito igitur dicit: A signis caeli nolite metuere, &c.

Recordabor foederis mei, &c.

Loquitur Deus ad similitudinem hominum, qui externis signis commonefiunt eorum, quae alias

R 5

obliuiscuntur

obliuiscerentur. Deus autem non opus habet huiusmodi signis, ut qui nullius rei obliuisci potest. Quod igitur hic dicit: Recordabor fœderis mei, nihil aliud est, quam si diceret, cum apparuerit arcus, tunc cognoscetis, quod promissionis & fœderis mei non sum oblitus. Vel recordabor, id est, tunc recordari vos faciam, & per hoc signum admonbo vos fœderis mei. Quo verbo docet, quomodo hunc arcum intueri debeamus, nempe ut philosophi vana de ipso disputando vel curiosè inquirendo, sed recordando fœdus illud nobiscum factum, Admoneat igitur nos Iris, primò, horrendi illius iudicij, quod in diluuiò ostensum fuit: hinc veniemus ad cognitionem peccatorum nostrorù: hinc discemus timere futurum iudicium. Deinde admoneat nos summæ illius & ineffabilis misericordiæ, qua Deus non rogatus tanta promisit, qua denique tam misericorditer nos hætenus tolerauit. Discamus ex Iride, non iustitiæ nostræ esse, quod mundus non iterum deletus fuit aut deleatur, sed diuinæ misericordiæ: Misericordiæ, inquit, Domini quod non sumus cōsumpti. Pactum hoc cum Noe, præfigurauit fœdus Christi cum Ecclesia, ut patet Isa. 54. Iris designat Christum, qui est signum reconciliationis perfectæ. Attendamus quàm multipliciter fidem nostram corroboret, & quomodo nos per externa ad se ducat. Cæterum sicut Moses horrorem damnationis per diluuium multis repetitionibus expressit, sic nunc quoque usque ad tautologiam, idem sæpius repetit clementiam Domini commendando hominibus affuturam, non ut sine timore viuant, sed ut patris sui benignitatem velut honestissimi filij minimè obliuiscantur, quo sint amore propensiore in illum & obsequentiores.

Erant igitur tres filij Noe, &c.

Hætenus pluribus verbis descripsit, qualem se Deus

Gen. 3.

Deus ostēdit & exhibuit post diluuium, nunc deinceps ostendet, quid homines inter se egerint. Vbi primò videbimus, quàm facile homo labitur, etiā si copiosum verbum habeat. Videbimus deinde, quod tam boni, quam mali peccant, licet differenter: boni enim ex infirmitate vel ignorantia, mali autem ex malitia: deinde boni cadunt & resurgunt, impius autem si ceciderit, non abijciet, ut resurgat. Filios autem Noe iterum nominatim exprimit, ut aliquid addat, imò ut ingressum sibi faciat sequentis historiæ. Quod autem Cham non simpliciter hic nominatur, sed additur ei filius, Chā, inquit, ipse est pater Chanaan, ideò fit, quod Israelitæ, quibus Moses hæc scribebat, præ cæteris gentibus nosse debebant gentem Chananeorum, quorum terram Deus ipsis promiserat: quasi dicat, Cham iste, de quo loquor pater fuit eorum, quos Deus nunc ad introitum tuum perdet, tibi que terram eorum assignabit. Deinde per hæc additionem ostendere voluit iuste perditam & deletam gentem Chananeorum, ut quæ non solum in posteris, sed etiam in ipsa stirpe & radice, mala erat semperque mala fuerat. Præterea aliqui volunt, quod in ipso diluuij anno Chā genuerit, & quod Moses hoc ei exprobet, quasi dicat: Cham ille a deo infrenis libidinis fuit, ut in ipsa diluuij tempestate voluptati operam dederit: non nouit illum tanta tempestas & excidium humani generis, imò maledictus ille in medijs turbinibus, cum omnes gernerent, operam proli dedit.

Ab his disseminatum est omne genus, &c.

Hoc addit, ut habeamus certam quandam humani generis originem, ne putemus res temerè ferri, & vel fato, vel constellationibus exordiū habere genus humanum, vel fuisse ab æterno, ut gentiles desipuerunt. Quomodo autem genus humanum ab ipsis

ab ipsis disseminatum sit supra vniuersam terrā, infra dicitur.

Cœpitque Noe vir agricola exercere terram, &c.

Quia hætenus tanta de ipso Noe dixerat, ne quis putaret eū angelum fuisse, aut aliquid aliud dignius homine, dicit eum fuisse hominem: Erat, inquit, vir. Igitur quæ de ipso legimus etiam nobis non erunt impossibilia, cum ipse ex natura nō alius fuerit, quā nos. Deinde ne quis putet eum excellentis alicuius status & conditionis fuisse præ alijs, propter quod eum Deus præ alijs dilexerit, addit: Erat vir agricola. Neminem igitur Deus reijcit propter humile aliquod officium, etiam agricolas & sutores gratos habet, si pij sunt. Videmus autem hīc iustum Noe non ociosum fuisse, ut & nos discamus ocium fugere, quod omnium malorum sentina est. Signanter autem agriculturam elegit, quæ est innocentissima vitæ ratio: tale igitur opus elegit, quod in se non malum esset, & victum præstaret: nō tam rebus cumulandis, quā conscientie tranquillitati studens. Nos ea tantum eligimus artificia vel studia, vnde multum lucri accrescit, nihil curantes bona sint vel mala: imō manifeste lucrum quærimus, etiam si sciamus cū Deo conscientieque puritate fieri non posse.

Plantauit vineam, &c.

Non sic accipiendum, quod ante diluuium nō fuerint vites, sed nunc primū creatæ: nihil enim noui creauit Deus post primam illam generalem creationem. Vites igitur inter alia germina terre tertia die creatæ sunt, ut supra dictum est. Cæterum fieri potest, quod hi diluuium præcesserunt, vel non curarint vel ignorarint vsum vini: non enim omnia simul reuelat Deus, sed nunc hoc, nūc illud facit inueniri, ut semper habeamus, vnde eius potentiam & bonitatē miremur. Ideo autem veteribus illis non ostendit vsum vini, non enim

opus

Gene. 1.

opus habebant: natura enim in ipsis adhuc fortis erat, omnesque fructus terræ efficaciores, quā nunc. Nunc autem postquam terra per diluuium corrupta erat, imō etiam ipsa hominis natura deterior vel infirmior effecta, pijssim⁹ Deus ipsi Noe ostendit vsum vini. Ex eadem igitur bonitate, qua supra homini prouidit de cibo, etiam nunc prouidet de potu: & cū omnia alia animalia potu aquæ contenta esse oporteat, soli homini specialem potum, & quidem nobilissimum creauit, qui nedum sitim restingeret, sed etiam roboraret & remedio esset: ut vel hinc videamus, quantam pro nobis curam gerat.

Bibensque vinum inebriatus est, &c.

In ipso statim exordio inuenti vini ostendere voluit Deus, quod abusus vini noceat, ut omnes posterius, vel hinc admoniti essent, ne vino abutantur. Cæterum quod Noe aliquāto largius bibit vinum, vel ideò fecit, quod adhuc ignoraret eius vim & virtutem, vel quod per hoc voluit excutere tristitiam animi, quam etiam tum gerebat de morte tot amicorum suorum, imō de perditione tot animarum: verum malè ei cessit. Sic enim contingere solet, vbi non contenti diuinis consolationibus, externas quærimus. Hīc igitur videmus, quā facile labatur homo etiam pius, quāque proclues simus ad malum, Quis virtutes sancti huius patriarchæ satis commemoraret, tot annos crucem ferentis: is tamen labitur. Summa igitur custodia & vigilantia nobis opus est: si enim iustus non fuit securus, quantò magis nobis timendum & cauendum est. Quanquam, ut dixi, hæc ipsius iusti ebrietas facile excusari potest, ut vel nullum peccatum, vel admodum leue fuerit: nō igitur est, ut hoc exemplum prætexamus commensationibus & ebrietatibus nostris. Aliud siquidem est, in expertum & imprudentem citra voluntatem suam, & vim vini

non

non intelligentem, inebriari, idq; tantum semel: aliud sese dedita opera ingurgitare, vino, idq; frequenter & quotidie. Nemo est, qui non semel imprudens vino sit obrutus & superatus, atque hoc ut dixi, non usque adeo cum vitio coniunctum est. Non igitur est, quod ebrietatem nostram conferamus cum ebrietate ipsius Noe, fieri enim potest, quod ipse non peccauerit: fieri autem non potest, quin nos grauissimè peccemus, maximè etiam ob id, quod exemplis aliorum admonemur.

Atque discoopertus est in tabernaculo suo, &c.

Vide quid ex homine faciat, quantumcumq; eum mutet vinum, Noe enim ille tam sanctus, tam pudicus, nunc iacet discoopertus, quod sobrius, vel maximè exhorruisset. Sic autem permisit eum Deus confundi, ut postea cautior fieret, perpetuoque ebrietatem vitaret: deinde etiam ad humiliationem eius, ne superbiret de diuinis reuelationibus, propter quam causam etiam Paulo stimulum carnis dedit. Præterea etiam ad terrorem & instructionem nostram Deus sic confundi permisit iustum illum, quo magis abhorreremus ab ebrietate.

Ebrietatis incommoda.

Eccle. 37.

Iudith. 13.

Quantum foedum enim sit vitium ebrietatis, quotque ex hac incommoda & damna tam corporis, quam animi nascatur, etiam gentiles, ut Plinius, alijque ostenderunt. Primo enim ebrietas hominem dehonestat, facit eum bestiam, imò trūcum, exponit eum omnibus ludibrio, facit eum omnibus bonis viris abominabilem & exosum. Deinde ebrietas nocet rebus, vna enim die sæpè absumit, vnde pluribus diebus viuere potuisset quis. Præterea nocet corpori, idq; vel maximè, multi enim varijq; morbi hinc nascuntur, vnde verissimè dictum sit, plures crapula periisse. Ad hæc ebrietas interdum nocet etiam vitæ hominis, nunquā Iudith occidere potuisset Holofernem, si non ebrius fuisset. Insuper etiam menti officit ebrietas, ob-

ruit

ruit enim & absorbet rationem, qua absorpta, quid iam humani reliquum est in homine? verissimè igitur dicitur, ebrietatem esse voluntariam insaniam, vel voluntarium dæmonem, ut Chrysostomus ait. Maximè autem ebrietas officit animæ, nam & hominè impedit à bonis operibus, & causa est multorum peccatorum, hoc enim inter cætera mala habet ebrietas, quod erubescentiam & verecundiã omnè tollit, qua vel impios à peccato cohibet. Hoc velo sublato, quicquid in hoīe secretum est palàm fit, profluunt impudica verba, fiunt indecora, & spurcissima quæque efferuntur. Ut interim taceam, quod etiam Deo displicet ebrietas, quæ facit, ut bonis Dei abutamur, Deumque offendamus. Omnia hæc ebrietatis mala Sapientia explicat, cum dicit: Cui vae? cuius patri vae? cui rixæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? nisi his qui commorantur in vino, &c. Et subdit: Noli attendere vinum cum flauescit in vitro, &c. Cum itaque ebrietas adeo dehonestet & dedecet hominem, certum est, quod magis dedecet Christianos, & adhuc magis magistratus, maximè autem sacerdotes & religiosos. Nec tamen ideo culpandum est vinum, aut Deus autor vini: non enim malum est vinum, sed abusus.

Proh. 23.

Videns autem Cham pater Chanaan, &c.

Hactenus in iusto Noe vidimus, quomodo pii nonnunquam cadant, nunc hic videbimus quomodo impij cadant, vbi omnia cōtrario modo fiunt. Deinde in hac historia iterum videmus generationes variari, humanumq; genus iterum in duas partes diuidi, in bonos scilicet & in malos, quemadmodum & supra de Abele & Cain audiimus. Hoc aut factum est occulto iudicio Dei, qui semper habet, in quibus misericordiam suam ostendat, alios autem in quibus iustitiam, Roman. 9. 2. Timoth. 2. Pulchrè autem Moses peccatum ipsius Cham

Cham

Cham describit, habentque singula verba emphasi quandam, imò nihil aliud sunt, quam circumstantiæ peccatum eius aggrauantes. Primò enim non ignotus quisquam homo facinus admisit, sed Cham vnus è tribus filijs Noe, tam sani viri filius, qui præter exempla domestica, nuper etiam in diluio seruatus à Deo, omnem Dei timorem abiicit, vt & in patrem impius & contumeliosus fieret. Secundò auget eius peccatum quod additur, pater Chanaan: cùm enim ipse quoque iam pater esset, filiumque haberet, cogitare debuit, si sic patrem dehonoraues, etiam filius tuus tibi hæc faciet: verùm nihil tale cogitauit. Deinde nò extraneo alicui hæc fecit, sed patri, cui iure naturæ honorem debebat. Vidit, inquit, nuditatem patris sui. Nec solū hoc vidit casu, sed dedita opera, fuit. que ei patris nuditas quasi voluptati: vnde apparet peruersitas eius ac intemperantia. Nec solum non obtexit nuditatem patris, sed insuper foris propalauit. Demùm etiam fratres suos ad simile proteruiam allicere voluit. Hunc impium Cham imitantur omnes degeneres filij, quorum nunc mundus plenus est, qui nedum non honorant parentes, sed insuper irrident, maledicunt contumelios & verberibus interdum afficiunt, interdū etiā famem pati sinunt, crudeliores Scytis, qui parentum sepulchra non aliter honorabāt, quam deorum templa: imò bestijs sunt crudeliores, quorum aliquæ parentes suos nutriunt, vt aquila & ciconia. Hi autem non cogitant quid à parentibus acceperint, qua cura & labore enutriti, &c. Non cogitant se Deum offendere, imò nec ignominiam curant coram mundo: qui enim patrem inhonorat, ignominiosus est etiam coram mundo.

Ceterùm ridet quidem nunc impius Cham, sed non impunè feret, vt statim sequitur: idem cōtinget sequacibus eius, qualis fuit Absolon, filij Heli, &c. Dein.

Prov. 20.

&c. Deinde Cham etiam eorum figurā gerit, quibus summum studium est peccata aliorum etiam occulta propalare, contra legem naturæ, quæ dicit, Quod tibi non vis fieri, alteri ne facias. Contraque præceptum Christi, Si peccauerit in te frater tuus, &c. *Matt. 18.*

Sem autem & Iaphet sumens pallium, &c.

In his habemus exemplum honorū filiorum; primò enim non probant hanc fratris leuitatem, nec dubium est, quin etiam arguerint eum. Deinde quamuis pater in casu non nihil irreprehensibilis erat, tamen festinant ad contegendum eum, ne ad alios etiam hæc ignominia patris perueniret, quemadmodum & sapiens monet: Fili, inquit, suscipe senectam patris tui, &c. sequitur: Cùm defecerit sensu, veniam da, &cæt. Filius tantum hoc debet cogitare, quod pater est. *Eccle. 3.*

Præterea nec videre possunt, aut volunt patris ignominiam, sciebant quòd ignominia patris, ignominia est filiorum. Atque hi sunt mores verè generosi, qui filios docent. Huc pertinet, quod scriptura vbique nos ad honorem parentum exhortatur. Sic Tobias: Omnibus diebus vitæ tuæ honorem habebis matri tuæ, &c. hoc idem docet Ecclesiast. cap. 3. per totum. Discamus etiam hic ex duobus his fratribus non adulari, aut aures præbere detractoribus. Discamus secundò tegere, occultare, excusare peccata fratrum, maximè autem prælatorum, qui si excesserint, magis obsecranda sunt, quàm arguendi, iuxta illud Pauli: Seniorē te ne increpaueris, sed obsecra vt patrem, &cæt. quilibet sua peccata attendat, &c. *Tob. 4. Tim 5.*

Cumque euigilasset Noe à vino, &c.

Etiam hæc verba emphasi habent, primò nò tantum dormiuerat, sed vino obrutus iacuerat, nec tantum à somno: sed etiam à vino euigilauit: iam cum duplici somno grauatus fuerat, non mi-

S

rum;

Mat. 13.

rum quòd interim inimicus zizania inter triticum seminauerat: dormiēte patrefamilias, nō mirum, quòd familia aberrat. Minorem autem filium nominat cōtemptus gratia, cū non esset minimus naru, sed medius: propter peccatum autem suum iam honorem perdiderat, vltimusque omnium constituitur.

Emphasim item habet, quòd dicit: Quæ fecerat sibi. Non enim vnum tantum peccatum perpetrauerat, sed plura: contumeliosus fuit, prodidit peccata, fratresque allicere voluit: denique patri hæc fecit.

Maledictus Chanaan: seruus, &c.

Deut. 27.

Dura sententia, sed tamen iusta, nam & lex maledicit de honestantem parentes, imò etiam necessaria propter terrorē incutiendum posteris: nec enim tantū hominis verbum est, sed Dei: imò plus & potius est prophetia, quàm vltionis auiditas, id quòd ex sequentibus patet.

Rom. 12.

Noā est igitur, quòd hoc in exemplum trahamus, non tantum attendenda sunt quæ fiunt, sed à quibus fiunt, & per quos: fieri enim potest, vt duo aliqui idem opus faciant, quorum vnus peccet, alter nō: Sic nos maledicendo, peccamus propterea, quòd interdictum nobis fit, Noe autē maledicendo non peccauit, quia non ipse, sed Deus in ipso locutus est.

Exod. 10.

Quòd autem non ipsum Cham, sed filium eius Chanaan maledixit, ideò factum est: Primò, ne videretur Deo contrarius, quia supra non tã ipsum Noe, quàm filios eius benedixit. Secundo ad confortationem Israelitarum, vt scirent Chanaanos, ad quorum terram possiderendam intrabant iã o. līm in ipsa radice sua maledictos esse. Tertio, vt ostendatur Cham non solum in persona sua maledictus, sed etiam in filijs: visitat enim Deus peccata parentū etiam in filijs, sed temporaliter tantum: ne-

eūm, neminem autem pro alieno peccato damnat æternaliter. Huc enim pertinet hoc verbum: Ani. *Ezech. 18.* ma, quæ peccauerit, ipsa morietur. Propter peccatum igitur patris etiam posteros detestatur Deus, maximè cū & ipsi imitatores fuerint paternæ impietatis. Præterea etiam ideò filius maledicitur, vt pater Cham vel hinc sentiret maiorem pœnā. Quam graue autem sit, vbi Deus maledicit, satis supra expressum est, in Adam & Cain. Nec contentus est eum spiritali pœnæ, maledictioni scilicet, subijcere, sed in super & corporalem addit, ac ipsum seruituti subijcit. Nec simpliciter dicit, seruus sit, quo nomine interdum etiam bona seruitus significatur, sed seruus, inquit, seruorum sit: vt ostendat extremam seruitutem, imò verè seruilem nequitiam. Propter peccatum igitur Cham perdidit ingenuitatem suam, & seruus factus est.

Atque hic habemus originem seruitutis, dura illa, agrestia, inhumana, imò peruersa ingenia pepererunt seruitutem: & merito quidem tales seruituti subijciuntur, & potestate coercentur, qui nedum rationem, sed etiam timorem Dei amiserunt. Quamuis autem seruitus impijs pœna sit, pijs tamen nihil nocet: apud Christum enim neq; *Galat. 3.* seruus, neque liber est, sed omnes vnum sumus, ipse est, qui à vera seruitute nos liberauit.

Benedictus Dominus Deus Sem, &c.

Quamuis impius Cham propter suam nequitiam humiliatus fuit, tantum hi duo propter pietatem in parentem exultantur: & quamuis fratres essent, eosdem parentes haberent, natura æquales essent, eiusdem nobilitatis, tamen Cham ex secundo loco in vltimū detruditur, seruituti subijcitur, maledicitur. Contrà, Iaphet ex vltimo loco in secundum statuitur, & cum fratre Sem Dominus constituitur & benedicitur. Hinc igitur videmus, quòd vera nobilitas ex virtute nata est: vera, S 2 inquam;

inquam, nobilitas, nam & Nimroth nobilis fuit, verum non ex virtute, sed ex oppressione aliorum, quem & nunc plerique imitantur, &c. Sicut autem vera nobilitas ex virtute est, sic nullos magis decet virtus aut dedecent vitia, quam nobiles, quam pauci sunt, qui hoc attendant. Gloriantur de nobilitate generis, cum omnibus vitijs conspurcati sint, ac nusquam minus locum habeat virtus, quam apud ipsos. Atqui hoc magis facit ad ignominiam ipsorum, qui tam degeneres sunt. Deinde circa hunc textum vide, quid mercedis referant & reportent qui parentem honorarunt: Primum eos collaudat, sic tamen ut eam laudem potissimum ad Deum referat: Benedictus, inquit, Dominus Deus, quasi gratias agens, quod hos duos in virtute conservauit, & maxime ipsum Sem, de quo Christus nasciturus erat. Discant hic parentes generositatem & profectum filiorum Deo adscribere. Secundo etiam bona ipsis imprecatur, imo & Deum ipsum: haec sunt premia honorantium parentes. Sic & scriptura in alijs locis magna bona huiusmodi filijs promittit: primum gloriam: Gloria, inquit, hominis ex honore patris. Secundo prosperitatem: Qui honorat parentes, inquit, iocundabit in filijs. Tertio diuitias. Honora, inquit, patrem tuum, ut superueniat tibi benedictio a Deo, &c. benedictio autem Domini diuites facit. Quarto longam vitam, Exod. 20. Quinto etiam beatitudinem: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, &c. Haec nos moneant ad honorandos parentes, & qui parentum vice nobis sunt: ut sunt superiores nostri, maxime qui in spiritualibus nobis praecedunt. Obseruandum autem, quod haec benedictiones etiam prophetiae sunt futurorum: per Sem enim intelliguntur Iudaei a Sem descendentes: per Iaphet autem gentes ad Christum conuertendae. Quod igitur benedictionem Sem a laude Dei incipit, plane prauidit &

Eccle. 3.

Ibidem.

Prov. 10.

dit & ostendere voluit, quod Deus magna in populo Iudaeorum facturus esset, plusquam in alijs gentibus: id quod factum videmus. Deinde quod de Sem loquens benedictionis meminit, ostendere voluit, apud posteros ipsius Sem, & maxime apud Iudaeos, veras benedictiones veraque bona futura esse: ea autem sunt, gratia Dei, promissiones, testamenta, legislatio, adoptio filiorum, &c. Imo ostendere voluit veram benedictionem ex illo populo orituram per Christum, in quo omnes gentes benedicuntur. Praeterea quod signanter dicit, Dominus Deus Sem, prauidit in illo populo vnus veri Dei cultum mansurum, omnibus alijs ad idolatriam declinantibus. Postremo quod addit, Sit Chanaan seruus eius, prauidit & praedixit Chanaanorum gentem olim per Iudaeos subigendam, imo delendam, id quod tempore Iosue factum est. Imo quod dicit, Dominus Deus Sem, prauidit Christum verum Deum, Deique filium ex posteris Sem carnem assumpturum.

Dilatet Deus Iaphet, &c.

Prauidit & praedixit posteros ipsius Iaphet praeteris dilatandos, id quod impletum videmus. Quod autem addit, Et habitet in tabernaculis Sem, prauidit gentes sic dispersas & dilatatas ad vnam veram fidem, quae in generatione Sem remansit peruenturas. Item prauidit etiam gentes ad promissiones Israelitis factas peruenturas, inserendasque in bonam oliuam: id quod per Christum impletum est & impletum esse gaudemus: ex duobus enim populis vna Ecclesia, vnumque tabernaculum effectum est, nec minus ad gentiles pertinet Christus, quam ad Iudaeos.

Quod autem etiam hic addit, Sit Chanaan seruus. Prauidit quod increduli & ingrati Iudaei fidelibus ex utroque populo seruituri essent: quem admodum videmus impletum. Seruiunt enim no-

bis Iudæi, primò corporaliter, quia subiecti sunt Christianis. Deinde etiam spiritualiter, scripturis scilicet sanctis, quas ipsi ad confirmationem fidei nobis portant. Generaliter autem, omnes impij velint nolint seruiunt pijs, promouentque ad meliorem vitam.

ALLEGORIA.

Noe Christum significat, qui vineam plantauit, Iudaicum scilicet populum. Isa. 5. Psal. 79. Mat. 21. Nimio autem amore ad genus humanum quasi ebrius factus est, vt seipsum negligeret, exinaniret, &c. tantum vt nobis succurreret. Imò adeò amore ebrius fuit, vt obdormiret in cruce per mortem, ac planè ignominiosus appareret, ac etiam à Deo relictus. Hæc eius ignominiam irriserunt Iudæi. Matt. 26. Deinde etiam quidam hæretici. Postremò omnes mali Christiani, qui crucem Christi eiusque humilitatem, paupertatem, &c. cõtemnant ac imitari dedignantur. Et quanquã Christus hæc interim toleret, tamen cum euigilauerit, eterna maledictio imminebit huiusmodi irrisoribus. Veri autem Christiani nõ offenduntur Christi humilitate, sed alijs irridentibus ipsi tegunt nuditatem eius: ostendunt enim, quòd hæc propter nos facta sint, quodque in scriptura prædicta sint, &c. Ceterum sicut Moses historiam ipsius Noe terminat in maledictione & benedictione filiorum: sic Christus vltimo loco iudicium celebrabit, & bonis & malis pro cuiusque meritis præmia daturus.

Vixit autem Noe post diluuium, &c.

Tanto tempore eum viuere fecit, vt posteris inculcetur horrendum illud iudicium Dei in diluuiò factum, vt eò magis in timore Dei ambularet, quanquã apud pleròque frustra. Non dubiũ, quin sanctus Noe cõstanter & incessanter posteros suos admonuerit, nõ tamen ab omnibus auditus fuit.

Ceterum

Ceterum, si annos computes, inuenies eum vixisse vsque ad tempora Abrahæ. Tam diu viuere eum permisit, donec surgeret alius, qui homines ad Deum verbis & exẽplis duceret. Sic enim Deus nullo non tempore aliquos mũdo dedit, per quos instrueretur. Obseruandum & hoc, quòd hic non dicitur, & genuit filios & filias, sicut de alijs dictũ est: vnde voluit ipsum post diluuium continenter vixisse. Nec dissimile est vero, quòd à voluptatibus omnibus abstineret, qui tantum iudicium viderat. In fine additur, Et mortuus est. Hic est finis omnium, tam bonorum, quàm malorum, sed dissimilis: nam mors sanctorum pretiosa, mors autem impiorum pessima est. *Psal. 115. Psal. 33.*

Caput decimum.

HÆ sunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham, & Iaphet: natique sunt eis filij post diluuium. Filij Iaphet, Gomer, & Magog, & Madai & Iauan, & Thubal, & Mosoch, & Thiras. Porro filij Gomer: Arcenex & Riphath & Thogorma. Filij autem Iauan: Elisa & Tharsis, Chetim & Dodanim. Ab his diuise sunt insule gentium in regionibus suis, vnusquisque secundum linguam suam & familias suas in nationibus suis. Filij autem Cham: Chus, & Mesraim, & Chus, & Chanaan. Filij autem Chus: Saba, Henila, & Sabatha, & Regma, & Sabathacha. Filij Regma: Saba & Dalan. Porro Chus genuit Nemrod: ipse cepit esse potens in terra, & erat robustus venator coram Domino, ab hoc exiit prouerbum, Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Fuit autem principium regni eius Babylon, & Arach, & Achad & Chalanne, in terra Sennar. De terra illa egressus est Assur, & edificauit Niniuen, & plateas ciuitatis, & Chale. Resen quoque inter Niniuen et Chale: hæc est ciuitas magna. At vero Mesraim genuit Ludim, et Ananim, et Laabim, et Nephthim, & Phetrusim, & Chasluim: de quibus egressi sunt Philistiim, & Caphorim. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suũ, Hethen & Gebuseum, & Amorrhæum, & Gergeseum, & Heueum, & Araceum, Sineum, & Aradium, Samareum, & Hamathæum, & per hos disseminati sunt populi Chanaan.

Chananeorum. Factique sunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram vsque ad Gazam, donec ingrediaris Sodomā & Gomorrhā, & Adamam & Seboim vsque Lasa. Hi sunt filij Cham in cognationibus, & linguis, & generationibus, terrisque & gentibus suis. De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Iaphet maiore. Filij Sem: Aelā & Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram Filij Arā Hus & Hul, & Gether, & Mes. At verò Arphaxad genuit Sale, de quo ortus est Heber. Natiq̄ue sunt Heber filij duo, nomen vni Phaleg, eò quòd in diebus eius diuisa sit terra: & nomen fratris eius lectan. Qui lectan genuit Elmodad & Saleph, & Asarmoth, Iare, & Adoran, & Vzal, & Decla, & Hebal, & Abimael, Saba & Ophir, & Hevila & Iobab, omnes isti filij Lectan. Et facta est habitatio eorum de Messa pergentibus vsque Sephar montem orientalem. Isti sunt filij Sem secundum cognationes & linguas & regiones in gentibus suis. Hæ familie Noe iuxta populos & nationes suas. Ab his diuisæ sunt gentes in terra post diluuium.

HActenus Moses descripsit, quæ circa hominem contigerunt in prima ætate mundi, ab Adam scilicet vsque ad Noe: vbi pleræq; eximia exempla audiuius tam de bonis, quam de malis hominibus: exempla item tam gratiæ, quam iræ Dei. Nunc in hoc capite ad secundam ætatem mundi transit, ac primò ostendit, quomodo à filijs Noe tota terra impleta sit, & quomodo gentes in vniuersam terram sunt diuisæ. Ceterū quoniam tædiosum esset, singulos populos & gentes hîc nominatas recensere, cum pro maiori parte nobis incognitæ sunt: imò cum nihil certi de quibusdam populis hîc nominatis dicere possimus, propterea quòd cum tempore etiam nomina mutata sunt, & pleræque gentes omninò periisse verisimile sit, tantū summam hoc caput attingam, excerpando ea, quæ ad mores ædificandos facere possunt, reliqua ociosis cōmittens. Primò igitur, quòd generationes illæ tam diligenter describuntur, ideò

tur, ideò factum est, vt facilius historias scripturæ, in quibus sæpè mentio fit de diuersis populis, facilius intelligamus: alioqui nunquam intellecturæ, nisi Moses summam originem cuiusque populi indicasset. Deinde etiam ad hoc conducit, vt videntes omnes homines toto orbe sparsos vnius patris esse filios, mutuo nos diligamus & foueamus.

Absoluit autem primò breuibus generationē Iaphet & Cham, ex quibus gentes prognatæ sunt: vt de posteritate Sem, vnde patriarchæ & Christus nati sunt: latius differatur. Obseruandum etiam hic, quòd tantum hi nominantur, qui capita fuerunt singulorum populorum. Nominantur autē septuaginta duo, vnde quidam suspicati sunt septuaginta duas linguas esse, quòd tamē ex hoc loco probari non potest: nam plures hîc nominati vna tantū lingua vsi sunt, vt omnes filij Chanaan, &c. Paucos autem populos de Iaphet hîc recēset: Quid enim opus erat omnes recensere, cum ignoti essent Iudæis, vtpote lōginq; ab eis. De Cham autem & Sem, omnes populos enumerat: hos enim poterant Iudæi nosse, vtpote propinquos. Colligi etiam hoc potest, quòd posteri filiorum Noe secundum tres partes mundi diuisi sunt, singuli in singulas partes. Item quòd ea diuisio cœ. Cap. 8. pit in Armenia, illic enim requieuit arca, vt suprā dictum est. Posteri igitur Sem versus orientem regiones possiderūt, Asiam scilicet totam. E Cham autem prognati versus meridiem, Syriam, Mesopotamiam, Palestinam, Aegyptum, Libiam, Africam incoluerunt. Posteri autem Iaphet versus occidentem & Septentrionem in Europa obtinuerunt regiones, Græciam, Italiam, Galliam, Hispaniam, Germaniam, &c.

Hæc tamen diuisio non ita præcisè accipiatur, quasi omnes Asiam incolentes è Sem originē du-

cant: omnes item, qui in Africa, è Cham: & qui in Europa, è Iaphet descenderint. Constat enim ex historijs, quòd aliquæ gentes relictis regionibus suis, nouas sedes quæsierunt. Sic Galli olim in Italiam irruerunt, qui postea & Gallogræci vel Galathæ dicti sunt. Sic Gothi olim in Italiam turmatim se transtulerunt, &c. Hæc de huiusmodi generationibus dicta sufficiant. Reliqua doctis excutenda relinquo.

Eze. 16.

Obserua, quamuis Moses de sola posteritate ipsius Sem intendat scribere, aliqua tamen in hoc capite de ipso Cham eiusque posteris nos admonere voluit. Primò, quòd posteris eius tametsi mali essent, & maledicti, etiam tamen in optimo terræ loco habitant, in Aegypto scilicet & Syria regionibus fertilissimis. Sic enim impij maximè eò tendunt, vt abundant in temporalibus. Filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generationibus suis. Spiritualia autem nihil curant. Deinde posteris Cham primò ædificasse memorantur ciuitates easque fortissimas, nempe Babylonē & Niuien. Sic enim impij solum in terra ædificant, solum externis munitionibus confidunt, sed frustra: nihil enim stabile sub sole. Magna & incredibilia narrantur de his duabus ciuitatibus, & tamen destructæ sunt. Quare pij homines sperant in Deo: hic ipsis est in scutum, refugium, propugnaculum, & in murum igneum, &c. Idem studium ædificandi ciuitates etiã supra in filijs Cain audiuius: vbi & plura de hoc dicta sunt. Prætereà posteris Cham primò etiam imperium arripiunt, contra præceptum Dei, cum deberent esse serui. Nihil tale de alijs legitur, quibus tamen Deus dominium concesserat. Sic igitur impij hæc tria maximè querunt, diuitias, voluptates, honores, quibus tamen omnibus abutuntur. Sic cupiditas & ambitio ad oia nos mala præcipitant & vrgent. Quid enim boni esse

esse potest, vbi regnant auaritia & cupiditas? Radix omnium malorū est cupiditas, ait Paulus. Vi. 1: Tim. 6. de aut opera Dei. Cham maledictus erat vnà cum posteris suis. Interim tamen omnia eis prosperè succedunt, diuitiæ, honores, &c. habent ciuitates, dominantur, &c. Quis hos crederet maledictos? Verum nihil hæc te offendant. Impiorum posteritas breuis: interim maledictio conscientiam eorum premit, & suo tempore erumpit. Id quod posteris Cham accidit, qui per Israelitas deleti sunt.

Nemrod cepit esse potens in terra, &c.

Hunc nominatim recenset. Fuit enim primus, qui post diluuium tyrannidem inuasit. Et in ipso pulchrè adūbrata est natura tyrannorū, qui cum omnibus vitijs cōspurcati sint, vi tamen & potentia alijs se præferunt, &c. Congruè aut tyrannus hic Nemrod dicitur, quod interpretatur transgressor vel apostata: huiusmodi enim hominibus leuissimum videtur transgredi præcepta Dei, nulla apud eos fides, nulla lex, nulla iustitia. Deinde Nemrod, inquit, cepit esse fortis, hoc est, non iure hanc præminentiam habuit: sed cepit eā violentia. Fortis autem dicitur, vel corporis magnitudine, vel animi magnitudine, vel fama rerū gestarum. Dicitur signanter robustus venator, non bestiarum, sed hominum, oppressor scilicet, inuasor, spoliator, qui id agebat contra homines, quòd venator agit contra feras, nempe insidiari, capere, occidere, vt nemo securus esset. Addit: Coram Domino, id est, permissus à Deo propter malitiã. Populi enim peccata Deus punire solet per tyrannos. Vnde: Dabo eis regē in furore meo, &c. Vel, coram Domino, id est, aduersarius Domino, & necdum homines non timens, sed nec Deum curans, qualis erat impius ille Iudex in Euangelio, Lu. 18. Denique de ipso exortum est prouerbum, quod & ipsum

& ipsum vel maximè insignem eius tyrannidem ostendit, vt deinceps omnes tyranni ab ipso cognominarentur, ac diceretur: En alter Nemrod. Postremò dicitur Babel fuisse exordium regni eius, vt vel ipsum ciuitatis nomen indicet, qualis fuerit eius rector. Babylon enim confusionem significat. Omnes hæ circumstantiæ etiam in nostris tyrannos conueniunt, &c. Per Nemrod etiam diabolus significatur, qui imperium, quod in cælo affectauerat, inde deiectus, in terra arripuit, homines miserè oppressit: ciuitatem cōfusionis condidit. Sicut contrà, Christus rex pacis Ierusalem spiritualem condidit, quæ est visio pacis. Is etiam ipse nos à tyranno liberauit.

Caput undecimum.

ERat autem terra labij vnus, & sermonum eorundem. Cumque proficiscerentur de oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, & bitumen pro cemento: & dixerunt, Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum: & celebremus nomen nostrum, antequam diuidamur in vniuersas terras. Descendit autem Dominus, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij Adam, & dixit: Ecce vnus est populus, & vnus est labium omnibus, cœperuntque hoc facere, nec desisterunt à cogitationibus suis, donec eas opere cōpleant. Venite igitur, descendamus & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui. Atque ita diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem. Et idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi cōfusum est labium vniuersæ terræ: & inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum. Hæ sunt generationes Sem. Sem erat centum annorum, quando genuit Arphaxad, biennio post diluuium. Vixitque Sem postquam genuit Arphaxad quingentis annis: & genuit filios & filias. Porro Arphaxad vixit

Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale. Vixitque Arphaxad postquam genuit Sale, trecentis tribus annis, & genuit filios & filias. Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber. Vixitque Sale postquam genuit Heber quadringentis tribus annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, & genuit Phaleg. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg quadringentis triginta annis: & genuit filios & filias. Vixit quoque Phaleg triginta annis: & genuit Reu. Vixitque Phaleg postquam genuit Reu ducentis nouè annis, & genuit filios & filias. Vixit autem Reu triginta duobus annis, & genuit Sarug. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug ducentis septem annis: & genuit filios & filias. Vixit vero Sarug triginta annis, & genuit Nachor. Vixitque Sarug postquam genuit Nachor ducentis annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Nachor viginti nouem annis, & genuit Thare. Vixitque Nachor postquam genuit Thare centum decem & nouem annis: & genuit filios & filias. Vixitque Thare septuaginta annis, & genuit Abram & Nachor & Aran. Hæ sunt autem generationes Thare: Thare genuit Abram, Nachor & Aran. Porro Aran genuit Lot. Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum, in terra natiuitatis suæ in Vr Chaldæorum. Duxerunt autem Abram & Nachor vxores: nomen vxoris Abræ, Sarai: & nomen vxoris Nachor, Melcha filia Aran patris Melche, & patris Iesche. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Loth filium Aran filium filij sui, & Sarai nurum suam, vxorem Abram filij sui, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irent in terram Chanaan: veneruntque vsque Haran, & habitauerunt ibi. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus est in Haran.

Superiori capite audiuius, quomodo totus orbis terrarum discretus sit à posteritate triū filiorum Noe, nunc docet Moses, qua occasione dispersi fuerint: Resederunt principio aliquos annos, donec multiplicati sunt, iuxta montes Armeniæ: & inde per eam regionem habitauerunt aliquandiu cum magna fœlicitate & concordia, nimirum adhuc regnante Noe, quem plerique

rique suspiciebant. Non enim erant tam impij adhuc, sicut illi, qui ante diluuium fuerant, neq; tam graua peccata de eis legimus, quamuis etiã mox cœperint preualere etiam apud illos: quæ tandem fuere causæ dispersionis eorū.

In hoc igitur capite iterum magnum Dei opus, magnumque iudicium videmus, quod in hunc usque diem manet, nempe diuisionem linguarum. Est autem historia notatu dignissima, hic enim videmus, quid sit in homine, quid cogitet & conetur: deinde iterum videbimus, quàm propè sit iudicium Dei omnibus impijs. Vtrunque horū Moses summa diligentia describit.

Erat autem terra labij vnius, &c.

Hebraicū est, labium enim & linguam Hebræi frequenter accipiunt pro loquela, vt cum dicitur: Venenum aspidum sub labijs eorum, id est, in verbis eorum. Item: Linguis loquentur nouis. Est igitur sensus: Omnes erant eiusdem idiomatis, nulla adhuc linguarum distinctio erat, vnus sermo, vnaque lingua ipsis erat. Quæ autem fuerit hæc lingua, ignoratur: communiter tamen putatur, quod fuerit lingua Hebræa, hæc enim in generatione sancta permansit, hac vsus est Deus ipse, hac lex & prophetæ scripta sunt, hac etiam Christus vsus fuit. Non pauca autem commoda ipsis afferebat, quod vnā tantum linguam habebat, omnesque inter se intelligere poterant: sicut contra, magna incommoda nunc interdum proueniunt ex eo, quod alter alterum intelligere non potest. Pro magno igitur beneficio Moses hoc reputat, quod principio vnā tantum linguam habuerunt: imò ex spirituali gratia donū hoc Domini dederat Deus, vt eò meliù inter se mutuò cōuersari possent. Quia autem eo dono non in bonū, sed ad malum abutebantur: iustè eis ablatum fuit, vt dicitur.

Cumque proficiscerentur de oriente, &c.

Hoc

Hoc potissimum fecerunt posterij Cham, qui ab Oriente versus meridiem regiones occuparunt, inter quas & terra Sennaar vel Babylonia est. Inuenerunt, inquit, campum. Patet, quod cum diligentia requisierunt locum amœnum & fertilem. Sic filij Adam semper quærunt alia, non possunt consistere intra suos limites, sed semper alia concupiscentes, maiora supra se appetunt. Atque hoc est, quod humanum genus potissimum perdit, quod non vult naturæ suæ mensuram agnoscere, sed semper maiora desiderat, semperque aggrauat contra se densum lutum, donec tandem in eo suffocatur.

Venite faciamus lateres, & coquamus, &c.

Hoc consilium condendæ turris Nemrod dedit, vt Iosephus refert. Suprà enim dictum est, quod nedum in Babylone fuit, sed etiam in ea regnauit. Dictum item, quod fuit venator robustus coram Domino: quare alios blāditijs, alios minis ad hoc incitauit, habuit suos adulatores, qui facile ei cōsenserunt (sic enim solet hominum genus): alij vi ad hoc adacti sunt: vnde non sine oppressione pauperum sic ædificant, id quod & alij principes fecerunt & faciunt. Summa, sicut venator non vna tantum via feras aggreditur: habet enim laqueos, arma, canes, sagittas, &c. & quod vi non potest capere, insidijs capit: quod cursu assequi non potest, per canes rapit: quod ferro attingere non potest, sagittis conficit. Sic impij tyranni. Vide autem quanta prudentia opus aggrediantur. Cum in plano essent, nec lapides haberent, aliud excogitāt: nempe lateres: deinde vt fortiores sint, igne coquant: prætereà ipsos lateres bitumine inter se copulant. Denique, cum summa securitate ædificāt, hoc intendentes, vt perpetuò maneret hoc ædificium. Interim nesciebant, quod nisi Dominus ædificet domum, frustra laborarent, qui ædificent eam, &c.

Primum

*Psal. 13.
Marc. 16.*

Psal. 126.

Primum igitur peccatum eorum fuit nimia curiositas inquirendi terrena. Secundum vanæ studium gloriæ: Tertium, fiducia in suis viribus.

Venite ædificemus ciuitatem & turrim, &c.

Hoc omne impiorum studium est, quod pacē, securitatem, voluptatem, abundantiam terrenorum quærunt: interim pij in tabernaculis habitant. Sic Adam lōgō tempore etiam domo caruit. Sic de Iaphet supra dictum est: habitet in tabernaculis Sem. Sciunt enim pij se peregrinos esse super terram. Impij autem hic in terra sedem suam constituunt. Vide etiam hic, quomodo impij seiplos alter alterum admonent, impellunt ad malū, quasi non satis vnicuique sit propria malitia, aut quasi timeant ne satis mali esse non possint. Deinde, ædificemus, inquiunt, nobis, nō Deo. Vide quanta malitia in eis fuerit statim post diluuium. Viderant nihil potuisse homines ab ira Dei præseruare. Nec tamen cessant. Præterea nedum ciuitatē, sed etiam turrim ædificant, vt suo iudicio satis muniti essent contra omnes insultus. Denique vsque ad cœlum ædificare volunt, vt etiam Deo resistere possent, si denuō mundum diluuiō perdere vellet. O audacem temeritatem, iam præteritam interuentionem non Deo, sed aquis tribuunt. Interim nihil de emendanda vita cogitant. Si pij fuissent, sic vtique cogitassent: Nobis iuxta consilium Dei, & verbum eius viuendum est, ne & nos sicut & patres nostros perdat. Igitur innocentia vitam muniamus, non speculis & arcibus. Cæterū, quod dicit: vsque in cœlum, hyperbolica locutio est. Nihil enim aliud vult, quàm quod turris illa insignis altitudinis esset. Idem modus loquendi habetur in Deut. vbi dicitur: Ciuitates Chanæorum munitæ sunt, & vsque ad cœlum muratæ. Item quod mons Synai ardebat vsque ad cœlum, hinc & volucres cœli dicuntur.

Deut. 1.

Deut. 4.

Faciamus

Faciamus nobis nomen, &c.

Hic vides, quid eos ad tantum opus permouerit, nempe superbia. Vides igitur hic causam abominabilem. Hæc autem est foelicitas seculi, habere clarum nomen corā hominibus: & quid hac stultitia vanius? Primò enim, quantumcunque ædifices, non tamen ad omnes perueniet fama nominis tui. Deinde, etsi peruenerit, non omnes laudabunt: imò fortassis hoc ipsum ædificium tuū posteris ad memoriam reuocabit tua peccata, vt dicant: En ille auarus, raptor, tyrannus hoc fecit, &c. Denique etiam si omnes posteris laudabunt, nihil tibi proderit ea laus: necdum enim laudatus es à Deo. Stultum igitur est sibi nomen facere huiusmodi ædificijs: si autem nomen æternū desideras, pauperibus distribue, tunc omnes posteris tibi bene precabuntur. Hinc in Psalmo dicitur: *Disper-* *Psal. 110.*
sit, dedit pauperibus, &c. Sequitur. In memoria æterna erit iustus, &c. In hac igitur historia videmus stultitiam & audaciam impietatis. Quid non audet impietas? qui potentia sua & viribus, qui sapientia & consilijs suis nituntur, qui opibus inhiant, qui fœnori student, qui mercationibus remparant, qui arcium & ciuitatum extruptione se tumentur, magna quædam moliuntur: sed non interim cogitant, quod luto ædificant, quod nihil stabile in terrenis: Omnis caro fœnum, &c. Videmus *Isa. 40.*
item, quid sit mūdus, & quæ differentia inter Dei filios, & filios mundi. Filij Dei vtuntur mundo, sed nō immerguntur mundo, quasi perpetuò hic manere possent. Deinde non satis habent, aut cōtenti sunt temporalibus, sed insuper quærunt spiritualia. Impij autem omninō immerguntur temporalibus, negligunt spiritualia, quasi perpetuò hic mansuri essent, &c.

Descendit autem Dominus, vt videret, &c.

Non cessat iudicium Dei, vbi data opera pecca-

T

tur: lo

tur: loquitur autem de Deo humano more, quasi dicat, iam quieuerat ira Dei post diluuium, iam quasi confecto labore quieti se dederat: non amplius puniturus hominem: sed ecce filij hominū de nouo eum impijs operibus prouocant, & quasi ad vindicandum compellunt, cogunt eum iterum descendere: hinc videmus, quod peccata nostra Dei iudicium prouocant. Descēdit, quia talis causa erat, quam indiscussam cœleste iudicium nullatenus omittere debuit. Dissimulare quidem nouit Deus, vbi vel ex ignorantia, vel infirmitate peccatur, non autem vbi ex malitia peccatur. Descendit iterato ostensurus iudicium suum in proteruis illis ad correptionem posterorum: sic enim Deus cum aliquem punit, alijs per hoc consulit. Ceterū, quod hic dicitur descendere ad videndum, nō sic intelligendum est, quod mutatione loci descenderit: nec sic intelligēdum, quod nesciat, quid in terra fiat, nisi descendat. in Ieremia enim dicit: Nunquid Deus à longe ego sum, & non Deus de prope. Et in Isaia: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Itemque: Sedes super Cherubin & intueris abyssos. Semper igitur præsens est Deus, omniaque videt & scit, etiam antequam fiant. Verum non omnes eum vident, non omnes credunt eum adesse & videre. Dicitur igitur descendere, quando vel intus in corde, vel aliquo effectu foris apparet, vel nouum aliquid operatur, quo se declarat adesse. Sic in confusione linguarum probauit se adesse, cum putaretur, quam longissime abesse. Summa, scriptura de Deo loquitur, quemadmodum nobis videtur, cū vel punit, vel adiuuat, videtur nobis descēdisse: cum autem dissimulat, videtur in cœlo residere, & nihil curare mortalia. Signanter autem dicitur, descendit vt videret, quo verbo longanimitatem Dei ostendit, qui etiam si peccata hominum sciret, tamē adhuc

sumit

Iere. 23.

Isaie 66.

sumit tempus ad cognoscendum, non festinat ad pœnam. Declaratur etiam hīc Dei iustitia, qui nullum punit, nisi conuictum de peccato, id quod supra in Adamo & Cain quoque vidim⁹. Docemur hīc non temerè iudicare, nisi causa visa & cognita. Docemur etiam, iudices nullum indicta causa damnare. Emphasim autem habet, quod subditur, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij hominum, vel filij Adam, quasi dicat, miserum hoc mortalium gen⁹, generatio illa carnalis, homines illi è luto formati, audent contra summum illum Deum regnatorem Olympi contendere & ædificare: ecce quanta audacia, quanta arrogantia. Vel filios Adam hīc eos nominat, quia in eo quod nomen æternum sibi facere, & in cœlum vsque ædificare volebant, specialiter imitabantur preuaricatorē Adam, qui diabolum secut⁹ dicentem, Comedite, & eritis sicut dii, etiam ipse in cœlum vsque se extollere voluit, quemadmodum & ante eum diabolus.

Ecce populus vnus est, &c.

Aliqui hoc legunt interrogatiue, quasi dicat, Nonne prohibendi sunt? hæccine patiar à misera illa creatura? permittamne vt quātum vult, progrediatur in peccatis suis? ea enim sua est insolentia, vt omnino progrediatur, nisi eum coercuerimus: si vnus hic populus hoc attendat, quid alij facient? Alij legunt quasi admiratiue, vt sit sensus, quasi dicat, Quis tantam malitiam in hoīe putasset? Ecce homines vnus linguae, vnus gentis, populus vnus, quibus rebus ad concordiam, amicitiam, ad mutua inter sese officia vt conueniebat, non ad fastum, non ad violentiam: iam hoc, quod eos arctissimo vinculo colligare debuerat, inter sese discordes abutūtur ad iniurias, & quasi alteri ab altero metuendū sit, ædificāt & se muniūt, exaggerant hæc mirum in modum impiorū malitia.

T 2

Alij

Alij legunt locum hunc ironicè; vt sit sensus: En quomodo in malo conspirant omnes, certoque sibi persuaserūt neminem eos prohibiturū, quandoquidem tam vnanimiter ædificant. Age igitur, ostendamus eis, quid etiam Deus possit.

Non cessabunt, donec opere compleuerunt, &c.

Sensus est, Si hoc eis permiserō, si hoc inultum & impunitum sino, nihil erit tam magnum, quod non audeant: facient enim quęcunque proposuerint, quę libido suggesserit, putabunt sibi licere. Sic enim in malis solemus ferè progredi nullo instigante, cū in bonis tardissimi simus. Vel simplicissimè sic intelligi potest. Non desistent, & cęt. quantum scilicet in ipsis est. Alioqui re ipsa hoc perficere impossibile erat. Satis autem diabolus imitatur dicentem, Ascendam super altitudinem nubium, &c. qui quantum potest, extollit se aduersus Deum altissimum.

Venite igitur, descendamus & confundamus, &c.

Meritò punitur malus affectus, etiam si non sequatur effectus, sicut hęc: nondum ædificauerant vsque in cœlum, imò impossibile erat, & tamē puniuntur, quia corde hoc iam deliberauerant: patet igitur, quòd etiam cogitationes malę ad iudiciū Dei pertinent. Habemus autem hęc pluralem numerum, cū vnus tantū loquatur: vnde & veteres trinitatis mysterium ex hoc loco colligunt, quemadmodum & ex eo, quod suprā dixit: Faciamus hominem ad imaginem, &c. Non igitur hoc verbo angelorum multitudinem ad auxilium cohortatur, sed ad feriendam superbiam se adesse testatur tota trinitas, vnus Deus. Descendamus, hoc est, manifesto signo ostendamus, quid Deus possit, quòd impios conatus eorum viderit, &c. Confundamus linguā: potuisset eos aliter punire, verū ostendere voluit se varijs modis posse punire impios. Deinde iustissimè sic puniti sunt; Primò enim, quia

Gene. 10

quia vnitate linguę abusi erant, meritò aufertur id donum. Sic enim suprā eadem de causa mulierē viro subiecit, quia æqualitate abusa erat: & Ada. Gene. 3. mo terram maledixit, quia fructibus terrę abusus erat. sic magna commoditas erat, quòd vna tantū lingua vtebantur. Deinde etiam ideò iustè sic puniti sunt, vt se mutuò amplius non intelligerēt, qui Deū præcipientem audire noluerunt. Prætereā etiam ideò linguarum diuisione potissimū puniti sunt, vt indignis absconderentur mysteria Dei. quasi dicat, Inueni, in quo dignè quod merentur, iuxta modum culpę, retribuam eis: quoniam peruersa via tendunt ad cœlum, veram viam abscondamus ab eis, qua veraciter itur ad cœlū. Etenim cū hæc diceret Deus, futurum erat, vt sanctam per hunc sanctum famulum suum Moſen conderet scripturam, vnus Dei continentem notitiam, qua sola verè itur ad cœlum. Vna autem tantū lingua scribenda erat: vt igitur, cū datę fuerint illę margaritę cœlestis doctrinę, non conculcentur à porcis huiusmodi, venite, inquit, confundamus ibi labium eorum. Hoc tam mirandę vindictę incōmodum, quo maximè homines à semet ipsis diuiduntur, solus facere potuit Deus.

Et cessauerunt edificare, &c.

Hoc potissimū intendebat Dominus, vt impedirentur eorum conatus. Ob eandem causam etiam nunc plerunque pœnas infligit, vt scilicet cessemus à malis operibus. Hic igitur videmus, quòd non est consilium contra Dominum: dissipat enim Dominus suo consilio omnia impiorum consilia, idque facillimè: neque enim armis carnalibus vtitur Deus, sed spiritu oris sui, & verbo virtutis suę omnia conterit. Quicquid enim contra ipsum erigitur, quantumuis firmum, quantumuis altum, virtute illius summi numinis corruit. Latres ad petram comparati infirmi sunt &

imbecilles : ita nimirum omnes conatus nostri ad petram Christum, ad diuini verbi flatum, concidunt & euanescent, neque arietum & machinarum impetum ferre poterunt.

Et dispersit eos Dominus illinc, &c.

Rupit pacem & concordiam malam, sicut enim nihil melius inueniri potest, quam concordia bona: sic nihil peius concordia mala. Dominus, inquit, dispersit eos, alias non recessissent a solo natali, quod omnibus dulce est. Dispersit autem super faciem vniuersæ terræ: non igitur miremur, quod in insulis nuper inuentis hoïes inuenti sunt. Sunt enim, qui mirantur, quomodo illuc peruenerint homines: Dominus, inquit, dispersit eos super faciem vniuersæ terræ: vbi igitur terra est, non mirum si homines inueniantur. Sicut autem Deus tunc ex vno loco in omnem terram dispersit homines, & ex vno populo linguaque plures fecit populos & linguas: sic contra, per spiritum sanctum electos suos ex omni terra in vnam Ecclesiam congregauit, & ex varijs populis & linguis vnum sibi populum constituit: Deus enim est, qui & superbos dispergere, & credentes congregare potest & scit.

Et idcirco vocatum est nomen loci Babel, &c.

Merito Babel, hoc est, confusio nominatur, vbi nihil aliud est, quam superbia & iniquitas. Babel igitur significat ciuitatem malorum & filiorum huius seculi, hi enim sunt filij confusionis. Contra, Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur, ciuitas est filiorum Dei, qui pacem veram habent. Illis dominatur Nemrod tyrannus, diabolus scilicet: his rex pacificus Salomon, id est, Christus. Illius primæ ciuitatis ciues sunt superbi, nomen suum celebrare volentes: huius autem ciues sunt humiles, solius Dei nomē celebrantes. Et quemadmodum rex & ciues Babylonis maximè infesti fuerunt ciuitati

uitati Hierusalem: sic diabolus Ecclesiæ infestus est, omnesque impij pijs molesti sunt.

ALLEGORIA.

Aedificare in scriptura est docere, iuxta illud: Dedit nobis potestatem in ædificationem. Aedificare in cœlum, est docere veram iustificationem, hoc autem solus Christus facit, is nobis à Deo datus est doctor iustitiæ & salutis, iuxta illud: Hunc *Matt. 17.* audite. Verum non contenti homines, & ipsi edificare volunt, ac sua doctrina hominibus iustitiã, salutem, & cœlum promittunt. Hoc primum conati sunt philosophi, deinde pseudoprophetæ apud Iudæos, postremo hæretici apud Christianos. Aedificant autem non in monte, aut super petram, quæ Christus est, sed in loco plano Sennaar, in loco fertili, ventri scilicet & auaritiæ suæ consulentes. Aedificant magna pompa, eloquentia scilicet verborum homines decipientes. Verum non lapidibus è monte, sed lateribus è luto aedificant: hoc est, non vtuntur dictis solidis scripturæ, sed tantum adinventionibus rationis humanæ. Contra, huiusmodi ædificatione primo sequitur confusio & illaqueatio conscientiarum. Deinde iusto Dei iudicio puniuntur huiusmodi doctores, vt à se inuicem dissentiant, & se mutuo amplius non intelligant, sicque sectas & hæreses introducunt.

Hæ sunt generationes Sem, &c.

Hic resumit, quæ superius cœperat, vt tandem ad Abraham, imò ad Christum perueniat. Diligenter autem ponit numerum annorum, vt vel hinc certitudinem temporum colligamus. Deinde à Noe vsque ad Abraham decem generationes ponit, sicut & supra ab Adam ad Noe: erit itaq; Abrã à Noe decimus, quemadmodum & Noe decimus fuit ab Adam. Atque hæc mysterio nequaquam carët: Noe typum gerit Christi, vltimus in veteri gene-

Apoc. 1.

ratione, & primus in noua: ita Christus est Alpha & Omega, principium & finis, Christus enim hodie & heri ipse & in secula: vnicum, inquam, caput est, in quo saluantur oēs, tam præcedentes, quam subsequentes. Breuiter autem horum patriarcharum mentionem facit, quasi festinans ad historiã Abraham. Nihil etiam hic audis de potestate mundana aut tyrannide, sicut in ciuibus Babel vidimus: hi enim mundani erant. Isti autem, de quibus nunc agitur, contenti erant potestate parentum, inter suos nullam aliam quærebant potestatem. Si numerum annorum computes, inuenies annos ducentos nonaginta quinque vsque ad natiuitatem Abraham. Suprà autem dictum est, quòd Noe vixit post diluuium trecentos quinquaginta annos: patet igitur, quòd post natum Abraham adhuc quinquaginta quinque annis vixit. Diuina autem dispensatione factum est, vt tam diu viueret Noe, donec surgeret alius, qui homines verbo & exemplo erudiret ad pietatem. Inter alios hic nominatos etiam Heber ponitur, à quo cognominatam putant linguam Hebræam, quæ prius lingua humana dicebatur: quãuis aliqui putant Hebræos ab Abraham dictos esse. Nec additur in his ætatū assignationibus: Et mortuus est, sicut ab Adam ad Noe, tunc enim non omnes mortui scribuntur. Enoch enim raptus est, hic autem nullus raptus legitur, sed omnes mortui non ignorantur, vt superfluum fuerit mortuos testari.

Vixit autem Thare, &c.

Hic cognationem ipsius Abraham breuiter tangit propter sequentes historias. Inter tres autem fratres Abram præponitur, non quòd primogenitus esset, sed quia alijs excellentior. Aram mortuus dicitur in Vr Chaldæorum, quod quidam Iudeorum intelligunt, quòd in igne perierit propterea, quòd ignem adorare noluerit. Melius tamen videtur Vr ciuitas

Gen. 9.

ciuitas fuisse in Chaldæa, vbi prius habitauerunt. Signanter etiam dicit Sarai vxorem Abre sterilem fuisse: Sanctorum enim patrum matres ferè omnes steriles fuisse scribuntur, vt significetur naturam nihil sanctum producere posse, à solo autem Deo, quæ sancta sunt, proficisci, ne de naturæ viribus gloriemur. Sicut mater Samuelis, Samsonis, Ioannis Baptistæ steriles fuerunt.

Thare eduxit suos ex Vr Chaldæorum, propter tyrannidem Nemrod & idololatriam, vt Iudei volunt: non hic dicitur, quòd Nachor cum ipsis egressus sit, & tamen infra habetur, quòd in Aram habitauerit: fortasse postea secutus patrem fuit. Cæterum quamuis Thare à Chaldæa exierit, ad terram tamen promissionis non peruenit. Sic multi benè quidem incipiunt, sed in via subsistunt, aut etiam retrocedunt. Qui perseuerat vsque in finem, hic saluus erit, &c. Matt. 24.

Caput duodecimum.

Dixit autem Dominus ad Abram: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstrauero tibi: Faciamque te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedicientibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Egressus est itaque Abram, sicut præceperat ei Dominus, & iuit cum eo Lot: septuaginta quinque annorum erat Abram, cum egrederetur de Haran, Tulitque Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui, vniuersamque substantiam, quam possederant, & animas, quas fecerant in Haran: & egressi sunt, vt irent in terram Chanaan. Cũque venissent in eam, pertransiuit Abram terram vsque ad locum Sichem, & vsque ad conuallem illustrem: Chanaanæus autem tunc erat in terra. Apparuit autem Dominus Abram, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Qui edificauit ibi altare Domino, qui apparuerat ei. Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum,

ab occidente habens Bethel, & ab oriente Hai: ædificauit quoque ibi altare Domino, & inuocauit nomen eius. Perrexitque Abram vadens, & ultra progrediens ad meridiem. Facta est autem fames in terra: descenditque Abram in Aegyptum, ut peregrinaretur ibi: præualuerat enim fames in terra. Cumque prope esset, ut ingrederetur Aegyptum, dixit Sarai uxori suæ: Noui quod pulchra sis mulier: & quod cum viderint te Aegyptij, dicturi sunt, Uxor illius est: & interficient me, & te reseruabunt. Dic ergo, obsecro te, quod soror mea sis: ut benè sit mihi propter te, & uiuat anima mea ob gratiam tuam. Cum itaque ingressus esset Abram Aegyptum, viderunt Aegyptij mulierem, quod esset pulchra nimis. Et nunciauerunt principes Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum: & sublata est mulier in domum Pharaonis. Abram verò benè vñsi sunt propter illam. Fueruntque ei oues & boues & asini & serui, & famulæ & asinae & cameli. Flagellauit autem Dñs Pharaonem plagis maximis, & domum eius, propter Sarai uxorem Abram. Vocauitque Pharaon Abram, & dixit: Quidnam est hoc, quod fecisti mihi? quare non indicaisti mihi, quod uxor tua esset? Quam ob causam dixisti esse sororem tuam, ut tollerem eam mihi uxorem? Nunc igitur ecce coniunx tua, accipe eam & vade. Præcepitque Pharaon super Abram viris: & deduxerunt eum & uxorem illius, & omnia quæ habebat.

Hic Moses incipit magnificam & iucundissimam historiã incomparabilis & admirandi illius Abram, cuius fides & obedientia non solum in libris veteris testamenti, sed etiam in Euangelicis literis cantata est: imò illius fides & obedientia omnibus Christianis imitanda proponitur. Quare summa diligentia hæc historia obseruanda est, idque duplici nomine: Primò quia plena est exemplis fidei & morum prouidentiaque diuinæ circa pios: Secundò, quia in eo renouatur promissio de Christo, idque non semel tantum & clarius: nã ab exordio vsque ad hunc vnam tantum promissionem habuerant de Christo, eam scilicet, qua dictum est diabolo: Inimicitias ponam inter te & mulierem, semen tuum, & semen eius, &c.

Gen. 3.

[Et dixit

Et dixit Dominus ad Abram, &c.

Hactenus non semel audiuius Dominum locutum fuisse ad Adam, Noe, imò etiã ad Cain, an autem per externam vocem, vel tantum internè locutus sit, textus non explicat, nec opus est de hoc plura inquirere. Scimus Deum utroque modo locutum fuisse, & adhuc posse: scimus item, quod ipse non opus habet externa voce, quemadmodum nos: ipse enim etiam cordi loqui potest, & vel vna tantum inspiratione efficacius mouere hominẽ, quam alius, quantumuis clamorosa voce exterius mouere posset. Nec dubium est, quin Abrahamo sic internè locutus sit, alioqui non tam statim obdiuisset: an autem cum hoc etiam externam vocem audierit Abram, incertum est. Hoc primò videmus, quod Deus incipit loqui: nisi enim Deus incipiat, semper in peccatis manemus: è cælo igitur incipit salus nostra. Quod autem verbo incipit, indicium est, quod salus nostra à fide incipit: verbum enim Dei aliter accipi non potest, quam fide.

Obserua, quod ante hanc Dei vocem nulla ipsius Abrahamæ merita scribuntur, ut sciamus gratiæ & misericordiæ diuinæ esse salutem nostram, iuxta illud: Gratia vocati estis, non ex operibus, &c. Quod *Eph. 2.* solum Abram vocat, non patrem eius, non fratrem, inscrutabilia sunt iudicia Dei, de quibus Moses: Cui vult, miseretur, & quẽ vult, indurat. Et Christus: Duo erunt in vno lecto, vnus assumetur, alius *Matt. 24.* relinquetur. Quamuis etiam alij non caruerint diuinis vocationibus, Abram tamen spiritualement accipit vocationem, quia tanquam lumen ponendus erat super candelabrum, ut omnibus luceret. Postremò etiam hunc tantum virum longo tempore, quasi incognitum reliquit, & in septuagesimo quinto primũ anno ipsi loqui incipit: sic Deus etiam electos aliquosque in peccatis vel erroribus iacere permittit, ut postmodum liberati gratiores

tiores

Psal. 67.

tiores sint: id quod videmus in Paulo, Magdalena, Augustino, & alijs. Verè enim dictum est: Mirabilis Deus in sanctis suis.

Egredere de terra tua, &c.

Prius egressus fuerat de Chaldæa patria sua, ut supra dictum est, sed nunc iubetur longius recedere. Deinde hîc etiam iubetur è cognatione & domo patris sui recedere. Atqui hæc sunt chara, quæ quosuis homines tenent: parentes, patria, liberi, amici: & hæc tamen relinquere iubetur Abrâ. Verè magnum præceptum, quod magnum & fortem requirebat animum. Summa, eis conditionibus vocatur Abram, ut in terra nihil ex animo possideat: quæcunque chara habebat in mundo, iubetur relinquere, soli Deo impensè credendo inhærere, omnibus renunciare paratum, ut dignus fieret Dei promissionibus. Eisdem conditionibus etiam nos vocamur. Qui vult venire, inquit, post me, abneget semetipsum, &c. Et iterum: Qui amat patrem aut matrem super me, non est me dignus. Et iterum: Qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Et in Psalm. Obliviscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum.

*Matt. 16.**Matt. 10.**Luc. 16.**Psal. 44.*

Hæc igitur est prima Dei vox ad hominem, ut nedum ex mundo, sed ex seipso quoque egrediatur non corpore, sed affectu & voluntate, ut scilicet nihil in hoc mundo habeat, in quo confidat.

Et veni in terram, quam monstraverò tibi, &c.

Ego, inquit, monstrabo tibi: Deus ductor suorum est & director: viæ enim hominis non sunt eius. Non nominat terram: ut totus à Deo pendeat. Item, ut magis probetur eius fides & obedientia in eo, quod egressus ad ad verbum & præceptum Dei, cum tamen nescirent, quò iret. Quocunque iubet verbum Dei cedere, sponte & summa alacritate cedamus, ubique enim Deus est, qui suos alit ubique.

Heb. 11.

ubique. Statim igitur in exordio iubetur fidelis homo præeligere non apparentia apparentibus: sicut & alias ubique scriptura nos ducit à visibilibus ad invisibilia. Hinc Paulus: Si surrexistis, inquit, cum Christo, quæ sursum sunt quærite, &c. *Col. 3.* & Ioannes: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt, &c. *1. Ioan. 2.*

Faciámque te in gentem magnam, &c.

Hæc est alia prædicatio. Hactenus legem audiuit Abram: hîc audit Euangelium. Hactenus præcepit ei Deus, hîc promittit. Magna quidem ab ipso exegit, sed longè maiora hîc ei promittit. Eodem modo etiam nobiscum agit Deus. Quem igitur prima prædicatio grauat, conuertat se ad secundam, & ni fallor, leuius feret legem. Quis enim non libenter obediat Deo talia tantaque promittenti? Primò itaque Abræ promittit Deus veterano & sterili prolem maximam, non solum filios carnis, sed multò plures fidei & deuotionis virtutumque heredes, quos vir sanctus ac Deo deuotissimus longè plures habebat, sicut & habere debebat, quam filios carnis. Obserua, quòd non dixit, in gentem multam, sed magnam. Etenim gens illa, quæ hîc promittitur comparatione aliarum gentium, non valde magna futura erat. Vnde Moses: Non, inquit, quia cunctas gentes numero vincebatis, iunctus est vobis Dominus, &c. Benè ergo dixit non in gentem multam, sed magnam. Nam verè magna gens, cuius Dominus Deus eius, quam magnificauit & honorauit magnus Dominus, de qua magnos patriarchas & prophetas elegit Dominus, per quos veram Dei magnitudinem cogniturus erat mundus.

Deut. 7.

Et benedicam te, &c.

Alia promissio. Notandus autem hîc ordo verborum, quòd benedictionem secundo loco posuit: ne putemus eam benedictionem tantum ad carnis propa-

propa-

propagationem pertinere, quæadmodum supra, ubi ipsum Adam & Noe benedixit. Benedicere igitur hoc loco est donis naturalibus & gratuitis cumulare, fortunatum & foelicem facere. Vides quanta bona suis promittat Deus? Quid foelicius esse potest eo homine, quem sic benedicit Deus?

Et magnificabo nomen tuum, &c.

Hoc est, toto orbe fides, probitas, religio, Dei gratia, animi fortitudo & obedientia tua diuulgabuntur, ut sis futurus exemplar sanctorum, per omnia secula. Deinde etiam sic magnificatum est nomen Abrahamæ: quia cum nomine Dei magno & tremendo profertur: dum per orbem terrarum prædicatur nominis Dei talis definitio: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Vera magnificentia nominis Abrahamæ est hæc. Vnde Paulus: Ideo, inquit, Deus non confunditur eorum vocari Deus.

Erisque benedictus, &c.

Nemo putet tautologiam esse, & idem bis dici, cum dicitur: Benedicam te, & eris benedictus. Est enim sensus: Tanta te benedictione dignabor, ut in omnia secula duratura sit. Eris enim benedictus, ita ut omnes summi honoris loco habituri sint, si eis cum Abraham familiaritas contingat. In Hebræo habetur: Et eris benedictio. Et est Hebraismus. Apud Hebræos enim frequentissimum est, ut denominationes pro rebus denominatis ponantur. Itaque non dicitur in ea lingua id esse falsum, sed falsitatem, nec id esse vanum, sed vanitatem, &c. Quæ locutione & nos quoque utimur, ut cum sceleratum hominem appellamus scelus, & gulosum appellamus ventrem, &c. Vel ideo dicitur: Et eris benedictio: quia benedictio futura erat in hunc modum: Deus Abraham benedicat te, &c. Potest etiam ad Christum referri: Et eris benedictio in semine, scilicet tuo Christo, qui filius tuus iuxta carnis assumptionem.

Exod. 3.

Heb. 11.

sumptionem veram benedictionem omnibus adferet. Vel ita: Eris benedictio, ut si quis proximo bene precari velit, optet ei fieri à Deo, quod factum est tibi.

Benedicam benedicientibus te, &c.

Sensus est: Propter te benedicam & benefaciam etiam posteris tuis & amicis, fautoribus & laudatoribus tuis: id quod magnæ amicitiae signum est. Hic igitur videmus, quod propter electos suos Deus etiam alijs benefacit, id quod infra re ipsa videbimus. Pollicetur insuper Deus, se vindicem sanctorum suorum futurum. Maledicam, inquit, &c. Id quod summè consolatur pios: summè autem terrere debet impios. Hinc in alio loco: Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei.

Zach. 2.

Et in te benedicentur omnes gentes, &c.

Hoc est, gloriabuntur omnium terrarum, gentium, seculorum familiae omnes fidelium in tuo semine Christo, iactabunt tuos se esse filios per fidem: gloriosissimus eris tu in opinione omnium familiarum terræ. Maximè tamen hoc refertur ad Christum, in quo omnes gentes benedictionem consequuntur. Signanter autem dicit: Omnes gentes, ne putemus hæc ad solos Iudæos pertinere. Vnde & Christus: Multi venient ab oriente, &c. & recumbent cum Abraham, &c. Hæc igitur est Euangelij læta annunciatio, quæ in omnes gentes diffusa est. Duplicem igitur promissionem hic accipit Abraham, temporalem & spiritualementem. Sic Deus suos & corpore & anima benedicit, & hic & in futuro.

Matt. 8.

Egressus est itaque Abraham, &c.

Vix habemus aliud tam memorabile exemplum, ut exemplum hoc Abrahamæ: cuius omnes filij esse cupimus. Nihil quidem magni præ se ferre videtur, quod egressus est. At Paulus illud magni æstimare nouit. Fide, inquit, qui vocatur Abraham obediuit

Heb. 12.

obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exijt, nesciens quò iret.

Ibidem.

2. Cor. 5.

Primò enim hîc habemus, quæ sit conditio & natura fidei: nempe vt Paulus *ibidem* ait: Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum nõ apparentium. Sic Abraham fide iam tenebat promissam terram, quam tamen nondũ viderat. Atq; hoc est verè ambulare in fide, expectando ire, & eundo expectare, ac res nondum visas, sed promissas tam certa fide tenere, quàm si viderentur. Vnde Paulus: Per fidem ambulamus, non per speciem.

Videmus secundò hîc insigne exemplum obedientiæ. Non cunctatus mox pergit, non respõsat, nihil caufatur, non neçtit moras, nihil excusat, cũ potuisset plura excusare. Primò enim præceptum in se graue erat, omnia chara semel & simul relinquere. Secundò, poterat causare senectutem patris, quem relinquebat. Tertio, longitudinem & incertitudinem viæ. Quartò etiam propriam ætatem causare poterat. Iam enim septuagesimũ annum excefferat. Deniq; & dicere poterat: Cur non hîc benefacis mihi, quid opus longius ire? &c. Verùm nihil horũ facit: sed præcepto Domini promptissimè paret. Constat igitur, Deum plus apud eũ valuisse, quàm quicquid erat in mundo charum: pluris facit patrem cœlestem, quàm terrenum.

Ad hæc, non dubium est, quin multa probra, conuitia, aduersitates in hac sua peregrinatione ab impijs perpeffus sit, nihil tamen ob hoc impeditus fuit: Cũ enim esset veritatis amatissimus, videret tamen vbique populos superstitioni deditos, non poterat dissimulare, quin gloriam vnus Dei veri vindicaret: eamque ob causam non mirum, quin multa passus sit. Vnde in Deuteronomio Syrus persequebatur patrem nostrum, sed cogebatur malitia populi hinc inde migrare. Vide nunc,

de nunc, quantum nos ab huiusmodi obedientia absumus.

Fuitque Abraam septuaginta quinque annorum, &c.

Numerum annorũ ponit, vt videamus, quàm diu tentatus fuerit, quàm diu expectauerit, donec acciperet promissum semen. Adhuc enim expectauit viginti quinque annos, antequam nasceretur Isaac, qui in centesimo anno vitæ ipsius primũ natus est. Discamus igitur & nos patienter expectare Dei promissa: nec statim desperemus, si non continuò dentur. Si moram, inquit, fecerit: *Abac. 1.* expecta eum, quia veniet.

Tulit itaque Sarai uxorem suam, & Loth, &c.

Exemplum benè institutæ familiæ: quia enim sequuntur eum, signum est, quòd velut bonus paterfamilias eos ad veri Dei cultum & fidem instituerat. Commendatur hic Sarai & Loth, quòd iustum secuti sunt, magis eligentes cum iusto peregrinari, quàm cum peccatoribus viuere in ocio. Signanter autem commendatur Sarai, quæ tanta fide maritũ secuta est, etsi sexus infirmioris esset. Tulit secum substantiam, non onerabant eum facultates, nec impediebant: quia non adiecerat animum. Si amicos reliquit, facilius & reliquisset & facultates. Tamen Deus etiam has ei dedit, ne alijs esset oneri, & ne quis de eo posset conqueri. Prætereà, vt virtus eius conspicua fieret per hospitalitatem, vt infrà parebit. Quòd autem dicitur: Et animas, quas fecerant. Hic animas vel pro seruis & ancillis, vel pro iumentis & pecoribus accipit, vel etiam pro hominibus, quos ad fidem conuerterat in Aram.

Cumque venisset in terram Chanaan, pertransiuit, &c.

Cũ alij segnes fieri incipiunt, nempe in senectute, ipse alacriter ad iussu Domini peregrinatur. Deinde in hac peregrinatione, omnibus per quos transibat, & miraculo & exemplo fuit. Nec

dubium, quin ubiq; docuerit. Et hæc est vna causa, cur Deus cum hinc inde peregrinari iussit, & voluit, vt omnes ex ipso discerent, imò in ipso viderent, quali fide & obedientia Deus colendus esset. Cæterum, quòd hîc dicitur Sichem, in Euangelio dicitur Sichar ciuitas Samariæ. Conuallis autem illustris ea fuit regio, vbi quinque illæ ciuitates fuerunt, Sodoma, Gomorra, &c. Alij legunt, vsque ad quercum illustrem vel altam. Alij vsque ad quercetum More.

Chanaanæus autem tunc habitabat in terra, &c.

Chanaan filium fuisse impudentis illius Cham supra audiui, ex quo Chanaanæi dictæ sunt gentes illæ, quorum terram expulsis illis, Deus filijs Israel promisit & dedit. Hoc autem interserit hîc Moses, ostendere volens, quòd ea gens præter ius eam regionem occupauerat, quæ tum filijs Sem debebatur. Deinde per hoc latenter insinuare vult Abrâ non sine persecutione fuisse in ea terra, quâ pessima gens obtinebat. Prætereà per hoc ostendit, quòd Abram è mala gente ad malam gentem peruenit. Sic enim pij vbique inueniunt, qui eos infestant. Quocunque fugies, inuenies malos homines. Postremò per hoc etiam indicat Dei misericordiam, quòd ad eos potissimū mittit patriarcham, qui iam in patre suo iudicati erant & maledicti, fortè exemplo & verbis ipsius Abrahæ edocti resipiscerent, sicque futurum iudicium euaderent. Sic Deo impios non cessat admonere. Summa, hoc vno verbo latenter subindicare voluit, quòd iustus hîc perpeffus sit. Chanaanæus, inquit, habitabat in terra, quasi dicat: Iam ex teipso conijcere potes, quid iusto inter malos patiendum fuerit, maximè cum iustus peccata eorum argueret.

Dupliciter igitur iam ferebat crucem sanctus hîc. Primò in generatione. Secundo in persecutione, quam

Ioan. 4.

ne, quam ab impijs patiebatur: nec tamen cessat aut desperat.

Apparuit autem ei Dominus, &c.

Hîc tandem se ostendit Dominus post multas tentatiões, quas iustus expertus fuerat: hoc enim exigebat iusti fides & obedientia: imò etiã necessitas solatiij in aduersis, ne desperaret. Sic enim Deus semper læta tristibus immiscet: non enim patitur suos tentari supra id, quod possunt. Redit autem Deus ad Abrahamum cum scânore: nò enim tantum ei loquitur, vt prius consueuerat, sed etiam ei apparet, id quod nec Adâ, nec Abel, nec Noe, nec alicui ex præcedentibus fecerat: hîc enim primò legimus, Deum apparuisse aut visum esse. Quo autem modo apparuerit ei Deus, ignoratur, hoc certum est, quòd nò vidit substantiam Dei: stat enim sententia: Non videbit me homo, & viuet. Iuxta hoc tamen multas habet vias, quibus homini innotescat, hîc in Osea dicit: Multiplicauit eis visiones, & in manu prophetarum assimilatus sum. Sic Isaias eum vidit sedentem super solum excelsum & eleuatum, &c. Daniel vidit eum vt antiquū dierum, &c. Zacharias alio modo, &c. imò aliquibus tantum interne apparet, aliquibus in somno, aliquibus externa specie. In essentia autem Deum nemo vidit vnquam, sed vnigenitus ipse enarrauit nobis.

Semini tuo dabo terram hanc, &c.

Nedum apparitione & præsentia sua, sed etiam verbis & promissis eum confortat: his enim duobus modis Deus suos consolatur. Primò enim se ipsum eis ostendit. Secundo magna præmia eis promittit. nullum autem malum tam magnū est, quòd pij homines tam patienter quoque aduersa ferunt. Vno autem hoc verbo duo quedam ingenia bona ei promisit. Primò posteritatem, quam

Rom. 4.

Act. 7.

Luc. 1.

Dan. 2. & 7.

maximè exoptabat. Secundò, terram etiam in qua tunc erat, & in proprietatem, & in cœlestis patriæ significationem. In utroque autem mirabiliter fides iusti Abrahæ apparuit, quia & cùm Cananæus tunc esset in terra, terram illam sibi dandam, & cùm vxor sua sterilis esset, semini suo hæreditandam, Deo promittente, credidit. In utroque confortatus est fide (vt ait Apostolus) dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est reddere. Quin & ipsa verba Emphasim habent. Primò enim, non dicit do, sed dabo. Promissiones enim suas Deus nõ statim implet, vt fides probetur. Deinde non tibi, sed semini, inquit tuo. Iusto enim illi quantumcunque acceptus ipsi esset, ne passum quidem pedis in ea terra dedit: a deo vt ad sepulturam suam & suorũ agrum emere cogeretur. Verè enim perfectionis exemplũ in hoc viro omnibus posteris ostẽdere voluit. Postremò, hanc, inquit, terram: quasi dicat: quantumcunque nunc Chananæi terrã hanc vi occupauerint, teque vt peregrinũ despiciant: fixa tamen est sententia, vt impij eiiciantur, tui autem posterii accipiant hanc terram. Sic enim Deus nouit humiles exaltare, & superbos humiliare. Obseruandum quod dicit: Ego dabo terram, &c. ne quis translationem regnorum astris attribuat: Dominus enim est, qui transfert regna, id quod clarè videmus in

Daniele.
Aedificauit ibi altare Domino, qui apparuit ei, &c.

In signum gratitudinis. Ita vbique Abraham patriarcham studiosum fuisse legimus gratitudinis. Non tantũ autem in corde gratias agit, vel etiam ore, sed externo insuper cultu & opere, nã altare construit. Nec dubium, quin suos illic conuocauerit: imò & extraneos: verum Deum prædicauerit, promissionesque sibi factas cõfessus sit publicè, Deumque insuper inuocauerit. Omnia enim

enim hæc altaris constructio in se complectitur, confessionem, laudem, prædicationem, oblationem & inuocationem. Ita nos quoque grati esse debemus, non solũ in corde, sed etiam opere & externo cultu, per cæremonias. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: necesse enim est, vt externis symbolis fidem nostram confiteamur. Errant igitur, qui omnem externum cultum damnant, falsò ad hoc allegantes dictum Christi: Veri adoratores adorant patrem in spiritu & veritate: cùm nihil aliud illo velit Christus, quàm quòd pater velit adorari ex animo, sine hypocrisi & fictione, id quod etiam fieri potest in externo cultu.

Inde transgrediens ad montem Bethel, &c.

Pergit describere peregrinationes iusti huius: idque non abs re. Videntur quidem hæc humilia & leuicula esse, eò quòd & alij peregrinantur, partim ex inconstantia, partim ex necessitate. Hic autem nihil horum fuit, ideò rectè attendenti, verè magna hic nobis proponuntur. Hinc est, quod scriptura tam magnificè de huiusmodi peregrinationibus loquitur. Sic David: Aduena, inquit, sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei, & ceteri. & Paulus: Iuxta fidem, inquit, omnes isti defuncti sunt, non acceptis promissionibus, sed à longè eas saluantes & confitentes, quòd peregrini essent super terram, &c. Sic & Stephanus ait: Deus transtulit patrem nostrum in terrã istam, in qua tamen non dedit ei passum pedis, sed repromisit, &c.

Ideò autem Deus iustum hunc sic peregrinari voluit. Primò, vt in pluribus locis verum Deum prædicaret. Deinde, vt eius fides & obedientia omnibus posteris exemplo esset. Tertio, vt hinc discamus, qualiter super terram viuere debeamus, nẽpe vt peregrini supernam & meliorem patriam quærentes & expectantes. Non igitur leuitatis fuit,

quoddam in vno loco non mansit, sed partim diuinæ voluntatis, qui eum alijs mittebat, partim humanæ malitiæ, qui eum quietum non permittebant, sed expellebant.

Tetendit tabernaculum suum. &c.

Ex hoc indicat, sanctum virum verè peregrinũ fuisse super terram non ædificauit ciuitatem vt filij Cain, nec saltem domũ ædificauit, sed tantũ tetendit tabernaculum. Nusquam sic fixit pedem, quasi semper illic manere vellet, sed semper paratus erat alio transire, si id vel Dei voluntas, vel hominum malitia exigeret. Non pluris faciebat vnũ locum quàm alium. Si requiem in hac vita, quæ fuisset, poterat in suam patriam reuerti, vt Paulus ait. Poterat saltem inter Chananæos tacere, non reprehendere illos. Verũ aliam ciuitatem quærebat. Damnatur hic auaritia nostra, qui totis viribus agrũ agro, domum domui copulamus, quasi timendum sit, ne non sufficiat nobis terra. Nec credim⁹ Deum nos posse nutrire, nisi in pluribus locis fixas & certas habeamus & mansiones & substantias. Sic nos imitamur patrem nostrum Abraham. Quid aut Christus dicit? Si filij Abraham estis, opera Abraham facite. Videmus itẽ in hoc verbo quod frugalis fuerit sanctus hic, quamque omnem luxum fugerit, qui tam expeditus, tamque facile cum vxore & familia hinc inde migraret. Vbi & nostra damnatur curiositas, superfluitas & pompa, qui in proximã villam ituri tanta opus habemus preparatione, tantam circumferimus suppellectilem, tantam pompam ostendimus. Quod si etiam eos attendamus, qui sanctũ hunc virum comitati sunt, non minora exempla fidei habemus. Prima in Sarai, quæ cum mulier esset nõ minus tenera, quàm aliæ sunt, constanti tamen animo virũ secuta. Alię mulieres aut omninò secutæ non fuissent, teneritudinem excusantes, aut non diu secutæ fuissent, labore

Gen. 4.

Heb. 11.

1. Cor. 5.

Ioan. 8.

labore itineris fatigatæ, aut saltem equis & quadrigis se vehi procurassent, & cæter. hic nihil tale auditur. Quis non miretur fortitudinem animi in hac fœmina? Vnde autem hæc tanta inter hos coniuges concordia? Ex eo potissimum, quod vnã habebant fidem: deinde quod æqualis conditionis erãt. Nulla enim matrimonia foeliciora sunt, quã inter æquales.

Deinde etiam insigne exemplum habemus in adolescente Loth, quod ea ætate, in qua alij liberius viuunt, ipse sancto viro adhæsit, idque in durissima & longa peregrinatione: nec vnquam ab eo auelli potuit. Quam rara sunt huiusmodi exempla in iuuenibus nostris? &c. Imò etiam in seruis & familia ipsius Abraham exempla pietatis videraus, qui cum plures essent, vt infra dicitur, nullus tamen eorũ auulgisse legitur: sed omnes secuti sunt sanctum. Nec mirum, cum tale exemplum semper ob oculos haberent. Nec dubium, quin etiã nunc filij & familia facilius ad pietatem reducerentur, si patres familias præcederent, ac exempla pietatis monstrarent. Vides quam non sine causa tam diligenter descripta sit peregrinatio Abraham.

Ædificauit quoque ibi altare Domino, &c.

Non semel tantũ ædificauit altare, nec in vno loco tantũ: sciebat enim Deo nihil acceptius esse, quàm gratitudinem. Omni igitur tẽpore, pro omnibus beneficijs, in omni denique loco gratitudinem ostendamus erga Deũ. Vnde Paulus: *Vol. 1. Tim. 2.* lo viros in omni loco puras manus leuare, & cæter. Quod aut additur: Inuocauit nomẽ eius: nõ sic accipiendũ est, quasi corde solũ cogitarit de Deo, aut orauerit. Imò magnificè hoc egit: alioqui scriptura non ita illud commemorasset. Obiter hic respondendum est his, qui nimis temerè, & omninò indiscretè affirmare audent, Deo nihil placere, nisi quod expressis verbis præceperit, ac per hoc dãnare

volunt omnes ceremonias, opera, status, quorum in scripturis non fit expressa mentio: semperq; in ore habent huiusmodi argumenta: Vbi Deus sic præcepit ieiunare, orare, sic viuere, &c. ac planè sibi persuadent, hæc argumenta fortissima esse, ac planè insolubilia. Atqui vel pueri sciunt locum ab autoritate non tenere negatiuè. Deinde scriptura apertissimè affirmat, Deo multa humana opera placuisse, tamen apertè non præcepit. Vbi enim Abeli præceptum fuit, vt offerret? & tamen scriptura planè affirmat, quòd Deo placuerint eius munera. Sic Noe nullum præceptum accepisse legitur ædificandi altaris, & tamen de eo scriptum est: Odoratus est Dominus odorem suauitatis, &c. Sic etiam hic Abram non iussus altare ædificat: nec tamen ob hoc repræhenditur. Idem in multis alijs videmus. Sed dicis: Patres hi non sua spòte hæc fecerunt, sed diuinitus inspirati. Concedimus & hoc, sed addimus: quòd is Deus adhuc viuere, & etiam nunc potest internè electis suis inspirare, quæ externè non præcipit: id quod procul dubio factum est in cæremonijs Ecclesiæ. Temerè igitur asseritur, quòd Deo nihil placeat, nisi quod expressè præcipit. Quòd si hoc in eos tantum torquerent, qui neglectis his, quæ Deus præcepit, per alia Deo placere contenderent, tolerari posset, verum sic generaliter proferri temerarium est. Nos igitur sequamur Ecclesiastè, qui dicit: Quæcunque manus tua potest, instàter operare. Quicquid ad deuotionem & pietatem excitat (dummodo in se malum non sit, & contra expressam scripturam) agere potes: nec dubium, quin Deo placeat. Qui enim non est aduersum vos, pro vobis est,

Gen. 4.

Gen. 8.

Eccle. 9.

Marc. 9.

Perrexitque Abram vadens, &c.

Quia nesciebat adhuc locum, in quo Dominus vellet eum habitare, quod poterat, faciebat: euentum verò & finem peregrinationis suæ Domino committe-

committebat. Ad meridiem autem proficiscitur, versus solitudinem scilicet, quæ inter Aegyptum & terram Chanaã interiacet: fortè enim, quia videbat incolis terræ non placere suum aduentum, eximiam suam mansuetudinem declaràs, & quomodo tranquillitatem magnificeret, & ne cum homine aliquid haberet commercij, solitudinem petit.

Facta est autem fames in terra, &c.

Poterat Abram post tam familiarem Domini apparitionem & promissionis iterationem, meliora de cætero sperare: sed ecce maiores & plures tentationes nunc sequuntur, vt verissimè dictum sit. *Eccle. 2.* Fili accedès ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. Itemque: Militia est vita hominis super terram. Videmus autè etiam hic, quanta fuerit fides iusti huius: promiserat ei Deus: Benedicam te, & eris benedictus: hic autem contrarium experitur, nèpe famem. Poterat dicere: Hæc cine est benedictio, quam promisisti? &c. Verum nihil horum ne in mētem ei venit: sed etiam in media fame non dubitat se benedicendum. Sic nobis faciendum in tentationibus. Cæterum ex hoc loco etiam id discamus, ne temerè bonos viros iudicemus, si nonnunquam egeant, & peregrè abeant. Non sine consilio Dei talia fiunt.

Iob. 7.

Descenditque Abram in Aegyptum, &c.

Quamuis firmissimè crederet promissionibus Dei, tamen non contemnit humana media, ne tentaret Deum, id quod summè obseruandum est, ne sic promissionibus Dei fidamus, vt medijs cōcessis vti nolimus: id enim esset tentare Deum, vbi autem cessant humana media, ibi certè fidendum promissionibus Dei. Obserua, quòd dupliciter tentatur Deus.

Tentatio à sinistris est: Non credam nisi videā. Sicut Iudæi olim tentauerunt Deum in deserto.

Tentatio à dextris est: Credo Deo, ideò nolo vti medijs: potest me conseruare sine his medijs, &c. Regia via est, quæ nec ad dextram, nec ad sinistra declinat, eam incedit Abraam. In Aegyptum autem descendit, quia regio fertilis est: hinc & infra Iacob ob famem in Aegyptum concedit. Magis autem à Deo mittitur sanctus hic Aegyptijs, vt illos verbo prædicationis & exemplo virtutis erudiret: quemadmodum & Palæstinos erudierat. Sic malis bona promouentur, ignorantibus etiã electis, sed semper quæ Dei sunt curantibus. Additur: vt peregrinaretur ibi, nō vt semper ibi maneret. Sic sancti in Aegyptum tentationū descendūt, & ibi periclitantur, nō vt semper ibi maneant, sed tantūm peregrinantur, quasi inuiti in hoc mūdo, prima oportunitate cum salute, & ditiores meritis & fide, redituri ad promissionis patriam.

Noui quòd mulier pulchra sis, &c.

Iam supra sexaginta annos erat Sara, tamen tanta ætate post confectionem quoque tanti itineris, ex comparatione Aegyptiarum mulierum speciosissima erat, quia ex vtriusque hominis pudore & castitate perseuerabat formosior. Contrarium fit in alijs mulieribus. Obserua, quòd Sara pulchra fuit, sed tamen cum hoc proba, ne pulchritudinij imputemus, si quæ in peccatum cadit. Potest & pulchra mulier proba permanere, si animus adsit pius. Nō igitur Dei dona culpanda sunt, sed malitia nostra & lasciuiam.

Et erit, cum viderint te Aegyptij, &c.

Patet Aegyptios nedum malos fuisse, sed etiam apud exteros malæ famæ, maximè autem propter luxuriam. Sic plerunque fit, vt copiam sequatur luxuria.

Me interficient, & te reseruabunt, &c.

Fami inuenerat remedium, sed nunc maiora succer

succedunt, timor mortis, & periculum castitatis in vxore. Nec mirum, quod mortē timuit sanctus, quæ adhuc terribilis erat, vtpote nondū per Christum deuicta. Obseruandum autem, quòd Abram nusquā sibi pl^u timuit, quàm in Pharaonis regno, vbi minus metus & periculi esse debuit. Nam regis officium est, cauere ne cuiquam fiat iniuria. Sed vide, quæ sit forma rerum, qualis commutatio, à quo defendendus erat vir bonus, ab eo sibi metuendum est maximè: vbique tutus est, præterquam in regno, vbi vigere debuit publica iustitia.

Dic ergo, obsecro, quòd soror mea sis, &c.

Verbum hoc indicat, veram inter hos cōiuges fuisse dilectionem & concordiam, in eo quod Abram fidenter vxori mandat: Ipsa autem nō minus fideliter obedit, nihil recusans propter viri salutem. Et quid fœlicius esse posset huiusmodi coniugijs? Quis autem nescit, quàm rara nūc sint huiusmodi exempla. Vnde igitur Abrahamo tā morigeram contigit vxor? quia timebat Deum: & tu igitur si cupis habere vxorem morigeram, time Deum. Magna autem hic oritur disputatio: Vtrū Abram in hoc peccauerit: sunt enim, qui dicunt eum grauitè peccasse. Primūm, quòd falsò dixit eam sororem suam esse. Deinde, quòd plus sibi ipsi timet, quàm vxori, cum pluris debuisset facere vxoris pudicitiam, quàm propriam vitam. Postremò, quòd vxoris pudicitiam prostituebat. Quòd si Abram in hoc peccauit, diuina prouidentia factum esse, nemo dubitabit, vt qui Dauidem 2. Reg. 1. tam audax, tamque perfidum facinus patrare permisit: qui Petrum Apostolum tam grauitè labi passus est, Is etiam Abrahæ charissimi amici conscientiam tam graui ariete quatit, ne familiaritate & consuetudine Dei efferatur. Ob eandem causam etiam Paulo stimulum carnis dedit, Communiter

Gen. 29.

muniter tamen excusatur Abram à doctoribus. Primò enim non fuit mendacium, quòd dixit eam sororem suam esse, cùm vulgò fratres & sorores dicantur, qui de eadem cognatione sunt. Deinde adeò ei sanguine iuncta erat, vt vicinius iungi nò potuerit, nisi soror esset. Vnde infrà dicit: Verè soror mea est, filia patris mei, sed non matris. Ideò autem consilium hoc excogitauit Abram, ne tentaret Dominum. Promiserat ei Deus, se protectorem suum futurum: interim tamen sciebat, non tentandum esse Deum. Vnicum igitur medium erat effugiendi Aegyptiorum insidias, si diceret, eam sororem suam esse. Ideò ait: scio quòd mulier pulchra sis, scio itè Aegyptios esse homines feroces, & propter copiam vini & frumenti, libidini pessimè deditos. Vnde non dubium est, quin còspecta tua forma, te rapturi sint. Quòd si dixeris maritum te habere, me interficient, vt securi te frui possint. Sin autem dixeris, quòd soror mea sis, meam vitam conseruabis: interim & Dominus pudicitiam tuam custodire potest, teque illaſam conseruare: Confido enim in Deo meo, quòd hoc fieri non patietur. Hec fuit intentio iusti, qua nedum non peccauit, sed & multis modis còmendand⁹ venit, quòd tot promissionibus acceptis, non tamen externa media contempſit, ne Deum tentaret. Vide igitur in quanta angustia fuerit sanctus vir. Imò & ipsa Sara, cui summa tristitia futura erat, si à marito separanda esset. Sic iusti inter impios omnibus rebus periclitantur, rebus, fama, vita, pudicitia.

Viderunt Aegyptij mulierem, &c.

Hic videmus, quales fuerint Aegyptij, quàm sine omni timore Dei, tantum carnalibus voluptatibus dediti, quamque meritò timuerit Abrã. Videmus etiã hic ingenium aulicorum, quòd laudauerunt eam principes coram Pharaone. Sic enim fermè aulici nihil aliud faciunt apud principes, quàm

quàm adulari, & lenones esse. Amat etiam sui similes rex: & ex vita & moribus ministrorum, facile manifestum fit, qualis sit princeps. Si adulter est, lenones fouet & adulteros. Si aleo, omnes aulici ludunt: si scortatur, scortantur omnes: si potator, bibulos amat. Sic ergo officio suo satisfaciunt pessimi ministri: deferunt optimos quosque apud Dominum.

Et sublata est mulier in domum regis, &c.

Ecce quàm grauem & indicibilem tentationem permittit Deus cadere in cor Abrahæ: vt videre cogatur dilectissimam & castissimam coniugem suam, peregrinationis suæ comitem indiuiduam, ab impijs rapi: imò in domum regis, vt nulla spes esset eam recipiendi: Nec tamen diffidit iustus, sed innixus promissioni diuinæ patienter expectat.

Flagellauit autem Dominus Pharaonem, &c.

Hic tandem se ostendit Dominus, ac implet re ipsa, quod Abrahæ promiserat: Maledicam maledicentibus tibi.

Quomodo autem Pharaonem flagellauerit: & quæ fuerit illa plaga, ex litera non habetur. Certum est, talem fuisse, vt sentiret Pharaon Dei flagellum esse propter uxorem Abrahæ immisſum. Videmus igitur primò, verum esse illud Psalmi: Dominus custodit aduenam, pupillum & viduam suscipiet, &c. huiusmodi enim personæ derelictæ Deo speciali modo curæ sunt. Vnde Psalmus: Tibi derelictus est pauper. Hinc in lege sæpè præcipitur: ne molesti sint peregrinis, hospitibus enim tutela & fides debetur. Secundò videmus hic, quantum Deus curet pro iustis. Vnus hic Abram iustus plus Deo curet, quàm Pharaon cum omni regno, & propter unum iustum etiam regem flagellat. Huc pertinet & illud Psalmi: Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Quis igitur non libenter Deo seruiat: qui tam fideliter suis adest & assistit?

Psal. 145.

Psal. 9.

Psal. 05.

& assistit? Tertio, videmus hic specialiter, quod Deus vindex est coniugij, nec impunitos finit, qui aliorum coniuges rapiunt. Nesciebat rex Saram uxorem esse Abraham, & tamen flagellatur: nec ipse solum, sed omnis domus sua, quia ei consenserant: tantum peccatum est adulterium.

Vocavit Pharaon Abram, & dixit, &c.

Vexatio dat intellectum: flagella Dei luxuriam hominum domare sciunt. Vide autem mirabilem rerum mutationem. Abram in Aegyptum veniens regem timebat: nunc contra, rex ipsum timeret, ipse gratiam ambit, adeo cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud. Excusat autem se Pharaon, ignorantiam praetextens. Sic enim solent impij, quasi dicat: Si scivissem uxorem tuam esse, non rapuissem eam: sed mentitur, etiam si scivisset, nihilominus rapuisset. Sed sic se excusat, ne malus fuisse videatur.

Prov. 21.

Nunc ergo ecce vxor tua, accipe eam, & vade, &c.

Etiam Barbarus nouit legem naturae: ne quis alterius uxorem rapiat & retineat. Denique reddit eam: postquam agnouit eam habere maritum, hoc poena & castigatione didicit. Et beatus, qui castigatione Dei fit melior. At reperies plerosque, qui nec castigati resipiscunt, obstinati, excæcati malitia & impietate, hos aeterna poena manet.

Præcepitque Pharaon super Abram viris, &c.

Qui Deum timet, ubique tutus est. Sic hic, qui iustum prius regi prodiderant, nunc cum gloria deducunt. Tantum bonum est patientia, cum silentio scilicet praestolari salutare Dei. Sic pij proficiunt, sed per crucem. Non igitur Abram gratis Domino confusus est. Qui sperant in Domino, non confundentur.

Capitulum

Capitulum decimum tertium.

Ascendit ergo Abraham de Aegypto, ipse & vxor eius, & omnia, quae habebat, & Lot cum eo ad australem plagam. Erat autem diues valde in possessione auri & argenti. Reversusque est per iter, quo venerat: à meridie in Bethel usque ad locum, ubi prius fixerat tabernaculum inter Bethel & Hai, in loco altaris, quod fecerat prius, & inuocauit ibi nomen Domini. Sed & Lot, qui erat cum Abram, serunt greges ouium, & armenta, & tabernacula. Nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, & nequibant habitare communiter. Vnde facta est rixa inter pastores gregum Abram & Lot. Eo autem tempore Chanaan & Pherezee habitabant in terra illa. Dixit ergo Abram ad Lot: Ne quælo sit iurgium inter me & te, & inter pastores meos, & pastores tuos: fratres enim sumus. Ecce vniuersa terra coram te est: recede à me obsecro. Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo: si tu dexteram eligeris, ego ad sinistram pergam. Eleuatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis, quae vniuersa irrigabatur, antequam subuerteret Dominus Sodomam & Gomorrhham, sicut paradisus Domini, & sicut Aegyptus venientibus in Segor. Elegitque sibi Lot regionem circa Iordanem, & recessit ab oriente: diuisique sunt alterutrum à fratre suo. Abram habitauit in terra Chanaan: Lot vero moratus est in oppidis, quae erant circa Iordanem, & habitauit in Sodomis. Homines autem Sodomitæ pessimi erant, & peccatores coram Domino nimis. Dixitque Dominus ad Abram, postquam diuisus est ab eo Lot: Leua oculos tuos in directum, & vide à loco, in quo nunc es ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem. Omnem terram, quam conspicias, tibi dabo, & semini tuo usque in sempiternum. Faciamque semen tuum sicut puluerem terrae: si quis potest hominum numerare puluerem terrae, semen quoque tuum numerare poterit. Surge ergo, & perambula terram in longitudine & latitudine sua: quia tibi daturus sum eam. Mouens igitur tabernaculum suum Abram, venit, & habitauit iuxta conuallem Membræ, quae est in Hebron: aedificauitque ibi altare Domino.

Superiori

Superiori capite Moses commendauit Abrahamæ fidem, obediētiam, & patientiam, præcipuas scilicet pij hominis virtutes. Nunc in hoc capite alias eius virtutes nobis in exemplum ponit: nempe humilitatem, mansuetudinem, terrenorum contemptum, & studium pacis & charitatis, quæ & ipsa ad Christianismum pertinent, quare & diligenter obseruanda sunt: dicitur enim etiam nobis, Si filij Abrahamæ estis, opera Abrahamæ facite.

Ioan. 8.

Ascendit igitur Abram de Aegypto, &c.

Diligenter hunc Abrahamæ reditū Moses describit, imò magnum aliquid nobis per hoc subindicare vult, quasi dicat: Considera quomodo Abram in Aegyptū descenderit, & quomodo contrā nunc ascendat, & videbis, quòd nō frustrā seruiuit Deo: Descenderat in Aegyptum graui animo, & cum magno timore: timebat nedum bonis suis, sed etiam vxori, imò & vitæ suæ: nunc autem redit cum fiducia & gaudio, illæsis bonis suis, illæsa vxore & vita sua. Tam bonus est Dominus sperantibus in se, animæ quærenti illum. Tam potens est Dominus, vt suos etiam inter medios hostes illæsos seruare possit. Hoc subindicare voluit Moses, vt & nos discamus timere Deum, ipsique seruire.

Thren. 3.

Eratque Abram diues valde, &c.

Etiam hoc pertinet ad ostendendam Dei erga pios prouidentiam, quasi dicat: En qui ante paucos dies famelicus in Aegyptum descenderat, nūc bonis omnibus onustus redit, ad eò Deus etiā temporalia suis accumulatur. Has autem diuitias Abram non vfuris, rapinis, fraudibus acquisiuit, sed partim ex donatione regis, partim & maximè ex benedictione Domini, quæ sola diuites facit. Non est igitur, quòd hoc exemplum Abrahamæ nostris cupiditatibus prætexamus, quemadmodum solent hi, qui rebus parādis student: Etiam Abram, inquit, diues

Prov. 10.

diues fuit, cur non & mihi liceat diuitias accumulare? Huiusmodi homines parum considerāt, q̄ sit res plena periculi diuitijs inhiare, vt etiā Christus *Matt. 10.* facilius camelum per foramen acus transire asserat, quàm diuitem intrare in regnum cælorū. Rarò enim fit, vt non insolescant, qui diuitias possident: animant enim & spiritum adducunt, sed malum. vnde Paulus radicem omnium malorum esse *1. Tim. 6.* dicit pecuniæ studium, mouetque ne quis diues fieri studeat. Deinde auari nostri non attendunt, qua via Abram diues factus sit, sed nec illud, quomodo diuitijs vsus sit. Nec hoc exemplo Abrahamæ excusantur, qui largitiones à principibus capiunt: Abram quidem à rege donatus est, sed propter virtutem. Isti autem non propter virtutem, sed propter libertatis, iustitiæ, & veritatis proditionem & corruptionem. Ideo autem Deus etiam diuitem facit Abram, vt impleret quod promiserat, Benedicam tibi. Secundo, vt etiam Chananæi hinc discerent verum Deum esse, quem Abram colebat. Tertio, vt hinc videamus etiam diuites Deo placere posse, si diuitias eo modo consequantur, eisq; vtantur vt Abram, quòd tamen admodum rarum est. vnde Sapiens: Beatus vir, qui post aurum non abiit, &c. Quis est hic, & laudabimus eum? &c. *Eccle. 31.*

Summa, in Abram impletum est illud Euangelicum: *Matt. 6.* Primum querite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.

Reversusque est Abram per iter, quo venerat, &c.

Etiam hic obedientia Abrahamæ ostenditur, qui sciens se prius malè tractatum fuisse à Chananæis, tamen ad eos redit propter præceptum Domini, suam ipsius contemnens, vt Domini satisfaceret voluntati: hoc est, verè propriam voluntatē abnegare & dicere: Fiat voluntas tua. Itemq;: *Matt. 6.* Nō sicut ego volo, sed sicut tu. Deinde quamuis admodum diues esset Abram, non tamen diuitias suas

Matt. 26.

ostentat, nō inflatur, non ciuitates magnas inquit, sed primò ad Austrum, vel (vt alij) ad solitudinem pergit, quasi mūdi tumultum fugiens. Deinde ad Bethel redit, singulari enim affectione & deuotione ad eum locum afficiebatur, propterea, q̄ Dominus ei ibidem apparuerat: vbi iterum videmus, quid Abram quæsierit. Præterea redit ad locum, vbi fixerat tabernaculum suum prius, etiam in magnis diuitijs contentus tabernaculo, ac se peregrinum confitens. Postremò etiam ad locum altaris redit, vt gratias agat, vbi enim prius ante tentationem Dominum orauerat, illic nunc post liberationem gratias agit. Sic igitur Abrā nec insolentior, nec minus deuotus factus est propter diuitias, sed in eadem deuotione permansit. Verè enim fortissimum & constantissimum pectus sit oportet, & quòd Deus ipse inhabitet, q̄ prosperis rebus non mollescat, quòd nusquam cedat, quòd diuitijs à vero & recto non abducatur.

Sed & Loth fuerunt ouium greges, &c.

Haftenus audiuius, quomodo Loth indiuiduus comes fuerit Abrahæ, nunc audiemus, quomodo ab inuicē separati sunt, & qua ratione. Ponit autē Moses tres causas hui⁹ separationis, quarum prima est, quòd etiam Loth diues erat, vnde non poterat eos capere terra: statim enim vt diuitiæ crescunt & augentur, actum est, oritur dissidiū vel inter coniunctissimos, non fames, nō peregrinatio, non vlla calamitas poterant separare Abrā & Loth, & rerum copia alterum ab altero auellit. Sic diuitiæ sunt causa iurgiorum, imò hæc duo pronomina meum & tuum omnia bella peperrunt. Cōtrā, de primis credentibus, quia nihil habebant proprium scribitur, quòd erat eis cor vnū, & anima vna. Secunda causa huius separationis fuit, quòd Chananæus & Phereus tunc erant in terra. hi enim occupauerant terram, ideo coacti sunt

Heb. 11.

Heb. 4.

sunt Loth & Abram à se mutuò discedere. Tertia causa, quòd pastores eorum litigabant inter se: Sic enim sæpè cum serui nimium curiosi sunt, dominisque placere volunt, magis ex adulatione, q̄ fidelitate, inter dominos oritur cōtentio & rixa, sæpè etiam bella & homicidia. Hanc autem intestinam discordiam maximè horrebat Abrā, ideò omnibus modis eam tollere festinat.

Ne quæso sit iurgium inter me & te, &c.

Hic primò videmus humilitatem ipsius Abrahæ, quòd ei quasi defert, sibi que æqualem facit, qui ætate & virtute, imò & omnibus modis inferior erat. atque hoc est, quòd Paulus ait: Honore inuicē præuenientes. Deinde videmus ipsius mansuetudinē, quòd orat & rogat, cum arguere posset & ipsum Loth & seruos ipsius. Sic igitur impleuit illud Christi: Discite à me, quia mitis sum & humilis. Præterea omnibus rebus præfert pacem & charitatem, omnibusque modis studet radicem discordiæ excindere, ne latius serpat: nec aliud allegat, quam fratres enim sumus. Nullos enim magis dedecet discordia, quam fratres. Eodem argumento & nos ad mutuā charitatem admonemur, quòd fratres sumus, quòd vnum Deum, vnum baptisma, vnam fidem & vocationem habemus, &c. Demum sanctus patriarcha inferiori optionē dat, non suum damnum curat, dummodo concordia seruetur: Ecce, inquit, omnis terra corā te est, &c. Hoc est, quòd Paulus monet: Quare, inquit, non magis fraudem patimini, quam quòd cum fratribus litigatis, idque coram infidelibus? & cæt. Hoc præceptum multò antè impleuit Abram.

Subleuatis igitur Loth oculis vidit, &c.

Maiores diuisit, minor elegit, id quòd etiam nunc in hæreditatum diuisionibus fieri solet: fuit autem Loth multò imperfectior, quam Abraham. Primò enim cum iunior esset, debebat seniori de-

ferre & cedere, ipsique permittere electionem. Secundò tantùm respicit ad fertilitatem terræ, quasi Deus alibi eum conseruare non posset. Abram autem nihil curabat, qualis esset terra, sed tantùm hoc curabat, vt Deum propitium haberet, sciens sibi nihil defuturum Deo propitio. Pulchrè autè describit fertilitatem regionis, quam Loth elegit: Erat, inquit, sicut paradysus Dei, & sicut Aegyptus, &c. quasi dicat: Talis erat regio, qualem Deus ipse inhabitare eligeret. Declaratur etiam hîc virtus magnanimitatis in Abram, qui tam amœnâ terram contemnere poterat fratris causa.

Diuisique sunt alterutrum à fratre suo, &c.

Hæc diuisio ad id profuit, vt & Chananæi virtutis exemplum haberent in Abram, & Sodomitæ in Loth, & vt vtrinque prædicaretur verus Deus. Deinde, vt Loth disceret, quantum malum sit à pijs se disiungere: multa enim perpeffus est in Sodomia. Præterea, vt terra Chanaan ipsi Abrahæ eiusque posteris remaneret. Abram igitur in montanis habitat, Loth in vallibus: perfectiores enim semper ascendunt ad coelestia, dum imperfecti in terra remanent.

Viri autem Sodomitæ pessimi erant, etc.

Aggrauat his verbis culpam ipsius Loth, quasi dicat: Tametsi sciret pessimos esse homines in ea regione, tamen eam elegit, loci scilicet amœnitate captus. Vide quò nos affectus carnis trahant: Caro semper quærit, quæ sibi dulcia, iucunda, & grata sunt: leuis autem animi argumentum est euidens, eligere pessimorum consuetudinem: qui enim amat periculum, peribit in illo. Loth igitur humano consilio elegit fertilem regionem. Sed quid fit? Cogitur cohabitare pessimis hominibus, incidit in maxima pericula, in graues angustias, quibus certò sibi pereundum erat, ni DEVS gratia sua eum eripuisset. Coactus nihilominus

hanc

hanc, quæ sibi amœnissima fuit visa terram relinquere, quamque tantoperè desiderauerat. Sic quod nobis optimum videtur, consilio Domini aliter disponitur. Deinde mirum in modum hoc verbo peccatum Sodomitarum aggrauat: Primò enim non vnum aut alterum nominat, sed omnes simul mali erant. Secundò non simpliciter mali, sed pessimi erant: vbi terra optima est, ibi plerunq; pessimi homines sunt. Tertio & peccatores, inquit, propter detestandum istud peccatum, quod etiam nunc ab ipsis cognominatur. Postremò addit coram Domino, hoc est, contra conscientiam propriam. Vel coram Domino, id est, ne Deum quidè ^{2. Pet. 2.} veriti: quemadmodum supra de Nemrod dixerat. Vel coram Domino, id est, etiam redarguti non emendabantur, Loth enim eos instruebat & arguebat, sed frustrà. Titulus igitur huius impiæ gentis terrere nos debet ab impietate, ne & nos talem titulum apud posteros inueniamus: turpissimi enim sunt, qui dicere audēt, quid ad me, quid post mortem, vel dicatur vel scribatur? Actum de huiusmodi hominibus est, quos nec virtutis amor, nec pœnarum metus, nec bonum nomen à flagitijs auocat: bestia sunt, indigni, qui homines vocentur.

Dixitque Dominus ad Abram, postquam diuisus est, &c.

Non cessat Deus suis assistere, quamdiu ipsi impietate perseuerant, & sicut crucem eis immittit, sic contra etiam consolationem super consolationem eis dat: semperque læta tristibus & tristia lætis permiscet, vt pariter in bonis & malis tententur & probentur iusti.

Obserua autem, quòd tum primùm Dominus Abrahæ loquitur, cū refecata dissensionis causa recuperasset pacem & mētis tranquillitatem Abrâ: amat enim Dominus eos, qui mente sunt trāquil-

X 3

la, Qui

Ibren. 3.

la. Qui in turba & tumultu sunt, vocem Domini internam rarò audiunt, nimirum rebus & curis externis auocati. vnde Propheta: Bonum est homini cum silentio præstolari salutare Dei. Ceterum, quòd Dominus Abrahæ loquitur, postquam Loth ab eo diuisus est, consolari eum voluit: graue enim ei erat ab amico diuelli, maximè cum esset inter extraneos. Deus igitur ei loquitur, quasi dicat, Ne tristeris propter discessum ipsius Loth, adhuc me habes, non minus quam prius.

Docemur non ægrè ferre, si amici nos relinquunt, tantum vt Deum, qui constantissimus amicus est, non perdamus. Nec quicquam nos pœniteat, si cognatorum, aut aliorum cõsuetudine priuamur. Retinemus sæpenumerò, quæ maximè obfunt, & plerunque deserimus, quæ paulò post inuiti reciperemus. Non in amicis confidamus, sed in Deo: non hominum discessum ægrè feramus, sed Dei.

Leua oculos tuos in directum, &c.

Ad eundem modum etiam Abraham supra dixerat ad Loth: Ecce vniuersa terra coram te est, &c. Eam mansuetudinem Abrahæ, qua cesserat longè inferiori & iuniori, quasi remuneraturus Dominus hæc dicit: Leua oculos, &c. quasi dicat: Tu prius inferiori cessisti terram optimam, ideo ego tibi nunc maiora do: Omnem, inquit, terram, quam conspicias, tibi dabo, &c. Vide, quam largiter Deus remuneret, si quid propter Deum, iustitiam, pacem relinquamus. In modico cesserat Abraham ipsi Loth, & nunc vniuersam terram accipit. Mundi homines timerent se ad famem redigendos, si vel in modico alijs cederent ex charitate, atqui Abram nihil ob id pauperior effectus est, quòd ipsi Loth cessit: imò eo maiora à Deo accepit. Huc pertinet, quod Christus ait: Qui reliquerit domum, &c. propter me, cõtuplum accipiet, &c. Sic in elemosina, pauca da-

Matt. 19.

ca da.

ca damus, & magna accipimus: Quomodo enim inter se paria sunt obulum pauperi dari, & obtinere remissionem peccatorum? pascere esurientem, & in illa horribili die fiduciam assequi & audire verba nullo regno conferenda, Venite benedicti? &c. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. *Matt. 25.* Imo ideo Deus pauperes inter nos esse vult, vt & ipsi patientia multum mercedis acquirant, & nos per elemosinam fiduciam consequamur: alioqui posset & ipsorum inopiam auferre. Quòd autem in fine dicitur, Vsq; in sempiternum tibi & semini tuo dabo terram hanc: nō perpetuitatem, sed longum tempus significat, & tempus indeterminatum & indefinitum. Tam diu scilicet hanc terram dabo semini tuo, quamdiu pactum meum seruabit.

Faciamque semen tuum sicut puluerem, &c.

Secunda promissio: Et seni, & ne vnicum filium habenti promittit innumerabilem posteritatem, nec tamen diffidit Abram, cum alioqui segniores efficiamur ad credendum ei, qui sæpè promittit & promissa implere tardat. Non sic Abram, sed in fide firma permanet, sciens Deum mentiri nō posse, quantumuis differat. Hæc tamen promissio magis de vniuersis gētibus (quæ per Christum Abrahæ semen & benedictæ sunt) intelligi videtur, quàm de solis Iudæis: nam Iudæi non tanti nec tot fuerunt, quin numerari possent, sæpeque numerati sunt. Sed qui fidem Abrahæ imitantur, filij & semen Abrahæ sunt, & illorum nō est numerus, quasi dicat Deus: Ecce Abram fides illa, quam in me habes, prædicabitur olim in vniuerso orbe in omnibus gentibus. Neque tu solus es, qui mihi fidis, sed ad exemplum tuum tot fideles erunt, quot pulueres terræ, hoc est, adeo innumerabiles. Sic & prior promissio: Omnem terram, quam conspicias, tibi dabo, & semini tuo: perfectissimè in Christo impleta est.

X 4

ta est.

Psal. 21.
Psal. 71.

ta est. Ipsi enim dixit Deus Pater: Postula à me, & dabo tibi gentes, & cæt. Et iterum: Dominabitur à mari vsque ad mare, & c.

Surge ergo perambula terram, & c.

Sic agit Deus cum his, quos maximè amat, varijs exponit periculis, sepè loca mutare compellit, & quæ chara sunt relinquere. Aut enim Deus suis temporalia non dat, aut si dat, fel admiscet, ne rebus caducis fidant, aut nimium oblectentur, sed anhelent ad cœlestia, vtentes hoc mundo tanquam non vtantur: ideo Abram iterum cogitur mutare locum. Vide autem, quàm facilè sanctus patriarcha hinc inde migret. Primò enim nulla locorum consuetudine tenetur, id quod tamen etiam sanctis aliàs euenire solet. Deinde quocunq; spiritu Dei vocatur, fiducialiter pergit, nullum locum alteri preferens: omne enim solum forti patria est. Præterea nusquam legitur ciuitatem ædificasse, sed tantum tabernaculum erexisse, tanquam peregrinus, illud Pauli obseruans: Habentes victum, & quibus tegamur, his contenti simus. Iterum denique altare ædificat, quemadmodum & prius: Diuini enim cultus nunquam obliuiscitur pius.

1. Tim. 6.

Caput decimum quartum.

Factum est autem in illo tempore, vt Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahomor rex Aelamitarum, & Thadal rex gentium inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, & contra Bersa regem Gomorrhæ, & contra Senaab regem Adamæ, & contra Sereber regem Seboim, contraque regem Bale, ipsa est Segor. Omnes hi conuenerunt in vallem Syluestrem, quæ nunc est mare salis. Duodecim enim annis seruerant Chodorlahomor, & tertiodecimo anno recesserunt ab eo. Igitur quartodecimo anno venit Chodorlahomor, & reges, qui erant cum eo: percusseruntque Raphaim in Astaroth & Carnaim, & Zuzim cum eis, & Emim in Saue Cariathaim, & Corrhæos in montibus Seir, vsque ad campesria Pharan, quæ est in solitudine. Reuersique sunt, & vene-

rum

rant vsque ad fontem Misphat, ipsa est Cades: & percusserunt omnem regionem Amalecitarum & Amorrhæorum, qui habitabant in Asafonihamar. Et egressi sunt rex Sodomorum, & rex Gomorrhæ, rexque Adamæ, & rex Seboim, necnon & rex Bale, quæ est Segor: & direxerunt aciem contra eos in valle Syluestri scilicet aduersus Chodorlahomor regem Elamitarum, & Thadal regem gentium, & Amraphel regem Sennaar, & Arioch regem Ponti: quatuor reges aduersus quinque. Vallis autem Syluestris habebat puteos multos bituminis. Itaque rex Sodomorum & rex Gomorrhæ terga verterunt, cecideruntque ibi: & qui remanserant fugerunt ad montem. Tulerunt autem omnem substantiam Sodomorum & Gomorrhæorum, & vniuersa, quæ ad cibum pertinent, & abierunt: necnon & Loth, & substantiam eius, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis. Et ecce vnus, qui euaserat, nunciauit Abram Hebræo, qui habitabat in cennalle Mambre Amorrhæi fratris Eschol, & fratris Aner: hi enim pepigerant fœdus cum Abram. Quòd cum audisset Abram, captum videlicet Loth fratrem suum, numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo: & persecutus est eos vsque Dan. Et diuisis socijs, irruit super eos nocte: percussitque eos, & persecutus est eos vsque Hoba & Phœnicen, quæ est ad lauam Damasci. Reduxitque omnem substantiam, & Loth fratrem suum cum substantia illius, mulieres quoque & populum. Egressus est autem rex Sodomorum in occursum eius, postquam reuersus est à cæde Chodorlahomor, & regum, qui cum eo erant in valle Saue, quæ est vallis regis. At verò Melchisedech rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, & ait: Benedictus Abram Deo excelsò, qui creauit cælum & terram: & benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. Dixit autem rex Sodomorum ad Abram. Da mihi animas, cetera tolle tibi. Qui respondit ei: Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum possessorem cœli & terre, quòd à filo subteginis vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt, ne dicas, Ego ditavi Abræ: exceptis his, quæ comederunt iuuenes, & partibus virorum, qui venerunt mecum, Aner, Eschol, & Mambre: isti accipient partes suas.

X 5

Factum

F *Actum est autem illo tempore, vt Amraphel, &c.*
 In hoc capite audiemus de bello, quod ortum est inter reges Perfarū & Sodomitarum, quod quamuis videatur prophana esse historia, non pauca tamen in ea ponuntur obseruatu dignissima: ob id & Moses non grauatus est eam tam diligenter describere. Primò enim in hac historia describitur infidelium ingenium, eorum exercitia & conditiones. Prima mundanorū cōditio est, q̄ belligerantur, tumultuantur, seq̄; mutuò perdūt, vastant, occidunt, idq̄; non ob aliud, q̄ propter temporalia. Pij hoīes contra vitia pugnant, cōtra diabolum, & regnū Dei rapere fatagunt. Secūda impiorum cōditio, quòd libertatem quærunt, obedientiam fugiunt. Sic Sodomitæ se ab obedientia Perfarum subtraxerunt, sed in suū ipsorum malū & perditionem: nunquam deuastati fuissent, si in obediētia perstitissent. Sic seditiones subditorum plerunque tyrannide principum puniuntur, vnde & in Ieremia dicitur cuidam abijcienti iugum: Catenas ligneas cōtriuisti, & facies pro eis ferreas. Tertia impiorum cōditio, quòd facile potestate abutuntur in subditos, imò potestatem vertunt in tyrannidem, nesciūt quomodo satis grauare possint subditos: quare & frequenter sua tyrannide populum ad seditionem excitant, iusto Dei iudicio, vt sicut seditio tyrannide, sic contra tyrannidis seditione puniatur. Sic verisimile est & regem Perfarum sua tyrannide Sodomitis occasionem dedisse defectionis.

Quarta impiorum cōditio, quòd in malis cōstanter se mutuò adiuuāt, consilia communicant, vires coniungunt, confederationes faciunt, multitudine se armant, in hac parte multò prudentiores filijs lucis. Sic reges isti ex vtraque parte auxiliatores inueniunt, vtrique tamen percutiuntur, vt videamus, quàm nihil profint humana cōsilia
 contra

Iere. 28.

Luce 16.

contra Deum. Quinta impiorum cōditio, quòd rebus prosperè cedentibus superbiunt, sic reges isti adepta victoria, supra modum in victos sequebantur, non contenti prædas accipere, nisi insuper & homines miserabiliter abducerent. Nulla misericordia apud impios est, vt non sine causa Dauid *2. Reg. 24.* præoptauerit in manus Domini potius incidere, q̄ in manus hominum. Nec cogitant impij, quòd etiam ipsis iudicium Dei præ foribus sit. Deinde in hac historia videmus prouidentiam Dei circa bonos & malos, puniendo & liberando. Primò enim videmus, quòd Deus peccatores multipliciter præmonet, antequam finaliter perdat. Sic Sodomitæ iā metuerant exterminari omninò, prius tamē eos hac plaga admonere voluit, grauius iudicium futurum, ni à peccatis cessarent: itidem & nobis facit. Secundo videmus, quòd Deus vt plurimū malos per malos punit & perdit, sunt enim impij quasi virga & flagellum Dei, quo vtitur ad punitionem peccantium, postea autem etiam ipsam virgam in ignem coniecit. Sic Iudæos puniuit per Chaldæos, Chaldæos per Perfas, Perfas per Græcos, Græcos per Romanos, Romanos per Gothos, &c. Tertio videmus, quàm nihil profint humana, vbi Deus deest. Ad bellum & pugnam quinque reges cōtra quatuor procedebant, sed tamen percutiuntur. Quarto videmus, quòd etiam iustos Deus interdum punit, sic etiam Loth cū impijs captus est: non ergo turbemur, si simile quid etiam nos pariamur, nouit Deus, cur quæq; permittat, ad vtilitatem suorum: imò suos hic punit, vt in alio seculo parcat. Quinto videmus, quòd Deus nonnunquam etiam impijs parcat. Sic propter vnum Loth iustum omnes Sodomitæ pessimi euaserūt. Si impijs propter iustos parcat, quanto magis parceret nobis, si omnes pietati studeremus. Sexto videmus, in hac historia, quàm facile
 Deus

Deus deicere possit omnem mundi potentiam: hos enim quatuor reges, qui tot ciuitates, regiones, reges, imò & tyrannos & populos subiugauerant, per trecetos decem & octo homines deicit: vt vel hinc videamus, Deum victoriam dare, qui æquè per paucos, vt per multos saluare potest.

Abduxerunt autem & Loth captiuum, &c.

Hic videmus, quis finis eos maneat, qui carnalia & temporalia præferunt æternis. Elegerat Lot amœniorem locum & fertiliorem, putabat sibi optimè cõsultum, sed vide qualis exitus, quàm fallit eum opinio? Iam capitur, abducitur, parumq; abfuit, quin occideretur, nisi ex tanto periculo per Abraham erueretur. Sic etiam nunc contingit plerunque his, qui nihil nisi temporalia querunt. Cum enim ea adepti fuerint, maioribus malis obnoxij fiunt, vt nonnunquã pristinam paupertatem exoptent.

Cum ergo audisset Abram captum Loth, &c.

Hic videmus, quid pietas & virtus faciat in periculo proximi. Abram proprias persecutiones patientissimè pertulerat in Aegypto, in terra etiam Chanaan, hic autem non patitur fratrem suum perire: sic charitas non querit, quæ sua sunt, sed quæ proximi. Deinde non cessat, sed festinat, laborem & pericula contemnens propter fratrem, nihil memor iniuriæ, quam Loth ipsi intulerat, ab ipso recedendo, & optima eligendo. Præterea tantam in Deum fiduciam habuit, vt non timeret contra tot tamque potentes reges conflagere, quibus nemo alius resistere potuerat. Cæterum, quamuis magnam fidem haberet, noluit tamen tentare Deum, sed humanis quoque consilijs vtitur, & noctu super securos irruit. Denique & reges in fugam compellit, & omnia, quæ abstulerant reducit. Hic videmus, quæ sit fortitudo fidei, & quod fidelis homo fortior est omnibus. vnde David: Si consistant ad-

uersum

1. Cor. 13.

Psal. 26.

uersum me castra, non timebit cor meum. Et iterum: Omnes gentes circumierunt me, & in nomine Domini vltus sum in eos. Videm⁹ etiã hic, qua ratione Christianis liceat belligerare, nempe vt proximum, patriam, rempub. defendant ab iniuria & violētia, oppressos liberent, vt salua & tranquilla sit respub. iustitia, veritas, &c. Vbi huiusmodi causæ sunt, & accesserit præceptum superiorum, licitè pugnare possunt Christiani. Secus autem est, vbi tantum nos vindicari cupimus, aut aliorum bona appetimus, aut propter solam pecuniã bella sequimur. Hoc qui agunt, videant quomodo supremo iudici responsuri sint.

Egressus est rex Sodomorum in occursum, &c.

Hactenus ostendit Moses Abraham fortitudinẽ, fidem, charitatem, vigilantiam, prouidentiam, circumspectionem in bello: nunc deinceps ostendet, qualis post primam victoriam fuerit, quæ vt plurimum homines reddit insolentiores & peiores, nihil tale inuenimus in Abrahamo. Deinde in hoc textu videmus, quomodo Deus cultores suos etiam in mundo glorificet. Abram enim ille hactenus ignotus & peregrinus, nunc a duobus regibus honoratus, quorum vterq; obuiam illi procedit, ac munera offert etsi dissimilia, vt infra patebit. Sic igitur verum comprobatur, quod supra dixerat Deus: Magnificabo te, vel nomen tuum, & cetera. Cæterum, quod regem quidem Sodomorum dixit exisse in occursum Abraham, nec addit quomodo exierit, vel quid fecerit, idè factum est, primum, quod omnes sciant, qua pompa soleant obuiam procedere: secundò, quod non multum ponderauit Moses, quid impius ille rex fecerit: tertio, quod ad alia & maiora properat, vnde statim subdit.

At verò Melchisedech rex Salem, &c.

Quis fuerit iste Melchisedech incertum est: Aliqui pu-

Psal. 117.

Gen. 12.

Hebr. 7.

qui putauerunt eum non hominem, sed angelum fuisse, ex eo vel maximè permoti, quòd Paulus dixit eum fuisse sine patre, sine matre, sine genealogia, sine initio, sine fine. Verùm hoc nihil est, non enim vult Paulus, quòd nullum habuerit patrem, nec principiū, nec finem: sed quòd hæc in scripturis non habeantur, quis fuerit eius pater, quæ mater, quando inceperit, quando mortuus sit: nihil horum in scriptura inuenies. hoc Paulus ad mysterium accommodauit. Hebræi putant eum fuisse Sem primogenitum Noe, quem & constat vsque ad tempora Abrahamæ vixisse: nihil tamē certi hinc constat.

Proferens panem & vinum, erat enim sacerdos, &c.

Nec hic expressè dicitur, in quem vsum protulerit panem & vinum, aut cui ea dederit. Hęc igitur oritur inter doctos concertatio: Qui negant missam esse sacrificium, volunt, quòd nō ob aliud protulerit panem & vinum, quàm ad refectiōem militum, qui in bello laborauerant, ac itinerando fessi erant. Alij autem, & quidem vetustissimi, sanctissimi quæ volunt, quòd Melchisedech idèò panem & vinum protulerit, vt Deo sacrificiū faceret pro victoria Abrahamæ concessa. Hoc autem primū ex eo probāt, quod statim subditur: Erat enim sacerdos, & cæt. Si sacerdos fuit, certum est, quòd sacrificauit: potissimum enim munus sacerdotis est sacrificare aut offerre. Quæ autem fuerit eius sacrificium, scriptura non exprimit: hoc enim certum est ex Paulo & Dauide psalmo centesimo nono, quod alium sacrificandi ordinem habuerit, quàm Aaron, alioqui quid opus fuisset dicere, Secundū ordinem Melchisedech? Constat igitur, quòd non obtulerit animalia, hoc enim fiebat secundum ordinem Aaron. Nihil autem aliud de ipso legimus, quàm quòd protulerit panem & vinum, quare necesse est, vt dicamus, sacrificium eius fuisse panem & vinum:

Hebr. 5.

& vinum: aut ostēde ex scriptura aliud eius sacrificium. Quamdiu hoc non feceris, sicut facere nūquam poteris, nos cum Ecclesia dicemus, eū idèò protulisse panem & vinum, vt ea offerret. Imò etiam si concedamus, quòd pane & vino milites Abrahamæ refecerit, nihil tamen obstat, quòd minus ea prius obtulerit Deo. Sic enim etiam agn⁹ paschalis prius offerebatur, postea comedebatur. Imò magna pars sacrificiorum veteris testamenti cedebat in vsu offerentium. Sed ad textum. Idèò Melchisedech panem & vinum protulit, & etiam Deo obtulit, quasi congratulans Abrahamæ de victoria adeptæ: simul quæ gratias Deo agens, ac suo sacrificio Abraham admonens, vt soli Deo victoriam adscriberet.

Et benedixit ei, & ait: Benedictus Abram, &c.

Alterum sacerdotis officium est benedicere: Sic enim & Moses docuit Leuitas, quomodo benedicerent populo: & Christus Apostolis dixit: In quamcunq; domum intraueritis, dicite, pax huic domui, &c. Vide autem, quomodo benedicat sacerdos hic: Primò commendat ipsum Abram, non tamen in se, sed in Deo excelso. Imò nec solum Abram benedicit, sed Deum ipsum. Hoc est sacerdotis officium, omne bonum finaliter in Deum referre, homines quæ ad Deum erigere. Hinc discamus sanctos ita honorare, vt tamen Dei non obliuiscamur: imò non aliter ipsos honorare, quàm in Deo, & Deum in ipsis: quemadmodum Melchisedech hic facit.

Num. 6.
Matt. 10.

Et dedit ei decimas ex omnibus, &c.

Ambiguum hic est, quis alteri decimas dederit, sed Paulus explicat, nempe quòd minor maiori dederit, Abram Sacerdoti. Obserua hic, quòd decimæ etiam ante datam legem datæ sunt, ne quis putet tantum legale esse præceptum, ac nūc cum ipsa lege abolitum. Imò ex hoc loco apparet, quòd

Hebr. 7.

quòd ad legem naturæ pertinet, terræ nascentium partem segregare, tū vt vel sic confiteamur à Deo nos omnia accepisse, tum vt hinc sustēentur, qui alijs communiter seruiunt docendo, consultādo, iuuando, vel protegendo, & hi quoque, qui paupertate grauantur. vnde & Christus: Dignus est operarius cibo suo. Et Paulus: Qui Euangelio seruiunt, de Euangelio viuant, sicut olim seruientes altari, &c. vide, & iterum: Communicet is, qui catechizatur ei, qui se catechizat in omnibus bonis. Hæc ideo dixerim propter eos, qui persuasi sunt se ab omnibus externis grauaminibus liberatos: interim tamen nec illos excusare volo, qui decimas recipiunt, videant ipsi quo iure eas accipiunt, quomodo vtantur, quomodo ecclesiæ seruiant.

ALLEGORIA.

Melchisedech præfigurauit Christum, quod patet ex Paulo: itemque ex eo, quod in psalmo dicitur. Iurauit Dominus, & nō pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Qui psal. ad literā de Christo intelligitur, vel ipso Christo teste. Oīa igitur, quæ hīc de Melchisedech dicuntur, in Christo perfectissimè completa cernimus. Primò enim verè rex est Christus: Ipsi enim data est potestas in cœlo, & in terra. Secundò non qualiscunque rex est, sed rex iustitiæ, qui solus & peccata tollere, & veram iustitiam conferre potest. Tertio est rex Salem, id est, pacis, sic enim Paulus interpretatur: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Quarto est etiam sacerdos, imò vnus & verus sacerdos, nō cuiuscunque, sed Dei excelsi, qui solus Deo recōciliare potest. Quintò verissimè in Christum cōpetit, quòd est sine patre, sine matre, sine initio & sine, secundum enim humanitatem non habet patrem, secundum diuinitatem nō habet matrem, imò nec initium

Matt. 10.
1. Cor. 9.

Gal. 6.;

Psal. 109.

Matt. 22.

Eph. 2.

initium nec finem. vnde ex hoc Paulus probat sacerdotium Christi æternum esse. Quamuis enim semel tantū oblatus sit, virtus tamen sacrificij eius semper manet. Et quamuis semel tantū in sancta Hebr. 9. introiuerit, semper tamen assistit vultui Dei pro nobis. Sextò etiam Christus panem & vinum suis protulit, cum in cœna accipiens panem diceret: Accipite & manducate, hoc est corpus meum, &c. Itemque: Hoc facite in meam commemorationē. Matt. 26. Septimò, idem sacrificium panis & vini potissimū ad hoc ordinauit & instituit, in refectionem & confortationem eorum, qui contra diabolum pugnāt. Octauò, quemadmodum Melchisedech prius obtulit, postea cibauit: sic sacrificium hoc nedum refectio est lassorum & debilium, sed etiam sacrificium laudis & gratiarum actionis, quo in finem vsque mundi vti debemus: Hoc facite, inquit, in mei memoriam. Nec obstat, quòd quidam à nomine sacrificij abhorrent, iustissimè enim sacrificium nominatur, tum quia verus vsus huius sacramenti est, vt in sumptione eius Deo laudes & gratias offeramus, tum quòd in ipso repræsentatur, & quasi ob oculos ponitur vnicum illud sacrificium, quod Christus in cruce perfecit, ac Deo sistitur crucifixus ille filius eius, admoneturque vt propter ipsius passionem & mortem nobis propitiari dignetur. Denique etiam per sacramentum hoc admonemur, vt nos ipsos Deo offeramus: Cōgruè igitur sacrificium dicitur, etiam ab antiquis. Nihil ergo opus esset tantas tragedias excitare, propter nomen illud sacrificij, cum non nuper inuentum sit, nec sine causa, vt iam dictum est. Abusus missæ abolendū essent, non ipsa missa: alioqui si propter abusum licet rem aliquam in se damnare, cur non totum Euangelium damnamus, quò tam miserè, imò impiè plerique abutuntur? Signāter etiam ad Christum pertinet benedicere: per ipsuni

ipsum enim benedictio in omnes gētes peruenit. Postremò ex eo, quòd Abram, è quo ortus est Leui & Aaron, decimas dedit Melchisedech sacerdoti, qui Christum præfigurauit, Paulus probat sacerdotium Christi maius esse sacerdotio Aaron. Vide epist. ad Hebr. cap. 7. & 8.

Sic igitur in vna hac figura fermè videm⁹, quicquid Euangelium dicit de Christo, eiusque regno & sacerdotio, cultuq; , quem in Ecclesia instituit. Ex Euangelio siquidem habemus Christum regē esse, non tamen qualemcunque, sed regem iustitię & pacis. Luc. 1. & Matt. 2. Deinde Euangelium docet Christum sacerdotem quoque esse, sed longè excellentiorem, quàm Aaron fuit, nedū in persona, sed etiam in officio, sacrificio, & longiturnitate. Aaron homo fuit: Christus Deus & homo. Aaron etiam pro seipso offerre cogebatur, quia peccator: Christus non. Aaron suis oblationibus Deum perfectè placare non potuit: Christus aut potuit. Aaron mortuus est: Christus aut est sacerdos in æternum. Præterea Euangeliū expressè dicit, quòd Christus in vltima cœna accepit panem, &c. idque etiam præcepit Apostolis facere in memoriam sui: Hoc facite, inquit, & cæt. Quo verbo omnia sacra & sacrificia externa veteris legis abrogauit, inque eorum locum instituit, vt sacrificium corporis & sanguinis sit nostrum sacrum & sacrificium, quo Deo patri passionem Christi offeramus, circaq; ipsum sacrum fidem nostrā, spem, charitatem, orationem, meditationem, laudes, gratiarum actiones, & cultum exerceamus, quem admodum antiqui fecerunt in suis sacris & sacrificijs, imò etiam ipse Melchisedech. Omnia, inquam, hæc in hac figura præostensa fuerunt, adeò vt hæc vna figura multas cōtentiones sedare posset, si rectè attendereretur, ac tantoperè spiritū quaeremus, quantum propter verba concertamus.

Ad hoc

Ad hoc enim deuētum est apud quosdam, vt scripturarum interpretatio nihil aliud sit, quàm verborum concertatio: dumque vnus æditionē vulgatam, alius Græca, alius Hebraica citat, interim sensum amittimus, imò accedentibus affectibus manifestum errorem potius admittimus, quàm nos vinci patiamur, sicque nimium altercando veritas amittitur. Id quod circa hoc sacrificium contigit, iusto tamen Dei iudicio, quia enim hætenus tam indeuotos & ingratos nos exhibuimus circa hoc sacrificium, imò in plerisque abusi sumus, iusto Dei iudicio permittit Deus, vt eo priuemur: quemadmodum & olim cum Iudæi templo & terra promissa abuterentur, permisit Deus, vt templum exureretur, &c. Iustus est Dominus, &c.

Da mihi animas, cætera tolle tibi, &c.

Dissimiles fuerunt hi duo reges, Melchisedech primò omnium Deo offert & gratias agit: rex autem Sodomorum Deine meminit quidem, sed tantum de spolijs curat. Contra etiam Abram longè aliter agit, quàm supra: à Melchisedech quidem summā deuotione accepit benedictionem, ab hoc autem nihil recipere vult, quia tantum temporalia offert. Nos longè aliter affecti sumus: temporalia spiritualibus præferimus, Abraham contra.

Leuo manum meam ad Deum, &c.

Alios victoria insolentiores facit, vt obliuisci incipiant Dei, nec præterita pericula curent, nec futura præuideant. Pij autem longè aliter agūt, nā hi semper vtramque fortunam secum cogitant, & cum foelices sunt, cogitant præteritam infœlicitatem, sciuntque iterum fieri posse, vt ærumnosi fiant: idèò Abraham nihil eleuatur ob victoriam. Deinde videmus, quantum vir hic diuitias contempserit, primò enim magna erat præda, quæ ex

seipfa allicere poterat: deinde iure belli eā acq̄i-
fierat: præterea magnam occasionem habuiffet
eam accipiendi, quia peregrinus, & ignotus & de-
spectus, vt vel sic in notitiam hominum veniret,
ac ab improbis tutus effret. Demum etiam rex li-
beraliter offerebat: Ipse tamen nec filium quidem
accipere voluit. Verè magna virtus, & pius ani-
mus. Vbi nunc inuenies qui hoc imitetur? Nobis
longè alius animus est. Ideo autem accipere no-
luit, vt omnes viderent eum non propter lucrum
pugnasse, sed ex charitate, ad liberādos captiuos.
Quā paucos autem sic bellantes inuenies? Se-
cundò, ideo accipere noluit, quia ea bona paupe-
ribus direpta erant: nialuit igitur, vt eis restitue-
rentur, quā vt ipse hinc ditatetur. Tertio, quia
noluit esse obnoxius regi. Nihil enim, vt vulgo di-
citur, carius emitur, quā quod dono datur: tunc
enim si non duplo rependas, ingratus iudicaris.
hoc noluit Abram. Quarto, vt gloria soli Deo per-
maneret: Nihil, inquit, accipio à te. Hoc enim pos-
set redundare in iniuriam Dei, & nomen eius vi-
lescere. Non per industriam, inquit, meam diuitias
illas acquisiui, sed ex beneficio Dei. Quòd si ego
dona acciperem à te, omnes vicini dicerent: Ecce
beneficio regis Sodomorum ditatus est Abram,
& sic auferetur gloria Dei, qui solus me ditauit.
Vide quā pius cor: non curat damnum suum,
vt Dei gloria permaneat. Quintò, vt etiam impijs
ostenderet, se maius quiddam habere, quā diui-
tias, simulque infideles arguat, qui omnem spem
in diuitijs ponunt. quasi dicat: habeo Deum, qui
plus potest, quā omnia mūdi bona. Iurat autem,
vt non dubitent eum ex animo loqui. Præterea
etiam Deum corā infideli prædicat, quòd sit Do-
minus cœli & terræ: si fortè eum ad cultum vnus
Dei perducere possit. Summa, ex labore suo & o-
pere charitatis, tantum sumit victum pro militi-
bus

bus suis. Dignus est enim mercenarius cibo suo.
Deinde tribus illis viris partes suas relinquit: Nā
alia erat eorum ratio, illi nō erant ordinati, vt no-
men Dei sic prædicarent, Abram autem datus e-
rat in exemplum omnibus gentibus vsque ad fi-
nem mundi: Idè pro seipso nihil accipere voluit.
Verè insignem virum. Igitur si filij Abrahæ estis,
opera Abrahæ facite. Ioan. 8.

Caput decimum quintum.

His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abrā-
per visionem dicens: Noli timere Abram, ego protector
tuus sum, & merces tua magna nimis. Dixitque A-
bram. Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadā absque libe-
ris: & filius procuratoris domus meæ iste Damascus Eliezer.
Additque Abram: Mihi autem non dedisti semen: & ecce ver-
naculus meus herus meus erit. Statimque sermo Domini fa-
ctus est ad eum dicens: Non erit hic heres tuus: sed qui egre-
dietur de utero tuo, ipsum habebis heredem. Eduxitque eum
foras, & ait illi: Suspice cœlum, & numera stellas si potes. Et
dixit ei: Sic erit semen tuum. Credidit Abram Deo, & reputa-
tum est illi ad iustitiam. Dixitque ad eum: Ego Dominus, qui
eduxi te de Vr Chaldeorum, vt darem tibi terram istam, &
possideres eam. At ille ait: Domine Deus, vnde scire possum,
quòd possessurus sim eam. Et respondens Dominus: Sume, in-
quit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem
annorum trium, turturem quoque & columbam. Qui tollens
vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & vtrasque partes con-
tra te altrinsecus posuit: aues autē non diuisit. Descenderunt-
que volucres super cadauera, & abigebat eas Abrā. Cumque
sol occumberet, sopor irruit super Abram, & horror magnus et
tenebrosus inuasit eum. Dictumque est ad eum: Scito præno-
scens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non
sua: & subiciant eos seruituti & affligent quadringentis an-
nis. Veruntamen genē, cui seruituri sunt, ego indicabo: & post
hæc egredientur cum magna substantia. Tu autem ibis ad pa-
tres tuos in pace, sepultus in senectute bona. Generatione au-
tem quarta reuertentur huc: nec dum enim completæ sunt ini-

quitates Amorrhæorum, vsque ad præsens tempus. Cum ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas. In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abram, dicens: Semini tuo dabo terram hanc à fluuij Aegypti vsque ad fluuium magnum Euphratem. Cineos & Cinezeos, Cedmonæos & Hethæos, & Pherezeos, Raphaim quoque, & Amorrhæos, & Chananæos, & Gergeseos, & Lebusæos.

Quemadmodum è fonte largis fluente riuis etiam si omnes hauriant, non solum non imminuuntur fluentia, sed quanto plures sunt, qui inde hauriunt, tanto magis aquarum natura scaturit: Ita etiam in patriarcha nostro fieri videmus. Multas enim hætenus virtutes audiimus, sed nondum finis: imò subinde maiora de ipso scribit Moses, narrationemque de illo velut catenam auream cõtexit: nimirum omnibus nobis in exemplum. Sic & in hoc capite historiam eiusdem patriarchæ continuat, sic incipiens:

His itaque transactis, factum est verbum Domini, &c.

Postquam, inquit, Abram magnum illud opus charitatis ostendit, captiuum Loth aliosque erundo, insignemque temperantiam in eo, quod regis Sodomorum dona contempsit, vt gloria victoriæ soli Deo permaneret, his, inquit, transactis, cum se tam piũ in omnibus ostendisset, ipse Abram, statim adfuit Deus, premiaturus eius pietatẽ. Hic igitur videmus, q̃ Deo placet sancta & pia opera suorum. Secundò, q̃ Deus scit & videt bona opera nostra, etiam si coram mundo occulta sint. Pater, inquit, videt in abscondito. Tertio, quod nullum Deus bonum irremuneratum relinquit. Non igitur frustra laboramus, non fallit Deus, id quod hoc loco mōstrare voluit, tantũ vt omnibus viribus pietati studeamus, merces & remuneratio certa erit nobis. Amen, inquit, dico vobis, non perdet mercedem suam. Vide autem miram Dei dignationẽ & con-

Matt. 6.

Matt. 10.

descen.

descensionem. Quod Christus de seruis fidelibus in Euangelio dicit: Faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis: hoc fermè hĩc videmus. Primum in eo, quod Abrahæ apparet. Secundò, quod ei loquitur, nec qualitercunque, sed quàm familiarissimè. Iam magnum est, vbi Deus hominẽ alloquitur: Imò nihil melius cõtingere posset, sic nihil terribilius est, quàm vbi Dominus tacet, & verbum subtrahit. Quòd autem Dominus toties Abrahæ loquitur, indicio est, quòd Abram prius verborum Domini auditor fuit, alioqui non toties cum alloquio dignatus esset. Loquitur & nobis Dominus, sed vtinam tanta fide & deuotione, sicut Abram, ipsum verbum susciperemus. In visione autem noctis eum alloquitur: tunc enim aptiores sumus verbo Dei, nimirum terrenis curis & negotijs aut tumultibus sepositis. Quæ autem hĩc loquitur Deus, admodum consolatoria verba sunt, imò verè euangelica, huiusmodi enim verbis dignus erat, qui primum illud verbum admodũ durum: egredere scilicet, &c. tam obedienter impleuerat. Euangelicæ enim promissiones ad eos solos pertinent, qui ex toto corde se diuinis præceptis manciparunt: non ad leues illos, qui cum totaliter vitijs dediti sint, de Euangelio tantũ se iactant. Summa, si vis vt Deus & tibi tam familiariter loquatur, cura vt sis Abram, hoc est, tam fidelis, tam obediens, vt ipse.

Noli timere Abram, &c.

Sonare videntur verba, quasi Abram in aliquo timore fuerit, nec tamen exprimitur, quis fuerit ille timor. Volunt igitur aliqui, quòd timuerit, ne accepta tanta victoria, totum iustitiæ premium in hac vita accepisset, vt nihil illi expectandum esset in futuro. Semper enim timet iustus, cum prospera hĩc habet, ne in hac vita remuneretur, quemadmodum diues ille, cui dictum est: Recepisti

Luc. 16.

Y 4

bona

Luc. 6.

bona in vita tua, &c. Vnde & Christus dixit: Vt vobis diuites, qui hinc habetis consolationem vestram, vae qui ridetis nunc, &c.

Alij volunt, quod timuerit, ne nimium fecerit in bello: In huiusmodi enim rebus facile excedimus: piarum autem mentium est ibi etiam culpam timere, vbi nulla est. Alij volunt, quod propterea timuerit, ne quatuor illi reges, quos nocte oppreserat, iterum adunati in eum irruerent. Hunc itaque timorem Dominus sua consolatione lenit, cum timere prohibet, & addit causam.

Ego protector tuus, &c.

Gen. 12.

Quasi dicat, iam non semel accepisti protectionis meae gustum: Primum in eo, quod propter te flagellavi Pharaonem regem Aegypti: Deinde, quod me protegente, quatuor reges in manu tua fuere. Ergo & de cetero fidentior esto: qualis fui, talis adhuc sum & ero. Ego protector tuus, ego curam tui ago & agam. Non dicit: Angelus meus te custodiet, sed ego ipse. Verè ingens promissio, magnaue Dei cōdescensio. Quam securus autem sit, qui Deum habet protectorem, psalmus nonagesimus indicat.

Psal. 90.

Et merces tua magna nimis, &c.

Non, inquit, te poeniteat, quod non receperis spolia iure belli parta: Ego tibi maiora dare possū, nihil tibi deerit, quam diu me habes. Deinde non graue videatur mihi obedire, Ego merces tua abunde laborem tuum remunerabo etiam in hac vita. Maximè autē in futura vita ego ero merces tua, non qualiscunque, sed magna nimis. Oculus enim non vidit, &c. quæ præparauit Deus timentibus se. Nec dicit, hoc vel illud tibi pro mercede dabo: sed ego ipse ero merces tua, omnia simul bona tibi communicabo, & quam diu ego Deus maneo, tam diu tua merces manebit, &c. Verè ingens promissio. Quis nunc dubitet, aut durum iudicet Do-

mino

mino seruire? Obseruandæ sunt hæ promissiones: multam enim efficaciam habent promouendi hominem ad bonum. Qui enim cogitat Dominum esse protectorem suum, facile contemnet mundi mala, & qui futuram remunerationem attendit, non murmurabit de labore, sciens nimirum, quod breuis est labor omnis huius vitæ, & modicus, si ad futuram remunerationem conferatur. Non enim sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam, &c. Quod autem hæ promissiones ad omnes pertineant fideles, ex eo patet, quod Christus in Euangelio fermè similia suis sequacibus promittit, vt cum dicit: Scit pater vester celestis, quod his opus habetis. Item: Quid timidi estis, modicæ fidei? Et: Centuplum accipiet, vitamque æternam possidebit. Item: Qui mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, &c.

Rom. 8.

Matt. 6.

Idem 8.

Matt. 19.

Ioan. 12.

Gen. 3.

Domine Deus quid dabis mihi? &c.

Et hinc videmus, quam beatus sit, qui Deum habet propitiū. Cum enim alias Deus terribilis peccatoribus, adeo vt Adam vel sola voce eius audita se absconderit & fugerit: vnde & Moses dicit Deum esse ignem consumentem. & Nahum: ante faciem, inquit, indignationis eius, quis stabit? &c. Hic tamen Abram Deo astat, cum eo loquitur, audit respondentem: nullus hic terror aut timor: sed mera gratia & charitas. Quis tam impius, qui non & sibi ipsi hæc optaret? Atqui etiam nos ad hoc pertingere possumus. Appropinquate Deo, inquit Iacobus, & appropinquabit vobis. Et Deus ipse: Cōuertimini ad me, & ego cōuertar ad vos. Et Christus: Non vultis, inquit, venire ad me, vt vitam habeatis. quasi dicat: vobis imputare. Vide autem, quomodo reuerenter Abram Deum alloquatur: bis enim in Hebræo Dominum eum nominat. sic enim habet Hebræi: Domine, Domine. Apud nos autem Dominum & Deum nominat. Dominum, quia para-

Gen. 30.

Deut. 4.

Nahum. 1.

Iacob. 4.

Zach. 1.

Ioan. 5.

Y 5

tus erat

Gene. 3.

Gene. 4.

Ioan. 20.

tus erat obedire: Deū autem, in quo omnē spem reposuerat. Non tam reuerenter primus homo Deum alloquebatur: quamuis enim Dominum cum nominaret: Vocem, inquit, tuam audiui Domine, tamen tantū semel Dominum appellat, itē tantū Dominum, nō etiam Deum appellat. Multō irreuerentius Cain impius Deum alloquitur, qui nec Dominum, nec Deum eum nominat, sed absque vlla reuerentia: Nunquid, inquit, custos fratris mei sum ego? Ceterū, quōd Abraham in hęc verba prorūpit, vt diceret: Domine Deus: ex magna admiratione diuinæ dignationis: iamque ex magna dulcedine, animique iucunditate, quam ex tātis promissionib⁹ senserat, prouenit, id quod & Thomæ Apostolo contigit, cū viso Domino post resurrectionem exclamaret: Dominus meus, & Deus meus. Quōd autem subdit Abram: Quid dabis mihi? non est diffidentis animi, sed contriti & humiliati cordis, & cum nimia humilitate Dominum consulentis: videlicet, vt flebili questione pulsatus Deus certius quid respōdeat de superiori promissione sperandæ successionis. Nam dictū suprā fuerat: Faciam te in gentem magnam. Et si quis potest numerare multitudinem terræ, semen quoque tuum numerare poterit. Hoc autem nondum satis certum erat, an ex suo sanguine, vel aliunde heredes habiturus esset, cū adoptiui possint filij vel heredes, seminis æquiuatione significari. itaq; quasi proprii seminis definitionem efflagitat.

Ego, inquit, vadam absque liberis, &c.

Hic tandē occasionē nactus, Deo aperiet cor & desiderium suum. Duo quedā angebāt eius animū. Primū, q̄ sobole carebat. Alterum, q̄ timebat, ne si ipse interiret sine filijs, promissio illa de futuro semine Christo, benedictioneq; per ipsum futura interiret. Magis enim sollicit⁹ erat pius homo de salute

lute totius generis humani per Christum fienda, quā de hærede sibi in temporalibus successuro: nec admodum curabat, ad quem sua bona deuoluerentur, sed ne irrita fieret salus promissa toti mundo. Obserua autē, q̄ non dicit: moriar sine liberis, sed vadam. Hi enim, qui hanc vitam in virtutibus egerunt, quando ex hac vita emigrant, verē liberantur, quasi soluantur à certaminibus, & à vinculis relaxentur. Est enim mors his, qui benē viuūt, translatio quædam ad meliora, à momentanea & misera vita ad perpetuam & beatam.

Et filius procuratoris mei iste, &c.

Decurtatē loquitur, more eorum, qui dolore aliquo anguntur. Duplicem autem habet sensum. Primò, quasi dicat, procuratori meo dedisti, quod mihi denegasti, filium scilicet. Secundò, quasi dicat: quia proprio filio careo, cogor filiū serui hūc adoptare. In hoc autem non accusat Dominū, sed tacitē eum admonet promissionis factæ. Deinde dolorem suum ei aperit, qui adiuuare potest. Nihil tamen expresse petit, sed omnem rem tacitē Deo committit, quemadmodum & Centurio ille **Matt. 8.** Euangelicus contentus dixisse: Domine, seruus meus iacet paralyticus, residuum commendat, nū velit saluare eum. Præterea Abram hoc verbū admiratiuē dixit, quasi dicat: verē mirabiliter mecum agis, alijs filios das, quibus nihil promisisti: mihi cui multa promisisti, non das filios. Item: Multa mihi bona dedisti, & quōd maximè desidero, sine quo alia iucunda non sunt, non das. Sic verē etiā **Psal. 67.** nunc Deus mirabilis est in sanctis suis: plerunque enim etiam impijs dat, quæ suis negat, vt diuitias, sanitatem, scientiam. Item interdum quod maxime desideramus, non dat, cū interim plura alia concedat. Omnia tamen propter nos facit: ipse scit, quid nobis conducat.

Non erit hic heres tuus, sed qui egredietur, &c.

Statim

*Psal. 33.
Psal. 144.*

Statim adest Deus, nec finit iustum diutius cruciari, sed consolatur verbis primùm: deinde etiam desiderium eius implet: Prope enim est Dominus his, qui tribulato sunt corde: itemque omnibus, qui inuocant eum in veritate. Non potest enim non exaudire orationes iustorum ad Dei gloriam pertinentes. Non, inquit, erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, & hoc cupiebat Abram audire: Ideò Deus ei condescendit, Ex hoc autem verbo discimus, ad quos hæreditas & promissiones Abrahæ pertineant, nõ ad seruos, sed ad filios tantum: quemadmodum & Christus dicit: Seruus non manet in æternum: filius autem manet semper in domo patris. Serui sunt, qui vel timore pœnæ, vel spe præmij operantur: filij autem, qui ex amore operantur.

Ier. 8.

Suspice cælum, & numera stellas, &c.

Psal. 93.

Non solum verbo, sed etiam signo eum certificat. Quia enim in magna animi turbatione erat iustus, magna etiã opus habebat cõsolatione, quã & abundè præstat Deus, vt verè dicere potuisset: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Eduxit autem eum, vel secundum literã, vel in visione, quod videbatur ipsi Abræ, quasi eum educeret. Promittit aut ei hoc loco nedum naturã, sed etiam gratiam, nedum filios, sed gloriosos filios, nedum multos, sed etiam claros: quare hæc promissio longè maior est, quàm præcedens. Hæc enim ad solos electos pertinet, ad eos scilicet, qui fidem Abrahæ imitantur. Superior autem promissio, vbi dicit: Si quis potest puluerem terræ numerare, numerabit & semen tuum, ad carnales pertinet, qui secundum naturam tantum, non secundum fidem & promissionem filij Abrahæ sunt, quales sunt Iudæi obstinati. Pulchrè autem carnales filij Abrahæ pulueri terræ comparantur, tum quia tantum

Gen. 13.

tantum terræ inhiant, terrenisque promissionibus: tum quia sicut puluis leui vento hinc inde projicitur: sic apud impios nihil stabile, firmum, sed omnia vana, caduca, & ipsi & ea, quæ ambiunt. Iusti autem & spirituales filij Abrahæ stellis cœli comparantur. Primò, quia stabiles & fixi sunt, non in terra, sed in cœlo, nec vllò vento aut tempestate deiiciuntur, fundati enim sunt super firmam petram. Secundò stellis comparantur, propter multitudinem. Sicut enim nemo stellas numerare potest, præter solum Deum, qui solus multitudinem earum numerat, & omnibus ipsis nomina vocat: Sic nemo nouit electorum numerum, nisi solus Deus. Tertio, propter differentiã. Sicut enim stella à stellis differt in claritate, sic & pij in gratia & cognitione, aliisque donis. Quarto, propter lucem. Pij enim lucent, vt luminaria in firmamento cœli. Vnde & à Christo dicuntur lux mundi, & iubentur lucere coram hominibus, &c. cum impij sint tenebrosi, &c. Quintò, propter altitudinem, quod etiam nunc corpore in terra conuersantes, animo tamen in cœlo conuersantur. Studeamus igitur, vt inter eos Abrahæ filios numeremur, qui stellis cœli comparantur: non eis, qui similes sunt pulueri terræ.

Credidit Abram Deo, & reputatum est, &c.

Etiã in præcedentibus promissionibus Abrã credidit Deo: alioqui nunquam egressus fuisset de terra sua. Hic tamen potissimum Moses fidem eius commendat, verè enim magna & admiranda fides fuit hic, quod cum senex esset, & uxorem sterilem & vetulam haberet, credidit tamen Deo promittenti filium, contra naturam, contra rationem, contra sensum humanum, vel vt Paulus ait, contra spem in spem credidit, Deo gloriam dedit, seipsum rationemque propriam captiuauit. Hanc tam insignem fidem commendare voluit Moses posteris in

In epistolis
ad Romanos
& Galat.

ris in exemplum: imò nedum Moses, sed & Deus ipse hanc fidem magni æstimauit. Reputatum est, inquit, ei ad iustitiam, hoc est, Deo placuit: adeò, vt propter hanc fidem iustus esset, & reputaretur coram Deo. Sicut igitur Adæ incredulitas reputata est ei ad iniustitiam: sic huius credulitas reputata est ei ad iustitiam. Ex hoc dicto Paulus arguit, iustificationem non conringere ex operibus, sed ex fide. Loquitur autem non de qualicunque fide, sed ea, qualem habuit Abraham. Meritò autem fidei iustificatio tribuitur. Ipsa enim maximè Deum glorificat, cum ei veritatem, bonitatem, iustitiam, potentiam tribuit, nobis ipsis autem mendacium, peccatum, iniustitiam, impotentiam: Qui autem Deum glorificat, à Deo iterum glorificatur. Deinde etiam ideo iustè fidei tribuitur iustificatio, quia fides est radix omnium bonorum. Ex ipsa enim primò oritur spes, postea etiam charitas. Qui enim credit Deum bonum & veracè esse, incipit benè de ipso sperare, imò & ipsum quoque diligere. Ex dilectiōe deinceps bona opera sequuntur. A fide igitur incipiendum est spirituale ædificium, ac primò cogitandum, quòd Deus gratiam promisit, non ex meritis hominis, sed ex mera misericordia, & propter Christi passionè & mortem. In hanc Dei misericordiã omnis spes ponèda est, & ex ea fiducia, confessio, oratio, ieiunium, aliaq; pœnitentiæ opera perficienda: tunc enim etiã nobis reputabitur hæc fides ad iustitiam, &c.

Rursumque dixit Dominus, ego sum Deus, &c.

Iam credebat Abraham: iam per fidem iustificatus fuerat: adhuc tamen Deus alijs verbis fidè eius confirmat. Primò, ne iterum languescat. Secundò, vt insuper augeatur & crescat. Nulla enim fides tam magna, quæ non languescere posset: nec aliqua fides tam magna est, quæ non possit crescere. Vnde Apostoli: Domine adauge nobis fidem. Vnde

Luc. 17.

Vnde & Paulus frequenter monet, vt in fide & cognitione Christi crescamus. Patet igitur ex hoc loco, quòd etiam credentes opus habent quotidiana confirmatione ex verbo Dei. Contra eos, qui cum somniauerunt se habere fidem, ex toto negligunt verbum Dei & scripturam, quasi nihil his opus habeant. Duo autem Deus hinc Abraham cogitanda inculcat. Primò, vt cogitet, non hominem esse, sed Deum, qui semen ei promiserat. Secundò, vetera ei beneficia ad memoriam reuocat, vt firmiter credat. Hæc duo etiã nobis consideranda sunt: mirum enim in modum confirmant fidè.

Domine Deus, vnde scire possum, &c.

Quia semel cum Deo loqui ausus fuerat, idque benè cesserat: rursum hoc attendat, sed cum debita reuerentia, humilitate & timore, sicut prius: iterum cum nominat Dominum & Deum. Quòd autem signum petit, non incredulitatis est, sed per hoc tanquam pius pater futuris filijs prouidit, ne fortè peccantibus illis, pœniteret Deum huius suæ promissionis: idcirco in promissione aliquod sibi dari optauit firmamentum fixæ stabilisque veritatis, & quasi interpositionem iuramenti, quasi dicat: non de te dubito, sed de me posterisque meis, ne fortè te ad iracundiã prouocantes, indigni reddamur hac tua promissione. Vnde igitur scire poterò, quòd posteri mei hac promissione non indigni futuri sint? Vide pium animum, quàm sollicitus sit pro posteris, ne benedictionè Domini perdant. Summè desiderabat audire, posteros suos in fide permansuros. Vel aliter: Sciebat Abrã, quòd sicut Deus bona sua dat piè viuètib;: sic ea aufert impiè viuètib;: ideo quærit, quid ipse & posteri sui facere debeant, vt terram promissam, & semel acceptam retinere possint.

Sume vaccam triennem, & capram, &c.

Non differt Dominus, sed spontè offert, quòd fidelis

Psal. 146.

Joan. 5.

fidelis amicus optabat quidem, sed petere non audebat. Sic enim Deus ubique pijs condescendit, iuxta illud Psalmi: Voluntatem timentium se faciet, &c. Quanquam autem obscura, imò ridicula videantur, quæ hic dicuntur, non tamen contemnenda sunt: imò & diligentius perferutanda. Non sine causa enim Christus dixit: Scrutamini scripturas.

Scriptura enim sacra plerunque sub verbis humilibus ingentia mysteria continet; id quod hic videbimus. Primò enim, cum infra dicatur: In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abraham, apparet quòd quæ hic dicuntur, nihil aliud sonant, quam quo ritu aut modo Deus fœdus pepigerit cum Abraham. Tradunt autem hunc morè fuisse Chaldæorum in paciscendis fœderibus: Solebant diuidere taurum vel porcum, & hi qui fœdus inibant, solebant transire per diuisum taurum: in vnum latus vna pars, in alterum alia ponebatur: & imprecabantur sibi ipsis talia: Qui prior fœdus soluerit, sic à Deo occidatur ac diuidatur, &c. Tale quiddam etiam apud Romanos in antiquis fœderibus paciscendis inuenitur: tunc enim fecialis porcã sive licæ aut saxo feriebat, imprecans vt sic feriretur à Ioue, qui prior fœdus soluisset. Ob hanc causam etiam hic iubetur Abram animalia diuidere, nec vnum tantum, sed multa, vt firmius esset fœdus. Deinde ipse Abrã transiuit etiam ignis, qui Deum significabat: adeò Deus in omnibus se accommodauit fragilitati humanæ propter immensam misericordiam suam. Hoc erat certum signum, quòd Deus fœdus cum Abram & eius posteritate percussisset, quò certi esse possent, ipsis terrã dandam Chanaan. Quòd autem iubetur animalia accipere, non vltra nec infra tertium annum, latenter subindicauit fœdus hoc Dei, cum carnali posteritate Abraham, de possidenda terra Chanaan, tantum tria

tam tria tempora duraturum, non vltra. Primum tempus ab Abram vsque ad Mosen: Secundum, vsq; ad Dauidem. Tertium, vsq; ad Christum: non enim vltra hoc tertium tempus seruauerunt terram illam: nec mirum, tunc enim ipsi fregerunt fœdus Christum abijciendo & crucifigendo, quare Deus nihil eis amplius obligatus erat, sed fœdus suum ad alios transtulit, ad spirituales scilicet filios Abraham, &c. Secundò per ea, quæ Abram hic iubetur facere, præostendere ipsi voluit Deus, quid circa posteros eius futurum esset, antequam terram promissam acquirerent. Animalia tantum signabant posteros Abraham. Quòd animalia partim fuerunt terrena, partim cœlestia, vt turtur, signabat, quòd in populo illo & boni & mali futuri essent.

Quòd ea animalia iussit sumere, quæ hominibus seruiunt, signabat seruitutem posterorum Abraham in Aegypto. Quòd omnia tria sunt, signabat per tres generationes, seruitutem illam duraturam, vel propter tres patriarchas, à quibus populus ille Dei nominatus fuit, tria accipi iubentur. Turtur, quæ in desertis habitat, signabat populum illum ad tempus in deserto commoraturum. Columba autem, quæ in domibus nidificat, quòd postea in ciuitatibus habitaturus esset populus ille. Quòd animalia diuisit, volucres autem non: signabat carnales dissensionibus & seditionibus diuidendos in deserto: pios autem in vnitatem permanuros. Aues super cadauera irruentes, Aegyptios signabant, persecuturos semen Abraham. Quòd Abram aues abigebat, signabat propter fidem & promissionem Abraham factam Israelitas liberandos. Quòd sopor irruit in Abrã, signabat ipsum in pace ad patres reponendum. Quòd autem postea horror eum inuasit, signabat magnas angustias passuros posteros suos. Tenebræ autem significant tantam futuram tribulationem, vt ferme fides pro-

missionis extinguatur. Omnia hæc Deus Abrahamæ prius signis, postea verbis prædicere voluit, ne dubitarent de promissione, si non statim impleretur, aut contrarium videretur. Tertio, per hæc, quæ Dominus hic præcipit, ostendere voluit, quomodo posteri eius terram promissam diu retinere possent, nempe per cultum Dei, qui quamuis potissimum in spiritu consistat, fide scilicet, spe, & charitate: tamen etiam externum cultum exigit. Ideo animalia ei ostendit, quæ ipsi & posteri eius immolare debeant, quasi dicat: Cole Deum, & manebit vobis terra perpetuo. Quarto, per duas illas partes diuisorum animalium, & vnâ columbam, præfiguratum fuit, duos populos per mortem Christi & spiritum sanctum adunandos, verumque fœdus Dei ad homines in morte Christi sancientium. Allegoricè autem per hoc, quod animalia illa partim fuerunt terrena, partim cœlestia, præfigurata est duplex vita: Actiua scilicet & Cōtemplatiua. Animalia diuiduntur, quia actiua vita circa multa sollicita est. Aues autem non diuiduntur: quia vnum est necessariū, quod contemplatiui sequuntur. Moraliter, qui certus vult esse de adipiscenda promissionis terra, accipiat primò vaccam, id est, humilitatē, quæ per vaccam iugo assuetam significatur. Ea humilitas sit trima, erga superiorem scilicet, inferiorē, & æqualem. Secundo, sumat capram, id est, penitentiam, quæ trima sit, id est, tribus partibus constat, cōtritione, confessione, satisfactione. Tertio, accipiat arietem, fortitudinem, quæ & ipsa triplex sit, vt scilicet patienter ferat conuitia, damna rerum & corporis. Quarto, accipiat turturem, castitatem scilicet. Quinto Columbam, quæ sine felle est, id est, charitatē. Sciat autem volucres descēsuras, hoc est, dæmones impedituros bona ipsius incepta. Abram igitur, id est, fidelis quisque vigilet, obseruet, oret, curet, vt mundum maneat sacrificium,

Luc. 10.

ficiū, abigat malas cogitationes, resistat diabolo.

Scito prænosces, quod peregrinum futurum, &c.

Quod supra externo signo præmonstrauerat, hic verbis etiam exprimit, quid scilicet circa ipsum Abraham & posteros eius futurum sit. Prædicat autem ei læta & aduersa, vt sciamus omnia à Deo pendere. Deinde, vt discamus, quomodo Deus cum suis agat: nempe, quod nec semper læta, nec semper aduersa eis dat: sed vtraque permiscet, ne si omnia læta essent, superbirent, aut si omnia tristia essent, desperarent. Prius autem prædicat mala, quam prospera. Sic enim semper tentatio præcedit liberationem, labor mercedem, mors vitam, crux gloriam. Non coronabitur, inquit Paulus, nisi qui legitimè certauerit. Quatuor autem mala prædicat posteris Abrahamæ euentura. Primò, peregrinum, inquit, erit semen tuum in terra non sua. Sic peregrinus fuit Isaac, Iacob, Ioseph: demum omnes de stirpe Iacob. Vnde Pharaoni dicebant: Ad peregrinandum in terram tuam venimus. Secundo, seruituti subicient: & hoc primò impletum est in Ioseph, postea in omnibus filiis Israel, vnde dicebant Aegyptij: Cur dimisimus Israel, vt non seruiret nobis? Tertio, malè tractabunt nos. Quam veraciter hoc impletum fuerit, Exodus abundè docet. Quarto, annis quadringentis, inquit. Non breui, inquit, tempore, sed longo admodum hæc patientur. Ideo autem tam diu distulit eis dare terram promissam, partim, quia nondum completæ erant iniquitates Amorrhæorum: partim, vt nos disceremus, quomodo Deus promissiones suas impleat. Primò enim, non statim nos implet: sed differt, vt fidem probet. Sic diu distulit Christum promissum mittere, & cæter. Deinde cum tempus implendi adeo eo modo incipit, vt nihil minus videatur secuturum. Hæc præmonuit Abram iustum, posterosque eius,

2. Tim. 2.

Gene. 47.

Exod. 14.

Exod. 1. 6.

imò & nos ipsos, ne desperemus, si videamus promissiones differri: imò promissionibus contraria fieri. Hæc est enim natura Dei, sic semper egit. Cæterū quadringenti illi anni, non referendi sunt ad tempus, quo fuerunt in Aegypto: non enim tã diu ibi fuerunt: Addendi igitur sunt hi anni, quos Isaac habuit ante natiuitatem Iacob, & quos Iacob habuit ante ingressum in Aegyptum. A natiuitate igitur Isaac incipiendi sunt hi anni, terminati autem fuerunt in egressu ex Aegypto: toto enim illo tempore semen Abrahamæ peregrinatū est in terra non sua.

Obserua etiam piam Abrahamæ mentē, qui cū tanta mala audiret posteris suis euentura, tamen non obmurmurabat Deo, non iudicia eius accusat, sed tacet, Deoque gloriam dat, ipsi omnia permittit.

Gentem autem cui seruituri sunt, ego iudicabo, &c.

Hic læta intermiscet tristibus. Primò autē pollicetur se iudicem futurum: quo verbo indicat etiam eos, quos nemo arguere audet, nondum euasisse: sed suum iudicem habitaturos, eumque iudicem, qui fortior ipsis sit: quare non est, quòd superbiant potētes, id quod pulchrè monet Sapiēs.

Videmus item, hoc verbo Deum esse vindicem suorum: Sic enim nedum hic, sed alibi quoq; promisit: Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Itemque: Mihi vindictam, &c.

Non est igitur, quòd persecutoribus nostris mala imprecemur, imò poti⁹ eis misereamur, vt quibus certa & grauissima imminēt mala. Quòd autem hic comminatus est persecutoribus feminis Abrahamæ, manifestè impletum videmus in Aegyptijs, quos cū decem magnis plagis frustra percussisset, tandem omnes in mari submersit. Impletum etiam est illud, quod subditur: Tunc egredietur cum magna substantia. Ex præcepto enim Do-

mini,

Sap. 5.

Zach. 2.

Exod. 14.

Exod. 12.

mini, vasis aureis & argenteis mutuò acceptis spoliauerunt Aegyptios.

Quicquid autem hîc impletum diximus in carnali semine Abrahamæ, hoc idem etiam nunc cōtingit in spirituali eius semine, id est, in quibuscunq; fidelibus. Primò enim quamuis ipsis promissum sit regnum, non tamen statim illud accipiunt, sed primò peregrini sunt, seq̄ue tales agnoscunt, ac cū psalmo dicunt: Ego sum aduena & peregrinus apud te, &c. Deinde etiam seruituti subijciuntur à malis. Præterea plerunq; malè tractantur, id quod videmus in Christo & Apostolis alijsque martyribus: hæc autem non breui tempore patiuntur, sed longo: imò nonnunquam tota vita præsentis. Ideò etiam Christus suos præmonuit, hæcque prædixit, vt non scandalizarentur. Contra huiusmodi autem multa duplicem consolationem habemus. Prima, quòd Deus nos vindicabit. Secunda, quòd exhibimus cum gaudio & magna substantia, & talibus thesauris, quos nec ærugo, nec tinea demoliri potest, nec fures auferre. Opera enim illorum sequuntur illos. Contra, impij egrediuntur hanc vitam cum magna miseria & paupertate.

Tu autem ibis ad patres tuos in pace, &c.

Hoc verbo etiam ipsi Abræ prædicit, quid ipsi in persona sua futurum, adeò curat Deus pro iusto, adeò ipsi placet pius animus. Singula autem verba Emphasim habent. Primò enim non dicit: morieris, sed mitius ei loquitur: tu, inquit, ibis. Verbum enim moriendi, vel mortis terrorem habet. Vnde & Deus impios per hoc terrere consuevit. Sic Adæ dixit: In quacunq; hora comederis, morte morieris. Sic in Ezechiele: Anima quæ peccauerit, morte morietur. Iusto autem dicitur: Tu ibis. Quo verbo innuit, mortem ipsi nō futuram terribilem: imò ipsum non gustaturum vim mortis, quemadmodum in Euangelio Christus dicit: Qui

Ioan. 16.

Apoc. 14.

Gen. 2.

Ezech. 18.

Ioan. 8.

sermone meos seruauerit, mortem non gustabit in æternum. Summa, iustis mors non est mors, sed transitus ad meliorem vitam. Deinde, ibi, inquit, ad patres tuos, id est, connumeraberis inter electos, & hoc ingens promissio est. Addit: In pace, quod dupliciter intelligi potest. Primò, de pace externa, ut sit sensus: Tu non videbis mala, quæ semini tuo ventura prædixi. Secundò, intelligi potest de pace cum Deo, quamuis enim pax vera, & reconciliatio hominis cum Deo nondum perfecta esset: nondum enim Christus uenerat: tamè quia Abram Christum promissum iam uisus fidei apprehenderat, uerè in pace iturus erat, non minus, quam Simeon, qui Christum in uisus corporalibus tenebat. Addit adhuc: in senectute bona sepelietur. Mundus senectutem bonam dicit, & esse putat diuitijs abundare, in luxu & crapula uiuere, & cetera. Nò sic aut hoc loco accipitur senectus bona, significat senectutem piam, in timore Dei perfectam, in bonis perseverantem, nò remissam & pigram, ut in ceteris, &c. Vide quanta hoc breui uerbo Abrahæ promittit. Verè inter summa & maxima bona humani uitæ est in bona senectute, & in pace mori, atque ad patres transire hoc omnibus pijs summè optandum est, ut benè concludant uitam hanc. Ad hoc autè multum prodest, si à iuuentute in bonis ac pijs operibus exerceamur, &c.

Quarta generatione reuertentur huc, &c.

Iterum redit ad posteros Abrahæ: sciebat enim eum multum sollicitum pro posteritate sua. In Exodo uidemus impletum, quod hic prædixit: Quarta enim generatione peruenerunt ad terram promissam: Leui siquidem cum patre Iacob intrauit in Aegyptum. Leui genuit Caath: Caath genuit Amram: Amram genuit Mosen & Aaron, in hac tertia generatione egressi sunt ex Aegypto, sed non peruenerunt in terram promissam. Aaron genuit Eleazar;

Lucæ 2.

leazar: Is cum Iosue populum introduxit in terram promissam. Sic & nos quarta generatione peruenerimus ad patriam nostram, scilicet post tempus legis naturæ, post tempus legis scriptæ, post tempus Euangelij. In hoc quidem tertio tempore egressi sumus, sed adhuc sumus in deserto: prope autem est tempus gloriæ, tunc intrabimus.

Nondum enim completæ sunt iniquitates.

Amorrhæorum, &c.

Poterat Abram apud se cogitare: cur non modo sibi daret eam terram: huic tantæ quæstioni respondet hoc uerbo. Implere autem peccata, est incessanter peccare, sine omni timore, & obstinate: item peccata defendere, nolle resipiscere, quod est peccatum in spiritum sanctum, quod nunquam dimittitur. Ex hoc aut uerbo patet, quod filij Israel, non propter suam iustitiam acceperunt terram illam, sed propter promissionem Abrahæ factam: & quia Chananzæ meruerant exterminari, id quod Moses manifestè dicit in Deuteronomio.

Deinde uidemus hic Dei misericordiam, quod etiam eos, qui poenam meruerunt, & quos diffiniuit perdere, tamen adhuc expectat, si fortè corrigantur. uerè igitur dixit: Nolo mortem peccatoris, &c. Præterea uidemus hic Deum iustum esse, primum in eo, quod non punit circa demerita: secundò, peccata impunita non finit, etiam si diu taceat.

Insuper uidemus ex hoc uerbo, quicquid peccamus, quasi in unum cumulum & mensuram venire, ut mensura impleta, certum super nos cadat exitium. Non igitur leuia putemus esse peccata: quantulacumque enim sint, tamen addunt aliquid ad cumulum. Denique uidemus gratiam esse, ubi Deus citò punit, per hoc enim cumulo peccatorum decrescit. Contra aut, magna ira est, ubi Deus diu differt & dissimulat: tunc enim cumulus subinde

Ezech. 18.

crefcit & augetur, & ex confequenti etiam poena. Demum in hoc verbo videmus, quod ficut Deus non patitur fuos tentari fupra id, quod poffunt: fic & impios ad certum terminum patitur & tolerat, quem transgredi non poffunt fine Dei punitione. Ideo autem nonnunquam peccata in summū crefcere finit, vt hinc difcamus naturam noſtrā femper ad peiora tendere, niſi retineatur: deinde, vt eò magis oftendat iram fuam ad terrorem aliorum. Igitur cum omnes fateamur malitiam hominum hoc tempore ad summum perueniſſe, merito terrere nos debet hoc verbum. Si enim peccata noſtra ad summum peruenerunt, certum eſt, iudicium Dei non longè abeſſe: quare ad poenitentiam conuertamur. Hoc etiam verbo curioſitati hominum reſpondet, qui ſemper quærunt, Cur Deus hūc tam diu impunè tolerat? &c. Reſpondet, Nondum impleta ſunt peccata eius: non impunè faciet, expecta. Sic etiam differtur iudicium futurum & conflagratio mundi, partim etiam, quia nondum impletæ ſunt iniquitates, partim etiā quia nondū impletus eſt numerus electorum.

Cum autem Sol occubiſſet, facta eſt caligo, &c.

Simile quiddam etiā ſuprà dixit, non ſine cauſa tamen hic repetit, bis enim filijs Iſrael ſol occubuit, bis fuerunt in igne & tenebris, bis deniq; liberati fuerunt: primū ex Aegypto: ſecundò ex Babylone. Caminus ignis tribulationem designat: ſicut enim ignis vrit, comburit adulterina, purgat verum aurum: ſic & tribulatio, &c. Ignis tranſiēs per partes, ſignificat Dei potentiā & bonitatē, qua eis & in Aegypto, & in Babylone affuit potenter contra reges, benigniter quo ad ipſos. Sic & Eccleſia fidelium in exordio ſui, terrorem perpeſſa eſt à perſecutoribus, in fine autem mūdi caminū ignis ferre cogetur: Erit enim tunc tribulatio maxima, qualis nunquam fuit, &c. Cæterum ſicut Chriſtus

Eccle.

Apoc. 6.

Matt. 24.

Eccleſiæ ſuæ affuit in prima perſecutione, ſic & in ſecunda aderit.

In die illo pepigit Dominus fœdus cum Abraham, &c.

Hoc eſt, quod ſuprà dixi diuiſionem illam animalium nihil aliud fuiſſe, quàm externam quandam paciſcendi fœderis ſolemnitatem. Hoc itaque tam diligenter deſcripſit Moſes, verè enim magnum eſt, quod Deus ita condeſcendit hominib; vt non tantum promittat, ſed & iuret, quaſi teneri poſſit, ſi aliter facere præſtendat, quàm promiſit. Sic Moſes commemoratione huius fœderis eum retinuit, ne populum perderet in deſerto: Memen-
to, inquit, Domine Abram, Iſaac, & Iacob, quibus iuraſti dare terram, & cæt. Cæterum cum dicit: Semini tuo dabo terram hanc. Manifeſtè oſtendit, quod fœdus hoc potentiffimum ad carnalem Iſrael pertinet, his enim promiſit & dedit terram hanc. Infrà autem aliud fœdus facit, quod etiam ad ſpirituales filios Abraham pertinet. Ad maiorem autem certificationem ipſam terram deſcribit & determinat, primò per latitudinē, A fluuio, inquit, Aegypti, & cæter. deinde per gentes, quæ eam terram inhabitant. Decem autem gentes hic nominantur, cum Iofue tantum ſeptem ſubegerit, reliquos autem reges Iſrael ſubegerunt. Vide autem hic iudicia Dei, alios expellit, alios introducit: Ipſe transfert regna & poteſtates, &c. Item a-
liud iudicium: Iam ſententiam ferebat has gentes exterminandas, cum ipſi interim laſciuirent nihil minus timentes. Itidem & nunc peccatores garrunt, neſcientes nec cogitantes, quale interim iudicium in cœlo ſuper ipſos latum ſit. Vidimus etiam noſtris temporibus pleraſque gentes expulſas, & alias introductas, necdum tamen timemus Deum. Præueniamus igitur faciem Dei in confeſſione, virgamq; pia conuerſatione & crebris ora-

Z 5

tionibus

Exod. 32.

Gen. 17.

Dan. 2.

Iere. 18.

tionibus ei extorqueamus. Sic enim in Ieremia dicit: Si poenitentiam egerit gens illa, &c. agam & ego poenitentiam, &c.

Caput decimum sextum.

Igitur Sarai vxor Abram non genuerat sibi liberos: sed habens ancillam Aegyptiam nomine Agar, dixit marito suo: Ecce conclusit me Dominus, ne parerem, ingredi ad ancillam meam si forte saltem ex illa suscipiam filios. Cumque ille acquiesceret deprecanti, tulit Agar Aegyptiam ancillam suam post annos decem, quam habitare ceperant in terra Chanaan, & dedit eam viro suo vxorem: qui ingressus est ad eam. At illa concepisse se videns, despexit dominam suam. Dixitque Sarai ad Abram: Iniquè agis contra me: ego dedi ancillam meam in sinum tuum, quæ videns, quòd conceperit, despectui me habet: iudicet Dominus inter me & te. Cui respondens Abram: Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est, vt ere ea, vt libet. Affligente igitur eam Sarai, fugam iniit. Cumque inuenisset eam angelus Domini iuxta fontem aquæ in solitudine, quæ est in via Sur, in deserto dixit ad illam: Agar, ancilla Sarai, vnde venis? & quò vadis? Quæ respondit: A facie Sarai dominæ meæ ego fugio. Dixitque ei angelus Domini: Reuerte ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius. Et rursum: Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, & non numerabitur præ multitudinem. Ac deinceps: Ecce, ait, concepisti, & paries filium, vocabisque nomen eius Ismael, eò quòd au dierit Dominus afflictionem tuam. Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum: & è regione vniuersorum fratrum suorum figet tabernacula. Vocauit autem nomen Domini, qui loquebatur ad eam: Tu Deus, qui vidisti me. Dixit enim, profectò hic vidi posteriora videntis me. Propterea appellauit puteum illum, Puteum viuientis & videntis me. Ipse est inter Cades & Barad. Peperitque Agar Abræ filium: qui vocauit nomen eius Ismael. Octoginta & sex annorum erat Abram, quando peperit ei Agar Ismaelem.

Pergit Moses etiam in hoc capite ipsius Abrahamæ vitam describere, non enim satis admirari potest piuum eius animum. Deniq; cuperet eum

eum omnibus in exemplum proponere, ideò tam diligenter singula describit. In hoc autem capite admonitos nos esse oportet, ne offendamur ex eo, quòd Abrã viuentem vxore aliam duxit, ne quis etiam hoc in exemplũ trahere velit, id quod quidam conantur, qui patrum historijs tantũ vtuntur in libertatem carnis, & prætextum vel velamen malitiæ. Non hic tantum attèdendum, quid Abram in hac re fecerit, sed quam ob causam: non res tantum attèdenda, sed persona. Abraham hoc licuit, quia promissionem habuit, nobis non, quia non eandem promissionem habemus. Sic Israelitis licuit spoliare Aegyptios, quia verbum Domini habebant: nobis non licet denegare, quæ mutuo accepimus.

Sarai vxor Abraham non pariebat, &c.

Magna grauitate & Emphasi hoc ponit Moses, quasi dicat: Quantumcunque Deus promitteret, Sara tamen non minus sterilis manebat, q̄ prius. Mirabilis Deus in operibus. Ideò tam diu differt, vt ipsi omnis gloria tribuatur, quòd factum non fuisset, si fœcunda fuisset, aut in iuuentute peperisset: cum autem nonagenaria parit, nemo non Deo tribuere potest. Sic alias quoque suas promissiones differt, donec omnia desperata videantur, ne quid nostris concilijs, aut viribus tribuamus, sed vt cum Dauide dicere cogamur: Dominus firmamentum meum, liberator meus, Deus meus, virtus mea, protector meus, &c. Deinde videmus hoc loco, quanta fuerit fides Abrahamæ, qui decem iam annos expectauerat, vt infra dicitur: & ex tantis totq; promissionibus nihil nisi nuda verba habebat, tamen nõ dubitabat, sed firmiter credidit. Non sic faciunt carnales, sed cum non statim vident impleri, quæ promittuntur, aut comminantur, putant dolum & circumventionem esse mendacij, arguunt prædicatores. Sic Ieremię contigit.

Sic &c.

1. Pet. 3.

Rom. 3.

Rom. 14.

Sic & apud Petrum impij dicunt: Vbi est promissio & aduentus eius? & cetera. Pij verò constantissimè credunt, quæ Deus loquitur, nec vnquam à spe & expectatione excidunt. Sciunt enim etsi non vni, aut alteri impleri promissiones Dei, Deus enim verax est. Imò etiam si ipsi interim corpore pereunt, sciunt hoc esse ad gloriam Dei. Siue enim morimur, siue viuimus, domini sumus. Præterea videmus hinc etiam mansuetum huius iusti animū: Nō improperat illi sterilitatem, non eò minus amat eam, non ipsi adscribit sterilitatem, sed Deo: patienter tolerat hanc eius indispositionem, qualē eam Deus ei dederat, talem retinet & contentus est, reliqua Deo commendat. Alius nunquam non illi improperasset sterilitatis vitium, imò se ab ea separasset: hic nihil tale nec cogitat, &c. Hinc igitur discant coniuges mutuos defectus inuicē tolerare, sic enim manebit charitas.

Ecce conclusit me Dominus, vt non pariam, &c.

Gen. 30.

Mat. 6.

Etiam ipsa Sarai probam & piam se ostendit: Primò enim nō impatienter fert sterilitatē, quemadmodum infra de Rachaele dicitur: nec quicquā asperum contra Deum loquitur. Nō deplorat sterilitatem suam, nec alijs inuidet fœcunditatē. Pro magno quidem dono filium accepisset, verū quia Deus non dabat, iudicabat se indignam, bonique consulebat, quomocunq; Deus promissionem suam impleret. verè pius animus. Et hinc igitur discamus nos diuinæ voluntati attemperare, vt verè possimus dicere, Fiat voluntas tua. Deinde, veram etiam charitatem erga maritum ostēdit, plus enim de ipsius orbitate, quàm de sua sterilitate sollicita erat. Aegrè ferebat propter suam sterilitatē tantum virum gaudio filiorum, benedictioneque Dei priuari, tantasq; Dei promissiones irritas fieri. Itaque sui ipsius oblita omnibus modis hoc agit, vt Dei promissio propter ipsam non impedia-

tur: item.

tur: itemque vt iustus solatio suo, quod ex filijs habere posset, non careret. Igitur vt Dei promissio impleatur, ipseque iustus successorem habeat, ius suum ancillæ concedit, viroque permittit, vt ancillam in vxorem ducat: imò ipsa vxorem ei dat, ac omnibus modis persuadet, vt consentiat: Ecce, inquit, conclusit me Dominus. quasi dicat: Scio, quòd ego in causa sum, quòd non habes filios, vides item & tu, quòd frustra ex me filios speres, video quòd promissiones suas per me non implere velit Deus, nec id ægrè fero, mihi enim nihil adhuc promisit, ipsum scio esse autorem naturæ, qui facile tollere posset sterilitatē: quod quia nō vult, fiat voluntas ipsius. Non multū refert, ego pariam nec ne, multum autem refert, vt tu filios habeas: hoc enim non nostra tantum refert, sed toti mundi. Ex semine enim tuo, nō meo promissus est, qui benedictionem omnibus gentibus afferat. Ingre- dere igitur ad ancillam, sic enim nedum tu habebis filios, sed etiam ego ex ipsa ædificabor. Cùm enim mea sit ancilla, quicquid pepererit, meū erit (sic enim olim partus seruorum & ancillarum ad dominos pertinebant, poterantque eiectione seruis & ancillis filios earum retinere.) Hoc fuit consiliū sanctæ illius mulieris: In quo primò videmus ipsius fidem & pietatem erga Deum, quòd sue ipsius dignitatis oblita hoc agit, vt Dei promissio impleatur. Secundò videmus eius prudentiam, quòd non extraneam marito vxorem dat, sed ancillam: vt vel sic natos filios etiam sibi ipsi adscribere possit. Tertiò videmus in hoc ipsius humilitatē, quòd spontè iuri suo cessit, ac honorem suum alteri concessit, ancillamque sibi ipsi æquauit, imò prætulit, propter quod & postmodum eam mirabiliter exaltauit Deus & honorificauit: Qui enim se humiliat, exaltabitur. Quartò videmus in hoc veram ipsius erga maritum dilectionem. Quintò, vide-

mus in

Lucæ 10.

Abat. 2.
 mus in hoc eius castitatem, quæ cum videt se concipere non posse, nec virum amplius appetit. Summa, quamuis alias pauca de ipsa scribat Moses, ex hoc tamen vno facto apparet, quàm pia & sancta fuerit mulier. Nihil igitur in hoc facto peccauit, quandoquidem omnia ex fide & charitate fecit. In vno tantùm imperfectior fuit, quàm ipse Abraham, in eo scilicet, quòd nimium festinauit, quem admodum solent mulieres: Abraham diutius expectasset, nec per se tale quid ausus fuisset. Verè enim fidelis expectat, etiam si moram fecerit Dominus.

Acquieuit Abram sermonibus eius, &c.

Nec Abram in hoc peccauit. Primò enim nondum prohibitum erat plures vxores habere. Deinde verisimile credere poterat, voluntatem Dei esse, quòd Sarai persuadebat, cum alias nulla in huiusmodi rebus viro consentiat, multò minus præcipiat aut roget. Præterea, non ipse ex seipso hoc attentauit, sed ab vxore rogatus: Qui ex seipso tale quid attentat, meritò in suspitione venit, quòd aliquid aliud querat, quàm prætendat, nempe voluptatem. Denique cum in semine suo benedicendæ essent omnes gentes, timere poterat se iram Dei incursum, si cunctatione sua salutem humani generis impediret. Demùm etiam Deum tentasset, si dixisset ad Saram, Ex te expectare volo filios, cum nondùm sciret vtrùm Deus ex ipsa dare vellet, & ià cõsentiente vxore alio medio filios acgrere posset.

Obseruandùm etiam, quòd non ob id minus charã habuit Saram, quòd nouam habebat vxorẽ, vt facile appareat eum nihil minus, quàm voluptatis causa hoc fecisse. Nobiscum autem alia res agitur, non magni refert etiã si nos nõ habeamus heredes: nec ob id alias vxores licet ducere viuente prima. Plurimum autem referebat, vt Abram filios haberet: per semen enim eius, & non aliunde, Christus

Matt. 18.
 Christus promissus erat. Deinde cum Christus matrimonium ad primæuam institutionem reuocauerit, vbi tantùm duo dicuntur esse in carnem vnam. nec licet iam, imò prohibitum est plures vxores simul habere. Nemo igitur hoc factum Abrahamæ in exemplum trahere debet. Si talis persona fueris, qualis ipse fuit, hoc est talem promissionem habes, potes facere, quod ipse fecit. Interim quamdiu non habeas talem promissionem, scias tibi interdictum esse. Si Abrahamum imitari volueris, habes alia plæraque, in quibus eum securè imitari potes, vt sunt eius fides, spes, charitas, patientia, &c.

Dedit eam viro suo vxorem, &c.

Vel hoc argumentum est, nihil hinc ex libidine, nihil ex affectibus gestum esse. Cautem scriptura his verbis adulterium, ne quis aut Abram adulterum fuisse suspicetur, aut adulteri hinc peccato suo prætextum petant.

Illam concepisse se videns, contempsit dominam, &c.

Et hæc puerilia videntur, & indigna, quæ tanto viro scribatur, cum non rarum sit mulieres inter se concertare: verùm magna etiam per hanc mulierem concertationem & rixam nobis proponuntur. Primò enim hinc videmus, quàm infeliciter nobis cedant consilia nostra: putabat Sara se consilium reperiisse, quo & ipsa filios ex ancilla susciperet, & ipsam ancillam deuinctiorem sibi redderet: verùm vtrunque in diuersum cedit. Primò enim filius, quem ex ancilla susceptura erat, non erat posteritatis benedictæ futurus pater, nõ erat semen illud, vnde Christus nasceretur, nõ erat is, ad quem promissiones pertinebant, sed homo ferus, agrestis, indomitus, &c. à quo nihil nisi curas & sollicitudines habitura esset: imò qui tã antequam nasceretur, ipsam conturbaret. Sic plerumque magno desiderio filios querimus, qui tamẽ aliquando

quando tales euadunt, unde nihil nisi miseriam habemus, & quos melius fuisset nunquam nasci. Deinde putabat Sara ancillam de cætero sibi deuinctiorem & gratiorem futuram, quod & ipsum in contrarium euenit, statim enim ab ancilla contemnitur. Sic plerunque etiam nostra consilia nobis retrocedunt. Ioseph consulere volens fratribus & familiæ suæ, eos in locum seruitutis induxit. Hieroboam confirmaturus regnum suum, vitulos fecit, & propter hoc perdidit regnum. Ezechias ostendendo thesauros, amicitias Babylo-niorum amiebat: verum per hoc ipsos ad inuadendum regnum eius excitauit. Ideo autem Deus consilia nostra plerunque in diuersum cedere facit, vt non fidamus nobis ipsis. Deinde in hac historia videmus, quam altè nobis infixum sit peccatum, vt nunquam satis eradicari possit, etsi ad tempus lateat. Cum enim non habemus occasionem, videmur omnino sancti esse: habita autem occasione, magno impetu prorumpunt affectus, id quod in his mulieribus videmus.

In Agar igitur primo videmus ingenium carnis, quæ rebus prosperis extollitur & deterior efficitur: Agar enim quædiu seruiabat humilis & pia erat, vxor autem Abrahæ effecta superbit, dominam contemnit, seq; sanctiorem & Deo gratiorem putat ex eo, quod sibi datū videbat id, quod Saræ negabatur. Sic caro externis donis superbit, cum huiusmodi dona frequenter etiam impijs concedantur.

Deinde alios contemnit, etiam eos, qui benefecerunt. Sic etiam in rebus spiritualibus, vbi nimis læta audimus, vt de gratia Dei, de libertate Christiana, statim insolescimus, nulla non scelera committimus, nulli de cætero obtemperamus, &c. Secundo, in Agar videmus infirmitatem sexus muliebris, quæ facillimè ad superbiam erigitur.

Tertio,

Tertio, per hanc superbiam matris præostensa fuit ferocitas filij nascituri.

Iniuste agis contra me, &c.

Non cum ancilla exoptulat, sed cum Abram, quem & ipsum suspectum habebat. Sic igitur etiã in fidei Sara imperfectionem, muliebresque affectus videmus, tangitur vilipensione & vana gloria nonnihil titillatur honesta & pia matrona, atque sic læditur, vt etiam viro exprobet. Denique etiam suspicione & zelotipia laborat. Sic nihil ex omni parte beatū, sic nec sancti omnino sine peccato sunt, leuius tamen peccat, quam Agar. Illa enim ex malitia, hæc affectibus & infirmitate sexus vincitur. Inter vtrasque Abram immotus consistit, imò ipsarum imperfectione cautior efficitur. Nonnihil tamen sentit crucem ex insolentia ancillæ, & ex commotione dilectæ Saræ.

Ecce ancilla tua in manu tua est, &c.

Non ægrè fert verba vxoris duriora, boni consulit iracundiã, veneratur probatæ honestatis sanctam confortem, ad fragilitatem aspicit sexus, nõ dura regerit, ne ad maiorem iracundiam incitet, tranquillitati consulit, qua nihil optabilius in coniugio: Ecce, inquit, ancilla tua, &c. quasi dicat: Nõ mihi imputa alienam culpam, seruus si esset, ego regerem, arguerem: ancillam tuam tu tracta pro meritis, fori tui est, non mei. Docet hic locus coniuges vt concorditer viuant, alioqui miserrimus status est. Docet item viros, ne attendant verbis iratarum, sed sexui dent veniam, paci potius consulant, imbecilli vasculo parcant, placare studeant lenitate, nisi sint intractabiles: Sermo enim mol-

Prou. 15.

lis frangit iram, &c. Quod autem ancillã permittit corripere, minusque ipsi miseretur, quam Sarai, hinc fuit, quod ipsa iunior erat, & ex proposito peccabat contra eam, a qua summo honore affecta erat. Durius enim tractandi, qui ex proposito

A a

to pec.

to peccant, quàm qui ex infirmitate.

Affligente ergo eam Sarai, illa fugam inijt, &c.

Nihil amplius contendit cum Abram, ex verbis illius edocta ipsum innocentem esse, ancillam autem arguit, & ad humilitatem reducere satagit, sed frustra. Illa enim correptionis impatiens fugit, & praelegit extra domum Abrahæ exulare, & humiliari. Sic caro, id est, carnales homines, humiliari nesciunt, nec corripì volunt, etiam si omnibus Dei promissis carere debeant: eò nos ducit superbia nostra & propria, imò peruersa voluntas.

Cumque inuenisset eam angelus in deserto, &c.

Etiam hinc videmus, quò nos ducat temeritas nostra, Agar enim illa antehac foeliciter viuens in domo Abrahæ, nunc infelicissima est in deserto, vagatur omnium rerum inops & indiga, nescit quò diuertat, imò desperabundæ similis est, quò si praeuidisset, nunquam fugisset, nunquam cõtempisset dominam. Idem nobis contingit. Nò igitur frustra dictum est etiam à mundanis, *Quicquid agas, prudenter agas, & respice finem.* Itemque à Sapiente: *Memorare nouissima tua, & in æternũ non peccabis.* Deinde videmus hinc Dei bonitatẽ, quamuis abiecta esset persona, quamuis peccasset in sanctam foeminam, tamen quia iam humiliata erat, & in angustia, non derelinquit eam Deus. vere magna bonitas. Angelum item mittit, tum propter ipsum Abram, tum propter ipsam Agar: non enim delectatur Deus in perditione nostra. Magna item misericordia, quò etiam sublimes illas creaturas, angelos scilicet, hominum ministerio destinauit. Pulchrè autem dicitur angelus eam inuenisse, iam enim perierat tripliciter: primò, quia è domo Abrahæ fugerat: secundò, quia in deserto inter feras erat: tertio, quia versus Aegyptũ properabat. Reuocat igitur eam angelus: sic plerun-

Eccle. 7.

Psal. 90.

que

que etiam eos, qui videbantur perijsse, Dominus quasi è faucibus inferni liberat.

Agar au illa Sarai vnde venis? &c.

Nò durè eam alloquitur, quia desolata erat, sed admodum familiariter interrogat. Sic enim solet Deus afflictis familiariter loqui, ne desperet, sanis aut durè, ne superbiant. Contra, diabolus afflictis addit terrores, vt ad desperationẽ adigat: insolentibus aut addit consolationes, vt diutius in peccatis retineat. Deinde angelus proprio nomine eam cõpellat, vt maiorem fiduciam concipiat. Denique conditionis eam admonet, cum ancillam nominat. *Querit autem vnde veniat, non quòd nesciat, sed vt confessionem peccati eliceat.* Sic enim solet Deus, vt supra vidimus in Adã & Cain. *Querit etiam vnde veniat, quasi admirabũdus, quòd è tanta foelicitate in tantam miseriam peruenisset.*

A facie Sarai dominae meae fugio, &c.

Iam humilis effecta erat per tribulationẽ, nihil enim adeò superbiã nostrã domat, vt tribulatio & crux. Non querulatur contra dominam suam, nò accusat eius duritiam, sed seipsam accusat: & quia ex eo, quòd angelus & nomen & conditionẽ eius expresserat, agnouit eum plusquam hominẽ esse, ideò nihil celat, sed veritatẽ fatetur: sciebat enim Deo nihil occultari posse. Quo facto arguuntur hi, qui peccata sua celant, abscondunt, excusant quasi Deum fallere velint aut possint, cum tantũ seipsos fallant. Quia autem Agar peccatum suum confessa est, non amplius eã arguit angelus, (confessio enim erroris veniã meretur) sed eam cõsolatur ac instruit, quo pacto miseriam effugere possit.

Reuertere ad dominam tuam, & humiliare, &c.

Dupliciter peccauerat, fugiendo & superbiedo, duplicem etiam poenitentiam iniungit: cõtra primum, reuertere: contra secundum humiliare. Sensus aut verbi est, *Reuertere ad dominã tuam, est*

A a 2 apud

apud illam misericordia, non est tanta seueritas in illa, si te humiliaueris neq; amplius spreueris: tuū est obedire illi & meminisse officij tui: tu serua es, illa domina. Docemur hīc, si aliquando à superioribus nostris affligimur, premimur, &c. nostrę culpę esse, nostrę contumacię, superbię, inobediencię: propter peccata enim populi Deus regnare facit hypocritam. Nobis igitur adscribamus, non contra superiores seditiosi simus aut fugiamus, sed vitam emendemus. Moraliter in hac historia pulchrè expressum, quid homo ex gratia acceperit, quid per peccatū incurrerit, & quomodo, quā ue via redire possit. Domus Abrahę, in qua promissiones, benedictiones, denique & Deus ipse inuenitur, Ecclesiam significat, in qua omnia bona hęc inueniuntur. Abraham Deum significat vel Christum, Sarai Ecclesiam, Agar quemlibet hominem. Hęc igitur primò extra domum Abrahę nata, quia omnes extra Ecclesiam in peccatis & ira Dei nati sumus. Secundò, nec quicquam Agar pertinebat ad Abram, potuisset eam ne respicere quidem, sic Deus nihil nobis debuit, nihil merueramus. Agar ex gratia in domum Abrahę seruitura assumpta est: nos eadem conditione in Ecclesiam. Agar ex ancilla etiam in vxorem assumpta est, nos etiam Deo copulati sumus in sponsas. Agar eū honorem perdidit superbiendo: nos similiter peccādo. Peccatum nos separat à Deo. Agar præcepta dominę contemnit. Initium peccati nostri contemnere admonitionem Ecclesię, hinc enim in maiora labimur, putamus nos iam soli Deo obligatos, nihil nos debere Ecclesię. Agar Sarā offendit, nos Ecclesiam scandalizamus, deinde etiam Deum offendimus: sicut & Agar nedum Sarā, sed & ipsum Abram offendit. Agar etiam admonita, correpta, non emendatur, imò peior efficitur, nos similiter. Agar è domo Abrahę fugit, atque ad eò

se mul-

se multis bonis priuat: sic peccator ab Ecclesia eiusque cōmunionem excidit. Agar in deserto inter feras vagatur, peccator inter dæmones, semperq; instabilis est. Agar rectā in Aegyptū festinat, peccator in æternas tenebras. Agar nunquam reuerfa fuisset, nisi supernè admonita: sic nec peccator. vnde Christus: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum. Contrā uero, Deus peccatorem reducitur angelum mittit, prædicatorem scilicet uerbi Dei. Is primò peccatorem admonet, vnde uenerit, & quò pergat, hoc est, quid amiserit boni, quid contra consecutus sit mali. Deinde monet, ut reuertatur: Non satis est à cursu consistere, hoc est, à peccatis cessare, nisi & reuertamur, ac oīa cōtraria prioribus agamus. Præterea monet, ut humilietur: humiliari autem non tantum est caput inclinare, lugubrem vestem induere, &c. Est enim, qui nequiter se humiliat, &c. Humiliare in scriptura, perfectam humiliationem significat, corde, gestu, corpore, ore: omnibus his modis iubetur peccator se humiliare, ut nedum in corde humilietur, sed & externè: imò & ore peccatum suum confiteatur. Signanter autem iubemur ad dominā reuerti, & sub eius manu humiliari, ne quis satis putet, si ad Deum reuertatur, & coram Deo cōfiteatur, etiam si Ecclesiam contemnat. Vult Deus, ut peccator Ecclesię reconcilietur, & Ecclesię se subiiciat, quam peccatis offendit, & à qua se segregauit: nec quenquam acceptabit Deus, nisi Ecclesię reconciliatus fuerit. Quicquid Sara agit cum ancilla, hoc ratum habet Abram: sic quicquid Ecclesia agit cum peccatore, ratum habet Deus. iuxta illud: Quodcunque solueritis. Quorum remisistis. Nemo igitur dedignetur Ecclesię, se per confessionem humiliare, maximè eum sciamus Ecclesiam habere potestatem ligandi & soluendi: quod Ecclesia remittit, etiam Deus remittit: iuxta illud: Ioan. 20.

Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

Multiplicabo semen tuum, &c.

Promissio hæc tantum carnalis est, ideo per angelum fit & ipsi Agar, non Abrahæ: alias promissiones, quæ ad verum illud semen pertinent, Deus ipse per se loquitur, & ad ipsum Abrâ, quia dignæ erant, quæ iusto præponerentur. Tales sunt promissiones, quales sumus nos, quibus fiunt: si spirituales sumus, spiritualia promittuntur: si carnales, carnalia. Simpliciter autem multitudinem & multiplicationem seminis promittit, impij enim tantum corpore multiplicantur & numero, pij autem etiam gratia & merito: vnde supra additum est, sicut stellas cæli, quod hic omittitur. Hoc autem verbo ostenditur multos seruii animo futuros in domo Abrahæ, id est, in Ecclesia, imò adeò multos, quod numerari non possint, id quod verè impletum cernimus: oēs tamē hi tandem eijcientur, in fine enim angeli separabunt malos de medio iustorum, &c.

Matt. 13.

Observandum hic, quod angelus tria verba dixit ad Agar, primū erat: Vnde venis, & quò vadis: secundū, Revertere, humiliare: nunc tertio, quod prioribus benè vsa erat, etiam promissionem addit. Ad promissiones enim Dei non venit, nisi prius duo priora verba audiamus. Errant igitur, qui priora duo negligunt, & tantum promissiones ex scriptura attendunt, cum vt hic videmus, promissiones ad eos solos pertineant, qui correptionem & doctrinam prius admiserunt.

Ecce concepisti & paries filium, &c.

Aliqui Hebræi hic legunt, Ecce concipies, dicuntque quod foetus in utero Agar propter ipsius superbiam fuerat extinctus, & postmodum propter ipsius humiliationem iterum viuificatus. Huius fabulæ occasionem hinc sumunt, quod angelus Ismaeli nomē imponit, antequam nasceretur. Cum autem in alijs fermè omnibus, qui prius nominati, quàm

ti, quàm nati fuerunt (quales fuerunt Isaac, Samson, Ioannes Baptista, Christus) miracula contigerit, volunt quod etiam hic fuerit miraculum: hoc tamen incertum est ex scripturis, ideo relinquendum. Prædicat autem angelus futura de filio nascendo, vt discat eum plus aliquid esse, quàm hominē, ideoque facilius obediat & reuertatur. Puerum autem Ismael vocandum præcipit, quod interpretatur auditio: vt vel ex ipso nomine filij perpetuò admoneretur Agar, quàm benignè eam Deus in tribulatione cōsolatus fuerit. Vult Deus vt nunquam obliuiscamur acceptorū beneficiorū, ideo frequenter instituit signa rememoratiua, quibus homines admonerentur præcedentiū beneficiorum. Tale signum erat agnus paschalis apud Iudæos, tale est & sacramentum corporis Christi apud nos, vnde dixit: Hoc facite in meam memoriam.

Exod. 12.

Matt. 26.

Hic erit homo ferus, &c.

Hebraica vox hic posita, significat agrestem, durum, ferum, incomptum, inconciliabilem, inhumanum, non solum eum, qui in agro habitat. Manus eius contra omnes, &c. Ex cupiditate enim & pecuniæ studio, inhumanitas & duritia nascitur, mox contentiones, lites, iurgia, homicidia: attrahunt enim auari, quemadmodum spinæ oīa, vnde cunq; corradunt diuitias. Sequitur, In regione fratrum suorum figet tabernaculum suū, & duplicem habet sensū: primò, habitabit cōtra fratres suos. i. nec cū fratribus suis habebit pacem: secundò sic, tametsi manus oīm contra ipsum erunt, habitabit tamen corā ipsis. Germanicè significantius sic dici potest: *Er wirt dennoch vorjn bleiben, vnd auffkommen.* Hæc primò in Ismaele impleta sunt, habitauit enim in deserto, vt infra dicitur. Deinde in Ismaelitis, id est, in posteritate eius impletum est: postea etiam in Saracenis, qui & ipsi ex Ismael originē duxerunt:

tametsi falso nomine Saracenos se nominat, cūm Agareni ab Agar ancilla, non à Sara libera dicendi essent. Postremò in hunc vsque diem impleri videmus hæc in Turca, qui & ipse ab Ismaele descendit: tã longè prospicit Deus futura, quasi præsentia essent. Imò in Ismaele omnium impiorum natura describitur, pij omninò contrariè viuunt. Hic curiosi quærent, cur Deus huiusmodi homines nasci permiserit? cur potissimùm ex semine Abrahamæ? Hic respondet Paulus ad priorem quæstionem: O homo tu quis es, qui respondeas Deo? Nōne habet potestatem figulus? &c. Non est nostrū huiusmodi diuina iudicia inuestigare. Si mansisset homo in innocentia, soli iusti nati fuissent, quia autem homo in peccatum se coniecit, etiam Deus maledictam naturam finit agere, quod potest: vt vel hinc discamus, quantum damnum intulerit peccatum homini. Deinde, quia plūs quærimus multos, quàm bonos filios, imò plus voluptatē, quàm prolem: iusto Dei iudicio fit, vt mali multiplicētur, vt vel lasciuia nostra puniatur. Prætereà per hoc Deus etiam iustitiam suam & iram ostendit, ne putemus eum solūm misericordem: item, vt sciamus non naturæ, sed gratiæ esse, quòd saluamur. Ob eandem causam etiam è bonis finit malos aliquando nasci, sicut hic Ismaelem ex Abram. Denique sicut Deus bonis antequam nascerentur omnia bona prouidit & procurauit: sic malis antequam nascerentur virgam preparauit, qua flagellandi essent. Quid enim aliud sunt Ismaelite, Saraceni, Turce, quàm virga Dei? Visitabo, inquit, in virga iniquitates eorum. Hęc virga à multis annis preparata fuit ad correptionem delinquentiū. Summa, si pij fuerimus, omnia bona iam olim nobis præparata sunt: sin autem malè egerimus, certi sumus virgam iam paratam.

Vocauit autem Agar nomen Domini, &c.

Agar

Rom. 9.

Rom. 9.

Gen. 1.

Psal. 88.

Agar beneficio Domini grata ipsum collaudat, & insigni titulo ipsum illustrat: atque vtinā apud nos idem finis sequeretur post auditum verbum Domini. Vide autem, angelus ad ipsam loquitur, ipsa autem non vt ab angelo, sed vt ab Deo dicta accipit: sic audiendum est verbum Dei. Deinde quamuis consolationem mediante angelo acceperit, ipsa tamen omnia in verum authorem reijcit, ipsique adscribit.

Tu Deus, qui vidisti me, &c.

Sic eum nominat, cuius nomen absconditū est & ineffabile. Mirabatur Dei dignationem, quòd se & ancillam, & peccatricem, & in deserto respexerat: ab hoc beneficio eum cognominat, nec enim eum aliter nominare potest. Sic & alias Deus nomina sortitur ab ijs, quæ circa hominem agit. Sic Dauid nominat eum virtutem suam & fortitudinem, refugium & protectorem, quia talem eū expertus fuerat. Sic Christus iubet, vt eum patrē nominemus, proptereà quòd paternè se erga nos exhibuit. Sic Agar eum à visione nominauit, proptereà, quòd eam & miseram & afflictam consolatus sit. Sic Dauid: Tu laborem & dolorem consideras, tibi derelictus est pauper, & cetera. Magni æstimanda sunt, quæ Deus nobiscum agit, verè enim magna sunt: vnde & Dauid: Quid est homo, quoniam visitas eum, &c.

Vidi posteriora videntis me, &c.

Apparet, quòd angelus non faciem, sed dorsum ad eam verterat: quo significatur hominem non habere perfectā notitiam de angelis. sic enim, qui dorsum hominis videt, nō perfectè ipsum cognoscit: sic hic. Ob eam causam etiam Mosi dicitur: Videbis posteriora mea, faciem autem meam non videbis. Vnde & Paulus: Videmus nunc per speculum. Solent enim huiusmodi apparitiones fieri secundum dispositionem eorum, quibus fiunt. Sic

A a 5

angelus

Psal. 17.

Matt. 6.

Psal. 9.

Psal. 8.

Exod. 24.

1 Cor. 13.

angelus non faciem, sed dorsum vertit in Agar. ipsa enim non poterat cognoscere naturam angelorum. Alij legūt: Vidi post videntem me, hoc est, eum, qui me prius vidit, nunc ego video, agnosco, veneror, quem prius ignorabam, donec tam misericorditer me respiceret. Alij sic legūt: Vidi post visum meum, id est, quem prius in domo Abrahamæ videram, etiam nunc hic in deserto video & inuenio: Deus enim vbique est.

Propterea appellauit puteum illum, &c.

Etiam puteo nomen imponit ad memoriã etiam posteris, vt & ipsi admonerentur diuinæ misericordię, scirent Deum & viuere, & videre: iuxta illud: Ego sum, ego vidi. Attendant pij & consolentur, quod Deum nedum viuunt, sed etiam vident. Attendant hoc etiam impij & contremiscant.

Iere. 7.

Puteus ille scripturam sacram significat, quæ veras & perennes habet aquas ad refrigerium laborantibus. Hunc puteum dedit is, qui est vita uiuentium & spes morientium.

Peperitque Agar Abrahamæ filium, &c.

Non inanis repetitio generationis: Gestiebat Moses pro humana consuetudine, iactando insignne ac ferè incredibile beneficium Dei, de nato filio seni, vt significetur multò magis gauisurum, si de libera Sara filium sit habiturus. Et vt Saracenos & Arabes fratres Israelis doceat ac commendet, quò magis charitate iungantur, annos Abrahamæ exprimit, vt ostendat insignem eius fidem, quæ tot annis inuiolata perstitit, cum in nobis vix tot horis permaneat.

Gal. 4.

Allegoriam huius capituli Paulus ostendit, dicit enim, quòd Agar & Sara sint duo testamenta: vtraque Abrahamæ desponsata erat, vtraque filios ipsi genuit, sed differenter.

Vetus testamentum per Agar significatur, auxit quidem lex populum Dei, sed tantū carnaliter, nihil

nihil nisi seruos gignebat: qui enim tantum promissis & minis ad bonum trahuntur, serui sunt & mercenarij. Deinde serui erant, quia lege premebantur: is idem populus sub lege Ismaeli pulchrè comparatur: Primò, quia audit quidem Deum, sed non videt: deinde quia nò minus ferus erat, quàm Ismael: superbiebant enim legali sua iustitia, omnes alios contemnebant, &c. Nouam autem testamentum liberæ comparatur, quia suos nò premit legibus, sed verè liberat: item non seruos, sed filios gignit: hoc est, tales, qui non ex timore, sed amore iustitiæ, Deo seruiunt in libertate spiritus, & cum animi voluptate, hi sunt veri filij Abrahamæ.

Moraliter, quilibet in se habet ancillam & dominam, carnem & rationem. Iam si ratio nimium indulget sensualitati, ferox & rebellis efficitur: vt postea contemnat monentem rationem. Nihil igitur melius est, quàm vt ancilla maneat in humilitate, id est, caro in subiectione & mortificatione.

Caput decimum septimum.

Postquam verò nonaginta & nouem annorum esse cœperat, apparuit ei Dominus, dixitque ad eum: Ego Dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus. Ponamque fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abram pronus in faciem. Dixitque ei Deus: Ego sum, & pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium. Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Faciamque te crescere vehementissimè, & ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur. Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno: vt sim Deus tuus, & seminis tui post te. Daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam, eroque Deus eorum. Dixit iterum Deus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum meum, quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuum post te.

post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum: & circumcidi-
 detis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis inter me
 & vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne ma-
 sculinum in generationibus vestris: tam vernaculus, quàm em-
 ptitijs circumcidetur, & quicumque non fuerit de stirpe vestra:
 eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. Ma-
 sculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur ani-
 ma illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Dixit
 quoque Deus ad Abraham: Sarai uxorem tuam non vocabis
 Sarai, sed Saram. Et benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium,
 cui benedicturus sum, eritque in nationes, & reges populorum
 orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciem suam, & risit in
 corde suo dicens: Putásne centenario nascetur filius? & Sara
 nonagenaria pariet? Dixitque ad Deum: Vtinam Ismael viuat
 coram te. Et ait Deus ad Abraham: Sara vxor tua pariet tibi
 filium, vocabisque nomen eius Isaac, & constituam pactum
 meum illi in fœdus sempiternum, & semini eius post eum. Su-
 per Ismahel quoque exaudiui te: ecce benedicam ei, & augebo,
 & multiplicabo eum valdè: duodecim duces generabit, & fa-
 ciam illum in gentem magnam. Pactum verò meum statuam
 ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto, in anno altero.
 Cumque finitus esset sermo loquentis cum eo, ascendit Deus
 ad Abraham. Tulit autem Abraham Ismahel filium suum, &
 omnes vernaculos domus sue, vniuersosque quos emerat, cun-
 ctos mares ex omnibus viris domus sue, & circumcidit car-
 nem præputij eorū statim in ipsa die, sicut præceperat ei Deus.
 Abraham nonaginta & nouem erat annorum, quando circun-
 cidit carnem præputij sui. Et Ismahel filius suus tredecim an-
 nos impleuerat tempore circumcisionis sue. Eadem die circun-
 cisu est Abraham & Ismahel filius eius. Et omnes viri do-
 mus illius, tam vernaculi, quàm emptiij & alienigenæ pari-
 ter circumcisi sunt.

Posteaquam Abraham in fide profecisset vsq;
 ad centesimum annum, iamque alio seculo
 victurus esset, etiam omnia in hoc capite cir-
 ca ipsum renouantur: nouæ apparitiones, nouæ
 promissiones, nouum nomen, nouum pactum, o-
 bediētia noua, sacrum nouum, noua vxor, nouus
 filius

filius, noua religio, noua familia. Fides enim non
 senescit, sed semper fit per tentationes seipsa con-
 stantior, ad opera bona promptior atq; vegetior.
 Omnia hæc ex hoc capite videbimus.

Postquam verò nonaginta nouem annorum, &c.

Numerum annorum toties tamque diligenter
 describit Moses, tum vt hinc discamus fidē & lō-
 ganimitatem Abrahæ: tum etiā, vt videamus, quo-
 modo Deus cum suis agat. A prima siquidem pro-
 missione seminis, vsque ad natiuitatem Ismaelis, Gen. 12o
 vndecim anni fluxerūt: Erat enim Abram septua-
 ginta quinque annorum, quando primā promif-
 sionem accepit: nato autē Ismaele, octoginta sex
 annos habebat. Tanto tempore fidē Abrahæ pro-
 bavit. Post natum Ismaelem, iterum tacet Deus
 tredecim annis, ab octogesimo scilicet sexto, vsq;
 ad nonagesimum nonum annum, tot annis nihil
 specialiter gestum legimus: nulla interim mentio
 fit promissionum: facit Deus, quasi omnium, quæ
 promiserat, oblitus sit, non ob aliud, quàm vt pro-
 baret iustum, imò vt probatum omnibus ostende-
 ret. Interim Abraham patienter expectat, credit,
 quòd dat Deus, gratanter accipit, quod non dat,
 non exoptulat, non murmurat, sed totum se Dei
 voluntati resignat. Nos contrà facimus: quando
 Deus dat, grati non sumus: quando non dat, mur-
 muramus. Cæterum quòd promissiones hæ po-
 tissimum eo tempore renouantur & augentur, cū
 Abram iam præ senectute frigidus esset, Ismael au-
 tem calidæ adolescentiæ fines ingrederetur, vt po-
 te tredecim iam annorum præsignauit, quòd se-
 nescente iam populo Dei, vigente in paucissimis
 fide, & vbique abundante seruili iniquitate, Chri-
 stus venturus esset, per quem promissiones Dei
 verè complerentur.

Apparuit ei Dominus, &c.

Ancillæ apparet Angelus, Abrahæ autem ipse
 Dominus:

Heb. 2.

Dominus, dignum enim eum iudicat sua visita-
tione & cura. Et sicut nunc Abrahæ apparet, sic
postmodum in ipsius gente & cognatione viden-
dus erat, imò ex eius semine naturā humanam as-
sumpturus. Non enim angelos apprehendit, sed
semen Abrahæ.

Ego Deus omnipotens, &c.

Isa. 45.

Ioan. 1.

Matt. 11.

Gen. 15.

Verba hæc breuia sunt, sed plena mysterijs: qua-
re diligenter ruminanda sunt. Primò enim sensus
verbi est, quasi dicat: hætenus tibi nomen meum
non feci norū, vt ad plenum me agnosceres: nunc
autem edico tibi, me esse Deum illum, qui omnia
potest. Hoc initium & fundamentum est veræ fi-
dei, vnde & in Symbolo dicimus: Credo in Deum
patrem omnipotentē. Circa hoc verbū primò di-
scimus cognitionē Dei nō ab hoīe pendere, sed à
manifestate Deo. Neq; enim quid De⁹ sit, scire est
virū humanarū. Cū enim sit verè absconditus,
quis nobis huius absconditi cognitionem è coelo
deferet, nisi is, qui est in cælo. vnde Christus: Deū
nemo vidit vnquam, vnigenitus filius ipse enarra-
uit nobis. Et iterū: Nemo nouit filium, nisi pater,
neque patrem quis nouit, nisi filius, &c. Sicut igitur
Adam post peccatum nunquam rediisset, nisi
cū diuina misericordia anteuertisset, & ad se tra-
xisset, sic nemo Deum cognoscere potuisset, nisi se
ipsum manifestasset. Deinde videmus circa hoc
verbum, quòd quò diutius Deus cum Abram lo-
quitur, eò clarius se manifestat. Suprà enim dixit:
Ego protector tuus & merces. Hic autē lōgè expres-
sius se ipsum ostendit. Duo autē nomina hic sibi ipsi
tribuit Deus. scil. El & Schadai, quorū primū à for-
titudine, alterum à sufficiētia dicitur. His nomi-
nibus indicat se eū esse, qui omnia possit, fons o-
mnis boni, imò ipsa sufficiētia, id est, is inquā, qui
sibi creaturisq; oībus sufficiat, nulli⁹ egeat, in quo
credentes oīa possint, sperēt, accipiant: nec tantū
bonum

bonum & sufficientem se esse, sed insuper tam be-
nignum, tam beneuolū, tam sui prodigum, vt om-
nes diuitias suas, oēm bonitatis suæ thesaurum in
nos largissimè profundat, adeò vt ab omnib⁹ au-
ferri, teneri, possideri gaudeat. Hoc sibi volūt ver-
ba hæc: verè magnifica verba, & consolatione ple-
nissima, quæ vel sola nos in fide confirmare, & ad
pietatem extimulare possent.

Ambula coram me, & esto perfectus, &c.

Noua promissio, nouam etiam & maiorem exi-
git fidem & obedientiam. Et quia maiora iam A-
brahæ promiserat, maiora etiam ei iam præcepta
imponit. Errāt igitur, qui putant nihil à nobis exi-
gi, nisi vt credamus, cū hīc contrarium videa-
mus. Quò enim maiora accipit Abraham, eò ma-
iora ab ipso exiguntur. Iam cū in nouo testamē-
to summa beneficia acceperimus, certū est, quòd
etiam plus à nobis exigitur, quàm à veteribus. Vn-
de Christus vult, vt iustitia nostra maior sit, quàm
iustitia Phariseorum. Maximè igitur ad nos per-
tinet, quod hīc ad Abraham dicitur. Ambulandi
autem verbum pro conuersatione accipitur. Co-
ram me, id est, ad nutum & voluntatem meam, ac
præceptum vel beneplacitum: vel corā me, id est,
quasi semper me præsentē videres. Sic enim pius
semper & omnia agit, quasi Deo presente. Pulchrè
etiam hoc verbo differentia inter nos & veteres
ostenditur. Illi enim ante Christum ambulauerūt,
nos post ipsum. Illis dictum est: Ambula corā me. *Matt. 5.*
nobis dicitur: Sequere me. Christus autem in me-
dio est, in quem omnes respexerunt & respiciunt
pij, in ipso coniunguntur & copulantur.

Esto perfectus, inquit, id est, sis fidelis, simplex,
non duplici corde: nihil mecum ames, cor exigo,
& perfectionem. Perfectū autem & integrum est,
cui nihil deest, quod ab omni parte absolutum est.
Hoc ab Abraham non à principio exegit Deus,
sed cū

sed cum iam senex esset. Ab his enim exigitur perfectio, qui diu Deum viderunt, audierunt. Deinde cum prope esset, ut Isaac nasceretur, exegit Deus ab ipso perfectionem, in signum, quod tempore Christi maior perfectio à fidelibus exigenda esset, id quod in Evangelio completum videmus. Ex omnibus his videmus, religionem Christianam non esse sermocinationem aut disputationem, sed officium & conatum ad summam perfectionem. Non enim est regnum Dei in sermone, sed in virtute. Huc igitur omnibus modis spectandum est, ut officio nostro nunquam desimus, ut strenue agamus, quod Deo placet.

2. Cor. 4.

Ponam fœdus meum tecum, &c.

Refricat promissionem superius factam, ne fides ipsius, quæ multis modis iam roties tentata erat, labascet. Eget enim fides nostra huiusmodi fulcris verbi Dei, ut subinde instauretur, & vires resumat. Cæterum, quanquam supra pepigerit fœdus cum Abram, hic tamen iterum promittit, se fœdus initurum cum Abram. Prius enim illud fœdus tantum hoc habebat, quod posteris Abraham dare vellet terram promissam: hoc autem latius se extendit, etiam ad spiritualia bona, & per consequens etiam ad spirituales filios Abraham, hoc est, omnes credentes pertinet. Nec simpliciter dicit: Multiplicabo te, sed addit: vehementer nimis vel valde. valde videlicet carne, spiritu, gratia, gloria. hæc est multiplicatio credentibus promissa, & per Christum maxime impleta.

Gen. 15.

Et cecidit Abraham in faciem suam, &c.

Hactenus sæpe cum Deo locutum fuisse Abraham, nunquam autem cecidisse legimus. Cur ergo hic cadit? Nimirum ex eadem causa, qua Petrus, cum diceret: Exi à me Domine, quia homo peccator sum: nimirum ex admiratione & obstupescatione. Sic Abraham hic ex magnitudine pro-

Luc. 5.

missio.

missionis obstupescit, atque sic ex stupore & reverentia cadit in terram. Quis enim ad huius rei magnitudinem non obstupesceret, cum audit Deum optimum maximum cœli & terræ conditorum cum misero homuncione pactum & fœdus inire, tamque magna miseris mortalibus polliceri? Hoc est, quod David ait: Venite adoremus & procidamus ante eum, qui fecit nos, &c. Atque hic se veræ fidei, pietatis & religionis venæ aperiunt, cum bonitatem, benevolentiam ac liberalitatem summi illius boni sic nostram esse videmus, ut ultro se totum nobis fruendum exponat. Qualis enim fuit erga Noe & Abram, talis erit & est erga omnes credentes. Propter nos hæc scripta sunt, non propter ipsum Abram, qui cum hæc scriberentur, iam diu mortuus fuerat. Deinde, quod Abraham hic cecidit, significat, quod ex familiaritate Dei non superbiuit, sed eo humilior factus est. Præterea per hoc ostenditur, quod verè crediderit promissioni divinæ, ac in omnibus Deo gloriam dederit: vera enim fides gloriam Deo tribuit: imò vera gloria Dei est, credere verbo eius, & seipsum abnegare.

Psal. 96.

Ego sum, &c.

Hactenus summam proposuit Moses: nunc singula per partes digerit. Summa est: Ego sum Deus omnipotens, tu ambula coram me, & esto perfectus: mox repetit primam particulam: ego sum. iterum inculcat Abraham se Deum esse omnium sufficientem, ut fortius credat. Pauca de se loquitur Deus, sed utinam ea sola verba cordibus nostris inscripta essent. Est igitur sensus: quod ad me attinet, ego sum & ero, qualem me tibi descripsi. Hoc autem verbum sæpe repetitur in scriptura: Ego sum, &c. Solus enim vult haberi, coli & amari Deus: honorem hunc alteri non concedit. Deinde, ut solus animæ Dominus est, sic totos nos exigit.

Isa. 45.

Isa. 42.

Pactum meum tecum, &c.

Signanter dicit: Pactum meum. Non enim quaecun- que, sed singulariter magnum est pactum, quod enunciaturus præmisit: Ego sum. Hoc pactum in Christo est mediatore Dei & hominū, per quem solū Abraham factus est pater multarū gentium: imò quod dictu quoque dignissimū est, pater omnium filiorum Dei. Omnes enim, quotquot filij Dei dicuntur & sunt non nisi, per Christū talem gratiam acceperunt. Christus autem secundum veritatem carnis assumptæ, semen Abrahamæ est. Igitur omnium illorum, quorum Deus pater est, horum & Abraham pater est.

Erisque pater multarum gentium, &c.

Hoc verbo etiam ad nos nondum natos respexit Dominus. Si Abraham vnius gentis pater esset, nihil ad nos pertinerent huiusmodi promissiones & pactum. Quia autem pater multarum gentium dicitur, certum est, quòd etiā ad nos pertineant promissiones, dummodo fidem eius imitemur.

Matt. 8.

Hinc & Christus: Multi venient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraham. Ex hoc loco videmus manifestè Iudæos errare, quòd se solos esse putent filios Abrahamæ, cum hic dicatur: Futurus pater etiam gentium, & multarum gentiū. Non eos excludimus ab hoc pacto & foedere, dummodo credant: omninò autem non patimur nos excludi, quando scriptura expressè pro nobis est.

Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, &c.

Ad confirmationem huius promissionis, etiam nomē eius mutat: ut vel ex ipso nomine appareat, non solos Iudæos ad ipsum pertinere. Abram autem interpretatur pater excelsus, quòd hastenus optimè in hunc iustum competit. Et quia hoc nomine benè vsus fuit, beneque ipsi respondit vita: ideo aliud suscipere meretur.

Vtinam

Vtinam & nos sic responderemus nomini nostro, quod à Christo habemus: tunc enim etiā suo tempore aliud & perfectius nomen acciperemus: nomen, inquam, nouum, quod os Domini locutū *Isa. 62.* est. Vnde & in Apocalypsi de talibus dicitur: Scribam super ipsum nomen nouum. Abraham autem interpretatur pater multitudinis, vel multarum gentium. Ex nomine igitur dissyllabo, trissyllabum facit, quo vel ipso innuitur etiam cognationem ipsius fore dilatandā latius, quàm ad carnales filios tantum.

Deinde ornatur nomen ipsius interpositione, He, literæ, quæ inter sacratiores literas, quibus nomina Dei scribuntur, principalis est, & bis scripta in nomine illo ineffabili & tetragrammato. Eandem igitur literam etiā nomine Abrahamæ addidit.

Primò, ut ostendat, quòd nedum bona sua, sed etiam seipsum & diuinitatem suam ipsi communicaturus esset. Sic enim Deus pios homines etiam naturæ suæ & diuinitatis consortes facit, ut *2. Pet. 1.* Petrus ait.

Deinde litera, He, addita nomini Abrahamæ, indicat prærogatiuam quandam maximam Abrahamæ datam, ipsius Dei aliquando nascituri de semine suo, cum Christus nasciturus esset de beatissima Dei genitrice Maria, quæ vera fuit filia Abrahamæ. Quin & quartus locus prædictæ literæ, He, in nomine Abrahamæ significare poterit, quartum millenarium, in quo DEVS ex semine Hebræorum natus est. Mem verò clausum sequens literam, He, indeterminabile Christi regnum & gloriæ Abrahamæ significare potest. Præterea etiam ideò hæc litera nomini Abrahamæ inserta est, ut ostendatur eum non omnis multitudinis patrem futurum & nominandum, sed eius tantum, quæ Deum agnoscit, credit, colit.

Faciamque te crescere vehementissimè, &c.

Bb 2

Hic

Hic semper obserua duplicem esse promissionem: Duplices item filios Abrahamæ. Promissio vna temporalia respicit, & Iudaicum populum: nam & horum pater est Abraham, secundum carnem. Altera promissio spiritualia respicit, quæ nobis per Christum benedictum semen cõplentur. Sic Deus fecit Abrahæ crescere in multas gentes. Deinde fecit eum crescere in fide & moribus. Item fecit fidem eius crescere & dilatari per totum mundum: fecit Christum crescere vehementissimè, vt imple-
Dan. 2. ret totam terram: facit & nos crescere. Ipse enim operatur omnia in omnibus. Item, vt subinde au-
Ioan. 15. geatur numerus credentium: Fides enim negotio-
Apoc. 5. sa est, auget semper Domini familiam, non propria, sed Dei virtute. Ipse enim agricola est, qui purgat palmites, vt fructuum plus adferant. Deinde prodierunt ex ipso Abraham ad literam, multæ gentes Ismaelitæ, Idumæi, Israelitæ, &c. itemque multi reges, maximè autem Christus rex regum. Spiritualiter autem ex semine ipsius, Christo scilicet, multæ gentes regeneratæ sunt, imò & reges. Omnes enim sibi adhærentes facit reges & sacerdotes, Christiani reges sunt super peccatum, mortem, diabolum, & cæt. non ergo spontè se illis subiiciant.

Et statuum pactum meum inter me & te, &c.

De hoc secundo fœdere semper in futuro loquitur, vt sciamus in Christo implendum fuisse: inceptum quidem est cum Abraham, & ipsi promissum: sed per mortem Christi primū confirmatum. Ex tunc enim ratum est. Singula autem verba emphasim habent. Primò, inter me, inquit, & te. Pertinet enim hoc fœdus primò ad personam Abrahamæ. Addit: & inter semen tuum, quo ostenditur etiam ad posteros eius pertinere: imò etiam ad posteros filiorum suorum, ideò addit: in generationibus suis. Addit etiam, fœdere sempiterno. Sic enim

enim Christus humanam naturam indissolubiliter vniuit, sic indissolubiliter se nobis coniunxit.

In fine addit: vt sim Deus tuus, hic videmus, quod longè aliud & excellentius est hoc fœdus, quàm illud, de quo suprâ dictum est. Illic enim tantum carnalia promittuntur, nempe terra Chanaan: hic autem spiritualia, imò Deus ipse, quod pio homini longè gratius est, quàm terra illa Chanaan. Qui enim Deum habet, facile inuenit terram, in qua habitet. Domini enim est terra, &c. Qui autem Deum non habet, etiam si terram possideat, tamen amittet, id quod videmus in Iudæis. *Gen. 15.* *Psal. 23.*

Hoc autem summè obseruandum est, quòd qui prius in generali se dixerat Deū esse, iam promittit se nobis Deū fore. Nihil enim utilitatis ad nos rediturum foret, nisi talis ac tantus Deus nō etiā noster Deus esset. Sed noster est ex pacti conditione, ex gratuita misericordia, non ex merito aut opere nostro. Ipse sese nobis vtrò exponit, distrahi & frui à nobis vult. Quibus ergo nō est Deus, hoc est, qui hunc Deum pro suo non agnoscunt, in pacto illo non sunt.

Daboque tibi & semini tuo terram, &c.

Sic Deus etiā suis temporalia promittit & prestat, vt & in Euangelio: Omnis qui reliquerit, &c. centuplum accipiet, &c. Præcipuum tamen in hoc pacto est, vt sit Deus noster: hoc etiam primò omnium quærendum, tunc enim etiam temporalia nobis adijciuntur. Summa, quòd dicit: Dabo tibi terram, &c. impletum est in carnali semine. Quòd autem addit: Ero Deus eorum, impletum est, & impletur in spirituali semine. *Matt. 19.* *Matt. 6.*

Et tu quoque pactum meum custodies, &c.

Superius dixerat: Ecce ego, cui nunc illud: Et tu quoque, respondet. Sensus est: Meæ gratiæ fuit, spontaneum cum homine pactum inire: hominis sit tantum, non negligere gratiam, & pactum Dei

Psal. 88.

non facere irritum. Nam ego quidem non prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita: & tu igitur vide, ne irritum facias, non seruando ea, quæ à te exigo. Obseruandum hic, quòd non solum Deus se nobis obligauit, sed cõtrà, nos etiam ipsi Deo obligati sumus: fœdus enim est, in quo vtraque pars ad aliquid obligatur.

Errant igitur, qui subinde Dei promissiones allegant, nec semel cogitant, quid ipsi contrà debeant Deo. Quæ autem sit summa huius pacti, & quid Deus ab eo requirat, suprâ dictum est: ideo breuiter hic absoluit. Custodies pactum. Pactum Dei cum homine est, vt ipse sit Deus noster, & nos integrè ad voluntatē eius ambulemus: qui in hoc pacto sunt, populus Dei sunt. Ne quis autem putet, se plus equo grauatum, Deus prior se obligat, & ad magna, imò maxima, cum pauca quædam à nobis exigit. Non est igitur, quòd grauemur. Ostenditur etiam hoc verbo, non Deum ipsum, sed nos in culpa esse, quò minus pacto stetur: Deus nō fallit, sed nos frangimus.

Hoc est autem pactum, quod obseruabitis, &c.

Pactum hoc loco accipitur pro signo pacti. Circuncisio enim non fuit fœdus illud, sed signū fœderis, id quod infrâ expressè ponitur. Ex hoc igitur loco malè intellecto, quidam in primitiua Ecclesia contendebant, venientibus ad fidem, circuncisionem esse necessariam. Putabant enim ipsam circuncisionem esse pactum illud, quod transgredi vel mutari non posset: his Paulus restitit, probans, quod circuncisio non est ipsum fœdus, sed signū fœderis & iustitiæ. Signum autem mutari potest, manente fœdere. Id quod & factum est: fœdus Dei cum Abraham & posteris eius adhuc manet, sed signum mutatum est, ex causa inferius assignanda. Mutatio autem signi, vel mutare signum, non nostrum

Rom. 4.

nostrum est, sed Dei, qui fœdus dat, qualecunque is signum dat, eo vtamur, etiam si omni die aliud daret, non ob id mutatum esset fœdus, nec ob id necesse esset priora signa obseruare. Nihil igitur nos obligat circuncisio. Ideò autem Deus fœderi suo addidit signa: primò, vt per ea confirmemur in fide, ne quicquam dubitemus, nos ad Dei fœdus pertinere, ipsumque promissa præstaturum. Secundò, vt per ea etiam coram mundo profiteamur, nos Deum colere, eiusque ministros esse. Tertio, vt per hæc etiam admoneamur officij nostri, quid scilicet Deo promiserimus, quidque ipse exigat. Vide autem, qualia signa instituit Deus: in veteri testamento circuncisionem, in nouo baptismum, vtrunque stultum & ridiculū videtur incredulis, & vix Deo dignum. Qualis, inquit, Deus est, qui tam stulta suis præcipit? &c.

Ideo autem Deus tam humilia signa instituit, vt confundat sapientiam mundi: deinde, vt nos humiliaret. Oportet enim nos stultos fieri, & huiusmodi humilibus signis subijcere, vt soli Deo gloria maneat. Si igitur Deo sic complacuit, & nobis placere debet. Rideat mundus quantum velit, vel circuncisionem Abraham, vel baptismum Christianorum, certum tamen est, quòd nemo ad salutem peruenire potuit sub lege, nisi eam haberet fidem, quam circumcisus Abraham habuit, & circumcisus esset. Nec quisquam nunc potest saluari, nisi eam fidem habeat, quam baptizati Christiani habent: & baptizatus sit.

Ideò autem circuncisionem primò dedit in signū fœderis, quia conueniebat promissioni. Quales enim sunt promissiones, talia & signa dat. Sic ipsi Noe promisit, nō amplius diluuium futurum: huic promissioni congruens signum dedit in cœlo, vnde aquæ diluuij timeri solent. Nobis promisit remissionem peccatorum, ideò congruè

ad hoc dedit & instituit ablutionem baptismalē. Abrahæ promisit, ex ipsius semine exoriturum, in quo benedicentur omnes gentes: congruè igitur etiam in corpore suo signum accipit, & in membro generationis, vt sic profiteretur, se credere in semen venturum. Ob eandem causam nunc circuncisio in aliud signum mutata est: quia tantum data erat in signum Christi nascituri ex semine Abrahæ. Nato autem Christo, nihil opus fuit hoc signo: imò si adhuc permaneret, signum esset, quòd Christus nõdum venisset. Ideò Paulus dicit, quòd nunc circuncidi est Christum negare. Congruum igitur, imò necessarium fuit, vt aliud signum fœderis institueretur, baptismus scilicet.

Galat. 5.

Deinde etiam ideò circuncisionem primò instituit, vt per hoc Iudæi distinguerentur à gentibus, & quasi frænum eis imponeretur, ne se inter gentes commiscerent. Item, vt per hoc seipfos agnoscentes Dei populum esse, retraherentur ab illicitis. Carnales & rudes erant, ideò carni eorum impressum est signum, ne quando obliuiscerentur. Ideò etiam circuncisio data est, vt effusionem sanguinis Christi, quo confirmatum est fœdus illud signaret: item, vt discerent, quòd religio vera militat contra carnem & sanguinem semper. Item, vt discerent ipsam generationem, atque adeò ipsam naturam esse malam, primitiuumq; fructum naturæ immundum.

Deut. 10.

Item, vt discerent libidines carnis amputandas. Itemque affectus cordis, ne turpe aliquid peccaretur ore, labijs, pedibus, corde, &c. Hinc Moses dicit: Et quid Dominus petit à te, nisi vt timeas eum, &c. sequitur: Circuncidite igitur præputiũ cordis vestri, &c. Summa: Circuncisio idem significabat Iudæis, quòd nobis baptismus, nempe mortificationem veteris hominis.

Infans octo dierum circuncidetur, &c.

Ergo

Ergo & infantes erant in fœdere: dabatur enim eis signum, vt esset indicio, eos perinde esse in fœdere, vt Abrahamum. Quòd autem de Abrahamo & filijs eius dictum est, hoc idem de Christianorũ filijs dictum sit. Nam eorum, qui ex Christianis parentibus generantur, æqua est conditio cum his, qui ex Abraham prognati sunt. Vna enim & eadē est Ecclesia, quæ ex gentibus, Iudæisque compingitur. Vnus angularis lapis Christus, qui vtrosque *Matt. 21.* ex æquo cõplectitur. Vnum ouile, vnus pastor, vna vinea, in qua parem mercedem accipiunt omnes, etiam si qui tardè venerunt, vnde & Christus: *Matt. 20.* Venient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraham, &c. Summa: vna est fides Abrahæ & nostra. Cur igitur filij nostri peius haberent, quàm filij carnales Abrahæ? Si illi in fœdere fuerunt, id quòd hic videmus, & nostri filij in fœdere sunt: si in fœdere sunt, impiè agunt, qui eis signum fœderis denegant. Infantes circunciduntur, vt minus sentirent dolorem. Secundo, vt hinc discerent, crucem semper, etiam à pueritia portandam.

Nec mysterio vacat, quòd octauo die circuncisio fieri iubetur. Octauus dies infantis, octauum significat tempus mundi, quo expoliabitur orbis omni corruptione mortalitatis, & nouus erit mũ. *Matt. 22.* Iesus, vniuersali resurrectione generatus. Illi enim, qui digni erunt seculo illo, non nubent, neque nubentur, &c. neque vltra mori poterunt: sed similes erunt angelis Dei.

Omnisque vernaculus & seruus emptitiuus, &c.

Etiam serui & extranei admittuntur ad fœdus illud, dummodo credant, & signum fœderis accipiant. Apud Deum enim neque est mas, neque fœmina, neque seruus, neque liber. Imò neque fœminæ ab hoc pacto exclusæ fuerunt. Sunt enim symbola huiusmodi synecdochica, quæ sub principali & digniori parte minorem compræhendunt.

Gal. 3.

B b 5

Sic

1. Cor. 10.

Sic Synecdoche est, quod Paulus ait: Omnes patres mare trāsisse, in nube & mari baptizatos esse: nam & illic nec pueros excludit, nec fœminas.

Eritque pactum meum in fœdus sempiternum, &c.

Hoc dicto Iudæi carnis circumcisionem defendunt: tanquam hoc idem sit, quasi dixisset: ritum circumcisionis seruabitis in æternum. Sed errant: Circumcisio enim non fœdus, sed signum fœderis est, vt suprâ dictum est. Deinde, quomodo circumcidendi ritus æternus esse potest, cum generandi & nascendi conditio finem habitura sit?

Igitur, quod hic dicit, referri debet ad ipsum fœdus, quod erit æternum, non autem ad signū fœderis. Nam nec baptismus in æternum durabit, sed benè fœdus baptismi. Deinde quod hic dicitur, in carne vestra, referri debet ad eum, qui vera caro de illorum carne est, nempe ad Christum saluatorem, in quo veraciter est pactū & fœdus in æternū. Ipse enim est pax nostra, in quo omnes inimicitie dissolutæ sunt, & cœlestia cum terrenis pacificata.

Ephē. 2.
Col. 1.

Masculus qui circumcisus non fuerit, &c.

Exterminabitur, secundum Iudæos, id est, morietur ante quinquagesimum annum, & non habebit filios. Veraciter autem exterminabitur, hoc est, feret iudicium infidelitatis & contemptus diuini. Imputabuntur illi omnia peccata reliqua: nō erit particeps promissionum, & meritō: qui enim circumcisionem tunc respuebat, fidem seminis negabat. Sine fide autem seminis, id est, Christi, impossibile est saluari. Delebitur igitur anima illa de populis suis, id est, non connumerabitur inter populum Dei. Addit causam: quia pactum meum irritum fecit, quia in Adam præuaricatus est, & nūc exortus præuaricationem illius, quā tuā sequi fidem: & imitationem peccati, quā expectationem

nem

nem seminis suscipere maluit. Inimicitie enim inter Deum & homines ex peccato Adæ prouenerunt. Ergo, qui nō accipit eius testimonium, per quem solum illæ inimicitie soluantur: qui, inquā, nō signatus est ante aduentū eius signaculo quale tunc positum fuit: & qui non signatur post aduentum eius signaculo illius, quale nunc positum est, meritō perit eadem culpa primæ præuaricationis: non igitur contemnenda sacrificia.

Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, &c.

Quod Deus tam diu, tamque consolatoria loquitur cum Abraham, partim indicat, quā accepta sit Deo fides & pietas: partim autem futurā noui testamenti gratiam adumbravit: in nouo enim testamēto Deus multō familiaris loquitur, quā in veteri: itemq; multō etiam frequentius. Omnibus enim nunc loquitur, iuxta illud: Dabo legem meam in visceribus eorum, & non docebit vir fratrem suum: omnes enim me cognoscent, à minimo vsque ad maximos. Obserua, quod etiam Saræ mutat nomē, ne putaretur à fœdere Dei exclusa, propterea, quod signū fœderis accipere non poterat. Quanquam enim solis masculis de genere Abraham, utpote digniori sexui fœderis signum, id est, circumcisionem deferendam dedit, Verba tamen fœderis non excludunt mulieres. Non enim dixit: Pactum statuam cum filiis tuis masculis, sed cum semine tuo indifferenter. Nō enim est distinctio personarum apud Deum. Quicumque fidem Abraham imitatur, cuiuscunque sit sexus aut conditionis, is in fœdere computatur. Deus enim omnium Deus est, diues in omnes, qui inuocant eum. Vide aut quomodo nomen Sarai mutat: litteram He addit, sicut suprâ in nomine Abraham: & litteram Iod in fine aufert, nihil sine causa. Primō enim, quod littera He, quæ essentialis & præcipua est nominis ineffabilis Dei, additur nominibus Abraham

Jerem. 33.

Rom. 10.

Abrahæ & Saræ: præfagium fuit, quòd ex eis nasciturus esset Christus Deus filius Dei, in quo omnes gentes, quorum pater Abraham, benedicendæ essent. Deinde, He aspiratiõis nota est Hebræis, sicut apud nos litera H. Spirando autem viuimus. Aspiratione ergò vita significatur, quæ Christus est, qui ex Abraham iuxta carnem nasciturus erat, vera scilicet vita, sine quo omnia mortua sunt, & qui omnibus vitam præstat. Secundò, Iod literam aufert à nomine Sarai: Sarai enim dicitur domina, hera, vel princeps mea: Iod enim litera, Hebræis est pronomen primitiuum, primæ personæ, vt Heli, Deus meus: Adonai, id est, Dominus meus, &c. Sic Sar dominus vel princeps: Sarah domina: Sarai domina mea. Aufert autem hic Dominus pronomen, ne ex appellatione videatur esse supra maritum. Secundò, vt ostendat eam deinceps non vnus domus tantum heram futuram, sed multarum gentium: quasi dicat, hætenus tua domina fuit, hoc est, tuæ domus, nunc propter filium nasciturum clarior fiet: imò sicut tu pater multarum gentium eris, imò omnium credentium: sic & ipsa eorum mater erit. Ad literam hæc in Sarah impleta sunt: non enim minus amabile est nomen eius, quam Abrahæ. Et sicut nemo non gloriosum ducit esse filium Abrahæ, sic & gloriosum esse filium Saræ, adeò vt etiam Saraceni mendaciter se ab ipsa cognominent. Maximè autem hæc in Ecclesia impleta sunt & implentur. Antequam enim nasceretur verus Isaac Christus, vnus princeps erat populi Iudæorum. Nos enim gētes illo tempore eramus alienati à conuersatione Israel, &c. At nunc iam non sumus hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum, &c. Igitur iam non dicitur Sarai, quæ dictio solius esset populi Iudæorū, sed Sarah. i. princeps, vt subaudiatur, multarū gentiū. Meritò autē Ecclesia domina & princeps dicitur: tū quia libera est,

tūm

Ephē. 2.

tū quia nulli nisi marito Christo subiecta est, tum quia omnia in sua potestate habet, quæ mariti eius sunt, Euangelium, Spiritum, Baptisma, Claves, *Ioan. 20.* Sacramenta, &c. & quicquid facit, Dominus facit & ratum habet, quasi ipse fecisset. Sic Ecclesia in nomine Domini baptizat, consecrat & absoluit, &c. Omnia potest in cœlo & in terra, domina enim domus est, suo tamen marito subdita: & hoc tantum ab ipsa exigitur, ne marito se præferat, sed Deo subdita sit: vnde non vult, vt vocetur domina mea, sed simpliciter domina. Hæc est vera mater credentium, quæ sicut ipsa libera est, sic liberos gignit filios, hoc est, qui libero spiritu Deo seruiunt, non coactè. Huius matris nos filij sumus, non ex meritis nostris, sed ex gratia. Sicut enim Isaac nullis operibus meruit, vt à libera nasceretur, sic nec nos. Gratia est & donum Dei: ne quis *Ephē. 2.* superbiat.

Et benedicam ei, & ex ea dabo tibi filium, &c.

Satis superius dictum est, filiorum procreationem, benedictionem Dei nominari. Hic igitur Abraham audit, quod hætenus non audierat, nempe ex Sarai sibi nasciturū filium: verè magna promissio, nec minus mirabilis, quam si dixisset: ex lapide dabo tibi filium. Vnde mira Emphasi hoc dicit: Ex ea, inquit, quam tu sterilem probasti, & expertus es sed præmisit: benedicam ei. Item addit: Ego dabo, vt ostendat se & autorem naturæ, & fortiolem natura: quod enim natura non potest, ipse potest.

Deinde promittit, & reges & gētes ex ipsa prodituros, quod primū impletum est in Isaac, ex quo Iacob & Esau duæ gentes notæ sunt, quarum vtraque reges habuit. Maximè autem in Christo impletum est, cuius fidei gentium reges se subderunt: imò, qui credentes omnes facit reges & sacerdotes. *Apoc. 5.*

Cecidit

Cecidit Abraham in faciem, & risit, &c.

O virum æterno risu dignum, & sempiternę iucunditati benè præparatum, qui ita cecidit in faciem, vt rideret: ita rideret, vt caderet in faciem: illius vtique adorans omnipotentiam, cuius in promissione audierat singularem gratiam. Vbiq; se humilem ostendit, & erga Deum reuerentē. Ex omnibus verbis Dei mouetur, accenditur, inflātur. Deinde risit fœlicitatis suę admirationem: risit admirādo gaudio ex tanta promissione & gratia. Quod autem dixit: Putasne centenario nascetur filius? non diffidentię est: alioqui eum corripiisset Dominus: sed magnę admirationis, quasi dicat: quanta gratia, quantum miraculum hoc erit, quantum hinc glorificabitur Deus? Mysticę hæc fuit vox patrum veteris testamenti, quasi dicat: hætenus cūm floreret rerum status, temporibus regum nobilium, non venit Christus: nunc semen quoddam est generis Abrahę. Ablatum est enim sceptrum de Iuda: putas ergo nunc veniet, qui mittendus est? putas videbo eum? &c. Eorum namq; huiusmodi suspiria Simeonis expectatio fatis indicat, qui in desiderio cordis sui respōsum acceperat, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.

Vtinam Ismael viuat coram te, &c.

Verbum hoc iterum humilitatem eius indicat, qua se indignū fatetur tanto beneficio, ac ne sperare quidem talia ausum, sed supra omnem spem ac meritum suum esse, quasi dicat: Satis abundeq; me consolatus es, prole fœlicitasti, perfecteq; promissa implesti, hoc quod nunc promittis, non ausus fuisset petere vel sperare, vt qui tanto beneficio me cognoscam indignum: sic pius semper humiliatur.

Deinde hoc verbo nonnihil timoris indicat, audiens alium filium sibi nasciturum, timere cœpit, ne

Gen. 49.

Luc. 2.

pit, ne Ismael omninò repudiaretur à Deo, idè pro salute eius sollicito dicit: Vtinam Ismael viuat coram te, id est, ad nutum & voluntatem tuam: vt viuat, non tantum ad carnalem vitam referatur, sed ad spiritualem. Nam tametsi semen benedictum non erat Ismael, educauerat tamen eum pater in fide & religione vnus Dei. Discamus nō tantum admirari & gaudere de propria salute, sed insuper solliciti simus & oremus pro salute aliorum, maximè filiorum.

Sara vxor tua pariet tibi filium, &c.

Obscurius semper hætenus promiserat semen benedictum, nunc clarè filium de vxore benedicta & nomen iucundum filij denunciat, & sempiternam gratiam pollicetur, ac fructum fidei filio & posteris. Deinde hoc verbo respondet Abrahę ad cogitationem cordis sui, quasi dicat. Quantūuis magnum & mirandum tibi videatur, tamen sic erit vt dixi, Sara pariet tibi filium. Isaac autem precipit eum nominari à risu, quem Abrahā præ admiratione & gaudio fecerat: itemq; à gaudio, quod vterq; parens in natiuitate eius habituri erant: Isaac enim risus interpretatur. Maximè aut propter Christum ex ipso nasciturum sic nominatur, Christus enim omnibus electis est causa sempiterni risus & gaudij interminabilis: inde in natiuitate eius gaudiū annunciant angeli: hinc & ipse dicebat: Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet. Hoc gaudium, huncq; risum Ioannes prægustauit, ad eò, vt etiam in vtero matris exultaret.

Et constituam pactum meum illi, &c.

Cum filijs promissionis cumq; eorum semine, id est, imitantibus fidem ipsorum, maximè autem cum Christo, & ei adhærentibus, fœdus sempiternum est, iuxta illud: In æternum seruabo illi testamentum meum, &c. Cum carnali verò Israel pactum,

Luc. 2.

Ioan. 16.

Luc. 1.

Psal. 111.

factum, quod ad temporales promissiones attinet, non durat amplius, sed cessauit, nam ipsi pactum cum Deo non seruauerunt. Excisi ergo sunt & maledicti, quod in semen benedictum non modo credere noluerunt, sed insuper occiderunt.

Rom. 11.

Super Ismael quoque exaudiui te, &c.

Quasi dicat. Quicquid Ismaeli faustum precari potes, copiosè largiar, benedicam illi, benefaciam, propitius ei ero, &c.

Mal. 1.

Ex hoc loco colligi potest, quod Ismael in persona sua saluatus est: Quamuis enim per ipsum figurati sint mali, ut Paulus indicat, tamè nihil mali de ipso legitur, quale de Esau, quem Deus dicitur odio habuisse. Vide igitur, quàm largè Deus cōpenset iusti fidem, constantiam, patientiam, obedientiā. Vide, quod quicquid petit, accipit, imò maiora, quàm petere ausus fuit. Oīa hæc propter nos scripta sunt: discamus igitur & nos credere, obedire, patientiam habere, &c.

Pactum verò meum statuam ad Isaac, &c.

Hoc sæpè repetit, ut sciamus non satis esse carnaliter ex Abraham natum esse, nisi & fidem imitemur: non ad filios carnis, sed fidei & promissionis pertinet pactum hoc. Non est igitur, quod Iudæi gloriantur. vnde Ioannes: Nolite dicere patrem habemus Abraham, &c. Videmus iterum ex hoc loco duplicem remunerationē: Ismaeli promittuntur terrena, Isaac autem spiritualia promittuntur. Nos igitur nostram gratiam maximi faciamus, curando ne in vacuum eam recipiamus: reliquorum populorum sortem, & Dei circa ipsos magnificentiam Domino commendemus. Dominus est omnium, quod bonum videbitur, de omnibus Deo suo id fiet.

Matt. 3.

2. Cor. 6.

Cumque finitus esset sermo loquentis, &c.

Isa. 66.

Non sic intelligendum, quod Deus Abraham deseruerit, aut locum mutauerit. (Deus enim ubique est,

que est, cœlum & terram implet) sed quod visio illa & locutio ad Abraham cessauerit. Cæterum discedit quidem Deus, sed statim reuertetur, propterea quod Abraham in officio perseuerat: idem nobis faceret, si Abrahamum imitaremur.

Tulit ergo Abraham Ismael, &c.

Sicut bis loquente Domino in faciem suā corruerat ex fide, deuotione, & gratitudine, sic nunc post expletum sermonem ad opus se accingit. Hi essent veri fructus verbi, inter ipsum sermonem admirari, gaudere, humiliari: & post sermonē omnibus postpositis, ad opus accingi.

Vide hīc veræ obedientiæ exemplum in Abraham: primò non dubitat verbum Dei esse, quod audiuit: secundo non quærit, cur tale quid præcipiat, nihil respondet, nihil causatur: tertio, non stupet ad tam durum præceptum: quarto, non curat suum dolorem: quinto, nec curat, quod sciret se ob id deridendum à gentibus: sexto, non differt, imò ne alteram quidem diem expectat: septimò, omnia agit, ut præceptum: octauò, etiam familiam suam ad præcepti obseruantiam adigit. Hanc talem obedientiam secum fert fides, ratio non tam obedientem facit, ea enim prius causas præceptorum inquirere conatur, multò minus sensualitas eam obedientiā præstat hæc enim præceptorū durtiē fugit, aut saltem differt: fides autem scit, quod Deus omnium Dominus est, cui merito omnia obediūt. Deinde scit, quod non ipsos totos Deo debemus. Tertio, quod Deus nihil mali præcipit, ideo claudit oculos, non audit rationem causas inquirentem, non sensualitatem obmurmurentem, sed simpliciter obedit dicens cum psalmo: *Psal. 117.* *Paratum cor meum Deo, paratum cor meum.* Item cum Paulo: *Quid me vis facere? Et illud Euangelium.* *Matt. 6.* *Fiat voluntas tua.*

Discamus igitur hīc verā obedientiam: Si enim

Abraham in tam magnis obediuit, quid excusationis nos habebimus, si in leuibus nō pareamus? Attendamus, quā promptē Abraham circumcissionem assumpserit, quōd audisset eam esse signū fœderis, imō paratus fuisset longē maius quid facere & pati, ne à fœdere excluderetur: tam magni æstimabat cum Deo fœderatum esse.

Multo minus nos nostra signa & sacrificia negligamus: Primò enim multò leuiores & faciliora sunt, quā sacrificia veteris testamenti, non ingerunt dolorem, nō exigunt sanguinis effusionem. Deinde etiam efficaciora sunt nostra sacrificia, nō enim tantum signa sunt, sed etiam media, quibus Deus certo nobis dona sua dat. Attendamus insuper, quōd Abraham etiam post fœdus cum Deo iētum, post acceptum signum fœderis, non remissior factus est, sed feruentior: circumcissione enim admonebatur officij sui, sciebat ex hoc se Deo pl̄ obligatū, item magis sibi cauendū à malis morib⁹ gentium, &c. sciebat circumcissionem nihil esse, nisi cum Deo ambularet & perfectiōni studeret. Hoc non attenderunt posteri eius, sed tantum de circumcissione gloriabantur, & quōd externē distincti essent à gentibus, quamuis re ipsa peiores essent. vnde Paulus: Circumcisio nihil est, sed noua creatura. Item: Circumcisio nihil est, sed obseruatio mā datorum Dei. Sic nec nobis satis erit, quōd baptizati sumus, nisi etiam baptismo satisfaciamus. Non igitur imitemur Iudæos, qui vanē in sua circumcissione gloriabantur, sed imitemur Abrahamum, qui ex circumcissione feruentior & magis sollicitus effectus fuit: sic nos admoneant sacrificia nostra officij nostri.

Postremo, curemus vt spiritualiter circumcissionem impleamus, hoc est, Vitia omnia à nobis resecemus, & mortificemus.

Capitulum

Capitulum decimum octauum.

Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso seruore diei. Cumque eleuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum: quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum ad ostium tabernaculi sui, & adorauit in terrā. Et dixit: Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne trāseas seruum tuum: sed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri & requiescite sub arbore. Ponamque buccellam panis, & confortetur cor vestrum, postea transibitis: idcirco enim declinastis ad seruum vestrum. Qui dixerunt: Fac vt locutus es. Festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: A celera, tria iata simile commisce, & fac subcinericios panes. Ipse verò ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerimum & optimū: deditque puero, qui festinauit & coxit illum. Tulit quoque butyrum & lac, & vitulum quem coxerat, & posuit coram eis: ipse verò stabat iuxta eos sub arbore. Cumque comedissem, dixerunt ad eum: Vbi est Sara vxor tua? Ille respondit: Ecce in tabernaculo est. Cui dixit: Reuertens veniam ad te tempore isto vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Quo audito, Sara risit post ostium tabernaculi. Erant autem ambo senes prouectæque etatis, & desierant Sara fieri muliebria. Quæ risit, occultè dicens: Postquam consenui, & Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Dixit autē Dominus ad Abraham: Quare risit Sara dicens. Nū verè paritura sum anus? Nunquid Deo quicquam est difficile? Iuxta conditum reuertar ad te hoc eodē tempore, vita comite, & habebit Sara filiū. Negauit Sara dicens: Non risi, timore perterrita. Dominus autem: Non est, inquit, ita: sed risisti. Cum ergo surrexissent inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam: & Abraham simul gradiebatur, deducens eos. Dixitque Dominus: Num celare poterō Abraham, quæ gesturus sum: cum futurus sit in gentem magnam, ac robustissimam, & benedicendæ sint in illo omnes nationes terræ? Scio enim, quōd præcepturus sit filijs suis, & demui suæ post se, vt custodiant viam Domini, & faciant iudicium & iustitiam, vt adducat Dominus propter Abraham omnia, quæ locutus est ad eum. Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multipli-

catus est, & peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam, & videbo utrum clamorem, qui venit ad me opere compleuerint, an non est ita, ut sciam. Conuerteruntque se inde, & abierunt Sodomam: Abraham verò adhuc stabat coram Domino. Et appropinquans ait: Nunquid perdes iustum cum impio? Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in eo? Absit à te, ut rem hanc facias, & occidas iustum cum impio, fiatque iustus sicut impius. Non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram: nequaquam facies iudicium hoc. Dixitque Dominus ad eum: Si inuenero Sodomis quinquaginta iustos in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos. Respondensque Abraham ait: Quia semel ceppi, loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis. Quid si minus quinquaginta iustis quinque fuerint? delebis propter quadraginta quinque vniuersam urbem? Et ait: Non delebo, si inuenero ibi quadraginta quinque. Rursumque locutus est ad eum: Sin autem quadraginta ibi inuenti fuerint, quid facies? Ait: Non percutiam propter quadraginta. Ne quæso, inquit, indigneris Domine, si loquar: Quid si ibi inuenti fuerint triginta? Respondit: Non faciam, si inuenero ibi triginta. Quia semel, ait, ceppi, loquar ad Dominum meum: Quid si ibi inuenti fuerint viginti? Ait: Non interficiam propter viginti. Obsecro, inquit, ne trascaris Domine, si loquar adhuc semel: Quid si inuenti fuerint ibi decem? Et dixit: Non delebo propter decem. Abiitque Dominus postquam cessauit loqui ad Abraham: & ille reuersus est in locum suum.

HActenus satis superque vidimus insignem, imò mirabilem fidem iusti Abraham, piumque eius animum in Deum. Vidimus item, non minus mirabilem ipsius obedientiam, primū in egressu ex terra sua, nouissimè autem in circuncisione: hic primus fidei fructus est Deo obedire. Nunc in hoc capite videbimus alium fidei fructū, nempe charitatem erga proximum: quem fructū iustus hic vel maximè ostendit per hospitalitatis gratiam, his enim rebus dignè colitur & placatur Deus. Iuxta hoc etiam videbimus, quàm familiariter Deus Abrahamo se ostēdat, ut vix homo homini

mini familiariter colloqui possit. Primò enim diuertit ab Abraham, colloquitur, conuiuatur cum ipso. Deinde renouat promissionem, quam suprā fecerat de Isaac. Tertio, per seipsum incipit: Num celare potero Abraham? &c. quasi dicat: iam intimus mihi est, ut non possim celare. Demum etiam ipse Abraham summa fiducia precatur, & quicquid petit, exauditur. Omnia hæc indicant magnū fuisse Abraham coram Deo, voluitque Deus hoc exemplo ostendere, quàm chari sibi sint credentes, ipsique per omnia obedientes.

Omnia autem hæc gratiam noui testamenti adumbrarunt, centesimus enim annus Abraham, in quo hæc gesta sunt, plenitudinem temporis significat, in quo verus Isaac natus est. Deusque tã familiarem se hominibus ostendit, ut Paulus diceret: Apparuit benignitas & humanitas vel affabilitas saluatoris nostri Dei, &c. *Tit. 3.*

*Apparuit autem ei Dominus in conualle
Mambre, &c.*

Alij legunt, ad quercum, vel quercetum Mambre. Obserua etiam locum, in quo habitauit Abraham, alienæ ditionis fuisse, ut verum sit illud Stephaniani: Non dedit illi nec passum pedis, &c. Obserua item, quòd postquam Abraham præceptū Domini compleuerat, statim redit Dominus, & familiariter se insinuat. Sic si in officio & obedientia persistimus, non aberit Dominus, etiam si videatur ad tempus abijisse, sed redibit cum fœnore. Solum igitur nostra culpa est, si Dominus nō statim redit, vel omninò nos deserit: si iusti essemus subinde nos visitaret: Nunquam, inquit Dauid, vidi *psal. 36.* iustum derelictum.

Apparuit autem Dominus non in forma diuina, sed in specie humana, quò significabatur, sic cum olim in mundo appariturum, nempe, ut humanam

manam formam & naturam præferret, & tamen cum hoc Deus verus esset.

Sicut igitur Abraham, Deum agnouit in humana forma: sic & nos eum cognoscimus in forma, qua se ostendit, nempe in Christo, alias enim non possumus eum agnoscere. Hinc Christus: Qui videt me, videt & patrem, &c. Sedebat autem Abraham in ostio tabernaculi, non quasi otium quærens, sed ibidem expectans peregrinos. Sedit autem in ipso feruore diei, id est, in meridie, quo tempore maximè indigent viatores recreatione & refrigerio. Videns igitur se non posse Deo quicquã ferre pro tantis beneficijs, incipit proximorũ obsequijs se totum dedicare, vt sicut ipse misericordiam consecutus fuerat, sic eandem alijs præstaret: hoc enim facit vera fides. Tam gratum autem officium suscipiendorum hospitem sibi ipsi reseruat, non seruis committit, ne fortè minus sedulo honorificè & amicè illos suscipi contingeret. Deniquè sicut Deus eum in propria persona dignatus fuerat visitare, sic & ipse in propria persona alijs ministrat. Hæc sunt studia seruorum Dei, sic compensantur dona temporalia Deo, istis sacrificijs placatur Deus.

Vidit tres viros stantes prope eum, &c.

Mirabilis visio. Suprà dixit Dominũ apparuisse, hic autem dicit, quod fuerũt tres viri. Eandem obscuritatem habet, quod Abraham nunc quidẽ, quasi ad vnum loquitur in singulari, interdũ quasi ad plures in plurali.

Hebræi volunt, quod Dominus prior apparuerit, postea tres illi viri. Alij dicunt, quod inter tres angelos vnus fuerit eminentior alijs, qui & Dei personam ferebat. Interdum igitur Abraham ad hunc solum, interdum ad omnes simul loquitur. Nos hic agnoscimus monstratum fuisse mysteriũ trinitatis, sicut enim Abraham tres quidem vidit, sed

Gen. 14.

Gen. 7.

sed vnum adorauit: sic in diuinitate tres quidem sunt personæ, sed vna essentia. Hoc autem mysterium trinitatis tum primũ manifestatũ est, cum Isaac non solum promittitur, sed & datur: quia videlicet vbi Christus nascitur ex semine Abrahamæ, eiusdem Christi filij Dei incarnationem præsentia suæ maiestatis tota trinitas in hospicio virginæ ventris operatur. Nam pater est, qui virginem impregnat: Filius, qui natura induitur humana: Spiritus sanctus, cuius operatione concipit virgo. Et exinde nomen eiusdem trinitatis, quod prius ignotum erat, nomen, inquam, patris, & filij, & spiritus sancti, toti mundo publica prædicatione declaratur.

Quos cum vidisset, cucurrit, &c.

Vidit eos stantes, quasi cunctabundos num diuertere velint, vel pertransire. Hic obserua pium huius viri animum: Primò non abscondit se, quod facere solent auari & tenaces: deinde non expectat, donec rogatur: præterea nec seruum mittit, cum tot seruos haberet, sed ipse per se, quamuis centenarij, obuiat. Imò cucurrit ne prætereant, ne quis officium præripiat: itemque vt alacritatem animi monstraret ad hospites. Denique non sciscitatur causas itineris, non merita discutit personarum. Imò tantus homo incuruatur vsque ad terram reuerentiæ causa (hoc enim est Hebræis adorare.) Senex coram iunioribus specie, nesciens qui essent, humiliatur, alijs quoque eodem modo si venissent hominibus occursum. Sicque iam impleuit, quod Paulus docuit: Honore inuicẽ præuenientes. Item: Per humilitatem alter alterum superiorem arbitretur.

Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, &c.

Eum alloquitur, qui honoratior cæteris videbatur: non minorem autem reuerentiam & humilitatẽ ostendit in verbis, quàm factis ostēderat.

Primò enim dominos vocat, quos tamen non cognoscebat. Deinde rogat, vt diuertant, idque admodum efficacibus verbis: non dixit, si lassus estis, si pecuniam numerabitis, si emere vultis: sed si mihi non inuidetis, si gratiã vestram promereri possum, non recusetis meũ officium. Non potuit efficacioribus verbis inuitare, imò magni beneficii loco habiturum se dicit, si ad se declinare dignentur. Verè enim tanta res est hospitalitas, vt magis accipiat, quàm donet, si quis eam obeat alacriter. vnde Christus: Qui vos recipit, &c. Item: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, &c. id quod in Abraham videmus. Putabat se homines suscipere, & nescius angelos, imò Deum ipsum suscipit. Nec dubium, quin idem sepe numero etiam nobis contingeret, si hoc exemplum imitaremur. vnde Paulus: Hospitalitatis nolite obliuisci, per hanc enim quidam placuerunt, etiã angelis hospitio receptis. Deinde Abraham non solum precibus euincere studet, sed etiam re ipsa persuadere nititur: admonet enim eos tempus esse & refectiõnis & quietis, vel refrigerationis, vt eò facilius diuertant. Addit se omnia præstaturum, nõ tamen promittit splendidas dapes, non preciosa condimenta, buccellam panis pollicetur ad robur virium: paucula spondet, sed magna præstat. Sic dignus quisque & liberalis hospes attenuat verbis officij impensas, etiam si preciosa producat. Gratus verò & sapiens peregrinus magnificat omnia, etiam si exilia suscepit.

Suauiter & instanter suscipiendi sunt hospites, qua humanitate non minus delectari solent, quàm dapibus. Nihil suauius peregrino, quàm alacritas & humanitas hospitis.

Festinauit Abraham in tabernaculum &c.

Si hominibus tanta fecit, quid egisset, si sciisset eos angelos esse? Quasi magnum bonum affectus

Matt. 10.

Hebr. 13.

entus esset, sic gaudet, festinat, ne tanto bono priuetur. Ad Saram festinat, quam & ipsam tanti boni participẽ esse vult, quæ & simili alacritate perurget omnia: nihil in ea domo per ocium geritur. Discant viri sic erudire familiam, discant mulieres sic adiuuare viros in bono. Non his contentus Abraham, sed interim ad armentarium currit, non mittit famulos, magna voluptate Domino Deo seruire se credens. Non in principio tantum festinus fuit, vt plerique, sed perseueravit in feruore: non arripit casu incidentem, sed tenerum & optimum vitulum. Puerum dat, qui æquẽ festinare didicerat. Nemo piger in domo sapientis, & ad pietatis opera tam seriò se incumbentis; nec mirũ, cum tam egregium viderent exemplum in sancto senex.

Tulit quoque butyrum & lac, &c.

Pergit subinde administrando, non defatigatur senex, vincit naturam pietas. Deinde per seipsum apponit edulia: apponit autem quicquid optimum habebat. Videmus autem hic sanctorum frugalitatem, lac enim & butyrum & vitulina caro illis lautitiæ erant, quæ nunc vel serui nostri fastidirent: adeò illi veteres non voluptatem, sed necessitatem in cibo quæsierunt. Denique & de potu vini tacetur, ad reprehensionem nostram, quibus nihil satis est. Demum tam venerabilis senex, & tantę dignitatis, non assedit hospitibus, sed stabat quasi seruus paratus ad ministrandũ, proprię dignitatis oblitus. Quis non miretur huius viri pietatem? Hęc autem humilia tam diligenter descripsit Moses, vt videamus diuinum spiritum in sacris literis, non solum interiorem hominis formationem, sed etiam externæ vitæ, atque humanæ consuetudinis commoditatem nobis præscribere. Deinde, vt signanter nobis commendet hospitalitatem, quæ apud nos admodum rara est. Sumus enim plerique, aut ita rerum nostrarum te-

naces, vt nihil fructus à nobis ad proximos redeat. Solemus nonnunquam magnifica verbis polliceri, at re ipsa parum præstamus, aut ita prodigi, vt luxu & libidine cuncta profundamus. Deinde, si quid damus, eos eligimus, qui rependere possunt, cum Christus contrarium doceat, iubeatque non diuites, sed pauperes ad cœnam vocare,

Luce 14.

Vbi est Sara vxor tua? &c.

Videmus ex hoc verbo Saræ verecundiam & grauitatem, sciebat hospites adesse, videbat maritum summo studio eis seruire, non tamen curiosè quærit qui sint, non exit ad eos, non colloquitur alienis viris, non prodit in conspectum virorum, sed sua curat. Hęc sunt vera ornamenta mulierum, quæ & Paulus docet.

1. Tim. 2.

Quamuis autem Sara non exit, non se ostendit, tamen Dominus eius meminit, non obliuiscitur, vt sciamus etiam Deum videre eos, qui in secreto boni quid operantur. vnde Christus: Pater, inquit, qui videt, in abscondito reddet tibi. Imò quò magis nos ipsos abscondimus, eò magis Deus nos videt & probat. Quærunt vbi Sara sit, vt & ipsa promissionem Dei audiat, quam hætenus solus Abraham audiuerat: voluit enim Deus etiam ipsam consolari.

Matt. 6.

Præterea nomine proprio eam appellant, tum vt ostendant se non tantum homines esse, tum vt ostendant nomen Saræ apud Deum notum esse, & in libro vite scriptum, quò quid fœlicius esse potest? Simpliciter autem respondet Abraham, eam in tabernaculo esse: sciebat enim eam nō hinc inde vagari, sed domus curam gerere, quod mulierum est. Nec dicit in domo est, in cœnaculo aut solario, sed in tabernaculo: nec enim domum adhuc habebat sanctus, sed tanquam peregrinus in tabernaculo habitabat, & etiam in alieno solo: expectabat enim ciuitatem & domū suam in futuro,

Hebr. 11.

Reuer-

Reuertens veniam ad te in tempore isto, &c.

Hic iterum renouat promissionem de Isaac nascituro, clarius tamen, quàm hætenus: hic enim etiam tempus & annum exprimit. Quòd autē addit, vita comite, malè quis interpretaretur, si viuā, vel si vos vixeritis: Quomodo enim Deus dubitaret, si post annū victurus esset? aut quomodo promitteret aliquid, si incertū esset eos victuros, quibus fit promissio? Magis igitur hoc verbo eos asscurat, quòd ambo victuri sint, & visuri hoc Dei opus. Exemplo igitur angelorum docemur hęc, vt grati simus in eos, qui nobis benefaciunt. Deinde videmus hęc præmium hospitalitatis, quòd scilicet Deus abundè compensat, quòd propter ipsum impēdimus, id quòd & vidimus in vidua Sarepta. 3. Reg. 17.

Audiens Sara risit post ostium, &c.

Suprà etiam Abrahā risisse legitur, sed ex gaudio & admiratione, hęc autem Sara magis ex quadam incredulitate ridet. Sæpius enim audierat se parituram, sed nihil videbat: vnde putabat viros illos Abrahæ in hoc gratificari velle, vt dicerent, quòd ille summè exoptabat. Quòd autem Sara dubitauerit, ex eo patet, quòd sequitur: Erant autem ambo senes, &c. vt innuat ipsum magis confidisse naturæ virtutem, quàm Dei potentiā & verbū. Videmus igitur, quòd ratio obstat fidei, & qui rationem sequitur tantum, is nihil credet eorum, quæ verbo Dei traduntur: quare captiuandus est intellectus in obsequium Christi. Deinde videmus 2. Cor. 13.

peccent

peccent, imò non cessat, donec ad maiorem fidem eam erigat. Hæc autem ideò scribuntur, non vt excusationem habeamus in peccatis, sed vt videamus, quæ sit natura nostra, deinde, ne desperem⁹, si quid etiam nobis tale contigit.

Postquam consenui, & dominus meus vetulus est, &c.

Verbo hoc insigniter prodit suam pudicitiam & humilitatem, colligi enim hinc potest, quòd iã diu omnibus voluptatibus renunciauerat, solum cogitans futuram vitam: imò indecens putat esse, vt in senectute voluptati operam det.

Discant hinc senes, qui cū emortui sint, ac fossè appropinquent, tamen verbis & lingua spurcissimi sunt, ac ineptiores iuuenibus. Deinde Sara Abrahamum nominat dominum suum, quod Petrus magnipendit, admonens mulieres, vt eam imitentur.

1.º & 3.º

Quare risit Sara? &c.

Hic videm⁹ Deo omnia nuda & aperta esse: occultè riserat Sara, sed tamen Deum fallere nō potuit. Deinde videmus, quòd Deus nō patitur verbum suum rideri: Nunquid, inquit, Deo est aliquid impossibile? quasi dicat: Nōne ipse author naturæ? nōne omnia potest? vbi vnquam fefellit? Discamus non ridere verbum Dei, sed certo persuadere nobis, rem seriam esse, vbi Deus loquitur.

Hebr. 4.º

Deinde repetit promissionem, vt ad credendum ipsam inuiter, promittit se iterum reuersurum, vt gaudio ipsorum ex nato filio intersit, præsentiaq; sua honoret semen ipsorum, de quo in plenitudine temporis carnem assumpturus erat.

Gal. 4.º

Negauit Sara dicens, non risi, &c.

More hominum facit, qui quod homines non vident, etiam Deum latere putant: item, qui cū arguuntur, semper aut negant aut excusant. Addit tamen Moses, quòd timore perterrita hoc dixerit,

xerit,

xerit, quo verbo peccatum ipsius extenuat: non enim ex malitia, sed timore & humana infirmitate, imò incogitantia hoc fecit. Aliter enim peccat sancti, aliter impij, ideò etiam non æqualiter resurgunt: pius si cadit non confringitur, quia Dominus supponit manum suam: impius autem sic cadit, vt non resurgat.

Non est ita, sed risisti, &c.

Frustrà corā Deo negamus vel excusamus peccatum, ipse enim omnia videt & scit. Volunt aliqui, quòd Abraham hoc verbum dixerit, timens ne Sara in negando persisteret, quasi dicat: Ne putes, quòd quicquam possit abscondi à præsentis Dei virtute. Noli negare factum, ne addas peccatum, & perdas gratiam hospitalitatis. Discant hic viri arguere & instruere vxores, sed in spiritu lenitatis.

Cumque surrexissent inde viri, dixerunt, &c.

Hactenus diu multumque de Dei erga pios bonitate dixit Moses, nunc deinceps etiam exemplum iræ diuinæ contra impios describet: neutrum enim horum negligit diuina scriptura. Sic suprā nō tantum audiuius Dei beneficia erga primum hominum, erga Abel, Sem, Noe, Enoch, sed etiā Dei iram contra peccatores, Adam, Cain, & eos, qui in diluuiio perierunt. Idem etiam nunc facit, ob eam causam, vt sciamus Deum nedum misericordem, sed & iustum: nedum videre bonos, sed & malos. Alioqui si tantum scriptum esset, quid erga pios operatus esset Deus, putarent se non videri aut curari à Deo. Igitur Deus interdum quædam horrenda iudicia ostendit, vt hinc discamus, quale futurum sit vltimum iudicium, & quis finis malorum erit. Cæterum, quòd hi angeli in vna legatione & Abrahamum consolantur, & Sodomitas perdunt, idque potissimum eo tempore, quo Isaac nasciturus erat, signum fuit, quòd aduentus filij Dei electis in

ctis in

Rom. 2.

Psal. 44.

Ioan. 9.

Psal. 33.

Isa. 40.

Ioan. 31.

etis in multitudine misericordiae, reprobis autem in multitudine irae futurus esset. vnde Paulus: Ira & indignatio, &c. in omnem animam hominis operantis malum. Contra: Gloria, honor, & pax, omni operanti bonum. Et Dauid de Christo: Intende prosperè procede & regna, propter, vel per, aut cum veritate, mansuetudine & iustitia, &c. Et Christus ipse: Ego in iudicium veni in hunc mundum, &c. Igitur, quòd angeli, qui haecenus ad Abraham eiusque domum versi erant, nunc oculos ad Sodomam dirigunt, indicio est, quòd Dominus non ad vnum locum tantum respicit, sed sicut videt bonos, sic videt & malos, licet dissimili causa & effectu. Hinc Dauid: Oculi Domini super iustos, &c. vultus autem Domini super facientes mala, &c. Quòd autem Abraham simul pergat & angelos deducit, infatigabile eius studium ad pietatem ostendit. Cucurrerat eis obuiam, recurrerat ad domum, inde ad stabulū: ministrauerat, diu steterat, nec tamē adhuc defatigatur, sed insuper deducit tā senex. Sic pij nunquā fatigantur in bono, sed semper alacriores fiunt, non sentiūt laborem, senium, & cæt. Hinc Isaias: Iuuenes deficiunt, qui autem sperant in Domino, augebunt fortitudinem, currunt & non lassantur, ambulant & non deficiunt.

Num celare potero Abraham, &c.

Quamuis Abraham videret eos versus Sodomam pergere, ac iam diuinabat magnum aliquod malum Sodomitis imminere, non tamen curiosè quærit aut inuestigat iudicia Dei: vt & nos discamus non curiosi esse, quid Deus cum alijs acturus sit. Hinc Christus Petrū quærentē, quid de Ioanne futurū esset, arguit: Quid ad te, inquit, tu me sequere. Vbi igitur Abraham timorem & reuerentiā erga Deum præ se fert. Ob hanc eius modestiā Dominus ipse spontè ei manifestat, quid facere velit, ac pri-

ac primò ita loquitur, quasi non posset eum hæc celare: quasi dicat: Cū tantum me glorificet Abraham, non possum omittere, quin ei consilium meum aperiā. Adèd Abraham fide sua constructum Deum tenebat, vt in omnibus ei condescenderet, iuxta illud: Voluntatem timentium se faciet. *Psal. 146.*

Tres autem causas allegat huius manifestationis. Prima erat magnitudo ipsius Abraham, pro persona enim sua dignus erat. Denique futurus erat: in gentem magnam, sicque hæc Dei condescensi ad plures permanatura in gloriam Dei. Verè autem dicitur Abraham futurus in gentē magnam, non solum secundum carnem, sed secundum fidem. Deinde etiam robustam, adèd vt Christus dicat: Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Secunda causa, vt ipse Abraham hoc factum filijs & posteris nunciet, vt à pessimis sceleribus caueant, & vias Domini nō suas cupiditates, vt Sodomitæ, sequantur. Tertia causa, vt hinc & ipse & posterius eius discerent Deum veracem, & quòd seruaturus sit, quicquid promissit Abraham. *Matt. 13.*

Est igitur sensus: Noui eum tam integrum virum, vt nihil dubitem, quin cū hanc rem audierit, filijs suis sit expositurus, præcepturusque, vt à turpibus abstineant, iustitiam & iudicium colant. Deinde, vt agnoscant Deū tam veracem, vt quem admodum impios iuxta verbum, quod ad Abraham locutus est perdidit: sic & Abraham & semini eius promissa sit seruaturus. Ex hoc loco videmus Deum plerunque suis manifestare, quæ futura sunt, iuxta illud: Non faciet Dominus verbum, nisi ostenderit seruis suis prophetis. Ideò aut manifestauit futura, vt eum glorificemus, sicut Daniel fecit. Secūdo, vt iudicia eius præuidētes à peccatis abstrahamur. Tertio, vt veritatē eius cognoscamus. Videmus etiā hic, quòd nedum præterita bona,

bona, sed etiam futura iusto remuneratur. Postremo habemus hic exemplum pij patrisfamilias, cuius est filios ac domum suam admonere: primo, ut in via, id est, in præceptis Domini ambulent, semper offensam Domini formidantes, & ne excidant à gratia Dei & promissis: secundo, ut iustitiam & iudiciū faciant. Iustitiam facere, est Deum credere, colere, & ab eo totum pendere. Iudicium facere, est proximo impendere, quod sibi quisque velit fieri.

Matt. 7.

Clamor Sodomorum multiplicatus est, &c.

Non de clamore vocis loquitur, nec sic intelligendum, quod ipsi Sodomitæ ad Deum clamaerunt: nec clamor iste erat iustorum cōtra impios clamātium, cum nemo inter illos esset iustus præter vnum Loth, qui non contra ipsos, sed magis pro ipsis orauit. Clamor igitur Sodomorum nihil aliud erat, quàm publica criminum libertas, consensus communis in malum nemine accusante, repræhendente, arguente, dolente. Ocium denique, seditiositas, crudelitas, pauperum oppressio, nouelidines, publicus abusus cōtra naturam. Hæc crimina cum reliquis omnibus, insuper contemptus Dei & prædicatorum, qualis erat Loth, clamor, Deo erant. Hæc erant peccata graua valde, quæ terra ipsa diutius ferre non poterat. Hic igitur secundo habemus peccata clamare in cœlum, tunc autem peccata non solum nos accusant, sed clamāt, primo, cum magna sunt, ut homicidiū, quod Cain fecit, item peccatum Sodomorum, item oppressio pauperum: secundo, cum non vnū, sed multa sunt peccata: tertio, cum publica sunt, adeo, ut proximus inde scandalizetur, & nomen Dei propter hoc blasphemetur: quarto, cum obstinatè peccatur: quinto, cum verbum Dei contemnitur. Quæ cum omnia inter nos sint, non dubium, quin etiā clamor

Gene. 4.

clamor noster in cœlo audiatur: id quod merito nos terrere debet.

Multipliciter autem peccatum Sodomorū exaggerat: Primo, quod dicit peccata non solum ipsos accusare, sed clamare: Secundo, quod dicit Sodomorum & Gomorrhæorum, hi enim cum terram frugiferam habitarent, & paulo antè in deuastatione sua Dei iram, in liberatione autem Dei clementiam senserant, deuotiores sanctioresque alijs esse debebant: sed contrarium inuenitur. Tertio, addit peccatum eorum nimis aggrauatum, adeo scilicet, ut iudicium Dei amplius differri nō possit, aut debeat.

Descendam igitur & videbo, &c.

Omnia prius sciebat & videbat, tamen sic loquitur, imò angelos descendere facit: Primo, ut ostendat se iuste peccatores punire, nec vlli iniuriā facere: Secundo, ut ostendat se inuitū punire, quasi dicat, mallet hæc non sic esse & inueniri: Tertio, ut longius tempus ad pœnitentiam haberet, ideo noluit statim perdere: Quarto, descendit, ut educeret Loth, ne cum alijs periret: Quinto ad exemplum iudicibus, ut non tenerent sententiam præcipitent aut damnent, sed causas examinent. Habet iudex duas aures, vna pateat accusatori, altera reo, descēdat igitur, nec superbiat in miseros. Docemur etiam hic non temerè ex fama & timore solo alios iudicare aut damnare.

Luce 6.

Conuerteruntque se inde, & abierunt Sodomam, &c.

Comminationem Dei sequitur effectus, iam appropinquabat Dominus, imò iudicium Domini Sodomis, iam sententia lata erat, interim ipsi lasciuiebant nihil minus timentes: non sciebant sequenti die se miserimè perituros. Sic plærunque iudicium diuinum, cum minimè timetur, tunc vel maximè appropinquat & adest præ foribus, timeamus igitur & nos. Sodoma typus fuit Iudaici

D d

popu

Isa. 1.

Matt. 21.

populi, vt patet in Isaia, horum clamor ad cœlum vsque peruenit cum prophetas occidissent, imò & Christum ipsum: vt patet in parabola de malis agricolis & vinea. Deinde Sodoma etiam typū gerit mundi. Passurus igitur Dominus oculos direxit contra hanc duplicem Sodomam: vtriusque enim euersionem Apostolis prædixit, qui futuri erant in gentem magnam.

Matt. 24.

Abraham autem adhuc stabat coram Domino, &c.

Magnum hinc charitatis exemplum videbimus in Abraham, magnum item diuinæ bonitatis argumentum. Stabat Abraham coram Domino, inuitus separabatur: senserat enim fructum præsentiae diuinæ, itemq; quàm bonum sit adhærere Domino. Stabat autem non ociosus, quemadmodum & supra dictum est, sed iterum stabat in magno quodam opere, in magno feruore, stabat anxius pro Sodomitis, studiosus reconciliandæ pacis, sequens ac mediatorem agit. Sciebat non longum abesse iudicium Dei, vbi peccata, tam magna sunt, vt in cœlum clamēt. Videbat insuper angelos rectè pergere versus Sodomam. Cogitabat miserorum hominum futuram perditionem, quam ipsi tam propinquam esse nesciebant. In mentē item ei veniebat Loth amicus suus, quem timebat cum alijs periturum. Nō contentus autem eum solum liberare, ne videatur priuato effectu moueri, pro omnibus in generali orat. Sciebat Deum velle rogari, ac ideo futuram iram prædicere, vt ei occurramus, eamque feruenti prece mitigemus. Sciebat item, legē charitatis id exigere, vt quod quisq; vult sibi fieri, hoc etiam alteri faciat. Omni igitur studio pro Sodomitis intercedit, illorum peccata vt sua suscipit, conatur iram Dei amouere, ac omninò ignita verba loquitur. Deniq; eò rem deducit, vt putet iam Sodomitis nihil mali euenturum: non enim dubitabat, quia ad minus decem iusti inuenirentur;

Matt. 7.

inuenirentur.

inuenirentur; alioqui si hoc timuisset, vltius orasset. Hæc est vera Christiana Charitas: sic & nos deberemus suscipere peccata proximorum, non vt eos tradicamus, iudicemus, cōdemnemus, sed vt pro illis occupemus iudicium Dei.

Nunquid perdes iustum cum impio? &c.

Omnes bonas conditiones habet hæc iusti oratio. Primò enim non excusat peccatum Sodomorum. Sciebat enim coram Deo, qui omnia videt, nullam valere excusationem. Deinde iam audierat Dominum dixisse, peccatum ipforum valde aggrauatum esse, huic contradicere nefas putauit. Secūdo, peccatis Sodomorum opponit Dei bonitatem, quasi dicat: Esto, magna sint peccata eorum, maior tamen est bonitas tua: absit, vt quæcunque hominum malitia bonitatem tuam superet. Tertio, admonet Deum nominis & gloriæ suæ, quasi dicat: Esto, sunt mali Sodomitæ, non dubiū tamen, quoniā multi inter eos boni sint. Iusti autē iudicis non minus est eripere bonos, quàm punire malos. Si igitur cum impijs etiam iustos perderis, peribit nomē & gloria tua. Omnes te imitem, immisericordem clamabūt, qui nec seruitoribus tuis parcas: nemo iustitiam sequetur, si viderint nullum iustitiæ præmium. Sin autem propter iustos etiam impijs parcas, mirum in modū crescet gloria tua. Omnes te glorificabūt, omnes videbunt, quàm bonum sit tibi seruire, imò etiam impij ad pietatem accendentur.

Vides quid Abraham querat & prætedat, nēpe gloriam nominis Domini, atque hoc vno vel maximè mouetur Deus. Hoc modo etiam Moses orauit: Obsecro, inquit, Domine, ne dicāt Aegyptij, callidè eduxit eos; &c. Magnificetur potius misericordia tua, &c. Eodem modo, docuit nos Christus, ante omnia orare, vt sanctificetur nomen Domini. Singula autem verba Emphasim suā habent.

Exod. 3.

Num. 14.

Matt. 6.

D d 2

benz

bent: nunquid, inquit, etiam iustum interficies? Si homines hæc facerent, non tam nouum esset. Itē, an non potius dimittes toti ciuitati propter tot iustos, cum vnus iustus maioris sit apud te precij, quam multa milia impiorum? Item, tūc hæc facies, qui iudicas terram?

Ex his vides, quanta fiducia & fide oret: ita enim orat, quasi certus de exauditione. Ad orationem enim requiritur, vt fiat cū fide & fiducia. Postulet, inquit, in fide, nihil hæsitans, &c. Huic fiducia pius Abraham addit parem humilitatē, & reuerentiam, vel timorem. Primò enim puluerem & cinerem se fatetur. Oratio enim debet esse humilis. Spiritum contritum & humiliatum non despicit Dominus. Deinde agnoscit se nimis audacem, præsumptuosum, & temerarium, qui cum Deo sic loqui ausit. Vbi enim nos legimus: quia, cœpi loqui, in Hebræo habetur: Eia cœpi loqui nūc quasi dicat: tam audax fui, &c. Præterea etiam rogat, ne irascatur Dominus, idque non semel, sed sæpius, semperque nominat Dominum suum. Hæc est vera fortitudo, qua Deus tenetur: firma scilicet fides, & humilis spiritus. Vtpotè manifestè hic. Obseruandum etiam, quòd non semel tantum orat, sed sæpius. Quòd enim magis videbat Deum cōcedere, eo feruentius orabat. Debet enim oratio perferens esse, id quod Christus pulchrè in Evangelio docet. Nō tamen infra decem descendit Abraham, tum quia hoc videbatur esse extra laudē iusti iudicij Dei. Non minus enim pertinet ad laudē Dei, vt iustus sit, quam vt sit misericors: tūc secundo, quia sciebat tam paucos iustos seruari posse, etiam si alij perirent. Maximè autem ideò non descendit intra decem, quia nihil minus timebat, quòd non inueniri possent decem iusti in quinque ciuitatibus: imò non dubitabat plures superesse. Multum tamen se fellit cum sua spes: non enim in-

uentus

uentus est quisquam iustus in quinque ciuitatibus, præterquam Loth cum duabus filiabus. Verè terribile exemplum hoc est, ac meritò formidandum, ne & nunc pauci iusti sint. Non enim sine causa Christus dixit: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Item: Multi vocati, pauci verò electi. Considerandum etiam hic, quò tandē res humanæ prolabantur, dum nemo est, qui obstat vitijs, dum omnes impunè sunt pessimi, metuenda sunt iudicia Dei: inuigilandum omnibus, ne tam sine omni freno ad peccata curramus, maxime pastoribus & rectoribus etiam prophanis. Nos sæpè nobis ipsis blandimur, dicentes: Deus misericors est, diuinæ interim iustitiæ obliuiscetes. Imò cum mores non mutamus, nec resipiscimus, sed scelera sceleribus cumulamus, Deum ipsum, cuius misericordiam ore iactamus, corde iridemus.

Si inuenero quinquaginta iustos, dimittam, &c.

Hic primò videmus, quantę reputationis sint iusti corā Deo, cū nedū ppter quinquaginta iustos, sed etiam propter viginti, imò propter decem Deus tot ciuitatibus parcere velit, si inuenirentur. Vnus enim iustus maioris est apud Deum precij, quam multa milia impiorum. Videmus item, quid sancti faciant in mundo, & quis ex eis prouentus ad cæteras proueniat. Nisi enim pij essent aliqui in mundo, non toleraret Deus impios, ne ad horam quidem. Expectate, inquit, donec impleatur numerus fratrum vestrorum: tunc enim vindicta veniet super mundum. Videmus item, quàm honorandi sint & essent iusti, si internoscerentur, cum propter eos tantus fructus mundo proueniat. Videmus item, quantum vindictæ propendet illis, qui sanctos tam præciosos in oculis Dei persequi & contristare præsumpserit: Melius esset tali homini, vt suspenderet ei mola asinaria in collo, &c. Vide

D d 3

item

Iacob. 10.

Psal. 50.

Luc. 11. 6. 18.

Apoc. 6.

Matt. 18.

item longanimitatem Dei tam multos malos tolerantem, cum tam pauci sint, qui seruiant ei. Ceterum, quod Deus tam diu cum Abraham loquitur, ipsumque tam patienter audit, signum est, quod Deus non offenditur aut lassatur orationibus nostris, sed gratum habet, si saepe & multum oremus. Quod autem in omnibus & vbique Abrahamum exaudit, nihil denegat, daturus etiam maiora, si diutius orasset, virtutem orationis ostendit, quam scilicet fortis & efficax sit oratio ex fide procedens. Multum, inquit, potest oratio iusti assidua, ut patet exemplo Heliae: imo talis oratio omnia potest. Si habueritis, inquit, fidem, dicetis monti huic, tolle te, &c. Item: Quicquid petieritis orantes credite, quia accipietis. Accedamus igitur cum fiducia, & caetera.

Iaco. 5.

Marc. 11.

Abijtque Dominus, postquam locutus est Dominus, &c.

Quia Abraham se promiserat cessaturum: & quia imperscrutabilis est mensura pietatis diuinae, utque malitia Sodomorum patesceret, & Dei seueritas calumniae non pateret, ut sciremus omnia iudicia Dei iusta esse, utque humilietur omne hominum genus, si sistatur iudicio Dei. Ideo nondum peruento ad numerum seueritatis, persistit in gradibus clementiae. Obseruandum in fine, quod Deus aliquando propter multos bonos sicut Samariae non pepercit, licet superessent septem milia virorum, qui non adorassent Baal: aliquando propter unum multos punit, ut patet in Dauide. Dominus est: bonus est, iustus est, sapiens est: nostrum non est scrutari consilium maiestatis suae, sed in ipsum sperare, amare, obedire, confiteri, orare.

1. Reg. 19.

4. Reg. 7.

Capitulum decimum nonum.

Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere, sedente Loth in foribus ciuitatis. Qui cum vidisset eos, surrexit, & iuit obviam eis: ad quem pronus in terram, & dixit: Obsecro, domini, declinate in domum pueri vestri, & manete ibi.

te ibi: lauate pedes vestros, & mane proficiscemini in viam vestram. Qui dixerunt: minime, sed in platea manebimus. Compulsi illos oppido, ut diuenterent ad eam: ingressisque domum illius, fecit conuiuium, & coxit axyma, & comederunt. Prius autem, quam irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum, a puero usque ad senem, omnis populus simul. Vocaueruntque Loth, & dixerunt ei: Vbi sunt viri, qui introierunt ad te nocte? educ illos huc, ut cognoscamus eos. Egressus ad eos Loth, post tergum occludens ostium, ait: Nolite, queso fratres mei, nolite malum hoc facere. Habeo duas filias, quae necdum cognouerunt virum: educam eas ad vos, & abutimini eis, sicut vobis placuerit, dummodo viris istis nihil mali faciatis, quia ingressi sunt sub umbra culminis mei. At illi dixerunt: Recede illuc. Et rursus: Ingressus es, inquiunt, ut aduenas, nunquid ut iudices te ergo ipsam magis, quam hos affligemus. Vique faciebant Loth vehementissimamque prope erat, ut effringeret fore. Et ecce miserunt manum viri, & introduxerunt ad se Lot, clauseruntque ostium, & eos, qui foris erant, percusserunt cecitate a minimo usque ad maximum, ita ut ostium inuenire non possent. Dixerunt autem ad Lot: Habes hic quempiam tuorum generum, aut filios, aut filias, oes qui tui sunt, educ de vrbe hac: delebit enim locum istum, eo quod increuerit clamor eorum coram Domino, qui misit nos, ut perdamus illo. Egressus itaque Lot, locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias eius, & dixit: Surgite, & egredimini de loco isto: quia delebit Dominus ciuitatem hanc. Et visus est eis, quasi ludens loqui. Cumque esset mane, coquebant eum angeli, dicentes: Surge, tolle uxorem tuam, & duas filias, quas habes, ne & tu pariter pereas in scelere ciuitatis. Dissimulante illo, apprehenderunt manum eius, & manum uxoris, ac duarum filiarum eius, eo quod parceret Dominus illi. Eduxeruntque eum, & posuerunt extra ciuitatem: ibique locuti sunt ad eum, dicentes: Salua animam tuam. noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione: sed in monte saluum te fac, ne & tu simul pereas. Dixitque Loth ad eos: Queso, Domine mi, quia inuenit seruus tuus gratiam coram te, & magnificasti misericordiam tuam, quam fecisti mecum, ut saluares animam meam, nec possum in monte saluari, ne forte apprehendat me malum & moriar. Est ciuitas haec iuxta, ad quam possum fugere parua, & saluabor in ea: nunquid non modica est, & viuet

anima mea? Dixitque ad eum: Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subuertam urbem, pro qua locutus es. Festina & saluare ibi: quia non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc. Idcirco vocatum est nomen urbis illius Segor. Sed egressus est super terram, & Loth ingressus est Segor. Igitur Dominus pluit super Sodomam & Gomorrhā sulphur & ignem à Domino de cælo, & subuertit ciuitates has, & omnem circa regionem, vniuersos habitatores urbium, & cuncta terræ videntia. Respicensque vxor eius post se, versa est in statuam salis. Abraham autem consurgens mane, vbi steterat prius cum Domino, intuitus est Sodomā & Gomorrhā, & vniuersam terram regionis illius: viditque ascendentem fauillam de terra, quasi fornacis fumum. Cum enim subuerteret Deus ciuitates regionis illius, recordatus est Abraham: et liberauit Loth de subuersione urbium, in quibus habitauerat. Ascenditque Loth de Segor, & mansit in monte, duæ quoque filie eius cum eo (timuerat enim manere in Segor) & mansit in spelunca ipse & duæ filie eius cum eo. Dixitque maior ad minorem: Pater noster senex est, & nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos iuxta morem vniuersæ terræ: veni, inebriemus eum vino, dormiamusque cum eo, ut seruare possimus ex patre nostro semen. Dederunt itaque patri suo bibere vinum nocte illa. Et ingressa est maior, dormiuitque cum patre: at ille non sensit, nec quando accubuit filia, nec quando surrexit. Altera quoque die dixit maior ad minorem: Ecce, dormiui heri cum patre meo, demus ei bibere vinum, etiam hac nocte, & dormies cum eo, ut saluemus semen de patre nostro. Dederuntque etiam & illa nocte patri suo bibere vinum: ingressaque minor filia: dormiuit cum eo: & nec tunc quidem sensit, quando concubuerit, vel quando illa surrexit. Conceperunt ergo duæ filie Loth de patre suo. Peperitque maior filium, & vocauit nomen eius Moab: ipse est pater Moabitarum, vsque in præsentem diem. Minor quoque peperit filium, & vocauit nomen eius Ammon, id est, filius populi mei: ipse est pater Ammonitarum vsque hodie.

IN hoc capite terribile illud iudicium Dei super quinque illas ciuitates audiemus: quòd DE I iudicium ita accipiendum est, non ut miseros illos, qui perierunt, tantum attendamus, sed ut hinc

hinc discamus, quale iudiciū etiam nos maneat, si impij fuerimus. Hinc Petrus: Ciuitates, inquit, ^{2. Pet. 2o} Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens euersione damnauit, exemplum eorum, qui impiè acturi sunt, ponens, &c. Deinde sicut superiori capite Abraham nobis in exemplum propositus est, sic in hoc capite virtutes ipsius Loth describuntur ad exemplum nostrum, ut non immerito liber hic à veteribus dictus sit liber iustorum, quòd in eo sint admiranda, & excellentissima virtutis & integritatis exempla. Quemadmodum enim floridum aliquod pratum varios & omnigenos flores nobis ostentat: ita & diuina scriptura iustorum virtutes nobis demonstrat, non ut paruo tantum tempore, sicut florum fragrantia fruamur: sed ut perpetuam inde vtilitatem capiamus.

Veneruntque duo Angeli Sodomam, &c.

Quantūuis Abraham pro Sodomitis orat, isti tamen duo angeli pergunt cœpto itinere: iudiciū Dei non dormit aut cessat, tempus enim erat. Completa erat eorum iniquitas. Itaque angeli iudicij diuini executores iam iam adsunt, intrant ciuitatem hospites minimè commodi Sodomitis: quod tamen non angelis, sed ipsis Sodomitis imputari debet. Quales enim nos sumus, tales se erga nos ostendunt & Deus & angeli. Cum sancto, inquit, ^{Psal. 17.} sanctus eris, &c. Domui Abrahamæ hi angeli omnia bona attulerant: quia digna erat ea domus, super quam requiesceret Domini benedictio. Sodomitis autem certum exitium adduxerunt: quia cōmeruerant.

Quantum exterriti fuissent, quantum clamassent, si causam huius aduentus sciuisent? Verum nullus eorum quicquam timet, aut cogitat de iudicio Dei, adeo excæcauerat eos præsens foelicitas. Sic plerunque iudicium diuinum improuifos obruit, non igitur sine causa dicit: Vigilate, nescitis enim, qua hora filius hominis venturus sit. Et

Luc. 12.
1. Thes. 5.

Paulus: Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Duo autem angeli veniunt Sodomam: vnus ad subuertendam ciuitatem: alter ad liberandū Lot: tertius iam officium suum expleuerat in domo Abrahamæ, idè non venit Sodomam. Benè autè duo angeli Sodomam venerūt, vt in testimonio duorum iustum staret iudicium: hoc enim ad illud respicit, quod suprà dictum est: Descendam, & videbo, &c. Sicut igitur illa dicta sunt, vt de inexperta culpa nemo temerariam ferat sententiā, sic duo angeli Sodomam venerunt, vt minus, quàm duobus testibus nullam damnatio terminet accusati causam.

Deut. 17.

Benè etiam non tres, vt ad Abraham, sed duo tantum venerunt Sodomam. Siquidem cordibus impiorum non reuelatur trinitatis mysteriū. Veruntamen & Dei filius super terram inter peccatores visus & conuersatus est, & spiritus sanctus visibili specie apud ipsos apparuit. Primò super Christum, deinde super Apostolos: Benè ergo non tres, sed duo in ciuitatem impiorum venerunt angeli: quia tempore visitationis sic duæ personæ, filij scilicet, & spiritus sancti hominibus innotuerunt, vt peccatores & impij omnes inexcusabiles sint.

Duo etiam hi angeli Christum significant in duabus naturis, imò in duobus iudicijs, quæ ipsi data sunt. Iudicium inquam, vitæ & mortis, &c. Vesperè autem veniūt angeli Sodomam, quia meridie fuerant cum Abraham.

Hoc ipsum autem tempus & hora visitationis tristissimæ congruit causæ peccatorū. Quia enim tenebræ apud ipsos erant, tenebræ inquam, peccatorum & ignorantia, idè in tenebris apparēt angeli, in domo Abrahamæ lumē veritatis & fidei: idè in luce apparent. Præterea sanctos in die visitat Deus, id est, consolatione, quæ per diem significa-

tur: ma-

tur: malos autem vesperi, vel nocte, id est, aduersitate. Vel manè, id est, tempestiuè visitat iustos: malos autem admodum tardè.

Sedebat Loth in porta ciuitatis, &c.

Hoc pulchrè ei conuenit, qui animo non sedebat in sceleribus ciuitatis, vnde Petrus: Aspectu, inquit, & visu iustus erat, & cetera. Deinde sedebat in porta, ad suscipiendos hospites, quemadmodum & de Abraham audiuius. Idè etiam ad vespèram sedet, quo tempore homines maximè ad hospitalia declinare solent. Deinde, quòd vespere adhuc in porta sedet, iustitiam eius commèdat, qui etiam nocte imminente à bono non cessat. Hinc Petrus: Bonum facientes, non deficiamus, &c. Videmus hinc, quàm verum sit: Adolescens iuxta viam suam, etiā cum senuerit, non recedet ab ea. Deinde videmus, quàm prouisi fuerint hi patres ad hospitalitatem, omni studio enim intenti erant, vt alijs beneficerent. Experientia didicerant, quid sit peregrinū esse, & inter alienos conuersari. Nostre duritiæ nulla alia causa est, quàm quòd non experiti sumus paupertatis & exilij incommoda. Hinc Moses non semel Israelitas monet: Memento, inquit, quòd & tu seruiens in Aegypto. Item, quòd & tu advena fuisti in terra aliena. Atqui plerunq; contingit, vt qui hodiè diues est, cras ad paupertatem redigatur, quòd si in hac vita nihil tale contingat, at in futuro contingere potest. Exemplo sit diues ille Euangelicus, qui post mortē coactus fuit auxiliū implorare ab eo, què maximè contempserat. Nō igitur tā duri simus erga alios, sed cogitemus, etiam nobis talia contingere posse. Miranda aut huius Loth virtus ostèditur, quòd inter tam malos non solum segnior ad bonum effectus non est, sed alacrior. Nos contra, per hæc vel maximè nos excusare volumus, quòd in mundo versamur, Oportet, inquit, vt alijs me conformem.

At non

2. Pet. 2.

Prov. 25.

Deut. 5.

Deut. 24.

Luc. 16.

At nō sic egit Loth, imō si sic egisset, cum alijs perijisset, iustitiam igitur coluit, nihil curans hominum fauorem vel odium.

Surrexit & inuit obuiam eis, &c.

Gene. 18.

De Abrahamo maius aliquid audiuius, quod cucurrit illis obuiam, quo ostenditur maiorem in ipso fuisse feruorem & deuotionem. Nihilominus tamen etiam ipsi Loth laudi datur, quod vel ut cunque sequitur. Si non possumus assequi Abrahamum currentem, at vel longē sequamur. Nulla igitur excusatio est, si dicas, nō possum facere, quę ille facit: At fac quod potes, & satis erit.

Cæterum etiam hic arguitur duritia nostra, qui à pauperibus nos abscondimus, nonnunquā duris verbis ab ostio domus nostræ abigimus. Ideo autem obuiam illis processit, ne inciderent in malignum aliquem hospitem, quales omnes esse nouerat. Sciebat quātum eis immineret periculum, si in publicis mansissent diuersorij, sic enim corrupti erant, ut nec bonis locus esset apud eos.

Deinde obuiam ipsis processit, ne ab alijs opus humanitatis præriperetur: magnum Dei beneficium arbitrabatur, si obtinere posset hos hospites, vir humilis & pius.

Quod si eos, quos homines suspicabatur, tanto studio excipiebat, quid fecisset, si eos angelos cognouisset? Nos sæpenumerō & Christum & sanctos Angelos transire sinimus, imō repellimus, & tamen miramur, si quid mali nobis accidat, &c.

Adorauit pronus in terram, &c.

Vel ad Deum referri potest, vel ad homines apparentes: Adorauit, id est, gratias Deo egit, quod hospites ad se destinasset, vel: Adorauit, id est, reuerentiam illis exhibuit, quemadmodum Paulus docet, honore inuicem præuenientes. Deinde ipsos rogat, ut ad se diuertant. Præterea Dominos ipsos vocat, se autem seruum, demum liberē & se, &

Rom. 12.

se, & sua offert. Longè aliter sancti illi pauperes considerarunt, quàm nos: Nobis nihil vilius videtur, quàm pauperes & peregrini, vix eos respicimus, nihil commune cum eis habemus. Illis autem nihil gloriosius videbatur, illuc accurrebant, adorabant, inuitabant, se seruos, illos Dominos appellabant, nec mirum, verissimum enim est, qui Eleemosynam dat, plus accipit, quàm dat. Qui enim miseretur pauperis, sceneratur Deo. Signanter autem hospitalitatem legimus in scriptura magnificentè remuneratam, in Abrahamo, in Loth, in muliere Sunamithide, in vidua Sareptana. 3. Reg. In Martha. Hinc Paulus monet, ne hospitalitatem obliuiscamur. Contra verò violatores hospitalitatis Gabaonitas, & nunc hic Sodomitas horrendo iudicio consumit Deus alijs in exemplum.

4. Reg. 4.

Heb 13.

Iud. 9.

Non, sed in platea manebimus, &c.

Non faciunt, ut onerosi hospites, qui vel non rogati se ingerunt, vel rogati facile acquiescunt, tardè autem hospitium deserunt. Deinde, quod dicunt: Minimè, sed in platea manebimus, detestatio est ciuitatis, in qua cœlestibus vel sanctis nullatenus communicanda erant amici iura hospitij. Præterea etiam ideo renuunt, ut teruentior fiat Loth: non enim vult Deus frigidè inuitari. Sic Christus discipulis in Emaus euntibus simulabat se longius iturum.

Luc. 24.

Demum hoc faciunt, ut fides eius & charitas omnibus illustrior fiat. Sic Christus Chananeæ: Nō est bonum, inquit, sumere panem filiorum. Quorsum hæc? Ut ostenderet omnibus, quanta esset mulieris fides. Porro hæc imago futuræ rei veritati pulchrè concinit. Crucifigendus enim Dominus, in illa ciuitate, quæ spiritualis Sodoma erat, ita nulli vnquam adulatus est, ut in vrbe maxima nullum hospitem, nullam inueniret mansionem, sed in agro

Matt. 15.

Matt. 21.

in agro paruulo apud Lazarum & sorores eius hospiratus sit.

Compulit eos oppido, vt diuerterent, &c.

Nos statim cessamus, ille cogit, violenti rapiunt regnum DEI. Deinde, & si eos interdum trahimus ad nos, qui rependere possunt, non tamen pauperes, vnde nullū lucrum speramus. Discat igitur hic Christianus benefaciendo pergere. Sunt enim, qui ex verecundia aut non audent petere, aut oblata pudore quodam recipere nolunt, hos vel anteuertemus beneficijs, vel nolentes cogamus. Nā Christiani non solū nolentibus & immerentibus, sed etiā inimicis benefacere parati esse debent. Loth igitur duo cauet: Primū, ne populus in viros Dei peccet. Deinde virorum misertus, ne quid eis mali accidat, vtrumq; tamen dissimulat, non accusat cōciues suos, sed tacet, imò cauet, ne viri illi experiantur ipsorum malitiam.

Auget etiam hoc iustitiā ipsius Loth, quòd nō timet suscipere hospites: Imò etiam ipsos defendere paratus est.

Coxit azyma, &c.

Ecce liberalitatem in re tenui. plus enim voluntas, quàm ipsa cœna perpeditur: Oculus fuit simplex & fidelis. Sic vidua duo minuta offerens non minus placuit, quàm alij magnis donis oblatis. Videmus etiam hic sanctorum patrum frugalitatem, quod ipsis summæ deliciæ erat, nos fastidimus. Videmus item modestiā in Angelis, edebāt quod apponebatur, nō iactabant lautiores cibos Abrahæ, non plura petebant, non confundebant hospitem, alacritatem & sinceritatem hospitis grati amplectebantur, qua vitæ & honori non parcebat, sed murum se opponebat pro ignotis.

Priusquam autem irent cubitum viri ciuitatis, &c.

Hic videmus, quis fuerit clamor Sodomorum ad cœlum usque pertingens, ac Deum ad ultionē concitans.

Luc. 21.

concitans. Mirum in modum autem Moses peccatum eorum exaggerat, non quòd adeò delectet eum aliorum peccata magnificare, sed primò, vt eò magis videamus, imò miremur Dei longanimitatem, quòd tam impios homines tam diu pertrulerit. Secundò, vt videamus iustè eos punitos. Tertiò, vt clarior fiat virtus, & constantia iusti Loth, qui nedum inter tam impios habitauit, sed & iustus permanfit. Quartò, vt videamus, quid in homine sit, quàm prauū sit cor hominis, quid homo mali conetur & agat, si non prohibetur. Quintò, vt eò magis nos peccata videmus, verè enim miserandum est hominem eò insanix prolabi, vt nihil aliud cogitet, & quærat, nisi voluptatem carnis, vsque adeò, vt nec concessis voluptatibus contentus sit, sed subinde nouas excogitet, seque ipsum vndiq; cōspureet, deterior bestijs effectus, quæ naturæ leges nō transgrediuntur. Hęc inquā meritò exaggeratur, vt magis ab huiusmodi exhorreamus. Ob eandē causam Deus nunc secundò huiusmodi carnalitatem punit horrendo iudicio. Nā & suprā audiuius propter luxuriam hominū diluuiū venisse. Et hic propter luxuriam, licet peiorē & grauiorē, quinq; ciuitates subuersas. Satis superq; Deus cōtra huiusmodi carnalem & bestialem vitā iram suā ostendit, tametsi nec sic emēdemur. Verū ad Sodomitas redeam⁹. Primò, quòd nocturno tempore insaniunt, indicium est, quòd verè filij noctis & tenebrarum erant, odientes lucem, tenebras amātes: Qui enim malè agit, odit lucem, & oculus adulteri obseruat caliginē. In die enim obsistit pudor, licet suspicere cœlum, cogitare Deum, nocte nihil tale obstat, ideò impij noctem eligunt. Pijs nox aduersa, lux autem admodum amica est. Deinde non vnus tantū malus fuit in Sodomis, sed omnes viri, inquit, Sodomite, deinde, à puero vsq; ad senem. Tertiò, omnis populus

Iere. 17.

Gene. 6.

Ioan. 3.

pulus simul. Verè magnus clamor. Quòd si cui dū rū & incredibile videatur, omnes Sodomitas huiusmodi vitijs fuisse contaminatos, is consideret in tanta turba, in tanto cœtu neminem fuisse, qui se malis opponeret, qui vim inferentes abarceret, hoc tantum fit, vbi impunè fiunt omnia. Meritò igitur omnibus imputatur peccatum. Non enim bonus est, qui cum vim fieri videt, non saltem reclamatur. Tertio, non solum ipsi mali sunt, sed insuper pati nequeunt, quòd alij boni sint. Imò bonis invident, persequuntur iustum Loth, cum tamen tam diu propter ipsum seruati essent. Sic & nos plerunq; odimus eos, quorum in gratiã viuimus.

Quarto etiam hospites peregrinos euocant, unde apparet, quòd nullum neque ius, neque iustitiã aut æquitatem curarunt. Et cum putant se solos ignotos homines offendere, offendunt sanctos Angelos. Sic qui pium hominem lædit, non hominem tantum, sed ipsum Deum offendit. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Quinto, quam ipsorum intentum nedum contra Deum, sed etiam contra naturam erat, publicè tamen malam voluntatem aperiant, non erubescunt coram iusto, non coram ignotis hominibus, non verentur Deum, meritò igitur dicuntur peccatum suum prædicasse. Peccatum, inquit, suum sicut Sodoma prædicauerunt. Et hæc omnia perpetrarunt ea nocte, quæ proximè perditionem eorum præcedebat. Sic cum maximè imminet iudicium Dei, maximè homines insaniunt, & contra, quòd magis homines in peccatis insaniunt, eò propius est iudicium Dei, hoc videmus etiã in Rege Balthasar, &c. Vult igitur Moses ostendere. Sodomitas sine omni verecundia, honestate, iustitia, timore, imò cum summa securitate & contemptu, maxima illa flagitia patrasse. Horum tam enormium vitiorum fontes enumerat Ezechiel, hæc inquit, fuit iniquitas Sodomæ.

Zach. 2.

Isa 3.

Dan. 5.

Ezech. 16.

dome, Superbia, saturitas panis, abundantia & otium. Ex his radicibus tam mali fructus nascuntur. Primò enim superbi putant sibi impunè licere quicquid libet. Deinde crapula & ebrietas multorum malorum causa sunt. Præterea in rerum abundantia facilè Dei obliuiscimur. Inde Moses, incassatus est dilectus & recalcitrauit, &c. Demum. Otium omnium malorum sentina est.

Idem fatetur Christus Sodomis causam fuisse ad tanta flagitia crapulam. Edebant, inquit, bibebant, & cetera. Optimum igitur esset Pauli consilium sequi, ut habentes victum & vestitum, his contenti simus, quandoquidem ex abundantia plerunq; deteriores efficimur.

Egressus ad eos Loth, &c.

Sicut in Sodomitis fructus impietatis vidimus, sic in Loth videmus fructus fidei. Primò enim non sibi irascitur, quòd hospites receperit, non murmurat contra Deum, quòd pro bono opere hæc pati cogatur; sciebat enim omnes, qui piè viuunt ab impijs contemni, &c. Nihil igitur de iniuria sua conquirens, tantum sollicitus est pro hospitibus. Deinde sicut supra Abraham fide armatus contra quatuor reges processit, sic & hic vnus contra tot insanos procedit fide armatus. Tertio, vitam & corpus suum periculo opponit pro hospitibus. Quarto, blandè illos alloquitur & fratres appellat, à quibus tanta passus erat. Quinto, admonet, ut à peccatis abstinent. Sexto, dilectissima quæq; nempè filias suas periculo offert, ne tantum facinus in hospites suos fiat. Verè fidelis hospes, verè insignis charitas, quòd cum periculo filiarum iniuriam peregrinorum redimit, & potius vult filias periclitari, quam eos in precipitium dare, qui ad eum confugerant. Quanquam, quòd ad filias attinet, non trahendū est in exemplum, peccato quidem obsistendum est, sed non cum alio peccato. Facilè tamen excu-

E s

satur

satur Loth, quod in necessitate positus id, quod primū occurrit, & quod necessitas subministrat, arripit, vt solet fieri, dum anxietas aliqua subito nos obruit. Interim tamen discamus omne studiū interponendum esse, vt maximis obsistatur criminibus. Obsistat prædicator verbo, potestas gladio. Alij suo quisque modo. Discamus fidem seruare hijs, qui se in fidem nostrā committunt. Discamus à proximis iniuriam depellere, maximè à pauperibus & peregrinis. Discamus proximi cōmoda nostris anteferre. Vera enim charitas non quærit quæ sua sunt.

1. Cor. 13.

Ingressus es vt hospes, num vt iudices? &c.

Sodomitæ, quos vrgebat iudicium Dei, vt implerent mensuram criminum suorum, mendaci procacia, & furiosa infania, fraternam correptionem aspernabantur, imò interpretabantur esse iudicium superbum, & præsumptionē, falsa improperando & violentiam intentando, quasi dicat: Magistratum habemus, is nos punire debet, nō tu aduena. Sic loquitur impietas, putant enim impij sibi impunè esse dū peccant, eò quod magistratus corruptus dissimulat. Emendari non sustinet proiectus à Domino, impius cū in profundū venerit peccatorum contemnit. Hoc igitur grauissimū peccatū est, vbi non amplius argui volumus, verbum Dei conterminimus, prophetas persequimur. Hoc peccatum in spiritum sanctum est, hoc Deus pati non potest, iam igitur innotescit clamor Sodomorum qualis fuerit, simul etiam & æquū Dei iudicium, & excusatio omnis tollitur furiosis & libidine excæcatis.

Prou. 18.

Iamque prope erat, vt esfringerent fores, &c.

Vide temeritatem peccatorum, qui nec aduenis & peregrinis parcetes, ius hospitalitatis, quod etiam apud gētes sacrosanctum est, frangūt. Deinde vide, quantum peccata sua augeant, nedū non acceptant

acceptat admonitionem ipsius Loth, sed insuper eum persequuntur, ac omnibus viribus in cōtrarium nituntur, etiam violenter impium propositum suū exequi volētes. Hoc est ingenium impiorum, primò, q̄ semper peccata sua augent, cū nihil opus esset, satis enim peccatorum iam habent. Secundo, quod ex admonitione peiores fiunt, ac tū vel maximè ad malum currunt, quantumuis admoneantur, & Deum & homines irident, ac contemnunt. Et hoc est grauissimum peccatum, est enim contra spiritum sanctum, quod nunquam remittetur, neque hīc, neque in futuro. Conijci potest ex hoc loco, quid sanctus ille Loth etiam ante hac inter tam impios passus sit. Primò, enim affligebant, eum peccata ipsorum. Deinde cū ea argueret, odium ipsorum in se concitauit, & tamen perstitit constanter vnus aduersus omnes, nihil motus ipsorum contumelijs. Talis constantia deceret Christianos.

Matt. 23.

Itaque cū Loth iā omnia tentasset ad liberandos hospites suos, nihil tamen profecisset, imò iā ipse quoque in periculo esset, nec ipsi pateret aditus in domum suam, assunt Angeli & eripiunt eū. Sic auxilium Dei incipit, vbi desperatur de humano. Sic si fecerimus quod possumus, Deus adierit impleturus, vbi nos non potuimus.

Homines autem, qui foris erant, percusserant cecitate, &c.

Poterant eos omninò occidere, sed maiori iudicio reseruabantur. Sic posset & nunc punire impios Deus, verū æternæ pœnæ reseruantur: sunt enim quasi grex ad viciniam destinatus, impium enim creauit Deus ad diem malum. Noli igitur lætari, si iudicium mundi euaseris, aliud enim & longè maius iudicium restat. Meritò autem cecitate percutiuntur, quia oculos mentis iā sua spōte

Hier. 17.

2. Thef. 20

clausuram, lumen videre volebant, tenebras amplectebantur. Sic qui à lumine veritatis se auertunt, in eodem lumine priuantur. Quia charitatē, inquit, veritatis non receperunt. Non omnino autē visum perdidērūt Sodomitæ, sed eius rei visio ipsis intercipitur, quam videre cupiebant, adeo, vt etiam apertis oculis omnia alia videntes, iamiam tamen videre non poterant.

4. Reg. 6.

Simile quiddam de Helizæo legimus, eodem modo etiam Iudæi Christum capere volentes, excæcati fuerunt, vt ipsum non agnoscerent. Tā facile potest Deus impiorum conatus infringere, suosque eripere. Omnia hæc ad consolationē nostram scripta sunt, ne scādalizemur, si impijs omnia succedant, cū enim tempus ipsorum venerit, facile eos impedire potest Deus. Contrā, ne desperemus in aduersis, facile enim eripere potest, si vult. Per hanc igitur excæcationem etiam Sodomitas admonere voluit Deus, vt videntes Dei plagam, vel sic resipiscerent, quamuis ipsi nihil minus fecerint. Sic etiā sæpè nobis obstitit Deus, conatusque nostros impedit, vt per hoc à vitijs auertamur, quamuis hoc plerique parum attendunt & curent, sed semper in diuersum tendant, quemadmodum Balaam ille.

Num. 22.

Est tibi hic gener aut filius? &c.

Hic Angeli aggrediuntur opus Domini: hactenus enim non dixerant, quid agere vellent, donec re ipsa probassent Sodomitarum malitiam. Primò autem iustum liberant cum suis, vt vel etiam hic videamus Deum proniorem esse ad misericordiam, quàm ad perdendum, ni peccata nostra cum alio conuerterent. Deinde etiam huic iusto statim remunerant etiam temporaliter hospitalitatem suam, idque abundè: pro paruis enim, quæ ipse Loth dederat, nunc magna accipit, liberationem scilicet sui & suorum. Idem audiuius supra de Abrahamo,

hamo, omnia autem ideò facta & scripta sunt, vt proniores efficiamur ad misericordiam, cū videamus eandem nedum in futuro, sed etiam hic remunerari. Cæterum, quod Angeli hic loquuntur, in gratiam ipsius Loth loquuntur: sciebant enim eum hoc maximè optare, tametsi scirent generos non exituros. Ob amorē enim in Loth Dominus non solum ipsum seruat, sed & suos,

Delebimus enim locum hunc, &c.

Non simpliciter dicunt, puniemus vel vastabimus, sed delebimus, vt nulla spes reedificandi sit, id quod & factum est. Nam eo loco nunc est mare mortuum. Sic impijs obstinatis non simplex aliqua, sed omnimoda perditio reseruatur, sine omni spe reparationis. Super quem enim ceciderit lapis diuini iudicij, conteret eum. Et quamuis hic tantum de Sodoma loqui videantur, non tamen sola perijt, sed aliæ ciuitates simul, nempe hæc, quæ in exordio quatuordecim nominantur, Sodoma scilicet, Gomorrha, Adama, Seboim, Segor, hoc probatur ex eo, quod Moses ait. Ponet te Dominus sicut Sodomam & Gomorrham, Adamam & Seboim ciuitates, quas subuertit Dominus, vbi tamen Segor non nominat ex causa inferius suo loco annotanda. Addunt causam tam horreni iudicij. Increuit, inquit, clamor eorum, verè magnus clamor omnium cōsensu sine cessatione peccantium. Ideò ministri iustitiæ Dei mittuntur, disperdere, obuoluere, occidere secundum corpus. Si damnati sint omnes, nescimus, nec impedit scire, sed timere & cauere à similibus vitijs nostrū est. Obseruandum hic, quòd iidem Angeli perdūt impios & Loth seruant, ne quis putet per malos angelos tantum hæc fieri,

Matt. 21.

Deut. 29.

Surgite, egredimini de loco isto, &c.

Hæc est secunda concio vel declamatio ipsius Loth in Sodomis habita, Prima enim fuit: Nolite

fratres mei facere malum hoc. Altera: Surgite, egredimini de loco hoc, delebit enim Dominus. Vtraque autem frustrà Sodomitis facta est, & adhuc frustrà fiunt in spirituali Sodoma, id est, in mundo. Quemadmodum enim Loth generis suis videbatur, quasi ludens loqui, sic & nos omnia iridemus, nec credimus, donec re ipsa experiamur. Hoc idem & suprà contigit in diluuiò. Idem euenturum dicit Christus in fine mundi. Videmus hìc generos Loth impios fuisse, nam aliàs egressi essent, plus aliquid gratiæ ipsis concedebat Deus, sed frustrà, quemadmodum etiam nobis plura contulit, sed nihilo meliores sumus. Adhuc tamen quamuis pessimi essent, tamè Dominus voluit in gratiam Loth seruare. Tantum est amicum Dei & in gratia eius esse.

Cumque esset mane, cogeant eum, &c.

Nò educit nocte, sed in mane: quia nox peccatorum est, dies autem iustorum. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt. Deinde in luce eum educit, hoc est, aperte non occultè, ut vel sic Sodomitæ admoneantur, non frustrà iustum ab ipsis fugere. Verum nihil curat eius abscessum: Imò gaudet ne deinceps eos arguere possit. Hoc autem pessimè ipsis cessit, imò certa ipsorum perditio erat. Sic mundus non curat, si iusti tollantur, sed propediem sentiet, cum omnes iusti segregabuntur ab eis. Sicut igitur Loth mane educitur, sic iusti post finem noctis huius seculi, incipiente die futuri seculi perfecte liberabuntur ab impijs. Festinare autem iubent Loth: ubi enim iudicium Dei imminet, illic non cessandum. Hinc Christus: Qui in Iudæa sunt, fugiant in montes, & qui in agro, non reuertatur. Væ prægnantibus. Sicut autem Loth inuitus exit, imò ex seipso nunquam exisset: Sic nos nisi gratia Dei præueniremur, nunquam è peccatis exiremus. Hinc Christus: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum.

Gen. 7.
Matt. 24.

Iob. 5.

Matt. 24.

Ioh. 6.

Surgite

Surge, tolle uxorem tuam, & filias, &c.

Quatuor ei præcipiunt adhuc in Sodomis exstanti, quæ omnia etiam nobis dicuntur, dum in peccatis sumus. Primum, surge, quasi dicat, quid cessas? nescis tempus breue? Sic Paulus nobis dicit: Surge qui dormis. Secundum, tolle uxorem & filias: Non latet est, ut te ipsum solum salues, sed è Sodomis duc quoscunq; potes, maxime tibi commissos. Tertium, Egredere, festinandum à consortio malorum, si non corpore, saltem animo separari, ubi nulla spes emendationis superest. Hinc Zacharias: Fugite de terra aquilonis. Et Moses: Recedite à tabernaculis impiorum. Et Paulus: Quæ societas fidei cum infidei?

Quarto, ostendit ei periculum: Ne & tu pereas, quasi dicant, non paruum periculum imminet, non temporale aliquod damnum, sed certa peritio. Ex spirituali gratia est, quod te monuit Deus, quod media euasionis ostendit, quæ si contempseris, tua ipsius culpa peribis. Non paruum periculum est, ubi Deus comminatur, quamuis nemo attendat.

Dissimulante autem illo apprehenderunt, &c.

Videmus ex hoc verbo, quod Loth iustus quidem fuit ad Sodomitas comparatus, multo tamè imperfectior fuit Abraham, is enim nusquam dissimulauit, nusquam cessauit, aut tardauit ad præceptum Domini.

Deinde videmus, quàm verè dixerit Paulus: Velle quidem adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Suprà Loth monuerat generos suos ut fugerent. Nunc autem, quod alios monuerat, ipse cunctatur facere, nimirum affectibus eum remorantibus. Sic fit nonnunquam, ut parati simus fortiter pro veritate & iustitia mori, mox incidit aliquid, quod terret, quod cunctabundos facit: Imò totos nos aliquando Deo abstrahit. Tertio, videmus hìc, quantum nos remorentur temporalia à vera obedientia. Amoenitas loci fecerat, ut Loth

Ec 4 Sodomam

Sodomam eligeret. Eadem amœnitas eum adhuc retinet, ne egrediatur. Sic inordinatus amor nostri & etiam terrenorum ad peccatam nos ducit, & etiam in peccatis retinet, ne cōuertamur. Magnæ autem misericordiæ est, quòd Angeli cunctantem apprehendunt, & educunt, poterat abire, quia satis admonuerat, sed condescendunt humanę imbecillitati, & quodammodo vi educunt.

Sic verè multi in peccatis perirent, nisi Deus manus ipsorum apprehenderet. Perierat Mattheus, Zacheus, Paulus, &c. nisi apprehensi fuissent. Ex hoc igitur loco videmus, quòd Deus operatur in nobis velle & perficere.

Videmus item Dei iustitiam, quòd tantum quatuor homines è Sodomis liberantur, quemadmodum tantum octo in diluio. *Quis non cōtremiscat ad tanta iudicia Dei? Verissimè igitur dictum: Multi sunt vocati, pauci electi. Videmus contra etiã Dei misericordiam erga suos. Apprehendit peccatores, ut è peccatis educat. Iustos ut educat, Beatos ut perducat. Videmus demum, quàm verè de Angelis dictum sit. Omnes sunt administratorij spiritus. Quod enim circa Loth & suos fecerunt, hoc etiã apud nos faciunt, educunt nos à peccatis, que fecimus. Itemque à peccatis, quæ faceremus impediunt, extra ciuitatem ponunt tumultus plenã. Non enim est pax impijs.*

Salua animam tuam, &c.

Nedum in ciuitate ipsi præcipiunt, sed etiam postquam exierat. Non satis enim est surgere, exire, sed restant alia.

Primò igitur dicunt: Salua animam tuam, quasi dicat, ereptus è medio malorum, sed nondum securus. Imò nunc vel maximè cauendum tibi est. Nos quod nostrum erat fecimus, fac & tu, quod tuum est. Ex gratia liberatus es, vide ne denuò te ipsum perdas. Omnia hæc etiam nobis dicuntur.

Errant

Philip. 2.

Matt. 20.

Hebr. 1.

Vsa. 48.

Errant igitur, qui post acceptam gratiam ociantur, quasi omninò securi sint, &c. hi audiant hoc verbum, salua animam tuam, &c.

Noli respicere post tergum, &c.

Non te moueat curiositas, non aliorum interitus sufficiat tibi, quòd tu eductus es, vide ut velociter fugias. Quamuis autem noluit eum etiam oculis retrospicere, tamen etiam sublimiora ei per hoc præcipiuntur, quasi dicat: Coegi te ut exires, apprehendi te, & adhuc cunctaris? adhuc respectas? perge ocius, omnia relinquenda sunt, quantumuis chara, omninò exeundum est, quantumuis retrahant, quæ post te relinquis. Relinquenda sic sunt omnia, ut te nullius rei amissæ pœniteat, ita enim fieri necesse est. Sic Christus: qui mittit manum ad aratrum, & retrospicit, aptus non est ad regnum cœlorum. Obseruandum, quòd hoc nobis dicitur, cum è peccatis exierimus: quamdiu enim sumus in peccatis, licet, imò iubemur retrospicere, vnde scilicet exciderimus, quid perdidimus. Memento, inquit, vnde excideris, &c. Et Ieremias, vide, quàm amarum sit te reliquisse Deum tuum. Post egressum autem è peccatis omninò nō licet retrospicere ad pristina peccata, eo animo, ut ea repetere velimus, sed cœpta via pergendum ad patriam.

Nec stes in omni circa regione, &c.

Hoc ipsi præcipitur, quia & aliæ ciuitates eiusdem vallis vel regionis perdendæ erant. Morali-ter autem iubemur occasiones peccatorum fugere. In hac enim pugna eò magis vincimus, quò plus fugimus. Qui enim amat periculum, peribit in illo.

Sed in monte saluum te fac, ne pereas, &c.

Monemur ad altiora contendere, ne in imis & terrenis hæreamus. Sicut enim aues, quò altius ascendunt, eò magis securæ sunt à laqueis & insidijs

Ec 5 dijs

Luc. 9.

Apo. 3.

Eccles. 3.

Iſa. 2.

dijs hominum. Idē in nobis fit. Allegoricē autem mons, in quo saluamur, Christus est, mons scilicet gratiæ & misericordiæ. Venite, inquit, ascendamus ad montem Domini, &c.

Quæſo Domine mi, &c.

1. Reg. 17.

E Sodomis eductus, orat, agnoscit beneficium, gratias agit. Quamdiu enim in peccatis sumus, nihil horum facimus. Non videmus enim aut miseriam nostram, aut beneficia Dei. Deinde inuit quidem exit Loth, sed post egressum gratias agit, quòd vi eum eduxerint. Sic nos in tentatione positi, indignè ferimus, quòd mala voluntas nostra impeditur, post tentationē autem gratias agimus, quòd Deus nos apprehenderit, ne malum hoc faceremus. Sic Dauid: Benedictus Deus (inquit) qui prohibuit me, ne venirem ad effundendum sanguinem, &c. Nemò igitur egrè ferat, si mala ipsius voluntas impeditur, veniet enim tempus cū propter hoc gratias ages.

Ecce inuenit seruus tuus gratiam, &c.

Luc. 17.

Cum omni fiducia loquitur ad Angelos Deum repræsentantes, iam enim Dei misericordiam expertus fuerat. Sic & nos ex acceptis beneficijs fiduciam hauriamus ad Deum accedendi. Deinde non merita sua, sed solam gratiam commendat & allegat. Seruum se fatetur, & nihil tale commeruisse. Sic Christus, cū feceritis omnia, dicite: Serui inutiles sumus. Tertio, accepta beneficia agnoscit, confitetur, & signanter dicit: Magnificasti misericordiā tuam, &c. Verè enim magna misericordia liberari è Sodomis, è peccatis, à iudicio Dei, Item in anima saluari. Qui sic liberatur, vera beneficia accipit, & meritò cum Dauide clamat: Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. Item, Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Item: Dirupisti vincula mea, &c.

Psal. 115.

Psal. 114.

Psal. 119.

Nos

Non possum in monte saluari, &c.

Secundum Hebræos ideò non vult in mōte habitare prope Abraham, ne comparatione iustitiæ ipsius, sua imperfectio magis videatur. Eadem ob causam etiam nos non libenter cum sanctioribus conuersamur. In hunc modum etiam vidua Sa. 3. Reg. 17. reptana ad Heliam dixit: Ingressus es ad me, vt rememorentur iniquitates meæ coram Deo. Ad litteram autem ideò grauatür montem conscendere, quia senex erat, ne ibidem frigus eum apprehenderet. Item, quia mons vicinus erat Sodomæ, timebat ne fortè & mons collaberetur. Nihil igitur aliud hoc verbo prodit, quàm animi timorē, pusillanimitatem, diffidentiam. Sic enim & nos semper timemus, ne cælum ruat.

Non sic fecit Abraham, sed quocunque iubetur ire, pergit: scit enim Deum esse vbique. Verè fidelis sic dicit: Etiam si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecū es. Item cum Paulo: Certus sum, quòd neq; mors, neque vita nos separabit à charitate Dei. Sic igitur videmus in Loth, quòd etiam sancti non sint sine imperfectione. Non igitur desperemus, si tale quid etiam in nobis sentiamus. Deinde videmus ingenium carnis, quæ semper renititur, & contraria spiritui suggerit. Omnes ardua & aspera fugimus, voluptuosa eligimus. Angusta est via ad vitam, & pauci inueniunt eam. Caro vult esse extra periculum, vult quidem audire Christum, sed ob ipsum pati renuit, cū tamen omnes, qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiantur. Mōs est, quod Christus dicit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Item: Si vis perfectus esse, Vade, vende omnia quæ habes. Item quod Paulus ait: Volo omnes esse sicut me ipsum, nimirum castitatem suadens. Hos montes fugimus, malumus in imis permanere. Atqui scriptura mon-
tes qui

Psal. 12.

Rom. 8.

Matt. 7.

2. Tim. 2.

1. Cor. 7.

res quidem ostendit, & suadet ostendere, nullum tamen cogit.

Est ciuitas parua iuxta, &c.

Non pro Sodoma orat, quia illi clamorē suum impleuerant, sed pro Segor orat. Vide autem quomodo: Primò, allegauit diuinam misericordiam. Secūdò, dicit paruam esse, quasi dicat: Et si etiam in ipsa mali homines sint, tamen non tot, nec tā impensè mali. In paruis enim vicis communiter non tam malè viuatur, vt in magnis, vbi copia omnium rerum & fastus est, radices scilicet peccatorum. Addit: Et saluabor, inquit, in ea, id est, cōmodius habebō, quàm in monte, vel saluabor in ea, id est, non tantum me affligent, vt Sodomitæ.

Etiā in hoc suscepi faciem tuam, &c.

Hic videmus, quomodo Deus infirmitati nostræ condescendat. Quod enim ipsi Loth hic facit, hoc & nobis facit, poterat magna iniungere, sed cōdescendit infirmitati nostræ, ipse enim nouit figmentum nostrum. Deinde videmus, quod non semel tantum suos adiuuet Deus, sed semper & vbiq̃. Etiam in hoc, inquit, suscepi. Tertio, videmus Deū proniorem esse ad miserandū, quàm ad subuertendum. Erat Segor vna de ciuitatibus diuino iudicio perdendis, ad vnam tamen orationem ei parcitur: Nō delectatur Deus in perditione nostra. Quare moriemini, inquit, domus Israel. Non est voluntatis meæ mors impij, sed vt cōuertatur & viuat.

Quartò videmus, quod Deus pronior est ad exaudiendum, quàm nos ad petendum, vix verba finierat Loth, & statim exauditur. Antequam clament, inquit, exaudiam.

Quintò videmus, quantæ efficacix sint orationes iustorum. Demū videmus etiam hic, quod impijs propter iustos parcitur, alioqui perirent.

Festina & saluare ibi, &c.

Iterum

Psal. 102.

Ezech. 18.

Isa. 65.

Iterum iubetur festinare: Non cessandum nobis est: incertum enim est tempus viræ nostræ. Sic Paulus: Festinemus, inquit, ingredi in illā requiē. Et iterum: Sic currite, vt compræhendatis. Et Sapiens: Ne differas de die in diem conuerti ad Dominum. Vltimò addit: Non enim potero quicquā facere, donec ingrediaris illuc. Non potero, id est, non volo. Sic igitur pij homines Deum tenent, ne iudicio suo mundum perdat. Vnde ad Mosen dixit, dimitte me, vt deleam eos.

Sol egressus est super terram, &c.

Sicut non in nocte, sed in die, id est, manifestè Loth è Sodomis liberatus fuit ad consolationem iustorum: Sic etiam Sodomitas non in nocte, sed die, lucēte sole, id est, manifestè puniuit, ad terrorem impiorum. Quamuis autem & dies esset, & sol luceret, null⁹ tamen euadere potuit, vt vel hinc videamus, quàm terribile sit, vbi Deus iudicare incipit. Illic enim nulla est fuga. Allegoricè autem cū sol iustitiæ Christus denuò apparuerit in iudicio, tunc impij perdentur, iusti autem in ciuitatem æternam perducentur.

Igitur pluit Dominus ignem, & sulphur, &c.

Magnificè describit Moses hoc Domini iudicium, nimirum, vt eò magis terrorem nobis incutiat. Primò, Dominus, inquit, pluit, ne quis hoc constellationi aut astris adscribat, aut naturæ religionis illius, quemadmodum aliqui voluerunt. Non natura regionis est, aut fuit, sed speciale iudicium Dei. Deinde pluit, inquit, Dominus à Domino, id est, supernè è cœlò, vel cœlitus, eo modo loquendo, quo dicimus, venimus à consule, vel à mè, id est, à domo consulis vel meæ. Potest tamen etiam ex hoc loco colligi pluralitas personarum in diuinis, quemadmodum & ex eo colligitur, vbi Dauid dicit: Propterea vnxit te Deus tuus, & cæt. Igne autem hic punit, qui suprà punierat aquis, vt

magis

Eccles. 5.

Exod. 32.

Amos 9.

Psal. 44.

magis timeamus, quando videmus Deum nō vno tantū modo nos perdere & punire posse. Deinde ideò etiam igne & sulphure perduntur Sodomitæ, vt pœna respondeat culpæ. Quia enim foedo igne concupiscentiæ erga semetipsos exarserant, meritò igne puniuntur. Et quia foetore peccati se oblectauerant, foetore itē sulphuris cruciantur. Et quia clamor eorū in cœlū ascenderat, rectè etiam è cœlo puniuntur. Et quia contra naturam peccauerant, etiam contra naturam pluit super eos ignem & sulphur. Sic quantumcunque peruersi sumus, Deus peruersitati nostræ occurrere nouit, & iuxta peccati modum etiam plagas augere, vel temperare.

Iam considera, quàm terribilis rerū facies fuit, cū viderent cœlum aperiri, ignem cadere, nullum effugium esse. Considera item, quantus fuerit ululatus & clamor pereuntium, sed sera est pœnitentia cū vocantem Dominū audire & sequi nolumus. Fugiamus igitur iudicium Dei, dum effugere possumus. Ecce nunc tempus acceptabile, Ecce nunc dies salutis.

Et subuertit ciuitates has, & omnem regionem, &c.!

Singula verba exaggerationem habent. Primò, non tantum puniuit, sed subuertit, vt ne vestigiū quidem earum remaneret, vtinam & cum ciuitatibus illis periisset etiam peccatum illud abominandum. Sed, proh dolor, fauillæ Sodomitici peccati nusquam non peruenerunt, &c.

Secundò, nedum ciuitatem, sed & regionē subuertit, vt quæ prius erat sicut paradysus Dei, nunc mare mortuum sit, vt omnes hinc discant magnitudinem peccati. Tertiò, omnes habitatores, inquit, etiam pueros. Nec pueris pepercit, ad ostendendum horrorem huius peccati. Sic & cuni Dathan & Abiron etiam omnem eorū progeniem terra absorbit, ad terrorem aliorum. Deinde etiā pueros

1. Cor. 6.

pueros perdidit, ne postea imitarentur scelera parentum. Melius enim eis erat interire, quàm malè viuere.

Omnes igitur simul perierunt corpore, an autem etiam in anima omnes perierunt, Deus scit. Sic igitur fit, vbi Deus diu expectat, vbi omnia cōtemnimus. Iam si hoc iudicium particulare tam terribile fuit, quāto terribilius erit generale iudicium, vbi Deus omnem iram suam effundet. Vide, quàm cæci, imò insani simus, qui tantum Dominum contra nos prouocamus.

Respicens que vxor eius post se, &c.

O altitudo diuitiarum, quàm incompræhensibilia sunt iudicia eius? Tantū quatuor euaserant, & tamen nec hi omnes saluātur. Quid igitur presumimus? quid tam securi sumus? quasi semel liberatis nihil amplius timendum sit. Euaserat etiam mulier illa, sed tamen quia inobediens est, perit. Respexit autem post se, vel amore rerum, quas reliquerat, vel ex curiositate muliebri, vel ex cōpassione ad clamorem pereuntium. Leue videtur peccatum, sed tamē punitur. Quos enim Deus semel liberauit, grauius imputantur, quàm alijs. Videmus igitur hic in rebus diuinis moram esse periculosissimam. Videmus item, quàm periculosum sit ad vomitum reuerti, & ad pristina vitia, cū hæc tantum retrospiciens punita sit. Videmus item, quàm malè ecesserit ipsi Loth electio sua, qui iussus montem conscendere, elegit ciuitatulam. Interim enim dum circumflectit iter, vxorem perdidit. Sic ruunt, qui contra Dei verbum propria ratione se regere volunt.

Cur autem in statuam salis versa sit, ex verbis Christi sumi potest, nempe in exemplum nostrū, vt per hanc ipsius pœnam saliamus & cōdiamus cibos nostros, vitam nostram, ne similiter morā nectamus, ne retrospiciamus. Memores, inquit, *Luc. 17.* estote,

estote vxoris Loth, eius enim pœna nobis in medicina versa est, & in condimentum.

Abraham autem manè consurgens, &c.

Crediderat verbo Dei, quod audierat de iudicio Sodomorum, sciebat rem feriam esse, vbi Deum causam peccatorum discutere incipit. Ideo manè cedit ad locum, vbi Dominum orauerat, partim ex compassione erga miseros, partim vt ulterius oraret, partim vt videret, si decem iusti inuenti essent. Sãcti enim sunt compassiui, semper pro alijs solliciti sunt. Statim autem videt fumum, & fauillam ascendere indicem facti iudicij. *Quantũ* hic dolere potuit iustus, quòd tam pauci iusti essent in terra, quòd tot animæ periissent, quòd nesciebat adhuc, quid de fratre suo factum esset? Sic exercentur iusti, probantur, inuenitur Deus verax.

Rom. 3.

Recordatus est Dominus Abrahæ, & liberauit Loth, &c.

Epilogus est, docens ob gratiam Abrahæ Loth liberatum, vt videamus, quàm pretiosi sint in conspectu Domini veri fideles, & quid possint Domino propitio, & quòd iustitia & fides eorum etiam alijs profit & prodesse possit.

Ascenditque Loth de Segor, & mansit in monte, &c.

Hic primò videmus, quòd presente iudicio Dei homo nusquam tutus est, nunc huc, nunc illuc fugit, sed frustra, vbique enim inuenit Dominũ, fugiamus igitur, dum effugere licet. Videmus deinde, quàm malè nobis cedant nostra consilia. Fugit Loth ex ciuitate, quam prius elegerat, ac montẽ repetit, quem prius monente Angelo conscendere noluerat. Sic sæpè fit, vt consilium Domini negligentes, nostris consilijs meliora, vt putamus eligentes, tandem Domino sic disponente, experimur quod Domini consilium melius fuit. Imò cogimur id tandem sequi, quod primò nolebamus. Sequamur igitur viam, quam mōstrat Deus. *Qui enim*

enim consilium Domini sequuntur, securi ac læti ambulant, sciunt enim se Dominum sequi. *Qui lu Ioan. 8.* lum sequitur, in tenebris non ambulat.

Tertio, videmus hic, quàm ardua res sit credere, maximè tempore tentationis: Promiserat Angelus ciuitatẽ Segor non perituram, & tamẽ Loth timet, pusillanimis est, imò ex timore mutat locũ.

Dixitque maior ad minorem, &c.

Putabant filie Loth omnes viros interijisse, imò totum mundum incendio deletum esse, quemadmodũ prius totus mundus diluuiio perierat. *Quã Gen. 7.* uis igitur facinus earum in speciem horrendũ est & atrox, conditionem tamen & circumstantias si spectes, erit excusationi locus saltem pro parte. Primò, excusat eas ignorantia, putabant enim totum mundum esse perditum. Præterea non ex libidine, sed amore posteritatis cōseruandę hoc consilium inierunt, & quamuis scirent graue esse peccatum cum patre concubere, grauius tamen ducebant, si humanæ posteritatis spes deleteretur. Nō tamen excusantur à toto, imò reuera peccauerunt. Sine verbo enim Dei, tale quid attentare non debebant. Nō sufficit bona intentio sine verbo Dei.

Leuit. 18.

Dederuntque patri suo bibere vinum, &c.

Excusari potest Loth, quòd vinum biberit ad leniendam tristitiam mentis, quam ex perditione ciuitatum conceperat. Minus tamen excusatur, quã *Gene. 9.* Noe. Is enim nondum sciebat vini virtutem, nec vllum exẽplum ebrietatis ante se viderat, aut audierat, deniq; semel tantũ inebriatus fuit. Loth autem sciebat vini virtutem, viderat pleròsque ebrios in Sodomis, nec tamen sibi cauet, imò bis inebriatur.

Quòd si Loth non excusatur, quàm excusationem habebũt, qui data opera se & alios inebriant, *Aduersus ebrietatem.* idque omni die, nec peccare se putant, cum tamẽ

Luc. 21.

multipliciter peccent. Primò enim abutuntur Dei donis, quibus pauperes cōsolari possent. Secūdo, offendunt Deum: prohibuit enim Christus, ne grauentur corda nostra ebrietate. Tertio, viciant naturam atque adeò seipsos occidunt. Quarto, in bestias se conuertunt. Quintò, diabolo ligatos & captiuos se tradunt. Denique sibi ipsis causam & occasionem præstant ad omnia peccata, obliuiscuntur Dei, iustitiæ, honestatis.

Dormiuitque cum patre suo, &c.

Hic est fructus ebrietatis, hæc radix non alios fructus fert, quàm pessimos & obscœnos, id quod etiam ex alijs plerisque scripturæ locis colligi potest. Quid terribilius, quàm patrem cum propria filia concumbere? Quamquam Moses etiam ipsum factum extenuet, ac ipsum Loth excuset, cum subdit: At ille non sensit, quo verbo ostendit, quòd Loth hoc non fecit ex proposito, sed ignoranter. Et hætenus quidem excusatur, sed de ebrietate nullatenus. Imò ebrietas non excusat, sed accusat, & auget culpā. Hic igitur primò videmus iudicia Dei inscrutabilia, quòd sanctum hunc virum tam grauiter permittit cadere, verè timendū iudiciū. A iuuentute pietati adhæserat, nunc in senectute cadit. Inter Sodomitas pessimos seruauit puritatem, nunc è malis eductus se filiasque suas deturpat. Prius nō accepisset totum mundum, vt alienā mulierē tangeret, hic proprias filias incestu constuprat. Quis sibi non timeat, qui videt sanctū sic cadere? Permisit autem Deus ipsum cadere, vt non in superbiam eleuaretur propter acceptam gratiam. Secundo, vt deinde cautius ambularet. Tertio, ad admonitionem nostram, ne nimium securi simus, sed semper timeamus, vigilemus. Qui stat, videat ne cadat. Videmus, quòd nullus tam sanctus, qui non cadere possit, nemo igitur de sanctitate sua præsumat. Nemo alium iudicet, nescis quis

quis finis te aut alium maneat. Videmus item hic, quàm miseri simus, si nos DEVS relinquat, quid audeat caro, in quanta flagitia sese præcipitet, si manum suam abstrahat Deus. Videmus etiam ex hac historia ebrietatem esse causam malorum multorum. Iustum enim hunc, quem Sodomitæ à iustitia auertere non poterant, vinum & ebrietas decipit, quare fugienda est. Videmus etiā hic periculosam esse cohabitationem viri cū mulieribus extra matrimonium. Si non licuit tutum habitare patrem cum filiabus, quanto minus nos tuti erimus.

Conceperunt ergo duæ filiæ Loth, &c.

Et hoc incestu Loth cum filiabus suis nati sunt, Moab & Ammon, capita gentium ab ipsis nominatarum, vtraque tamen gens mala fuit. Sic nobis cedunt consilia nostra: Putabant filiæ Loth se operæpretium facturas, si genus humanum restituerent, & tamē nihil nisi peccatores & pessimos homines genuerunt. Ex stultitia enim, ignorātia & ebrietate non nascuntur boni. Moraliter, duæ filiæ, quæ iustum decipiunt, sunt caro & abundantia temporalium, hæc duo nisi regantur, & freno retineantur, hominem in omnia mala deducunt. Moabite & Ammonitæ (qui ex bono patre nati fuerant, ipsi tamen mali manserunt, & populo Dei semper restiterunt) falsos Christianos significat, qui ex Christianis orti, verbum Christi gerunt, inter Christianos versantur, qui tamen nihil nisi carnem, temulentiam, fornicationem recipiunt, bonis conatibus piorum obstant, pios persequuntur.

Capit vigesimum.

Profectus inde Abrahā in terram australem, habitauit inter Cades & Sur: peregrinatus est in Geraris. Dixitque de Sara vxore sua, Soror mea est. Misit ergo Abimelech Rex Geraræ, & tulit eam. Venit autem Deus ad Abimelech

melech per somnium nocte, & ait illi: En morieris propter mulierem, quam tulisti: habet enim virum. Abimelech verò non tetigerat eam, & ait: Domine, num gentem ignorātem & iustam interficies? Nōne ipse dixit mihi, Soror mea est: & ipsa ait: Frater meus est: in simplicitate cordis mei, & mūditiā manuum mearum feci hoc. Dixitque ad eum Deus: Et ego scio, quòd simplici corde feceris, & ideò custodiui te, ne peccares in me, & non dimisi, vt tangeres eam. Nunc ergo redde viro suo vxorem, & orabit pro te: quia propheta est, & viues: si autem nolueris reddere, scito, quòd morte morieris, tu & omnia, quæ tua sunt. Statimque de nocte consurgens Abimelech, vocauit omnes seruos, & loquutus est vniuersa hæc in auribus eorū, timueruntque omnes viri valdè. Vocauit autem Abimelech etiam Abraham, & dixit ei: Quid fecisti nobis, quid peccauimus in te, quia induxisti super me & super regnum meū peccatum grande? quæ non debuisti facere, fecisti nobis. Rursumque exostulans, ait: Quid vidisti, vt hoc faceres? Respondit Abraham: Cogitauit mecum, dicens: Forsitan non est timor Dei in loco isto, & interficient me propter vxorem meam: aliàs autem & verè soror mea est, filia patris mei, & nō filia matris meæ, dixi ad eam: Hanc misericordiam facies mecum. In omni loco, ad quem ingrediemur, dices quòd frater tuus sim. Tulit igitur Abimelech oues & boues & seruos, & ancillas, & dedit Abraham: reddiditque illi Saram vxorem suam, & ait: Terra coram vobis est, vbicumque tibi placuerit, habita. Sare autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt: & quocumque perrexeris, memento te deprehensam. Orante autem Abraham, sanauit Deus Abimelech & vxorem, ancillasque eius pepererunt, concluderat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abraham.

IN hoc capite Moses iterum redit ad describendam historiam ipsius Abraham. Hunc enim vel maximè in exemplū nobis proposuit Deus. Cæterum, quamuis humilia videntur, quæ in hoc capite de ipso scribuntur (vt quod peregrinatus est, & quòd vxorem ad tempus amisit, hæc enim etiam sæpe in alijs videmus.) Verè tamen magna sunt,

sunt, si rem ipsam attendas. Scriptura enim lōgè aliter de operibus iudicat, quàm ratio, verum quidem est, quòd non pauci etiam nūc hinc inde vagantur, verum non ex fide patiuntur sicut Abraham. Fides est pondus operum. Quantumcunque opus aliquod in speciem magnum est, si fidem non habet, leue est, & nullius ponderis. Contrà, quantumcunque humile videatur opus aliquod, si ex fide est, magnum est coram Deo. Talia fuerunt opera ipsius Abraham, ideò aliorum hominū operibus longè præferenda.

Profectus inde Abraham in terram australem, &c.

Resederat ad tempus conualle Mambre: Nunc autem etiam eum locum relinquit, non leuitate animi, quasi tam inconstans esset, vt nusquā consistere posset, semperque meliora quæreret. Sed ideò mutauit locum, quia subuersis quinque ciuitatibus, deerant sibi peregrini, quibus beneficeret. Secundo, quòd rumorem malū de Loth ferre non poterat stupri cum filiabus admissi in simulatū, has causas profectiois Iudæi assignant. Verius autem hoc fecit ex præcepto Domini, non enim in vno loco consistere debuit, sed fidei & morum exempla passim circumferre, Dei gloriā verbis & factis prædicare. Vide igitur, quomodo Deus suos exerceat. Poterat Abraham post insignem illam apparitionem Domini, de qua supra, sperare finem malorum, ac deinceps lætiora se habiturū, hic autem cum denuò Deus in tentationes conijcit, & quidem maximas. Primo enim iterum cogitur egredi terram, quæ toties ipsi posterisque eius promissa erat. Secundo, etiam vxorem amittit, e qua eo ipso anno filium, sibi nasciturum audierat. Sic Deus post magnas promissiones, magnas etiam tentationes immittit, vt probet num credamus. Sic militia est vita hominis super terram: & cum putamus nos tentationes euasisse,

tunc primùm irruunt. Iustus tamen Abraham in omnibus persistit, nihil de promissionibus Dei dubitat, nullum impatientiæ signum ostendit. Vide autem, quàm facile transmigrabat iustus ille, ad primam iussionem semper mouet tabernaculum, nullius loci amœnitate tenetur, vitam enim suam instituerat vt peregrinus. Nos contra, ita temporalia congerimus, quasi perpetuò hic mansuri simus. Et quò maiora congregamus, eò difficilius ab his separamur, nihil interim ne cogitantes quidem de vera patria nostra.

Deinde quamuis terra austri desertum sit, iustus tamẽ totus à Deo pendens & fidelis, hoc nec æstimat, nec sentit, eius enim sufficientia Deus erat. Contra, Loth terram optimam elegerat, quasi aliàs Deus ipsum nutrire non possit. Interim autem in optima illa terra ferè in corpore & animo perierat, quanto satius fuisset, vt in deserto maneret. Abraham nullum locum alteri præfert, sciens, quòd omne solum forti patria est, & quòd Domini est terra & plenitudo eius. Cæterum, quòd Abraham, iam iam nascituro Isaac, cum promissus & ex nomine pronuntiatus esset, iam altera vice peregrinatur, ita vt tollatur ab eo Sara, & non auderet confiteri, quòd vxor sua esset, hoc præfigurauit, quòd prope nascituro Christo, cum iam per Prophetas ex nomine pronuntiatus esset, dicendo verbi gratia: Ecce virgo concipiet, iterum peregrinaretur semen Abraham in terra non sua, scilicet in captiuitate Babylonica. Tunc enim post peregrinationẽ Aegyptiam seruituti subiecti sunt septuaginta annis, & Saram pœnè tulit alienigena. Nam præter Danielem & socios eius, nemo ausus ibi confiteri sanctæ legis Dei coniugalia fœdera fuerat, sæuiente Nabuchodonosor & fornacẽ succensa.

Dixitque de Sara, soror mea est, &c.

Cur

Cur hoc dixit, & an peccauerit, vel non, satis supra ostensum est. Verè autem sororem eam dixit, quia vt sororem eam dilexit, iamque implens illud, quod Paulus postea scripsit: Qui habent vxores, tanquam non habentes sint. *1. Cor. 7.*

Misit ergo Abimelech, & tulit eam, &c.

Hic videmus mundi & mundanorum ingeniũ. Primò enim tantum ea attendunt, quæ ad voluptuosam vitam faciunt, hic plus, quam lynceos oculos habent, ad ea autem, quæ ad perpetuam vitam faciunt, cæci sunt. Deinde non curant, num alios contristent vel offendant, dummodo suæ voluptati satisfiat. Prætereà licere sibi putant, quicquid libet, maximè si potestate præditi sint. Huiusmodi hominibus Abraham obijcitur, alius quispiam cum Deo exoptulasset & dixisset, cur me ad hos homines misisti? hocine est, quòd promisisti me hoc anno filium ex ipsa Sara habiturum, ecce iam mihi ablata est? Nihil horum cogitauit Abraham, sed iam expertus Dei prouidentiam circa se & Saram, nihil responsat Deo, non se opponit regi, certus id cessurum in gloriam Dei, vt de adultério & diffamia nihil timeret. Deinde quantumuis videat Saram ablatam, nõ tamen dubitat de promissione Dei. Imò si ipsam Sarã mori vidisset coram se, certus tamen erat, quòd Deus falli & mentiri non posset. Verè mirabilis fides, mirabilis obedientia, mirabilis patientia iusti huius. Quicquid Deus cum ipso agit, omnia placent. Si Deus dat, accipit. Si Deus iterum aufert, nõ tristatur iustus, hæc est vera animi fortitudo, hoc est incedere per arma iustitiæ à dextris & à sinistris. Verè etiã mirabile consilium Dei hic cernitur, quòd magna quidem promittit, sed interim facit, quasi contrarium ostendere velit. Verum hæc ideo facit, non quasi promissionum suarum oblitus, sed vt probet. Mirabile etiam est, quòd Sara nonagenaria

Ff 4

tantoperè

Gen. 12.

Gen. 19.

Psal. 23.

Ua. 7.

Dan. 3.

2. Cor. 6.

tantoperè à rege concupita sit, ad hoc responderi potest. Primò, quòd ex temperantia voluptatum remansit in ea corporis pulchritudo, quæ nimia intemperantia perditur. Secundò, quòd ex pulchritudine animi etiam corpus pulchrius apparuit. Tertiò, dici potest, quòd Abimelech, plus honestatem, mores, pudicitiam, in foemina consideravit, quàm venustatem. Ideò non additur, quòd propter pulchritudinè appetita sit, quemadmodum supra additum est. In summa, sunt quædam foeminae, quæ nec senio deflorescunt, hoc potissimum de Sara credendum est. Significat autem pulchritudo Saræ, pulchritudinem religionis diuinæ, quæ illo quoq; tempore, quo Iudæi captiui ducti sunt, videoatur inter gentium errorem immutabilis, & æmulabantur eam, quamuis non castè, unde legitur, quod gentes ex lege Domini scrutabantur similitudinem simulachrorum suorum, scilicet, ut more diuinæ legis exhiberent simulachris suis ritum vel ordinem sacrificiorum.

Venit autem Dominus ad Abimelech, &c.

Hic vides, quòd tentat quidem Deus, sed non relinquit: Imò vides, quantè æstimationis sint coram Deo, quòd propter peregrinum hominem, Deus etiã reges corripit, quemadmodum & alibi dicit Psalmus: Corripuit pro eis reges, nolite tangere christos meos. Vides item, quòd Deus etiam potentes arguit, non veritus ipsorum potentiam. Non est igitur, quòd de potentia sua superbiant & præsumant: coram Deo enim nihil prodest. Mitius tamen hunc regem arguit, quàm Pharaonem, illum enim statim flagellauit, ad hunc autem venit, alloquitur, instruit. Patet igitur, quòd Abimelech ille melior fuit, quàm Pharaon. Videmus itè, quòd in omni gente Deus habet suos electos, à quibus se patitur agnosci. Sic enim & Iob gentilis fuit, & tamen iustus. Per somnia autem alloquitur nature myste-

Mal. 3.

Iob. 1.

re mysterio vtens, cum scilicet sensus vacant, ut tunc capaciores sint visionum.

En mortem propter mulierem, &c.

Terret eum, ac mortem ei præ oculis ponit: huiusmodi enim homines potestate præditi non mouentur mansuetis adhortationibus. Deinde nihil plus timent, quàm mortem corporis, ideo ei mortem minatur. Vtinam autem verbum hoc obseruarent hi, qui regi huic similes sunt, imò peiores: ipse enim inscius hoc fecit, illi autem scientes. Deinde Abimelech admonitus statim reddidit, hi autem vi raptas retinent, sicque gentiles iustiores nobis sunt, verè autem omnibus adulteris mors intentata est, iterum igitur hoc verbo pollicetur Dominus se vindicem fore coniugij violati. Quòd si non semper tam citò venit, ut hoc loco, certò tamen veniet.

Abimelech verò non tetigerat eam, &c.

Hic clarum fit, quòd supra obscure intelligebatur, intactam fuisse Saram à Pharaone, vterque enim rex peccare in mulierem nō est permissus. Sic Deus nouit & potest suos in medijs periculis seruare, impios prohibere. Nemo igitur desperet in periculis, sed Domino se commendet.

Num gentem ignorantem, & iustam interficies? &c.

Dubium est, an Abimelech verè fuerit iustus, & ex animo hæc protulerit. Aliqui volunt, quòd tantum hoc dixerit ad accusandum & extenuandum peccatum suum: Ideò allegat ignorantiam suam, & iustitiam simulat. Denique peccatum in Abrahamum conijcit. Sic enim solemus facere, cum arguimur. Alij volunt, quòd iustus fuerit in hac vna re: quemadmodum bona cōscientia dicere possumus, innocens sum in hoc facto, quòd non feci, nec consensi ut fieret, etiam si in alijs malus sim. Alij volunt eum simpliciter iustum fuisse & gratū

F f 5

coram

4. Reg. 5.

coram Deo, tametsi gentilis fuerit. Non enim omnes gentiles mali fuerunt, ut patet de Iob & Naaman Syro. Et hoc verisimilius videtur. Primum ex eo, quod Deus ei loquitur & monet, quod magnū dilectionis indicium est. Secundò, quod respōsionem eius non arguit, sed cōfirmat. Et ego, inquit, scio. Tertiò, ex eo, quod tam statim obedit & reddit vxorem, munera dat, quæ omnia pij cordis indicia sunt. Videmus igitur, quod etiam diuites & potentes possunt Deo placere, contra eos, qui putant se non posse, aut non debere iustitiam colere, pietatis operibus insistere, propterea, quod in potestate sint. Videmus itē, quæ sit vera iustitia, nempe, ubi non solum manus à scelere cohibētur, sed etiam cor purū & simplex est. In simplicitate, inquit, cordis & munditia manuum mearum feci hoc. Sunt enim, quorum cor impurum est, sed metu prohibiti in scelus non ruunt.

Et ego scio, quod simplici corde hoc feceris, &c.

Non auerfatur Deus etiam alienigenas, ideo benignè alloquitur hunc regem. Singula autem verba emphasim habēt. Primò: Et ego, inquit, scio. Ipse enim scrutator & inspector est cordium. Frustrā igitur excusamus peccata coram Deo, frustrā simulamus iustitiam, cum ipse etiam cor & intentionem videat. Secundò, dicit: Ideò custodiui te. Ergo non nostrarum virium, sed Dei donum est, si non grauius cadimus. Non igitur est, quod de iustitia nostra præsumamus, quod alios contemnamus. Nisi enim Dominus custodiret, faceremus & nos eadem. Igitur non tantum Deo gratias agamus, quod peccata perpetrata remittit, sed etiam, quod à pluribus alijs nos præseruauit & præseruat. Signanter autem dicit, ne peccares in me: Iniuriam enim iustis irrogatam Deus sibi acceptam fert, Domino peccat, qui amicum Dei lædit. Hinc & Christus. Quod vni ex minimis meis fecistis,

mihī

Matt. 23.

mihī fecistis. Quartò addit: Redde viro vxorem. Respicere necessarium est agnoscenti errorem, & restitutio ablati pars pœnitentiæ est & necessaria. Peccatum enim non dimittitur, nisi restituatur ablatum. Vide igitur, quàm pauci sint, qui verè pœniteant. Omnes capimus, fraudamus, grauamus proximum, damnificamus eū in rebus, corpore, fama, nemo tamē q̄ de restitutione vel cogitet. Addit: Quia propheta est, quod primò hunc sensum habet, quasi dicat, pius est, facile ignoscet, resumet eā placatus tibi, nec tibi offendetur. Propheta enim est, & certo nouit eam te nō tetigisse, & animo simplici egisse, mundamque & sanctam ut fuerat antè, sibi vxorem remittere. Vel aliter: Redde viro vxorem, quia propheta est, quasi dicat: Non tam contemptibilis vel contemnendus est coram me, igitur ne Dei amicum lædas. Docemur hīc, quomodo pios homines æstimare debemus, nempe non secundum externam apparentiam. Sub paupere enim tunica sepè magni & Deo gratissimi homines latuerunt. Hinc Christus: Nolite secundum faciem iudicare. Sequitur.

Et orabit pro te.] Tam facile reconciliabitur tibi, ut statim pro te oraturus sit. Plus enim de tua salute sollicitus est, quàm de sua iniuria aut periculo. Videmus hīc, non satis esse, Deo conciliari, nisi & proximis reconciliemur. Hinc & Christus: Si offers munus tuum: vade prius reconciliare fratri tuo. Videmus secundò, quod nō solum Deus sanctos suos magnificat, sed & honorari ipsos vult ab alijs. Sic cogitur iste rex peregrino honorē deferre. Non enim frustrā dixit: Qui me glorificat, 1. Reg. 2. glorificabo eum. Item Christus: Qui mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Gloriosum sibi esse iudicat Deus, quod seruitores suos gloriosos facit. Per hoc enim omnibus ostendit, quàm bonum sit seruire Deo.

Matt. 5.

Iob. 12.

Videmus

Videmus tertio, quod Deus etiam per famulos suos orari vult, & propter ipsos multa dare, quæ per seipsum posset dare. Potuisset Abimelech dicere, quid mihi opus est oratione eius? possum per meipsum orare. Deinde potuisset dicere, quid mihi est opus ipso, cum te habeam? cur me à te ad hominem dirigis? potes omnia præstare sine ipsius oratione. Hæc, inquam, cogitare potuit. Interim tamen iubetur Abraham orare, & propter ipsum dicit Abimelech victurum. Simile quid habemus in Iob, ubi Dominus dicit amicis Iob: Iratus est furor meus in vos. Ite ad seruum meum Iob, faciẽ eius suscipiam. Et hæc loquitur idem Deus, qui dicit: Inuoca me. Itẽ, qui dicit: Ego Dominus, gloriam meam alteri non dabo. Ipse vult inuocari, & tamen mittit eos ad Iob, ipse sanat Abimelech, & tamen ostendit, quod propter Abraham facit. Et sicut propter amicos suos in hac vita alijs benè fecit, sic & post mortem eorum. Hinc est, quod toties in scripturis ponitur: Propter me, & propter David seruum meum hoc faciam. Quid igitur opus est cælum terrę miscere propter cultum & inuocationem sanctorum? Aboleantur superstitiones & abusus, quod bonum est, maneat. Pati potuit: Imò voluit Deus, vt etiam Abraham honoraretur, nec Christus erga suos sanctos adeo seuerus est. Ipse quidem Rex & sacerdos noster est. Interim tamen etiam ipsi verissimè dicunt: Fecisti nos reges & sacerdotes, hunc titulum nõ tantum pro hac vita receperunt, sed etiam nunc habent, imò quamdiu Christus Rex & sacerdos est, tã diu erunt sancti reges & sacerdotes, siue viuant, siue moriantur.

Si autem reddere nolueris, scito, &c.

Iterum terret eum, ne putemus liberum esse, num ablata restituamus, vel non. Multum autem exaggerat sententiam. Primò: Scito, inquit, & certus sis.

Iob 42.

Psal. 49.

Psal. 42.

Isa. 37.

Apoc. 5.

tus sis. Non fallẽt Dei minæ, si non resipiscamus. Secundò, non simpliciter dicit: Morieris, sed morte morieris, hoc est, dupliciter, in corpore scilicet & anima. Tertio, addit: Et tu & oĩa, quæ tua sunt. Eris causa perditionis omnium & reus sanguinis eorum. Videmus propter impium principem interdum etiam populum puniri. Sic & tẽpore Dauidis contigit propter peccatum ipsius.

Statimque de nocte consurgens, &c.

Omnia hæc indicant hunc Abimelech piũ, iustumque fuisse: Sunt enim hæc pij cordis indicia. Primò, non cõtemnit minas Dei, sicut vulgus solet: scit enim rẽ seriam esse, ubi Deus minatur. Didicerat timere Deum ex horrenda perditione Sodomorum. Deinde festinat, non differt, atque hoc ipso perfectior fuit, quàm Loth, qui diu differabat, dissimulabat. Præterea seruos suos vocat, omniaque eis, vt acciderant, exponit, voluit enim vt & serui sui timerent Deum, & cauerent ab iniuria Abraham & suorum. Denique serui timent, foelix domus, quæ sic in timore Dei ambulat.

Vocauitque Abraham, & dixit: Quid fecisti? &c.

Non violenter retinet alienam vxorem, nõ dure Abrahamum aggreditur, sed velut amicum Dei tractat, & verbis tantum exostulat. Videbatur enim Abraham rarum & periculosum opus fecisse. Præter enim mendacium, quod rex illi imputat, etiam vxorem prostituisse videbatur, famamq; vtriusque traduxerat, rem insuetam. Denique regi ac regno imposuerat, & quodammodo prudens iram Dei in immeritos prouocauerat. Quærit igitur Rex, quid fecisti? quasi dicat: Si videns & propheta es, quid tibi Dominus reuelauit, vt hæc feceris, quæ nostrorum nullus admittere voluisset, vt vxorem dimitteret quacunque? tandem ratione? Rex iste multo iustior nostris principibus est. Ipse enim iniquè fert, ac se læsum putat, quod Abraham

Abraham ipsi veritatem reticuit, quòd non obstitit voluntati & proposito eius. Nostri autem tantum adultores amant, pro hoste iudicant, si quis eos arguat, & propositum ipsorum impedire conetur. Deinde Rex ille tametsi gentilis fuit, sciebat tamè adulteriũ magnum esse peccatum. Imò adeò magnum, vt propter ipsum totum regnum perdendum esset. Et nos Christiani leuissimum peccatum putamus. Discamus igitur ab homine gentili virtutes.

Forſitan non est timor Dei in loco isto, &c.

Humiliter se excusat, & primò, quid eum permouerit, ostendit. Cogitavi, inquit, paucos inuenerat timentes Deum. Vbi autem timor Dei non est, ibi nullum ius, nullum fas, nulla virtus. Meritò igitur apud huiusmodi homines timet iustus, maximè cum eo tempore mors adhuc terribilis esset, vtpote nondum per Christũ deuieta. Deinde signanter excusat mendacium: Verè, inquit, soror mea est ex patre, id est, sanguine paterno. Verũ intercessit ex alieno sanguine mater, fuit enim Sara neptis. Tharè filia Arã, quo mortuo ab auo adoptata fuit, ideò eã verè sororẽ suam dicere potuit: Eadem causa & Loth dixit fratrẽ suũ esse. Imò etiam apud nos, nepotes & neptes filij & filia dicuntur auorum, maximè dum adhuc in potestate eorum sunt. Sic infra Effraim & Manassè inter alios patriarchas computantur, eò quòd essent ab auo adoptati. In fine Abraham breuiter ostendit statum suum. Postquam, inquit, eduxit me Deus. Hac igitur responsione & regis molliuit iram, & suas virtutes detexit, & sufficientem veræ religionis cultum tradidit, in eo, quòd & in principio & sine mentionem Dei fecit.

Tulit ergo Abimelech boues & oues, &c.

Hic primò videmus, quàm verè dictum sit: Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit

Gen. 48.

nabit illud. Videmus item, quòd non frustrà Abraham in illam regionem peruenerit, multos enim ædificauit. Videmus item, quàm verè dictum sit: Fili noli negligere disciplinam patris. Quem enim Dominus diligit corripit, vna enim illa correptio multa bona effecit. Primò, regem à peccato continuit. Secundò, Saram liberauit. Tertio, Abraham per hæc consolatus est. Quarto, serui & familia regis in timore Dei stabiliti sunt. Quintò, ipsa Dei gloria latius diuulgata est. Non sine causa igitur voluit Abrahamum in hanc regionem peregrinari. Videmus item veram resipiscentiam in illo rege. Primò enim nedum poenitet commissi, sed reddit vxorem. Secundò, qui prius auferabat aliena, nunc propria largitur. Tertio, quem prius cõtempererat, nunc inuitat ad cohabitationem. Ambit eius fauorem, ac liberam defert terræ electionem, hoc enim maximè regis officium est, fouere pios, prohibere iniuriam. Postremò cupit amborum illibatam famã. Imò verbo & facto testatur honestatem vtriusque, docetq; propulsare infamiam, si quis illos repræhendere tentauerit.

Hoc erit tibi in velamen oculorum, &c.

Verecundia oculis attribuitur: qui enim erubescunt, oculos tegunt, ne igitur Sara erubescere cogatur, regium donum super oculos ponit, quasi dicat: Ecce hoc argentum erit tibi operimentum, prætenſio vel prætextus excusationis tuæ ad omnes, qui tecum sunt, ad quos peruenies, qui te arguere præsumpserint, & de tuo honore commaculare. Nemo te reprehendere poterit, quàm rex tanto munere dignam æstimauit. Verè pium peccus, omnibus modis prouidit, ne proba fœmina propter ipsum malè audiret, & famæ periculũ sustineret. Quòd autè addit: Memento te deprehensam, monet vt deinceps non dissimulet se virum habere, ne malum aliquod ei contingat. Chrysoſtomus

softomus ex quinquaginta legit: Quocunque per-
rexeris, verum dic, id est, ingenuè fatere te immu-
nem & mundam à me exiisse, vel fatere publice,
te virum habere, ne iterum tale quid tibi contin-
gat. Sic igitur Abrahā ille paulò antè, peregrinus
& tentatus, nunc omni ex parte gloriosus effici-
tur. Sic Deus suos ad inferos ducit, sed reducit. Sic
suos magnificat, sed post tribulationem.

1. Reg. 2.

Orante autem Abraham, sanauit Deus, &c.

Cùm & Rex & Abraham in officio perstarent,
& quilibet, quod suum erat, faceret, adest etiam
Deus & facit, quod suum est, sanat, aufert iram &
plagam omnem. Sic nec nobis deerit, si strenuè
operemur.

Caput vigesimum primum.

Visitauit autem Dominus Saram, sicut promiserat: &
impleuit, quæ locutus est. Concepitque, & peperit filiū
in senectute sua, tempore quo prædixerat ei Deus. Vo-
cauitque Abraham nomen filij sui, quem genuit ei Sara, Isaac,
& circumcidit eum octauo die, sicut præceperat ei Deus cum
centum esset annorum: hac quippe ætate patris, natus est Isaac.
Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus, quicumque audierit,
corridebit mihi. Rursumque ait: Quis auditurus crederet A-
braham, quòd Sara lactaret filium, quem peperit ei iam senit?
Creuit igitur puer, & ab lactatus est, fecitque Abraham gran-
de conuiuium in die ab lactationis eius. Cumque vidisset Sara
filium Agar Aegyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad
Abraham: Eijce ancillam hanc, & filium eius: non enim erit
heres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Durè accepit hoc Abra-
ham pro filio suo. Cui dixit Deus: Non tibi videatur asperum
super puero, & super ancilla tua: omnia, quæ dixerit tibi Sara,
audi vocem eius: quia in Isaac vocabitur ibi semen. Sed & fi-
lium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.
Surrexit itaque Abraham mane, & tollens panem & utrem
aquæ imposuit scapulae eius, tradiditque puerum, & dimisit
eam. Quæ cum abiisset, errabat in solitudine Bersabee. Cūque
consumpta esset aqua in utre, abiicit puerum subter vnam
arborem,

arborem, quæ ibi erat. Et abiit, seditque è regione procul quanti-
tum potest arcus iacere, dixit enim: Non videbo morientē pue-
rum, & sedens contra, leuauit vocem suam, & fleuit. Exau-
diuit autem Deus vocem pueri: vocauitque angelus Agar de
cælo, dicens: Quid agis Agar? noli timere: exaudiuit enim Deus
vocem pueri de loco, in quo est. Surge, tolle puerum, & tene ma-
num illius: quia in gentem magnam faciam eum. Aperuitque
oculos eius Deus: quæ videns puteum aquæ, abiit, & impleuit
utrem, deditque puero bibere. Et fuit cum eo: qui creuit, & mo-
ratus est in solitudine, factusque est iuuenis sagittarius. Habi-
tauitque in deserto Pharan, & accepit illi mater sua uxorem
de terra Aegypti. Eodem tempore dixit Abimelech & Phicol
principes exercitus eius ad Abraham: Deus tecum est in vni-
uersis, quæ agis. Iura ergo per Deum, ne noceas mihi, & poste-
ris meis, stirpique meæ: sed iuxta misericordiam, quam feci ti-
bi, facies mihi & terræ, in qua versatus es aduena. Dixitque
Abraham: Ego iurabo. Et increpauit Abimelech propter pu-
teum aquæ, quem vi abstulerant serui eius. Responditque A-
bimelech: Nesciui quis fecerit hanc rem: sed & tu non indica-
sti mihi, & ego non audiui præter hodiè. Tulit itaque Abrahā
oues & boues, & dedit Abimelech: percusseruntque ambo se-
dus. Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum. Cui di-
xit Abimelech: Quid sibi volumus septem agnæ istæ, quas stare
fecisti seorsum? At ille: Septem, inquit, agnas accipies de manus
mea: ut sint mihi in testimonium, quoniam ego fodi puteum
istum. Idcirco vocatus est locus ille Bersabee: quia ibi vterque
iurauit. Et inierunt fœdus pro puteo iuramenti. Surrexit au-
tem Abimelech, & Phicol principes exercitus eius, reuersique
sunt in terram Palestinorum. Abraham verò plantauit ne-
mus in Bersabee, & inuocauit ibi nomen Domini Dei æterni.
Et fuit colonus terræ Palestinorum diebus multis.

Quemadmodum præcedenti capite manife-
stè impletum vidimus, quòd Deus Abrahæ
dixerat: Magnificabo te. Sic in hoc capite
videbimus, etiam eam promissionem impleri, qua
dixerat: Sara vxor tua pariet tibi filium. Vtramque
autem promissionem impleuit Deus, loco & tem-
pore, quibus non sperasset Abraham. Non cogi-
tasset

tasset se in tantum honorandum inter extraneos, maximè inter eos, qui in exordio tam inciuiliter eum susceperant, vt vxorem ei auferrent. Similiter vix credibile erat, Saram in tanta senectute parituram, vtrunque tamen factum est. Sic Deus nūquam propior est, quàm cū maximè videtur absens, & è conuerso. Sodomitæ in tanta pace, securitate, abundātia omnium rerum viuebant, quasi Deus totus apud eos esset, cū tamē maximè ab ipsis abesset, id quod in fine apparuit, iudicio enī irruente nullus ipsis aderat Deus saluator. Cōtra, Abraham peregrinatur, nunc hoc, nunc illud patitur, vt credi posset Deum nihil cum ipso cōmunē habere, & tamen verè Deus ipsi aderat. Vbiq; enim ipsum eripit, consolatur, magnificat. Non igitur putemus Deum nos reliquisse, si aduersa ingruant, maximè si pij fuerimus. Nec ideo putemus Deum nobis fauere, si temporalia donet, maximè si cum hoc impiè vixerimus. Exemplo sit diues ille Euangelicus. Itemq; Balthasar Rex Babylonis, qui cū omnium rerum haberet copiā, nihilominus tamen digitus Dei iudicium eius in pariete scribebat, Mane, Tekel, Phares.

Dan. 5.

Visitauit autem Dominus Saram, &c.

Verbo visitandi scriptura vtitur in bonam & malam partem. In bonam, vt hīc, & in Euangelio: Visitauit & fecit redemptionem, &c. In malā partem punire & vindicare significat, vt ego in die vltionis visitabo hoc peccatum eorum. Est igitur sensus: Visitauit Dominus Saram, id est, consolatus est insigni beneficio, curauit adimplere, quæ promiserat, desiderij illius æstum refrigerauit. Ostendit hoc verbo, quod non prætereat Deus electos suos, etiam si diu differat, quasi dicat, diu distulit consolari sanctam illam foeminam, quia tamen in ipsa fide, patientia, & officio perstitit, finaliter eā prætereire non voluit, sed visitauit. Docemur, quòd

Luc. 1.

mur, quòd Deus in officio persistentes non præterit. Sicut contrā nec impios in malitia persistentes præterit, etiam si diu differat, sed tarditatem supplicij grauitate compēsāt. Deinde etiam, ideo sic loquitur: Visitauit Deus Saram, vt sciatur nō naturæ, sed Dei opus esse. Singula aut verba emphasim habēt. Primò, concepit, inquit, nempe illa, quæ supra ad cōceptū inhabilis ducta est, vt in quæ cessassent muliebria. Deinde peperit filiū, inquit, non qualemcunque, sed eum, in quem promissiones diuinæ cōpetebant. Filium, inquam, fidei precium, gaudium parentum, domus splendorē, generis decus, posteritatis spem. Idcirco rectè præmissum est: Visitauit Dominus, &c. Visitatio nāq; Dei larga gratiæ eius donatio est. Addit in senectute sua, ad miraculi exaggerationem, postremò in tempore illo, quo condixerat Deus.

Videmus igitur Deum non fallere in suis promissis. Videmus item, quòd Deo nihil impossibile est. Nulla rerum difficultas, nullum obstaculum esse poterit, si quando gratia Dei suam declarare voluerit liberalitatem. Nō igitur diffidamus, sed pietati studeamus.

Vocauit Abraham nomen filij Isaac, &c.

Isaac risum vel gaudium significat. Ideò autem hoc nomen ei imponit, tum quia Deus iusserat, tum quia dum promitteretur vterque parens riserat, tum tertio, quia natiuitas eius sanctos parentes magno affecit gaudio. Maximè autem propter Christum ex semine Isaac nasciturum, quod iam præuidebat Abraham, non enim tantum in præsentia respiciebat, sed maximè in futura. Hic igitur vidit Abraham diem Christi, vidit & gauisus est. Nato enim Isaac non dubitabat ceteras quoque promissiones adimplendas, maximè eam, quæ erat de benedictione omnium gentium per Christum.

Ioan. 8.

Circuncidit eum die octauo, &c.

G g 2

Nusquam

Psalms. 10

Nusquam præterit mandata Dei, sed diligētissimè obseruat. Voluntas enim iusti hominis semper est in lege Domini. Deinde autem omnia curat, vt etiam filius suus in foedere Dei sit. Nō enim tantum cupit habere filium heredem diuitiarum, sed sanctum filium, hæredem promissionum Dei. Vtinam hoc exemplum imitarētur, qui inter nos etiam filios habent. Addit Moses, cum centū esset annorum, tam diu expectauit iustus, tam diu probauit eum Deus. Non igitur ægrè feras, si te aliquandiu probet. Videmus item hīc, veram impletionem promissionum Dei, non hoc præsentī, sed futuro seculo impleri, quemadmodum & Abraham post exactum vnum seculum promissiones primū accipit.

Risum fecit mihi Dominus, &c.

Hic vertendū erat gaudium, non risum: non enim verisimile est Saram tam honestam ac maturam foeminam risisse, cum videret impletā promissionem, licet prius riserit, cum nouam rem & naturæ impossibilē audiret. Est igitur sensus: Magnō gaudio affecit me Dominus, dedit mihi vetulæ & infœcundæ filium. Omnis qui audierit, corridebit mihi: Omnes sancti omnium seculorum gaudebunt, & gaudent, quod Sara peperit filium, e quo sanctus sanctorum natus est. Vide quomodo Sancti vbique gratias agunt. Omnia in Deum referunt, alios ad laudem incitent. Alij sic legunt: Dominus fecit me in risum, quicumque audierit, irridebit me, nempe, quod vetula voluptati adhuc vacem. Secundum hunc sensum notatur hīc pudor & castitas Saræ. Sic sancta Elisabeth gaudet, & tamen pudore afficitur & dolet, hæc est pudicitia magna. Ita oportet, quæ Dei sunt, rideri, vt crucem feramus, dum donis Dei carere nolumus, & oportet ferre ignominiam, si peruenire volumus ad gloriam. Sic Paulus: Spectaculum facti sumus mundo,

*Luc. 1.**1. Cor. 4.*

mundo, &c. Sed rideat mundus quantum vult, modo tu habeas Dei verbum & donum.

Quis audiens crederet Abraham, &c.

Non satis admirari & magnificare potest Dei donum & miraculum, sic enim pij semper dicunt: Quid est homo, quod memor es eius? Hebræi sic *Psal. 8.* legunt: Quis dicet Abrahamo, lactat Sara filium, id est, quis ei hæc nunciabit?

Creuitque puer, & ab lactatus est, &c.

Friuola & superuacanea hæc videntur, verum in diuinis literis nihil frustra ponitur. Primò enim quod Abraham conuiuium instruit, ideò factum est. Primò, vt confirmaret se alijs. Caritas enim est se cōformare alijs in rebus, quæ malæ nō sunt, ne offendat pacem. Sic Paulus vbique monet, ne nobis ipsis placeamus. Ciuilis & humanus fuit Abraham erga omnes, non tetriens. Deinde etiam ideò instruit conuiuium, vt alijs prædicare possit Dei mirabilia, ipsosque ad fidem & pietatem inuitare. Talia fuerunt sanctorum conuiuia. Nō autem caret mysterio, quod non in die circuncisionis, sed ab lactationis instruit conuiuium, dura res & aspera fuit circuncisio, vbi sanguis fundebatur, & vbi potius erat fletus, quam gaudium. Circuncisio ergo duritiam legis significat, sub qua qui viuunt, id est, per opera legis iustificationē querunt, ad verum gaudium nūquam perueniunt, semper tristes & desperabundi. Moraliter autem in cōuiuio suo nos dignatur Deus, cum crescimus, nec semper pueri sumus Dei, cum ab lactamur, à carne scilicet & temporalibus consolationibus. Sic in *Isa. 28.* Isaia: Quem docebit sciētiam? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus. Et Christus: Expedit vobis, vt *Ioan. 16.* ego vadam. Si enim non abiero, paracletus nō veniet ad vos. Quæ hæcenus de Isaac dicta sunt, omnia in Christo impleta sunt. Primò enim sicut Abraham statim quidem filium promisit, sed tardè

Galat. 4. dedit. Imò tunc primùm, cùm centum esset annorum, sic Christum statim ab exordio promisit, sed diu distulit, donec veniret plenitudo temporis. Secundò, sicut Isaac ex promissione & supra naturã cõceptus & nat⁹ est: Sic Christus. Vnde, Spiritus S. superueniet in te. Tertio, sicut Isaac tẽpore à Deo præfixo natus est, sic & Christus, prædictum aut erat: Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittendus est. Et sic impletum est. Herode enim alienigena Iudæis imperante, Christ⁹ natus est. Quarto, sicut Isaac parentes suos lætificauit, vnde & nomen accepit, sic & Christus: Ipse enim est verum gaudium mundi, vnde angelus dixit: Euangelizo vobis gaudium magnum. Quintò, sicut Sara exultauit, Sic & Maria: Magnificat anima mea Dominum. Sextò, sicut cum Sara etiam omnes, qui audierunt gauisi sunt, sic non sola Maria gauisa est de natiuitate Christi, sed cum ea, Zacharias, Elizabeth, Ioannes in vtero, Simeon, Anna, & quotquot pij erãt in illo populo. Imò & pastores & Magi. Sic adhuc omnes electi hinc gaudent. Vnde benè dixit Maria: Beatam me dicent omnes generationes. Septimò, sicut Sara non tantùm dicit: Omnes qui audierunt, ridebunt mecum, sed subdit: Quis crederet? Sic pij ex Christo quidem gaudent, impij autem offenduntur. Postus est enim in ruinam & resurrectionem. Vnde Isaias: Domine, quis credidit auditui nostro. Et Paulus: Non omnes obediunt Euangelio. Octauò, sicut Isaac creuit, sic Christus proficiebat, ætate, sapientia & gratia. Nonò, sicut Abraham conuiuium instruit, non in die Circumcisionis, sed ablationis. Sic Christus: de hoc supra dictum est.

Vidit Sara ludentem filium Agar, &c.

Vt proba mater familias attendit mores & vitam puerorum, non negligit, sicut nos. Quis aut fuerit ille lusus, variè exponitur, certum tamẽ est, quòd

Gal. 4. quòd non fuit puerilis lusus, cùm Paulus ipsum lulum nominet persecutionem. Vel igitur Ismael turpe aliquid coram Isaac fecit, vel irrisit conuiuium patris, significando sibi tanquam primogenito hæreditatem deberi, sicque Isaacum cõtempserit, imò & ipsam Saram, quemadmodũ & supra mater eius fecerat. Hanc superbiam, arrogantiam, temeritatem Sara proba mulier nõ patitur in domo sua, sicut igitur prius non tulit superbiam matris, sic nunc nõ fert superbiam filij. Deinde timebat, ne mortuo Abraham ipsa & Isaac eijceretur. Fortassis & non nihil, vel non parum mouebatur affectibus. Nec enim sancti affectibus caruerunt, vt vel hinc videamus, quàm miseri simus.

Eijce ancillam, & filium eius, &c.

Ipsa verba indicant, quòd affectibus permota fuit. Interea miris modis fidelis Abrahæ animus torquetur. Iam ex filio consolationem acceperat, sed statim succedit alia tentatio. Militia enim est vita hominis super terram: Sic Abraham in hanc molestiam peruenit, vt aut perpetuas rixas, discordias, in domo habere, aut naturalem filium eijcere cogatur. Discam⁹ hinc hoc esse Dei proprium, vt charissimos quosque amicos suos summis probet tentationibus, ne nos deficiamus, si tale quid aliquando contingat. *Iob. 7.*

Durè accepit hoc Abraham pro filio suo, &c.

Putabat Saram ex affectibus hæc attentare, durum sibi erat eijcere filium, quia homo erat & pater, displicebat illi insolentia lusus. Irrisio Ismaelis & hæreditatis ambitio, consensus quoque Agar matris contra Saram. Displicebat itẽ seueritas Saræ contra filium: ipse natura clemens probare nõ poterat tam duram sententiam Saræ, nec tamen eam contristare volebat. Cùm igitur sic fluctuaret, audiuit à Domino

Non tibi videatur durum pro filio tuo, &c.

Sic obuiat diuina prouidentia nostris consilijs, quæ nobis grauia & dura videntur. Deus iubet & vult vt fiant. Ita ablegare se debet, qui Dei discipulus esse vult. Docemur hîc charissima quoque propter Deum relinquenda esse. Sic enim Deus suos durat laboribus & aduersitatibus, quò nihil carnale eos à Deo auellat, quò ipsum per ignē & aquam alacres sequantur. Moraliter quicquid nobis Sara, id est, fides vel scriptura dixerit, nō videatur nobis durum: Magna enim præmia sequuntur. Centuplum, inquit, accipiet. Sic igitur De⁹ hîc iterum consolatur fidelem suum grauiter tentatum, siue filios quis habeat, siue non, nunquam caret molestijs. Ne tibi, inquit, displiceat, quòd vxor iubet, à me fiunt hæc omnia, sic iubeo, sic fidē tuam exercere volo, ipsa quidē affectibus ducitur. Apud me autem iam diffinitum est, quòd procul ab inuicem separandi sunt hi duo filij tui. Non vna domus eos capiet, id est: Non vnus erunt voluntatis & fidei. Non easdem habebunt promissiones, Sed:

In Isaac vocabitur tibi semen, &c.

Ad Isaac & semen eius pertinent promissiones. In eo tibi semen nominabitur benedictum illud et sacrosanctum, in quo benedicentur omnes gētes. Deinde ne Abraham putaret Ismaelem omninò contemni & eijci, respondet Deus ad cogitationem eius. Sed & filium, inquit, ancillæ faciam ingentem, &c. quasi dicat: Licet nolim Ismaelē primogenitorum honore frui, quia tamen fili⁹ tuus est, licet fragilior & ad minora dona destinatus, qui soleo prout volo bona mea dispensare, nulli faciendo iniuriam, quia bonus ego, benedicam ei, & multiplicabo, non vacuus dimittetur. Obserua hîc duplicem promissionem, spiritualem scilicet & temporalem. Isaac vtranq; accipit, Ismael tantum temporalem promissionem.

ALLE.

ALLEGORIA.

Duo filij Abrahæ, duos populos significāt, Iudaicum scilicet & Christianum. Imò in vtroq; populo duo genera hominum. Aliqui tantum de genere Abrahæ gloriātur, item de lege, ex operibus legis volunt iustificari, magna faciūt, sed tantum vel spe mercedis, vel timore pœnæ. Alij fidem Abrahæ imitantur, sub Euangelio credunt, fide in Christum & sacramentis Ecclesiæ suæ iustificari cupiunt, quicquid faciunt, ex fide & amore faciūt, vtriq; filij Abrahæ esse volunt. Sed quid dicit scriptura? In Isaac vocabitur tibi semen, id est, hi pro veris filijs tuis reputabuntur, qui non vt Ismael, sed vt Isaac nascuntur. Vterque quidem ex Abraham natus est, sed dissimiliter, Ismael tantum secundum carnem & naturā, & ex matre serua, Isaac autem ex repromissione & ex libera. Igitur veri filij sunt Abrahæ, qui ex fide regenerati sunt, credunt in promissum & exhibitum semen Abrahæ Christum, & quicquid faciūt, ex dilectione faciūt, tales, inquam, vndecunque venerant, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, veri filij Abrahæ sunt. Qui autem nihil aliud, quàm caro & sanguis sunt, etiam si ex semine Abrahæ sint, sed tamen sine fine, non credunt in Christum, per sola opera iustificari volunt, denique tantum ex timore pœnæ, vel spe mercedis operantur, hi nō filij, sed serui sunt, è domo Abrahæ tandem eijciendi. Inter hos autē filios Abrahæ, inter hæc duo genera hominum nulla pax est, sed semper carnalis ridet & persequitur fidelem. Sic contigit Prophetis, Christo, Apostolis. Sic etiam nunc contingit, vt Paulus ait in Epist. ad Galat. Item magna concertatio est inter veros filios & hypocrytas, ad quosnam pertineat hæreditas: hypocritæ, propter opera sua magna sibi promittunt. Et quamuis interim pater Deus dissimulet hunc lusum, mater tamen non tacet,

G g 5

hoc est,

Matt. 19.

Matt. 20.

Ioan. 8.

Galat. 4.

hoc est, scriptura sacra, hoc enim differentiam facit inter filios Abrahamæ. Primò enim non patitur, quòd Iudæi meliores se æstiment, propter circumcissionem & genus Abrahamæ, quàm alij fideles. Huc *Rom. 1. & 2.* pertinet epistola ad Romanos. Secundò, non patitur scriptura, vt iustificatio operib⁹ legis tribuatur, sed palam eum tribuit fidei, vt in eadem epistola patet. Tertiò, non patitur scriptura, quòd hi, qui magna quidem operantur, sed sine fide, meliores se æstiment his, qui è magnis peccatis, sola fiducia misericordiæ Dei & pœnitentia ad Deum confugiunt. Hinc enim Christus dicit, Publicanos & peccatores citius ad regnum Dei peruenturos, quàm Pharisæos propria iustitia confidentes. Quartò, non patitur scriptura, quòd hi, qui extimore tantùm vel spe mercedis, vt mercenarij operantur, meliores se æstiment his, qui pauca quidem fecerunt, sed tamen magnam habent fidem, ac Dei amorem. Huc pertinet parabola de operarijs in vinea. Demùm quantumuis pater dissimulet, finaliter tamẽ sententiam feret, secundum id, quod suggerit Sara, id est, sicut sancta scriptura pronũciauit. Ob eam causam Iudæi nunc & è terra sua, & è regno Dei eiekti sunt, idem fiet alijs, qui sine fide in solis operibus gloriantur. Vel aliter durè acceperunt hoc Apostoli, & inuiti executi sunt, vt Iudæis subtraherent verbum Dei. Vnde Paulus: Continuis est dolor cordi meo pro fratribus meis, &c. Tamen quia scriptura hoc volebat, audierunt potius vocem scripturæ, quàm carnales affectus. Vnde Paulus: vobis oportebat primùm annunciare verbum Dei, sed quia illud repellitis & indignos vos facitis, ecce cõuertimur ad gentes.

Surrexit itaque Abraham mane, &c.

Hic iterum habemus exemplum perfectæ obedientiæ & abnegationis sui ipsius, quæ duo vel maximè

maximè Christianis præcipiuntur. Manè surgit ad *Matt. 16.* tam arduum obedientiæ opus, tota nocte tētatus contra carnem & sanguinem, grauissimum illi erat filium dilectum à se repellere, tamen quia Dominus præcipit, non cunctatur, non responsat, nō deplorat suam miseriam, vincit naturam, affect⁹, seipsum: strenuè exequitur Dei mandatum, credit nō posse malè cedere, quod Deus iussisset. Sciebat Agar dudum simili periculo liberatam. Non dubium, quin magnos affectus hic senserit pius. Verùm vicit pietas in Deum. Docemur hic omnia postponere Dei voluntati, verbo Dei contra sensum & experientiam adhærere, omnem fiduciam in eum proijcere.

Acceptit panem, & vtram aquam, &c.

Ergone homo tam diues, quem Abimelech tantis bonis honorauerat, imò homo tã pius, deniq; pater filiũ amandans, nihil aliud dat, nisi panem & aquam, nec vel iumentum dat, cui ea imponantur, sed imponit in humeros Agar. An non ridicula videntur? Cæterùm tripliciter ad hoc responderi potest. Primò, quòd per hoc omnibus probare voluit fidem suam in Deum, vt qui suos abundè reficere potest, etiamsi externa desint.

Secundò, pauca eis dat, qui senserat ipsos proteruos, ne abundantia peiores fierent, & Dei obliuiscerentur. Maluit eos esse pauperes & bonos, quàm diuites malos. Vtinam & nos hoc exemplum imitemur, ne filijs nostris plus æquo indulgerem⁹, copiamque omnium rerum ministraremus, per hoc enim peiores fiunt. Tertiò, sic accipere possumus, vt per panẽ & aquam significetur quicquid ad victum & necessitatem hominis pertinet. Sic enim in scriptura panis & aquæ nomine omnia ad victum pertinentia intelliguntur. Sic cum Helise⁹ suafisset, vt Syris apponeretur panis & aqua, *4. Reg. 6.* apposita fuit eis magna ciborum præparatio. Sic Christus

Luc. 14.

Christus ingressus est domum Pharisei, ut comederet panem, non solum panem, sed etiam alia. Sic in Abraham dedit Agar panem & aquam, id est, quicquid ad victum & usum quotidianum necessarium erat. Omnia hæc per seipsum fecit, unde apparet animi eius fortitudo. Alius enim pater ne aspicere quidem potuisset. Nec dubium, quin salutaribus monitis ipsos instructos dimiserit. Simili modo & Agar, quia pietatem erga Deum in domo Abraham didicerat, sine murmure & querelis Dei verbum & sententiam cum tanto suo filijque periculo suscepit. Ideo dimitti à Domino non potuit, cui se totam commisit.

Quæ cum abiisset, errabat in solitudine, &c.

Etiam supra domum Abraham egressa statim errasse legitur, hic autem in maiorem tentationem incidit, adeo ut inops consilij nihil aliud, nisi mortem filij pro oculis videbat. Errabat enim, defecerat aqua in utero, nullum videbat fontem, videbat filium siti exhaustum, ac morti proximum, relinquere eum non poterat, sed nec videre eum morientem poterat. Nihil igitur aliud restabat, nisi flere. Abiecit, inquit, puerum, id est, exposuit & reliquit. Non enim credendum est Ismaelem tam paruum fuisse, ut eum portare & deinde abijcere potuerit, erat enim tunc ad minus sedecim annorum Ismael. In hanc autem necessitatem eos cadere permisit Deus, ut utriusque protervia puniretur, sicque admonerentur peccati sui, agnoscentesque veniam peterent. Ob hanc causam etiam nunc Deus adversa immittit. Secundò, ut occasionem haberent Deum invocandi, & accepto beneficio memoria Dei diutius in ipsis permaneret. Alioquin sin nihil tale ipsis accidisset, statim Dei obliti fuissent, quemadmodum in nobis videmus, ubi omnia prosperè succedunt. Tertiò, etiam nos per hoc admonemur, ne domum Abraham relinquamus, id est, ecclesiæ unitatem.

tatem. Qui enim propter malitiam se ab Ecclesia separat, vel tam impiè & scandalosè vivit, quod per sententiã excommunicationis eijcitur, is statim errat, sitit, in pericula incidit, & nisi statim à Deo reducatur, morti æternæ appropinquat. Hęc pericula si cupis vitare, vide ne te separes ab Ecclesia. Itemque caue, ne tua culpa eijciaris. In Ecclesia est pax, securitas, cibus, potus.

Exaudiuit autem Deus vocem pueri, &c.

Vocem pueri, id est, quæ pro puero fiebat, vel ipsam afflictionem pueri. Deus enim non tantum vocem oris audit. Clamabat innocens ætas, item necessitas, item promissio Abraham facta, denique & lachrymæ matris. Hanc vocem pueri audiuit Deus. Vide igitur misericordiam Dei. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra? Nihil ei occultum, omnia perlustrat, omnia cognoscit. Sub arbusto & in deserto expositum videt, exaudit, consolatur. Ex hoc igitur loco videmus, Deum suis semper adesse, clamorem suorum in quocunque tandem sint loco exaudire, neminem despiciere. Nam serua erat Agar, & tamē mittit ei Angelum. Vide item, quid Angelus Agar. Primò, consolatur eam: Noli timere, inquit, deinde causam subdit: Exaudiuit enim Deus, &c. Meritò gaudet, & animum recipit, quæ Deus exaudit. Tertiò, iubet puerum attollere, subleuare. Quartò, renouat promissionē prius factā, ut magis consoletur eam, quasi dicat: Adeo non peribit, ut etiam in gentem magnam futurus sit.

Observandum tamen, quod tantum temporales promissiones ei dat. Nec mirum, quia extra domum Abraham erat, in qua sola veræ promissiones sunt.

Aperuitque oculos eius, viditque puteum, &c.

Non fuerat cæca, sed inops consilij, adeo ut etiam propè positum fontem non videret, id quod homi-

hominibus nimium tristibus accidere solet. Imò præsentissima quæque non videmus, nisi Deus aperiat oculos nobis. Aperuit igitur ei oculos, id est, indicavit ignorantem, mentem eius excitavit, viam ei ostendit ad fontem. Sic Deus nedum verbis, sed & re ipsa nos cõsolatur, si in eum speravimus & crediderimus.

Fuique cum eo, & factus est iuuenis sagittarius, &c.

Incertum est, an Deus cum ipso fuisse dicatur, an mater, ut plurimùm tamen de Deo intelligitur, quasi dicat: hereditate quidẽ pulsus erat, sed nondum omninò à Deo relictus. Potuit dicere: pater meus & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me. Sagittarius autem factus dicitur, id est, seculi negotijs intentus, ac feras persequens in sylvis. Semen enim promissionis alius futurus erat, non ipse. Cæterùm, sicut ipse feras persecutus est, sic posterius eius cœperunt homines insectari, id quod Sarraceni & Turci etiam nunc faciunt. Allegoricè: Cùm Iudæi cœpissent illudere, imò persequi verum illud semen Abrahæ, Christum scilicet, eiectioni sunt à domo, ex regno Dei. Eiecti panem non qualemcunque, sed hordeaceum, & vitem non vini, sed aquam in scapula portant sub onere curui, quia scilicet solùm literalem legis sensum baiulantes, sub onere importabili anhelant. Nec vinum consolationis, aut mustum Evangelij habent, sed solam insipidam aquam legis. Deinde sub arbore iacent, quia adhuc super ipsos manet sententia crucis Christi, de qua dixerant: Sanguis eius super nos, & filios nostros. In deserto errant & sitiunt, quia carent verbo Dei, iuxta illud: Famem patiẽtur ut canes, & circuibunt civitatẽ. Iuxta puteum sedent scripturæ, & aquam consolationis non vident. Cùm autem venerit plenitudo gentium in Ecclesiã, tunc & ipsi exaudientur, aperietq; Deus oculos eorum, auferet velamẽ de

cordibus

Psal. 26.

1. Reg. 15.

Psal. 58.

cordibus eorum, & tunc videbunt, & salvi fient. *Rom. 11. 2. Cor. 3.*
Eodem tempore dixit Abimelech & Phicol, &c.

In hoc textu primò videmus, quàm beati sint, qui se toti Deo resignarunt, & dederunt. His enim omnia bona crescunt & auferunt, etiã ipsis non sentientibus. Nihil minus cogitabat Abrahã, quàm quomodo ad diuitias, honores, &c. perveniret. Ea tamẽ omnia ipsi contingebant, nihil tale cogitanti & quærenti. Hinc est, quod rex ipse ad eum venit, honorat, eius amicitiam ambit. Nos etiam, quia nihil nisi diuitias & huiusmodi quærimus, non attendimus vocationem nostram. Ideò in omnibus decrescimus, qui se totum Deo resignat, ipsi cõmittit, quæ de se faciat, tantùm voluntati Dei satisfacere studet, hunc Deus non relinquet, sed ad debitum finẽ perducet. Hinc Sapiens: *Prov. 3.*
In omnibus vijs tuis cogita Deum, & ipse diriget gressus tuos. Deinde videbimus hinc, cur Deus sanctum virum sic peregrinari voluit, nempe ut ubique odorem bonũ pietatis & religionis relinqueret post se, quò Dei gloria agnosceretur, & omnes ad pietatem accenderentur. Sic in Geraris non frustra peregrinatus est, nedum enim populares, sed & regem & aulicos eius ad timorem Dei perduxit. Vide quàm parum nos moueamur exemplo iusti huius. Tertiò, videmus hinc, quanta gratia est, cùm Deus mittit verbum suum & prophetas. Nihil melius contingere poterat toti regno huius Abimelech, quàm aduentus & prædicatio Abrahæ. Quos enim Deus servare vult, his mittit verbum suum. Cõtrà, quos perdere vult, auferit ab ipsis verbum suum. Vnde de Hierusalem dicitur: *Isa. 3.*
Auferã ab ea servum & consiliarium, iudicem & prophetã, &c. Et dabo pueros principes eorum. Et corruet *Amos 2.*
populus, &c. Sic & Amos: Mittet eis Dominus famẽ non panis & aquæ, sed verbi Dei, &c. Præterea videmus etiam pium cor in hoc rege, quòd non contentus

contentus reconciliasse sibi Abrahamum, insuper perpetuo foedere cū illo iungi cupit. Ipsum accedit, non erubescit priuati & peregrini hominis amicitiam petere. Sciebat enim Deum cum ipso esse. Quis enim non cuperet eum hominem amicum habere, quem De⁹ amicum habet? Nihil horum nos facimus, sed Dei seruorumq; amicitiam nihil curantes, tantum ambimus amicitiam mundi & magnatum. Sed quid dicit scriptura? Nolite confidere in principibus, &c. Contrā autem: Beatus populus, cuius Deus Iacob adiutor eius, & cæt. Multum igitur profecit Rex ille ex conuictu Abrahæ.

Psal. 145.

Dominus tecum est in omnibus, quæ agis, &c.

Magna laus & commendatio. In omnibus, inquit, quæ agis. Vbi procul dubio facile quis discit Abrahamum quæcunque egit, cum Deo ac per Deum cœpisse & perfecisse, nam non est malorū cooperatores Deus. Curemus ergo, vt cogitationes nostræ, consilia, verba, facta deniq; omnia in Deū tendant, & Deus erit etiam nobiscum. Hinc ergo sciuit Abimelech Deum esse cum Abraham, quod audierat victoriam eius de quatuor regibus. Item orationem pro Sodomitis, benedictionem Melchisedech acceptam. Miracula denique circa conceptionem & natiuitatem Isaac, & quod omnia ei prosperè cedebant, hinc cognouit Dominū cum ipso esse. In duob; igitur rex ille melior nobis est, ideò quod diuitias & alia agnoscit esse dona Dei, quæ nos non Deo, sed nostræ industriæ attribui mus. Secundò, quod non inuidet Abrahamo hanc prosperitatem, non occasiones quærit bonas ipsius ad se trahere, quemadmodum tyranni nostri faciunt.

Iura ergo mihi per Deum, ne nocas, &c.

Hebr. 6.

Iuramentum, inquit Paulus, inter homines omnium controuersia est finis. Quia enim, vt est carnis siue

nis siue malitia, siue infirmitas, omnes mortales fallere, mentiri, atque labi possunt, deinde, nemo tam circumspectus sit, qui falli & circumueniri aliquando non possit, atque adeò nihil certum, nihil firmum in rebus humanis esse comperimus, non est, vnde nostram proximique mentem tranquillabimus & fulciamus, nisi Deum interponamus: is enim solus pacatā securamq; mentem nostram reddit, si ei fide vera nos astrinxerimus. Qui igitur in rebus serijs, aut proximo præstat, aut à proximo exigit iuramentum, perinde facit, ac si diceret: Vide frater, ambo mortales sumus, mendaces ambo & fallaces. Tu dicis te metuere & colere Deum, & ego hunc eundem Deum metuo & colo. Astringamus ergo nos factos sancto iuramento illi summo & æterno, vero, & incommutabili Deo, qui nec fallit, nec fallere potest, vt qui fallat, fidem in Deum fregerit, grauissimæque se pœnæ subiecerit. Vide quanta res sit iuramentum, vide rursum, quanta sit pœna dignus, qui peierat. Is enim non solum in proximum, sed & in DEVM perfidus est. Nō ergo temere iuramenta sunt exigenda aut præstanda, sed solum in arduis maximisque causis, dum Dei gloria proximique vsus hoc postulat. Qui autem sic iurat, hoc est, qui se sic Deo summa fide & religione astringit, Deumque, qui veritas est, in testem deuocat, potius vitam amittere, quam iuramentum præstare dicitur. Qui autem peierat, extremo supplicio dignus est. Extremum enim scelus est peierare. Nam peierare aliud nihil est, quam Deo, qui est veritas, & iustitia, ad mendacium & fraudem ac iniustitiam abuti: quo scelere, quid grauius aut atrocius excogitari potest.

Exigit igitur Abimelech iuramentum ab Abraham, non quod alias ei non crederet, sed vt stabilis fiat foedus. Sciebat enim, quod Abrahā tantū

Hh

æstimaret

æstimaret Deum, quòd potius vitam amitteret, quàm quòd non seruaret, quod per Deum iurasset. Ideò signanter dicit: Per Deum. Deinde nihil mali ab eo præstari vult, sed tantùm ne noceas mihi, &c. Addit etiam filios & nepotes suos. Cupiebat omnem suam progeniem Abrahamo confœderatam esse. Sic enim sperabat: Nihil mali eis accessurum, si cum amicis Dei confœderati essent. Res autem longè in diuersum cessit. Nam semè Abrahamæ nullos infestiores hostes habuit, quàm posteros huius Abimelech, id est, Philistæos. Duas autem conditiones in hoc fœdere ponit. Prima, ne noceas mihi. Secūda, facies mecum misericordiã, &c. Addit aut, & terræ, in qua versatus es aduena, quod duplicem emphasim habet. Primò, quasi dicat: Ego, qui rex sum, possem te opprimere, fallere, & expellere, at quandoquidem video Deū esse tecum, facio tecum licet peregrino fœdus. Secundo, Tu Abraham peregrinus es in terra mea, quare decet, vt pacificè & humaniter viuas inter eos, & erga nos, quibus cum conuersaris & habitas.

Ego iurabo, &c.

Nihil minus timendum à pijs, quàm vt noceant alijs, aut nō benefaciant: Itaque Abraham promississimo animo ea promittit, quæ aliàs omni vita sua non adiuratus præstiterat. Præterea etiam iuramentum non abnuit præstare, quantumuis anabaptistæ hoc illicitum esse putent, quasi sanctiores sint, quàm Abraham, aut magis Dei gloriam quærant, cum nihil aliud, quàm libertatem quærant. Qui enim iuramentum è medio tollere conantur, omnem nimirum obedientiam, qua vel magistratibus publicis, vel priuatim proximo deuincti sumus tollunt, vt deinde fronte posita, licenter in omne facinus erumpant. Nec eis patrocinatur illud dictum Christi: Ego autem dico vobis non iurare omninò, &c. Tantum enim vult à

quotidia.

Matth. 5.

quotidianis illis blasphemijs & friuolis iuramentis abstinemus. Ideò signanter addit, neque per cœlum, neque per terram. Deinde deterret à perjurio, à quo facilius cauebit, qui nō temerè iurat. In causa necessitatis, dū scilicet vel gloria Dei, vel utilitas proximi hoc exigit, iurare possumus, sed non nisi per nomen Dei, hoc enim ei cedit ad gloriam. Extra hunc casum, sit sermo noster, est est, non non.

Et increpauit eum pro puteo, &c.

Proximi iniuriam & damna statim vindicauit Abraham. In propria autem iniuria, ne queritur quidem. Deinde potius fert iniuriam, quàm vt pacem perturbet. Quàm dissimiles nos huic viro sumus, quòd proprias iniurias etiam minimas, tam austerè vindicamus, alienas etiã grauissimas dissimulamus. Nondum enim in Euāgelio nostro nouo inuenimus, quòd Charitas non querit, quæ sua sunt, sed quæ aliorum. Deinde propter leuissimas causas & nonnunquam falsò confictas bella mouemus, pacem turbamus, &c. O Euāgelica pectora, imò diabolica. Videmus circa hoc verbū, quòd pij multa coguntur pati, & quòd raro iniuriæ eorum à magistratibus vindicantur.

Nesciui, quis fecerit hanc rem, &c.

Etiā in hoc iustior est nostris principibus, qui sciūt subditos miserè ab Officialibus spoliari, grauari, & tamen tacent, &c. Plenam autem & sufficientem excusationem facit, quæ tribus partibus perfecta est. Nam in omni quæstione, cum de facto agitur, parum est ad cōscientiæ puritatem nescire a quo factum sit, cum scieris an factum, vel quid factū sit, præsertim si tacendo consensisse videaris. Cunctis ergo culpæ partibus rationabiliter se exuit, cum ad summum dicit: Et ego nō audiui præter hodie.

Fercusseruntque ambo fœdus, &c.

H h 2

Hins

Hinc discamus quatenus & pacta pangere liceat, si scilicet ad pacem, tranquillitatem, ad patriæ contra vim defensionem petantur, & societates iungantur. Impia ergo sunt fœdera, quæ ad turbandum pacem, interdum cum incredulis & contra obedientiã, & suos superiores fiunt, quem admodum fieri videmus, &c.

In Hebræo habetur, exciderunt fœdus, quem admodum apud nos schædas excindimus. Debent ergo fœdera & pacta publica esse, & omnibus nota. Neque enim ignorante populo pãgenda sunt, vtpote quorum maximè interest hæc scire. Nostra tempestate conduntur, vt nemo quid de eis nouerit, quàm hi, qui ingentem pecuniam hinc venantur, & emungunt, qui fœderibus pro vetriculis vtuntur, quibus inopinos irretiãt, ac piscentur. Septem autem agnos dat Abrahã in testimonium, quasi præcauere volens etiam apud posteros bella & litigia, tantum amabat pacem.

Plantauit nemus, & ibi inuocauit, &c.

Nemus vel potius ortum, vt commodius susciperet hospites, quibus omnia gratis præbebat. Nihil aliud exigens, quàm vt Deum agnoscerent, & colerent. Denique etiam Deum inuocasse dicitur, vbique Deum inuocat, vbique etiam Deum præsentem inuenit. Allegoricè: Sicut Isaac sub rege alienigena natus est, sic Christus. Deinde sicut nato Isaac fœdus hoc fieri cœptum est, sic per Christum & in ipso Iudæi & gentes in vnum populum coierunt. Et sicut Abraham arguit regem pro puto, sic Apostoli gentium philosophos, quòd sacram scripturam vi acceperant, id est, non recto sensu. Sic Paulus arguit Athenienses. Septem agnæ, septem significant dona Spiritus sancti, quæ seorsum statuuntur, quia non sunt in hominis potestate. Plantauit nemus, quia fides Abrahæ è Iudæa in gentilitatem plantata, multas arbores tulit, ta-

Ephes. 2.

lit, tamen diuersas: diuisiones enim gratiarum sunt. Sic Isaias, dabo in solitudine cedrum & myrtum, &c. *1. Cor. 12. Isa. 41.*
In hoc nemore, in hac Ecclesia inuocatur nomen Domini Dei æterni.

Caput vigesimum secundum.

QUAE postquam gesta sunt, tentauit Deus Abraham, & dixit ad eum, Abraham, Abraham. At ille respondit: Adsum. Ait ille: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis: atque ibi offeres eum in holocaustum super vnum montium, quem monstrauero tibi. Igitur Abraham de nocte consurgens, strauit asinum suum: ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum: cumque conscidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum, quem præceperat ei Deus. Die autem tertio eleuatis oculis, vidit locum procul, dixitque ad pueros suos: Expectate hic cum asino: ego autem & puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Tulit quoque ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium: ipse verò portabat in manibus ignem & gladium. Cumque duo pergerent simul, dixit Isaac patri suo: Pater mi. At ille respondit: Quid vis fili? Ecce, inquit, ignis & ligna: vbi est victima holocausti? Dixit autem Abraham: Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi. Pergebant ergo pariter: & venerunt ad locum, quem ostenderat ei Deus, in quo edificauit altare, & desuper ligna cõposuit: cumque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum. extenditque manum, & arripuit gladium, vt immolaret filium suum. Et ecce angelus Domini de celo clamauit, dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit: Adsum. Dixitque ei: Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quicquam: nunc cognoui, quòd timeas Dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me. Leuaui Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres herentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio. Appellauitque nomen loci illius, Dominus videt. Vnde vsque hodie dicitur. In monte Dominus videbit. Vocauit autem angelus Domini Abraham secundò de celo, dicens: per memetipsum iuravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo se-

bo semen tuum sicut stellæ cæli, & velut arenam, quæ est in litore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Reuersus est Abraham ad pueros suos, abiieruntque Bersabee simul, & habitauit ibi. His itaque gestis nuntiatum est Abrahamæ, quod Melcha quoque genuisset filios Nachot fratri suo. His primogenium, & Buz fratrem eius, & Camuel patrem Syrorum, & Cased, & Azau, Pheldas, quaque & Iedlaph, ac Bathuel, de quo nata est Rebecca, octo istos genuit Melcha, Nachot fratri Abrahamæ. Concubina vero illius, nomine Roma, peperit Tabee & Geham, & Tabas, & Maacha.

Hebr. 11.

IN hoc capite habebimus insigne illud opus Abrahamæ, quod Paulus præ omnibus alijs commendat: fide, inquit, Abraham obtulit Isaac cum tentaretur, & vnigenitum offerebat, in quo susceperat promissiones. Imò hoc sacrificium Abrahamæ, est memorabilissimum opus totius legis veteris, & noui testamēti exemplar clarum, certissimumque, Scopus fidei, eruditio & regula certa fidelium credendi & sperandi in Deum & obediendi. Prætereà in hoc facto figuratur, & verè exprimitur ardentissima Dei erga nos charitas, qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit illum, Nobis ergo hæc facta sunt in exemplum, vt incredibile nobis haudquaquam esset, quod Deus daret filium suum pro nobis, cum videremus hoc Deum ab Abrahamo exegisse.

Rom. 8.

Que postquam gesta sunt, tentauit Deus, &c.

Tota fidelium vita tentatio est, vna enim tribulatione cessante, certò expecta aliam. Vnde Sapiens: Fili accedēs ad seruitutem Dei, sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Tot tentationes Abraham pertulerat, vsque ad centesimum annum, nec dum tamen finis, imò nunc primū tentatur vel maximè. Quicquid enim haecienus sustinuit, huic tētationi haudquaquam conferri potest. Hic enim ei eripitur, quod omnium

maximè

Eccles. 2.

maximè amabat. Tam mirabiliter enim Deus ipsum exercet, vt magna quidem concedat, sed iterum aufert. Interim tamen iustus, vbi datur, gratus est, vbi quid aufertur, cōtētus. Sciebat enim & abundare, & penuriam pati. Signanter autē dicit Moses, quod Deus hoc præcipiendo tentauit eum. Non enim volebat, vt occideretur Isaac. Errant igitur, qui hoc exemplum imitati sunt, filios suos occidendo, cum hoc non præceptum, sed tētatio sit. Tentauit autem Abrahamum Deus, nō vt exploret ea, quæ prius nesciret, sed vt Abrahamæ fidem illustriorem faciat, nobisq; huiusmodi exempla imitanda proponat. Promissio Abrahamæ facta erat hæc: In Isaac vocabitur semen, vt igitur appareat omnibus, quàm firmiter Abraham huic promissioni adhæret, præcipit ei, vt immolet filiū, quod omninò contrariū promissioni erat. Sic Christus Chananæ mulieri tā durè respondens promissionibus suis contrariū agere videbatur. Verū tentabat eam, volens omnibus eius fidem manifestare. Sic nobis nonnunquā videtur, quod Deus misereri nolit: non tamē ob id de promissionibus eius dubitemus, quia tentat nos. Primo igitur verbo credamus & inhæreamus, quantumcunque, quæ sequuntur, videantur contraria.

Philip. 4.

Matt. 13.

Nullis igitur tentationibus, pressuris, aut castigationibus à Deo diuellamur, nam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, nihilq; est, quod nos à charitate Dei separari possit, sed quāto plus tentat, castigat, repellit Deus, tantò magis ad Deum clamemus, donec exaudiat, scientes eū veracem, fidelem, & misericordem. Tales discipulos quærit Deus, qui verbo suo etiam cōtra spem in spem credant.

Abraham, Abraham Qui respondit: Adsum, &c.

Geminatio hæc nominis magnæ erga patriarcham beneuolentiæ signum est. Deinde ex ipsa

Hh 4

votatio.

vocatione monstrare voluit, quòd magnum aliquid præcepturus sit. Præterea ad memoriam reuocare voluit promissionem illam, qua dictum erat: Abraham erit nomen tuum, quia patrem multarum gentium constitui te. Huius admonere voluit, vt subsequenti præcepto magis tentaretur eius fides. Ad vocationem autem Domini statim respondet: Adsum paratus ad obediendum. Tali promptitudine animi Deus audiendus est.

Tolle filium tuum vnigenitum, &c.

Singula verba emphasim suam habent, quare ex singulis discamus, quomodo affectus fuerit Abraham, tunc enim magnitudinem fidei eius & obedientiæ admirabimur. Sic & in alijs vtile, imò necessarium est considerare, affectus eorum, cum quibus Deus operatur. Paulus dicit Christum idè per omnia voluisse tētari, vt misericors fieret, sciretque alijs compati. Idem nobis vsu venit, qui enim sentit, quomodo affectus sit, qui in afflictione, & paupertate est, facilius ei compatietur. Tolle, inquit, filium, quasi dicat: Consueuisti sacrificare pecora, hoc autem facile etiam infidelis quisque facere potest. Maius quiddam exigo, nempe filiū tuum. Cuius patris animus non hoc vno verbo concussus esset? Quomodo tremere potuit cor piētissimi patris, cum tam durum præceptum audiret? Addit secundo, tuum filium, nō alicuius de familia, quodlibet verbum de nouo sauciat animam iusti.

Addit tertio, vnicum tuum, iam enim alterum amisisti, cum matre exulem Ismaelem abiecisti, iā vtrisque carebis, vt frustra tot annis credideris, &c. Sic Deus omnia nobis eripit, in quibus hæremus, vult in ipso solo hæreamus. Addit quarto, quē diligis: Multas causas habebat, hunc filium specialiter diligendi, tum quia è dilecta vxore & in fenestrate natus est: tum quia diu expectatus & deside-

ratus:

ratus: tum quia in ipso complendæ erant promissiones: tum denique, quia eiecto Ismaele vnicus erat: & spes omnis posteritatis, hunc igitur, quem diligis, tolle. Addit quinto proprium, & dulcissimum patri nomen Isaac, gaudiū scilicet & risum parentum, imò totius orbis iucunditatem.

Vade in terram visionis, &c.

In Hebræo habetur in terram Moria, quod alij manifestationem interpretantur, ex eo, quòd illic monstratus fuerit aries, & monstrandus erat Christus in eodem loco. Vel interpretatur mons visionis, quòd illic Deus vidit & respexit tentatū Abraham, & postea respexit sacrificiū Christi eodem loco factum, vel non procul ab eo loco. Auguet etiam hoc tentationis violētiam, poterat iussus ire aliquò, & paratis illic omnibus tunc primū subito iubere filium offerri: Sed ad remotam terram mittitur, vt tota via cogitationibus discerneretur. Volebat Deus, vt inter se certarent affectus & fides, amor Dei, & carnis, præsentium gratia & expectatio futurorum.

Et offeres eum ibi in holocaustum, &c.

Etiam hoc auget dolorem, quòd ipsemet proprijs manibus iubetur filium immolare, nec simpliciter, sed in holocaustū, vt nihil residui maneat, quo pater tristitiam suam soletur. Vides quanta fuerit tentatio, quàm durum præceptum, facilius tulisset omnium rerum iacturam, imò & mortuus esset. Sic Deus vult, vt quæ carnaliter amamus, omninò relinquamus. Sic Christus, qui amat animam suam, perdet eam, &c.

Igitur Abraham de mane consurgens, &c.

Igitur, inquit, quia Deus præcipiebat, surgit quantūuis reclamaret affectus, imò natura. Deinde non moratur, non cunctatur. Nec dubitat de promissione sibi facta. Deo hoc committit, quomodo promissiones suas impleat. Denique nō re-

H h 5

sponsat

sponsat Deo, cur tam dura præcipiat. Non allegat naturæ legem contrariam, non rogat pro filio, non deplorat ebrietatem suam, non dicit Saræ, ne impediatur. Paucos de familia accipit, secretum agere volens, ne impediretur. Demū etiam ligna con- scidit, ne quid impediret obedientiam in incerto loco lignorum defectus. Quis non miretur huius hominis fidem & obedientiam? Tales discipulos quærit Deus, qui nulli rei hereant aut fidant, quam ipsi Deo. Charissima quæque parati sunt Dei gratia relinquere, imò etiam seipfos. Hinc Christus: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Discamus igitur fortiter & alacriter omnia sustinere, quicquid aduersitatis inciderit, alacriter etiam omnibus renunciare. Nihil sit in mundo tam pretiosum, tam charum, quod amore Dei non relinquamus. Qui enim amat patrem, aut matrē plusquam Christum, non est Christo dignus.*

Die autem tertio eleuatis oculis, vidit locum, &c.

Triduo cruciatur iustus, quoties enim intuebatur filium, aut cum ipso loquebatur, renouabatur dolor. Magnam itaque pugnam sentit iustus, sed vicit fides naturam & affectus. Vicit amor Dei amorem carnis, vicit expectatio futurorum gratiam presentium, fortes erant affectus, sed fortior fides. Eandem pugnam sentiebat in se Christus, cum diceret: Pater si possibile est transfer calicem hunc à me, statim tamen hunc affectum naturæ vicit. Non, inquit, mea, sed tua voluntas fiat. Eandem pugnam carnis & spiritus, fidei seu pietatis in Deum & affectuum etiam nos sentimus, cum ad seruitium Dei properamus, ut nos ipsos Deo offeramus. Natura enim abhorret, fugit. Non enim sic persistimus, ut Abraham, sed cessamus & vincimur. Vincit natura, amor carnis, gratia presentium, &c. Non sine causa autem Moses etiam hoc

addit,

addit, quod vidit locum procul, per hoc enim sub- indicat etiam tunc naturam eius fuisse concussam, ut mirum sit, quod non corruerit. Videmus enim in his, qui ad mortem ducuntur, quantumcunq; fortes videantur, tamen conspecto loco supplicij contremiscunt. Sic etiam Christus ad locum passionis veniens, cepit pauere & tædere, &c. Idem nobis contingit in morte, quare necesse, ut nunc nos promissionibus diuinis, ac spe in Deum firmemus.

Manete hic cum asino: Ego & puer, &c.

Hic rem ipsam aggreditur, & ubi alius exanimatus fuisset, ipse immobilis persistit. Primum igitur pueros manere iussit, vult ipsis esse occultum, tum ut per omnia declararet, quam feruenti studio implere cuperet, quod Dominus imperabat, tum ne pueri studio pietatis conarentur impedire institutum eius, si presentes adessent. Nihil autem opus est curiosis quæstionibus inuolui, peccaueritne Abraham mentiendo, nam cum filium immolaturus esset, quomodo ambo reuerti poterant? Verum credebatur filium à Deo resuscitandum, ut Paulus ait, & sic cum ipso reuersurum. Deinde ipsum defendere potest synecdoche, nam ipse rediturus erat, etiam si filium occidisset. Præterea nec mentitus est: Non enim mentitur, qui secretum aliquod celat, ne quid periculi inde nascatur. Sic Moses cum vellet populum ex Aegypto ducere, non dixit Pharaoni: Exhibimus nunquam reuersuri, sed tantum iter trium dierum, inquit, ibimus. Non caret autem mysterio, quod Abraham cum filio solus montem ascendit ad sacrificandum, serui autem cum asino remanent, Sic enim soli pii & spirituales ascendunt ad Deum, carnales autem ascendere non possunt. Imò opus habent, ut frænis & verberibus coerceantur. Sic & spiritus noster, interior scilicet homo, ad Deum ascendit, asinus autem, id est,

Matt. 16.

Matt. 10.

Matt. 26.

Matt. 26.

Hebr. 11.

Exod. 3.

id est, caro reluctatur, vnde & domanda est.

Tulitque ligna holocausti, & posuit super Isaac, &c.

Quo propius accedit ad locum destinatum, eo grauior fit tentatio. Quam tristis processio. Mirum quod potuerit filium taliter incedentem aspicere: mirum, quod potuerit gladium portare. Quantas cogitationes hic habuit, mouebat eum innocentia filij, obedientia eius, & quod ignorabat se ad mortem ire. Reuoluebat pater promissionem sibi factam, mirabatur consilium Dei, quod tam aperte promissionibus suis contraueniret. Verè magna tentatio, vbi omnia videntur diuinis promissionibus contraria. Hic pauci persistunt.

Exod. 14.

Quantumuis Israelitæ audissent se liberandos, tamen cum viderent regem, insequi diffidebant. Quantumuis Christus diceret se Saluatorem, tamen cum contrarium appareret, etiam discipuli dubitabant, vt dicerent: Nos sperabamus, &c. Sic nobis continget in morte, quare præmuniamus nos, & cæt.

Luc. 24.

Pater mi. Quid vis filii? Ecce, inquit ignis, &c.

Crescit adhuc & inualefcit tentatio iusti ex colloquio filij tam familiari, ad quod liquefcere potuit animus patris, nisi tanta fide suffultus esset. Audiebat ab innocente, ignorante, obediente, & dulcissimo filio, se patris nomine cõpellari, quem paulò post interficere cogebatur tam immiseri-corditer. Querit autem Isaac, vbi sit victima, nihil minus mentem ipsius incidebat, quam se vnicum filium à patre occidendum. Vnde apparet, quàm cautè Abraham omnem dolorem in corde suo presserit, ne per gemitus aut tristitiam foras erumperet.

Deus sibi providebit victimam, fili mi, &c.

Patet ex hoc verbo, quatum cum affecerit hæc interrogatio filij. Non tamen puero prodit voluntatem suam, sed solus dolorem portat, quamdiu potest,

potest, nec filium vult contristare, timens fortasse ne infirmior adhuc fide esset. Signanter autè hoc verbo sacrificium Christi præuidit, quod solū Deo gratum ex se fuit. Non poterat homo quicquam, quod ex se gratum esset offerre. Ideò Dominus ipse prouidit sibi holocaustum, hoc ipsum sacrificium Christi pulchrè in hac historia figuratum est. *Se. Ioan. 3.* nex enim ille Abraham Dei patris personam gestit, qui mundum adeò dilexit, vt filium suum daret, imò filio suo non parceret, sed in mortem traderet. Prælusit enim Deus hoc facto, vt olim Christo viuente, & pro nobis moriente, agnosceremus talia præfigurata fuisse, faciliusque crederemus. Isaac typus est Christi, qui verū animi gaudiū est, vera pax, vera tranquillitas, etsi aut passio Christi tēpestiuè promissa sit, tamen tertio primū die Christus ad locum passionis venit. Non enim tempore legis naturæ, non tempore legis scriptæ, sed tempore gratiæ. In monte Moria, id est, visionis, passus est Christus, quia Deus nullum aliud sacrificium attendit, quam passionem Christi, hanc aspicit solam. Duo pueri Christum comitati, sed in pede montis perstiterunt, quia duo testamenta consonantibus præconijs passionem Christi commendant. Verum in hora illa passionis voces omnium scripturarum conticuerant, ita vt nullus ei perhiberet testimonium. Ipse quoque tacebat, ne passionem suam impediret. Quod Isaac ligna holocausti portat, expressa fuit imago Christi crucem suam baiulantis. Quod Abraham filio ligna imponit, significat, quod Deus pater Christo crucem imposuit, vnde ipse dicit: Calicem, quem dedit mihi pater, non vis vt bibam? &c.

Per ignem Spiritus sanctus intelligitur, per què & pater filium tradidit, & filius seipsum obtulit. *Hebr. 9.* Gladius non solū mortem, sed & potestatem significat imperialem. Gladiū ergo pater ipse portabat,

fecisset, quod suum erat, nunc adest Deus & etiam, quod suum est, facit, apparet, consolatur, adiuuat. Videmus hic, quam prope sit Dominus his, qui recto sunt corde. Credere poterat Abraham Deum longè abesse: & ecce in proximo adest, vidit, audit omnia. Videmus Deum tum primò se ostendere, cum tentatio ad summum peruenit, ac omnia desperata videntur. Sic Isaacum non liberat, nisi cum iam gladium vibraret pater, quæ omnia ad consolationem nostram scripta sunt. Certissimum enim & indubitatum est, Deum in tentationibus facere exitum, quibus verò vijs aut medijs, id demum incertum est nobis. Vnde non temerè aut leuiter veteribus dictum est: Deus è machina, quod scilicet improviso auxilio Deus est, accurrit & seruat. Curemus vt in vocatione nostra pergamus, Deus nõ deerit. E cælo autem clamauit angelus, ne à satana virtutis & fidei inimico prohiberetur, quasi satanas postea contra verbum Dei persuasit hominibus, vt filios suos immolarèt in valle Gehennon. Repetitio nominis Abraham bonum nunciũ & fauorem Dei significat, & vt iam paratam patris dextram in necem filij impetu vocis cohiberet. Iterum autem iustus respondet, adsum, quicquid enim ei præcipit, siue lætum, siue triste, semper paratus est exequi. Potuit dicere: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.

Ne extendas manum tuam super puerum, &c.

Non (inquit) hoc præcepi, vt opus fiat, neque occidi volens filium tuum, sed obediẽtiam tuam omnibus notam facere. Tripliciter hic fidem & obedientiam Abraham remunerat. Primò, filium à morte liberando. Secundò, ipsum Abrahamum commendando. Tertio, promissiones repetendo, & confirmando. Sic semper Deus nihil bonum irremuneratum relinquit. Vnde & supra dixit: Ego merces tua magna.

1. Cor. 10.

Jerem. 7.

Psal. 107.

Su ca 15.

Nunc

Nunc cognoui, quod timeas Dominum, &c.

Hic Abraham factum commendat. Primò, ne quis impiũ opus & parricidium magis iudicaret, quam pietatem. Secundò, vt videamus non solum fidem à Deo commendari, sed etiam opera ex fide. Sciebat Deus etiam antea fidem & pietatem Abraham: dicit tamen se nunc demum cognouisse, hoc est, notum omnibus fecisse ipsius pietatem. Est igitur sensus, quasi dicat: Iam nedum mihi, sed & omni mundo satis perspecta & explorata est tua fides, non solum enim patriam tuam relinquere, sed etiam filium tuum vnigenitum ad imperium meum iugulare paratus fuisti. Tales cultores ego agnosco & probo, qui me nihil ducunt antiquius, qui propter me omnibus renunciant, omnia negligunt. Sic Christus: Nisi quis renũciauerit omnibus, quæ possidet, nõ potest meus esse discipulus. Discimus hic pietatem, fidem ac timorem Dei, tunc demum vera esse, cum hos fructus producant: nempe si in omnibus etiã grauissimis Deo obediamus, si nos ipsos & oĩa nostra Deo offeramus, deniq; si nihil tam charum est in mundo, quod non statim Deo iubente parati simus relinquere, hoc est, Deum metuere, nihil Deo præponere. Nihil tam charum, nihil tam pretiosum existimare, vt Deum. Quãtum nos adhuc discedamus ab hoc vero timore DEI? etiam leuissima quæque lucra Deo præponimus, graueque est, quicquid propter Deum expendere debemus, etiam si leue sit. Curandum igitur est, vt etiam nos aliquando ab eo audiamus. Nunc cognoui, quia tu times Deum, quia non pepercisti filio, filia, vxori, pecuniæ, honoribus, famæ, propter me, sed omnia contempsisti propter me. Felix, qui hoc auditurus est. Is enim verè ac certò centuplum accipiet, & vitam eternam possidebit. *Ve. Matt. 19.*

Viditque post tergum arietem hærentem, &c.

li

Verè

Sicut. eo.

Verè igitur suprà dixit: Dominus sibi prouidebit victimam fili mi. Magnum autem mysterium in hoc ariete præostensum est. Primò enim, quòd Aries, non Isaac immolatur, ostensum est Isaacum non esse verum illud sacrificium, quod Deum placaret. Secundò, quòd Aries retrò hæret, signabat, quòd post multa tempora venturus esset, qui suo sanguine Deum placaret. Aries híc Christum significat, maximè humanitatem ei⁹, vnde Ioannes de Christo: Ecce agnus Dei. Congruè autem aries inter vepres hærebat, quia tota vita Christi inter spinas tentationis fuit. Vterque igitur tam Isaac, quàm Aries præfigurauit Christum, sed dissimiliter: Isaac diuinam in Christo naturam, Aries humanam. Ideò Isaac quidem ad montem ducitur, sed non moritur, quia diuinitas non potuit pati aut mori, sed solus aries, id est, humanitas. Vel aliter, Isaac significat animam Christi. Sicut enim Isaac obediētia, voluntate, angustia, & plusquam doloribus mortis obrut⁹ euasit: Sic Christi aīa dolores & angores omnes, quos spiritus bonus sustinere potest, sustinuit pro nobis. Aries autem combustus, est corpus Domini crucifixum, mortuum, sepultum, ambo Deo oblata & accepta Deo, pro omnium hominum salute. Ipse igitur Deus pater filium suum ad mortem duxit, ligauit, gladium exemit, quemadmodū in propheta dicit: framea suscitare super pastorem meum, &c. Percute pastorem, &c. Nisi enim Deus filium tradidisset, nihil ei homines facere potuissent: Vnde & Christus iturus ad passionem, hunc locum allegauit.

Ier. 17. 1.

Zach. 13.

Matt. 26.

Vocauitque nomen loci: Dominus videt, &c.

Non tantum ob id montem hunc sic vocauit, quòd Dominus eum illic vidisset, sed quòd in tam ardua & desperata re tā repente adfuisset, & è periculo liberasset. Quod etiam ex responsione Abrahamæ ad filium clarum fit, cum dicit: Dominus prouidebit de victima. Hinc nimirum factum est, vt deinde in quacunque ardua & dubia re fideles dicerent: Dominus videbit, hoc est, exitum ostendet, liberabit, aderit, opem ostendet. Nam tētatio dicenda non est, vbi tutè exitū & opem noueris. At cum sic vndique te premunt mala, vbi sic circumvallatus es, vt exitus nullus nec sperādus sit, nullum auxilium, vbi homines etiam si vellent opem ferre non possent, hæc demū est tentatio. Vbi solius Dei auxilium & imploras & expectas. Tū repente aderit Dominus, & è medijs procellis educet in se sperantes. Deinde Abraham etiam ideò loco huic nomen dedit, vt memoria hui⁹ facti ad posteros veniret. Præterea etiam ad figurā Christi, ibidem enim Christus & ex eodem loco, mundo saluator & legislator apparuit. Et visus est de tentus vepribus, captus est peccatis nostris, & ad mortem ductus.

Vocauit autem angelus Domini secundò de cælo, &c.

Sufficiebat iusto pro præmio, quòd viuus rediret Isaac, & quòd meritis erat illam eximiam laudem, nepe quòd dicit: Nunc cognoui, quòd times Deum, &c. Nondum tamen contentus est Deus sic remunerasse obediētiam eius, sed maiora addit, vt vel hinc discamus certa nobis præmia, imò multiplicia reposita esse, si vocationi nostræ inseruiamus. Hinc Paulus: bonum certamen certavi, nam in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Iterum igitur, vel secundò vocatur Abraham è cælo, quasi dicat Angelus, nondum totum præmium accepisti, sed magna illa obediētia tua magna meretur præmia. Deinde secundò vocatur, ad ostendendum, quòd quæ hic promittuntur, non ad primos, id est, carnales filios ipsius pertinēt, sed ad secundos, id est, spirituales. Vtrisque filijs Abrahamæ, carnalibus scilicet & spiritualibus, Deus promissiones fecit, sed dissimiliter. Et

Ihren. 4.

2. Tim. 4.

sicut supra carnalium promissiones habuimus, sic hic habemus promissiones spiritualibus filiis pertinentes. Cæterum, quia filij Abrahamæ secundum fidem multo meliores sunt filiis secundum carnem tantum, ideo hæc secunda promissio multo maior est, quam prior. Carnalibus filiis promissa est terra Chanaan, ea promissio facta est in terra, hæc autem è cælo: illa sermone tantum, hæc autem interposito iuramento. In priori nulla additur causa, hic autem additur: Quia (inquit) hoc fecisti, &c. Prima promissio facta est tempore circumcisionis datæ, hæc secunda facta est tempore oblationis Isaac. Vnde palam est, quod prior pertinet ad populum legis, hæc ad eos, qui sanguine Christi redempti sunt. Quantumuis igitur promissio hæc tardè venerit, tamen multo maior, firmior, & latior est, quam prima. Sic enim etiam aliàs, ut plurimum secunda præstant primis. Sic Isaac tardè quidem nascitur, sed tamè præfertur Ismaeli. Idem videmus in Iacob & Esau, Ephraim & Manasse. Sic Deuteronomium clarius est primæ dationi legis. Sic Euangelium præfertur legi, Ecclesia synagogæ, Christus Adamo, futura vita præsentis. Sic Paulus dicit: Nō prius quod speciale, sed quod animale. Cæterum, quod promissio ad fideles pertinens tempore immolationis Isaac promulgatur, signum est, quod omnes promissiones, quas habemus, non aliunde robur habent, quam è passione Christi. Demum, quod promissiones renouantur: Docere nos debet, ut iam nos renouemur, &c.

Per memetipsum iuravi, dicit Dominus, &c.

Multas hætenus Dei promissiones audiuius, nusquam tamen addidit iuramentum, quam hic. Nunquid igitur Abraham, qui hætenus semper ob fidem commendatus est, hic primùm diffidere incipit, ut opus sit Deo iurare? Nequaquam. Nō diffidit Abraham, sed verè & constanter credit,

ncc

nec propter se iuravit Deus, quasi ipsi non sit fidentium, aut quasi fallere soleat, sed ideo iurat, ut ostendat, quanto amore humanum genus cōplectatur, ideo eo more & amore se Abrahamo cōglutinat, atque familiarem se facit, quo solent homines erga eos, quos certos reddere volunt. Nam quandoquidem inter homines omnis controuersie finis est iuramentum. Voluit Deus cum Abrahamo humano more agere. Nemo igitur iam dicat: Non ausim accedere ad Deum, cum videat illum patribus tam familiarem fuisse, ut se etiam humano more iuramento se eis astringeret. Deinde etiã ideo tempore immolationis Isaac, & in promissione, ad fideles pertinentes, Deus iurat, ut ostendat certissima esse, quæ per Christum nobis promittit, quasi dicat: Si quid vnquã certi fuit in verbis meis, certissima sunt, quæ per Christum promitto vobis. Hinc Paulus, in Christo, inquit, sunt omnes promissiones amen & etiam: hinc & in Psalm. Iuravit, inquit, Dominus, & non pœnitabit eum, &c. Et iterum: Semel iuravi in sancto meo, si David mentiar, &c. Hoc Dei iuramentum circa Christum, Paulus magni pendit, cum dicit: Quoniam niam neminem habuit Deus maiorem, per quem iuraret, iuravit per seipsum, ut abundantius ostenderet immobilitatem consilij sui, &c.

Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti, &c.

Non occiderat filium, nec secutum erat opus, quia tamen animus Abrahamæ promptus fuerat, ipsa voluntas reputatur pro opere. Hic igitur videmus voluntatem & affectum pro opere à Deo reputari, siue bonus sit affectus, siue malus. Hinc Christus: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde. Obserua etiam hic, quod non dicit, quia credidisti, sed quia hoc fecisti, ut sciamus Deum etiam opera attendere. Atque ex hoc loco Iacobus in sua epistola

Ii 3

la colli-

1. Cor. 13.

Hebr. 6.

2. Cor. 1.

Psal. 109.

Psal. 88.

Hebr. 6.

Matt. 5.

Iacob. 2.

Rom. 4.

la colligit, contra eos, qui fidei plus æquo tribue-
bant, Abraham iustificatum fuisse ex factis, nō ex
fide tantum. Quod dictum quidem putāt pugna-
re cum doctrina Pauli, qui docet Abrahamum
ex fide iustificatum, vnde & epistolam Iacobi
damnant.

Atqui si sensum suū ad scripturas, nō scripturas
ad sensum suū aptarent, viderēt hoc non inter se
pugnare. Non enim ita loquitur Paulus de fide, vt
opera excludat, sed vtraque fidem & opera cōiun-
git. Non enim de quacunq; fide loquitur Paulus,
sed de ea, quæ per dilectionem operatur. Nec Ia-
cobus de quibuscunq; operibus loquitur, sed de
ijs, qui ex fide procedunt.

Iustificat igitur fides secundum Paulum, si per
dilectionem operetur: iustificat opera secundum
Iacobum, si ex fide procedant, tunc enim verè iu-
stificatum hominem ostendunt & probant.

Si igitur veram fidem habent, non qui verbis
hoc iactitāt, qui ore multa egregiè de Deo tonāt,
sed qui metu Dei, quæ Deo placēt, sequuntur: que
vetat Deus fugiunt, propter Deum omnia facere
& ferre parati sunt.

Benedicens benedicam te, &c.

Hoc in genere dicit, postea specialiter exprimit,
quæ sint illæ benedictiones. Cæterum, non sic in-
telligendum, quod tantum verbis ipsum benedi-
cere velit, hoc est, benè precari: Sed Dei benedice-
re est benefacere. Est igitur sensus verbi, quia hoc
fecisti, &c. Benedicam te: nō solum, inquit, filium
tuum recipies, sed etiam me pariter tibi patrē sen-
ties semper: pro qua quoque obedientia ego vi-
cissim tibi dabo filium meum, & non parcam. Sic
ut enim te melior sum, sic tibi amoris signum ma-
ius præstabo.

Multiplicabo semen tuum sicut stellas, &c.

Iudæi has promissiones ad se solos trahūt: Ve-
rū su-

rūm suprā satis ostensum est, quod his promissum
sit, nempe qui non tantum ex carne, vel secundū *Sup. ca. 15.*
carnem filij Abrahæ sunt. Hæ igitur promissiones
ad veros filios Abrahæ pertinent. Ad Christū sci-
licet & credentes. Pulchrè autem non dicit mul-
tiplicabo posteros, vel filium tuū, sed semē tuum,
alludens scilicet ad primam promissionem de se-
mine mulieris, quod semen Christus est: cui pro- *Gene. 3.*
mittitur multiplicatio. Sic enim in Isaiā dicitur: Si *Isa. 53.*
posuerit pro peccato animam suam, videbit semē
longæuum, &c. Et in Psalm. Postula à me, & dabo
tibi gentes hæreditatem tuam, &c. De hac viri se-
minis multiplicatione etiam alibi Isaias loquitur: *Isa. 60.*
Filij, inquit, tui de longe venient, &c. & per totū
cap. Signanter autem addit: Sicut stellas cœli, &
sicut arenam maris, quo significatur, quod etiam
de Christo gloriantes, non omnes boni sint, quē-
admodum & Christus ipse ostendit in parabola
de semine & zizania. Item de Sagena, item de eo, *Mat. 13.*
qui non habuit vestem nuptialem. Imò expressis *Mat. 22.*
verbis dixit multos vocatos esse, sed paucos ele-
ctos. Fœlices igitur, qui stellis cœli comparantur:
in fœlicissimi, qui in Ecclesia nihil aliud sunt, quàm
arena nullis vñibus apta.

Possidebit semen tuum portas inimicorum, &c.

Per portas significantur ipsæ ciuitates, imò o-
mnis potestas, vis, fortitudo, ob id, quod vt pluri-
mum vrbes munitissimæ sunt circum portas. Hoc *Ioan. 12.*
autem in Christo primū impletum est, qui verū
semen Abrahæ est. Ipse enim principem mundi e-
iecit, mortem destruxit, infernum spoliavit: Vnde
in propheta. Ero mors tua o mors, ero morsus tuus *Osee. 13.*
inferne. Possidebit igitur semen tuum, &c. quasi
dicat: fidei veritas destruet mendacium, veri Dei
cultus idololatriam, omnisque altitudo humilia-
bit se Christo semini tuo. Præualebit verbum e-
ius vniuersæ sapientiæ, potētiae, malitiæ huius mū-

Luc. 21.

di. Vnde Christus: Dabo vobis os & sapientiã, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri. Christus lapis angularis, quem ædificantes repro- bârunt quidem, sed impedire non potuerunt. Deinde hoc verbum etiam in fidelibus impletur, qui quotidie de diabolo & mundo triumphant. Vnde & Christus etiam de Ecclesia dicit: Portę inferorum non præualebunt aduersus eam, &c. Et iterum: Dedi vobis potestatem calcandi super ser- pentes, & super omnem virtutem inimici.

Matt. 6.

Luc. 10.

Quia autem inimicos nos habere ostendit, ad- monet, vt cauti simus & vigilemus.

In semine tuo benedicentur omnes, &c.

Hoc verbum aliò referri non potest, quàm ad Christum, quantumuis Iudæi reclamant, sed cõ- uincit eos res ipsa, quia omnia hæc in Christo im- pleta perfectissimè sunt. Aut dent alium, in quo sic impleta sint. Cæterum, quòd dicit in semine tuo, Paulus pulchrè expendit: Non (inquit) dicit in se- minibus, quasi in multis, sed in semine tuo, quasi vno: vnus est enim, in quo hæc implètur Christus. In hoc igitur verbo compræhenditur, quicquid nos de Christo credimus, nempe quòd verus ho- mo sit, quòd ex virgine natus, quòd mori debuit, quòd resurgere, & ad dexterã Dei sublimari, imò quòd etiam Deus sit. Quia enim semen Abrahæ dicitur, certum est, quòd homo est. Secundò, quòd hoc semen alios benedicat, signũ est, quòd ipsum maledicto non subiicit. Atqui maledicto subia- cet, quicquid ex carne natum est, ex viro scilicet & muliere. Cõsequitur igitur, quòd ex fœmina qui- dem debuit nasci, vt verus homo esset, sed ex vir- gine, vt non incurreret maledictum. Tertio, quia omnes benedicere debet, necesse fuit eum in aliã ex mortalibus transire vitam, qua possit omnibus vbique adesse. Moritur ergo vt homo, resurgit au- tem & ascendit, vt omnia adimpleat. Quarto, si o- mnes

Galat. 3.

mnes per ipsum benedicendi sunt, necesse est, vt etiam Deus sit, quomodo enim purus homo vi- tam, iustitiam, salutem dare possit? Deinde in hoc vno verbo omnis Christiana doctrina compræhẽ- ditur, quæ in duobus consistit. Primò, quòd ex no- bis maledicti & damnati sumus. Secundò, quòd per Christum omnia bona percipimus. Sic igitur etiam veteribus Christus prædicatus est. Sic per Christũ benedictio nobis pmissa est, antequã na- sceretur, anteqũ lex daretur, vt sciamus esse gratiã, nõ meritum. Obserua, quòd omnes quidem dicit benedicendos, sed non dicit, quòd benedictionem accepturi sint. Omnibus prædicatum est Euange- lium, sed non omnes obedierunt & obediunt.

Ephes 4.

Quia obedisti voci meæ, &c.

Hoc repetit maximè propter Christũ, quẽ pro- pterea, quòd se humiliavit, vsque ad mortem cru- cis exaltauit Deus, & dedit illi nomen super om- ne nomen, &c.

Philip. 2.

Reuersusque est Abraham ad pueros, &c.

Epilogus est: Nihil autem se iactat Abrahã de tanto opere vel promissionibus, simpliciter arbi- trabatur se id egisse, quod Domino debebat, tan- quam seruus inutilis parcissimus verbis, sed factis & consilij sapientissimus, deinde Christi resurre- ctio hic significatur. Redijt Isaac viuis ariete oc- ciso, reuertitur Christus ad discipulos post mortẽ corporis, sed eo iam rediuuio. In fine capitis Re- beccæ mentionem inducit, vt ad futuram histo- riam viam parat.

Luc. 17.

Caput vigesimum tertium.

Vixit autem Sara centum viginti septem annis. Et mor- tua est in ciuitate Arbee, quæ est Hebron, in terra Cha- naan: venitque Abraham, vt plangeret & fleret eam. Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heib, dicens: Aduena sum & peregrinus apud vos: date mihi ius se- pulchri vobiscum, vt sepeliã mortuum meum. Responderunt

filij Heth, dicentes: Audi nos Domine, princeps Dei es apud nos: in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum, nullusque te prohibere poterit, quin in monumento eius sepelias mortuum tuum. Surrexit Abraham, & adorauit populum terra, filios videlicet Heth, dixitque ad eos: Si placet animæ vestræ, vt sepeliam mortuum meum, audite me, & intercedite pro me apud Ephron filium Seor: vt det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui, pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulchri. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ad Abraham cunctis audientibus, qui ingrediebantur portam ciuitatis illius, dicens: Nequaquam ita fiet, Domine mi, sed tu magis ausculta quod loquor: Agrum trado tibi, & speluncam, quæ in eo est, presentibus filiis populi mei, sepeli mortuum tuum. Adorauit Abraham coram populo terræ. Et locutus est ad Ephron circumstante plebe eius. Quæso, vt audias me: Dabo pecuniam pro agro: suscipe eam, & sic sepeliam mortuum tuum in agro. Responditque Ephron: Domine mi, audi me: Terra quæ postulas, quadringentos siclos argenti valet, istud est pretium inter me & te: sed quantum est hoc? sepeli mortuum tuum. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam, quam in Ephron postulauerat, audientibus filiis Heth, quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ. Confirmatusque est ager quendam Ephronis, in quo erat spelunca duplex respiciens Mambre: tam ipse, quam spelunca, & omnes arbores eius in cunctis terminis eius per circuitum Abraham in possessionem, videntibus filiis Heth, & cunctis, qui intrabant portam ciuitatis illius, atque ita sepeliuit Abraham Saram vxorem suam in spelunca agri duplici, quæ respiciebat Mambre: hæc est Hebron in terra Chanaan. Et confirmatus est ager, & antrum, quod erat in eo, Abraham in possessionem monumenti à filiis Heth.

IN hoc capite mors Saræ describitur, ipsiusque sepultura: Ea autem mors Saræ finem legis & Prophetarum significat. Lex, inquit, & prophetæ vsque ad Ioannem. Et Apostolus: Finis, inquit, legis Christus, quia videlicet illo dato prophetiæ sue promissiones, quæ per Saram significantur conti-

*Mat. 11.
Rom. 10.*

conticuerunt. Vnde notandum, quod Deus Abraham ulterius apparuisse non legitur: Nec verò damnosus est iste finis legis & prophetarum, sicut nec mala fuit mors Saræ. Mors quidem iustorum preciosa & optabilis requies. Admonet nos caput hoc tribulationis iustorum, quam subinde renouat Deus. Admonet item mortis, quæ finis est omnium in hac vita. Admonet sepulturæ, qua semel cum Christo consepulti, subinde debemus carnem mortificare, vt nouus homo resurgat.

Vixit autem Sara centum viginti septem, &c.

Vixit religiosa mater 36. annis post natum Isaac, nonagesimo siquidem matris anno natus est, nec alterius foemine tanta ætas legitur in canone. Voluit eam Deus aliquandiu cum filio gaudere, quæ tot annis, tanto desiderio, verbis Dei credula sperauerat. Sic Deus suos etiam hic non dimittit sine consolatione. Mortua est autem in Hebron, quæ ciuitas Arbee, id est, quatuor dicitur, quod in quatuor partes diuisa erat, vel quod illic fuissent quatuor gigantes, vel potius, quod ibi sepulti fuerint quatuor nominati patriarchæ, videlicet maximus Adam, sicut in libro Iosue legitur, & deinde Abraham, Isaac, & Iacob, vt inferius dicetur.

Venitque Abraham, vt plangeret, &c.

Videmus hoc loco etiam sanctissimos fleuisse suos mortuos. Non enim expellit Deus naturam, sed fide vult eam cohibere. Non dubitabat Abraham vxorem viuentem cum Deo esse, sciebat voluntatem Dei esse, nec irascitur contra Deum, & tamen ex charitate flet. Sic pius homo, fide soli Deo adhæret, charitate tamen proximo alligatus est, ideo gaudet cum gaudentibus, flet cum flentibus. Quod ad fidem attinet, solum Deum intuetur, per charitatem autem omnium incommoda vt sua ducit. Licet igitur amicos lugere, dummodo non nimium ne videamur spem resurrectionis non habere, vel

Psal. 115.

Rom. 6.

Gene. 17.

Iosue. 14.

Rom. 11.

1. Thes. 4.

vel contra Dei opera & ordinationem irasci. Imò sic viuendum est Christiano, vt pro officijs & beneficijs à multis desideretur, sic vixit Tabitha illa, quam Petrus suscitauit.

Act. 9.

Aduena sum apud vos. Date mihi ius, &c.

1. Cor. 7.

Formula hæc est communis iuris, vt peregrini vel aduenæ, ius emendi, quæ volunt non habeant, nisi id à præfectis reipub. impetrent. Atque hoc facit hic Abraham. Sensus verbi est. Sicut cohabitatores sustinetis, ita mortuum non abiciatis, iam præmissi vxorem, ipse propediem secuturus. Aduena enim sum & peregrinus, nec verba hæc sunt, sed veritas ipsa. Hactenus tam Deo charus homo, ne passum quidem pedis in terra propriam habuit, nec quæsiuit. Imò ne nunc quidem quæsiturus, nisi opus haberet sepulchro, huiusmodi opibus contentus erat, quæ transferri facile poterant, si ad mandatum Domini aliò transeundum erat. Arguitur hic auaritia nostra, cui nihil satis est. Agrum agro copulamus, & domum domui, quasi nos soli & semper in terra habitare possimus. Nec interim cogitamus hic non esse patriam nostram, sed alibi. Quid autem prodest in aliena regione satis habere, & in propria patria egere, maxime cum in aliena regione hac tantum pernoctemus, in propria autem perpetuo mansuri simus? Nec cogitamus, quod nimia cupiditate habendi augmentamus ignem auaritiæ. Nec cogitamus, quod relinquere nos oportet præsentia, nec quod amor terrenorum ad peccata multa occasionem nobis præstat. Denique nec diuitem illum attendimus, cui dictum est: Stulte, hac nocte tollent animam tuam, & quæ parasti, cuius erunt? Cæterum, quod Moses pluribus hic verbis vtitur circa emptionem sepulchri, cum potuisset breuiter omnia dicere, nec multum referat, quid ab vtraque parte dictum sit in hoc tractatu. Non tamen sine causa Moses tam diligenter hæc

Isa. 5.

Luc. 12.

ter hæc descripsit. Ostendere enim voluit Abraham non solum coram Deo iustum fuisse, sed etiam coram hominibus, in conuictu, in tractatibus, in omni denique vita. Ne quis putet satis esse, si in Deum pius sit, quemadmodum plerique nihil curant, quomodo cum proximo viuant, quasi hoc nihil ad pietatem attineat. Ob eam causam Moses tam diligenter hæc scripsit. Primum enim Abraham hoc loco ostendit charitatem suam erga vxorem, quam non solum viuam, sed etiam defunctam amauit. Charitas enim Christianorum non finitur morte, imò fortior est morte: Charitas, inquit, nunquam excidet. Vide igitur, quomodo Abraham charitatem suam ostendat erga vxorem defunctam. Primum, non abicit aut contemnit mortuam, sed tunc primum ostendit, quanti eam faciat. Longè aliter faciunt mundani, qui tam diu amant, quam diu commoda sentiunt, postea negligunt. Secundum, non comburit corpus Saræ, sicut gentiles solebant, sed sepelire vult, nimirum edoctus ex eo, quod Dominus dixit: Terra es, & in terram reuerteris. Sic enim pius ille omnia secundum verbum Dei agebat. Tertium, non qualitercunque eam sepelire vult, sed in loco honesto, separatim à gentibus. Quid, inquis, opus erat tanta cura sepulchrum querere, cum nihil referat, vbi corpus putrescat. Dominus est terra & plenitudo eius. Verum quidem est, quod animæ nihil obest, quo loco corpus putrescat. Attamen cum etiam corpora nostra templa sunt spiritus sancti, habeantque promissionem futuræ resurrectionis, imò Christo incorporata sint per manducationem corporis & sanguinis Christi, congruum est, vt corpora Christianorum honesto loco & separatim ab alijs sepeliatur, per hoc enim confitemur fidem nostram. Itemque fatemur, quantam gloriam etiam corporibus nostris conferre velit Deus, fatemur nos ab incredulis separa-

1. Cor. 13.

Gen. 3.

Psal. 23.

separatos. Hinc est, quod omnes tã veteres, quã nostri diligenter fidelium corpora sepelierunt, &c. Deinde videmus in hoc capite, quã humaniter, ciuilitè & comiter Abraham vixerit inter gentiles. Accommodauit se moribus eorum, inter quos habitabat, in his tantum, quæ contra Deum non erant. Non fuit singularis sibi soli placēs, suã præferens, sicut hypocritæ faciunt. Sed iam impleuit illud Pauli: Placete omnibus per omnia. Item, vnusquisque proximo suo placeat in bono. Propter vnitatem enim seruandã plurima faciendã & patiendã sunt. Nunquam enim efficiemus, vt omnes secundum caput nostrum agant. Indicat & hoc comitatem ipsius Abrahæ, quod quamuis nollet funus suum in sepulchris gentium sepelire, non tamen palam hoc dicit, ne arrogans videretur, existimarentque Hethi se contemptos. Maximè autẽ eius comitas in hoc apparet, quod non semel, sed bis adorauit populum terræ, hoc est, gratias egit, cum externa quadam reuerentia, aut inclinatione. Non enim simpliciter ipsos adorasse credendum est: Sed gratias egit cum decoro gestu corporis.

Audi domine, princeps Dei es inter nos, &c.

Blanda interrogatio, suauem quoque responsionem facillè recipit postulatio sensata. Vide autẽ quã ciuilitè famulo Dei respondent. Primò dominum eum vocant, propter familiaritatem Dei. Deinde princeps, inquit, Dei es apud nos, id est, gratum te Deo experimur. Effert, & velut manibus te portat virtute & facultatibus, vel princeps Dei es, id est, tam syncerè & innocenter coram nobis cõuersatus es, vt dubitare nõ possimus te esse precipuum quendam amicum Dei. Hinc discamus, quomodo in mundo nobis viuendum sit: Præterea facillè concedunt, quod Abraham petierat, imò plus, in electis, inquit, sepulchris, &c.

Electa

Electa sepulchra dicuntur, aut præcipua, aut quæ ipse voluisset & elegisset. Prior tamen sensus magis arridet. Ideò autem tam facillè concedunt, quia in resurrectione mortuorum, quã etiã gentes sensatiores credebant, consortes habere cupiebant amicos Dei. Eadem ratione & penes martyrum memorias olim Christiani sepulchra eligebant. Igitur si Deo seruiremus, etiã mundus nobis obsequia præstaret.

Multis autem modis hi gentiles meliores nobis sunt, qui amicos Dei non curamus, maximè si pauperes sint, &c.

Si placeat animæ vestræ, intercedite pro me, &c.

Hic videmus iustitiam Abrahæ in contractibus, imò non solum ipsius Abrahæ, sed etiam Ephronis, vbi vterque curat, ne alterum grauet. Ephron liberè & gratis offert, Abraham nõ nisi pretio dato accipit. Nos neutrum imitamur, nedum nõ gratis offerimus, sed quã possumus carè & iniquo pretio vendimus. Alij pretium fraudem, debita non soluunt, nec emere volūt, sed vi rapiunt. Emptum autem voluit Abraham hunc agrum, ne posteris relinqueretur occasio dissensionis, hinc publicè emit, & publicam probatamque monetam dat. Prospiciendum est posteris, vt rebus patris sine contentione vti possint filij post obitum patrum. Deinde ideò emere voluit, quia nolebat alios ibi sepeliri, volebat quantum posset, vt populus Dei non permisceretur infidelibus. Cæterum, quod post mortem Saræ primùm possessionem emit, significat, quod iusti in hoc seculo possessiones non curant. Nam non habemus hic manentem ciuitatem, curant autem, vt post mortem habeant mansiones in terra viuentium. Non autem plus emit, quã sepulchrum, vt discamus contenti esse, si victũ & amictum habeamus, scientes, quod

Hebr. 13.

1. Tim. 6.

quòd nihil in mundum intulimus, nihil etiam efferamus.

Confirmatus que est ager Ephronis, &c.

Hunc agrum & locum spiritus sanctus notum esse voluit filijs Israel, vt esset memoriale fidei & promissionum, vt que tantò chariorem haberent patriam olim possidendam. Sic & nos iam ex parte possessionem accipimus in cœlo. Christus enim illuc ascendit cū carne nostra, vt nos studeamus sequi & suspirare ad eandem patriam. Dupliciter igitur Abraham in hoc capite ostendit fidē suam. Emendo enim agrum ostendit se credere eā terram femini suo dandam. Tam diligenter autem Saram sepeliendo, ostendit se credere futuram resurrectionem mortuorum. Videmus tandem in hoc capite, Saram ditiozem fuisse in morte, quā in vita. Sic & sancti securiores sunt in morte. Historiæ sanctorū indicant, plus curæ esse Deo mortuos sanctos, quā viuos, quod non faceret Deus, nisi resuscitare vellet. Liberamur tum ex hac vanitate & corruptione, & planè ex nostra cura in Dei curam abimus. Discamus circa sepulturā Saræ, vt etiam nos sepeliamur: Consepulti, inquit, sumus Christo per baptismum in mortē, hoc igitur agendum nobis est, vt paulatim sepeliamur, mortificantes desideria nostra, donec omnia intereant. Nam hæc caro & sanguis regnū Dei non possidebūt. Nisi granum frumenti mortuum fuerit, nullum fructum affert. Sic nos dum baptizamus, quasi seminamur ad moriendum, vt rursus crescamus in alia vita. Est autem consolatio magna pijs, quòd Paulus dicit: Complantati sumus, &c. Videmus enim quantò pulchriora corpora nanciscantur plantæ, sic & nos claritate in-

2. Cor. 15.

narrabili induemur à Deo: cui sit

laus, & honor in per-

petuum.

Caput

Caput vigesimum quartum.

ERat autem Abraham senex, dierumque multorum: & Dominus in cunctis benedixerat ei. Dixitque ad seruum seniorez domus suæ, qui præerat omnibus, quæ habebat: Pone manū tuam subter femur meum: vt adiurem te per Dominum Deum cœli & terræ, vt non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito: sed ad terrā & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias uxorem filio meo Isaac. Respondit seruus: Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nunquid reducere debeo filium tuum ad locum, de quo tu egressus es? Dixitque Abraham: Caue nequando reducas filium illuc Dominus Deus cœli, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui locutus est mihi, & iurauit mihi, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipse mittet angelum suum coram te, & accipies inde uxorem filio meo. Sin autem mulier noluerit sequi te, non teneberis iuramento: filium meum tantum ne reducas illuc. Posuit ergo seruus manum sub femore Abraham Domini sui, & iurauit illi super sermone hoc. Tulitque decem camelos de grege Domini sui, & abiit, ex omnibus bonis eius portans secum, profectusque perrexit in Mesopotamiam in urbem Nachor. Cumque camelos fecisset accumbere extra oppidum iuxta puteum aque vesperè, eo tempore, quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit: Domine, Deus domini mei Abraham, occurre, obsecro, mihi hodie, & fac misericordiam cum Dño meo Abraham; Ecce ego sto prope fontem aque, & filie habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella, cui ego dixero, inclina hydriam tuam vt bibam: & illa responderit: Bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipsa est, quam præparasti seruo tuo Isaac, & per hoc intelligam quòd feceris misericordiam cum Dño meo. Necdum intra se verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur, filia Bathuel, filij Melchæ uxoris Nachor, fratris Abraham, habens hydriam in scapula sua: puella decora nimis, virgoque pulcherrima, & incognita viro, descenderat autem ad fontem, & impleuerat hydriam, ac reuertebatur. Occurritque ei seruus, & ait: Pauxillū aque mihi ad bibendū præbe de hydria tua. Quæ respondit: Bibe dñe mi. Celeriterque deposuit hydriam super vlnam suam, & dedit ei

K k

potum

potum. Cumque ille bibisset, adiecit: *Quin & camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant. Effundensque hydriam in canalibus, recurrit ad puteum, ut hauriret aquam: & hausit omnibus camelis dedit. Ipse autem contemplabatur eam tacitus, scire volens, utrum prosperam iter suum fecisset Deus, an non. Postquam autem biberunt cameli, protulit vir in aures aureas, appendentes siclos duos: & armillas totidem, pondus siclorum decem. Dixitque ad eam: Cuius es filia? indica mihi. Est in domo patris tui locus ad manendum? Quae respondit: Filia sum Bathuelis filij Nachor, quem peperit ei Melcha. Et addidit, dicens: Palearum quoque & feni plurimum est apud nos, & locus spatiosus est ad manendum. Inclinauit se homo, & adorauit Dominum, dicens: Benedictus Dominus Deus Domini mei Abraham, qui non abstulit misericordiam & veritatem suam a Domino meo, & recto itinere me perduxit in domum fratris Domini mei. Cucurrit itaque puella, & nuntiavit in domum matris suae omnia, quae audierat. Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui festinus egressus est ad hominem, ubi erat fons. Cumque vidisset in aures & armillas in manibus sororis suae, & audisset cuncta verba referentis: Haec locutus est mihi homo: venit ad virum, qui stabat iuxta camelos, & prope fontem aquae, dixitque ad eum: Ingredere, benedicte domini: cur foris stas? preparavi domum, & locum camelis. Et introduxit eum in hospitium: ac destravit camelos, deditque paleas & fenum, & aquam ad lauandos pedes camelorum, & virorum, qui venerant cum eo. Et appositus est in conspectu eius panis. Qui ait: Non comedam, donec loquar sermones meos. Respondit ei: Loquere. At ille: Seruus, inquit, Abraham sum. Et Dominus benedixit domino meo valde, magnificatusque est: & dedit ei oves & boues, argentum & aurum, seruos, & ancillas, camelos & asinos. Et peperit Sara vxor domini mei filium Domino meo in senectute sua, deditque illi omnia, quae habuerat. Et adiurauit me dominus meus dicens: Non accipies vxorem filio meo de filiabus Chanaanorum, in quorum terra habito: sed ad domum patris mei perges, & de cognatione mea accipies vxorem filio meo. Ego vero respondi domino meo. Quid si noluerit venire mecum mulier? Dominus ait, in cuius conspectu ambulo, mittet angelum suum tecum, & diriget viam tuam: accipiesque vxorem filio meo de cognatione mea, & de domo patris mei.*

tris mei. Innocens erit a maledictione mea, cum veneris ad proximos meos, & non dederint tibi. Veni ergo ad fontem aquae, & dixi: Domine Deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam, in qua nunc ambulo, ecce sto iuxta fontem aquae, & virgo, quae egredietur ad hauriendam aquam audierit a me: Da mihi paucillum aquae ad bibendum de hydria tua: & dixerit mihi: Et tu bibe, & camelis tuis hauriam: ipsa est mulier, quam preparauit Dominus filio domini mei. Dumque haec tacitus mecum voluerem, apparuit Rebecca veniens cum hydria, quam portabat scapula: descenditque ad fontem, & hausit aquam. Et ait ad eam. Quae festinans deposuit hydriam de humero, & dixit mihi: Et tu bibe, & camelis tuis tribuam potum Bibi, & adaquauit camelos. Interrogauitque eam, & dixi: Cuius es filia? Quae respondit: Filia Bathuelis sum filij Nachor, quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque in aures ad ornandam faciem eius, & armillas posui in manibus eius. Proinusque adorauit Dominum, benedicens domino Deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere, ut sumerem filiam fratris domini mei filio eius. Quam ob rem si facitis misericordiam & veritatem cum domino meo, indicate mihi. Sin autem aliud placet: & hoc dicite mihi, ut vadam ad dexteram, siue ad sinistram. Responderuntque Laban & Bathuel: A Domino egressus est sermo: non possumus extra placitum eius quicquam aliud loqui tecum. En Rebecca coram te est, tolle eam, & proficiscere, & sit vxor filij domini tui, sicut locutus est dominus. Quod cum audisset puer Abraham, proci dens: adorauit in terram Dominum. Prolatisque vasis argenteis, & aureis, ac vestibus, dedit ei Rebecca pro munere: fratribus quoque eius, & matri dona obtulit. Inito conuiuio vescentes pariter & bibentes manserunt ibi: Surgens autem mane, locutus est puer: Dimitte me, ut vadam ad dominum meum. Responderuntque fratres eius, & mater: Maneat puella saltem decem dies apud nos, & postea proficiscetur. Nolite, ait, me retinere, quia Dominus direxit viam meam: dimitte me, ut pergam ad Dominum meum. Et dixerunt: Vocemus puellam, & quaeramus ipsius voluntatem. Cumque vocata venisset, sciscitati sunt: Vis ire cum homine isto? Quae ait: Vadam: Dimiserunt ergo eam, & nutricem illius seruumque Abraham, & comites eius, imprecantes prospera sorori suae, atque dicentes:

Soror nostra es, crescas in mille millia, & possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Igitur Rebecca, & puella illius ascēsis camelis, secute sunt virum: qui festinus reuertebatur ad dominum suum. Eo autem tempore deambulabat Isaac per viam, quæ ducit ad Puteum, cuius nomen est viuentis & videntis: habitabat enim in terra australi: Et egressus fuerat ad meditandum in agro, inclinata iam die: cumque eleuasset oculos, vidit camelos venientes procul. Rebecca quoque conspecto Isaac, descendit de camelo, & ait ad puerum. Quis est ille homo, qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei: Ipse est dominus meus. At illa tollens citò pallium suum, operuit se. Seruus autem cuncta, quæ gesserat, narrauit domino suo Isaac. Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris suæ, & accepit eam vxorem: & intantum dilexit eam, vt dolorem, qui ex morte matris eius acciderat, temperaret.

IN hoc capite multa sunt, quæ imprudentilectori, vel friuola, vel puerilia videri possent. At in diuinis literis nihil est tam humile, nihil tam abiectum, quod non doceat, admoneat, exhortetur, consoletur. Scribitur ergo hic lepidissima historia, in qua primùm cernere licet diuinam prouidentiam, quæ omnia sapienter & ordine quodam disponit, quæ nobis aliquando vel temerè, vel humano consilio gesta videntur. Deinde in hoc capite nobilia sunt exempla, vnde mores & vitã nostram formemus, & meliorem reddamus. Postremo latere hic videbimus abstrusissima quædam mysteria. Nam vt Isaac typus est Christi: ita & gesta eius nonnihil futurum adumbrant.

Erat autem Abraham senex, &c.

Quia Sara decennio iunior iam obierat, videbatur & ipse proximus morti, ideo incipit prouidere domui suæ, & preciosissimis diuitijs ordinãdis incumbere, vnico filio prouisurus vxorem dignam. Possumus tamen hanc senectutem Abrahæ magis ad mores, quàm ad annos referre, maximè ob id, quòd de nullo præcedentium tale quid dicitur,

citur, cum tamen plerique multò plures annos habuerint. Ergo Abraham senex erat, dierumque multorum, id est, perfectæ fidei, multorumque bonorum operum: hæc enim vera est senectus, quæ non annorum numero computatur, sed canicie sensuum, &c. Qualiter autem Dominus in cunctis benedixerit ipsum Abraham, suprã satis audiimus. Hac igitur quasi præfatione quadã præmissa nunc aggreditur narrationem.

Dixitque ad seruum suum seniore, &c.

Si quis diligenter obseruet generationum descriptiones, videbit lineam illam, ex qua Christus secundum carnem erat nasciturus, exactè & propriè describi. Quandoquidem ergo in fine vicesimi secundi capitis de Melcha, Bathuele, & Rebec. ca dicere cœperat, præsentis capite eandem historiam prosequitur. Interim mortem Saræ & eius sepulturam interiecit. Reuertitur ergo ad ea, quæ cœperat, & ex qua familia vxorem duxerit, copiosè & pulcherrimè describit. Obserua, quòd Isaac non quærit vxorem, sed Abraham ei prospicit de vxore. Hoc enim parentum officium est, non propriè filiorum, quorum est obedire. Deinde quamuis Abraham certus esset de futura prosperitate promissa: agit tamen quod suum erat, & nihil negligit, quod ad promissiones implendas pertinebat. Non vult Dominus ociosos, cessantes ac stertentes circa ea, quæ futura prædicit, sed vt fideles serui semper persequamur, quæ Domini sunt, actuum nostrorum fata vel exitum eidem cõmendando. Vide autem quanta grauitate & circumspectione matrimonium filij procuret iustus hic, quod tamen nos vt plurimùm omninò incogitãter & ridiculè incipimus. Primò enim, non qualicumque seruo hoc negotium committit, sed seniori, qui hero suo & virtutibus similior, & fide spectatior erat. Nos plerique leuibus personis ea cõ-

mittimus. Deinde etiam iuramentum ab eo exigit, ut eo diligentius rem curaret seruus. Habet igitur iuramentum etiam inter sanctos locum pro Dei gloria & veritate, non ex contemptu, infidelitate, ociosè, adeoque non ex malo. Quod autem dicit: Pone manum tuam subter fœmur meum, tradunt Iudæi, quod in sanctificatione sua, id est, circumcissione, eum iurare iusserit: Nos autem dicimus, quod ille adiurauerat in semine suo, hoc est, in Christo, qui ex illo nasciturus erat. Præterea non simpliciter eum adiurat, sed per Deum. Dei mentionem facit, hoc enim negotium cum Deo incipiendum, alioqui nunquam prosperabitur, id quod experiëntia docet. Nec simpliciter Deum nominat, sed Dominum Deum cœli & terræ, ut vel sic doceat seruum, ut Deum timeat. Itemque ut in negotio non diffidat. Quod autem non vult filio uxorem accipere à Chananæis, commédatio est fidei eius. Sic enim peregrinationem suam amplexatus est propter Deum, in quo confidebat, ut eorum, qui Deo non placebant propinquitatem sibi aut posteris nullam admitteret. Potuisset nimirum diuitem aliquam filio acquirere uxorem, quandoquidem in tanta veneratione erat, ut Princeps Dei diceretur, sed non curauit diuitias, ut nos facimus. Sciebat Chananæos olim exterminandos. Videbat item in his gentibus, inter quas habitabat, multa, quæ moribus suis minimè conueniebant. Hinc discamus, quantum fidelibus cauendum sit à malorum & impiorum conuersatione, moribus, factis: late enim serpit contagio, & facile incautos inficit. Hinc Iacobus: Vera religio est immaculatum se custodire ab hoc seculo. Mundus enim totus in maligno positus est. Huc pertinet, quod Christus etiam manus & pedes abscindere, imò & oculos eruere iubet, si offendat. Docet etiam hic locus in uxore ducenda, nihil præcipitanter, temerè, aut

Iacob. 1.

Matt. 18.

incon.

inconsultò agendum. Consideranda sunt multa, spectandi sunt mores, educatio, pudicitia, castimonia, hæc pij quærunt, impij autem formam, pecuniam, libidinem. Magnum etiam testimoniū castitatis est in Isaac, quod non ambiuit uxorem, quam concupisset oculus, sed eam, quam nunquam viderat, præskolatus est, secundum voluntatē patris.

Si voluerit mulier venire mecum, &c.

Apparet hic probitas huius serui, quod diligenter, inquit voluntatem Domini, ut plenius obedire possit, ne in aliquo transgrederetur eius mandatum. Sciebat se non homini, sed Deo seruire, quemadmodum Paulus docet. Deinde omnem diligentiam adhibet, ne periurus fiat, aut quicquam contra iuramentum præstitum faciat. Sciebat enim non impunè futurum, si quis periuret. Quam paucos nunc inuenias huic seruo similes.

Ephes. 6.

Cave nequando reducas filium meum, &c.

Obnititur omnibus modis, ne filius in Chaldeam reducatur, præsentens iam per spiritum semen suum, non nisi Deo irato in Chaldeam transiturum. Deinde sciebat in vocatione Domini non retrocedendum, sed procedendum esse. Hinc Christus: Qui manum ad aratrum mittit, & retrò aspiciat, non est aptus ad regnum cœlorum. Hinc & Petrus eos arguit, qui veluti canes reuertuntur ad vomitum, &c. Vide autem hic scientiam huius sanctissimi viri, qui certus scit se à Deo, in quem sperat, nunquam destitui. Dominus, inquit, mittet angelum suum, &c. Ideo autem vetera beneficia repetit, ut seruo persuadeat, ne quid dubitet, quasi dicat: Vide me serue, is Deus, qui me eduxit, non eduxit, ut desereret, sed ut protegeret, fortunaret, &c. Locutus est mihi, promisit, imò iuravit, quare non est, quod dubites, &c. Videmus hic, quod sancti semper beneficia Dei habent in memoriâ, & grati sunt, & ex

Luc. 9.

2. Pet. 2.

Kk 4

perceptis

perceptis discunt sperare etiam alia. Sic igitur fidelis paterfamilias nedum curat pro filio, ut uxorem suis moribus dignam habeat, sed etiam pro seruo, ut fidem in Deum habeat.

Tulitque seruus decem camelos, &c.

Videmus hic, quod etiam veteres solenniter celebrarunt nuptias. Videmus item, quomodo Abraham se alijs conformarit, in his, quæ licite fieri poterant, quemadmodum & Paulus docet: *1. Cor. 10.* Placete, inquit, omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo. Item, factus sum Iudæis tanquam Iudæus, omnibus omnia factus sum, &c. *1. Cor. 9.* In his autem, quæ contra Deum sunt, præcipitur, ne confirmemus nos huic seculo. *Rom. 12.* Quamquam autem seruus hic ex omnibus bonis domini sui secū ferret. Quibus & ipsam sponsam & parentes donari & honorari, atque ad amicitiam allici & protrahi possent. Non tamen confusus est diuitijs, sed ad Deum per orationem currit, sciebat instabilem esse amorem, qui tamen per diuitias conciliatur. Inter eos autem verus & perpetuus perfectus amor est, quos Deus coniungit. Docemur hoc loco semper orare, & omnia à Deo expectare, eius auxilium ad omnia exposcere, nunquam nobis ipsis fidere.

Domine Deus, occurre obsecro mihi hodie, &c.

Veraciter seniore hunc supra nominauit scriptura. Primò enim, quod seniore dignum fuit, ab oratione auspiciatur coniugium. Nec simpliciter orat, sed confitetur laudem pro beneficijs impensis domino suo, hinc Deum nominat Deum Abraham. Deinde, quod toties replicat dominum suum, testatur amorem heri sui, apud quem studia sanctitatis didicerat. Præterea merito senior dicitur, quod non dubitat, quin Deus iam præparauit uxorem filio domini sui. Item, quod petendæ puellæ iudicium non suis commisit oculis, qui solam faci-

ciem,

ciem, non etiam mores & virtutes peruidere possent, sed secundum herilem fidem, credens, quod domini sui curam haberet Deus, totam in eo posuit electionis spem. Denique verò senior dicitur ex eo, quod non diuitem aut pulchram, sed morigeratam eligit. Petitio autem serui huius non fuit tentatio Dei, sed spiritus diuini suggestio. Nam alioqui venisset in ciuitatem, & quæsiuisset, ubi est Bathuel, sed voluit Deus, ut res hoc ordine perageretur, idè hanc suggestit seruo petitionem. Nam quomodo potuisset seruus alioqui tam exactè ea petere, quæ Deus vellet, & tam citò faceret? Argutabatur igitur secum seruus: Si quæ virgo prodisset ad fontem, ad officia propensior, maiori alacritate obsequentior, ad hospitalitatis gratiam proprior, illa esset de cognatione Abrahamæ, præparata à domino filio domini sui, eique commoda, utpotè eisdem moribus ornata & instituta. Non parua igitur & vulgaria petit in virgine, sed heroicas plane virtutes, ac spiritum principem, nempe liberalitatem, beneuolentiã, comitatem, & mores puellæ dignos, hoc attendebant veteres in ducendis vxoribus, non diuitias. &c.

Nedum intra se verba compleuerat, &c.

Præsentissimum Deum vbique videmus, quod tametsi ipse summus sit & altissimus, humilia tamen & abiecta non dedignatur, non despicit, &c. *Psal. 112.* Semper igitur ob oculos nobis versari debet diuina prouidentia, etiam in his rebus, quæ nobis fortuito & casu quodam factæ videntur. Vide etiam *Iere. 10.* hic, quàm variant diuina consilia, & quàm omnino non sint in potestate viri gressus eius. Abraham inierat consiliū, quo & pudicitiam vxoris, & suam vitam seruaret illæsam. At alio consilio usus est Deus, atque diuersa via consuluit vtrisque, ac destinaret Abraham. Hic autem quicquid petit seruus, statim impetrat, & iuxta consilium & votum

Kk 5

eius

Act. 10.

eius omnia fiunt. Nullus igitur desperare debet, quantumuis humilis, aut obscuræ conditionis. Si fidit Deo, gratus est Deo, non enim respicit personas hominum.

Et ecce Rebecca egrediebatur, &c.

Prov. 31.

Pulchrè ac diligèter Moses describit mores huius virginis, partim ad exèplum aliarum, partim propter mysterium Ecclesiæ, per Rebeccam significatæ. Pulchra erat aspectu, sed pulchrior moribus, alioqui pulchritudo corporis, si sola sit, vana est. Casta erat corpore, sed multò magis mète. Primò, non ociosa sedet, vt plæreque, sed laboriosa: Ocium enim iuuenibus maximè perniciosum. Secundò, cum aquam hausisset, reuertebatur: non diu moratur in publica, & quamuis seruum Abrahamæ videret, non tamè curiosè inspicit vel alloquitur. Tertio, cum seruus ab ea peteret potum, statim consistit, offert, benignè alloquitur, dominum vocat, plus offert, quàm ille petierat, non grauat incognito seruire: cum plæreque tam morosæ sint, vt vix alloqui homines dignentur. Imò nos in vniuersum difficiles sum⁹ erga extraneos, quasi omninò nihil ad nos pertineat. Et plærunque etiam ea negamus eis, quæ sine labore & sumptu præstare possemus. Quarto, quamuis audisset eum seruum esse Abrahamæ, non tamen ipsa eum introducit, hoc enim virgini indecorū esset, sed currit, ac in domo matris nunciat. Quintò, nō curiosè inquit, cur seruus hic aduenerit, aut quid sibi velit, virgo non sit curiosa. Sextò, obtemperat parètib⁹, quandoquidem videt ipsos consensisse, vt ad Isaac pergeret: tametsi durum erat ei relinquere parentes & patriam, tamen non reluctatur. Postremò, cum ipsum Isaac videret, statim è camelo descendit, & se operuit, vnde apparet eius verecundia & reuerentia. Hæc sunt vera ornamenta virginum, longè maiora & preciosiora, quàm externa

terna

terna ornamenta. Virginibus itaque exemplum sit Rebecca, cuius laus vsque hodiè manet & manebit, cum aliorum memoria statim pereat. Iusti enim in memoria æterna sunt. *psal. 111.*

Ipsè autem contemplabatur eam tacitus, &c.

Hebræi legunt: Obstupuit vir, seu fecit seipsum attonitum, admirabatur non solùm virginis virtutem insignem, sed multò magis Dei ordinationem, qua hæc omnia disponebantur iam experto, non frustra se ad Dominum suum credidisse omnia sua Deo. Considerat ergo puellæ mores, non quòd dubiter, an illa sit (nā certus iam erat illam eadem esse, cum omnia iuxta votum eius acciderant) sed considerare voluit atque perspicere, an in puella omnia essent dextra, recta, integra, an esset apta & commoda moribus optimi adolescentis. Apparet hic huius serui diligentia, quòd omnia tã exactè curat, deinde ipsius pietas, quòd inclinans se gratias agit Deo.

Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, &c.

Sicut in Rebecca exemplum proponitur virginibus, sic in Laban & Bathuele exemplum proponitur patribus familias. Primò enim Laban cum audisset verba sororis, statim egreditur ad virum inuitandum, non expectat donec rogetur. Secundò, benignè eum alloquitur & piè. Ingredere benedicte Domini, quo verbo ostenditur etiã ipsum Laban fidelem fuisse. Tertio, non tantum ipsum introducit, sed & eos, qui cum ipso erant. Nihil veritus sumptuum magnitudinem. Quarto, ipse met Laban camelos destravit, aquam lauadis pedibus attulit, mensam parauit, &c. Videmus etiã hic, quàm propensi fuerint ad hospitalitatem veteres illi, à qua nos omninò abhorremus. Quintò, cum audissent Laban & Bathuel rē, vt erat gesta, nō cōtradixerant, sed intulerūt: A Domino egressus est sermo, & cæt. Sextò, non casui aut fortunæ

hoc

hoc adscribunt, sed ordinationi diuinæ. Septimò, non cogunt puellam, sed inquirunt eius voluntatem. Octauò, cum vident seruum festinare, non retinent eam, sed sinunt abire. Nec solam eam sinunt abire, sed addunt nutricem eius, ut haberet, quæ ipsam instrueret. Nonò, bona precatur sorori sue, &c. Hæc essent exempla patribus familias attendenda & imitanda.

Non comedam, donec loquar sermones, &c.

Ephes. 6.

Etiam hic seruus egregium exemplar est fidelium seruorum. Primò, quamuis videret se ad cognationem Abraham peruenisse, non tamen seipsum ingerit ad hospitium, nisi inuitatus, docet modestiam. Secundò, quamuis fessus esset, tamen noluit comedere, donec negotium suum exequutus esset: sciebat se non homini, sed Deo seruire, ut Paulus seruos docet. Sciebat item se iurasse, nec impune sibi futurum, si quod iurasset, non diligentissime exequeretur. Tertio, pulchrè negotium ipsum proponit: commendat Abrahamum, seruus, inquit, sum Abraham. Recenset etiam diuitias, ne grauentur filiam suam dare. Tamen ut fidelis seruus omnes diuitias Abraham Deo ascribit: Dominus, inquit, benedixit ei, &c. deditque ei, &c. Commendat etiam ipsum Isaac à mirabili eius natiuitate, & conceptione, ut scirent Deum cum ipso esse. Deinde etiam à diuitijs: dedit ei omnia bona sua, &c. Recenset verba ipsius Abraham, cognationem suam alijs nationibus perferentis, ut beneuolos reddat. Recenset etiã iuramentum, quod ipse fecerat, ut promptiores reddat, denique terret eos. Si non dederint, inquit, tibi, tu immunis eris, quasi dicat, sed non ipsi. Ad hæc recenset suam orationem & euentum rei, ut viderent Dei voluntatem esse. Demum concludit: Si ergo facitis misericordiam cum domino meo, &c. Verè fidelis seruus & prudens, qui nihil omisit eorum, quæ adhibenda erant.

Discant

Discant serui, imò prædicatores, &c. Quartò, seruus hic, cum videt eos consentire, rursus inclinatus gratias agit Deo, didicerat in domo Abraham semper orare, & gratias agere. Quintò, munera quam diligenter distribuit, primò puellæ, deinde parentibus eius. Sextò, festinat ad dominum suum, unde patet iterum fides eius & obedientia. Non cessandum est, cum Dei auxilium adest. Postremò omnia, quæ sibi contigerant, narrat domino suo, ut & ipsi coniunx gratior esset, tanquam à Deo missa, & feruentius Deo gratias ageret. His exemplis quotidianam vitam nostram informare debemus, ob id enim scripta sunt.

Eo tempore deambulabat Isaac, &c.

In Isaac videmus exemplum generosi filij, quod utinam & filij nostri imitarentur. Primò enim iam *infra 25.* ad quadragesimum ætatis annum peruenerat, ut infra dicitur, nec tamen aut per seipsum uxorem ambit, aut à patre petit. Hoc autem indicium est insignis in ipso castitatis, & quod vitia adolescentiæ adolescens ipse calcavit. Deinde signum est, quod totaliter se voluntati & obedientiæ patris resignauerit, ut nihil vellet aut cogitaret, quam quæ pater vellet. Præterea signum est, quod à iuuentute Deum timuit. Timor enim Dei facile libidinem reprimat, corpusque exiccat. Hæc igitur Isaac continentia arguit lasciuiam nostrorum iuuenum, qui sine fræno concupiscentias suas sequuntur, quasi aliter facere nequeant, cum & Isaac iuuenis fuerit, aliter tamen vixerit. Deinde ipsius continentia vsque ad quadragesimum annum, arguit eos, qui ante tempus se matrimonio addicunt, cum adhuc nesciant, quid sit matrimonium, imò seipsum adhuc ignorent. Si parua res esset matrimonium, etiam Abraham ante vigesimum annum filio uxorem dedisset. Stolidi iuuentus tantum curiositatem & voluptatem sequitur, quæ satiata nescit

scit, quò se vertat. Arguit etiam hæc Isaac continentia eos, qui impossibile iudicant continenter viuere, hocque crebrò inculcant iuuentuti, fortasse timentes, ne si iuuentus castè viueret, ipsorū lasciuiam magis videatur. Atque Isaac mēdacij eos arguit, qui in feruore adolescentiæ vsque ad quadragesimum annum castè vixit. Postremò arguitur hīc nimia parentum nostri temporis indulgentia, quæ sola causa est, quòd iuuentuti impossibile videtur continere, quòdque in omnia vitia se precipitant, & ante legitimam ætatem nubant, vel vxores ducant: horum nihil esset, si educarentur, quemadmodum Isaac fuit educatus. Otium & vinum & malæ societates iuuentutem corrumpūt, quæ tamen omnia filijs nostris & filiabus indulgemus, non sic Abraham fecit. Primò igitur in Isaac commendatur continentia.

Egressus fuerat ad meditandum in agro, &c.

Alterum, in quo commendatur Isaac, est, quòd seruus vxorem adducens, non inuenit eum in cōuiuio aut ludo, sed in agro, nec inuenit eum inter malos, sed solum. Denique nec ociosum eum inuenit, sed in optimo exercitio: Egressus, inquit, fuerat ad meditandum. Verè pium & laudabile studium, maximè in iuvene. Meditabatur in testamento sui patris Abraham, & ob hoc solitudinem amabat, hoc studiū cōmendat scriptura, cū dicit: Bonū est viro cū portauerit iugū ab adolescentia sua. Sedebat solitarius, &c. Quamquam autem etiā in domo meditari & contēplari poterat, in agro tamē plura, quæ erāt ipsum in admirationē & laudē Dei excitarent, &c. Denique signanter deambulasse dicitur iuxta puteum viuentis & vidētis: Ob loci enim religionem frequentabat illum Isaac, ibi enim Agar bis ab angelo consolata fuerat. Cæterum, quòd Hebræi eum ideò egressum dicunt, vt scrutaretur naturas herbarum, vel motus stellarum,

Thren. 3.

Gen. 16. & 21.

larum, incertum est ex textu. Et si enim hæc inquire malum non sit, pij tamen homines huiusmodi curiosa relinquentes meditantur alia, nempe quomodo ex visibilibus inuisibilia Dei, & ex creaturis creatorem agnoscant. *Rom. 1.*

Accepit eam vxorem, &c.

Breuiter has nuptias describit, vnde satis ostenditur nihil illic luxus, nihil lasciuiæ, nihil insani tumultus fuisse, sed omnia in Dei timore perfecta fuisse, quemadmodum & de nuptijs Tobia legimus. Quid magis necessarium esset, quàm vt hæc exempla attenderemus, & imitemur in quotidiana nostra vita & conuersatione? Cæterū, quòd in fine dicitur, eum non tantum accepisse Rebeccam, sed etiam dilexisse, eos arguit, qui statim post expletam voluptatem vxores odire incipiunt, ac alienis se aggregare. Quòd autem additur:

Intantum dilexit eam, vt dolorem, qui ex morte matris contigerat, temperaret, &c.

Iterum generosi filij indicium est, qui matrem suam ante triennium mortuam adhuc lugebat: & quamuis eum dolorē aliquantulum temperaret, non tamen dicitur eum omnino ex animo abiecisse. Quanto honore putas matrem viuam coluerit, qui etiam defunctæ obliuisci non potuit? Quàm rara sunt nunc huiusmodi exempla. Quotusquisque est, qui parentibus viuis honorem debitum impendat? plerique parentum viuorum obliuiscuntur, multi inhonorant, tantum abest, vt mortuorum recordentur: Nec interim cogitant male dictos esse, qui parentes non honorant, &c. *Deut. 27.*

ALLEGORIA HVIVS HISTORIAE.

Abraham Deum patrem significat, Isaac Christū, Rebecca Ecclesiam, imò quamlibet fidelē animam. Seruus Abraham, Apostolos. Quòd si attendimus, quid de quatuor illis personis scriptū sit, in hoc

in hoc capite pulchrè videbimus, quid ad salutem nostram fecerit Deus pater, quid Christus, quid Apostoli, & quid nobis faciendum sit. Quemadmodum igitur Abraham vnicum habuit filium, cui omnia sua dat, sic Deus, &c. Abraham nō vult filium suum solum esse, sed cogitat ei uxorem adiungere, vt filios procreet, sic Deus pater: postula à me, & dabo tibi gentes, &c.

Psalm. 2.

3 Abraham primò mentionem nuptiarum facit, ipse seruum mittit, alioqui non iturum, ipse uxorem vocari facit, alioqui ex se non venturam. Sic Deus auctor & principiū salutis nostræ est & fuit, alioqui nunquam ad Christum peruenissemus, nisi pater voluisset, & seruos misisset. Abraham non per se, non per filium hoc exequutus est, sed per seruum. Sic Deus pater non per se venit, nec Christus ad nos gentiles visibiliter venit, sed per Apostolos adduxit. Non enim missus erat Christus, nisi ad oues, quæ perierant domus Israel. Abraham non quemcunque seruum ad hoc elegit, sed seniorem & fidelem. Sic Christus non quibuscunque oues vel sponsam suam committit, sed fidelibus pastoribus. Hinc Petro ter dicit: Diligis me, &c. Senex esse dicitur, qui Christo sponsam adducit, senex autē non annis, sed scientia & moribus. Hinc olim ministri Ecclesiæ præsbyteri dicebantur, id est, seniores. Hinc Paulus ad Timotheum: Nemo, inquit, adolescentiam tuam contemnat, sed esto exemplar, &c. Abraham nō simpliciter seruo hoc committit, sed eum adiurat: Sic prædicatoribus sub interminatione magnæ pœnæ impositum est officium: Sanguinem, inquit, pereuntium de manu speculatoris requiram. Hinc Paulus: Væ mihi, si non Euangelizauero. Abraham seruum à iuramento absoluit, si tamen per eum non stet, quò minus virginem adducere possit. Sic & prophetam excusat Deus, si quod suum est, fecerit. Hinc & Paulus

Matt. 15.

Ioan. 21.

1. Tim. 4.

Ezech. 3.

1. Cor. 9.

lus

lus: mundus ego sum à sanguine vestro, &c. Abraham non quamcunque uxorem vult adiungere filio, sed electam, quæ eiusdem esset sanguinis & fidei, eiusdem moribus prædita, quibus Isaac, quæ denique filio suo honori, non pudori esset. Sic Deus sanctam vult habere Ecclesiam, quæ filio suo congruat. Sancti, inquit, estote, quia ego sanctus sum. Hinc Paulus: Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, &c. Secundò, in ipso Isaac videmus, quid Christus tempore suæ despōsationis fecerit. Isaac egressus fuerat in agrum, Christus in mundum. Isaac vesperi egressus, Christus in vltima ætate mundi. Charissimi, inquit, Ioannes, nouissima hora est, &c. Isaac tunc habitabat in parte australi, Christus filius Dei ab aquilone designante iudicium se conuerterat ad austrū misericordiæ. Isaac deambulabat ad puteum viuentem & videntem, viuens & vidēs Deus est, qui dicit: Viuo ego, & cuius oculis omnia nuda & aperta sunt. Fons huius viuentis & videntis est sacra scriptura, ita ad fontem est humilitas passionis, per hanc viam deambulabat Christus in sua peregrinatione, nunc hanc, nunc illam scripturam implens, donec tandem impletis omnibus diceret: consummatū est. Isaac sponsæ venienti occurrit. Et Christus omnibus ad se venientibus per gratiam occurrit, vt patet de Zachæo, & filio prodigo. Isaac Rebeccam accepit in uxorem, Christus Ecclesiam non in famulam, sed in uxorem & sponsam, omnium bonorum suorum participem assumpsit. Isaac Rebeccā introduxit in tabernaculum Sare matris, Christus Ecclesiam de gentibus in locum synagogæ, quæ ipse progenitus erat. Auferetur, inquit, à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructū eius. Sic oleaster insertus est in bonam oliuam. Isaac adeò dilexit Rebeccam, vt dolorem, qui ex morte matris acciderat, temperaret. Sic & Christus se-

Act. 20.

1. Thes. 4.

1. Ioan. 2.

Hebr. 4.

Ioan. 19.

Luc. 15.

Matt. 21.

Rom. 11.

L I

cundum

Luc. 19.

cundum humanum affectum doluit super matre sua synagoga, quippe qui & ciuitatem videns fleuit super illam, sed adeptus nouam reginam, de qua sibi noua gens nascitura esset, recte dolorem temperauit, & delectabiliter consolatus est. Tertiò, in seruo Abrahæ pulchrè ostenditur, quod Apostoli fecerint, & successores eorum facere debent, circa adductionem fidelium sponsarum Christi. Sic enim seruus ille quamuis nesciret, quæ esse deberet sponsa Isaac, tamen ad præceptum domini sui exijt, Domino cõmittens effectum & finem rei. Sic apostoli egressi prædicauerunt ubiq; cum nescirent, qui credituri essent. Ipsi spargebant semen verbi Dei, Domino cõmittebant effectum. Seruus ille tulit secum de bonis domini, imò de omnibus bonis, quibus instrueretur puella, ostendens non paruas viri aut foceri sui esse diuitias. Nec Apostoli vacuis manibus venerunt, sed magna munera attulerunt, gratiam, pacem, remissionem peccatorum, gratiam miraculorum, dona spiritus sancti, sanctitatem vitæ & morum, &c. vt vel sic homines in amorè Christi sponsi excitarent. Hinc Paulus: Euangelium, inquit, nostrum non fuit in sermone tantum, sed in virtute & spiritu sancto, &c. Seruus Abrahæ non indifferenter quamlibet obuiam domino suo, adducit, sed prius circa fontem stat, & deliberat, quæ puella eligenda esset. Sic Apostoli & veri prædicatores, non quibuslibet Euangelium, Dei que gratiam obtrudunt, non margaritas proijciunt ante porcos, nec sanctum dant canibus, sed eloquij sacri fluenta considerant atq; ex ipsis colligunt, quæ vel quibus prædicationis suæ verba committant, & ex quibus auditoribus fiduciam certitudinis assumant. Infideliter igitur agunt, qui circa discrimen omnibus gratiam Dei & Deum propitium promittunt, etiam his, qui in peccatis perseuerant, hi enim sunt falsi prophete, qui

Mat. 16.

1. Thes. 1.

Matt. 7.

qui animas viuificant, quæ non viuunt, dicunt pax; pax, cum non sit pax, promittunt etiam impijs pacem, cum nulla sit pax impijs. Non sic Paulus, sed ira, ira, inquit, & indignatio in omnem animam operantis malum, &c. Seruus Abrahæ non ex se ipso proficiscitur, sed missus à Domino, sic nõ leuitatis erat in Apostolis, quòd per mundum discurrent, quemadmodum nunc in quibusdã erroribus videmus, sed diuinæ iussionis. Alioqui de erroribus illis dicitur: Ipsi currebant, & ego non mittebam eos. Seruus Abrahæ antequam negotium aggrediatur, orat, sic Paulus: Flecto genua mea, &c. Prædicatio sine oratione nullum fructum facit. Seruus Abrahæ cum fecisset, quod suum erat, statim inuenit virginem, quam querebat: Sic apostoli & si ad ignotas regiones pergerent, ubiq; tamen inuenerunt, qui eos cum gaudio reciperent, vt patet in actis apostolorum. Deus enim ipsis cooperabatur, quemadmodum & Abraham seruo suo dicebat: Dominus mittet Angelum suum tecum; &c. Alioqui quid potuissent Apostoli soli facere? Seruus Abrahæ potum à virgine petit, & quid aliud facit Paulus, cum dicit: Implete gaudium meum, vt idem sentiat? Iterum repletus sum gaudio, audiens fidem tuam, &c. Sitis Apostolorum, est desiderium salutis nostræ, potum præstamus, cum ipsorum verba audimus, & opere implemus, hoc ipsis gratissimum est. Seruus Abrahæ cum videret iuxta votum suum virginem facere, gratias egit Deo. Sic Paulus vbique. Seruus Abrahæ virgini ornamenta tribuit, signanter in aures, & manus apostoli eodem modo ornant Ecclesiam, maxime vt aures habeat ornatas, & manus, hoc est, fidem & opera. Pharisei tantum ornabant manus, hoc est, tantum docebant opera, pseudoprophete tantum ornant aures, id est, tantum docent fidem, quæ per auditum verbi est. Verum neutrum sufficit. Seruus Abrahæ

Ezech. 13.

Rom. 2.

Iere. 13.

Ephes. 3.

Phil. 2.

9

10

virgini in coniugium Isaac consentienti maiora munera dat, & fidelibus subinde maiora spiritus sancti dona subministrantur. Seruus Abrahamæ confecto negotio festinus redit ad dominum suum, non remanet in aliena regione in mundo, & quãuis conuiuium præparauit, non tamen curat nisi ea, quæ in domo Abrahamæ sunt. Sic Apostoli fecerunt, sic facere debent omnes prædicatores. Seruus Abrahamæ virginem è domo patris educit ad domum Abrahamæ: Apostoli animas è mundo ad Ecclesiam. Seruus non sibi adducit, sed domino, sic Apostoli, &c. Denique in Rebecca pulchrè ostensi sunt mores Ecclesie, imò cuiusque fidelis animæ. Primò, sponsa Christi, Rebecca dicitur, quod patientiã sonat, quamuis enim coniuncta sit Isaac, id est, risui, & gaudium habeat à Christo, in mundo tamè habet pressuras, vnde & Paulus hæc duo coniungit: Spe, inquit, gaudentes, in tribulatione patientes. Rebecca virgo erat, & Christus virginem habere vult ab omni externo amore mundam. Despondi, inquit, vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Rebecca in labore & officio inuenitur, nec Christus vult otiosos. Rebecca charitatem ostendit seruo Abrahamæ, & Christus charitatem exigit. Rebecca seruo Abrahamæ hospitium & victum offert, sic fideles facere debent prædicatoribus. Si nos, inquit, vobis spiritualia seminamus, magnum est, si carnalia vestra metamus? Item, Qui altario deseruiunt de altario viuant. Rebecca omnibus relictis sequitur seruum Abrahamæ, sic facit fidelis. Denique secum ducit puellas, sic Christianus. Item, appropinquans domui Abrahamæ, descendit de camelo: sic fidelis humiliator, relinquit quicquid tuosum erat & curuum. Præterea Rebecca videns Isaac, statim operuit se, sic fidelis, quò magis Christum agnoscit, eò magis erubescit de præterita vita: Quem, inquit, fructum habuistis in his, de quibus

Ioan. 16.

2. Cor. 11.

1. Cor. 9.

Rom. 6.

de quibus nunc erubescitis. Demum Rebecca perpetuo manet cum Isaac, non reuertitur ad domum patris sui, sic fidelis, qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit, &c.

Caput vigesimum quintum.

Abraham verò aliam duxit uxorem nomine Ceturam, quæ peperit ei Zamrã, & Iesam, & Madam, & Madiam, & Iesboc, & Sue, Iesam quoque genuit Saba & Dadan. Filij Dadan fuerunt Assurim, & Latuissim, & Laomim. At verò ex Madiam ortus est Ephraim, & Ephraim, & Henoch, & Abida, & Eldaa, omnes hi filij Ceturæ. Deditque Abraham cuncta, quæ possederat, Isaac: filijs autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viueret, ad plagam orientalem. Fuerunt autem dies vite Abraham, centum septuaginta quinque anni. Et deficiens, mortuus est in senectute bona, proeclatæque ætatis, & plenus dierum, congregatusque est ad populum suum. Et sepelierunt eum Isaac & Ismael filij sui in spelunca duplici, quæ sita est in agro Ephron filij Seor Hethæi, è regione Mambre, quam emerat à filijs Heth, ibi sepultus est ipse, & Sara vxor eius. Et post obitum illius, benedixit Deus Isaac filio eius, qui habitabat iuxta puteum, nomine Viuentis & Videntis. Hæ sunt generationes Ismael filij Abraham, quem peperit ei agar Aegyptia, famula Saræ: & hæc nomina filiorum eius in vocabulis & generationibus suis. Primogenitus Ismaelis Nabaioth, deinde Cedar & Adheel, & Mabsam, Masma quoque, & Duma, & Massa, Hadad, & Thema, & Getur, & Naphis, & Cedma. Isti sunt filij Ismaelis: & hæc nomina per castella & oppida eorum duodecim principes tribuum suarum. Et facti sunt anni vite Ismaelis centum triginta septem, deficiensque mortuus est, & appositus ad populum suum. Habitauit autem ab Heuila vsque Sur, quæ respicit Aegyptum introeuntibus Assyrios coram cunctis fratribus suis obiit. Hæ quoque sunt generationes Isaac filij Abraham. Abraham genuit Isaac: qui cum quadraginta esset annorum, duxit uxorem Rebeccam filiam Bahuelis Syri de Mesopotamia, sororem Laban. Deprecatusque est Isaac Dominum pro vxore sua, eò quòd esset sterilis: qui exaudivit eum, & de-

dit conceptum Rebecca. Sed collidebantur in utero eius parvuli, quæ ait: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? Perrexitque ut consuleret Dominum. Qui respondens ait: Due gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo dividuntur, populusque populum superabit, & maior serviet minori. Iam tempus pariendi aduenerat, & ecce gemini in utero eius reperti sunt. Qui primus egressus est, rufus erat, & totus in morem pellis hispida: vocatumque est nomen eius Esau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu: & idcirco appellavit eum Iacob. Sexagenarius erat Isaac, quando nati sunt ei parvuli. Quibus adultis factus est Esau vir garrulus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur: & Rebecca diligebat Iacob. Coxit autem Iacob pulmentum: ad quem cum venisset Esau de agro lassus, ait: Da mihi de coctioe hac rufa, quia oppido lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen eius Edom, cui dixit Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En maior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iuravit ei Esau, & vendidit primogenita. Et sic accepto pane & lentis edulio comedit, & bibit, & abiit, parui pendens, quod primogenita vendidisset.

IN hoc capite Moses historiam patriarchæ Abrahamæ concludit, moxque incipit historiã ipsius Isaac, hic igitur primò videbimus, quomodo sanctus Abraham peregrinationem suam concludit, deinde, quomodo Isaac in locum eius successerit, non solum hæres bonorũ, sed etiam virtutum Abrahamæ & pietatis. Quamobrem pulchrè hic adduci potest illud Sapientis: Mortuus est, & quasi non est mortuus, reliquit enim filium similem sibi. In vita sua vidit, & lætatus est in illo, in obitu suo non est contristatus.

Abraham verò aliam duxit uxorem, &c.

Ex hoc factò Abrahamæ simplices offendiculum, proterui autem velamen lasciviæ suæ accipiunt. Illi enim offenduntur, ac nescio, quid mali suspicantur, quòd Abraham tam senex aliã duxit uxorem,

uxorem, hi aut putant nunc sibi omnia licere, quòd Abraham etiam in senectute voluptati operã dedit. Sic enim ex longa illa historia Abrahamæ carnales ea tantum obseruant, quæ ipsorum affectibus respondent, ut quòd viuente uxore etiam ancillam duxit, & quòd post vxoris mortem iterum iuuenulam duxit omnia alia furda aure prætereunt. Sed valeant huiusmodi porci indigni, quibus hæ margaritæ proijciantur. Ne tamen infirmiores offendantur, dicant quidam hanc Cethuram fuisse Agar, quam post mortem Saræ resumpsit Abraham. Alij dicunt hanc uxorem ductã fuisse, antequam Isaac connubio coniungeretur. Scribuntur enim pluraque non eo ordine, quo gesta sunt. Verum nihil opus est excusare iustum. Primò enim secunda matrimonia in se non sunt illicita, nec prohibita. Deinde Abraham non solũ licuit aliam uxorem ducere, sed etiam debuit hoc facere, quanquam enim iam duos haberet filios, tamen promissione diuina acceperat se patrem non duarũ tantũ, sed multarum gentium futurum. Non igitur leuitas aut lasciuia fuit, quòd Abraham hoc fecit, sed impletio diuini mādati, & propagatio diuini cultus. Nec ideo hoc scriptum est, quasi necesse sit ipsum iustum in hoc imitari, quemadmodum & in cæteris. Denique non tantum ipsum factum attendendum est, sed multo magis ipsa persona, imò ipsa Dei voluntas: fieri enim potest, ut quis aliquid sine peccato faciat, quòd alius sine peccato facere non potest. Sic Abraham laudabiliter filium ad mortem duxit, quia præceptum Dei habuit. Alius eum in hoc imitari volēs grauissimè peccaret. Sic filij Israel sine peccato spoliauerunt Aegyptios. Sic Sampson sine peccato Philistæos afflixit, quia præceptum Domini habebant. Nobis autem non licet huiusmodi, quia prohibita.

Et dedit Abraham vniversa, quæ habuit, &c.

Ll 4

Prudens

Eccle. 30.

Gene. 17.

Gene. 22.

*Exod. 14.
Iudic. 15.*

Eze. 18.

Prudens pater & circumspectus ante mortem hæreditates bis diuidit, sciens nimirum, quæ multa & periculosa dissidia ex facultatibus distrahendis nonnunquam post mortem parentum inter filios oriantur. Hoc exemplum imitetur parentes, imò omnes. Sic Ezechiae dicitur. Dispone domui tuæ, quia morieris, &c. Ceterum, quod Agar & Cethura hic nominantur concubinæ, non sic intelligendum est, quod illegitimæ fuerint, sed fuerunt uxores Abraham: non tamen dominæ domus, sicut Sara, cui omnia erant commissa. Aliæ duæ sub Sara erant, quamuis etiam uxores essent. Abraham igitur filios concubinarum separat ab Isaac, cui benedictio reposita erat. Dum huic quidem omnia bona sua dat, illis tantum munera. Per hoc primò significatum est, Christum ex Isaac oriundum, omnibus creaturis præponendum. Vnde Paulus: cui aliquando angelorum dixit: Sede à dextris meis, &c. Deinde per hoc significatum est, filios quidem Dei per orbem multiplicandos, sed Isaac præ alijs hæreditaria benedictione Domini & genealogia Messiae cohonestandum. Obserua, quod Abraham tres habuit filios, Ismaelem, Isaacum, & filios Cethuræ. Sic tria hominum genera inueniuntur, qui de Deo gloriantur. Aliqui verè pii sunt, hi signantur per Isaac. Alij solo nomine Christiani sunt, carnaliter enim viuunt, hi per Ismaelem signantur: Alij à fide aberrant, & hæreses excitant, hi signantur per filios Cethuræ. Quamuis autem etiam carnales & hæretici de Deo gloriantur, non tamen ad hæreditatem admittuntur, sed tantum munera accipiunt, hoc est, vel externa bona, vel externa tantum sacramenta, non autem fructum eorum, id est, spiritum sanctum.

Fuerunt autem dies annorum vitæ Abrahæ, &c.

Anni Abraham describuntur ad concordandas scripturas. Deinde etiam ideò, ut videamus, quanto tem-

Gen. 12.

to tem-

to tempore sanctus hic peregrinatus sit, septuaginta quinque annorum erat, cum à Domino vocatus fuit: Ceterum septuaginta quinque annorum mortuus fuit. Patet igitur, quod centum annos peregrinus fuit, ac multa pertulit mala, idque patientissime. Arguitur per hoc nostra impatientia, quæ ne ad horam quidem aliquid pati volumus, vnde Paulus. Nondum vsque ad sanguinem restitistis. *Hebr. 12.*

Et deficiens mortuus est in senectute, &c.

Non sine causa tot verbis utitur Moses, cum vno verbo rem absoluere posset. Quod defecisse dicitur, non ad fidem, aut pietatem, vel ad spiritum, sed ad naturam referri debet. Iudæi enim cum volunt significare mortem hominis non violentam fuisse, sed naturalem, dicunt eum defecisse. Quod autem subdit, mortuus est, iterum videmus finem vniuersæ carnis, hæc enim mortis sententia propter peccatum, in primum hominem prolata, in omnes eius filios se extendit. Quamuis autem mortis memoria amara sit impijs, tum quia mors in se naturæ contraria est, tum quia impij nimium diligunt mundum, ac ideò inuiti abstrahuntur, tum etiam & maximè, quod malam habent conscientiam. Pij tamen mors terminus est omnium malorum. Mortuus est igitur Abraham resolutione quidem corporis, sed secundum spiritum viuit Deo, quia Deus viuorum Deus est, non mortuorum. Senectus autem bona dicitur, vita venerabilis & plena virtutum, sine miserijs vitiorum naturalium, quibus aliquos post octuagesimum annum subiacere videmus. Magna igitur laus est Patriarchæ, quod obijisse dicitur cum senectute bona. Senex enim dicitur, non spacio dierum aut temporis, cum iunior obierit omnium auorum suorum, sed sensu, fide, sanctimonia vitæ, profecerat in immensum. Ad laudem etiam iusti pertinet, quod additur: plenus vel satur dierum, hoc est, huius temporis, vel

Ll 5

ris, vel

Philip. 1.

ris vel vitæ pertœsus erat, iamque cupiebat dissolui & esse cum Christo, quemadmodum Paulus ait: Ideo enim Deus suos tot aduersis subijcit, ut pertœsi huius vitæ ad cœlestia suspirent. Quod autem in fine additur: Appositus est ad populum suum, Schema est, quo Hebræi frequenter vtuntur. Apponi autem vel cōgregari ad populum suum: Primo est in sepulchris maiorum sepeliri. Secundo, in fide parentum mori. Tertio, perduc iuxta animam in paradysum fœlicitatis ad electorum animas. Quemadmodum enim ex agris colligitur natura messis in horreum, sic de publico huius vitæ congregantur electi suis temporibus in secreto quiescentium

Et sepelierunt eum Ismael & Isaac, &c.

Sepultura maiorum, indicium est pietatis filiorum & gratitudinis. Virtutum suarum memoriale & monumentum, quas sedulo sectentur, & non obliuiscantur de Arinarum, seque morituros semper recordentur, statuendosque iudicio pro factis suis. Cæterum, de sepultura fidelium infra circa mortem Isaac latius tractabitur cōtra nouatores quosdam, imò temeratores sepulchrorum, vide infra.

Et post mortem eius benedixit Deus Isaac, &c.

Hic incipit historia patriarchæ Isaac, qua videmus, quam verè dictam sit: Generatio rectorum benedicetur. Itemque: Nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Benedixit autem Deus Isaac, hoc est, largiter eum donauit, nedum diuitijs, honore, &c. sed multò magis fide, & omnium virtutum & gratiarum charismatibus, benedicere enim Dei est benefacere, sicut ipsius dicere est facere, quantumuis apud nos differant. Benedixit autem non Ismaelem primogenitum, sed Isaac, qui minor erat. Vbi videmus, quod coram Deo nihil valet primogenitura, deinde, quod Deus plerumque, quod altum est præteries humilia

Gene. 35.

Psal. 112.

Psal. 36.

Psal. 112.

1. Reg. 16.

humilia eligit. Exemplum simile habemus in Davide & fratribus eius. Nemo igitur propter externa dona superbiat, nemo de huiusmodi donorum carentia desperet. Signanter autem additur: post mortem Abraham, ubi apparet ineffabilis Dei bonitas. Mortuus erat Abraham, nō tamen eius obliuiscitur Deus, eorumque quæ ipsi promiserat, sed etiam post eius mortem implet promissa. Tantæ reputationis sunt apud Deum iusti, quod nunquam eorum obliuiscitur, quod propter ipsos etiam posteris eorum benefacit, & quod etiam post mortem promissa implet, quæ in vita positæ non impleuit. Nemo igitur de promissis Dei dubitet, certò implebuntur aut in hac vita aut in futura, aut in nobis, aut in posteris, aut in vtrisque, tantum ut Deum timeamus. Addit Moses, quod Isaac habitauerit iuxta puteum, &c. quo pium eius ingenium ostenditur, nimirum, quod in eo loco habitationem eligit, ubi Deus semel atque iterum sese ostenderat ipsi Agar. Ideò autem hunc locum præelegit, ut semper Dei memoria ob oculos ipsius obuersaretur, deinde, ut ex his, quæ ibidem facta erant, fidem suam confirmaret. Postremo, ut occasionem haberet peccata vitandi, sancteque viuendi. Nos loca sancta fugimus, tantum ut licentius viuere possimus. Mystice autem sancti iuxta puteum habitant, ubi Deus viuit, saluat, videt, & videtur. Fons hic scriptura est sacra, cuius sapientiæ aquas sancti possident, reficiuntur Dei eloquijs, per quæ viuunt, vident, & videntur, imò & saluantur. Hoc quasi exordium præmisit Moses historiæ de sancto Isaac, & quasi summarium quoddam totius historiæ, in his enim duobus vita huius patriarchæ consistit, quod scilicet Deus eum benedixit, & quod ipse contra Deum quæsiuit, &c.

Hæ sunt generationes Ismael, &c.

Antequam progrediatur in historia cœpta, interponit

Gene. 16.

Prou. 20.

Psal. 36.

Psal. 143.

Eccle. 8.

1. Cor. 15.

Psal. 15.

Psal. 33.

ponit generationes Ismaelis, sed admodum breuiter, nihil quidem de vita eius scribit, tum quia propositum eius erat tantum lineam Christi describere, tum quia parum boni de ipso Ismaele scribi poterat, tum tertio, quia vitam eius supra satis expressit, cum dixit: Erit homo ferus, manus eius contra omnes, &c. Generationes tamen eius describit, tum ut videamus impletum, quod Abraham promiserat Deus, de multiplicando Ismaele, tum ut Iudaei scirent, unde gentes ipsis vicinæ originem suam habuissent. Cæterum, in hac generatione ipsius Ismael iterum videmus, quod mali semper citius crescunt, augentur, &c. quam boni. Duodecim filios habebat Ismael, antequam Isaac vel unum haberet: Videbatur quasi non Isaac, sed Ismael benedictus à Deo esse, verum contrarium ostendit. Hinc Sapiens: Hereditas, ad quam festinatur in principio, in fine benedictione carebit. Et David: Vidi impium exaltatum sicut cedros libani, transiui & ecce non erat. Et iterum: beatum dixerunt populum, cui hæc sunt, temporalis scilicet prosperitas. Ego autem dico, beatus populus cuius Dominus Deus eius. Et sapiens: Etiam si centum annis prosperè agat impius, ego scio, quod benè erit timenti Deum. Ideo etiam primò generationes Ismaelis describit, quia non prius quod spirituale, sed quod animale. Signanter etiã mortem Ismaelis describit. Mortuus, inquit, est, sed non addit in senectute bona, & satur dierum, per hoc ostendens magnam differentiam esse inter mortem piorum, & mortem impiorum. Vtrique moriuntur, verum mors sanctorum preciosa est in conspectu Domini, mors autem peccatorum pessima. Quamquam Ismaelem quidam volunt saluatum, propterea, quod additur, & appositus est ad patres suos, sed hæc Deo committenda sunt. In fine additur: Coram cunctis fratribus suis obiit: quod dupli-

dupliciter exponitur. Primò coram cunctis, &c. id est, junior obiit. Secundò coram cunctis, id est, circumstantibus omnibus filiis, nepotibus, & amicis, &c. Nihil amplius de Ismaele scribitur, sed relinquitur eius generatio, quia qui tantum terrena querunt, indigni sunt, quorum memoria habeatur, cum contra, iustus in memoria æterna sit apud Deum & homines.

Psal. 110.

Hæ sunt generationes Isaac, &c.

Hic reuertitur ad propositum. Emphasim autem habet verbum, Hæ, quasi dicat, quid opus est impiorum generationes describere, cum præstosit generatio iustorum? Hæ sunt generationes Isaac, huc verte oculos, hæc linea non tantum sanctos tibi ostendet, sed etiam ad sanctum sanctorum te ducet. Repetit autem, quod Abraham genuerit Isaac, & quod Isaac acceperit uxorem Rebeccam, &c. ut iterum inculcet, quæ Deus circa huiusmodi fecerit. Quod autem quadrigenarius uxorem duxit Isaac: ostendit castitatem eius, bonamque educationem, quod tam diu sine uxore permanere potuit, quod tamè nunquam potuisset, si in ocio, voluptatibus, commestationibus, lasciuia, educatus fuisset, ut nostri educantur. Colligitur hinc, quod tribus annis ante nuptias Rebeccæ Sara defuncta est. Nam nonagenaria peperit Isaac, mortua est, cum esset centum viginti septem annorum, hoc autem non vacat mysterio. Eodem enim modo tribus annis, antequam Ecclesia Christo coniungeretur, mortua est lex & prophetia: leges enim & prophetæ, vsque ad Ioannem, à prædicatione autem Ioannis, vsque ad effusionem spiritus sancti tres anni fuerunt.

Sup. c. 17.

Sup. c. 13.

Matt. 11.

Deprecatus est Isaac pro uxore sua, &c.

Vix dum incepit historiã ipsius Isaac, & statim in ipsis, quasi foribus, apparet crux & tentatio. Non parua enim tētatio fuit, quod Isaac promissiones habens

Eccle. 2.

habens videbat uxorem suam sterilem, cum interim Ismael & ceteri, nullam habentes promissionem, uxores fecundas haberent. Bene igitur admonet Sapiens: fili accedens ad seruitutem Dei, sta in timore, & prepara animam tuam ad tentationem. Sterilem autem uxorem Dominus filio Abraham preparauit, quia Dei donum erat, non ex hominibus, ut in femine Abraham omnes gentes benedicerentur, & ob id decebat sic ad dandum extendi manum Dei, ut ad cognoscendum non dormitaret ingratitude hominis. Quid autem in huiusmodi re melius erudiret fidem, vel obstrueret os, quam sterilitas foeminarum? Imò ut plurimum steriles esse sanctorum matres voluit (quemadmodum videmus in Isaac, Iacob, Ioseph, Sampson, Samuele, Ioanne Baptista, &c. qui omnes ex sterilibus nati sunt) ut gratiae & promissionum filij haberentur, & naturae fragilitas ad opus bonum sine gratia comprobetur, sitque locus fidei & precibus. Vult enim precibus obrineri, quod ab aeterno ordinauerat praestare, filij sancti non nisi precibus & fide à Domino impetrantur. Deinde etià ideò steriles esse voluit sanctorum matres, ut ex partu sterilium etiam credi posset partus virginis. Vnde & angelus fidem virginis confirmare volens. Ecce, inquit, Elizabeth cognata tua sterilis, concepit filium in senectute sua, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Demum etiam ideò sanctis steriles dedit matres coniuges Deus, ut & alij discerent exemplo, primum equanimiter ferre sterilitatem, nec viri propterea contemnant coniuges, nec mulieres aegre ferant sterilitatem suam. Scit enim Deus, quae bona quibuslibet dare debeat. Non enim omnia omnibus cōpetunt, nec vni homini omnia dat, ne scilicet quis superbiat. Ceterum quantumuis Isaac videret uxorem suam esse sterilem, non tamen aliam acci-

pit vxor.

Luc. 1.

Sup. ca. 16.

pit uxorem, id quod Abraham fecit, didicerat enim Isaac Deum etiam ex sterilibus dare filios, deinde viderat secundam uxorem Abraham male cessisse, imò & filium ex eadem degenerem factum. Noluit igitur aliam accipere uxorem, sed patienter Domini expectat promissionem. Interim tamen non ad magos currit, &c. sed Dominum precatur pro uxore, nobis in exemplum. Ceterum sicut Isaac pro uxore sterili orauit, sic nos oremus pro sterili anima nostra, &c.

Exaudiuit eum Dominus, &c.

Non primò statim die, sed post viginti demum annos, ne quis aegre ferat, si non statim exaudiatur, sed eò fortius orandum. Ideò enim Dominus plerumque differt, ut probet, num perseverare velimus. Semper igitur quærendum, petendum, pulsandum. *Luc. 11.*

Sed collidebantur in utero eius paruuli, &c.

Alia tētatio & maior priore: iam enim nedum filij concepti, sed & vxor dilectissima periclitatur, poterat & hic murmurare, quòd impijs omnia prosperrimè cederent, sibi autem non. Poterat dubitare de promissione Dei, poterat dicere utinam nunquam pro hac re orassem. Melius enim fuisset sine filijs mori, quam vnà cum filijs & matrem amittere. Sic tentat suos Deus, ut semper recedere vna tētatione, alia & maior succedat. Tanquam aurum in igne probat eos, &c. Et nos putamus nihil aduersi nobis cōtingere debere, sed fallimur. Si filij Dei esse volumus, oportet ut disciplinam Domini toleremus. Si enim à parentibus carnis hoc perpeffimus, quanto magis à Deo hæc patienter ferre debemus? Collidebantur aut paruuli, non in contentione vel sciētia certandi, siue affectione vincendi, utpotè qui nondum rationis usum haberent, sed eodem Dei nutu permoti, quo non solum irrationalia pecora, verum etiam inanimata elementa praefagio futurorum moueri solent, aut per-

mutari

Sap. 3.

Luc. 21.

mutari: qualia iam sæpè facta sunt, & adhuc maiora futura sunt, testante Domino, cū dicit: Erunt signa in sole & luna, &c. Per hanc igitur collusionem puerorum ostensum fuit, quòd non vnus animi futuri essent, deinde per hoc præostensum fuerunt filiorum Dei & mundi simultates. Imo per hoc præostensum fuit, quòd Ecclesia duplices filios habitura esset, carnales scilicet & spirituales, qui ad eò inter se pugnarent, vt interdum etiam ipsi matri immineret periculum. Sic contigit in exordio Ecclesiæ, inter conuersos è Iudæis, & cõuersos è gentibus. Sic contigit tempore Arrij, &c. Sic etiam hoc tempore satis cum periculo matris pugnant Christiani, & cū neuter alteri cedere vult, periclitatur mater. Quid igitur facit Rebecca?

Si sic mihi futurum erat, quid necesse, &c.

Gene. 3.

Verbum hoc indicat eam in magno timore & dolore fuisse, & si enim sancta esset mulier, tamen ipsa etiam maledictionem Euxæ matris sensit, quãuis ipsi in bonum cesserit. Non igitur grauentur mulieres nostræ, si & ipsæ ærumnas Euxæ experiantur. Vide autem piam huius Rebeccæ mentem, in tali angustia posita non consulit magos, sed abiit, inquit, vt consuleret Dominum. Abiit ad altare, quod Abraham construxerat, vel ad ipsum Sem, & Melchisedech, qui adhuc viuebat, vel ad ipsum Isaac, vel apud se orauit. Nihil enim horum certò affirmare possumus, nec multum refert. Scimus Dominum respondisse, siue hoc fecerit in somnis, siue per angelum, siue per quemcunq; hominem.

Due gentes in vtero tuo sunt, &c.

Iere. 10.

Matt. 23.

Locus hic magna & inscrutabilia iudicia Dei ostendit, vt merito quis dicat: Quis non timebit te, ò rex gentium. Est enim locus hic confinis ei, quod Christus in Euangelio dicit: Duo erant in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur, &c. Sic hi duo

hi duo in vno erant vtero, eosdem habebant parentes, eadem hora nati, & tamen vnus electus fuit, alter reprobatus, iuxta illud: Iacob dilexi, E. *Mal. 1.* Esau autem odio habui, id est, neglexi, dimisi, nihil enim simpliciter odit Dominus eorum, quæ fecit. Hoc exemplo duorū fratrum Paulus probat nos *Rom. 9.* ex sola gratia, non ex meritis electos. Nihil enim adhuc metuerat Iacob, & tamen iam sententiam pro eo fert Deus, nec Esau quicquam conqueri potuit, quasi iniuste secum factum esset, cū nullius debitor sit Deus. Quòd si pergas quærere, cur ergo huic, & nō etiam alteri dedit gratiam? respōdet Paulus: O homo, tu quis es, qui respōdes Deo, *Ibidem.* &c. Non est nostrum hoc inquirere, sed timere. Imò gratias agere, quòd nos vocauit, & benè sperare, quòd electi simus, beneq; vti gratia Dei. Terribile item est, quòd hīc dicitur: Maior seruiet minori. Iam enim sententia lata est, quòd qui seipos exaltant, humiliandi sunt, & contrà. Terribile itē, quòd vt plurimum, qui magni sunt coram mundo, abijciuntur à Deo. Iuxta illud: Non multos potentes, sapientes, nobiles, elegit Deus, sed quæ stulti *1. Cor. 1.* sunt mundi. Impleta est autem hæc prophetia, Primò in his duobus fratribus Iacob & Esau. Secundò in Israelitis & Idumæis. Tertiò in Iudæis & gentibus. Implebitur etiam adhuc in veris & fictis Christianis, hypocrite enim quantumcunque nunc fulgeant, tamen in fine confundentur. Contrà, veri Christiani etsi iam abiecti sint, tamen suo tempore exaltabuntur, Huc pertinet illud Sapientis: *Sap. 3.* Stabunt iusti in magna cōstantia, &c. Mysticè duo populi in nobis sunt, caro & spiritus, vitia & virtutes. Verū Dei sententia est, vt maior seruiat minori, id est, caro quæ prior est spiritui, quem posterius accepimus in baptismo.

Iam tempus partus aduenerat, &c.

Moses quàm diligentissimè describit horum filiorum

Mm

liorum

liorum natiuitatem, formam, educationem, ingenia. Primò ob id, vt verbi Dei ad Rebeccam veritas probetur, deinde propter significationem futurorum. Ecce, inquit, gemini inuenti sunt in utero eius, per hoc probatur veritas primi verbi, quod dixerat Deus: duæ gentes in utero tuo sunt, huic respondet, quod hic dicitur: Ecce gemini inuenti sunt, &c. Hi enim gemini sunt duæ illæ gentes, id est, capita duarum gentium. Vides, quàm non fallat verbum Dei. Securè igitur ei credimus.

Qui primus egressus est, rufus erat, &c.

Dixerat Deus duæ gentes ex utero tuo diuidetur, id nunc re ipsa probatur, idque multipliciter. Primò enim valdè dissimiles erant duo hi fratres, etiam externa specie corporum. Alter enim rufus & hispidus erat, de altero nihil tale loquitur, imò contrarium, vt patet infra. Hac autem dissimilitudine corporum pulchrè præostensa fuit dissimilitudo morum & animorum. Esau enim veraciter rufus fuit, id est, sanguinolentus, vel sanguinem sitiens, cogitabat enim fratrem interficere, fuit itè hispidus, id est, durus, inciuilis, intractabilis, Iacob autem, contra. Verè magna diuisio, tam dissimiles mores habere,

Factus est Esau vir gnarus venandi, &c.

Quemadmodum supra dissimilitudo corporum, sic hic dissimilitudo morum & ingeniorum, probat veritatem verbi, quod Deus dixerat, duo populi ex utero tuo diuidentur, Esau enim mundanus factus est, quemadmodum & supra de Cain Nemroth & Cham dictum fuit. Filij enim seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua. Vnde & Esau prior nascitur in hunc mundum, sed tandem supplantatur, vnde & plantam eius sequens frater in manu habebat, Iacob autem vir simplex, id est, integer, innocens, sic enim vtitur

scriptura

Inf. c. 27.

Luc. 16.

scriptura hac voce: habitabat in tabernaculis, vel quia pastor erat, vel quia domum curabat, vel quia peregrinum se in hac vita esse agnoscebat, vnde & paucis contentus erat. Et hæc quidem coram mundo parue laudis sunt, sed coram Deo summè commendabilia.

Isaac diligebat Esau, Rebecca Iacob, &c.

Etiam in hoc distinguebantur duo illi fratres, quòd Esau veluti mundanus diligitur, Iacob ob humilitatem contemnitur, sic plerunque mali diliguntur, boni contemuntur. Sic decipitur etiam sanctus Isaac, quòd eum diligit, quem Deus reprobaauerat. Quanquàm enim aliqui dicant, quòd ideò dilexerit Esau, vt dilectione sua eum traheret ad bonum, ipse tamen textus planè ostendit, quòd naturali quodam motu magis afficiebatur ad Esau, quàm ad Iacob, tum quia primogenitus erat, tum quia de venationibus eius comedebat pater. Sic enim muneribus & alijs eblandiebatur patris fauorem, vbi videmus verè dictum esse: Munera excæcant oculos etiam prudentum. Cæterum, quantumcunque Isaac diligeret Esau, non tamen valuit Dei ordinationem infringere, qua dictum *Exod. 3.* fuit: Maior seruiet minori.

Coxit autem Iacob pulmentum, &c.

Docet hæc distorta, quòd ipse Iacob non solùm ex Dei sententia, sed etiam iure humano palmam victoriæ & primogeniti dignitatem ad se pertraxerit. Quid enim potest Esau cõqueri de amissione primogenituræ, cum eam sua sponte, & tam vili precio vendiderit. Obseruandum autè hic, quàm frugaliter vixerint sancti, quamque vilibus cibis contenti fuerint, quo nimirum damnatur luxuriosus noster, quibus nihil satis est. Quamuis etiã in hoc tam vili cibo lentis peccauerit Esau. Multipliciter enim gula peccatur, vel contra præceptum suum *Gen. 3.* mēdo, vt Adam: vel tempus præueniēdo, vt Iona. *1. Reg. 14.*

Mm 2

thas:

Exod. 16.

1. Reg. 2.

Ezech. 16.

thas: vel lautiora desiderando, vt filij Israel in deserto: vel nimis curiosè præparando, vt filij Heli: vel superfluè sumendo, vt Sodomitæ: vel nimis auidè cupiendo, vt Esau.

Vende mihi primogenita tua, &c.

Primogeniti præ cæteris fratribus habebāt sacerdotium, dominium, & plus hæreditatis, quàm alij. Videtur autè, quòd Iacob hîc peccauerit, qui fratri esurienti cibum denegârit, occasioneq; famis primogenita eius ad se traxerit, (quemadmodum solemus necessitatis tempore res nostras carius vendere contra charitatem) hoc videtur etiam Iacob hîc fecisse, quamuis alij eum excusent, quòd cum sciret ex sententia Dei primogenita ad se pertinere, potuerat ea quoquo modo ad se pertrahere, quemadmodum & filij Israel Aegyptum spoliando non peccauerunt, propterea, quòd ea bona à Deo ipsis concessa erant. Docemur autem hîc promissa Dei non negligere, sed omni studio ad nos pertrahere. Esau autem multipliciter peccauit hoc factò. Primò enim primogenita nihili faciebat, quæ Iacob, vt sacrosancta plurimum appreciabatur, deinde Esau ventrem præferebat honori, cibum virtuti, sine gratiarum actione reficiebatur, meditabatur via facti retinere, quod iã vendiderat, &c. Meritò igitur monemur à Paulo, ne quis fornicator aut prophanus fiat, vt Esau, qui propter vnâ escam vendidit primogenita. Scitote enim dicit Paulus, quoniã & post ea cupiens hereditare benedictionem reprobatus est, &c. Obseruent hæc, qui propter temporalia negligunt spiritualia & reiiciunt, stultissimi scilicet homines, cum certum sit, quòd temporalia nō manent, sed transeunt. Deinde nihil aliud, quàm curas afferunt. Ad hæc plærunque ad peccata inuitant, sicque vita æterna nos priuant, & Gehennæ ad dicunt.

Exod. 14.

Hebr. 12.

Allego-

Allegoricè.

Esau Iudaicum populum significat, qui prior natus est, primogenitus meus Israel, ait Deus, deniq; ipsorum erat adoptio, testamenta, & promissiones, &c. Hic autem Iudeorum populus semper hispidus & rufus, duræ ceruicis & sanguinolentus. Quem enim prophetarum nō persecuti sunt, &c. Insuper factus est venator, tanquam quærens temporalia. Deinde primogenita sua vendidit & perdidit propter cibum rufum, hoc est, propter effusionem sanguinis Christi, quem tantoperè sitiabant, vt mallet omnia perire, quàm Christo parcere. Sanguis, inquit, eius super nos, & super filios nostros. Sic igitur coctionem hanc rufam, id est, sanguinem Christi acceperunt, & primogenita perdididerunt. Ablatum enim est ab eis regnum Dei, & datum facienti fructum eius. Eadè coctione rufa, hoc est, sanguine Christi, &c. Iacob, id est, credula gentilitas vescitur, sed ad maximam suam utilitatem. Quòd enim Iudæi propter effusionem sanguinis Christi perdididerunt, hoc Ecclesia per eundem sanguinem consecuta est, & quotidie consequitur, vnde Petrus: Vos estis genus electum, &c. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus, &c. Hæc coctio rufa, corp⁹ & sanguis Christi, adhuc est in Ecclesia, & quamuis videatur cib⁹ contemptibilis, plus tamen veræ refectionis fidelibus affert, quàm quæcunque venatio mundanorum.

Exod. 4.

Rom. 9.

Act. 7.

Matt. 27.

Matt. 21.

Moraliter.

In Esau mores impiorum describuntur, primi nascuntur, primum locum obtinent in mūdo. Rufi sunt, fratrum sanguinem sitientes, hispidi sunt, duri, immisericordes, intractabiles, venantur semper, diu noctuque temporalia quærunt, diliguntur à Deo, propterea, quòd prospera eis omnia contingunt. Vendunt primogenita, Negligunt

M m 3

spiritua-

1. Tim. 6.

Psalm. 143.

Matt. 13.

spiritualia & coelestia. Nec curant etiam si Deum & spiritualia perdiderint, sed suo tempore videbunt. Contrà, in Iacob mores piorum describuntur, hi enim ut plurimum in mundo inferiores sunt, sed tamen coram Deo student esse primi. Deinde Ieues sunt, mansueti, misericordes, domi habitant, quia quietem amant, habitant in tabernaculis, quia agnoscunt se peregrinos, & habentes victum & amictum contenti sunt. Videntur negligi a patre, sed a matre diliguntur, à scriptura scilicet, quae hos filios laudat & beatificat. Beatum, inquit, dixerunt populum, cui haec sunt, temporalia scilicet, &c. Ego autem dico: beatus populus, cuius Dominus Deus eius. Demum pij omnibus venditis & expositis emunt spiritualia, ut docet parabola de negociatione.

Caput vigesimum sextum.

ORta autem fame super terram post eam sterilitatem, quae acciderat in diebus Abraham. Abijt Isaac ad Abimelech regem Palaesthinorum in Gerara. Apparuitque ei Dominus, & ait: Ne descendas in Aegyptum, sed quiesce in terra, quam dixerò tibi. Et peregrinare in ea, eroque tecum, & benedicam tibi: tibi enim & semini tuo dabo vniuersas regiones has, complens iuramentum, quod spondidi Abraham patri tuo. Et multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli: daboque posteris tuis vniuersas regiones has. Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, eo quod obedierit Abraham voci meae, & custodierit praecepta & mandata mea, & ceremonias, legesque seruauerit. Mansitque Isaac in Geraris. Qui cum interrogaretur à viris loci illius super uxore sua, respondit: Soror mea est. Timuerat enim confiteri, quod sibi esset sociata coniugio: repugnans, ne forte interficerent eum propter illius pulchritudinem. Cumque pertransissent dies plurimi, & ibidem moraretur, prospiciens Abimelech rex Palaesthinorum per fenestram, vidit eum iocantem cum Rebecca uxore sua. Et accersito eo, ait: Perspicuum est, quod uxor tua sit: cur mentitus es, eam sororem tuam esse? Respondit: Timui ne morerer propter

pter eam. Dixitque Abimelech: Quare imposuisti nobis? potuit corre quispiam de populo cum uxore tua, & induxeris super nos grande peccatum. Praecipitque omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis huius uxorem, morte morietur. Senit autem Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum: benedixitque ei Dominus. Et locupletatus est homo, & ibat proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est. Habuitque possessiones ouium, & armentorum, & familiae plurimum. Ob hoc inuidentes ei Palaesthini, omnes puteos, quos foderant serui patris illius Abraham, in eo tempore obstruxerunt, implentes humo: intantum: ut ipse Abimelech diceret ad Isaac: Recede à nobis, quoniam potentior nobis factus es valde. Et ille discedens, ut veniret ad torrentem Gerarae, habitaretque ibi: rursum fodit alios puteos, quos foderant serui patris sui Abraham, & quos, illo mortuo, olim obstruxerant Philisthij: appellauitque eos eisdem nominibus, quibus antè pater vocauerat, foderuntque in Torrente, & reppererunt aquam viuam. Sed & ibi iurgium fuit pastorum Gerarae aduersus pastores Isaac, dicentium: Nostra est aqua, quae ob rem nomen ex eo, quod acciderat, vocauit Calumniam. Foderunt autem & alium: & pro illo quoque rixati sunt, appellauitque eum Inimicitias. Profectus inde fodit aliū puteum, pro quo non contenderunt: itaque vocauit nomen eius, Latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos Dominus, & fecit crescere super terram. Ascendit autem ex illo loco in Bersabee, ubi apparuit ei Dominus in ipsa nocte, dicens: Ego sum Deus Abraham patris tui, noli timere, quia ego tecum sum: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum propter seruum meum Abraham. Itaque aedificauit ibi altare: & inuocato nomine Domini, extendit tabernaculum: praecipitque seruis suis, ut foderent puteum. Ad quem locum cum venissent de Geraris Abimelech, & Ochozath amicus illius, & Elicol dux militum, locutus est eis Isaac: Quid venistis ad me, hominem quem odistis & expulistis à vobis? Qui responderunt. Vidimus tecum esse Dominum, & idcirco nos diximus: Sit iuramentum inter nos, & ineamus foedus: ut non facias nobis quicquam mali, sicut et nos nihil tuorum attigimus, nec fecimus quod te laederet, sed cum pace dimisimus auctum benedictione Domini: Fecit ergo eis conuiuium, & post cibum & potum surgentes manè, iurauerunt sibi mutuo: dimisitque

eos Isaac pacificè in locum suum. Ecce autem venerunt in ipso die serui Isaac annunciantes ei de puteo, quem foderant, atque dicentes: Inuenimus aquam. Unde appellauit eum, Abundantiam: & nomen vrbi impositum est Bersabee, usque in presentem diem. Esau verò quadragenarius duxit uxores duas, Judith filiam Beeri Hethæi, & Basemath filium Elon eiusdè loci: quæ ambæ offenderant animum Isaac & Rebecca.

IN hoc capite Isaac de nouo instituitur hæres promissionum fidei, tentationum quoque & profectuum. Et quanquam humilia quædã in hoc capite videantur describi, vt de fodiendis puteis, &c. Non autem contemnenda sunt, præbent enim affatim & exempla diuinæ prouidentiae, circa pios, & consolationis in aduersis, insuper etiam exempla vitæ Christianæ.

Orta autem fame super terram, &c.

Fames, pestis, gladius, pœnæ sunt, quas minatur Dominus his, qui non seruant mandata eius, sed quantumuis hæc prædicantur & inculcantur, non tamen videmus, nec intelligimus, donec uenerint. Atque dum ueniunt, soli pij credunt, impij contemnunt, negligunt, irrident, aut casui, aut consilio hominum ascribentes. Videtur quidem fames & sterilitas naturalibus medijs prouenire, vt potè nimia siccitate, vel nimia intemperie aeris. Verùm pius homo non secundis causis hæc ascribit, sed primæ causæ, Deo scilicet. Hinc discit Deum timere. Cæterùm fames de his pœnis est, quæ non semper noxium tangunt, imò, vt plurimum tangit, & magis premit pauperes, & minus noxios, qui etiam prius sunt oppressi: id quod etiam hic videmus in Isaaco, quem fames plus premebat, quàm alios. Nec tamen ob id iniustus Deus, si hæc permittit. David sanctus dicit se propemodum commotum, quòd videbat pacem peccatorum. In labore hominum non sunt, inquit, & cum hominibus non flagellabuntur, &c. Et dixi, ergo sine cau-

sa iusti.

*Deut. 28.
Iere. 34.*

Psal. 72.

sa iustificauit cor meum, &c. Volebam, inquit, hæc peruestigare, sed non poteram, donec intrarem in sanctuarium Dei, & considerarem nouissima eorum, &c. Hic vidi nõ gratiæ, sed iræ esse, quòd impij hic flagella non sentiunt. Item vidi nõ iræ, sed gratiæ esse, quòd pij omnium maximè has pœnas sentiunt hic, per hoc enim probantur, per hoc itè ostenditur, quòd impij perpetuò passuri sint. Si enim sic iudiciũ incipit à domo Dei, quis finis eorum erit, qui non credunt? Noli igitur gloriari, si cum alijs pœnam famis non sentias. Si enim peccata tua hic non puniuntur, certo punientur in futuro. Igitur si sapias, aliorum miserijs condole, & si tu habes, vnde famem non timeas, cura vt aliorum famem releues. Ideo enim Deus plærunque famem mittit, vt habeant diuites occasionem miserendi. Obserua, quòd Moses nedum huius famis meminit, sed etiam eius, quæ temporibus Abraham facta fuerat, vbi vide Dei mira opera: Nihil non boni sperandum erat, cum hi patriarchæ in regionem illam venissent, & verbum Dei prædicare cœpissent. Et ecce statim oboritur fames, hoc idem factum est tempore Iacob, vt infra audiemus, item tempore Helix & Helizæi, &c. Imo etiã tempore Apostolorum sub Claudio Imperatore. Duas autem assignare possumus, quare Deus tunc vel maximè immittit mala, cum verbum suum finit prædicare. Prima est, quòd cum prædicatione Euangelij & verbi Dei horrèda peccata veniunt, quæ prius non erant, alij item ingrati sunt, alij contemnunt, alij persequuntur & blasphemant, alij segniores fiunt ad omnia bona. Et qui prius ignorantia peccabunt, nunc malitia peccant, quod Deus dissimulare non potest. Ideo plærunque tunc vel maximè incipit punire, cum verbum suum emittit. Secunda ratio est, quia diabolus princeps est mundi, vt sæpè in scriptura à Christo nominatur, & ipse

Mm 5

& ipse

1. Pet. 4.

Su. ca. 12.

Act. 11.

Matt. 4.

& ipse eo titulo gloriatur, vt cum Christo omnia mundi regna promitteret, ideò sibi seruientibus omnia terrena abundanter dat, cum autem audito verbo Dei emēdari incipimus, non mirū quòd irascitur nobis, & solita stipendia non dat, imò omnia mala immittit, vnde & Iudæi per Ieremiam conuersi huiusmodi malis grauati dicebant: Reuersi seruiemus reginæ coeli, &c. Melius enim erat nobis tunc, quàm nunc. Sic & Israelitæ conquerantur se in Aegypto abūdantius omnia habuisse, quàm secuti Dominum in deserto.

Abijt ad Abimelech regem Palæsthinæ, &c.

Abimelech non personæ nomen est, sed regni dignitatis, vnde & qui temporibus Abrahæ regnabat, Abimelech dictus fuit. Sic enim reges Aegypti omnes Pharaones primùm, deinde Ptolomæi dicti sunt. Et imperatores Romanorum Cæsares, Sic reges Palæsthinæ hoc nomine Abimelech dicti sunt vel nominati: Non sine causa autem hoc nomen sibi assumpserunt, Abimelech enim interpretatur pater meus rex, quo ostendebatur, quòd nedū reges esse deberent, sed & patres. Et nedum sic regnare, vt timeantur, sed potius vt amentur. Impius magistratus est, qui tantùm hoc agit, vt timeatur, non etiam vt ametur. Vnum igitur hoc nomen Abimelech & reges & subditos admonebat officij sui: illos vt scirent se non tyrannos, sed patres esse, hos autem vt superiores suos omni reuerentia prosequerentur. Vtinam & Christiani, vel ethnicorum exemplo hæc discerent.

Apparuit ei Dominus, & ait, &c.

Hic se ostendit Dominus, vt verum apparet illud: Adiutor in tribulationibus. Nec solùm pijs hominibus adest, sed & manifestè apparet, denique alloquitur iustum, nec qualitercunque, sed quàm familiarissimè, vnde apparet, quàm gratus fuerit Deo sanctus hic. Sic enim summa ira est, vbi
Deus

Leue. 44.

Exod. 16.

Mal. 9.

Deus vel omninò tacet, vel in ira loquitur. Sic summa gratia est, vbi Deus blandè hominem alloquitur.

Ne descendas in Aegyptum, &c.

Patet ex hoc verbo, quòd Isaac proposuerat in Aegyptum descendere, regionem fertilem, quæ admodum pater ipsius fecerat, prohibetur autem excedere è terra promissionis, ne fidei feruor decrescat. Deinde non patitur Deus suos descendere, sed vult semper illos ad superiora proficere. Signanter autem prohibet sanctos ingredi Aegyptum, terram tenebrosam & rerum diuitem. Vbi enim abundantia rerum est, ibi & plurimū est abundantia peccatorum, exemplo sit Sodoma. Securius igitur viuatur, quò ad conscientiam, in terra, vbi fames est, quàm in terra, vbi omnium rerū copia. Iubetur igitur Isaac manere in terra Chanaan, imò peregrinari in ea. Sēper enim peregrinantur sancti, sed ad Domini voluntatem, non quò volunt & libet.

Eroque tecum, & benedicam tibi, &c.

Ne sollicitus putaret se fame cruciandum, addit Deus promissiones, imò renouat eas, quas ad Abraham fecerat. Sunt autem sex. Prima, ero tecum, inquit. Verè magna promissio. Quis hoc audiens non omnia pericula contemnat: si Deus pro nobis, quis contra nos. Ego ero tecum: Curabo omnia tua, seruabo & pascam? Iam etiam nobis hoc Christus dicit in Euangelio: Ecce, ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Secunda promissio: Benedicam tibi, nō ociosus, inquit, aut vacuis manibus tibi adero, sed abundanter benedicam. Tertia, tibi & semini tuo dabo terram hanc. Nō solùm nunc in fame te seruabo, sed in posterum propriam dabo tibi terram hanc. Hi, qui nūc quieti sedent, eijcientur, tu qui peregrinarius propriam habebis. Sic etiam cū iustis fiet
in iudic

Gene. 13.

Rom. 8.

Matt. 28.

Sap. 5.

in iudicio. Stabunt, inquit, iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, cōtra, impij videntes turbabuntur, &c. Summa, quantum uis pij peregrini videantur in terra, tamen olim omnibus dominabuntur. Quarta promissio, com. plebo iuramentum, quod sponendi Abraham patri tuo. Etiam huius iuramēti meminit, vt certior fiat Isaac verbum Dei esse complendum. Quinta, multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli. Non hic addit, & sicut puluerē terræ, vnde patet, quod de solis & veris filijs Abraham loquitur, qui scilicet filij sunt fidei & opere & spiritu, non solum carne. Non solum, inquit, multiplicabo eos, sed clarificabo toto orbe. Eorū Deus, fides, virtus, & cultus celebrabitur vbiq; terrarū. Sexta promissio. Et in semine tuo benedicetur, &c. Hæc est summa promissio, omnes alias lōgè excedens. Semen autem illud nō nisi Christus est, qui solus benedictio, sanctificatio, iustitia, redemptio, & hæreditas æterna sanctorum omnium, & salus vera. Hanc promissionem sæpè repetit, quia per fidem in futurum Christum etiam veteres saluati sunt.

Eò quòd obedierit Abraham voci meæ, &c.

Hoc addit primò, ne putaretur Isaac iustior fuisse, quàm Abraham, quasi dicat: Non propter tuam iustitiam hæc promitto, quare non est, quod ex hoc superbias. Secūdo addit hoc, vt sciamus piorum nullam esse obliuionem apud Deum. Tertio, vt ipsum Isaac extimulet, ad imitationem paternæ obedientiæ. Quarto, vt ostendat propter pios se etiam alijs benefacere. Quinto, vt videamus apud Deum etiam esse respectum operum bonorū. Non enim dicit: Eò quòd credidit, sed quòd obedierit voci & seruauerit. Verissimè igitur dixit Paulus: Circuncisio nihil est nec præputium, sed obseruatio mandatorum Dei, scilicet est aliquid, quod Deus attendit. Vnde monet Ieremias: Non

1. Cor. 7.

Iere. 9.

cesset

cesset manus tua, est enim merces operi tuo. Vide autem, quàm diligenter describit ipsius Abraham obedientiam & pietatem. Primò obediuit voci Domini, patet in exitu è terra sua, in eiectione Ismaelis, in immolatione Isaac. Secundo, seruauit nedū præcepta, sed & cæremonias & leges. Per præcepta intelligit ea, quæ sunt de dictamine legis naturalis, per cæremonias intelligit ea, quæ ad cultū Dei pertinent. Per leges autem intelligit doctrinas reuelatas patribus, quæ alioqui non obligarent, nisi in quantum præceptæ sunt. Omnia hæc seruare pertinet ad verum obedientem.

Et cum interrogaretur de vxore sua, &c.

Hic præter famem etiam alia tentatio peruenit, imò duplicata. Primò enim in periculo est vxoris castitas, deinde etiam ipsi Isaac imminere videtur periculum mortis. Omnia tamen pericula euadit ipso adiuuante, qui promiserat: ego tecum sum. Simile quiddam etiam supra de Abraham habuimus, idque non semel tantum, sed bis: quare hic breuiter transeamus. Quod igitur homines loci interrogant de vxore eius, fieri potest, vt sola libidine permoti hoc fecerint, quemadmodū Aegyptij. Quia tamen non idem attentarunt, quod Aegyptij, verisimilius videtur bono animo hoc fecisse, nimirum, vt scirēt, qui & quales essent hospites illi. Vbi videmus gentiles etiam quosdam honestatis studiosiores fuisse, quàm nos. Nos omnes sinimus sine discrimine habitare apud nos, hinc fit, vt turpia quæque irrepant in rempublicam, demum regnent etiam. Quòd si boni & innocentes homines ad nos commigrant, quacunque tandem causa coacti, iam non debemus idolatra rege bonitate inferiores esse. Cæterum, quòd Isaac timeret, non mirum est, quia sciebat se inter eos versari, qui Dei cognitione carebant. Vbi autem non est Dei cognitio, ibi nihil boni, vel iusti

Gene. 12.
& 20.

iusti ab hominibus carnalibus sperari potest. Quia-
uis enim etiam ipsi interdum non nihil iustitiæ
præ se ferant, non tamen est vera & constans iustitia.
Perficuum est, quod vxor tua sit, &c.

Etiam iusto tacente Deus pro eo curat, ac in se-
curitatem eum restituit. Notatur autem probitas re-
gis, qui lusum Isaac non iudicat esse incestum, sed
in meliorem partem interpretatur, nempe ipsos
coniuges esse. Nec vnquam tale quid iustum cum
sorore ausum fuisse. Integra enim fama illorum &
honestamaturitas non sinebat turpiora in suspi-
cionem assumi. Docemur hic, ne præcipiti iudicio
omnia in deterius interpretemur. Tu enim quis
es, qui iudicas alienum seruum. An autem menti-
tus sit Isaac, peccaueritque dicendo Rebeccam esse
sororem suam, supra responsum est, c. 12. Illud ta-
men hic discimus, facta maiorum non omnia tra-
henda esse in exemplum. Nam & ipsi homines fue-
runt, affectibus nonnunquam obnoxij. Deinde etiã
hoc discimus, facilem esse lapsum linguæ, & qui
in verbo non offendit, hunc perfectum esse.

Quare hoc fecisti nobis, &c.

Etiam ethnicus rex graue & sibi, & regno suo
damnum iudicat, si quid in vxorem alicuius pec-
catum esset. Nimirum longè iustior plerisque ma-
gistratibus, qui nullum damnum reipublicæ ar-
bitrantur esse, si quælibet quantumuis enormia
peccata inundent, cum tamen certum sit ex scri-
pturis, omnia mala propter peccatum incidere, &
nedum vrbes, sed & regna propter peccata interire,
vt patet in Sodomis & Aegypto. Deinde Rex ille
grande peccatum iudicauit, etiam si quis ignorã-
ter cum Rebecca peccasset, cum nos contra pec-
catum nostrum, vt plurimum ignorantia prote-
gamus. Docet nos igitur hic locus etiam ignoran-
tiæ peccatum coram Deo imputari, maximè si sit
ignorantia crassa & affectata. Vnde intelligamus,
quantum

Rom. 14.

Sap. 19. 14.
Exod. 14.

quantum Deo displiceat, quod per contemptum
committitur, & deliberatè contra Deum & pro-
ximum. Videmus igitur in hoc rege, quod in om-
ni natione semper fuerint aliqui Deum timètes.

Qui tetigerit hominis huius vxorem, morte morietur, &c.

Discimus hic, quàm graue scelus adulterium
etiam apud gentes iudicatum fuerit. Deinde ma-
gnam iustitiam & æquitatem in hoc rege vide-
mus, quod graui pœna vetat, ne quis tangat homi-
nis vxorem. Nos vt de rebus peregrinorum aut
aduonarum nihil disquirimus, ita eos parum cu-
ramus. Insuper eos contemnimus, lædimus, con-
tra omnem iustitiam & æquitatem. Vndique rex
ille gentilis nos confundit. Sic igitur Isaac dispo-
nente Deo in omnimodam securitatè cõstituitur,
qualè nec sperare ausus fuisset, tam bonum est viro
præstolari cum silentio salutare Dei, portareque iu. Chron 3.
gum Domini. Sic Deus immutat corda regum ad
consolationem piorum, id quod in Nabuchodo. Dan. 3.
nosor tribusque pueris videmus.

Sevit autem Isaac in terra illa, &c.

Humilia videntur hæc, sed tamen magnam fi-
dem iusti indicant, quod ad verbum Domini ne-
dum intrepidus in terra illa manserit tempore fa-
mis, sed etiam in terra sterili seminavit, omnibus
alijs desperantibus. Et quia magnam fidem habuit,
magnum etiam fructum retulit. Inuenit, inquit,
centuplum, & addit in illo anno, scilicet tam steri-
li, tam infructuoso: vbi videmus, quantum possit
fides, & quàm meritò Dauid admoneat: Timete
Dominum omnes sancti eius, quoniam nihil de-
est timentibus eum: diuites eguerunt & esurie-
runt, inquirentes autem Dominum non deficient
omni bono. Venite filij ergo audite me, timorem
Domini docebo vos. Psal. 33.

Benedixit ei Dominus, &c.

Non cœlum, inquit, non terra, non pratium, hæc
dabant,

Isa. 40.

Tob. 13.

Deut. 28.

Tob. 3.

1. Tim. 6.

dabant, sed benedictio Domini, quæ sola diuites facit. Ideo autem tam abundè Isaac omnia subministravit, ut ostenderet se Dominum esse naturæ, & posse momento temporis & famem immittere, quibus velit, & auferre à quibus & quando velit. Nec enim hoc illi labor est, ut Isaias dicit, non laborabit, id est, non graue aut difficile erit ei. Deinde hoc fecit, ut etiam impij viderent, quam benè sit colentibus Deum, sicque ad simile incitentur. Hinc Tobias: ideò disperfit vos inter gentes, ut enarretis mirabilia eius. Demum ostendere voluit, quòd omnes creaturæ pijs ad nutum deferuiant, quemadmodum contra impijs omnes creaturæ aduersantur. Si peccaueritis, inquit, dabo cælum desuper æneum, & terram ferreã, &c.

Et creuit homo, & ibat proficiens, &c.

Semper crescunt & proficiunt in melius homines, quãquam verbum hoc potissimum ad externam prosperitatem referatur, quam & ideò tot verbis Moses describit, ut videamus verbi Dei veritatem. Itemq; pijs nunquam à Deo deserit: Denique post magnas tentationes sequi consolationem, quemadmodum in Tobia plenius legitur. Sunt qui patrociniū hoc ex loco suis cupiditatibus petant: cum enim audiant sanctos diuites fuisse, putant sibi licere per fas nefasque diuitias congregare. Verùm hi attendant, quomodo sancti diuites facti sint, non ex vsuris, fraudibus, rapinis: non ex sanguine pauperum, sed ex benedictione Dei, caueantque ne absque labore aut malis medijs diuites esse velint, ne plus diuitijs, quã Deo fidant, laborent quemadmodum Isaac, diuites fiant in operibus bonis, & elemosynis erga pauperes erogandis, quemadmodum & Paulus monet, tunc licebit esse diuites. Videmus igitur Deum abundè præstare promissa sua. Videmus non ideò sanctis otiaandū esse, quòd multa eis pro-

missa

missa sunt, sed eò fortius laborandum, ne tentetur Deus. Sic Isaac seminat, & sic benedicit Deus. Quòd si magnum videtur, quòd Isaac centuplum accepit, maiora nobis promissa sunt: Centuplum, inquit, accipiet, qui propter Deum temporalia relinquit, & insuper vitam etiam æternam possidebit. Confortamini igitur, dicebat Azarias propheta, & non dissoluatur manus vestræ, est enim merces operi vestro. Et Paulus: bonum facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes.

Ob hoc inuidentes ei Palesthini, &c.

Hic sequitur alia iusti crux & tentatio, vbi primò videmus ingenium mundi, qui non fert, nec ferre potest profectus piorum, sed inuidet, persequitur. Sic quidem viuunt pijs, ut odio dignum nihil committant. Est enim eorum vita innocens: mores non asperi, consuetudo comis & iucunda, neque tamen odium mundi effugere possunt, hoc enim nec prophetis, nec Apostolis, nec Christo contigit: Eritis, inquit, odio omnibus hominibus, &c. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Vide autem inuidiæ detestabilem malitiam, inuidet ei, quòd Deū habet propitiū. Si hoc te male habet, o inuide, cole pietatem & habebis etiam tu propitium Deum. Deinde inuidiam suam non in corde tantum retinent, sed opere ostendunt: obstruxerunt enim puteos. Occultè vindicant liuorem, quòd palam non audent, perq; seruos persequuntur, qui per se erubescerent. Præterea puteos obstruunt, qui etiam ipsis vtilis erant, tantum ut iustum affligerent. Tantum malum est inuidia, ut etiam cum suo damno alijs noceat, nec curat cui noceat, tantum ut inuidiæ zelo satis fiat. Deniq; catenus creuit furor gentis, ut etiam rex obsistere non possit, nec ausit. Hæc aurem tanta inuidia non aliundè, quàm ex diuitijs & prosperitate Isaac na-

N n

ta est,

ta est, sic plerunque diuitiæ parant odium & bella. Sic supra propter diuitias rixatos audiimus pastores Abrahæ & Loth. Quid igitur tan-
 toperè diuitias quærimus, quæ tot nobis inimicos parant, qui semper ob id inuident, mortem nostram cupiunt, nonnunquam procurant & inferunt? ut interim taceam pericula & damna animæ ex diuitijs prouenientia. Qui diuites, inquit, volunt fieri, incidunt in laqueis diaboli.

1. Tim. 6.

Recede à nobis, quoniam potentior factus es, &c.

Verè potentior erat omnibus supernum præsidium habens, dextraque Dei munitus, non tamè ob id eijciendus erat, sed potius retinendus, verum inuidia sine ratione agit. Hic igitur videmus, quod non confidendum sit in fauore regum aut populi. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Beatus autem cuius Deus Iacob adiutor eius. Volebant impij illi impedire prosperitatem ipsius Isaac, sed non poterunt. Quod enim magis impij bonis obsistunt, eò magis eos promouent.

Psal. 145.

Et abiit Isaac inde, &c.

Patienter fert iniurias: non conqueritur, non expostulat, sed cedit implens illud Christi: Si persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Itemque illud Pauli: Non vosmetipsos defendentes, sed date locum iræ. Sic ante conditum Euangelium Euangelicè vixit iustus hic, tanto igitur maior est confusio nostra. Non grauatur iustus relinquere terram, in qua aliquamdiu fuerat: sciebat enim, quod Domini est terra, & plenitudo eius. Cæterum, quamuis, quod ad Philisthæos attinet, inuidia eorum expulsus sit Isaac, Deus tamè alia de causa ipsum peregrinari voluit. Primò, ut fides eius probaretur. Secundò, ut etiam in alijs locis Deus per ipsum glorificaretur. Tertiò, ut doceret sanctos nulli loco, imò nullis terrenis rebus
 affixos

Matt. 10.

Rom. 12.

Psal. 130.

affixos esse debere, sed semper paratos omnia propter Deum relinquere, si casus occurrat.

Rursum fodit aquarum puteos, &c.

Quod magis impij aduersabantur, eò fortius ipse fidebat, nec propter ipsorum ingratitude & inuidiam segnior efficiebatur. Debet enim pius homo non solum tueri innocentiam, sed & constantiam, fortitudinem, & magnanimitatem seruare, ut nunquam cesset propter aliorum inuidiam, sed perseueret ac pergat in promouenda ac adferenda veritate & iustitiâ, forti animo ferens omnes iniurias, insultus, &c. Amore illius summi Dei, cui se totum dedicauit: ac spe immortalitatis: Fuerunt & apud Ethnicos, qui ob virtutem & innocentiam inuidia grauarentur, sed contempto odio, imò morte ipsa, veritatem, iustitiam, & rempublicam defenderunt. Si tantum apud gentes valuit gloria, quid non imperabit Christianis Dei metus? Possumus quidem cedere, & alium declinare, sed ob temporalia tantum, & ita, ut iustitia non deseratur. Cæterum, vbi iustitia & pietas periclitantur, ibi non est cedendum. Beati enim, qui persecutionem patientur propter iustitiâ, &c. Vide autem piâ simplicitatem iusti huius. Eos potissimum puteos refodit, quos serui patris sui foderant: nimirum delectatus memoria paternæ pietatis. Deinde, non noua ipsis imponit nomina, quemadmodum nos, qui in omnibus & meliores, & doctiores esse volumus, quam patres nostri, omnesque terminos, quos posuerunt patres, transferimus. Præterea cum iurgarentur pastores ac suam esse aquam dicerent (sic enim mundus omnia ad se trahit) iterum cedit: non iurgatur, imò nedum regi, sed & pastoribus cedit, nec quicquam mali rependit, quam quod appellatione puteorum ostendit iniuriam sibi factam: Nimirum, ut aduersarij eius per hæc peccati sui admonerentur, & posteri eorum à similibus cauerent. Postremo,

Matt. 23.

cùm iterum aquam inuenissent, ac quietè possiderent, prorumpit in laudem Dei, & gratiarū actionem: Nunc, inquit, dilatauit nos Dominus: Ecce post tot labores, angustias, & iurgia, Deus nobis lætitiā & pacem dat. Nā lætitiā cor dilatat, tristitia constringit, &c.

Apparuit ipsi Dominus in ea nocte, &c.

Hoc iam secundò apparet Dominus ipsi Isaac, ac ferè eadem verba loquitur, quæ suprā quoque audiuius. Neque tamē superuacuum fuit ea repetere, homo enim in tētatione constitutus multa & crebra opus habet consolatione. Potuisset Isaac dicere, vel apud se cogitare: verè mirabilis es Domine in promissionibus, promisti, sed contrarium accidit, &c. huic cogitationi nunc occurrit, quasi dicat. Ego promisi, & reddam vel implebo quantumcunq; res in diuersum videatur cedere. Igitur de nouo repeto promissiones meas, quare non est, quòd dubites. Tam bon⁹ est Deus, quòd semper consolatur, tam potens, vt etiam rebus desperatis seruare possit, tamq; verax, vt nunquam fallat.

Ego sum Deus Abraham patris tui, &c.

Hoc verbum pulchrè expendit Paulus, ac non paruam sanctorum gloriā esse indicat, quòd Deus non confunditur eorum vocari Deus. Videmus igitur hic Dei misericordiam, & bonitatem erga pios. Est enim sensus verbi: Ego sum Deus Abraham, quasi dicat, omnes quidem creaturæ meæ sunt, sed vnus ille Abraham plus apud me valet, quàm omnes alij. Videmus etiam, quàm bonum sit Dei amicum esse. Videmus quòd sancti in perpetua memoria sunt apud Deum, videmus quid honoris debeamus sanctis, quos Deus sic honorat. Adhæc hoc verbo ipsū Isaac extimulare vult, ad strenuè imitandum patrem suum Abraham, quasi dicat. Vides quantum consecutus sit pater tuus

Hebr. 11.

tuus iustè viuendo, imitare eum, & ero etiam Deus tuus: denique in fine iterum addit, propter seruū meum Abrahā. Vbi iterum videmus, quòd Deus etiam piorum hominum opera attendit & remunerat, imò pro paruis magna rependit. Non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam.

Aedificauit ibi altare Domino, &c.

Gratitudine respondet diuinæ bonitati. Quid enim aliud poterat, quàm gratias agere? Nedum autem animo gratus est, sed & altare ædificat, offert sacrificium, & voce inuocat nomen Domini. Sic verus cultus Dei non in ore, aut corde, aut opere tantum consistit, sed in his omnibus simul. Errant igitur, qui vnum ex his tribus negligunt.

Venit ad eum Abimelech rex, &c.

Qui prius iustum expulerat, nunc ad eum venit, ac amicitiam eius ambit. Sic qui pios persequuntur, tandem ipsorum gratiam querent, quæ admodum videmus in diuite epulone & Lazaro mendico, vnde & Sapiens: Tunc, inquit, stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt. Patienter igitur expectemus sicut Isaac, nec nos ipsos vindicemus, suo tempore certo aderit Deus, Videmus autem pium animum in rege isto. Primò, oblitus suæ dignitatis ad iustum venit, eius gratiam quærit. Deinde manifestè fatetur Deum cum Isaac esse. Tertio, timet, ne malitiam quid ipsi accidat, propterea, quòd iustum expulisset, vnde & iuramentum ab ipso petit. Nihil horum nos facimus.

Fecit Isaac eis conuiuium, &c.

Vide quàm facilè reconciliatur pius homo, arguit quidem regem & suos, sed cùm videret eos emendatos, omnis iniuriæ obliuiscitur, cœnam instruit, iurat pro se & posteris. Docemur hic diligere inimicos, obliuisci iniurias, benefacere omni-

N n 3 bus,

Luc. 16.

Sap. 5.

bus, discant hic principes pacem & tranquillitatem etiam posteris suis procurare.

ALLEGORIA.

1 Deus pater per seruos suos Mosen & Prophetas, veros puteos aquæ viuæ aperuit, hoc est, scripturam sacram, verbumque Dei in vero suo sensu tradidit. Hos puteos Philisthæi, id est, pharisæi iudæorum & scribæ, nedum contempserant, suas traditiones præferendo diuinis præceptis, sed etiam terra oppleuerant, id est, terrene & carnali sensu fœdauerant, vnde Christus ipsis dicebat: Væ vobis scribæ, qui tulistis clauem scientiæ, & ipsi introistis, & eos, qui introibant, prohibuistis. Christus autem in mundum veniens, primò omnium studuit hos fontes sacræ scripturæ repurgare, ac verum intellectum ostendere, vt patet Matt. 9. & 12. Luc. 24. &c. Hoc Pharisæi indignè ferentes, cū ipso iurgati sunt, vt dicerent: Non est hic homo à Deo, qui sabbathum nō custodit? Item: homo vorax est & potator vini. Item: Hic peccatores recipit. Denique nō cessauerunt iurgari, donec ab ipsis recederet. Amen dico vobis, inquit, auferetur à vobis regnum Dei, &c. Eiectis autē iudæis Christus per Apostolos suos capit in alijs locis, id est, in sterili gentilitate, fodere puteos, id est, aperire & ostendere aquam verbi salutaris. Apostoli in mundum emissi vbicunque foderunt, inuenerunt aquam viuam, id est, vbicunque prædicarent, sequebatur effectus verbi. Nam Dominus cooperabatur. Etiam Apostoli contradictionem sustinuerunt. Primò à iudæis. Actu. 4. & 5. 6. & 14. & cæt. Deinde à gentibus, vt Actu. 17. Postremò ab hæreticis, qui iam tunc contendere incipiebant, dicentes: Nostra est aqua, id est, apud nos est verus intellectus scripturæ. Non tamen ob id destiterunt sancti prædicatores, sed eò fortius laborant, ne scriptura falso intellectu hæreticorum fœdaretur.

Deinde

Luc. 11.

Ioan. 9.

Matt. 11.

Luc. 15.

Mar. 6.

Deinde autem seculi sopitis omnibus iurgijs, verus Isaac noster Christus ascendet & ædificabit altare suum, fodietque puteum abundantiae & futuritatis. Tunc Abimelech & amici eius, id est, reges & principes cum eo fœdus inibunt, Iudæi & gentiles, tunc nouissimum eis faciet conuiuium in regno patris eorum, & vnumquemque dimittet in locum suum, id est, dabit, vnicuique secundum opera sua locum vel mansionem condignam, multæ enim in domo patris eius sunt. Tunc erit gratulatio illa dicentium: Inuenimus aquam, nam ipso die, qua complebuntur omnia, quæ de Christo sunt, laus & gratiarum actio personabit dicentium: quia per te Christe inuenimus fontem aquæ salientis in vitam æternam. Moraliter docemur fodere terram cordis nostri tantisper, donec inueniamus aquam viuam. Deinde curemus, ne Philisthæi demones aquam eam nobis auferant.

Caput vigesimum septimum.

Enuit autem Isaac, & caligauerunt oculi eius, & videre non poterat: vocauitque Esau filium suum maiorem, & dixit ei: Fili mi? Qui respondit: Adsum Cui pater: Vides, inquit, quòd senuerim, & ignorem diem mortis meæ: Sume arma tua, pharetram, & arcum, & egredere foras. Cumque venatu aliquid apprehenderis, fac mihi inde pulmentum, sicut velle me nosse, & affer, vt comedam: & benedicat tibi anima mea antequam moriar. Quod cum audisset Rebecca, & ille abiisset in agrum, vt iussionem patris impletet, dixit filio suo Iacob: Audiui patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo, & dicentem ei: Affer mihi de venatione tua, & fac cibos, vt comedam, & benedicam tibi coram Domino antequam moriar. Nunc ergo, fili mi, acquiesce consilijs meis: & pergens ad gregem, affer mihi duos hædos optimos, vt faciam ex eis escas patri tuo, quibus libenter vescitur: quas cum intuleris, & comederit, benedicat tibi priusquam moriatur. Cui ille respondit: Nesci, quòd Esau frater meus homo pilosus sit, & ego

N n 4

leniss

lenis: si attrectauerit me pater meus, & senserit, timeo ne putet me sibi voluisse illudere, & inducat super me maledictionem pro benedictione. Ad quem mater: In me sit, ait, ista maledictio fili mi: tantum audi vocem meam, & perges, affer que dixi. Abijt, & attulit, deditque matri. Parauit illa cibos, sicut velle nouerat patrem illius. Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, induit eum: pelliculasque hædorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit. Deditque pulmentum, & panes quos coxerat, tradidit. Quibus allatis, dixit: Pater mi! At ille respondit: Audio. Quis es tu, fili mi? Dixitque Iacob. Ego sum primogenitus tuus Esau: feci sicut præcepisti mihi: surge, sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Rursumque Isaac ad filium suum: Quomodo, inquit, tam cito inuenire potuisti, fili mi? Qui respondit. Voluntas Dei fuit, vt cito occurreret mihi, quod volebam. Dixitque Isaac: Accede ad me, vt tangam te, fili mi, & probem, vtrum tu sis filius meus Esau, an non. Accessit ille ad patrem, & palpato eo, dixit Isaac: Vox quidem, vox Iacob est, sed manus, manus sum Esau. Et non cognouit eum, quia pilosæ manus similitudinem maioris expresserant. Benedicens ergo illi, ait: Tu es filius meus Esau? Respondit: Ego sum. At ille: Affer mihi, inquit, cibos de venatione tua: fili mi, vt benedicat tibi anima mea. Quos cum oblatos comedisset, obtulit ei etiam vinum, quo hausto dixit ad eum: Accede ad me, & da mihi osculum, fili mi. Accessit, & osculatus est eum. Staturumque vt sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus: Dei tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terre, abundantiam frumenti & vini. Et seruiant tibi populi, & adorent te tribus, esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ, qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Vix Isaac sermonem implenerat. Et egresso Iacob foras, venit Esau, cottosque de venatione cibos intulit patri dicens: Surge pater mi & comede de venatione filij tui: vt benedicat mihi anima tua. Dixitque illi Isaac: Quis enim es tu? Qui respondit: Ego sum filius tuus primogenitus Esau. Expauit Isaac stupore vehementi: & vltra quam credi potest admirans, ait: Quis igitur ille est, qui dudum captam venationem attulit mihi, & comedi ex omnibus prius, quam tu venires: benedixique ei & erit benedi-

benedictus. Auditis Esau sermonibus patris, irrugijt clamore magno: & consternatus ait: Benedic etiã et mihi, pater mi. Qui ait: Venit germanus tuus fraudulentè, & accepit benedictionem tuam. At ille subiunxit: iuste vocatum est nomen eius Iacob: supplantauit enim me in altera vice: primogenita mea ante tulit, & nunc secundo surripuit benedictionem meam. Rursumque ad patrem: Nunquid non reseruasti, ait & mihi benedictionem? Respondit Isaac: dominum tuum illum constituui, et omnes fratres eius seruituti illius subiugauit, frumento & vino stabiliui eum, & tibi post hæc, fili mi, vltra quid faciam? Cui Esau: Num vnã, inquit, tantum benedictionem habes pater? mihi quoque obsecro vt benedicas. Cumque eiulatu magno fletet, motus Isaac, dixit ad eum: In pinguedine terra, & in rore cæli desuper erit benedictio tua. Viues in gladio, & fratri tuo seruias: tempusque veniet, cum excutias et soluas iugum eius decervicibus tuis. Oderat ergo semper Esau Iacob pro benedictione, qua benedixerat ei pater: dixitque in corde suo. Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Nunciata sunt hæc Rebecca: que mittens, & vocans Iacob filium suum, dixit ad eum: Ecce Esau frater tuus minatur, vt occidat te. Nunc ergo fili mi, audi vocem meam, & consurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran. habitabisque cum eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui, & cesset indignatio eius, obliuisceturque eorum, qua fecisti in eum: postea mittam, & adducam te inde hæc, cur vtroque orbabor filio in vno die? Dixitque Rebecca ad Isaac: Tædet me vitæ meæ propter filias Heth: si acceperit Iacob uxorem de stirpe huius terre, nolo viuere.

IN hoc capite non opus est singula verba exponere, tantum igitur summam rerum capita attingam, Primò igitur docet hoc caput Deum in promissis suis veracem esse, & nunquam obliuisci, quod semel promisit. Sic quod supra promiserat Rebecca, quod minor filius eius Iacob præponendus esset maiori, id nunc confirmat, ac implere incipit, quamuis serò, hinc confirmanda fides nostra. Deinde videmus in hoc capite, quod ita implet Deus promissiones suas, vt omnes mi-

rari cogantur. Nihil minus sperare poterat Iacob, quam se benedicendum, eo maximè tempore, cū pater decreuisset Esau benedicere, & tamen benedictio ipsi Iacob contigit. Contrà, nunquam certior fuit Esau de benedictione accipienda, quam dum pater sic ei loqueretur, & tamen tūc vel maximè perdidit eam. Sic & in alijs promissionibus implendis verè mirabilis est Deus. Non igitur desperemus, si aduersa omnia fieri videmus. Nec contrà præsumamus, si prosperè res cedere videntur. Tertio, videbimus in hac historia, quòd propositum Dei nulla humana cōsilia impedire possunt. Quem enim ipse exaltare, vel humiliare vult, is procul dubio exaltatur, vel humiliatur, etiam si totus mundus contra niteretur. Dominus decreuit, quis potest infringere? Decreuerat Iacob benedicere, Esau autem abijcere, hoc Isaac quantumcunque contrà niteretur, impedire non potuit. Imò contra voluntatem suam ei benedixit, quem Deus elegerat. Humiliemur igitur sub potèti manu Dei, nec contra stimulum calcitemus. Quarto, videmus in hoc capite, quòd Deus aliquando etiam iustos sinit aliquantulum ignorare, falli, cadere, decipi, vt se agnoscant. Sic Isaac sanctus putabat benedictionē Dei in Esau implendā, sed longè fellit eum sua opinio. Nullus enim homo purus (hoc dico propter Christum, qui non homo tantum, sed & Deus fuit) plenam habuit scientiam, & certissimam in omnibus veritatem. Vnde & Paulus: Ex parte cognoscimus, & ex parte propheta-
 mus. Et Samuel ignorat, quem è filijs Isai Dominus elegisset in regem. Quinto, docet hæc historia, quòd Deus aliquando paruis reuelat, quæ magnis abscondit. Sic Rebeccæ reuelatur, quòd Isaac ignorabat. Hinc & Christus gratias agit, quòd humilibus & paruulis reuelata erant, quæ ignorabant sapientes, & cæt. Sexto, videmus in hoc ca-
 pite,

Isa. 4.

I. Pet. 5.
Act. 9.

I. Cor. 13.

I. Reg. 16.

Matt. 11.

pite, quòd Deus etiam lapsus & humanos defectus in suis fert & dissimulat, dummodo caput, id est, fides, cor, & animus, integrè persistat. Sic non solum in Rebecca & Iacob, sed etiam in Isaac aliquos defectus videmus, non tamen ob id abijciuntur, quia caput sanum erat. Et hoc igitur ad consolationem nostram pertinet, certò videntes, quòd non propter quoscunq; defectus statim abijciamur, nisi ex malitia & incorrigibiliter peccemus, quomodo enim miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, ipse enim *Psal. 102.*
 cognouit figmentum nostrum.

Senuit autem Isaac, & caligauerunt, &c.

De iusto hoc multa bona hic dicuntur, quæ & obseruatu digna sunt & imitatu: interim tamen nonnihil etiam imperfectionis in ipso videmus. Primo enim ad consolationem nostram pertinet, quòd etiam sanctus in senio amittit oculorum visum, ne quis ægrè ferat, si simile quid etiam sibi acciderit. Ecce, quibus non est iudicium, vt biberent calicem Domini bibentes biberunt, & tu in- *Iere. 48.*
 nocens relinqueris. Secundo, ad doctrinā nostram pertinet, quòd sanctus hic semper mortem ob oculos habet. Nosti, inquit, quòd senuerim & ignorem diem mortis meæ. Verè notatu dignum. Hinc Sapiens: Memorare nouissima tua, & in eternum non peccabis. Tertio, etiam hoc ad doctrinā *Eccles. 7.*
 pertinet, quòd ante mortem benedicere intendit filios, hoc est bona ipsis à Deo precari, superque ipsos inuocare nomen Domini. Sciebat enim optimam hæreditatem esse, si propitium ipsis Deum relinqueret, sine quo nihil profunt eterna bona, benedictio enim Domini diuites facit. *Prou. 10.*
 Utinam omnes hoc imitarentur. Sed & hoc imitatione dignum est, quòd filiū ad officia pietatis & obediētiae instruit. Egredere inquit, in agrū, &c. Non in se mala erat venatio, ideo permittit pater,
 alioqui

alioqui non permisisset. Postremò, quamuis & senio & cæcitate premeretur, nulla tamen vox indignationis ab eo auditur. Inter tot bona iusti huius hoc imperfectionis est, quod vincitur affectibus erga filium maiorem, quem contra ordinationem Dei præferre conatur minori. Verùm nihil mirandum, quòd affectus interdum imposuerunt antiquis illis patribus, cùm Christus dicat, quòd etiam hi, qui loti sunt, opus habent, vt subinde pedes lauent, id est, affectus.

Ioan. 13.

Quod cùm audisset Rebecca, &c.

Etiam in hac muliere multa imitatu digna videntur, horum primū est, fides inconcussa in verbum Dei. Meminerat fidelis mulier verbi, quod ante quadraginta annos ipsi à Domino dictum erat: Nempe maior seruet minori, hoc verbū firmiter credebatur, hoc memoriæ infixum habebat: vt vel hinc videamus, quanta fide suscipiendum sit verbum Domini & retinendum. Deinde Rebecca filium ante omnia instruit ad benedictionem petendam, fœlicem futurum rata, si benediceretur à sancto. Aliæ matres filios suos ad peccata educant. Tertio, quamuis sciret virum errare in eo, quòd contra voluntatem Domini maiore benedicere volebat: non tamen cum ipso iurgatur, non vi obsistit, sed latenter curat, vt benedictio ei contingat, quem Deus destinauerat. Denique omnibus modis curat, ne senex pater deceptionem sentiens turbetur. Postremò, officiosa est erga virum senem, cibos ei parando, quibus libenter vesceretur. Interim tamen & si non peccauerit secundum aliquos, virum decipiendo, & filium ad hoc instruendo, nonnullam tamen speciē mali habet. Adeo nihil ex omni parte beatum est, nec quisquam ex omni parte iustus.

Nosti, quòd Esau homo pilosus sit, &c.

In hoc adolescente videmus primò timorem
Dei,

Dei, nam timet mentiri, timet patrem sanctū fallere, timet ne incurrat maledictionē, nec id abs re, &c. Quam terribile enim sit à sanctis maledici, ostendunt duo quinquagenarij illi ad Heliam missi, quos ignis de cœlo deuorauit: Item, pueri in Bethel, quibus maledixit Helisæus: & magis ille, cui maledixit Paulus. Deinde etiam hoc laude dignū est in se Iacob, quòd quamuis sciret sibi deberi benedictionem primogenituræ, tamen non festinauit eam rapere propria temeritate. Imò nunquā tale quid attentasset, nisi præmonitus, & quasi coactus à matre. Postremò cōmendatur & in hoc, quòd vbique patrem quàm officiosissimè alloquitur, ei que in omnibus ad nutum seruit. Iuxta hoc tamen speciē mali habet, quòd semel atque iterum dicit esse Esau, quanquā & hoc excusari possit. Et si enim non fuerit Esau in persona, fuit tamen iure & priuilegio, ordinationeque diuina primogenitus. Verùm non oportet sanctos in omnibus excusare, nam & ipsi fuerunt homines.

Statimque vt sensit vestimentorum, &c.

Ex ipsa vestimentorum fragrantia iam sentiebat filium hunc suum à Deo benedictum esse, vnde & statim voluntatem suam diuinæ conformās benedicere incipit, quantumuis dubitet, quis ille sit. Tria autem ipsi precatur & optat bona, diuitias scilicet, honorem, pacem, quæ quamuis videantur tantum esse externa bona, sunt tamen & ipsa verè Dei dona. Deinde sub externis his omnium maximè spiritualia intelliguntur, quæ verè bona sunt, sine quibus externa hæc nihil profunt, imò magis obsunt.

Det tibi Deus de rore cœli, &c.

Primò omnium Deum nominat, vt filio inculcet Dei metū & reuerentiā, doceatque omnia à Deo expectanda & quærenda. Addit de rore cœli, & pinguedine terræ, ne ociosus & contempto labore ex-

re expectet quando è caelo sibi subueniatur. Nam Deus promittit quidem se subuenturum, sed ut plurimum hoc facit per media. Optat autem ei abundantiam non ad luxum & superbiam, sed ut maiorem occasionem habeat benedicendi Deum, & subueniendi proximo. Pij enim homines, quo plus accipiunt, eò magis in amore Dei & proximi inardescunt. Impij contra, ideò impijs præstaret nihil habere, quàm multa. Vnde & Salomon præcatur, ne sibi det diuitias, ne fortè satur obliuiscatur Dei. Signanter autem dicit, det tibi: Ad solos enim iustos proprie pertinent dona Dei, nam propter ipsos omnia creauit. Impij autem, quia ad se rapiunt, fures sunt, suo tempore nedum omnibus bonis Dei spoliandi, sed etiam æternis poenis deputandi.

Ysa. 30.

Seruiant tibi populi & adorent, &c.

Hoc verbo potentiam & superioritatem ei præcatur, non tam temporalis dominij, quàm honoris diuini, super omnes gentes prærogatiuam. Soll enim dicti sunt & fuerunt peculiū Israëlites, ex quibus Christus nasci deberet, quorum fides & sacra eruditio omnibus gentibus futura benedictio erat. Signanter autem ei primogenituræ dignitatē adiudicat, cum dicit: Esto Dominus fratrum tuorum: quod tamen si longo post tempore impletum fuit, verè tamen impletum est, maximè tempore Dauidis, qui Idumæos subiecit. Postremo verbo omnes ad amorem iusti excitat: Qui benedixerit tibi, inquit, benedictionibus repleatur. Contra, omnes absterret à persecutione iusti: Qui maledixerit tibi, inquit, sit maledictus. Has duas sententias alibi scriptura comprobatur, nam & propheta dicit: Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Et Christus: Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Hæc est benedictio ipsius Iacob, sub qua omnium maximè spiritualia bona, imò

Ezech. 2.
Luc. 10.

imò Deum propitium optauit. Hæc enim vera est benedictio. Cæterum, sicut Iacob accepta benedictione, tamen si nihil earum rerum adhuc cerneret, certus tamen erat suo tempore implenda omnia. Sic & nos audito verbo Dei non dubitemus suo tempore omnia implenda. Qui credit, *Isa. 28.* inquit, non festinet.

Vix Isaac sermonem compleuerat, &c.

In Esau expressa est imago carnalium & mundanorum. Primò enim, quòd vxores accipit duas, signum est, quòd voluptuariam vitam dilexit. Deinde, quòd alienigenas ducit vxores, signū quòd mundanamicitiam quæsiuit, nihil curans Dei amicitiam. Tertio, quòd vxores eius Rebeccam exacerbant, idque impunè, signum est, quòd nec parentes magni æstimauit. Quarto, quòd venator erat, signum est, quòd externa tantum quæsiuit. Et quanquam verbis & factis simulet se patrem colere, & spiritualia quærere, reuera tamen tantum seipsum quærebat. Quid igitur mirum, quòd à benedictione paterna excidit, imò & à gratia Dei. Diuina autem prouidentia factum est, ut non veniret Esau, donec Iacob ad plenū benedictio esset, ne quid mali Iacob pateretur à fratre. Qui enim post viginti annos adhuc eū persequebatur, quid fecisset, si primò interuenisset? Sic nouit Deus suos custodire. Sic etiam nouit impiorum conatus impedire. Obserua item, quòd magna bona Esau in breui tempore amiserit, dum tardaret, adeò nihil est preciosius tempore: Nemo igitur in via Dei cesset. Breui tempore & magna consequi potes & amittere. Ideò Christus: Regnum cælorum, inquit, *Matt. 13.* vim patitur. Et Paulus: Vitam nostram cursum ap. *1. Cor. 9.* pellat, & cæt.

Surge, comede de venatione filij tui, &c.

Etiam Esau cibos præparauit, sed iam tempus præterierat, iam sententia lata erat, post finalē extremam

Matt. 25.

Galat. 6.

Isa. 55.

tremi iudicij sententiam. Nihil gratum Deo facere potest, qui tempore gratiæ ociosus fuit. Vnde & fatuis virginibus dicitur: Nō noui vos. Ideo rectè monet Paulus: Dum tempus habemus, operemur, &c. Et Isaias: Quærite Dominum, dum inueniri potest, &c. Quod Esau luget & plorat se benedictionem amisisse, bonum quidem esset, si ex animo hæc faceret, & spirituale damnum deploraret. Verum ipse tantum temporalia deplorabat. Insuper & fratrem omnibus modis inuidia grauare conatur. Iustè, inquit, vocatū est nomē eius Iacob, supplantauit enim me in altera vice, &c. Interim tamen mentitur Esau: Non enim Iacob vi abstulerat ei primogenita, sed ipse Esau vendiderat. Postremò, cum videt se veram illam benedictionē amisisse, petit temporalē. Nū vnā, inquit, benedictionem habes? quasi dicat: Non curo vnā illam benedictionem spiritualem, tantum vt terrena omnia mihi prosperè cedant. In his igitur me benedic, & contentus ero. Hæc est impiorū natura.

Expauit Isaac pauore magno, &c.

Meritò miratur, manifestè videns Dei ordinationi neminem posse resistere. Expauit item ex cōsideratione inscrutabilis iudicij Dei, quo minorem filium elegerat, maiore abiectō. Sic pij homines ad omnia Dei opera mirantur, & ad omnia eius iudicia expauescūt. Nec ob id irascitur Iacob. Videbat enim omnia consilio Dei sic euenisse. Deinde non improbat factum, non reclamatur, non retractat, sed Domini voluntatem agnoscens, rata habet omnia, & per omnia diuinæ cedit voluntati, seipsum suosque affectus ad maiorem filiū vincens. Sic faciendum Christiano homini, vt verè dicere possit: Fiat voluntas tua.

Matt. 26.

Dominum tuum illum constitui, &c.

Nihil adhuc huiusmodi bonorum habebat Iacob, & tamen certus erat pater omnia hæc ipsum conse-

conse-

consecuturum. Ideò tam apertè pronunciat: dominum, inquit, tuum iam illum constitui, &c. sic fideles certissimi sunt de promissionibus Dei, etiam si nō statim veniant. Deinde quasi in summa hoc verbo comprehendit benedictionem piorum. Sic enim benedicti sunt pij benedictione irreuocabili, vt domini sint huius mundi & principum illius, id est, omnis creatura eis seruiat, nulla re necessaria ad corporis & animæ salutem careant: pane verbi Dei stabiliantur, & vino exhilarante conscientia. id est, spiritu sancto.

In pinguedine terræ, & rore cæli erit, &c.

Quasi dicat: In bonis temporalibus nō eris fratri tuo inferior, cælum & terra non tibi negabūt officium suum, Deus enim solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit etiam super iniustos. Nihil igitur aliud carnali homini his verbis promittit, quàm saturitatem ventris, id quod carnales maximè quærunt, vt quorum Deus venter est. Hinc Esau hoc audito non amplius plorat. Quod autem subdit: In gladio tuo viues, non precipientis est, sed prædicentis: Filij enim Esau fuerunt bellicosi. Quod autem in fine addit: Veniet tempus, cum excutias iugum eius, hoc impletum est tempore Ioram filij Iosaphat, tunc enim recessit Edom, ne esset sub ditione Iudæ.

Matt. 5^a2. Par. 28°

Oderat ergo Esau ipsum Iacob, &c.

Post acceptam benedictionem statim tentatur Iacob, persecutionem patitur, denique effugatur è domo patris, vt cogitare posset quis, nihil ei profuisse benedictionem, imò obfuisse (Sic enim im-

Iob. 21^oIere. 44^a

pij dicūt: Quid nobis prodest, si orauerimus Deū, &c. Item seruiamus dijs alienis, melius enim nobis erat tunc, quàm nunc) Iacob autem sciebat Deum sic agere cum suis, quasi videatur promissionum oblitus, cum tamen nunquam obliuiscatur. Summa, quantumcunque videatur ipsi Iacob

oo

bene-

benedictionem obfuisse, tamen finaliter profuit. Contrà, quantumcunq; Esau, videbatur nihil perdidisse, verè tamen multa perdidit. Hæc ideò scribuntur, vt nō deficiamus, si aduersa & diuinis promissionibus contraria nobis contingant. Item, ne superbiamus, si malè viuentes prospera cuncta habeamus. Sed ad textum. Oderat, inquit, Esau, hic se prodit impietas cordis ipsius, quam hætenus pulchrè dissimulauerat. Hic videmus fictas fuisse lachrymas eius, vnde & meritò, vt Paulus ait, penitentiae locum non inuenit. Primò enim contra fratrem irascitur, nec simplici, aut temporaria ira, sed ea, quæ vertebatur in odium. Deinde vias querit vindicandi. Sic enim caro in odium eorū, qui suis obstant conatibus exardescit, vt plusquā hostilia meditetur. Vult sibi benè esse caro, vel cū alterius iactura: Præterea non cogitat Esau diuina prouidentia sic factum, nec se huiusmodi commeruisse, sed tantum quid frater fecerit, considerat. Eodem modo Saul Dauidi inuidebat regnū, cum sciret Deum hoc ordinasse, & se commeruisse, vt regnum amitteret. Nihil tamen horum cogitauit, nec Dei prouidentiam, nec suum peccatum. Insuper Esau, quia iure non poterat retrahere benedictionem, ad vim se accingit: sic impij faciūt. Denique fratrem non tantum persequi, sed occidere cogitat. Sic enim omnes impij sanguinarij sunt. Exemplum de Cain. Ad hæc etiā patris mortem desiderat. Venient, inquit, dies lactus patris mei, & occidam fratrem, & cæt. Vel, vt alij exponunt, faciam patri meo luctuosos dies, occidam enim fratrem meum, quem ipse nunc benedixit. Omnia autem hæc celat, donec occasio se offerat: dixit, inquit, in corde suo, &c. Hoc est, hypocrisis & duplicitas cordis in impijs. Ex omnibus his videmus etiā stultitiā ipsius Esau ex eo, q̄ benedictionē amissā malis medijs. Imò peccata peccatis

Hebr. 12.

Gene. 4.

tatis addēdo, recuperare nititur, cum per hæc magis incurratur maledictio. Non malefactis, sed benefactis benedictio Dei requiritur.

Nunciata sunt hæc Rebecca, &c.

Fremunt impij, & mala machinantur in pios. Sed qui habitat in cœlis, irridebit eos, &c. Sic malos conatus Esau Deus impedit per Rebeccam. Alioqui, nisi Deus malorū conatus impediret, quid non mali facerent? Obserua autem hic diligentiam matris circa filios, cum enim tam citò malos conatus Esau deprehendit, signum est, quod filiorū & verba, & mores, & gestus diligentissimè considerauit. Deinde maiora mala vtrique filio præcauere studet, ne scilicet Esau plus peccet, & ne Iacob mali quid patiat. Est & hoc signum prudentie, quod non manifestè ipsum Esau arguit, vel coram patre accusat, ne vel patrem senem molestia afficiat, vel ipsum Esau plus exasperet: occultè igitur omnia agit.

Ecce frater tuus minatur, vt occidat, &c.

Non hæc suadet, quasi dubitet de promissione Dei, sed humanis medijs vtitur, ne tentet Deum. Et qui fidem Rebeccae dederat, hanc quoque pro filio sollicitudinem dedit. Quid autem sollicitudo piorum parentum pro filijs, sollicitudo Pauli pro omnibus ecclesijs, aliud est, quàm charitas Dei & proximi. Electis autem verbis vtitur mater, vt filio persuadeat. Primò, periculum ei ob oculos ponit, deinde, inquit: Ad Laban fratrem meum, quasi dicat, nō ad extraneos te mitto, sed ad fratrem. Tertio addit, non multos, sed paucos dies habitabis cum eo. Quarto, spem dat fratris furorem breui cessaturum. Quinto addit, mittam & reducam te. Sexto, orbitatem suam allegat. Cur, inquit, vtroque orbabor filio in vno die?

00 2

Tedet

Tædet me vitæ meæ, propter filias Hebr, &c.

Prudentia mulieris etiam hîc conspicitur, quòd causam honestam meditatur & allegat coram patre. Ne quoquo modo suspicetur, quòd propter Esau fugere velit filium, nimirum, vt pius pater non turbetur & tristitiam super tristitiam habeat. O proba mulier. Commendatur & illud in Rebecca, quòd non vult filium suum cum gentibus idololatri commisceri, quemadmodum Abraham fecerat. Sic igitur Esau causa est, quòd Iacob exulare cogitur, sed per hoc eum ad magna bona promouit. Sic enim impiorum conatus in bonum fidelibus cedunt. Nemo igitur grauius ferat, si ab impijs patitur. Primò enim impij sibijs maius damnum inferunt, deinde sua malitia pios promouent ad eorum vtilitatem.

ALLEGORIA.

In hac historia pulchrè præostensum fuit, quid Christus in mundo acturus esset cum Iudæis & gentibus, vsque in finem mundi. Isaac Christum præfiguratur, Esau Iudæos, Iacob autem gētes præfigurauit. Isaac speciali quodam modo dilexit Esau, & Christus Iudæos. Vnde & de ipsis carnem sumpsit, Iudæos in primis benedicere voluit. Quoties volui congregare filios tuos, &c. In senectute, id est, nouissima ætate mundi ipsos vocauit, ac cibum ab eis petijt, eum, scilicet, de quo dicit: meus cibus est, vt faciam voluntatem patris. Vocauit, inquit, eos ad pœnitentiam. Desiderabat veros pieratis fructus ab eis, verùm illi cessabant, nō curabant, egrediebantur foras necdum reuersi sunt. Interim minor frater, gentilitas, intrauit, & benedictionem reportauit. Non autem propria presumptione intrauerunt gentes, hoc enim nunquam ausi fuissent, sed persuasi à matre, gratia scilicet, vel scriptura per Apostolos prædicata, non autem vacuis manibus intrauerunt, sed eū cibum

Gen. 24.

Matt. 23.

Ioan. 4.

attulerunt Christo, quem diu à Iudæis expectauerat. Veram scilicet fidem per opera bona se exerentem. Hunc cibum non foris in mundo, sed intus in domo conscientia inuenerunt. In me sunt Deus vota tua, &c. Attulit duos hœdos gentilitas, id est, pœnitentiam, & confessionem. Pelles ligatas habet circum manus & collum, id est, memoriam præteritorum peccatorum semper ob oculos habet, ne superbiat. Vestes Esau induit, scilicet stolam primam, quam habemus in lauacro, calciamento pedum, quæ sunt antiquorum virtutes, & exempla sanctorum. Annulum quoque, fidei signaculum, cæterasque virtutes pœnitentiū, quæ magni & suauissimi odoris sunt coram Domino. Vel vestes Esau, sunt testamenta, adoptio, promissio Iudæis facta. Hæ nunc ad gentes trāsierunt, vt qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei sunt. Odor bonus vestimentorum, significauit bonum odorem Ecclesie è gentibus congregandæ, circumquaque diffundendū. Ergo quia gentilitas hoc modo intrauit, benedictionem patris meruit. Hæc benedictio in duobus consistit, in rore cœli, & pinguedine terræ, id est, in gemino munere spiritus sancti, altero quod est in remissionem peccatorum, quo vero rore cœli, innouatur facies orbis: Altero quod est diuersarū distributio gratiarum, quo ditescimus in omnib⁹, vt in illa gratia nihil nobis desit. Denique hoc cōsecuta est Ecclesia gentium, quòd cum Christo capite suo dominatur & regnat super omnia. Postremò ita stabilita est in bono, vt qui ei maledixerit, maledictionem incurrat. Qui tangit, inquit, vos, tangit pupillam oculi mei. Contrà, Iudæi & si citò post ascensionem Domini plangentes & euulantes, & sacrificiorum cibos ingerentes, senserint se benedictionem Dei amisisse: nōdum tamen eam receperunt. Nec enim mouetur pater eorum in-

Psal. 55.

1. Pet. 2.

1. Cor. 12.

Zach. 2.

Isa. 1.

tempestiuus lachrymis, sed vel inuiti seruire coguntur minori fratri, id est, Ecclesiæ. Veniet tamē tempus cum iugum hoc excutient, cum scilicet conuersi fuerint ad Christum in fine mundi. Cum intrauerit, inquit, plenitudo gentium, tunc omnis Israel fiet saluus.

Capitulum vigesimum octauum.

Vocauit itaque Isaac Iacob, & benedixit eum, præcepitque ei dicens: Noli accipere coniugē de genere Chanaan: sed vade, & proficiscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel fratris matris tuæ, & accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban auunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi, & crescere te faciat atque multiplicet: ut sis in turbas populorum. Et det tibi benedictiones Abraham, & semini tuo post te: ut possideas terram peregrinationis tuæ, quā pollicitus es auo tuo. Cumque dimisisset eum Isaac, profectus peruenit in Mesopotamiam Syriæ ad Labā filium Bathuel Syri, fratrem Rebeckæ matris suæ. Videns autem Esau, quod benedixisset pater suus Iacob, & misisset eum in Mesopotamiam Syriæ, ut inde uxorem duceret: & quod post benedictionem præcepisset ei, dicens: Nō accipies uxorem de filiabus Chanaan: quodque obediens Iacob parentibus suis esset in Syriam: probans quoque, quod non libenter aspiceret filias Chanaan patris sui: iuit ad Ismaelem, & duxit uxorem absque ijs, quas prius habebant, Mahelēth filiam Ismael filij Abraham, sororem Nabioth. Igitur egressus Iacob de Bersabee, pergebat Haran. Cūque venisset ad quēdam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus, qui iacebant, & supponens capiti suo, dormiuit in eodem loco. Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum: angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam: & Dominum innixum scale dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. Terram, in qua dormis, tibi dabo & semini tuo. Eritque semen tuum quasi puluis terræ: dilataberis ad Orientem, & occidentem, & Septentrionē, & Meridiem; Benedicentur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terræ.

bus terra. Et ero custos tuus quocunque perrexeris, & reducam te in terram hanc: nec dimittam nisi compleuero vniuersa quæ dixi. Cumque euigilasset Iacob de somno, ait: Verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Pauensque, Quam terribilis est, inquit, locus iste? non hic est aliud, nisi domus Dei, & porta cæli. Surgens ergo Iacob manē, tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleū de super. Appellauitque nomen vr̄bis Bethel, quæ prius Luz vocabatur. Vouit etiam votum, dicens: Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prosperè ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei: cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.

In hoc capite Moses historiam sancti Isaac concludit, vel potius relinquit (infra enim de morte eius mentionem faciet) & historiam Iacob incipit, quæ & vsque ad finem libri huius protenditur. Multa enim de hoc sancto viro scribit Moses, quia multa cum eo operatus est Deus, multaque tribulationibus eum probauit, & probatum inuenit. Adeo, ut vnus hic vir omnibus esse posset exemplum veræ pietatis.

Vocauit ergo Isaac Iacob, & benedixit his verbis, &c.

Historiam Isaac concludit Moses: Est autem verè pia conclusio. Quid enim aliud potest pater carnalis, quam vocare, benedicere, & præcipere filiis suis? Pulchrè autem etiam ordinem seruat Isaac: Antequam enim filio præcipiat, & graue illud præceptum imponat, prius eum vocat & benedicit. Nimirum ut Iacob videns ex vocatione & benedictione bonā patris voluntatem, præptius obediat, alioqui putasset se ex indignatione ablegari, propterea, quod patrē fefellerat. Igitur prudens pater suspicionem hanc primò omnium studet eximere filio. Timebat Iacob accedere patrem, ideo

Psal. 107.

Apoc. 18.

cum vocat, vt securè accedat. Timebat item Iacob, ne pater benedictionem reuocaret, etiã huic timori occurrit pater, & de nouo eum benedixit, prioremque benedictionem cõfirmat, omnia hæc in hunc finem, vt filius promptius obediret. Eodẽ modo nobiscum agit Deus: Quomodo miseretur, inquit, pater filiorum, misertus est Dominus timẽtibus se. Antequam enim nobis quicquam præceperit, ipse prius nos misericorditer vocauit, & benedixit omni benedictione spiritali, & ceteris. Quis igitur non promptè ei obediret? Amandat autem Isaac filium, non tantum, vt calor iuuentutis & vehementia dometur, vtque multorum hominũ mores exploret, atque in multis exerceatur, quã ratione mundani suos filios amandare solent, sed maximè ob id eum amandat, vt longè à Chanaanis separetur, ne se immisceat illis, qui olim omnes delendi erant. Noli, inquit, accipere coniugem vxorem de filiabus Chanaan, &c. Quod exemplũ vtinam & nos imitemur. Scimus & nos sententiã latam super principẽ mundi, & regnum eius, quare longè nos ab eius regno separare deberemus, & quotquot possemus eripere, iuxta illud: Exite de ea populus meus, è Babylone scilicet.

Deus autem omnipotens benedicat, &c.

Hoc comiteu pius pater filium peregrinaturum instruit. Nulla hĩc pecuniã, equorum, aut comitum mentio. Sciebat pius pater Deum esse optimum & nutritorem & conductorem. Ideo filio Deum optat, nec simpliciter, sed Deum omnipotentem, imò Deum Schadai, id est, omni sufficientem. Mundanus homo hæc parui faceret, plusque confideret in pecunijs & comitiua, sed pius longè aliter sentit. Signanter autem Isaac filio optat benedictiones Abraham factas, de quibus supra ca. 12. 15. 17. Nihil autem melius ei optare potuisset pro salute vtriusque hominis. Hæc igitur sunt, quæ vltimo

timò dicit de Isaac verè notatu dignissima. Ostendunt enim ingentẽ & mirabilem fidem sancti viri, deinde etiam veram & ordinatam charitatem erga filium. Nõ enim carnalia ei tantum quærit, sed maximè spiritalia.

Videns autem Esau, quia pater suus, &c.

Aliqui hoc factum ipsius Esau in bonam partem accipiunt, vt sit modestiã & verecundiã exemplum. Victus enim Esau mansuetudine & comitate patris, tolerantiaque fratris mitescit, ac si sic cogitet: Si pater tam dilectum filium Iacob, quem mihi præposuit, cuique benedixit, amandat (cũ te potius amandare debuerat) duntaxat vt tibi consulat: cur tam benignum patrem offenderes, cur quod ei displiceret, post hoc faceres, & ceteris. Hoc modo Paulus vult, vt in bono & benefactis vincamus malos. Alij hoc factum Esau in diuersum exponunt: voluntque quòd hoc fecerit, aut vt verè stultus. Nam si tœdium matris, aut offensionem paterni animi lenire voluit, insipientiã fuit hoc pacto id facere velle in hac intentione, inconsultis parentibus ad seruilia declinare tabernacula, quod erat cum eiectis exire foras. Sic nepe Sara dixit: Eij ce ancillam & filium eius, &c. Si autem, quia parentibus quoque propter Iacob iratus erat, hoc fecit, vt eos amplius offenderet, verè stultus, imò impius. Vtrobet modo coniugia sua cum offensione parentũ triplicauerit, excusationem non habet, quia simul inspiens & stultus peribunt. Sic & Iudæi, qui & prius propter traditiones hominum, traditiones Dei reliquerunt, & postea persequentes Christum & discipulos eius, amplius in Ismaelem degenerarunt, vtrobet modo id faciant, siue per insipientiam, siue per stultitiã, excusationem non habent de peccato suo.

Igitur egressus Iacob de Bersabee, &c.

Hic redit ad historiam ipsius Iacob: in cuius ex-

ordio videmus tria illa, in quibus maximè consistit vita Christiana, fidem scilicet, obedientiam, & crucem: fidei est, quòd paternæ benedictioni in-nixus proficiscitur, nihil dubitans Deum secum futurum: obedientiæ est, quòd nihil causatur se in tam longinquam regionem amandari, sed simpliciter obedit patri. Utinam tota vita nos ad eam perfectionem peruenire possemus, quam Iacob in ipso statim exordio ostendit, non verbis, sed re ipsa. Statim tamen ei adest crux, pijs hominibus peculiaris, nec qualiscunque, sed grauissima, ut verum sit illud Sapientis, filia credens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem, & cæt. Pulchrè autem peregrinationem iusti huius describit. Primò, inquit, egressus est, omnia post se relinquens, quemadmodum Abraham fecerat, & Christus docet, deinde nullam hic facit mentionem iumentorum aut comitum, qui eum comitarentur, & viæ laborem leuiarent, sed tantùm egressus est, inquit, nimirum illud secum cogitans, quod Dauid dicit: Hi in cruribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini ambulabimus. Potuisset quidem & iumenta & comites habere: nò enim adeò tenuis erat, imò patrem diuitem habebat, tamen ut infra dicit, in baculo tantùm vno transiit Iordanem, nimirum, ut perfectum se peregrinum ostenderet in hoc seculo, quemadmodum Paulus declarat ad Hebræos. Per hoc autem ostensum est, quòd ad possidendam hæreditatem Dei non pompaticè, sed humiliter ingrediendum est. Præterea tota die ambulabat vsque ad occasum solis. Denique non quærit lauta hospitia in ciuitatibus, quasi iam tunc præferens contemptum mundi & voluptatum, id quod maximè ex eo apparet, quòd super nudam humum cubat, capiti supposito lapide. Utinam hinc iuuentus disceret assuescere ad laborem, ad opus, ad tolerantiam, ut

Eccle. 2.

Gene. 12.
Matt. 19.

Psal. 19.

Gen. 32.

Hebr. 11.

corpus

corpus duretur, ne molles & euitati euadant.

Vidit in somnis scalam, &c.

Hic videmus, quam verè dictum sit: Iuxta est *Psal. 33°* Dominus his, qui tribulato sunt corde. Statim autem in principio adest Dominus, alioqui quomodo tantas tentationes sustinere potuisset iustus ille. Est igitur adiutor in oportunitatibus. Erat eo *Psal. 90* tempore Iacob maximè timidus propter aliū fratrem, qui confederatus erat cum Chananæis: opus igitur habebat copiosa consolatione. Videmus hic, quibus contingant somnia sancta, nempe his, qui corpora sua negligunt, parco victu nutriunt, ad delicias non assuetaciunt, molliori strato non subijciuntur, profundo somno nò obruuntur. Videmus item eos potissimum Deo curæ esse, qui præsentia contemnunt, depositis que seculi oneribus nudi & exonerati ad destinatum tendunt. Vigilantq; & in omnibus laborant & sobrij sunt, nihil se iudicantes scire nisi Iesum, & hunc crucifixum: & cum Apostolo dicentes: non habemus hic manentem ciuitatem, &c. Illis porta cœli aperitur, & scala hæc ostenditur. Tria autem vidit iustus hic, Scalam, Angelos, & Deum ipsum. Conueniens visio, omnibus iusti aduersitatibus occurrens. Tria eum grauabant: Primò, quòd peregrinus in aliena terra omnibus incognitus erat. Còtra hoc ostenditur ei scala è terra ad cœlum vsque pertingens, quasi dicat Deus: Noli ob hoc sollicitus esse, quòd peregrinus es in terra, en tibi parata via ad cœlum. Quid igitur tibi nocebit, si nihil habeas in terra, dummodo cœlum tibi apertum sit? Verè ingens consolatio. Deinde iustum grauabat, quòd longè à parentibus abesset, contra hoc Deus seipsum ei ostendit, quasi dicat: Quid obest etiam, si longè à patre carnali sis, dummodo ego tibi pater sum. En assum tibi, & cætera. Postremò, vel maximè eum sollicitabat odium fratris,

1. Cor. 2^a
Hebr. 13°

fratris,

4. Reg. 6.

Psal. 90.

Thob. 12.

Psal. 93.

Psal. 118.

Ioan. 10.

Act. 5.

Deut. 4.

Psal. 147.

Matt. 1.

fratris, contra hoc videt angelos in scala illa, qua si dicat Deus: fratrem & homines habes aduersarios, sed angeli tibi sunt amici, plures tecum sunt, quam cum fratre, quid igitur times? Signanter autem vidit Angelos non ociosos, sed ascendentes & descendentes. Descendunt ad ministerium nostrum, iuxta illud Psalmi: Angelis suis mandauit de te, &c. Ascendunt autem, ut Deo orationes nostras presentent, ut in libro Thobiae legitur. Verè igitur dicere potuit sanctus hic cum Dauide: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Videmus etiam, quam bonus sit Deus sperantibus in se, animæ quærenti illum. Verè magna Dei dignatio, ut meritò pius quisque dicat: Domine, quid est homo, quod memor es eius. Itemque: Non est similis tui Domine. Quis non timebit te rex sanctorum? Angelos in nostrum obsequium destinat, seipsum offert, deinde post hanc vitam ad cælum nobis iter aperit: Quid amplius debuit facere, quod non fecit? Hæc tria nedum iusto huic, sed & omnibus pijs omnia dura & aduersa leuia fecerunt. Adeò, ut Apostoli etiam gaudentes irent à conspectu concilij, quod digni habiti, &c.

ALLEGORIA.

Scala hæc primò præfigurauit posteritatem ipsius Iacob, quæ nedum in longum protrahenda erat, sed etiam in altum eleuanda, ut nulla talis esset natio super terram, imò in tantum eleuanda erat, ut ex ipsa prodiret, qui cælum suis aperiret. Gradus huius scalæ sunt generationes illæ, quas Matthæus enumerat, Abraham, inquit, genuit Isaac, &c. Supremus huius scalæ gradus, cui & Dominus innixus fuit, est Ioseph vir Mariæ, de qua natus est Christus. Huic, inquam, innixus est Dominus, cum huius paterna ope, & pia veneratione indigens vteretur Deus incarnatus, de loco ad locum fu-

cum fugiens, Herode persequente. Latera huius scalæ sunt boni & mali huius generationis. In dextro latere sunt Abraham, Isaac, Iacob, Dauid, &c. In sinistro Roboam, Achar, Amō, Zechonias, &c. Scala hæc vsque ad cælum pertingit, quia vsque ad incarnationem filij Dei generatio hæc peruenit. Deus innixus fuit scalæ, quia semini Abraham diuinitas se coniunxit, in vnitatem personæ. Angeli descendentes significabant hoc mysteriū incarnationis patribus manifestandum. Ascendentes Angeli præfigurabant patres fide deuotione, & gratiarum actione ascensuros in Deum. Secundò, per scalam, præfiguratum fuit mysterium incarnationis Christi. Ipse enim est scala, cœlestia coniungens terrenis, qua sola ascendimus in cælum. Nemo, inquit, venit ad patrem, nisi per me. *Ioan. 14.* Ego sum via. Item: Ego sum ostium. Extra hanc *Ioan. 10.* scalam non est salus, ut Petrus ait, Actu. 4. Scala hæc cælum & terram tangit, quia Christus Deus & homo est, mediatorque Dei & hominum. huic *Matt. 17.* scalæ innixus est Deus. Hic est, inquit, filius meus *Ioan. 6.* dilectus, in quo mihi complacui, hunc signauit Deus, per hunc nos gratos, &c. In hac scala angeli *Ephes. 1.* ad nos descendunt, nosque ascendimus. Per Christum enim angeli fratres nostri effecti sunt: vel angeli in scala sunt prædicatores Christum prædicantes, hi ascendunt & descendunt, prædicant enim Christum Deum & hominem. Ascendentes dicunt: In principio erat verbum, descendentes autem: Verbum caro factum est. In hac scala videtur & loquitur Deus. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius enarrauit nobis. Scala hæc non *Ibidem.* ab omnibus, neque vbique videtur, non in domo patris, non in die. Sic Christus cognoscitur ab ijs tantum, qui rationis oculos claudunt, qui dicunt: Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus *Ioan. 26.* autem assumpsit me.

TROPO.

TROPOLOGICE.

Phil. 3.

Col. 3.

Scala hæc vitam Christianam adumbrat, quæ in terra quidem consistit, sed cœlum tangit. Dicunt enim pij: Nostra cōuersatio in cœlis est. Duo latera scalæ sunt corpus & anima, quorum vtrūque ad cœlum erigendum est, alterum enim non sufficit. Gradus scalæ sunt virtutes & opera pœnitentiæ, quibus ascenditur ad perfectionem. Deus in somno cōspicitur, quia intentio semper in Deū dirigēda, & semper ob oculos habendus Deus. Si consurrexistis, inquit, cum Christo, quæ sursum sunt, querite, & cæter. In hac scala nihil aliud nisi angeli sunt. Et vita Christiana angelicæ quam simillima esse debet. Non ociantur autem angeli, sed ascendunt & descendunt. Sic pij per contemplationem ascendunt, per charitatem descendunt ad proximos. Talis esse debet vita Christiana, tūc enim certò nos ad cœlum perduceret, &c. In illa visione etiam pulchrè præostensa, fuit hominum oscitantia in rebus spiritualibus. Excellentē visionē vidit Iacob, sed nihilominus dormit, vidit scalam, sed non ascendit. Sic spiritus per fidem agnoscit Deum vnum ac solum esse moderatorem omnium rerum, & ad eum nobis esse proficiscēdum, sed nihilominus dormiat caro, gradusque virtutum segniter ascendit, etiam si in cœlo nisi scalam videat dominumque præstolari, sibi enim perpetuò similis est caro. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.

Matt. 26.

Ego sum Deus Abraham, &c.

Nedum externa visione, sed etiam allocutione iustum consolatur Deus, vnde primò patet, quantum curam pro suis gerat. Deinde quòd Iacob non paruas tēationes habuit, alioqui quid opus fuisset tam copiosa consolatione? Non frustra loquitur DEVS. Sunt autem verba hæc consolationis plenissima, quæ etiam in media morte &

despe.

desperatione animum addere possent, quare diligenter attendenda sunt. In primis tamen observa, quòd hæc non dicunt ad sanguinolentum illum & hispidum Esau, sed ad Iacob peregrinum eiectum, afflictum, mundi contemptorem, peccati supplantatorem. Qui talis est, etiam ipsi verba hæc dicta sciat, maximè quod ad spirituales promissiones attinet. Singula item verba Emphasim quandam habent. Primò, ego, inquit, sum Deus, quo verbo præmunit eum ne dubitet, quasi dicat, quæ dicturus sum, Dei verba esse scito non hominis, quare firmiter crede. Secundò, ego sum Deus Abraham, &c. hoc verbo ipsum admonet omnium bonorum, quæ parentibus suis fecerat Deus. Idè autem admonet, vt & ipse discat fidem & exempla patrum imitari, quasi dicat. Ego sum, qui tanta præstiti patribus tuis, imitare eos, & ero etiã tuus Deus. Ob easdem causas etiam scriptura nos admonet bonorum, quæ veteres illi à Deo acceperunt. Cæterum, ex hoc verbo David plures psalmos confecit, vt cum dicit: In te Domine speraue. *Psal. 12.* runt patres nostri, sperauerunt & liberaisti eos. Itè: *Psal. 43.* Deus auribus nostris audiuiimus, patres nostri annunciauerunt nobis, &c.

Terram, in qua dormis, dabo tibi, &c.

Nedum de præteritis eum consolatur, sed etiam de futuris promittit, & nedum corporalia, sed etiam spiritualia. Hæc autē prima promissio pertinet ad filios carnales ipsius Iacob, quibus terra ea data est, vt patet in libro Iosue. Habent autem etiam hic singula verba emphasim. Hanc, inquit, terram, in qua nunc vt peregrinus dormis. Imò è qua nunc exire cogeris, tibi dabo, nam mea sunt omnia. Ego, inquit, dabo: alij à se ipsis eam rapiunt, sed frustra. Vbi Deus non dat, illic nihil diu manet. Rapiebat Nabuchodonosor omnia regna, sed cōtra cum dicitur: Væ, qui rapit non sua, & cætera.

Tibi

Abac. 2.

Tibi, inquit, dabo, pijs omnia creata sunt, & quãuis etiam impij creatis vtantur, tamen inde rationem reddituri sunt. Qui impius est, nec terra, nec aere, nec aqua dignus est, &c. Addit, & semini tuo, vt vel hinc videamus, quòd etiam Deus temporalia suis dat, licet non sola. Deinde, quòd etiam filijs benefacit propter pietatem parentum. Vt videas, inquit, quã gratus sis mihi, etiam filijs tuis benefaciam.

Dilataberis ad orientem, &c.

Hoc pertinet ad semen fidei. In Christo enim & Apostolis semē, id est, fides ipsius Iacob in quatuor partes mundi dilatata est, id quod prophetae in multis locis prædixerunt, vt Esa. 2. & 60. Zach. 8. cap.

Et benedicentur in semine tuo, &c.

*Gene. 3. & 12.
& 26.*

Hæc promissio ad Christum pertinet, huius promissionis nunquam obliuiscitur, quia omnium maximè necessaria est. Ideo eam nunc quartò renouat. Primò enim Adæ hoc pollicitus est, deinde Abrahamo. Tertiò, Isaac hinc & huic renouat, promittit autem ex semine Iacob venturum, qui maledictionem auferret & benedictionem reportaret, idque non vni populo, sed omnibus, nõ quòd omnes homines credituri essent, sed quòd omnibus oblata est gratia, & quòd ex omnibus gentibus aliqui crediderunt. Addit insuper.

Eroque custos tuus quocunque perrexeris, &c.

Psal. 120.

Psal. 138.

Non solùm futura promittit, sed etiam presentaneum auxilium: & non solùm spiritualia, sed etiam corporalia. Ego, inquit, ero custos tuus, verè magna dignatio. Hinc Dauid confidenter dicit: Leuaui oculos meos in montes, &c. Auxiliũ meũ à Domino, &c. Ecce, non dormitabit, &c. Signanter addit Deus, quocunque perrexeris, quod & Dauid in alio psalmo magnificè confitetur. Si ascendero, inquit, in cœlum, tu illic es. Si descende-

road

ro ad infernum ades, &c. Addit, & reducam te, ad pleniorum consolationem. In fine etiam hoc subiicit, non dimittam te, &c. hoc vel maximum est. Alioqui nisi Deus nos teneat, facilè homo à Dei promissionibus excidere potest. Id quod in Saule videmus, & Iuda traditore. Vides igitur quæ & quanta Deus suis promittat. Hæc sunt, de quibus Dauid loquitur. Audiam quid loquatur in me Dominus. Item, Auditui meo dabis gaudium & lætitiã, & exultabunt ossa humiliata. Meritò igitur & nos cum Ieremia exclamamus. Non est similis tui Domine, magnus es tu, &c. Quis non timebit te Rex gentium.

Psal. 84.

Psal. 50.

Hier. 10.

Cumque euigilasset Iacob de somno, &c.

Quàm diu iacet & dormit, magna quidem vidit & audit, sed nihil loquitur. Sic quàm diu nos in nocte huius mundi dormimus, & somnijs rerum temporalium occupamur, quantumcunque audimus de spiritualibus, nunquam tamen ad bonum promouemur. Cùm autè ex huiusmodi somno euigilemus, tunc ad omnia bona properamus. Ideo Paulus monet: Surge qui dormis, &c. Atque vtinam tēpestiue & mane surgamus, sicut Iacob. Sunt enim aliqui tam profundo somno occupati, qui nunquam euigilant, donec tempus gratiæ prætereat. Obseruandum, quòd si Iacob quàm primũ è somno surgit, diè auspiciatur à laude Dei, & gratiarum actione, oratione deniq; & cultu Dei. Non igitur mirum, quòd omnia ei prosperè cesserunt. Nam Christus dicit: Querite primùm regnũ Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Signanter autem iustus ille è somno experrectus recollit secum visionem illam, imò Dei visitationem, quam in somnis viderat, quo docemur, vt nos & diuitias consolationis & visitationis non negligamus, ne nobis quoque dicatur: Quoties volui congregare filios tuos & noluisti, ecce re-

Matt. 6.

Matt. 23.

Pp

linque.

Matt. 21.

linquetur domus vestra deserta. Itemq; Aufere-
tur à vobis regnum Dei, & dabitur genti, &c.

Verè Dominus est in loco isto, &c.

Rom. 8.

Sensus est: Putabam me solum esse in campo,
ab omnibus derelictum, & ecce video mecum esse
Deum & angelos. Item, putabam humano iudi-
cio Deum solummodo esse apud diuites, quibus
abundè subministrat temporalia, & ecce video,
quòd etiam cum pauperibus & afflictis est, imò ve-
rius, quàm cum diuitibus illis. Illic enim bona sua
dat, non seipsum, hic autem seipsum offert, his
consolationibus animum firment, qui paupertate
alijsque externis malis premuntur. Hic enim
vident, quòd non minus, imò verius Deum ha-
bent & habere possunt, quàm diuites. Si autem Deus
pro nobis, quis contra nos? Quare ergo dicit: De-
reliquit me Dominus, &c. Nunquid potest mulier
obliuisci infantis sui, &c. Quòd autem Iacob di-
cit: verè Dominus est in loco isto, non sic intelli-
gendum est, quòd tantum in illo loco sit Deus, sed
quòd speciali quodam modo se in illo loco osten-
derit, non hac vice tantum, sed & ante & post. Se-
cundum omnes expositores, locus hic, in quo Ia-
cob dormiuit, fuit mons Moria. Vbi prius Abra-
ham Isaac filium suum offerre voluit, & postea te-
plum ædificatum, in quo & cultus Dei viguit, &
Christus ipse Euangelium suum prædicauit. Om-
nia, inquam, hæc, tam præsentia, quàm præterita
& futura, præuidens & recogitans Iacob dixit: Ve-
rè Dominus est in loco isto. Aliàs autem Deus est
vbique, iuxta illud. Cælum & terram ego impleo,
licet non idem in omnibus locis operetur. In cæ-
lo est vt remunerator, in terra vt pater, solem suum
oriri faciens super bonos & malos, in inferno vt
iudex. Vt Dominus autem est apud pios, qui eum
agnoscunt, verbum eius audiunt & seruant, quæ
admodum hic fuit cum Iacob. Is enim non so-

1. Par. 5.

Hier. 33.

lum ver-

lum verbum Dei audiuit, sed etiam seruauit; obe-
diuit, &c. Alioqui non semper verum est Dominum
præsentia gratiæ suæ illic esse, vbi verbum eius ha-
betur vel auditur, nam & impij verbum Dei ha-
bent & audiunt: sed vbi auditur & custoditur. A-
pud eos autem, qui verbum Dei audiunt, sed non
faciunt, est quidem Deus, sed in ira, iuxta illud Pau-
li: Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impie-
tatem eorum, qui veritatem Dei in iniustitia de-
tinent. Summa, quòd Iacob hic dicit, omnes dice-
re possumus. Verè Dominus est in loco isto, & ego
nesciebam. Vbique enim nobis præsens est Deus,
sed quotusquisque hæc agnoscit aut cogitat? Cæ-
terum, cum in Ecclesijs Christianorum, vel maxi-
mè audiatur, & videatur, & operetur Deus per
verbum suum, per sacramenta, ibique laudetur,
congruè hæc verba Patriarchæ etiam ad nostras
ecclesias transferuntur, &c.

Pauensque dixit: Quàm terribilis est, &c.

Verissimè dictum, vbi enim Deus est, illic meri-
tò timet & tremit homo. Deus enim noster ignis *Deut. 4*
consumens est, non sinit impiè agentem impuni-
tum. Vnde & Esaias: Quis poterit habitare cū igne *Esa. 33*
deuorante, respondet ibidem, qui facit iustitiam,
&c. Magna igitur (ait Boetius) indicta est nobis ne- *Boetius*
cessitas probitatis, propterea, quòd omnia agi-
mus coram oculis iudicis cuncta cernentis. Cæ-
terum, quòd hic dicitur expauisse Iacob, propriè
non fuit timoris, sed reuerentiæ & admirationis,
de tā magnifica & benigna visitatione Dei. Quòd
autem subdit: Non est hic aliud, nisi domus Dei;
& cæt. Primò hoc vult, dignum scilicet esse, vt il-
lic gratias agat. Vbicunque enim Domini cle-
mentiam experimur, illic æquum est, vt gratias a-
gamus. Deinde in hoc verbo maximè respexit ad
futura. Videbat templum eo loco edificandum, &
Christum ipsum illuc venturum, & non longè ab

P p a

hoc

hoc loco opus humanæ redemptionis perfecturum. Ideò dicit: Non est hîc aliud, nisi domus Dei, quasi dicat: Hîc ædificabitur domus, hîc DEVS videbitur, hîc prædicabitur Euangelium, hîc aperiet cœlum, & cæte. Sic itaque Deus iustum hunc & in præsentî, & in futurum promissionibus firmavit.

Cumque mane surrexisset, tulit lapidem, &c.

Nedum corde & ore gratus est, sed & opere ostēdit animi gratitudinem. Erigit lapidem, signat locum, ut tam ipse, quàm posteri ad hunc locum venientes admonerētur huius visionis, sicq; Deū glorificarent. Obserua, quòd etiam sancti vsi sunt signis, quibus admonerentur operum Dei. Errant igitur, qui omnes imagines damnant. Quid enim aliud sunt, quàm signa, quæ nos admonent, & Christi & sanctorum, qui piè vixerunt? Oleum fundit super lapidem, quasi hoc ritu consecraturus terram promissionis, & locum mysteriorum Dei aliquando complendorum. Oleum secum tulerat, vel pro cibo, vel pro vnctione corporis contra lassitudinem. Hoc autem nunc in Dei cultum effundit, quasi paratus se & sua impendere tam benefico domino. Quanquam & hoc ipsius factū non careat mysterio. Lapis enim Christum significat, qui vngendus erat oleo lætitiæ præ participibus suis. Cæterum, quòd Iacob hîc corporaliter fecit, nos spiritualiter facerè debemus. Primò, ut lapidem capiti supponamus, id est, conscientiam in Christo collocemus. Deinde ut in illa requie somniemus cœlestia & diuina. Postremè, ut ipsum lapidem erigamus, id est, Christum prædicemus etiam alijs, &c.

Psal. 44.

Et vouit Iacob votum, dicens, &c.

Non contentus est præsentî Dei cultu, quem exhibuerat corde, ore, & opere, sed insuper maiora proponit in futurum, nec simpliciter proponit, sed

sed promittit, vouet, se ipsum astringit, ne facile bonum illud propositum amittat. Votum enim nihil aliud est, quàm obfirmatio animi in bono proposito semel concepto, ne quauis tentatione victus à bono recedat. Tā instabiles enim sumus, ut etiam si bonum quid inchoamus, facile tamen tentationibus victi cessamus. Ad hoc igitur valet votum, ne tam citò labamur, est enim quasi retinaculum & frænum, quo caro cohibetur, donec tentatio transeat. Qui omni fræno caret, is nonnunquam in tentatione facit, quòd prius nunquàm cogitasset, & de quo perpetuò dolet. Contrà, & si quamdiu tentatio feruet, inuiti frænum sustineamus, tamen post tentationē gaudemus nos quocunque modo impeditos esse à peccato. Sicut igitur laudabile est bonum aliquid proponere, sic & laudabile est bonum illud propositum voto obfirmare, ut non tam facile ipsum relinquamus.

Quòd autem plerique contendunt vota esse contra Christianam libertatem, nihil est: Christiana enim libertas in hoc consistit, ut ad omnia liberi simus: omnia fræna concupiscentiæ nostræ laxemus, nullas leges, nulla retinacula habeamus, sed libertas Christiana consistit in spiritu. Iam cum caro concupiscat aduersus spiritum, & corpus corruptibile aggrauet animam, clarū est, quòd quanto magis caro deprimitur, & in seruitutem cogitur, tanto spiritus liberior efficitur. Vnde Paulus egregius Christianæ libertatis prædicator dicit: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. Cum itaque votum corporis concupiscentijs frænum imponat, clarum est, quòd non impugnat, sed magis promouet Christianam libertatem. Nec valet, quòd dicunt, post votum opera nostra non esse amplius libera, sed coacta, atq; adeò Deo minus placentia, qui hilarem datorem diligit: alio- qui Iacob post votum istud nihil liberè facere potuisset.

tuisset. Imò nec nos quicquam liberè facere possemus, quandoquidem in baptismo votū fecimus. Quid autem absurdius dici posset? Sicut igitur votum baptismi non cogit hominem, sed admonet eum, ut spontè faciat, quod Deo debet: sic & alia vota, &c. Hæc tamen, quæ nunc dixi, nolim intelligi de votis superstitiosis vel coactis, vel temerarijs, vel etiam impijs, qualia multa videmus inter Christianos, sed tantum de his votis loquor, quæ ex fide procedunt, & ad bonum finem ordinata sunt.

Si fuerit Dominus mecum, & custodierit, &c.

Psal. 94.

Coniunctio, si, non semper dubitationem aut conditionem significat in scripturis, sed nonnunquam certitudinem, ut in psalmo: Si introibunt in requiem meam. Sic hinc non dubitantis est particula, sed affirmantis. Si, pro quia, quasi dicat, quandoquidem certus sum, quod Dominus mecum est, &c. erit mihi in Deum, &c. eum perpetuò colam, &c. Quatuor autem per ordinem petit Iacob, ut Dominus sit cum ipso, ut eum custodiat, ut victum & amictum det, utque eum reducat ad domum patris sui. Atque hæc sunt, quæ & nos petere debemus, maximè spiritualiter intelligendo, ut scilicet nobiscum sit in tribulatione, & custodiat à peccatis, ut cibum & vestimentum animæ præbeat, ut denique ad veram patriam nos reducat. Obserua, quomodo Iacob temporalia petat. Primò, nõ dicit: Si diuitias acquisiero per laborem meum, vel hæreditatē, sed si Dominus dederit, omnia Deo ascribenda sunt, & ab ipso præparanda. Deinde quamuis sciret Deum & patri, & auo suo magna & multa dedisse, ipse tamen non tanta audet petere, indignum se æstimans, ac sanctis illis patribus longè inferiorem. In quo notatur eius humilitas, & præterea non petit abundantiam diuitiarum, sed tantum panem ad manducandum, non ad reponendum.

dum, &c. Vbi primùm confunditur auaritia nostra, qui nunquam necessarijs contenti sumus, contra id, quod Paulus docet, ut habentes victum & vestitum, his contenti simus, &c. Secundò docemur, ut temporalia vltimo loco & parè petamus, quemadmodum & Christus docuit. Primùm quærite, inquit, regnum Dei.

Erit mihi Dominus in Deum, &c.

Friuolum videtur hoc vouere, cum Dominus aliàs sit Deus omnium. Verum longè aliud hinc vult Iacob. Est quidem Deus omnium Dominus, sed non oēs colunt, timent, amant, ut Deum. Hoc igitur vult Iacob, quasi dicat, Dominus, quæ hactenù internè colui, is nunc mihi erit in Deum. Hinc deinceps externè colam, prædicabo manifestè coram omnibus. Ab ipso solo pendebo, nullum aliud Deum admittam, &c. Eodem fermè modo nos vouemus in baptismo. Quod autem addit, & lapis, quem exi, vocabitur domus Dei, dupliciter intelligitur. Primò, quod intenderit in reditu ibi Deo sacrificare. Secundò, quod prouiderit in eo loco olim templum ædificandum.

Cunctorumque, quæ dederis mihi decimas, &c.

Vide, quàm spontè & se, & sua Deo offert, nedum in præsentia, sed & in futurum, magna autem iusti fides hinc ostenditur, qui quamuis nondum quicquam promissionum acceperat, iam tamen vouet decimas, quasi iam omnia accepisset, tam certò credebat diuinis promissionibus. Signanter autem dicit: Tibi offeram decimas, non quod ipse Deus his rebus indigeat, sed Deo datur, quod ad cultum eius ministrorumque sustentationem datur. Quanquam decimas dare præceptum sit legis Mosaicæ, tamen etiam naturæ lex dicat, ut ex rebus nostris ad cultum Dei conferamus. Hinc etiam apud gentes sacerdotes de publico alebantur. Videmus igitur, quanto perfectior fuerit

sanctus hic, quàm nos. Ipse enim diu ante legem scriptam, solo naturæ ductu, non coactus ab aliquo, spontè decimas Deo vouet. Nos nihil tale facimus. Quòd si quis contendat legem de decimis ad vetus testamentum pertinere, & idcirco abrogatum esse, respondeo: At non abrogata est lex naturæ, nec lex charitatis, quæ necessitatis tempore etiam plus, quàm decimam partem exigit. Imò totum quod habes & es, quemadmodum & Christus sese totum cum omnibus suis bonis nobis donauit. Quia tamen charitas apud plerosq; refriguit, iustè statutum est, vt certa pars, nèpe decima, ministris Ecclesiæ pauperibusque tribuatur.

Caput vigesimum nonum.

Profectus ergo Iacob, venit in terram orientalem. Et vidit puteum in agro, tres quoque greges ouium accubantes iuxta eum: nam ex illo adaquabantur pecora, & os eius grandi lapide claudebatur. Morisque erat, vt cunctis ouibus congregatis deuoluerent lapidem, & refectis gregibus rursum super os putei ponerent. Dixitque ad pastores: Fratres, unde estis? Qui responderunt. De Haran. Quos interrogans: Numquid, ait, nostis: aban filium Nachor? Dixerunt: Nouimus. Sams ne est, inquit, valet, inquirunt: & ecce Rachel filia eius venit cum grege suo. Dixitque Iacob: adhuc multum diei superest, nec est tempus, vt reducantur ad caulas greges: date autè potum ouibus, & sic eas ad pastum reducite. Qui responderunt: Non possumus, donec omnia pecora congregentur, & amoueamus lapidem de ore putei, vt adaquemus greges. Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui: nam gregem ipsa pascebat. Quam cum vidisset Iacob, & sciret consobrinam suam ouesque Laban auunculi sui, amouit lapidem, quo puteus claudebatur. Et adaquato grege, osculatus est eam: eleuata voce senit, & indicauit ei, quod frater esset patris sui, & filius Rebeckæ: at illa festinans nunciauit patri suo. Qui cum audisset venisse Iacob filium sororis suæ, occurrit obuiam ei, complexusque eum, & in oscula ruens, duxit in domum suam.

Auditus

Auditus autem causis itineris, respondit: Os meum es, & caro mea. Et postquam impleti sunt dies mensis unius, dixit ei: Nūquid frater meus es, gratis seruias mihi? dic quid mercedis accipias. Habebat verò duas filias, nomen maioris Lia: minor verò appellabatur Rachel. Sed Lia lippis erat oculis: Rachel decorata facie, & venusto aspectu. Quam diligens Iacob, ait: Seruiam tibi pro Rachael filia tua minore septem annis. Respondit Laban: Melius est, vt tibi eam dem, quàm alteri viro: mane apud me. Seruiuit ergo Iacob pro Rachel septem annis: & videbatur illi pauci dies pro amoris magnitudine. Dixitque ad Laban: Da mihi uxorem meam: quia iam tempus impletum est, vt ingrediar ad illam. Qui vocatis multis amicorum turbis ad conuiuium, fecit nuptias. Et vespere Liam filiam suam introduxit ad eum, dans ancillam filie, Zelpham nomine. Ad quam cum ex more Iacob fuisset ingressus, facto mane vidit Liam: & dixit ad socerum suum, quid est, quod facere voluisti? nonne pro Rachel seruiui tibi? quare imposuisti mihi? Respondit Laban: Non est in loco nostro consuetudinis, vt minores antè tradamus ad nuptias. Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere, quo seruiturus es mihi septem annis alijs. Acquieuit placito: & hebdomada transacta, Rachel duxit uxorem: cui pater seruam Balam tradiderat. Tandemque potius optatis nuptijs, amorem sequentis priori pretulit, seruiens apud eum septem annis alijs. Videns autè Dominus, quòd despiceret Liam, aperuit vuluam eius sorore sterili permanente. Quæ conceptum genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben, dicens: Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus. Rursumque concepit & peperit filium, & ait: Quoniam audiuit me Dominus haberi conceptui, dedit etiam istum mihi: vocauitque nomen eius Simeon. Concepta tertio, & genuit alium filium, dixitque: Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eò quòd pepererim ei tres filios: & idcirco appellauit nomen eius Levi. Quarto concepit, et peperit filium, & ait: Modò constabor Domino, & ob hoc vocauit eum Iudam: cessauitque parere.

Qui huius mundi pompam spectant, sequentem historiam tanquam vilem & humilem contemnunt. Sed quæ mundo sunt cõtem-

pta, Deo sunt excelsa. Ideo autem summi illius patriarchę Iacob historia tam simpliciter scripta est, vt discamus verę religionis & pietatis caput esse humilitatem. Ita voluit & Christus filius Dei humili matre nasci, humilitatē & tenuitatem verbo & exemplo docere, vt illius exemplo disceremus omnem huius mūdi pompam, & quicquid admiratur mundus, contēnere; maximē autem in hoc capite videbimus Dei prouidentia erga suos, idq; in duobus. Primò, quòd antequam Iacob ingrediatur ciuitatem, occurrit ei Rachel, quę ipsi preuisa erat coniunx. Deinde, quamuis ignotus esset, inuenit tamen qui eum hospitaliter excipiant, & in omnibus condescendant. Sic Deus curat pro suis. Atque hoc est, quod Psalmista dicit: Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet, &c. Hinc & in alio psalmo confidenter ait: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, &c.

Profectus ergo Iacob, venit, &c.

Post diuinam consolationem surgit, & fiducia- liter pergit, nihil amplius sollicitus, audierat enim Dominum dixisse: Ego ero tecum, poterat igitur etiam tunc dicere illud psalmi: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo, Dominus protector vitę meę, à quo trepidabo, &c. & illud Pauli: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Sic fidelis quisque in via huius mundi seipsum verbo & promissionibus Dei conseruare debet, contra tentationes. Hebręi legunt: Sustulit Iacob pedes suos, dicuntque ipsum Iacob à patre dimissum cū multis diuitijs, sicut & Abraham seruum dimiserat, sed ab Elipha filio Esau spoliatū, pedestrem coactum incedere, propterea hęc dici, quòd pedes sustulerit. Vbi iterū vide mirabile Dei consiliū. Magna promiserat viro illi, & tamen adhuc pauper & pedester incedit. Quis eum credidisset tā charū & acceptum Deo, & tamen re vera, quantumcunq;

pauper

Psal. 36.

Psal. 22.

Psal. 26.

pauper esset, plus tamen eū curabat Deus, quàm omnes alios in ea regione. Noli igitur quenquam propter humilitatem & paupertatem despiciere, sæpē enim sub humili habitu & forma, magni amici Dei latent, id quod videmus in Lazaro, Eu- *Luc. 16.* angelico paupere. Pergit autem Iacob non ad occidentem, sed ad orientem. Sic enim pij semper ad anteriora contendunt, nō retrospectantes, quem- *Phil. 3.* admodum & Paulus.

Et vidit, & ecce puteus in agro, &c.

Iuxta fontes & puteos multa magnalia Dei legimus. Quid autem hoc loco puteus, & greges, & pastores significant, in fine cap. audiemus. Illud obseruandum, quòd hęc dicitur consuetudinem fuisse, vt non amouerent lapidem, donec omnes pastores conuenirent cum gregibus, quo docentur pastores ouium Christianarum, & verbi Dei ministri, vt se inuicem expectent per charitatem, conseruentque verbū sapientię cęlestis, ne quilibet pro sua libidine, nō auditis alijs, prædicet, quę sibi videntur, vt scismatici nunc faciunt, sed vt oīa fiant tempestiuē, per charitatem & cum decore.

Fratres vnde estis, &c.

Insignem modestiam erga omnes præ se fert iustus ille. Primò enim, quos nūquam viderat, fratres nominat, quos alius ne alloquio quidem dignatus fuisset, maximē si tantas promissiones habuisset. Sciebant enim sancti omnes homines natura fratres esse, quod vtinam etiā nobis persuasum esset. Sunt enim, qui erubescunt alios agnoscere vt fratres, cū Christus non erubescat nos vocare fratres suos. Deinde Iacob nihil magnificē de seipso dicit, sed primo statim verbo se ostendit pastorē esse in eo, quòd tā citò docet, quid ad pasturā ouium pertineat. Ecce, inquit, adhuc multū diei superest, &c. Quòd autē pastores dicunt: non possumus amouere lapidē, donec oēs cōueniāt, du- *Matt. 23.* *Hebr. 2.* pliciter

pliciter intelligitur. Primò enim referri potest ad robur corporis, quasi dicat, non possumus soli, nò sumus tam fortes, expectandum est aliorum auxili-um. Secundò, referri potest ad morem, non possumus, id est, non audemus, quia contra consuetum morem est.

Adhuc loquebatur, & ecce Rachel venit, &c.

Videmus hic prouidentiam Dei circa iustum, vt supra meminimus. Statim enim, quod quærebat, spontè occurrit: id quod & supra seruo Abrahamæ contigit. Describitur autem Rachel pulchra fuisse, quòd quamuis in se non multum laudis habeat, coram Deo maximè, magnæ tamen laudis est, & pulchram esse & probã, id quod in Rachel videmus. Primò enim pulchra erat, sed tamen casta permansit etiam inter pastores. Vbi obiter obseruanda priscorum hominum probitas, quòd puellæ tam speciosæ & adultæ nedum parentum domos, sed & ciuitates solæ egredi, atque cùm multitudine pastorum curam pecorum agerent, sine periculo castitatis & famæ. Deinde pulchra erat Rachel, non tamen inde superbiebat, sed oues pascebat, & laboribus assuescebat. Præterea pulchra erat, sed verecunda, adeò, vt nec cum consanguineo plura loqueretur, sed ad domum currens patri nunciat. Hæ sunt conditiones virginum, imò vera ipsarum ornamenta. Ac tunc virgo verè pulchra est, cùm proba, humilis, verecunda, & laboriosa est, quemadmodum Rachel.

Et factum est cùm audisset Laban, &c.

Etiam hic habemus exemplum hospitalitatis in Laban, quemadmodum & supra in Abraham & Loth, &c. Quòd autem dicit, os meum & caro mea es, omnibus Christianis semper in corde & ore esse deberet, vt vel hinc admonerentur, quid proximis debeant. Hinc & Esaias cùm dixisset: frange esurienti panem tuum, ne despexeris, quasi dicat,

Sup. c. 24.

Sup. c. 18.

Es. 58.

cat, agnosce proximum tuum, quòd caro tua est, eiusdem scilicet naturæ. Obseruandum etiam hic, quomodo Iacob & Laban inter se certent modestia & beneficijs, Iacob enim totum mensem seruit ipsi Laban & gratis, nec mentionem quidem fecit mercedis. Contrà, Laban spontè offert mercedem. Iniquum existimans talem virum gratis seruire, nunquid, inquit, quia frater meus es, gratis seruias mihi, quasi dicat, minimè hoc patiar. Vbi nunc similia inter Christianos videmus? Nemo gratis alteri, vel minimum officij præstat. Et sunt, qui ne debita quidem & promissa reddant, tantum abest, vt sponte sua offerant.

Seruiam tibi pro Rachel septem annis, &c.

Non petit aut quærit diuitias, sed memor paterni mandati, memor diuinæ promissionis uxorem petit, neque id gratis, sed pro seruitio suo. Et vt omnes videant eum non hoc petere libidinis, aut voluptatis gratia: sibi ipsi terminū ponit admodum longum, septem scilicet annos. E quibus omnibus Laban eius probitatem perspiciens, statim consentit. Melius est, inquit, vt tibi eam dem, quàm alteri. Videbat iusto optimè commendari siue tradi liberos nostros. Vbi iterum arguitur auaritia nostra, qui filijs nostris tantum diuites coniuges quærimus, nihil de probitate curantes. Quòd autem in fine dicitur: Videbantur ei dies pauci, &c. incitamentum malis esse debet ad seruitium DEI. Si enim amor virginis iusto omnem laborem leuem fecit, multò magis amor Dei nobis omnia leuia facere debet. Quanquam plæriq; sint, qui hoc tantum in Iacob imitatur, quòd propter tēporalia nihil laboris fugiunt, propter spiritualia aut conquirenda, ne tantillum laboris facere volunt, dissimiles nimirum iusto huic.

Da mihi uxorem meam, &c.

Hoc verbo præmuniendus est animus, ne postea

stea offendatur, cum dicitur Iacobum duas accepisse sorores. Hic enim audimus, quod tantum vnam perit, & eam, in quam primo consensit. Habebat quidem Laban etiam aliam filiam, habebat ancillas, sed nullam earum concupiuit Iacob, quam hanc solam sibi desponsatam, deinde non vi rapit eam, sed petit a socero suo. Præterea non petit eam, nisi post completum septennium, tanto tempore ab ipsa abstinuit, cum tamē quotidie ipsam videret, cum ipsa esset, sciretque sibi desponsatam. Magnū testimonium castitatis, sed rarū exemplum nostris temporibus, nihil tale nunc videtur in iuuentute nostra. Quare hinc discere debent iuvenes affectibus suis modum ponere, imò frænum imponere, ne tam effrenes sequantur concupiscentias suas. Postremo causam addit: Quia tempus est, ut ingrediar ad illam. Hoc non tantum ad septem illos annos referri debet, sed ad ipsius ætatem. Iam enim ut ex infra scriptis colligit Lyra, ultra septuaginta annos erat. Merito igitur dicit: Tempus est, &c. quasi dicat, quia a patre missus sum uxorem ducere, & Dei voluntas est ex mea posteritate Christū nasci debere, iamque senectus appropinquaret & mors: tempus est, ut diuinæ voluntati & paternæ iussioni obtemperem. Alioqui sicut hætenus, sic & in posterum liberet continenter viuere. Vides omnia extendere, ne lasciuix argui posset iustus hic.

Et congregauit Laban multos amicos, &c.

Testimonio multorum olim, sicut & nunc, neque debant coniugia. Deinde etiam apud veteres mos erat in nuptiis conuiuia celebrare, id quod etiam ex Euāgelio colligi potest. Quamuis pii homines ea conuiuia cum timore Dei celebrabant, ut patet ex Thobia, id quod utinam etiam hodie fieret. Iam enim nuptialia conuiuia in maximū abusum cesserunt: quod ad longum declarat Chrysostomus super hoc loco scribens, &c.

Vespere

Ioth. 20.

Tob. 9.

Vespere autem Liam introduxit ad eum, &c.

Hoc fecit Laban, tum ut iustum diutius secum retineret, tum ut ambas ei filias collocaret: Neque enim melius ipsis prouidere poterat. Sciebat iuniorē iam ipsi despōsatam, propter quod ipsam non posset relinquere. Introduxit igitur & aliam, ut cum carnaliter ipsam cognouisset, nec ipsam facile eijcere posset, sicque vtraque filia iusto adhereret. Hoc cogitabat ipse Laban. Ceterum Deus, qui hæc disponebat, longè alia per hoc præfigurabat, de quibus in fine audiemus. Obseruandum etiam hic, quomodo Deus rideat nostra consilia, pro Rachel sola seruit Iacob, quam & putat eam esse, unde Christus nasceretur, sed longè fallitur. Sic omnia reguntur & gubernantur prouidentia Dei.

Quid hoc fecisti mihi, &c.

Expostulat cum socero, idque merito, quamuis admodum modestè. Quid, inquit, hoc fecisti mihi? omnia mea consilia mihi turbasti. In Rachelē consensi, quam & idcirco repudiare non possum, quia verum matrimoniū esse mihi cum illa scio. Ceterum cum Lia dormiui, quam & ipsam nunc eijcere inhumanum videtur. Quid igitur faciam? In eum casum me induxisti, ut aut inhumanus dicar, qui eam eijciam, cum qua dormiui, aut duas uxores habeam, quod nunquam concupiui. Quid igitur fecisti mihi? Expostulat igitur Iacob cum socero, sed verbis tantum, non seipsum vindicat. Poterat Liam eijcere, & patri iam viciatam reddere, sed nihil horum facit, quin potius verecundiæ eius consulit, ipsamque retinet, licet prius nihil minus intendisset. Imò de nouo iterum consentit seruire septem annis pro Rachele, cum iure iam sua esset. Sic pii patienter ferunt se decipi, & malè tractari, nec malum pro malo reddunt.

Imple hebdomadam, & hanc quoque dabo tibi, &c.

Hebdomadam intellige nuptiarū, id est, septem dies

dies conuiuij nuptialis, post quos accepit etiam Rachelem, ita tamen, quod iterum inciperet seruire septem annis. Non tamen in hoc peccauit Iacob, quod duas vxores, imò duas sorores simul accipit. Peculiari enim priuilegio, licuit ei non seruare verbum Adæ: Erunt duo in carne vna: nulla, que lege prohibitum erat sororem vxoris ducere. Nemo igitur hoc factum ipsius Iacob in exemplū trahat. Paucorum enim priuilegia legem communem nequaquam infringunt. Et omnia in figura contingebant illis. Aliud iam tempus alios mores postulat. In vno tamen notatur imperfectio ipsius Iacob, quod scilicet Rachelem pulchram prætulit Liæ deformiori. Sic enim nihil ex omni parte beatum. Et non est homo, qui non peccet, quemadmodum & in duabus sororibus videmus æmulationem & inuidiam fuisse. Docet igitur caput hoc verè duram esse viro conditionem cum pluribus vxoribus, etiam si sint vxores sorores, vnde non sine causa abolita est poligamia.

Videns autem Dominus, quod despiceret Liam, &c.

Iob. 22.

Psal. 93.

Hier. 23.

Zach. 2.

Hic primò videmus falsum esse, quod impij sibi persuadent, Deum non curare mortalia, dicentes illud Iob: Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Hic autem longè aliter dicit scriptura: Dominus, inquit, vidit, quod Lia despiceretur. Sic & Psalmista dicit: Nunquid qui plantauit aurem non audiet, & qui finxit oculum, non considerat: Et in alio loco: Nunquid Deus è vicino tantum sum, & non etiam de longe, &c. Deinde videmus verum esse illud propheticum: Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Nihil tam paruum pijs contingere potest, quod non videat Deus: Si hoc tam statim vidit, quod Lia non tantum amaretur, quantum Rachel, multò citius vidisset, si malè tractata fuisset. Pertinet igitur hoc ad cōsolationem piorum. Præterea videmus hinc, quod longè aliter iudicat

iudicat Deus, aliter homo. Iacob externam pulchritudinem attendit, quemadmodum & mundus secundum exteriora iudicat, &c. Deus autem non est acceptor personarum, æquè illi placet deformis, vt pulchra, dumòdo pia sit. Aequè illi placet pauper, vt diues, &c. pulchritudo corporis coram Deo te non commendat, sicut nec deformitas corporis Deo te odiosum facit, non igitur de pulchritudine corporis gloriandum, nec de deformitate tristandum. Videmus etiam, quod Deus potissimum humilia & abiecta respicit, iuxta illud: Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit? &c. Erat Lia despecta coram hominibus, sed non coram Deo. Qui autem à Deo respicitur, beneficium eius sentit. Hinc statim subditur: Aperuit vuluam eius. Vbi obseruandum est, quod fecunditatem Deo ascribit, ac docet donum esse Dei, maximè vbi filios generamus & educamus Deo. Vbi autem tantum mundo generamus & educamus filios, præstaret non esse fecundum. Huc enim pertinet illud Christi: Melius *Matt. 26.* esset, si natus non fuisset homo ille. Obserua hic, quomodo Deus dona sua distribuatur, vt omnibus quidem det, sed nulli omnia. Sic Rachel pulchritudinem, sed non fecunditatem, Liæ autem, cui negauit pulchritudinem, maius dedit, scilicet fecunditatem, & quod ex ipsius stirpe Christus natus est. Noli igitur gloriari de donis tuis aut superbire. Sunt enim & alijs sua dona, & fortè meliora. Nec triteris, si non habes, quod in alijs vides. Nec enim ille habet, quod tibi datum est. Quilibet igitur pro gratia sibi data gratias agat. Nemo enim est, qui non plura acceperit, licet non omnia, ne superbiat. Huc pertinet, quod Paulus docet, vt per *Phil. 2.* humilitatem alter alterius sibi superiorem ducat, propterea, quod quilibet aliquid habet, quo alij carent. Quilibet igitur in altero Dei dona mire-

tur, laudet, nō inuideat. Cæterum, ideo Deus Lia fecit fœcundam, vt & ipsa consolationem acciperet pro sua despectione, & Iacob in amorem viri superbiens humiliaretur. Denique quemadmodum Lia quadruplicem tristitiam habebat. Videbatur enim nedum à populo, sed à viro & socero, insuper & à Deo despecta, sic & quadruplicem ei Deus dedit consolationem in quatuor filijs, vt dicere potuerit illud Dauidis: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Itidem in nobis facit Deus. Nunquam tantum aduersitatis imponit, quin tantū & plus consolationis largiatur, id quod quilibet experietur, si attēdat, qd mali patiatur, & contrā, quid boni habuerit & habeat. Fidelis Deus, qui non patitur nos tentari supra id, quod possumus, sed facit cum tentatione etiam prouentum, vt possumus sustinere.

Vidit Dominus afflictionem meam, &c.

Vide quā gratanter mulier hæc Dei dona agnoscit, ad singulas partes Deum laudat, & gratias agit. Nec his contenta, etiam filijs hinc nomina imponit, vt & ipsi & posterius eorum occasione habeant Deum laudādi. Pulchrè autem quatuor hæc verba seinuicem consequuntur: Vidit Dominus, Audiuit Dominus. Apponat Dominus. Et modo confitebor Domino. Vtinam & in nobis hæc verba seinuicem consequerentur. Videt quidem nos Dominus, exaudiet nos, apponat denique sua dona, sed pauci sunt, qui dicant, modo confitebor Domino. Et quid leuius à nobis exigere posset? ipse tria facit, à nobis nō nisi vnum exigit, idque admodum leue. Quid enim facilius, quam gratias agere, laudare benefactorem.

ALLEGORIA.

Iacob, qui tantas habuit promissiones, & Deum ipsum sibi assistentem, Christus est, in quo omnes promissio-

Psal. 93.

1. Cor. 10.

promissiones sunt, Amen & etiam. Idem Christus à patre missus est, vt vxorem acciperet, id est, humanum genus sibi conciliaret. Laban duas habes filias, vnā pulchram, aliā deformem, mundum significat, qui duos habebat populos, Iudæos & Gentes. Rachel Iudaicum populum significat, qui pulcher erat, habebat enim legem, cognitionem, & cultum Dei. Notus erat in Iudæa Deus. Lia gētilium populum significauit, qui propter idololatricam deformis erat. Maximè autem lippis erat oculis, quia cognitiōe Dei carebat & ratione cæcatus erat. Fons, ad quem Christus venit, scriptura sacra est, circa hunc fontem pastores pharisæi iacebant, nec tamen ouibus aquam scripturæ dabant. Iuxta illud: Ipsi non introistis, & eos qui intrabant prohibuistis. Hos Christus arguit & veram pascendi rationē edocuit. Denique ipsis cessantibus, ipse ouibus potum doctrinæ præbuit, in hoc opere versanti Christo primū occurrit Rachel, populus scilicet Iudaicus. Hunc populum Christus primò concupiuit, iuxta illud: Non sum missus, nisi ad oues domus Israel. Hunc populum Christus osculatus est, carnem ab ipsis sumēdo, & in propria persona ipsos docendo, miraculaq; faciēdo. Super hunc populum fleuit, iuxta illud: *Isa. 43.* Lamentauimus vobis, & non planxistis. Itē: *Quo. Philip. 2.* Quoties volui congregare filios tuos, &c. Pro hoc populo, imò p genere humano seruus factus est, iuxta illud: Seruire me fecisti in peccatis tuis, &c. Seruitus eius fuit, qd cum in forma Dei esset, seipsū exinaniuit, &c. Cum autē tempus esset, vt idē popul⁹ Christo iungeretur, triennio enim ipsis prædicauerat, altera irrupit, id est, gentilis populus, ac priores partes sumpsit. Non autem per se irrupit, sed à patre Deo, per prædicationem Apostolorū introducta. Et quamuis Christus gentilitatem non reiciat, egrè tamen fert, se frustra p Iudæis seruiuisse,

Rom. 9.

vnde & Paulus luget eorum obstinationem, & cetera. In fine tamen mundi etiam hunc populum Christus sibi adiunget, ut Paulus dicit: Roma. 11. Sed interim gentilis populus fructificat Christo, subindeque filios generat, qui eum patrem nominent.

MORALITER.

Dux sorores duplex est vita, actiua & contemplatiua. Lia quæ lippis oculis est, actiuam vitam significat, quæ laboriosa est, non venusta. Rachel autem pulchra, contemplatiuam, quæ in requie est. Cæterum Rachelem, id est, quietam & beatam vitam omnes & in primis quærimus, prius tamē in nocte huius vitæ oportet habere Liam, id est, actiuam vitam. Bis septem anni, bis septem sunt operā misericordiæ, spiritualia & corporalia, in quibus seruire non oportet.

Caput tricesimum.

Cernens autem Rachel, quod infecunda esset, inuidit sorori suæ, & ait marito suo: Da mihi liberos, alioquin moriar. Cui iratus respondit Iacob: Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui? At illa: Habeo, inquit, famulam Balam: ingredere ad illam, ut pariat super genua mea, & habeam ex illa filios. Deditque illi Balam in coniugium: quæ ingresso ad se viro, concepit et peperit filium. Dixitque Rachel: Iudicauit mihi Dominus, & exaudiuit vocem meam, datus mihi filium, & idcirco appellauit nomen eius Dan. Rursumque Bala concipiens, peperit alterum, pro quo ait Rachel: Comparauit me Dominus cum sorore mea & inualui: vocauitque eum Nephtali. Sentiens Lia, quod parere desisset. Zelpham ancillam suam marito tradidit. Quæ post conceptum edente filium, dixit: Felicititer, & idcirco vocauit nomen eius Gad. Peperit quoque Zelpha alterum. Dixitque Lia: Hoc pro beatitudine mea: Beatam quippe me dicent mulieres, propterea appellauit eum Aser. Egressus autem Ruben tempore messis triticeæ in agrum, reperit mandragoras: quas matri Liæ detulit. Dixitque Rachel, Da mihi partem de mandragoris filij tui. Illa respondit: Parumne tibi

tibi videtur, quod præripueris maritum mihi, nisi etiam mandragoras filij mei tuleris? Ait Rachel: Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Redeuntque ad vesperam Iacob de agro, egressa est in occursum eius Lia, & ait: Ad me, inquit, intrabis, quia mercede conduxisti te pro mandragoris filij mei. Dormiuitque cum ea, nocte illa. Et exaudiuit Deus preces eius: concepitque, & peperit filium quintum, & ait: Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam viro meo, appellauitque nomen eius Issachar. Rursum Lia concipiens, peperit sextum filium, & ait: Dotauit me Deus dote bona: etiam hac vice mecum erit maritus meus, eò quod genuerim ei sex filios: & idcirco appellauit nomen eius Zabulon. Post quem peperit filiam, nomine Dinam. Recordatus quoque Dominus Rachelis exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius. Quæ concepit, & peperit filium, dicens: Abstulit Deus opprobrium meum. Et vocauit nomen eius Ioseph dicens: Addat mihi Dominus filium alterum. Nato autem Ioseph, dixit Iacob socero suo: Dimitte me, ut reuertar in patriam meam, & ad terram meam. Da mihi uxores, & liberos meos, pro quibus seruiui tibi, ut abeam: tu verò nosti seruitutem, qua seruiui tibi. Ait illi Laban: Inueniā gratiam in conspectu tuo: experimento didici, quia benedixit mihi Deus propter te: constitue mercedem tuam, quam dem tibi. At ille respondit: Tu nosti, quomodo seruiuerim tibi, & quanta in manibus meis fuerit possessio tua. Modicum habuisti, antequam venire ad te, & nunc diues effectus es: benedixitque tibi Deus ad introitum meum: iustum est igitur, ut aliquando provideam domui meæ. Dixitque Laban: Quid tibi dabo? At ille ait: Nihil volo: sed si feceris, quod postulo, iterum pascam, & custodiam pecora tua. Gyra omnes greges tuos, & separa cunctas oves varias, & sparso vellere: & quodcumque furuum & maculosum, variumque fuerit, tam in ouibus quam in capris, erit merces mea. Respondebit mihi cras iustitia mea, quando placiti tempus aduenerit coram te: & omnia, quæ non fuerint varia, & maculosa, & furua, tam in ouibus, quam in capris, furti me argues. Dixitque Laban: Gratum habeo, quod petis. Et separauit in die illa capras, & oves, & hyrcos, & arietes varios, atque maculosos, cunctum autem gregem unicolorem, id est, albi & nigri velleris, tradidit in manu filiorum suorum. Et posuit spatium itineris trium dierum inter se & generum, qui pascebat re-

bat reliquos greges eius. Tollens ergo Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex plantanis, ex parte decorticavit eas: detractisque corticibus, in his, quæ spoliata fuerunt, candor apparuit: illa verò, quæ integra fuerant, viridia permanserunt: atque in hunc modum color effectus est varius. Posuitque eas in canalibus, ubi effundebatur aqua: ut cum venissent greges ad bibendum ante oculos haberent virgas, & in aspectu earum conciperent. Factumque est, ut in ipso calore coitus oves intuerentur virgas, & parerent maculosa, & varia, & diverso colore respersa. Divisitque gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum: erant autem alba et nigra quæque Laban: cetera verò Iacob, separatis inter se gregibus. Igitur quando primo tempore ascendebantur oves, ponebat Iacob virgas in canalibus aquarum ante oculos arietum & ovium, ut in earum contemplatione conciperent, quando vero serotina admissura erat, & conceptus exiremus, non ponebat eas. Factaque sunt ea, quæ erant serotina, Laban: & quæ primi temporis, Iacob. Dittatusque est homo ultra modum, & habuit greges multos, ancillas & servos, camelos & asinos.

Etiam hoc caput videtur admodum ridicula continere, & vix digna (secundum rationis iudicium) quæ posteris tanto studio cõmendarentur. Sic, inquam, iudicat caro, sed longè aliter iudicat Deus, qui sub rebus tam humilibus magna mysteria occultavit, suo tempore in lucem proferenda. In hoc igitur capite videmus, quàm certò & quàm abundè Deus promissiones suas impleat. Tot enim filios iusto huic dat, etiam vnde minimè sperasset, ut meritò dicere potuerit: Nunc video Deum veracem esse, & qui minimè fallat, quare & in alijs mihi promissis benè sperabo. Ideo autem tam copiosè iustum remunerat, quia diu & patienter expectauerat promissorum Dei impletionem. Discamus & nos hinc diuinis promissionibus non diffidere, sic tamen ut & nos patienter expectemus, & interim pietatem strenuè colamus.

Videns Rachel, quòd infæcunda esset, &c.

Magnum

Magnum hinc videmus sanctarum mulierum desiderium ædificandi populum Dei, adeò ut Rachel mortem præoptaret sterilitati. Timebat enim se à Deo reiectã, quæ indigna esset populū, vnde Christus nasciturus erat, ædificare. Non dubium enim est, quòd sanctus vir sæpius promissiones diuinas vxoribus suis inculcasset. Quanquã quod Rachel hic dicit, partim ex immenso desiderio habèdi liberos, partim ex æmulatione erga sororem, partim etiam ex muliebri impatientia dixit: ut vel hinc videamus etiam sanctos non omninò affectibus caruisse. Vnde & Christus etiam Apostolis dixit: Qui lotus est, adhuc indiget, ut pedes lauet, id est, *Iohan. 13.* affectus expurget, &c. Cæterum hoc desiderium sanctarum mulierum fidelis quisque habere debet spiritualiter, ut scilicet omni studio curet semè verbi Dei propagare, non infructuosum finire, Christo filios generare spirituales, & in bonis operibus fructificare, &c.

Nunquid pro Deo ego sum? &c.

Irafcitur sanctus, sed non peccat: Irafcitur enim vicij, non personæ. Hinc David: Irafcimini & nolite peccare, &c. Deinde quamuis Rachelem impendiò diligeret, non tamen fert blasphemiam. Qui enim diligit vxorem plusquam me, ait Christus, non est me dignus. Discant hinc Christiani, quid vxoribus & filijs debeant, non tantum amorè, sed etiam disciplinã & doctrinam. Obseruandū etiam hoc, quòd Rachelem quidem arguit, non tamen importunè, quemadmodum infani quidam faciunt, sed verbis eam arguit, nec tantum arguit, sed etiam docet. Deus, inquit, priuauit te fructu, quasi dicat: Sicut Deo soli adscribenda est fœcunditas, ita patienter ferenda est sterilitas. Non est, quòd à me expectes filios, sed à Deo querèdi sunt. Querèdi autem non blasphemiam aut importuni-

Q 9 4

tate,

Esai. 66.

tate, sed humilitate & deuotis precibus. Humiles enim exaudiet Deus.

Habeo, inquit, ancillam Balam, &c.

Omnia hæc ideò tam diligenter scripsit Moses, ne quis offendatur in eo, quòd iustus hic tot vxores accepit, si enim dixisset Moses eum quatuor habuisse vxores, duas sorores, & duas ancillas, quis non mali aliquid de illo suspicaretur? Nunc autem, quia tam diligenter describit, quòd vnam tantum quæsierit, alias autem vel fraude circumuentus, vel vxorum precibus exoratus acceperit, omnis scādali occasio remota est. Videmus enim, quòd non ex lasciuia hoc fecit, sed amore prolis & ex ordinatione Dei, qui sanctum hunc supra modum multiplicare proposuerat. Nemo tamen hoc exemplum imitari debet, nisi & ipse tales habeat promissiones, & ad talia eum elegerit Deus. Videmus etiam hic sanctas mulieres non voluptatem, sed prolem quæsiuisse, alio qui nunquam famulas suas viro admisisissent.

Quæ concepit, & peperit filium, &c.

Matt. 10.

Diligenter describit Moses patriarcharum ortus, numerum, & ordinem, & nomina, propterea, quòd futuri erant capita populi illius, cuius tota scriptura fecit mentionem. Ob eandem causam etiam Euangelistæ quam diligentissimè exprimere voluerunt nomina Apostolorum, qui patres futuri erant spiritualis populi. Deinde etiam nomina patriarcharum tam diligenter exprimuntur, vt nos spiritualiter ea exprimamus. Quilibet enim fidelis debet esse Ruben, id est, filius visionis, qui & videat Deum, & dignus sit, qui videatur à Deo. Debet item esse Simeon, id est, audiens & obediens Deo. Debet esse Leui, id est, additus & applicatus seruitio Dei. Item Iuda, id est, confitens. Dan, id est, iudicans seipsum, &c. & sic per singula. Obseruandum iterum hic, quòd sanctæ illæ mulieres ad quemlibet

quemlibet partum gratias agunt, & Dei mentionem faciunt. Imò etiam hinc nomina filijs imponunt, vt & posteri haberent occasionem laudandi Deum. Obseruandum etiam hoc, quòd Iacob ancillas quidem accipit, sed nihilominus eas sinit in seruitio manere, & veris vxoribus subiectas esse. Carnalibus enim non prodest, imò obest libertas, id quod nunc videmus. Melius igitur est, vt seruitute premantur & cohibeantur, quam vt excusso fræno in omnia vitia se præcipitent.

Re cordatus est Dominus Rachelis, &c.

Iam enim satis humiliata erat. Prius superbierrat, de duobus, scilicet, de pulchritudine, & de viri fauore. Nunc vbi experta est vtrunque vanum esse, ad Deum conuersa exauditur, &c. Sic superbis Deus resistit, humilibus dat gratiam, & spiritum humiliatum non despicit. Sic autem Rachel parere incipiente, Lia, quæ citò incoeperat parere, cessauit, sic etiam nunc multi sunt, qui cū primis Euangelium receperunt, qui iam toti frigent, & infœcundi sunt facti. Nā quæ citò maturescunt, citò pereunt, & præcoqui fructus rarò ad maturitatem perueniunt. Sunt deinde, qui serò & tardè veniunt, sed post longam sterilitatem multum fructus adferunt, prioresque anteuertunt. Sic Paulus nouissimus quidem fuit in vocatione Apostolorum, sed plus omnibus laborauit.

ALLEGORICE.

Duodecim patriarchæ figuræ fuerunt duodecim Apostolorum. Iacob multos filios habuit, sed non ex vna vxore, & Christus multos habet filios, sed non ex vno populo aut regione. Mulieres inter se certabant, quæ plures filios Iacobo pareret, & Ecclesiæ certatim filios Christo generare studet. Iacob filios etiam ex ancillis habuit, & Christo etiam mali pastores filios interdum generant, prædicant enim alijs, & ipsi reprobi efficiuntur.

Qq 5

Et

Joan. 6.
Matt. 8.

Et quemadmodum Bala & Zelpha filios quidem Iacobo pariunt, sed ipsæ manent ancillæ. Sic hijs quidem bona prædicant, & ipsi mali manent. 5 Iacob ad hæreditatem admisit etiam ex ancillis genitos: Et Christus omnes ad se conuersos suscipit, qualiscunque vita præcesserit. Omnis qui uenit ad me, non eijciam foras. Et iterum: Multi uenient ab Oriëte, &c. & recumbent cum Abraham, 6 &c. Iacob duas habuit uxores, quarû una pulchra erat, altera deformis. Et Christi spõsa internè quidem pulchra est, ut Rachel, propter gratiam spiritus sancti, sed externè deformis est, propter crucem & aduersitates. Cæterùm, sicut Liæ nihil obsuit deformitas, sed eò fœcundior fuit: sic Ecclesiæ prodest aduersitas, & tunc vel maximè fructificat, cum maximè premitur. Iacob & liberas & ancillas habet, è quibus filios suscipit, & Christus habet veros pastores & mercenarios, utrosq; tolerat, dummodo filios sibi generent. Hæc omnia præfigurata fuerunt in hac historia.

Dimitte me, ut reuertar in locum, &c.

Hactenus Moses diffusè descripsit, quomodo Deus promissionem suam impleuerit de multiplicando semine ipsius Iacob. Nunc consequenter describit, quomodo etiã alias promissiones iusto illi factas adimpleuerit, & primò, quomodo ipsum multiplicauerit in bonis tēporalibus. Nã etiã hoc ei promiserat. Omnia autem hæc eò tendunt, ut certi simus Deum non fallere in promissis suis, ubi nos in uocatione perstiterimus, quemadmodum iustus ille Iacob. Vide autem iterum probitatem ipsius Iacob. Primò, non ante ad patrem reuerti cogitauit, quàm Ioseph natus esset, hoc est, post finem secundi septennij. Quamuis enim iniuste secum actum sciret, uoluit tamen fidem seruare, nec perfidiam perfidia vindicare. Atque hæc sunt, quæ maximè ad Christianum pertinent, scilicet ut

u^{er}ax

u^{er}ax sit in uerbis. Sit sermo uester est est, nō non, *Matt. 5.* fidelis in opere & seruitio debito, ut Paulus docet. *Ephe. 6.* Non seipsum vindicet, non malos imitetur, sed vincat in bono malum. Omnia hæc iustus hic præstitit. Deinde non uolenter & insalutato hospite abducit uxores suas, sed prius veniam precatus, uolebat cum pace discedere. Ideo iuri suo in plerisque cedebat. Hoc est, quod Paulus monet: *Rom. 12.* Quantum in uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Sic sanctus ille, quantumuis coram Deo magnus esset, nullum tamen signum arrogantiae aut perturbati animi ostendit. Imo ne quid sinistra suspicetur Laban, tres causas affert sui discessus: Primò, reuertar, inquit, in locum meum, &c. quasi dicat: Non te contemno, non ad aliquem alium me transfero, sed ad patres meos. Scis me nō ob id huc uenisse, ut semper hic manerem, sed sumpta uxore ad patrem reuerterer. Obserua hic, quod terram, in qua pater suus peregrinabatur, præfert terræ, in qua olim omnis parentela Abraham habitauerat: Malens cum sanctis peregrinari, quàm cum impijs multa possidere. Secundò modicum, inquit, habuisti, antequam uenirem, nunc autem diues factus es, quasi dicat: Non amplius opus habes meo seruitio, quandoquidem iam diues effectus es. Admonet autem eum & pristinae paupertatis, & præsentis abundantia, simulq; indicat Deum hoc præstitisse propter iustitiam ipsius Iacob: ut vel sic eum ad colendum Deum, & amplectendam iustitiam induceret. Ad dit tertio. Tempus est, ut prouideam domui meæ. *1. Tim. 5.* Qui enim suorum curam non habet, infideli deterior est. Nihil autem aliud petit, quàm uxores suas. Mercedis nullam mentionem facit, contemptor mundanorum, sciebat se Deum habere propitium: qui sibi non defecturus esset, etiam si Laban nihil ei mercedis adderet. Postremò, ne Laban grauctus

grauetur filias à se dimittere, admonet eum serui-
tij sui. Tu, inquit, nosti, quomodo seruierim tibi,
&c. Omnia hæc iustus facit, vt cum pace disce-
dere possit, quanquam ne sic quidem hoc impe-
trare potuit. Sic pij, quanquam in plærisque suo
iuri cedāt, ac etiam cum incommodo suo pacem
quærant, non tamen cessant impij eos infestare.
Pius etiam cum suo incommodo pacem quærit,
Impius autem solùm sua quærit, etiam si totus
mundus perturbandus, & ad discordiam prouo-
candus esset.

Inueniam gratiam in oculis tuis, &c.

Inuitus eum dimittit, quia senserat eius præ-
sentiam sibi vtilem. Verissimè enim etiam malis
vtilis sunt boni, quantumuis mundus hoc non a-
gnoscat, postquam autem pij ab impijs separabū-
tur, apparebit, quantum pij profuerint impijs. Sic
Laban inuitus fatetur Dominum sibi benedixisse
ad introitum ipsius Iacob. Quamuis autem La-
ban mercedem vltro offerret, noluit tamen Iacob
aliam mercedem, quàm à Deo & natura. Quic-
quid, inquit, Deus dederit, erit merces mea. Deni-
que addit.

Respondet mihi cras Iustitia mea, &c.

Quasi dicat: Videbis quid Dominus pro mer-
cedē sit præparaturus. Si fideliter seruiero tibi, Do-
minus digno me præmio donabit. Sin autem, fe-
ram, quod ipse dederit. Sic iustus nō dubitabit de
præmio. Scit enim apud Deum esse respectum o-
perum bonorum: quemadmodū & supra ad Cain
dictum est. Nonne si benè egeris, recipies? *Quam-*
uis autem Iacob rem omnem Deo & naturæ cō-
mendasset, tamen etiam suam addit industriam,
ne tentet Deum. Virgas enim imposuit canalibus,
&c. Nec in hoc peccauit. Primò, quia instinctu Dei
hoc fecit, vt patet sequenti capite. Deinde Deus
ipsum

Matt. 13.

Gene. 4.

ipsum factum confirmavit, dās effectum rei. Præ-
tereà Iacob non aliena vi, aut furto, vel dolo ra-
puit, sed sua cum industria sine contentione ad se
traxit. Poterat iure cum Laban contendere. Nam
quatuordecim annis seruierat ei, ne tantillū qui-
dem mercedis recipiens, insuper & duas ei filias
adiunxerat Laban, nihil omnino dotis dans. Po-
stremò etiam ipsæ filiæ tot annis seruire coactæ
sunt. Multa igitur ei debebat Laban: sed cū ni-
hil redderet, licitum erat Iacob sua occultè ad se
trahere: id quod fecit, non tamen malis medijs,
sed naturalibus, rem omnem Deo commendans
vel committens. Nec detractauit Laban cōditio-
nem, videbatur enim pro ipso facere, sed exitus rei
aliter indicauit. Sic mundus, qui in omnibus vi-
detur meliorem conditionem habere, in fine se
deceptum videbit. Contrà, pijs omnia benè succe-
dent in fine, quantumcunque nunc peiorem vi-
dentur habere conditionem.

Ditatus itaque est homo supra modum, &c.

Hæc summa est totius historiæ. Ideo enim tot
verbis vsus est Moses, vt ostenderet Iacob à Deo
ditatum iuxta promissionem sibi factam.

ALLEGORICE.

Christus verè pistor est, quo nullus fidelior in-
uentus est, Laban, id est, mundus, pauper erat, an-
tequam Christus veniret. Nunc autem propter
Christum omnibus bonis abundat, benedixit e-
nim nos Deus omni benedictione spirituali. *Gre-
Christi varij coloris est, quamuis enim vnum &*
idem sit semē verbi Dei, quo regenerantur Chri-
stiani, varia tamen dona sunt gratiarum. Christus
nedum gregem suum potat aqua verbi Dei, sed in
aqua ponit virgas, id est, exempla sanctorum, par-
tim decorticata, partim non: hoc est: profert ex-
empla interdum secundum historiam, aliquando
secundum allegoriam, quando cortex literæ ni-

mium

*Ephes. 1.
1. Cor. 12.*

mium durus videtur. Hinc igitur cōcipiunt fideles animæ fœtus varios, varias virtutes & dona gratiarum. Postremò sicut Iacob propter suum fidele seruitium supra modum ditatus est. Sic Christus: propterea, quòd se humiliavit, & cæt. Data est ei potestas in coelo & in terra.

Caput tricesimum primum.

Postquam autem audiuit verba filiorum Laban dicentium: Tulit Iacob omnia, quæ fuerunt patris nostri, & de illius facultate ditatus, factus est inebriatus: animaduertit quoque faciem Laban, quòd non esset erga se, sicut heri & nudius tertius, maximè dicente sibi Domino: Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eroque tecum: Misit, & vocauit Rachel & Liam in agrum, vbi pascebat greges, dixitque eis: Video faciem patris vestri, quòd non sit erga me, sicut heri & nudius tertius. Deus autem patris mei fuit mecum. Et ipsæ vobis, quòd totis viribus seruiuerim patri vestro. Sed & pater vester circumuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus: & tamen non dimisit eum Deus, vt noceret mihi. Si quando dixit: Variæ erunt mercedes tue: pariebant omnes oues varios fœtus, quando verò è contrario ait: Alba quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererunt. Tulitque Deus substantiam patris vestri, & dedit mihi. Postquam enim conceptus ouium temporis aduenerat, leuaui oculos meos, & vidi in somnis ascendentes mares super feminas, varios & maculosos, & diuersorum colorum. Dixitque angelus Dei ad me in somnis, Iacob? Et ego respondi: Adsum. Qui ait: Leua oculos tuos, & vide vniuersos masculos ascendentes super fœminas, varios, maculosos, atque respersos. Vidi enim omnia, quæ fecit tibi Laban. Ego sum Deus Bethel, vbi vnixisti lapidem, & votum vouisti mihi. Nunc ergo surge, & egredere de terra hac reuertens in terram natiuitatis tuæ. Responderuntque Rachel & Lia: Nūquid habemus residui quicquam in facultatibus, et hereditate domus patris nostri? Nonne quasi alienas reputauit nos, & vendidit, comeditque pretium nostrum? Sed Deus tulit opes patris nostri, & eas tradidit nobis, ac filiis nostris: vnde omnia, quæ præcepit tibi Deus

fac.

fac. Surrexit itaque Iacob: & impositis liberis, ac coniugibus suis super camelos, abiit. Tulitque omnem substantiam suam, & greges, & quicquid in Mesopotamia acquisierat pergens ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. Eo tempore ierat Laban ad tondendas oues, & Rachel furata est idola patris sui. Noluitque Iacob confiteri socrero suo, quòd fugeret. Cumque abiisset tam ipse, quam omnia, quæ iuris sui erant, & amne transmissio pergeret contra montem Galaad: nunciatū est Laban tertio die, quòd fugeret Iacob. Qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem: & cōprehendit eum in monte Galaad. Viditque in somnis dicentem sibi Dominum: Caue ne quicquam asperè loquaris contra Iacob. Iamque Iacob extēderat in monte tabernaculum: cumque ille consecutus fuisset eum cum fratribus suis, in eodem monte Galaad fixit tentorium. Et dixit ad Iacob: Quare ita egisti, vt clam me abigeres filias meas, quasi captiuas gladio? Cur ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi: vt prosequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis? Nō es passus, vt oscularer filios meos & filias: stultè operatus es & nunc quidē. Valet manus mea reddere tibi malū: sed Deus patris tui heri dixit mihi: Caue ne loquaris contra Iacob quicquam durius. Esto, ad tuos ire cupiebas, & desiderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es deos meos? Respondit Iacob: Quòd in scio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas. Quòd autem furum me arguis: apud quemcunque inueneris deos tuos, necetur coram fratribus nostris, scrutare, quicquid tuorum apud me inueneris aufer. Hæc dicens ignorabat, quòd Rachel furata esset idola. Ingressus itaque Laban tabernaculum Iacob & Lie, & vtriusque famulæ, non inuenit. Cumque intrasset tentorium Rachelis, illa festinans abscondit idola subter stramenta cameli, & sedit desuper: scrutantique omne tentorium, & nihil inuenienti, ait: Ne irascatur Dominus meus, quòd coram te assurgere nequeo: quia iuxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi. Sic delusa sollicitudo querentis est. Tumensque Iacob cum iurgio ait: Quam ob culpam meam, & ob quod peccatum meum sic exarsisti post me, & scrutatus es omnem suppellectilem meam? Quid inuenisti de cuncta substantia domus tuæ? pone hic coram fratribus meis, & fratribus tuis, & iudicent inter me & te. Idcirco viginti annis fuit tecum?

tecum? oues tuæ, & capræ steriles non fuerunt, arietes gregis tibi non comedi, nec captum à bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam: quicquid furtim peribat, à me exigebas: die noctuque æstu urebar, & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Sicque per viginti annos in domo tua seruiui tibi, quatuordecim pro filiabus, et sex pro gregibus tuis: immutasti quoque mercedem meam decem vicibus. Nisi Deus patris mei Abraham, & timor Isaac affuisset mihi, forsitan modò nudum me dimisisses: afflictionem meam, & laborem manuum mearum respexit Deus, & arguit te heri. Respondit ei Laban: Filie mee & filij, & greges tui, et omnia, quæ ernis, mea sunt: quid possum facere filiis & nepotibus meis? Veri ergo, & ineamus sedus: ut sit in testimonium inter me & te. Tulit itaque Iacob lapidem, & erexit illum in titulum. Dixitque fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, comederuntque super eum. Quem vocauit Laban Tumulum testis, & Iacob, Aceruum testimonij, vterque iuxta proprietatē lingue suæ. Dixitque Laban: Tumulus iste erit testis inter me & te hodie, & idcirco appellatum est nomen eius Galaad, id est, Tumulus testis. Intueatur & iudicet Dominus inter nos, quando recesserimus à vobis, si afflixeris filias meas, & si introduxeris alias uxores super eas: nullus sermonis nostri testis est absque Deo, qui præsens respicit. Dixitque rursus ad Iacob: En tumulus hic, & lapis, quem erexi inter me et te, testis erit: tumulus, inquam, iste & lapis sint in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te: aut tu præterieris malum mihi cogitans. Deus Abraham, & Deus Nachor iudicet inter nos, Deus patris eorum. Iurauit ergo Iacob per timorē patris sui Isaac: immolatisque victimis in monte, vocauit fratres suos, ut ederēt panem. Qui cum comedissent, manserunt ibi. Laban verò de nocte consurgens, osculatus est filios & filias suas, & benedixit illis: reuersusque est in locum suum.

Superiori capite Moses re ipsa ostēdit, quomodo Deus iusto Iacob duas illas promissiones impleuit: Nēpè, quòd dixerat, benedicam te, & multiplicabo te, nunc in hoc capitulo ostēdit, quomodo etiam tertiam impleuerat, nempe reducam te ad locum istum. Vbi primò videbimus, quam

quàm securus incedat etiā in medijs periculis, qui Deum habet propitium. Magna enim & plura pericula iusto huic in suo hoc reditu occurrunt, sed vbique illæsus euadit. Dixerat enim Deus: Ego reducam te & custodiam, &c. Hinc igitur discamus & nos fidere diuinis promissis, sed ita, vt simul etiam iustitiā colamus, alioqui frustrā sperabimus. Deinde in hoc capite videbimus naturam & conditiones tam fidelium, quam infidelium, vt hos quidem vitemus, illos autem imitemur. Postremo, docebit nos caput hoc, quomodo mundum relinquamus, ac ad Deum patrem reuertamur. Item, quid nobis in via ad patrem expectandum sit, & quomodo prorūpere possimus.

Postquam autem audiuit verba filiorum

Laban, &c.

Ingenium mundi hīc videmus in filiis Laban, quem enim maximè diligere debebant, hunc persequuntur, odiunt, criminantur. Viginti annis seruierat ipse Iacob, sed nunc hanc mercedem reportat. Nihil melius à mundo expectent pij, cōtra eos est & fuit semper ingratiſſimus mundus, qui ipsi maximè profuerunt. Exemplo igitur ipsius Iacob discamus fortiter ferre ingratiſſitudinem mundi. Imò discamus potius seruire Deo, qui seruatoribus suis certò reddet mercedem. Signanter autē criminantur Iacob, quòd bona patris eorum ad se traxerit, cum cōtra ipse bona ipsorum vehementer auxerit, vt supra Laban ipse testatus est. Sic pij tametsi mundo maximè profint, tamen vt maximè perniciosi odiuntur. Videmus hīc quoque quantum mali secum ferant diuitiæ, quamdiu Iacob pauper erat, nemo inuidebat: Nunc autē cum diues factus sit, odiunt eum. Sic inuidia semper comitatur diuitias & gloriam. Meritò igitur diuitias Christus cōparat spinis. Postremo videmus hīc, quid

R r

vbi

ubi vera crimina non inuenit. Nec solùm filij Laban odiunt Iacobum, sed etiam ipse Laban, quam inuidiam vel ipsa facies eius prodebat. Sic enim natura comparatum est, vt talis sit frōs & vultus, quale est pectus. Inuidus sibi detractū putat, quicquid alij accrescit, nescit suis esse contentus, non potest videre aliorum prosperitatem. Cæterū hæc inuidia filiorum Laban profuit ipsi Iacob. Nam extimulauit eum ad repetendam terram, quam Deus ipsi promiserat, alioqui diuti⁹ in terra Chaldæorum mansisset. Suprà enim cū molliter ad huc tractaretur à Laban, & audiret: Inueniā gratiam coram te, &c. tardauit reuerti, & dixit: Si feceris, quod postulo, iterum pascā gregem tuum. Nunc autem cū inhumaniter tractatur, cogitat reuerti ad patrem. Idem nobis contingit, quam diu mundus nobis arridet, ne cogitamus quidem ipsam relinquere, aut patriam verā repetere. Cū autem aduersa ingruunt, tunc cogitamus & Deū & patriam celestem: incipimus odire & fastidire mundum, vt infidum & incertum. Hinc in Osee dicitur: Sepiam viam tuam spinis, &c. tunc dicit: Vadam & reuertar ad virum meum priorem, &c. Et iterum in tribulatione sua mane consurgēt, & dicent: Venite, reuertamur ad Dominum, &c. Sic filij Israel, quam diu bene tractabātur in Aegypto, ne cogitabant quidem terram promissam, cū autem opprimerentur dura seruitute, tunc desiderabant ad promissam terram proficisci. Prima ergo utilitas tribulationum est, quod nos & Dei & veræ patriæ nōstræ commonefaciunt, & quasi ad Deum ire nos compellunt. Nec ob aliam causam Deus electis suis tantas aduersitates contingere permittit, quam vt vel sic cogantur mundum fugere.

Reuertere ad terram patrum tuorum, &c.

Nedum aduersis cum cogit Deus ad repetendam pa-

57. c. 30.

Osee. 2.

Osee. 6.

dam patriam, sed etiam verbis monet, & promissis allicit: Idem nobis facit. Vbique enim admone mur relinquere mundum, querere Deum, vt cū Ioannes dicit: Nolite diligere mundum, &c. & iterum: Fugite è Babylone, &c. Denique magna nobis promittuntur. Qui sequitur, inquit, me, non ambulat in tenebris, &c. Vide autem verè pium huius iusti animum, quantumuis aduersitatibus premeretur, non tamen discessit, donec Deus preciperet. Adeo totus pendeat à Deo, eiusque prouidentia. Videmus item, quam prope sit Dominus afflictis. Non dubium est, quin Iacob varijs cogitationibus æstuauerit, & quid potissimum sequeretur, quomodoque euaderet, dubitauerit, & ecce Dominus adest, p ipso curans. Singula aut verba emphasim habēt. Primò reuertere ad terrā tuorū patrum, quasi dicat, scis te nō in patria esse, scis tibi aliam terram promissam, quid hic tādū moraris neglecto patre & patria? Idē nobis dicitur, cū mundo immerſi sumus, &c. Secundò, ego, inquit, tecū sum, ne Iacob diceret: Quomodo hinc possum discedere tot aduersarijs circumdatus, &c. Ego, inquit, tecū sum. Et ne diceret, quis ergo tu es? subdit in sequētibus: Ego sum Deus Bethel, &c. quo verbo primò innuit, se adhuc meminisse promissorum suorū, quasi dicat, ego sum is, qui tam magna tibi promisi in Bethel. Eorum promissorū nondum oblitus sum, sed adhuc rata apud me & fixa manēt. Deinde cū addit: vbi vnixisti lapidē, indicat se etiam nunc meminisse cultus diuini, quem Iacob ibi egerat. Vbi clarè videmus apud Deum esse respectum bonorum operum, contra nostrates hæreticos, qui bonis operibus in totum suam efficaciam detrahunt, idque falsissimè. Neminem igitur pigeat bona opera facere, cū hic videamus ea in perpetua memoria esse apud Deū. Videt Deus bona opera, videt & mala, & vtraque

1. Ioan. 28

Zach. 2.

Ioan. 8.

54. c. 28.

Zach. 2.
Matt. 10.

suo tempore pro merito præmiabit. In fine addit: Vidi omnia, quæ fecit tibi Laban, omnia, inquit: Verè magna consolatio piorum, huc pertinet illud propheticum: Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Et illud Evangelicum: Vestri capilli capitis omnes numerati sunt, &c. Obserua, quod Deus dicit, se vidisse omnia, quæ iniuste passus est Iacob, & tamen tam diu tacuit. Sic etiam cum Deus non statim nos liberet & vindicet, certi tamen sumus, quod omnia videt, & suo tempore aderit. Nō igitur est, quod nos ipsos vindicemus, cum Deus Iudex iustus omnia videat. Mihi, inquit, vindictā, & ego retribuam, sed in tempore.

Deut. 32.

Misit ergo Iacob, & vocauit uxores, &c.

Ad vnam & primam admonitionem Dei paratus erat Iacob domum Laban relinquere, & patriam repetere. Nos vix quotidianis admonitionibus permouemur. Imò plerique nostrum, adeo mundo sunt addicti, vt omnia contemnant. Cæterum, quantumuis Iacob paratus esset recedere, prius tamen curat, vt & alios secum ducere possit. Sic enim vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Et nemo sua tantum querere debet. Hinc & supra ad Loth dictum: Si habes hic quenquam tuorum, &c. educ tecum, &c. Uxores autem potissimum educere cupit Iacob, vt quæ ipsi magis coniunctæ essent. Qui enim suorum curam non habet, infideli deterior est. Deinde ipsas potissimum vocat, quia spes erat ipsas non reluctaturas. Et quanquam hic timere poterat eas non secuturas è domo paterna, tamen tentat nec diffidit. Sic de nullo desperandum. Sic agricola nescit quidam, an semē proiectum crescat vel non, tamen in spe seminat, sic nobis faciendum. Pulchram autem concionem vxoribus suis facit Iacob, vt persuadere ipsis possit. Primò enim perfidiam & malitiam ipsius Laban illis declarat. Ex facie, inquit, video ipsum mihi malè

Eccle. 17.

Gen. 19.

1. Tim. 5.

hi malè velle, & nescio quid mali moliri, & ne videatur temerè iudicare, re ipsa probat malitiam ipsius. Mutauit, inquit, mercedem meam decem vicibus. Sic enim diuites cum pauperibus agere consueuerunt, quod neque pacta, neque fœdera, nec promissa seruant, nisi quantum in rem ipsorum sit. Hinc Ethnicus: Noui ego, inquit, vestra illa verba, *Terentius in Phormione,* volo nolo: nolo volo, quod modò ratum erat, irritum sit. Deinde Iacob vxoribus suis Dei bonitatem & curam erga se declarat. Dominus, inquit, mecum fuit, Dominus prohibuit patrem vestrum, &c. Dominus dedit mihi substantiā patris vestri, quasi dicat, quia & patris vestri malitiā, & Dei mei bonitatem expertus sum, statui apud me Dei mandatum sequi relicto patre vestro, quod vtinam & vobis persuadere possem. Hæc est concio illa, qua vsque hodie excitamur ad relinquendum mundum, & seruiendum Deo. Scriptura enim vbique nobis ob oculos ponit mundi malitiam, vanitatem, incertitudinem. Contrà, Dei bonitatem, vt hanc sequamur, illam autem fugiamus. Signanter autem de mundo verum est, quod mercedem nostram mutat, quod decipit, &c. Contrà, de Deo verissimè dicitur, quod nobiscum est, quod vocat, quod aduersarios prohibet, quod denique benefacit nobis.

Nunquid habemus quicquam residui, &c.

Ad vnam & primam admonitionem paratæ sunt & domum paternam relinquere, & ignotam regionem petere, seseque diuinis promissis commendare, quod vtinam exemplum plures imitarètur, maximè cum spiritus sanctus clamet, in Psalmo. Audi filia & vide, & obliuiscere domum patris tui, &c. Pulchrè autem agnoscunt malitiam patris sui. Nullam, inquiunt, ab eo hæreditatem habemus: nihil in domo eius possidemus, sed tanquam famulæ hætenus seruiuimus, vt alienas nos tractat,

Psal 44.

denique vendidit nos, & precium nostrum ipse comedit, ipse fruitur, deinde agnoscunt Dei in se beneficentiam. Dominus, inquiunt, tulit substantiam patris nostri, & dedit nobis, &c. Ex his concludunt: omnia, quæ tibi præcepit Deus, fac, cupiunt educi è terra incredulorum, & inferi populo Dei. Quod si & nos agnosceremus mundi perfidiam, & Dei bonitatem, & nos spontè sequeremur. Vere enim nihil proprium habemus in domo patris nostri, id est, in mundo, etiam si omnia mundi bona acquiramus: nihil enim eorum nostrum est, nihil nobiscum ferimus. Iuxta Pauli sententiã. Deinde verè vt extraneos nos habet, imò vendit, & grauissimæ seruituti subijcit: quare fugiamus. Vide quantum Iacob profecit vna admonitione, quam tamen nos non curamus, vnde Christus improperat: Cantauimus vobis & nõ saltastis, &c. Sed quis tandem finis erit? Audi Christum: Amen dico vobis, quia Sodomis remissius erit in die iudicij, &c.

Surrexit itaque Iacob, &c.

Habito verbo Dei & consensu vxoris, non expectat, donec Laban abeundi copiam faciat, imò nec verbo ipsum dignatur, sed pergit. Sic ad Deum properantes non attendamus, num mundo placeat nec ne, sed verbo Dei obediamus sine mora. Hinc Christus discipulis etiam prohibet, ne quem in via salutent, nimirum ne impediuntur, aut retardentur à bono proposito. Laban auaritiæ & voluptati studebat, interim Iacob ad patrem pergit. Sic dum mundus sua quærit, pii regnum cælorum rapiunt. Imò dū mundus non sentit, transit tempus gratiæ, perdit oportunitatem salutis adipiscendæ. Imponit autem Iacob vxores & paruulos teneros camelis, vt vel hinc discant Euangelici pastores infirmorum rationem habere. Hinc Paulus: Infirmum in fide suscipite, &c. Aufert etiam secum gregem suum, nec aliquid relinquit, quod

ad se

1. Tim. 6.

Matt. 11.
Ibidem.

Matt. 9.

Rom. 15.

ad se pertinebat. Sic euangelicus pastor, nec minimam ouiculam relinquat, vel negligat. Exemplo Christi, qui nonaginta nouem oues reliquit, & vnã perditam triginta tribus annis magno labore quæsiuit. *Luc. 15.*

Rachel autem furata est idola patris, &c.

Hoc fecit, vel vt patri occasionem idolatrandi præriperet, vel ne omninò expers esset paternæ hereditatis, quamuis aliqui volunt, quòd tanquã infirma adhuc in fide idola acceperit, vt ea coleret. Cæterum, non opus est hoc pluribus excusare, peccauerunt nonnunquam & sancti. Inferius autem dicitur, quòd tam ipsa, quàm alij ex familia Iacob idola omnia abiecerunt, vt vel hic locum habere possit illud Pauli: Saluata est mulier infidelis per virum fidelem, &c. Pulchrè autem mysterio congruit, quòd Rachel recedens idola patris furatur, sic enim fidelis quisque mundum ad meliora conuertere nequit, tamen ad minus idola aufert, maiora peccata impedit, vel peccandi occasiones quantum potest impijs præripit. Allegoricè autem hic reditus Iacob præfigurauit ascensionem Christi, qui ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, & cæt. Phariseis item tonsioni ouium intendentibus Christus abduxit ecclesiam. In fine autem mundi perfectè omnes suos è mundo ducet in regnum suum, vel inuito Laban. *Infr. 35.* *1. Cor. 7.* *Psal. 67.*

Nunciatum est Laban die tertio, &c.

Hoc primum periculum imminet proficiscentibus ad veram patriam, quòd mundus eos insequitur ac retrahere cupit: idque multipliciter. Primum, si mundo incipias dissimiliter viuere, inimicum eum habebis, quantumuis te prius amaauerit. Deinde diabolus princeps mundi contra te omnem suam potestatem excitabit, quemadmodum olim Pharaõ dicebat: Cur dimisimus Israel, &c. *Exod. 14.*

R r 4

Hinc

1. Pet. 5.

Hinc Petrus ait: Aduersarius vester diabolus querens circuit, quem deuoret. Quod si horum nihil te impediatur, nec odium scilicet mundi, nec insidie diaboli, tamen sequitur te Laban, id est, mundus. Imò mundum tecum portas & habes, id est, radicem omnis peccati & prauitatis, ad iram, superbiam, auaritiam, luxuriam, &c. Denique sicut Iacob iam transmissio amne, & tot diebus elapsis putabat se euasisse, iamq; figebat tabernacula, nihil minus timens, quam Laban insecuturum, & tamen iam iamque aderat persecutor, sic cum putamur nos maximè securos, maximè imminet hostis. Vnde Paulus: Noli altum sapere, sed time. Et qui stat, videat ne cadat.

Rom. 11.

Cave ne quicquam asperè loquaris, &c.

Sperabat impius Laban se iam iam voluntatem suam contra Iacobum impleturum, sed Deus obstat. Sic Deus in tempore suo adest, & sicut Iacob nesciente Deus aduersarium eius corripit, sic etià nunc & semper facit electis suis Deus. Alioquin Deus non etiam nunc impediret diabolum, quis nostrum persistere posset? Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, & cetera per totum. Vide autem, quid ei loquatur Deus. Primò, non nominat cum suo nomine, quia non nouerat eum ex nomine, non erat scriptus in libro vitæ. Deinde nihil consolatorium ei loquitur, sed tantum minatur. Sic impijs Deus loquitur in ira tantum. Postremò, non tantum prohibet, ne mali quid iusto faciat, sed etiam ne asperè ei loquatur. Quæ omnia eo tendunt, vt videamus, quomodo Deus curet pro suis, iuxta illud: Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.

Psal. 120.

Et dixit Laban, quare ita egisti, &c.

Iam diuina virtute retinebatur Laban, ne posset iusto incommodare. Non ea intentione secutus fuerat Laban, vt tantum verbis cum ipso ex-

postu.

postularet, sed vt ipsum reduceret violenter, aut saltem spoliaret. Iam enim videbatur occasionem spoliandi iusti habere, quod hactenus habere non potuerat. (Sic enim mundus semper occasionem nocendi querit.) Verum cum iam putaret se animum suum explere posse, à Deo impeditur, vt præter verba nihil mali facere possit. Et qui magna vi & comitiua venerat, nunc videt & experitur se nihil posse. Tam facile Deus impiorum conatus impedire potest. Videmus hic, quam nil possit, vel diaboli, vel mundi potentia contra iustos, nisi ipse Deus permittat. Imò Deo custodiente nulla creatura nocere potest. Sicut tres pueros lædere non potuit ignis quantumcunq; magnus, nec Daniëlem leones. Meritò igitur Christus dicit: Noli timere eos, qui postquam occiderint corpus, non habent amplius quid faciant. Timete autem eum, qui postquam occiderit, potestatem habet mittere in gehennam, &c. In verbis autem Laban iterum videmus ingenium mundi. Primò enim, quamuis sciret se perfidia sua causam dedisse iusto fugiendi, ingenuam tamen dissimulat, & omnem culpam in iustum reijcit, & cum deberet deprecari culpam, ac iustum reconciliare, vtrò eum arguit. Sic mundus sua peccata dissimulat, & omnem culpam in pios reijcit. Sic Achab Heliam criminatur, quod turbaret Israel, cum ipse impius rex peccatis suis causa esset malorum. Deinde Laban fingit se a-

Dan. 3.

Dan. 6.

Luc. 12.

3. Reg. 18.

Eccles. 2.

Rr 5

genium

genium ostendit, cui stultum videtur, quicquid pij faciunt. Non stultè egit iustus patriam repetendo, sed stultè agit mundus cœlestem patriam contēnendo. Postremò, magnæ arrogantia est, quod subdit: Et nunc valet manus mea tibi reddere malum, &c. Sic enim mundus semper præsumit de potentia, cum sciat se nihil contra Deum posse. Arrogantia, inquit, tua plusquam fortitudo tua. Finaliter tamen velit nolit, confiteri cogitur veritatem, se videlicet à Domino prohibitum. Sicut Balaam inuitus, & cōtra voluntatem suam Israelitas laudat.

Quòd inscio te profectus sum timui, &c.

Modestissimè satisfacit ad obiecta respondendo. Non de iniurijs conqueritur, ne iratum plus incitaret ad iram. Sermo enim mollis frangit iram: Durus autem suscitatur rixas. Sic iustus mauult de iure suo concedere, quàm rixas suscitare vel fouere. Et quamuis sciret se Deum propitium habere, vititur tamen etiam humanis medijs ad leniendam iram soceri, eiusq; importunitatem euadendam. Non sic Deo fidendum, ut humana contēnamus media. Deinde ex magna confidentia bonæ conscientia permittit omnia sua scrutari. Tam mundas manus pij homines habere debent à rebus alienis, ut dicere possint: Gloria nostra hæc est testimonium conscientia nostræ, ut etiam si mundani omnia ipsorum verba & facta excutiāt, nihil tamen mali in ipsis inuenire possint. Quis aut tam mundas habet manus à contactu alienorū bonorum? Quis est hic, & laudabimus eum? Quis gloriabitur castū se habere cor? Prætereà iustitia sancti patriarchæ etiam ex hoc patet, quòd ipsa pœnam statuit in furem idolorum, nec leuem pœnā, sed mortem. Vnde patet, quòd non condescenderet familie suæ ad peccata, imò quòd non dissimularet, quāquam punierit. Iustus enim non est, qui pecca-

Esa. 16.

Num. 23.

Prov. 15.

2. Cor. 1.

Eccle. 3.

Prov. 24.

peccata aliorum dissimulat, & non arguit, cū possit emendare. Signanter autē ex verbo hoc liquet, quòd non tolerauerit idolatriam in sua familia. Imò quātum detestatus sit idolatriam, quòd eam morte puniendam censet. Et meritò quidem: Si enim iuste aliqui Iudæorū idcirco in bello corruerunt, quia sub vestibus suis habebant de denarijs idolorū, quantò iustius necari debuit, qui ipsa idola furatus erat. Et si morte dignus est, qui idola colit, quantò magis, qui pro amore idolatriæ furtū facit. Dānat hæc seueritas iusti parētes, imò quoscunq; superiores, qui peccata dissimulant, tolerāt, imò & fouent in suis: tantū abest, ut corrigant.

Ingressus itaque Laban, &c.

Adhuc inuidia se prodit. Imò iam primū mortis occasionē quærit Laban, sanguinem sitit, maxime ipsius Iacob, ideo eius tabernaculum primò scrutatur, sed frustra. Sic frustra mundus pij calumnias struit. Quòd autem Rachel idola abscondit, nō tam muliebri sagacitate, quàm diuina providentia factum est. Deo nimirum pro sancto curante, ne in nouum periculum veniret. Nec opus est hic Rachel mendacium excusare, cum maiora interdū peccata in sanctis inueniamus, ut adulterium in Dauide, &c. Moraliter curemus & nos, ne diabolus quicquam sui in nobis inueniat, exēplo Christi, qui dixit: Venit princeps mūdi huius, & in me nō habet quicquid. Quòd si quid adhuc de regno principis mundi habemus, studeamus abscondere per pœnitentiā, & super ipsum sedere per mortificationem veteris hominis.

Iratu Iacob contra Laban, &c.

Irafcitur sanctus, sed non peccat, iuxta monitum psalmi: irascitur vicijs, non personæ. Videbat socerum nondum desistere à malo: ideo magna fiducia eum arguit, ut vel sic ad agnitionem sui veniret Laban. Tunc autem arguit iustus, cum iam

Mach. 12.

2. Reg. 11.

Psal. 40.

iam

iam scrutata omni suppellectile sua mundus inuen-
tus fuerat. Sic is rectè alios arguit, qui in seipso ir-
reprehensibilis est. Recenset autem iustus vitam
suam & labores, non vt seipsum commendet, sed
vt Laban hinc discat se malè facere & fecisse. Ob
eandem causam etiam ingratitude meminit,
quam perpetrasset fuerat, vt vel sic rubore perfunde-
retur Laban, ac peccatum suum agnosceret. Om-
nibus modis enim agendum est, vt impij ad agni-
tionem proprij reatus adducantur. In vita autem
sua iustus nihil aliud recenset, quàm labores &
cruce[m]. Sic sanctorum vita perpetuam habet cru-
cem. Quòd autem dicit, æstu vrgebar & gelu, &c.
Arguit ociosos & malos pastores, qui infirma nò
consolidant, gregem negligunt, &c. cum interim
lacte & lana potiantur. Si tanta cura Iacob paut
greges irracionales, quanta cura pascendæ sunt
oues, quas Christus suo sanguine redemit. Felix
pastor, qui in officio suo iustum hunc Iacob imi-
tatur, infelicissimus, qui non imitatur. In fine iu-
stus Dei mentionem facit, idque egregijs titulis,
nisi, inquit, Deus Abraham, & timor Isaac affuis-
set mihi, &c. Timorem autem Isaac dicit, eò quòd
Isaac Deum timeret & filios timorem Dei docuis-
set. Nisi, inquit, Deus, quem patres mei coluerunt
mihi affuisset: subindicans hunc verum Deum esse,
& cetera. Deinde subdit: Sed Deus vidit humilitatem
meam, & laborem meum. Hoc autem obseruan-
dum contra eos, qui dicunt, nullum esse respectum
operum nostrorum apud Deum.

Filij & filie, & omnia, quæ habes mea sunt, &c.

Quantumuis admonitus esset Laban, nondum
tamen agnoscit & confitetur se quicquam mali
fecisse. Sic mundus nunquam malitiam suam a-
gnoscit aut confitetur, sed semper dissimulat, tue-
tur, vel admonitus ad alia se vertit, quemadmo-
dum hic Laban facit: Non detrectat autem Iacob
etiam

Ezech. 34.

etiam cum impio foedus ferire. Sic enim Paulus
iubet, vt cum omnibus, quantum in nobis est, pa-
cem habeamus. Cæterum, foedus quidem cū La-
ban ferit iustus, sed non consentit in malum, nihil
aliud ab eo exigebatur, quàm ne ipsi socero nocce-
ret, aut filias suas malè tractaret. In hoc facilè cō-
sentit iustus, nullo modo cōsensurus, si iniquum
& impium aliquid exegisset ab eo Laban. Nō igitur
foedus hoc patrocinator impijs illis principi-
bus, qui nedum cum malis, sed & cum infidelibus
foedera iungunt, idque malis conditionibus con-
tra obedientiam. Imò cum damno totius Eccle-
siæ: tātum ne subesse cogantur, &c. Fugiebat qui-
dem olim etiam Dauid ad infideles, nempe ad re-
gem Geth, sed interim nihil contra fratres suos &
pietatem faciebat, vt habetur in libro Regum Di-
ligenter autem Moses hoc foedus inter Iacob &
Laban describit, propter posteros, Iudæos scilicet
& Syros. Videmus autem etiam hinc, magna olim
religione foedera iniri solita, nec sine inuocatione
nominis diuini, vt vel sic fortius seruarentur. De-
nique etiam signum foederis erigunt, cumulum
scilicet lapidum, & eundem quasi consecrant, co-
medentes super illum, vt posteri per hoc admo-
nerentur. Iurat autem Iacob per timorem patris
sui, id est, per Deum, quæ pater suus colebat. Adi-
git Laban Iacobum, vt iuraret, imò eum diris de-
uouet, ipse tamen non legitur iurasse. Sic impij
multa exigunt à pijs, ipsi nihil præstant.

Laban verò mane consurgens, &c.

Prius vt lupus irruerat, nunc osculo finit. Tam
potens est Deus. Sic luctum vertit in gaudium, vn-
de & Psalmista dicit: In tribulatione dilatasti me.
Meritò igitur Esaias dicit: Quis tu, vt timeas ab ho-
mine mortali, & oblitus es Dei creatoris tui? Me-
ritò item dictum fuit de Iuliano: Nubecula est, ci-
tò transiet. Deum itaque plus timeamus, cuius ira
non

Rom. 12.

1. Reg. 27.

*Psal 4.
Esa. 5.*

Esa. 28.
Abac. 2.

non nubecula, sed nubes est: nec citò transit, sed in perpetuum manet super impios. Summa, hic tandem sensit Iacob promissionē impletam, quā dixerat Dominus, tecum sum. Qui igitur credit, non festinet. Si motam fecerit Dominus, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit, &c.

Caput tricesimum secundum.

Iacob autem abiit in itinere, quod cœperat: fueruntque ei obuiam Angeli Dei. Quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc, & appellauit nomen loci illius Mahanaim, id est, Castra. Misit autem & nuncios ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regionem Edom: præcepitque eis dicens: Sic loquimini domino meo Esau: Hæc dicit frater tuus Iacob: Apud Laban peregrinatus sum, & fui vsque ad præsentē diem. Habeo boues, & asinos, & oves, & seruos, & ancillas: mittoque nunc legationē ad dominum meū, vt inueniā gratiam in conspectu tuo. Reuersi que sunt nuncij ad Iacob dicentes: Venimus ad Esau fratrem tuum, & ecce properat in occursum tuū cum quadringentis viris. Timuit Iacob valdè: & perterritus diuisit populum, qui secū erat, greges quoque & oves, & boues, & camelos in duas turmas, dicens: Si venerit Esau ad vnā turmam, & percusserit eam, alia turma, quæ reliqua est, saluabitur. Dixitque Iacob: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac: Domine qui dixisti mihi: Reuerte in terram tuam, & in locū natiuitatis tuæ, & benefaciam tibi: minor sum curæ tuis miserationibus tuis, & veritate tua, quam expleuisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis regredior. Erue me de manu fratris mei Esau, quia valdè eum timeo: ne fortè veniens percutiat matrem cum filijs. Tu locutus es, quòd benefaceres mihi, & dilatares semen meum sicut arenam maris, quæ præ multitudine numerari nō potest. Cumque dormisset ibi nocte illa, separauit de his, quæ habebat, munera Esau fratri suo, capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, & arietes viginti, camelos fœtas cū pulis suis triginta, vaccas quadraginta, & tauros viginti, asinas viginti, & pullos earum decem. Et misit per manus seruorum suorum singulos seorsum greges, dixitque pueris suis: Antecedite me

ditte me, & sit spatium inter gregem & gregem. Et præcepit priori dicens: Si obuium habueris fratrem meum Esau, & interrogauerit te. Cuius es? aut quò vadis? aut: Cuius sunt ista, quæ sequeris? respondebis: Serui tui Iacob, munera misit domino suo Esau, ipse quoque post nos venit. Similiter dedit mandata secundo, & tertio, & cunctis, qui sequebantur greges, dicens: Iisdem verbis loquimini ad Esau, cum inueneritis eum. Et addetis: Ipse quoque seruus tuus Iacob, iter nostrum insequitur, dixit enim: Placabo illum muneribus, quæ præcedunt, & postea videbo illum, forsitan propitiabitur mihi. Præcesserunt itaque munera ante eum, ipse verò mansit nocte illa in castris. Cumque maturè surrexisset, tulit duas vxores suas, & totidē famulas cum vndecim filijs, & transiuit Vadū Laboc. Traductis que omnibus, quæ ad se pertinebant, mansit solus: & ecce vir luctabatur cū eo vsque manè. Qui cum videret, quòd eū superare non posset, tetigit neruū femoris eius, & statim emarcuit. Dixitque ad eum: Dimitte me, iam enim ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixerit mihi. Ait ergo: Quod nomen est tibi? Respondit: Iacob. At ille, nequaquā, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quantò magis contra homines præualebis? Interrogauit eum Iacob: Dic mihi, quo appellaris nomine? Respondit: Cur queris nomen meum? Et benedixit ei in eodem loco. Vocauitque Iacob nomē loci illius Phanuel, dicens: Vidi Dominum facie ad facie, & salua facta est anima mea. Ortusque est ei statim sol, postquā transgressus est Phanuel: ipse verò claudicabat pede. Quā ob causam non comedunt neruum filij Israel, qui emarcuit in femore Iacob, vsque in præsentē diem, eò quòd tetigerit neruum femoris eius, & obstupuerit.

Hoc capite profequitur Moses historiā reditus ipsius Iacob, vbi primò videbimus, quòd verè dixerit Iob, militiam esse vitam hominis super terram. Cessante enim vna tentatione succedit alia, & plerunq; maior. Videbimus è regione, quàm præfens sit Deus iustis, in afflictione positus. Prætereà videbimus, pio homini maius periculum esse à falsis fratribus, quàm ab extraneis, id quòd in Iacob ostenditur Ecclesia plus satis ex-

perta

Iob. 7.

perta est, & etiam nunc experitur. Insuper docebit nos hoc caput, quid faciat tētatio, & quòd nō constare in ea possit etiam pius homo, nisi diuina gratia suffulciatur, & crebris consolationibus fo-ueatur, vnde nō immeritò Christus discipulis dicit: *Orate ne intretis in tentationem.*

Matt. 26.

Iacob autem pergebat itinere, quod cœperat, &c.

Pulchrè hoc exordium opponitur ei, quod in fine præcedentis capituli dictum est: Laban confurgens reuersus est, Iacob autem perrexit ulterius. In hoc enim differunt pij ab impijs, quòd pij progrediuntur semper ad ea, quæ ante ipsos sunt, impij autem retrocedunt. Non simpliciter autem progreditur Iacob, sed eo itinere, quod cœperat, nempe ad patrem & patriam, hoc enim tantū laudabile est. Alioqui etiam impij progrediuntur in suis peccatis, donec veniant in profundū. Verum sic progredi est retrogredi. De Laban igitur nullam amplius facit mentionem Moses, propterea, quòd egressus est, huiusmodi enim homines indigni sunt, quorum fiat mētio apud posteros. De Iacob autem progrediente plura adhuc dicit. Iustus enim æterna memoria dignus est.

Phil. 3.

Psal. 111.

Obuiam fuerunt ei angeli Dei, &c.

Nihil tale vidit Laban, quia retrocessit. Solis enim progredientibus in via Dei apparent angeli, imò & Deus ipse, iuxta illud: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Hoc igitur iam tertio consolatus est Deus iustum in sua peregrinatione. Primo enim verbis consolatus est. Secundo, aduersariū impediuit, ipsum scilicet Laban, nunc tertio etiam angelos mittit. Verè magnifica consolatio: Nihil tale vel petere aut sperare ausus fuisset sanctus vir, imò nunquam cogitasset tam prope sibi adesse angelos. Sic enim in tentatione videmur nobis soli, & ab omnibus derelicti, cum interim & Deus & angeli nobiscum

Psal. 83.

sunt, vn-

sunt, vnde & Helizæus: *Plures, inquit, nobiscum sunt, quàm cum illis.* Et Psalmista: *Immittet vel castrametabitur angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Ideò autem angeli obuiam venerunt iusto, vt consolationem acciperet post terrorem, quem ex insectatione soceri cœperat. Sic enim Deus mortificat & viuificat, postque pluuiam serenitatem inducit, & post luctum gaudium. Quis enim dubitet ex conspectu angelorum iustum insigniter consolatum & exhilaratum fuisse. Deinde etiam ideo obuiam veniunt angeli iusto, vt hinc confortaretur ad futuram tentationem, quæ iam imminebat. Sic enim & nos nunc multipliciter verbo suo consolatur, vt inde robur concipiamus aduersus futuras tentationes mortis & inferni, quæ certo nobis occurrēt, quãuis pauci diuinis consolationibus in hunc finem vtantur. Præterea etiam ideo iusto apparuerunt angeli, vt sciamus in via Dei ambulatibus certo adesse angelos, etiam si ipsos non videamus, sed in hac sola via assunt, alibi nihil minus. Vnde & Christus: *Gaudium, inquit, est angelis Dei super vno peccatore pœnitentiã agente.* Obserua, quòd non missi dicuntur hic angeli, sed venisse, vt vel hinc videamus eorum affectum. Ad nos quanquã veraciter à Deo missi fuerint, qui angelis suis mandauit de fidelibus, &c. Nec simpliciter dicit vnum angelum aut duos obuiam venisse, sed plures, ad maiorem iusti & nostram consolationem. Nec dicit: *Apparuerunt ei angeli,* quemadmodum supra de Abraham & Loth dicitur, sed *venerunt ei obuiam,* quòd insigne sonat victoris & emeriti, cui pro gloria triumphi pompa cœlestis obuiam procedens, festiua exceptione latum obsequium præbuerit. Per hoc autem præostensum est, quòd post obedientiæ laborem cuique viro fideli superest supernis illum reuelationibus glorificari, & cœle-

4. Reg. 6.
Psal. 33.

Luc. 15.

Psal. 9.

Gene. 18.

S s

stium

stium spirituum crebra visitatione iam in hac vita remunerari. Sic ipse Christus postquam tentationes euicit, exceptus est victor ab angelis. Reliquit enim eum tentator, & angeli accedentes ministrarunt ei. Sic pro mundo suo quique electorum, quanto superiores hominibus fiunt, tantum proximi Deo effecti, ministerio fruuntur angelorum. *Quod* omnes, ut Paulus ait, sunt administratorij spiritus, &c. Locus autem ipse, ubi angelorum visitatio declaratur Ecclesiae secretum est, qui & recte Manaim, id est, castra dicitur. Nam & ipsa Ecclesia terribilis est, ut castrorum acies ordinata. In fine autem & reuertentibus est prelio perfecte implebitur illud: Obuiam fuerunt ei angeli Dei. Vide autem etiam hic pium iusti animum. Statim enim agnouit angelos. Castra, inquit, Dei sunt haec. At quoties nobis occurrunt angeli, bona inspirantes & consolantes, nec tamen eos agnoscimus. Deinde iustus etiam loco illi nomen dat, ut etiam posterius huius rei admoneantur ad laudem Dei, & suam ipsorum consolationem. Non satis habuit iustus pro se gratias agere, nisi etiam posteros ad hoc inuitaret.

Misit etiam nuntium ad Esau fratrem suum, &c.

Quamuis angelica apparitione abunde consolatus fuerat iustus, nondum tamen a tentationibus liber erat. Sperare potuisset in occursum angelorum iam se tuto peruenire posse ad patrem. Sed ecce alia tentatio & maior. In mentem ueniebat ira fratris sui. Sciebat carnales non facile obliuisci iniuriarum, sciebat fratrem suum iam potentem & diuitem effectum. Videbat non aliud iter sibi patere, nisi per terminos ipsius Esau. Sciebat se tanta turba non posse occulte transire & fallere. Videbat demum se imparem viribus, vim vi repellere non posse, ad consueta igitur arma confugit, humilitatem scilicet & modestiam, nuncios

mittit:

mittit: praenit ipsum Esau: quamuis nihil ei deberet, pacem petit: idque admodum electis verbis, quae etiam quantumuis iratum emollire possent. Sic dicitis domino meo Esau, &c. Primo dominum eum nominat, seipsum illi subijciens, cum tamen sciret sibi dominum competere. Deinde admonet eum fraternitatis: Hec mandat frater tuus Iacob. Tertio, peregrinationem suam diuturnam ob oculos ponit, ut magis emolliat eum. Quarto, dicit se habere oues & pecora, ne Esau suspicetur ipsum ad paternam hereditatem anhelare. Postremo, pacem petit. Vide quantum negocij incumbat iusto, ut secure transire possit per mundum. Nullum melius consilium excogitare potuisset iustus hic. Sic enim & Christus docet: Discite, inquit, a me, *Matt. 23* quia mitis sum & humilis corde. Hic igitur uides mira Dei opera. Esau qui benedictionem perdidit, iam dudum diues & potens erat, Iacob autem, qui benedictionem consequutus fuerat, adhuc peregrinus erat, nec domum quidem habens. Quis non hic dubitasset de benedictione. Verum sic agit Deus, quod impij statim crescunt, magni fiunt, sed etiam statim deijciuntur. Contra, pijs paulatim crescunt, sed tamen perpetuo manent. Summa, quantumuis Esau externe videatur plus habere, ac securius uiuere, quam Iacob, reuera tamen Iacob longe plura habebat interne, multoque securior erat, habens scilicet Deum, &c. Non igitur secundum externa, sed secundum interna iudicandum est.

Reuersi sunt inimici, &c.

Volunt aliqui Esau bona uoluntate vel intentione motum fratri occurrisse, quod tamen non admodum uerisimile est. Alioqui Iacob non tantopere timuisset, imo Esau frustra secum quadringentos viros adduxisset. Apparet igitur, quod ea intentione exierit, qua olim dixerat: Venient

dies luctus patris mei, & interficiã fratrem meum. Iam videbat fratrem in manibus habere, nec ipsũ aliquo modo effugere posse. Iam conabatur vi & potentia benedictionem recuperare, nihil minus cogitans, quã angelos suos cum fratre suo esse, interim Deus dissimulat, permittit eum in magna superbia exire, sed infra dicitur, quod facile violentiam eius contuderit. Sic olim Pharaos, Sennacherib, Antiochus, &c. sæuire & superbire ad tempus permitti sunt, sed in ipso suo impio conatu impediti. Itidem & nunc Deus superbiam impiorum cõtunderet, si pietatem coleremus. Videmus hic etiã, quid sit mundus. Primò, quò magis se humiliat Iacob, eò magis superbit Esau. Sic faciunt impij. Secundo, frustra petierat Iacob sibi ignosci, seque ad gratiam recipi. Tertiò, etiã post viginti annos ira adhuc occupat animum Esau, cum Iacob supra tam facile ignouerit ipsi Laban. Piorum enim conditio est statim ignoscere & facile, vnde Christus: Diligite inimicos vestros, &c. Impium autem & diabolicum est irã retinere. Vnde scriptura hoc vbique prohibet. Sol, inquit Paulus, non occidat super iracundiam vestram.

Eph. 4.

Timuit Iacob valdè, &c.

Hic noua occurrit tentatio. Sic enim in via ad patrem duo genera aduersariorũ patimur. Mundus à tergo sequitur reducere volens, à fronte viã obsident falsi fratres, iter nostrum impedire volentes. Cæterum sicut Iacob plus timuit fratrem occurrentem, quã Laban persequentem (fratrũ enim iræ & inimicitie intentissimæ sunt) sic pio homini plus periculi imminet à falsis fratribus, quã à paganis & gentilibus: id quod Ecclesia nõ semel experta est, & nunc experitur. Hic igitur videmus, quid faciat tentatio, & quam sæpè etiam robustissimos dericiat. Paulò antè angelis obuiantibus fortis erat Iacob. Nunc autem ad vnum ru-

morem

morem ita pusillanimis efficitur, vt fermè desperet. Hoc autem ideo permittit Deus, & etiam nunc permittit, vt sciamus, & auxilium in tribulationibus esse donum Dei, quod nõ ex nobis habemus. Deinde vt non superbiamus.

Diuisit populum in duas partes, &c.

Diligenter obseruandum, quid iustus hic agat, & quibus medijs aduersus imminentem tēpestatem se muniat. Primò, non ad arma externa currit, nec vim vi repellere studet, sed ad patientiam se disponit. Arma enim militiae nostræ non carnalia sunt, &c. Non tamen ociosè cessat, sed etiã humana media adhibet, ne videatur tentare Deum. Non tamen humanis medijs confidit, sed ad orationem confugit. hoc enim certissimum medium est. Sic enim & Christus fecit & docuit, nec simpliciter tantum, & ore tenus orat, sed perfectissima oratione, quæ omnes cõditiones habet ex auditu dignas. Sic enim angustia rectè & ex animo orare docet. Primò beneuolentiam captat, cum dicit: Deus Abraham, &c. nominat eum Deum & Dominum. Secundo, beneficia accepta recolit, in baculo meo transiui Iordanem istum, &c. Tertiò, admonet Deum promissionum, idque subinde repetit: Tu dixisti reuertere. Quarto, agnoscit suam infirmitatem, minor sum omnibus miserationibus. Quintò orat: Erue me Domine de manu fratris. Sextò, nõ tantum pro se, sed pro alijs. Ne percutiat matrem cum filijs: timebat, ne occiso semine benedicto Christus non veniret. Hæ sunt veræ conditiones orationum, quas vtinam attendere mus. Non enim deest nobis Esau persequens, ac non solum filios, sed & matrem Ecclesiam perdere volens, &c.

2. Cor. 106

Matt. 26.

Separauit etiam ex his, quæ habebat bona, &c.

Etiam hoc medio vtitur, studet eum placare donis. Impij enim munera diligunt: vnde huiusmo-

S s 3

di homi.

Matt. 5.

di hominibus, qui donis mouentur, non est committenda potestas. Discamus & nos concordare cum aduersario, dum sumus in via, &c. Omniaq; parati simus expendere, vt securè cum nostris ad patrem peruenire possimus. Obseruandū hic etiā, quā diues effectus fuerat Iacob, qui fratri è gregibus suis tot capita donarit, nempe quingenta sexaginta, tā copiosè Deus suos benedicit, imò tā diuites nos facit benedictio Domini. Obseruandū item, quòd Iacob non curat iacturam facere gregis, dummodo homines seruentur, quo facto dānantur impij pastores, qui plus curant tēporalia, quā animarum salutem.

PROM. 10.

Cumque manē surrexisset, tulit vxores, &c.

Non sine causa Iacob hanc noctē duxit insomnem. Iam enim implēdæ erant promissiones Dei, iam peruenerat ad Iordanem, iam ingredi incipiebat terram promissam, qua tota nocte orauit, partim, vt foelix esset ingressus in terram promissam, partim vt iam fermè terminum attingens nō impediretur ab Esau, partim etiam orauit pro posteris suis, quorum aduersitates iam præuidebat. Maiorem iustus hic curam salutis habebat, quā nos, qui altè stertimus, persuadentes nobis omnia salua esse, nihilque opus oratione & vigilia. Non considerantes illud psalmi: Sic memor fui tui super stratum meum. In matutinis meditabor in te. Itē, media nocte surgebā ad confitendū tibi. Discamus hic in exordio operis nostri precari à Deo foelicē successum. Discamus cū ad Iordanē, id est, mortē appropinquamus, fortius orare, inuigilare, ne tunc impediamur à diabolo omnes vias insidente. Tunc enim vel maximè opus habemus Dei auxilio, etiam si tota vita in vijs Domini incessimus. Solus autem remanet Iacob, vt bonus pastor, & diligens paterfamilias sollicitus, ne quis suorum vltra fluuium & extra terrā promissam

Psal. 62.

Psal. 118.

missam remaneret: quod vtinam imitarentur pastores Euangelici. Deinde etiam ideo solus remansit, vt secretius oraret & feruentius. Quòd autem Moses tam diligenter describit, & ordinatè, quos transmisit Iacob per fluuium, nempe vxores, ancillas, filios, pecora: ideo fecit, vt videamus, quòd gloriosus redeat Iacob, qui tam humilis & pauper à patre exierat. Nec enim vel ipse Iacob sperare, aut petere tanta ausus fuisset. Si dederit, inquit, mihi Dominus panem & vestimentum: erit mihi Dominus in Deum, & cetera. nihil maius petebat, sed Deus ex sua bonitate multa plura dedit. Verū igitur est illud Psalmi: Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. *Gene. 28. & Psal. 76.*

Et ecce vir luctabatur cum eo vsque manē, &c.

Dicunt Iudæi hunc fuisse angelum, ipsi⁹ Esau custodem, qui tentauerit impedire transitum ipsius Iacob, & benedictiones transferre in Esau. Alij dicunt, quòd fuerit angelus ipsius Iacob, qui voluerit ipsum relinquere propter diffidentiam, quamobrem Iacob luctans eum retinere nitebatur. Huc adducunt illud Osæ: Inuoluit ad angelum: fleuit & rogauit eum, scilicet, ne discederet à se. Alij dicunt, quòd tantum fuerit spiritualis lucta, qualem sæpè experimur in orationibus, spe & timore inter se concertantibus, vel qualem Christus sustinuit in orto, cū sanguinem sudaret. *Osæ. 12. & Luc. 22.* Quanquam autem Iacob verè senserit huiusmodi luctam in spiritu, ex litera tamen apparet, quòd etiam corporalis luctatio fuit. Infrā enim dicitur, quòd angelus tetigit neruum foemoris Iacob. Sic enim solent luctatores agere, vt etiam si victi fuerint, tamen etiam victor non illæsus abscedat. Vide igitur mira Dei consilia & opera, præceperat iusto, vt in patriam reuerteretur, & tamen perpetuis eum tentationibus subiicit, multa impedimenta ei obijcit, vt sanctus dubitare potuisset, nū

Exod. 5.

verè à Deo vocatus, an delusus esset. Et nos igitur, de vocatione Dei non dubitemus, sed pergamus in ea: exēplo Iacob, & si non semper ex animi sententia res procedat. Tentat enim nos Dominus, & finaliter nobis aderit. Deinde consolaturus iustum Dominus, prius eum in maiores angustias conijcit. Sic enim facere solet, vt prius deducat in infernum, postea reducat. Sic Israelitas liberaturus in maius periculum coniecit, vt Mosi irasceretur, qui liberationis mētionem fecerat. Sic etiam hic iustum in summam angustiam coniecit. Primò enim cūm pavidos etiam sonus folij cadentis terreat, quis dubitet iustum hunc iam animo timidum exterritum esse: cūm angelus in eum, nihil tale cogitantem irrueret, & prosternere conaretur, deinde horribile est, vel spiritum audire. At hic cum spiritu cogitur luctari. Præterea nondum sciebat bonus ne vel malus esset spiritus, nec sciebat, quid intenderet, an eū totaliter occidere vellet, vel non. Denique in nocte & solus erat: vt interim taceam, quod internè etiam spiritualem luctā sentiebat: per hunc enim insultum angeli poterat cogitare etiam Deum sibi iratum, & à se recessisse, quo nihil horribilius. Sic igitur vir ille vndiq; tentatus, internè & externè videbat nedū homines, sed etiam angelos, imò & Deum ipsum sibi obistere, & tamen persistit nec cedit, solo nimirū verbo suffultus, quod Dominus dixerat: Tecum ero, & benefaciam tibi. Cogitabat enim quantumcunque omnia aduersari videantur, tamen scio, quod Deus mentiri non potest. Scio, quod me vocauerit, &c. Hæc erat ipsius consolatio: hæc ipsius fortitudo. In hac pugna veraciter sensit fortitudinē verbi diuini, quam extra tentationem nemo perfecte sentit. Fide igitur in verbum Dei omnis tentatio vincitur, sed ea fide, quam iustus hic habuit, nempe, quæ operibus decorata fuit, non ea, quam

pseudo-

pseudochristiani iactant citra opera. Per hanc igitur luctam Deus iusto ostendere voluit orationē eius esse exauditam, & quod Esau nihil contra ipsum præualiturus esset, quasi dicat, quid times fratrem tuum hominem, qui tantum externam potentiam producit contra te, cūm tu maiorem fortitudinem habeas, nempe spiritualem, eaque arma, quæ potentia sunt Deo, ad demoliendam etiam spirituum malorum potestatem, &c. Quibus igitur armis contra me in hac lucta vsus es, nempe fide, patientia, alijsque virtutibus, eisdem vttere contra fratrem tuum, & viceris. Omnia hæc etiam nobis dicta esse sciamus. Deinde per hanc luctam præfiguratus fuit status Israelitici populi vsque ad aduentum Christi, qui talis fuit, quod propter peccata populi sæpe Deus voluit recedere, & dudum recessisset, nisi Iacob eum retinisset. Huc pertinet, quod sæpè comminatus est, se populum relicturum propter peccata. Semper tamē à fidelibus illius populi retentus fuit. Sic primò eum tenuit Moses, sic postea eū tenuit Helias, Jeremias, & alij. In summa, lōgo & perpetuo luctamine retentus est Deus ab illo populo, nec antè dimissus, donec cōpleret benedictiones suas, dando benedictionem illam, in qua benedicerentur oēs gentes, Christum scilicet, &c. Deinde hæc lucta adumbravit vitam Christianā, quæ nihil aliud est, quam lucta, in qua aliquando vincimur. Fœlix qui in ea lucta sic armatus est, vt Iacob, is enim tandem omnia aduersa perrumpit, ac etiam Deum vincit, non ipsius potētiam, hoc enim est impossibile: sed id, quod in propria conscientia sentit, Deum scilicet sibi iratum, seque damnandum, &c.

Tetigit nervum fœmoris eius, &c.

Qui in lucta se videt victum, saltem hoc agit, si potest, ne victor ille sus abeat. Sic angelus hic agit. Deinde etiam verbis quasi infirmior dicit: Dimitte me,

SS 5

te me,

2. Cor. 101

Exod. 32.

te me, quia aurora est. Nolebat enim ab alijs videri, qui hoc spectaculo indigni erant. Et verbo igitur & facto ostendit se victum, ad consolationem iusti, & vt nobis commendaret fidei & patientiæ fortitudinem. Obseruandum, quòd Iacob vsque ad auroram luctatus est: persistamus & nos, donec lux diuini auxiliij illustret nobis.

Non dimittam te, nisi benedixeris mihi, &c.

Vox verè Christiana est, quasi dicat, quia in magno timore sum & angustia, non dimittam semel compræhensum, nisi me ex hac angustia liberet. Sic qui Deum semel compræhendit, non dimittat eum nisi benedixerit, id est, gratiam dederit. Non quidem perpetuò hic eum retinere possumus, vt non interdum se occultet & abeat, sed contentos oportet esse benedictione eius. In futura autem vita dicet sponsa simpliciter: Tenui eum, nec dimittam, & cæt.

Rant. 3.

Non vocaberis ultra Iacob, sed Israel, &c.

Sensus est, quasi dicat: Nequaquã ultra Iacob, id est, supplantator vocaberis: quod nomen Esau tibi virio vertit, quasi cum eo insidijs, & astu egeris. Non enim mecum insidijs, non malis artibus, non supplantatione mecum luctatus es, sed verè æquo Marte, & solidis viribus. Est autem occulta confortatio ipsius Iacob, ne fratrem metuat, cum sit tam fortis pugil, ideò subiungit: Si enim contra Deum fortis fuisti, &c. Hic igitur iterum videmus, quòd Deus non temerè, & sine causa iustorum interdum mutarit nomina, sed ad significationem futurorum, quemadmodum & supra de Abraham dictum est. Israel autem à Chrysostomo interpretatur, mens videns Deum, ab alijs, vir videns Deum: Nomen vtiq; solis fidelibus conueniens. Propriè tamē Israel interpretatur princeps Dei, vel fortis cū Deo, cuius nominis causa statim subditur. Si enim contra Deū præualuisti, &c. Obseruandum,

Sup. c. 11.

St. c. 17.

seruandum,

seruandum, quòd iustus non simpliciter princeps aut fortis dicitur, sed princeps Dei, vel fortis cum Deo, vt intelligas non carnalem nobilitatem, aut fortitudinem, sed spiritualem. Per hoc autem nomen significabatur, primùm quòd fratri suo præualiturus esset. Deinde, q̄ religione sua superaturus esset omnes gentes. Quòd aut Iacob nō ex natura, aut ex circuncisione nomē hoc Israel habuit, sed ex lucta illa cum angelo, in qua fide perstitit. Signum est, quòd hoc nomen ad eos tantum pertinet, qui fidem ipsius imitantur. Nō igitur Israelitæ sunt Iudæi nostri, cū fidem Iacob non habeant, quantumuis ex semine eius prognati sunt. Contra, veri Israelitæ sunt omnes fideles, etiam si non ex semine carnali ipsius Iacob nati sunt. Obseruandum etiam, quòd non ante, sed post victoriam & luctam iusto nouum nomen imponitur. Sic & nobis vincentibus & pugnantibus dabitur nomē nouum, quod os Domini nominauit. Imò

Rom. 9.

Isa. 62.

Cur quæris nomen meum, quod est mirabile, &c.

Nondum tempus erat nomen Dei manifestari, vnde in Exodo dicitur: Nomen meum Adonai non manifestavi eis. Est autem sensus huius verbi, quasi dicat angelus: Contentus esto benedictione & promissione, quòd fratri præualiturus sis. Non quæras maiora. Sic Deus sæpenumerò temerarias & friuolas nostras interrogationes illudit. Vt cū Petrus interrogaret, hic autem quid? respōdit Christus, quid ad te, &c. Item, cū discipuli interrogarent: Num in tēpore hoc restitues regnum Israel? Respondit: Non est vestrum nosse tempora vel momenta. Sic & filijs Zebedæi dicit: Nescitis quid petatis. Semper enim caro maiora quærit.

Exod. 6.

Ioan. 22.

Act. 1.

Matt. 20.

Et benedixit eum in eodem loco, &c.

Benedixit, id est, bona precatus est, securitatem promi-

promisit. Hic est finis luctæ, propter hoc venerat angelus, hoc petierat Iacob. Et nos igitur si in fide perstiterimus, benedictionem consequemur. Superata enim tentatione robur quoddam & diuinæ gratiæ auctarium adicitur pugnanti, quod sit ad futurum hostis assultum multo, quam fuerat, alacrior & munitior.

Vidi Dominum facie ad faciem, &c.

Hæc est gratiarum actio pro beneficio consolationis. Non tamen vidisse credendum est Dominum perfectè, hoc enim nulli in hac vita conceditur. Nō videbit me homo, inquit, & viuet, sed formam vidit, in qua Dominus natura inuisibili representabatur. Ex qua consecutus est diuinæ amicitæ securitatem, fœdusque inter se & Deum confirmatum agnouit, omnemque conscientiæ angorem excussit. Mysticè autem: Antequam benedictionem daret Dominus, hoc est, antequam veniret semen illud benedictum, Christus scilicet, Deū nemo viderat vnquam: per illam autem benedictionem effectum est, vt nunc videamus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, cum præsentem finierimus peregrinationem, vnde & non abs re dictum est: Ortusque est ei sol, postquam trāsisset Phaniel, quod interpretatur facies Dei. Effusa namque benedictione ortus est sol iustitiæ populo sanctorum, dando salutem in remissionem peccatorum, per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto, illuminare, &c.

Ipsè autem claudicabat vno pede, &c.

Neruus fœmoris propagationē significat carnis, antequam igitur veniret Christus & modo prædicto benedictionē daret, virebat & florebat carnale genus Israel: legitimumque & sanctum erat singulas tribus per familias & domos suas distinguere, donec fructus benedictionis exiret, ne incertum

Exod. 33.

Ioan. 1.

1. Cor. 13.

Luc. 1.

certum foret, qua ex tribu, quæue ex familia prodiret, quem de tribu Iuda, de domo & familia Dauid nasci debere pronunciatum esset. At vbi venit hic, qui solus genealogiarum texendarum causa erat, nihil iam curamus carnalem Iudeorum propagationem, aut carnales genealogias. Neruus igitur fœmoris Iacob nūc emarcuit: quia reiecto carnali populo spiritualis succreuit. Claudicat igitur Iacob, sed vno tantum pede, id est, ex parte reprobatorum populi sui. Iuxta illud, filij alieni mentiti sunt mihi, &c. Altero autem pede, id est, ex parte electorum & spiritualis populi firmus incedit. Vel claudicat Iacob vno tantum pede, quia maledicti sunt, qui vtroque claudicant pede, hoc est, qui carni simul & Deo placere volunt, quod tamē impossibile est, nam nemo duobus dominis seruire potest. Fœlix autem, in quo alter pes, id est, caro sic claudicat, vt spiritui tantum innitatur ac fidat. Et qui sic Deo tangente claudi redduntur, veri sunt Israelitæ, qui Dominum facie ad faciem vident. Sic enim Deus spiritum hominis confortat, roborat, & benedicit, vt tamen carnem tangat, excicet & mortificet. Virtus nanque Dei in infirmitate nostra perficitur. Quo enim magis in nobis caro imminuitur, hoc magis augetur in nobis virtus spiritus. Non igitur egrè feramus, si caro malè habeat, si corpore nō admodum valeamus, imò beneficij loco ducamus, hoc autem agamus, vt spiritus fortis sit, tunc enim nihil nobis oberit, etiam si caro ægrotet.

Quam ob causam non comedunt neruum, &c.

Verbum comedendi apud Hebræos in futuro scribitur, ex eo tēpore lege constituta filijs Israel, vt in facti illius memoriam hanc corporis particulam non edant, vt grati semper sint Deo promissionum Iacob factarum. Inducit enim Deus sacræ literæ fideles ad beneficiorum Dei memoriā, obser-

Matt. 6.

obseruantijs quibusdam, velut arte quadam rudibus & infirmis admodum necessaria, qui Dei magnalia facile obliuiscuntur. Non igitur cōtemnendæ sunt etiam Christianorū obseruatitiæ propter similem causam institutæ.

Caput tricesimum tertium.

ELeuans autem Iacob oculos suos, vidit venientem Esau, & cum eo quadringentos viros: diuisi que filios Lia & Rachel, ambarumque famularum: & posuit utramque ancillam & liberos earum in principio: Liam vero, et filios eius in secundo loco: Rachel autem & Ioseph nouissimo: Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius. Currens itaque Esau obuiam fratri suo, amplexatus est eum: stringensque collum eius, & osculans fleuit. Leuatisque oculis vidit mulieres, & paruulos earum, & ait: Quid sibi volunt isti? & si ad te pertinent? Respondit: Paruuli sunt, quos donauit mihi Deus seruo tuo. Et appropinquantes ancillæ, & filij earum incuruati sunt. Accessit quoque Lia cum pueris suis: & cum similiter adorassent, extremi Ioseph & Rachel adorauerunt. Dixitque Esau: Quenam sunt istæ turmæ, quas obuiam habui? Respondit: Ut inuenirem gratiam coram domino meo. At ille ait: Habeo plurima frater mi, sint tua tibi. Dixitque Iacob: Noli ita obsecro: sed si inueni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis, sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim vultum Dei: esto mihi propitijs, & suscipe benedictionem, quam attuli tibi, & quam donauit mihi Deus tribuens omnia. Vix fratre compellente suscipiens ait: Gradiamur simul, eroque socius itineris tui. Dixitque Iacob: Nosti domine mi, quod paruulos habeam teneros, & oues, & boves fetas mecum: quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges. Præcedat dominus meus ante seruum suum: et ego sequar paulatim vestigia eius, sicut videro paruulos meos posse, donec veniam ad dominum meum in Seir. Respondit Esau: Oro te, vt de populo, qui mecum est, saltem socij remaneant vie tuæ. Non est, inquit, necesse: hoc vno tantum indigeo, vt inueniam gratiam in conspectu tuo domine mi. Reuersus est itaque illo die Esau itinere, quo venerat

venerat in Seir. Et Iacob venit in Socoth: vbi edificata domo & fixis tentorijs appellauit nomen loci illius Socoth, id est, tabernacula. Transiitque in Saiam urbem Sichimorum, quæ est in terra Chanaan, postquam reuersus est de Mesopotamia Syria: & habitauit iuxta oppidum. Emitque partem agri, in qua fixerat tabernacula, à filijs Hemor patris Sichem centum agnis. Et erecto ibi altari, inuocauit super illud fortissimum Deum Israel.

IN hoc capite duo illi fratres Iacob & Esau iam olim dissidentes cōcurrunt, sed admodum dissimiliter.

Esau magna pompa: Iacob summa humilitate & deiectione sui ipsius. Quo exemplo mundi huius status expressus est. Impij enim magna pompa diuitiarum & potentiae conspicui sunt, minantur, dira interdum proponunt, sed ad tempus durat eorū potentia, quā Deus aliquātis per dissimulat. Contra, & piorum deiectio ad tēpus tantū durat, quam & Deus in bonum illorum dissimulat interdum. Suo tamen tempore mirabiliter exaltandi sunt, id quod videmus in sancto Iacob, quo nihil deiectius, si hoc caput inspicias, cogitur enim impio se submittere. Contra, nihil eo gloriosius, si tēpus egressiōnis ex Aegypto & ingressiōnis in terra Chanaan aspicias. Sic igitur præcedēs caput docuit, quod ante tētationem pio hominī faciendum sit. Sic hoc caput docet, quid in tētatione, & post tētationem faciamus.

Leuans autem Iacob oculos suos, &c.

Indicat hoc verbum, quod iustus non paruam cōfortationem ex superiore apparitione accipiat, quasi dicat Moses: Alius extimuisset, & nerespicere quidem ausus fuisset tantam aduersariorum multitudinem venientem. Hic autem audet eos intueri, imò obuiam procedere solus & inermis. Vbi videmus, quā fortem reddit hominem fiducia diuini auxiliij. Sic enim & David constāter *1. Reg. 17.* aduer-

aduersus gigantem procedere audebat, quam alij ne respicere quidem audebant. Quid enim tam intrepidū faciebat, nisi fiducia diuini auxiliij? Tu, inquit, venis ad me in gladio & hasta, ego autem venio in nomine Domini Dei, qui dabit te in manus meas, &c. Quis nō miretur tantam fiduciam in adolescente, qui nunquam armis vsus fuerat. Et nos igitur colligamus ex quotidianis sermonibus robur spiritus, vt adueniente tentatione cōtrahere possimus.

Diuisitque filios suos cum Lia, &c.

Hoc primum est, quod sanctus agit in tentatione. Quantumuis enim Deo fideret, crederetq; se liberandum, nihilo tamen negligentius agit in rebus humanis, sed per omnia facit, quod potest, reliqua Deo committens. Sic filios suos in tres turmas diuidit, & eas quidem vxores, quæ quasi preter ipsius voluntatem ipsi coniunctæ fuerant, primo loco ponit. Eam autem, quam vnā elegerat, & in quam primò consenserat, quā remotissimè ab hostibus ponit. Discamus hic ita Deo fidere, vt tamen humana media non negligamus, alioqui non credere est, sed tentare Deum.

Ipsē autem progrediens adorauit, &c.

Habemus hic duo insignia exempla in hoc iusto Primò exemplum charitatis, quod progrediens se periculo exponit pro charissimis pignoribus, quod exemplum vtinam pastores Ecclesiæ imitentur. Secundò, exemplum fidei, quod inermis audebat tot armatis occurrere. Sciebat enim & fratrem, & comites eius in manu Dei esse, sciebat Deum omnibus fortiozem esse, & nos igitur in omni tentatione cogitemus Deum omnibus fortiozem esse. Quis tu, inquit, vt timeas ab homine mortali, & oblitus es Domini creatoris tui, &c. Hinc Petrus subdubitans de fortitudine diuine potentie arguitur à Christo. Modicæ, inquit, fidei, quare

Isa. 51.

Matt. 14.

quare dubitasti? quasi dicat, nōne videbas me presentem? nōne sciebas me omnia posse? Eodē modo ob eandem causam omnes Apostolos si mul arguit, &c. Quod autem Iacob se humiliat, & impio se submittit, genu flectit, & adorat, id est, honorem exhibet, insigne exemplum est charitatis & humilitatis. Siquidem ei charitatem exhibet, qui hostis eius erat, & eum honorat, quē sciebat etiam iudicio diuino inferiorem. Superbire poterat Iacob ac cogitare: cur huic me subijciam, cum ad me primogenitura deuoluta sit? Nihil tamen tale cogitat, sed spontē se submittit, maiora etiam libenter præstiturus, si potuisset. Pulchrè igitur arguitur hic superbia nostra, qui nulli cedere volumus, vbi quid iuris habere videmur. Obserua prudentiam ipsius Iacob. Antea donis fratris iram placare studuit. Nunc verbis & gestibus ipsum prouocat ad beneuolentiam. Sciebat enim carnales homines his duobus laqueis potissimū vinci, donis scilicet & submissione, nec solum in sua persona se submisit, sed omnem suam familiam ad humilitatem instruxerat. Accesserunt, inquit, ancillæ cum filiis & adorauerunt, &c. Quid hic faceret Esau? Quem non moueret tam omnimoda subiectio? Solent aliquæ bestię parcere his, qui se submittunt, ac spontē deiiciunt, & quomodo sauire possit homo? Vnde sequitur:

Currens itaque Esau in occursum eius, &c.

[Mirabilis mutatio dexteræ Excelsi. omnis iræ, *Psal. 76.* omnisque simultatis oblitus Esau, nihil aliud potest, quā flere & osculari, immemor iā erat, quā ob causam exierat, totque armatos secum duxerat. Hic igitur videmus, quod corda hominum in manu sua habet Dominus: iuxta illud, cor regis *Prou. 21.* in manu Domini. Videmus deinde, quā facile Deus potest impiorum conatus impedire. Nō igitur est, quod nimium sollicitemur de aduersariis, irascan-

T t

irascan-

Matt. 10.

irascantur quantum velint, non ultra tamen poterunt, quam Deus vult. Hinc Christus: Nolite timere, & cæt. Vestri enim capilli capitis numerati sunt, & nec passer cadit in terram sine patre vestro. Videmus tertio, quam manifestè Deus hic impleat promissiones suas, quibus dixerat: Ego tecum sum, & si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praeualebis. Videmus quarto, quod possit humilitas & mansuetudo etiã coram impijs. Sicut aqua extinguit ignem, sic mansuetudo & humilitas iram. Contra, sicut ignis igni non extinguitur, sed magis augetur, sic iracundia non extinguit, sed magis accendit iram. Hinc Sapiens: Sermo mollis frangit iram, sermo durus suscitatur iras. Mansuetudine sua Iacob vicit socerum & fratrem saevientes, quod nunquam resistendo potuisset. Sic Christus suos docuit: Beati, inquit, mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et iterum: In patientia vestra possidebitis animas vestras.

Prov. 15.

Matt. 7.
Luc. 21.

Levatisque oculis Esau, vidit mulieres, &c.

Ne verbum quidem durum loqui potest Esau, tantum abest, ut mali quid facere possit fratri. Admodum blandè alloquitur fratrem. Contra, Iacob ubique respondet. Primo, Esau mirabundus quaerit, ad quem pertineant mulieres & filij. Cui piè respondet Iacob, filij sunt, quos Dominus dedit mihi. Deo omnia adscribens, simulque fratrem docens Deum esse omnis boni auctorem. Hoc enim non credebat Esau, unde postea dixit: Satis habeo frater. Non dicit, etiam mihi satis dedit Dominus. In hoc igitur differunt pijs ab impijs, quod pijs omnia è manu Dei se accepisse credunt, impij suę industrię ascribunt. Vide hic pulchram concertationem inter fratres, Iacob munera offert, Esau accipere recusat, nihil tale inter nos conspicitur, &c. Signanter autem dicitur, quod Iacob rogavit eum, ut acciperet, imò quasi coegit: Nimirum, ut firmior esset

esset amicitia, & Esau videret, quod nihil non ex animo faceret & diceret Iacob: Signanter etiam dicit Iacob: Vidi faciem tuam sicut faciem Dei. Sic enim superiores inspicere debemus, non ut homines, non ut malos, sed ut ministros Dei. Dei enim vices agunt, & à Deo omnis potestas est. Non attendit pius, qualis sit magistratus, sed tantum, quod vices Dei agit, reliqua committit Deo. Observandum, quod Iacob pacem quidem habere cum Esau cupit, sed tamen eius conversationem & consuetudinem declinat, nec vult consortium cum ipso habere: Qui enim tangit picem, inquinabitur ab ea. Et corrumpunt bonos mores colloquia mala. Non autem manifestè eius consortium rejicit; ne eum offenderet, sed honestam causam prætendit. Sunt, inquit, mihi pueri teneri, &c. Discant hic pastores, ne infirmos oneribus & laboribus nimis obruant. Postremo, nec comites ex parte Esau habere vult, non, inquit, opus est, quasi dicat: Nihil opus humana potentia, cum presentaneum habeam Dei auxilium. Sic igitur redit Esau, & Iacob omni tentatione & metu liber manet. Sic iterum abiit una tentatio, quæ quasi totum videbatur eum obruere, tamen illæsus persistit adhuc: Sic montes tribulationum in planum fiunt pijs credentibus, & Deum timentibus.

Rom. 12.

Eccle. 15.

1. Cor. 15.

Zach. 4.

Iacob autem venit in Socoth, &c.

Si Esau melior redijt, non est, quod inquireamus. Non enim ipse, sed Iacob in exemplum nobis propositus est. Ideo Moses Esau relinquit, & de Iacob prosequitur. Hic autem vides, quid post tentationem fecerit. Primo, edificat domum, quod hactenus nunquam fecit. Quod autem nunc edificat, protestatio est fidei, qua credebat promissioni Dei, sibi & suis dandam eam terram, in qua tunc erat. Ceterum, quantumvis domum edificaret, tamen locum illum vocavit Socoth, id est, tabernacula. indicans non-

Et à

dum

Ioan. 4.

Iſa. 5.

dū perpetuā sibi in illa terra māſionem datā. Imò indicans ſe etiam in terra promiſſa peregrinū eſſe. Quòd autem ſubditur. Venit Salem, &c. Salem ſecundum aliquos eſt hīc appellatiuum, vt ſit ſenſus, venit ſaluus & incolumis ad Sichem. Prope Sichem autem habitauit, quæ in Euangelio dicitur Sichar, vnde Samaritana dixit: Num maiores patre noſtro Iacob, qui dedit nobis puteum hūc? &c. Item patres noſtri in monte hoc adorauerūt. Emit partem agri, ne alios grauaret. Vna parte agri iuſtus cum tanta familia contentus eſt. Damnatur auaritia noſtra inſatiabilis, qua ſemper agrum agro, domum domui copulamus, donec nō amplius ſit locus, &c. Aedificauit altare, nunquā obliuiſcitur cultus Dei, maximè poſt tentationem gratias agit. Inuocauit fortiſſimum Deum Iſrael. Hic primum Dominus dicitur De⁹ Iſrael, id quod poſteā frequenter fit, & cēt.

Caput triceſimum quartum.

Egreſſa eſt autem Dina filia Lie, vt videret mulieres regionis illius. Quam cū vidiffet Sichem filius Hemor Heuei, princeps terræ illius, adamauit eam: & rapuit, & dormiuit cum illa, vi opprimens virginem. Et conglutinata eſt anima eius cum ea, triſtemque deliniuit blanditijs. Et pergens ad Hemor patrem ſuum: Accipe, inquit, mihi puellam hanc coniugem. Quòd cū audiſſet Iacob abſentibus filijs, & in paſtu pecorum occupatis ſiluit, donec redirent. Egreſſo autem Hemor patre Sichem, vt loqueretur ad Iacob, ecce filij eius veniebant de agro, auditoque quod acciderat, irati ſunt valdè, eò quòd fœdam rem operatus eſſet in Iſrael, et violata filia Iacob, rem illicitam perpetratſet. Loquutus eſt itaque Hemor ad eos: Sichem filij mei adheſit anima filię veſtræ: date eam illi vxorem. Et iungamus viciſſim connubia: filias veſtras tradite nobis, & filias noſtras accipite. Et habitate nobiſcum: terra in poteſtate veſtra eſt, exercete, negociamini, & poſſidete eam. Sed & Sichem ad patrem, & ad fratres eius ait: inueniã gratiam

tiam coram vobis: & quæcunque ſtatuertis dabo. Augete dotem, & munera poſtulate, & libenter tribuam, quod petieritis: tantūm date mihi puellam hanc vxorem. Reſponderunt filij Iacob Sichem, & patri eius in dolo, ſeuientes ob ſtuprum ſororis: Non poſſumus facere, quod petitis, nec dare ſororem noſtram homini incircunciſo, quod illicitum & nefariū eſt apud nos. Sed in hoc valebimus ſœderari, ſi volueritis eſſe ſimiles noſtri, & circuncidatur in vobis omnis maſculini ſexus. Tunc dabimus, & accipiemus mutuò filias veſtras, ac noſtras: & habitabimus vobiſcum, erimusque vnus populus. Si autem circuncidi nolueritis, tollemus filiam noſtram, & recedemus. Placuit oblatio eorum Hemor, & Sichem filio eius. nec diſtuli adoleſcens, quin ſtatim, quod petebatur expleret: amabat enim puellam valdè, & ipſe erat inclytus in omni domo patris ſui. Ingreſſique portam vr̄bis, locuti ſunt ad populum: Viri iſti pacifici ſunt, & volunt habitare nobiſcum: negotientur in terra, & exerceant eam, quæ ſpaciola & lata cultoribus indiget: filias eorum accipiemus vxores, & noſtras illis dabimus. Vnū eſt, quo differtur tantum bonum: Si circuncidamus maſculos noſtros, ritum gentis imitantes. Et ſubſtantia eorum, & pecora, & cuncta, quæ poſſident, noſtra erunt: tantūm in hoc acquieſcamus, & habitantes ſimul, vnum efficiamus populum. Aſſenſique ſunt omnes, circunciſis cunctis maribus. Et ecce, die tertio, quando grauiſſimus vulnerum dolor eſt, arreptis, duo filij Iacob, Simeon & Leui fratres Dine, gladijs, ingreſſi ſunt vr̄bem confidenter: interfectisque omnibus maſculis, Hemor & Sichem pariter necauerunt, tollentes Dinam de domo Sichem ſororem ſuam. Quibus egreſſis irruerunt ſuper occiſos ceteri filij Iacob: & depopulati ſunt vr̄bem, in vltionem ſtupri. Oves eorum, & armenta, & aſinos, cunctaque vaſtantes, quæ in domibus, & in agris erant, paruulos quoque eorum, & vxores duxerunt captiuas. Quibus perpetratis, audacter Iacob dixit ad Simeon & Leui: Turbaſtis me, & odioſum feciſtis me Chananeis & Pherezæis habitatoribus terræ huius, nos pauci ſumus, illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea. Reſponderunt: Nunquid vt ſcorto abuti debue-

re ſorore noſtra?

T t 3

Multas

Multas hæcenus magnificasque promissiones patriarchæ Jacob factas audiimus, cum tamen interim multis tētationibus & malis obnoxius fuerit. Imò necdum finis malorum, sed nunc primū incipit Moses describere mala, quæ intra domum perpeffus est, qualia sunt stuprū Dinæ. Crudelitas filiorum in Sichimitas, Mors Rachelis dilectissimæ, incestus Ruben, perditio ipsius Ioseph, & similia, quæ talia tantaque sunt, vt mirum sit, quomodo iustus hic tot malis non succubuerit. Verum sic voluit Deus fidem eius probare, & patientiam eius omnibus posteris in exemplum ponere, ne quis putet se nimium magna & immeritò pati. Volunt tamen aliqui, quòd permissione diuina huiusmodi mala domus suæ incurrerit, propterea, quòd votum suum distulerit implere. Vouerat enim si sanus reuerteretur in terram Chanaan, quòd aram Domino construeret in Bethel, hoc aut hæcenus distulerat, cum tamen aliquanto tempore in Sichem moratus sit, vult enim Dominus, vt primò omnium grãtias ei agamus, & vt quæ vouimus reddamus, displicet enim Deo infidelis & stulta promissio. Quare si quid vouisti Deo, non tardes reddere.

Egressa autem Dina, vt videret, &c.

Mulier suapte natura, & superbum, & curiosum est animal, prodeunt quædam, vt earum spectetur forma & vestis, nimirum proprio marito non contentæ. Aliæ prodeunt, vt spectent, quo scilicet loco, & quibus venalem prostituat pudicitiam. Lucretia autem insigni pudicitia mulier domi inueniebatur, lanæ ac telæ operam dans. Malum signū in muliere, si vaga sit. Qui igitur sapit, hoc petulans animal sine sessore stabulo nunquam emittat. Signanter autem indecorum est virgini circūcursare, quod Dina hîc fecisse legitur, in sui & suorum dedecus & opprobrium. Non hoc didicerat à patre.

Luc. 28.

Eccle. 5.

à patre, imò non dubium, quin omnibus modis filios & filias suas ad honestatem educauerit. Nec tamen quicquam profecit, vnde patet, quòd frustra est omnis educatio, nisi & Deus supernè cooperetur. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Sic igitur filios instruamus, vt tamen iuxta hoc semper ad Deum oremus. Vide autē, quid Dinæ profuerit, imò quantum obfuerit curiositas illa. Hinc enim pudicitiam perdidit, & sanctam illam generationem dehonestauit, seipsam omnibus posteris odiosam effecit, vt interim taceam damnum animæ & conscientie. Discant igitur virgines hoc exemplo disciplinam, ne sint curiosæ extraneorum rerum, assuescant laboribus: fugiant ocium: fugiant societates nedum externorum, sed etiam externarū, nihil inhonestū videant, audiant, & loquantur, &c. Dina animā vagam significat, quæ studia sua negligens aliena curat, non contenta est his, quæ in domo patris videt & audit, id est, in Ecclesia, sed curiosa & noua sectatur. Hanc videns diabolus princeps mundi facilè corrumpit, seducit in falsas hæreses, in peccata etiam externa protrudit. Nec sic cessat, sed velut alter Sichem, blanditijs delinit eam, modò enim aliorum peccata maiora, modò nihil esse, quod factum est, modò misericordem Deum loquitur, & tempus ad pœnitentiam pollicetur, denique omnibus modis hoc agit, vt eam omninò retineat, & à pœnitentia retardet.

Quam cum vidisset Sichem, &c.

Sichem hîc exemplum est lasciuie, & petulantis adolescentie. Primò enim, potestate patris sui abutitur, ac sibi licere putat, quicquid liber, id quod etiam hodiè faciunt filij magnatum. Deinde non simpliciter tantum, sed multipliciter peccat. Comittit enim simul fornicationē, stuprum &

T t 4

raptum.

Psal. 126.

raptū. Sic enim adolescentia nō curat magnitudinem & multitudinē peccatorū, dūmodo suæ cupiditati satisfaciatur. Præterea, quāuis alias, & mulieres, & virgines habere potuerit, vtpote princeps terre, tamen hanc filiā Iacob specialiter studet opprimere, quemadmodum impij, quāuis domi habeant, vnde sine peccato concupiscentijs suis satisfaciatur, tamen semper noxia appetunt, & quod quid sanctius est, eō magis illud deijcere student. In hoc sunt similes diabolo, cuius cibus, vt propheta ait, electus est. Eos enim potissimum deijcere conatur, qui in summo gradu consistunt. Exēplo sit David, Salomon, Petrus, &c. Vide autem, quem finem sortiatur lasciuus ille Sichem. Quia enim tantum concupiscentiæ suæ satisfacere studet, & se & suos in mortem & perditionem conijcit. Nec melior finis expectandus est, ubi iuvenes assuescunt omnibus concupiscentijs frenā laxare. Interim tamen aliqua etiam commendanda sunt in hoc Sichem. Primò, quod virginem, quam viciauerat, iterū honestare cupit, cum eam sibi in vxorem coniungere vult. Secundò, quod vxorem non sua sponte contra parentum voluntatem accipit, sed à patre eam petit. Vtinam vel hæc duo imitaretur iuuentus nostra, &c.

Egressus autem Emor, &c.

Emor hic exemplar est parentis ignaui, & nimium indulgentis, atque adeò impij, qui videns filium tantum peccatum fecisse, non arguit, non corripit. Imò omnibus modis hoc agit, vt lasciuia adolescentis concupiscentiæ satisfiat, etiam cum suo grauamine & damno. Sic impij parētes etiam cum damno animarum filijs suis consulunt, imò eorum lasciuia. Hoc autē præmium refert Hemor, quod & filium & se perdit. Idem exemplum habemus de Heli. 1. Reg. 2. & 4. Studeant igitur parentes filiorum curam agere in bonis, & ad bona instruere,

struere, ne si malis assuescant, & sibi, & ipsis interitum afferant.

Viri ipsi pacifici sunt, &c.

In hoc Hemor etiam exemplum habemus impij magistratus, in eo, quod tam graue onus omnibus subditis suis imponit, tantum vt vnus adolescentis libidini satisfiat. Et quis non videt hæc quotidie fieri, à quibusdam etiā Christianis principibus, &c. Habemus etiam in Hemor exemplū perfidiæ. Apud Iacobum enim & filios eius simulabat, se nihil aliud quærere, quàm amicitiam eorum, postea autem apud populum suum palam fatetur, quod aliud quærat: omnis, inquit, substantia eorum nostra erit. Sic impij principes interdum honestissimas causas proponunt, cum tamen interim nihil spectent, nisi propria commoda, &c. Attamen in hoc Hemor videmus etiam aliquas conditiones boni principis. Primò enim, quamuis vt fortior vi agere posset, & filiam Iacob retinere, non tamen hoc facit, sed exit, rogat, &c. contra, nostri principes, quicquid non liberè datur, vi auferunt. Deinde Hemor ille impositurus subditis circuncisionis onus: prius publicè consilium conuocat, rem ipsam & securam vtilitatem proponit, &c. Contra, principum nostrorum vox est, sic volo, sic iubeo, &c. Nec aliorum consilia aut quærunt, aut sequuntur, sed interdum vnum aliquem nebulonem habentes, vt Absolon, Achitophel, & Saul ipsum Doech, ipsius consilio omnia faciunt, & cæt. Postremò, nec inuitis illis circuncisionem imponit, sed consentientibus. Principes nostri contra.

Et circuncisi sunt omnes, &c.

In Sicheinitis habemus exemplum stulti, & impij populi. Primò enim in toto populo nemo est, qui peccatum lasciuia adolescentis arguat, qui quod verum est dicat, sed omnes conuiuent, dissimulant,

mulant, adulantur, ideo & simul cum principibus suis pereunt. Hinc est, quod populus propter peccata principum punitur, quia frequenter ad vicia magnatum conuiuet, nec reclamatur. Sic contigit Aegyptijs, &c. Secundò, in gratiam dominorū, & propter tēporale cōmodum (nam hoc medio sperabant omnem substantiā domus Iacob ad se trahere) faciunt, quod propter Deū & animarum salutem nunquam fecissent. Tertio, circumcisionem quidem accipiunt signū iustitiæ, cum tamē de iustitia nihil cogitarent. Voluerunt similes esse populo Dei, sed externè tantū, intus pleni vicijs, unde & pereunt. Externa enim signa nihil profunt, nisi adsit fides & pietas mentis. Quòd autem Sichemitiæ etiam circumcisi pereunt: figura erat circumcisionem aliquando abolendā esse. Cæterum, quòd multi à paucis interficiuntur, signum est victoriam non esse multitudinis, sed defendentis & punientis Dei. Obseruādum, quòd stuprum & raptus fermè nunquā facta sunt absque ingenti paricidio aut bello. Testantur hæc Troianorum & Hebræorū bella: Testantur item, & sacræ literæ de Amon & Thamar: Itemque de vxore Leuite illius, de quo in lib. Iudicum. Quòd si Deus vnius virginis stuprum tanta pœna expiat, quanta pœna digni sunt, qui omnium thalamos commaculant, qui totam ciuitatem, & integras res publicas perdunt. Ad terrorem igitur nostrum tam crudeliter occidi permisit Deus Sichemitas. Putatis, quòd hi soli peccauerunt præ omnibus alijs, non dico vobis: Sed nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis.

Audientes filij Iacob, irati sunt valdè, &c.

In filijs Iacob typum videmus Pharizaicæ iustitiæ: zelum enim præ se ferunt, sed non secundū scientiam. Quòd dolent peccatum hoc admissum & ignominiam toti generi suo irrogatam, cōmendandum

2. Reg. 13.

Iudi. 10.

dandum est. Commēdandum item, quod grauisimum & intolerabile vitium iudicant stuprū virginis: vtinam & nobis tale esset iudicium, nos supra & adulteria leuissima iudicamus. Quòd autē tantū aliorum peccata attendunt, & ea mirum in modum verbis exaggerant, pharizaicæ iustitię signum est. Nam vera iustitia, vel verus iustus primum accusator est sui. Est & hoc pharizaicæ iustitię signū, quòd dum aliorum peccata puniūt, ipsi eo ipso facto grauiora committunt. Primò enim dolo & fraude vtuntur, cum illi nihil tale cogitarent. Suadent enim circumcisionem non vt profectos facerent, sed vt securos & faucios facilius occidere possent. Vera iustitia fucum & duplicitatē omnem odit. Deinde non simpliciter peccata arguunt, sed cum tumultu. Ad hæc gladium arripiunt, qui ipsis interdictus erat, quo citra omnem misericordiam vindictam exercent, etiam in innocuos. Nihil horum facit vera iustitia: verè iustus arguit quidem, sed non cum tumultu: Item, peccata quidem punit, sed cum cōpassione & misericordia: Deinde propter innocentes etiam noxijs parcat. In summa, sic agit, ne in actum iustitiæ iniustum quid agat, aut minus malum puniens, maiora committat: aut vni malo obuiare volens, maioribus & pluribus fenestram aperiat. Sic enim filij Iacob intēpestiua seueritate sancto patri, imò sibi ipsis quoque, pro vno malo tria inferūt. Nūc enim post hoc factum cruciat iustum, non solum ignominia filia, sed etiam crudelitas filiorum, & insuper timor aduersariorum. Et ipsi filij Iacob præuenire volentes, ne quid mali de ipsis diceretur, maiora peccata addunt, & per consequens maiorem infamiam incurrunt. Permisit autem Deus etiam patriarchas sic cadere, vt videamus, quòd nihil sit in hominibus, vbi DEVS gratia sua non adest. Veram autem iustitiam videmus

Pro. 18.

in Iacob

Gen. 49.

in Iacob. Primò, quòd non tumultuatur, non clamat, non insanit, sed patienter fert, quòd emendare non potest. Deinde & si hìc nihil aliud, quàm periculum suum queratur, nec filios videatur arguere, tamen infrà circa mortem suam acriter arguit Simeon & Leui, imò maledixit. Sic igitur iustus iterum tentationibus obrutus angustiatur, nec quòd se vertat scit. Omnia hæc permisit Deus ad consolationem nostram.

Caput tricesimum quintum.

Interea locutus est Deus ad Iacob: Surge, & ascende Bethel, & habita ibi, facque altare Deo, qui apparuit tibi, quando fugiebas Esau fratrem tuum. Iacob verò conuocata omni domo sua, ait: Abijcite deos alienos, qui in medio vestri sunt, et mundamini, ac mutate vestimenta vestra. Surgite, & ascendamus in Bethel, ut faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis meae, & socius fuit itineris mei. Dederunt ergo ei omnes deos alienos, quos habebat, & in aures, quae erant in auribus eorum: at ille infodit eas subter terebinthum, quae est post urbem Sichem. Cumque profecti essent, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes. Venit igitur Iacob Luzam, quae est in terra Chanaan, cognomento Bethel: ipse & omnis populus cū eo. Aedificauitque ibi altare, & appellauit nomen loci illius domus Dei: ibi enim apparuit ei Deus, cum fugeret fratrem suum. Eodem tempore mortua est Debora nutrix Rebecca, & sepulta est ad radices Bethel subter quercum: vocatumque est nomen loci illius, Quercus fletus. Apparuit autem iterum Deus Iacob, postquam reuersus est de Mesopotamia Syriae, benedixitque ei dicens: Non vocaberis ultra Iacob, sed Israel erit nomen tuum. Et appellauit eum Israel, dixitque ei: Ego Deus omnipotēs, cresce, & multiplicare: gentes, & populi nationum ex te erunt, reges de lumbis tuis egredientur. Terramque, quam dedi Abraham & Isaac, dabo tibi, & semini tuo post te. Et recessit ab eo: ille verò erexit titulum lapideum in loco, quo locutus fuerat ei Deus: libans super eum libamina, & effundens oleū: vocansque

nomen

nomen loci illius Bethel. Egressus autem inde venit verno tempore ad terram, quae ducit Euphratam: in qua cum parturiret Rachel, ob difficultatem partus periclitari cepit. Dixitque ei obstetrix: Noli timere, quia et hunc habebis filium. Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit nomen filij sui Benoni, id est, filius doloris mei: pater verò appellauit eum Benjamin, id est, filius dextrae. Mortua est ergo Rachel, & sepulta est in via, quae ducit Ephratam, hæc est Bethlehem. Erexitque Iacob titulum super sepulchrum eius: hic est titulus monumenti Rachel, vsque in presentem diem. Egressus inde, fixit tabernaculum trans Turrem gregis. Cumque habitaret in illa regione, abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris sui: quòd illum minimè latuit. Erant autem filij Iacob duodecim. Filij Lie: primogenitus Ruben, & Simeon, et Leui, & Iudas, & Issachar, & Zabulon. Filij Rachel: Ioseph, & Benjamin. Filij Balæ ancillæ Rachelis: Dan & Nephthali. Filij Zelphe ancillæ Lie: Gad, & Asser, hi sunt filij Iacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriae. Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mäbre, ciuitatem Arbee, hæc est Hebron: in qua peregrinatus est Abraham & Isaac. Et cõpleti sunt dies Isaac centum octoginta annorum. Consumptusque ætate mortuus est: & appositus est populo suo senex, & plenus dierum: & sepelierunt eum Esau & Iacob filij sui.

Interea locutus est Deus ad Iacob, &c.

Hic iterum adest Deus in medijs periculis, adeò verum est, quòd in psalmis dicitur: *psal. 120.* Ecce, non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel. Monet autem eum, ut memor voti ascendat in Bethel, quasi dicat, non mirum, quòd aduersa tibi contingunt, cum hactenus tam diu distuleris votum, &c. Sic in rebus etiam propriæ salutis cessamus, nisi Deus subinde nos moneat & extimulet, nunc verbis, nunc flagellis. Non enim lætatur in malis nostris, sed vult omnes homines *1. Tim. 2.* saluos fieri, &c.

Surge, ascende in Bethel, &c.

Singula verba emphasim habent. Primò, surge, inquit,

inquit, quid adeò deiecto animo iaces, quasi etiā à Deo derelictus sis? Leua oculos tuos & mentem ad Deum, qui te vsque huc seruauit. Secundo, ascende in Bethel, non aliò iubet ire, quàm in Bethel, id est, domum Dei, nec enim alibi auxilium quærēdum, quàm à Deo. Tertio, ne ocietur in domo Dei, addit: Aedifica altare. quo nomine comprehenditur, quicquid ad externum cultum Dei pertinet, qualia sunt oratio, oblatio, inuocatio, gratiarum actio, &c. His medijs vtamur, si tentationes euadere volumus. Sic inquit Dauid: Cū mihi molesti essent, induebam me cilicio, humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur. Et iterum: In tribulatione mea inuocaui Dominum, &c. Obseruandū, quòd Deus hic præcipit altare fabricari, quo aperte videmus, quòd & iam externè coli velit, & natura docet: vnde & patres prius etiā iniussi altaria ædificârunt.

Et ait Iacob ad domum suam, &c.

Pij hoīes non opus habent multa admonitio. nē, sed statim audiunt, obediunt, &c. impij autē incircuncisas aures habent, imò obdurant aures suas, vnde & de ipsis conqueritur sapientia: Vocauit & non erat, qui respōderet, &c. Obserua, quòd iustus accessurus ad locum diuini cultus abijcere iubet, quicquid eidem cultui contrarium erat. In primis idola: quæ enim conuentio Dei & idolorum? Sic nobis faciendum. Non mirum autē, quòd adhuc idola in familia sua inuenit: Nunquā enim tam benè institui potest populus Dei, vt omninò nihil defectus adfit, deinde diu vixerat familia Iacob inter gentes, non mirum igitur, si aliquid ipsis adhæserit. Denique Rachel idola patris sui abstulerat, quæ forsitan adhuc secum habebat, non ad colendum, sed propter preciositatem. Vt interim taceā, quòd natura nostra difficulter soli Deo conf.

Psal. 34.

Ioan. 17.

Proh. 1.

1. Cor. 6.

Gen. 31.

confidit, semper enim iuxta hoc alia querit, in quibus confidat, vtpore diuitias, potentiam, &c. Omnia hæc abijcere iubet iustus, vt solus Deus colatur, qui solus in aduersis auxiliatur.

Mundamini & mutate vestes, &c.

Non solūm externa idola abijcere iubet, sed etiam cor mundare, vt & manus & cor munda sint. Nec solūm idololatriam abijci vult, sed omnia alia peccata, quæ immundam reddunt animam, vt sunt superbia, auaritia, ira, & cæt. Mundamini, inquit. Quòd autem etiam vestimenta iubet mutare, ceremoniale est, significat enim innouationem totius vitæ. Deinde per hoc ostendit etiam externa reuerentia & maturitate opus esse in cultu diuino, propter hæc duo etiam nostræ cæremonie institutæ sunt: nempe, vt diuino cultu omnia honestè & ordinatè fiant, & vt per hoc admoneantur spiritualium, &c.

Surgamus & ædificemus altare Domino, &c.

Non dicit, vos surgite, sed seipsum quoque includit, surgamus, ipse nedum cum ipsis, sed ante ipsos vadit. Exemplum est boni pastoris & patrisfamilias. Monet, vt surgāt à torpore, & ad maiora conscendant. Altare autē construi suadet, quo propitiari possit Deum pro peccatis filiorum. Sic & Iob manè surgens offerebat pro filijs, & cæt. Ne fortè, inquit, peccauerint filij mei. Vt autē alacrius singula perficiant, addit: Domino ædificemus, qui me consolatus est, &c. Memoria enim beneficiorū Dei & futuri præmij omnia leuia facit, &c.

Et dederunt ei omnes deos alienos, &c.

Facile sequuntur oues, vbi viderint pastorem præcedere. Quantumuis aurea & argentea essent idola, ac magnum videret esse damnū ea abijcere, tamen quia vident se aliās Dei gratiā habere non posse, aurum abijciunt, vt Deum conseruare possint: Nos contrarium facimus. Denique omnes deos

deos alienos abijciunt, quod utinam & Christiani faceremus, & cæt. Nec Iacob auro capitur, sed deos ipsos fodit in terram: non conflatur aurum in alios usus, sed omninò conculcat. Alliciunt diuitiæ, & cæter. nisi omninò animo & oculis abijciantur.

Cumque profecti essent, venit timor Domini, & c.

Ex hoc apparet, quòd iam se congregauerant gentes contra domum Iacob, sed pergètes ad cultum Dei facilè defendere potest Deus. Emphasim habet, quòd dicit: Timor Domini, quasi dicat, nihil externi periculi aut resistentiæ videbant, & tamen ita exterriti erant, vt multi & armati nò ausi sint paucos & nudos sequi & inuadere, hoc est, quod promittit Deus: Terrorem tuum mittam super omnes gentes & audientes nomen tuum puebunt, & cæt. de hoc etiam Exod. 23. legitur. Non est, inquit, quòd impios timeamus, cum Domino seruimus, omnibus enim fortior est Deus.

Venit ergo Luzan, quæ est Bethel, & c.

Quod supra verbis admonuit, hoc nunc re ipsa exequitur. Nòn enim doctores & auditores legis, sed factores commendantur coram Deo. Emphasim autem habet, quod subditur: Ipse & omnis populus, qui cum ipso erant, tam fideliter eos instruxerat, vt pergenti ad cultum Dei nullò deesset, nullus obmurmuraret, damnatur etiam hic conscientia nostra, qui ex quotidianis sermonibus non tantum proficimus, vt hi ex vno. Et quid fortius esset nobis, si tam vnanimis ad cultum Dei pergeremus? Verùm in nobis impletur illud: Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Itemq; illud: Sermo, quem loquutus sum vobis, ipse vos iudicabit, & c. Cæterùm, per ædificationem altaris compræhenditur, quicquid ad diuinum cultum pertinet, vt est oblatio, adoratio, inuocatio, gratiarum actio, prædicatio, & c. quemadmodum & supra

Deut. 2.

Rom. 2.

Ioan. 5.

Ioan. 2.

suprà admonuimus. Quòd autem loco nomē imponit, imò etiam titulum lapideum erigit, vt infra dicetur, indicio est, quòd nedum verbis suos admonuit, sed etiam externis signis: sic enim hactenus sæpè fecit. Imò, vbicunq; Deus spirituale quiddam cum eo egit: erexit memoriale, per quod posteri admonerentur, vt de Deo cogitarent. Ob eandem causam Moses præcepit, vt in ianuis & postibus domus scriberent præcepta Dei. Item, vt signa quædam in vestimentis facerent, ne scilicet vnquam obliuiscerentur Dei. Impiè igitur faciunt, qui nostro tempore omnia illa destruunt, quæ externè nos Dei & sanctorum admonere possent, facile enim locum decipiendi habet diabolus, vbi non semper Deum cogitamus.

Mortua est autem Delbora, & c.

Mirum, quòd Moses mortem Delboræ describit, cum de morte Rebeccæ, quæ dignior erat, taceat. Verè non sine causa factum est. Sic enim Rebecca spiritus sancti gratiam, sic nutrix eius Delbora, legem Mosi iustam & sanctam significat. Delbora namq; apes interpretatur. Sicut aut apes 2. Cor. 3. mel in ore habent, in cauda aculeum, sic lex in facie sua, quæ in Iudæis velata est, habet viuificantem spiritum, in posterioribus autem, quæ Apostolus obliuiscitur, occidentem habet literam. Igitur Delbora quidem, quæ Rebeccam nutriuit, mors inuenitur, quia videlicet ascendentes in Bethel accidens litera legis relinquitur, viuificans autem spiritus perseuerat, & vbique glorificatur. Sepelitur autem Delbora ad radices Bethel sub quercu, quia scilicet in initio surgentis Ecclesiæ, in primordijs Christianæ religionis, quæ tota spiritualis est, carnalis sensus legis, & cunctæ carnales cæremoniae sub ligno crucis obruuntur, quòd quia hactenus à Iudæis sine sacerdote & sine templo seden-

Deut. 6.

Num. 5.

2. Cor. 3.

Philip. 3.

tibus deploratur, rectè vocatum est nomen loci quercus fletus.

Non vocaberis ultra Iacob, &c.

Hier. 29.

Hic videmus verè dictum esse: Si quæseris Deū in toto corde, inuenies eum. Nec vacuis manibus venit Deus, sed aut cum magna ira, vt cum aduersus impios procedit: aut cum magna gratia, vt cum iustis apparet. Ideò hic additur, & benedixit eum. Ante omnia autem iam secundò nomen Israelis imponit, & per seipsum, quod prius per angelum imposuerat, nimirum ad maiorem iusti consolationem. Videtur enim, quòd Iacob quodammodo abhorruerit à tam magnifico nomine, cui se longè imparè sentiebat: Ideo de nouo ipsi imponitur, pios enim homines Deus nomine æterno hæreditabit. Sic & Dauidi promittit se facturum illi nomen magnum. Hinc de iustis dicitur: Nomina eorum viuent in seculum. Arguitur hic superbia, qui nullos titulos, quantumuis magnificos non acceptamus, etiã si nihil dignū huiusmodi titulis habeamus. Ceterum, hoc nominis mutatione iustū ad perfectionē excitat, quasi dicat: Non ultra vocaberis Iacob, id est, luctator, quod ad insipientes pertinet, sed Israel, id est, princeps Dei, quod perfectis & contēplatiuis cōuenit. Obserua tamen, quòd & si hic Israel vocatur: infra tamen sæpius etiã vocatur Iacob, quāuis enim contēplatiuā vitā quis adipiscatur, non tamē actiuē studia, vbi res exigit, negligit: sed simul Iacob & Israel vocatur, diuersis respectibus. Obseruandū hic, quòd Deus non vniformiter tribus istis patribus nomina dedit: Abrahæ scilicet, Isaac, & Iacob. Siquidem nomen Abrahæ tantummodo vna syllaba auxit. Nomen Isaac antequam nasceretur, immutabiliter imposuit. Nomen autem Israel totum pro nomine Iacob commutauit. Nihil horum citra mysterium factum est. Abraham anterioris

Eccle. 15.

1. Reg. 7.

Gene. 17.

rioris populi, Iacob posterioris, Isaac autem mediū typum Christi tenuit, qui vtrunque populum tanquam duos parietes coniunxit. Iam anterior populus priusquam Christus veniret, aliquid quidem habuit vitæ vel iustitiæ. Rectè igitur Abrahæ nomen non mutatur, sed tantum augetur. Anterior enim populus Hebræorum, qui ex fide patrū iustificabatur quidem, sed arcebat ab ingressu cœli, vno tantū augmento indigebat, vt in Christo perficeretur. Posterior autem gentium populus, nihil boni habuit, eique veraciter iuxta prophetam dicebatur: Non populus meus. Rectè igitur totum nomen Iacob imitatur, quia gentilis populus & inchoationem & perfectionem iustitiæ de Christi sumpsit aduentu. Christi autem iustitia, nec augeri vnquam, nec diminui potuit, nec enim ex accidenti dono est, sed antequam in terris appareret, ipse iustitia, ipse vita, ipse Deus & Dei filius erat. Rectè igitur nomen Isaac, neque auctū, neque commutatum est. Imò nec ab hominibus positum, sed antequam nasceretur, ore Dei nominatum est.

Ego Deus omnipotens, &c.

Repetit promissiones, quas suprā ca. 28. & 31, & 32. audiuius, ne propter ea, quæ contingebant, putaret promissiones reuocatas esse, præcipuè autem eas repetit, de quibus potissimum dubitare poterat. Grauabat eū, quòd ipsi tam pauci essent, & tamen tam multos haberent aduersarios. Contra hoc audit: Cresce & multiplicare: populi ex te erunt, quasi dicat, non te terreat, quòd pauci estis, quia breui in magnum numerum crescetis. Secundò, grauabat eum, quòd odiosum eum finitimis fecerant filij sui, contra hoc ei dicitur: Reges ex te regredientur, quantumcunque scilicet despectus sis. Tertiò, timebat, ne finitimi congregati ipsum è terra pellerent, contra hoc audit. Terrā hanc tibi dabo,

Psal. 93.

dabo & semini tuo, non igitur est, quod timeas. Vide igitur, quàm perfectè Dominus iustum consoletur, vt dicere potuerit cum Psalmista: Secundum multitudinem dolorum meorum consolationes tuæ lætificauerunt me. Obserua aut, quod dicit: Terra, quam dedi patri tuo, cum tamen non dedisset, sed tantum promississet. Verum per hoc ostendere voluit certitudinem promissionis. Obserua item, quod iustis omnia subijciuntur, vt & ipsi Deo subijciantur. Non frustra etiam est, quod in fine dicitur: Recessit ab eo Dominus. Nō quod omninò recessit, sed eo modo, vt permetteret eum tentari vel tribulari, vt magnis aduersis prementibus ad augmentum meriti promouerentur. Sic Deus ad tempus quidem se abscondit, iuxta illud: Abscondisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus, sed non totaliter deserit. Stat post parietem tribulationis, respiciens per fenestras, quomodo certemus.

Cant. 2.

Cum parturiret Rachel, cepit periclitari, &c.

Ephrata interpretatur frugifera, alio nomine dicitur Bethlehem, utroque nomine merito insignitur propter Christum ibidem natum. Obserua hic aliam tribulationem iusto contigisse. Consolatus eum fuerat Deus: non tamē crucem ei auferit, sed subinde auget, ne nos in similibus murmuremus. Quis autem dubitet, magnam crucem iusto fuisse, quod videt vxorem dilectissimā, propter quam tot annis seruierat mori, idque maximo cum dolore, quia in partu. Item, in via, vt non posset eam ad sepulchrum paternum perducere, &c. Verū omnia patientissimè fert. Interim tamē non sine consolatione relinquitur à Deo, qui etsi vxorem ei auferit, tamen filium ei contra dat. Sic semper læta aduersis miscet Deus, ne vel superbiamus, vel nimium deiciamur. Ob eam causam pater aliud filio nomen imponit, vocatque eum

Matt. 2.

filium

filium dexteræ, quasi dicat: Etsi magnum mihi dolorem incussit mors vxoris, nihilo tamen ingrator erit filius, sed vnice diligetur, & preciosius mihi erit. Hoc enim est in dextera esse, vnde & Christus dicitur in dextera Dei sedere, id est, in posterioribus bonis. Et filij Zebedæi id ipsum quoque petebant. Sunt qui duo hæc nomina huius vltimi filij ad Paulum, qui fuit de tribu Benjamin, referunt. Is enim verè fuit filius doloris, cū persequeretur Ecclesiam, factus est autem filius dexteræ propter conuersionem suam. Mysticè, quod Rachelis mors describitur, non autem Liæ, significat, quod synagoga per Rachelem significata, per infidelitatem moritura erat. Ecclesia autem gentium viuit per fidem vsque ad finem seculi. Obijt aut Rachel in partu, & in eadem ciuitate, vbi Christus natus est. Nam synagoga tunc mortua est, quando Christum & Apostolos emisit. Moraliter, cum predicatorum erigunt lapidem Christum, funduntque super eum oleum & vinum, id est, duplicem prædicationem, legis scilicet & Euangelij, tunc moritur Rachel, id est, vetus homo, & nascitur nouus, qui filius quidem doloris dicitur, propter crucem, quam pius homo fert, filius autem dexteræ propter gratiam Dei. Quod autem Iacob titulum supra sepulchrum Rachelis erigit, fidei est, qua sanctos etiam mortuos scit viuere, imò etiam corpora eorum sancta esse, vt in quibus spiritus sanctus habitauit. Deinde etiam charitatis est, quæ non tantum in hac vita durat, sed nunquam excidit. Postremò, hoc ad admonitionem posterorum fecit, vt hinc admonerentur pietatis. Qui igitur nostro tempore memorias defunctorum destruunt, ostendunt, se nec fidem, nec charitatem, nec curam posterorum habere, &c.

Mar. 16.

Matt. 20.

Abijt Ruben, & dormiuit cum Bala, &c.

Prudentia hic opus est. Non enim factum hoc

Vu 3

Ruben

Gen. 49.

Ruben ad exemplū scriptum est, sed vt caueamus & timeamus. Mirum autem, quōd Moses etiā tanta mala de genere suo non vereatur scribere. Verūm eō magis confirmatur fides nostra. Si enim tantum, quæ bona sunt, de patribus suis scripsisset, suspectus esse potuisset. Ideo autem hoc peccatum ipsius Ruben tam diligenter descripsit, vt videamus, cur ab hoc ipso ius primogenituræ in Iudam translātū sit, de quo infra. Secūdo, vt videamus, quantū sanctus Iacob tentatus fuit. Nihil enim non malorū expertus est ab extraneis, à fratribus, à filiis. Violata erat Dina, homicidiū perpetrant filij eius, hic Ruben etiā patris lectū foedauit. Si iusto huic hoc cōtigerit, qui tamen summa diligentia filios instruxit, nō mirum, q̄ etiā nobis similia contingāt. Omnia aut hęc mala permittit De⁹ suis accidere, vt tandē tœdeat ipsos presentis vitæ. Et vt videamus omnem nostram curam sine Deo nihil esse. Videmus etiam in hoc facto ipsius Ruben, quōd nihil boni sit in homine, vbi Deus manum subtrahit. Nullum enim peccatū tam graue est, quod non cōmittat. En Ruben filius tanti patris & senior, qui alios instruere debebat, tā foedē labitur, tam magnum peccatum committit, quod Paulus excommunicatione dignum cēsuit, &c. Quæ igitur confidentia nostra aut præsumptio? recte igitur monet Paulus: Qui stat, videat ne cadat. Prætereā in hoc peccato videmus, iudicia Dei verè timenda. Qui enim suprā cum alijs fratribus adeo detestatus est stuprum Dinæ, is nunc peius committit. Dina vi oppressa erat, hic voluntariè peccat. Sichem paganus erat, hic è sancto genere. Recte igitur monet Paulus: Instruite peccantem in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Plærunque enim contingit, vt seueri illi alienorum peccatorum iudices, grauius iusto Dei iudicio cadere permittantur, vt discant a-

lijs com.

I. Cor. 5.

I. Cor. 10.

Gal. 6.

lijs compati. Eodem iudicio Dei iusto fit, vt plærunque primogeniti degenerarint, vt patet in Cain, Ismahel, Esau, Amon, nimirum, vt hinc discamus non naturæ, sed gratiæ esse, si boni simus. Quæquam, quōd primogeniti interdum infelicitate cadant, in peccati pœnam fit. Solent enim huiusmodi feruente adhuc libidine, ac per hoc seposito Dei timore cōcipi. Mysticè, Ruben hic primogenitus typus fuit pharizæorum, qui & matrem propriam confuderunt synagogam, & lectum patris, id est, conscientias hominum foedarunt falsis doctrinis. His similes sunt hæretici, qui plebem Christi adulterino commaculant semine. Vnde & Bala, quæ interpretatur inueterata, hæreticorum libidini se prostituit. Nam quæ legitima vxor est, id est, quæ Christum virum suum agnoscit, neque seipsum ignorare, neque adulterinum concubitū admittere potest. Obserua, quōd quæ-

Gen. 49.

Et fuerunt filij Iacob duodecim, &c.

Recēset hic filios Iacob propter Benjamin, qui prius numeratus non erat. Deinde, vt ostēdat dolorem ipsius Iacob, qui tot filiis natis nihil non gaudij sperare debebat. Et ecce dolor super dolorem. Nihil adeo desiderauerat, vt filios, nec aliunde maiorem dolorē habet, quàm è filiis. Sic Deus fel miscet, & amara reddit, quæ maximè diligim⁹, vt in ipso solo tandem herreamus. Quōd aut addit: hi omnes nati sunt in Mesopotamia. Signum est, quōd sancti omnes extra patriam in exilio nascuntur, vnde magno labore vnam patriam inquirunt.

Venit quoque ad Isaac patrem suum, &c.

Nec hoc tacet Moses, ne putemus iustum Iacob parentum suorum oblitum. Nullam autem

Vu 4

mentio.

mentionem hinc facit de Rebecca matre, unde autumat eam iam tunc mortuam fuisse. Insuper statim quoque mortem patris addit, ubi iterum crux super crucem, & dolor super dolorem. Sperabat iustus se è conspectu parentum omnium laborum suorum consolationem inuenturum, & ecce matrem inuenit mortuam, patrem iam iam morientem. Pulchrè autem describit mortem iusti: Fuerunt, inquit, dies Isaac, &c. hoc ponit, ut videamus, quam diu sanctus hic in cæcitate vixerit. Nam supra, antequam Iacob in Mesopotamiã pergeret, caligauerunt oculi eius, quantum nos quereremur, si simile quid nobis accideret. Deinde mortuus, inquit, est senex, & plenus, vel satur dierum. Iam dudum tædebat eum vitæ præsentis, ac futuram cupiebat: Addit, appositus est ad patres suos, congregationi sanctarum animarum spiritu sociatus. Is finis sequitur piam vitam in hoc mundo. Qui sanctos in vita imitatur, in morte ad ipsorum confortium peruenit. Non pereunt sancti, dum moriuntur, sed ad foeliciorum societatem perueniunt, Relinquant malos, iunguntur sanctis.

Et sepelierunt eum filij eius, Esau & Iacob, &c.

Nec hoc omittere voluit Moses, Hinc enim primo discimus, quod filij debeant parentibus nedum in vita, sed & in morte. In Esau tamen si malus erat, tamen naturali pietate ductus patris funus diligenter curat. Degeneres igitur filij sunt, qui hoc officij defunctis parentibus negant, imò nihil minus sunt, quam Christiani, quantumuis Evangelij prætextu videantur hoc facere, qui in morte necessariorum rident, honorificam sepulturam inuident, ut cadauera brutorum in campo sepeliunt; memorias apud sepulchra destruunt, & cet. Hoc facere apud paganos capitale erat, nunc Evangelicum est. Non sic egerunt hi filij Iacob & Esau. Deinde videmus non nouum esse, quod fideles ho,

Sup. c. 27.

Ies honorificè à fidelibus sepeliantur. Imo semper sic fuit, tam in veteri testamento, quam in nouo. Scriptura etiam magnificè commèdat officia huiusmodi mortuis impensa. Hinc enim commendatur Thobias ab angelo. Et viri Iabes Galaad à Dauide. Sepelire enim mortuos, maximè fideles, est opus fidei: per hoc enim confitemur etiã corpora fidelium sancta esse. Ideo ab antiquo in locis sanctis sepultura constituta est, & insuper opus charitatis est. Denique opus est, circa quod multa bona considerari possunt. Primò miseria vitæ nostræ. Secundò finis noster propediem secuturus. Maximè verbum, quod dicitur: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Ob hanc causam veteres mortuos suos non longè à seipsis sepeliebant, sed in prospectu quasi, ut harum rerum sæpius admoneantur. Contra, nos in campis nostros sepeliètes, fermè in totum obliuiscimur nos morituros.

Caput tricesimum sextum.

HÆ sunt autem generationes Esau, ipse est Edom, Esau accepit uxores de filiabus Chanaan: Ada filia Eilon Hethæi, & Oolibama filiam Anæ filie Sebeõ Heuei. Basemath quoque filiam Umabel sororem Nabaiot h. Peperit autem Ada Eliphaz, Basemath genuit Rahucl: Oolibama genuit Iehus Ithelom & Core, hi filij Esau, qui nati sunt ei in terra Chanaan. Tulit autem Esau uxores suas & filios & filias, & omnem animam domus suæ, & substantiam, & pecora, & cuncta, quæ habere poterat in terra Chanaan: & abiit in alteram regionem, recessitque à fratre suo Iacob. Diuites enim erant valdè & simul habitare non poterant: nec sustinebat eos terra peregrinationis eorum præ multitudinè gregum. Habitauitque Esau in monte Seir, ipse est Edom. Hæ autem sunt generationes Esau patris Edom in monte Seir, & hæc nomina filiorum eius: Eliphaz filius Ada uxoris Esau: Rahucl quoque filius Basemath uxoris eius. Fueruntque Eliphaz filij: Themam, Omar, Sepho, et Gatham, & Cenez, Erat aut Them-

na, concubina Eliphaz filij Esau: quæ peperit ei Amalech. Hi sunt filij Ada uxoris Esau. Filij autem Rahuel: Nahath, & Zara, Samma, & Mesa. Hi filij Basemath uxoris Esau. isti quoque erant filij Oolibama filie Anæ, filie Sebeon, uxoris Esau, quos genuit ei, Iehum, & Ihelom, & Core. Hi duces filiorum Esau. Filij Eliphaz primogeniti Esau: dux Theman, dux Omar, dux Sepho, dux Genez, dux Core, dux Gatham, dux Amalech. Hi filij Eliphaz in terra Edom, & hi filij Ada. Hi quoque filij Rahuel filij Esau: dux Nahath, dux Zara, dux Samma, dux Meza. Hi autem duces Rahuel in terra Edom: Isti filij Basemath uxoris Esau. Hi autem filij Oolibama uxoris Esau: dux Iehus, dux Ihelom, dux Core. Hi duces Oolibama filie Anæ uxoris Esau. Isti sunt filij Esau, & hi duces eorum: ipse est Edom. Isti sunt filij Seir Horræi, habitatores Terræ: Lotan & Sobal, & Sebeon, & Ana, & Dison, & Afer, et Disan. Hi duces Herrai, filij Seir in terra Edom. Facti sunt autem filij Lotan: Horri et Heman. Erat autem soror Lotan Thamna. Et isti filij Sobal: Aluan, & Manahath, & Ebal, & Sepho, & Onam. Et hi filij Sebeon: Alia & Ana. Iste est Ana, qui inuenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinas Sebeon patris sui. Habuitque filium Dison, & filiam Oolibama. Et isti filij Dison: Hamdan, & Eseban, & Iethran, & Charan. Hi quoque filij Eser: Balaan, & Zauan, & Acan. Habuit autem filios Disan: Hus, & Aran. Hi duces Horræorum: dux Loram, dux Sobal, dux Sebeo, dux Ana, dux Dison, dux Eser, dux Disan: Isti duces Horræorum, qui imperauerunt in terra Seir. Reges autem, qui regnauerunt in terra Edom, antequam haberent regem filij Israel, fuerunt hi: Bela filius Beor, nomenque urbis eius Denaba. Mortuus est autem Bela, & regnauit pro eo filius Zaræ de Bosra. Cumque mortuus esset Iobab, regnauit pro eo Husam de terra Themanorum. Hoc quoque mortuo, regnauit pro eo Adad filius Badat, qui percussit Mabian in Regione Moab: & nomen urbis eius Auith. Cumque mortuus esset Adad, regnauit pro eo Semla de Masreca. Hoc quoque mortuo regnauit pro eo Saul de fluuio Roboboth. Cumque hic obiisset, successit in regnum Balanam filius Achobor. Isto quoque mortuo regnauit pro eo Adar, nomenque urbis eius Phau: & appellabatur uxor eius Meetabel, filia Matred filie Mezaab. Hæc ergo nomina ducum Esau in cognationibus, & locis, & uocabulis suis: dux Thamna, dux

na, dux Alua, dux Ietheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Genez, dux Theman, dux Mapfar, dux Magdiel, dux Hiram: hi duces Edom habitantes in terra imperij sui, ipse est Esau pater Idumæorum.

HOc caput nihil aliud habet, quam generationes ipsius Esau, nominaque filiorum, & numerum regum, & ducum ex eius genere. Et hæc quidem propter Iudæos descripsit Moses, quorum nonnihil intererat hæc de Idumæis scire, tum quia erant vicini eorum, tum quia promissionem habebat domus Iacob, posteros Esau ipsis subiugandos, iuxta illud: Maior seruiet minori. Vide igitur Dei opera, Esau breui crescit in populos, & duces, & reges, Iacob autem varijs subinde subijcitur tentationibus: tamen finaliter Esau deijcitur cum suis, Iacob exaltatur. Cæterum, quia nostra nihil refert scire generationem ipsius Esau, transeamus hoc caput. Su. c. 26.

Caput tricesimum septimum.

Habitauit autem Iacob in terra Chanaan, in qua pater suus peregrinatus est. Et hæc sunt generationes eius: Ioseph cum sedecim esset annorum, pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer: & erat cum filijs Balæ, & Zelphæ uxoribus patris sui, accusauitque fratres suos ad patrem crimine pessimo. Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios, eo quod in senectute genuisset eum: fecitque ei tunicam polymitam. Videntes autem fratres eius, quod à patre plus cultis filijs amaretur, oderant eum, nec poterant ei quicquam pacifice loqui. Accidit quoque, ut uisum somnium referret fratribus suis, quæ causa maioris odij seminarium fuit. Dixitque ad eos: Audite somnium meum, quod vidi, putabam nos ligare manipulos in agro: & quasi consurgere manipulum meum, & stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Responderunt fratres eius: Nunquid rex noster eris aut subijcientur ditioni tuæ? Hæc ergo causa somniorum atque sermonum inuidiæ & odij fomitem ministravit.

Aliud

Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait: *Vi-
di per somnium, quasi solem, & lunam, & stellas undecim
adorare me. Quod cum patri suo, & fratribus retulisset, incre-
pauit eum pater suus, & dixit: Quid sibi vult hoc somnium,
quod vidisti? Num ego et mater tua, & fratres tui adorabimus
te super terram? Inuidebant ei igitur fratres sui: pater vero re-
tacitus considerabat. Cumque fratres illius in pascendis gregi-
bus patris morarentur in Sichem, dixit ad eum Israel: Fratres
tui pascunt oves in Sichemis, veni, mittam te ad eos. Quo re-
spondente, presto sum: ait ei, Vade, & vide, si cuncta prospera
sint erga fratres tuos, & pecora: & renuncia mihi, quid aga-
tur. Missus de valle Hebron, venit in Sichem: inuenitque eum
vir errantem in agro, & interrogauit, quid quereretur. At ille
respondit: Fratres meos quero, indica mihi, vbi pascant greges.
Dixitque ei vir, Recesserunt de loco isto: audiui autem eos di-
centes: Eamus in Dothain. Perrexit itaque Ioseph post fratres
suos, & inuenit eos in Dothain. Qui cum vidissent eum procul,
antequam accederet ad eos, cogitauerunt illum occidere. Et mu-
tuo loquebantur: Ecce, somniator venit, venite occidamus eum,
& mittamus in cisternam veterem: dicemusque, Fera pessima
deuorauit eum, & tunc apparebit, quid illi prosint somnia sua.
Audiens autem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus
eorum, & dicebat: Non interficiatis animam eius, nec effunda-
tis sanguinem, sed projicite eum in cisternam hanc, que est in
solitudine, manusque vestras seruate innoxias, hoc autem di-
cebat, volens eripere eum de manibus eorum, & reddere pa-
tri suo. Confestim igitur, ut peruenit ad fratres suos, nudaue-
runt eum tunica talari, & polymita: miseruntque eum in ci-
sternam veterem, que non habebat aquam. Et sedentes, ut co-
mederent panem, viderunt Ismahelitas viatores venire de
Galaad, & camelos eorum portantes aromata, & resinam &
stacten in Aegyptum. Dixit ergo Iudas fratribus suis: Quid no-
bis prodest, si occiderimus fratrem nostrum, & celauerimus san-
guinem ipsius? Melius est, ut venundetur Ismahelitis, & ma-
nus nostrae non polluantur: frater enim, & caro nostra est. Ac-
quieuerunt fratres sermonibus illius. Et pretereuntibus Ma-
dianitis negotiatoribus, extrahentes eum de cisterna, vendi-
derunt eum Ismahelitis viginti argenteis, qui duxerunt eum
in Aegyptum. Reuersusque Ruben ad cisternam, non inuenit
puerum:*

puerum: & scissis vestibus pergens ad fratres suos, ait: Puer non
comparat, & ego quod ibo? Tulerunt autem tunicam eius, & in
sanguinem hedi, quem occiderant, tinxerunt: mittentes, qui
ferrent ad patrem, & dicerent: Hanc inuenimus, vide virum
tunica filij tui sit an non. Quam cum agnouisset pater, ait: Tu-
nica filij mei est, fera pessima comedit eum, bestia deuorauit
Ioseph, scissisque vestibus, indutus est cilicio, lugens filium suum
multo tempore. Cōgregatis autē cunctis liberis eius, ut lenirent
dolorem patris, noluit consolationē accipere, sed ait, Descendam
ad filium meum lugens in infernum. Et illo perseverante in fle-
tu: Madianitae vendiderunt Ioseph in Aegypto Putiphari eu-
uacho Pharaonis magistro militum.

IN hoc capite Moses redit ad genus ipsius Ia-
cob describendum, orditurque insignem illam
historiam de Ioseph, quam & diligentissime de-
scribit propter tres causas. Primò, quia hac histo-
ria docetur, qua de causa, & quo euentu filij Israel
in Aegyptum venerunt, tantis miraculis inde li-
berandi prædictum fuit Abrahæ, semen eius ser-
uituti subiiciendum in terra non sua. Cæterum, Gen. 15
occasione ipsius Ioseph Israel peruenit in Aegy-
ptum. Secundò, ideò hanc historiam tam diffusè
scripsit, quia plena est exemplis pietatis, ideoque
solus inter fratres dignus fuit Ioseph, cuius vita
post exempla Abrahæ, Isaac & Iacob, omnibus fi-
delibus commendaretur, ac in exemplum propo-
neretur. Maximè autem propter Christum hæc
historia tam diligenter descripta est, cuius typum
fermè in omnibus gessit hic Ioseph, imò Ioseph
hic pene solus claro vitæ suæ ordine præostendi-
tur, qualiter sol iustitiæ Christus processurus es-
set, ab initio vsque ad finem diei, id est, ab incar-
natione sua vsque ad consummationem seculi.

Habitauit autem Iacob in terra, &c.

Post descriptionem gentis Idumææ redit ad Is-
raelitas. Vbi primò reuocat, quod supra dixerat, St. c. 3. & 5.
ipsum scilicet Iacob tandem peruenisse ad patrem
suum.

suū. Exinde, inquit, habitauit Iacob in terra Chanaan, quasi dicat, quantumcunque tardè peruenit, pluresque eum impedire conati sunt. Nam & Laban retroducere voluit eum, Esau prohibere ab ingressu. Sichimitæ eum eijcere volebant: tamen tandem promissio Domini impleta est: Reducam te in terram hanc: item, tibi dabo terram hanc. Sic diu quidem differuntur promissiones Dei, sed nunquam fallunt.

Gene. 28.

Hæ sunt generationes Iacob, &c.

Non sine causa hoc modo orditur historiã Ioseph, totius generationis meminit, cum tamen de solo Ioseph intendat dicere. Estque sensus, duodecim quidẽ filios habuit Iacob, sed in vno Ioseph suam generationem, id est, paternæ similitudinis effudit pulchritudinem. Nam sicut pater suus ex sterili Sara, & ipse ex sterili Rebecca, naturam inopem iuuante gratia, progenitus & diuina benedictione donatus, patrum suorum vestigijs incessit. Sic iste nihilominus ex sterili Rachel dono Dei susceptus est, futurus eiusdem benedictionis heres, & solus ex omnibus filijs paternorum morũ imitator. Solus igitur ex omnibus dignus est, qui filius Israel dicatur, & cuius nomen posteritati cõmendetur. Hoc igitur primum est, in quo Ioseph typus fuit Christi. Is enim Christus ex omnibus hominibus solus similitudinem Dei in se incorruptam seruauit. Alij enim omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum nisi vnus Christus. Dignus igitur est Christus, cuius memoria apud omnes posteros sit sacrosancta, qui que omnibus imitandus proponatur. Vult enim Deus, vt conformes efficiamur imagini filij eius.

Psal. 13.

Rom. 8.

Ioseph cum sedecim esset annorum, &c.

Singula verba speciale aliquid innuunt, denique etiam Christum adumbrant. Obserua, quod in He.

Hebræo non sedecim, sed decem & septem anni nominantur. Nec est contrarietas. Sedecim enim annos compleuerat, & decimum septimum agebat. Ideo autem ætatem ipsius Ioseph describit, vt videamus adolescentiam non impedire virtutẽ, si retrahatur. Deinde nullam ætatem non aptã esse ad pietatem, postremò, ad cõfusionem nostrã, qui senes etiam eam perfectionem nondum assecuti sumus, quam Ioseph in adolescentia habuit. Imò, quod etiam senes ijs vicijs succumbimus, quæ Ioseph adolescens superauit. Cõuenit autem etiam hic numerus Christo, qui & decem & sex annorũ est: siquidem & sex opera vniuersæ creationis, ipse explicuit, & decalogum legis digito Dei scripsit. Insuper & ipse nomine Christum præfigurauit. Ioseph enim aductus interpretatur, quod propriè Christo competit, qui spiritu sancto plenus est, & in quo habitat ois plenitudo diuinitatis. Quod Galat. 1. autem Ioseph pauisse dicitur oues patris sui, maximè ad Christum pertinet, qui verus ille pastor est, qui in propheta dicit: Ego ipse pascam oues meas. Et in Euangelio: Ego sum pastor bonus, &c. Et non sum missus, nisi ad oues domus Israel. Obserua, quod Ioseph etiam in tenera ætate ad labores educatus fuit. Ocium enim præsentissimũ venenum est iuuenibus, certaque perditio. Quod autem additur: Cùm adhuc puer esset, magis ad puritatem & innocentiam, quàm ad pueritiam pertinet. Hoc autem vel maximè ad Christum pertinet, qui sine omni peccato fuit, adeò, vt etiam aduersarijs auderet dicere: Quis ex vobis arguet me de peccato?

Ezech. 34.

Ioan. 10.

Matt. 15.

1. Pet. 2.

Ioan. 8.

Eratque cum filijs Bale & Zelpha, &c.

Quod filios ancillarum tantum nominat, iam emulationem insinuat fratrum, qui ex Lia erant, cum quibus esse non audebat, quia cùm de libera essent, grãdiores habentes animos, filium dilectæ Rache.

Rachelis non libēter aspiciēbant. Apparet etiā, quōd filios ancillarum despexerint ac pro seruis habuerint. Ioseph autem quamuis ipse ex libera esset, imō ex p̄cipua vxore, non tamē despexit, quos videbat patrem nō despiciere, nec superbiebat de sua ingenuitate, nec illos fratres habere dedignabatur. Imō ideo se eis coniungit, vt æquanimius ferrent contemptum sui à filijs Liæ. Eodem modo & Christus cū esset vnicus, & verus Dei filius, & in forma Dei, tamen seipsum deiecit, ac nostri similis effectus est, non dedignatur nos habere fratres, nullum respuit, quantumuis humilē & peccatorem. Imō ideo se humilibus associauit ad ipsorum consolationem. Huc pertinet, quod in Euangelio dicitur. Nō est opus valentibus medicus, &c. Quōd autem textus noster habet, quōd Ioseph accusauerit fratres: Septuaginta, & Chrysostomus ipsos sequens, contrarium legunt, sic scilicet: Et accusauerunt Ioseph fratres sui, & cæt. Verūm textus noster cum Hebræo concordat.

Quamuis autem mali speciem habere videatur, quōd accusasse dicitur fratres suos, mitigatur tamen per hoc, quod additur apud patrem. Non enim eos infamauit coram extraneis, sed coram patre tantūm. Imō opus fecit & iustitiæ & charitatis. Cū enim natus minimus esset, non audissent eum arguentem, nec ferre poterat peccata ipsorum, quibus & sibi ipsis nocebant, & offendiculum præbebant gentilibus. Igitur quod vnum restabat, fecit. Hoc modo etiam Christus nos facere præcipit circa peccata fratrum. Quod autem in textu nostro dicitur, de crimine pessimo. Multi multa suspicantur. Aliqui volunt, quōd solū Ruben accusauerit de incestu, de quo suprā, alij quōd ipsos accusauerit de coitu cum bestijs, quōd tamē verisimile non est. In Hebræo igitur non habetur de crimine pessimo, sed de rixa pessima, quōd sci-

licet

licet aut cum finitimis litigabant, eosque infestabant, sicut suprā fecerant cū Sichimitis, aut quōd inter se dissidebant, & æmulabantur, filios ancillarum contemnendo, illique contrā odiendo, aut saltē, quōd ipsum Ioseph, qui minimus erat, molestarent. Sed quomodo hoc competere potest in Christum, quōd fratres accuset, cū sit mediator hostes, interpellator & aduocatus? Hic duo genera hominū tibi præstituas. Accusat Christus peccatores, secundum illud: Multa habeo de vobis loqui & iudicare, & cæt. sed excusat pœnitentes, & pro eis interpellat. Deinde & si per se nō accuset, tamen per Moysen accusat, iuxta illud Ioh. 5. Est qui vos accuset Moyses, &c. Item, accusat nos sermo ipsius neglectus. Deinde accusabit ipsius præsentia: Si non venissem, inquit, & locutus eis nō fuisset: peccatum non haberent.

Diligebat autem Iacob ipsum Ioseph, &c.

Omnes filios diligebat, sed hunc syncerius, tum quia matre orbatus erat, tum quia ex potiore vxore erat, tum denique quia spiritu instructus, prævidebat futura bona in eo. Aliam tamen causam huius dilectionis Moyses assignat: Eō, inquit, quōd in senectute genuisset eum. Solent enim huiusmodi filij tenerius diligi, eō quōd in ipsis quasi reuiuiscunt parentes. In Hebræo habetur, eō quōd filius senectutis esset illi, quod quidam non ad senectutem annorum referunt, sed ad senectutem sensuum, de qua dicitur: Senectus venerabilis est, non diuturna, nec numero annorum computata. Cani sunt enim sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Ioseph igitur filius senectutis erat, id est, sapiens & canis sensibus & moribus, propter hoc diligebatur à patre: Nec enim lætatur vir iustus in multitudine filiorum, si mali sunt, sed in eō tantūm agnoscit se patrem: si filiū relinquat post se, qui iustitiæ consequatur hereditatem. Vnde &

Xx

illud

Philip. 2.

Matt. 9.

Matt. 8.

1. Tim. 2.

Roma. 8.

1. Ioan. 2.

Ioan. 8.

Ioan. 12.

Ioan. 15.

Sap. 4.

Ecl. 30.

illud Sapientis: Mortuus est pater eius, & quasi nō est mortuus: reliquit enim filiū similem sibi, &c. In hoc autem vel maximè Ioseph typus fuit Christi, quem pater verè præ omnibus diligit, ob eam potissimū causam, quòd in senectute eternitatis genuit eum, secundum quam ipse dicitur, & est antiquus dierum. Vel ideò, quòd in senectute eū genuit, id est, nouissimo tempore seculi misit in mūdum, in qua missione idem filius obedientissimū se præbuit. Vnde meritò audiuit: Hic est fili⁹ meus dilectus, & cæt.

Dan. 7.

Matt. 3.

Fecit que ei tunicam polymitam, &c.

Id est, manibus artificis mira varietate distinctam, & vsque ad talos pertingentem. Vnde & alij transtulerunt, tunicam talarem. Hac multicolore veste dignus erat Ioseph, ob virtutum multiplici-
tatem iustitiæque perfectionem. Non igitur curiositas erat, sed insigne virtutis, quo alij digni non erant: huiusmodi multicolorem tunicam et-
iā Christus habet: ea est sancta scriptura. Ob Christi enim testimonium & gloriam texuerunt digiti Dei omnem scripturam sacram. Denique hæc tunicam Christi est plenitudo spiritus sancti, omnibus enim gratijs & donis donatus fuit Christus. Requiescet super eum, inquit, spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Hi sunt varij illi colores. Deniq; Christus habet Ecclesiā diuersis ordinibus & donis gratiarum distinctam. Alios enim dedit pastores, alios doctores, &c. Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c.

Isa. 11.

Ephes. 4.

1. Cor. 12.

Videntes autem fratres eius, &c.

Quàm dissimilia videmus. In vna domo, inque vna familia tanta diuersitas ingeniorum, tāta iustitia in Ioseph, cōtrā, tanta iniustitia in fratribus. Imò in vna domo vnus iustus, alij omnes iniusti. Verùm hic est cursus mundi, habet semen, habet & zizania, imò etiam hic impiorum maior est numerus.

merus. Peccata autem filiorum Iacob non ideò scribuntur, vt nobis placeamus, aut hinc nostra peccata excusemus, sed vt timeamus, ne similiter cadamus, & post lapsum non desperemus, cum videamus etiam sanctos peccasse, nec tamen ob id reiectos esse. Videmus autem hoc loco, quàm leui initio cœperit tam inæstimabilis diuinæ prouidentie ordo. Tunica illa paternæ dilectionis signum, peperit odium, exilium, dominium, descensum in Aegyptum, & quicquid secutum est. Sic sub nostris operibus Deus semper sua opera exequitur, vt nemo sentiat, donec iam perfectū cernatur. Et quàm terribilia nunc contingunt in mundo, quæ nemo adhuc scit, in quem finem à Deo dirigenda sint. Meritò igitur timendum nobis est.

Oderant eum, &c.

Quanta mala hoc breui verbo complexus est Moses. Primò enim odium & inuidia, ipsissimum venenum antiqui serpentis est, quod & primū in ipso creuit, dum & filio Dei & homini condito inuideret. Hoc veneno postea hominem perdidit, inuidia enim diaboli intrauit mors in orbem terræ. Hoc veneno etiam nunc omnia humana turbat, ciuitates, politias, regna, &c. Nec quicquam felicius nobis esset, si hoc venenum effugere liceret. Vide, quantū malum inuidia in domo ipsius Iacob suscitauerit, quàm omnia turbauerit. Singula autem verba emphasim habent: oderant, inquit, sed qui? fratres eius, inquit, quem oderant? ipsum Ioseph, & fratrem, & puerū, & probum, & matre orbatum, atq; adeò omniū dilectione dignum. Sed quā ob rem oderant eū? quòd à patre diligeretur. Non erat iusta causa odij, imò ei congaudere debuissent, eumq; imitari in probitate, vt & ipsi diligerentur. Verū ipsi mali permanent, & tamē iusto inuident, quòd à patre diligitur. Idem faciunt impij, qui inuident quidē pijs, q̄ prosperè eis cedunt

Sap. 11.

omnia, ægreque ferunt, quòd ipsi à Deo non ammentur, & tamen interim peccare nō cessant. Vis vt Deus te diligit? stude imitari virtutem, &c. Ob hanc causam etiam Cain odiebat fratrem, & Esau similiter, interim autem Ioseph omittit, quæ ad se pertinebant, nihil mali etiam suspicabatur à fratribus, sed pergit in vocatione sua. Non cessandū à bono propter malos.

Nec poterant ei quicquam pacificè loqui, &c.

Magna fuerit inuidia oportet, quæ adeò omnis fraternitatis & dilectionis eos obliuisci fecit. Hoc modo diabolus etiam sanctorum societates inuadit. Imò vbi sanctius collegium, ibi magis studet suum virus infundere. Cæterum, quòd dicit: non poterant ei pacificè loqui, non eò tendit, quòd nō habeamus liberum arbitrium, aut quòd omnia de necessitate absoluta fiāt, potuissent ei pacificè loqui, si voluissent. Sensus igitur est: Non poterant, id est, adeò in ipsum commoti erant, vt nollent ei amplius pacificè loqui. Hoc modo loquendi etiā Ioannes vtitur. Omnis, inquit, qui ex Deo est, non peccat, nec peccare potest, id est, nō vult, nisi quod Deus vult, &c. Alioqui quamdiu hic sumus, peccare possumus, etiam si sanctissimi videamur, iam quis non videt, quàm perfectè omnia hæc in Christo impleta sunt. Primò enim scimus, quomodo eum oderint fratres eius, Iudæi scilicet. Nec alias odiendi causas habuerint, quàm quas fratres Ioseph habuerāt, nempe, quòd eos arguebat, quòd virtutibus & innocentia, quasi veste multicolore vestitus erat, & quòd diligebatur à patre. Hoc enim videre poterāt ex ipsius miraculis & vita. Vnde Nicodemus: Scimus, inquit, quia à Deo venisti, nemo enim potest facere, &c. & cæcus ille: In hoc, inquit, est mirabile, quòd nescitis vnde fit, & aperuit oculos meos, &c. Vnde & Christus: Si cæci essetis, peccatum non haberetis, &c. Nec tantum oderant

1. Ioan. 3.

Ioan. 3.

Ioan. 9.

Ibidem.

derant Christum, sed nec quicquam pacificè ei loqui poterāt, sed omnia loquebantur hostiliter, vt cum dicerent: In Beelzebub eijcit demonia. Item: demonium habet, & insanit, quid eum auditis? Item: Vorax est, potator vini, socius publicanorū. Quòd si aliquando pacificè videbantur ei loqui: dolosè tamen fiebat, &c. Meritò igitur conqueritur in Psalm. Cum his, qui oderant pacem, erā pacificus, &c. Et iterum: Sermonibus odij circunderunt, & expugnauerunt me gratis.

Accidit quoque, vt visum somnium, &c.

Diligenter causas huius odij describit Moses, propterea, quòd hoc odium fratrum fecit eū dominum Aegypti. Sic enim mali conatus impiorū pijs cedunt in bonum & gloriam. Cæterum, hæc somnia ipsius Ioseph certò erant à Deo, vnde & meritò nec ipse nec pater ea contēnebat. Non tamen hinc colligi potest aut debet, quòd oīa alia somnia etiam sint à Deo, & ideo obseruāda sunt. Hoc enim prohibet lex, Leuit. 19. Deut. 13. Quòd si Deus aliquid tibi per somnia reuelare voluerit, dabit & interpretem, id quod Pharaoni & duobus Eunichis contigisse inferius audiemus. Rectè autem dicitur: Accidit, &c. neque enim studio quicquam horum dixit, id est, non hoc intendit, quòd augere vellet odium eorum, hoc enim non fuisset innocentis animi.

Audite somnium meum, quod vidi, &c.

Hæc verba planè indicant simplicitatem animæ eius, neque enim ipse adhuc sciebat, quid sibi vellent hæc somnia. Nesciebat, quid futurū esset, sed Deus per ipsum loquebatur. Per manipulum autem ipsius Ioseph stantem, aliosque iacētes, designabatur ipsum aliquando fratribus suis præferendum. Secundò, quòd manipulo eius stante, id est, ipso abundante frugibus, manipuli eorum casuri essent, & ipsi penuriam frumenti passuri, quæ

penuria ipsos cogeret ad ipsius adorationē. Tertiō, per hoc significatum est, quod opus & fides fidelium dei non potest, iuxta illud: Qui audit verbum meum, & facit, ædificat supra petra. Contra autē, impiorum opus casurum est, quantumcūq; videatur firmum, super arenam enim ædificant. Demum per hoc enim significatū est, quod quantumcūque nunc abiecti videantur pii homines, tamen olim ita exaltabuntur, vt etiam impij eorū auxilio opus habeant. Hoc igitur somnium fidelibus profuturum, impijs cedit ad odium. Sic malis omnia mala sunt, vnde & statim dicunt.

Nunquid Rex noster eris? &c.

Ex hoc patet, quod intellexerunt vim somnij, tamen obfirmato animo impedire cogitant. Sic impij non ex ignorantia, sed malitia peccant. Et vnde moueri debebant, ad deponendum odium, inde magis exasperantur. Qui enim inuidia captus est, contra suam ipsius salutem fecit omnia.

Aliud quoque somnium vidit, &c.

Addit Deus aliam visionem ad confirmationem prioris, ne vanum quid putetur fuisse: per hoc etiam ad resipiscentiam ipsos inducere voluit Deus, vt vel nunc cogitarent rem a Deo fieri, & odire cessarent. Duo autem somnia vidit Ioseph, vnum in terra, aliud in cœlo: quibus significatum est, ipsum non solum ab hominibus, & in terra exaltandum, sed etiam a Deo sic disponente, vt nullam excusationem haberent.

Vidi quasi Solem, & Lunam, & stellas, &c.

In priori somnio tantum fratres ei subijciendos monstratum erat, hic autem maius quiddam ei ostenditur, nempe etiam patrem & matrem ipsum adoraturos. Quod quanquam non legatur, certum tamen est, quod etiam pater & tota familia per eum conseruata sit. Vnde non mirum, si

pro

pro hoc Iacob Deo gratus extiterit. Arguit autem eum pater suus, non quod somnium contemneret, sed ne adolescens inde superbiret. Superbia enim maximè iustis solet subrepere, nisi arceatur contraria humilitate. Deinde ideo eum arguit, ne odium fratrum hinc aueretur, quod iam sentiebat non paratum ardere. Exemplum pij patris & prudentis patris familias, & cætera. Quod autem Moses toties repetit odium fratrum, indicio est, magnum fuisse odium, & subinde creuisse, donec tandem in pessimum facinus erumperet. Iam quis nescit, quod fœlicia illa somnia promissionesque, & cæt. de futuro regno & potestate, Christo inuidiam confluauerunt. Magnifica de ipso prædixerant prophetæ, magnifica de ipso sentiebat populus, magnificè interdum, sed tamen verè, ipse Christus de se ipso loquebatur, vt cum diceret: Antequam Abraham fieret, ego sum. Item, nunquid legistis: Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & cæt. Hæc, inquam, & huiusmodi auxerunt inuidiam Iudæorum contra Christum, vt omnibus modis conarentur ea impedire, sed frustra. Iam enim a Deo diffinitū erat, vt manipulus eius staret, & ipsum sol, luna, & stellæ adorarent. Manipulus Christi est ipsius fides, ad messem seminata, & iam perducta, hæc immobilis permanebit. Manipuli autem fratrum lectiones sunt legis & prophetarum, quas Iudæi legentes, quasi manipulos ligant. Palam est autē toti mūdo, quod omnis legis & prophetarum lectiones Christum adorant, eiq; testimonium perhibēt. Imitentur ergo inuidi fratres manipulos suos, quod quandoq; facturi sunt eum adorando, cuius manipulum iam adorant ipsorum manipuli. Palam item est, quod cœlum & terra, angeli & homines adorant Christū. Adorat ipsum & pater, id est, antiquus ille populus pa-

X x 4

trum:

trum: Et mater, id est, Ecclesia huius temporis, & fratres omnes, scilicet fideles.

Cumque fratres illius in pascendis gregibus, &c.

Hæc erat causa paternæ sollicitudinis: quia filij eius ibi greges pascebant, ubi eos odiosos fecerat furor eorum pertinax, & indignatio dura, qua occiderant Sichemitas. Discant hic parentes filiorum curam agere, ipsorumque pericula præcauere, maximè animarum, ne sanguis filiorum de manibus eorum requiratur. Putabat pius pater se rem gratam filiis facturum, quia non qualemcunque hominem, sed eum, quem vnice diligebat filium mitteret ad eos. Nihil minus timens vel cogitans, quam quòd in mortem eum mitteret. Nec dubiū, quin postea propter hoc ipsum magis doluerit, quòd scilicet ipse videbatur filio causa fuisse mortis. Sic enim pios parentes magis affligit, si ipsorum culpa, vel negligētia filij pereant. Sic Dauid miserabiliter lugebat Absolonem, quòd causa mortis eius videretur esse, mittendo contra eum exercitum. Sic & Thobiam pœnitet, quòd filium suum miserit in Mediam, &c. Emphasim autem habet, quòd dicit, fratres tui pascunt in Sichemis, quasi dicat, plurimum anxior, quia in loco periculoso sunt: Veni igitur, mittam te ad eos: Tu eris: internuncius, nihil tibi timendum à fratribus. Verū hic plurimū fallitur Iacob. Nemo scit, quid est in homine, nisi spiritus hominis: cor hominis prauum & inscrutabile. Vno autē verbo Ioseph multas virtutes ostendit, cum dixit: Præsto sum. Hic enim primò videmus promptā eius obedientiā erga patrem, quæ nihil repugnat, tametsi viæ ignarus esset. Secundò, charitatem erga fratres, quòd propter salutem eorum nihil laboris recusat. Postremò simplicis animi puritatem, quòd nihil mali de fratribus suspicatur, quāuis iam diu nihil pacifice ei locuti fuissent. Charitas nō suspicatur malū.

Missus

Su. c. 34.

2. Reg. 18.

Thob. 9.

1. Cor. 2.

Iere. 17.

1. Cor. 13.

Missus de valle Hebron venit, &c.

Omnia hæc in Christo impleta sunt. Quicquid hic Iacob agit erga filios, hoc Deus egit erga genus humanum. Primò, cum nos nihil minus cogitaremus, imò in magnis periculis essemus, ipse pro nobis sollicitus fuit. Secundò, ab æterno cum filio & spiritui sancto consilium habuit, de creando & redimendo homine, iuxta illud: Ego cogito *Iere. 29.* cogitationes pacis, &c. Tertiò, non alium, quam proprium filium ad nos mittere voluit, indicem paternæ erga nos voluntatis & charitatis, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundū, &c. Deinde qualem *Ioan. 3.* se Ioseph exhibuit erga fratres, talē se Christus nobis ostendit. Primò, patri promptissimè obediuit vsque ad mortem. Secundò, non curru aut equis vectus, sed humilis venit, & cum labore multo. Tertiò, solus hæc legationem subiit, vnde in Isaia: Torcular calcavi solus. Quartò, diu & cum magno labore quæsiuit ouem perditam, imò triginta tribus annis. Quintò, non cessauit à cœpto itinere, donec inueniret. Cum enim dilexisset suos, *Ioan. 13.* in finem vsque dilexit eos. Sextò, inuenit, eos in alio loco, quam putaret, nimirum in magna defectione, longissimè à Deo recesserat homo.

Inuenit eum vir errantem in agro, &c.

Non absurdè credi potest, quòd angelus fuerit, cum enim audisset à Ioseph, quòd fratres quæret, non quæsiuit, quis ipse esset, quique essent fratres eius, & tamen ad omnia respondet, quòd purus homo facere non potuisset. Sic igitur iam iterum videmus angelos adesse his, qui in vocatione sua pergunt, quemadmodum & suprā de Iacob audiuius. Benè autem fratres suos inuenisse dicitur in Dothaim, quòd interpretatur defectio. In magna enim & certissima defectione erant, qui de fratricidio cogitabant.

Ecce somniator venit, venite occidamus, &c.

Xx 5

Hic

Sup. c. 32.

Hic tandem se prodit inuidia, imò in apertissimum & pessimum facinus prorumpit. Gaudere debebant de aduentu fratris, omnem rancorem ponere, cum videret eum tam simplici animo, nihil mali suspicantem venire, non ad arguendum, sed ad consolandum. Verum hic malitia regnat, idè innocens pati cogitur. Nullus hic cogitat Deum, aut conscientiam, non cogitant fratris innocentiam, non patris futurum dolorem. Tunc implebatur illud Isaia: Iudicium retrò conuersum est: & iustitia non potuit ingredi, veritas in plateis corruit, &c. Deinde ex inuidia non proprio quidem nomine eum nominare volunt, sed contempribiliter somniatorè dicunt. Præterea nedum occidere eum cogitant, sed mortuū quoq; in cisternam projicere, vt etiam sepultura careat. Postremò etiā mendacio patrē fallere cogitant. Quis nō iuste eos pro tantis peccatis dānandos censeret? Et tamen Deus his tantis peccatis eorū benè vsus est. Imò nec ipsos propterea reiecit, vt vel hic appareat eius misericordia. Summa, ipsi mala consultabant, sed Deus aliter disponebat. Imò deridebat hoc eorum consilium, iuxta illud Psalmi: Qui habitat in cœlis, irridebit eos, &c. Omnia hæc etiam Christo contigerunt, quā primū eum viderunt agricolæ, dixerunt: Hic est hæres, venite occidamus eum, &c. Deinde etiam Christum somniatorè, imò seductorem appellabant ex inuidia. Præterea obfirmato animo in mortem eius conspirabant, & nec auditum, nec conuictum damnabant. Deniq; totaliter eius memoriam abolitam cupiebant.

Isa. 59.

Psal. 1.

Audiens Ruben, nitebatur eum liberare, &c.

Nullum tempus tam sæuum est, quin non residui maneant aliqui, qui iustæ causæ assistant, nec vnquam iusti sic derelinquuntur, vt non aliquos habeant, qui ipsis compatiuntur. Sic Christus ex
Phari.

Pharizæis. Nicodemum defensorem habuit, & Ioseph ipsum Ruben, qui ab alijs dissentiebat. Hæc autem malorum diuisio salus fuit iusto, alioqui actum de eo fuisset, si Ruben non dissensisset. Nihil enim peius, quam dum vbique mali concordés sunt, contra, malorum discordia piorum salus est. Quid non mali fecissent filij Adam, nisi DEVS confudisset linguas eorum. Quid mali non fecisset Abimelech tyrannus, nisi dissensio orta esset inter ipsum & Sichemitas. Quid mali hodiè non facerent sectæ: imò actum esset de Ecclesia, nisi sectæ inter se dissentirent. Hinc Paulus dissensionē excitauit inter Saducæos & Pharizæos. Vide aut mira Dei iudicia: Ruben, qui prius libidine carnali reliquis fuit peior, nunc naturali pietate & fraterna compassione omnibus melior erat. Nō igitur temerè iudicandi sunt peccatores à peccatoribus, potest enim vno vicio deterior, virtute alia melior esse.

Gene. 11.

Judic. 9.

Acto. 23.

Non interficiamus animam eius, &c.

Efficacissima persuasione vitur, vt eos moueret. Primò, non (inquit) interficiamus animā eius. Magnum quidem est anima & vita humana, igitur magni criminis rei erimus. Deinde non effundamus sanguinem, admonens eos iudicij diuini, quo iam pridem ab initio sententiam mortis in eos tulerat Deus, qui sanguinem humanum fundunt. Præterea, inquit, manus vestras seruate innocuas. Nihil enim ita polluit, vt sanguis humanus. Nihil Deo magis odiosum facit, q̄ crudelitas in fratres. Cum clamaueritis (inquit) nō exaudiam vos, quia manus vestræ sanguine plenæ sunt. Suadet autem, vt eū in cisternam projiciant, quasi leuius sit crimen, quod tamen nihilominus erat homicidiū, quia fame ibi periturus erat. Tamen hoc suadet, vt postea illis abeuntibus eum extraheret. Non tamen audet eū vi liberare, imò dissimulat se

Gene. 9.

Isa. 1.

lat se

Eccl. 17.

lat se ipsius gratia hoc consilium dare. Et in hoc est exemplum timidis magistratibus, qui non audent delinquentes arguere, aut iustos defendere, contra quos Sapiens dicit: Noli quærere fieri iudex, nisi vi valeas percurrere iniustitiam.

Confestim igitur, ut peruenit ad fratres, &c.

Hic incipit crux & tentatio ipsius Ioseph. Vbi primò notandum, quòd in historijs piorum hominũ semper crux primum locũ obtinet, id quod hætenus clarè vidimus in Abel, Noe, Abraham, Isaac, Iacob. Sic hic innocentissimus inter omnes filios Israel maioribus tentationibus exponitur, alijs interim, qui pessimi erant, quietè & prospère agentibus. Hoc autem ideo permisit Deus, ne nos pusillanimes efficiamur, si simile quid nobis contingat. Nec putemus ob id nos totaliter abiectos, quando videmus sanctos, quòd Deo gratiores fuerunt, eò plura perpeffos esse. Ceterũ, quanquam secundum iudicium mundi & rationem infortunii videtur, quòd hic patitur Ioseph, reuera tamẽ non est: Nam hoc ipso facto incipit Deus erigere manipulum eius, fratrumque manipulos deicere. Tunc enim Deus exaltare incipit, cum humiliat. Et quòd quemque plus exaltare intendit, eò profundius eum humiliat, id quod videmus in Ioseph, maximè autem in Christo. Vera igitur via ad gloriam est humilitas, sicut cõtrà superbia via est ad deiectionẽ & casum. Pulchrè autem & pluribus verbis Moses huius Ioseph crucẽ describit, ut & simul ostẽdat, quòd ipse perpeffus sit, & quãta fuerit malitia fratrum eius. Singula enim verba peccatum eorum aggrauãt. Primò, confestim, inquit, ut ad eos peruenit, oportebat ipsi occurrere, ipsum amplecti, interrogare de patre, & visa fratris innocentia & simplicitate, omnem rancorem deponere, si quem habuissent. Verũ omnẽ humanitatem excludentes, truculentiores bestijs

statim

statim in eum irruunt, nihil tale metuentem. Idẽ contigit Christo, cuius aduentum summo gaudio accipere debuerat mundus, sed statim cum aduenit, perdere eum cogitauit Herodes. Idem fecerunt pharizæi, quàm primum Christus incipiebat prædicare, ac mundo se manifestare. *Matt. 20.*

Nudauerunt eum tunica talari, &c.

Vt per hoc fidem facerent patri, quòd à bestijs deuoratus esset. Deinde hanc tunicã ei detrahunt, quia maximè eam oderãt, propterea, quòd signũ esset virtutis & paternæ dilectionis. Hoc insigne fratri inuident. Ipsi tamen interim non hoc agũt, ut simili veste, similiq; dilectione patris digni sint. Et Christus tunicam habuit, iustitiam scilicet, innocentiam, sanctitatem, nomen bonum, &c. propter hanc tunicam odio habitus fuit. Grauis, inquit, est nobis ad videndum, quia contrarius est operibus nostris. Hanc tunicam omnibus modis Christo detrahere conati sunt, & quantum in ipsis fuit detraxerunt, famam eius denigrantes. Nos, inquit, scimus, quia hic homo peccator est. Et iterum: dæmonium habet & insanit, quid eum auditis? Sic & coram Pilato eum infamarunt, imò nec nunc cessant Christo hanc tunicam detrahere. *Sap. 2.* *Ioan. 9.* *Ioan. 10.*

Proiecerunt eum in cisternam, &c.

Hoc consilium Ruben dederat, sed bona intentione, scilicet, ut ipsum postea extrahere posset. Nec ausi fuerunt ei contradicere, ne quã rẽ ad patrem deferret, aliàs libentius Iosephum occidissent. Hãc igitur gratiam reportat à fratribus, propter quos tantum itineris confecerat, quos tanto studio quæsierat, quibus denique tanto desiderio patris mandatum & salutem annunciare prope- rauerat. Verũ nihil tam atrox est, quod perfidus animus non audeat, maximè in eos, qui conatibus eius obstant. Discimus hinc, quid faciant affectus,

Gene. 42.

Psal. 68.

Amos. 6.

ctus, nisi refrænentur, itemque quò propellat inuidia. Quis tantam malitiam de eis vel suspicari potuisset? Cogita autem, quid interim patiatur iustus, qui & puer erat innocens, nihil minus sperauerat, procul à patre cæterisque hominibus erat, nullum auxilium videbat, &c. Ex eo aut quod infra dicunt: Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Videntes angustiam animæ eius cum deprecaretur nos, patet, quòd ipsos humiliter rogauerit, & cum fletu, sed frustra. Eodem modo & Christus à suis fratribus tractatus fuit, quòd aliquando eum lapidare, aliquando præcipitare eum volebant, donec tandem in foueam mortis eum proijcerent, cum tanta crudelitate, vt inter tot milia hominum, quos pauerat, docuerat, sanauerat, nemo esset, qui eum agnosceret. Factus sum, inquit, extraneus amicis meis, & timor notis meis, &c.

Et sedentes, vt comederent panem, &c.

Etiam hoc peccatum eorum aggrauat, quòd tam crudeli opere perpetrato conuiuium celebrat, quasi re benè gesta, fratre interim esuriente, lugente, fame propediem morituro. Horum impietatem plerique imitantur, qui solum delicijs student, nihil interim alijs compatientes. Væ qui opulenti estis in Sion, qui comeditis agnum de grege, & cæt. & non compassi estis super contritione Ioseph. Imò eo ipso luxu vestro pauperes grauatis & opprimitis, &c. Eodem modo & Iudæi postquàm Christum crucifixissent, festum Paschale celebrarunt, quasi re benè gesta, nondum enim sentiebant conscientiam, quemadmodum nec fratres Ioseph.

Viderunt Ismaelitas venientes, &c.

Hic iam adest Deus tempore opportuno, ne scilicet iustus fame periret. Videntur quidem hi negotiatores casu illuc deuenisse, verum reuera Dei dispositione illuc perueniunt. Eiusdem Dei

provi.

providentia factum est, vt qui prius consilio ipsius Ruben ab occisione liberatus fuerat, nunc consilio ipsius Iudæ à fame liberaretur. Sic Deus semper suis adest & occultè liberat, & à maiori malo eripit, etiam si in minori eos manere permittat.

Quid prodest, si occiderimus fratrem, &c.

Videtur Iudas iam aliquantulum sentire conscientiam, licet nondum plenè, alioqui omninò eum liberari suassisset. Verè autè sentit, quòd nihil prodest, quin potius maximè obest occidere fratrem. Quòd autem subdit: Et celauerimus sanguinem eius, sensus est, quasi dicat, non poterit celari, nam sanguis eius de terra clamabit, vt olim sanguis Abel. Cæterum, quamuis inscius, tamen ex spiritu sancto dicit: Melius est, vt venundetur. Verè enim melius ipsis futurum erat, quòd Ioseph viueret, quàm quòd mortuus esset. Sic contra, melius erat, & verè expediebat Christum mori, quòd Cayphas eodem modo inscius prophetarat, & contra voluntatem suam. Quòd autem in fine addit: Caro enim & frater noster est, seipsum condemnat. Si enim frater tuus est, cur iam non fraternè ipsum tractas? Agnoscit eum fratrem, nec tamen eum liberat. Sic nos facimus, &c. Obseruandum hoc verbum, vt semper de proximo etiam humili cogites, frater & caro mea est. Hoc enim ad multa tibi conducit. Hoc modo & Isaias loquitur: Frange esurienti panem tuum, &c. & carnem tuam ne despexeris, &c. Igitur fratres ipsius Ioseph ubiq; vident grauitatem peccati, & tamen non desistunt, quòd verè obstinationis est.

Acquieuerunt ei fratres, &c.

Diuina providentia factum est, vt consiliu Ruben impediretur, vt Ioseph non ad patrem, quòd Ruben volebat, sed in Aegyptum, quòd Deus volebat, perueniret. Iudas igitur etiam ignorans consilium Dei promouet, quòd data opera impedire conatur.

conatur. Putabat si Ioseph venditus in alienā terram deportaretur, fieri non posse, vt rex ipsorum esset. Nec sciebat Iudas se vnā cum fratribus fame cogendum, vt alienam terram adirent, ibique Iosephum vel inuiti adorarent. Sic nullum consiliū contra Dominum. Acquiescūt autem fratres mala suadenti, qui nunquam acquieuisent bona suadenti. Ingenium carnis.

Prov. 21.

Vendiderunt eum Ismaelitis, &c.

O iniquam commutationem, ō crudelissimum factum, vendiderunt, ex libero seruum fecerunt, quid melius libertate? Hanc ei auferunt, atq; adeo ciuilitate occidunt. Vendiderunt eum Barbaris populis, atque in Aegyptum, & exiguo precio venderunt. Cū enim eorum essent decem, singulis non nisi duo argentei contigerunt. Hoc illud est, quod in Amos dicitur: Eō quod vendidistis pauperem pro calciamento, id est, adeo exiguo precio, vt vix inde calciamenta comparare possitis. Quāta cæcitas hominum pro exiguo lucro tam fœda peccata perpetrare; & Christus quoque venditus a fratribus in manus extraneorum peruenit. Congruè autem Ioseph, quia tantum homo erat, corpus & animam habens, pro viginti, id est, bis decem argenteis venditus est. Christus autem, qui præter corpus & animam etiam Deus, erat triginta, id est, ter decem argenteis venditus fuit.

Amos. 1.

Qui duxerunt Iosephum in Aegyptum, &c.

Videntur omnia secus euenire, quàm somniauerat Ioseph. Sperabat se exaltandum, sed in foueam proijcitur. Sperabat se dominaturum, & in seruum venditur. Sperabat fratres se adoraturos, & nunc cogitur ipsos orare. Quantumcunq; autem nunc omnia contraria videantur promissis diuinis, tamen finaliter impletur, quod Deus ipse præostendit. Et nos igitur non statim dubitemus, si prima facie non omnia promissis diuinis respō-

dere

dere videamus, sed finem expectemus. Obseruandum etiam, quod malè quidem videtur habere Ioseph, verum fratres eius longè peius habebant. Is enim externè quidem patitur, sed internè Deum habet: fratres autem eius externè quidem nihil patiuntur, sed internè Deum amiserunt. Deinde Ioseph quidem seruituti addicitur, illi autem venditores eius longè grauiores dominos ferre coguntur, peccata scilicet, imò dæmones. Nō igitur malè habet, qui patitur, sed verè malè habet, qui malum facit: Is enim seipsum maximè lædit.

Reuersusque Ruben ad puteum, &c.

Præ alijs fratribus suis hic Ruben in facto iustior inuenitur. Primò enim, quia grande peccatum fecerat dormiendo cum Balaa, noluit addere peccatum peccato, sano nimirum consilio. Nam Sapiens monet: Fili peccasti, non adicias peccatum peccato, &c. Contrarium faciunt impij. Deinde quia semel patrem offenderat, hoc facto eū placare & reconciliare cupiebat, quod & ipsum boni ingenij signum, & rarum apud carnales. Demum, quia infamiam sibi per incestum contraxerat, eam pio hoc facto abstergere nitetur. Nihil enim adeo infamiam prioris vitæ abstergit & tegit, vt emendatio vitæ. Sic Paulus, sic Petrus, sic Matthæus, Zachæus & alij, infamiam peccatorum euaserunt. Cæterum, quod Ruben bonum etiam propositum habens, frustratur tamen spe sua, quia aliter Deus ordinauerat, doceat nos, si bono proposito fortuna non respondeat, credere Deum aliud præordinasse. Anxius autem sit Ruben, & pro fratris perditione, & pro patris dolore, qui consecutus erat: Deniq; etiā propter suam negligentiam anxietur, quod cū maior esset, non fortius defendisset fratrem. Sciebat, quod apud Deum, nedum reus est, qui malum facit, aut qui consentit, sed etiam, qui non prohi-

Eccle. 5.

Y y

bet, cū

bēt, cū potest: maximè si sibi ex officio cōpetat. Huc enim pertinet illud: sanguinem percuntis de manu tua requiram. Conqueritur autem Ruben apud fratres perditionem Ioseph, nesciens ipsos eum vendidisse. Puer, inquit, non comparet, quid excusationis prætendemus? Maximè ego, qui maior sum? Alij tamen fratres nec sua sponte pœnitent, quemadmodum Ruben, imò nec ab ipso admoniti, donec manu Domini castigentur. Sic sunt in Ecclesia, qui si ceciderint, statim resurgunt, etiam non admoniti, sed tantum apud seiplos recolentes, quid fecerint. Alij non nisi flagellati pœnitent, ut Manasses & Nabuchodonosor.

2. Par. 33.
Dan. 4.

Intinxerunt tunicam eius in sanguine, &c.

Securi de ipso Ioseph, nec quicquam anxij de peccato commisso, consultant quomodo peccatum occultare possint, & patrem fallere. Vbi pulchrè videmus ingenium impiorum. Primò enim, quantumuis mali sint, nolūt tamen pro malis reputari. Deinde non timent iudicem Deū. Nō cogitant terrificū tribunal Dei, sed tantū timent pœnam hominum, & confusionem coram mundo, hoc est ingenium carnis. Nihil autem non faciunt, ut patrem fallant. Primò, tunicam sanguine tingunt, ut credatur à bestijs deuoratus. Deinde, non ipsi afferunt tunicam, sed per alios mittunt, ne pater sinistra aliquid suspicetur. Præterea aperte mentiuntur se tunicam inuenisse, cū eam violenter rapuerint. Hoc modo putāt peccatū suum tegi posse. Verè nihil aliud sunt, quam ficulnea tegumenta, quibus olim Adam se tegere nitebatur, sed frustra, adueniente enim Domino nihil profunt. Deinde regitur quidem peccatum ipsorum, sed ad tempus, nam infra etiam inuitis ipsis manifestabitur. Præterea patrem fallere cupientes: seiplos maximè fallunt, dum enim agunt, ne pater ipsos arguere possit, ipsi in impatientia ma-

Gen. 45.

nent,

nent, & iram Dei subinde augent. Nihil igitur melius & securius, quàm maturè pœnitere, ingenuè confiteri, correptionem suscipere. Per hæc enim peccata nostra veraciter teguntur. Eodè modo Iudæi tunicam Christi, id est, humanitatē eius sanguinolentam ad patrem miserunt; idque per alios, nam per Romanos eum occiderunt. Nolunt enim videri filij Dei occisores; sed Romanis imputant; cū ipsi Romanos incitârint. Vel aliter, tunicam Christi, id est, scripturam sacram, legem, & prophetas; sanguine Christi cruētârunt, & sanguinolentum atque adeò ingratum est, quicquid faciunt. Ea tunica ad nos peruenit, qui occisioni Christi non interfuimus. Et quamuis sanguinolenta sit tunica, quamuis scriptura expressè dicat Christum crucifixum: non tamen erubescimus crucem eius, sed cum gaudio eam patri pro peccatis nostris offerimus. Denique & ipse pater tunicam filij sui, quantumuis sanguinolentam, agnoscit.

Esai. 53.

Fera pessima deuorauit Ioseph, &c.

Statim agnouit tunicam pater: statimque in vocem luctus prorupit. Geminatio autem verborum, magnitudinem dolorum indicat. Verè autem bestia deuorauerat Ioseph, omni enim bestia crudelior est homo timore Dei vacuus, & conscientiam non sentiens. Et quid mali huiusmodi bestie non facerent, quos iustos non perderent, nisi potestate gladij, diuinitus contra huiusmodi bestias permitti, arceantur? Et Christum fera pessima, quantum in ipsis erat, deuorauit, vnde in propheta dicitur: Facta est mihi hæreditas mea, quasi leæna. Hier. 12.

Scidit vestimenta sua, & luxit filium, &c.

Etiam in sanctis naturales illi affectus manent: quantumuis enim spiritum sanctum habent, ta-

Y y 2 men ho.

men homines manent. Hic igitur sancto Jacob a-
lia tentatio superuenit, & quidem grauissima, ni-
hil enim in vita grauius illi accidit, q̄ hoc, quan-
tumuis multa perpeffus sit, dolebat ex amissione
filij, & maxime talis filij. Dolebat item, quod ip-
se causa fuit perditionis filij, vt qui ipsum solū e-
miserat, & ad eos, quos sciebat illi infensos. Præ-
tereà etiam ideo dolebat, quod in Ioseph sancto
iuuene sperabat diuinam benedictionem imple-
ri. Postremo, quod non certo scit, quid filio conti-
gerit: Multò leuius fuisset, si certo sciisset mortu-
um. Adhæc tentatio hæc admodū diuturna fuit.
Durauit enim viginti & tribus annis. Nam cum
sedecim esset annorū, venditus est Ioseph, triginta
autem annorum erat, cum exaltatus fuit, Iacob
autem etiam post exaltationem ipsius Ioseph no-
uem annis venit in Aegyptum, septem scilicet v-
bertatis & duobus penuriæ annis elapsis, qui si-
mul faciūt, viginti tres. Videmus itē hic verissime
dici. Qui filios habet, crucem habet. Sic mali fi-
lij non solū in fratrem crudeles sunt, sed etiam
in patrem, cui iam seni tantum dolorem in ferūt.

Congregatis autem cunctis liberis eius, &c.

Putabant Ioseph amoto quietem se habituros,
& nunc coguntur patrem perpetuò lugentem vi-
dere. Grauis erat ipsis Ioseph ad videndum, sed
hoc non minus graue. Noluit autem consolatio-
nem admittere, propterea, quod suggerente spiri-
tu videbat peccatum cōmissum à filijs, & Ioseph
sua negligentia perditum. Quod autem dicit: Lu-
gens descendam in infernum, pro more tempo-
ris eius loquebatur, quo nondum aperto cœlo et-
iam sancti ad inferna descendebant. Quamuis a-
pud Hebræos descendere ad infernum nihil aliud
sit, quàm mori, sepeliri, & in foueam ire. Est igitur
sensus, quasi dicat, vtinam descenderem ad eum,
vel scio, quod finem vitæ meæ adducet hæc cau-
sa. Cæ-

sa. Cæterum, sicut Iacob perduto filio omnem cō-
solationem rennuit, sic perduto Christo meritò lu-
genus. Magna enim in ipso perduntur, imò tota
salus nostra.

Madianitæ vendiderunt Ioseph, &c.

Hic iam secundo venditur Ioseph, imò vt qui-
dam volunt ter venditus fuit. Primò Ismaelitis,
secundo Madianitis, tertio Aegyptijs. Sic & cum
Christo omnes negociamur, nunc vendentes, nūc
ementes eum, &c. tantumque temporalia in ipso
quærimus, non ipsummet. In hac vltima veditio-
ne non exprimitur precium, quia Ismaelitæ, quod
suum erat, quodque emerant, licenter poterant
iterum vendere. Fratres autem Ioseph hoc malū
faciendo, se ipsos vendiderūt spiritualiter, ideo ibi
signāter appositū fuit precium, vt sciamus, quàm
paruo precio se ipsos vendiderunt. Ob eandē cau-
sam in Euangelio, vbi Iudas discipulus vendidit
Christum, appositum est precium. Vbi autem Iu-
dæi Christum gentibus tradunt merces venden-
tium non exprimitur, quia satis à propheta ex-
pressa est. Duplici, inquit, contritione cōtere eos, *Iob. 17.*
id est, temporali & æterna. Hæc merces eorum.

Capit tricesimum octauum.

Eodem tempore descendens Iudas à fratribus suis, di-
uertit ad virum Odollamitum, nomine Hiram. Vidit-
que ibi filiam hominis Chananei, vocabulo Sua: & ac-
cepta vxore, ingressus est ad eam. Quæ concepit, & peperit fi-
lium, & vocauit nomen eius Her. Rursumque concepto fœtu,
natum filium vocauit Onan. Tertium quoque peperit: quæ ap-
pellauit Sela, quo nato, parere vltiā cessauit. Dedit autem Iu-
das vxorem primogenito suo Her nomine Thamar. Fuit quo-
que Her primogenitus Iudæ, nequam in conspectu Domini: &
ab eo occisus est. Dixit ergo Iudas ad Onan filium suum. Ingre-
dere ad vxorem fratris tui, & sociare illi, vt suscites semē fra-
tri tuo. Ille sciens non nasci sibi filios, introiens ad vxorē fra-
tris

tris sui, semen fundebat in terram, ne liberi, fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum Dominus, eò quòd irè detestabilem faceret. Quam ob rem dixit Iudas Thamar nurui suæ: esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus: timebat enim ne & ipse moreretur, sicut fratres eius. Quæ abiit, & habitauit in domo patris sui. Euolutis aut multis diebus mortua est Sua uxor Iudæ: qui post luctum consolatione suscepta, ascendebat ad ransores ouium suarum, ipse & Hiras opilio gregis Odollamites, in Thannas. Nunciatumque est Thamar, quòd socer illius ascenderet in Thannas ad tendendas oues. Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit the-ristrum: & mutato habitu sedit in biuio itineris, quod ducit Thannam: eò quòd creuisset Sela, & non eum accepisset maritum. Quam cum vidisset Iudas, suspicatus est esse meretricem: operuerat enim vultum suum, ne agnosceretur. Ingressusque ad eum, ait: Dimitte me, vt coeam tecum: nesciebat enim, quòd nurus sua esset. Quæ respondente: Quid dabis mihi, vt fruaris cõcubitu meo? dixit: Mittam tibi hædum de gregibus. Rursumque illa dicente: Patiar quod vis, si dederis mihi arrhaborem, donec mittas, quod polliceris. Ait Iudas: Quid tibi vis pro arrhabone dari? Respondit: Annulum tuum, & armillam, & baculum, quem manu tenes. Ad vnum igitur coitum mulier concepit, & surgens abiit: depositoque habitu, quem sumpserat, induta est viduitatis vestibus. Misit autem Iudas hædum per pastorem suum Odollamitem: vt reciperet pignus, quod dederat mulieri: qui cum non inuenisset eam, interrogauit homines loci illius: Vbi est mulier, quæ sedebat in biuio. Respondentibus cunctis: Non fuit in loco isto meretrix: Reuersus est ad Iudam, & dixit ei: Non inueni eam, sed & homines loci illius dixerunt mihi nunquam sedisse ibi scortum. Ait Iudas: Habeat sibi, certe mendacij arguere nos non potest: ego misi hædum, quæ promiseram, & tu non inuenisti eam. Ecce autem, post tres menses nunciauerunt Iudæ, dicentes: Fornicata est Thamar nurus tua, et videtur vterus illius intumescere. Dixitque Iudas: Producite eam, vt comburatur. Quæ cum duceretur ad pœnam, misit ad socerum suum dicens: De viro, cuius hæc sunt, concepti: cognoscite cuius sit annulus, & armilla, & baculus. Qui agnitis muneribus ait: Iustior me est: quia non tradidi eam Sela filio meo. Ait amen vltra non cognouit eam. Instante autem par-

tempartu, apparuerunt gemini in vtero: atque in ipsa effusione infantium vnus protulit manum, in qua obstetrix ligauit coccinium, dicens: Iste egredietur prior. Illo verò retrahente manum egressus est alter: dixitque mulier: Quare diuisa est propter te macerari? & ob hanc causam vocauit nomen eius Phares. Postea egressus est frater eius, in cuius manu erat coccinũ: quem appellauit Zara.

Historia huius capitis videtur in plærisque turpis esse, in cortice literæ, interim tamen reuera plena est mysterijs. Immundis igitur immunda videntur, sed mundis omnia munda: & pius homo etiam ex sterquilinio colligit aurum. Et diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Habet aut hoc caput in primis magna quædam, & meritò timenda iudicia Dei. Deinde insignia quædam honestæ vitæ exempla. Postremo, insignes duas figuras in filijs Iudæ. Hæc per ordinem videmus.

Eo tempore descendens Iudas à fratribus, &c.

Dicunt Hebræi, quòd filij Iacob videntes patrem in consolabiliter lugere propter perditũ Ioseph, cœperunt Iudæ molesti esse, eò quòd dedisset consilium de eius venditione, dicentes: Si consulisses eum totaliter dimittendum, acquieuissemus tibi tanquam principaliori, maximè, quia sedata passione iræ fuisset ei compassi. Ob hanc causam Iudas declinat à fratribus, ac cum Chananaeis amicitiam contrahit. Hic vide iudiciũ Dei. Qui fratribus peccandi causam dederat, nunc ipsorum odium incurrit. Qui fratrem in exilium detruserat, nunc ipse domum paternam cogitur relinquere. Et qui patrẽ dilecto filio orbauerat, nunc duos filios amittit, idque in breui tẽpore, & nullo relicto semine. Sic impij in foueam cadunt, quam alijs foderunt. Sic diuina ira lento quodam gradu ad vindictam procedit, sed tarditatem supplicij grauitate compensat. Nemo igitur gloriatur, si diu impunis euadat. Veniet enim tandem iudicium

Tit. 1.

Roma. 8.

Psal. 72.

*Exod. 1.**Matt. 2.**Roma. 3.**Dan. 9.*

diciam. Huiusmodi iudicia etiam in alijs videmus. Sic Cain fratrem occidens, vagus & profugus effectus, tandem & ipse occiditur. Sic Pharaon masculos Israelitarum perimens, & ipse, & tota Aegyptus primogenitos amittunt. Sic Herodes paruulos Bethleemitarum perimens, tandem iusto Dei iudicio etiam in suos sequere cepit filios. Deinde aliud iudicium Dei videmus hic in duobus filijs Iudæ, quos Dominus occidit propter impietatem. Hoc autem ad terrorem eorum scriptum est, qui etiam in matrimonio constituti vxoribus abutuntur, & magis voluptatem, quam prolem quaerunt. Quoties vnus impius punitur, toties alij impij admonentur. Præterea & hoc graue iudicium Dei est, quod & Iudas, & filij eius tam graue peccant. Quis igitur de sua iustitia præsumat? cum etiam sancti, si Deus manum subtrahat, tam sece labantur. Et qui hodie iustus est, cras forte cadet. Solus igitur Deus verax & iustus, omnis autem homo mendax & peccator, vt soli Deo gloria maneat: nobis autem confusio faciei nostræ. Vide autem, quam pulchre Deus hoc peccatum ordinet ad bonum. Ex hoc adulterio Iudæ cum Thamar orta est linea illa, ex qua tot sancti, imò & Christus natus est. Ex tam leuibus & malis principijs tantum bonum elicere potuit Deus. Ideo autem hoc permisit Deus, primo ad consolationem peccatorum, ne desperent de venia, quando vident etiam Christum à peccatoribus prodijisse, & nullum peccatorem abiicisse. Deinde, vt Iudæis obstruatur os, qui nunquam non de genere suo gloriantur, ac omnes alias gentes, imò & alias tribus Israel despiciunt, at si attenderent caput hoc, cessaret huiusmodi gloriatio. Hic enim viderent, quod pater ipsorum Iudas, à quo ipsi nomen habent, primo, perfidiam committit, promittendo ipsi Thamar, quod non intendebat perficere, deinde etiam incestum

cestum committit. Sic & mater ipsorum primo gentilis est, deinde, vt scortum sedet in biuio. Præterea non ex iusto matrimonio, sed ex incestu originem habet tribus Iuda. Quid hic habent, quod gloriantur? Sic Deus, quia hanc tribum præ alijs honorare voluit, prius hanc ei notam inussit, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis homo Deo. Postremo, pertinet etiam hoc ad iudicia Dei, quod Thamar innocens diu quidem in suspicionem fuit, quasi ipsa occidisset maritos, finaliter tamen eius innocentia declaratur. Sic Deus & si ad tempus electos suos subijciat mendacijs impiorum, in fine tamen ipsorum innocentiam palam facit in maiorem gloriam ipsorum. Habemus etiam in hoc capite aliqua ad bonos mores conducentia. Primo, exemplum vidualis honestatis in Thamar, quæ viduitatem & segregationem ab hominibus & vestitu honesto ostendebat. Secundo, exemplum iustitiæ, quod adulterium etiam tunc tantum malum haberetur, vt morte puniretur. Hoc ipsum tamen apud nos, quam frequens malum est, & quam impunitum. Tertio, habemus exemplum publicæ honestatis, quod Iudas semel & præter intentionem cognita nura sua, deinceps ab eius congressu abstinuit.

ALLEGORICE.

Thamar, quæ amaritudo interpretatur poenitentiam significat, quæ omni homini necessaria est, ex quo primus Adam peccauit, in quo moriuntur omnes. Her & Onan, qui vxorem Thamar ducere iussi, filios ex ea non genuerunt, & mortui sunt propter suam nequitiam, eos designant, qui ante legem & post legem poenitentiam agere iussi neglexerunt. Imò & expectatione Dei nequiter abusi, tempora poenitentiae perdiderunt. Iudas, qui tandem ad illam ingressus, duos ex ea filios vno concubitu genuit, Christum designat, qui tandem agen-

dem agendam pro omni mundo pœnitentiam suscepit, & vno mortis experimento duorum populorum salutem & vitam æternam, quasi parturiens, in dolore mortis fructificauit. Vel Thamar Ecclesiam, imò quamlibet fidelem animam significat, quæ duobus quidem coniuncta, sterilis tamē manet, imò mansisset, nisi à Iuda ipso semen suscepisset. Sic duo sunt genera prædicatorum, à quibus Ecclesia non fœcundatur. Aliqui omninò steriles sunt, carent semine verbi Dei, etiam si alia, nescio quæ, doceant, ideo Ecclesia nihil ex ipsis fructus reportat. Alij peiores quidem sunt, qui semen quidem verbi Dei habent, nec tamen Ecclesiæ communicant, sed in terram fundunt, sola scilicet terrena quærentes, & talentum Domini in terra abscondentes. Itaque nec isti fructum faciunt in Ecclesia. Et nisi tertius, qui Christus est, interueniret, Ecclesia sterilis remaneret. Significantur etiã per hos duos, duo genera hominum in Ecclesia, qui finaliter à Domino perdentur. Primi, qui manifestè obsunt, alij, qui non obsunt quidem, sed non profunt cum possent. Alij duo fratres, Phares & Zara, duos populos significant, Iudæos & gentes, de primogenitura certantes. Et quidem Iudæi potiores fuissent: nam primò manum protulerunt, primò & legem, & Euangelium acceperunt, vt nemo non credidisset ipsos primò conuertendos. Verùm in ipsa hora partus, ipso tempore gratiæ manum retraxerunt, sed rubro coccino ligatam, quia fidem quidem Christi abiecerunt, ita tamen, quòd conscientiam reportarunt sanguine Christi maculatam. Illis ergo retrocedentibus gentilis populus ad Euangelium peruenit, qui & primogenituram adhuc habet, donec & alter, Iudæorū scilicet populus, etiam cōuertatur, quod fiet, cum plenitudo gentium intrauerit, tunc enim omnis Israel saluus fiet.

Capitulum tricesimum nonum.

Igitur Ioseph ductus est in Ægyptum, emitque eum Putiphar eunuchus Pharaonis, princeps exercitus sui, vir Ægyptius de manu Israhelitarum, à quibus perductus erat. Fuitque Dominus cum eo, & erat vir in cunctis prosperè agens: habitauitque in domo domini sui, qui optimè notauerat Dominum esse cū eo, & omnia, quæ gereret ab eo dirigi in manu illius. Inuenitque Ioseph gratiam coram domino suo, & ministrabat ei: à quo prepositus omnibus gubernabat creditā sibi domum, & vniuersa, quæ ei tradita fuerant: benedixitque Dominus domui Ægyptij propter Ioseph, & multiplicauit tam in edibus, quam in agris cunctam eius substantiam, nec quicquid aliud nouerat, nisi panem, quo vescebatur. Erat autem Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu. Post multos itaque dies iniecit domina sua oculos suos in Ioseph, & ait: Dormi mecum. Qui nequaquam acquiescens operi nefario, dixit ad eam: Ecce, dominus meus omnibus mihi traditis ignorat, quid habeat in domo sua: nec quicquam est, quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor eius es: quomodo ergo possim hoc malum facere, & peccare in Dominum meum? Huiusmodi verbis per singulos dies, & mulier molesta erat adolescenti, & recusabat stuprum. Accidit autem quadam die, vt intraret Ioseph domum, & operis quippiam absque arbitris faceret: & illa apprehensa lacinia vestimenti eius, diceret: Dormi mecum. Qui relicto in manu eius pallio, fugit, & egressus est foras. Cumque vidisset mulier vestem in manibus suis: & se esse contemptam, vocauit ad se homines domus sue, & ait ad eos: En introduxit virum Hebræum, vt illuderet nobis: ingressus est ad me, vt coiret mecum: cumque ego succlamassem, & audisset vocem meam, reliquit pallium, quod tenebam, & fugit foras. In argumentum ergo fidei retentum pallium ostendit marito reuertenti domum, & ait: Ingressus est ad me seruus Hebræus, quem adduxisti, vt illuderet mihi. Cumque audisset me clamare, reliquit pallium, quod tenebam, & fugit foras. His auditis dominus, & nimium credulus verbis coniugis, iratus est valdè, tradiditque Ioseph in carcerem, vbi vinciti regis custodiebantur, et erat ibi clausus. Fuit autem Dominus cū Ioseph, & misertus est illi: & dedit ei gratiam in

tiam in conspectu principis carceris. Qui tradidit in manu illius vniversos vinctos, qui in custodia tenebantur: & quicquid fiebat, sub ipso erat. Nec nouerat aliquid cunctis ei creditis: Dominus enim erat cū illo, & omnia opera eius dirigebat.

2. Cor. 6.

Psal. 63.

Psal. 16.

IN hoc capite Moses historiam ipsius Ioseph interruptam resumit, ac prosequitur, vbi primò videbimus, quomodo Deus suos ducat per prospera & aduersa, per infamiam & bonam famam, a dextris & sinistris. Imò quomodo eos ducat per ignem & aquam, quemadmodum David ait: Probasti nos Deus, igne nos examinasti, & cetera. Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Et iterum: Probasti cor meū & visitasti nocte, &c.

Ioseph autem ductus est in Aegyptum, &c.

Omnia iusto huic aufert Deus, in quibus aliquo modo confidere poterat, nimirū, vt soli Deo fidat. Habuerat patrem sui amantem, cum amittere cogitur: Non quòd Deus iustis hæc externa inuideat, sed ne nimiū terrenis confidant. Eodem modo & Christo subtraxit omnia, quæ aliquo modo consolationem ei præbere potuissent: vt finaliter clamaret: Deus meus, vt quid me dereliquisti? Ducitur autem Ioseph in Aegyptum, regionē scilicet longinquam, cuius linguam non intelligebat, quæ omnia ad cumulum tristitiæ eius fecerunt. Mitius fuisset, si in Mesopotamiā, vel etiam in Chaldæam ductus fuisset, illic enim aliquos amicos inuenisset, vt ipsum Laban & alios. Sic si in Chananæorum manus peruenisset, vel hoc solatij habuisset, quòd linguam intelligeret, hic autē nihil tale habet. Accedit ad maiorem tristitiam, quòd non simpliciter in Aegyptum ducitur, sed vt seruus. Nihil autem miserius olim erat seruili conditione. Primò enim non erant sui iuris, deinde seruire cogebantur, non ad tempus tantum, &

pro

pro mercede vt nunc, sed per omnem vitam, nisi ex gratia manumitterentur. Prætereā merces eorum erat paululum cibi, multum laboris & plagarum. Adhæc in plena potestate dominorum erāt, vt ipsos vendere possent, vel tractare secundum libitum. Demum ab omnibus contempti erāt, ad nullos honores admittebantur, imò nec digni censebantur, vt testimonium in iudicio ferrent, &c. In summa, nihil miserius abiectiusque erat seruis. In hanc miseriam etiam Ioseph deiectus fuit, antequam exaltaretur. Nec mirum, nam & Christus ipse pro nobis seruus factus est: Venit enim, non vt sibi ministraretur, sed vt ipse alijs ministraret, & cetera. Matt. 20.

Ordinatione autem Dei factum est, vt Ioseph non ad domum priuati alicuius, sed ad domū diuitis & principis perueniret, vt vel sic virtus eius, imò Dei nomen & gloria, citius in aulam regis, Thob. 13. indeque ad totam Aegyptum perueniret. Hinc Thobias, ideo dispersit vos Deus inter gentes, vt enarreris mirabilia eius, &c. Sic Deus semper etiā ad gentes misit seruos suos, per quos infideles, si vellent, ad cognitionem veri Dei peruenirēt. Vult enim, quantum in se, omnes homines saluos fieri. 1. Tim. 2.

Et fuit Dominus cum eo, & prosperatus est, &c.

Magnam emphasim habet verbum hoc: vult enim dicere: quantumuis Ioseph externa specie miserimus videretur, & ab omnibus derelictus, non tamen omnino relictus erat, non omninò perierat. Videbatur Dominus somnia eius reuocasse, sed non fecit. Videbatur eum reliquisse, sed adhuc cum eo est, maiorem eius curam agens, quā pater eius habuisset. Hic impletum videmus illud Sapientis: Sapientia venditum iustum non dereliquit, &c. Item illud Psalmi: Apud Dominum gressus hominis dirigentur, &c. Si ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam, Sap. 10.
Psal. 36.
ccide.

Psal. 26.

Psal. 138.

céciderat Ioseph in seruitutem, sed non collisus fuit. Potuit igitur cum Dauide dicere: Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Obserua, quòd Deum etiam in Aegypto inuenit Ioseph, pius enim homo vbicunq; fuerit, inuenit Deum, iuxta illud Psalmistæ: Si ascendero in coelum, tu illic es, &c. Obserua, quòd Deus fidelissimus est amicus, qui non relinquit suos, quemadmodum mundus solet. Fuge igitur mundi amicitiam, nec in ea confide, sed cura, vt Deum amicum habeas, qui te in tempore tentationis, quæ certò veniet, in morte scilicet, non deserat, alioqui miserrimus eris. Fuit autè Dominus cum Ioseph, non visibiliter ei apparendo aut ei loquendo, sed ipsum in omnibus operibus dirigendo. Non igitur putemus Dominum nobis abesse, etiam si non videamus eum aut audiamus, sed ex operibus cognoscamus eius præsentiam. Attende, quæ circa te fiant, & videbis Deum adesse. Quòd enim pericula euasisti, &c. quis alius te custodit, nisi Dominus? Obserua, quòd Dominus quidem cum Ioseph esse dicitur, sed tamen non statim eum à seruitute liberat. Nondum satis eum probauerat caminis tentationum. Nondum satis spectatum erat, quanta esset virtus eius, ideo non statim liberatur. Sic nec Paulus à stimulo carnis liberatur, sed audit: Sufficit tibi gratia mea.

3. Cor. 12.

Non erat Dominum esse cum eo, &c.

Etiam infidelis ex ipso Ioseph melior efficitur: Ex eo autem coniecit Deum esse cum eo, quòd omnia prospera ei succedebant. Sic mūdus ex prosperis indicat Deum esse præsentem vel propiciū, quòd quanquam hic verum sit, tamē in alijs plerunque fallit. Alioqui etiam cum diuite illo epulone fuisset Dominus, cui omnia prospera erant, & non cum Lazaro infortunatissimo. Vide autem pium huius Aegyptij animum, quia vidit Deum

Luc. 16.

Deum cum Ioseph esse (nam prosperitatem tantam Deo ascribebat) incipit eum diligere, fouere, magni æstimare, non obstinatè seruili conditione. Non enim secundum externam faciem iudicandum, sed vbicunq; videmus Deum esse, illos honoremus, etiam si despecti sint, tamen propter inhabitantem Deum honorandi.

Inuenit gratiam coram Domino, &c.

Mira Dei opera, quòd inter fratres habere non potuit, inter extraneos inuenit, fratres odiunt, alienus amplectitur. Sic plus interdum veræ amicitiae inter extraneos inuenimus, quàm inter cognatos. Sic nemo propheta acceptus est in patria sua. Sic Deus, quòd in vno aufert, in altero compensat. Sic Deus nunquā totaliter relinquit pios, vt non ex aliqua parte consoletur. Sic exiliū multis etiam alijs profuit. Omne enim solum forti patria est. Sic virtus etiam inter malos, tamen finaliter erūpit, & honorem meretur. Thalamus igitur virtutis est aduersitas.

Luc. 40.

Præpositus omnibus Ioseph, &c.

Hic incipit Ioseph crescere, paulò post toti Aegypto præficiendus. Non igitur timeamus mala pati, sed mala facere. Omnia autem Dominus ei concedidit: cui enim tutius, & securius se & sua crederet, quàm iusto, & ei, quem sciebat Deum habere propitium? Gubernat Ioseph domum, vt seruus fidelis, prudens, honestus & sedulus. Vide autem misericordiam Dei & curam pro suis, etiā infideli benefacit, propterea, quòd iustū & afflictum in precio haberet: Benedixit, inquit, Dominum eius propter Ioseph. Hinc Christ⁹: Qui recipit vos, me recipit: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et, beatus, qui intelligit super egenum & pauperem, &c. Nam & ei miser-

Matt. 10.

Psal. 40.

Prov. 2.

bitur Deus: Alioqui, qui non compatitur miseris, &

Luc. 16.

ris, & ipse clamabit, & non exaudietur, ut patet de diuite epulone. Quod autem in fine additur, nec quicquam aliud nouerat, quam panem, quo vesceretur, dupliciter exponitur. Primò refertur ad ipsum Ioseph, quasi dicat, quamuis nihil mercedis haberet præter cibum, tamē fidelis erat in seruitio. Deus enim licet non abundè det in vno anno, tamen suo tempore dabit. Melius tamē refertur ad Aegyptium, ut sit sensus: Omnia commiserat ipsi Ioseph ordinanda, ut vellet, præter cibū, quem ad arbitrium Domini præparare tenebatur, & cæt.

Erat autem Ioseph pulchra facie, &c.

Pulchritudo corporis Dei donum est, sed pulchritudini mentis haudquaquam comparandum. Sine pulchritudine corporis enim placere quis potest Deo: non autem sine pulchritudine mentis. Imò pulchritudo corporis interdum plus obest, quam prodest. Plærunque est causa peccati, vel ad minus periculum castitatis, id quod videmus in Ioseph. Non igitur in huiusmodi externis gloriemur, quæ Deo nos nõ cõmendant, insuper & sæpè nocent, sed qui gloriatur, in Domino gloriatur. Cæterùm, hæc pulchritudo corporis in Ioseph meritò commèdatur: propterea, quòd in pulchro corpore pulchrior animus lateret. Aliàs autē exiguum bonum est pulchritudo corporis sola, sine pulchritudine animi, vnde Sapiens: Circulus aureus in naribus porci, mulier pulchra & fatua. Sic enim porcus nihilominus lutum vertit rictu, etiã si auro ornatus sit: sic huiusmodi mulier abutitur pulchritudine.

Iniecit domina oculos suos in Ioseph, &c.

Vix respirauerat Ioseph à prioribus malis, & ecce aliud malum & maius. Non patitur diabolus sanctos quietè agere, sed semper ipsis negotiū faceffit, & quò magis virtus eorum crescit & emi-

net,

net, eò magis inuidia eius crescit. Sicut igitur Ioseph supra tentatus fuit in aduersis, vel à sinistris, sic nunc tentatur à dextris, id est, in prosperis. Sicut etiam in aduersis constans perseuerat, sic nunc in prosperis non recedit à timore: quod verè magnæ fortitudinis est. Multò plures enim per prospera, quam per aduersa decipiuntur, vnde Psal. Cadent à latere tuo mille, & decem milia à dextris tuis. Tentatur autem Ioseph à Deo & diabolo, sed dissimiliter. Tentat eum Deus, ut probet, ut merita eius augeat, ut gratiam suam in eo declaret, deniq; ut posteri exemplum habeant castitatis. Tentat eum diabolus, ut perdat. Nõ enim ignoramus cogitationes eius, ait Paulus. Vide autem, quibus machinis eum aggrediatur. Primò enim, ad peccatū ipsum allicit, nimirum, ut Deum ipsi auferat, quò solo innocens hætenus steterat: non corpus, sed animam eius occidere parabat. Deinde eo medio ipsum aggreditur, quo maximè capi & deici solent homines, nempe voluptate. Didicerat veterator ille longa experientia, quàm facilè homines voluptate trahantur. Sic enim & Euam deiecit, & homines in diluuiū induxit. Imò hoc medio maxima Ecclesiæ etiam damna intulit. Prætereà suū illud instrumentum arripit, ad decipiendos viros natum, mulierem scilicet, per quam & primū hominem, & fortissimum quemq; deiecerat, ut Samsonem, Dauidem, Salomonem, & in hunc vsque diem omnes homines dementat. Demum hoc agit, ut mulier sua sponte se offerat, quòd alij vix magnis laboribus consequuntur. Videri poterat omnia hæc in gratiam ipsius Ioseph facere, ut scilicet etiam dominam haberet propitiam, & post labores recrearetur. Verùm longè aliud intendebat, nimirum ut omnia ei auferret, quibus hætenus coram Deo & hominibus steterat. Probitas enim acceptum fecerat domino suo. Gratia Dei

Z z

ipsum

2. Cor. 10.

Prov. 11.

Psal. 92.

2. Cor. 2.

1. Pet. 5.

ipsum seruauerat in aduersis. Vtrumque diabolus auferre nititur, vt & Deū & homines perdat, & corpore & anima pereat, hoc quærit diabolus. Nihil melius de ipso tibi pollicearis, quantumcunque tibi blandiatur. Circuit, inquit, quærens, quæ deuret, &c. ac velut viridi ramo agnus ad victimam ducitur, sic voluptatis illecebra ad mortem nos ducit. Et tamen huic inimico ad mortem ducenti plus credimus, quàm Christo ad vitam inuitanti.

Dormi mecum, &c.

Hic habemus exemplum mulieris impudicæ. Primò enim omnem timorem Dei excludit. Nec mirum tamen hoc est, cum esset mulier gentilis. Pessimum autem est, vbi in Christiana hoc accidit. Deinde obliuiscitur proprii honoris, status, datæ fidei, omnium denique, quibus poterat à tantâ nefario crimine retineri. Sic de impijs dicitur: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, &c. Sic impijs illis duobus iudicibus in Daniele dicitur: Auertunt oculos suos, vt non recordarentur iudiciorum iustorum. Sic & alibi in psalmis: Oculos suos statuerunt declinare in terram. Præterea etiam verecundiam abiecit, optimum mulierum ornamentum, & ita abiecit, vt ipsa adolescentem de stupro alloquatur. Postremò etiã vim adhibet, adeo insaniebat potius, quàm amabat. Quis non abominetur tantam turpitudinem etiã in gentili. Vtinã aut nihil tale etiã apud nos esset. Imò multa peiora apud nos fiunt, illa enim occultè hoc fecit, nostræ aut manifestè.

Qui reuens dixit ad eam, &c.

Diligenter obseruanda est hic ipsius constantia & castitas. Magna & fortissima tentatio erat, id quod ex omnibus circumstantijs patet. Primò enim ipse iuuenis erat, atque adeo non minus intus à natura sua, quàm foris à muliere incitabatur. Deinde ab ea incitabatur, quæ plurimum ei poterat

Psal. 72.

Dan. 13.

Psal. 16.

Dan. 13.

Iob. 6.

poterat commodare, si consensisset: contra, plurimum obesse, si non consensit. Imò certum ipsi odium, & inimicitia mulieris imminebat, si etiam contemneret. Verè igitur cum Susanna dicere potuit: Angustia mihi sunt vndique, &c. Præterea non semel tantum, sed quotidie incitabatur. Quis autem tam fortis est, qui toties & tam violenter imperitus non cadat? Cadunt tandem ingentes arbores, si plures ictus accedant, & cedunt lapides, si gutta læpè cadat super eos. Quanto magis homo, cuius caro non est ænea, nec fortitudo eius fortitudo lapidum. Ioseph tamen persistit immobilis, vincit seipsum & suos affectus, nihil enim aliud prohibet, & retinet, quàm timor Dei amicitiam Dei omnibus præferebat. Inimicitiam Dei plus horrebat, quàm hominum. Ad hoc non parum ei profuit bona educatio, quæ à puero imbiberat Dei timorem. Hic igitur exemplum verecundiæ & fidei. Nihil igitur est, quod prætendamus adolescentiam, vim, tentationem, &c. Omnia enim hæc fortius habuit Ioseph, & tamè vicit, diuina gratia adiutus, quæ nec nobis deesset, si eam quæreremus, & si in nobis esset timor Dei. Discant parentes instituire pueros, discant iuuenes timere Deum, eiusque amicitiam voluptati præferre.

Ecce dominus meus omnia mihi tradidit, &c.

Pulcherrimis verbis utitur, quibus seipsum, & fidelem seruum, & timentem Deum ostendit. Denique etiam ipsam ab infamia reuocare nititur. Primò enim, beneficia à domino accepta enumerat, quod signum grati animi est, deinde latenter ipsam conditionis suæ admonet, cum dicit: Tu vxor eius es, quasi dicat, cogita quæ sis, &c. Præterea rem ipsam exaggerat, quantum potest. Quomodo, inquit, possum facere hoc tantum malum, & contra dominum meum, &c. Postremò, ne mulier diceret dominum hoc non sciturum, addit, & peccare in Deum, quasi

quasi dicat: quantumcunque dominum fallamus, Deum nunquam fallamus. Si domino carnali debeo fidelitatem, quanto magis Deo, à quo plura accepi. Sic igitur concludit factum hoc cessurum in domini ignominiam, & in Dei offensam. Hæ duæ regulæ nobis proponuntur in omni tempore, dilectio scilicet Dei & proximi, quas si attendimus, nunquam peccabimus.

Relicta in manu eius veste sua fugit, &c.

Quantumuis admonita esset mulier, non tamen cessat, sed insuper eū vi cogere conatur, tanta erat impudentia, tanta vis amoris, imò amentitiæ. Hic igitur Ioseph, ubi nullum aliud præsidium vidit, fuga castitatem suam saluauit, ac potius voluit confundi coram mundo, quàm occultè offendere Deum. Nos nihil aliud timemus, quàm confusionem mūdi & pœnam, de Deo iudicioq; Dei, deque futura illa impiorum confusione nihil cogitantes. In hac igitur tribulatione, in hoc abscondito tempestatis discrimine, ubi exauditus & probatus est Ioseph, quatuor videmus virtutes, temperantiam scilicet, iustitiam, fortitudinem, prudentiam. Quid temperantius eo, qui dicenti non cui libet, sed dominæ suæ, dormi mecum adolescens, non inclinavit animum? Quid iustius eo, qui dixit: Ecce dominus meus omnia tradidit mihi, &c. Quid fortius ea perseuerantia, quòd indies sollicitatus, tamen non consensit? Quid prudentius eo, qui etiam cum dispendio temporali maluit vestimentum suum dimittere, & ignem procul abijcere, quàm silentio diu premendo, flammam foemineam in sinu suo alligare cum periculo anime? Sic igitur virtus in infirmitate perficitur: Sic iusti temptationibus probati clariores fiunt. Nemo hæc de Ioseph facile credidisset, nisi tentatio accessisset, rectè igitur scriptura eum virum nominat: Misit, inquit, ante eos virum.

2. Cor. 12.

Psal. 104.

Cum autem vidisset mulier vestem in manibus, &c.

Hactenus conditiones impudicæ mulieris audiuius, hic videbim⁹, quid faciat ira mulieris. Nescit mediū tenere mulier, neq; in amore, nec in odio, vel ira. Insanit amādo, insanit & irascēdo. Pulchrè autē causam iræ ponit Moyses, cū dicit: Cū vidisset se contemptam. Mulier natura vult amari, non vult cōtemni, nec quicquam minus ferre potest, quàm sui contemptum. Est enim superbum animal, ubi igitur contemni se videt, facilè ad iram & inde ad odium mouetur. Vide autem insaniam huius mulieris. Primò tam statim odire cœpit, quem prius sic amauerat. Nec tantum odit, sed etiam occidere cogitat. Vnde & familiam conuocat, accusat coram familia, insuper & coram viro. Omnes incitat contra iustum, mentitur sine omni pudore, contemptibiliter seruum eum nominat, denique omnem ei excusandi se locum præripit. Verè igitur dictum est: Non est ira super iram mulieris. Accusat mulier iustum, nesciens, quòd Dominus cum ipso esset. Quid autē grauius, quàm mēdaciter infamari? Iustus homo leuius fert mortem, quàm infamiam, vnde Christus suos magnis promissis præmonuit contra hanc tentationem. Beati, inquit, estis, si vobis maledixerint homines. *Matt. 5.* Item: Non est seruus maior domino suo. Si patres familias Beelzebub appellauerunt, quanto magis domesticos eius? &c. Hoc igitur præmium Ioseph suis virtutibus meruit. Merebatur commendari, imò coronari: sed ecce accusatur, infamatur. Hæc mercedem dat mundus, sic honorat virtutē. Mirum autem, quòd etiam Deus tacet. Hoc enim vel maximè pios turbat, impios autem in malo fortificat, vt dicant illud Iob: Quis est omnipotens, vt seruamus ei? aut quid prodest, si orauerimus eū? Verum tacet quidem Dominus, sed ad tempus: regnat aliquam diu malitia, sed non in finem regnabit. Non

Eccle. 25.

Matt. 5.

Matt. 10.

Iob. 21.

bit. Non igitur quid nunc fiat attendamus, sed quid in fine futurum sit: tunc non offendet te & impiorum prosperitas, & iustorum aduersitas. Omnia hæc in Christo impleta sunt. Primò enim, fuit etiam ipse pulchra facie, & c. Vbiq; enim præclara de ipso loquitur scriptura, vt cum dicit: Dominabitur à mari vsque ad mare, & c. Hanc eius pulchritudinem Iudaica gens carnaliter intellegens cupiebat temporaliter per Christum exaltari super omnes gètes, & c. quod cum Christus ei hætenus negauerit, incepit cum odire, accusare, & demum ad carcerem vsq; mortis perducere. Imò etiam nunc non ob aliud odiunt Christum, quam quòd pulchritudine sua non finit eos carnaliter abuti. Hoc est, quòd non carnaliter præstat, quæ prophetæ de spirituali eius regno prædixerunt.

Audiens autem vir eius, & nimium credulus, & c.

Hic accidit alia crux, quòd gratiam domini sui perdit, cuius fauor nonnullum ei solatium præbuerat in malis. Imò sperare poterat, per eum se posse exaltari, sicque impleri somnia sua. Verùm etiam hæc eum spes fallit, omnia ei Deus aufert, in quibus aliquo modo confidere poterat, vt in solo Deo speraret. Meritò autem hic dicitur, quòd nimium credulus fuerit Aegyptius, imò in hoc arguitur. Esto enim vxor eius esset, esto eam diligeret, esto eam offendere tutum non putaret, nõ tamè nimium credere oportuit mulieri, & soli, in perniciem eius, quem iustum & fidelem expertus erat, imò cum quo sciebat esse Deum. Sed quæ non precipitant mulieres? Quem non vincunt affectus? Quòd autem iratus fuisse dicitur: mirum quidem non fuisset. imò iustum, si vera fuisset accusatio, si sic accusatum reum inuenisset. Nunc autem, nec vocato, nec audito irascitur. Habes hic imaginem malorum iudicum, qui pauperes sæpè non audios in gratiã diuitum opprimunt. Cæterũ, quan-

tumuis

tumuis irascatur: continet tamen dominus manum eius, ne iustum occidat, sicut & suprã manus fratrum à cæde eius continuerat. Sic adest Deus suis etiã, cum videtur maximè abesse. Maiora quidem pericula auertens, minora relinquens.

Et misit eum dominus suus in carcerem, & c.

Hæc tertia crux, & quidem maxima multis de causis. Primò enim, in se miserum est carceri includi, maximè ingenuum. Deinde non solum in carcerem conijcitur, sed etiam compedibus vincitur, iuxta illud: Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum, id est, doloris gladius pertransiuit animam eius. Præterea, non simpliciter incarceration, sed vt adulter & noxius: quo fiebat, vt nemo ei compateretur. Magna autem etiam vincitibus cõsolatio est, si sciant multos, qui eis compatiuntur, quiq; innocentiam eorum agnoscant, hinc enim aliquod subsidium sperant. Nihil horum habuit Ioseph, insuper in eum carcerem conijcitur, vbi vincitibus regis custodiebantur, hi scilicet, qui maiestatis lese rei erant. Nihil igitur aliud sperare poterat, quàm mortem. Semper & omnibus horis mortem ante oculos cernebat, nec vllũ effugium videbat. Sic igitur factus est, sicut homo sine adiutorio, æstimatus cum descendantibus in lacum, sed tamen inter mortuos liber. Sic fera pessima denuò deuorauit Ioseph, mulier scilicet illa pessima, vel potius diabolus per mulierem, & quia animam eius deuorare nõ potuit, saltem carnem eius, quantum potuit, momordit. Vide igitur mirabile Dei iudiciũ, Sanctus & virgo in carcere iacet, meretrix autem in conuiuio & delicijs manet. Quis hic non exclamet cum Ieremia: Quare via impiorum prosperatur, & c. Item Abacuc: Quare Domine taces conculcante impio iustiorẽ se? Si nobis tale quid contingeret, quantas querelas haberemus? Iustus autem in Dominum sperat. Expecta igitur

734

paulisper

Psal. 71.

Psal. 104.

Psal. 87.

Iere. 12.

Abac. 1.

paulisper & videbis Dominum iusto affuturum. Nec dubium est, quin meretrix illa malè perierit, quanquam non sit scriptum: non enim deleta- tur scriptura, vel spiritus sanctus scribere p̄rditio- nem impiorum, sed certamina piorum.

Fuit autem Dominus cum eo, &c.

Sap. 10.

Iam iterum adest Deus in tempore oportuno, vnde Sapiens: Descēdit, inquit, cum illo in foueā, & in vinculis non dereliquit eum. Verè igitur fi- dus amicus est Deus, qui cum suis vadit in exiliū, imò & in carcerem. Inuenit eum Ioseph in exilio, inuenit eum & in carcere. Nusquam deest Deus pijs. Quis igitur tam fidelem amicum nō diligit? Quis ei non credat, qui etiam in morte suis astat? Nihil igitur beatius est homine, qui gratiam Dei habet. Huic enim nihil deesse poterit, quando Do- minum secum habet. Quæramus ergo gratiam & Dei amicitiam. Nam mūdi amicitia instabilis est, id quod Ioseph expertus est.

Dedit ei gratiam in conspectu principis, &c.

Vnius hominis fauorem perdit iustus, alterius autem gratiam inuenit. Qui pius est semper & v- bique inueniet, qui eum diligat, pietati igitur stu- deamus, &c. Quod autem vinc̄tos ei tradit, vel ex fauore processit, vel ideo fecit, vt curam & onus in alium reijceret, ipse tamen nomen haberet. Sic e- nim agit caro, magnificos titulos quærit, & tamē onus & laborem in alios reijcit. Obserua autem, quod Ioseph descendere quidem videtur, nam è domo paterna in exilium, ab exilio in carcerē de- scendit. Reuera tamen crescit & ascendit, vbique enim dominatur. Sicut ab hero p̄ficitur domui, sic ab hoc p̄ficitur vinc̄tis, vt vel hinc discere possit, somnia sua aliquando implenda. Ceterum, sic Ioseph captiuus quidem est, sed tamen domi- natur in carcere, sic Christiani, quantumuis hic opprimantur, tamen Domini sunt omnium, & cū Christo

Christo omnibus p̄positi. Renituntur quidem adhuc impij, sed suo tempore subijciēdi sunt pijs. Iam regnant pij in fide & spe, sed nondum re. O- mnia hæc in Christo impleta sunt, nam & ipse in Aegyptum veniens, primūm pauperibus & affli- ctis p̄positus fuit, iuxta illud: Euangelizare pau- peribus misit me. Et iterum: Non veni vocare iu- stos, sed peccatores. Deinde in carcerem inferni descendens, omnes illic vinc̄tos patres in suam potestatem accepit & liberauit. Postremò, prin- ceps carceris Deus omnes ei vinc̄tos subiecit, id est, peccatores. Omnia enim ei tradita sunt, cœle- stia, terrestria, &c. vt in nomine eius omne genu flectatur, vnde benè dixit: Cū exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Hunc acceda- mus, qui vinc̄ti sumus, imò gaudeamus, quòd in carcerem nostrum descendit.

*Isa. 61. 7
Matt. 9.*

Caput quadragesimum.

His itaque gestis, accidit, vt peccarent duo eunuchi, pincerna regis Aegyptij, & pistor domino suo. Ira- tus quē contra eos Pharaō (nam alter pincernis p̄æ- rat, alter pistoribus) misit eos in carcerem principis militum, in quo erat vinc̄tus & Ioseph. At custos carceris tradidit eos Ioseph, qui & ministrabat eis: aliquantulum temporis fluxe- rat, & illi in custodia tenebantur. Viderunt quē ambo somnium nocte vna, iuxta interpretationem congruans sibi, ad quos cū introisset Ioseph manē, & vidisset eos tristes, sciscitatus est eos, dicens: Cur tristior est hodie solit̄ facies vestra? Qui responde- runt: Somnium vidimus, & non est, qui interpretetur nobis. Dixit quē ad eos Ioseph: Nunquid non Dei est interpretatio? re- fert mibi, quid videritis. Narravit prior, p̄positus pincerna- rum somnium suum: Videbam coram me vitem, in qua erant tres propagines, crescere paulatim in gemmas, & post flores v- nas maturefcere: calicem quē Pharaonis in manu mea: tuli er- go vnas, & expressi in calicem, quem tenebam, & tradidi po- culum

culum Pharaoni. Respondit Ioseph: Hæc est interpretatio somnij. Tres propagines, tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur Pharaon ministerij tui, & restituet te in gradum pristinum, dabisque ei calicem iuxta officium tuum, sicut antè facere consueueras. Tantùm memento mei, cum tibi benè fuerit, & facies mecum misericordiam: ut suggeras Pharaoni, ut educat me de isto carcere: quia furtim sublatus sum de terra Hebræorū, & hic innocens in lacum missus sum. Videns pistorum magister, quòd prudèter somnium dissoluisset, ait: Et ego vidi somnium. Quòd tria canistra farinæ haberens super caput meum: & in vno canistro, quod erat excelsum, portare me omnes cibos, qui fiunt arte pistoris, auesque comedere ex eo. Respondit Ioseph: Hæc est interpretatio somnij, tria canistra, tres adhuc dies sunt: post quos auferet Pharaon caput tuum, ac suspendet te in cruce, & lacerabunt volucres carnes tuas. Exinde dies tertius natalis Pharaonis erat: qui faciens grande conuiuium pueris suis, recordatus est inter epulas magistri pincernarum, & pistorum principis. Restituitque alterum in locū suum, ut porrigeret ei poculum: alterum suspendit in patibulo, ut coniectoris veritas probaretur. Et tamen succedentibus prosperis, propositus pincernarum oblitus est interpretis sui.

HActenus semel atque iterum audiuius, quomodo fera illa pessima, diabolus scilicet, iustū Ioseph deuorare nisus sit. Primo, per fratres, deinde per mulierem impudicam. Verùm Domino iuuante, & manum supponente adhuc persistit Ioseph, quanquam magno malo aduersitatem pressus. Nunc autem hoc capite incipit fortuna blandius ei arridere, & foelicem exitū promittere. Imò non fortuna, sed Deus hoc agit, verùm à lōgè, vt nihil minus videatur, quam propter Iosephum hæc fieri, cum tamè omnia in gratiam eius fierent. Quid enim Deo, & impijs illis: qui siue viuerent, siue morerentur, parum referebat. Verùm Ioseph curam hic agit Deus, omniaque propter ipsum disponit, sed latenter. Non putasset Ioseph expositionem somniorū causam fore suæ

libe.

iberationis, imò medium suæ exaltationis. Vide *Su. c. 37.* igitur Dei mirabilia: Ioseph propter sua somnia odium contraxit fratrum, imò eadem somnia fuerunt causa omnium malorum, hoc autem Deus nunc in contrarium vertit, vt cui obfuerunt somnia propria, prodesse aliena. Deinde vide, ex quam paruo initio Deus sua opera incipit. Somnium pincernæ nihil videtur pertinere ad Ioseph, & tamen occasione præstabit exaltationis ipsius Ioseph. Sic Deus ex nihilo magna facit, vocat enim ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt. Videmus item in hoc capite verè dictum esse: diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Nam etiam peccata, & somnia, & infortunia, & *Rom. 8.* bona fortunæ aliorum, Iosepho profuerant.

Accidit vt peccarent duo eunuchi, &c.

Facile amittitur gratia principum, difficile est eis ita seruire, vt non offendantur. Denique offendere ipsos, vel in minimo, res magni periculi est. Contra autem, & facillimum, & tutissimū est Deo seruire, qui parua quidem à nobis exigit, & minima etiam benè consulit & acceptat, si animus noster tantū bonum sit. Denique etiam magna peccata facillimè ignoscit pœnitentibus. Et tamè cæci filij Adam, magis studēt hominibus seruire, quam Deo. Imò seruitutem hominum studiosè ambiunt, ad Dei autem seruitutem, nec promissis, nec minis protrahi possunt. Et tamen homines sæpè fallunt, Deus nunquā: homines parua mercedem dant: Deus maximam. Iuste igitur fit, vt quia Deo seruire volumus, cogamur nonnunquā tyrannis & oppressoribus seruire, imò interdum etiam fidelibus. Hinc ad Iudæos dicitur: Seruietis regi Aegypti, vt sciatis distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum. Ex diuina autem dispositione fit, vt hi in eum carcerem conijcian-
tur, in quo erat Ioseph, vt ipsis primò, deinde per
ipso

ipsum regi innotesceret, longè aliud mouerat regem. Sic Deus semper sub nostris operibus sua opera perficit, omnia coguntur ei seruire, vel nobis inuitis, & dum nihil minus cogitamus, opera Dei promouemus. Præficitur autem eis Ioseph, qui principes erant in aula regis. Paulò post toti regno præficiendus: In carcere est, sed tamen potestatem habet, alijsq; præest. Nemo impedire potuit, quin Ioseph præesset: Deus decreuit, quis poterit infringere.

Isa. 14.

Viderunt ambo somnium, &c.

Omnia hæc non casu, sed Dei dispositione facta sunt. Fruola res est somnium, iuxta illud: Vbi multa sunt somnia, multæ sunt vanitates: magna tamen Deus interdum per somnia agit. Sic per somnium ipsius Iacob præostendit, quanta bona ex semine suo toti generi humano prouentura essent. Sic per somnia ipsius Ioseph præostendit futuram eius exaltationem. Sic per somnia Danielis præostendit futuras populi Dei, & Ecclesiæ persecutiones. Non tamen ob id somnijs fidendum, imò prohibitum est: possunt quidem aliqua esse vera, iuxta illud: Si quem elegero, loquar illi per somnia: potest & somnijs nonnunquam futurum aliquid protendi, sed vt infra dicitur: Dei est interpretatio.

Eccle. 5.

Gene. 28.

Dan. 7.

Num. 12.

Cur tristior solito est facies vestra, &c.

Afflicti & uincti semper peiora timent, non mirum igitur, si hi terrerentur ex insolitis somnijs, maxime, quia malè sibi conscijs erant. Sæper enim præsumit sua perturbata conscientia. Et impius terretur etiã ad sonitum folij volantis. Terrentur hi ex incertis somnijs, & nos certa Dei flagella videntes non terremur. Me ergo non timebitis, ait Dominus. Vide aut fortitudinè animi in ipso Ioseph. Captiuus erat & ipse, sed consolatione externa non indiget: consolabatur ipsum conscientia innocens: adeo, vt

Leui. 26.

Ierem. 5.

etiam

etiam alios consolari posset. Vnde & Paulus: Benedictus, inquit, Deus, &c. Qui consolatur nos: vt possimus & ipsi consolari alios, &c. Sic iustus confidit vt leo, & etiam in aduersis gaudet: tantum bonum est conscientia benè sibi conscia. Contra, miser illi desperationi proximi sunt, non habentes, quo se consolari possent: tantum malum est conscientia malè sibi conscia. Non est pax impijs. Deinde videmus hic charitatem ipsius Ioseph, qui sui obliuiscitur, & alijs compatitur. Sic Christus suæ gloriæ oblitus fleuit super Ierusalem. Imò & suæ crucis oblitus compassus est filiabus Sion. Nolite, inquit, flere super me, & cæt. Præterea videmus, quàm sedulò Ioseph uinctis ministrauerit, quàmque diligenter, vt nec tristorem vultum in ipsis ferre posset. Sic Ioseph vbique fideliter seruit, in domo paterna, in domo Putipharis, & in carcere non cogitat, quibus seruiat, sed vt benè seruiat.

2. Cor. 10.

Isa. 48.

Luc. 23.

Nunquid non Dei est interpretatio, &c.

Tristabantur illi, quòd uincti magos & ariosos consulere non possent, at Ioseph propter hoc eos arguit. Non, inquit, magorum, sed Dei est occulta interpretari. Illi tantum coniecturas sequuntur, Deus enim fallere non potest. Deinde hoc verbo blandè ipsos allicit, vt somnia sua edicant, non curiositate adductus: sed tantum ex charitate, si qua eos consolari posset, quasi dicat: Si cui Deus reuelauerit, is poterit interpretari somnia, id autem contigit Deo familiaribus & amicis, ideoque, vt cognoscatis me colere Deum, qui omnia potest, narrate mihi somnium: forsitan per me vos consolabitur Deus. Docet hoc verbum, ne curiosi simus exponere somnia: Somnia enim multos deceperunt. Et adhuc nulla re facilius nos posset diabolus à fide in superstitiones & errores inducere, quàm per somnia, si eis credendum esset. Verum

Eccle. 30.

rum

rum igitur somnium nescis, nisi reuelante Deo: coniecturam abijce, si quid ad rem pertinet somnium, Deus ostendet. Cui per somnia vult loqui Deus, ei dat interpretationem per se vel per alium. Sic Iacob docuit per seipsum, quid somniū de scala illa significaret, in semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes. Sic Danielē & Zachariam per angelos edocuit, &c.

Dan 9.

Hæc est interpretatio somnij, &c.

Vide, quam promptè somnia explicet, nihil cunctatur. Quis hoc in carcere quæsiuisset? Verum hæc est Dei natura, vt humilibus & abiectis sua secreta manifestet, quæ sapientibus abscondit. Sic Deus Iosepho quidem multa mala accidere permittit, interim tamen sapientiam dat, quã alijs negat. Sic quem fratres irrisorie somniatorē nominauerunt, nunc somnia interpretandi gratiam accipit. Sic Deus irrisiones malorum vertit in bonum iustorum. Sic spiritus sapientiæ in animam sanctã se transfert, qui in maleuolam animam nõ intrat, nec habitat in corpore subdito peccatis. Cæterum sicut Ioseph occulta refert, quæ nemo alius potuit, sic Christus & prophetas adimpleuit, & sensum scripturarum aperuit, quas nemo intellexisset: ipse enim habet clauem David, &c.

Matt. 11.

Psal. 104.

Sap. 1. & 7.

Luc. 24.

26. 3.

Tantum memento mei, dum benè fuerit tibi, &c.

Nõ diffidebat Ioseph de diuino auxilio, sed interim tamen non negligit humana media. Videbatur aut̃ hic pincerna restitutus plurimum prodesse posse. Nec dubium, quin Ioseph frequenter orauerit Deum pro sui liberatione. Iamque exauditus erat, sed nondum tempus erat, vt manifestaretur cum esse exauditum. Nos nescimus, quid oremus: Imò Deo prescribimus tempus & locū, volumusque sic vel sic per hunc, vel per illum liberari. At Deus: Stulte, inquit, vis me docere? ego scio, quando tempus, & quomodo tibi succurrere ve-

lim: ex.

lim: expecta meū tempus. Mirabiliter ducit Deus hunc iustum, vt ipse nesciat, nec conijcere possit finem rei, vnde Psalmista: Mirificauit Dominus *Psal. 4.* sanctum suum.

Quia furim de terra Hebræorum sublatus sum, &c.

Vide pium animum. Non accusat fratres: non adulteram illam, sed tantum se innocentem hæc pati dicit. Poterat peccatum & fratrum, & mulieris in immensum exaggerare, sed tacet, vindictam committit Deo. Pius homo nõ gaudet super peccatum aliorum, non eos accusat, infamat, imò cõpatitur, scit eos sibi ipsis maius malum intulisse, *1. Cor. 13.* ideoque ipsis magis compatiendum esse, quam irascendum.

Videns autem pistorum magister, &c.

Vel hic videmus coniecturam in rebus diuinis nihil esse. Pistor ex interpretatione somnij pincernæ sperauit etiam ipse sui liberationem, sed longè fallitur. Imò videm⁹ hic nihil certi nos ex somnijs, ex nostra ratione habere posse: videntur somnia hæc, quasi similia, sed dissimilia sunt. Cæterum, Ioseph etiam huic, quod verum erat, quodque Deus ipsi reuelarat, planè exprimit, non adularatur, non falsa spe nutrit, quemadmodum quidam infirmos, iam iam morituros, falsa spe longioris vitæ interdum decipiunt, sicque faciunt, vt nihil minus, quam ad mortem præparati moriantur. Idem faciunt quidam pseudoprophetæ, qui omnibus gratiã Dei promittunt, etiam obstinate *Isa. 48.* peccantibus, & nolentibus conuerti, cum sciant ex scriptura, quòd non est pax impijs, & quòd altissimus odio habet peccatores. Contra hos *Eccle. 12.* Isaias *Isa. 3.* dicit: Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. Cæterum, quòd Ioseph tam diuersas sententias profert, vnã ad mortem, & alteram ad vitã, in figura Christi factum est, qui alios quidem saluat, alios aut̃ damnat: profert enim diuersas sen-

Matt. 25.

fas sententias in futuro iudicio: Venite benedicti, & cæt. &: Ite maledicti. Et sicut Ioseph inter duos vinctos, alteri vitā, alteri mortē prædicit, sic Christus in cruce inter duos vinctos pendens, alteri paradisum promisit, alterum in peccatis obstinatū, imò & blasphemantem damnauit. Allegoricè autem per duos illos vinctos tam dissimili fine, duo populi significantur: per pincernam, qui prior nominatur, gentilis populus, quòd prior Iudæis fuit, quo ad tempus (nam Iudæi primū in ceperunt ab Abraham) significatur, per pistorem autem Iudaicus populus. Carcer est pœnalitas huius vitæ. In hoc carcere constitutus Christus propter satisfactionem pro nostris peccatis, prædixit Iudæorum excecationem, & gentium assumptionem. Multi, inquit, venient ab oriente, & cæt. filij autem regni eiicientur, &c. Et iterum, auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. Moraliter autem per hos duos vinctos, duo genera peccatorum significātur. Aliqui enim pœnitent, & reuertuntur ad gratiam, hi significantur per pincernam, qui vidit tres propagines, id est, Christum, qui est vitis vera, qui tres propagines habet, id est, tres naturas, diuinam scilicet & humanam, quæ constituitur ex corpore & anima. Vuarum expressio Christi passionem significat, ex qua pœnitens remissionem consequitur. Hæc remissio fit post tres dies, qui sunt contritio, confessio, satisfactio. Vel tres dies sunt tria signa, per quæ cognosci potest, an aliquis electus sit. Primū, si cum bonus sit, multa tamen patiatur. Secundū, si ex animo diligit bonum in omnibus, & de omnium bono gaudet. Tertiū, si peccatum odit in se & in alijs. Per pistorem significantur peccatores obstinati, hi tribus canistris, id est, grauibus peccatis sunt pressi & onerati: peccatum enim talentum plumbi est. Isti damnantur post tres dies, qui sunt

Matt. 8.

Matt. 21.

Ioh. 15.

Zach. 5.

sunt peccati perpetratio, assuefactio, & desperatio, iuxta illud: Impius cū in profundū peccatorū venerit, contēnit. Vel tres dies signa sunt, per quæ aliquo modo damnādi cognoscuntur. Primū est, nimia prosperitas in peccatis. Secundū, si ex corde & malitia odit bonum, & quæ Dei sunt, itēque bonos & iustos. Tertiū, magna induratio, cū temerè & absque timore peccat.

Exinde dies tertius natalis Pharaonis erat, &c.

Herodes & Pharaonatales suos celebrant, putabant enim se Reges natos. Mundus gaudet in natiuitate suorum, Ecclesia autem in morte suorum. Impij natalem suum cum gaudio celebrant, pij autem diem natiuitatis deplorant. Cæterum, sicut Ioseph prædixerat, sic re ipsa duobus illis contigit, vt coniectoris, inquit, veritas probaretur. Sic enim cuncta præordinauerat Deus, somnianda, referenda, reseranda, agenda, differendaque. Ex hoc autem iudicio Pharaonis, discamus cautius loqui de diuinis iudicijs. Malè nos habet, quod Paulus ait: cuius vult, miseretur, & quæ vult, indurat. Hic putamus Deū non iustè facere, quòd aliquos saluat, alios non, cū possit vtrosque, imò omnes saluare. Atque simile quiddam Pharaon hic facit, habebat duos vinctos, vterque peccauerat, vterque in regem peccauerat, poterat vtrumque occidere, vel vtrumque liberare, non tamen hoc fecit, sed in vno ostendit clementiam suam, in alio iram. Et nullus hoc in rege reprehendit, imò nec reprehendere potest rationabiliter. Nā sicut clementia honor est principi, sic honor regis iudiciū diligit. Et vbi totū punitur, regia seueritas crudelitate polluitur: Vbi verò totum remittitur, facies maiestatis sine metu disciplinæ contemnitur. Iam certum est, quòd omnes homines peccauerunt, & in Deum peccauerunt. Curigitur Deus, in quem reatus admissus est, non haberet potestatem saltē,

A a a

vt Pha.

vt Pharaon, vni donare, ab alio autem exigere pecuniam? Imò cum homo, qui per gratiam ad gloriam imaginis & similitudinis Dei factus erat, per vicium suum factus est lutum, cur figulus non haberet potestatem ex eodem luto facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam? Si ex eodem auro vel argenteo fieret vas in contumeliam, videretur esse indignum quiddam, sed cum lutum in se ipso contumeliosum sit, nihil illi admittitur, si ex eo fit vas in contumeliam, multum autem illi confertur, si ex eo fiat vas in honorem. Homo autem non aurum aut argentum est, sed lutum, idè nihil habet conqueri, si fiat vas in contumelium. Merito autem gratias agit, si fiat vas in honorem. Igitur hoc iudicium Pharaonis omnes obstruit eorum, qui contra Dei iudicia temerè loquuntur.

Et non est recordatus princeps pincernarum, &c.

Sic solet rerum prosperitas obliuionem miserorum inducere. Sic plerique miseri pereunt, sic charitas refrigescit, dum beneficia exiguntur, sic miserorum nulla cura fit in principum aulis. Sic ab aduersis liberati obliuiscimur prioris nostri status & miseriam. Habemus igitur hic exemplum ingratitude, quia nihil detestabilius est. Maxime, si in Deum fiat. Ordinatione autem Dei fit, vt pincerna Iosephum fallat. Primo, vt non speret, aut confidat in homine. Secundo, vt interim exerceatur, donec postea cum maiori gloria educeretur è carcere. Si enim ante somnium Pharaonis ductus fuisset, inglorius permanisset, nunc autem expectatur, quo Pharaoni opus erat sapienti viro, vt tunc Ioseph omnibus notus fieret. Obserua etiam hic Dei iudicia, quod malus eripitur, imò honoratur, & innocens relinquitur victus. Verum & hunc sua gloria manet, & quò tardior, è maior.

Capitulum

Capitulum quadragesimum primum.

Post duos annos vidit Pharaon somnium. Putabat se stare super fluum, de quo ascendebant septem boues pulchre & crasse nimis, & pascebantur in locis palustribus. Alie quoque septem emergebant de flumine, siccæ, confectæque macie: et pascebantur in ipsa amnis ripa in locis virentibus, deuoraueruntque eas, quarum mira species & habitudo corporum erat. Expergefactus Pharaon, rursus dormiuit, & vidit alterum somnium. Septem spicæ pullulabant in culmo vno plena atque formosæ: alie quoque totidem spicæ tenues, & percussæ vredine oriebantur, deuorantes omnem priorum pulchritudinem. Euigilans Pharaon post quietem, & facto mane pauore perterritus, misit ad omnes coniectores Aegypti, cunctosque sapientes: & accersitis narrauit somnium, nec erat, qui interpretaretur. Tunc demum reminiscens pincernarum magister, ait: Confiteor peccatum meum: tratus rex seruis suis, me & magistrum pistorum retrudi iussit in carcerem principis militum: vbi vna nocte vterque vidimus somnium, presagium futurorum. Erat ibi puer Hebraeus, eiusdem ducis militum famulus: cui narrantes somnia, audiuius quicquid postea rei probauit euentus, ego enim redditus sum officio meo: & ille suspensus est in cruce. Protinus ad regis imperium ductum de carcere Ioseph tonderunt: ac veste mutata obtulerunt ei. Cui ille ait: Vidi somnia, nec est, qui edisserat, quæ audiui te sapientissime coniscere. Respondit Ioseph: Absque me Deus respondebit prospera Pharaoni. Narrauit ergo Pharaon, quod viderat: Putabam me stare super ripam fluminis, & septem boues de amne: condescendere pulchras nimis, & obesas carnibus: quæ in pastu paludis virentia carpebant: & ecce, has sequebantur alie septem boues, intantum deformes & macilentæ, vt nunquam tales in terra Aegypti viderim, quæ deuoratis & consumptis prioribus nullum tauritatis dedere vestigium, sed simili macie & squalore torpebant. Euigilans, rursus sopore depressus, vidi somnium. Septem spicæ pullulabant in culmo vno plena atque pulcherrime, alie quoque septem tenues, & percussæ vredine, oriebantur è stipula: quæ priorum pulchritudinem deuorauerunt. Narraui coniectoribus somnium, & nemo est, qui edisserat. Respondit Ioseph: Somnium regis vnum est: quæ facturum est Deus, ostendit.

AAA 2

Pharaoni

Roma. 9.

Pharaoni. Septem boues pulchrè, & septem spicæ plene, septem hubertatis anni sunt, eandemque vim somnij comprehendunt. Septem quoque boues tenues atque macilentæ, quæ ascendent post eas, & septem spicæ tenues, & vento vrente percussæ: septem anni venturæ sunt famis. Qui hoc ordine complebuntur, Ecce septem anni venient fertilitatis magnæ in vniuersa terra Aegypti: quos sequentur septem anni alij tantæ sterilitatis, ut obliuioni tradatur cuncta retrò abundantia: consumptura est enim fames omnem terram, & hubertatis magnitudinem perditura est inopiæ magnitudo. Quod autem vidisti secundo, ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est: eò quod fiat sermo Dei, & velocius impleatur. Nunc ergo provideat rex virum sapientem & industrium, & præficiat eum terræ Aegypti. Qui constituat præpositos per cunctas regiones: & quintam partem fructuum per septem annos fertilitatis, qui iam nunc futuri sunt, congreget in horrea: et omne frumentum sub Pharaonis potestate condatur, serueturque in vrbibus. Et preparatur futuræ septem annorum fami, quæ oppressura est Aegypti, & non consumetur terra inopia. Placuit Pharaoni consilium, & cunctis ministris eius: locutusque est ad eos: Num inuenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Dixit ergo ad Ioseph: Quia ostendit tibi Deus omnia, quæ locutus es, nunquid sapientiorum & consimilem tui inuenire poterò? Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tantum regni solio te præcedam. Dixitque rursum Pharaon ad Ioseph: Ecce, constitui te super vniuersam terram Aegypti. Tuliique annulum de manu sua, & dedit eum in manu eius: vestiuitque eum stola byssina, & collo torquem auream circumposuit. Fecitque eum ascendere super currum suum secundum, clamante præcone, ut omnes coram eo genuflecterent, & præpositum esse scirent vniuersæ terræ Aegypti. Dixit quoque rex Aegypti ad Ioseph: Ego sum Pharaon: absque tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem in omni terra Aegypti. Veritque nomen eius, & vocauit eum lingua Aegyptiaca: Salvatorem mundi. Deditque illi uxorem Aseneth filiam Putipharis sacerdotis Heliopoleos. Egressus est itaque Ioseph ad terram Aegypti (triginta autem annorum erat, quando stetit in conspectu regis Pharaonis) & circiuit omnes regiones Aegypti. Venitque fertilitas septem annorum: & in manipu-

manipulos redactæ segetes congregatæ sunt in horrea Aegypti. Omnis etiam frugum abundantia in singulis vrbibus condita est. Tantaque fuit abundantia tritici, ut arenæ maris coequaretur, & copia mensuram excederet. Nati que sunt Ioseph filij duo, antequam veniret fames: quos peperit ei Aseneth filia Putipharis sacerdotis Heliopoleos. Vocauitque nomen primogeniti, Manasses, dicens: Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & domus patris mei. Nomen quoque secundi appellauit Ephraim, dicens: Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ. Igitur transactis septem hubertatis annis, quibus fuerant in Aegypto, cœperunt venire septem anni inopiæ, quos prædixerat Ioseph: & in vniuerso orbe fames præualuit, in cuncta autem terra Aegypti panis erat. Qua esuriente clamauit populus ad Pharaonem, alimenta petens. Quibus ille respondit: Ite ad Ioseph, & quicquid ipse vobis dixerit, facite. Crescebat autem quotidie fames in omni terra: aperuitque Ioseph vniuersa horrea, & vendebat Aegyptijs: nam & illos oppresserat fames. Omnesque prouinciæ veniebant in Aegyptum, ut emerent escas, & malum inopiæ temperarent.

IN hoc tandem capite incipit Ioseph post multas & magnas tribulationes melius habere.

Hic omnia, quæ hætenus passus est, in contrarium vertuntur, vinctus erat, liberatur: humiliatus erat, & exaltatur: infamatus erat, gloriosus efficitur: aliorum auxilium implorauerat, nunc alijs præficitur. Sic solet Deus post tempestatem *Thob. 2.* ferenum reducere, & post lachrymas gaudiū, &c. Videbimus item, quàm mirabiliter Deus omnia disponit in salutem ipsius Ioseph, ipso nihil tale cogitante. Somnium Deus immittit regi, territus rex sapientes conuocat, insufficientia eorum pincernam admonet interpretis sui, admonitus regi insinuat, audiens rex Iosephum liberat. In hunc finem omnia tendebant, Deo sic disponente. Nemo credidisset per hoc somnium regis Iosephum liberandum, sed Deus mirabiliter adest suis: & hinc vel maximè illos consolatur, vnde minimè tale quid sperassent.

Post duos annos vidit Pharaon, &c.

Singula verba speciale quiddam nobis innuit. Ex primo verbo videmus, quamdiu Ioseph miseriae carceris expertus sit. Iacebat relictus ab omnibus. Oblitus eius fuerat pincerna, in quo aliquid spei posuerat, denique videri poterat, quod etiam Deus eius oblitus esset. Verum, quantumcumque taceat Deus, diuque differat auxilium, plus tamen eum curat, quam totum regnum Aegypti, si potest, inquit, mulier obliuisci infantis sui, & ego tui obliuiscar, &c. Ceterum, diuturna haec incarcerationatio insigniter arguit ingratitude pincernae, quod totis duobus annis ne semel quidem miseri illius recordatur, eiecerat ex animo carcerem, in quo fuerat, nihilque minus cogitabat, quam Iosephum sibi propediem praeposendum. Sic prosperitas seculi excaecat, ut nec praeterita, nec futura cogitemus. Hinc Moses toties monet Israelitas, ut meminerint se seruos fuisse, ac per hoc discerent etiam alijs compati. Vide Deut. 15. & 24. Hic & alibi dicit: Vtinam saperent & intelligerent, ac nouissima prouiderent. Fallente igitur humano praesidio, adest iusto diuinum. Scit Deus, quamdiu sanctos probare debeat, ut tentatio non ad exitum, sed ad bonum illorum cedat. Non patitur suos tetari supra id, quod possunt. Magna daturus ipsi Iosepho magna prius eum obicit certaminibus, ad magna praemia peruenire non potest, nisi per magnos labores. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Obserua hic, quod nomen Pharaonis commune fuit omnibus regibus Aegypti, maxime ante Alexandrum magnum, quemadmodum nomen Caesaris commune est omnibus Romanis imperatoribus. Sic tempore Abrahamae, Ioseph, Mosi, Salomonis, Iosiae, Ezechielis, &c. reges Aegypti semper Pharaones dictos legimus, non tamen sine causa, est enim vere nomen regale. Nam Pharaon

vindicem

Va. 49.

Deut. 32.

1. Cor. 10.

2. Tim. 2.

vindicem significat, hoc autem potissimum regis officium est: ut vindicet, hoc est, malos puniat, iustos defendat. Pharaones igitur dici voluerunt, ut vel ipso nomine officij sui admonerentur. Ob eandem causam & Christus discipulos apostolos cognominavit, & Petrum pastorem, ut per huiusmodi nomina admonerentur officij sui. Vtinam & nunc episcopi, papae, pastores, &c. saltem nomen suum attenderent. Indecorum videbatur apud gentes, magnificos titulos habere, & nihil eorum praestare, quae requirebant huiusmodi tituli, quanto magis indecorum est apud Christianos. Ceterum, Pharaon ille somnium videt, quod casu factum videri posset, verum infra dicit Ioseph regi. **D E V S** ostendit regi, quae facturus esset. Vbi videmus, quod etiam gentes non omnino abiicit Deus. Putabant Iudaei apud se solos Deum esse, verum hic etiam regi Deus sua secreta reuelat. Speciali quidem modo elegit semen Abrahamae: sed tamen propter hoc non omnes gentiles abiicit. Sic cum Iob, qui non ex Israel erat, magna egit Deus, sic ad Abimelech Palaestinarum regem dixit: Ego custodiuite, ne peccares in me. Sic in Romanis videmus ipsissimam potentiam & praesentiam Dei, adeo, ut ipsi met, quantumuis gloriosi, non tamen auderent tantas victorias sibi ipsis attribuere. Nec tam caeci fuerunt gentes, ut Deum omnino non cognouerint. Quam insigniter & Deo loquuntur tres illi amici Iob, & maxime Helium. Sic Putiphar cognouit Deum esse cum Ioseph. Sic infra Pharaon fatetur sapientiam a Deo esse. Quia, inquit, Deus dedit tibi sapientiam, &c. Videtur igitur rex hic bonus fuisse, unde & Deus bene ei consultum voluit per Ioseph.

Et facto mane pauore perterritus vocauit, &c.

Timebat fortasse, ne malum aliquid per huiusmodi somnia sibi aut regno suo portenderetur,

Aaa 4

nee

Matt. 10.
Ioan. 2.

Iob.
sup. c. 20.

Iob.
sup. c. 39.

Prov. 11.

Isa. 3.

3. Reg. 12.

Rom. 1.

nec poterat contemnere geminata somnia. Imò ideo Deus geminum ei somnium immisit, ut eo minus contemneret. Quòd autem sapientes conuocat, iudiciũ est, quòd sapientes alebat, & ad manum habebat, ut cum magnum aliquid incideret, ipsorum consilio vteretur. Salus enim, ubi multa consilia. Sic Nabuchodonosor nobiles pueros etiam à pueritia regio sumptu ad sapientiam instrui curauit, ut adulti coram rege stare possent. Hæc agebant gētiles. Et apud nos nihil vilius est, quàm sapientes & docti, ac quosuis potius alimus, quàm huiusmodi. Hinc est, quòd omnes diuitijs tantum cumulandis student, pauci scientiæ: hæc enim cõtempta est, diuitiæ autem in precio magno. Hinc regna & principatus nudantur probis & doctis hominibus: committuntur autem temerarijs & stultis, interdum & pueris, quod certum est indicium futuræ desolationis. Sic enim comminatur Deus per Isaiam. Nec ad manum tantum habet hic rex sapientes, sed eos conuocat & interrogat. Sũt, qui sapientes quidem habent consiliarios, sed eis non vtuntur, nec acquiescunt, velut Roboam, qui cõtempto consilio seniorum, iuuenum secutus est consilia, magno suo malo. Quòd autem etiã coniectores habet rex hic, eosque primũ consulit, fermentum diaboli est, qui huiusmodi vanis & superstitiosis artibus olim homines decipiebat, iuste Deo permittente: ut in reprobum sensum dati, mendacio crederent, qui cum Deum verũ cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt.

Et non erat, qui interpretaretur ea regi, &c.

Hic videmus, quàm nihil possit sapientia in rebus diuinis. Tot sapientes conueniunt, nec quisquam eorum Dei voluntatem intelligit. Apud verum Ioseph plus inuenit rex sapientiæ, quàm apud omnes sapientes Aegypti. Solùm pij voluntatem Dei intelligunt, idque statim, eos enim do-

cet

docet Deus, quia humiles & puri sunt, iuxta illud: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, &c. Ad bonam igitur gubernationem regnorum, nõ satis est habere sapientes seculi, nisi etiam assint, qui in rebus diuinis sapientes sint. Bonus princeps neutros negligit. Cæterum, sicut somnia Pharaonis nemo exponere potest, nisi Ioseph, sic solus Christus cõsiliũ Dei patris in scriptura contactum aperire potuit. Vnde in Apocalypsi: Nemo poterat aperire librum, nec in cœlo, nec in terra, &c.

Esa. 66.

Apoc. 5.

Confiteor peccatum meum, &c.

Nõ recordamur pauperum, nisi cum eorum opera indigemus. Sic pincerna hic nunc tandẽ Iosephi recordatur, cum eius opere rex indiget. Laudandum tamen, quòd dicit se peccasse. Quot nũc sunt, qui nullum peccatum esse cẽsent, pauperum obliuisci, ingratum esse, nedum in homines, sed & in Deum. Is autem sola natura dictante, agnouit peccatum esse, obliuisci pauperum, beneficijs nõ gratias referre, ubi licet, &c. Nos autem legem & Euangelium habemus, quorum vtrumque monet, ut grati simus, maximè Deo, utque proximorum non obliuiscamur. Hinc Christus, qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Et iterũ, sic faciet vobis pater meus, &c. Et Moses, vide ne indures cor tuum in necessitate fratris tui.

Luc. 6.

Matt. 18.

Deut. 15.

Protinus ad imperium regis ductus, &c.

Fortuna cum longissimè videtur esse, tunc vel maximè & subito pijs adest. Nihil minus cogitauerat Ioseph, quàm eo die se liberandũ. Contrã, perditio impijs imminet, cum videtur longissimè abesse. Cum, inquit, dixerint pax & securitas, tunc repente eis superueniet interitus. Vide autẽ miram rerum mutationẽ: qui cum ignominia proiectus fuerat in carcerem, cum gloria educitur: & quem paulò antè omnes reliquerant & contem-

1. Thess. 5.

Aaa 5

pserant,

Matt. 27.

psferant, huic nunc certatim seruire gestiebant etiam aulici. Sic Christus cum ignominia mortuus, cum gloria resurrexit. Et qui eum in passione reliquerant, post resurrectionem ei adherent, imo qui eum persecuti fuerant, postmodum gloriam eius predicauerunt & auxerunt: ut Centurio ille, & Paulus, & alij. Idem continget pijs, quamdiu in hoc carcere sunt, multa pati coguntur, ab impijs contempti sunt. Cum autem tempus eorum uenerit, cum gloria educentur, etiam ipsis impijs mirantibus subitam eorum exaltationem, seipsoq; accusantibus, quod in carne positos sic contempserint. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt. Hic etiam uidebis, quod perseuerantibus in cruce domini maiora dat Deus, quam ipsi unquam sperare ausi fuissent. Ioseph tantum cupiebat liberari e carcere, iterumque seruire. Nunquam ausus fuisset sperare regis familiaritatem: multo minus eius amicitiam. Et ecce, in ipso statim exordio liberationis ad regem vocatur, non ut captiuus, cui timendum esset, sed ut is, cuius consilio uti rex cupiebat. Merito igitur dicit Paulus: Nolite abijcere confidentiam uestram, quae magnam habet remunerationem. Obseruandum hic, quod gloria mundana fugientem sponte sequitur, sequentem autem fugit. Non quaesierat Ioseph gloriam, & gloria tamen sponte eum sequitur: Cum interim multi alij gloriam quaererent, quam tamen assequi nunquam potuerunt.

Sap. 5.

Hebr. 10.

Absque me Deus respondebit prospera, &c.

Verbum est pij cordis, quo ante omnia Deo gloriam tribuit, se nihil esse ostendit, quasi dicat, nihil mihi in hac re tribuendum. Non mearum uirium est, haec interpretari, sed diuinae gratiae. Dei bonitatis est, qua fertur ad regem, ut illa somnia exponere possim, qui tantoperum regem amat, regnoque illius prospicit, ut quae scitu necessaria sunt, reuelare dignetur.

dignetur. Hoc igitur primo verbo gentili regi Dei gloriam & prouidentiam praedicat, iuxtaque hominum insufficienciam. Docetque omnia bona Deo ascribere, magna de ipso sentire, de nobis autem nihil. Necessaria concio magnatibus, quibus utinam omnibus hoc persuasum esset.

Quae facturus est Deus ostendit, &c.

Etiam hoc secundo verbo Dei mentionem facit coram rege, ac plane diuinam bonitatem commendat, idque singulis uerbis. Primum, Deus, inquit, est, qui haec agit, ipsius prouidentia haec & alia omnia fiunt. Ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia. Deinde Deus ostendit Pharaoni: aliud indicium diuinae bonitatis, quod etiam malis benefacit. Miseretur enim omnium, & nihil odit eorum, quae fecit. Est & hoc diuinae bonitatis indicium, quod regi haec reuelat, qui consulere possit, non plebeo alicui, cui forte nemo credi disset, nec omnibus consulere potuisset. Praeterea ostendit, inquit, quae facturus est. Magna Dei bonitas, quae futura mala praedicat, ut praecauere possimus: si uelimus. Missurus erat famem in Aegyptum: eam nunc diu ante praedicat, imo septem fertiles annos praemittit. Denique & consilium dat per Ioseph, quomodo future famis malum temperare possint. Verum magna Dei clementia, ubi uidemus, quam non delectetur in perditione hominum. Sic etiam nobis praedixit futura mala, sed iuxta hoc praemisit & praemittit annos fertiles, id est, tempus gratiae, quo multa bona congerere possemus. Denique & per seruos suos nunquam cessat ostendere uiam, qua futura mala effugiamus. Sic igitur Ioseph hoc uerbo regem ad amorem Dei accendere studet: uerum piuum consilium.

Rom. 11.

Sap. 11.

Septem boues, septem anni sunt, &c.

Quia fertilitas interdum contingit, uel impeditur ex

tur ex bona cultura terre, vel defectu culture, idè conuenienter per boues crassos & macros, quorum labore terra colitur, designantur septem anni & fertilitatis, & sterilitatis, in quantum fertilitas & sterilitas proueniunt ex bona vel mala cultura terræ. In quantum autem fertilitas & sterilitas proueniunt ex bona vel mala collectione messium: conuenienter septem anni fertilitatis & septem sterilitatis designantur, per spicas plenas & tenues, &c. Idè autem de primis illis bobus dicitur. Primò, quòd in se pingues fuerint, quo significatum fuit fertilitas illorum annorum. Secundò, quòd ex fluuio descenderunt, quo significabatur, quòd Nilus conuenienti tempore exundaturus esset, terramque fructificaturus. Nam Aegyptum non pluuiæ de cælo, sed exundatio Nili rigat & impinguat. Tertio, quòd pascebantur in locis palustribus, quo significabatur futuram omnium rerum copiam: sicut in locis palustribus nunquam desunt pascua, &c. De sequentibus autem bobus multa dicuntur. Primò, quòd deformes & macilentæ fuerunt, quo significatum fuit deformitas famis. Secundò, quòd in Aegypto non visi sunt tam deformes, erat signum, quòd nunquam tanta fames fuerat in Aegypto, quanta modo imminebat. Fuit enim Aegyptus terra fertilis, quæ sæpè, alijs regionibus famem patientibus, copiam habuit. Hinc Abraham, cum fames esset in terra Chanaan, in Aegyptum descendit. Tertio, quòd etiam hoc ex flumine descendunt, signum fuit, quòd sterilitas partim prouètura erat ex modica & nulla exundatione Nili. Quarto, quòd deuorant pingues illas boues, signum fuit, quòd quicquid repositum erat in annis fertilibus, consumptura esset fames, nec sic tamen exterminaretur. Omnia hæc Deus reuelare voluit, propter causam superius dictam.

Gen. 12.

ALLE.

ALLEGORICE.

Sicut Ioseph insignem prædixit fertilitatē, insignemque famem, sed fertilitatem primo loco. Sic Christus prædicauit tempus gratiæ, cum dixit: Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnū cælorum. Hoc est tempus magnæ fertilitatis, in quo acquirere possimus, quicquid ad salutem necessarium est. Post hoc prædixit tempus iudicij, quod erit tempus magnæ famis. Maximè his, qui tempore gratiæ sibi non prouiderunt. Post iudicium enim nec arari poterit, nec meti. Item, sicut rex septem quidem pingues boues vidit, quos tamen comederunt septem illi macilenti boues: Sic mundus septemplicem misericordiam per Christum accepit. Primò, quòd peccatum hominū remisit. Secundò, quòd per hominē satisfecit. Tertio, quòd hominem Deo reconciliauit. Quarto, quòd cum hoste nostro conflixit, eumque superauit & prostrauit. Quintò, quòd uinctos liberauit. Sextò, quòd iter ad cælum aperuit. Septimò, quòd spiritum sanctum adiutorem dedit. Hi sunt septē illi pingues boues, quos uidimus Christo in carnem ueniēte. Eos autem comedunt septem illi deformes boues, id est, septem peccata mortalia, quæ priuāt nos fructu incarnationis & passionis Christi. Demum, sicut rex iuxta boues crassos vidit etiam & spicas plenas, quas tamen deuorauerunt septem tenues illæ spicæ: Sic præter septem illa bona per Christi aduentum toti mundo generaliter collata, sunt alia septem bona particularia, quæ singulis nobis contingunt. Primū, quòd Deus ad pœnitentiam nos suscipit. Secundū, quòd gratiam crescendi confert. Tertium, quòd deperdita bona restituit. Quartum, quòd sua merita nobis communicat. Quintum, quòd participes nos facit bonorum totius Ecclesiæ. Sextum, quòd si quid commuerimus, hic punit & purgat, ut illic parcat.

Matt. 4.

Matt. 24.

cat.

cat. Septimum, quòd spem dat vitæ æternæ. Hæ sunt septem spicæ admodum plenæ in vno culmo, quia omnia ex passione Christi eiusque meritis profluxerunt. Iuxta has autem spicæ tam plenas septem aliæ pullulant, quæ priores deuorant. Hæ sunt septem cogitationes malæ. Primò, cum cogitamus peccata non tam grauiâ esse. Secundo, Deum misericordem. Tertio, alios etiam & plus peccasse. Quarto, nullum debere desperare, quantumuis impœnitentem. Quinto, cum cogitamus, si Deus vult, me saluabit: si non, frustra laboro. Sexto, cum dicimus: Si potui peccare, possum & poenitere. Septimo, cum dicimus, adhuc iuuenis sum, tempus satis habeo, &c. Hæ cogitationes nos in corde nostro pullulantes, deuorant & impediunt, quicquid boni habere & consequi possemus.

Nunc ergo provideat rex virum, &c.

Non solum mysteria reuelat, sed etiam consilium dat, vt videamus eum habuisse & sapientiã in diuinis, & prudentiam in humanis. Admonet autem regem, ne quod alij solent, etiam ipse audiret quidem futura mala, sed non præcaueret. Nec præsumptionis est, quòd consilium regi dat. Sapientia enim commune bonum habet, quam qui habet, pro bono publico ea vti debet, alioqui peccat. Deinde in necessitate quilibet cõsulere debet, si quid boni habet, maximè si viderit alios nõ posse consulere. Non tamen seipsum promouet Ioseph, nec vult, vt qualemcunque præficiat, sed cū delectu, vt sapientem. Non enim omnibus committenda sunt publica officia, hoc idem cõsulit & Iethro socer Mosi. Denique etiam medium quoddam indicat Ioseph, quò futuræ fami consulatur. Quintã, inquit, partem colligat. Nã quatuor partes sufficiebant tempore fertilitatis. Non oportet omnia simul & superfluè consumere, vbi abundat, sed reseruanda in futurum. Ideò enim Deus dat fertili.

Exod. 8.

fertilitatem. Vtinam hoc consilium ipsius Ioseph imitarentur principes, ne alios constituerent publicis officijs, quàm idoneos, & maximè in spiritualibus. Vtinam populus imitaretur hoc consilium, temperatè bonis Dei vtendo, ne postea egererentur. Vtinam haberet Ecclesia ministros diligentes in colligendo, & fideles in dispensando diuino verbo. Denique vtinam omnes exẽplo *Deut. 32.* Ioseph saperemus, & nouissima prouideremus. Si tantoperè Ioseph præcauet fami corporis, quãtò magis præcauendo famem animæ.

Placuit Pharaoni consilium, &c.

Non solum habuit Ioseph sapientiam in diuinis rebus, & prudentiam in humanis, sed etiã hæc gratiam habuit, vt posset persuadere, hoc aut admodum rarum donum est Dei. Cõmendatur autem *Eccle. 9.* rex ex eo, quòd tam faciliè obedit bona cõsulti, quantumuis humilis esset Ioseph, cum alioqui apud mundanos sapientia pauperis soleat cõtemni. Magna igitur gratia est sana habere consilia, sed maior est gratia sanis consilijs acquiescere. Prærunque enim Deus per vnus hominis sententiam totam regionem seruat: vt Salomon ait, in *1. Reg. 2.* loco iam citato. Contra, certissima ira Dei est, vbi sanis consilijs non acquiescitur. Ideò de filijs He. *3. Reg. 12.* li dicitur: Non audierunt patrem suum, quia voluit Dominus occidere eos. Et de Roboam dicitur *3. Reg. 22.*: Non acquieuit consilio seniorum, quia voluntas domini erat, vt pars regni ab eo auferretur. Sic nec Achab acquieuit cõsilio Micheæ, quia tempus aderat, quo pro malefactis suis puniri debebat. Meritò igitur & nobis timendũ, quòd nullis sanis consilijs acquiescimus: nec in temporalibus, nec in spiritualibus, cū vtraque habere possemus. Ad commendationem etiam ipsius Ioseph pertinet, imò gratiæ Dei est, quòd nedum Pharaoni, sed etiam cunctis seruis suis placuit consiliũ ei, cum aliã

aliàs nusquam fortius regnet inuidia, quàm inter aulicos. Hic autem omnes mirantur, acquiescunt, nemo impugnat, patiuntur etiam ignotum & pauperem sibi præferri. Si nunc aulicis præferretur pauper quispiam & ignotus, omnes eum odirent, imò & principem eius causa. Sic Achitophel indignè ferebat, quòd consiliùm Chusi præferretur suo consilio, ad eò, ut seipsum suspenderet.

Num inuenire poterimus talem virum, &c.

Verum, difficile inueniuntur tales, qui scilicet & sapientiam & prudentiam habeant. hoc est, qui simul in diuinis rebus sapientes sunt & humanis. Rarò in vnum hominem conueniunt hæc duo dona, id quòd experientia docet. Agnoscit tamen etiam gentilis rex ab illis tantum rectè administrari Rēpublicam, in quibus cum prudentia humana, cognitio rerum diuinarum, & timor Dei coniuncta essent. Sic & gentilis alius dicit: Tum rectè administrari Respublicas, si aut imperet philosophi, aut philosophentur imperatores. Ideò etiam Moses monet, ut iudices eligantur sapientes, & timētes Deum. Arguitur hic nostra ignorantia, qui nonnunquam solo fauore, aut muneribus adducti, eos præficimus sine delectu, quos insufficientes scimus.

Quia ostendit tibi Deus hæc omnia, &c.

Aliud verbum sapientis regis, imò egregium factum, quòd virtutes & Dei dona honorat, etiam in paupere & ignoto. Vbi iterum arguitur stultitia nostra, qui solas diuitias honoramus, in pauperibus nihil nos mouent dona Dei. Iam igitur vel tandem virtus inuenit honorem suum etiam apud homines, virtuti enim debetur homo, virtutemque sequitur honos, vel in hac vita, vel post hanc vitam. Sic sancti honorem, quem propter virtutes suas merebantur, in vita non acceperunt, post mortem inuenerunt.

Tu eris

Tu eris super domum meam, &c.

Non vnus honor iusto contigit, sed multiplex, quia etiam multa passus erat. Primò, constituitur super domum regis. Cui enim securius committere potuit domum suam, quàm ei, qui spiritu Dei plenus erat. Deinde constituitur super totam Aegyptum: Ad verbum, inquit, oris tui omnis populus obediet. Præterea non tantum in principem, sed in doctorem præficatur, sic enim ait Psalmista: Constituit eum dominum domus suæ, & principem, &c. ut erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret. Atque hoc maxime spectabat Deus: ut per Iosephum etiam Deum cognoscere discerent Aegyptij. Insuper etiam externe insignia honoris in eum transfudit: Annulum, stolam, torquem, & ut veheretur secundo curru, præcone clamante, ut omnes ei genua flecterent. Nec solum hos honores ei contulit ad tempus, sed confirmavit etiam in posteris, vnde repetit: Ego sum Pharaon, absque te nemo mouebit manum, id est, nemo quicquam attentabit. Ad hæc etiã magnificum ei nomen dat, ut & gratum se ostenderet, & Iosephum populo per hoc commendaret. Interpretatur autem Zaphnath pœna, secretorum cognitor & detector, iuxta Hebraicam linguam. Aegyptiacè autem significat saluatorem mundi. Postremò, uxorem ei dat, tum ut vel sic eum in Aegypto retineat, tum ut tam sanctum semen in Aegypto multiplicaretur, quo & posteris consuleretur. Iam ceteros omnes honores cum his, quæ prius passus fuit Ioseph, & videbis nihil eum passum esse, quòd non insigniter ipsi remuneratum sit. Pro odio fratrum acquisiuit gratiam regis & principum eius: pro exilio exaltationem: pro labore manuum in seruitio, annulum: pro pallio, quòd adultera illi detraxerat, stolam byssinam: pro compedibus, torquem auream: pro eo, quòd vinculis ministravit, nunc

B b b

uit, nunc

2. Reg. 17.

Deut. 1.

Psal. 104.

Iſa. 64.

Matt. 3.

Ioan. 13.

Mich. 3.

Philip. 2.

Ioan. 3.

Pſal. 2.

Pſal. 109.

uit, nunc regi ministrat: pro carceris humilitate, super regium sedet currum: Pro eo, quod contemptus erat, nunc ab omnibus honoratur genuflextione: Pro nomine seruili accipit nomen regium & magnificum: pro contempta voluptate, accipit uxorem nobilem & magni generis, &c. Sic Deus nihil irremuneratum permittit, tantum apud ipsum pondus habet humiliter & patienter ferre correctionem eius. Quod si etiam hic sic remuneret labores suorum, quanto magis in futuro. Oculis non vidit, nec auris audiuit, &c. quæ præparauit Deus diligentibus se. Constantes igitur simus in malis: Non tantum eripiet nos Deus, sed insuper regnare secum faciet. Eodem modo & Christus à Deo patre exaltatus est, primo in ipsius prædicatione, maxime autem in resurrectione & ascensione. Exaltauit eum pater, cum dixit: Hic est filius meus dilectus, &c. Stola byssina est innocentia eius. Annulum dedit: quia ipsum signauit pater: Torquem auream connexionem virtutum: posuit super currum, dedit ei omnia in manus. Antecessit præco Iohannes Baptista: præposuit eum toti Aegypto, dedit ei omne iudicium: dedit ei insuper nomen super omne nomen, &c. Denique ipsi despiciunt Ecclesiam. Qui enim habet sponsam sponsus est. Positus est Christus primo super domum Dei, id est, Ecclesiam, quam Deus speciali modo curat. Positus est super totum mundum, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes, &c. Et quauis nondum omnes eum præpositum à Deo sciant, id est, cognoscant, tamen velint nolint, subiiciendi ei sunt in scabellum pedum, &c.

Egressus est ergo Ioseph, &c.

Haftenus audiuius, quomodo exaltatus fuit, nunc paucis ostendit Moses, quomodo in regimine se gessit. Primo, erga Aegyptios, secundo, erga fratres: utinam autem hoc exemplum Iosephi o-

mnes

mines principes imitarentur. Primo, quantumuis eleuatus sit, seruat tamen pristinam modestiam: non superbit: non insultat aduersarijs: non vindictam parat: non gloriatur coram amicis, imò nec patri, nec fratribus quicquam scribit de gloria sua, ne quam suspicionem superbiae ostendat, sed quia Aegyptijs in seruū venundatus fuit, pergit seruire etiam nunc in regimine constitutus, sicut supra seruiuerat in domo & in carcere. Agnoscit se Aegyptiorum proprium esse, ideò eorum ministerijs se addicit. Alioqui solent, qui ex seruitute exaltantur magis superbire, iuxta illud: Tria sunt, quæ commouent terram. Seruus cum regnare incipit, &c. *Proth. 3.* Verum hic contrarium videmus. Deinde Ioseph accepta potestate non differt, non reijcit onus ad laborem in alios, ut ipse ocio & luxui vacare possit, quemadmodum alij solent, sed statim egreditur videre terram, eamque totam perambulat, ut videat, ubi defectus sit, ne quis etiam ex infimis negligatur. Propitiū Deū tunc habuit Aegyptus, quæ meruit talem principem habere. Non enim melius populo prouideri potest, quam si bonū sortiatur principem. Contra, certissima ira Dei est, si malū principem dat. Hinc in Osee: Dabo eis regem in furore meo: Et in Esaia: Dabo pueros principes eorum, &c. cat.

Triginta annorum erat Ioseph, &c.

Hoc ponit Moses, ut videamus, quanto tempore sub cruce fuerit, videlicet à sexto decimo vsque ad tricesimum annum, hoc est, quatuordecim annos, quod quamuis videatur magnū tēpus, multò tamen maius fuit tempus prosperitatis ipsius. Nā *Gen. 50.* à tricesimo anno vsque ad centesimum decimum annum, id est, octoginta annis prosperè vixit. Sic *2. Cor. 4.* quantumcunque diu sub cruce laboramus, tamen breue tempus est, si ad gloriam conferatur. Quæ enim videntur temporalia sunt: quæ non

Bbb 2

videa-

videntur æterna. Deinde etiam ideo ætatem ipsius Ioseph describit, vt magis miremur, quod in iuuentute tanta præstitit, & ante tricesimum annum a deo virtute & sapientia conspicuus fuit, vt non inueniretur ei similis in tota Aegypto. Arguitur igitur hic leuitas nostra, quæ iuuentutis tempus tam malè prodigimus, vt etiam tricesimum attingentes annum, vix dum sapere incipiamus.

Venitque fertilitas septem annorum, &c.

Verum euentus declarat iusto datam sapientiam, & rem illam non casu, sed Dei prouidentia geri. Multis autem verbis Moses fertilitatem hanc describit, vt ostendat non consuetam fuisse, sed nouam, mirabilem, & inauditam (nam alioqui Aegyptus regio fertilis est.) Ideò dicit, tanta erat copia tritici, vt arenæ maris coæquaretur, & copia mensuram excederet. In hoc fertilitatis tempore non dormit Ioseph, non deliciatur, nec patitur, vt superflua inutiliter prodigantur, sed quintam partem colligit, non in priuatum commodum suum, vt solent auari, sed in publico horreo, sicque vnus pro omnibus curat. Vtinam exemplum hoc imitarentur, nedum in externis, sed etiam in spiritualibus, &c. Eodem modo Christus à patre exaltatus, cum triginta esset annorum, egressus est primò in Iudæam, deinde inter gentes quoque per Apostolos, quorum sonus in omnem terram exiuit. Huc egressum Christi secuta est ingens fertilitas, tanta enim copia donorum Dei tunc effusa est, vt quantumcunque prædecessores nostri inde vixerint, tamen etiam nobis satis supersit ad consolationem animarum. Quod autem etiam Christus gentibus venditus & traditus fuit, manet adhuc inter eos.

Nati que sunt ei duo filij, &c.

Iusto vndique bona affluunt à Deo & hominibus, honorauerat eum rex, nunc honorat eum Deus. De vtroque autem filio gratias agit, in natiuitate

uitate Manasse gratias agit de ereptione à malis: in natiuitate Ephraim, gratias agit de consecutione bonorum. Imo per se tantum & semel gratias agit, sed nomina filijs imponit in hunc finem, vt tam ipse, quam filij, imò & posterij omnes hinc ad gratiarum actionem excitarentur, cogitantes quomodo Deus Iosephum à tot malis liberauerit, & tot bonis auxerit. Non sic autem oblitus est domus patris, vt patrem ex animo eijceret. Infrà enim audiemus, quod de patris salute sollicitus fuit, sed vidit, quod Dei voluntas esset, vt in Aegypto esset, domum patris non repetit. Etiam Christus domum patris sui, synagogam scilicet reliquit, & in terra aliena inter gentes creuit. Discamus & nos hoc exemplo obliuisci domum patris nostri diaboli, & crescere in virtutibus, vt significationem amborum filiorum Ioseph in nobis exprimamus spiritualiter.

Igitur transactis annis vbertatis, &c.

Nobis non sentientibus transeunt anni vbertatis & gratiæ, & appropinquat anni steriles. Quæ Deus comminatur certò venient. Non est enim Deus quasi homo, vt mentiatur, &c. In omnibus autem regionibus erat fames, quia non omnes habebant Iosephum, vbi Ioseph, id est, Christus est, ibi cibus nunquam deficit. Deficit autem etiam in Aegypto cibus, vnde patet, quod non omnes crediderunt Iosepho famem futuram prædicenti. Nec nunc omnes credunt Euangelio, ideò plerique etiam inter Christianos pereunt. Clamat populus ad regem, murmurant impij in malis, nunc contra homines, nunc contra Deum, cum ipsi sint causa mali. Mittit autem eos ad Ioseph: Sic Deus clamantes ad se mittit ad Christum, sed ea conditione, vt quæ Christus iusserit, faciamus. Paratis obedire, Ioseph aperit omnia horrea. Impium enim est in necessitate non subuenire. Aperuit & Chri-

stus horrea, cum scripturae sensum discipulis aperiret, maxime autem cum spiritum sanctum mitteret, & Apostoli inciperent predicare. Accurrunt etiam externae regiones ad Iosephum. Et Christus nullum excludit. Accurramus & nos, gaudeamus, quod Christo res nostra & cura commissa est, cuius dilectionem iam dudum multipliciter experti sumus, &c.

Caput quadragesimum secundum.

Audiens autem Iacob, quod alimenta venderentur in Aegypto, dixit filiis suis: Quare negligitis? audiui quod triticum venundetur in Aegypto: descendite, & emite nobis necessaria, ut possimus vivere, & non consumamur inopia. Descendentes igitur fratres Ioseph decem, ut emerent frumenta in Aegypto, Benjamin domi relicto a Iacob, qui dixerat fratribus eius: Ne forte in itinere quicquam patiatur mali: ingressi sunt terram Aegypti cum alijs, qui pergebant ad emendum. Erat autem fames in terra Chanaan. Et Ioseph erat princeps in terra Aegypti, atque ad eius nutum frumenta populi vendebantur. Cumque adorassent eum fratres sui, & agnouisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur, interrogans eos: Unde estis? Qui responderunt: De terra Chanaan, ut emamus victui necessaria. Et tamen fratres ipse cognoscens, non est cognitus ab eis. Recordatusque est somniorum, quae aliquando viderat, ait ad eos: Exploratores estis, ut videatis infirmiora terrae venistis. Qui dixerunt: Non est ita domine, sed serui tui venerunt, ut emerent cibos. Omnes filij unius viri sumus: pacifici venimus, nec quicquam famuli tui machinantur mali. Quibus ille respondit: Aliter est, immunita terra huius considerare venistis. At illi dixerunt: Duodecim, inquit, serui tui fratres sumus filij viri unius in terra Chanaan: minimus cum patre nostro est, alius non est super. Hoc est, ait, quod locutus sum Exploratores estis, iam nunc experimentum vestri capiam: per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus. Mittite ex vobis unum, & adducat eum, vos autem eritis in vinculis, donec probentur, quae dixistis, v-

trunt

rum vera an falsa sint: alioquin per salutem Pharaonis exploratores estis. Tradidit ergo illos custodiae tribus diebus. Die autem tertio eductis de carcere, ait: Facite, quae dixi, & vivetis: Deum enim timeo. Si pacifici estis, frater vester unus ligetur in carcere, vos autem abite, & ferte frumenta, quae emisistis in domos vestras: & fratrem vestrum minimum ad me adducite, ut possim vestros probare sermones, & non moriamini. Fecerunt ut dixerat, & locuti sunt adinvicem. Merito haec patimur, qui peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animae illius, dum deprecaretur nos, & non audivimus: idcirco venit super nos ista tribulatio. E quibus unus Ruben, ait: Nunquid non dixi vobis: Nolite peccare in puerum: & non audistis me: in sanguis eius exquiritur. Nesciebant autem, quod intelligeret Ioseph, eo quod per interpretem loqueretur ad eos. Avertitque se parumper, & fleuit: & reuersus locutus est ad eos. Tollensque Simeon, & ligans illis praesentibus, iussit ministris, ut implerent eorum saccos tritico, & reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra cibarijs in via: qui fecerunt ita. At illi portantes frumenta in asinis suis, profecti sunt. Apertoque unus sacco, ut daret iumento pabulum in diversorio, contemplatus pecuniam in ore sacculi dixit fratribus suis: Reddita est mihi pecunia, en habetur in sacco. Et obstupescit: turbati que mutuo dixerunt: Quidnam est hoc, quod fecit nobis Deus? Veneruntque ad Iacob patrem suum in terram Chanaan, & narraverunt ei omnia, quae accidissent sibi, dicentes: Locutus est nobis dominus terrae dure, & putavit nos exploratores esse provinciae. Cui respondimus: Pacifici sumus, nec ullas molimur insidias. Duodecim fratres uno patre geniti sumus: unus non est super, minimus cum patre nostro est in terra Chanaan. Qui ait nobis: Sic probabo, quod pacifici sitis: Fratrem vestrum unum dimittite apud me, & cibaria domibus vestris necessaria sumite, & abite: fratremque vestrum minimum adducite ad me, ut sciam, quod non sitis exploratores: & istum, qui tenetur in vinculis, recipere possitis: ac deinceps, quae vultis emendi habeatis licentiam. His dictis, cum frumenta effunderent, singuli repererunt in ore sacco: & ligatas pecunias: exterriti que simul omnibus, dixit pater Iacob. Absque liberis me esse fecistis, Ioseph non est super, Simeon tenetur in vinculis, et Benjamin auferetis: in me haec omnia ma-

Bbb 4

larea

la reciderunt. Cui respondit Ruben: Duos filios meos interfice, si non reduxero illum tibi trade illum in manu mea, & ego enim tibi restituiam. At ille: Non descendet, inquit filius meus vobiscum: frater eius mortuus est, ipse solus remansit. Si quid ei aduersitatis acciderit in terra, in quam pergitis, deducetis carnos meos cum dolore ad inferos.

Psal. 104.

1. Pet. 4.

Psal. 74.

HActenus audiuius, quid Ioseph perpe-
sus sit, primò à fratribus, deinde etiam ab
alijs, donec veniret verbum & hora eius.
Nūc ne quis putet fratribus eius impune cessisse,
quæ in ipsum iniuste commiserunt, paucis osten-
dit Moses, quomodo etiam ipsi puniti sunt. Diu
quidē impuniti fuerunt, sed hic non semel in tan-
tam angustiam perducuntur, vt etiam de vita pe-
riclitari se putent. Et cum iusti Ioseph aduersitas
desinit, tunc vel maximè ipsorum aduersitas inci-
pit. Sic fiet impijs, iudicium incipit à domo Dei,
interim mali bene habent: sed cum iustorum crux
cessabit, tunc impiorum crux incipiet. Fecem e-
nim calicis Domini bibēt omnes peccatores ter-
re. Multò igitur melius est cū iustis hic pati, quam
illic cum impijs.

Audiens autem Iacob, quòd frumenta, &c.

Hic reuertitur ad historiam Iacob, cuius vitam
pietate plenam vsque ad finem describit ad exem-
plum nostrum. Cæterum, sicut in afflictione eum
reliquerat, propter amissum filium, sic nūc aliam
& nouam crucem eius describit, famem scilicet,
quam hætenus expertus non fuerat. Nūc autem
à Deo experitur, vt ferme in extremum periculū
& ipse, & filij eius perducti sint. Magnitudine e-
nim famis indicat, quòd filios in Aegyptum vsq;
mittit pro frumento. item, quòd ait: Ite, emite, ne
moriatur. Sic Deus fidem eius tentat etiam vsq;
ad vitæ periculum: promiserat ei benedictionem,
& nunc omnia aufert, quibus se, & suos alat. Inte-
rim cum nihil vsquam videt auxiliij, nec tamen de
Deo

Deo diffidit, audit in Aegypto frumenti copiam
esse. Sic Deus credentibus cum tentatione facit ^{1. Cor. 10.}
prouentum, & ostendit exitum. Obserua, quòd Io-
seph iam à cruce liberatus erat, cum tamen Iacob
pater eius adhuc cruce multiplici premeretur. Sic
Deus, cui libet homini imponit, secundū, quod vi-
det eum posse portare. Non enim tentari permit- ^{Ibidem.}
tit supra id, quod portare possumus. Patri igitur,
vt fortiori maiora imponit. Cæterum, quòd fa-
mes etiam filios Iacob premit, iusto Dei iudicio
factum est, vt qui precium fratris comederant, nunc
fame cruciarentur. Imò, qui fratrem è domo pa-
terna eiecit in alienam terram, & in seruitutem
vendiderant, nunc fame cogent domum pater-
nam relinquere, ad alienam terram pergere, in qua
tandem & ipsi seruituti subijcerentur. Altissimus ^{Luc. 6.}
enim est patiens redditor. Et qua mensura mensi
fuerimus, remetietur nobis, &c.

Quare negligitis? Audiui quòd, &c.

Confidebat in Deo, sed tamen humana media
& auxilia non contemnit, ne tentet Deus. Imò et-
iam filios arguit, quòd ociosi sedeant, è cælo au-
xilium expectantes, cum possint humanis medijs
fami obuiare. Non tentabis Dominū Deum tuū, ^{Deut. 6.}
ait Moses. Possit autem hoc verbum Iacob pul-
chrè torqueri in ociosos illos Christianos, qui tē-
pus gratiæ negligunt, &c.

Descendentes igitur decem fratres Ioseph, &c.

Decem filios simul mittit, vt afferre possent,
quæ pro tanta familia sufficerent. Nec enim vnus
satis afferre potuisset, & forsan vni homini, non
tantum frumenti datum fuisset. Dei autem dispo-
sitione decem illi fratres simul mittuntur, vt qui
simul conspirauerant in eius venditionem, nunc
simul punirentur. Benjamin domi retinetur, in
ipso enim paternus refocillabitur animus, crebris
& penè continuis singultibus exhaustis propter
Ioseph.

Ioseph. Deinde non nimium fidebat filijs: Ne, inquit, mali quid accidat ei in via. Non parum enim suspicabatur dolo filiorum perditū fuisse Ioseph. Ideo hunc non vult ipsis committere. Poenitebat adhuc eum, quod Iosephū ad ipsos miserat, ideo hunc retinet, ne & ipsi causa sit miseræ.

Cumque adorassent eum fratres sui, &c.

Causam huius adorationis ponit Moses, cum dicit: Ioseph autem erat princeps, &c. & ad ipsius nutum frumenta vendebantur. Benevolentiam eius ambiunt, ut emendi, quæ vellent, haberet potestatem. Edixerat enim Pharaon, & hanc legem statuerat: Absque tuo imperio non mouebit quisquam manum, scilicet ad accipiendum, nec pedē ad efferendum in omni terra Aegypti. Est autē etiā alia causa, propter quam Moses tā diligēter delerit hanc adorationem: nimirū, ut videamus, quam verum sit, quod Sapiens ait: Non est fortitudo, nō est consilium contra Dominum. Quod enim filij Iacob omnibus modis impedire conabantur, iamque impediuisse putabāt, nempe, ne Iosephū adorarent, hoc nunc insciji contra voluntatem suam faciunt. Et quod prius diuino oraculo moniti facere recusabant, nunc ob ventrem faciunt. Iam hinc apparet, quomodo iaceant eorum manipuli, manipulumque Ioseph adorent, dum nō ob aliud ignotum sibi Aegypti principem adorant, nisi quia defecerant manipuli eorum, ille autem de manipulis plenum habebat horreum. Sic impij etiam contra voluntatem suam Dei opera promouent. Sic quicquid vnquam diabolus contra Christum conatus est, totum cessit in gloriā Christi, vnde in Iob dicitur: Diabolus Dei feruus sempiternus. Sic Iudej gloriam Christi opprimere studentes, ipsam promouerunt. Sic omnes homines velint nolint tandem Christo subijcientur. Lata enim est sententia: Dabo tibi possessionem tuam terminos

Sup. 6. 40.

Prov. 2.

Psal. 2.

terminos terræ. Itemque inimici eius terram lin-
gent. Videmus igitur hic, quod fames humiliat, quos prosperitas feroces fecerat. Sic Moses: In-
crassatus est dilectus, & recalcitrauit, &c. Contra autem Psalmista: Clamauerunt, inquit, ad Dominum, cum tribularentur, &c.

Fratres tamen cognoscens, non est cognitus, &c.

Nondum eos ex animo eiecerat, & cum ipsos relinqueret, iam in virili ætate erant, ut interim nō multum potuerint mutari in facie. Ipsi autem Iosephum ex animo iam dudum eiecerant: adhuc imberbem eum vendiderant, qui nunc barbatus erat, non mirum igitur, quod eum non cognouerunt, quanquam interim etiam Deus oculos eorum tenebat, ne eum agnoscerent: imò mentes eorum tenebat, ne vnquam suspicari quid possent de Ioseph, donec plenè purgarentur. Cæterū, iuxta hunc typum etiam Christus nos agnoscit, & tamen pauci inter eos sunt, qui eum verè cognoscant. Hoc est iudicium mundi, quod lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Recordatur autem Ioseph somniorum suorum. Nam hætenus etiam ipse ignorabat, quid sibi vellent hæc somnia, donec nunc oculis videat fratres se adorantes. Mirabatur igitur Dei prouidentiam.

Tanquam ad extraneos durius loquebatur, &c.

Quod foris ostendit Ioseph erga fratres, non crudelitas, non odium, aut vindicta est. Iam olim enim ipsis remiserat peccatum: imò quomodo in fratres vindictam exerceret, quam nec in adulterrā exercuerat: ipsius lachrymæ, & beneficia ostendent infra, quod nihil ex odio fecit. Ideo autē eos durè tractat, quia non videbat cum eis Benjamin fratrem suum vterinum, & timere poterat, ne etiā ipsum vendidissent, quare tantisper durum se simulat, donec expiscaretur, quid & ubi ageret frater suus.

Psal. 71.

Deut. 32.

Psal. 101.

Ioan. 3.

Psal. 29.

suus. Et Deus etiam plerumque alienum vultum sumit, iratum se simulat erga suos, duriterque eos tractat, ne si semper benignum se ostendere desidererent, cum tamen semper vita sit in voluntate eius. Maximè autem irascitur Deus, ubi fratrem nostrum, id est, nobis commissos non simul adducimus, &c.

Vnde estis, &c.

Quærit unde sint, ut eliciat, si fortè recensendo genus suum, mentionem faciant de Benjamin, de cuius statu ipse maximè anxius erat. Respondent autem simpliciter quidem & verè, sed non ad mentem ipsius Ioseph, ideò aliud quiddam attentat, crimen proditionis eis impingit, ut vel sic excusaturi seipsum, cogantur exprimere genus suum. Et quamvis secundò humiliter crimen obiectum diluerent, dicerentque omnes filij vnus viri sumus, non tamen adhuc contentus est, ideò, ut plus eliceat, perstat in accusatione. Nec oportet eum hic excusare de mendacio: non enim intendebat fallere, sed veritatem extorquere. Tandem igitur latius explicant genus suum & statum. Duodecim, inquit, fratres sumus, &c. Hæc volebat Ioseph, iam mentionem fecerunt iunioris fratris. Hoc igitur omnibus alijs omissis arripit, nec verbis eorū contentus esse vult, nisi fratrem videat, ideò nihil non agit, ut frater adducatur. Primò igitur, ut videant non iocum esse, sed rem seriam agi, pampaticè loquitur: pro more potentum. Hoc, inquit, est, quod dixi, &c. Deinde iuramentum addit, non tamen per Deum, sed per Pharaonem: ne per Deū iurādo agnosci posset. Prætereā minatur, nisi propter obedientiam, non exhibitis hinc, dicit: nisi venerit frater vester, &c. Postremò, cum differrent, nec conditionem accipere possent (sciebant enim patrem nunquam dimissurum à se Benjamin) nec amplius quicquam respondere possent, in vincula

cos du-

eos ducit, ut tempus deliberandi haberent. Item, ut pariter agenda tractarent, interim tamen etiam ob id eos in custodiam ponit, ut se inuicem affligant, qui in sui venditionem consenserant. Item, ut & ipsi, vel ex parte gustum acciperent anxietatum, in quos coniecerant fratrem. Maximè autem ideò eos in vincula dat, ut videntes seueritatem eius, citius obtemperarent de adducendo Benjamin. Cupiebat enim, quàm primum eis se manifestare ad consolationem patris. Sic igitur filij Iacob poenam, quam in domo patris non senserant, imò tot iam annis euaserant, in Aegypto non inueniunt, ubi nihil tale vnquam timuissent. Imò in eam angustiam veniunt, ut omninò nesciāt, quomodo euadere possint, vel quis futurus sit finis, &c. Sic iudicium Dei sequitur impios, donec tandem comprehendat, & ita comprehendit, ut nō liceat euadere, iuxta illud: Non erit fuga eius, &c. Nihil igitur melius, quàm peccata per poenitentiam abluere, quòd si hi fecissent, non in hæc mala incidissent. Tribus autem diebus in custodiam traduntur, quia tria peccata in ipsum Ioseph commiserant, tractādo scilicet de ipsius interfectione, proijciendo in cisternam, & vendēdo. Et quidem per hæc meruerant æternam poenam, sed Deus ex misericordia breuem poenam imponit. Idem nobis facit in poenitentia, &c.

Die autem tertio dixit ad eos, &c.

Non ultra tres dies tenet eos, ne patri dolorē auget, si filij destinato tempore non redirent. Item, ne pater & domus eius fame cruciarentur. Ostendit autem se Ioseph, quasi ira iam deferbuisset, ac priorem sententiam mitigat. Cum enim prius dixisset, mittite vnum, qui fratrem adducat, vos autem eritis in vinculis, nunc sententiam mutat, & mitigat, ac vnum tantum retinet, alios permittit abire. Minatur tamen illis mortem, si negligant,

bant, facite, inquit, quæ dico vobis, & viuetis, nec omnes dimittit, timens eos non redituros. Minatur igitur mortem, & retinet vnum ex ipsis, quod sollicitius instent perficiendis.

Meritò hæc patimur, &c.

Esa. 66.

Ad ea, quæ externè patiuntur, etiam nunc accedit remorsus conscientiæ. Sic enim cum flagellamur semper primò occurrit illud peccatū, quod conscientiam maximè grauat. Ante viginti annos hoc peccatum in fratres fecerant, & hic ipsis occurrit. Sic impij non opus habent accusatore coram iudicio Dei. Habent enim accusatorem secò. Sic hi nullo accusante ipsi sui accusatores sunt. Sic impij externè & internè patientur, ignis eorum non extinguetur, in vermibus eorum non morietur. Videmus etiam hic, quòd peccatum tunc primùm fœditatem suam ostendit, cum perpetratum est, hoc nimirum agente diabolo, vt ante perperationem non consideretur peccati fœditas, ne homo absterreatur, post perperationem autem appareat, vt homo ad desperationem adigatur. Videmus item, quòd impij nunquam ad considerationem & confessionem peccati veniunt, nisi flagellis & iudicio Dei adigantur, pulchrè autem vel tandem peccatum suum confitentur. Primò, peccauimus, inquit. Secundò, in fratrem. Tertio, vidimus angustiam animæ eius. Quarto, non audiuius eum deprecantem, vnde concludunt: Meritò hæc patimur, iustum enim est, vt misericordia negetur his, qui misericordiam alijs negarunt. Item iustū erat, vt qui fratrem in corpore & anima angustiauerant, ipsi quoq; similia paterentur. Accedit ad cumulū malorū, quòd etiā Ruben ipsos arguit: Nunquid, inquit, non dixi vobis, &c. Imò peccatū aggrauat: En, inquit, sanguis eius exquiritur, quasi dicat, maiora mala sequentur, nõdum finis. Sic impij vndique terrebuntur in iudicio. Su.

cio. Supernè imminebit ira Dei, intus conscientia accusabit, foris oēs creaturæ nos arguent. Quanto igitur satius esset nunc peccata per pœnitentiã abluere. Cæterū, sicut hi fatentur se meritò pati, sic & nos, si peccata nostra attēdimus, fateri cogimur iusta esse iudicia Dei: oīa, quæ fecisti nobis domine, in vero iudicio fecisti, quia peccauimus tibi. Sic autem Ioseph malis cogit fratres suos ad confessionem peccatorū. Sic Deus, si non spontè confiteamur, tandem malis & pœnis confessionem extorquebit. Item, sicut Ioseph fratres non quidem occidit, sed ita affligit, & tantisper donec peccatū agnoscant, sic Christus Iudæis facit. Non eos occidit, sed miserè affligit, donec tandem fateri cogentur se peccasse in fratrem suum Christum.

Auertitque se ab eis, & fleuit, &c.

Hic videmus, nihil eum ex odio fecisse, sic Deus quasi inuitus punit: Heu, inquit, consolabor super hostibus meis, &c. Durè Ioseph fratres tractat, interim summè compatiens, & paulò post magnificè consolaturus. Idem facit Deus, patienter igitur feramus manum Domini, &c. Ligat aut Simeonem, quia secundū Hebræos is dixerat: Ecce somnator venit, ipsumque Ioseph in cisternam proiecerat. Et quia plus alijs peccauerat, plus etiam punitur. Ligat autem illis videntibus, vt illius liberationi diligentius insisterent, citiusque cum fratre Benjamin adessent, & Pharaonis vincula magis formidarent. Durum hoc erat Simeoni, sed vtile. Sic enim ad considerandum peccatum suum, & tempus, & occasionem habebat. Non dubium autem, quin post discessum fratrum eum soluerit Ioseph, non enim ita fraternæ pietatis oblitus erat. Postremò, quantūuis durè fratres tractauerat, magnificè tamen eos dimittit. Sic Deus multis quidē malis suos subijcit, sed interim multa bona illis

Esa. 1.

illis confert. Signanter autem Christus frumentū dat, & pecuniam reddit, & cibaria in via dat, qua gratiam dat & gratis. Deinde etiam opera nostra remunerat. Postremò, nec temporalia negat.

At illi portantes frumenta profecti sunt, &c.

Liberati erant è carcere, sed nondum à cruce. Habebant frumentū & pecuniam, sed interim in magna tristitia erant, quòd Simeonem post se reliquissent, & quòd patri tam triste nuncium allaturi essent. Sic in via ad patrem tendentibus nunquam tam prosperè succedunt res, vt non aliqua ex parte tentemur, & crucem sentiamus. Verum pergendum nobis est, cōtenti esse debemus, quòd tam abundè nobis necessaria subministrat.

Aperto autem vnus sacco, inuenit pecuniam, &c.

Hic aliud malum occurrit: hic de nouo terrentur, maiora mala metuunt, nondum expurgauerant crimen proditionis ipsi impositum, & ecce nunc timere habent: ne etiā furti accusentur, imò peculatus. Hic igitur iterum nesciunt, quid agere debeāt: pergere in incepto itinere vix audēt, ne Aegyptij insequantur: Reuerti ad Ioseph nō audent, quia iuniorem fratrem nondum secum habent: nec in via remanere possunt, ne interim filij eorum & familia, imò & pater senex fame crucientur. Hæc est angustia impiorum, de qua in Amos legimus: In omnibus plateis planctus erit, &c. Et sequitur: vā desiderantibus diem Domini, quomodo si fugiat vir à facie Leonis, & occurrat ei vrsus, &c. Sic continget impijs in morte. Non audebunt procedere, vel cōparere coram Deo: quia non habent secum fratrem suum, id est, Christū, & insuper ère alieno, id est, peccatis multis grauati sunt. Nec possunt reuerti, vt pœnitentiam agāt, nec possunt diutius manere, quia mors imminet. Quanta erit hæc angustia? Præueniamus igitur hanc irati iudicis faciem in confessione & pœnitentia,

Amos. 5.

Psal. 94.

tentia, &c. Vide autem quid dicunt: quid est hoc quod dominus fecit nobis? Agnoscunt domini manum: timēt, ne nunc primū velit punire. Sic semper sæua præsumit perturbata conscientia. Imò etiam in re læta, vnde alij gauisi essent, obstupescūt. Sic agit Deus contra ipsos, qui monita sua spernunt: semper imminet eis, terrentur ad sonitum folij cadentis. Nouit Deus multis modis vindicare in transgressores: Nouit artem excarnificandi conscientias. Caueamus igitur, ne vnquam tale committamus flagitium, vnde perpetuò remorsum conscientie habeamus.

Narrauerunt patri, quæ accidissent, &c.

Magno desiderio expectauerat aduentum filiorum pius pater: hic autem in ipsorum aduētū magis contristatur. Et temperamentum quidem famis accipit, sed interim aliam crucē incurrit, imò duplicem, vnā de absentia & captiuitate Simeonis, alteram de abductione Benjamin. Sic Deus maius periculum, famis scilicet, temperat: sed tamen non omnino sine cruce esse sinit suos. Omnino enim vtilis sunt nobis aduersitates, quantumuis caro obmurmuret. Tribulatio enim patientiam operatur, patientia probationem, &c. Pulchre autem rem proponūt, & quantum possunt mitigant, vt citius patri persuadeant, ipsique minorem tristitiam incutiant. Si, inquiunt, miseris eum nobiscum: notam proditionis euademus, liberabitur Simeon. Denique potestatem habebimus emendi, quæ & quoties volumus, hoc nobis promisit vir ille.

Cumque frumenta effunderent, &c.

Hic iterum & plus terrentur: videbat se vnusquisque obnoxium calumnie. Timere poterant, ne tyrannico more Ioseph occasionem quæreret eos subijciendi & spoliandi. Sic enim solēt tyranni, vbi viderint pecuniā facile inueniunt causam

Ccc

aufe-

Leui. 26.

Iacob. 1.

aufertendi. Et si cui malè volunt facilè inueniunt causam puniendi.

Absque filiis me esse fecistis, &c.

Gen. c. 28.

Multū diligebat filios suos, scilicet pater, quia benedictio Domini erant, & quia sciebat ex eorū semine oriturum, per quem omnes gentes benedicerentur. Nesciebat tamen adhuc, per quem filiorum suorum generatio ad Christum descensura esset: idè omnes dilexit. Nihilque ægrius in omni vita accidit, quàm quòd in senectute filios perdit: id quod pulchrè conqueritur, Absque filiis me esse fecistis, &c. quasi dicat, qui modò multos habebam filios, nunc plures amisi, Ioseph non est super, &c. Tacitè autem ipsos insimulat: quasi nò nihil suspicans ipsorum fraude Ioseph perditum.

Non descendet filius meus vobiscum, &c.

Si erat tunc illi in votis, licet postea, necessitate coactus famis, consilium mutauerit. Hic iterū arctantur filij, cùm viderent patrem tam obstinatè renitentem, nesciunt, quomodo vel Simeonem liberent, vel seipfos à fame conferuent. Vbique igitur tentatio ac miseria, & hoc in ea domo, quā Deus maximè diligebat, cui magna promiserat, &c. Quis hic non dubitasset de promissionibus diuinis? Imò quis non dicere poruisset illud verbum impiorum: Vanus est, qui seruit Deo, &c. Et iterū: quid prodest, si ei seruiamus? Verùm expecta pauper, & videbis omnia hæc mala in bonum verti. Ne igitur abijciamus confidentiam nostrā, quæ magnam habet remunerationem.

Mala. 3.

Iob. 21.

Heb. 10.

Caput quadragesimum tertium.

Interim fames omnem terram vehementer premebat. Consumptisque cibis, quos ex Aegypto detulerant, dixit Iacob ad filios suos: Reuertimini, & emite nobis pauxillum escarum. Respondit Iudas: denunciavit nobis vir ille sub attestati-
one

stone iuristurandi, dicens: Non videbitis faciem meā, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum. Si ergo vis eū mittere vobiscum, pergemus pariter, & ememus tibi necessaria. Si autem non vis, non ibimus: vir enim (vt sæpè diximus) denunciavit nobis, dicens: Non videbitis faciem meam absque fratre vestro minimo. Dixit eis Israel. In meam hoc fecistis miseriam, vt indicaretis ei & alium habere vos fratrem. At illi responderunt: Interrogauit nos homo per ordinem, nostrā primogeniem: si pater viueret: si haberemus fratrem: & nos respondimus ei consequenter iuxta id, quod fuerat sciscitatus: nunquid scire poteramus, quòd dicturus esset: Adducite fratrem vestrum vobiscum? Iudas quoque dixit patri suo: Mitte puerū meū, vt proficiamus, & possimus viuere: ne moriamur nos, & paruuli nostri. Ego suscipio puerū: de manu mea require illum, nisi reduxero, & reddidero eū tibi, ero peccati reus in te omni tempore. Si nò intercessisset dilatio, iā vice altera venissemus. Igitur Israel pater eorum dixit ad eos: Si sic necesse est, facite quod vultis: sumite de optimis terræ frugibus in vasis vestris: & deferte viro munera, modicū resinæ & mellis, & storacis, stactes, & terebinthi, & amygdalarum. Pecuniam quoque duplicem ferte vobiscum: & illam, quam inuenistis in sacculis, reportate, ne fortè errore factum sit. Sed & fratrem vestrū tollite, & ite ad virū. Deus autē meus omnipotens faciat vobis eum placabilem, & remittat vobiscum fratrem vestrū, quem tenet in vinculis, & hunc Benjamin: ego autem quasi orbatas absque liberis ero. Tulerunt ergo viri munera & pecuniam duplicem, & Benjamin: descenderuntque in Aegyptum, & steterunt coram Ioseph. Quos cū ille vidisset, & Benjamin simul, precepit dispensatori domus suæ dicens: introduce viros domum, & occide victimas, & instrue conuiuium: quoniam mecum sunt comesturi meridie. Fecit ille sicut fuerat imperatum, & introduxit viros domum. Ibi que exterriti, dixerunt mutuo. Propter pecuniam, quam retulimus prius in sacculis nostris introducti sumus: vt deuoluat in nos calumniam, & violenter subiciat seruituti, & nos, & asinos nostros. Quamobrem in ipsis foribus accedentes ad dispensatorem locuti sunt: Oramus Domine, vt audias nos. Iam antè descendimus, vt emeremus escas. Quibus emptis, cū venissemus in diuersorium, aperuimus saccos nostros, inuenimus pecuniā in ore factorum: quam vult

eodem pondere reportauimus. Sed & aliud attulimus argentum, vt emamus, quæ nobis necessaria sunt: non est in nostra cōscientia, quis posuerit in eā marsupijs nostris. At ille respōdit: Pax vobiscum, nolite timere: Deus vester, & Deus patris vestri dedit vobis thesauros in saccis vestris. Nam pecuniam, quam dedistis mihi, probatam ego habeo. Eduxitque ad eos Simeon. Et introductis domum, attulit aquam, & lauerūt pedes suos, deditque populum asinis eorum. Illi verò parabant munera, donec ingrederetur Ioseph meridie. Audierant enim, quòd ibi comesturi essent panem. Igitur ingressus est Ioseph domum suā, obtuleruntque ei munera tenentes in manibus suis: & adorauerunt proni in terram. At ille clementer resalutatis eis, interrogauit eos, dicens: Sanusne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi: Adhuc viuit? Qui responderunt: Sospes est seruus tuus pater noster, adhuc viuit. Et incuruati, adorauerunt eum. Attollens autem Ioseph oculos, vidit Benjamin fratrem suum vterinum, & ait: Iste est frater vester paruulus, de quo dixeratis mihi? Et rursum: Deus, inquit, misereatur tui filii mi. Festinauitque, quia commota fuerant viscera eius super fratre suo, & erumpebant lachrymæ: & introiens cubiculum fleuit. Rursumque lota facie egressus continuit se, & ait: Pomite panes. Quibus appositis, seorsum Ioseph, & seorsum fratribus, Aegyptijs quoque, qui vescebantur simul, seorsum (illi itū est enim Aegyptijs comedere cum Hebræis, & prophanum putant huiuscemodi conuiuium) sederunt coram eo primogenitum iuxta primogenita sua, & minimus iuxta etatem suam. Et mirabantur nimis, sumptis partibus, quas ab eo acceperant: maiorque pars venit Benjamin, ita vt quinque partibus excederet. Biberuntque, & inebriati sunt cum eo.

HAtenus audiuius, quomodo primū Ioseph somnium impletum sit: Erectus stabat manipulus. Contrā autē manipuli fratrum nedum manipulum eius adorauerant, sed etiam omninò iacebant territi & anxij: nec vllam viam videbant, quomodo erigi possent: maximè cum pater sic aduersaretur ipsis, mordicusque teneret Benjamin. In hoc autem capite res eo ten-

dit, vt

dit, vt etiam secundum somnium impleatur, de vndecim scilicet stellis Iosephū adorantibus. Hætenus enim tantū decem adorauerant, Benjamin vndecimus erat, qui & nunc adoraturus Iosephum in Aegyptum ducitur: scilicet ægrè permittente patre. Verū Dei propositum impedire non potuit. Agebat autem hoc diuina prouidentia in bonum ipsius Iacob: Nolebat Deus, vt diutius in profundo tristitiæ premeretur: cui tantum gaudium iam præ foribus esset.

Interea fames terram premebat, &c.

Aderat, quod Ioseph prædixerat: disparuerant boues illæ pulchræ, non crescebant spicæ plenæ, sed tenues. Bene autem dicit premebat: magna enim pressura famis, ac vix aliud est, quod eque premat hominem. Sic eadem fames premebat iustū, vt filium charissimum à se dimittere cogereetur. Imò, vt tam ipse, quàm omnis familia in alienam terram secedere cogereetur. Tam mirabiliter Deus implet propositum suum, prædixerat semen Abrahamæ seruituti subijciendū in terra non sua. Hoc *Gen. 15.* vt tādē impleatur, fame vt ministro vititur, quo compellente in Aegyptum descendant. Sic enim *Psal. 48.* ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, fames, pestis, &c. faciunt verbum Domini.

Consumptisque cibis, &c. Dixit, ite emite, &c.

Distulit pater, quamdiu potuit remissionem filiorum, sperans interim sterilitatem cessaturā, nec dubium, quin Deum pro hoc orauerit, sed nō exauditur ad votum: Aliud decreuerat Deus. Maius quiddam illi daturus erat, ideò in hoc non exaudit. Homo semper proprijs cōsilijs se regere vult, se tamen plærunque frustra laborat: putabat Iacob filium nusquam melius habiturum, quàm apud se, sed aliud decreuit Deus. Igitur cogitur filium amandare, ne cura patris videatur seruatus. Vult Deus, vt omnia illi ascribam⁹, sciamusque *Psal. 120.*

ipsum esse, qui custodit introitum & exitum nostrum, & cæt. Nihil igitur melius est, quam vt diuinæ voluntati nos resignemus, dicentes, fiat voluntas tua.

Emite nobis pauillum esearum, &c.

Non loquitur, vt supra. Quare negligitis: sciebat enim se, non ipsos in culpa esse. Ex hoc autem verbo conijcere licet, quam ordinatum fuerit regimen domus sancti huius. Primò enim, quamuis omnes filij iam vxores & liberos haberent, vt infra patebit: tamen adhuc sub dominio & obedientia patris erant, sciebant se nusquam melius futuros, quam sub eius obedientia. Denique, quamuis viderent patrem rem differre, in periculum totius familiæ: non tamen vi abripiunt Benjamin, ne patri dolorem augerent, iam plus satis afflictò. Præterea, quamuis eorum multi essent: simul tamen manebant: omnia communia habebat, omnes in simul consulebant. Nò sic fecerant filij Adæ, Noe, Abrahæ, & Isaac, qui statim ab inuicem & corpore & animo diuidebantur. Hi autem simul permanent, quia vnus populus futuri erant. Postremò, colligi potest ex verbo: Emite pauillum, &c. quòd nullus lux⁹ fuerit in ea domo, nec bonis Dei abusi sint: tantumq; ad necessitatem, non ad voluptatem comederunt. Quid foelicius tali domo? tales deberet esse domus Christianorum, talis deberet esse Ecclesia, vt omnibus conspicua esset eius obedientia, charitas, concordia, ordo, pietas, sobrietas, &c. Hæc enim sunt, quæ Paulus vbique docet: Falluntur igitur, qui Ecclesiam Dei ædificare se putant, & interim abijciunt omnem ordinem, obedientiam, sobrietatem, charitatē, concordia. Non sic ædificatur Ecclesia Dei, sed magis destruitur.

Denunciauit nobis vir ille, &c.

Ruben primogenitus erat, verum propter peccatum suum, nò admodum gratus erat patri: idq;
in fine

Gen. 46.

in fine prioris capitis apparuit, cum pater omnibus modis detrectauerit ei filium committere: quantum magna polliceretur. Igitur Iudas nunc negotium omnium fratrum agit, is enim maioris auctoritatis erat apud patrem. Quamuis autem non admodum bene sonet, quod ait: Si nolueris eum mittere, non ibimus, tamen mitigat eam sententiam cum eo, quod ante & post dicit: denunciauit vobis, &c. ne scilicet pater suspicaretur eos obedire simpliciter nolle, sicque magis affligeretur. Pium enim patrem non parum affligit inobedientia filiorum. Vult igitur dicere Iudas: parati essemus in hoc, & omnibus alijs obedire, sed non audemus virum illum accedere sine fratre nostro. Putabit enim nos mentitos esse, ac verè exploratores esse, &c. Discant hic Christiani etiam ipsi, quomodo olim coram suo Ioseph comparere possint, cogitent, quid ab ipsis Christus exigat, cogitent, quanta ira eos maneat, qui in iudicio apparebunt, non quales Christus habere cupit: Timeant iudicium Dei exemplo fratrum Ioseph. Studeant ita se gerere, vt confidenter coram Christo comparere possint. Sic Christus: *Concorda cum aduersario tuo, cum es in via.* Discant hic pastores Ecclesiæ, quanti periculi sit futurum, coram Christo iudice comparere sine ouibus à Christo commendatis, maximè si eas neglexerint, aut impedierint. Cogitent etiam sibi dici: *Non videbitis faciem meam, nisi adduxeritis fratrem vestrum minimum.* Sic enim & ipsis dicitur. *Si amas me, pasce oues meas.* Item: *Sanguinem eius de manu tua requiram.* Et Paulus: *Ratio nò reddituri sunt pastores pro animabus vestris.* &c. Hoc Paulus considerauit, cum diceret: *Væ mihi, si non Euangelizauero.* Item, quis infirmatur, & ego non infirmor? Item: *Sapientibus & insipientibus debitor sum, &c.* Audiant hæc pastores ociosissimi, & terreantur. Verè enim res magni

Matt. 5.

Ioan. 2.

Ezech. 3.

Hebr. 13.

3. Cor. 9.

2. Cor. 11.

Rom. 12.

periculi est esse pastorem. Audiant omnes Christiani, ne quenquam, quantumvis humilem & pusillum contempnant. Nam & hos, imò potissimum hos vult habere Ioseph noster. Videte, inquit, ne contempnatis vnum ex his pusillis, &c.

Matt. 18.

* *In meam miseriam hoc fecistis, &c.*

Hebræi interrogati uè hoc legunt. Quid, inquit, me in hoc afflixistis? quid opus erat hoc manifestare extraneo? Num affligere debebatis patrem vestrum iam plus satis afflictum? Neque enim aliter suspicari possum, quam in meam hoc factum esse miseriam. Conqueritur autem suam miseriam, sine tamen murmuratione, sineque blasphemia in Deum. Pulchrè autem Iudas in hoc & se & alios excusat, ne pater putaret in miseriam eius hoc factum esse, & data opera, sicque magis tristaretur. Ubique cauent, ne maioris tristitiæ occasionem iusto seni præbeant: id quod bonorum filiorum est.

Mitte puerum mecum, &c.

Hoc idem attentauerat Ruben, sed valdè indiscretè. Si non reduxero, inquit, eum, occide duos filios meos: Iudas autè modestius loquitur. Primò, mitte, inquit, eum mecum, si alijs non tantum fidis. Secundò, explicat periculum, ut non moriamur & nos, & paruuli nostri, quasi dicat: Si vltra distuleris, etiam ipse Benjamin, quem tantoperè seruare studes, vnà cum alijs fame morietur, & sic nihilominus eum amittes. Imò multò certius illic periculum erit, quam si illum dimittas. Tertio dicit: Ego suscipiam eum: quo verbo docemur, quomodo fratres nostros tractare debeamus, cum in via sumus. Sic Paulus: Suscipite infirmos, &c. Quarto: Si non reduxero, ero reus peccati in patrem, &c. Magnum tunc erat, patrem iustum iratum habere. Quintò, ostendit breui tempore se redituros. Si non intercessisset dilatio, & cæt. Sicque vix tandem im-

Su. c. 42.

1. Thes. 5.

dem impetrat, ut pater consentiat.

Si sic necesse est, facite quod vultis, &c.

Videbat voluntatem Dei esse, ut etiam hunc à se dimitteret. Non igitur amplius reluctatur, diuinæ voluntati se submittens, quasi dicat, quia Deus etiam hac consolatione me priuare vult, age fiat voluntas Dei. Nō obmurmurat, non blasphematur: id quod impatientes facere solent, ubi rem aliquam dilectam amittere coguntur. Graue quidem iusto erat, tam dilectum filium à se amandare, verum paulò post gaudet se hoc fecisse. Sic omnis disciplina nihil quidem læti viderur habere, aut dulcedinis. In futuro autem fructum pacatissimum profert. Hinc sancti dicent: Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, &c.

Hebr. 12.

Psal. 89.

Sumite de optimis terræ frugibus, &c.

Pulchrè filios instruit aduersus futurum certamen. Primò, prudentiæ est: quod etsi Deo fideret, humana tamen media non despicit, iubet munera deferre, quæ nonnunquam etiam iratum animum placant. Quamuis autem Aegyptus terra esset frugifera, tamen non omnia habebat. Sic enim Deus vni homini dat, quod non alijs, nulli autem rotum dat, ne quis gloriatur, & ut habeant occasionem exercendæ dilectionis, sic vni regioni dat, quod alijs negat. Nulla regio tam fertilis, quæ nō aliqua fructuum specie careat. Nec vlla tam sterilis, quæ non aliqua preciosa & rara habeat. Hoc nimirum agente sapientia Dei, ut ubique Dei sapientiam & bonitatem videamus. Secundò, iustitiæ est, quod pecuniam duplicem iubet secum ferre, quanquam enim pecuniam priorem non furto surripuissent, scit tamen alienam esse pecuniã, vult eam restitui. Ne fortè, inquit, errore sit factum. Damnatur hic avaritia nostra, qui vndique aliena corradimus, nemini quicquam restituentes, etiam si sciamus iniuste nos habere. Tertio, omni-

modæ abnegationis est, quod dicit: Et hunc fratrem vestrum, quem tamen per amoris teneritudinem nominare non potest, sed fratrem, inquit, vestrum, occultè sobmonēs illos, vt fraternè eum diligenter & tractarent. Non parum enim suspicabatur fraude eorum perijsse Iosephum. Nec contentus hoc modo instruxisse filios, sed ad Deū se conuertit, sine quo nihil expediunt nostra consilia. Docens interim & filios, vt in Deo spem collocent. Magnam autem fidem in his verbis ostēdit: Confitetur Deū, & Deum suum, nimirum ad memoriam reuocans, quicquid vnquam à Deo acceperat. Nominat eum omnipotentē, qui nihil non possit, fatetur ipsum posse mouere corda hominū, cūm dicit: Faciat vobis eū placabilem. Hoc enim suprà expertus erat in fratre suo Esau, & in Laban focero suo. Nec in aliquo ambit fauorē hominis potētis, nisi vt remittat filios, hoc solūm petebat, quia in filijs benedictio Domini implēda erat. In fine miserabiliter addit: Ego quasi orbatus filiis ero, quasi dicat, qui paulò antè tot filiis foelix mihi videbar, nunc omnibus orbatus sum. Quid calamitosius vita hominum? Quid prodest senem fieri, & tanta pati? Quid tam diligimus vitam presentem? Cūm frui liberis debebat in senio, eis orbatur. Falluntur igitur, qui gaudium sibi ex liberis pollicentur. Dum enim adolefcunt, cum ætate simul crescunt vitia & curæ. Sic igitur sanctus hic nihil amplius habet in mundo, cui aliquo modo inniti possit. Sic cogitur à solo Deo pendere. Quicquid aliquo modo dixerat, ei subtrahitur: Rachel: Ioseph, Benjamin. Sic Deus suos ad infernum ducit. Et tamen quanquam Iacob hic miserrimus videatur: nunquam tamen ei prospera fortuna propior fuit. Imò iam stabat ante ianuam, paulò post enim ex insperato omnibus malis simul eximitur. Meritò igitur monet Paulus: Manus remis-

fas eri.

fas erigite & genua lapsa, &c. Itē angelus ad Thobiam: bono animo esto in proximo est, vt cureris. Discamus hic Christiani, quo modo ad Deum accedere debeamus. Primò, nō vacuis manibus accedamus, quanquam enim bonorum nostrorum non indiget, tamen vult, vt benè operemur. Dein de ex optimis dona offeramus, hoc est, nō ex marsupio tantum, non ex corpore tantum, sed ex corde & animo offeramus optimum, quod in terra nostra crescit, nempe nos ipsos. Adferamus duplicem pecuniam, id est, gratiarū actionem: per hanc enim & vetera beneficia pensamus, & Deum ad vltiora danda prouocamus. Assumamus nobiscum fratres nostros, quoscunque possimus adducere, non nos ipsos tantum curemus. Vnicuique enim mandauit Deus de proximo suo. Insuper in fide vera & humili prece accedamus. Postremò, in omnimoda abnegatione nostri, vt contēptis terrenis sola spiritualia expectemus, iuxta illud Dauidis: Elongauit, inquit, fugiens in solitudine. Expectabam eum, qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, &c.

Tulerunt ergo viri munera, & profecti, &c.

Sine dubio cum magno timore & cura profecti sunt, territi ex his, quæ prius acciderāt: nesciebant, quod eos diligeret Ioseph. Sic ad Deum accedere volētes in timore perstemus, non presumptuosè accedamus, vt Pharizæus ille: sed humiles & timentes, sicut Publicanus, & mulier illa Emorroissa. Timet homo naturaliter, cūm ad Deum accedere debet, quem iudicem suum esse scit: hic tamen timor ad multa utilis est.

Introduc viros domum, &c.

Longè aliter se hic ostendit Ioseph, quàm prius, nihil hic sæueritatis præ se fert, quia tales videbat eos, quales voluerat. Videbat eos veraces, obediētes, & cæt. Et nos benignum inueniemus iudicem

dicem

Matt. 22.
Apoca. 22.

dicem Christum, si tales in iudicio apparuerimus, quales nos esse iussit. Alioquin vae illis, qui aliter comparituri sunt. Sic non habens vestem nuptialem eijcitur. Sic Ioannes ait: foras canes & malefici, &c. Hic autem filij Iacob de nouo terrentur, cum enim scirent, non esse consuetudinis, vt extranei frumenta ementes introducerentur in domum principis: viderentque se solos introduci, timebant, ne propter pecuniam in saccis inuentam calumniam paterentur. Sic sunt conscientiae impiorum, etiam in prosperis pauent: quia enim malorum conscij sunt, etiam bona mala putant. Alijs magnum fuisset introduci in domum principis, hi autem terrentur. Hanc autem conscientiae eorum torturam saepius inculcat Moses, vt qui peccatum eorum vident, videant etiam ipsorum poenitentiam. Simpliciter igitur & humiliter se excusant de pecunia, quam in saccis inuenerant. Non opus habet innocentia prolixo sermone.

Pax vobis, nolite timere, &c.

Conscius erat voluntatis domini sui, & quam gentilis esset, tamen cum videret consternatos, consolatus est eos, iuxta consilium Sapientis: *Date scyceram moerentibus, &c.* Vide autem, quam pie loquatur etiam paganus: Deus, inquit, vester dedit. Iubet, vt Deo ascribant, si quid boni acceperunt, dicit sibi satisfactum esse, se nihil ab eis exigere. Sic fidelis dominus fideles habet seruos: & contra, impij regis omnes ministri impij sunt. Denique eduxit ad eos Simeonem. Supra, vbi nihil timebant magna mala ipsis occurrebant. Hic autem, vbi cum timore veniunt, omnia eis prospere eueniunt, cedunt, sic quoque nobis fiet.

Et introduxit eos in domum. &c.

Quod Ioseph hic fratibus facit, hoc Christus fidelibus facit. Primò ministris suis Apostolis mandauit, vt venientes ad gratiam querendam introducant

Prov. 31.

Eccle. 10.

ducant in Ecclesiam, vt ipsis ministrent: pasce, inquit, oues meas. Seruus igitur Christi, id est, chorus Apostolorum & praedicatorum, venientes peccatores territos propter peccata. Primò consolantur, deinde in Ecclesiam introducunt. Tertiò, aquam afferunt, sacramenta scilicet, in quibus peccata remittuntur. Quartò, pabulum praebent etiam asinis: docent, quomodo etiam externè viuere debeant, his interim contenti simus in domo hac, cum Ioseph ipse venerit, maiora dabit.

Illi autem parabant munera, &c.

Consolatus eos fuerat seruus, nec dum tamen timorem omnem abijciunt. Nesciebant enim, an etiam Ioseph sic affectus esset, timebant, ne fortè seruus vana spe ipsos lactasset. Item, quamuis consolatus eos esset, non tamen ideo cessant, sed munera parant. Sic quantumuis Apostoli nos consolentur verbo Dei, non tamen timorè abijciamus, nec ideo cessamus, vt solent ociosi Christiani, de nuda fide sibi blandientes. Potest enim seruus errare, & pacem annunciare, vbi non est pax, sicque viuificare animas, quae non viuunt. Potest adulari, & puluillos consuere sub omni cubito. Errat minister Ecclesiae, cum poenitentibus pacem annunciat. Nò enim est pax impijs, dicit Dominus. Quare non tantum attendendum, quod è praedicatione audias, sed simul videndum, num tu talis sis, ad quem verbum Dei hoc feratur. Non enim omnibus omnia dicuntur. ¶ Paremus igitur munera, expectemus Dominum succincti lumbos, id est, lucernas in manibus gestantes, &c.

Igitur ingresso Ioseph, obtulerunt munera, &c.

Vbiq; & in omnibus ostendunt innocentiam, gratitudinem, obsequium. Timor reddebat eos sollicitos. Qui enim timet, nil negligit. Ideo nedum parant munera, sed offerunt, tenet manibus, adorant. Timor, inquam sollicitos eos facit, & haec omnia

Ephes. 13.

Lucas. 12.

Eccle. 7.

*Eccle. 2. 1
Prou. 28.*

Matt. 10.

omnia agit, quia enim semel austeritate Ioseph ter-
riti erant, difficile poterant eijcere timorē, quam-
uis seruus eos consolatus fuerat. Sic conscientia
semel iudicio Dei territa, non facile resumit con-
solationem. Hinc huiusmodi homines plerunq;
de desperatione tentantur. Alias autem nihil vti-
lius timore Dei. Qui timet Dominum, credit ver-
bo eis: inquit, quæ beneplacita sunt ei: preparat
cor suum, custodit mandata Dei, &c. Timor Do-
mini initium sapientiæ: Beatus igitur homo, qui
semper est pauidus. Obserua, quantumuis parua
essent munera eorum, non tamen ea contemnit
Ioseph, propterea; quod videt ex gratitudine &
bono corde profecta. Sic parua sunt omnia, quæ
Deo offerimus, tamen grata ea habet; si ex fide ac
deuotione proficiscantur, quantumuis parua sint.
Qui dederit, inquit, calicem aquæ frigide tantum
in nomine discipuli, non perdet mercedem suam.
Adorant autem Iosephum proni in terrā, vt im-
pleretur somniū Ioseph de vndecim stellis ipsum
adorantibus. Imò nedum ipsi adorant, sed etiam
sol, id est, pater, quantumuis absens, & in ipso ma-
ternus lunæ, id est, Rachelis affectus adorant, cum
dicit Iacob: Deus omnipotens faciat vobis eum
placabilem.

Quibus clementer resalutatis, &c.

Non amplius terret, quos videbat iam suapte
sponte territos. Audacibus enim & proteruis ter-
rores incutiendi sunt, non deiectis, ne calamus
quassatus confringatur, & linum fumigans extin-
guatur. Exemplum rectoribus, &c. Ceterum vbiq;
& in omnibus videmus exempla virtutum in Io-
seph, fuit innocens in domo patris, patiens in ad-
uersis, fidelis in seruitio. Castus in tentatione, sa-
piens in occultorum reseratione, prudens in futu-
rorum præuisione, iustus in fratrum castigatione,
& nunc pius in ipsorum susceptione. Primo autem
interro.

interrogat de patre, cuius curam & dilectionem
nunquam deposuerat: Exemplum boni filij. Ad
hoc autem humiliter respondent, etiā ipsum pa-
trem seruum eius dicendo, ac in persona eius ite-
rum adorando. Ideò autem tam sæpè repetit Mo-
ses ipsorum adorationem, vt promissionum Dei
veritas omnibus seculis commēdetur. Verè enim
non cadit de verbis Domini in terram, quæcunq;
ille dixerit, quemadmodum de Samuele loquitur *1. Reg. 3.*
scriptura. Discamus igitur promissis Dei fidere,
quantumuis fieri non posse sensus carnis recla-
met. Ceterum, etiam hic produnt timorem suum,
ideò enim post mentionem de patre factam tam
ambitiosè supplicant, vt senectutis eius intuitu
illis esset propitius, cuius mentionem facere ipse
dignaretur. Obseruandum item, quanta fuerit in
Ioseph altitudo honoris, quanta maturitas, vel
dignitas in illo cum spiritu mansuetudinis, quem
pro vno dignationis suæ verbo, quod dixerat: Sa-
nus ne est pater vester, &c. iterum adorauerūt in-
curuati. Benè ergo fratres visuri eratis, quid illi
profutura essent somnia.

Attollens autem oculos, vidit Benjamin, &c.

Quem diligebat magis, citius vidit. Vbi enim
thesaurus tuus, ibi & cor tuum, imò & oculi quo- *Matt. 6.*
que. Viderat etiam prius, sed dissimulārat, nunc
autem ita eum vidit, & meminisse videretur de-
nunciationis suæ, qua dixerat: Non videbitis fa-
ciem meam, &c. Primò autem omnium fratri suo
misericordiam Dei precatur, & gratiā, qua nihil
melius optare potuisset. Ceterum, quantumuis affe-
ctata austeritate, quasi in alienos intenderet, eru-
pit pietas: continere se nō valens, plenum erat cor
ipsius pietate, vix continere se valens, ostendere se
cupiens, sed nondum tempus erat. Sic Deus ab
initio amore nostri ardebat, qui amor in plerisque
erumpebat, vt cum diceret: Ego cogito cogita- *Iere. 29.*

tiones.

tiones pacis, & non afflictionis, sed nondum tempus, donec tandem erumperet in aduentu Christi, de quo infra. Eriam nunc amor Dei erga nos sæpè erumpit, quantumuis nondum tempus sit, vt plenè se nobis ostendat, qualis erga nos sit.

Quibus appositis seorsum Ioseph, &c.

Pluribus verbis conuiuium hoc describit, quia primum fuit, quod cum fratribus habuit in Aegypto. Deinde, quia magna præfigurauit. Sic enim hic omnes quidem in vna domo sunt, seorsum tamen singuli comederunt, sic in Ecclesia fit. Christus cum sanctis in cœlo seorsum sedet, sancti in hoc mundo etiam seorsum sedent, habent etiam impij suam mensam seorsum. In mensa Christi est cibus immortalitatis & fœlicitatis. In mensa fidelium viatorum cibus gratiæ & verbi Dei. Impij vtroque carent, tantùm temporalia habent. Aegyptij vt supersticiosi & superbi Hebræos contemnunt, meliores esse volunt, cum pius homo neminem contemnat. Interim tamè Ioseph Aegyptiorum moribus se attemperat, donec plenius innotescat hos esse fratres eius. Sic in Ecclesia cōuersi ex Iudæis supersticiosi erant, meliores se gentibus credebant, ægrè ipsos admittebant ad Ecclesiam. Apostoli ad tempus condescendebant, sed nō semper: cum enim Christus clarè prædicatus esset, noluit Paulus amplius propter Iudæos, seruare legalia, & cæt. Non amplius curabat scandalum Aegyptiorum.

Galat. 2.

Sederunt coram eo primogenitus, &c.

Quò quisque natu prior erat, eo sedit & superior, & contra. Nec Christus in Ecclesia vult confundi ordinem, vt qui infimus sit, supremus esse velit, & quilibet alterius officium vsurpare, &c. Iamò vult ordinem seruari. Omnes quidem Christiani sumus, & in hoc similes sumus, sed interim vnum membrum dignius est alio, non quia membrum,

brū, sed quia dignius officiū habet, dedit enim Christus alios Apostolos, alios Euangelistas, &c. Quis igitur eum locum teneat, quem Deus sibi assignauerit, eodem modo etiam in futuro erit. Distributio meritorum & mansionum secundū differentias meritorum. Dabit enim vnique secundum opera sua Christus iudex.

Matt. 16.

Mirabantur sumptis partibus, &c.

Meritò mirantur, quòd homo extraneus, vt putabant, tam ordinate omnes iuxta cuiusque ætatem collocauerat. Nec tamen vel hic quicquā suspicantur, ne fortè esset Ioseph. Nam secundū Hebræos Ioseph simulabat se hæc per diuinationem fecisse. Sumunt autem partes de mensa ipsius, quamuis seorsum comedebant. Sic Christus etiā de sua mensa fidelibus partes mittit, quantumuis ipse videatur seorsum sedere. Quòd autem fratri suo vterino maiora & plura mittat, quàm alijs, idè fecit, vt ipsos probaret: si propter hoc inuidere ipsi vellent. Mysticè autem, qui minimus est, id est humilimus, is maiora dona percipit à Deo. Deum enim superbis resistit, humilibus dat gratiam. Hi enim magis idonei sunt suscipere gratiam Dei.

1. Pet. 5.

Biberunt, & inebriati sunt cum eo, &c.

Ebrietas hic nō in malam partem sumitur. Nihil enim ebrietatis reprehensibilis hic erat, sed satietatis intelligit, quemadmodum in Psal. Visisti terram, & inebriasti eam, id est, irrigasti. Omnia hæc tam læta & prospera eis obrigerunt propter preces patris, qui non cessabat orare: Oratio iusti multum valet.

Psal. 64.

Iaco. 5.

Caput quadragesimum quartum.

Precepit autem Ioseph dispensatori domus sue, dicens: Imple saccos eorum frumento, quantum possunt capere: & pone pecuniam singulorum in summitate sacci. Scy-

D d d

phum

phum autem meum argenteum, & precium, quod dedit tritici, pone in ore sacci iunioris, factumque est ita. Et orto mane, dimissi sunt cum asinis suis. Iamque urbem exierant, & processerant paululum: tunc Ioseph accersito dispensatore domus, ait: surge, inquit, et persequere viros: & apprehēsis dicit: Quare reddidistis malum pro bono? Scyphus, quem furati estis, ipse est, in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet: pessimam rem fecistis. Fecit ille, ut iusserat. Et apprehensis per ordinem locutus est. Qui responderunt: Quare sic loquitur dominus noster, ut serui tui tantum flagitij commiserint? Pecuniā, quam inuenimus in summitate saccorum, reportauimus ad te de terra Chanaan: & quomodo consequēs est, ut furati simus de domo domini tui aurum vel argentum? Apud quemcunque fuerit inuentum seruorum tuorum quod queris, moriatur, & nos erimus serui domini nostri. Qui dixit eis: Fiat iuxta vestrā sententiam: apud quemcunque fuerit inuentum, ipse sit seruus meus, vos autem eritis innoxij. Itaque festinato deponentes in terram saccos, aperuerunt singuli. Quos scrutatus, incipiens à maiori usque ad minimum. Inuenit scyphum in sacco Benjamin. At illi scissis vestibis, oneratisque rursus asinis, reuersi sunt in oppidum. Frimisque Iudas cum fratribus ingressus est ad Ioseph (ne dum enim de loco abierat) omnesque ante eū pariter in terram corruerunt. Quibus ille ait: Cur sic agere voluistis? an ignoratis, quod non sit similis mei in augurandi scientia? Cui Iudas: Quid respondebimus, inquit, domino meo? vel quid loquemur, aut iuste poterimus obtendere? Deus inuenit iniquitatem seruorum tuorum: eni omnes serui sumus domini mei. & nos, & apud quem inuentus est scyphus. Responditque Ioseph: Absit à me, ut sic agam: qui furatus est scyphum, ipse sit seruus meus, vos autem abite liberi ad patrem vestrum. Accedens autem propius Iudas, confidenter ait: Oro domine mi, loquatur seruus tuus verbum in auribus tuis, & ne irascaris famulo tuo, tu es enim post Pharaonem dominus meus. Interrogasti prius seruos tuos: Habetis patrem aut fratrem? & nos respondimus domino meo: Est nobis pater senex, & puer paruulus, qui in senectute illius natus est, cuius vterinus frater mortuus est: & ipsum solum habet mater sua, pater verò tenere diligit eum. Dixisti que seruis tuis: Adducite eum ad me, & ponam oculos meos super illum. Suggestimus domino meo:

Non

Non potest puer relinquere patrem suum: si enim dimiserit, morietur. Et dixisti seruis tuis: Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, non videbitis amplius faciem meam. Cum ergo ascendissemus ad famulum tuum patrem nostrum, narrauimus ei omnia, quæ locutus est dominus meus. Et dixit pater noster: Reuertimini, & emite nobis parū tritici. Cui diximus: Ire non possumus: nisi frater noster minimus descenderit nobiscum, proficiscemur simul: alioquin illo absente, non audemus videre faciem viri. Ad quæ ille respondit: Vos scitis, quod duos genuerit mihi vxor mea. Egressus est vnus, & dixisti: Bestia deuorauit eum: & huc usque non comparet. Si tuleritis & istum, & aliquid ei in via contigerit, deducetis canos meos cum mœrore ad inferos. Igitur si intrauero ad seruum tuum patrē nostrum, & puer defuerit, (cum anima illius ex huius anima dependeat) videritque eum non esse nobiscum, morietur, & deducet famuli tui canos eius cum dolore ad inferos. Ego proprie seruus tuus sim, qui in meam hunc recepi fidem, & spondei dicens: Nisi reduxero eum, peccati reus ero in patrem meum omni tempore. Manebo itaque seruus tuus pro puero in ministerio domini mei, & puer ascendat cum fratribus suis. Non enim possum redire ad patrem meum absente puero: ne calamitatis, quæ oppressura est patrem meum, testis assistam:

IN hoc capite filijs Iacob noua crux oboritur, eaque maxima atque omnino insperata. Tam benignè enim à Ioseph excepti, ac vino relecti, omnium præteritorum malorum obliti erāt: Nec futurum quicquam timebant. Adeo modica consolatione omnes curas eiecerunt filij Adam. Videbimus autem hīc, quis sit finis mundani gaudij nempe, quod extrema gaudij luctus occupat, & quod vini potum sequitur amaritudo cordis. Bene igitur Salomon, gaudio dixi, quid frustra deciperis.

Pror. 14.
Eccl. 24

Præcepit Ioseph dispensatori, &c.

Factum hoc Iosephi primò videtur inhumanū, ut eos sic affligeret, qui omnibus modis ipsum honorauerant. Verum nouerat ille, cur hæc faceret,

Ddd 2

NON

Jerem. 29.

2. Reg. 17.

3. Reg. 21.

2. Reg. 18.

Iob. 24.

Exod. 3.

non enim vexandi, sed probandi causa hæc faciebat. Sic & Deus nobis aliquando videtur nimis facere. Ipse tamen scit, cur omnia faciat, imò ad bonum nostrum omnia facit. Non cogito, inquit, cogitationes afflictionis, sed pacis, &c. Deinde videtur esse calumniosum, & planè tyrannicum, quod Ioseph hic agit, maximè quod innocentissimo inter fratres sic imponit. Sic enim solèt tyranni maximè grauare pios & simplices, nec vlla innocètia tuta est, vbi dolis & fraudibus res agitur. Sèsit hoc Vrias Etheus, sensit Naboth Israelita, senserunt Israelitæ in Aegypto. Cæterùm non malo animo hoc fecit Ioseph, alioqui maximè peccasset, sed tantùm vt probaret fratres, probauerat eos verè poenituisse, de eo, quòd ipsum vendiderant. Probauerat itè eos, quòd nihil mali in Benjamin machinati fuerint, & tertio, quòd nec illi inuidebant, quòd plures ei partes in cœna obtigissent, nunc probare vult eos, num verè fratrem diligat. Cùm autem charitas maximè in periculis probetur, instruit, vt in periculum, & quidem magnum veniat Benjamin, visurus num ei assistere velint. In hunc modum etiam Deus nos tentat, nò vt perdat, sed vt probet, num timeamus eum. Quanquam rarus sit, qui in omni tentatione persistat, persistebat Dauid in aduersis, in prosperis ruebatur: contra, Iob in prosperis persistebat; in aduersis autem nescio, quæ contra Deum loquebatur, vnde & postea se ipsum excusabat.

Et orto mane dimissi sunt, &c.

Securi erant filij Iacob, & interim tanta contra ipsos machinabantur Iosephi & dispensator eius. Sic plærunque dum nos ludimus, sententia damnationis in cœlo super nos fertur. Securi erant Sodomitæ, interim Deus dicebat ad Abrahã: Clamor Sodomorum venit coram me. Securi erant Aegyptij, interim Dominus ad Moysen dicit: Cla-

mor

mor filiorum Israel venit ad me, &c. Securè blasphemabat Sennacherib, interim sententia Domini super eum lata Esaia manifestatur. Et quis scit, quid nobis ludentibus Dominus contra nos sententiet: Timeamus igitur iudicia Dei.

Surge persequere viros, &c.

Videtur Ioseph hic seruum instruere, vt mentiatur, imò videtur etiam ipse infra mentiri, cùm dicit: Nescitis, quòd non sit similis mei in augurandi scientia? Verùm non omninò mentitur, qui fallere non intendebat, quanquam nihil opus est eum excusare, fuit enim & ipse homo. Quòd si quem hæc offendunt in Ioseph, attendat eius virtutes, de quibus hæctenus audiuius, & satis habebit, quòd imitetur. Vide autem, quantum terrorem fratribus incutiat. Primò, iubet ipsos persequi, nimium cum tumultu, vt vel à longè videntes terrentur. Secundò, cùm seruus adest, primò ingratitude illis impingit, quia nihil foedius etiã inter gentes, quanto magis inter Christianos, secundo, furti eos accusat, nec simplicis alicuius furti, sed magni. Scyphus, inquit, quem furati estis, nedum magni valoris est, sed insuper ad magnum dominum spectat. Imò & ad plures vsus. Non, inquit, tantùm ex eo bibit, sed quòd maius est, in eo auguratur. Postremò, vt omnibus modis terreat, dicit: Malam rem fecistis, quasi dicat. Nec impunè feretis. Sic igitur ille idem seruus, qui suprã eos etiam insigniter consolatus fuerat, nunc tam seuerè eos terret. Sic & Apostoli mandatum habent, vt consolentur & terreat, id est, legem & Euangelium prædicent, soluant & ligent, quorum alterum, si quis neglexerit, non est bonus & fidelis dispensator super domum Ioseph.

Quare sic loquitur dominus meus, &c.

Fiducialiter respondent, quia conscientiam habent bonam. Qui malam habent conscientiam;

D d d 3

statim

Ipsa.

Psal 18.

Psal 124.

Amos 5.

statim terrentur, ac seipso produnt. Primò autem ingrati- tudinis notam abstergunt, cum se nomi- nant seruos, quasi dicat, non obliti sumus benefi- ciorum, sed perpetuò memores erimus. Secundo, abstergunt notam furti: Absit, inquit, vt serui tui hoc malum fecerint. Christianos oportebat sic loqui, vt verbis Pauli satisfacerent, fornicatio & auaritia, &c. ne nominetur in vobis. Tertio, inno- centiam persuadere contendunt, pecuniam, in- quunt, reportauimus, & quomodo consequens est. Postremò, ipsi sententiam ferunt cõfisi de sua innocentia: Apud quem inuentum fuerit, moria- tur. In hoc autem nimium temerarij sunt, discre- tius fuisset, si dixissent: Qui reus fuerit, inuentus moriatur. Nemo præsumat de sua iustitia, vbi e- nim Deus scrutari incipiet, inueniet, quæ nos nõ timebamus. Hinc Dauid: delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me. Et iterum: Non intres in iudicium cum seruo tuo, &c. vnde & Amos: va, inquit, desideratibus diem Domini. Ad quid eam vobis? Non scitis, quòd dies Domini tenebræ, & non lux? quasi si quis fugiat leonem, & occurrat ei vrsus, &c. Sic apud eum inuentus est scyphus, qui omnium innocẽtissimus & videbatur & erat. Sic pij plerunq; falsis criminibus obruuntur, im- pij & noxijs euadentibus. Verũ euadunt quidem impij, sed non semper nec perpetuò. Et calumniã patiũtur, iusti, sed tandẽ eò maior erit gloria eorũ.

At illi scipsis vestibus & oneratis, &c.

Hic iam depræhensi tacent, nil respondere va- lentes. Sic vbi Deus scrutatus fuerit corda nostra, cessabit gloriatio nostra. Videmus autem hic ex- emplum veræ charitatis, poterant ipsi incolumes abire, sed nolunt fratrem relinquere in periculo: nec in ipsum fratrem exardescunt ira, sed omnes cum ipso reuertuntur, cum ipso procidunt: deni- que etiam pro ipso loquuntur. Optimè igitur e-
mendã.

mendãrunt, quod impiè in Iosephum commise- runt, optimè malũ illud factum hac charitate ob- texerunt, nam charitas operit multitudinem pec- catorum. Talem charitatem Christus nobis ostẽ- dit, pro nobis moriendo. Item Apostoli pro utili- tate nostra se periculis offerendo. Vbi nunc simile quiddam videtur in nobis? Nemo pro alio se op- ponit, sed omnes in necessitate deserimus amicos. Discamus hic, quid agendum nobis sit, dum præ- dicator peccata nostra deprehendit, vt negare nõ possimus. Primò, non porro pergamus in pecca- tis alia addentes, nec fugiamus, nec excusamus, sed primò scindamus corda. Secundo, redeamus ad pœnitentiam, vnde discessimus. Tertio, rectã pergemus ad Christum, cõfisi de eius pristina bo- nitate. Quarto, procidamus coram eo, humilie- mus nos. Quintò, ludas, id est, confessio pro nobis loquitur. Hunc enim exaudit Christus.

Quid hoc facere voluistis? &c.

Primò omnium eis obiicit ingrati- tudinem, qua nihil damnabilius in filijs gratiæ. Hanc & etiam Christũ in iudicio obiiciet impijs: Esuriui, inquit, & non dedistis mihi cibum, quasi dicat: Ego, qui tanta vobis præstiti, tam ingratos vos inueni, vt ne panem quidem pauperi propter nomen meũ dederitis. Ite ergo maledicti, &c. Deinde simulat se augurem, non quòd verè fuerit, sed quòd Aegy- pti sic eum nominarent, propterea; quòd somnia regis exposuisset, & futura prædixisset. Est autem sensus: Nescitis, quòd non sit mei similis, quasi di- cat, cogitandum vobis erat, me occulta scire, atq; ideo peccatum vestrum non latiturum, & vel hoc vos retrahere debuit. Sic meritò nos retrahere deberet, quòd Deus omnia scit, & oculis eius om- nia patent. Nunquid Deus à longè ego sum, & nõ Deus de propè. Si occultabitur vir, & non videbo
cum, & cæt.

Matt 27.

Iere 23.

D d d 4

Quid

Quid respondebimus domino nostro? &c.

Charitatis est, quod fratre indubiè territo, respondet Iudas. Item, quod non ipsi tantum culpam imputat, sed in plurali loquitur, quasi omnes in culpa essent. Prudentiæ autem est, quod omnia omni excusatione & querela confitetur. Sic enim solent Rethores in re desperata ad commiserationem inducere iudicem. Discamus hinc severitatem diuini iudicij agnoscere, & præcauere, ubi verè depræhensus peccator nec respondere, nec loqui, nec quicquam prætexere audebit. Singuli igitur Christiani hæc verba Iudæ apud se pensitent, & quotidie dicant, quid in illo die respondebimus, &c. Hoc sanctus Iob præcogitabat. Si uoluerit (inquit) contendere cum illo, non respondebo vnum pro mille.

Iob. 9.

Deus inuenit iniquitatem seruorum tuorum, &c.

Peccatum suum coram patre celauerant, ne ab ipso arguerentur, hoc nunc coram alieno (ut putabant) confiteri coguntur. Sic qui peccatum confiteri renuit fratri compatièti & consulenti, tandem coram toto mundo confiteri cogetur. Hoc præsciens Dauid: Dixi, inquit, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Deinde fatetur, se merito puniri, non murmurant contra Deum, sed iustum cõfitentur, quemadmodum & Daniel in captiuitate Babylonica. Videmus hinc Deum, vel tandem inuenire peccata impiorum, quantumuis dissimulet. Sic Daniel impio iudici dicit: Inueterate dierum malorum, modo uenerunt peccata tua, quæ operaberis, &c. Postremò, se ipsos seruitutem commeruisse pronunciant: En serui tui sumus. Mirabile iudicium Dei: quicquid impiè in Iosephum exercuerant, hoc nunc etiam ipsi patiuntur. Confiterantur eum in timore mortis, iam & ipsi in eodem timore sunt, vendiderant eum in seruum, iam etiam se ipsos

Psal. 31.

Dan. 9.

Dan. 3.

se ipsos in seruitutem addicere coguntur. Iustus Dominus, & rectum iudicium eius. Qua mensura mensi fueritis (dicit Christus) remetietur vobis. Videmus etiam hinc exemplum charitatis, quod vna cum fratre pericula & pœnam subire parati sunt. Omnia hæc lætus audiuit & vidit Ioseph quanquam adhuc dissimularet. Sic Christus gaudet, ubi nos pietatem colere, & charitatem seruare cõspexerit. Gaudebit, inquit, sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus, &c.

Luc. 6.

Esa. 62.

Absit à me, ut faciam hanc rem, &c.

Putabant Iosephum commouendum ad misericordiam, ex miserabili eorum prostratione & humili confessione. At nunc id verbum audiunt, quod vel maximè enecatur, quod enim maximè timebant, hoc nunc accidit. Iam ipsis ob oculos versatur, miserabilis luctus & secutura mors patris, nec quò se vertant, sciunt. Non habent, quo Benjamin liberent, nec sine ipso reuerti audent. Hoc autem ideò dixit Ioseph, ut probaret, quomodo se in patris doloribus haberent: probauerat eos poenitere de venditione sua, item, inuenerat, quod nihil machinassent in Benjamin, item, quod nec ei inuiderent, item, quod eum amarent, ac pro ipso periculis se exponere parati essent. Nesciebat autem, quales essent in patrem, ideò se ostendit, quasi patri eorum dolorem in retentione dilecti filij inferre velit, ut hinc discat, quàm indoleant miseris patris, &c.

Oro domine mi, loquatur seruus tuus, &c.

Iudas pro Benjamin sponderat, ideò præ alijs nunc eius negotium agit, propius accedit, fiducialiter loquitur, extrema remedia querit, si forte mouere posset, utitur autem oratione elegantissima, & quæ etiam extraneum mouere posset. Primo, captat beneuolentiam, sæpius se nominando seruum, & cæt. Secundo, orat, ut loqui possit, quæ

D d d 5 vult

Deut. 1.

Esa. 14.

vult. Sic enim apud principes mundanos gratiæ loco ducitur, si pauperibus audientia detur. Cum Moses primos populi sui iudices instituendo dixerit. Ita paruum audietis, ut magnum, &c. Tertiò, Pharaoni ipsum comparat. Tu, inquit, es post Pharaonem dominus meus, ubi interim semper nescius implet, quod omnibus modis impedire conatus fuerat, nepe ne Iosepho subijceretur. Sed quæ Deus decreuit, nemo infringere potest. Deinde omnibus modis fratrem eripere studet, nullum non mouens lapidem. Primo, recenset miseriam patris iam iam morituri, si quo modo Iosephum mouere posset, quasi dicat, si nos venia indigni sumus, aut pater senex, cui paratur orbitas, nihil in te commisit. Interim dum hoc agit Iudas, cogitur etiam mendacia sua & fratrem detegere. Vos, inquit, scitis, &c. Sicque Ioseph nunc primùm didicit, quibus mendacijs venditionem suam coram patre colorauerant. Secundo, Iudas, allegat sponsonem suam pro fratre, ut sic eum liberare possit. Tertiò, ostendit se magis idoneum ad seruitiũ, quam puerum illum. Abeat, inquit, puer: Ego qui fortis sum, maneam. Postremo, omnibus modis negat se rediturum sine fratre, non enim se ferre posse miseram mortem patris: quo verbo satis ostendit, quantum sollicitus sit de patre, quod potius seruitutem eligeret, quam patri dolorem conciliaret. Hoc autem quærebat Ioseph, ideò non poterat se amplius continere: inuenerat eos in omnibus, ut volebat. Sic Deus suos probat, nõ in vno aut altero, non in prosperis tantũ, sed etiã in aduersis. Et cum probatos eos inuenerit, tũc se benignissimũ ostendit. Omne igitur gaudium æstimemus, si in tentationes varias inciderimus, &c. Patienter feramus manum Domini, perstemus in bono. Ecce dominus stat post parietem: videt nos certantes, iamque præmia disponit & præparat, &c.

Capit

Capit quadragesimum quintum.

Non se poterat ultra cohibere Ioseph multis corã astantibus: unde præcepit, ut egredierentur cuncti foras, & nullus interesset alienus agnitioni mutue. Eleuauitque vocem cum fletu: quã audierunt Aegyptij, omni que domus Pharaonis. Et dixit fratrib. suis: Ego sum Ioseph: adhuc pater meus viuũ? Non poterant respondere fratres nimio terrore perterriti. Ad quos ille clementer: Accedite, inquit, ad me. Et cum accessissent propè. Ego sum, ait Ioseph frater vester, quem vendidistis in Aegyptum. Nolite pauere, neque vobis durum esse videatur, quod vendidistis me in his regionibus: pro salute enim vestra misit me Deus ante vos in Aegyptum. Biennium est enim, quod cepit fames esse in terra: & adhuc quinque anni restant: quibus nec arari poterit, nec meti. Præmisitque me Deus, ut seruemini super terrã, & escas ad viuendum habere possitis. Nõ vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum: qui fecit me, quasi patrẽ Pharaonis, & dñm vniuersæ domus eius, ac principem in omni terra Aegypti. Festinate, & ascendite ad patrem meum, & dicetis ei. Hæc mandat filius tuus Ioseph: Deus fecit me dominum vniuersæ terræ Aegypti: descendite ad me, ne moreris, & habitabis in terra Gessen: erique iuxta me tu, & filij tui, & filij filiorum tuorum, oves tue, &umenta tua, & vniuersa, quæ possides. Ibi que te pascam: (adhuc enim quinque anni residui sunt famis) ne & tu pereas, & domus tua, & omnia, quæ possides. En oculi vestri, & oculi fratris mei Benjamin vident, quòd os meum loquatur ad vos. Nunciate patri meo vniuersam gloriam meam, & cuncta, quæ vidistis in Aegypto: festinate, & adducite eum ad me. Cumque amplexatus recidisset in collam Benjamin fratris sui fletit: illo quoque similiter flete super collum eius. Osculatusque est Ioseph omnes fratres suos, & plorauit super singulos: post quæ ausi sunt loqui ad eum. Audiumque est, & celebri sermone vulgatum in aula regis. Venerunt fratres Ioseph, & gausus est Pharao, atque omnis familia eius. Dixitque ad Ioseph, ut imperaret fratribus suis, dicens: Onerantes iumenta, ite in terram Chanãan, & tollite inde patrem vestrum, & cognationem, & venite ad me: & ego dabo vobis omnia bona Aegypti, ut comedatis medullam terræ. Præcipe etiam,

ut tollant

ut tollant plaustra de terra Aegypti, ad subuectionem paruulorum suorum, ac coniugum: dicitur: Tollit e patrem vestrum, & properate quantocytus venientes. Nec dimittatis quicquam de suppellectili vestra: quia omnes opes Aegypti, vestrae erunt. Feceruntque filij Israel, ut eis mandatum fuerat. Quibus dedit Ioseph plaustra, secundum Pharaonis imperium: & cibaria in itinere. Singulis quoque proferri iussit binas stolas, Benjamin vero dedit trecentos argenteos cum quinque stolis optimis: tantundem pecuniae & vestium mittens patri suo, addens eis asinos decem, qui subueherent ex omnibus diuitijs Aegypti, & totidem asinas, triticum in itinere, panesque portantes. Dimisit ergo fratres suos: & proficiscentibus ait: Ne irascamini in via. Qui ascendentes ex Aegypto, venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Iacob. Et nunciauerunt ei, dicentes: Ioseph filius tuus uiuit: & ipse dominatur in omni terra Aegypti. Quo audito Iacob, quasi de graui somno euigilans, tamen non credebat eis. Illi contra referebant oem ordinem rei. Cumque uidisset plaustra, & vniuersa, quae miserat, reuixit spiritus eius, & ait: Sufficit mihi, si adhuc Ioseph filius meus uiuit: vadam & videbo illum, antequam moriar.

IN hoc demum capite filijs Iacob, imò & ipsi patri omnia læta contingunt. Hic omnis eorum tristitia in gaudium inopinatum vertitur, hic post tempestatem redit serenitas, & cetera. Multipliciter eos hætenus terruerat Ioseph, iam hic contra consolatur. Hic se ostendit, qualis sit, & quod præcedentium nihil malo animo fecerit. Hic denique se non dominum, qui timendus sit, sed fratrem, quem ament, & à quo omnia bona sperent ostendit. In omnibus autem & singulis Christi typum gessit. Nam & ipse Christus primò terret. Dein consolatur suos. Terret per legem, consolatur per Euangelium. Infundit vulneribus nostris vinum, sed superaddit etiam oleum pius Samaritanus.

Non se poterat vltra continere Ioseph, &c.

Patet ex hoc verbo, quòd hætenus contra naturam suam inuitus, & quasi vim sibi faciens, durum se

rum se simulauit. Non autem potuit se vltra continere: nec debuit, quia iam fratres satis probauerat, & in omnibus emendatos inuenerat, quare iniustum fuisset vltèrius vexare eos. Deinde, quia acceperat grandem fuisse pro se fratris calamitatem, noluit eam calamitatem innouare aut augere, ne impius in parentem probaretur. Postremo, mouebat eum fratrum miseria & angustia, maxime autem necessitas vterini fratris, & lamentabilis oratio Iudæ. Non se poterat vltèrius continere. Eodem modo & filius Dei, cum longo tempore vidisset miseriam generis humani, audissetque gemitus piorum, & tamen dissimulasset suam dilectionem, ut iam desperationi proximum esset genus humanum, vltimò tamen, cum res ad summum venisset, & homo nec se ipsum adiuuare posset, nec ab alio adiuuaretur, tunc se continere non potuit filius Dei, sed descendit incarnatus natusque est, seque non dominum, quem hætenus simulauerat, sed planè fratrem ostendit. Ac inopinato gaudio genus humanum affecit, vnde & in eius natiuitate angelus annunciauit hominibus gaudium & pacem. Tunc enim aperuit super nos viscera misericordie suæ visitans nos, & oriens ex alto: illuminare eos, qui in tenebris, & in umbra mortis sedent, &c.

Præcepit, ut egrederentur cuncti foras, &c.

Hoc fecit, ut liberior exultatione mutua gestien-
diligentia esset, & perditio fratrum non reuelaretur externis. Vbi videmus veræ charitatis exemplum: Nedum enim fratribus ex animo ignouit, sed etiam curauit, ne aliquo modo infirmaretur. Tegenda sunt fratrum peccata, non propalanda, maxime cum videmus eos poenitere. Et Christus quoque natiuitatem suam celauit Aegyptijs, id est, principi huius mundi, & mundanis hominibus. Indigni enim erant, qui huic agnitioni interessent,

Luc. 2.

Luc. 1.

Luc. 1.

1. Cor. 1.

Matt. 21.

4. Reg. 14.

Ioan. 16.

Hebr. 5.

essent. Solis igitur pastoribus ex Iudæis, & magis ex gentibus se manifestauit. Esurientes implent bonis, & diuites dimisit inanes, &c. Sic & postea non multos potentes, sapientes, nobiles elegit, sed quæ stulta sunt mundi, hisque misteria illa reuelauit, quæ nemo principum huius seculi cognouit, unde in Euangelio dicit: Abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, & cæt.

Elevauit vocem cum fletu, &c.

Venerat enim dolor, quasi usque ad partum, & vires non erant pariendi. Nam quomodo mulier grauida tristitiam habens, quando imminet hora eius, tacet quidem & silet, quantum potest, & potens est, hora autem ipsa, qua parturit, loquitur & erumpit, & clamat, nec se continere potest, quin dolori inualescenti clamore satisfaciat. Sic ille, qui hætenus continuerat se, ut cumque gemitus intercidens, & abscondendo deglutiens, nunc cum clamore vocis erumpit, ac gaudio animi satisfacit. Et Christus quoque in diebus carnis suæ, cum se nobis ostenderet, fleuit: maximè in sua natiuitate, non quidem propriam miseriam, sed nostram deplorauit. Videbat nos miseros, & eo magis miseros, quod miseriam nostram non agnoscebamus. Ridebat homo, ludebat in tantis malis. Hoc videns filius Dei, deposita corona sua formam serui suscepit, ac plorare incepit, ut vel sic ad agnitionem & deplorationem miseriam nostram perduceret.

Audierunt etiam Aegyptij, &c.

Non vocem fletus, sed famam, quod scilicet fleuisset. Nihil velocius fama, tegi & occultari non potest, quod à magnatibus agitur, siue bonum sit, siue malum. Quare cauti sint, & prudenter agant. Fleuit autem Ioseph, partim præ gaudio, quod fratres tam emendatos inuenerat, partim ex commiseratione, qua eos in tanta miseria videbat, par-

tim ex

tim ex admiratione prouidentiam Dei, qua scilicet factum erat, ut fratres secum haberet, & pater adhuc viueret, & sibi adesset benefaciendi & causa, & oportunitas. Etiam Christi natiuitatem audierunt impij. Herodes scilicet & Ierosolymorum ciues, verum nihil inde meliores effecti, qui potius inde turbati sunt. Atque sicut Ioseph nihil curat, quid audierint Aegyptij, vel quomodo inde afficiantur, sed pergit se fratribus insinuare, sic & Christus pergebat nostram salutem operari, vel lent, nolent impij.

Ego sum Ioseph, &c.

Longè alia vox est, quam hætenus audierant. Imò nec Aegyptijs hoc nomine cognitus erat, sed solis fratribus manifestat, Et Christus aliud nomen apud impios habet, quam apud pios: illis enim iudex est, his autem saluator. Deinde etiam Christus in sua manifestatione aliter locutus est, quam prius. Prius enim per prophetas multifariam loquebatur, nunc autem, qui loquebatur, inquit, ecce assum. Denique Christus verè dicere potuit. Ego sum Ioseph, id est, accrescens. Ipse enim est vitis illa, quæ in tot propagines creuit, ut impleret terram. Ipse est lapis ille, qui creuit in montem, ipse creuit in multos populos, imò usque ad dexteram patris,

Adhuc pater meus viuit? &c.

Primò omnium de patre inquit, quod boni filij est exemplum, quanquam non tam quærendo hoc dicit, quam admirando, quomodo in tantis calamitatibus, & tam diu viuere potuisset. Et Christus in sua apparitione patrem recordatus est, iuxta illud: Visitauit & fecit redemptionem plebis suæ, &c. Ad faciendam misericordiam cum patribus, & memorari testamenti sui sancti. Memor enim promissionis patribus factæ venit in carnem. Deinde non tantum ad salutem eorum, qui tunc erant, aut

futura

futuri erant, sed etiam eorum, quæ præcesserunt venit. Nam etiam patres antiqui per eum salutem consecuti sunt.

Non poterant respondere, &c.

Nec mirum, cogitabant quid mali in ipsum commisissent: videbant ipsius potentiam, & se in manu eius esse, nullum auxilium cernebant, nec effugium: Denique terrebat eos pristina illa Ioseph duritia, nesciebant, quâto amore cor ipsius estuaret. Imò mirum, quomodo audita hac voce stare potuerunt, quòd non corruerint præ metu. Eodè modo, si Christus in potestate sua primò venisset, nemo nostrum constare potuisset. Qui enim propria peccata considerat, & Dei iustitiam & potentiam, quomodo non timeret ad aduentum Domini? id quod pulchrè videmus in Adam, qui ad vnam Dei vocem territus fugit, & se abscondit. Ob hanc causam Christus primò humilis & plenus charitate apparuit, ne calamum quassatum confringeret, & linum fumigans extingueret: unde in eius typum & Ioseph statim consolatur fratres, & accedere iubet omni metu deposito. Et quòd aliud clamat Christi infantia, paupertas, infirmitas puerilis, &c. quàm accedite. Non in hoc appareo, ut iudicem, sed ut saluem.

Gene. 3.

Esa. 42.

Ego sum Ioseph frater vester, &c.

Non ideo venditionis suæ meminit, quòd exprobrare vellet fratribus, sed ut hoc tanquàm certo signo sciret ipsum esse fratrem suum, nemo enim alius illud scire poterat. Et nos quoque Christum vendidimus, in peccatis enim nostris captus est, unde dicit: Servire me fecisti in peccatis tuis.

Esa. 43.

Nolite timere, nec durum vobis videatur, &c.

Pluribus verbis eos consolatur. Ac primò omnium timorem ipsius eximere studet, non tamen omnem timorem. Cùm enim dicit: Nolite timere, subaudiendum est me, vel meam iram aut vindicetam.

Etiam. Non vult autem eos esse sine timore Dei, imò timor Dei illis necessarius erat, præsertim in tali scelere. Sic & Christus ubique nobis timorem eximere studet verbis & factis, id quod totum Evangelium testatur. Non tamen ita timorem eximit, ut carnales intelligunt, quasi deinceps liberè sine timore possint peccare, & quasi Deus nunquam puniturus sit peccata. Sed ita eximit timorem, ut securè & fiducialiter ad ipsum accedam. Aliàs autem in Evangelio dicit: Ostendam vobis, quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.

Matt. 10.

Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc, &c.

Non culpam illorum nullam facit hoc dicendo, sed pro conscientia animi timore perterritis, nec audentibus loqui, sceleris sui magnitudinem ad horam tegere, ut sapiens medicus, satagit. Verè autem non ipsorum consilio huc peruenerat. Ipsorum enim consilium erat, ut nihil illi prodesse somnia sua, sed Dei voluntas aliud voluit. Nec Christus nostro consilio in mundum venit, sed Dei voluntate. Sic Iudæorum consilium fuit, ut dicerent contra Christum, quando morietur, & periret nomen eius? Dei autem consilium erat, ut per passionem mortis, gloria & honore coronaret Christum.

Psal. 40.

Hebr. 2.

Pro salute vestra misit me Dominus, &c.

Pergit consolari, inculcat ipsis providentiam Dei, qua factum est, ut sic exaltaretur. Cæterum, omnia hæc etiã de Christo intelligi possunt. Primò enim, pro salute nostra missus est, iuxta illud: Non misit Deus filium suum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Transierat aliquantulum famis, sed maior fames restabat: nimirum æterna. Biennium, inquit, est quòd cœpit famis, &c. In æterna illa fame nec arari, nec meti poterit. Venit nox, inquit, in qua operari nemo potest.

Ioan. 3.

Ioan. 9.

E e e

potest,

potest. Ideò præmissus est Christo, vt referuemur. Denique etiã in Christum competit, quod Ioseph dicit: Deus fecit me, quasi patrem Pharaonis, &c. Verè enim huiusmodi tituli in Christum competunt. Est pater, est dominus super domum Dei, & princeps Aegypti, id est, mundi. Tametsi mundus eum nondum agnoscat, subijcientur tamen ei omnia. Et inimici eius scabellum pedum eius erunt.

Psal. 109.

Festinate, & ascendite ad patrem meum, &c.

Qui iusto patris desiderio sic festinat, nunc quomodo hætenus potuit perpeti moras? Videlicet, quia si prius patrem inuissset, quàm congregatos ad se, & reconciliatos fratres sub spe solidissima composuisset, grandem nimis in domo patris turbam concitasset, tunc enim pater in filios iratus, forsan illos iure à se abdicasset, tunc filij ipsi in se mutuò coorti essent, vnus in altero culpã cõijciendo, sicque ab inuicem separati essent. Imò, nunquam ex animo Iosepho benè voluissent, qui eos prodidisset, & vetus odium renouatum omnino fuisset. Tacuit igitur hætenus Ioseph, ne tantam turbationem excitaret. Nunc autem re cum fratribus peracta, & reconciliatione perfecta, nihil turbationis timeri poterat, vnde iubet festinato hæc patri nunciare. Sic etiam Christus, qui tam diu distulerat Iudæos & gentes in vnam fidẽ conuocare, in sua natiuitate statim & festinato vtrosque vocauit, Iudæos per angelum, Gentes per stellam. Ideò autem prius distulit, quia adhuc stabat paries ille, qui Iudæos & Gentes dirimebat, Lex scilicet Mosi, qua stante conuenire non poterant Iudæi & Gentes, Christo autem nato concidit paries ille, impleta est lex & figuræ, ideò tunc statim festinauit vtrosque vocare. Abolita enim lege nihil obstat, quò minus Iudæi & Gentes in vnam Ecclesiam conueniant.

Luc. 2.

Matt. 2.

Ephes. 2.

Deum

Deus fecit me dominum vniuersæ terræ, &c.

Vbique prudenter & piè loquitur: Non dicit, Pharaon me fecit dominum, &c. Nec dicit: Sapiëntia & industria mea hoc consecutus sum, sed Deus hoc fecit. Sic pij omnia Deo ascribunt. Hoc autem verbo iterum & fratres & patrem admonet prudentiæ diuinæ, vt cogitent, quàm mirabiliter Deus humiles exaltat, & superbos humiliet. Me, inquit, tantoperè humiliatum Deus in tantum fastigium exaltauit. Nemo igitur in sua deiectione & humilitate desperet, nemo in sua gloria confidat. Est qui è carcere venit ad regnum, & qui è regno venit ad carcerem. Signanter autem obseruandum, quòd Moses non in sua, sed in aliena exaltatur terra. Si certum fuisset ipsum olim exaltandũ, omnes suspicati fuissent hoc in sua terra implendum. Verum Deus ait: Non sunt vitæ meæ, &c. nec cogitationes meæ, &c. Multo aliter implet promissiones suas, quam nos suspicamur, vt ratio & consilia nostra confundantur, ac Deo subijciantur. Caterum, sicut Ioseph non in sua, sed in aliena terra exaltatur, sic Deus electos non in hac, sed in futura vita glorificabit.

Eccle. 4.

Esa. 55.

Descende ne moreris, &c.

Non simpliciter dicit, Deus fecit me dominũ, sed statim addit: Descende & pascam te. Primum etiam mundani dicere possunt: Deus fecit me dominum, si tamen Deo hæc ascribunt. Verũ pauci admodum consequens verbum dicunt. Superbiũt enim mundani de sua potestate, & alios præ se cõtemnunt, nonnunquam etiam parentes & amicos præ superbia agnoscere nolũt: maximè si pauperes sunt. Non sciunt ad quid Deus potentiam, diuitias, & alia tribuat. Certum est, quòd Deus ideò potentiam & diuitias dat, vt alijs seruire possis. Hoc qui nescit, abutitur donis Dei. Ioseph autem hoc sciebat, vnde supra dixit, pro salute

Ecc 2

vestra

vestra missus sum. Ideò potestate sua & diuitijs benè vtitur, agnoscit adhuc patrem & fratres, & si pauperes, paratus est eis benefacere. Vtinam omnes diuites, potentes, sapientes scirent, in quem finem Deus huiusmodi dona largiatur, plurib⁹ autem efficacissimis verbis Ioseph patrem suum accersit: sciebat enim eum non facilè crediturū, nec facilè relicturum terram promissam. Primò enim, ne graue ipsi esset ad extraneos descendere, dicit: ad me descende, id est, ad filium. Deinde, ne diceret, quomodo certa pro incertis relinquam? addit, habitabis in terra Gessen, optimo scilicet loco. Item, iuxta me eris. Præterea, ne diceret, quis tantam familiam alet in terra aliena? ait: Ego te pascam. Postremò, denunciat periculum, ni descēdat. Adhuc, inquit, quinque anni famis restant, & cæt. Omnia hæc etiam Christus nobis mandat. Primò, vt descendamus: Discite à me, quia humilis sum, & c. Ad me, inquit: Non durum tibi videatur mecū pati. Non est seruus maior domino suo. Ego descendi, descende & tu. Secundò, ne morieris, hoc vbique docet Christus. Tertio, promittit terram optimam, imò confessum proximum sibi: Eris iuxta me, vt edatis, inquit, & bibatis super mēsam meam. Quarto, prædicit futuram famem & periculum. Verè enim pereundū est his, qui Christum non agnoscunt. Qui non credit in filiū Dei, iam iudicatus est. Postremò, En, inquit, oculi vestri vident, & cæt. Verè oculi nostri vident charitatem Christi. Insuper & vniuersam gloriam suam nobis annunciari iussit. Ac denuò iubet festinare. Hinc Paulus: Festinemus ingredi, & c. Et Christus: Dum lucem habetis ambulate, & c.

Matt. 11.

Luc. 22.

Ioan. 3.

Heb. 4.

Ioan. 12.

Cumque amplexatus recidisset in collum, & c.

Hactenus verbis consolatus est fratres, nunc re ipsa eos consolatur, factis scilicet & signis charitatis. Primò autem Benjamin amplexatur, quia is in ma.

in maiori periculo fuerat, cū tamen esset magis innocens. Sic & Christus gloriosus præmiabit eos, qui plura hic patiuntur. Nemo igitur graui- *Heb. 12.* ter ferat disciplinam Domini, & c. Osculatur autem Ioseph fratres in signum perfectæ reconciliationis. Et Christus, vt perfectam charitatē nobis ostenderet, osculum oris nobis dedit, cū carnem nostram induit, carnem suam nobis dedit. Hoc osculum petebat Ecclesia, cū diceret: *Cantic. 1.* Osculetur me osculo oris sui: non enim contenta erat solo verbo, nesciebat se perfectè reconciliatā, donec Christus hoc osculum dedit, Gratias ei. Insuper Ioseph etiam fleuit. Nunc quidem apertè, cū prius semel atque iterum fleuisset. Et Christus ante incarnationem suam nobis compassus est, sed occultè, post incarnationem manifestè fleuit, vt omnibus appareret, quàm homini compateretur. *Auditumque est in aula regis, & c.*

Quod apud magnates fit, latere non potest. Nō *Matt. 5.* potest ciuitas abscondi supra montem posita, & c. Cæterum, in hoc rege multa signa probitatis videmus, quæ vtinam imitarentur principes nostri. Primò, audito aduentu fratrum Ioseph gaudet, ob id, quòd ad Ioseph pertinerent, & tamen eos nunquam viderat, & Deus nos diligit propter Christum. Ipse, inquit, pater amat vos, quia me ama- *Ioan. 16.* stis. Deinde nedum rex, sed omnes serui eius gaudent. Hoc indicium est, quàm innocenter Ioseph vixerit inter gentiles, vt in tanti regis aula nemo ei inuideret, quod tamen alioqui apud aulicos rarissimum est. Sic conuersis nobis ad Christum angeli nobis congaudent, vt Christus ipse dicit, & c. *Luc. 15.* Præterea mandat rex, vt patrem adducant, cum omni familia, & ita adducant, quasi perpetuò secum mansuri. Promittit ingentia, mittit plaustra, rogat vt festinent, & c. Omnia hæc indicant, quāti æstimauerit viros probos, & Deum timentes. Vi-

derat quantum boni per vnum Iosephum contigerat Aegypto, nec dubitabat maiora bona prouentura, si totam progeniem in Aegypto haberet. Vtinā apud nos sic æstimata probitas esset. Hanc autem mentem Deus regi inspirauit ad maiorem consolationem ipsius senis Iacob. Iam enim tempus suæ consolationis aderat. Vide autem Dei mirabilia. Sedebat pius senex domini tristis ac lugēs, interim rex Aegypti pro ipso sollicitus est, vt cum gloria adducatur. Sic pij in mundo patiuntur, interim tamen rex cœli ipsorum prœmia prœparat. Nemo igitur abiciat confidentiā, quæ magnam habet remunerationem. Imò sicut rex Pharaon fratribus Ioseph promittit omnia bona Aegypti, sic fidelium est totus orbis terrarum. Et sicut Aegyptij nunc gaudent de aduentu fratrum Ioseph, sic in fine mundi Ecclesia gaudebit de conuersione Iudæorum.

Quibus dedit Ioseph plaustra, &c.

Magnificè fratres dimittit, vt magis patrē consolarentur. Non vacuis manibus eos à se dimittit, sed pulchrè donatos. Primò, dat plaustra ad subuectionem senis & puerorum, & mulierū, ne quis infirmitate prœditus remaneret in terra Chanaan. Et Christ⁹ infirmos & peccatores leniter trāseuexit, ne quisquam eorum territus extra maneret. Hinc peccatores tam blande tractauit, imò etiam rudes illos & infirmos discipulos. Iuxta illud: Calamum quassatum non confringet, & linū fumigans non extinguet. Eodem modo & Paulus vbi que docet, vt infirmorum rationem habeamus. Et in Propheta taxantur impij pastores, qui quod confractum est, non alligant.

Singulis quoque dedit binas stolas, &c.

Omnibus modis impleuit prœceptū illud Pauli: Si esurierit inimicus tuus, ciba eum, & cetera. Inter comedendum vendiderant eum fratres. Contra, ipse

Hebr. 10.

Esa. 42.

Ezec. 34.

Rom. 12.

ipse eis cibos prœbuit. Detraxerant ei tunicā polymitam, contrā, ipse singulis binas stolas dat. Mystice autem etiam Christus binas stolas dat. In hac scilicet vita vestem innocentiae, in futura vestem gloriæ: vel binas stolas, id est, gloriam corporis & animæ. De his vestibus Esaias dicit: Receptit Ierusalem de manu domini duplicia pro vniuersis peccatis suis. Cæterum, sicut prius Ioseph vterinum fratrem primò amplexatus est, sic nunc ei plura dat, quàm alijs, ob causam scilicet superius dictā, videlicet, quòd is Benjamin in maiori periculo fuerat. Sic Deus quoque facit, &c. Vide autem exemplum charitatis, quamuis Benjamin plus accipiebat, quàm alij, non tamen ei inuident, sed contenti sunt his, quæ data erant, scientes merā esse gratiam, nec his se dignos: sic nos etiam faciam⁹. Mittit etiam patri dona, tum vt filialem ostenderet amorem, tum vt patrem donis alliceret. Quatuor autem genera donorum mittit, pecuniam, vestes, bona Aegypti, & cibaria in via. Atque hæc sunt, quæ etiam Christus per Apostolos nobis misit: Aurū charitatis, vestem innocentiae, bona medicinalia, & consolationē in via. Iuxta illud: Suedeo tibi emere à me aurum ignitum.

Ne irascamini in via, &c.

Miranda virtus huius viri. Non solū ipse ex animo fratribus offensam remittit, sed & studet omni modo ipsum peccatum tegere, vt nullus alteri hoc exprobraret. Et Christus ipse nedum conuersis ad se remittit peccata, vt nunquam eorum recordari velit, sed in super vult, vt & nos inuicem dimittamus, nec quisquam alteri exprobraret peccatum, quod Deus iam olim poenitenti remisit. O verè misericordem Deum. Deinde Christus tendentibus ad patrem, omnium maximè mandat, ne irascantur. Mandatum, inquit, nouum do vobis, vt diligatis inuicem, &c.

Ecc 4

Qui

Esa. 40.

Apc. 3.

Ephe. 2.

Matt. 18.

Ioan. 13.

Qui ascendentes ex Aegypto, &c.

Exod. 15. Cū magnis bonis & inopinato gaudio redeunt, qui in magno timore descenderant. Hoc autem præfagium erat Israelitas olim cum magno gaudio, & multis diuitijs ex Aegypto egressuros, dicentes: Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, &c. Cæterum, nemo facile dixerit, quanto gaudio senex pater filios redeunt, & sic redeunt conspexerit, plus videt, quam vnquam sperare potuisset. Talis olim erit consolatio iustorum post longam tribulationem. *2. Cor. 2.* Oculis nō vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus, &c. Lætissimum autem nuncium fuit, quod dicunt, Ioseph filius tuus viuit, &c. Nec aliud sonat Euangelium nostrum, quàm quòd Christus etiam crucifixus viuere adhuc, nec solum viuere, sed dominatur in toto mundo, data est enim (inquit) mihi potestas in coelo & in terra. *Matt. 28.* Quàm libèter & læti hoc nuncium audissent antiqui patres? Hinc Ioannes in ipsorum persona. Tu, inquit, es, qui venturus es, an alium expectamus? &c. *Matt. 11.*

Quo audito, quasi de graui somno, &c.

2. Cor. 3. Verè grauis eum tristitiæ somnus oppresserat, quem difficulter excutere potuit. Non credebat filijs: quia maius erat, quàm quod sperare audebat, & contrarium erat ei, quod prius dixerant, Iosephum à bestijs deuoratum. Consequens enim erat, quòd aut tunc mentiti essent, aut nunc mentirentur. Nec vnquam verbis eorum credidisset, nisi simul vidisset, quæ miserat Ioseph. Sic futurum erat, vt Iudaicus populus non crederet Christum esse, quem crucifixum sciebant, donec tandem deposito velamine ab ipsorum oculis, audirēt & viderent, quid scriptura de ipso prædixerit, & quàm perfectè omnia in ipso impleta sunt. Imò, nec mundus credere potuisset hunc esse Christum, nisi simul au-

mul audissent scripturæ testimonia, & vidissent, quæ à Christo missa sunt.

Reuixit spiritus eius, & dixit, &c.

Magnitudinem tristitiæ eius hoc verbum indicat, sermè enim ad mortem eū perduxerat, nec diu tantam miseriam ferre potuisset. Adest igitur Deus in tempore. Non enim patitur suos tentari *1. Cor. 10.* supra id, quod possunt. Sicut igitur ignis lampadis deficiente oleo prope interitum est: si quis offenderit oleum, repètè clarius elucet, sic senex præ tristitia penè extinctus reuiuiscit. Sic Iudæi in fine mundi reuiuiscēt, cū plenitudo gentium intrauerit. *Rom. 11.* Sic reuiuiscit etiam nunc conscientia hominis, vbi audit & videt gratiam Christi, & cetera. Vide autè quid sanctus ille senex dicat: Sufficit, inquit, mihi, quasi dicat. Maius gaudium nō optarem in hac vita. Sufficiat & nobis, quòd Christum agnouimus. Eamus, vt eum videamus. Non contèti sumus solo auditu, sed ad visionem & clariorem eius cognitionem contendamus. Hæc autem agamus, antequam moriamur. Væ enim ei, qui Christum in hac vita non videt. Is enim in alia vita nō habebit patrem cum Christo. Festinemus igitur, *Gal. 6.* & dum tempus habemus operemur, quod bonum *Esa. 55.* est. Quæramus Dominum, dum inueniri potest, inuocemus eum, dum prope est.

Caput quadragesimum sextum.

Profectusque Israel cum omnibus quæ habebat, venit ad puteum iuramenti: & maculatis ibi victimis Dei patris sui Isaac, audiuit eum per visionem nocte vocantem se, & dicentem sibi: Iacob, Iacob. Cui respondit: Ecce adsum. Ait illi Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui: noli timere, descende in Aegyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem: Ioseph quoque ponet manus suas super oculos tuos. Surrexit

rexit autem Iacob à Puteo iuramenti: tuleruntque eum filij cum paruulis & vxoribus suis in plaustris, quæ miserat Pharaon ad portandum senem, & omnia, quæ possederat in terra Chanaan: venitque in Aegyptum cum omni semine suo, filij eius & nepotes, filiae, & cuncta simul progenies. Hæc sunt autem nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Aegyptum, ipse cum liberis suis. Primogenitus Ruben. Filij Ruben: Henoch & Phallu, & Hesron, & Charmi. Filij Simeon: Lamuel & Lamin, & Ahodet, Iachin, & Sohar, & Saul filius Chananiidis. Filij Leui: Gerson, & Cahath, & Merari. Filij Iuda: Her, & Onan, & Sela, & Phares, & Zara. Mortui sunt autem Her, & Onan in terra Chanaan. Nati que sunt filij Phares: Hesron, & Hamul. Filij Isachar: Thola, & Phua, & Iob, & Simeron. Filij Zabulon: Sared, & Elon, & Iabeld. Hi filij Lie, quos genuit in Mesopotamia Syriae, cum Dina filia sua, omnes animæ filiorum eius & filiarum, triginta tres. Filij Gad: Sephon, & Aggi, & Esebon, & Suni, & Heri, & Arodi, & Areli. Filij Aser: Iamna, & Iesua, & Iessui, & Beria, Sara quoque soror eorum. Filij Beria: Heber & Melchiel. Hi filij Zelphe, quam dedit Laban Lie filiae suæ, & hos genuit Iacob sedecim animas. Filij Rachel vxoris Iacob: Ioseph, & Benjamin. Nati que sunt Ioseph filij in terra Aegypti, quos genuit ei Apeneth filia Putipharis sacerdotis Heliopoleos: Manasses, & Ephraim. Filij Benjamin: Bela, & Bechor, & Asbel, & Gera, & Naaman, & Echi, & Ros, & Mophim, & Ophim, & Ared. Hi filij Rachel, quos genuit Iacob: omnes animæ quatuordecim. Filij Dan: Husim. Filij Nephthaii: Iastel, & Guni, & Ieser, & Sallem. Hi filij Bal, quam dedit Laban Racheli filiae suæ: & hos genuit Iacob, omnes animæ septem. Cunctæque animæ, quæ ingressæ sunt cum Iacob in Aegyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque vxoribus filiorum eius, sexaginta sex. Filij autem Ioseph, qui nati sunt in terra Aegypti animæ duæ. Omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt in Aegyptum, fuere septuaginta. Misit autem Iudam ante se ad Ioseph, ut nunciaret ei, & ille occurreret in Gessen. Quod cum peruenisset, iunxitque Ioseph curru suo, ascendit obuiam patri suo ad eundem locum: vidensque eum irruit super collum eius, & inter amplexus fleuit. Dixitque pater ad Ioseph: iam letus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquere. At ille locutus est ad fratres suos, & ad om-

nem domum patris sui: Ascendam & nunciabo Pharaoni, dicamque ei: Fr ures mei, & domus patris mei, qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me: & sunt viri pastores ouium, curamque habent alendorum gregum: pecora sua & armenta, & omnia, quæ habere potuerunt, adduxerunt secum. Cumque vocauerit vos, & dixerit: Quod est opus vestrum? respondebitis: Viri pastores sumus serui tui, ab infantia nostra usque in presentem, & nos, & patres nostri. Hæc autem dicetis, ut habitare possitis in terra Gessen: quia detestantur Aegyptij omnes pastores ouium.

IN hoc capite noua quædam & vltima peregrinatio ipsius Iacob describitur, quam in extrema senectute perficere coactus fuit. Vbi iterum videbimus, quam mirabiliter Deus suos ducat. Promiserat Deus iusto huic terram Chanaan sedaturum, & ecce dum tota vita expectat, quando hoc impleatur, nunc in fine vitæ iubetur eam relinquere. Deinde consolatus eum fuerat leto illo nuncio, quod Ioseph adhuc viueret, & prepositus esset terræ Aegypti, interim tamen aliam ei crucem imponit, quod iterum cogitur peregrinari. Sic Deus nunquam suos sine cruce viuere sinit, hoc autem in commodum ipsorum facit. Videmus enim quod ruat homo, cui omnia prospera succedunt. Sæper igitur suos aduersis, quasi fræno quodam retinet. Et quanquam huiusmodi disciplina domini pro hoc tempore parum gaudij habeat, tamen in fine fructum pacatissimum adfert exercitatis per eam.

Profectus est Israel cum omnibus, &c.

Dixerat supra, vadam & videbo filium meum, quasi solus iturus, & mox rediturus, nunc autem cum omni cognatione proficiscitur. Audierat quinque annos famis restare, videbat se magnam familiam habere, audierat quam benignè inuitabatur Ioseph & rex Aegypti, hic planè cogitare poterat Dei voluntatem esse, ut descenderet, nec audebat Deum tentare, si tanta bona, quæ offerebantur,

contemneret. Igitur profectus est, hæ causæ ipsum mouebant. Verùm Deus longè alia cogitabat, proposuerat magna facere mirabilia, circa posteros ipsius Iacob. Imò toti orbi per ipsos innotescere. Ideo agit, vt in Aegyptum veniat semen Iacob, vnde postea ingenti gloria educerentur. Item decreuerat punire Aegyptios, igitur mittit ad eos, in quibus malitiam suam exercent, sicq; iudicium Domini mereantur. Nil horum cogitabat Iacob. Sic Deus semper sub nostris consilijs & operibus sua opera & consilia exequitur.

Venit ad puteum iuramenti, &c.

St. C. 21.

Vnde puteus hic hoc nomen sortitus sit, supra dictum est, nempe ex eo, quòd Abraham & Abimelech illic fœdus percusserunt. Vide autem pietatem huius viri. Ad locum hunc veniens, ex ipso nomine statim mouetur ad pietatem, incipit offerre sacrificia. Ob hanc enim causam patres propria nomina illis locis, vbi speciale quiddam factum erat, tribuebant, vt posteri per hoc ad pietatem excitarentur. In medio igitur itinere iustus gradum figit, ac cultum Dei exequitur. Primo, vt gratias agat de læto illo nuncio, quòd de Ioseph audierat. Secundo, vt oraret pro fœlici successu in itinere, quòd cœperat. Imò etiam ideò hoc facit, vt quæreret Dei voluntatem. Nam sine Dei consilio nolebat exire terram promissam. In omnibus agendis, primò videbat, num Dei voluntati conforme esset. Itidem omnibus Christianis faciendum est, vt in rebus agendis, primò omnium præcepta diuina consulant, num quòd agant cum dilectione Dei & proximi constare possit, cumque præceptis Dei, &c. Alioqui nisi hanc regulam & amissim semper adhibeamus, aliò nos ducent affectus. In summa, Iacob primò quærit regnũ Dei, & ideò omnia prosperè ei succedunt. Signanter autem dicitur obtulisse Deo patrum suorum, quo

Matt. 6.

osten.

ostenditur: quòd eum coluerit, sicut & pater suus.
In ipsa nocte audiuit Dominum, &c.

Quia quòd suum est fecerat Iacob, nunc contra Deus etiam quòd suum est facit. Voluntatem timentium se faciet, ait psal. Et iterum: Intellectũ tibi dabo, & instrua te in via, qua ambulas. Deinde, quia Iacob gratus fuit pro consolatione accepta, nunc aliam consolationem accipit. Gratitudine enim satisfacimus Deo pro beneficijs acceptis (neq; enim aliud exigit) & insuper meremur maiora. In nocte autem ei apparet Dominus, quia nondum tempus erat, vt clarè se ad videndum daret. In somnis viderunt antiqui quòd viderũt, nos omnia in luce & die videmus: quanquam etiam hæc nostra cognitio, etsi cognitionem veterum excedat, nondum tamen perfecta est. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Bis autem eum nomine vocat, Iacob, Iacob, læta annunciaturus, & vt diligentius attendat, & vberiore consolationem accipiat. Deinde etiam in signum dilectionis bis eum nominat. Nouit enim Deus suos ex nomine. Diu in consolatam reliquerat, iustũ purari poterat, quòd eius oblitus esset, sed hic apparet, quòd nondum eius oblitus fuit. Hinc in Isaia de iusto dicitur: In manibus tuis descripsi te. Si potest mulier obliuisci infantis sui, &c. Vide autem, quàm obedienter respondeat sanctus, assum, inquit, quasi dicat, paratus sum ad verbum tuum manere vel pergere. Cum hac animi promptitudine verbum Dei audiendum esset. Sic Heli præcepit Samueli, vt vocatus à Domino dicat: Loquere Domine, quia au. 1. Reg. 3. dit seruus tuus. Et Dauid: Paratum cor meũ Deus Psal. 107. paratum cor meum.

Psal. 44.

Psal. 3.

2. Cor. 13.

Isa. 49.

1. Reg. 3.

Psal. 107.

Ego sum Deus fortissimus patris tui, &c.

Hoc verbo omnia beneficia patribus impensaci ad memoriam reuocat. Ego, inquit, sum, qui tanta dedi,

ta dedi,

Isa. 59.
Matt. 14.
Lucæ 24.
Iere. 7.

ta dedi, tanta promisi, nec tantum tunc fui Deus, sed adhuc sum: adhuc uiuo, adhuc fortissimus sum. Nondum abbreviata est manus mea, &c. Nihil magis consolatorium in auribus piorum, quam cum audiunt: Ego sum Deus. Hinc est, quod Christus discipulos suos frequenter eo verbo consolatur. Impiis autem durissime sonat verbum hoc: Ego sum, unde in Propheta: Ego, inquit, sum, Ego vidi, velint nolint, coguntur hoc audire:

Noli timere descendere in Aegyptum, &c.

Patet ex hoc, quod Iacob timebat descendere in Aegyptum, alioqui ei frustra diceret Deus: Noli timere. Et forte ideò timebat, quia difficilem reditum non ignorabat. Nam præter hoc, quod propheta erat, ut infra patebit, illud quoque timorè hunc illi incutere poterat, quod ad Abraham sompno & horrore magno & tenebroso oppressum locutus fuerat Deus. Scito prænoscentis, quod peregrinum futurum sit semen tuum. Existimabat autem Aegyptios gentem illam futuros, præsertim quia magnus & tenebrosus horror domesticæ malitiæ eum præcesserat. Multipliciter igitur eum consolatur, quia multa animum iustiangebant. Primo, iubet eum descendere, ut sciret se in Dei uocatione esse. Magna enim consolatio est in aduersis scire se in Dei & secundum Dei uoluntatem ambulare. Iubet descendere, quia hic definitum erat, semen Abraham seruituti subiiciendum in terra non sua: Hoc omnino implendum erat. Deinde implendum erat somnium Ioseph, de Sole & Luna adorantibus ipsum. Secundo, repetit ei promissionem diu antè factam, ad maiorem consolationem. Faciam, inquit, te in gentem magnam. Signatè autem addit, ibi, id est, in Aegypto, quod nunquam credidisset Iacob. Verum Deus nouit, quomodo, quando, & ubi promissa sua impleat. Imò longè aliter ea implet, quam nos cogitamus.

Inf. 49.

Gen. 37.

Ego

Ego descendam tecum, &c.

Alia consolatio est: timebat iustus, ne fortè in uia deficeret, sed Deus, ego, inquit, descendam tecum. Sicut me hic inuenisti, sic inuenies in Aegypto. Deus ubique est, nusquam suos relinquit, fidus est amicus, qui cum suis etiam in mortem & foueã descendit, id quod in Ioseph uidimus. Quanta Dei dignatio: Ego descendam tecum. Quid est homo, quod eius memor es Domine? Deindeangebatur animus senis, quomodo redire possèt, & ne fortè in Aegypto sepeliretur extra sepulchra patrum suorum. Deus autem etiam hunc angorem remouet. Ego, inquit, reducã te, quod & uerè impleuit. Reduxit enim eum ad sepulchrum patrum suorum. Et postea etiam gentem eius cum magna potentia reduxit. Obseruandum, quod ubiq; addit: Ego, inquit, descendam: Ego reducã: per quod ostenditur, quantam curã Deus habeat pro suis. Verè igitur Dauid dicit: Dominus custodit introitum tuum & exitum tuum, &c. Postremò,angebatur animus senis, ne fortè Ioseph moreretur ante patrem, sicque ipse cum suis inter extraneos relinqueretur. Deus autem etiam hunc timorè auferit: Ioseph, inquit, ponet manum suam super oculos tuos. Quam lætus cœptum iter profecutus est post tantas consolationes. Et nobis nō desunt huiusmodi consolationes pergitibus in uia ad patriam. Sic enim Iacob dicitur: Ego sum Deus, &c. Sic Christus nobis dicit: Confidite, ego uici mundum. Et sicut hic dicitur, noli timere, sic nobis dicitur. Nolite timere pusillus grex, &c. Et sicut hic dicitur: Ego descendam tecum, sic nobis dicitur, Ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi. Et sicut hic dicitur: Ego reducam te, sic nobis dicitur, iterum ueniam ad uos, & assumam ad me ipsum, &c. Et sicut magna iusto huic promittuntur, sic uerè magna nobis promittuntur, ut per totum

Sap. 10.
Psal. 8.

Psal. 120.

Luc. 12.
Matt. 28.
Ioan. 14.

totum Euangelium patet. Restat igitur, ut aggrediamur iter.

Surrexit Iacob à puteo iuramenti, &c.

Videmus in hoc verbo magnam in hoc iusto fidem, quantumuis nondum in possessionem acceperat terram Chanaan, quantumuis nunc iubetur exire cum omni domo sua, non tamen diffidit de promissione Dei, imò firmiter credit eam terram sibi dandam. Ac velut alter Abraham cōtra spem in spem credidit, tam veracem credidit Deū. Cæterum, tria quædam mouent iustum hunc, ut sine dilatione pergat. Primò, desiderium videndi filium eum allicit. Secundò, à tergo vrget eum famēs, à latere autem consolatur eum verbum Domini. Hæc tria etiam nos mouere debent ad festinanter pergendum in via Dei. Primò allicere nos debet desiderium patriæ cœlestis, verè enim qui consideraret, quanta bona illic reposita sunt, & quanta fœlicitas sit videre Iosephum nostrum, id est, Christum, is contemptis omnibus terrenis festinaret. Secundò, vrgeri nos debet ipsa necessitas, non enim parui periculi res est, si cessamus, sed omninò & æternaliter nobis pereundum est, nisi ad Iosephum nostrum perueniamus. Tertio, excitare nos deberent tot & tantæ cōsolationes scripturæ, &c. Obserua, quòd Iacob omnem familiam suam secum tollat, neminem relinquit, imò eos, qui ambulare non possunt, curru auerit. Et impij nostri Anabaptistæ nobis indignantur, quòd paruulos nostros nobiscum adducimus ad Christum, cum sciant ipsum dixisse: Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibueritis, &c. Fœlix domus, in qua omnes simul ad Christum properant, fœlix paterfamilias, qui hoc modo curat pro familia sua, ne quisquam relinquatur.

Hæc sunt autem nomina, &c.

Ponit numerum eorum, qui è semine Iacob in Aegy.

Rom. 4.

Mar. 10.

Aegyptum intrauerunt, ut videamus, quàm perfecte impleuerit Deus, quod dixit: Faciã te in Aegypto crescere in gentem magnam. Hic enim tam paruus numerus breui tantum adhuc excreuit, ut sexcenta milia pugnatorum ex Aegypto exirent. Non igitur dubitemus de promissis Dei: scit ille, quando & quomodo impleat, quod promisit, & nihil ei difficile aut impossibile est. Obseruandum hic, quòd soli filij numerantur, nō serui, filij enim tantum pertinet ad sanctam hanc generationem. Hoc est, qui ex fide & dilectione operantur, non serui, qui ex solo timore seruiunt, iuxta illud: Seruus non manet in domo in æternum, sed filius. Et iterum: iam non estis serui, sed filij. Cæterum, quòd in fine dicitur, omnes animæ septuaginta, cum prius dixisset sexaginta sex, sic concordabis. Sexaginta sex intrauerunt cum Iacob in Aegyptū, tres autem de semine eius, iam in Aegypto erant, Ioseph videlicet & duo filij eius, quibus si pater Iacob addatur, fiunt septuaginta. Cæterum, quòd Stephanus dicit, septuaginta quinque; infra se, ex septuaginta interpretum translatione desumpsit, qui cum his, quos suprà diximus etiam quinque filios Ioseph computant, qui postea nati sunt.

Misit autem Iacob Iudam ante se, &c.

Non temerè erumpit in alienam terrā, ne quæquam offenderet, quantumuis vocatus esset à rege, & sciret filium principem terræ esse. Nimirum etiam tunc obseruans illud, quod postea Paulus præcepit. Quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Alius præsumpsisset de potestate filij & inuitatione regis, ac irrupisset, nihil curans Aegyptios, sed hic modestiam seruat, & peregrinum se agnoscit. Cæterum, quòd nō aliud, quàm Iudam præmittit, mysteriū habet, quo docemur, ut Christum adituri præmittamus con-

Fff

fessionem

Su. c. 60j

Ioan. 8.
Gal. 4.

Act. 7.

fessionem: Iudas enim confessio, vel confitens interpretatur.

Ioseph iuncto curru suo venit obviam, &c.

Exod. 20.

Etiam in Iosepho videmus modestiam, utpote boni patris bono filio. Non enim superbit de sua potentia, non erubescit de parentis & fratrum humilitate, & quamvis potestate præditus, tamē adhuc obtemperat præcepto patris. Sciebat se nondum absolutum à præcepto, honora patrem tuum, &c. Pulchrè simul stant potestas & humilitas, quamvis in mundanis rarè simul conspiciuntur. Cæterum, sicut Ioseph in collum patris corruit & flet, sic Christus redeunti peccatori obviam pergat, osculatur, cum gaudio suscipit, ut parabola filii prodigi docet. Finaliter autem fidelibus suis ex hoc mundo decedentibus lætus occurret, & suscipiet in æterna tabernacula. Beati, inquit, sunt servi illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere.

Luc. 15.

Luc. 12.

Nunc lætus moriar, quia vidi faciem, &c.

Luc. 20.

Vox dilectionis paternæ plena. Nihil, inquit, amplius quaero in terra, &c. Eodem modo & Simeon de Christo dicebat: Nunc dimittis seruum tuum Domine, &c. Dicamus & nos sic Christo: Iam lætus moriar, &c. Verè enim lætus moritur, qui faciem Christi videt, id est, veram eius cognitionem habet, quæ vita æterna est, ut ipse ait. Hæc est vita æterna, &c. Deinde & propterea læti moriuntur Christiani, quod Christum superstitem relinquunt, omnibus enim deficientibus ipse superstes manet, qui solus, in quo nos deficimus, de corporibus & animabus nostris curare est idoneus. Sic Iob lætus moriebatur, qui Christum superstitem relinquebat. Scio, inquit, quod redemptor meus vivit, &c. quasi dicat: Et si ego morior, vivit tamē & superstes est, qui me resuscitare potest.

Ioan. 17.

Iob 91.

Ascen-

Ascendam ad Pharaonem, & dicam ei, &c.

Etiam hic videmus modestiam ipsius Ioseph, qui etsi omnem haberet potestatem, non tamen proprio motu fratribus regionem & locum assignat, sed ad Pharaonem omnia refert, agnoscens se seruum, & in priori manens mentis humilitate, & omnibus modis cauens, ne Aegyptios offendat: aut contra Israelitas irascendi occasionem præbeat, aut invidendi. Non sic agunt præfecti principum, qui multa attentant nedum sine, sed etiam contra voluntatem principum, & suos exaltare student, nihil curantes de damno aliorum.

Dicite: Pastores ouium sumus, &c.

Nedum ipse in humilitate sua manet, sed etiam fratres monet, ut non erubescant de humilitate sua, nec gloriantur de nobilitate generis, sed ingenuè fateantur veritatem. Longè aliter faciunt, qui cum humillimi generis sunt, tamen nobiles videri volunt, magna, nescio, quæ iactantes de genere suo. Cæterum, hic videmus, quomodo patres illi vixerint sine omni luxu, contenti pecoribus & agricultura. Videmus itè, quam non affectauerunt Dominum supra homines, contenti primæua institutione, qua dictum est: Dominamini non hominibus, sed bestiis terræ. Hæc est enim iusta seruitus & iusta dominatio, cum pecora homini seruiunt, & ipse pecoribus dominatur. Seruum autem hominem homini vel iniquitas, vel aduersitas, vel tyrannus fecit. Iniquitas sicut dictum est: Maledictus Chanaan seruus seruorum erit. Aduersitas, sicut Ioseph à fratribus in seruum venditus est. Tyrannus sicut Nemroth coepit esse robustus venator in terra, homines scilicet vehementer opprimens. Cæterum, quod in fine dicitur: Abominantur Aegyptij omnes pastores ouium, idè fiebat. Primo, quia Aegyptij aliqua animalia pro dijs colebant, quæ Iudæi comedebant. Deinde, quod luxui &

ocio dediti abominantur tam simplex & frugale genus viuendi. Qui enim delicijs assueverunt abominantur paupertatem, &c. Vtinam nos non Aegyptijs similes essemus. Imitemur igitur patres illos sanctos, qui habentes victum & vestitum, his contenti erant, foelicitatem suam in alia vita expectantes.

Caput quadragesimum septimum.

Ingressus ergo Ioseph nunciauit Pharaoni, dicens: Pater meus, & fratres, oues eorum, & armenta, & cuncta, quae possident, venerunt de terra Chanaan: & ecce consistunt in terra Gessen. Extremos quoque fratrum suorum quinque viros constituit coram rege: quos ille interrogauit: Quid habetis operis? Responderunt: Pastores ouium sumus serui tui, & nos, & patres nostri. Ad peregrinandum in terram tuam venimus, quoniam non est, herba gregibus seruorum tuorum, ingrauescente fame in terra Chanaan: petimusque, vt esse nos iubeas seruos tuos in terra Gessen. Dixit itaque rex ad Ioseph: Pater tuus & fratres tui venerunt ad te. Terra Aegypti in conspectu tuo est, in optimo loco fac eos habitare, & trade eis terram Gessen. Quod si nosti in eis esse viros industrios, constitue illos magistrum pecorum meorum. Post haec introduxit Ioseph patrem suum ad Regem, & statuit eum coram eo: qui benedicens illi, & interrogatus ab eo: Quot sunt dies annorum vitae tuae? Respondit: Dies peregrinationis vitae meae centum triginta annorum sunt, parui & mali, & non peruenierunt vsque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt. Et benedicto rege egressus est foras. Ioseph vero patri, & fratribus suis dedit possessionem in Aegypto, & optimo terre loco Ramesses, vt praeceperat Pharaon. Et alebat eos, omnemque domum patris sui, praebens cibaria singulis. In toto enim orbe panis deerat, & oppresserat fames terram maxime Aegypti & Chanaan. E quibus omnem pecuniam congregauit pro venditione frumenti, & intulit eam in ararium regis. Cumque defecisset emptoribus precium, venit cuncta Aegyptus ad Ioseph, dicens: Da nobis panes: quare morimur coram te deficiente pecunia? Quibus ille respondit:

Addu-

Adducite, Adducite pecora vestra, & dabo vobis pro eis cibos, si precium non habetis. Quae cum adduxissent, dedit eis alimenta pro equis, & ouibus, & bobus, & asinis: sustentauitque eos illo anno pro commutatione pecorum. Venerunt quoque anno secundo, & dixerunt ei: Non celamus Domino nostro, quod deficiente pecunia pecora simul defecerunt: nec clam te est, quod absque corporibus & terra nihil habeamus. Cur ergo moriemur te vidente? & nos, & terra nostra tui erimus: eme nos in seruitutem regiam, & praebe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinem. Emit igitur Ioseph omnem terram Aegypti, vendentibus singulis possessiones suas prae magnitudine famis. Subiecitque eam Pharaoni, et cunctos populos eius, a nouissimis terminis Aegypti vsque ad extremos fines eius, praeter terram sacerdotum, quae a rege tradita fuerat eis: quibus & statuta cibaria ex horreis publicis praebantur, & idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas. Dixit ergo Ioseph ad populos: En, vt cernitis, & vos, & terram vestram Pharaon possidet: accipite semina, & serite agros, vt fruges habere possitis. Quintam partem regi dabitis: quatuor reliquas permitto vobis in sementem, & in cibum familijs, & liberis vestris. Qui responderunt: Salus nostra in manu tua est: respiciat nos tantum dominus noster, & lesi seruiemus regi. Ex eo tempore vsque in praesentem diem in vniuersa terra Aegypti, regibus quinta pars soluitur, & factum est, quasi in legem, absque terra sacerdotali, quae libera ab hac conditione fuit. Habitauit ergo Israel in Aegypto, id est, in terra Gessen, & possedit eam: auctusque est, & multiplicatus nimis. Et vixit in ea decem & septem annis: factique sunt omnes dies vitae illius, centum quadraginta septem annorum. Cumque appropinquare cerneret diem mortis suae, vocauit filium suum Ioseph, & dixit ad eum: Si inueni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo: & facies mihi misericordiam, & veritatem, vt non sepelias me in Aegypto, sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasque in sepulchro maiorum meorum. Cui respondit Ioseph: Ego faciam, quod iussisti. Et ille: Iura ergo, inquit, mihi. Quo iurante adorauit Israel Dominum, conuersus ad le-

Etuli caput.

Fff 3

Ingressus

Ingressus autem Ioseph, nunciauit, &c. Sollicitudo & cura, imò amor erga patrem & fratres hic se ostendit, neq; tamen carnaliter tantum suos dilexit, sed quia sciebat Dei voluntatem esse, ut patrem post tanta mala consolaretur. Deinde, quia sciebat eum iustum esse, quem teneretur diligere, etiam si non esset pater. Præterea sciebat ex progenie hac Christum nasciturum. Omnibus igitur modis pro eo sollicitus est. Sic monet Paulus: Qui suorum, inquit, & maximè domesticorum curam non habet, infideli deterior est, imò fidem negavit. Prudentiæ autem erat, quòd quamvis rex præceperat, ut patrem & fratres adduceret, tamè antequam eos introduceret, tentare voluit animum regis, num adhuc in priori sententia persisteret. Mobiles enim sunt animi principum, & multa interdum solent promittere, nihil autem præstare. Cæterum, sicut Ioseph pro fratribus suis regem adit, & pro ipsis loquitur, sic Christus ingressus est cælum, ut appareat vultui Dei pro nobis. Vbi & pro nobis intercedit, ut Paulus ait.

Pater meus & fratres venerunt, &c.

Exemplum hic habemus modestiæ, simpliciter rem proponit, nihil expressè pro suis petit, non iactat beneficia sua in regem & populum. Non recenset, quòd magna meruerit, sed merita sua regi æstimanda relinquit. Hæc modestia nobis necessaria est, quoties cum Deo agere volumus, ne nos iactemus, ne propria merita æstimemus, sed Deo æstimanda permittamus, unde & Christus docet. Cùm feceritis omnia, dicite, serui inutiles sumus. & Paulus: Non me ipsum iudico, nec iudicium humanum moror. Qui enim iudicat me, dominus est, &c. Veram modestiam & humilitatem ostendebat publicanus ille, qui nec oculos leuare audebat in cælum, &c. Et Chananæa illa, quæ se canem agnoscens, nihil aliud petebat, quàm micam,

quæ

quæ cadebant de mensa filiorum. Et mulier illa, quæ tantum cupiebat fimbriam vestimentorum Christi tangere. Et peccatrix illa, quæ retrò ad pedes Domini accessit. Et Cæturio, qui dixit: Nò sum dignus, ut intres sub tectum meum. Et latro ille, qui nihil ausus petere à Christo tantum dixit: Memoro mei Domine, &c.

Extremos quoque fratrum suorum, &c.

Dupliciter intelligitur, primò, extremos fratrum, id est, seniores & fortiores, ut scilicet rex & aulici videntes eorum fortitudinem, minus despicerent ipsum Ioseph, ut hætenus incognitum. Secundo, extremos fratrum, id est, iuniores & infirmiores, ne si fortiores introduxisset, rex conspecta ipsorum fortitudine ad res bellicas eis uteretur, vel ad alia officia, sicque domus Iacob disungeretur. Studebat omnibus modis, ut simul manere posset cognatio, ne inter Aegyptios commisceretur. Sciebat vir sanctus, quòd nulla conuentio est lucis ad tenebras. Sciebat, quòd colloquia mala corrumpunt bonos mores. Sciebat, quòd modicum fermentum totam massam corrumpit. Sciebat, quòd qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Voluit igitur suos solos esse, & seiunctos ab Aegyptijs. Magna prudentia viri huius, ob hanc causam fratribus persuasit, ut faterentur se pastores esse: ut Aegyptij hoc audientes eorum confortium vitarent. Cæterum, sicut Ioseph fratres suos ad regem introduxit, sic & Christus nos ad Deum introducet. Ideo enim descendit, ut errantes nos ad Deum reduceret. Hinc in Euangelio: Iterum veniam ad vos, & assumam vos ad meipsum, & cæt. Et iterum, volo pater, ut vbi ego sum, & illi sint mecum.

Pastores ouium sumus serui tui, &c.

Prudenter & modestè etiam ipsi loquuntur, non enim de cognatione ipsius Ioseph gloriatur,

Fff 4

quan

1. Tim. 5.

Heb. 9.

Rom. 8.

Luc. 17.

1. Cor. 4.

Luc. 18.

Matt. 5.

Matt. 9.

Luc. 7.

Matt. 8.

Luc. 23.

2. Cor. 6.

1. Cor. 15.

1. Cor. 5.

Ecc. 13.

Su. c. 64.

Ioan. 14.

Ioan. 17.

quantumuis enim frater ipsorum esset, & sperarent in ipsius gratiam à rege locum habitationis impetrare posse. Sciebant tamen meram gratiam esse, quicquid ipsis daretur, itidem nobis faciendum credamus, & confidamus nos propter Christum gratiam & foelicitatem accepturos. Non tamè temerè de ipso gloriemur. Temerè, inquit, aliud enim est fides, aliud temeritas vel præsumptio: præsumptio est temeraria, non fides, si foelicitatē tibi promittas per Christum, & interim impiè viuas. Fides vera ita credit sibi propter Christum subuentū iri à Deo, vt tamen agnoscat meram gratiā esse, quicquid acceperit. Cæterum, sicut Ioseph fratres instruxit, quomodo coram rege loqui deberent, sic Christus nos instruxit, quomodo cum Deo loquamur. Cùm oratis, inquit, dicite: Pater noster, qui es in coelis, &c. Quod aut̄ fratres Ioseph fatentur, nedum se, sed & patres suos fuisse pastores ouium, magna laus est antiquorum patrum, & si coram mundo nulla laus videatur. Hinc enim videmus, primò, quod non in luxu, nec ocio vixerunt, nec ociosè panem suum comederunt. Secūdo, quod honestis laboribus & artibus victū quæsierint, non rapinis, vsuris, fraudibus, mendacijs, &c. Videns non paruum ipsorum laudem hinc contineri. Postremò, addunt, petimus, vt iubeas nos manere in terra Gesen, &c. Humiliter petunt, & ideò impetrant. Statim enim subdit: Et dixit rex, &c. Sic etiam apud nos, oratio humiliantis se nubes penetrat.

Et introduxit Ioseph patrem suum, &c.

Pietas erga patrem, per hoc enim eū honorare voluit, memor præcepti: Honora patrem tuū. Deinde nedū non erubescit, sed & gloriatur de tam pio patre, quantumuis humilis esset. Præterea ipsum introducit, vt regi gratias agat pro se & familia. Postremò, etiam ideò introducit eum, vt rex ex ipsius senis verbo & exemplo edificaretur.

Et

Et benedixit Iacob Pharaonem, &c.

Verbis & factis ostendit pietatem animi coram rege, pius erat ille, ideò vbique pietatis scintillæ erumpunt. Primò, benedicit regē, hoc est, gratias agit, gratū se ostēdit, bona precatus est. Quid enim aliud faceret iustus, quàm bona precari, gratitudinem ostendere? Hoc à iuuentute didicerat, ideò nec in senio eam viā deserit. Cæterum, quòd rex eum de ætate interrogat, non sic accipiendum est, quòd nihil aliud cum ipso locutus sit, quàm hoc solū, sed quia hoc solū scribi dignum fuit: non propter regis interrogationem, sed propter memorabile responsum iusti senis.

Prov. 22.

Dies peregrinationis vite mee, &c.

Responsum est homine sene, & pio sene dignissimum, singula autem verba emphasim habet. Et supra quidē Ioseph instruxisse legitur fratres, quomodo loquerentur corā rege, non aut̄ legitur patrem instruxisse. Hoc enim inciuile fuisset. Sed pius senex pro sua prudentia hoc respōdit. Primò igitur, nihil hinc adulationis auditur, qua vti solent, qui principibus loquuntur. Deinde non veretur teneras illas regis aures mordaci radere vero, palā cōtestans vitam hoīs nihil aliud esse in hac vita, quàm peregrinationē. Hoc nemo adulatorum dicere ausus fuisset, ne teneras aures offenderet. Sancti aut̄ manifestè confitentur se peregrinos esse in hac vita. Verè enim, quàm diu sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino. Hinc & David: Aduena sum apud te & peregrin⁹, sicut omnes patres mei. Benè igitur Paulus in laudem fidei patrū istorum inter cætera dicit: Et confitentes, quod hospites sint & peregrini super terram. Eorū aut̄ confessio nūquam clarior aut certior inuenitur, quàm in hoc loco, vbi peregrinus iste in aula regis non oblitus patris cœlestis, nec suæ conditionis (quod tamen alias rarissimum est) vltro peregrinū se confitetur.

2. Cor. 5.

Psal. 38.

Hebr. 11.

Fff 5

Igitur

Matt. 6.

Eccle. 35.

Igitur vetus pastoribus oim spiritualiu, & omni-
 bus, qui coelestem patriam inquirunt, propositum est
 exemplum, ut humilitate gloriosa contenti, vanam
 & inopem despiciant altitudinem huius seculi, di-
 cantque ubicunq; equitantes viderint Aegyptios.
 Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine
 Domini Dei nostri inuocabimus. Dicant coram
 terrenae patriae ciuibus aut regibus: Non habe-
 mus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquiri-
 mus. Summa, nihil magnum iustus ille ambiuit a-
 pud regem, qui prima statim voce peregrinum se
 professus est, sed tantum locum habitandi. Si pere-
 grinos nos esse sciremus, non tam insane ambiremus
 temporalia. Praeterea non dicit Iacob: Anni peregrina-
 tionis meae, &c. sed dies peregrinationis. Sic enim
 sancti etiam dies numerant, adeo cupiunt dissol-
 ui & esse cum Christo. Adeoque graue ipsis est, quod in-
 colatus eorum prolongatur in hac vita. Et ubi impijs
 & plures anni breue tempus videntur, illic iustis sin-
 guli dies longum tempus videntur. Sciunt enim se
 in patria non esse. Ex eo autem, quod dicit, centum triginta
 anni sunt, facile colligi potest, quanto aetatis ipsius
 anno Ioseph natus sit, imo quoto anno primum
 uxorem duxerit Iacob. Ioseph triginta annorum erat,
 cum exaltatus fuit, exinde septem fertilitatis an-
 ni cum biennio subsequente famis effluerunt, qui
 simul faciunt triginta nouem annos, quos si ab a-
 tate ipsius Iacob subtraxeris, videbis, quod nona-
 genarius fuit Iacob, cum Ioseph natus est. Huic eta-
 ti quatuordecim annos adime, quibus pro uxori-
 bus seruiuit, manifeste liquet, quod septuaginta sex
 annorum erat, cum a patre pro uxore ducenda mit-
 teretur. Insigne igitur exemplum castitatis est, quod
 usque ad septuagesimum annum coelebs vixit. Ad-
 dit Iacob, quod dies eius fuerunt pauci. Iunior enim
 omnibus patribus suis obiit. Abraham enim vixit cen-
 tum septuaginta quinque annis. Isaac autem centum
 octoginta

Psal. 19.

Heb. 12.

Phil. 1.

Psal. 119.

Gen. 42.

Gen. 29.

Gen. 25.

Gen. 5.

octoginta. Alij praecedentes diutius vixerunt. Quan-
 tumcunq; igitur diu hic viuamus, verum tamen dicere
 possumus, quod dies vitae huius pauci sunt, respectu
 futurae vitae. Malos autem dicit dies suos fuisse, non in
 se, sed propter perpetuas tentationes, & miserias,
 quas perpeffus fuerat. Caeterum, si iustus ille nihil
 nisi malos dies hic habuit, quid nos conquerimur,
 de vno aut altero die malo? Imo, quid nos quaeri-
 mus tantum dies bonos? Si hi sancti biberunt cali-
 cem Domini, & tu bibes vel inuitus. Item, si dies
 huius vitae verum mali sint, & dici possint, quid tan-
 toperum diligimus hanc vitam? Eam igitur quaera-
 mus, quae nihil nisi bonos dies habet. Quis est ho-
 mo, qui vult vitam, & cupit dies videre bonos? Pro-
 hibe linguam tuam a malo, &c. Diuerte a malo, &
 fac bonum, &c. In fine egrediens iterum benedi-
 cit regem. Sancti enim sunt benedictionis filij, ideo
 omnibus bona precantur, quemadmodum & Chri-
 stus Apostolos docuit, & Paulus monet.

Dedit ergo Ioseph patri & fratribus, &c.

Quod sciebat & Deum & regem velle, diligen-
 ter exequitur, nimirum ut iustus senex in optimo
 terrae loco habitaret cum suis. Iustis enim optima
 quaeque debentur, propter ipsos enim omnia crea-
 ta sunt. Impij quidem viirumpunt, & optimo lo-
 co sedent, optima quaeque ad se rapiunt, contra
 voluntatem domini, comedunt enim agnum de
 grege, &c. ut Amos ait. Itemque, in labore homi-
 num non sunt, & cum hominibus non flagella-
 buntur. Verum Deus interim tacet, dissimulat, suo
 autem tempore impios deturbabit, & optima quae-
 que pijs restituet. Alebat autem Ioseph & patrem,
 & fratres, & omnem domum eorum, quemadmo-
 dum & Christus alit Ecclesiam, quam & ipsam in
 optimo terrae loco constituit, benedixit enim eam
 omni benedictione spirituali.

In tota autem terra panis deerat, &c.

Mira

2. Reg. 2.

Luc. 10.

Luc. 6.]

Luc. 16.

2. Cor. 4.

Leuit. 26.

Mira rerum mutatio : Paulò autè Iacob cū suis egebat, Aegyptij abundabāt. Nunc versa vice Iacob benè habet, Aegyptij egent. Impletū est illud: Repleti prius pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt. Itemq; illud: Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Eadē rerū mutatio paulò post etiā nobis cōtinget. Beati, inquit, Christus, qui nunc fletis, quia ridebitis, & contrā. Væ vobis diuites, qui habetis consolationem vestrā. Væ qui ridetis, &c. hanc rerum mutationem sensit diues ille, cui dictū est: Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, &c. In die igitur bonorū memor sis malorū, & cōtrā. Nunquā credidissent Aegyptij tantā famem futurā, at nunc eam experiuntur. Et impij perpetuam sibi sc̄licitatem pollicentur, sed falluntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna.

Da nobis panes, cur morimur, &c.

Pluribus verbis Moses magnitudinē famis describit. Ea enim fames effecit, vt Aegyptij, primò, oēm pecuniā expenderent, deinde omnia pecora: post hoc agros, ac demū seipsos venderēt. Vbi primò videmus, quantum malū sit fames, cui tamen pluribus remedijs occurri posset. Primò temperantia vict⁹ tēpore fertilitatis. Secūdò, liberalitate diuitum. Tertio aut, & potissimū emendatione vite, malum famis aut preueniri aut temperari posset, omnia enim hæc mala propter peccata immittuntur, &c. Videmus secundò, quantum malū sit fames animæ, & quid nobis agendum sit, vt æternam famē effugiamus. Si enim Aegyptij nihil non expenderunt propter cibū corporis, non graue videatur nobis quicq; exponere, aut laborare pro cibo eterno. Vendamus nos in seruitutem Christi. Seruiamus ei læto corde, dicamus cum Aegyptijs: Salus nostra in manu tua est, tantū respiciat nos Dominus Deus noster, & læti seruiemus Deo. Hæc igitur agen-

tur agenda nobis essent pro vita æterna. Verū ò ignauia nostrā: filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis: illi nihil nō faciunt pro sustentatione corporis, nos pro anima cessamus. Videmus hic tertio, q̄ facillè Deus punire posset impios. Non opus habet magna potentia, claudat solūmodo manum suā, & perim⁹. Oculi oīm, inquit, in te sperāt Domine, & tu das illis escā, &c. Et in alio loco: Aperierte te manū tuā oīa implentur benedictione. Auertente aut te faciē, turbabuntur, auferes spiritum eorū, & deficient, &c. Quartò, videmus hīc conditionē impiorū, qui propter ventrem seipsos perpetuæ seruituti subiiciūt. Oēs enim impij serui sunt peccati & diaboli: qui enim facit peccatū, seruus est peccati. Et sicut Esau propter vnā escā vendidit primogenita sua: Sic impij propter curā ventris seipsos diabolo tradūt in seruitutē miserabilē.

Adducite mihi pecora vestra, & dabo, &c.

Durius tractat Aegyptios, q̄ Israelitas, his enim gratis omnia & abundè subministrat, proque ipsis curat, illis aut frumenta vendit. Nihil tamē horum ex se ipso, verū oīa ex mandato regis fecit, sic enim etiam iustitia exigebat, vt Iacob iustus post multas tentationes blandè foueretur. Et Aegyptij post longā prosperitatem punirentur. Eodem modo Christus & pios & impios pascit, sed dissimiliter: pro pijs ipse curat, vt Petrus ait, dat gratias, dat tēporalia & spiritualia. Sūma, timētes Dominum non deficient omni bono. Et, nunq̄ vidi iustum derelictū. Impijs aut sola temporalia dat, idq; non gratis, magno enim labore & cura tēporalia acquirunt. Et plerunq; cū periculo, nedū corporis, sed & animæ, & cū omnia expenderint, nihil tamē inde habent præter solum cibum. Interim & corpus & animā perdunt, omniaque bona amittunt. Vide igitur, vt Israelita sis, & nō Aegyptius. Qualem enim te inuenerit Christus, talē se tibi præstabit. Si

Luc. 16.

Psal. 144.

Psal. 103.

1. Pet. 5.

Psal. 23.

Psal. 36.

bit. Si Israelita fueris, cibabit te omnibus bonis. Si autem Aegyptius, coges omnia amittere, & solo cibo corporis contentus esse, &c. Ceterum, ex hoc facto ipsius Ioseph non est, quod sibi blandiantur, aut tyranni pauperum oppressores, aut usurarii, pauperum sanguinem exuentes. Non enim attendere oportet, quid hic aut ille fecerit, sed quid natura aut lex dicat, quidque Deus praecipit. Iam natura dicit: Quod tibi vis fieri, alteri feceris, & contra. Lex praecipit: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, non opprimas fratrem tuum usura, &c. Ioannes clamat: Neminem concutiatis, nulli calumniam faciatis, contenti estote stipendijs vestris. Haec, inquit, & similia attendant tyranni illi & usurarii, & non quid Ioseph fecerit. Quanquam si rem ipsam intueamur, nec Ioseph in hoc male fecit, quantumvis dure videatur tractasse Aegyptios. Atque utinam nemo pauperes plus grauaret. Non dedit Ioseph frumenta gratis, sed pro precio, quia seruus erat & dispensator rei alienae, quare nemo propter hoc eum accusare potest. Immo non conducebat Aegyptijs, ut gratis daretur frumentum, tunc enim statim consumpsissent. Nunc autem, quia emere coguntur, & care emere, docentur ipsa necessitate, ut temperate utantur cibis, quod diutius habere possent. Prudentiae igitur est, quod non gratis dedit. Deinde pecuniam non in suum aerarium congregat, quod nostri faciunt, sed in aerarium regis. Praeterea, cum seipsum vendidissent, & terram suam, & iam iure posset omnia in usum regis vendicare, mitius tamen cum ipsis agit, & agros restituit, tantumque exigit, ut quintam partem regi soluant. Nostri tyranni interdum plusquam dimidiam partem extorquent. Adhaec Ioseph primo expendit, quantum ipsis necessarium esset, ac quatuor partes ipsis relinquit, ut habeant ad seminandum, item in cibum, nedum pro se, sed etiam pro filijs & familia.

Exod. 22.

Luc. 3.

milia. Nostri tyranni simpliciter exigunt, non attendunt, quid aut quantum relinquatur subditis. Insuper Ioseph sacerdotibus parcat, nostri & sacra & prophana rapiunt. Nec dubium est, quin pauperibus totum remiserit Ioseph, utpote pius & misericors, cum nostri tyranni nullis parcat. Vides etiam ipsum factum ipsius Ioseph iustissimum esse, si ad nostras exactiones conferatur, ut interim taceam, quod omnia haec Deo sic volente, disponente, imo & instigante fecit, quod ex eo probari potest, quod Psalmista dicit: Deus vocauit famem super terram, &c. & postea: Misit ante eos virum, &c. Vbi videmus, quod Deus omnia haec operatus sit, & quod Iosephum ad hoc ipsum elegerit, quod Ioseph ex diuina inspiratione haec omnia perfecit. Sic enim in eodem psalmo dicitur: Eloquium Domini inflammat eum. Ideo autem Deus haec sic disposuit. Primo, ut regi remunerarentur beneficia, quae in iustum senem contulerat. Sic enim Deus etiam temporaliter remunerat, quae pijs dantur. Ideo facit, ut regi omnis pecunia, & omnia pecora Aegypti, &c. contingant. Sic etiam impij non perdunt mercedem pro eo, quod iustis benefaciunt, quid consequentur, qui ex fide hoc faciunt? Qui dederit, inquit, iusto calicem aquae frigidae non perdet mercedem suam. Secundo, ideò Deus voluit hoc agere per Ioseph, ut Aegyptij puniretur. Iustum enim erat, ut qui Deo seruire noluerant, cogerentur homini duram seruitutem seruire. Sic Paulus: Quia, inquit, cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, ideò tradidit illos in reprobum sensum. Tertio, hoc permisit Deo, ut Aegyptij premerentur, ne possent Israelitas infestare. Sic enim plerumque impios premit, ut iustis consolatur. Non reliquit, inquit, gentem nocere eis, & corripuit pro eis regis. Nolite tangere Christos meos. Postremo, etiam ideò Aegyptios sic grauari permisit ad

Amos. 6.

Psal. 104.

Matt. 23.

Rom. 16.

Psal. 104.

Psal. 31.

Psal. 15.

ad ipsorum vtilitatē. Carnali enim homini nō p̄dest, imò maximè obest, si oīa prosperè cedāt, tunc enim Dei obliuiscitur, & in oīa mala se p̄cipitat. Impiis aut̄ prodest aduersitas. In chamo, inquit, & fræno maxillas eorū constringe, qui non approxi- mant ad te. Et iterum: Multiplicatæ sunt infirmi- tates eorū, postea accelerauerunt. Itaque si inten- tionem ipsius Iosephi attendamus, simulque Dei voluntatem, non offendet nos ipsius factum.

Excepta terra sacerdotum, &c.

Matt. 10.

1. Cor. 9.

Gal. 6.

1. Tim. 5.

Psal. 104.

Non hoc incepit Ioseph. Suprà enim dictū est, quòd à rege cōstituta erant cibaria sacerdotibus, patet igitur, q̄ etiam apud gentiles, hi qui cōmu- nitati p̄ærant, in doctrina & cultu diuino à cōmunitate sustentabantur. Nimirum lege natu- ræ id suadente & dictante. Hoc idem postea in le- ge scripta p̄æceptū fuit, vt scilicet decimæ & pri- mitiæ Leuitis, ministris templi, persoluerētur, hoc idem postea confirmauit Christus in Euangelio: Dignus est, inquit, mercenarius cibo suo. Et Paul⁹: Qui altario seruiunt, de altario viuant. Et iterum: Cōmunicet is, qui cathezizatur ei, qui se cathezi- zat in omnibus bonis. Non igitur nouū est, q̄ etiā in Ecclesia sacerdotibus priuilegia concessa sunt, & cibaria constituta. Qui enim benè p̄æsunt, nō vno tantū, sed duplici honore digni sunt. Tantū curent sacerdotes, vt Ecclesiæ seruiant: Beneficiū enim datur propter officium. Quemadmodum & Ioseph Aegyptios illos sacerdotes non ob aliud p̄auit, quàm propter officium, vt populum doce- rent: Non dubiū, quòd Ioseph ipsos docuerit verū cultum Dei. Sic enim de ipso dicitur: Constituit eum Pharao principē domus sue, vt doceret prin- cipes eius sicut semetipsum, & senes eius pruden- tiā doceret. Cæterū, apud nos nec Ioseph, id est, su- periores, nec sacerdotes suum officium faciunt. Il- li enim non prouident, sed auferunt sacerdotib⁹,

hi autem

hi autem statuta quidem cibaria exigunt, cū in nullo Ecclesiæ seruiant.

Iacob autem habitauit in Aegypto, &c.

Hic redit ad historiam ipsius Iacob describendā & determinandam, ac primo nō sine Emphasi re- petit, quòd suprà dixerat: Habitauit igitur Iacob, *Gene. 28.* &c quasi dicat, is Iacob, cui terra Chanaan pro- missa erat, etiam nū morti proximus habitauit in aliena terra. Quis hic nō cogitasset vanas esse pro- missiones. At iustus hic nihil tale, sed adhuc firmi- ter credit sibi dandā eā, in cuius signū statim p̄æ- cipit Iosepho, vt in ea terra ipsum sepeliat. Addit Moses, q̄ auctus fuerit Iacob vehemēter, vt videa- mus veracē esse Deū, qui hoc promiserat, & vt Ia- *Su. c. 46.* cob ex impletione hui⁹ p̄missionis nō dubitaret, etiā priorē aliquando implendam. Sic enim Deus semper aliquas p̄missiōes cōplet, vt de alijs & ma- ioribus minus dubitemus. Obseruandum aut̄, q̄ Iacob tunc crescit & augetur, cū Aegyptij vel ma- ximè opprimuntur. Sic pij tunc maximè exaltabū. *Psal. 116.* tur, cū iudiciū Dei impios oppresserit. Peccator, inquit, videbit & irascetur, &c. sed desiderū eius peribit. Cæterū, Moses etiā numerum annorū ip- sius Iacob ponit, vt videamus, q̄ decē & septem annis etiā in hac vita consolationem habuit post tātos suos labores. Sic enim Deus etiā suos in hac vita recreat, si non semper externe, at interne, ve- rē enim centuplum accipiunt in hac vita, & insu- *Mar. 16.* per æternam quoque hæreditabunt.

Pone manum tuam subter fœmur meum, &c.

Is olim erat modus p̄æstandi iuramenti, ma- ximè apud fideles, id quòd & supra de Abraham *Su. c. 24.* audiuius. Quia enim credebant Christum de se- mine ipsorum nasciturum, ideo iuraturi manum subter fœmur ponebāt, quasi per Christū olim vē- turum iurantes. Nunc apud nos eleuatione digi- torū p̄æstatyr iuramentum. Cæterū, q̄ sanctus

Ggg

hic

*Psal. 23.**Matt. 27.*

hic tã diligenter præcipit de sepultura sua, nõ idẽd factum est, q̄ tantũ curaret de corpore suo, quem. admodum mundani solent: nec ideò, quòd crederet miserum esse in terra aliena sepeliri, quemadmodum mundani, qui beatũ putant, si quis in sua domo, & inter suos moriatur, etiã si maxim⁹ peccator sit, & in peccatis moriatur, magis attendũt, vbi quis moriatur, q̄ qualis & quomodo. Præter eã, nec ideò Iacob tam sollicitus fuit de sua sepultura, quòd crederet terram Chanaan meliorem esse terra Aegypti. Sciebat enim, quòd Domini est terra & plenitudo eius, longè alia cum mouebãt. Primò, noluit in Aegypto sepeliri, ne filij & posterij sui nimium diligerent terram Aegypti, si Iacob ibi sepultus fuisset, sicque non curarent terram promissam. Deinde in terra promissa sepeliri voluit, vt vel sic ostēderet fidem suam, nempe se certo credere eam terrã olim posteris suis dandam. Præterea illic sepeliri voluit, vt filij sui anxius anhelarent ad eam terram. Et ingressi eam perpetuũ haberent exemplum ob oculos positum, quo admonerentur ad pietatem, ne prolapsi in impietatem eam terram iterum perderent. Magis igitur Iacob per hoc posteris suis, quã sibi consuluit. Postremò, etiam ideò in terra Chanaã sepeliri voluit, quia sciebat Christum in ea terra appariturum, cum quo sperabat resurgere. Verisimiliter enim creditur, quòd vnus ex his fuerit, de quibus dicitur, multa corpora sanctorum surrexerunt cũ Christo, &c. Signanter autem cum patribus suis sepeliri vult, vt vel sic ostēderet se eadem fide Deũ coluisse, qua illi, & eandem spem futuræ resurrectionis habere. Hanc spem vel hoc verbo subindicat, cum dicit: Dormiam cum patribus meis, non anima dormit, sed corpus, suo tempore resuscitandum. Cæterum, hoc factum ipsius Iacob arguit, primũ eos, qui omninò nihil curant de sepultura, cum

ra; cum carere sepultura olim pro magna pœna ducebatur. Et Deus nonnullis hoc p̄ speciali pœna comminatus est, vt cũ in de Ioachim rege dicitur: Sepultura asini sepelietur. Et David deplorãs iustorum interitum posuerũt, inquit, carnes sanctorum tuorum escas volatilibus cœli, & nõ erãt, qui sepelirent. Arguit secundo hoc factum ipsius Iacob eos, qui contemptis cœmiterijs, vbi fideles sepeliuntur, in campo sepeliri volunt, quo quid aliud ostendunt, quã quòd sicut in vita à sanctis, diuiserunt se, ita & in morte ab ipsis seiuncti sunt. Arguuntur & hi, qui suos extra ciuitates sepeliũt, ne scilicet mortuorum sepulchra ante oculos cernentes, mortem cogitare cogãtur. Cũ Iacob in medio terræ, vbi habitaturi erant filij sui, sepeliri voluerit, vt semper ob oculos haberent ipsius sepulchrum. Arguuntur hi etiam, qui indignantur & irident, imò damnant eos, qui apud fideles parentes suos aliosque sepeliri volunt. Maxime autem arguuntur hi, qui parentes suos nolũt in cœmiterijs sepelire, sed contra ipsorum voluntatem & petitionem extra ciuitates eos quasi eijciunt. Non sic fecit Ioseph, sed statim ad petitionem patris dixit: Ego faciam, quòd iussisti. Hoc autem exemplum ab antiquo secuta est Ecclesia, quòd fideles suos simul & in vno loco sepeliuit, & in celebri loco, itemque honesto, vt plurimũ circa basilicas & intra ciuitates, vt semper ob oculos haberent viui sepulchra mortuorum, sicque ex ipsorum recordatione, cogitarent etiam se mortuos, & ob id ad mortem se præpararent. Quòd cum hodie nouatores quidam abrogauerunt, breui fiet, vt mortis memoria ab animo semota, in omnem impietatem cadamus. Vt interim taceã, quòd amicos nostros, membra nostra, nolumus intra muros pati, quasi alieni sint à nobis, aut quasi tale quid commeruerint. Si in vita dileximus

*Iob. 22.**Psal. 78.*

fideles, diligamus etiam post mortē, nec tā inhumanē eiiciamus. Cæterū, q̄ Iacob iuramentū exigat à Ioseph, nec contentus est simpliciter promissione, non idē fecit, q̄ de obedientia filij diffusus sit, sed vt Ioseph haberet, quod coram Pharaone prætenderet, nempe, vt diceret: pater meus adiurauit me, sicque suspicionem fugeret, ne alienum ab amore terræ Aegypti animum habere videretur. Post præstitum aut iuramentum Iacob inclinavit se ad caput lectuli, & adoravit Deum, quasi gratias agens, de obedientia filij, & quod in sepulchrum patrum suorum peruenturus esset. Cæterū, spelunca illa, in qua Iacob sepeliri voluit, Ecclesiam significat, quæ est fidelium cœmiterium, ibi pacificè requiescūt, quia in ea est remissio peccatorum per sanguinem Christi, foelix, qui in ea sepelitur, infœlicissimus, qui extra eam eiicitur.

Caput quadragesimum octavum.

His itaque transactis nunciatū est Ioseph, quod egrotaret pater suus: qui assumptis duobus filijs Manasse & Ephraim, ire perrexit. Dictumque est seni: Ecce filius tuus Ioseph venit ad te. Qui confortatus sedit in lectulo. Et ingressus ad se Ioseph ait: Deus omnipotens apparuit mihi in Luzā, quæ est in terra Chanaan: benedixitque mihi & ait: Ego te augebo & multiplicabo, & faciam te in turbas populorū: daboque tibi terram hanc, & semini tuo post te in possessionē sempiternam. Duo erunt filij tui, qui nati sunt tibi in terra Aegypti antequam huc venirem ad te, mei erunt: Ephraim & Manasses, sicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi. Reliquos aut, quos genueris post eos, tui erunt, & nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis. Mibi autem quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel in terra Chanaan in ipso itinere, eratque verum tempus: & ingrediebar Ephratā, & sepelivi eam iuxta viam Ephratæ, quæ alio nomine appellatur Bethlehem. Videns aut filios eius dixit ad eum: Qui sunt isti? Respondit: Filij mei sunt, quos donavit mihi Deus in hoc loco. Adduc, inquit, eos ad me, vt benedicam illis. Oculi enim

Israel

Israel caligabant præ nimia senectute, & clarè videre nō poterat. Applicitosque ad se, deosculatus & circumplexus eos, dixit ad filium suum: Non sum fraudatus aspectu tuo: insuper ostendit mihi Deus semen tuum. Cumque tulisset eos Ioseph, de gremio patris, adoravit pronus in terrā. Et posuit Ephraim ad dexterā suā .i. ad sinistrā Israel. Manassen verò in sinistra sua, ad dexteram scilicet patris, applicuitque ambos ad eū. Qui extendens manum dexteram, posuit super caput Ephraim, minoris fratris: sinistram autem super caput Manasse, qui maior natus erat, commutans manus. Benedixitque Iacob filijs Ioseph, et ait: Deus in cuius conspectu ambulaverunt patres mei Abraham & Isaac. Deus qui pascit me ab adolescentia mea vsq; in præsentem diem: Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, & inuocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham & Isaac, & crescat in multitudinem super terram. Videns autem Ioseph, quod posuisset pater suus dexteram manū super caput Ephraim, grauius accepit: & apprehensam manum patris leuare conatus est de capite Ephraim, & transferre super caput Manasse. Dixitque ad patrem: Non ita conuenit pater: quia hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput eius, qui renuens ait: Scio fili mi, scio: & iste quidem erit in populos, & multiplicabitur: sed frater eius minor, maior erit illo & semen illius crescat in Gentes. Benedixitque eis in tempore illo, dicens: In te benedicetur Israel, atque dicetur. Faciat tibi Deus sicut Ephraim, et sicut Manasse. Constituitque Ephraim ante Manassen: Et ait ad Ioseph filium suum: En ego morior, & erit Deus vobiscum, reducetque vos ad terram patrum vestrorum. Dotib; partem vnā extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo.

HAtenus Moses exemplo sancti Iacob nos docuit pie viuere & patienter ferre manū Dei. Nūc eiusdē exemplo nos docet Christianè mori, hi enim sūt duo cardines Christianæ vitæ, pie viuere, & pie mori, oportet aut, vt simul coniungantur. Non enim satis est pie viuere, si nō vsque ad mortē persistat: Qui perseverauerit, saluus erit. Et difficile est, vt benè moriatur, qui om-

Iob. 2.

Eccle. 41.

2. Tim. 1.

3. Tim. 4.

ni vita sua impiè vixit. In patriarcha nostro utrūq; cōiunctum est. Vide autem, quomodo se ad mortem disponat. Primò, non audis eum in infirmitate sua querulantem aut murmurantem, quemadmodum mundani solēt, quos & Iob arguit: Si bona, inquit, suscepim⁹ de manu Domini, mala quare non sustineamus? Deinde nihil terret eū mors appropinquans, cū mundanis etiā memoria mortis amara sit. Præterea nihil sollicitus est de seipso, quò post mortē perueniat, sciebat enim, quò iustorum animæ in manu Dei sunt. Poterat dicere cum Paulo: Scio cui credidi, & cert⁹ sum, quia potens est depositū meum seruare, &c. Et iterum: bonum certamen certavi, &c. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, &c. Vnum hoc agit, q̄ pro filijs curat, non vt diuitias temporales illis relinquat, sed vt pacem & gratiam Dei ipsis relinquat. In hoc igitur capite pacem & concordia inter eos stabilire conatur, in sequenti aut benedicendo gratiam Dei illis imprecatur.

Nunciatum est Ioseph, quòd egrotaret pater, &c.

Innuit hoc verbū sollicitudinem ipsius Ioseph erga patrē, quantūvis enim negotijs regni occupatus esset semper, tamen nūcios ad patrē dirigebat, qui eius statū sibi nunciarent. Ab hac sollicitudine ad patrē nec diuitiæ, nec gloria, nec occupationes eū auocare poterant, nec deniq; lōga distantia regionum. Habes igitur hic exemplum boni filij, quē tamen pauci imitātur. Nos enim facile parentū obliuiscimur, etiā si semper ante oculos nobis versentur. Nō mirū igitur, q̄ plerisq; nihil prosperè cedit. Stat enim sententia: quò maledictus est, qui non honorat patrem aut matrem.

Deut. 27.

Qui assumptis duobus filijs, &c.

Ire perrexit, id est, ire properauit, & eò tot⁹ intendit ad accipiendas partes de diuitijs paternis, ad videndos thesauros benedictionis, quos pater thesau.

thesaurizauit filijs suis. Benedictionem enim paternā pluris æstimauit, q̄ omnes thesauros Aegypti: alius dixisset, quid opus mihi est benedictione, cū diuitiæ abundè suppetant, petant alij benedictionem, qui pauperes sunt. Sic loquuntur amatores mundi, qui in diuitijs suis cōfidunt. Non sic aut Ioseph, qui nō contentus diuitijs externis benedictionem quærit: Iam tunc illud implens, q̄ Paulus diuitibus præcipit, nempè, ne speret in in-^{1. Tim. 6.} certo diuitiarum, &c. Summa, qui nihil nisi diuitias externas habet, is verè pauper est, etiā in summa opulentia. Contrà, qui Dei benedictionem habet, is verè diues est, etiam si pauper sit. Cæterum, in eo, quòd Ioseph ad patrem pergit, duo insignia exempla habemus. Primū, obedientiæ, quòd patrē honorat. Secundū, charitatis, quòd infirmū & peregrinū visitat. Quam rarum est hoc exēplum apud magnates nostros. Verūm hæc arrogantia nō aliunde est, nisi q̄ seipso non cognoscunt, detrahe externam laruā diuitiarum, potentiæ, &c. & omnes similes sumus, siue exordium, sine finem nostrum aspiciamus. Nudi enim egressi sumus de Iob 1. vtero matris, nudi ex hoc mundo exim⁹. Quid igitur superbimus? Insuper in hoc etiā attendendum est exēplum ipsius Ioseph, q̄ filios suos secū ducit ad patrē, nō quasi gloriando de ipsis, aut ipsos ostentare volendo, id quod faciūt mundani, filios suos tantū carnaliter diligentes, sed vt pium senē viderent, audirēt, cuius dicta & facta perpetuò ipsorum animis infigerentur. Deinde, vt & ipsi benedictionem acciperent à pio senē, quam sciebat illis magis profuturam, quam omnes diuitiæ, quas ipse illis relicturus erat. Veteres magni æstimabāt piorum benedictiones & bonas imprecationes, nec enim vanæ sunt, si cum fide suscipiantur. Nam & ^{Matt. 10.} Christus dicit: Si ibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax vestra, &c. Quid autem valeāt san-
Ggg 4 aorum

4. Reg. 2.

Deut. 15.

24.

torum malæ imprecationes, ex pueris illis discimus, quibus Helizæus maledixit. Vnde in lege scriptus pius monet Moses, ne pauperes lædamus, ne, inquit, clament cōtra te ad dominū. Nos diuitias acciperemus, nihil curātes vel benedictio. res, vel maledictiōes piorū. Sed expecta paulisper, videbis quantum possint pij corā Deo, & p iustis, & cōtra impios.

Qui confortatus sedit in lectulo, &c.

Su. c. 46.

2. Cor. 12.

Præ gaudio scilicet, quod Ioseph ad se veniret, quæ admodum & supra dixit, nunc lætus moriar, quia vidi faciem tuā, &c. vel cōfortatus spiritu, qui ægrotabat corpore. Sic enim Deus suos externe quidem cruci subiicit, interne autem consolatur. Vnde & Paulus: Cū infirmior, tunc fortior sum. Et virtus in infirmitate perficitur, &c.

Deus omnipotens apparuit mihi, &c.

Psal. 33.

Quoties sanctus hic os aperit, semper Dei mentionem facit, semper beneficia eius prædicat, quæ admodum & David: Benedicā, inquit, Dominū in omni tēpore. Quid enim aliud loqueretur os, quod id, quo cor plenū est? Ex abundantia cordis os loquitur. Non simpliciter autem Deum nominat, sed cum Epitheto, & titulo gloriosissimo. Deus, inquit, Schaddai, id est, omnipotens, vel potius omni sufficiens, quo verbo omnia beneficia Dei sibi impensa cōplectitur. Deinde eius visionis meminit, quā primò sibi misericordia Dei ostenderat, quæ & maxima omni erat, & digna, quæ nunquam in obliuionē veniret. Vbi videmus, quam altè cordibus suis inscripserint Dei beneficia pij hoīes. Præterea nō dixit: Pater meus me benedixit, sed Deus benedixit mihi, quia benedictio nō hominis, sed Dei est, & tūc valet hoīs benedictio, cū ex Deo procedit, vel confirmatur testimonio Dei. Insuper Dei promissiones sibi factas recenset, vt filios in fide cōfortet, Itē, vt sciant Domini voluntatē fieri, quæ facturus erat, cū filiis Ioseph. Postremò, rem ipsam aggreditur, dicens.

Gene. 27.

Duo

Duo ergo filij tui, &c. Mei erunt, &c.

His verbis ipsum Ioseph honorare voluit, constituyendo filios eius in capita tribuū, deinde etiā pacē inter filios & posteros stabilire conatur, & præuenire quouis modo dissidia. Qui enim filij sui ab exordio oderant Iosephū, & cū Ephraim Manassesque in aliena terra, & ex alienigena nati essent timere poterat, ne alij fratres filios Iosephi, ex veteri illius odio abominarētur, ac ipsos excluderēt, sicque discordia inter ipsos oriretur. Hoc præuenire volens, filij, inquit, tui mei erunt. Adoptauit duos hos etiā in vita, & presentibus alijs, ne alij quicquam mali in eos molirentur. Vtinā hoc exēplum oēs parentes imitarentur, vt præuenirent, ne quid dissidij post mortē ipsorū oriretur inter hæredes. Cæterū, quod dicit: Mei erunt, idē est, ac si diceret: Capita tribuū erunt, sicut Ruben & Simeon. Itē, mei erūt, id est, partem accipient in terra Chanaan, sicut aliarum tribus. Mira autē fides sancti huius, quod iam terram illam inter filios diuidit, in qua nihil adhuc præter vnum agrum habebat. Certo tamen sciebat posteris suis eam terrā dandam. Hinc discamus, quanta fide verbum Dei suscipiamus. Obserua autem, quod non dicit filij tui, quos tu genuisti, sed qui tibi nati sunt: donum enim Dei est, ideo Deo ascribit.

Mibi enim reuertenti &c. mortua est Rachel, &c.

Hec addit, causam reddēs, cur Ioseph filios adoptauit, ne alij filij indignarentur. Mihi, inquit, in meum detrimentū, vel dum mihi parit filiū, mortua est mater tua, quā diligebam, & ex qua adhuc filios suscipere optabā. Idcirco hi duo filij tui mei erunt, &c. vt mortuæ cōiungi semen suscitē & suppleā adoptione, quod min⁹ habuit naturali generatione. Ceterū, quod tam diligēter recenset, vnde & quando Rachel mortua fuit, ideo fecit, ne Ioseph ægrè ferret, eā nō sepultā esse in sepulchro patrū.

Videns autem filios eius, dixit, &c.

Ggg 5

Cæcu

Rom. 9. et 11.

Cæcutiebat Iacob oculis corporis, sed non oculis aîæ. Nō aut caret mysterio, quod tam ipse, q̄ pater eius caligātes oculos habuerunt. Nondum enim sol iustitiæ exortus erat. Adhuc in nocte, & sub vmbra erant. Per hoc etiam præfigurabatur, carnalē Israelem, id est, Iudaicum populum adueniente Christo excitandum, id quod Paulus deplorat iā factum esse. Cæterum, Ioseph patris exemplum sequens admodum piè respondet. Nō enim simpliciter dicit, filij mei sunt, sed addit: quos dedit mihi dominus, nimirum Deo acceptum ferēs, & gratias agens. Hoc audiens pater, filios amplectitur, osculatur, & tactu cōsolatur, quod visu nō poterat. Nec huiusmodi affectus viciosi erant, diligebat filios affectuosè, sed nihil mali propter ipsos committebat. Nos autem nimium diligimus filios, aut nimium negligimus. Nescimus seruare modum. Vltimatè iustus in laudem Dei prorupit. Non sum, inquit, fraudatus conspectu tuo, &c. Sic & nos finaliter in Deum omnia referamus.

Cumque tulisset eos Ioseph de gremio patris, &c.

Versus patrem eos collocat, vt pium senem inuenientes, perpetuò eius memoriā in cordib⁹ suis retinerent. Deinde ideò eos tollit è sinu patris, vt genibus flexis, & cū debita reuerētia, benedictionē patris susciperent, vnde & Ioseph ipse cum illis adorantibus procidit in terram, partim, vt gratias ageret, pro eo, quod filios suos in capita tribuum constituisset Iacob, partim, vt filijs exemplum humilitatis præberet, vt discerent, quāta reuerentia & humilitate dona Dei suscipiēda sunt. Non igitur fides, sed præsumptio est, q̄ quidam extento collo sine omni reuerentia & humilitate corā Deo apparēt, nec genua flectunt, cū sacramentum percipiunt, &c. fides vera nunq̄ sine humilitate est. Et quò maior fides, eò magis homo se humilem ostendit verbis & gestibus. Exemplo sit

David,

David, & Maria virgo. Non igitur hypocriticum est genu flectere, pectus tundere, aliosque humiles gestus coram Deo ostendere, sed sic necesse est fieri. *Supbis enim Deus resistit, humilib⁹ dat gratiā. Qui extendens dextrā, posuit super caput Ephraim minoris.* Sine dubio hæc transpositio manuum crucis figuram expressit. Nec casu id fecit, sed quia propheta erat, & prophetico spiritu sciebat, quod per crucem componenda esset benedictio, quam venturus legis lator daret. Qui enim postmodū de Christo olim venturo dixit. Lauabit in vino stolā suā, & cæt. nescire non poterat, quali torculari ipsum vinum exprimendum foret.

Deus in cuius conspectu ambulauerunt, &c.

Hæc est benedictio filiorū Ioseph, in qua primò iustus senex pro more suo à Deo incipit, nec enim suo, sed Dei nomine ipsos benedicit. Modicum enim valet benedictio hominis, vbi Deus nō benedicit. Hinc Moses Leuitas docet benedicere in nomine Domini, &c. Sic & Ecclesia in noīe Domini oēs benedictiones exprimit. Deinde etiam mentionem patrum facit, tum vt filius Ioseph exēpla patrum infingeret, tū vt scirent iustos homines magni à Deo estimari, sicq; incitarentur ad imitandū eos. Tertiò, mentionē patrū facit, vt Deus ppter fidē & obedientiā patrum etiā paruulis illis propitius esset, qui nulla adhuc merita habebant. Sic enim promisit se misericordiam ostensurū in mille generationes his, qui eum diligunt. Obserua, q̄ Iacob hic ex humilitate non allegat propria merita, sed merita patrum. Non enim dicit: Deus in cuius conspectu ambulauī, sed in cuius conspectu ambulauerunt patres mei. Nimirum etiā tunc implens illud Euangelicū: Cū feceritis oīa, dicite: serui inutiles sumus. Quantūuis enim magna dona habebat, nihil tamen inde eleuatur aut gloriatur. Secus facit Pharizæus ille, qui etiam de paruis gloria-

Luc. 17.

Exod. 20.

Num. 6.

Psal. 83.

Gen. 49.

1. Pet. 5.

Luc. 1.

2. Reg. 7.

Luc. 18.

gloriatur, nēpē, q̄ ieiunaret, decimas daret, &c. In cōspectu autē Domini ambulare, est secundū volū-
tatem eius viuere. Tertio addit: Deus, qui pascit
me à iuuentute mea vsque nunc. Hoc dixit, vt par-
uuli discant Deo omnia attribuere, insignis autē
gratitudo est, Deus, inquit, pascit me, &c. non ego,
non labores mei, &c. Quarto, etiā angelum addit.
Sciebat enim angelos ad curā hominū deputatos.
Sciebat Deum agere per media, idē ea media nō
excludit, sed quicquid Deus dat, gratanter accipit,
per quemcunque randē det, siue per se, siue per a-
liū. Nos dedignamur quicquid accipere per sanctos
aut angelos, sed oīa è manu Dei volumus habere

Benedicat pueris istis, &c.

Prou. 10.

Nō diuitias, sanitatē, aut potentiā eis optat, sed
benedictionē, nō cuiuscūq; sed Dei. Sciebat enim,
q̄ benedictio Domini diuites facit, & quem Deus
benedixit, hunc nemo maledicere potest. Contrā,
vbi Deus maledicit, ibi oīa in contrariū exeunt, &
nihil prosperē succedit. Cæterū, hoc verbo & spi-
ritualia, & temporalia dona eis precatur, maximē
autē spiritualia. Addit & quartō: Inuocetur super
eos nomē meum, quo verbo nihil aliud vult, q̄ vt
filij eius nominentur, quēadmodū alij. Hoc enim
verbo ipsos adoptauit in filios. Postremo etiā hoc
optat, vt crescant in populis, non q̄ gaudeat in
multitudine posteritatis, sed q̄ sperat per ipsos no-
men, cognitionē, & cultum Dei propaganda. Hoc
enim quæerunt sancti homines in filijs suis, vt De-
us à multis agnoscat, colatur, ametur.

Videns autem Ioseph, quod posuisset manum, &c.

Psal. 112.

Cupiebat Ioseph primogenitum præcellere, sed
Deus aliter ordinauerat. In Ioseph videmus inge-
nium mundi, qui ea tantū aspicit, quæ alta sunt:
Deus autē excelsus quidē est, sed humilia respicit,
homines secundum carnem iudicat, Deus autem
non: homines personas attendunt, Deus autem non
est

est exceptor personarum. Non, inquit, respicias ad
magnitudinem eius, quia abiecti eum. Contrā autē, 2. Reg. 16.
quæ infirma sunt mundi elegit Deus, &c. Hoc autē 1. Cor. 1.
facit partim ad humilitatem magnatū, partim ad
consolationem humilium. ne hi scilicet putent se
omnino abiectos, illi autem nimium superbiant.

Scio fili mi, scio, & hic quidem magnus erit, &c.

Vide, q̄ clarē cernunt sancti homines. Cęcutie-
bat hic senex oculis corporis, magna tamē in spi-
ritu videbat, vnde & æquiore animo ferebat de-
fectum corporalis visus. Multa & Iosepho reuela-
ta fuerant, sed hoc nesciebat, vt vel hinc videam⁹,
& etiam sanctis non omnia reuelari, vt scilicet oc-
casionem quærendi habeant, & videant etiā alijs
dona Dei adesse. Cæterū, sicut iustus senex in his,
quæ Dei iudicia concernebant, plus cernit, quàm
iuuenis Ioseph: Sic verē, quantumuis nūc ingenia
floreant, plus tamē scierunt patres antiqui, quàm
nos: vel ad minus scientia sua melius vsi sunt, q̄
nos. Alioqui quid prodest multa scire, & interim
scientia abuti, id quod nunc plerique faciunt, sciē-
tiam Dei in impietate retinentes. Iam quod Iacob
addit: Et hic magnus erit: idē fecit, ne Ioseph pu-
taret hunc maiorem filium à Deo abiectum, quē
admodum Esau & Ismael. Hoc enim maximē ti-
mebat, cum videret patrem dedita opera manum
dextram ab eo amouere. Simpliciter autē minorem
fratrem maiori præponit, quia Ephraim ex nume-
rositate & dignitate præcelluit tribum Manasse.
Ex Ephraim enim fuit Iolue, primus dux post Mo-
sen. Item Ieroboam primus rex decem tribuum.
Cæterū cum tribus Ephraim maiora præcepe-
rit, quàm tribus Manasse, oportebat vt Deo magis
grati essent, cum tamen contrarium præstiterūt.
Nulla enim tribus superbior fuit, quàm tribus E-
phraim, vt patet in historia Gedeon & Iepte. Sic
plerunque, vbi maiora dona Dei sunt, illic maior
ingra-

Rom. 1.

Iud. 8. & 12.

ingratitude inuenitur. Obseruandum autē hīc iudicium Dei, quōd Manasses perdit ius primogenituræ, cū nullū eius peccatū præcessisse legitur. Nec tamen iniuria ei facta est: Cui enim vult, miteretur Deus, & nullius debitor est. Quāuis hoc loco tantū de extremo honore agitur. Nihil enim in spiritualibus detrahatur ipsi Manasse. Manasses autē, qui obliuio interpretatur, Iudæos significat, qui ius primogenituræ habebant: Ipsorum enim erat lex & adoptio, propter incredulitatem autē ius suum perdidērunt: & gentes (minor scilicet filius) acquirerunt. Aegrè quidem hoc ferebant credentes ex Iudæis, quōd Deus dextram suam gentibus imponebat, dando eis spiritum sanctum, sed decretum Dei impedire non poterant. Summa, etiā nunc filij carnis & mundi benedicuntur sinistra manu Dei, in qua sunt diuitiæ & gloria. Filios autem fidei benedicit manu dextra, in qua est longiturnitas vitæ & gratia. Nec curiosè de huiusmodi iudicijs Dei disputandum, sed gratias agamus pro acceptis. Qui temporalia habet, oret pro æternis. Qui spiritualia habet, curet, vt ea seruet.

En morior, do tibi partem vnā, &c.

Vide, quā nihil timeat sanctus hīc mortem, quā securus sit etiam in vltima hora: tantū bonum est bona conscientia viuere, hoc enim cōsolatur in omnibus malis. Contrā, videmus, quā timeāt, angustientur, desperent, qui in eā horam cū mala conscientia peruenerunt. Hinc Paulus: Gloria, inquit, nostra hęc in testimoniū cōscientiæ nostræ. Ceterū, quōd dicit, dabo tibi partem vnā extra fratres, &c. sensus est: quia me & fratres tuos tanto tempore aluisti, & adhuc alis, iustum est, vt aliquid plus præ fratribus tuis à me consequaris. Pars autē terræ, quam Iosepho dat, vel est Sichē à filijs Iacob occupata, vel ager ille, quem ipse iuxta Sichem emerat. Per hoc autem, quōd Iosepho eam

Rom. 9.

Rom. 9.

1. Cor. 3.

2. Cor. 1.

Gene. 34.

Gene. 33.

partem assignat, futura dissidia filiorum præuenit. quia enim Simeon & Leui primò ciuitates occupauerant, non dubium, quin ad se pertinere arbitrarētur, quod tamen alij nō permisissent: sicq; discordiæ inter filios Israel excitatæ fuissent. Proprium enim commodum etiam fratres ab inuicē separat, & multa vbiq; bella excitat. Ne quid igitur hīc dissidij oriatur, Iacob adhuc viuus decreuit, cui ea pars terræ cedere debeat. Pulchreque & iustitiam & prudentiam ostendit. Iustitiam, quōd non his permittit, qui scelere eam ciuitatē occupauerant. Prudentiam, quōd ei decreuit terrā illam, qui omnium iudicio solus dignus erat. Ceterū, quōd dicit se eam terram acquisuisse in gladio suo & arcu, intelligitur de gladio & potentia filiorum suorum: quamuis enim factum ipsorum primò improbaret, postea tamen videns Dei voluntatem, consensit, non impio ipsorum facto, sed Dei ordinationi. Vel gladius & arcus ipsius Iacob fuit ei iustitia & fides, qua meruit accipere, quod alijs Deus auferebat. Hoc gladio pugnare debent Christiani, iustitia scilicet & probitate: per hęc enim veram terram promissionis acquirēt. Sic igitur Ioseph præ fratribus hæreditatem accepit, sic & Christus plus accepit, quā nos. Et sicut Ioseph eam terram in hæreditatē accipit, vbi Iacob prius idola defoderat. Sic Christus gentilitatem accepit in hæreditatem, quæ prius idolis plena erat. iuxta illud Psalmi: Postula à me, & dabo tibi gentes in hæreditatem, &c.

Caput quadragesimum nonum.

Vocauit autem Iacob filios suos, & ait eis: Congregamini, vt annunciē, quæ ventura sunt vobis in diebus nouissimis. Cōgregamini, & audite filij Iacob, audite Israel patrē vestrū. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei: prior in donis, maior in imperio. Effusus es sicut aqua, non crescas: quia ascendisti cubile patris

Gene. 35.

1. Ioan. 2.

tris tui, & maculasti stratum eius. Simeon & Levi fratres:
 vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat a-
 nima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea: quia in furo-
 re suo occiderunt virum, & in voluntate suffoderunt murum.
 Maledictus furor eorum, quia pertinax & indignatio eorum,
 quia dura, diuidam eos in Iacob: & dispergam eos in Israel. Lu-
 da, te laudabunt fratres tui, manus tua in cervicibus inimico-
 rum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda:
 ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubisti ut leo, &
 quasi leona, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de lu-
 da, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, &
 ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum,
 & ad viten: ô fili mi asinam suam. Lauabit in vino stolam suam,
 & in sanguine vuae pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius
 vino, & dentes eius lacte candidiores. Zabulon in littore ma-
 ris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sido-
 nem. Issachar asinus fortis accubant inter terminos. Vidit re-
 quietem, quod esset bona, & terram, quod optima: & supposuit
 humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruus.
 Dan iudicabit populum suum, sicut & alia tribus in Israel. Fiat
 Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi,
 ut cadat ascensor eius retro. Salutare tuum expectabo domi-
 ne. Gad, accinctus præliabitur ante eum: & ipse accingetur re-
 trorsum. Aser, pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.
 Nephthali ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis. Fi-
 lius accrescens Ioseph, filius accrescens & decorus aspectu: fi-
 liæ discurrerunt super murum. Sed exasperauerunt eum, & iur-
 gati sunt, inuideruntque illi habentes iacula. Sedit in forti ar-
 cus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum & manuum
 illius per manus potentis Iacob, inde pastor egressus est, lapis
 Israel. Deus patris tui erit adiutor tuus & omnipotens bene-
 dicet tibi benedictionibus cœli de super, benedictionibus abyssi,
 iacentis deorsum, benedictionibus huberum & vuluæ. Bene-
 dictiones patris, qui confortatæ sunt benedictionibus patrum
 eius: donec veniret desiderium collium æternorum. Fiat in ca-
 pite Ioseph, & in vertice Nazaræi inter fratres suos Benjamin
 lupus rapax manè omedet prædam, & vespere diuidet spo-
 lia. Omnes hi in tribubus Israel duodecim, hæc locutus est eis
 pater suus, benedixitque singulis benedictionibus proprijs. Et
 præcepit

præcepit eis, dicens: Ego congregor ad populum meum: sepeliteme cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Hethæi contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulchri. Ibi sepelierunt eum, & Saram uxorem eius: ibi sepultus est Isaac cum Rebecca coniuge sua: ibi & Lia condita iacet. Finitisque mandatis, quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, & obiit: appositusque est ad populum suum.

In hoc capite Iacob filios suos benedicit vltima benedictione, & tandem moritur. Benedictionem præmittit: nec enim aliud filijs relinquere potuit, ut qui etiam tunc peregrinus adhuc erat. Hoc autem maximè agit, ut filios confirmet in fide promissionum Dei, ne dubitarent ipsis dandam terram Chanaan, ideo tam certò prædicat, quid eorum cuilibet in ea terra accidere debeat. Omnia in hunc finem, ut vel sic ad fidem & dilectionem Dei eos extimularet. Ob eam causam cuilibet eorum aliquid in speciali dicit, quamuis dissimiliter: aliquos enim arguit, alios laudat, alijs bona, alijs mala prædicat. Sciebat enim ex Dei spiritu, quid cuique euenturum esset. Omnia autem facit Iacob ad utilitatem filiorum. Quos arguit, ideo arguit, ut agnita pernicie peccati caueant deinceps peccata. Quos laudat, ideo laudat, ut pergant laude digna facere, oia in eum finem, ut discant in timore Dei viuere. Vtitur autem obscuris verbis pro more prophetarum. Docerit igitur nos caput hoc, quales diuitias filijs relinquamus. Nèpe fidem, timorem Dei, instructiones bonas, & admonitiones, &c. Hæc sunt vera bona omnibus diuitijs meliora. Sed iam textum audiamus.

Vocauit autem Ioseph filios suos, &c.

Hoc nec Abraham, nec Isaac fecit, ut filios oes congregarent, ac simul benedicerent. Abraham præter Isaac & Ismaelem multos filios habuit, nullum tamè legitur benedixisse. Nec enim opus erat, quia Isaac iam ex eo tempore, quo in holocaustum Deo

H h h

oblatus

Gene. 22.

oblatus est, hereditate benedictionem possidebat. Nec opus fuit illum sermone consecrari, qui in typum saluatoris sanctum sacrificium, & hostia uictima esse meruit. Quod autem Isaac duos tantum filios habens, non tamen utrumque benedixerit, ideo factum est, quia duo illi filii in duos populos erant diuidendi, sicut oraculum diuinum praedixerat. Plures autem filii Iacob, una gens, & unus populus in unitate paternae fidei Deum verum, & unum possessuri erant, ideo simul conuocantur ad benedictionem suscipiendam, & singuli benedicuntur.

Gene. 25.

Congregamini, ut annunciem vobis, &c.

Magno spiritu & vehementia incipit, nimirum, ut attentos eos faciat, ideo bis dicit, congregamini, bis etiam iubet audire, volens nimirum, ut congregentur corpore & spiritu, & audiant aure corporis & mentis. Denique futura se praedicturum spondet, nec simpliciter futura, sed quae in nouissimis diebus euentura illis essent, omnibus his attentos eos reddere voluit, imò etiam nos, qui & ipsi sumus filii Iacob, &c. Nouissimos autem dies intelligit, tempus illud, quo terram Chanaan ingressuri erant. Maximè aut tempus Christi, quod Ioannes dicit nouissimam horam esse. Et angelus in Apocalypsi iurat per viuentem, quod post hoc tempus Christi aliud non succedit, sic tempori legis successit tempus Euangelij. Multa autem in his benedictionibus praedicuntur de Christo, maximè in benedictione Iudae.

Ioan. 2.

Ruben primogenitus meus, &c.

Huic nihil boni praedicat, sed arguit eum pro commissis. Primò enim recitat priuilegia eius, quae praeter alijs fratribus habuerat, & habere potuisset. Deinde peccatum eius ob oculos ei ponit, nouissimè etiam poenam futuram. Omnia in eum finem, ut tam ipse Ruben, quam posterius eius timerent, ne peccando ulterius etiam maiora mala incur-

rent

rent. Tu, inquit, fortitudo mea, in robore enim aetatis te genui: vel tu fortitudo mea, id est, pulchre fortis & diues mihi videbar, cum mihi natus esses: vel tu fortitudo mea, id est, in te, qui primogenitus es, debebat relucere fortitudo mea, id est, fides, pietas, iustitia, &c. quibus hucusque contra omnia aduersa perstisti. Verum contrarium in te expertus sum, unde sequitur.

Principium doloris mei, &c.

Non quod in nullo antè doluerit, sed quia verus dolor de plaga peccati, primò in domo eius de isto accidit. Deinde incrementum accepit in venditione filii. Iusto igitur huic maiorem dolorem intulit peccatum filii, quam quaecunque alia incommoda, quae multa perpeffus est. Potest etiam generaliter intelligi: Tu principium doloris mei. Qui enim filios habet, cogitur habere, & sentire multas molestias, curas, sollicitudines, dolores, &c.

Prior in donis, maior in imperio, &c.

Subintelligitur, deberes esse. Ratione primogeniturae, deberes esse prior in donis, tibi enim, ut primogenito debebatur duplex portio hereditatis, deberes item esse maior in imperio: tibi enim ut primogenito debebatur regnum & sacerdotium. Ideò autem haec ita recenset, ut videat Ruben, quanta habuerit priuilegia praeter alijs fratribus, & quanta perdidit per peccatum. Sicque deinceps tam ipse, quam posterius eius discerent fugere peccata; nec alia peccata addere, &c.

Effusus es, quasi aqua: non crescas, &c.

Hoc verbo poenam ei praedicat, simul & peccatum eius indicat. Est autem sensus, sicut aqua effumens spumam & bullam excitat, quae videntur aliquid esse, sed statim disparent, sic & tu effusus es. Superbisti enim de tua primogenitura, putasti te magnū quid esse, putasti te à iure tuo depelli non posse, quaecunque tandem ageres. Sed nunc finem

H h h a

habet

habet superbia tua, & gloriatio tua, &c. Secundò, sicut aqua erupens solo impetu nulla ratione fertur, sic & tu non rationē, sed impetū concupiscentiæ secutus es. Tertiò, sicut aqua erumpens damnum facit, sic tu & tibi, & posteris tuis magnū damnum intulisti. Quartò, sicut aqua fluxa & incōstans est, sic tu, &c. Quintò, sicut aqua perfectius effunditur, quàm alij liquores, quia de oleo effuso remanet in vase pinguedo, de vino effuso remanet sapor, sed de aqua effusa nihil remanet, sic tu effusus es. Omnia priuilegia perdidisti, vnde sequitur: Non crescas. De cætero non proficies, sed deficies. Nunquam recuperabis amissam dignitatem.

Quia ascendisti cubile patris tui, &c.

Deut. 21.

Hic peccatum eius apertè ponit, ne putaretur ideò ab ipso transferre primogenita, quòd de vxore minus dilecta natus esset: prohibet enim lex, ne propter vxorē odiosam, à filijs transferantur primogenita. Hic igitur videmus, q̄ Deus tardè quidem punit: sed tamen suo tēpore punit, & eò grauius, quò diutius dissimulauit. Sic Ruben hæten⁹ impunè transierat, nunc aut̄ tripliciter punitur. Amittit enim regnum, sacerdotium, & duplicē portionem hereditatis. Regnum traslatū fuit in Iudā, sacerdotium in Leui, duplex portio in Ioseph. Ruben typus est hæreticorum, qui volūt esse primogeniti, gloriantur de spiritu, de donis, alios contemnunt, verūm, quia lectum patris ascendunt, Ecclesiam & conscientias falsis doctrinis maculant, suo tempore eijcientur.

Simeon & Leui vasa iniquitatis bellantia, &c.

Nec his duobus quicquam boni prædicat, quia nihil boni meruerant. Nō facit Iacob, vt falsi prophetæ, qui sine differentia omnibus gratiam promittunt, etiam in peccato perseuerantibus: Iacob aut̄ secundum merita cuiusque, vel bona, vel mala prædicat. Hos aut̄ duos coniungit, quia simul peccauerant

cauerāt in interfectione Sichimitarum. Nec ipsos hætenus punierat pro peccato cōmisso, at nunc inueniunt pœnā. Nominat ipsos vasa iniquitatis bellantia, propterea, quòd iniustè bellarunt contra datam fidem, quasi dicat, Commendanda quidem erat vestra fortitudo, si non cum iniquitate coniuncta fuisset.

In consilium eorum non veniat anima mea, &c.

His verbis palā significat, non fuisse cōsiliij sui, quòd Simeon & Leui confœderatos occiderint. Simulque docet nos, ne malis in malum consentiamus. Addit autem causam.

Quia in furore suo occiderunt virum, &c.

Hoc de Emor & Sichem, imò omnibus Sichimitis intelligitur, quos duo illi occiderunt, ciuitatē diripuerunt. Aliqui tamen hoc intelligūt de Ioseph, quē duo illi maximè præ alijs persecuti sunt, & quantū in ipsis erat, occidissent, si per alios licuisset. Subdit aut̄ Iacob: Maledictus furor eorum, &c. Nō ipsos maledicit, sed furorē. Nō odiēdi sunt homines, sed peccata. Deinde non quamcunque iram damnat, sed nimiam, duram, & pertinacem, & quæ in furorē exit. Est enim & iusta ira, de qua Dauid: Irascimini, & nolite peccare. psal. 4.

Diuidam eos in Iacob, & dispergam, &c.

Hic prædicat pœnam, & quidē iustissimā. Quia enim in peccato simul fuerāt, ideò postea ab inuicē separantur & dispergantur. Nā tribus Leui nō accepit partē in diuisione terræ, sicut aliæ tribus, sed tantūm loca ad habitandū. Et tribus Simeon, quantum ad vnā partem recepta fuit in fortem tribus Iudæ. Cæterum, omnia, quæ iā dicta sunt, possunt etiam referri ad tēpus Christi, contra quē vel maximè pugauerunt sacerdotes de tribu Leui, & scribæ, & pharisæi, de tribu Simeon descendentes. Hoc igitur odium cōtra Christū præuidēs Iacob, nominat ipsos vasa iniquitatis bellantia.

Deinde abominatur eorum consiliū contra Christi, imò maledicit furorem eorū, quo virum à Deo missum occiderunt, murumq; corporis eius suffoderunt, vel potius peccato suo murū Hierusalem subuerterūt ppter hoc enim peccatū subuersa fuit Hierosolyma. Postremò etiā pœnam prædixit Iacob crucifixoribus Christi: Diuidam, inquit, eos, quantum ad intestinas discordias. Et dispergā eos externē per Romanos, id quod nunc videmus factum, hoc idem Dauid prædixit: Deus, inquit, ostendit mihi super inimicos, ne occidas eos, &c. Sequitur, disperse illos in virtute tua, &c.

Iuda te laudabunt fratres tui, &c.

Hacten⁹ tribus primis nihil boni prædixit, quo innuitur maiorem partem hominum in maledictione permanuros, & vix paucos veram benedictionem consecuturos, quemadmodum & Christus dixit: Multi vocati, pauci verò electi. Ad Iudā igitur perueniens Iacob, os suum latius aperuit, & clarius edicit, q̄ gaudenter totus exaudiret orbis. Prædicat autem primò temporalia, deinde spiritualia, imò Christum ipsum: nec simpliciter, sed simul totum opus redemptionis subindicans, scilicet ipsam domini prædicationem, passionem, sepulturam, resurrectionem, victoriam, & vocacionem gentium. Hoc primò aut verbo prædicat tribui Iudæ gloriam. Eā aut gloriam ob multa consecuta est tribus Iuda. Primò, quia prima post Moysen intrauit mare rubrum, alijs timentibus intrare. Secundò, primò pugnavit contra aduersarios. Tertio, quia reges habuit. Quarto, quia ab ipsa oēs cognominati sunt Iudæi. Quintò, quia ex ipsa Christus descendit. Te, inquit, laudabunt fratres tui.

Manus tue in cervicibus inimicorum, &c.

Prædicat victoriam bellicam, pugnavis, inquit, & vinctes: hoc impletum fuit in Dauide, deinde cōparat ipsam tribum leoni, animali, scilicet fortissimo

tissimo. Catulus, inquit, leonis Iuda: fuit enim tribus Iuda alijs numerosior & fortior. Ad prædam aut descendit, quando Dauid finitimas regiones sibi subiecit. Accubuit & requieuit vt leo, tempore Salomonis, qui pacē habuit per circuitū, adeoque potens fuit, vt nemo eum laceffere auderet, vnde subdit: Quis suscitabit eum? Omnia tamen hæc perfectissime in Christo impleta sunt & implentur. Primò, laudant ipsum fratres eius, quotquot scilicet per ipsum filij Dei facti sunt. Ideo aut laudant eum, quia manus eius in cervicibus inimicorū, id est, quia peccatum, mortem & diabolū vicit, ideò autem Christus vincere potuit, quia catulus leonis est, id est, filius altissimi Dei. Ex eadem causa & ad prædam ascendit, id est, infernum debellavit, quod nemo alius potuit. Præterea, requiescēs accubuit, & moriens sepultus fuit, sed vt leo. Non enim ideò perdidit fortitudinem suam, nec amisit deitatem. In fine subdit: Quis suscitabit eum? hoc ad resurrectionem Christi pertinet, qua non ab alia, sed propria virtute excitatus fuit, habuit enim *Ioan. 10.* potestatem ponendi animam & resumendi.

Non auferetur sceptrum de Iuda, &c.

Hoc citra omnem controuersiam ad Christum pertinet. Primò igitur, prædicat tempus Christi venturi, secūdò, ipsam eius personam, tertio, regnum eius. Cæterum, hunc textum Iudæi multipliciter deprauant, ne cogantur confiteri Christum iam dudum venisse. Aliqui enim eorum volunt hanc prophetiam impletam fuisse tempore Saulis, qui non erat de tribu Iuda, & tamen regnavit, & alij volunt, quòd tempore Nabuchodonosor impleta sit, quando tribus Iuda captiuata fuit, & regnū cessauit, &c. Alij alia confingunt, vt elabantur, sed falluntur. Nunquam enim sceptrum & potestas totaliter à tribu Iuda ablata fuit, donec Christus veniret. Nam post Saulem regnavit Dauid & alij:

post captiuitatem Babylonicam habuit tribus Iuda ducatum. Tēpore autē Christi Herodes alienigena regnum Iudæorū adeptus est, & ab eo tempore plus mille quingentos annos nullam potestatem habuerunt. Hoc igitur dictum fortissimè conuincit Iudæos, & confirmat fidem nostram. Nam Christus tempore Herodis natus est.

Matt. 2.

Donec veniat, qui mittendus est, &c.

In Hebræo habetur, donec veniat Schilo, quæ dictio nullibi aliàs reperiri dicitur in scriptura, vnde non parua discrepantia est inter interpretes. Translatio nostra habet, qui mittendus est: Septuaginta interpretes habent, cui reposita sunt. Translatio Chaldaica habet Meuias: propriè autē Schilo significat eū, qui in omnibus foeliciter agit & prosperatur, & omnia, quæ incipit ad foelicè exitum perducit. Quicquid autē sit de hoc nomine Schilo, certū est, quod omnia iā dicta in vnū & solum Christum nostrum cōpetunt, nec vlli alij cōpetere possunt. Ipse enim est, qui olim mittendus promittebatur. Ipse est, cui reposita erant, quæ nemo alius perficere potuit, nempe redimere genus humanū, aperire cœlum, reconciliare Deū, &c. Nō erat, qui faceret bonū hoc, nisi vnus Christus, vnde in Psal. dicit: Sacrificiū & oblationē noluisti: tunc dixi, ecce venio. In capite libri scriptū est de me, vt faciā voluntatem tuā, &c. Præterea Christus noster verè est Messias ille, id est, vnctus, quem pater vnxit oleo lætitiæ præ participibus suis. Postremò, ipse est, qui omnia prosperè egit & perrupit, ad finēq; perduxit opera, non obstante, quod totus mundus reclamaret cū principe suo. Hoc nemo alius potuit, quantumcunque potens. Claret igitur, quod Iacob de ipso Christo Domino nostro locutus sit. Huc pertinet, quod in Psalmo dicitur: Intēde prosperè, procede & regna, &c.

Psal. 13.

Psal. 39.

Psal. 44.

Psal. 44.

Et ipse erit expectatio gentium, &c.

In

In Hebræo habetur: Et ipsi aggregabūtur gentes, hic igitur aliud testimoniū habemus de Christo, nullus alius fuit vnquam, ad quē sic accurrerint gentes, vt ad Christum: non vi coacti, sed solo verbo tracti: Dent Iudæi aliū, cui sic adhæserunt gentes, & cōsentiemus eis. Hoc autē nunquā facere poterunt. Omnes igitur hæ prophetiæ in Christum nostrum competunt, quare certissima est fides nostra, verū audiamus & sequentia.

Ligans ad vineam pullum suum, &c.

Volunt aliqui his verbis prædictam esse tribui Iudæ magnam terræ fertilitatem, imò omniū terræ nascentium abundantiam, adeò, vt vel in vino possint lauare vestimēta, & in vineis pascere animalia. Melius tamen ad Christum hæc referūtur, his itaq; & sequentibus verbis describitur regnū Dei. Et quāuis humilia videantur, quæ hic dicuntur, & vix rustico digna, ligare scilicet asinā, & lauare vestimenta, &c. Verè tamen magna per hæc significantur. Primò enim, planè ostēditur, hic regnū Christi nō carnale, sed spirituale futurū. Nihil enim hic de diuitijs, pompa, &c. sed tantū de ligatione & ablutiōe dicitur, quæ duo apud reges mundi non videmus. Respondet autē hic locus de asina & pullo ei, quod in Matthæo dicitur Christum in die palmarum discipulos præcepisse, vt sibi adducerent asinam & pullum. Vbi asina subiugalis significabat populum Iudaicum sub iugo legis seruientem. Pullus autē indomitus super quē nullus hominum federat, significabat gentes, quæ sine omni lege, propria temeritate in omnia vitia se præcipitabant. Vtrumq; populū Christus vocari iussit, & ad se adduci. Euntes, inquit, prædicate omni creaturæ, &c. Hoc præuidebat sanctus Iacob: Ligabit, inquit, ad vineam asinā suam, &c. Emphasis autē habet, quod vtrinque addit pronomen suū. Asinam, inquit, suā, & pullum suum, vtrosq; enim

Matt. 2.

Mar. 16.

H h h 5

tam

tā Iudæos, q̄ gentiles ipse creauit. Nec sine causa asinos eos vocat, quid enim aliud sumus, nisi asini inertes, si defuerit gratia Dei? Ligabit, inquit, eos, id est, tanta facilitate adducet eos, q̄ facile quis asinū ligat, id quod factū esse manifestum est. Vitis autē, ad quem ligantur, ipse Christus est: vinea autē Ecclesia, iuxta Esaiam. Obserua autē, q̄ non solum ad vitem ligat Christ⁹, sed etiā ad vineam, hoc est, non solum fideles sibi adiungit, & copulat per fidem, sed etiā ipsos inter se coniungit. Nō satis est igitur ad Christum fideles ducere, nisi eosdem Ecclesiæ agglutinemus. Errāt, qui homines ad Christū adducere conantur, & tamen eosdē ab Ecclesia separant. Christo vniendi sunt fideles per fidē, Ecclesiæ autē per charitatem, & vinculum pacis.

Lauabit in vino stolam suam, &c.

Aliud opus Christi, quod etiam nunc in regno suo exercet iuxta illud: Nisi lauero te, non habebis partem mecum. Lauare quidem vestes nō videtur regium opus, attamen Christo maximē conuenit. Alioqui nisi ipse nos lauet, immundi permanemus. Vnde & in Malachia de ipso dicitur: Mundabit & celabit eos, quasi argentum, &c. Cæterū, vestimentum Christi nos sumus, imō tota Ecclesia, iuxta illud: Sicut adhæret lumbare viro, sic agglutinaui mihi oēm domū Israel, &c. Et rursus: Viuo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris. Hanc vestem, id est, Ecclesiam suā Christus lauit, nō simpliciter, sed vino & sanguine vix .i. spiritu sancto, & sanguine passionis suæ. Vua enim ipse est, de quo in Canticis dicitur: Botrus cypri dilectus meus mihi, hæc vua, siue hic botrus torculari crucis expressus, sanguinē suum fudit, & spiritum sanctū dedit, vnde & lauit stolā suam .i. Ecclesiā, vt exhiberet sibi gloriosam sponsam, nō habentem maculā neq; rugā. Magno igitur precio redempti & loti sumus, non corrupti-

bilibus

Ioan 15.
Esa. 5.

Ioan. 13.

Malac. 3.

Esa. 42.

Cantic. 1.

Apoc. 5.
Psalm. 13.

bilibus scilicet, sed sanguine precioso Christi, &c.
Pulchriores oculi eius vino, &c.

Oculos huius pulcherrimos septem esse, & in Zacharia, & in Apocalypsi legimus, qui sunt, inquit, septē spiritus Dei, missi in omnem terrā. Vinū hoc loco vetustam legis auctoritatē significat, sicut & mustum nouam Euangelij gratiam. Constat autē, quod septiformis gratia spiritus sancti, quam accepimus ex gratia Euangelij, vetustate legis pulchrior atq; dulcior est. Dentes quoq; hi sunt, qui in corpore eius, quod est Ecclesia, fortes sunt ad capiendum solidum cibum. Et hi profectō lacte cādidiores, id est, illis, quibus pro infantia sensuū lacte literæ opus est, sanctiores atque pulchriores sunt: vel dentes sunt prædicatores, qui mordent quidem, & peccata arguūt, sed tamen cādidiores sunt lacte, quia arguūt in spiritu mansuetudinis: & cū vino austeritatis etiā oleum gratiæ infundunt. Ex omnibus his patet, q̄ manifestē sanctus Iacob regnū Christi prædixerit. Nulli enim alij hæc competere possunt, vt rumpātur Iudæi, &c. Hęc igitur benedictio Iudæ porissima pars est huius capitis. Aliorum enim benedictiones tantum carnales, quare non est opus diutius in illis immorari.

Zabulon in littore maris habitabit, &c.

Nihil de hoc dicit, nisi vbi moratur⁹ sit. Verè enim tribus Zabulon circa littus maris habitauit. Vbi videmus, quā clarè sanctus Iacob futura cognouerit. Imò videmus prouidentiam Dei, qua & huic, & alijs locum possessionis prouidit, & determinauit, ducentis annis antequā in terrā Chanāā intrarēt. Videbatur quidē sortis, aut fortunę esse, q̄ huic tribui ea portio euenerit. Verè autē erat Dei ordinatio, benè igitur dictum est: Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.

Issachar asinus fortis, &c.

Prædicat huic, quod homines suæ tribus fortes viribus

Zach. 4.
Apoc. 5.

Matt. 9.

Psalm. 13.

viribus futuri essent, sed ignavi, tantum terrena quærentes. Vidit, inquit, requiem, quod esset bona, &c. Prædicat item eam tribum ab hostibus inquitandam, factus est, inquit, tributis seruiens. Quod autem dicit: Accubans inter terminos, hoc vult, quod intra sortem Zabulon & Nephthali in locis mediterraneis sortem acceptura esset hæc tribus. Quamquam aliqui illud: vidit requiem, quod esset bona, &c. intelligunt de studio scientiæ & contemplationis, quod scilicet homines illius tribus vacaturi essent studio legis.

Dan iudicabit populum suum, &c.

Hoc sic exprimit ad ipsius Dan consolationem, ne putaretur minor futurus, propterea, quod ancillæ filius esset. Quæ autem sequuntur, in Sampson impleta sunt, is in via insidiabatur, ut tempore ipsius non auderent ascendere in terram Israel. Et sicut Cerastes, id est, cornutus serpens mordens equi vngulam, facit cadere equitum, absque eo, quod tangat eum, sic Sampson amplexatus est columnas, & fecit cadere domum super Philistæos, sicque plures occidit moriens, quam antea viuis interfecerat. Quod autem in fine subdit: Salutare tuum expectabo, sensus est: Quamuis Sampson talis ac tantus futurus sit, non tamen erit Messias, sed alius erit expectandus. Doctores autem nostri hunc locum exponunt de Antichristo: quem de tribu Dan exoriturum putant. Is enim verè & coluber & Cerastes, id est, cornutus serpens erit, quia contra vitam fidelium cum morfu pestiferæ prædicationis, armabitur etiam cum cornibus potestatis. Signanter autem coluber futurus dicitur in via, quia eis, quos in latitudine vitæ huius ambulare videt, libertatem quidem tribuit, sed interim erroris sui veneno consumet. In semita autem erit Cerastes, quia quos fideles reperit, & sese ad præcepti celestis angustia itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis imperet, sed etiam terrore potestatis premit.

Equus

Iud. 16.

Equus autem mundum significat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, vngulam equi mordere dicitur. Ascensor equi est, quisquis in dignitatibus seculi extollitur, is retro cadit, quia ex hac vita repente decedens, in quæ supplicia ducatur, ignorat. Et quia Iudæa, erroris sui laqueis capta, pro Christo antichristum expectat, bene Iacob in persona fidelium subdit: Salutare tuum expectabo Domine, id est, non sicut infideles antichristum, sed eum, qui in redemptionem nostram venturus est, credo fideliter Christum.

Gad accinctus præliabitur, &c.

Hoc impletum fuit, quando filii Gad accepta sorte trans Iordanem transierunt armati ante filios Israel, qui adhuc terram non acceperant. Sic enim ipsi Mosi promiserant. Quod autem subditur: Et ipse accingetur retrorsum, ad hoc pertinet, quod tribus Gad rediit in possessionem suam incolumis, nullo amisso ex eis.

Aser pinguis panis eius, &c.

Prædicat fertilitatem sortis tribus Aser, quia nomine panis omnis cibus designatur.

Nephthalim ceruus emissus, &c.

Impletum est in Christo, qui in terra Zabulon & Nephthalim incepit prædicare, & inde Euangelium eius, quasi ceruus emissus totam terram velocissime peruolauit, unde sequitur: dans eloquia pulchritudinis, Quid enim pulchrius & iucundius Euangelio Christi?

Filius accrescens Ioseph, &c.

Hic iterum latius, ut & in Iuda sanctus pater suos pandit affectus, maxime propter Christum, quem per prophetiæ spiritum, & de Iuda nasciturum, & in Ioseph fuisse præfiguratum videbat. Cæterum, quæ hic dicuntur, possunt & ad personam ipsius

Ioseph

Ioseph, & ad ipsius tribum referri, bis autem nominat eum filium accrescentem. Dupliciter enim creuit, corporaliter in multitudine prolis, & spiritualiter in sanctitate virtutum. Comendat ipsius pulchritudine, non quod corporis pulchritudo in se sit bonum commendabile, sed quod Iosepho fuit causa magnae tentationis, imò magnae victoriae occasio. Nō enim abusus est pulchritudine sua, &c. Quod autē subdit: filiae discurrerunt super murum, notat lasciuia mulieris Iosephum adamantis. Sic enim mulier lasciuia garrula est & vaga, & quietis impatiens, &c. Quod subdit, exasperauerunt eum, &c. ad fratres ipsius pertinet, qui verè iacula habebant, dentes enim eorum fuerunt arma & sagittae, quando dicebant, venite occidamus eum, &c. Sedit in forti arcus eius, &c. Comendat; sedem ipsius Ioseph, quia in Deo confidens omnia aduersa vicit. Inde pastor egressus est, potest intelligi, vel de Ioseph duce, vel de Ieroboam rege, vel etiam de ipso Ioseph; qui verè fuit pastor Israel, patuit enim patrem, & omnem cognationem suam, &c.

Deus patris tui adiutor tuus, &c.

Imprecatur ei bona, id est, adiutorium Dei; quō nihil maius. Deinde benedictiones Domini in eternis, &c. Postremò, ne dubitet de huiusmodi imprecationibus, addit: Benedictiones, inquit, patris tui noli friuolas putare, confortatae enim, & stabilitae sunt per benedictiones patrum meorum, vt non dubiū finem vel effectum incertū habeant. Imò tam diu fortes consistant, donec veniat desiderium collium aeternorum, id est, Christus desiderabilis expectatio omnium electorum, fiant, in quā, in capite Ioseph, & in vertice Nazaraei Christi sancti sanctorum, in quo omnes benedictiones perfectissimè completae sunt. Benedictiones caeli & abyssi, vberum & vuluæ, id est, iugiter parientis & lactantis Ecclesiae, vt in nomine Iesu omne genua flectantur,

Prov. 27.

Psal. 56.

2. Cor. 1.

Phil. 2.

Psal. 120.

tur, &c. De ipso enim dicitur, quoniam praeuenisti eum in benedictionibus dulcedinis.

Beniamin lupus rapax, &c.

Hoc exponunt Iudaei de altari, vbi immolabatur hostiae, quod erat in sorte Benjamin, illic enim sacerdotes mane immolabant victimas, ad vesperam autem diuidebant ea, quae sibi ex lege à populo collata erant. Alij exponunt de tota ciuitate Ierusalē, quae in sorte Benjamin iacebat. Ea enim merito lupo comparatur, quia semper sanguinem prophetarum sitiuit. Et vix tandem ad vesperam mundi ad fidē Christi conuertetur, Melior autē exponitur de Paulo apostolo, qui fuit ex tribu Benjamin, is enim mane fuit lupus rapax, i. in adolescentia persecutor Ecclesiae, sed vespere, i. vsq; ad finē vitae suae diuisit spolia, de quibus Psal. ait: Laetabar ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

Omnes hi in tribus Israel duodecim, &c.

Cum supra etiam duos filios Ioseph adoptauerit (Sicut Simeon, inquit, & Leui erunt mihi) videtur, quod non duodecim, sed quatuordecim sunt tribus Israel. Nam & duo illi filij Ioseph proprias tribus habuerunt, quae & inter tribus Israel computantur. Sed sciendum, quod Ephraim in locum patris sui Ioseph successit, ita vt non duae, sed vna tribus esset, quae aliquando tribus Ioseph, aliquando tribus Ephraim dicta est. Deinde tribus Leui haereditatem inter alias tribus non suscepit. In eius igitur locum successit tribus Manasse. Habuit quidem Leui propriam tribum, sed quia ea tribus ad cultum Domini selecta erat, etiam extra alias tribus numeratur, vt patet Numer 3. Sic igitur tantum duodecim remanent, quibus sorte diuisa est terra.

Hec locutus est, benedixitque singulis, &c.

Haecenus futura eis praedixit, sed non aequaliter omnibus. Nunc autem omnibus & singulis benedicit,

Rom. 11.

Psal. 118.

Su. c. 48.

Num. 11.

Rom. 10.

1. Cor. 12.

Matt. 26.

Exod. 32.

nedicit, id est, optat & precatur spiritualia, idque ex æquo animo, quantumuis aliqui eorum ex ancillis nati essent. Sic in Ecclesia, quò ad gratiã iustificantem omnes æquales sumus. Hic enim non est distinctio Iudei & Græci, maris & foemine, domini & serui, sed omnes vnum sumus in Christo, iuxta hoc tamen sunt diuisiones gratiarum, quas spiritus sanctus diuidit singulis, prout vulr. Alij plus, alij minus, quemadmodum & Dominus ille in parabola Euangelica talenta seruis suis inæqualiter distribuit. Mirari hic quispiam posset, cum sanctus patriarcha in benedictionibus his, vel prophetijs potius, nullam mentionem fecerit de sacerdotio Leuitico, quod longè maximũ fuit in illo populo, cum longè minora quædam prædixerit. Esto enim, quòd Leui in furore suo occiderit virum, filij tamen eius postea laudabiliter ceperunt arma in vltionem vituli, proinde & illis tunc dictum est: Consecratis hodiẽ manus vestras Domino, &c. Sed obseruandum, quòd Iacob in exordio capitis huius professus est, se de nouissimis diebus locuturum. Sacerdotium autem Leuiticum ad nouissimos dies, id est, ad finem seculorum nõ pertinet. Deinde sacerdotium illud Leuiticũ, non pro benedictione datum est, sed pro significatione benedictionis fuit concessum. Verũ autem sacerdotium in tribu Iuda fuit repositum, quod & sanctus non tacuit, lauabit, inquit, in vino stolam suam. Si enim lauare, id est, poenitentiam, & remissionem peccatorum dare per sanguinem suum, veri & vnici sacerdotis officium est.

Ecce, ego congregor ad populum meum, &c.

Vel hæc vltima verba fidem iusti huius demonstrat. Est enim sensus verbi huius: Videor quidem o filij nunc per mortem a vobis & populo meo separari, imò planè perire, verũ contrarium mihi ego persuasi. Nõ enim pereo, sed ad vitam pergo.

Non

Non separabor a meis, sed iam primũ ad populum meum congregabor. Scio patres meos viuere etiamnum, & in manu Dei, imò sub testamẽto vitæ æternæ esse. Credo autem in Deum meũ, quòd & me & illos congregabit. Hæc locutus est pius senex coram filijs suis, vt & ipsos in fide confirmaret, imò ad pietatẽ inuitaret. Quid enim foelicius esse potest, quàm sic mori? Verũ, non omnibus hoc datur, nec mirum, nõ enim omnes piẽ viuũt. Imitare piũ hunc senem in vita, & tunc appropinquante morte nedũ cum ipso dices: Ecce congregor ad populum meum, sed etiam dices cum Paulo: In reliquo reposita est mihi corona iustitię, quam reddet mihi iustus iudex.

Sepeliteme cum patribus meis, &c.

Animam commendauerat Deo, filijs commendat corpus sepeliendum. Voluit iustus hic sepeliri in terra Chanaan, vt vel sic testaretur se credere eam terram, olim suam, & suorũ futuram, filiosq; ad idem induceret. Voluit sepeliri cum patribus suis, vt qui eandem cum ipsis fidem secutus fuerat, etiam corpore ipsis iungeretur. Damnatur hic leuitas nostra, qui spontè nos separamus a fidelium sepulturis, proprias instituentes, nescio quas, vnde planè prodimus nihil habere commune cũ sanctis. Voluit item sanctus hic in medio terræ promissæ sepeliri, vt omnes sui posterij per ipsius sepulchrum admonerentur ad pietatem. Ob eandem causam & hætenus Ecclesia prope se suos sepeliuit, & intra ciuitates, & maximè circa templa, vbi fideles frequentius conueniunt, vt per huiusmodi sepulchra admonerentur mortis, itemque fidei & pietatis. Verũ, nec hoc nobis nunc placet, adeo vetera displicet, vnde nolumus amplius mortuorũ corpora in ciuitatibus sepeliri, sed longè extra ciuitates tantũ non eijcimus. Nimirũ, vt non sit, quod mortis nos comonefaciat, & gau-

dia nostra interturbet. Sed age, quia nouitatis tā cupidi sumus, timendum, ne nouum quid nobis immineat, quod Germania nunquam antè experita est. Nolite errare, Deus nō irridetur. Nusquam legimus sanctos sepulturas tam temerè mutasse, oēs veteres cupierant in sepulchrum patrum sepeliri, vt patet per totū vetus testamentum. Imò pro magna pœna Deus quibusdam comminabatur, quod sepeliendi non essent, vt patet de Iesabel, & Ioachim, & filijs Ieroboam. Quod autem à filijs vult sepeliri, ideò facit, vt occasionem habeant ad pietatem exercendam, & vt altè imbiberēt etiam ipsos morituros: foelix enim, qui scit se moriturū. Memorare nouissima tua, & nunquam peccabis.

I. Reg. 12.

Eccle. 7.

Collegit pedes suos super lectum, &c.

Patet ex hoc, quod omnia suprascripta forti animo & integro sensu dixit. Debile erat corpus, sed fortis animus, facilem igitur sortitus est mortem, quia iam pridem tot aduersitatibus exercitatus mortē non horrere, sed desiderare didicerat. Qui autem per totam vitam in voluptatibus degunt, hi non tam facile amplectuntur mortem, imò etiam memoria mortis amara ei est. Vis igitur habere leuem & facilem mortem, cura vt viuēs adhuc mortifices membra tua.

Ioseph irruit super faciem patris, &c.

Etiam hic videmus pietatem Iosephi, primò, quod patri morienti astitit, deinde, quod etiā mortuum osculatur, vnde facile conijcere possumus, quantum dilexerit viuentem. Hic igitur impletū est, quod Deus sancto seni promiserat, Ioseph ponet manus suas super oculos tuos.

Caput quinquagesimum.

Quod cernens Ioseph, ruit super faciem patris flens & deosculans eum. Præcepitque seruis suis medicis, vt

aroma-

aromatibus condirent patrē. Quibus iussa expleantibus transierunt quadraginta dies: iste quippe mos erat cadauerum conditorum, fleuitque eum Aegyptus septuaginta diebus. Et expleto planctus tempore, loquutus est Ioseph ad familiam Pharaonis: Si inueni gratiā in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis: eò quod pater meus adiurauerit me dicens. Emorior, in sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliā patrem meum, ac reuertar. Dixitque ei Pharao: Ascende, & sepeli patrem tuum, sicut adiuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctique maiores natu terræ Aegypti: domus Ioseph cum fratribus suis, absque paruulis & gregibus, atque armentis, quæ dereliquerunt in terra Gessen. Elabuit quoque in comitatu currus & equites: & facta est turba non modica. Veneruntque ad aream Alad, quæ sita est trans Iordannem: vbi celebrantes exequias planctū magno atque vehemēti impleuerunt septem dies. Quod cum vidissent habitatores terræ Chanaan, dixerunt: Planctus magnus est iste Aegyptiis: Et idcirco vocatum est nomen loci illius, Planctus Aegypti. Fecerunt ergo filij Iacob, sicut præceperat eis: Et portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in possessionē sepulchri ab Ephron Hethæo contra faciem Mambre. Reuersusque est Ioseph in Aegyptum cum fratribus suis, & omni comitatu, sepulio patris. Quo mortuo, timentes fratres eius, & mutuo colloquentes. Ne forte memò sit iniuriæ, quam passus est, & reddat nobis omne malum, quod fecimus, mandauerunt ei, dicentes: pater tuus præcepit nobis, antequam moreretur, vt hæc tibi verbis illius diceremus: Obsecro, vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum: & peccati, atque malitiæ, quam exercuerunt in te, nos quoque oramus, vt seruo Dei patri tuo dimittas iniquitatē hanc. Quibus auditis fleuit Ioseph. Veneruntque ad eum fratres sui: & proni adorantes, dixerunt: Seruū tui sumus. Quibus ille respondit: Nolite timere: num Dei possumus resistere voluntati? Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum: vt exaltaret me: sicut in presentiarum cernitis, & saluos faceres multos populos. Nolite timere, ego pascā vos, & paruulos vestros, consolatusque est eos, & blandè ac leniter est locutus. Es habitauit in Aegypto cum omni domo patris sui: vixitque cent-

tum decem annos. Et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filij quoque Machir filij Manasse nati sunt in genibus Ioseph. Quibus transactis loquutus est fratribus suis: Post mortem meam Deus visitauit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram, quam iurauit Abraham, Isaac, & Iacob. Cumque adiurasset eos, atque dixisset: Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum de loco isto: mortuus est expletis centum decem vitæ suæ annis. Et conditus aromatibus, repositus est loculo in Aegypto.

IN hoc capite Moses mortem duorum patriarcharum describit, ipsius scilicet Iacob & Ioseph, & cum hoc concludit librum primum, vt nos quoque hinc admoneamur, morte omnia finire. Videmus autem in vtroque, quam verè dictum sit, preciosa est mors sanctorum in conspectu Domini. Et quòd iuste viuentibus mors nihil aliud est, quam somnus.

Præcepit Ioseph medicis, vt condirent, &c.

Videtur Ioseph nedum sumptuosè, sed etiam superstitiosè curasse funus patris. Nihil tamen horum est, si rectè singula perpendimus. Primò enim non curiositatis, sed necessitatis erat condere corpus, eò quòd tam longè deportandum erat. Deinde, quòd quadraginta diebus vixerunt, & septuaginta duobus luxerunt. Nò ipsius Iosephi præcepto factum est, sed sic erat mos Aegyptiorum receptus, ideò & se illis conformauit. Nos conformari decet moribus receptis Ecclesiæ catholicæ. Quòd autem etiam Aegyptij sanctum virum luxerunt, signum est, quam piè apud ipsos vixerit. Verè enim fletu dignum est, vbi pij moriuntur, & impij remanent. Meritò autem tunc mortuos desierunt, quia nondum mors erat deuicta. Nunc autem nobis interdicitur, ne contristemur propter mortuos. Quòdque nec hi damnari possint, qui ex naturali affectu mortuos deplorant, dummodo id non fiat ex

incredulitate, aut nimium fiat.

Si inueni gratiam in conspectu vestro, &c.

Hoc vtique intendit Ioseph, vt in transferendo patrem vitaret inuidiam, præcludendo os obloquentium, qui fortè dicerent: quia non diligit terram nostram, idcirco iuramentum patri præstitum commemorat. Cæterum, quamuis secundus à rege esset, & regi acceptissimus, tamen non per seipsum accedit regem, ne vel regem à funere veniens molestaret, vel vt nihil per audaciam facere videretur, vel vt aulicorum fauorem in se experiretur, quandoquidem difficile impetrandam translationem putauit corporis.

Ascendam, & reuertar, &c.

Hoc addit, vt regi mentem adimat, ne putet eum omnino fugere velle. Reuertitur autem Ioseph, nondum enim peccata Amorrhæorum completa erant, etiam nondum Aegyptiorum seueritas coeperat. Denique, nec dum filij Israel creuerant, & exercitati fuerant, ad gratius Dei bonitatem percipiendam.

Ascende, & sepeli patrem tuum, &c.

Non obseruare iuramentum etiam ethnico regi irreligiosum videtur. Itemque vltima voluntate fraudare patrem, & extra paratam sepulturam sepelire tantum virum. Damnatur hic leuitas nostra, imò impietas nostra, qua parentes nostros contra voluntatem ipsorum sepelimus, nescio quò, & ordinarias sepulturas eis inuidemus, omnibus feris immaniores, quòd parentes & fratres nostros mortuos, quasi extraneos à nobis, imò ex vrbibus eiicimus.

Ascenderunt cum eo omnes serui Pharaonis, &c.

Mirum Dei opus, quòd increduli iusto etiam mortuo seruiunt. Cæterum, etiam hic confunditur impietas nostra, qui ne parentibus quidem

incredulitate, aut nimium fiat.

Si inueni gratiam in conspectu vestro, &c.

Hoc vtique intendit Ioseph, vt in transferendo patrem vitaret inuidiam, præcludendo os obloquentium, qui fortè dicerent: quia non diligit terram nostram, idcirco iuramentum patri præstitum commemorat. Cæterum, quamuis secundus à rege esset, & regi acceptissimus, tamen non per seipsum accedit regem, ne vel regem à funere veniens molestaret, vel vt nihil per audaciam facere videretur, vel vt aulicorum fauorem in se experiretur, quandoquidem difficile impetrandam translationem putauit corporis.

Ascendam, & reuertar, &c.

Hoc addit, vt regi mentem adimat, ne putet eum omnino fugere velle. Reuertitur autem Ioseph, nondum enim peccata Amorrhæorum completa erant, etiam nondum Aegyptiorum seueritas coeperat. Denique, nec dum filij Israel creuerant, & exercitati fuerant, ad gratius Dei bonitatem percipiendam.

Ascende, & sepeli patrem tuum, &c.

Non obseruare iuramentum etiam ethnico regi irreligiosum videtur. Itemque vltima voluntate fraudare patrem, & extra paratam sepulturam sepelire tantum virum. Damnatur hic leuitas nostra, imò impietas nostra, qua parentes nostros contra voluntatem ipsorum sepelimus, nescio quò, & ordinarias sepulturas eis inuidemus, omnibus feris immaniores, quòd parentes & fratres nostros mortuos, quasi extraneos à nobis, imò ex vrbibus eiicimus.

Ascenderunt cum eo omnes serui Pharaonis, &c.

Mirum Dei opus, quòd increduli iusto etiam mortuo seruiunt. Cæterum, etiam hic confunditur impietas nostra, qui ne parentibus quidem

Psal. 115.

1. Thes. 4.

nostris ea præstamus, quæ Ethnici illi extraneo, sed iusto præstiterunt. Videbant etiam ipsi iustum etiam post mortem omni honore dignum, quanto magis nos ea decent, cum certo sciamus eos vivere apud Deum. Caritas nūquam excidere debet, iuxta Paulum: Imò etiam post mortem manere: quod utinam apud nos fieret. De exequijs autem celebratis nihil dicitur, quanquam luctū habuerint septem diebus. Ecclesia iam inde ab antiquo meliores exequias habuit, nimirum orationes, consolationes, doctrinas, admonitiones, elemosynas, &c. Quorum omnium vestigia adhuc habemus, tametsi multum veneno illo avaritiæ inquinata. Sic igitur iusti Iacob vitam virtutibus & tentationibus plenam habemus, quam utinam vel à longè imitemur.

Videntes autem fratres eius, quòd mortuus, &c.

Quantumuis Ioseph in gratiam eos recepisset, ac multa bona eis præstitisset, adhuc tamen timēt, tantum malum est peccatum, quòd perpetuò angit conscientiam. Non enim est pax impijs, &c. Sic adhuc etiam post auditum Euangelium, & suscepta sacramenta, vix conquiescit conscientia peccatorum, maximè tempore mortis, vnde subinde opus habet noua consolatione.

Pater tuus præcepit, antequam moreretur, &c.

Quantumuis timerent, non tamen fugiūt Iosephum, sed ad ipsum accurrunt, se humiliantes, & adorant, confitentur peccatum suum, petunt sibi ignosci. Denique non propria merita allegāt, sed solam patris charitatem. Hæc sunt, quæ & nobis facienda sunt, vbi conscientia nos premit.

Quibus auditis fleuit Ioseph, &c.

Sanctissimum & optimum donationis vel remissionis genus est, vbi illis, qui peccauerunt non flentibus, sed tantummodo confitentibus, solus ille flet, qui peccatis offensus ignoscit. Eodē modo &

do & Christus nedum gratis nobis remisit peccata, sed insuper & fleuit compatiendo nobis. Nec solùm lachrymas, sed & sanguinem fudit nobis, ne nunc quidem flentibus. Deinde, quòd primò fratribus se manifestans Ioseph dixerat: Nolite timere, &c. hoc & nunc in fine repetit. Nec nobis satis est, quòd in baptismo Christus gratiam nobis promisit, nisi etiā in morte nos consoletur. Quantumuis autem Ioseph fratribus compatiatur, tamen iuxta hoc peccatum eorum ipsis ob oculos ponit, videlicet, vt ita de remissione gauderent, vt tamen à sollicitudine iudicij Dei mentis oculos non claudant. Sic prælati facillè quidem peccantibus dimittant. Imò bona pro malis retribuunt, sed de iudicio Dei peccatores securos esse non sinunt. Insigne igitur hîc exemplum veræ charitatis habemus in eò, quòd Ioseph tam facillè, & ex animo remisit fratribus inauditam illam malitiā, quam in eum exercuerant. Ideò autem tam facillè remittere potuit, quia non quod ipsi fecerint, sed Dei ordinationem attēdebat. Quis, inquit, potest resistere voluntati Dei, &c. vos cogitastis de me malum, &c.

Vixit autem Iacob centum decem annos, &c.

Hoc addit Moses, vt videamus, quanto tempore Ioseph in Aegypto regnauerit, nempe octoginta annos, cum tantū quatuordecim annos in miseria fuisset, nimirum à sexto decim anno vsq; ad ad tricesimum. Verum igitur est, quòd Paulus ait, tempus tribulationis esse breue & momentaneū, si ad futuram remunerationem conferatur. 2. Cor. 4.

Post mortem meam Deus visitabit vos, &c.

Nihil certius morte, quam tamen iusti non timeant, sed gaudenter expectant. Propheticè autem prædicit, quòd educendi essent olim ex Aegypto, vnde Paulus: fide, inquit, Ioseph moriens de perfectione filiorum Israelis memoratus est, & de osibus Heb. 11.

sibus suis mandauit. Quòd autem iussit ossa sua,
non statim post mortem (ne Aegyptios offende-
ret) sed tempore generalis visitationis asportari
ex Aegypto, indicium fidei eius est, quòd deside-
rabat terram promissam. Cupiebat illic inueniri,
vbi sanguis Christi infundendus erat. Denique
horrebat incolatum Aegypti omnibus nobis
in exemplum. Merito autem conditur
mortuum corpus eius aromati-

bus, cuius mens in vita
tantis virtutibus
plena fuit.

F I N I S.

Soli Deo gloria.